

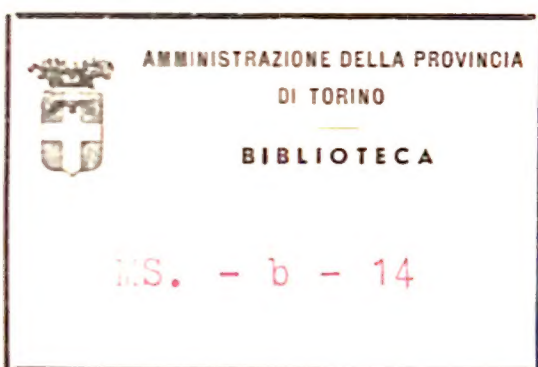

Del Conte Della Motta Emiliano.

Sc. 0 IX nel p. n. f. 1

1. Denique hoc anno Rth. Canonici Verulenses, concordi
 suffragio, et summo omnium plausu, in Episcopum Verulanum
 elegerunt Martinum, invocatione sive Verulana, et de
 positum Sancti Eusebii, fratrem Ruffini et Verulani, cum
 Verulanorum Potestate, de quo plures in synodis, bat-
 tis; Virum omni virtutum genere ornatum, et ecclesie
 partibus adiectissimum. Eum in Mont. f. 190. de Verul.
 fol. 190. appellat Episcopus Curie cultorem vigilantissimum,
 pauperum, viduarum, orphanorum, Populique Verulan-
 is vere Patrem.

2. Statim ab initio Episcopus, totus incubuit, ut depravatos
^{eorum} cleri mores reformaret, quod efficit, teste eodem f. 190.
 cit. fol. 190. Synodo habita, hoc eodem anno, in qua in-
 pientissimus, et ille ^{tempore} ~~tempore~~ accommodatissimus Decretis
 eque interire, plurimum volumus. Ecclesiasticam disci-
 plinam, et religionis iacturas, paulisper, &c. . . .

3. Deinde conversus ad Ecclesie suae jura, seu lucra, seu
 restauranda, tantum abest, ut alienationes factas tingere
 inter pontifices ab Gregorio de Monte Longo approbasset,
 quod imo totis viribus eas instituta impugnaret. Minus
 gellas, Messerianum, Andurnum, Crivacorum, Montem-
 prellum, aliisque castra, et oppida, a communibus Verulla-
 rum occupata, qua viuis, qua armis, Ecclesie suae
 restituit. Quo de re fidei faciunt vetera statuta, quae
 sequuntur in libro Statutor. Commun. Verullar. ut sequi-
 tur.

Lib. 7. tit. Quod Potestas teneatur de iurisdictione Dni Epi
 habenda, fol. 148. ibi "Item quod Potestas teneatur omni

Enacta in originali verba vel verborum partes hae,
 quae vides, punctis indicantur.

Interponit

Montesquieu "omni modo facere, quod Commune Verullar. habeat iurisdic-
tionem omnium Terrarum, et Locorum, quas et quae tenet
Dñs Epus, et Ecclesia Verullensis, secundum modos, et formas,
qui, et quae in instrumentis de Acquisitionis iurisdictionis praes-
entibus Acquisitionis, tractis a Petro de Cellano, continentur. Ita
quod cum hanc non possit consilio. Revertitur,
et aliis, et alio modo, quomodo teneatur ita facere,
quod Commune Verullar. plene habeat praesentem
iurisdictionem circa Patrum, et iurisdictionem Casalis Sane.
Et cetera."

"Item teneatur facere, et exercere, quod Commune Ver-
ullar. habeat plenam, et integram iurisdictionem super
hominibus, et Locis Epus, et Ecclesia Verullar."

• Et ibidem. fol. 124. tit. 2. de recuperanda iurisdictione,
super recuperanda ^{teneatur} ~~teneatur~~ Commune Verullarum, per Rectores
Ecclesiae Verullar.

"Item quod Praesentes, et futuri teneantur praesentem
facere, et exercere cum effectu, quod Loca, et Terrae Brug-
ellae, et ceterorum, et ceterorum, et ceterorum, et ceterorum Terrarum,
et Locorum, de quibus facta fuit venditio Com-
mune Verullar. per quondam Bonae memoriae ~~et ceterorum~~
Gregorium de Cellano Longo, tunc Sedis Apostolicae Le-
gatum, recuperantur modis omnibus, per omnem vi-
am, et viam rationabilem, et ceteris remediis congruis,
et opportunis."

Verbit illud in Hist. Cell. ad hunc annum 1244.
Citatis chartis et reliquiis Civitatis, quod occasione praesentis
conditionis, bellum domesticum, Martinum Epum
inter et Commune Verullar. imminabat, ut illud la-
menses interromperent, qui alienationis et prole irritas reser-
vo, omniague Epus reddi mandaverunt.

h. Hoc anno Astenses quoque et alexandrini, deinde Fredericus Hartung,
co, Gaedric Lombardico duxere. Fredericus videns omnes
per Italiam Reges, et Principes a se abalienari, accepto
ex venatione intellecto, ad componendam cum Ecclesia pa-
cem animum adiecit, et inquit ad Pontificem Legatis,
iuramento se obtinuit, omnibus eius mandatis pariturum.
Illos tamen ad pristinam vesaniam reuersus, cum Pon-
tificem dolo interficere inciperet, iste se re cognita dan-
nam fugit, et inde per Astensem agrum, Comam ^{pro}teruectus,
teruectus, valida armatorum manu a Marchionibus Mon-
tisferatis, et Del Carretto cumiis stigmatibus, Lugianum feliciter
peruenit, anno ad exitum vergente.

l. Anno 1242. Innocentius IV. Concilium generale, quod iam
Gregorius IX. indicerat, Lugani habuit, cui interfuerunt
quam tho. Episcopus, et inter eos, Martinus noster. Eodem die
17. Julii, Fredericus, cum citatus non venire renuisset, tam em-
plurium nefandorum criminum reus, ab Ecclesia, et
devotus, eiectus est, atque Regis Imperatorisque nomine
privatus. Quare Fredericus, ira furens, Laurino, abbas-
cia cepit, rapto agmine contra Mediolanenses, quos sem-
per sibi infensos, et Ecclesiae addictissimos noverat cum,
sed ob iis male acceptus, Baniam regressus est. Ad Mar-
chionem Montisferatis, Cevae, et Carlate, nec non Alexan-
drinos, ab Ecclesiae partibus avulsos, iterum sibi con-
ciliavit; et inde omnis circumiacentes regiones, oppida, ne-
pulosque, qui ab Ecclesia stabant, fide dirigit. Hac in
expeditione fortassis, Terracinae, et Bugellae castra quorum
meminit Epitaphium Martini, infra profundum, re-
privatus est... a Mediolanensibus, sociisque iterum male
habitus, Lombardiam... et diuino exercitu, die 12.

Mart-ranf.

novembris, in Tuscanam, se recepit illudator. in annum
ad hunc annum, ex auctoribus fide dignis: ---

6. Anno 1246. Henricus Advocatus, Verullensis, Potestas ecclesie
lani, Verullensium, et Novariensium, nonnulla statuta con-
didit. ... ^{non} licet ecclesiasticis, arcem aliquam, seu
castrum, in territorio Verullarum, et Novariæ erigere,
neque aliquem ex Verullensibus, et ecclesiasticis Nov-
ariensibus habere pro obsequio. Denique a Verullensibus et ec-
clesiasticis rursam in focus, juratum^{est}, tradito deno-
ad invicem, iure mutuo civitatis. Hanc constant ex plu-
ribus chartis Archiepiscopi & civitatis 29. Martii, 13. 16. 24. et 28.
Aprilis. Martius, qui videtur Episcopus Verullens, & Ruy Ca-
matium et Nicolaum de Crevacorio, atque Rolandum de
Burontia, omnium jurium, quae & Ecclesia Verullens
habebat in castro, et districtibus Crevacorii et Bu-
rontia, investivit, recepto ab eis vicissim fidelit-
atis juramento. Hic nos docet charta eiusdem Archi-
episcopi anni 24. Martii. Buxioni Pom. II - fol. 917.

7. Anno 1247. Fredericus relicta Apulia, in Lombardiam
transiit, se consulit, et inde Laurinum profectus est, ubi
cum comite Sabaudiae, ac Petrus deffurbio in vita Inno-
centii IV. et aliis quibusdam Baronibus sibi adherenti-
bus, consilio machinatus contra summum Pontificem,
ipsum Lugdunum circumvenire fraudulentissime proce-
deret. Narrat Matthaeus Paris, quod Fredericus dum
ibi ageret, castellum Regularium (quod signa videmus
a Verullensibus, suorum erat, Bonifacio Montisferate
Marchioni in custodiam traditum) et medietate comi-
tis Sabaudiae, dono dedit, et quod Thomae et Andree fra-
tri, ^{filii} ~~fratris~~ uxorem locata, eidem in dotem assignavit

Markham.

1780.

querius, commemoratus est usque ad annum 1290. Et equi-
dem Gerullis adhuc erat die 2. Januarii anni sequentis
1291., ut ex documento infra proferendo. Narrat Murator.
in Annal. ex Officio Annal. Genov. ceterisque scriptoribus
cogitis, quod hoc ipso anno 1249. Gerullensis (quo fato
mortalis) ac Frederici obedientiam reddidit, et quod Fre-
dericus usque Astam pervenit, totaque hyeme in Lombar-
dia constitit.

g. Hoc anno 1249. cum Abbas S. Casarii de Blariverate
apertus et inemptum a jurisdictione Episcopi Gerullensis,
recuperet congruam pensionis subsidium conferre proex-
pensis a Martino Episcopo factis, occasione concilii Lug-
dunensis, iterum subiectus Episcopo Gerullensi declaratus est,
et ultimum pensionem solvere coactus, sententia quam
in Archiepiscopo Episcopus statuit de.

„ Anno Incarnationis MCCXLVII. indictione VI.,
„ Sabbato 11. ~~Augusti~~ intrantis Augusti. in Canonica
„ sal. Gaudenti Curia. coram D. Guila Brusato, Novas
„ deus, Procuratore, delegato Dni. Gregorii de Monte Longo
„ Apostolicæ Sedis Legati. Causa vertebatur inter Dnum
„ Martinum dei gratia Gerullensium Electum, sive Guiddottum
„ Dni S. Mariae Novariensis, Procuratorem, Syndicum, et Acto-
„ rem eiusdem Dni Electi . . . . . postea una, et Abbates,
„ et conventum Monasterii S. Casarii de . . . . . sive
„ Dnum Philippum Boni, nomenclatum Syndicum, et
„ Procuratorem eorundem, nomine ipsorum, ex alia. De una
„ Delegatione . . . . . literas Dni Legati predicti,
„ sigillo certo ipsius Dni Legati sigillatus, tenor et forma
„ quarum talis est

„ Gregorius de Monte Longo Dni Papae, et Apostolicæ
„ Sedis

Handwritten signature

vidis Legatus. dilecto in Christo, fratri Gualac Brusato, Prepo-
sito Novariensi, salutem in domino. Cum Venerabiles in
Christo Pater Gerullus, Electus, Abbas, et conventus S. Ca-
sarii de Blanderate, suae Diocesis, moderatione provisio-
nis subsidium, praetextu expensarum, quas apud Lugdu-
num ad generale concilium evocatus, fuisse dignoscentes,
dedit imponendum, illudque ipsi tanquam iniuste
recordes filii ad eundem Electum, spirituales Patres ipso-
rum, compassionem aliquam non habente, solvere contra-
dicant; Discretionis tuae praesentium auctoritate mun-
dus, quatenus, si tibi constiterit inseram Abbati, et con-
ventus Monasterium eidem Electo, iuvante subire,
ipsos ad solutionem in integram provisionis suae,
per usuram Ecclesiasticam, studeas coercere. Dat. in
Mediolani 15. Nov. 1565. et in qua causa
datus fuerat Libellus in hac forma, tenor et forma
cujus, talis est, et sic incipit.

Coram vobis Dno Praeposito Novariensi, Delegato Dni
Gregorii de Monte Longo Apostolicae sedis Legati, congre-
gor ego Guiddotus Custos Sanctae Mariae Novariensis.
nunc Dni nostri, Dni Gratia Gerullus Electus, cuius
Sum Procurator, Sindicus, sive Actor, de Abbate, et con-
vento S. Casarii de Blanderate Virallus Diocesis, et
repro praedicto nomine, quatenus auctoritate vobis a Dno
Legato commissa, compellatis eosdem, quod debent, et
solvantur praedicto Dno Electo, librae decem Papae,
quas ipse Dnus Electus imposuit, et ab eis Charita-
tive petiit propter onera expensarum, quas fecerat
in eundo apud Lugdunum ad Curiam Dni Papae,
et ibidem morando, et rediendo ab ea, ad concilium

Montesquieu.

revertatur. Et hoc dico debere fieri ex causa praedicta, et quia
dictum Monasterium, situm est in Diocesi Verulensi, et
Ecclesiae Verulensi subiectum; et hoc puto cum expensis
factis, et faciendis quas tempore sententiae iudicabo, salvo
iure ipsius Dni Electi contra ipsos, et alios principales
competentes. Datus est libellus iste MCCXVII. id est MCMXVII.
XVII. Mensis Julii, allegando, et dicendo idem Guidottus, quod
dictum Monasterium erat situm in Diocesi Verulensi,
et quod dictus Dnus Electus, vocatus ad summum Pontificem, seu
ab Archiepiscopo Mediolanensi, pro eo ierat ad Syn-
odum generalem, factam apud Lugdunum, per Dnum
Benedictum IV. summum Pontificem, et quod dictus
Dnus Electus impetravit et petierat a dicto Monasterio
pro expensis factis per ipsum Electum in eundem,
et stando, et rediendo apud Lugdunum in ipsa Syno-
do, pro parte dicti Monasterii contingente, libras decem
solidos; et hoc dicebat se probare per confessionem dicti
Monasterii, et per literas summi Pontificis, et per literas Ar-
chiepiscopi praedicti, et per Instrumentum impositionis, quare dis-
cedat quod dictum Monasterium, Sindius, Abbas, et con-
ventus erant condemnandi versus ipsum Guidottum, no-
mine ipsius Dni Electi, seu versus ipsum Dnum Electum
in praedictis libris decem solidis. Et quod respondet
dictus Sindius, dicere quod Monasterium, quod dictum
Monasterium, Abbas, et conventus, seu ipse Sindius no-
vis, volebat, nec debebat, nec debet dare praedictas libras
decem solidos, praedicto Dno Electo, sive ipsi Gui-
dottum, nomine ipsius, et ab eius petitione erant ipse
Sindius pro ipso Monasterio, et ipso Monasterio, et
Abbas, et conventus absolvendi principalibus ratio-
nibus,

"rationibus, quia dicebat etiam constaret dictum Monasterium
 "esse in Diocesi Verulley, allegabat dictum Monasterium
 "esse exemptum per Summum Pontificem a iurisdictione
 "Episcopi Verulley, et dicebat dictum Monasterium, eccle-
 "siam, et conventum eundem stetisse in libertate, et non
 "fuisse aliquando pro Ecclesia, et Episcopo Verulley, pro alio de-
 "cem, viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, sexa-
 "ginta, septuaginta, octoginta annorum, et plus tantum,
 "quantum constat memoria, et hoc dicebat se probare
 "per quoddam scriptum .... privilegium esse dicebat;
 "quod ^{non} constabat dictis Guidottis .... starent praedicta
 "dicebat ipse Guidottus, praedicta ^{non} ..... Ecclesiae
 "Verulley, cum alias pronuntiatum fuerit in .....
 "Verulley ex parte una, et dictum Monasterium
 "ex alia, quod Abbas, et conventus dicti Monasterii
 "pudent debita obedientiam et reverentiam, quam praer-
 "stat Monasterium non exemptum, suo Diacono & dno
 "istud dicebat se probare per instrumentum iurisdictionis.
 "Haec et alia allegabantur ab utraque parte.

"Inde dictus Dñs Guada Depositus Notariae, Delegatus, vices,
 "et auditus hinc et inde propositis, ^{testibus,} Instrumentis, actis Publicis, et
 "cartulis ab utraque parte productis, habito consilio plurimum
 "Sapientum, quod in praesentia partium fuit obtentum,
 "et lectum per me infrascriptum Notarium, non vitia-
 "tum, et tribus sigillis cereis eorumdem Sapientum, sine vo-
 "rosione, et cum integritate sigillatum, cujus forma et tenor
 "talis est: " —

" — In nomine Dñi Amen. Super quaestione, quae
 "vertitur inter Guidottum Custodem Sanctae Mariae Verol-
 "lay, ^{Procuratorem} syndicum, et actorem Dñi Martini, Dei gratia Guil-
 "lensis

Handw.

„Vincennes Electo, nomine ipsius, ex parte una, et Philippum
„de Bocca, nominatum Syndicum, et Procuratorem Abbatis,
„et conventus Monasterii S. Eustachii de Blanderato, nomine
„ipsorum, ex altera, coram Dno Guale Brusato Novariensi
„Præsente, Delegato a Dno Gregorio de Monte Longo, et pro-
„tolice sedis Legato, consilium sapientum in concordia
„tale fuit. — Dixerunt enim, viso tenore scripti ip-
„si Legati, visis etiam et auditis petitionibus, responsionibus,
„propositionibus, iuris Testium, Instrumētis, allegationibus,
„et rationibus utriusque partis, dictum Philippum, Syndi-
„cum Monasterii supradicti, et per ipsum Syndicum,
„ipsum Monasterium fore condemnandum, versus dic-
„tum Dñm Electum, seu Procuratorem summo-
„num ipsius Dñi Legati Electi, ad provisionem seu
„auxilium impetitum cum Monasterio per Electum prædi-
„ctum integre persolvendum. Unde ipse Dñus Delegatus,
„per ipsum Syndicum Monasterii supradicti, et per ipsum
„Monasterium mandatum condempnavit per sententiam
„non scriptam litem, in libris decem Papie, petitis in li-
„bello, ipsi Dño Electo, vel Procuratori suo nomine, ipsi
„persolvendis infra triginta dies proximos, pronuntiavit,
„et per sententiam in scriptis litem, condempnavit dic-
„tum Dñm Philippum Syndicum nominatum dicto
„Monasterio, Abbati, et conventui, nomine eorumdem
„Monasterii, conventus, et Abbatis, et per ipsum Dñm
„Philippum, ipsi Monasterio, conventui, et Abbati, ut
„solvant, et solvant infra triginta dies proximos, supradicti
„Dño Guidotto, nomine mandati Dñi Electi, seu ipsi
„Dño Electo, mandatis libris decem Papie, petitis in lib-
„ello, per ipsum Dñm Electum, seu per ipsum Guidot-
„tam, nomine ipsius Dñi Electi, Præsentibus testibus, Ma-
„gistro

"magistro Petro Proposito Sussalae, et Presbytero Philippo Subitoni, et
 "magistro Petro Vitale, et magistro Ugone de Cavallino, et clero
 "de Cavagnolo, cunctis canonicis ecclesie Gaudenti Crevariane,
 "existente Potestate Communis Crevarie, Dno et nuncio de illa-
 "pelle. Ego Antonius Gasolus cretarius, filius quondam Petri
 "Gasoli, hanc sententiam abbreviavi, scripsi, et subscripsi.
 "A. D. S. MCCCXVIII. Indictione VI, die Valtalli, p.
 "intrantis Augusti, in Canonicis Gaudenti Crevarianis, coram
 "Dno Guale Brunato Crevariano Proposito, Delegato Dni Gre-
 "gorii de Monte Longo et apostolicis suis Legatis, Dni Phi-
 "lippas de Bona, nominalis iudex, et procurator ecclesie et
 "conventus monasterij S. Marcelli in Solandate, nomine,
 "procurator, dicens et sentiens se, et omnes ecclesiam, et conventum
 "quorum monasterij esse aggravatos a sententia hinc data per
 "predictum Dnum Gregorium Brunatum, et abbas et
 "conventum ipsius monasterij, inter ipsum iudicem et
 "supradictorum ecclesie, conventus dicti monasterij et abbas
 "et Dnum Martinum Electum Verulani, sive qui
 "nomine Guisotum Custodem S. Marcelli Crevariane, procura-
 "torem, iudicem, et creatorem ipsius, ex alia parte, dicit
 "se, et allegando male esse pronuntiatum, appellavit ad
 "Summum Pontificem, petens et postulans, et literas dimissorias
 "... non instantia. Ibidem Supradictus Dnus Procurator
 "tus precepit... = etc Dno Philippo, ut infra dicitur.
 "creativitatis S. Marcelli proxime debeat representare coram
 "Dno PP. et prosequi ibidem dictam appellationem vel de
 "ea uti. Unde plura breviter fieri ^{vogaverunt} ~~exproverunt~~ pro...
 "... magistro Petro Proposito Sussalae, et Presbytero
 "Philippo Subitoni, et aliis, existente Potestate Communis cre-
 "varie et nuncio de illandello. Ego Antonius Gasolus creta-
 "rius filius quondam Petri Gasoli, hanc abbreviavi, scripsi et
 "subscripsi.

Martini.

et subscripsi. 11

Sententia regis supra meminuit Guidothus Procurator Eius Martini
Eius, est quam retulimus in legem art. 82. Porro et promissio hanc
= quamquam introducta fuit, sed abbatibus tam Regularibus, tunc com-
munitatem, diuinijs absque contradictione, et et monasterium
plene subiectum, in omnia agnoverunt, Eius Gerullensis et
Eius Gerullensis, pacifice perreuerunt ius diuini abbatibus,
Monasterio, Ecclesiae et Clericis eiusdem, usque ad annum 1455.
Hoc anno 1455. prius Vincentius Philippus Confalonarius, Abbas
Communitatis eiusdem Monasterii, antiquum ius exemptionis
necnon ius iurisdictionis. Verum causa ad Concilii Congrega-
tionem data, mox sub 9. Julii eiusdem anni decretum
clausum, et angustius non promissum, quo omnimoda subiectio
regis Eius Gerullensis, abbatibus, Monasterio, Ecclesiae, et Clericis
sua confirmata fuit. Qua de re plenius dicam in loco pro-
prio cum iam innuissis sufficiat.

10. Eiusdem anni 1455. Marchio et Comes Lancie in urbem revo-
catus, dictos, et Comites Caballanos, qui olim et favorem
Frederico praestitum, urbe indico, et hanc maiestatem fuerant,
restitutur curavit. Exstat in Archivio Civitatis Charta. Dni 31.
Julii huius anni, in qua mandantibus Nicolao ^{prole} Cato ^{prole} Car-
raria, et ditione, mactis, et Antonio Lypardo, Nuntius Civita-
tis, capatur omne bonum latum a Dno Gulielmo de Sorreng,
et hanc Gerullensem Civitatem, contra mactis, et ditiones, et pos-
sides Caballanos, qui ibidem dicuntur iurati stater ^{1.} ^{2.} ^{3.} ^{4.} ^{5.} ^{6.} ^{7.} ^{8.} ^{9.} ^{10.} ^{11.} ^{12.} ^{13.} ^{14.} ^{15.} ^{16.} ^{17.} ^{18.} ^{19.} ^{20.} ^{21.} ^{22.} ^{23.} ^{24.} ^{25.} ^{26.} ^{27.} ^{28.} ^{29.} ^{30.} ^{31.} ^{32.} ^{33.} ^{34.} ^{35.} ^{36.} ^{37.} ^{38.} ^{39.} ^{40.} ^{41.} ^{42.} ^{43.} ^{44.} ^{45.} ^{46.} ^{47.} ^{48.} ^{49.} ^{50.} ^{51.} ^{52.} ^{53.} ^{54.} ^{55.} ^{56.} ^{57.} ^{58.} ^{59.} ^{60.} ^{61.} ^{62.} ^{63.} ^{64.} ^{65.} ^{66.} ^{67.} ^{68.} ^{69.} ^{70.} ^{71.} ^{72.} ^{73.} ^{74.} ^{75.} ^{76.} ^{77.} ^{78.} ^{79.} ^{80.} ^{81.} ^{82.} ^{83.} ^{84.} ^{85.} ^{86.} ^{87.} ^{88.} ^{89.} ^{90.} ^{91.} ^{92.} ^{93.} ^{94.} ^{95.} ^{96.} ^{97.} ^{98.} ^{99.} ^{100.} ^{101.} ^{102.} ^{103.} ^{104.} ^{105.} ^{106.} ^{107.} ^{108.} ^{109.} ^{110.} ^{111.} ^{112.} ^{113.} ^{114.} ^{115.} ^{116.} ^{117.} ^{118.} ^{119.} ^{120.} ^{121.} ^{122.} ^{123.} ^{124.} ^{125.} ^{126.} ^{127.} ^{128.} ^{129.} ^{130.} ^{131.} ^{132.} ^{133.} ^{134.} ^{135.} ^{136.} ^{137.} ^{138.} ^{139.} ^{140.} ^{141.} ^{142.} ^{143.} ^{144.} ^{145.} ^{146.} ^{147.} ^{148.} ^{149.} ^{150.} ^{151.} ^{152.} ^{153.} ^{154.} ^{155.} ^{156.} ^{157.} ^{158.} ^{159.} ^{160.} ^{161.} ^{162.} ^{163.} ^{164.} ^{165.} ^{166.} ^{167.} ^{168.} ^{169.} ^{170.} ^{171.} ^{172.} ^{173.} ^{174.} ^{175.} ^{176.} ^{177.} ^{178.} ^{179.} ^{180.} ^{181.} ^{182.} ^{183.} ^{184.} ^{185.} ^{186.} ^{187.} ^{188.} ^{189.} ^{190.} ^{191.} ^{192.} ^{193.} ^{194.} ^{195.} ^{196.} ^{197.} ^{198.} ^{199.} ^{200.} ^{201.} ^{202.} ^{203.} ^{204.} ^{205.} ^{206.} ^{207.} ^{208.} ^{209.} ^{210.} ^{211.} ^{212.} ^{213.} ^{214.} ^{215.} ^{216.} ^{217.} ^{218.} ^{219.} ^{220.} ^{221.} ^{222.} ^{223.} ^{224.} ^{225.} ^{226.} ^{227.} ^{228.} ^{229.} ^{230.} ^{231.} ^{232.} ^{233.} ^{234.} ^{235.} ^{236.} ^{237.} ^{238.} ^{239.} ^{240.} ^{241.} ^{242.} ^{243.} ^{244.} ^{245.} ^{246.} ^{247.} ^{248.} ^{249.} ^{250.} ^{251.} ^{252.} ^{253.} ^{254.} ^{255.} ^{256.} ^{257.} ^{258.} ^{259.} ^{260.} ^{261.} ^{262.} ^{263.} ^{264.} ^{265.} ^{266.} ^{267.} ^{268.} ^{269.} ^{270.} ^{271.} ^{272.} ^{273.} ^{274.} ^{275.} ^{276.} ^{277.} ^{278.} ^{279.} ^{280.} ^{281.} ^{282.} ^{283.} ^{284.} ^{285.} ^{286.} ^{287.} ^{288.} ^{289.} ^{290.} ^{291.} ^{292.} ^{293.} ^{294.} ^{295.} ^{296.} ^{297.} ^{298.} ^{299.} ^{300.} ^{301.} ^{302.} ^{303.} ^{304.} ^{305.} ^{306.} ^{307.} ^{308.} ^{309.} ^{310.} ^{311.} ^{312.} ^{313.} ^{314.} ^{315.} ^{316.} ^{317.} ^{318.} ^{319.} ^{320.} ^{321.} ^{322.} ^{323.} ^{324.} ^{325.} ^{326.} ^{327.} ^{328.} ^{329.} ^{330.} ^{331.} ^{332.} ^{333.} ^{334.} ^{335.} ^{336.} ^{337.} ^{338.} ^{339.} ^{340.} ^{341.} ^{342.} ^{343.} ^{344.} ^{345.} ^{346.} ^{347.} ^{348.} ^{349.} ^{350.} ^{351.} ^{352.} ^{353.} ^{354.} ^{355.} ^{356.} ^{357.} ^{358.} ^{359.} ^{360.} ^{361.} ^{362.} ^{363.} ^{364.} ^{365.} ^{366.} ^{367.} ^{368.} ^{369.} ^{370.} ^{371.} ^{372.} ^{373.} ^{374.} ^{375.} ^{376.} ^{377.} ^{378.} ^{379.} ^{380.} ^{381.} ^{382.} ^{383.} ^{384.} ^{385.} ^{386.} ^{387.} ^{388.} ^{389.} ^{390.} ^{391.} ^{392.} ^{393.} ^{394.} ^{395.} ^{396.} ^{397.} ^{398.} ^{399.} ^{400.} ^{401.} ^{402.} ^{403.} ^{404.} ^{405.} ^{406.} ^{407.} ^{408.} ^{409.} ^{410.} ^{411.} ^{412.} ^{413.} ^{414.} ^{415.} ^{416.} ^{417.} ^{418.} ^{419.} ^{420.} ^{421.} ^{422.} ^{423.} ^{424.} ^{425.} ^{426.} ^{427.} ^{428.} ^{429.} ^{430.} ^{431.} ^{432.} ^{433.} ^{434.} ^{435.} ^{436.} ^{437.} ^{438.} ^{439.} ^{440.} ^{441.} ^{442.} ^{443.} ^{444.} ^{445.} ^{446.} ^{447.} ^{448.} ^{449.} ^{450.} ^{451.} ^{452.} ^{453.} ^{454.} ^{455.} ^{456.} ^{457.} ^{458.} ^{459.} ^{460.} ^{461.} ^{462.} ^{463.} ^{464.} ^{465.} ^{466.} ^{467.} ^{468.} ^{469.} ^{470.} ^{471.} ^{472.} ^{473.} ^{474.} ^{475.} ^{476.} ^{477.} ^{478.} ^{479.} ^{480.} ^{481.} ^{482.} ^{483.} ^{484.} ^{485.} ^{486.} ^{487.} ^{488.} ^{489.} ^{490.} ^{491.} ^{492.} ^{493.} ^{494.} ^{495.} ^{496.} ^{497.} ^{498.} ^{499.} ^{500.} ^{501.} ^{502.} ^{503.} ^{504.} ^{505.} ^{506.} ^{507.} ^{508.} ^{509.} ^{510.} ^{511.} ^{512.} ^{513.} ^{514.} ^{515.} ^{516.} ^{517.} ^{518.} ^{519.} ^{520.} ^{521.} ^{522.} ^{523.} ^{524.} ^{525.} ^{526.} ^{527.} ^{528.} ^{529.} ^{530.} ^{531.} ^{532.} ^{533.} ^{534.} ^{535.} ^{536.} ^{537.} ^{538.} ^{539.} ^{540.} ^{541.} ^{542.} ^{543.} ^{544.} ^{545.} ^{546.} ^{547.} ^{548.} ^{549.} ^{550.} ^{551.} ^{552.} ^{553.} ^{554.} ^{555.} ^{556.} ^{557.} ^{558.} ^{559.} ^{560.} ^{561.} ^{562.} ^{563.} ^{564.} ^{565.} ^{566.} ^{567.} ^{568.} ^{569.} ^{570.} ^{571.} ^{572.} ^{573.} ^{574.} ^{575.} ^{576.} ^{577.} ^{578.} ^{579.} ^{580.} ^{581.} ^{582.} ^{583.} ^{584.} ^{585.} ^{586.} ^{587.} ^{588.} ^{589.} ^{590.} ^{591.} ^{592.} ^{593.} ^{594.} ^{595.} ^{596.} ^{597.} ^{598.} ^{599.} ^{600.} ^{601.} ^{602.} ^{603.} ^{604.} ^{605.} ^{606.} ^{607.} ^{608.} ^{609.} ^{610.} ^{611.} ^{612.} ^{613.} ^{614.} ^{615.} ^{616.} ^{617.} ^{618.} ^{619.} ^{620.} ^{621.} ^{622.} ^{623.} ^{624.} ^{625.} ^{626.} ^{627.} ^{628.} ^{629.} ^{630.} ^{631.} ^{632.} ^{633.} ^{634.} ^{635.} ^{636.} ^{637.} ^{638.} ^{639.} ^{640.} ^{641.} ^{642.} ^{643.} ^{644.} ^{645.} ^{646.} ^{647.} ^{648.} ^{649.} ^{650.} ^{651.} ^{652.} ^{653.} ^{654.} ^{655.} ^{656.} ^{657.} ^{658.} ^{659.} ^{660.} ^{661.} ^{662.} ^{663.} ^{664.} ^{665.} ^{666.} ^{667.} ^{668.} ^{669.} ^{670.} ^{671.} ^{672.} ^{673.} ^{674.} ^{675.} ^{676.} ^{677.} ^{678.} ^{679.} ^{680.} ^{681.} ^{682.} ^{683.} ^{684.} ^{685.} ^{686.} ^{687.} ^{688.} ^{689.} ^{690.} ^{691.} ^{692.} ^{693.} ^{694.} ^{695.} ^{696.} ^{697.} ^{698.} ^{699.} ^{700.} ^{701.} ^{702.} ^{703.} ^{704.} ^{705.} ^{706.} ^{707.} ^{708.} ^{709.} ^{710.} ^{711.} ^{712.} ^{713.} ^{714.} ^{715.} ^{716.} ^{717.} ^{718.} ^{719.} ^{720.} ^{721.} ^{722.} ^{723.} ^{724.} ^{725.} ^{726.} ^{727.} ^{728.} ^{729.} ^{730.} ^{731.} ^{732.} ^{733.} ^{734.} ^{735.} ^{736.} ^{737.} ^{738.} ^{739.} ^{740.} ^{741.} ^{742.} ^{743.} ^{744.} ^{745.} ^{746.} ^{747.} ^{748.} ^{749.} ^{750.} ^{751.} ^{752.} ^{753.} ^{754.} ^{755.} ^{756.} ^{757.} ^{758.} ^{759.} ^{760.} ^{761.} ^{762.} ^{763.} ^{764.} ^{765.} ^{766.} ^{767.} ^{768.} ^{769.} ^{770.} ^{771.} ^{772.} ^{773.} ^{774.} ^{775.} ^{776.} ^{777.} ^{778.} ^{779.} ^{780.} ^{781.} ^{782.} ^{783.} ^{784.} ^{785.} ^{786.} ^{787.} ^{788.} ^{789.} ^{790.} ^{791.} ^{792.} ^{793.} ^{794.} ^{795.} ^{796.} ^{797.} ^{798.} ^{799.} ^{800.} ^{801.} ^{802.} ^{803.} ^{804.} ^{805.} ^{806.} ^{807.} ^{808.} ^{809.} ^{810.} ^{811.} ^{812.} ^{813.} ^{814.} ^{815.} ^{816.} ^{817.} ^{818.} ^{819.} ^{820.} ^{821.} ^{822.} ^{823.} ^{824.} ^{825.} ^{826.} ^{827.} ^{828.} ^{829.} ^{830.} ^{831.} ^{832.} ^{833.} ^{834.} ^{835.} ^{836.} ^{837.} ^{838.} ^{839.} ^{840.} ^{841.} ^{842.} ^{843.} ^{844.} ^{845.} ^{846.} ^{847.} ^{848.} ^{849.} ^{850.} ^{851.} ^{852.} ^{853.} ^{854.} ^{855.} ^{856.} ^{857.} ^{858.} ^{859.} ^{860.} ^{861.} ^{862.} ^{863.} ^{864.} ^{865.} ^{866.} ^{867.} ^{868.} ^{869.} ^{870.} ^{871.} ^{872.} ^{873.} ^{874.} ^{875.} ^{876.} ^{877.} ^{878.} ^{879.} ^{880.} ^{881.} ^{882.} ^{883.} ^{884.} ^{885.} ^{886.} ^{887.} ^{888.} ^{889.} ^{890.} ^{891.} ^{892.} ^{893.} ^{894.} ^{895.} ^{896.} ^{897.} ^{898.} ^{899.} ^{900.} ^{901.} ^{902.} ^{903.} ^{904.} ^{905.} ^{906.} ^{907.} ^{908.} ^{909.} ^{910.} ^{911.} ^{912.} ^{913.} ^{914.} ^{915.} ^{916.} ^{917.} ^{918.} ^{919.} ^{920.} ^{921.} ^{922.} ^{923.} ^{924.} ^{925.} ^{926.} ^{927.} ^{928.} ^{929.} ^{930.} ^{931.} ^{932.} ^{933.} ^{934.} ^{935.} ^{936.} ^{937.} ^{938.} ^{939.} ^{940.} ^{941.} ^{942.} ^{943.} ^{944.} ^{945.} ^{946.} ^{947.} ^{948.} ^{949.} ^{950.} ^{951.} ^{952.} ^{953.} ^{954.} ^{955.} ^{956.} ^{957.} ^{958.} ^{959.} ^{960.} ^{961.} ^{962.} ^{963.} ^{964.} ^{965.} ^{966.} ^{967.} ^{968.} ^{969.} ^{970.} ^{971.} ^{972.} ^{973.} ^{974.} ^{975.} ^{976.} ^{977.} ^{978.} ^{979.} ^{980.} ^{981.} ^{982.} ^{983.} ^{984.} ^{985.} ^{986.} ^{987.} ^{988.} ^{989.} ^{990.} ^{991.} ^{992.} ^{993.} ^{994.} ^{995.} ^{996.} ^{997.} ^{998.} ^{999.} ^{1000.} ^{1001.} ^{1002.} ^{1003.} ^{1004.} ^{1005.} ^{1006.} ^{1007.} ^{1008.} ^{1009.} ^{1010.} ^{1011.} ^{1012.} ^{1013.} ^{1014.} ^{1015.} ^{1016.} ^{1017.} ^{1018.} ^{1019.} ^{1020.} ^{1021.} ^{1022.} ^{1023.} ^{1024.} ^{1025.} ^{1026.} ^{1027.} ^{1028.} ^{1029.} ^{1030.} ^{1031.} ^{1032.} ^{1033.} ^{1034.} ^{1035.} ^{1036.} ^{1037.} ^{1038.} ^{1039.} ^{1040.} ^{1041.} ^{1042.} ^{1043.} ^{1044.} ^{1045.} ^{1046.} ^{1047.} ^{1048.} ^{1049.} ^{1050.} ^{1051.} ^{1052.} ^{1053.} ^{1054.} ^{1055.} ^{1056.} ^{1057.} ^{1058.} ^{1059.} ^{1060.} ^{1061.} ^{1062.} ^{1063.} ^{1064.} ^{1065.} ^{1066.} ^{1067.} ^{1068.} ^{1069.} ^{1070.} ^{1071.} ^{1072.} ^{1073.} ^{1074.} ^{1075.} ^{1076.} ^{1077.} ^{1078.} ^{1079.} ^{1080.} ^{1081.} ^{1082.} ^{1083.} ^{1084.} ^{1085.} ^{1086.} ^{1087.} ^{1088.} ^{1089.} ^{1090.} ^{1091.} ^{1092.} ^{1093.} ^{1094.} ^{1095.} ^{1096.} ^{1097.} ^{1098.} ^{1099.} ^{1100.} ^{1101.} ^{1102.} ^{1103.} ^{1104.} ^{1105.} ^{1106.} ^{1107.} ^{1108.} ^{1109.} ^{1110.} ^{1111.} ^{1112.} ^{1113.} ^{1114.} ^{1115.} ^{1116.} ^{1117.} ^{1118.} ^{1119.} ^{1120.} ^{1121.} ^{1122.} ^{1123.} ^{1124.} ^{1125.} ^{1126.} ^{1127.} ^{1128.} ^{1129.} ^{1130.} ^{1131.} ^{1132.} ^{1133.} ^{1134.} ^{1135.} ^{1136.} ^{1137.} ^{1138.} ^{1139.} ^{1140.} ^{1141.} ^{1142.} ^{1143.} ^{1144.} ^{1145.} ^{1146.} ^{1147.} ^{1148.} ^{1149.} ^{1150.} ^{1151.} ^{1152.} ^{1153.} ^{1154.} ^{1155.} ^{1156.} ^{1157.} ^{1158.} ^{1159.} ^{1160.} ^{1161.} ^{1162.} ^{1163.} ^{1164.} ^{1165.} ^{1166.} ^{1167.} ^{1168.} ^{1169.} ^{1170.} ^{1171.} ^{1172.} ^{1173.} ^{1174.} ^{1175.} ^{1176.} ^{1177.} ^{1178.} ^{1179.} ^{1180.} ^{1181.} ^{1182.} ^{1183.} ^{1184.} ^{1185.} ^{1186.} ^{1187.} ^{1188.} ^{1189.} ^{1190.} ^{1191.} ^{1192.} ^{1193.} ^{1194.} ^{1195.} ^{1196.} ^{1197.} ^{1198.} ^{1199.} ^{1200.} ^{1201.} ^{1202.} ^{1203.} ^{1204.} ^{1205.} ^{1206.} ^{1207.} ^{1208.} ^{1209.} ^{1210.} ^{1211.} ^{1212.} ^{1213.} ^{1214.} ^{1215.} ^{1216.} ^{1217.} ^{1218.} ^{1219.} ^{1220.} ^{1221.} ^{1222.} ^{1223.} ^{1224.} ^{1225.} ^{1226.} ^{1227.} ^{1228.} ^{1229.} ^{1230.} ^{1231.} ^{1232.} ^{1233.} ^{1234.} ^{1235.} ^{1236.} ^{1237.} ^{1238.} ^{1239.} ^{1240.} ^{1241.} ^{1242.} ^{1243.} ^{1244.} ^{1245.} ^{1246.} ^{1247.} ^{1248.} ^{1249.} ^{1250.} ^{1251.} ^{1252.} ^{1253.} ^{1254.} ^{1255.} ^{1256.} ^{1257.} ^{1258.} ^{1259.} ^{1260.} ^{1261.} ^{1262.} ^{1263.} ^{1264.} ^{1265.} ^{1266.} ^{1267.} ^{1268.} ^{1269.} ^{1270.} ^{1271.} ^{1272.} ^{1273.} ^{1274.} ^{1275.} ^{1276.} ^{1277.} ^{1278.} ^{1279.} ^{1280.} ^{1281.} ¹

Alastair

Archivio Capitulare.....

1269.
11 Anno ~~Dice~~ Incarnationis MCCCLIX. Indictione vij. id. Nov.

„XII. cunctis et Martin; Dñs Guiclardus de Guiclardis, et Dñs Jordanus de Guiclardis, Canonici Gerullensis, ex Parte Dñi Frederici

«Dei gratia Romanorum Imperatoris Caesaris Augusti, seipsum
«tavernit. Nro Ollardioni lanceae Capitano. Lania viginti. 19.

11 ~~Idem~~ litteras infrascriptas, sigillatas sigillo aere albo sine immu-
11 tate, non vitiatas, nec cancellatas, nec ^{vel} in alia re usate sine adhibi-
11 tione, et quas litteras Petrus Marchio transivit iuxta significationem

"*Carvingo Notario, autentico, et in indifferendum recipi, le*
non quarum talis est."

11 Tr. Dei Gratia Romanorum Imperator. magis Augustus, Je-
rusalem, et Sicilia Rex. Manfredo Marchioni Lanciae. salutem
12 a Papia superius regem Hoste, citato fidei me, gratiam meam, et de
13 nam voluntatem. Capituli Jerusalem primum nobiscum. ...
14 lam de nos, novis pervenisse, quoniam illi et illi. Conules Lancia,
15 et alii quamplures super propriis rebus, fidei, rebus, et alia rebus
16 suis indebitis iniuriis etiam. Lancia applicaverunt, sibi. ...
17 his per nostram Excellentiam providere; Nos supplicationem
18 ipsorum benignius inclinati, devotioni tuae mandamus, orate
19 ut si vera sunt, quae precibus inferuntur, conules mende-
20 tos, et alios ab iniuriis, et molestis praedictis paratis, et est
21 inferendis, compesare debeas, ut est iustum, et iam illis
22 cum Capitulo eodem monasterium rationem. Dat. Jerusalem
23 secundo Januarii Indictione VII. (hoc est anno 1249.)

„ Actum in Gerulles ad. Domum dicti Dⁿⁱ archiepiscopi, co-
 „ ram testibus d^{no} p^{re}sente curio de Louello Petrus de Gerulles,
 „ et Alberto de Louello. Egolcarus de Sisa Notarius interfu-
 „ it hanc chartam scripsit. ”

#11 et Vnus Bonus Johannes de Bourgeois, et Unus Guale de Guichaldi, et supra.

W. May.

12. *Comites de Louville de quibus hic, notis sub nomine Comitum de
Langune, quorum frequens mentio occurrit in decursa, territorio
sive Villanova, olim Verulanarum Coloniae, multo milite iuse-
rant, cuius creata est quae deinceps ..... usque tempora;
Motta Comitum appellata est, omnium circumqua ..... armis
infestam habebant, et praecipue Capium Capituli, inde .....
..... sitam. Gibellini erant, et partibus Injurialibus
adversum cognito Frederico Rescripto, malis quiescere ab
injuria abstinuit. Verum cum deinceps Civitas, partes Ecclesiae
auxilio esset, iterum insurrexerunt, et infestiores esse cepit,
etiam ut res in apertum bellum creperit, ut infra videbi-
mus.*

13. Anno 1246. Fredericus tandem Verellis, magno instructus exercitu, in Apuliam venit, ubique seu dolo Manfredi filii (a) nothi, seu imperatoris, ita voluit auctores, quoniam quid illarator in curia, ~~extremum~~ ^{manu} ~~imperat~~ ^{obit} die 15. Decembris, imperatoris, ut multi volunt; sed Deo, et Ecclesiae reconciliatis, quod absolutionis sacramentis, eidem ab Archiepiscopo Salernitano impetratis, iuxta auctores apud illarator. Exinde Conradus, paternae tyrannidis heres, Italiam infestam habuit. Porro Manfredum, a quo mox derivamus, susceptum fuisse ^{ex} ~~ab~~ Aquila Sorrentina cremonensi, quae quidem Aquas ex Blasia filia Manfredi Marchionis Laureae, et Sorrento nupta, nata sit, scribit Galster et alii.

Ab. Chano. Reg. Innocentius Pontifex audito Frederici morte, & Gal-
lia visurus, per Lombardiam, Romanum iter instituit. In
Festo Apostolorum Petri et Pauli Alexandriam peruenit, ubi

(a) *Ellypseus filius* *Arthur*, *Federici Imperatoris* ex *Agnes*, *filia* *Stanc*
hus *Ellypseus* *Marcellinus* *Laurea* *filia* *Agnes* *Ferrisello* *vi* *ex* *vicari*.

Wm. Lloyd Garrison.

ubi, teste criticis in Curia in vita Innocentii, ei occurrit officio la-
mentis, et creberrimis militibus, ut per Verulanensem civitatem, quae
adhuc sequebatur partes Corradii filii Frederici, venire tamen
ret. Tum cum ad Primum Pauc, ait pilatus: Procurator, Procurator Procurator
de Vobaudia comes, qui fuerat pro parte Frederici, venit ad
mandata Ecclesiae, et per circulatorium etiam exivit ad circu-
lationis circulo oblatum. De J. Salii Mediolanensi ingressus,
summa omnium sagitta, et gratulatione exoptatus est. Sed Secu-
laris remoratus, nihil non egit, ut Verulanens ad Ecclesiam venire
aret. Sed cum dicto deputat, omnes Verulanens, Corradii partes,
eorumque, qui erant contra etiam, et circulator, e circulatione
ta, interminavit, et ex sequenti descripto circulator,
ante Mediolanum. Kalendis 3 Septembris, huiusmodi anni.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei. Dilecto filio Prae-
posito solutini, et episcopo solutino ..... perfunctus
lesiae, condignae munitionis aculeis, ut, si propitius sit, a sua
perversitate resiliant, et ad studium ..... re-
vertant, sitque virtutis in gaudium, interiorum virtutum
cultus, dum sibi debitis provenientibus gratiarum.

... iniquitate puniri. Sauli-
des Verullenses, qui in civitate Verullarum morantur, au-
tores quondam Frederici alias Imperatoris ...
... vincti. Laquei, ignominiae etiam in reprobis
... Ecclesiam, et devotos quos, ac libertatem Ecclesia-
sticam impugnare pro viribus non desistant. Et licet nos,
credentes quod eos forte ac cor, patientia nostra revocet,
non expectaverimus, et etiam ipsos pluries moneri fecimus,
ut ipsi desisterent a suis perversis actibus, revirent ad
Ecclesiae unitatem, in eam tamen quae inuenta, congrua-
tuerint in sterore suo, et sicut aspidem surdum, obturamus
aures suas, ut bene agerent, intelligere noluerunt.

vicariis, qui erant extra urbem, et in vicinis, in partibus per
radio, speculans mandavit dignitatibus, facultatibus, Prælatibus,
aliisque beneficiis, eaque juxta alios personis congruis. Quia de
plenam concessit auctoritatem Martino de S. et Gregorio de S.
de Longo de S. et S. qui vicariis non paucis be-
neficiis, quae possidebant, interdicebant. Hi tamen oblagi-
tati Episcopum et Doctorum, auctoritate eundem Summi
ma beneficia redierunt, ut infra videbimus.

16. Anno 1292. Pars ex civitatibus Lombardis, per nuncios nros,
per Octavianum Cardinalem Diaconum S. Mariae in via Lata, tunc
X^{mo} Concurrens, ibique iurando civitates Lombardias
iuravit. Et tradit illarum: ex quodam instrumento, existente
in antiquo Registro Communis Civitatis. Placet enim
ore, quoniam civitates nunciis concurrens, et quid ibi ac-
tum sit. Itaque respondit. So. delle Civiltà Italiane, habet:
« Ho io publicato un' instrumento, esistente nel registro
« antico del comune di Modena, da un' apparitione, clausa
« sotto di Brescia l'anno 1292, per cura del Cardinale et
« Tavianus Diacono di S. Maria in via lata, concorrenti di
« putate di Elliano, Alessandria, Brescia, Montebelluna, Castel-
« lione d'Este, e comune di Ferrara, di Bologna, di Modena
« Parma, dell'Università di Piacenza, Reggiani, Cremonesi
« Strusci, o sia fuorusciti, cioè cacciati fuori della loro città, e
« di Alberico, di Romano, e del comune di Trivigi, tutti a re-
« sponso dei Reggiani iuraverunt societatem Lombardiam, Marchiam
« Trivigianam, et Romanam, in cui anche tutto nel la requesta,
« la Chiesa Romana, obbligandosi il Pontefice Innocenzo IV.
« di mantenere tenuto militi cioè solati a cavallo, dugento
« de quali ad tres quos, et alios ad duos. Si vede che anche
« Novara e gl' estrusci di Verelli si aderirono, e fu concluso
« et Romanice,

Martini.

- „concliuso di dar soccorso, Dño Marchione Extensi, Dño Albino de No-
„mano, et Comite Peronensi, et Dño Wigino de Canino, et a
„fuoriniti di Perelli. Erano tutti questi contrauti: Guelfi,
„i quali con questa lega, si provvedero contro di Eicelino da
„Romano, et Oberto Marchese di Slavenna, notente Capitanio
„della parte ghibellina, Dominante in Verona, Vicenza, Padova,
„Piemonte, Reggio, Cremona, et Perelli hancque clausura
17. Letteram sublato ex viris Frederico, ed adventu ducentis in Statim
sunt alibi ita et Perelli, gibellinorum vires, quae prius in im-
mensum creverant, debilitatae admodum, et ferus constrastus.
Guelforum vero, quae usque eo demerac innumerae, clatae. Man-
fredum Marchionem Lancran, quoque a Conrado descrip-
tissimus ex dictumate Conrado, infra proferendo: eumque
anno 1220, Alexandris sibi in societatem adiunctis, plura op-
era clausurata, terro, igneque vastasse, alia, vera obvi-
dione omnis, scribit pl. Guinus hist. Trid. fol. 93: et anno 1223
a Medio Lancran. Partura et citatis Donationis, in Lancran,
et Lancran agros, ^{infectum} ~~infectum~~, infecta causa, quod Perelli,
ad idem descrip-, plura ex uniqua oppida, atque ingen-
ta alia intulit damna, scribit Colitis, et Sigorus ad eundem
annum.
18. Anno 1223. Rex Conradus, Dictumate Dato Barletae, Bonifacio
Marchioni clausurata, investiturae, ut aiunt concessit casale
„ S. Emani, Continghamioli, et Burgum Tridini, et quorum do-
minio, ut ibi dicitur, existerat Marchio Alafridus Lancran; il-
lud ex authenticis, colavit pl. Guinus hist. Trid. fol. 93, ut sequitur.
„ Conradus dei gratia, Electus Romanorum, Jerusalem, et
„ Antiochie Rex dignissimus, Rex Augustus, Bonifacio Marchi-
„ oni clausurata, nam gratiam et curam bonam reclutatus.

Martini.

Innuis et amicus illius. Existis. novum, iure doctus, curato, qui
malos suadet prociis . . . . . bonos praeiis praedotale, per
praeiis privilegium, notum . . . . . universi. Innuis. fide.
libus tam praesentibus quam futuris . . . . . Bonifacius. Mar.
chis. Ellontisferati. fidelis. noster, et consanguineus . . . . . in.
stro, humiliter nominavit et cum. pateris. in. Lore, et alii.
nostri. fides, statuti. super. investendis, et. distribuendis. bonis. et.
bellum. inter. fides. nostros, Bonifacius. Marchionis. Ellontisfer.
rati. providit. ei. concedendum, et. iudicium. in. totum. in.
dere, et. terra, et. castra. Ellontisferati, et. alium. Burgum.
Casalis. Sancti. Evarii, Pontem. Chanicum, Burgum. Fridum,
et. totam. illam. terram, et. castra, quae. a. centum. annis.
infra, fuerunt. dicti. Marchionis. Ellontisferati, et. alii.
pro. eis, in. toto. dominio. Ellontisferati, et. eius. castra, et.
territorio. tenuerunt, noscedunt. insam. Marchionem.
Bonifacium, sibi. concedere, et. investire. in. quaremur, et.
cum. a. nobis. petitur. quod. iustum. est, et. honestum, tam.
vigor. et. Equitate, quam. debitum. erigit. rationis, ut. in.
sollicitudinem. auctoritatis. nostrae, ad. debitum. redderetur.
affertur. Hos. autem. antea. fidei. puerum, et. dno.
tionem. sinceram. ipsius. gratia. etiam, tam. et. assenta. res.
vicia, quae. idem. nobis, et. Superior. exibat. hactenus, et. alii.
bere. poterit. in. futuram, praedictum. Burgum. paraly,
et. Pontem, et. Fridum, et. Poderium, quod. ob. crimen.
laesae. Maiestatis, per. Elanfridum. Lausam. Marchionem.
rebellem. contra. nos, et. Superium, purgatum. est, ratio.
mobilitate. ad. Curiam. nostram. devoluta, cum. cum. libus.
iustis, rationibus, et. pertinentis, superscripto. nostro. fidei.
et. eius. heredibus, in. fide, devotione, et. nostris. servitiis.

Mar. 1895.

"universitatibus, de nostra gratia iurimus concedendum, ita videlicet
 "et quod ea omnia a nobis, et successoribus nostris in Imperio,
 "in rectum finem immediate teneant, et etiam se eo quod
 "erant, debita quoque et consueta servitia ^{proinde} facere
 "tendantur: Statuentes, et Imperiali sanctione edicto, quatenus
 "nullus noster Comes, Marchio, vel Comes, Legatus, Vicarius, vel Ca-
 "pitaneus, nulla Potestas, Communitas, vel Consilium, nullus
 "inimique persona Ecclesiastica, vel secularis, alius, vel humilis
 "contra premissas investitiones, vel compositiones nostras
 "tenorem, nam numerario venire presumat, nec eos in prae-
 "missis, in fide, ac nostris servitiis, persistentibus, impediat,
 "vel turbet, quod si presumpserit, praeter indigna-
 "tionem nostram facilius, quam incurrat, cum nulla mas-
 "sari auri ne pecunia se compositionum cognoscat, ne dis-
 "tatem compositionum nostrarum, et reliqua, patto iniuriam per-
 "petuetur. Et inquit autem compositionis, et inhibitionis no-
 "strae memoriam, et robur perpetuo vulturum nostrum
 "scriptum per Jacobum de Pap. nostrum, et fidelem Prota-
 "notarium in scriptis, et maiestatis nostrae sigillo jussimus con-
 "firmari. Datum Barletae per vicarium Guatterii de Act,
 "Imperiali aulae Prothonotarium, Regi Sicilie Legatorem.
 "Idem etiam dominum Summarium MCCCII. Indictionis XI.
 "Idem etiam in missis et ad illam dno nostro Regem Conradum, in re-
 "gnum suum anno tertio, Jerusalem XXXII, Regi Siciliae
 "ultimo anno, et vicissimo feliciter. Amen.

19) *nasalis*, et *Germanicus*, *ellarchionis* *ellontis*, *ferrate*, *merpetroculi* =
= *canis*. *Germanicus* ergo, hanc totitatem *exguisitionis* *ellarchio-*
= *nem*, ut iam *ageri* *videtur*, si *Germanicus* inde *extor-*
= *ret*. Et quidem *Germanicus* inter se, *rabido* *domestico* *bel-*
= *lo* *rebellantibus*, et ad in unum *intuitu*, hanc *ardua* *ses*

per erat, in ea quae quorum, foris erant, invenire. Evidenter,
hoc tempore Marchionem occupasse videtur infra ad annum
1299. Quod id casali pariter videtur, non legimus. Quodiam
scribit illud in Hist. illius civitatis statuti civitatis, quod hoc
unus exhorta praestione jurisdictionis Marchionum, et pariter,
Marchionem Episcopum inter et Comitem Marchionum, ea cura
Lauprauchis Picturati, et Guillelmi Hystori disrupta fuit, hoc
legit ut iurisdictio sicut olim convenit, esset communis,
iure tamen appellationis Episcopo reservato.

20. Defuncto Frederico Comes Camelli in terra solda, cum Gasconum
Canonicorum armis occupaverunt. Canonici cum alia via
non possent, vim vi ^{perunt} repulserunt. Facto excreto, et Basuta si-
cile, non solum Gasconum recuperant, sed Langusum mar-
-terem diruerunt. Marchionem Episcopum pariter in terra armis cum
Novariensibus, adversus ^{abstem} Marchionem Slavicium
Potestatem Papiae, in agros Camellianum, et Papianum, bellum
intulit.

21. Anno 1299. inunte Praefatus Marchio Slavicius, pacem
componit cum Marchione Episcopo, et Novariensibus. Et inconstat
documento..... antiquis statuti Marchionum fol. 21. et
sequitur.

vult indicare s.
statuti Marchionum
cum inui antea
anteriori.

" Anno Dni Incarnationis MCCC. Indictionis XII. die
" jovis. 22 mensis Januarii. in Civitate Domini. auctoritate
" novo Comuni. Papiae, Dni Alberti Marchio Slavicius P.
" testis Papiae... in... generali consilio quatuor centum, et
" sexcentum prudentiariorum, ibi more solito, congregato, pa-
" robola, et voluntate totius consilii superscripti, et ipsorum
" prudentiariorum, nullo ^{disposante} ~~diplomate~~, et ipsi prudentiariorum
" verunt veram, et firmam pacem perpetuo observandam,
" novum et a parte communis Papiae, inscriptis Authen-
" xatoribus

ambasciatoribus Novariensibus, recipientibus viis et novis Communi-
 bus, et hominum Novariensibus, et ipsi communi, et hominibus, vi-
 ditur Guido Graupas, Petro de Monticello, et Desiderato Fas-
 rone, et Guillelmo de Alpatende, Sindico, et Procuratoribus
 Communitatis Novariensis, prout constitutus in Charta inde
 facta per Obisum de Modona Notarium Communitatis
 Novariensis, anno domini MCCIV. die Dominica, qui est
 decima octava intimatis mensis Januarii. Et verba via supra-
 scripti ambasciatoris Communitatis Novariensis, Henrici nunci, Sindici, et Acto-
 rum, communis et a parte ipsius communis, et hominum Novariensis,
 fecerunt etiam, et firmam prout, in perpetuum observandum,
 subscripto dno Alberto Marchioni Potestate Papiae, recipientibus
 et novis Communitatis Papiae, et ipsi Communitatis.
 Item subscriptus dno Alberto Marchioni Potestas Papiae,
 communis et a parte Communitatis Papiae, et Barabola, et voluntate supra-
 scriptorum presentia videtur, fuit verum, et firmam prout in per-
 petuum observandum Guillelmo de Hel, et dno, et Procuratore dno
 Marchione Alberto Marchioni, et apud: per Chartam factam per
 Communitatem de Alpatende prout, Notarium, intente eodem Sacerdote
 a liene, et indicium, die Dominica, decima octava mensis Januarii
 sequenti anno ipso Alberto, et pro hominibus universis ipsius Sta-
 ti, et dno Henrico, Ruffino, et Albertino de Gualdenza.

22. dicitur Sigismundus in annum 1283. quod ex temporibus in factis
 civitatibus, de secundis exalibus, et reconciliandi inter se or-
 dinibus agitata est; et dicit quod cum Parmensis Gibellini,
 qui burgum de Comuni colebant, recuperanda Patrie
 urbis ad Alberti Marchionis auxilium confugissent, iste cum
 eis quidem miseris, sed exercita ad urbem motus ostentato,
 quam inchoat, cum ad compositionem adduxit, eosque us-
 que dimisit et oculibus vidit. Et pariter. Perilly obli-

Martini

et pater ab liberto cum Episcopo conjugentem, nunciam fuisse pater,
quae postea in civitate constituta est, seu omnia ipsius liberto, et
ibidem quoque dominium obtineret, seu Episcopo Episcoporum, delega-
to a summo Pontifice, est certum ex bulla canonis Innocentii;
quam nunc ex archivio Capitulari referimus; in qua non
solum fit expressa mentio supradicti nati, et hinc inde
gitur, Conradus adherens, quibus a civitate flagrantibus, pater
fuit, quibus privato fuerant, constitutos fuisse.

" Innocentius Episcopus servus servorum Dei. Venerabili Fratri
" Episcopo Spaurico, salutem, et apostolicam benedictionem. Cum
" a nobis petatur, quod iustum est, et honestum, tam in ipso
" tate, quam ordo exigit rationis, ut id nec sollicitudinem officii
" nostri, nec debitum permittatur officium. Vnde solitis rectorum
" filiorum, nobilium virorum et doctorum, et aliorum fidei
" Gerulicorum, eis adherentibus, rectorum nostrorum, nobis nobis
" ta continetur, quod illi suggere nobis, quod cuiusdam Praetoris,
" Canonici, et Clerici Regularis, et saecularis, Gerulicorum praetoris,
" et Diaconi, per se, ac nos in favorem quorundam fructuum
" lina Imperatoris, sive apostolicae, et sive nostrae praetoris
" praesentis damna gravia iniquae; Venerabili Fratri nostro Gerul-
" lico Episcopo, tunc Electo, nostris vicinis litteris in nuntiatis, et
" praedictos, ac omnes alios carumdem civitatis, et Diaconi, quos
" et praesentis causa, nosset per privatos dignitates, Prae-
" latus, Personatus, Beneficiis, huius, et Praebendis, quae in nobis
" rebaunt in quibuscumque Ecclesiis Provinciae Lombardiae, au-
" thoritate nostra privare, ^{et} conferre personis eorum, ipsius
" sedis devotis curaret, contra dictos per Communes Ecclesiasticas,
" appellatione postposita componendo. . . . . nonnullis fa-
" voribus, Canonici, Praetoris, et Clericos dictarum civitatis
" privavit dignitatibus, Praelatus, Personatus, huius, Beneficiis,
" atque Praebendis, quae fuerant in Ecclesiis Praedictae provinciae

Martini.

"Lombardiae, et ea contulit alijs auctoritate hujusmodi litterarum.
"Litteris quoque filijs Gregorius de elloute longo et quibuscumque
"Litteris, tunc in Lombardiae partibus, ipsius sedis Legatus,
"quorundam alijs existerem clericis, occasione ejusmodi; Præben-
"dis, et Beneficiis suis privasse dicebatur; et ~~et~~ aliis contulisse.
"Item quia, prout asserabatur, iis Prælati, Canonici,
"Clerici, super his culnabiles non fuerant, et circa privationem
"hujusmodi, oculo eorum non fuerat observatum, ex parte ipsorum
"sane nobilium, et adherentium, fuit nobis humiliter
"supplicatum, ut propter hujusmodi non obstante, iamdudum
"Prælatos, Canonicos, et Clericos, Prælatum, dignitates, Per-
"sonas, Præbendas, et Beneficia prædicta, quibuslibet di-
"gnitatibus, auctoritate ab eis, collata, et collatione in ipsius præ-
"latis, dignitatibus, Personis, Locis, Præbendis et Beneficiis,
"factis alijs, irritari, et cassas, et irritas nunciare, ac eorundem
"Prælatos, Canonicos, Clericosque, ab omnibus excommunicationis,
"interdictionum, et interdictorum sententiis, si quas fu-
"erant eis, vel aliquam ipsorum, per Episcopum, et Legatum
"nunciata, aut quolibet alium, auctoritate nostra, oc-
"casione hujusmodi, generaliter, vel specialiter promulgatae,
"facere abesse. Et quia intelleximus, quod iidem Prælati,
"Canonici, et Clerici, ad ~~reformationem~~ reformationem prædicta-
"rum Nobilibus, et adherentibus prædictis, ~~prædictis~~, et fornicari-
"bus, et cive civitatis civium, dabat operam, et operam bona-
"rum, et nobilium, et adherentium prædictorum suppli-
"cationibus inclinate, Sibi nostris dedimus litteris in man-
"dato, ut super præmissis facere auctoritate nostra, per
"nos, vel per alium, quod reformationis, ac bono status
"Prædictae Civitatis, nosse, expungere, contradictores, per
"censuram Ecclesiasticam, appellationem postposita compellendo
"non obstante, si aliquibus ab eadem sede..... existit

Marking.

Archidiaconatus unita. Haec Ecclesia, suburbana erat, magna
populorum frequentia, eo devotionis causa confluentibus, olim
celebratissima. Haec penitus est excisa, ne rueribus quidem super-
stitibus. Bona ad Archidiaconatum pertinent, nota sub nomi-
ne vel Terrione... accipe Documentum ex Archivio Capituli
lari.

" Anno Dñae Incarnationis MCLIV. Trinitatis XIII. die.
" quinta illius Novembrij. Quia Veratensis Ecclesia .....
" cum quibus absentiam, debito servitio infraudatur, multos
" nec congruenter motu proprio volentibus residere, qui vol-
" untis fructibus ex eodem ..... se absentant, volens Ca-
" pitulum, velut Ecclesiae, tanto defectu providere, Magister
" Cantuarii Praepositus, Dñs Johannes Archidiaconus Augustus,
" Fredericus de Pillano, Jacobus de Scutario, Roffinus de Clot,
" Guillelmus de Guisardis, [#] Elanfridus de Guisardis, Dñs
" Bartholomaeus de Blandrate, Dñs Guisardus de Guisardis, in
" Capitulo eius Ecclesiae constituti, ad hoc hoc convocati,
" statuerunt, invocabiliter de cetero observandum.

" Ut si quisquam Canonici Praebendatus in illa, per
" sex menses quolibet anno in Eius Kalendis complendus,
" residentiam, infra septimanas faciendo, non fuerit in
" eadem, nisi sit in servitio Romanae Ecclesiae, vel per
" legimationem regis, vel alias legitime impedimento de-
" titur, vel ultra litteras decem Papieus, eodem anno
" in Praebenda sua perquirat, et omnes alii proventus, Prae-
" bendae eius, in utilitatem eiusdem Ecclesiae, sive ad
" eam residentiam, convertantur. Si vero fructus Praeben-
" dae, absentis, dictam quantitatem non excedere dicatur,
" in portione sit unus Capituli, remanens prefatum
" veluti sibi, fructibus Praebendae retentis, vel ipsam
" Praebendam abeate dimittat absolutam. Qui autem pro-
" # Dardanus de Guisardis, Guillelmus pentavris, Guisardus de Guisardis et sup.

Mansuet.

pro exceptatis causis praemissis abfuerit, nisi iure, vel privilegio
defendatur, quod consuetum est ab antiquo, pro obsequio tolli,
scilicet stania octo praemissis, et stania duodecim singulis
capitulo sine diffinitione, et diminutione resolvat, unde de
capite, sive de aliis communibus, ad residuum praestanti-
bus, quidquam exigere possit.

Item innovaverunt etiam statutum, quod quondam
bonis quala Cardinalis, et apostolicae sedis legatus crevit,
confirmatum per Divum Honorium Papam, super data,
his qui singulis horis intersent, faciunda est ut autem
continetur, et de cetero firmiter observetur. Et quia
quidam ex Canonici negligenter erant circa
officium exequendum, et monasterium Ecclesiae in
consueto servitio fraudabatur, adiecerunt ut Sacerdotes,
Diaconi, subdiaconi, et ceteri, suas hebdomadas per
se, vel per alium Canonicum, faciant diligentius. Quod
si quippiam hebdomadarius in quocunque monasterio
ordinum constitutus, in qualibet hora diei, suas hebdomadas
per se, vel per alium Canonicum, ut dictum est,
quod in officio circumabit, non studuerit adimplere,
per totam ^{diem} illam, quantumcumque in aliis horis
diligens fuerit, absque sine quaestione qualibet reputetur.
in data, nisi Canonico praeposito impediunt,
tali scilicet, quo imposito, Capitulo, a toto, vel a maio-
ri parte ipsius numero, legitimum reputetur.

Item statuerunt quod nullus recipiatur ad Capitulum,
nisi prius praestiterit iuramentum, secundum quod fra-
tres ipsius Ecclesiae consueverunt praestare, quo rediga-
ntur in scriptis per inde memoria habita. Item non recipia-
ntur in Capitulo, nisi in habitum illo, tam in tonsura quam
vestibus, quo in choro ad officium admitteretur.

Marburg

„ Item si quaestio, vel consultatio fiat ab aliquo, vel pro
„ aliquo canonico, vel alio, qui sit praesens, ipse in Capitulo
„ erant antequam tractatus aliquis super illis, habeatur; alio
„ quin nihil super eo quod petitur, tractetur, et respondeatur.
„ Si autem consilidarius, Capitulum convocaverit,
„ vel praepositos, vel quilibet alios de Capitulo, et quae in
„ praesentibus scribis continetur continuatur, non servaverit, vel
„ fuerit obsecutus, nec totam vicem illam quantum additum
„ tamquam obsequium sine quaestione aliqua habeatur. Si quis
„ vero monitus praesentibus de capitis a Praesidente Capitulo,
„ venire remanserit, sit obsequio octo sequentibus diebus...
„ tam ad datam, et si aliqua communis huius octo diebus
„ in Eclesia vel extra fuerint divina, nihil inde percipiat, et
„ in... vicem, Capitulum, cui continuousse adesse voluerit
„ di...

„ Item statuerunt, quod si aliquis canonicus fuerit in piori
„ tate, et per octo dies continuos, obsequio fuerit ab officio, quod
„ colligatur ex scriptura Data, nisi fuerit legitime impedi-
„ tione detentus, quod ex novitate Capitulo et decernatur,
„ si quis fuerit, ut supra, nihil de communibus parochialibus
„ vicibus dividatur, sive in Ecclesia, sive extra, percipiatur
„ percipere non potest, et isti octo dies nunquam taliter notentur.
„ Voluerunt etiam ut haec constitutio, ad Cappellanos
„ et ad alios clericos chori, universaliter extendatur, in
„ illis quae tam ad canonicos quam ipsos communiter spe-
„ ctant.

„ Si vero canonicus in civitate Verullarum peremerit,
„ obsequio fuerit ab officio Ecclesiae, per sex menses, pro ab-
„ sente reputetur omnino, et absentiam sicut fore per
„ teneatur.

Montigny.

"Item statuunt, quod omnes officiales, tam pauciores quam alii,
"habitu illam portent ad officium, sicut ^{camice} ~~capitulum~~ ^{capitulum}
"sub Cappa, tam ad lectiones dicendas, quam alia, quae conveniunt
"in ipsa Ecclesia, ad talia officia deferri, nisi iubeat nec alio
"faciat; alioquin pauciores per totam diem illam reputentur
"absens quantum ad votum, nisi causa rationabili excusa-
"tur, quae in Capitulo approbetur ac nota.

"Item statuunt, quod tam pauciores, quam Capellani, quam
"etiam alii Clerici ad alia, in choro sicut in ordines, sicut
"sicut, vel Acolythorum, alioquin nihil moveant de choro, sicut
"vel alii, quae distribuuntur in choro, nisi sint infirmitate, vel
"quia debilitate depresso; et tunc indulgentia a Capitulo facienda
"tunc.

"Item quia Ecclesia Campanensis I. Cantuarii in Oratorio, sicut
"iuxta Verullas spectans ad ipsum Capitulum, in multis obsequiis
"est propter incuriam servitorum, nec sicut debita reverentia
"impendantur, cupientes ipsius causas movere, causam Eccl-
"esiam, cui cura ^{con}ducitur animarum, Praepositorum ipsius Ver-
"ullensis Ecclesiae, quae tenent et ex eis habet reverentiam,
"ita quod videtur, vel incurre oblatum in obsequio huius
"dictae Ecclesiae sanctae Cantuarii in Oratorio, Praepositorum eandem
"Verullensis Ecclesiae, qui pro tempore fuerit, fructus praevi-
"tae Ecclesiae sanctae Cantuarii in Oratorio, usibus suppeditat,
"et curam ipsius habeat diligentem, et eam, ac in omni alia
"ad ipsam spectantia gubernet utiliter, et honeste, tamquam
"de iis rationem coram Domino Redemptori secum clare ha-
"beat sacerdotum, qui itidem divinis officiis, quantum honeste
"poterit, celebret, Missam tamen iter in hebdomadam, nisi causa
"inevitabili fuerit praepeditus, per se, vel per alium dictae
"Capellani, in eadem Ecclesia, teneatur cantare. Postquam
"vero Praepositor, qui pro tempore fuerit, praefatae Ecclesiae

Manuscr.

" possessionem habuerit, Capitulum Perellum ipso iure liberatum
" sit ab omni prestatione quam Praeposito facere tenebatur, et ipse
" nihilominus, eorum unum, secundum quod prius, teneatur
" habere, et octo solidos Papiensium solvat ex ipsa Ecclesia, dicto
" Capitulo, quolibet anno, sicut nunquam ipsius Ecclesiae, qui pro
" tempore fuerant solvere tenebantur, et hoc in festo Beati
" Eusebii Perellensis.

" Hoc est instrumentum, quod praestabit favoribus quilibet
" Capitulum ~~subiunctum~~ ^{subiunctum}, videlicet quod eo, quae aguntur
" in Capitulo. Et omnino totius Capituli, vel maioris partis
" animo, merito, sine servanda, et non revelanda a Praevicario
" nullo Capituli, sine subiacentibus, sine Praeposito, sine aliis
" quicunque ab hoc a Capitulo constitutus, penitus se habeat
" merito, nec alium causam qui illi Capitulo non interfuerit
" sine aliis cunctisque, modo aliquo, aut quocunque ingenio
" revelabitur, donec illa alia fuerint publicata. Item
" in negotiis Capituli, si a Praevicario Praevicario in capi-
" tulo, fuerit requisitus, erit consilium bona fide. Item in
" legibus, vel aliorum res Capituli, ad ..... reversionem,
" quod bona fide conservabit, et quam cito poterit .....
" consilio, Capitulo, vel iuramento Capituli cum effectu co.....
" alia instrumenta, et de quolibet Capitulo, ^{infra} ~~infra~~ fuerint,
" scripturatum in Capitulo dictae Ecclesiae, coram testibus, Prae-
" vicerario, quilibetque alius, Canonico ipsius Ecclesiae, quib-
" libet etiam clericis. Ego Cardineus Frequens et Sta-
" tus his omnibus interfui, rogatus hanc chartam scribi
" fieri, et me subscripsi."

24. Beato Petronio, magis inter Civis Perellensis compositiones
" Praevicarium fuit, quod ipse Urbis dominationem obtinuit.
" Et quidem in annum 1282, ~~hac~~ ^{hac} scribit Ch. Frisy fol. 38.
" Anno aut, qui fuit 1282, Iridinum sibi cryptum Perul-
" leum

„Hoc illi indignati, iubente etiam Alberto Palapino, meretricio
 „homine, hereticorum fautore, qui sacre fuerat dux ab Ecclesia
 „devotis, quod hereticae pravitate sequitorem et pluribus Italianis
 „urbibus exulare coegisset, tunc Heretici iuvamento, venturam obli-
 „vione exprobratum oppidum, in suam rursus potestatem re-
 „gunt. fidem ferme sperant suae hostium immunitatis per-
 „petravit, nam cum plurimum partem, quae burgi novae, dicitur,
 „et villam S. Martini, sanctis diviserant, moenia solo argua-
 „bant, uno ~~ex~~^{excepto} castro quod multo milite custodiebant.
 „Leviora tamen haec videri poterant mala, si illa spectantes,
 „quae sacrosanctissimus Palapinus infere conabatur: nam sub-
 „ditos sibi populos, a paternae fidei candore, ad evocatorum
 „errorum traducere studens, publicas hereticorum scholas qu-
 „avit, e quibus venusta dogmata disceruntur. Haec scripsit.
 „Huc haec hauserit, nec ipse ^{inducit} ~~inducit~~, nec nos cognoscere nega-
 „mus. Par est credere, quod ex authenticis documentis, ut scrip-
 „toribus fide dignis habuisse. Illud certum, quod per haec tem-
 „pora, Gibellinorum factio adhuc Heretici prevalebat. Neque est
 „qui nesciat Albertum Marchionem Palapinum, summa re-
 „putatione Ecclesiae de Romano conjunctionum, tunc per
 „id tempus, inter omnes Gibellinos, Gibellinissimum. Quod si Her-
 „etici dominabatur, certa ratione est res quicunque Gibellino,
 „numquam rem per Gibellinos fuisse. Equidem Martini
 „Egry Heretici tunc oberat, et in Bugellae castrum per-
 „erat. Advocati, eisque adherentes, in administratione Rei-
 „publicae, nullam habebant partem: Civitati praerat, Potestatis
 „titulo ~~Prætoris~~^{Prætoris} de Canovanova, et ipse Gibellinus: atque omnia
 „ad arbitrium Sicilianum, et Vichetianum administrabantur,
 „qui praeterea ut etiam haberent adversos Advocatos, quo-
 „rum aliqui non solum ^{fideles} ~~fideles~~ prae, sed etiam sanctae,
 „exulabant Paternae, Amiliani, Balpulae, aliorum circumvicinorum:
 „tibus

Markus

circumstantibus in oppidij, occasione rei fene gerundae, diligenter in-
cunctis, Burgum Cassianum, in territorio Capituli, ac diffinito,
toti viribus continebant. Eos tamen ostendit Martini Ep[iscopu]m
Ep[iscopu]la data Potestate, et Conventionis, quam in Archiep[iscopu]s
Capituli habuit, tenoris sequenti.

„ Hucus Diebus Inventionis MCCC. Indictionis XIII. in tab-
„ latis, quae est XXXII. Illius Medii Dux Presbyter Henricus Jo-
„ annes appellavit illarum sancti Nicolai Ecclesiae Cassii;
„ presentavit litteras sigillatas sigillo vero, non corruptas, nec
„ vitiatas, nec abolutas, neque in aliqua sui parte destructas,
„ duo ~~est~~^{Richardus} de Cassianensi Potestate Castellorum ex parte
„ d[omi]ni Martini Dei gratia Ep[iscopu]i Castellensis, quarum tenor ta-
„ lis est. _____ Castellae probitatis et industriae
„ vero, d[omi]no ~~scrip[ta]~~^{scrip[ta]} de Cassianensi Potestate Castellorum, et
„ viri civitatis Conventionis Civitatis Jordan, Martini Dei
„ gratia Castellorum Ep[iscopu]i et Com[itis], nunciae dilectionis affe-
„ ctum. Per litteras dilectorum fratrum nostrorum Capituli
„ Castellensis, civitatis manifestas, quod licet res maneri-
„ mus ad constructionem Burgi Cassianae super terram
„ Castellensis Ecclesiae, auctoritate omni, vos nihilominus contra
„ monitionem nostram, aedificationem dicti Burgi, toti viribus,
„ in praefata Ecclesia non modicum prejudicium, et gra-
„ vamen. Idcirco propter prudentiam vestram, iterato moni-
„ mus, quatenus a constructione Burgi huiusmodi de-
„ sistatis, quod si forte parere neglexeritis, in omni illis qui
„ ad Burgum ipsum construendum, praestabant auxilium,
„ vel consensum, ex nunc excommunicationis sententiam
„ pro nos facimus. Super vobis Ecclesiae, qui sunt de
„ ..... sub debito fidelitatis praecipimus, et mandamus,
„ ut ipsam Ecclesiam ..... auctoritate, in discriminem tan-
„ to defendant, ne dictus Burgus effectum habeat, toti viri-
„ bus.

Datum Bugella M CCLV. de venetis

K. Army.

"vilibus prohibentur. die Veneris VII. Mensis Maii." — actum in
 "Domo ipsius Potestatis in Civitate Galliarum. Interfuerunt testis
 "Jacobus Zella, Nicolaus Capinus, Dominus Donatus de illustri ju-
 "dicio Potestatis, Dominus Praepositus S. Eusebii, Dominus Theophrastus de
 "et Dominus Guilielmus Comes de Blandrate, Joannes de Blandrate.
 "Ego Joannes Scuderi de Blandrate Notarius sacri Palatii interpres,
 "et rogatus hunc Chartam tradidi, et scripsi."

20. Subit Sigonius, quod hoc anno 1255. Alexander IV. Pape inter
VIII. Kal. Martii ordinem Fratrum Eremitarum, et multis ordi-
bus Eremiticis constituta, ^{idem} ~~habitu~~ ^{atque} ~~concordia~~ ^{concordia} ac Legibus
a S. Augustino praescriptis abstineret. Et F. Sazonius in Chron. II. 21.
refert ad annum sequentem 1256, subdicens quod tunc ~~etiam~~ ^{etiam} reli-
ctis solitudinibus, urbes incolere coepit. Quodque sit de ~~nomine~~ ^{nomine}
certum est, quod hic ordo praealto praeest, Verullos ~~incolere~~ ^{incolere} est. ~~Verullos~~
bit Ellorena in Hist. III. ^{claustrum} ~~claustrum~~ de Sabianis ~~fratrum~~ ^{fratrum}. Verul-
lensium, proprias aedes anno 1261. donque Fratres Eremitarum S.
Augustini, ibique constitutum fuisse Praeceptum, et Ecclesiam
S. Martii. In antiquo Ecclesiae Neurologio, ~~inquit~~ ^{inquit} cit. Legitur
obitus XII. Kal. Junii MCCCXCVII. Magistram Montellum Verul-
lensium Ecclesiae Deamanum subdiaconum, qui, ut ibidem vi-
ditur, pro anime sua reueris reliquit Ecclesiam S. Eusebii ~~Monte-~~
suae, omni anno solitas quingentas officias, quas curant
dare et solvi per fratres Heremiticos de Verullis, curantem
quarundam domorum, et terra quas erant ipsis fratribus pro
conuictio faciendo.

26. Eodem anno 1222. Alexander IV. Bulla data Neapoli 23 fe-
bruarii, rescissa unione Ecclesiae s. Eusebii in oratorio, quam
anno praecedenti Capitulum fecerat Praeposituram, Ecclesiam
ipsam univit Archiepiscopatu. Bulla operatur in exhibitio
Capitulari, et est tenoris sequentis.

11. Alexander Ezing servus servorum Dⁱ: Dilecto Filio Magistro
Gualtero Notario nostro Archiviarum Perustensi, salutem, et ap-
policam

Stolicum

Marshall

"hanc paginam nostrae constitutionis, revisionis, unionis, et con-
stitutionis infringere, vel ei ausu temerario, contra se quis an-
tem hominum ..... re praesumeret, indignationem summi
potestatis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se
noverit incursurum. Datum Neapoli VII. Kal. Martii, Pontificatus
nostri anno 1° (hoc est anno 1255.)

27. Hic Gualo Archidiaconus, apud tam praestantem Elogium, quam tam
nunc Pontifex, fuit & gentis et civitatis Perusinae, consanguineus Marti-
ni Epi, qui postea pro Romana Ecclesia, multis Legationibus
laudabiliter functus est. Ex proprio vero fuerunt Capellaniam in
Ecclesia S. Eusebii ad altare S. Apostolorum Philippi, et Iacobi
eius rei memoriam habemus in saepe citato Necrologio, his ver-
bis: Die VI. Januarii, anno Dni Incarnationis MCCCXV., de his
eius instanti vitae superiora sublati est Dns Gualo Archidiaconus, et
Canon Rotarius, et etiam Legatus, et huius Beati Eusebii S. Romanae
Archidiaconus Cardinalis, in sacris tamen circumstantiis subsecutus,
vir multum venerabilis, in disciplinis liberalibus, et in Ecclesia-
stico officio sufficienter instructus. Qui sicut vir noster, in-
prensus, et discretus, sciens conditionem humanam fragilem, et mor-
talem, et etiam animae suae praecavens in futurum, per
multos annos antequam decederet, testamentum condidit, in
sua germanae sororitate; huius autem matris suae Ecclesiae
non inmemor, a qua multa bona in vita sua habuerat.
Ad honorem ergo Dei, et Beatorum Apostolorum Philippi et Iacobi,
et beatissimi Eusebii Martiris preciosi, et ad servitutum precia-
liter altaris eorundem Apostolorum Iacobi et Philippi, in
eandem Ecclesiam constituti; tantam pecuniam a Deo sibi colla-
tam reliquit, ut ex ipsa, proventus emeretur, ex redditibus cu-
pis, unus Capellanus in eadem Ecclesia, apud germanam
sufficienter valeat sustentari. Quae proventus crypta fuit in
basili Gualonis, et eius territorii, sicut quaedam documentum

Martini.

cum senioribus, bonis, pratis atque revere, a dno Bartholomeo
Santo Puer, puerulo Praedictae Ecclesiae. Item scripta fuit
quidam domus in ora sancti Eusebii a dno Guidolando
religioso Verulensi Ecclesiae. Cui capellanus ad idem Al-
tari apostolicum, debeat omni die, et in testamento ipsius
fideliter, pro suis, et parentum suorum animabus missam
celebrare.

28. Idem tempore, ab Verulensibus, insignes viri floruerunt. Inter
eos Joannes de Coning Arboreis, vestitus ad rectoris Episcopi
Gaurinensem, anno 1245., qui teste Franciscus Augustinus ab
Ecclesia. in Episcopo Gaur. fol. 88. a Papiensibus, et Casatensibus
Verulensem munitis, arceri traditus fuit, mox liberatus opera
Thomae Comitis Sabaudiae, Gaucherii de Ellentenario, et ipso
Guo Verulensi, ad caucem Gaurinensem redire assumptus,
anno 1250. et Franciscus Nauzas, jurisconsultus, ^{mag} Glossator Dic-
tus, qui defuit circa annum 1280.

29. Illius Verulensis notitias agitatas fuisse consuevit exphar-
ta claustra civitatis diei 29. octobris 1287. data in Castella
Lodovici prope Pontem Padis, in qua legimus quod Communi
Papiae, iularat, et protestatur se detinere armis, et turrim
ad pontem Padis, quicquid verus, via, et nomine Communi
Verulensi, causae dependet providet adversus Marchionem
Lanensem et Casatensem. Hanc obrem inde intelligimus For-
menses in armis fuisse, Casatensibus rebellibus, Marchionem Lan-
ensem, qui in multis triumphum conceperat, et Casatensibus
armis Verulensibus, iuxta, et Papiensibus, qui Gibellinis cum
auxilio operantur a Verulensibus detestari. Nec dubium quin
exules Verulenses Gulphus cum Casatensibus, et Marchione
Lanensem susceperint, eoque certasse in contra Gibellinos solle-
citaverint. Equidem ex alia charta eandem Archiepiscopi diei
16 februarii 1288. datus Joannem Titulum (Prinzipali-
bellionum

Giselherum Gerulthi meritis fuerunt Titoni, et Petri et Laguz
 nam, communis Gerullarum. Legatos, iustitiam in illam praeferre
 Casalensium, quod dicitur illarum. Iustitiam, Sordium,
 et Appellorum. Petri et Laguzani. Petros, et Laguz, et
 ii, et Casalenses, conventiones, et pacta, quibus Erga Gerulthi
 abstinent, etiam debent. iisque a Casalensibus signum
 sum. . . . . qui ipsi, cum Gerullaribusque, sequi conventionibus
 signum . . . . . sint praeferre. Deinde alia Charta
 29. Novembris eiusdem anni, iussu Papiae, iustitiam cum Ger-
 ullaribus, iustitiam. confirmasse in manibus praefatorum. Iustitiam
 ni Titoni, et Petri et Laguzani, qui se ibi appellavit Legatos,
 et iudices communis Gerullarum.

30. Per haec tempora iustitias fuisse antiquas, Gerulthi
 res inter et Novarienses, comportare habemus ex pluribus Chartis
 et Archivis Civitatis. Illae autem iam perierant anno 1247.
 Etiam in Charta 19. Aprilis eiusdem anni, habemus quod Sa-
 cobus Picalus, et Jacobus de Scoto, etiam communis Ger-
 ullarum, conveniaverunt in Plena credentia communis et
 variae, eidem communi, Comites Blaudensis in fide, et ha-
 bitatores Civitatis Gerullarum, eiusque iurisdictioni subiectos: et
 expressis antiquis conventionibus cum iisdem Comitibus, ad com-
 mune Gerullarum, plena iure spectare totum territorium, et
 districtum vallis Sordae, nec non castra et montes etiam, No-
 bilitate etc. presentibus et communis et ovariae nihil faceret, et
 contraheret, seu fieri permitteret cum praedictis Comitibus, vel
 eorum hominibus, seu altero, vel aliquibus eorum, in pra-
 iudicium praedictorum iurium, quae habet dictum com-
 mune Gerullarum, in dictos Comites, et terram, et homi-
 nes nos. Anno Domini 1249. pacem compositam esse, di-
 cimus, ex charta diei 29. Martii, in qua communis Ger-
 ullarum

Martini.

Herullarum, et Crovorum ad invicem praeponderare servare concordiam
inter se sanctam, salvis partibus quas communiter Herullorum
habet cum communibus Papiensibus, et his quas communiter Crovorum habet
cum communibus Ebedicorum; et ex alia eiusdem diei data apud
Papiam, in qua Herullorum et Crovorum conveniunt, quod
territorium Blauratum, eorum partibus inter ipsos ~~dividitur~~
debet, ex lege ut neutrum liceat alteri contrahere, ut ex terri-
torii parte, quas sibi contigit. Hic item annus insignis fuit
morte Eobani et Romani, omnium tyrannorum truncatus
stamus; qui cum Ebedicorum provocatione capere nititur,
a famulatu autem, aburatus, et captus, vitam ~~sceleratam~~
et mortis viam, et vulnere finivit ulcus citius.

31. Pacem Crovorum firmata, reliquum erat ut Comiti Blau-
ratensi, munus conventionis cum Herullensibus facta de
anno 1214, hunc servare, et castri eorum, de quibus eadem con-
ventionis meminerat. Idem usque ad annum 1224. quid Herullorum
supplicum, Gualdorum, Gethelorum, Guinetum, etc., Gorinorum, et
aliorum Comiti Blauratensi, conventionis praefata, in-
venit, et eorum nomine, vally eorum, aliorum quas ipsorum
cum suis in castri Blaurati, Rochi, Verdoni, Ellouti, Orioni,
Sani, Martoloni, vally etc., aliorum locis ad praedicta
et castri pertinentibus, omnimodo Herullensium iurisdic-
tionem subiacent; ut liquet ex Charta Archiepiscopi Civitatis
de 14. Julii eiusdem anni. Idem praestiterunt anno
1226, facti Comiti, qui vally Blaurati circumlebant, ut ex
alia Charta eiusdem Archiepiscopi p. Augusti. Huic tandem
negotium hoc, quod tot, tantaque cum Crovorum dissen-
sibus excitaret, confectum est. Exprobrantes quoque antiquas
concordias cum Herullensibus renovarunt, praestito fidelitatis
iuramento, et vicem reposita ab eis investituram, ut aiant
hunc S. Urbani, et Bolongie, ut ex quibus Chartis die 6.
Augusti

die 6. Augusti. Dux Constanstis in villa constitutus fuit
 ut Perullens, prolixi solutionum fidei, aliorum, ac quae te-
 nentur. Inter ceteros Perullens. Ita ex Charta diei 14. Julii.

32. Eodem anno 1260. per se verberantem uita, que in se flagel-
 lis acerbissime deservient, pacem et concordiam manducant
 pene totam inundavit Italian. Huic cultum magnus quo-
 ratur. Sicque tamen plures ex Perullensibus, et hinc institute
 addidisse et novum ex Lombardia civitatibus, et tam pro-
 cipue, ad proventum excitare. Mutatur Guillelmus Pau-
 turn, scriptor Synchronus, cap. 1. Chron. Antens. apud Chara-
 ter. Ital. t. 2. col. 123. ibi: "Anno 1260. admirabilis Lombardia.

"rum facta est convulsio, quae battimentum creata est. Tunc
 "uitae excentis de septem milibus, ad civitates venerunt, et omni-
 "lium praeviant, multi praedicavit in cruce. Quos flagel-
 "latores, et creabant praeviantem agere, quae appropinquabit
 "Regnum Dei. Quibus autem Perullens venerunt. .... civitate
 "saris, et humeri eorum nudi erant, quos fortiter repula-
 "bant. Tunc Antens pro maiori parte, civitate nudi.
 ".... per civitatem, et burgos, ibant flagellantes se. Episcopus Astensis, et
 ".... et omnes flens, tam religiosi quam barbari nudi.
 "adebant eos cruce portantes, Psalms, et hymnos cantantes,
 "portantes nova vexilla cum figuris sanctorum, et in eis
 "publicis, omnes flens quibus, alta voce clamabant civitate.
 "misericordia, et pax nobis fiat. Et istud battimentum in-
 "ceptum fuit mense Decembri, et hyems frigidissima fuit,
 "et copia vivis in terra erat. Huius forte originem habuerunt. **Salvator,**
~~sanctus~~ quas disciplinantium vocamus.

33. Anno 1261. intestinis odiis, domesticisque Perullensium sententiis,
 auferant praedationes, Laticrima, et grassationes, quibus Pa-
 ulensis districtus, elousperatus, et Canepitum, a sacerdotum
 latronum palantium morum, fide creabatur. Eos compri-
 mere

Markus.

comprimere impossibile erat, nisi regionum Domini, facto inter
se conspiratione, mutuis armis, quisque nullo coacto perfugio
in propriis territoriis, insistentem turbam abigret. ~~Pro~~ Propter
sub sextis Octobris, illi ex Castro Archiducis Civitatis ejusdem
diei, Brullensis, Guillelmi Marchio Montiferrati, et Domini
s. Sebastiani, convenire, rursus a pedere Cavatibus Cavatibus,
ut inuicem ubique exagitant, et nemo quicquam in alij regio-
nibus, multos, in sui tectis, qd. remitteret. Et sic non modicum
est avaribus fructum impositum. Verum a iustitia Gual-
teri, et Montiferrati Dynasti, auxilium in Cavatibus generatum,
et nullo post verbum. Hoc anno 1261. die 22. illi 4. die
bus a viis, regis. Alexander IV. Romanus Pontifex, eique die
29. Augusti, passus est Jacobus Patriarcha Hierosolymitanus, die
29. Martii N.

34. Peruenit ad hunc finem, cum inquit illi Marchionis Palati-
ni, et Gibellinorum. Surriam, qui Mediolani Dominabatur,
et in Gibellum, Marchionem in partes suas transiret. Cuius Hy-
eronymus Rabus, hist. Ravenn. lib. 6. apud Murator. in Annal.
Et quidem Epistola Urbani IV. data Urbivertis die 4. Janua-
rii 1263. ad archiepiscopum Ravennatem, Pontificum instigante
suasione, contra Albertum Palatinum, ut non et ad alios
suam communitatem, et quosdam et obis, et Magno
Provincia Lombardiae, hoc est in eorum subditis, subit
Marchionem, qui Gibellinam partem turbant. Verum ab hac
questione inuicem non fuit, nemo debet verit.

35. Et tunc 1263. Cavatibus Cavatibus, et a Cavatibus liberavit,
qui tunc totum Cavatibus inuenerant, brachium ~~Brachium~~
implorant. Exstant in Archivio Civitatis, litterae no-
minalis, quibus Cavatibus, et Castellum Cavatibus, ceterisque
subiectis Marchionis Dni Guillelmi de s. Georgio, Petri totius
Cavatibus, nunc diei Rogerius de Magno, seu Magno,

Harbreef.

Bonifacius de Castione, Albertus de Nivacolo, Philippus de Straubing,
Johannes de Fente, Otto et Guise de Valsurga, Guillelmus Sammar-
tini, Arditio et Guillelmus fratres de Balingero, Fredericus de Noua-
-uo, ^{R.} Thomas de Zano, Raymondus de Candia, Godefridus de Brestio, Pon-
tius Albertus, et Bonifatius de Castellamonte. Joannes de Castella-
monte, et Blasius de Brestio, mandatis suis punitis theu-
-fano de Sancto Georgio, Joannes et Henricus de Nivacolo, et Petrus
de Valsurga, et sub consilio dei Francisci punitis Sammartini,
et cum communibus Perallorum, Boniae et Ignorinae, velati
quibus coram agent, incommune quam colligunt, ad punitendo
Castri, Burgis, et terris Sanapitii, gressatoy, seu Garanus, et ibi
nominantur, nempe illopatu seu illopatio, cum sua Castellata,
Caloria cum Castellata, Candia Castellata, Alauasco, Basora
Oiro, Montabughe, Baiero, Zano, Balingero, Sancto Georgio cum
Castellata, excepta Fogintio, Aladro cum Castellata, Castione
cum Castellata, excepta parte duorum fratrum Sibrio et Marti-
ni, Brestio cum Castellata, Gallepivino, excepta parte Savari-
ni, et fratrum de Rondello, Castellamonte cum Castellata, Sotto ^{Thondello}
cum Castellata, Ponto cum valle, et Castellata Valsurga cum cas-
tellata, Canaqua fronte, Bona, Garbana, Salloria cum cas-
tellata, Ottenico, Nivacolo cum Castellata, Straubino, Nouave, Sam-
martino cum Castellata, ^{P.} Porella, Lorengadio, Straubinello cum ^{Porella}
Castellata, Balugero, et Scaramagno. Procuratores huiusmodi
Hercules se contulerunt, coramque Rogato Herculeus Sanapitum
reprehensum suscepimus, actis sub consistoribus de quibus in
Charta dei H. Martii. Rogato punitis cum cum ... ho-
minibus H. 2113. Conventionem cum Habsburgis in ... iurati
observare promiserunt, ut ex alia Charta dei H. Aprilis patet.
Anno 1264. Pallavicinus a Turianis, Herculis deputatum scribit
G. Bricey fol. 9. Nunc Turiani hoc anno, audientes Cardinem

Manuscr.

Carolum comitem Andegavensem fratrem S. Ludovici IX. Francie
regis, in Italiam ab Urbano Pontifice recto claupedum, ad conjungendum
sue Andegavensis, ingreditur hunc expeditionem parare copias,
belluorum partes inveniant, et in Gualpho et vicinis, Palatinis et to-
citale dimisso, et abire jussu. Nec mora Gerullas Novaria, Landi, Ma-
gnum, multis Gibellinis, et Turrianis conjunxerunt. His et aduabiles
Mediolani. cum illorumque res stat. to 16. Guillelmus Marchio
Montefortis, Joannem baronem Andegavensem, contra claupedum,
et Saladinum pugnet sub 14. illis, teste ~~Thomase~~ ^{Bernardo} Vauzorgio
cum illorumque res to 23. Et Urbano N. cum manu obit Pe-
rusie 2. octobris.

27. Anno 1203, die 4. et 5. Julii, in Romanam Pontificem electus et Gui-
do filius Roberti, et Henricus IV. nominatus. Carolus Andegavensis, qui
ante electum exercitum in Italiam discessit. Est Martinus Episcopus,
etque firmus morum generis, Gerullas emigrato. Mittitur in
Lombardiam, Thomas Montfortis, Franciscus Episcopus, et sollicitudine
contra claupedum, gentes facientes, et ad alios in idem preda
vestibulum. Gerullas propulsi, die 23. Nov. convocata concione,
cumque exultis in armis, Pontificem et Carolum Sicilia Re-
gem cum, et Guillelmum, sibi secretis junguntur, atque Ecce-
lia gentes, contra communis hostes accinguntur. Haud diffi-
cile fuit, cum cumque, notissime, consensum exprimeretque
religionem, ad unam rem accinguntur, et iubent Legato ducem
hanc, Gerullas Ecluse Romanas, Carolum Sicilia Regi, cum
eum, cumque volente adhibere. Est et Societas firmata fuit,
cum cumque ad hoc Martinus Episcopus. Hanc omnia fide-
les in plura et hinc gentes, eundem die 23. Nov. fuit

Manuscr.
ad 1203

28. Anno 1203, die 11. Julii, Gerullas, Mediolanensis, et Papiensis
nocte entemur. Valida annorum manu stipata, clam et
rebus ingens, ~~Thomase~~ ^{Paganum} Turrianum Gerullas Potestatem pro-
pria voce, cum cumque cogitatione, et capite, crudeliter interfici-
unt.

Albericus

interficiunt. Ellos sacra pueri, qui exiles tandem victi, multis
suorum quia facis, quas captis, urbe multitudine. Hanc constantem
tribus libris et tribus civibus diei 12. 27. februarii, et 2. Martii, quas
etiam nos docuit, id accidit die 29. Januarii. id placuit audi
re Corium. fuitque rem. constantem fol. 121. edit. fuit. 1. 2. 4. ibi. "
" Hu videri ai 29. di Januarii, Paganus ^{Secundo} ~~Albericus~~ della Gona, ~~12.~~
" idest di Geretti, nella propria habitazione, circa la prima ora
" del giorno, in fuoruscito ellilani fu preso e finalmente morto
" sulla piazza di Geretti, ed a tanto maleficio interuenire i
" Pavesi. Dopo la casa sua fu messa a sacco. Strenchi all'armi
" levandosi i Verelli, fu cominciata una battaglia, nell' esito della
" quale restarono presi tredici ellilani, e de' Pavesi tre soliti, e pa
" ti, meglio di settanta. Il lunedì seguente, che fu al primo
" di febbraio, il corpo fu portato a milano, e riposto nella chiesa
" di S. Martino, fuori della porta Gerettina, e per le usanze,
" fu trasportato al Tempio di S. Dionisio, fuori della porta
" minata la Nuova, ed ivi fu sepolto. Il medesimo giorno, dopo
" Francesco, altro Turinse, con molte genti d'arme, giunse a
" ellilano da Geretti, dove erano convalescenti per soccorso della città,
" e condussero seco tutti i prigioni pavesi, ed ai ellilani prigioni,
" avanti che il corpo di Paganus fosse sepolto, sopra la Piazza del
" Tempio sopra nessun sigillo, si trucidarono il capo, e poi l'ef
" fero per la città, girare a coda di cavallo? " Tanta barbarie
" perpetrata fuisse, auctore Emberra de Balzo, Provincia
" li, Potestate ellilani per Rege Carolo, requiruntibus ipsi
" met Curiam, testator Stephanus, et Chronica ellilani
" apud Muratorium. annal. fo. 7. fol 373. " Su Geretti, ait
" Muratorius ex citatis scriptoribus, era Governatore di quella città,
" Paganus fratello parimenti del suddetto Stefano Curiam, e per città
" occurrente, i nobili ellilani Ghibellini fuorusciti lo presero, e
" condotto a Pavia, barbaramente l'uccisero. Trovavasi allora ~~Paganus~~

Misses -

Paley

„ in Urbano, ^{Papa} Urbani dei Re fatto, Embera del Re Procuratore, costi
 „ con alcuni dei forzati per medicare la mente di Paganino, aveva
 „ in prigione i figliuoli, proletti, o parenti degli accusati suddetti,
 „ in fine comune ingranta, ogni le carne, esauriti con crudel-
 „ tà incorabile, rimovuta in tutti i buoni, e dello stesso Urbano
 „ forzato, il quale per dire: che il sangue di questi innocenti,
 „ tornerà sopra i uoli figliuoli. Per tale iniquità fu per suscitato
 „ in Urbano, il miracolo è avvenuta il Populo forzato, verum
 „ prophesta, vicini in ipso.

39. Cum undam Gethenorum famam, fœderatos advenissent, et novis
juribus adhibitis, rebus suis diligenter considerent. Erat in pro-
vincia quidamque celestissimus illudus, Benignus filius, belliger
marchiatus et armis petus, qui quatuordecim annis, et proventus
obsoni pœnitus, apud illaratos. res. Stat. to. 9. Albertum, de Suppi-
ne, Abate illudus Pœnitus filius, in districta illarandino,
prope civitatem, cui a Pala nomen est, magna offerat glori-
am. Hunc quatuordecim annis sibi proposuerunt illarandus. Adest
et hasta in illarandino civitate, cui B. illarandus hujusmodi annis 1288,
dota illarandus in illarandino et illarandus, quae conventionem con-
tinet, eadem die servatur a illarandus Episcopo Verulensi, Nopo-
ni. Nopoliensis quatuordecim annis Potestate, et a Guillelmo
contingenti illarandus, illarandus. defensionis societatem inveni-
t, collata illarandus eadem summo armamentis illarandus, et ad illarandus
illarandus illarandus 5000. Papianus, sicuti cuiusque ex illarandus
illarandus illarandus, illarandus. illarandus, in qua legimus Philippum
illarandus, sicuti cuiusque illarandus Procuratorem, illarandus
in illarandus libros quingentos Papianus, partem summas
illarandus 5000, eadem ex illarandus debite a conveniunt illarandus
illarandus, et illarandus.

40. Hoc eodem anno 1205. Martinus & filii dirigit questiones,
quas rescribitur inter Philippum de Gastelnovo & comitem

Notandus.

Nepotum, vinculis mancipati erant, ut ex alia Charta, 20. eiusdem.
123. Hoc eodem anno 1268. mense Julii, Martinus Episcopus, maxime pro
Ecclesiae ^{a exantlati} exaltatis laboribus, eoque turbulentissimis illis tempo-
ribus, egregie administrata, magnus sui desiderio, relicto praedepo-
sitis, viduis, et orphanis, obiit in Domino. Sepultus
habuit in Ecclesia S. Eusebii, cum una Ugone Episcopo. Eius vir-
tutes, et gesta brevibus compenditae rudi Epitaphio, cuiusdam
scriptoris incerta, quoniam in antiquissimo Codice, inde transcriptum
fuerat, praenissa haec adiunctione: Ad Sepulcrum Mar-
tini de Advocatis, olim Episcopi Veruellensis, in Ecclesia Ver-
uellensi sepultus una cum Ugone Episcopo Veruellensi, apud Altare
S. Joannis Evangelistae

Rex Martenus, Verellis inathetratus,
Advocatorum gemmaso sanguine natus,
Meritis, et variis virtutibus irradiatus,
Obsequiis sacris studiorum invigilatus
Compatiebatur miseris, viduis, et egenis
Et contra, Prætor dignis arcebat haberis.
Ecclesiam Equè pexit, sua iura tuendo,
Ut prudens Pastor, Clerum populumque fovendo.
Cumque dux Caesar Fredericus iniquus inique,
Ecclesiae iuris virus praedator ubique,
Verrum Castellum Bugellae moenia clara,
Surgensisset, sa Rex per praemia cara,
Ingenio, cura vigile, multoque labore,
Ecclesiam solito lactare fecit ardore,
Pennam redilibus, praetis decoravit candens,
Debita et Naturae iussus promovere laudens.
Quem Pala, et status, quem omnium denique gloria,
On quæque iustitiam locat. Cuius continet annis.
Rexalis Ugonis, cuius fuit inelyta donis,

Moribus ornatus, secum fuit et lunulatus,
Sed quia non potuit secum persequendo induci,
Ille patet, et quidem deus hunc hic effigari.
Audiat ergo pia, multisima Virgo Maria,
Præsulis equi vota, persequere prie,
Hæc, quam laudavit, viam vixit, ac decoravit,
Ipsam, digna coli, ducat in alta Cœli. 11.

MCCCLXVIII. de mens. Julii, obit Dñs Ep̃us Martinus

Verulensis supradictus.

1268.

14. Ex Charta Archiep̃i & civitatis diei 23. et 100. huius anni 1268, in
qua infra in Raynerio II. colligimus Martinum Ep̃m Quacilis
num hobuise cum Brannario de Gironario, eunq; armis com-
patis ad obedientiam, et subiectionem ergo Ecclesie Verullesan.
Cæterum Martinus vix defuncto, communem Verullarum, hominum
Sanctæ Agathæ, vulgo Santia, Ecclesiæ Verullesan subiectos
cogisse, ut se iurisdictioni Communi submittant, liquet ex
ex pluribus Chartis eiusdem Archiep̃i, diei 2. et 8. et 10. et 9.
et 12. Decembrij.

14. Martino vivente, floruerunt Joannes ex Dñis Archiep̃i & 100. Va-
allus electus ad sedem Ep̃m Gaurinensem, anno 1266. qui teste
~~teste~~ Francisco Augustino Ab Ecclesia in Ep̃m Gaurinensem fol.
68. a Papiensibus et Casertensibus Verullesanum iniunctis, carere
traditus fuit, mox liberatus opera Thomæ Comitis Sabaudie,
et Gaufredus de Montonario ipse quoque Civis Verullesan, ad
eandem Ep̃m sedem assumptus anno 1266. Floruit
item Guola de Advocatis Archidiaconus Sancti Eusebii, eto-
loris, et Legatus sedis Apostolicæ, cui, ut supra videmus,
bullam dedit Alexander IV. pro, resistit unione Ecclesiæ.
Eusebii in oratorio, forte et Capitulo Praepositurae, eam-
dem Ecclesiam univit Archidiaconatus. De eo meminit
vetus etymologium, inepius citatur, sub VIII. Id. Januarii,
his

solitudine, rerum gerendarum peritia, ac morum sanctitatem
 quibus anno 1227. mense Septembri, a Gregorio IX. Sacrum Cardina-
 lis Sancti Nicolai in Carcere Sublano, creatis, non arduis negotiis
 conficiendis praepositus est. Anno 1231. in Germaniam Legatus
 a Latere. Ad componendum pacem cum Frederico Imperatore,
 qui magnas iniurias adversus Ecclesiam perpetrat misisset,
 sed brevi revocatus, universam Lombardiam, eadem Legatione la-
 tem potestate praeditus, perlustravit, ut civitates, quae novo inter-
 fove, contra Fredericum iam Ecclesiae reconciliatum, at-
 que superant, eidem conciliaret. Qua occasione, plures civi-
 tates inter se dissidentes, ad concordiam adduxit; Anno 1234.
 ab eodem Gregorio IX. Legatus in Angliam, ibi, cunctis praesep-
 tum Pontificis, plura sapientissimum Decreto pro Clerici reforma-
 tione condidit; Decimum Ecclesiasticorum proventuum, a vicis-
 sumpios Frederici II. conatus, quibus Praesulibus opportunitate, et om-
 nibus beneficiis Ecclesiasticis privandis, solvenda inderit. in-
 ter Henricum III. Angliae, et Alexandrum II. Scotiae Reges
 diu inter se dissidentes, pacem composuit; et alia quaevis
 sapientissimum egit. Anno 1241. ab Anglia rediit, ab Enrico Ju-
 daici filio, Pisanoorum navibus oppresso, interceptus, et ad Fre-
 dericum perductus, cuius iussu in carcerem conclusus est. Eo-
 dem anno mortuus est Gregorius IX. Ad auctoritatem novissimae
 Pontificis electionem, Fredericus Othoneum, Liberum dimisit, cata-
 ram lege, ut datis obsidibus, careret Otho, de repetendo carcere, sta-
 tum post electionem. Electus est in Summum Pontificem, num-
 4 et octobris, quidem anni, Celestinus IV; eo tamen intra dies 18.
 edivis sublati, cum Cardinales consensum non populi in summo
 4 et electione, Otho veritus, ne obsides quos dederat, male a Frede-
 4 rico haberentur, sponte ad carcerem, nimis fide rediit, quod
 4 diu per biennium, magna animi constantia perstulit.

Marshall.

portulit. Tandem interuentu Baldouini Graui Imperatoris, libertate
donatus est anno 1244. Anno 1249. ab Innocentio IV. Legatus in
Galliam missus, Ludovicum IX. rex exhortationibus inuenit, ut
in Orientem, cum exercitu, contra Saracenos traiceret. Tandem
anno 1251. in Conuictu Lugdunensi, laboribus et aetate confectus,
ad Deum transit. Fuit etiam in theologicis eruditus, his
praecipue scijs in Astrologia, cuius munus perierunt et
Hofmannus in Syllobo.

47. Monasterij pariter: Humiliatae et Elgatae, quae antea suburbanas
aedes incolabant, prope Ecclesiam Praeposituralem Humiliato-
rum S. Martini de Gateno, in urbem introductae sunt. Qua
de re extat in Archivio Monasterii S. Elgathae sequens memo-
riamentum.

Anno Dni Incarnationis MCCC^{VI} Inditione I,
die Mensis XXI. et Oct^{bris}, in praesentia Dni Ambrosii Co-
coellae, Sudis, et consulis Iustitiae Gerullensis, sedentis pro
tribunali in Consulat^u, Joannis de Paucis, civis Gerul-
lensis, cuius erat inter viros, et titulo donationis dedit Dno Mar-
tino Praeposito monasterii S. Martini in La Gateno, viro et Ho-
mini totius ordinis Humiliatorum, sive Fratrum Humilia-
torum, quondam domum cum orto, edificis, et curte, et
stallo, et bico, et alijs pertinentijs, eadem domum pertinentijs,
quam cum Joannes habere, et tenere usus est in Gerullis
in vicina S. Quate, cui coheret ab una parte, ab alia
Jacobi Bonariae, ab alia Dni Guillelmi Francisci de s.....
et alia rebus magnis barbaricis, et quam acquirit ab alijs de
s..... monasterium fecit, ad utilitatem et profi-
tuum sororum..... dicuntur de S. Elgatha,
ita ut praedictae sorores,..... sunt et dicendi fu-
erint, perpetuo in ipsa domo debeant habitare, et ibidem
ibidem

Marbury.

et ibidem permanere; et collegium ipsorum sororum perpetuo
ibi debet observare, et ita modis suave, prædictæ soror,
quæ sunt, et quæ viuere perierit, habitationem prædictæ
domus relinquere, et collegium ibi non habere, quod præ-
dictæ domus libera revertetur, et reverti debet, in prædictam
domum vel eius heredes, eo tamen salvo et exempto quod
si prædictum collegium multiplicationem et numero personarum
pro quod collegium ibi conuenire non potest esse, quod
dictum ut ad hanc causam, et non ob aliam causam, præ-
dictam domum alienare, et aliam domum acquirere, in qua
collegium et Universitas ipsarum sorum debeat perpetuo
permanere, et quæ domus regula, sive acquirita et etiam etiam
conuenerit loci, et via prædictæ domus constat. Et nam
domotique fecit ipse domus sub magistri condicionibus an-
-dis et formis. Et prædictæ duis tribus formis auctori-
-tate communis Concellarum sum interponit decretum, et auc-
-toritatem; et cum inspiratione ipsius formis, in re
-nationum ipse domus fecit. Unde nam charta summe
me scribi. Et etiam sub solatio communis Concellarum. Su-
ter fuimus testes statutis de Prætorio, Gualtero de bona
no, Lantelano de Palola et etiam Justitia Concellarum,
et bonis bonis Gallus. Ego Albertus castellus et etiam his
omnibus interfui et hanc chartam rogatus scripsi.

Raynerius II.

Raynerius II.

Anno 1238.
Nepellus

1. Post Martinum, Ferreris, et ~~Wylhelmy~~ ^{Wylhelmy} summus vacare sedem pastoralis
annus 1 statuit Agynorem, qui ut infra videbimus, factus est
Epus anno 1272. Ceterum Martinus subrogatus ipse Raynerium
et advocatum Petruum, eodem anno 1263, manifesto conuictus
et quodam documento et relicui civitatis, dato die 23 Novembrii,

Raynieri 41

mandatur. Quibus, doctoribus, societatis, et sapientibus, ut re-
queri hoc re, id consilii capiant, quod utilius iudicabunt, con-
trauen legi, ut fas non sit, archium vetus restaurare.

6. Hoc eodem anno 1270. Gerullani novum cum elio lauren-
conventionem procurantur, qua elio lauren- in toto com-
territorio, et vicinis, omnimodam immunitatem, a portoriis,
et vectigalibus Gerullanibus conveniunt: et vicissim Gerullani
elio lauren- in universis Gerullani districtis, et territoriis
ita in charta elio lauren- civitatis, die 4. Augusti

7. Anno 1271. Gerullani quoniam habuisse adversus domos de
Gallia, et domos de Ponte S. Martini, Gallia Augustana, illu-
min hoc com- ante compositionem fuisse, colligimus ex plu-
rimis chartis elio lauren- civitatis. Charta 19. Augusti, habet pe-
culiare mandatum; quo dñs elio lauren- quondam dñs Ga-
sco de Galesa, committit dñe Franciscus eius filius, ut contro-
versias cum Gerullanibus componat, et pacem eant. Alia
eiusdem anni, continet mandatum dñorum fratrum Gao-
bi et Gualteri, quondam dñi Guillelmi de Galesa, factum dñis
elio lauren-, coram fratre, ad componendas controversias et repa-
randas, ut in charta 12. Septembris, Petrus de Ponte S. Marti-
ni, annu- pacta, quae fuerint, ibi non exprimentur. Idem
anno eius frater, convocata cum forumani, capitulo, et Ep-
scopo, et hominibus civitatis Gerullani. Ex alia charta eius-
dem anni 12. Septembris, dñi de Galesa, et dñs de Ponte S. Mar-
tini, mandant Gualtero et Gualtero Bugellensi, ut eo cum com-
muni, et eadem habeat pacem civitatem cum dñis et pop-
ulo Gauriano, Potestate, et Communi Gerullani, necnon cum
dñis Raynieri electo Gerullani, capitulo, et hominibus Ecclesie
S. Gaudii. Pono et rapam, seu et Raynieri Gaurianum, sex
annis, qui hoc anno 1271. expleti sunt, Potestatis manus et for-
mali obsequio, constat in alia charta huiusmodi anni, quae ta-
men

Tamen me. Videri ^{monem} ~~monem~~ signat.

f. In eodem hoc eodum anno (1291) & vivit Antiquus & multiple Plagiar:
rinas Electum Verulense, certum est, tum quia nulla
eius memoria habetur in Tabularij Civitate, Universitat,
et civitate; tum quia anno 1292 videtur etiam Plagi-
arum non videtur.

g. sub firmam anni 1271. Capitulum. S. Eusebii, cum vicariis Ecclesie
Parochialis S. Eusebii de Larigati, in eandem propositionem invenerit
vicarium Brachiorum de Roverino, existimant Eusebii S. Eusebii pro
ut ex sequenti documento archivi Capitularis.

" Anno Incarnationis Dñe 1211 (XXI. Incarnationis. X. de
 " Mercurii XVI. intravit mens Decembrij, Dñus Mattheus .. Sandelia.
 " no Canonicus Ecclesie S. Eusebii Perellam^{ensis}, Delegatus a Pontifice
 " suprascriptae Ecclesiae S. Eusebii in hac parte, circa nomine
 " dicti Capituli, et auctoritate civium Capituli present, et in
 " duxit Buxlerium de Novamio, Clericum, ^{ac} Pastorem suprascriptae
 " Ecclesiae S. Eusebii in corporalem possessionem transiit, et
 " Praebendam, ac regimen, et administrationem Ecclesiae S. Mariae
 " de Larigrate, inducendo. .... in vitam Ecclesiarum, S. Ma-
 " riae, dando in manibus ipsius. .... illius Ecclesiae, et clauem
 " ostii ipsius Ecclesiae, et librum unum ipsius Ecclesiae, prout in-
 " = per dictus Delegatus in manibus ipsius Buxlerii, prout citta:
 " = ^{ipse} ~~ipse~~ Ecclesiae S. Mariae, nomine verae proprietatis be-
 " neficii ipsius Ecclesiae, et administrationis, et regimini eius.
 " dum tam in spiritualibus, quam in temporalibus, et propo-
 " = rum, et iurium, et reddituum ipsius Ecclesiae. Unde Pater
 " Chartae, praesentibus testibus Dño patre Abbate d. .... Ri-
 " = ou. .... et Alapino de Grogno. Ego Simon Apianus et alii
 " interfu, et Chartam hanc scripsi."
 " Post obitum Rogerii, sede vacante, Praepositum, et Monachos

Post obitum Regnerii, sed vacante, Praepositum, et Monachos

Allegians, et antea in suis confirmaverat patres. Contra
 stant Henricus illiolum, et Githius Gerullius cum spoliis
 ducis Othone & Ricomonte & Henrico illiolum; qui tamen quicquid
 obsideri non valuit, circa vira exultant, in cruce
 sui bene gerendae occasionem intulit. Gregorius Papa, omnia comen-
 tos, ut eos ad concordiam reduceret, tandem sententiam emanavit.
 Deinde ob Othonis ambitionem, qui quicquid sublegetur inuadit, quic-
 que principatum inhiabat, cum ob Gallias rivas, Burgundiam, comen-
 titates Gerullios, quidam, teste illorum, delegavit. Illorum in-
 ter sanctissimus Pontifex anno 1275. inuente, apud sanctitatem
 D. O. M. pluribus improborum iuramentis. Et hoc tunc aduen-
 re ratum, quo res suas eripuit, pluribus collatis militibus, cum
 Gothifredo Longuscia, comite Comelli, marchese, atque alia-
 tum primo impetu, omnia circa Gerulliam lacum, cepit,
 qua expugnauit, qua in editionem accepit. Sed tunc cum con-
 is superueniente Germano, praelio victus, omnia sursum amisit,
 Longusco ipso cum Gebaldo Ricomonte, Magno Matthi Patre
 ad hostem in captivitatem adductis, et paulo post, eodem modo
 capite truncatis. Hac accepta clade Otho ad nobiles Gerullios
 se recepit, ibique cum eis, collatis consiliis, bellum reparavit,
 atque tandem anno 1277. inuente, Tunc Longusco Longus,
 prope Gothifredi, viro strenuissimo, insigni victoria Germanos
 ad Deum prostravit, debellavitque, et ipso quo capto.

3. Dum haec aguntur; Agnes Episcopus, fidei more, qui longum
 iniquitate . . . . . ty, fletu sanctimoniam, et dignitatem laudat
 quamquam respondit . . . . . reformare satagunt, iam plura
 per Magistrum illiolum . . . . . pugellum, vicarium suum,
 ducem ediderat de vita, et . . . . . fletuorum; quibus anno
 1276. vixitatorum manus obicit . . . . . ad canoniam institutionem,
 quod et ipsum a priori integritate defuerat, restituendum
 optimis.

Agnos.

antiphona. Ea ex sublimi Capitulo, sic recitanda versum,
ut ex sanctissimis Patrum regulis, quisque intelligat, qualis
esse debeat canonicus psallendi ratio, qualis in choro, et extra,
corporis animique compositio, qualisque unum in reliquis
sacramentalibus munus obsequii accurata ratio.

Synodus Aymonis Episcopi Anno 1276.

„ In nomine domini Amen. Adhuc divinae voci organo, in Ec-
„clesia dei, sollemniter extolluntur, atque fidelium mentes ad divina
„cultus devotionem reverentiam, propensius excitantur. Unde cum
„cleri Beneficentia, ratione beneficiorum, et ordinum, ad officia
„tenentur, reverentia diligenter est faciendum, ut iustitiam,
„mandatum, reverentia, ac intelligibiliter recitatur divina, ut
„quod reverentia ac cantibus, fideliter corde credatur, et quod
„corde fideliter credatur, efficaciter operibus implentur, ad quam
„reverentiam diligentem, meritum, sanctos Beneficentia
„fideliter, et Reverentia in phor. Hinc est quod ad Aymo
„animatione divina, humilis Episcopus Gerullus, et pater, quam
„est indigne, in Christianis officio constituti, ad reformationem
„ecclesiae Ecclesiae intendit. notum enim in divina, statuto
„reverentia statum, et in eadem Ecclesia distincte, praecipuum
„tenentur, quod sanctos ecclesiae Gerullus, per quos
„chorei dicitur consuevit et regi, obsequia sine quo, et deus-
„tatione, seu et determinatione verborum, immo dentaque la-
„torem sequuntur, attente, distincte, punctatim, tractatim, in-
„telligibiliter, et studiose, cum humilis devotione, et ea reverentia
„sua divina ^{debet} Ecclesiam, praesentem in Cathedrali, et ~~et~~ ^{et}
„Tanta auctoritate Ecclesia, abtinent, et faciant celebrari. Pater
„cum Ecclesia sit domus orationis, et dei, ubi contemplationis
„quod convenit, non actioni indebita, contra quod saepe canonici
„ci,

"faciunt, & quellorum, et clerici, silentium debitum sequuntur, intra se.
 "placitam deant, colloquuntur, et verbis otiosis, et vana, negli-
 "genter intendunt, sic, ut sicut tenentur, aude non corrigant
 "ad divina, perturbantur, et oras, et exempla, etiam senten-
 "tias subiecta suspensionis, et in virtute obedientie maxime,
 "districta iniungente, quatenus huiusmodi negligentia, et contra de-
 "cloro studeant corrigere, ne maledictionem illius, qui contra
 "nam negligentem fuit, incurrat, ita et divina officia, et
 "turnum pariter, et divina, et maxime missam solen-
 "nem, sic humiliter, sic reverenter, sic devote celebrant, ite-
 "dem, ut quod omnes fideles, quibus forma, et exemplum
 "debent esse, pia fides, et devotio augatur. Quod si praeter
 "ipsum super praecipio fuerint negligentes, et delinquentes, cum
 "praepos fuerit, alioquin archiepiscopus, vel praesentatus, vel
 "praepositor Hieronymus, praedicta faciat observare. Item
 "et praenotandum voluerit expressum. Item statuimus,
 "quod cantores ipsi faciant quod cantores solent, et divina
 "attentius, devotius, et reverentius, non transcursum fiat, ut sicut
 "Ecclesiasticum officium, quod in debita eumphonia, et de-
 "pronunciatione consistit. Item cum fore in universis Ecclesiis
 "Cathedralibus, illa laudabili consuetudo servetur, quod nullus
 "sacerdos, nisi canonicus celebret in ecclesia maiori, quoniam
 "maiora maioribus, reservatur iuxta Canonicas sanctiones, sta-
 "tuimus, et ⁱⁿ ipsius Ecclesiae maiori ecclesiae, nullus nisi cano-
 "nicus Cathedralis Ecclesiae existat, celebrare missam solennem,
 "aliqualem permittatur. Item statuimus, quod in ipsa Eccl.
 "ma, qualibet die Sabbathi, solummodo festivitatem ipsam, solum-
 "modo missa, in Beata Virgine honorifico, et qualibet alia
 "die, de festo, vel feria, celebratur, ut sicut die Dominica, in me-
 "moriam Resurrectionis filii dei; missam solennem, solum-
 "modo.

canonum, a quodammodo annis supra, in ecclesia flecti, vel flecti:
 laus erant, vel vadat per civitatem, vel mortem in portibus, et
 in civitatibus, et glaucomis super propterea, invidiam, et pro
 nam dyportet, vel saltem: Durissimum inuentum, si fuerit in
 diocesis, aut in minoribus ordinibus constitutus. Et de popu-
 lant praecipuum observari, quod de habita solitudine, et in
 missum. Super leasuram constitutionis factis per Vices:
 cum nostrum, magistrum et vicarium, nam Praepositi, et
 super multis honestatibus, a flecti, observandi, prout in eis con-
 stitutionibus continetur. Item licet Thesaurarius Ecclesiae, et
 debeat esse sollicitus, et flecti circa custodiam librorum, vestium,
 vasorum, et aliarum rerum, in ipso thesauro constitutum, quoniam
 cum thesauro, ipse de canonis est, non potest ita per se
 cum circa phorionem et preparationem Paramentorum parari
 domum, et alia necessaria, etiam, videtur habere unum, et popu-
 lant ipse Ecclesiae, virum flecti, et providum, qui placere
 thesauro videtur, praeparat vestes, et flecti ipse, et conservat, et
 omnem habet diligentiam, et sollicitudinem eorum, quae sunt
 in ipso thesauro, pro pro suo labore, fructus Ecclesiae. I. Georgium
 Guntorio I. et Guntorio, conservat habere, quos Thesaurarius ipse
 tibi appropriavit, utilitati propriae cultuando, statuimus per
 laus ipse, fructus, et redditus memoratae Ecclesiae, annuatim ha-
 beat, ut scribis, et libentibus curata, mandata faciat, quae
 fuerint facienda, et remunerationem suam recipiat de labore. Item
 cum de nostrum ipse officium, res Ecclesiae nostrae, solliciti facere
 custodiri, statuimus, ut thesauro ipse Ecclesiae, cujus custodiae,
 et quae in ipso thesauro consistunt, sunt arctius deputata, cum,
 vestes, et Paramenta, libri, privilegia, instrumenta, et omnia, et
 singula, quae in ipso thesauro sunt, et prout, fideliter et
 cum omni diligentia, custodiat et faciat custodiri; Et si quid
 per

Aymer.

" per ipsius negligenciam, vel quacunque fraudem pervenerit, teneatur et
" compellatur, Ecclesiam conservare indeminum; et si alios hac non
" curavit, hanc firmam debeat proptio iuramento, et de omnibus fieri
" secretarium, et in custodia capituli deponatur, de quibusque
" etiam maris consignationibus capitulo annuatim facere teneatur.
" Item monemus, ut signis de Canonis, Capellanis, vel Clericis
" Capituli vel Diocesis, Sacerdotibus, aliquibus, vel aliquibus in oro, ar-
" gento, lino, vestibus, chartis, Privilegiis, vel aliquibus aliis rebus de ipso
" humero mortuorum, vel reportari consueverit, vel libet, vel ius,
" quis habeat, nisi infra mensem post hanc ordinationem, Capitulo
" restituerit, et manifestaverit, ex nunc. Pro tunc in ipsum tunc
" quoniam in sacrilegium, hic his scriptis excommunicationis nu-
" merum promulgamus. Item cum beneficiis Capellaniarum...
" ... Ecclesie dicti Episcopi, reservationem personalem requirant.
" ... omnes, et singuli, obtinentes Capellanas in commemorata
" Ecclesia, infra octo dies post publicationem presentium debeant
" cum personis illarum, quod si non fuerit, eos ex nunc
" pro tunc - nisi transierit in manus ipsius, et si dictam res-
" reservationem non curaverit, et tunc dicti Capella-
" nis, noverunt se auctoritate. Item statuimus, ut cum non sint
" tot domus in Ecclesia Sancti, quod singulae singulis for-
" mae valeant assignari, propterea quod ipsae Ecclesie Canonici
" obtineant, quod quando aliqua domus erit itidem, quicquid
" est dignitate, vel ordine, ex relictis, cum tunc, potest ipsam
" vacantem vacare, statuimus, ut observationem huiusmodi
" non ad faciendam sententiam reddenda, et ideo si
" antea nulla domus capituli taliter vacaverit, sed quicquid
" ipsum, quam vacante tunc habitaverit ex possessione fa-
" cultate cum proptio debeat uti, et ex hoc reprimi, et
" reprimi domum ipsam volentes, et propositum augere.

Aug.

augetur, quaeque ad posteros transeat, suae mente probitate, et tamen
solvo, quod collatio et assignatio ipsarum domorum, ad capita
tunc reges pertineant, sicut nunc pertinet, et consuevit tractari
in partitionibus, et assignationibus ipsarum. Hoc
modo seruetur, quod quoties aliquam domum velare contigerit
sit, nulli per capitulum assignetur; si non esset in eodem or-
dine, vel maiori, in quo erat ille per iuris casum, domus
illa vacavit, vel inuoluto caverit, et infra sex menses, ordinem
nunc ordinem promoueri, alioquin capitulum ipsam
atten. Locare debeat ad utilitatem paritatis, quoniam quia
suerit qui velit, et propter Ecclesiam in quo ordine debeat;
qui per capitulum assignatur, salva tamen domo archiepiscopali
et hystrata, quae nulli potest nisi archiepiscopo assignari;
cum sit auctor archiepiscopatus, per illius ordinationem,
qui ipsam construxit, prout in ipsius testamento videmus
contineri, quod secundum utriusque iuris tenore, Episcopi tunc
eius studio fove adimplenda, et salvo statuto de biennio,
utrum quod domus debet vacare, si habitatae per illos non
essent, quibus fuerint assignatae. Item cum nulla Ecclesiasti-
ca Beneficia conferri, vel etiam promitti debeant antequam
vacent, et per electionem, seu receptionem, quae auctoritas
Praebendae, vel beneficia factae fuerint, illud sequatur ea.
congruum, quod mora promitti desideratur a nonnullis, in
propea dispensationem minimam, statimque, et Episcopi aucto-
ritate prout populus, districtis inhibemus, quatenus in Ec-
clesia et Ecclesiis, nullus obligatur, nec recipiatur, in fauorem,
sive patrum per capitulum, vel per aliquem de capitulo,
publicum vel privatum, nisi Praebenda vacaverit ibidem,
ad quam Capitulum tenetur eligere personam idoneam,

Agnes

" iocundam, et quae sit in ordine, vel velit esse, scientia et aetate,
" quos Praebenda requirit, Et si Archidiaconus, Archipresbyter, Prae-
" positus, vel alius de capitulo, controparet, vel ad contropo-
" situm, Capitulum, vel congregationem aliquam faceret,
" vel fieri iuberet, in facto a voto, et a communibz dis-
" tributionibus, nec vicarium continuam, sit suspensus, et
" nullatenus pascuam non effugiat ultionem, et in huius-
" modi talis receptio, siue electio sit irrita, et inanis. Item
" quos nullus Episcopus, cum celebrator officium, virtualiter
" infra maneat, et si contra fuerit, pro absente, ea die son-
" datur. Insuper universa statuta canonica, et consuetudi-
" nes rationabiles, quae Ecclesiae hactenus observata praecipimus
" servari, et constitutiones praecipuas, quotcunque aliqui
" canonici, in quibus, cum alijs statutis Episcopi Ecclesiae,
" in quibus in iuramento tenent, antequam admittatur in cano-
" nicum et in praebendam, servari in omnibus sedis apostolicae
" reverentia, et obediencia Episcopi, et nostra. Et quicunque post-
" ea, praedictarum constitutionum, et aliarum consuetudinum
" rationabilium, hactenus observatarum, non servaverit Episcopi
" auctoritate, et canonice puniatur.

" Nos vero ordinacione interpresum D. Ray. Officiorum Archipresbyter,
" D. Ray. Praepositus de Officio Praepositus. D. Ray. Viola de Viardis,
" D. Ray. Mathias de Andelano, Magister et Canonici de Hono-
" ratio, D. Ray. ... de Julio Pire, Praepositus de fano,
" Praepositus de ... Canonici Verellanus. Actum in
" ecclesia Verellana, die Martis ... Verellanus anno MCCCXXII.
" in diebus N. de ... interpresum testibus
" ... Magister Nicolaus Praepositus Ray. ... de
" ... Canonici ... Praepositus ... Praepositus
" ... Praepositus ... Praepositus ... Praepositus

„et Simonem de Montemagno Clericum Hic venit Novas, seu
constitutio Dni Cyprianus Epi Senensis.

4. devictis pons Garriani, Guelphorum res in Lombardiam non
dictae sunt. Senensis iam ab anno 1246. inclinari coeperant.
Ad revisionem ex Charta clauoni civitatis 28. Martii eiusdem anni.
in qua Senenses, ex parte prostantes se Emendationibus auxilio ad
futuros contra Advocatos, aliosque ibi nominatos. et tunc ignoscenti-
vatos; Guelphorum partibus constantissime reperi additos, quos cum
qui iunges Senensis fuisse. Ex alia Charta eiusdem clauoni 13.
Januarii 1247. quo consensu inter concordiam, et discordiam.
mutua auxilia contra Marchionem clauoni, et Senenses, co-
sanguine futores, discimus tunc Marchionem steterit contra Gibelli-
nos. Repert clauoni ad hanc annum ex clauoni. Prout, ex parte
J. Evans per deditorem Garriani, concessit in dominium
Marchionis sub 3. Julii 1248. Garriani namque, et Senenses, ab
Senensium interna discordia dissidia, quorum dominationem
iam diu odiant, eosque inquam exequendi, nacti occasio-
nem, se Marchioni dederunt per id tempus quo hic Gibel-
linos, qui Senensis rerum protulerant, bello fatigabat. Quam
hoc eodem anno 1248. Marchionem ad Gibellinos transire, tradunt
etiam clauoni apud clauoni, et cum illi coram ipso
Marchionem hoc ipso anno, electum fuisse ab Ottoni Senense,
clauoni ducem adversus Garrianos, cumque suspectum
copiis auxiliaribus Papiensem, Senensem, Bertinensem,
Alexandrinorum, bellum Landensem, qui a Garriani stabant, inter-
lipo. Etiam deinceps, pueri Advocati, et Garrianos inter lo-
lute; omnia ad arbitrium Senensis agere coeperant. Et Nicolaus III. humi-
nus Pontifex, nil intertenuit reliquit, et dependentes civitates, ad con-
cordiam

Agnes.

commodius reueret, oblata veluti gratia sequente, oblatione obsequiis, et interdicto, quibus subiacentibus oblationibus, nec non civitatibus, et villis, et rovaria, Pignus, et Perona, sicut et annis. Eodem tempore narrat elaborator. annos. to. 4. fol. 102. 103. hactenus. et cum talis tantumque furor animos invaserat, ut omnia illi redderent, innumeros adversae partis viros comederunt, quos notis Lyri chates dicitur, quam hostili ira percutos.

- ¶ Canonici quoque villarum hic versantibus ingratum agitabat. et perventum in tribuna capitulare, charta data hoc anno 1248, quae habet quod quingens canonici et devotissimi gentes, cum ab eis de Rodrico, Pauliano, et sancto Sebastianus, cum portum quadragesimae, in iudicium vocarent collegas suos, scilicet Gilbertum de tantis, et regem Hippolytum de Albano, Bartholomaeum de Salvo, Bonum Bonum de Romano, Gualterum et Valerium, Sacerdotem de Aloro, Bonum de Monte apelle, et Carolum de Albano; utique et ibi redierunt proventus canoniarum, tempora, quo in exilio agebant, quibus ab eis, quibus cum Gilbertum repromissum, et maxime multa passos, dum Gualteri devotissimi et sancti dominarentur, quoniam aliquid ipsi responderent fuerit, remitterent Gualteri, petierunt ipsorum esse causam, utique qui qui ecclesia, cum auctoritate staret, cum maxime Gilbertum cum evincerent. Hinc hi remedium quando indicata est. Hinc in illa charta, narrat. Modum in hunc effectum. sed sequitur chartam ipsam in iudicium quae fuit sententiam non eundem fideliter exequantur (Modum) ut omnibus patet, quam infelix fuit, perhibetur hinc. tunc illi, villarum conditio in anno Dni incarnationis MCCLXXVIII. Indictionis VI.

„ Iudicium vi. die Sabbathi, xlv. Mensis Martii. Cum super discordia, que
 „ vertebatur inter Dñm Raynerium Archiepiscopum, Dñm Georgium,
 „ Dñm Philippum de Valengo, Philippum, et Raffinum de Gode-
 „ to, De Chivorty, Dñm Mathurium de Chivorty, Dñm P.
 „ Dñm de S. Sebastianus, et Dñm Gernardum de Rodonis fore.
 „ viros Venellenses ex una parte: et Dñm Raffinum de Albano
 „ Praepositum, Dñm Bartolinum de Salis Pustis, Dñm Romanum
 „ Joannem de Grouano, Dñm Gualam de Guidelardi, Dñm
 „ Jacobum de Albano, Dñm Gernardum de Albano, et Al-
 „ binum de Albano, eorum Concanonicos ex altera ^{parte} ~~parte~~ dñi.
 „ quidam quantitates bladii, et revenue, que dicebantur
 „ interpredictos Canonicos fore communes, eo tempore, suo et dñi:
 „ et eorum ^{sequeles} ~~factum~~ exierunt de civitate Venellensis, Dñi
 „ coho de ^{exiens} ~~factum~~ et eius sequacibus exierunt de civitate eadem,
 „ tempore presentie Dñi Mathurii de Chivorty tunc Pater
 „ Venellensis, et super revenue non factam et in tem-
 „ pore citra per eodem Dños Archiepiscopum, et ejus re-
 „ venue, in ipso Ecclesia, secundum statuta, et consuetudines
 „ ipso, que dicuntur hactenus observatas, que partes com-
 „ promissent ad invicem in Dñm Raynerium Archiepiscopum:
 „ nam, et Dñm Raffinum Praepositum suprascriptos, et
 „ potet per publicum instrumentum factum, et traditum,
 „ per un evangelium suprascriptum; sive Dñi Archiepiscop-
 „ um, et Praepositum, facta diligenti examinatione tempo-
 „ rum, quibus predicti Dñi Archiepiscopum, Georgium, et alii
 „ sequeles ipsorum, in eodem Ecclesia, revenue non fecerunt
 „ atque statutum, et consuetudinem Ecclesie supradictae,
 „ que non, et causa, in conspectu diligenti auditi, propter que
 „ ipsi Dñi Georgius, et alii enumerati, dictantes non poterunt

Arguo.

„non potuisse scire resurrectionem in ipsa Ecclesia, secundum sta-
„tuta, et consuetudines superscriptas, nec per eos stetisse, tanquam
„electos de eorum Ecclesia, quin suam resurrectionem desiderarent,
„diligenter fecerunt; atque objectionibus, et responsionibus factis
„a parte ipsorum Elicorum Statolun, et solidum, qui per
„quodam tempore, fuerant uiuentes, afferuntur, et dicitur
„tam praedictam causam eorum non esse legitimam, tum
„quia in personis nostris ipsi Episcopi Georgius et Paulus, causam
„dederunt Ecclesiae, tum quia ipsi eidem loci, et consuetudinibus
„causis similibus contra alios — seruantur, propter quod, idem
„ipsi debeant velle in summas servari; atque a Parte ipsorum
„Episcopi Georgii, et Pauli respondetur, quod ipsi cau-
„sam non dederunt Ecclesiae, tum satis patet, quod eo die, et
„hora, omnia summas ^{fuit} facta, ipsi Episcopi Georgius
„cum magistro Dico et Melvicio, causa reuocari si citatem
„comitatus, in eorum habitatu clericali, et statim antea quam
„citatem intrarent, auerunt summas, quod illi de domo
„eius, tam clericalem laici, nec eorum adversarios querenda
„tunc representat, et praedarentur in personis, et rebus, si-
„cut prohibet, prout operant, per effectum, ipsi duobus per ne-
„mora, in via, et reuocari, fugam suarum, ne in eorum
„eum manibus perveniant, videtur etiam quod in causa
„consuetudinis, cum quibusdam alii in summas alteri prohiberent, multo
„etiam alii propositionibus, ^{etiam} objectionibus, replicationibus, re-
„spon- sionibus, et citationibus, a partibus ipsorum, nec positis, et sta-
„tutis, et consuetudinibus quibus Ecclesiae auditis, vix, intellectis,
„legionibus, etque juritorum videtur, libere etiam gravi-
„tatis additionem, quatuor, et discordiam proinde Geret-
„leum.

Syme

11 Bonellensium, tam in ~~fortate~~ ^{fortate}, quam in districtis ~~ipso~~ ^{ipso}, in ~~no~~ ^{no} 26
11 graviter versatarum, necnon difficultatibus, consensu, atque labori-
11 bus, simulque periculis in probationibus, et inspectionibus rae-
11 ditorum omnium versantur, si causa, lis, seu, quæstio, in
11 formam ordinis iudicii, prouideret inter partes, nec prae-
11 concordiae bono, creuerunt, ordinaverunt, pronuntiaverunt,
11 et arbitrati fuerunt in his scriptis concorditer inter eos, quod
11 de tota illa quantitate bladi, quod est in solaris Capitula;
11 de communibus eo tempore quo praedicti Dñi Georgius, et Hen-
11 ricus discordias praedictarum vicinarum exierant, de quibus
11 de haberent suam portionem, si eo tempore dividerent fuisse
11 ipsi Dñi Georgius, et Henricus, cui portionem suam haberent
11 de ipsa, si extat, et si non extat de parte quod vallet, totum
11 prout, et de omni eo, quod pervenit in commutationem ipso-
11 rum, sive deberetur eisdem a quocunque in communibus, vel gratis,
11 unusquisque ipsorum, qui tunc haberent partem, et casum
11 suam habere deberet portionem, in qua partem recipere
11 debeant totum id quod ipsi Dñi Georgius, et Henricus, sive aliqui
11 eorum in quodlibet, vel alibi perpererunt, et quicquid de parti-
11 cibus ad ipsam commutationem, seu Capitulum pervenit
11 in ipsos, vel aliquem eorum, quos quidem partem debet, et
11 restitutor eisdem, facta compensationem praedicta, ab aliis
11 ^{solummodo} ~~ta~~ ^{modo}, qui dictum bladum, pecuniam, vel res praedictas
11 inter se dividerunt, et hoc totum fiat, et completum esse
11 ad octavas festivitatis s. Bartholomaei proxime venientis. Item pro-
11 nuntiaverunt, ordinaverunt, et arbitrati fuerunt praefati ob-
11 itri, seu arbitratores, quod praedicti Dñi Georgius, ^{atque} Henricus
11 theus, et sui ^{in propria} ~~et~~ ^{seu}, et manent in ea possessione, proprie-
11 tate, et dominio suorum Praebendarum, seu portionum...

Stijl no. 1.

[illegible]

Agnes.

1. Eubius, ^{inpropti} et plures alii. Ego Alricus de Albano notarius in-
u. tunc, et hanc chartam scripsi.

5. Ex hac charta ^{quell. hos} videmus hoc anno, ubi restituta fuisse. ~~Guillelmus~~.
scribit ~~Alricus~~ ^{Alricus} l. 1. fol. 98, eodem anno 1278. Guillel-
mus, numerum annorum imperium Guillelmo Montisferati Mar-
chioni, in decem annis permisisse, eoque Fridinum, probata in-
per hoc sententia ad arbitrium ad eum Electi, confirmata, et auctori-
tate Agnensis Epi, et Potestatis Guillelmi concipere. Symon
audiamus: Guillelmus, inquit, Fridinum pridem occupatum Mar-
chioni, suumque auctoritate Symonis, quorum arbitrio partes
se commiserant. Quia de vi. 11. Kal. Aprilis hujus anni 1278.

et secundum dicto. . . . . In ista, Guillelmus et Symon, et Symonis de
Almon. . . . . Almonius et Symon et Symon, sententiam pro talibus qua
tantum est et recte. . . . . = res quidquid iuris in Castum,
omnium, partem, iurisdictionum. . . . . = Tunc Fridini, habere
proterant, et Symon Guillelmi ~~Prælat~~ Prælat. . . . . = cont
de ista, et eadem interuenientibus. Haud dubit quia Symon
et haec et legitime documentis. Adit fol. 98. Guillelmus
interim, Fridinum omnes quoslibet ex parte, inter quos
erat Symon. Quod nos inter intelligi non possumus, una
causa rectus sit et alius, utique tenentem, et omni ad
arbitrium Fridini suum. Necne arbitrarie Fridinum quæ-
tam, quæ Fridini suum finiat, aliam fuisse a Guillelmo
non eandem esse apert inuenit Symon fol. 252.

4. Anno 1278, missis Antiochis, Guillelmo Guillelmi notario fuisse,
scribit Gazeta Antioch. Region: cum Alricus. ver. Stat. to. 18. 50
et non eodem anno inuenisse. orrotet. et tunc extat in Al-
ricus et Guillelmi charta data 12. Martii 1278, quæ habet
sententiam fuisse a Guillelmo situm sub 23. Maii 1278, quæ
et scribit formam per Guillelmo regentem, quo hunc
bis

hominibus Gregorius & Tully, sub pace & belli, damnantur
 dimittantur, ut & unus Episcopus, et alii &iani obedi non
 audirent. Exinde Gerullensis, utrum Guillelmus Marchionis
 Montispenati, utroque quorum, in bello & in pace, & in
 bit ^{sub} Gerullensis flamma quod est. Illud. in omni. & in
 nam 1282. quia in invenit etiam phanta et ubi in
 -ty diei 12. octobris, eadem anni 1282, in qua regitur d.
 etiam de etiam Judicium, et apponit d. & omni. Huius
 die de sparsa Potestate Gerullensis, & in omni. & in
 unum Gerullensis, triginta libris & in omni. & in
 nolito, ob equum, quem hic pro Gerullensis annuati
 bello & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 chionis Montispenati.

4. Anno 1283 Guillelmus Marchio Montispenati, & in omni. & in
 didit & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 in omni. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 ille per eos dies, Mediolano Gerullensis digne, et ibi ubi
 suis consulens, & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 occupavit, pulso inde Joanne de Poggio, Marchionis Potestate, et
 Vicario, atque inde Marchioni dimittit, ut & in omni. & in omni.
 Diolano astineret. Hanc narrat & in omni. & in omni. & in omni.
 res & in omni. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 & in omni. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 custodiendum tradiderunt. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 recedentibus, urbs iterum in se ipsam, & in omni. & in omni.
 vertit, et & in omni. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 Gulphij in omni. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 in & in omni. & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.
 adfuerunt, ut per & in omni. & in omni. & in omni. & in omni.

de Poggio,

Ayma

veritatem. et qui obediens maxime intererat, et melius, in
quorum opera potius ipse suus locabat, inter se paratos ep.
Itaque anno 1286, confecto bello, quo Gerdonem longa obsi-
dione, fatigatum, in odium Mediolanensem expugnaverat, ex-
pugnatumque, nec potuerat dominio, Gerardo advenit, ibi
que advenit in nunciis Aymone Ep^o, pariter ad concordiam
revocavit, nisi iuribus in Patriam redire. Si namque Guillelmus
P^{er}son. 148. cap. 14. rei. Stat. fo. 11. ibi. Anno Dⁿⁱ
MCCXXVI. Guillelmus Marchio Montisfortis, velens se vindicare
de Mediolanensibus, qui eius dominio renuntiaverant, et se
Othoni Vincenti, eorum Ep^o dederant, Gerdonem peritatem,
cum Mediolanensibus confederatum expugnavit, quo in facto
multis sunt Ep^o eius civitate, Vincenti p^{er}son. et cum mul-
tis non obtinuit Vincenti et Promotibus Aymone Ep^o Ger-
donem, et Petre comite de Salerna, et Alberto P^{er}sonato, Hen-
ricum de Libano, et de P^{er}sonato (P^{er}sonato) P^{er}sonato, et de Libano, et de Libano
cum Guillelmo Guillelmo P^{er}sonato ab omni re liberavit.
1. Factum est inter Guillelmum, cum Aymone Ep^o firmum
tam, tunc, non anno 1286, sed anno 1288, nuntiis sequens de-
cussum, non in usum legitur in antiquis Gerardum Sta-
tutis, fol. 61.

«Lequitur P^{er}sonato, nec Guillelmo virum,
«Aymonem Ep^o Guillelmo, et P^{er}sonato, Petrum de
«Guillelmo comitem, et Albertum P^{er}sonatum»

«In nomine Domini. Amen.»

«In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, amen. Anno Dⁿⁱ
MCCXXXV. indictione XIV, die Venis XXVI. Mensis Octobris»
«G^{er}ardus P^{er}sonato, et Aymone Ep^o de gl^oria Gerardum,
«et P^{er}sonato, et P^{er}sonato, et P^{er}sonato de Guillelmo, et P^{er}sonato P^{er}sonato»

" Arbitri, arbitratores, et amiables compositores, inter Illustrem et Ma-
 " gistrum Verum Dñm Guillelmum Montifortensem boni roboris illu-
 " strum, et Dñm Bonum in Ecclesia Potestatem Gerellensem,
 " et Commune, et homines intrinsecos Gerellenses, seu Potestatem
 " soli et totum de Gerelli, Sindicum, et Procuratorem eorum.
 " partem, et Commune, et hominum Gerellensem, sunt constat
 " per Chartam factam testatam hoc anno, et die, per Potestatem
 " de Solimontis Notarium de Gerelli, et nec ex, et una parte;
 " Et Dñm Henricum de Baronia Potestatem et Procuratorem, et
 " Arbitrarium, et totius extrinsecas partes Gerellensem, eorum eorum
 " sub, et vice, et nomine omnium, et singulorum eorum eorum
 " eorum, et sequacium tam Clericorum, quam Laicorum, et
 " tam Procuratorum, sive obsidum, quam omnium, et quorum
 " libet aliorum, pro quibus promissum sollemniter se factis
 " res, et curaturas; quod ratum, et firmum habebant per alios,
 " et tunc bant, et ostendunt, et effectus libere observabant omnia,
 " et singula, quae promissum fuerant per praedictos, seu illu-
 " strum de Elaro, Sindicum et Procuratorem eorum, et tunc con-
 " stat per Chartam factam per Bonum Gregorianum et tota-
 " rium, hoc eodem die, suo, eorum ~~omnium~~ ^{hominibus}, et
 " Ad honorem ^{et} exaltationem, elongitudinem, et laudem illu-
 " strissimi Jesu Christi, et gloriosae Mariæ Virginis, Martiris
 " eius, et Beati Basilii Martyris, et Patroni civitatis, et districtae
 " Gerellensem, perpetuo conservandam, et omnium, et quo-
 " rumlibet tam intrinsecorum, quam extrinsecorum fovi-
 " tam eorum; dixerunt, praecerunt, promissum fuerant, et
 " arbitrati fuerunt cum omnibus et per omnia, et infra, con-
 " stant. Quae omnia, et singula voluerunt, promissum
 " fuerant, et arbitrati fuerunt, et praecerunt debere attendi,

Ryms.

attendi, et effectus huiusmodi, in quolibet capitulo res paevis.
apparet, in compendioso.

"apports" in souvenirs.

" In primis. Praedicti electi, et arbitratores dixerunt, praesepuerunt, et arbitrati fuerunt unanimites, et concorditer, bonam, formam, et stabilem pacem, et concordiam esse, et hanc debere perpetuo inter praedictas partes, et quolibet de praedictis partibus.

[illegible]

"voluerit de premissis, non amittatur, nisi prius iuraverit, se
 "sancta Dei Evangelia, in mansuetudine illius, quem voluerit
 "convenire, vel ipso contumaciter absente, quod illud totum,
 "quod petit, habere debet, et quod inde non habuit solutio-
 "nem, vel excusationem, nec satisfactionem ab aliquo,
 "in toto, vel in parte, et quod etiam a quo petit, ore
 "fidei esse culpabilem, et partem illam de eo non esse utilem;
 "et eo salvo et excepto, quod divina, et humana, et
 "barbarica, ^{et} ~~offensiva~~ ~~offensa~~ data, et facta duo hinc hinc, non
 "videntur, nec intelliguntur, nec sunt remota, nec causa,
 "nec effectus, nec pars, nec aliqua absolutio inde facta, sed
 "praedicta omnia, et singula sunt, et remanent in arbitrio
 "et potestate dicti dilecti Marchionis.

"Item quod omnes, et singuli banniti, et condemnati
 "hinc . . . . . aliquam Potestatem, vel Rectorem, vel Iudicem
 "Civitatis . . . . . undecunque sunt, et quovis de loco,
 "vel occasione ~~per~~ banniti, vel condemnati fuerint, exi-
 "mentur, et convellantur, et absolvantur in omnibus, et singulis
 "eorum banniti, et condemnati hinc retro daty, vel facty, et
 "omnes, et singuli alii, qui non sunt banniti, qui male-
 "ficia commiserunt, quorum occasione obessent, vel pro-
 "tulerint condemnati, vel banniti, seu iurati, excommunicati,
 "et convellantur, et absolvantur, de omnibus, et singulis ma-
 "leficiis, iniuriis, et offensis, et calumniis, quorum occasione
 "casu, vel pretextu protulerint, vel obessent banniti, vel
 "inquietari; et pro exemptis, et convellatis, et absolutis
 "provisis tentantur, et habeantur, ita quod Potestas, et
 "Iudex, seu Rector, non debeant nec propriis de castro
 "de praedictis, vel aliquo praedictorum, praedictos, vel

Agnes.

" aliquem eorum regere, coarctare, condemnare, vel punire, seu
" trahere, vel aliter aggraviare modo aliquo, seu forma.

" Item super securitatibus factis, et promissis ~~monstris~~
" comitibus deus dñm Marchionem per quendam dñm
" Philippum advocatum de Colobiano, et dñm Albertum de

Amidous

" Egidio advocatum, de libris sen decimo nullis nullis
" personis, dixerunt, et pronuntiaverunt pro et iuxta

" contentum, videlicet, quod dictus dñs Marchio ad prae-

" sentiam ^{elect} ^{prodest} ~~non~~ ^{aliquo} ~~modo~~ ^{debet} ^{originem} ~~non~~ ^{debet} ~~modo~~

" ultra iudicatum praedictarum sen decimo nullis; et

" si, donec in omni quantitate exierit, sit contentus, sol-

" vi his, qualiter expensae contentae. Et si ultra praedictam

" quantitate, exierit sive in decimis, sive in pignoris,

" sive in pignoris, sive in hypothecis, usque ad praesent-

" iam ~~quantitatem~~ quantitate dñm, remittatur, et relaxetur,

" sine restitutio illis omnibus exierit, per dictam dñm Mar-

" chionem.

" Item excommunicati et schismatici, et eorum amici, et fle-

" gues sui fuerint in carceribus, vel obediis, vel banitione-

" tra, sive bonitate, sive rebelles, vel inobedientes communis vo-

" cationis, sive fuerint personae, sive Universitates,

" vel communia Burgorum, vel Locorum, non teneantur de

" nationibus suis, vel adiacentibus, seu vicinis impensis,

" sive communis Castellorum, nec aliquam Universitatem

" hinc retro per a tempus quod fuerint in carceribus, seu

" obediis, seu fuerint baniti, vel rebelles, vel inobedientes

" communis Castellorum, nec inde sint nemitis absoluti,

" et liberati, et eos ex tunc nemitis absolvent, et exan-

" tis de mutis factis per praedicta tempora, unde ex-

taruntur.

« et tamquam instrumenta, teneantur sicut alii homines & mulieres
« et districtus.

« Item quod omnia statuta, et ordinamenta, et consilia
« facta per Communitatem Strullarum, vel per Dñm Chaschuo-
« rum, ab eo tempore scilicet quo Dñs Philippus de Colo-
« biano, et socii positi fuerint in consiliis in mentibus,
« quae statuta, ordinamenta, et consilia sunt contra dictos
« Advocatos, et De Arbitrio, et eorum legatos, et amicos
« eorundem, seu contra aliquem praedictorum, sint cassa
« et irrita, et nullius valoris, et pro cassis et irritis habe-
« antur ipso iure; salvo quod per hoc consilium, vel
« per alia huius generis, nullum malitiosum generetur
« illis qui per formam sustinuerint crediti habere de-
« bent aliquid a Communitate, vel Subditis, et Notariis
« eis eo quod debent habere pro summo opere, et libro
« dictaminis, et scripturas attorias suas.

« Item quod omnia fodia, bona, conventiones, in-
« posita, data, datus Dñs Sysio de arbitrio, Jacobo de Colo-
« biano, dicto Beta, et Albertino de Rodobio, et ceteris om-
« nibus, et singulis Advocatis, et arbitriis, et reuerentibus
« eorundem, qui steterunt extra per partem Advocato-
« rum, et Arbitrium, solutionis, et Liberationis factae
« de rebus eorum, vel aliquibus eorum, occasione feodo-
« rum, vel calvariarum, et equorum non a unguentorum,
« et mulierum, a tempore quo Dñs Philippus, et Liber-
« tus Advocati; exierunt de Consiliis, et non steterunt
« mandatis Communitatis citra, sint cassa, et cassae, et pro
« cassis et irritis habeantur penitus, et teneantur, et de
« libris Communitatis sine datione aliqua emendantur, et

Sty mo

net facultate, et possessionibus rest..... dicty sit inco-
mune saluum potius communem Schollarum usque..... titu-
tem, quam didicunt communem, ita quod propter resti-
tutionem summe, ad quam communem tenetur, restitutio prop-
ter hoc..... = ratum.

Item quod communem, et homines Montisgrandi; et Des-
qu Montisgrandi sit et esse debeat, et perpetuo permanere
in ea libertate, et facultate, si qua erant, in omnibus et per
omnia, antequam pars extrinseca intraret dictum Burgen-
num. Et quod dictae libertatis, eidem Burgo, vel
hominibus dicti Burgo non possint eidem auferri, di-
minui, vel mutari, coarctari, vel occasione factum pro-
hiberi; ita quod propter praeterita, vel occasione
praeterita, non possint communiter, vel divisione
condemnari, vel gravari vel aliquo aere, personarum
aliorum malefactorum perpetratorem itidem, vel
alio, per alium de maledictis hominibus, et sint abso-
luti ab omnibus necesse, in quibus verum alium, in-
decentem actionem alium debiti sui moram factam a ten-
non praeterito ultra; ita quod de praedictis prosequen-
non possint alio modo, vel alimenter molestari, seu con-
veniri; et quod maledicta Burgo stet et permaneant hinc
ad sanctam resurrectionis Domini, in fortia et virtute dictae
sanctae ecclesiae, non sanctae vero incontinenti trans-
mitti, et debeat advocati, et capituli, et Pars extrinseca,
et homines dicti Burgo, teneantur, et debeat tradere dictum
Burgennum in virtute, et fortia dicti Domini Episcopi; qui Dominus
ecclesiae eorum teneat, et debeat egregie custodire, expensis

"expensis communis Castellani, et cum tunc custodiantur
 "regum, ad suam liberam voluntatem, donec omnes Portu-
 "genses civitates, intra notentur Castellani: et Portu-
 "genses, qui pro tempore fuerint, et communis Castellani, cum
 "dictis custodiis dicti Burgi, dicto Dno Epi, ubi
 "debeant, et teneantur infra secundum diem, notantur
 "a dicto Dno Epi, vel eius nuncio, fuerint locuti. Qui
 "by extinguit, civitates instantibus, dicta Dni Epi
 "teneantur, et debeat dictum Burgum reddere communibus
 "Castellani, et praedicti de Chingrado, fodia communis
 "Castellani, quae ei imponantur communiter, et regum dictum
 "est, solvere de cetero teneantur, et in eis exerceantur
 "et cavaleis, sicut alii Burgi, et Margenses communiter
 "Castellani, existentibus dicto Burgo, et hominibus dicti Burgi,
 "in fortis dicti Dni Epi, nam ista res aliquam partem
 "portum sumptibus, teneantur dictis Episcopis reddere dictum
 "Burgum quantum alteri parte, ubi nam vendita fuerit,
 "ita quod illa pars, cui Burgum redditum fuerit, possit
 "abinde alteram partem querere. Et cuilibet dictarum
 "portum, teneantur, et debeat facere dicto Dno Epi infra
 "festum sancti Palmarum Palmarum uxoris. Burgi, et idem
 "meas securitatis, obligantes eorum bona secularia, et non
 "alia, ad voluntatem dicti Dni Epi, quod validerit
 "Burgum non auferent, nec ausuri permittent de portum
 "dicti Dni Epi, publice, vel private, nec ibidem, nec
 "alio quovis Burgum, aliquem faciant, vel fieri faciant
 "eorum prope natiuitatem civitatum, vel civitatum, regis
 "eum recipiant, vel teneant modo aliquo, si quod forma
 "contra voluntatem dicti Dni Epi.

"Item quod omnes, et singuli tam clerici, quam

Aymer

"quam laici, qui sunt, vel fuerunt extra civitatem et terri-
"torium vero munita parte Advocatorum, et Consiliariorum,
"et tam communia Burgoniam, et locorum, quam pre-
"sentes personae eorum, si se fuerint bankrupti, si se car-
"renti, si se continenti, si se rebelles, ~~et~~ restituantur, et ex uno
"quo debent, in integrum restituantur in omnibus, et singu-
"lis eorum bonis, honoribus, et iuribus, et sint in eo
"statu, in omnibus, et per omnia, in quo erant tempore,
"quo Dni Philippus, et Jacobus Pater, et socii fuerint no-
"sti in continenti, si se in famulis, ad locum Chontipal-
"avi, et quod omnes, et singuli processus facti, habeant
"reverti ad vero iuris, et iuris restituantur. Respetus, et
"tendent, et ex uno habeant, et recipiant omnes pro-
"prietates, et actiones, et reversiones bonorum omnium
"munitariorum. Et Potestas, et iudices, qui sunt, et pro tem-
"pore fuerint, ad haec observanda, et executionem mandan-
"da, sine ulla petitione, et dilationibus quibuscumque, ex
"officio teneantur.

"Item quod omnes possidei Advocatorum, et omnes de-
"fensores, et omnes iurisperiti, et omnia alia, quae a po-
"testate iudiciorum debentur, et singuli Advocati, et
"possident, et omnes tam sacerdotes, quam iurisperiti,
"sacerdotes, sint in omnibus, et per omnia, in quo erant
"tempore, quo munita hactenus debebant: et si capere
"venerint, et iusta, restituantur in quo erant ante quam
"passarentur.

"Item si aliquis dictarum partium, vel aliquis
"inde dicta parte, transierit in aliquo dictarum partium, vel
"contra hanc partem venire diceretur, faciendo, vel omi-
"tendo, modo aliquo, si se forma, et de hoc esset dictum,

indubium, cognoscatur veritas, unde per Deum. Etiam. Item.
 11 = dictum, et quia Dei Epi, et non aliter sit cognitus,
 11 et examinatus, ~~et examinatus~~ et diffinitio, et eius cognitio.
 11 = vi, examinationis, et diffinitionis in omnibus personis
 11 etatis.

11 Item quod ~~omnia~~ omnia carta, et conventiones factae, et
 11 facta inter Deum Marchionem ex una parte, et Deum
 11 Albertum, et Raynerium de Gualdingo, et alios consanguineos
 11 et habentes facere in castro Gualdingi, et praesentia per
 11 dicta dicti Marchionis summi facto castri Gualdingi, et in
 11 = per alios ibidem intervenientes, ~~debent~~ debent inviolabiliter
 11 servari, et attendi.

11 Item quod omnia iuramenta, et omnes robariae, et medietas
 11 tionis, data et facta, datae vel factae aliquibus personis,
 11 vel personis, in regna vel regni, qui praeiudicia ordinis
 11 ordinis, restituantur integra dominium spolis, robariae
 11 vel etiam spoliatis ab his, qui praedicta fecerunt, vel ab
 11 his, qui eisdem, vel alius ipsorum, si praesentia debi-
 11 erunt auxilium, vel invanum.

11 Item quod nullus alius occasione regnae regnae, revenue
 11 graciae, vel alia de regna, ab alterutra partium reli-
 11 prosit.

11 Item cum ad bonum statum, et pacificum probitate,
 11 hereditatem partium, Deo servire, et innovare, et reficere
 11 ecclesiasticam libertatem, divino procurant et arbitrio
 11 ut fecerunt, omnia, et irregula quae alias procurant su-
 11 erunt, per dictum Deum Marchionem reges libertate
 11 liber, immunitatibus, privilegiis, et inibus Dei Epi, Comites
 11 epi, et ecclesiarum hereditatis. conservandi conservandi, et in
 11 omnibus

Ayons.

" omnibus, libertati Ecclesiarum contrariis, capendis et percipiendis
" annuatim. Et omnia alia, et singula alias promissa
" ta, et alia statuta, et ordinationes, et consilia, sive Gre-
" goriae Communiis Generalium, factae hinc retro in fa-
" vorem Sae. Epi, Emmon, et Ecclesiarum Generalium, cap-
" tata, et non capta, perpetuo debeantur observari. Et si
" quae contraria sunt vel fuerint, in nunc sunt cassa
" et nulla, et nullius valoris, et momenti, ita quod nihil
" valeant, et minime. Et quos Nuntios, et Judices Gene-
" rales, Sae. Epi, et ceteros Vicarios praesentibus teneantur,
" ~~esse~~ et debeant, ^{vere} ~~facere~~ ^{et favorem} auxilium, et eorum officium
" requirant.

" Item ceteri Nuntios, et Potestates quascunque, et alii protestatos
" qui pro temporibus fuerint, et ceteros Judices, et milites, et
" tota communis Sancta, teneantur omnia et singula pro-
" mulgata in hac parte, non, attendere et observare, et con-
" plere, et executioni mandare prout in dictis promissis
" continetur, nec omnia contulerint, non obstantibus aliis
" quibus statuta, vel ordinationes, nec praedictis factis, vel
" de iactis faciendis. Et quod ipsi, et eorum milites, et
" Judices, et Sancta, teneantur, et debeant de quocunque
" facto, vel negotio, iustitiam reddere, cuique aequaliter
" tam contentis, quam in iustis Generalium, non pa-
" tiuntur iniuste eorum, neque aliquem de Civitate, vel
" Districtu Generalium tam contentis, quam in iustis
" Generalium, ab aliquo opprimi, vel contra iustitiam facere
" negari, nec gravari inde aliquo, vel eorum. Et teneantur,
" et debeant tam de parte extrinseca, quam intrinseca
" continere, et defendere unumquemque aequaliter in

"aequaliter in omni iure suo. Et omni proventus Potestas
 "tenuatur, et debeat iurare ad Sancta Dei Evangelia, praedic-
 "ta, infra scripta omnia, et singula attendere, et observare,
 "et attendi, et observari facere ~~in libro statutorum~~ et signi-
 "ficari, et inscribere continetur. Et hanc rationem non fa-
 "cere in libro statutorum Communis, ut prius ^{et singula} esse
 "visum plene notum; ita quod omnia capitula ^{et singula} ~~plena~~
 "et prius pro statuto, et tamquam statuta, debeant iure
 "obligate observari, et facere mandatum suum iure, et
 "puncte per omnia facere. ... Qui Potestas incontinenti
 "dictum sacramentum in praedicta ..... prout super
 "illipali Sancti Eusebii.

10. Adnotandum sunt haec posteriora verba. Clumen-
 "cia cum erat et in antiquis gravibus, iuramentum praes-
 "tatur, tactis Evangelii conscriptis manibus. Insuper, qui
 "qui, qui munera Religionis ad hanc usque diem, asser-
 "vantur in sacris nostris. Quod hoc factum consuevit,
 "et alibi super, sicut videmus in loco. Porro ad terminos praes-
 "criptos, in reata pace, duas habemus chartas, in archivio sacris-
 "tiae, datas 24. Aprilis 1236; in quarum prima continetur
 "cellarum coram domino Guillielmo illustris illarum illarum
 "rate, civitatis duae, mandata et vnde in charta, et in manu
 "Aymoris Epi, tradat postum, et omnium elongandi, ad
 "quaque remittat omnes instantias, et querelas, propositas, et
 "proponendas, tam a subditis civitatis domini Epi, quam a fidei-
 "libus Valpurgae, Mariani, et S. Martini, et S. Georgii, castella-
 "norum, et ab omnibus aliis castellanis fidei, et non a fidei-
 "muni Episcopalis, consatis S. Eusebii, Fridini etc. In altera vero,

Sym.

etiam, eorumque signa et facta, id genus mouerant duo
Henricus de Alia.

11. Anno 1287. Otto episcopus unius sustentis, consilium provinciale
Mediolani habuit, in quo plura decreta, disciplinam Ecclesie
Mediolani spectantia, condicta sunt. Ea edidit illustratus to. 4.
et Stat. fol. 109b; ubi haec adnotavit. Huius Synodi, inquit,
mentionem minime omittit caelebris Mediolanensis scriptor, Ber-
nardus Corio, qui in historiis suis ad annum 1287. etiam
notat et in eo consilio, ac rem excitatum fuisse adversarios con-
suetudinis inter Gerardum et Primum Episcopos, quod inter his
de aperte opinionem locum ad Primum dextram, ita ut Ger-
ardus, inter ante non ad Primum appellationem,
inde etiam uideretur. Inter for. homo fit. sunt haec. Primi
et Gerardi controversia tra et Venerabili de Gerardi et quello de
Venerabili, inter ante ante de loro coler stare alla Primi de Primi
ante. In modo che il Gerardus si appello al Primi et ante
de congregationem, et no alli 12 del medesimo Primi, si ante
de Mediolani; allora per ante tra Primi, ante constitu-
tionem. Huius appellationis, meminit per Agnes, in Synodo
quam habuit anno sequenti, infra responsum. Porro ex
hac appellatione consequitur hinc, Primum Primum Episcopum adiudi-
cium in de. Primi conerat ut Episcopum Gerardum appellaret
et in consilio uideretur. Si eidem coro, subdit illustratus,
fide, ante de Primi, de Venerabili meminerat ad-
ante, conuenerunt Primi, etiam de constitutiones infra addere
de recomparare. Primi ante ego, in ante anno 1287,
in ante 12. Primi ante ante Primi Primi.

12. Ex eodem anno, unde illustratus, constitutiones huius

huius Consilii edidit, exscripsit et etiam alias Constitutiones, quas
 ibidem hunc praeserebant titulum: Constitutiones Domini Carolini
Legati in Lombardiam; cum tamen in personam Legati illi, quod
 et Guillelmum tit. I. ~~Mauritii~~ Mauritii Praebiterum Cardinalem.
 Quae his titulis, subdit Maratona, apponitur fuerit, divulgata
versus, quo anno hanc esse (Legatis) promulgavit in Conven-
tu Londensi, praesentibus Archiepiscopis, et Episcopis Provinciae ecclesiae
lancensis, ignotum proposito uili fator. Est tamen vero vi-
detur simile, vel prope ante, vel circa eundem annum 1298,
 Legatum hunc et apostolicum, ad Sanctus uiliam; quoniam ad
ibi Manichaeorum semina exiguam saltem existerent. Illud
 certum, consilium a Legato electum hunc ante se Novem-
bris 1298, quo habita est Synodus ad Eximium Episcopum. Nam
 in ea, viuunt et quod omnes, et reguli ecclesiarum, Praebiteri,
Praepositi, et Monachi, et ibi nam exemplum Constitution-
um Domini Legati. Qui Legatus deinde in ecclesia Synodo
1298. ipse pro proinde appellatur Guillelmus. Huiusmodi
Constitutionibus comparandis, ad hunc inter factores, et quod
non notum, praedit earum praefatio, his verbis con-
ta. Constitutiones Domini Carolini Legati inueniunt, ut
sequitur. Venerabili in Christo, Patri, dei gratia ecclesiae lanc-
ensis Archiepiscopo, Guillelmo uiratione divina tit. I. Mauriti Prae-
biteri Cardinalis, Apostolicae sedis Legatus, salutem in Domino.
Destinati a Summo Pontifice ad Provinciam Lombardiam
pro animarum salute, conservanda Ecclesiastica libertate,
et honestate Clericorum reformaunda, et extirpanda heretica
probitate; ad laudem, et honorem Christiani, prae-
sentibus electis, et Venerabilibus Patribus, Placitino, Herulano,

By me.

Remensis, Emmensem, Bergomensem, Novaticensem, Serdanensem, Sao-
-mensis, Snoricensis, Laudensem, Gauriensem, et Vigintimillensem Epis-
copis Eccliam Palatij, apud Laudem ad hoc speciatim
ter convocatis. Simul constitutiones his verbis: Ext.
Laud XII. Kal. Janii. Eodem anno Otho archiepiscopus, magnitus
divi morum utentis, Matthiam protegi folium, teste Gorio,
qui gestarum verum gloria, Magis cognomen repperit, duum
supremum Mediolanensem negavit.

13. Inter ea Communi Villanum novis civitatis statuti, contra
Gallicanam, et Ecclesiasticam Libertatem, invictam Aymonis
zelum in se comitavit. Res est altius reputanda. Post ven-
erationem Comitatus Verullens, factam Communi Villanum
anno domini 1243. a Dno Gregorio de Monto longo, perpetuae
alterationis una iurisdictionem inter Episcopum et Communitatem
vel modice civitatem, et Diocesim agitarunt. Martini
Episcopi, viri a venditione clero veniens, eam seorsum in-
signem cepit, plurimumque locorum possessionem seu-
verunt. Haec de re in Statuti Villanum. legitur fol. 154.

De remporanda Jurisdictione,

Quae occupata tenetur a Romanis Prætorum
sive Mentores Excellens Prætorum.

Item quod potestate presentis, et futuri tenentis
presentis domini regium non efficitur, quod loca et terras
Bayellae, Andoni, Genacovi, Contigamilli, et Alisum
tinorum, et Acronum, ex quibus facta fuit venditio
Comitatus Verulanus me Secundum bonae memoriae
Regis Philippum de Montolongo, tunc legis et apostolicis
legationibus, republicis modis omnibus, per omnem modum,
et viam

et viam rationabilem, et iuxta remediis congruis et opportunis
moderate loquitur. Statutum. et obediendum aliquando clare ac
nisi digestatum est, quancumque ob Episcoporum inuictam constantiam,
bonitas communis in istam incidit. Exinde omnes
homines, et tunc, homines, Episcopos, et communem agitari
coeperunt; quorum aliqui etiam inuicti, bonum multum; ^{timidi;}
alii vero a privilegiis, et exemptionibus, quibus selecti gaudi-
debant, sive, depulsi, quia et Ecclesiastica Libertas, non se-
mel iniquis statuta, in discrimen adducta. Perinde iniquis as-
sibus, fortiter obstitit Aymo Episcopus; quorum minacibus in-
si deterente Perrellens, se ad fugam currere sequentibus sta-
tutis, quae in statutorum libro leguntur.

Fol. 141: De admissione infensum.

Hominum Ecclesiae Perrellensium,

qui sunt in bonis.

Item quod audiat, et admittat infensum hominum Eccle-
siae Perrellensium, qui sunt et erant in bonis et communis Pa-
cellarum per ipsam Communitatem, dummodo dux Episcopus
Perrellensium audiat et admittat infensionem. Hominum Perrel-
larum, et districtus, qui sunt et erant in bonis per ipsam
Episcopus, et Locorum suorum.

Fol. 142: Quod Homines Episcopos,
tractentur quantum ad infensionem,
sicut homines Perrellensium.

Item statutum est, quod ob reverentiam dñi Episcopi Aymo-
nis, Dei gratia Episcopi Perrellensium, et dilectum, et amicum,
quidem erga eum gerit Communitas Perrellensium, quod ho-
mines Episcopos tractentur, et manuteneantur quantum
ad manuteneantur, et infensionem ipsorum, sicut ho-
mines Perrellensium, et districtus; dum tamen Communitas

Aymer.

Communum, et hominum Cherellorum, et districtus, per ipsum Episcopum
Episcopum, et uxorem, et hominum humiliter manuteneantur, et
dequantur, et tractentur. Et propiet, et ideant hominum,
mercaderum, dicti Episcopatus ubi libere mercaderum, et victualibus Civita-
ti et districtus, Item novi dux Episcopi, et huius homines, et Pe-
ra, hominibus Civitate, et districtus, humiliter faciant.

Fol. 119: Quod omnia statuta
facta contra libertatem Ecclesie
sunt cassa:

Item quod omnia statuta, ordinamenta, et capitula..
et quod sunt in corpore statutorum Communium Cher-
ellorum contra libertatem Ecclesie, sunt cassa, et in ita et
non possunt esse habentur, et tenentur per Potestatem
et Communem Cherellorum.

11. Cherellorum Communem Cherellorum anno 1288. aliud con-
stitutum, quod habetur in codem libro statutorum
fol 107. Item proferendum, libertati Ecclesiasticae valde re-
pernans. Item illud districto prohibetur ut aliquis ex
unius conditionis, audere litteras impetram a procur-
atore Judicio, per has Communes Cherellorum, per ho-
mines Civitate, et districtus, traherentur ad Judicium,
coram quocunque Judice extra districtum, et Jurisdictionem
Communis Cherellorum. Sic enim facile ut ob-
lat ad locum expositum, et ad Episcopum: et per
ipse interdictione præsentationis litterarum exposito litterarum
et Episcopatum, inde super rolatum. in Statutis.

11. Quod quis non præsentet litteras, aut alias ex
propter quod extra habeat extra jurisdictionem
Cherellorum, ut ipse Jurisdictionem præindictis.

11. et Episcopi per has litteras non aut alii homines ad locum
exposito, Item 11.

" Statutum, et ordinatum est de voluntate, et consensu
 " Creditas Communis Vicellarum convocatas in palatio dicti
 " Communis more solito, et aliam congregatas anno 1558 (1558)
 " die Lunae XIII. Septembris, de iactis inviolabiliter observandum.
 " Quod quilibet persona, communis, collegio, corpore, vel Universi-
 " tate, quae ingrederetur, presentaret, poneret, seu in con-
 " spicu, vel ad domum habitationis alienius promoveret, seque-
 " retur Potestate, vel Rectori, vel eius Iudicibus, seu alius ali de
 " Familia ejus Potestatis, vel Rectoris, vel Iudicibus dictis,
 " seu consulis, vel eorum officialibus, vel alius alteri Perso-
 " nae nomine dicti Communis Vicellarum, seu praesidis
 " eorum, vel alius singulari personae civitatis, vel districtus
 " Vicellarum habitante in Civitate, vel Districtu Vicellarum,
 " vel sustinente onera dicti Communis in omnibus, seu alteri
 " nomine aliquo, vel aliquorum singularium personarum,
 " vel alius alteri collegio, vel Universitate, seu Communitate,
 " vel aliquibus collegiis, vel Universitatibus iurisdictionem et dis-
 " trictum, eandem Civitatem, seu alteri, aut alij nomine sua-
 " dicturum universitatem, seu collegiorum praedictorum in
 " ipsa Civitate, vel aliquo loco districtus Vicellarum, aut
 " alibi ubicunque, aliquas litteras, seu scripturas, per quas
 " Potestas, vel Rector eandem Civitatem, vel eandem Judi-
 " ces, seu alij, vel alii nomine Communis Vicellarum,
 " vel collegiorum, seu alia quorumque Universita, vel aliqua
 " alia saeculari Persona Civitatis, ~~seu~~ ^{et} districtus Vicella-
 " rum suo nomine citarentur, vel traherentur, seu tra-
 " herentur extra Civitatem Vicellarum in iudicio,
 " seu causa, aliquo ingenio, per modo, vel quae etiam
 " litterae, seu scripturae essent, vel esse possint, vel futurae
 " forsitan viderentur in iurisdictionem Potestatibus, iudicibus
 " et personis cuiusvisque jurisdictoris, et toribus
 " conditionis existat, et a quacunque persona,
 " Communi, Collegio,

city ms.

[illegible]

„secundum praesentis Statuti formam, numerantur. Sed et etiam
 „officiales Justitiae, et eorum officiales, quos hanc tenentur,
 „et ipsos reges, in fortia Potestatis, seu Rectoris, et eorum
 „Judicum duntaxat, et nomina tenentur. Sicut etiam quicunq;
 „liber Universitas, et singulae personae, praedictis talia
 „committuntur in omnibus generis, eorum auctoritate pro:
 „pria. Ita quod quaelibet Universitas, et singulae pers-
 „sonae, quibuslibet regere, et retinere conventionem talia com-
 „mittuntur, praestare tenentur auxilium, et faciem. Per-
 „tinent etiam communaria locorum, et quaelibet Uni-
 „versitas, et singulae personae inquirere, et revertere in-
 „ter se personaliter, et ipsos eadent, in fortia Potestatis, seu
 „Rectoris communis Universitatis et duntaxat, et nomina ten-
 „entur. Si quis autem praedictum negligenter ad effectum
 „si fuerit Universitas, solvat pro qualibet vice, communem
 „Universitatem pro bono, libris ducentis Siquis. Si autem
 „fuerit singulae personae, solvat communem Universitatem, quicunq;
 „libet vice libras quinquaginta, et plus, et minus vice re-
 „sponsione Potestatis, vel Rectoris, communis Universitatis.
 „Eodem modo, et forma tenentur Potestatis et Rectoris
 „communis Universitatis, qui pro temporibus praesentibus, qui-
 „bus quaelibet Tobellione, et quaelibet aliam pers-
 „sonam in omnibus conditionibus sit, et generis, antea
 „que sit, quae de praedictis faceret instrumentum, vel
 „scilicet tam praedictum instrumentum praedictum, ibi-
 „dem, seu alibi veniat, seu fuerit, eisdem etiam nec-
 „essary subiacet, et praestatur omnes personae, quae vi-
 „tori facient per Advocatum, vel Advocatorem. Et qui-
 „vis, et Advocatorum, praedictos Potestatis vel Rectoris,
 „seu aliquem, vel aliquos eorum officiales, vel aliam quam-
 „libet

Hy mo.

" quolibet Universitatum vel singularum personarum; Civitatis, vel
" districtus Castellani, sustinentis onera communis, in omnibus
" et supra. Item et eidem promissum habeant omnes illae per-
" sonae, quae praedictis impetrantibus, utentibus, seu prae-
" sentibus dederint, vel impetraverint, vel praesentaverint, vel pro u-
" tibus facientibus, vel promittentibus, seu praesentibus praedi-
" ctis litteras, vel scripturas, vel privilegiis praedictis fidei-
" bus per cruceum, vel ambaxatorem, dederint con-
" firmationem, ratificationem, vel favorem, seu etiam solenniter
" nuncius fuerint comitum. Item quod praedictae
" litterae communiter, non reddantur, nec in causa civili,
" nec etiam criminali. Item si Potestas, vel Rector,
" Communis Castellani, vel eorum iudices, aut aliqui
" de familia ipsorum, vel iudices, vel consules Justitiae,
" vel eorum officiales, qui de caetero fuerint, aut prae-
" sentes, seu consiliiarii civitatis Castellani, seu districtus
" eisdem civitatibus, de facto inquietantur, seu vio-
" lentur occasione statute praesentis, seu occasione
" aliorum processuum, qui fiunt ex iurisdictione praesentis sta-
" tute, quod Potestas, sive Rector, et Communis Castell-
" ani, teneantur ipsos, vel ipsos, qui taliter inquietan-
" tur, adinvenire, et manuteneri sumptibus, et expensis
" Communis Castellani, et ipsorum, vel ipsorum consiliorum
" peritis indempnari. Eodem modo, et forma, teneantur Potestas,
" sive Rector et Communis Castellani defendere, et manuteneri
" illum, vel illos, qui citantur per litteras, cruceum, seu
" ambaxatorem, ut traherentur contra civitatem, seu districtum
" Castellani, in iudicio, seu causa, et teneantur dictis
" Potestati, seu Rectori, qui taliter citantur, indempnari conser-

vare

Ajmo.

8 Junij 1545

11 conservare scriptis, et exemplis communis Universitatis.
11 Item quod nullus audeat, vel presumat tanquam
11 Curiam, seu Embaxator, Advocatus, seu Sindicus, seu Pro-
11=curator, eorum Potestate, seu Rector, seu Syndicus, seu
11=us Universitatis, aliquis personarum, patris, vel matris,
11 vel ducis sui nomine, vel alius... suis iurisdictionibus
11 aliquo obviare, vel infringere vel praedictis statutis abominari.
11=do, vel aliquo de causa, quae iure, seu excogetur pro-
11 sit, sub praesens, superiorum, universitatis, et Potestate, seu Rector
11 Communis Universitatis, et eorum Syndicus tenentur non
11 recipere aliquod consilium regis praedicti, seu alius
11 parabolam alio modo. Et si contra fuerit, amittat de
11 proprio salario, qualiter erat solitus. ^{et in modum}
11 Est consilium eorum Potestate, seu Rectoribus, parabolam ut
11=neat robore firmitatis. Et hoc statutum, seu ordinem
11=at, et vix intelligatur habere, a tempore et die refo-
11=rationis factae, occasione conuocandi praesens statutum,
11 ultra, prout in Reformationem iure consilii continetur.
11 Quod etiam statutum, Potestas, seu Rector, praesens tunc
11=atur legi facere in singulis Convocationibus et Congressibus, quae
11 fuerint in futurum, per Potestatem, seu Rectoribus Com-
11=munis Universitatis. Et Praedicta omnia statuta sunt
11 praesens, et tunc, ita quod de his non possit capi
11 licentia, vel haberi consilio Conventum, vel excogeti, sed
11 nihilominus statutis de praedictis, Convocationibus, mentionem
11 in his robore duratur.

et in modum

11. Hoc statutum, utrumque excogetur, videtur, et in
modum, et nihilominus iuxta praesens conventionem,
et olim concordata, cum Dno Gregorio de Montelongo,
Sedis Apostolicae Legato, anno 1543, inter quos est illud:

Aymo.

- est illud: quod nullus de civitate, vel districtu Herellensium,
possit trahi extra districtum Herellensium, litteris Summi
Pontificis, vel eius legatis, pro iustitia facienda, sed omni
causa decidi debeat, in civitate, vel districtu Herellensium,
a viris eiusdem districtus, vel iurisdictionis Herellensium.
16. Philominus Aymo Episcopus, congregata Synodo, quam non
dubium, taliter statuente, excommunicationi subiecit, et
excommunicatos denunciare iussit per totam Diocesis
Herellensem. In ea praeterea plura alia saluberrima,
et temperari accommodatissima decreta adiecit. Aymo
Synodum.

Synodus Aymonis Episcopi anno 1288.

- " In Nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.
" Nos Aymo divina miseratione Episcopus Herellensis, et Comes,
" Communione concilio capituli, et canonicorum nostrorum,
" et religiosorum, et aliorum prudentium virorum, infra:
" scriptis constitutionibus providimus de consilio prae dicto:
" nam in hac sancta Synodo, solubriter publicare, conti:
" tutiones alios nostras philominus conferentes, ut saltim
" harum praevarum metu, transgressionem vetitis penitus
" abstinere debeat, et omnis. In primis, monemus, in:
" ducimus, et hortamur, ut constitutiones, et statuta san:
" ctorum Patrum, Canonum, concilia, et secretis bloma:
" isum Pontificum, et concilia, et statuta a sanctis
" Patribus, et Summis Pontificibus edita, idcirco legis
" quondam Frederici Imperatoris promulgata contra he:
" retinere

hereticorum iracundiam, et pro Libertate Evangelica, totius
 Constitutionis, et statuta, et edicta, et legatos, et
 apostolicam, et omnes constitutiones, et statuta, et circumstan-
 tia per venerandum Patrem, et Thomam Dei gratia
 subiectionem edictorum in Provinciali concilio, saluta-
 rem in omnibus protestationem nostram, in hac synodo,
 facta, et omnes constitutiones, et statuta, edita tam per
 nos, quam per Praedecessores nostros, tam super
 doctrina, quam super vita, et honestate Christiana,
 et omnibus aliis, inviolabiliter observantur. Et quia ha-
 eretici natura saepe laborant ad delicta, et vicia mor-
 talia, non sunt ad vitia praeparanda, et vicia
 servata, alia, propter curiam civitatis, magnam
 per attemptata, de consilio praedictorum, salubriter
 ordinis adire antedicti, et in hac sancta synodo

Primo enim statuimus, quod cum beatus Basilus, et
 Gregorius Ecclesiae Generalis, dignum est, ut et illi Ecclesiae
 Doctor, et eius filii, etiam honorantur. In hac synodo
 omnibus Rectoribus Ecclesiarum nostrarum ^{civitatis diocesis} Praesentibus, et
 ut semel in septimana, missam in honorem beati Bas-
 ilii, debent celebrare, in qua missa, prima lectura sit
 de S. Basilio, secunda pro Episcopo, et congregatione illius
 missa, tertia pro populo, ut auctoritate Dei, in civitate
 Generalium, et diocesis, omni tempore statim Praedictis
 praemonet, et quidem. Presbytero autem, ipsam missam
 celebrante, et cuilibet ipsam audienti indulgentiam viginti
 dierum, diuini concedendam.

Item officii nostri debitum, nos aequitate con-
 pellit, ut nostrae Ecclesiae, seu Cathedralis Ecclesiae, eiusque
 praebatis, et Canonibus, praerogative, et reuerentia, quantum

Agmo

11 quantum cum Deo propinqua intendamus. Unde praesenti
11 constitutione sancimus, ut Ecclesiarum S. Eusebii, et sanctae
11 Mariae, quarum collegia constituerunt nostrum Capitulum
11 Venerabile, Praetor et Canonici, dum personaliter uni-
11 dent vivendo in ipsis, in omnibus, et singulis suis be-
11 neficiis, quae tenent, et habent in civitate, et diocesi
11 Venerabilis, pro praesentibus reputantur, dummodo ipsi be-
11 neficiis, curam non habeant animarum, vel nisi Capellani
11 sint sine cura, quibus per ipsos, vel aliquos nomine ipso-
11 rum, volumus debite servire, vel ad ordinationes, per
11 statuta Ecclesiae, in qua Beneficium obtulerunt, tenentur
11 et iuramento personaliter servire, ut facere debemus,
11 seu sedis Apostolicae mandato; solvis tamen in hispon-
11 sibus, Constitutionibus nostris factis, et per nos, ^{sed} ~~et~~ ^{sed} ~~per~~
11 nos nostros, in posterum faciendis, quarum ipsi et
11 eorum quilibet unquam ..... ut totius ^{sed} ~~et~~ ^{sed} ~~per~~
11 ecclesiae hinc parati.

11 Item cum conveni, licet illibenter, personae Ecclesiae
11 istius censuras, et Ecclesiastica libertate gaudere inten-
11 dent, et nunquam ratione ipsorum sive sint mas-
11 culi, sive feminae, in Ecclesia scandalum oriatum, et insti-
11 tutio personarum Ecclesiasticarum, maxime in Ecclesia sac-
11 ularibus, nonatur ad doctrinam Episcoporum pertinere; statuimus
11 ut in aliqua Ecclesia seculari, recipiatur aliquis, veluti
11 quia in concorsum, vel concorsam, sine nostra, vel me-
11 ipsorum nostrorum licentia, et consensu; quod si con-
11 tra factum fuerit, dicta receptio non valeat, et pro
11 nulla habeatur, et nihilominus, qui dictam receptio-
11 nem fecerit, Episcopi excoisus publicetur. Ipsi vero con-
11 corsus, vel concorsus, etiam per Episcopum approbati, in illi-

tionibus

Argum.

1. electis illis praetorum, vel clericorum, et aliorum epis.
2. ritualium Ecclesiae non habent eorum vel eorum.

11. Item cum electis Ecclesiarum Parochialium,
11. cura Parochianorum suorum ad Episcopos committatur, qui
11. pastores fidei animarum, de parochianorum morum au-
11. motu, sunt rationem in eximio districti iudicii reddituri, & ideo
11. dignum est quod eos cognoscant, et eorum auctoritate
11. discernant, medicamina eisdem salubriter impendendo, sa-
11. cramentis vero sacramentis Ecclesiae repudiando, et alii, suffragis
11. Ecclesiasticis consolando. Propterea statuimus, quod omnes
11. utriusque sexus, cum presbyteris suis Parochialibus, in
11. Quadragesima, debeant confiteri, et in die Resurrectionis, Eu-
11. charistiam recipere sacramenta, et Matrimonium contrahi,
11. ad usque benedictionem conjugalem recipere, et in purgatione
11. rem itare, per omne et benedicere, cunctis purgationem
11. pro partu, nisi ad alio modo, aliqua de causa
11. recipiant, de licentia necesse Parochi, et diu modo
11. parochiani in parochia sua existant. Si autem non
11. tunc sicut excommunicationis vinculo innodatos. Illas
11. quoque autem Parochiales laicos, attente monere de-
11. beat Parochianos suos, ut in Ecclesia Parochiali usque
11. audire debeant singulis Dominicis, et festis, statuta
11. et Presbyteri Parochiales, in suis Ecclesiis, in festis gloriosi
11. et prima die Quadragesimae, singulis annis publice de-
11. berent istud statutum, ne quis possit ignorantiam allegare

11. Item cum tunc ubi Vicarius resideret, et ideo
11. teneantur omnes fideles, ad solutionem decimarum, quae
11. eorum decimarum forum, et sacrilegium decimarum
11. mittere, quae quidem debentur nobis, aut Ecclesiis, a qui-
11. bus recipiuntur Ecclesiastica sacramenta, nisi forte illae,

Argum.

" illas, quae aliquibus Laicis in iudicio sunt conuictae, prohibe-
" berent, ut aliquam personam cuiuscunque status, ... religio-
" nis, aut conditionis existat, dicere vel praedicare aliqua de:
" beat publice vel secreta, propter quae fideles ad divina:
" rum subtractionem modo aliquo inducantur, vel propi-
" ter quod retrahantur in totum, vel in partem a solu-
" tione divinarum, nobis, vel Ecclesiae, quibus debentur de
" iure, vel de consuetudine, faciendum. Et quia praedicti
" detractores, seu suppressores, sacrilegi sunt censendi, cum
" ipsi sint transgressores divinae legis, et consuetudinum
" Ecclesiasticarum, praefati contemptores, excommunicationis
" vinculo innodamus.

" Item cum periculosum sit, excommunicationis communis
" vi. .... non nulli Clerici, excommunicationis sen-
" tentiam, qua nulla maior est, non timere, et gloriari Eccle-
" siam contemnere, rodere ad premium Ecclesiae Ecclesiae vili-
" periant, absolutionis beneficium perquirere negligenter,
" huic cunctis periculis, volentes occurrere, statuimus, quod si:
" quis Clericus, vel sacerdos, sententiam excommunicationis en-
" unxit, latam a Legatis, vel Delegatis sedis apostolicae, vel ab
" ordinariis suis, vel ab alia persona quacunque, quae po-
" testatem habeat inferendi, Praefatus praefatus, seu superior
" ipsius excommunicationis, eum temeriter mouere, ut infra oc-
" to dies a die notitiae numerandas, et si forte abscesserit
" in Ecclesia, in qua excommunicationis beneficium obtinet, ut
" infra quindecim dies, post dictam monitionem, debe-
" rit beneficium absolutionis impetrare. Quod si per eum ste-
" terit, praefatus impetraverit, ex tunc dictus superior moni-
" det quum per omnes Ecclesias, Praefatos, seu Praepositos
" huius excommunicationis Publice nunciari, et nihilominus praef-

Am

11 fructus Ecclesie sue sicut Regalitate. Quod si per potentiam
 11 dilecti Clerici, hoc exequi dictis superior non poterit, volumus
 11 nos quod clausis eius curiam debet, infra die octo pro-
 11 eximus subrogatam, et obij, vel Ene, qui suo tempore fuerit,
 11 debeat curiam; quod si non fuerit, eam Superiorum
 11 Ecclesiastico Superiorum Interdicto.

11 Item statuimus, quod Plebani, et Praepositi monent
 11 Clericos, si qui sunt infra metas Plebanatus, vel Praepositurae
 11 suae, tabernam tenentes, vel in ludis mutuantes, vel aliquid
 11 inhonestum officium exercites, iure sunt Beneficentiae sine
 11 nos, ut ab his debeant obtinere, cum ipso facto, privilegio
 11 ergo Clericali remanent. Volumus autem quod si post moni-
 11 tionem, in aliquo exceperint, quod per Ecclesiam non expor-
 11 tatur, et nihilominus personam in alia nostra Constitu-
 11 tione infectam, incurreant.

11 Item praecipimus, quod omnes Plebani, et Praepositi sint
 11 in scriptis, si sunt in Plebanatibus suis, et Praeposituris, sicut
 11 Clerici Beneficentiae, illegitimi: item si sunt aliqui Clerici
 11 publice usurarii: item si sunt aliqui tenentes conventum, vel
 11 alium, et si tenent vel teneant semet ipsos proprios filium filios
 11 vel filios: et si sunt aliqui praecipui crimine nostrae Syn-
 11 di transgressi.

11 Item praecipimus Praeposito, et Plebano, in virtute obedi-
 11 entiae, quod fideliter, et legaliter imponant collecta Titularij
 11 suis, quando erunt imponendae; quod si inveniantur ali-
 11 quam gravare ultra modum debitum, duplum ei restituant,
 11 et nihilominus solidos quadraginta et obij de banco persolvant.

11 Item praecipimus, quod omnes Praepositi Sacerdotes,
 11 et Plebani, libros et Paramenta, seu ornamenta Ecclesiastica,
 11 et poppiones, vestimenta, et feta in scripto publico provenire.

Ayres

debeant, et taliter facere, quod venire possint in notitiam superiorum.

Item precipimus, quod Titulari ipsorum, idem facere debeant. de libris, paramenis, et ornamentis propriis, divinis et fecerit, et iuribus alijs Ecclesiarum suarum, et taliter in scripturam publicam redigi faciant, quod propriis, quovismode missis fuerit, ad superiorum notitiam pervenire, et nihilominus apud Plebanum, sive Plebem, transmissum poni debeant, et dimitti, ita quod non insecuto superius rerum principalium, apud Ecclesiam suam, apud Plebem, sive in Plebe, velent perpetuo reperiri.

Item precipimus, quod unusquisque Praepositus, et Plebanus, et omnes vicarii Titulari, praestito iuramento, Titulari scilicet in manibus Plebanorum suorum, praesentibus duobus Praepositis, seu Rectoribus Ecclesiarum magis propinquarum Ecclesiae suae; Praeposito vero et Plebano in manibus Dni Epi, vel Vicariorum suorum, huiusmodi praesentibus duobus propinquioribus Titulari, estimationem et valorem Ecclesiarum suarum, hoc est reddituum earum, in scriptis redigere debeant, et quot gloriosos habent Ecclesia sua Beneficiatos, et quantum habeat pro Beneficio uniuscuiusque, omnia propter collectas, et tales exprimendo; et huiusmodi conspiciendum in manibus Dni Epi, ponere et tradi debeat, vel illis, quem ad recipiendum dicta conspiciendum, idem Dni Epi darentur deputare. Haec autem omnia fieri volumus, infra octavas Epiphaniae. . . . . proxime venturas. Et haec nos poena precipimus interdicti, quam negligenter incurre volumus ^{ex tunc} ~~etiam~~ ipso facto.

Item precipimus, quod omnes Rectores Ecclesiarum, qui nunc sunt nati de legitimo Matrimonio, de dignatione

reformatione sua supra dictis presentibus decretis, no-
 bis faciat plenam fidem, quod non sit in
 administratione Ecclesiarum marum, dictum inveniendum,
 et nihilominus proximis aspectu, et honoris, ut
 vobis in mente tradere debent, si quos tibi habeant, et
 antiquam recedant de quibus, et hoc sub poena exco-
 municationis interdicti. Plurimum non recedant quousque vobis de-
 berint in scriptis habentibus Ecclesiis, qui nominant Presbyteri.

Item Constitutioni nostrae adiunctis, statuimus, quod
 nullus significando Pontifici, vel metropolitano
 Epi, Ecclesiam vel Beneficium aliquod tanto temere curasse,
 quod in eorum alium sit collatum, devolutum, Beneficium
 debeat imputare, nisi primo qui iniquitate constituit, de his
 inmodum oratione ad nostram vel synodalem actionem per-
 venerit. Quod si quis contra fecerit, et communicationis con-
 dictionem incurrit, et nihilominus nostro arbitrio punietur.

Item adiunctis Constitutioni concilii Provincialis, statu-
 imus, et ordinamus, quod quicumque statutum, praesentum,
 decretum, decretum, canonum, interdictum seu mandatum
 fecerit, aut fieri fecerit, aut potum servaverit, aut
 dederit auxilium, consilium, ^{vel} favorem, contra prae-
 sentes litteras Summi Pontificis, seu Delegati, vel De-
 legatorum ^{ab hoc}, seu nostrorum, vel vicariorum nostrorum,
 seu alterius Iudicis Ecclesiastici cuiuscunque, aut contra ad-
 monitionem, vel citationem, et formam dictarum litterarum,
 sive contra excommunicationem, vel interdictum, aut
 tiam, Excommunicationem, vel Interdictum, vel ob-
 servationem, communem, publicam, vel occultam, denunciator
 excommunicatus, propter hoc per totam Civitatem Gerulla-
 rum, et Diocesis.

Aymer.

" Item cum nonnulli, qui dicunt se exemptos, qui contra
" verum disciplinam Ecclesiasticam, quae ab omnibus est servanda,
" excommunicatae uniori excommunicationis, sicut recipiant
" ad divina, non pudiligio abutuntur, cum eorum privilegia
" se ad talia non extendant; precipimus in virtute spiritus
" sancti, ne aliquis usquam eorum audiat, ne eis aliquantulum
" participare praesumat, quos si verit excommunicatos ad divi-
" na recipere sicut, ut in eo puniantur, in quo nequiter
" peroverunt, usque ad satisfactionem condignam.

" Item cum in prima nostra Synodo, nobis retinueris
" cum tractationem Clericaturum, seu Beneficiorum, quae
" obtinent Clerici in Ecclesia nostra Civitatis, et Diocesis
" cum ministris ipsarum, tamquam personalia Beneficia
" Clericatus, solentibus providere eadem Civitatibus ipsarum Eccle-
" siarum, et praestantiam materiam inter ipsos Clericos, et
" eorum ministros pariter evitare, proinde deliberatione, praes-
" sente sancta Synodo decernimus, et taxamus, quod in Eccle-
" sia, cuius annui redditus, et proventus, librarum **xxv.** quan-
" titatem non excedunt, et ad illam quantitatem attingunt,
" Beneficium Clericale Clerici personaliter non residentis, quan-
" titatem librarum trium non excedat. In Ecclesia vero cuius
" annui redditus, seu proventus, librarum **xxx.** quantitatem non
" excedunt, et ad illam quantitatem attingat, et non ultra, Bene-
" ficium Clericale Clerici personaliter non residentis, quantita-
" tem librarum **v.** non excedat. In Ecclesia vero, cuius reddi-
" tus seu proventus annui, quantitatem librarum **xl.**
" attingunt, et non ultra, Beneficium Clericale Clerici perso-
" nali non residentis, quantitatem librarum **viii.** non excedat.
" In Ecclesia vero, cuius redditus, seu proventus annui ^{quantitatem}
" ~~librarum quinquaginta attingunt, et non ultra~~
" ~~librarum quinquaginta attingunt, et non ultra~~ Beneficium Clericale
" attingunt, et non ultra,

11. Clericali plerumque personarum non venditi quantitatem bonorum
 11. x. non excedat. In Ecclesia vero, ubi redditus seu decem
 11. annui exsuperant aliquam quantitatem quantitatis. Nec minus
 11. Clericali plerumque personarum non venditi, constitutus, et debet
 11. servandum transactiones pro curia, nec minus tam in ma-
 11. joribus Ecclesiis, sicut in minoribus, et Pfarriis, et in
 11. villis, et antiquis districtibus, nihilominus persistant ...
 11. . . . . partibus et antiquis

11. Item cum ad bonum civitatis Guelmarum, et totius
 11. Christianae . . . . . pertineat deo servire, et munificentia,
 11. et defendere Ecclesiasticam libertatem, Jure statuimus, et co-
 11. dinamus, et pronuntiationes imperiales, factae temporibus
 11. nostris, et ad iustitiam, et operationem nostram, qui
 11. Illustrem virum Raimundum Guelmarum electorem Rhodani.
 11. Senati, et alios collegas, electores, et electores, nec reformas-
 11. tionem statuti Civitatis Guelmarum 1288. de rebus et
 11. contingentiis, quod omnia statuta, et consuetudines Civitatis Guel-
 11. marum, quae sunt contra Ecclesiam, et libertatem Ecclesi-
 11. asticam, capientes, et pro capis, et civibus, nec minus habentibus,
 11. et quod de cetero nulla statuta, sicut nec facta servantur
 11. contra Ecclesiasticam libertatem, et aliae pronuntiationes factae
 11. MLXXXV., continentes ut supra, et captiones, et citationes
 11. statutorum, et ordinamentorum factorum contra Ecclesiasti-
 11. cam libertatem, factae per Raimundum electum de Vengano, tunc
 11. Potestatem Guelmarum, et credentiam Civitatis Guelmarum,
 11. MLXXXVII. die Sonis IV. Septembris, ut constat per phas-
 11. tam factam per Petrum de dolibus Notarium, et omnia
 11. alia statuta et ordinamenta, et consilia, sive credentiae poms-
 11. muni Guelmarum, et pronuntiationes, permissiones, oblige-
 11. tiones, sacramenta, transactiones, et concordias, sive retro

Syma.

„ retro facta, et factae, et omnia privilegia data, vel facta, ab
„ aliquo, modo aliquo, vel eam, super libertatibus, immunita-
„ tibus, privilegiis, eximibus dñi Ep̃i, Ep̃iscopii, et Ecclesie
„ Venetensis, et hominum morum, capata, et non capata,
„ perpetuo ab omnibus debeant observari; ita et taliter, quod
„ non possint ab aliquo, seu aliquibus, aliquatenus removeri,
„ mutari, vel infringi modo aliquo sive corpore, et alia con-
„ traria totaliter, vel particulariter autedictis, siqua nunc
„ sunt in posterum, pro ipsi, et iure habere penitus, et trans-
„ Et qui contra fuerit, vel predicta omnia, et singula non
„ observaverit cum effectu, ipso facto poenam excommunicationis
„ canonice incurat, a qua absolvi nullo modo ⁽⁺⁾
„ etiam omnibus copare, damnis, et interitu illatis Ep̃i, et
„ ..... et Ecclesie Venetensis, et loci, et hominibus
„ suis penitus intacte ..... restitutus.

„ Item interdiciamus ingressum Ecclesie omnibus, et singulis
„ Praelatis, ministris, et Clericis nostrae Civitatis, et Diocesis, quivo-
„ cati ad Praesentem Synodum non venerant, nisi habuerint
„ tam causam, vel nisi de nostra receperint gratia speciali.

„ Item statuimus et praecipimus in virtute obedientiae omnibus,
„ et singulis Abbatibus, Prioribus, Praepositis, et Paganis nostrae Ec-
„ clesie Civitatis, et Diocesis, ut copere debeant exemplum om-
„ nium constitutionum nostrarum, Lectarum in hac Sancta
„ Synodo, tam per Bernardum, quam per Petrum de Celoxo,
„ et notarios: et exemplum constitutionum dñi Legati, ^{et non} ~~et non~~
„ constitutionum dñi Othonis dei gratia ecclesiarum ~~et~~ Archiep̃i,
„ factarum per ipsum in Provinciali Concilio, sive illarum
„ quarum copiam alij non habuerunt, nec non et librum
„ Synodalem Iuramentorum, infra octavas Epiphaniae prox-
„ imam, et ea copiant ab ipsius notariis vestris, vel ab

Novellensis, et Clefianum, et Clericum ⁽⁺⁾ hic dant in originali
corruptos, Novellensem et Clefianum, offerre ^{nominales singulas}
vnde eam favorem, et ut dñi dñi Ep̃i
Ep̃i, et Clefianum, et Clefianum, et hominibus

„videt ab altero ipsorum, et non ab alia persona, et sigilli
 „nostri munimine roborata, et ea omnia legere, et legi
 „facere, et publicari subditis, et titulatis nris, et paucis
 „nris infra duos menses proxime subsequentes, convenien-
 „ter a die qua superius supradictum, ne quis per
 „ignorantiam allegare. Presbyteri vero Archidiaconi
 „praecipuum sacramentorum Sacramentalium, exerceant
 „infra terminum supernum ab eisdem etotariis si
 „eum non habent, de quo libro habeat etotariis ab illis
 „qui ipsum dedit, si fuerit Abbas, Prior, Praepositus, vel
 „Plebanus, solidos xx. Papam, si fuerit alius sacerdos,
 „vel Clericus, non habeat etotariis, et ultra solidos xv.
 „Qui autem exemplum praedictarum, et librum praec-
 „cipuum non genuerit, et ut supra publicari non
 „fecerit infra terminos supra constitutos, sententiam
 „Excommunicationis incurat, et subsecutus exemplum
 „praecipuum omnium ab eis, vel ab altero ipsorum
 „capere teperat. In praecipuum autem omnibus, et his
 „quibus, nobis, et successoribus nostris, specialiter, et ex nra
 „auctoritate, et facultate liberam retinemus addendi, de-
 „mouendi, interpretandi, ... mutandi, corrigendi,
 „revocandi et etiam annullandi, omnimodo in quolibet
 „praecipuum ad nostram, et successorum nostrorum ple-
 „nam, et liberam voluntatem. In cuius rei testimo-
 „nium, et perpetuam firmitatem, praecipua omnia
 „hi, et in publicum redigi mandavimus, per etotarium
 „inpraescriptum, et sigilli nostri appositione munimine
 „roborari. Actum in Palatio Episcopali Gerulley, anno
 „mcccxxxiii. Indictionis prima, die Mercurii x. Novembrij, diebus 1288.
 „testes praenati duo Synodus abbate J. Stephanus Ger-
 „ulley,

Ayma.

" ^{Hugotione} Dno Augustino Abbate S. Andree Gerulani, Dni Roffino
" de Albano Praeposito, Alexio Archipresbytero, Petro de S. Se-
" bastiano Canonico Ecclesiae Gerulani, Taverno Canonico
" Ateusi, Presbytero Jacobo de Montiovetto, Dno Clemiliano
" Praeposito S. Vanciani, Petro Borneto Canonico Baget,
" et multis alijs tam Religiosis, quam Vocularibus, ibidem
" ad synodum convocatis. Ego Petrus de Mors et Notarius p[ro]
" ~~praefati~~ praefati Dni Epi, praecipuas Constitutiones in
" hac sancta synodo legi et publicari, et hanc Chartam
" scribi feci, et meam signam apponi."
14. Communi Gerulani plurimum apud Ep[iscopum] egit, ut se
" fulmini subtraheret, immisso etiam Marchione Montispr-
" notis, tunc Civitatis Duce, qui se de praecatore praebat,
" sed non nisi temperato statuto, et adiecta clausula, quae
" libertatem Ecclesiasticam illucum servaret, aliquid obtineri
" potuit. Statuto supra prolato, aliud statum additum legi-
" tus fol. 168. fac. 2.^a, his verbis conceptum.

" Quod statuta quae sunt contra
" Libertatem Ecclesiae,
" sint capta et irrita.

" CCCCXXXVIII. Indictione... die sabbatho xxviii. muni-
" sis Novembrijs, cum questio vertatur inter Venerabilem
" Patrem in Christo Dnam Aymonem dei gratia Ep[iscopum] Geru-
" lanensem, et Comitum ex una parte, et Nobilissim-
" um Dnam Manfredum Marchionem Palavinum Po-
" testatem Communi Gerulani, nomine ipsius Communi
" Gerulani, et ipsam Communi ex altera, occasione
" superscripti statuti, de quo inter dictas partes questio
" orta erat, quod statutum praedictum Dominus Ep[iscop]us d[omi]-
" nus factum esse contra libertatem Ecclesiae allegavit m-
" pu

orig.

„super hoc causas, et rationes suas, et ideo recurrunt, et pre-
„tendunt ipsum statutum de libro statutorum communium Ver-
„cellarum prout debet abstrahi, nec in posterum observari;
„quia dicitur eos excommunicationis sententiam subiacere;
„quam facit publico nunciato. Ex adverso respondetur:
„tunc per predictum Dñm Potestatem nomine communi-
„um Vercellarum, idem statutum non esse contra libertatem
„Ecclesie, et supra allegant multitudine rationum, dñm
„etiam, quod paratus erat fieri cognoscere, et si unum
„tunc contra libertatem Ecclesie factum esse, volebat illud
„abstrahi, et cancellari. Et cum super his verba ex utroque
„parte multiplicarentur, et de die in diem contentiones
„materia oriretur; tandem eloquissimus et notus Dñs
„Illustri Marchio Montispenati Capitaneus Civitatis, et
„dictae, voluit questionem meam suam esse, et
„maxime cum non concordaret inter Patrem spirituales,
„et filios, controversiam materiam venturam, resurrexerat
„Collegii Iudicum Civitatis eisdem, et ab eodem Iudi-
„cibus praestito, iuramento, quod recte considerent quae Iudices
„Collegii, praesentibus Curio dicti Dñi Epi, et Subscribis dic-
„ti Dñi Potestatis, diligenter audierunt allegationes, et Iura etc.
„vocati Dñi Epi, et Iudicum Potestatis per Commundos
„Vercellarum, et diligenti deliberatione et examinatione pra-
„habita, in praedictis consuluerunt ut infra. Consilium
„Collegii Iudicum Civitatis Vercellarum, est quod addu-
„ctis statuto praedicto, sic ut bonum habeat, et vendat
„sibi bonum, praedictum statutum tantum si litterae pre-
„sent praesentatae, vel evanescant missi in causis seu
„questionibus, quae provenit, vel debent, vel consequuntur
„coram Potestate Vercellarum, vel Consilibus agitari, vel coram

Hydra

[illegible]

11 il Marchese di Monferrato, venuto nella città d' Alessandria in Lau-
 11 bardia, il quale teneva sotto sua signoria, li cittadini di quella,
 11 a petizione, e sommossa degli Astigiani, di cui era nemico
 11 mortale, per molta moneta, che promise ne traditori d' Ales-
 11 sandria, per tradimento proprio il detto Marchese, emissario
 11 in prigione. Hanc eodem Marchione per somnium, prae-
 11 praenuntiata fuge, specie multitudinis bamentorum, quae
 11 magno edito ruidet, eum huius sternerant proindebantque
 11 scitit, illud.

19. Ut audiret ut Henricus, Guillelmum Marchionem captum,
 Gibellin, itemque, Editionem ductus, novis excitatis seditionibus,
 omnia misere caeperunt, prolo inde Gerardo de Castello
 Potestate pro Marchione, eique subrogato Martino Villan-
 te, Mathis fratris, atque Mathis ipso in ducem supremum
 civitatis ad annos quingens constituto. Sed postea epe eodem
 anno 1290. tradunt annos Mediolanensis quid illud res.
 Stat to. 16. sed ad annum sequentem spectare scribit. ....
 Mathis deinde artem exortare Henricus dicit. Guillelmus
 vel..... Acten cap. 14. ut Stat. to. XI, ibi Mathis Villan-
 tes subiungit Crocivans, et ibi fuit forte Castellum; simi-
 liter et Henricus, et aliud castrum ibi fuit. Alexandrinis, et
 ortorensis contra omnes pugnant pro Mathis praedictis.

20. Anno 1291. Acon, seu Acon, alia Solimanis in oriente, fu-
 bile graffatorum evaserat, unde Christianis Saracenos illu-
 ctores impune violabant. Sultanus Melek Melek per frustra
 plures de damnis illis apud Christianos conquassos fuerat.
 Ergo sexaginta, et peditum centum sexaginta milibus eum
 appropinquat. die 18. Maii, jam ut displicet, Holundis
 Augusti, expugnata dirigit, et solo aequat. Exinde Syriam,
 et quidquid in Siria Christianis novius residuum erat, in Sara-

Sacrorum protestatam venit. Quo etiam aucto, Nicolay
 IV. Summus Pontifex, iusto aucto, eto, omnem omnium
 hortationis, et precibus propontis etiam indulgentis, adhuc
 fuit, et Christianos Principes, moraliter ad conditionem
 ultramarinam exortat. Metropolitae quoque aliquae terri-
 =rum, ipsi sunt familia provincibus eorum in qua de
 subsidio Terrae sanctae ageretur. Et quidem illud laus
 ab Othone et aliis ~~consecrati~~ Episcopis. Provincibus in Reg.
 Novembrius eiusdem anni 1291, plura haec de re, scripta
 ediderunt, quae sunt foris his verbis: » In ordine
 » di. scribere al Pontifici, che forse capo il Re di Gran
 » a tal imperio, e richiedere tutte quelle ragioni, a nome
 » spedizione = che trattate la cosa fra i Genovesi, et in
 » vi, e Genovesi, e altre città, dove erano nostri = che si fanno
 » lega, e concordia per tutte le città d'Italia, in modo che
 » ognuna potesse andar sicuro, e dormire, e riposare
 » nel loro stato, e nelle parti circostanti = che fanno nostri
 » all'ordine tutti i marittimi e navigli, vietando a' altri
 » tanto di navigare oltre mare = che i tre ordini, cioè San-
 » placi, et ospitalari, e gli albaniani, si riducano insieme,
 » e che il nostro capo dato loro dal Pontifice = finalmente
 » fu domandato che Otto Universale elegesse un Re, o un
 » tutto il clero, con ampia protesta di poter esigere ovan-
 » to le ..... Papali richiedevano, il quale andasse al Pontifice,
 » e gli ..... sopra terminare fino alla Purificazione di Maria Vergine.
 Subd et deinde coram, mandatum quod Archiepiscopus, Episcopus Senonen-
 si, Episcopus Brevinensis alique ibi relati ut de huiusmodi sta-
 =tutis cognoverunt; in iudicium relatum fuisse de Pontifice, una
 cum Mathio Viceronte, et Episcopo Novariensi, eique viginti
 et in singulis diebus, secretos fuisse viginti solidos provi-
 atio

Anna

„pro viatico: „ Di più, inquit, fu commesso all'arcivescovo,
„che facesse trascrivere in uno, tutti questi consigli e pareri,
„e quelli furono diligentemente esaminati, per l'arcivescovo ^{Sarna},
„e vennero de' Verelli, di presenza di Lodi, e di Sarna,
„per il priore de' frati Predicatori, il Guardiano de' Minori,
„e Priore Eremitano. Fu costituito Giudice, il Priore di Pus-
„tida, e Matteo Visconti col Venovo di Novara, che dimorava
„in corte del Papa, e fu ordinato, che la provisione del-
„la andata loro, fosse vulta soldi al giorno per ciascuno, „ Por-
„ro cum huius Concilio legationis interquis Episcopus Verellensis
„nem, quam videmus interposita appellatione, se subtrahere
„praecedenti Concilio, ob contentum de subdillo cum Episcopo
„primis, nominari; hanc absurdam coniecturam ducte, intel-
„ligimus tunc tandem iure actum et prima subdilla Episcopo
„Verellensi, supra Brimianum decreta fuisse. Hinc fortassis
„ad hoc Concilium, non ad praecedens, referendum est quod
„ait Ughellus in Archiepiscopi Mediolanensis nomen, magnam
„illam conventionem de dignitate, quae inter Brimianum,
„et Verellensem Episcopos, per id tempus vertebat, ad equili-
„brum constitutum ut ibi fuisse expensam. Supra vide-
„amus in libro, eam iterum agitatum, et irrevocabili iu-
„dicio pro Episcopo Verellensi disceptatum.

21. Anno 1292. Verellensis, dum Mattheo Verellense, Episcopus,
quod a Joanne Marchione Montepate Guillelmi filio, die
obitus, tandem expugnaret die 20. Maii, rursusque in
suam redegerunt Potestatem. Ita coram, addens hoc in expu-
„*Parent*„ditione Caroli pariter subactum fuisse. ^{Parent} Parentem habuisse
tunc, Pontem Sturiae. . . . . vum, tradunt Galvanus ^{hab.} ^{Parent} ^{Parent}
una, et alius. Mediolanensis apud Curatores res. 521. to. 10.

22. Hoc eodem anno 1292. Raynerius et alii vocati Archiepiscopus
et Prudentius, cumque per loco huius port Archiepiscopus
et ante Episcopum Brimianum, nominat, hanc de

Archidiaconus Verulanus, cui noster in Epistola haec est signatus,
 iussu Nicolai IV. Fratibus Illinois conventuali, Ecclesiam
 S. Salvatoris de Mercatello, cum domibus, sacristia, et platea, iuxta eam positam,
 ad Archidiaconatum Verulanum mutavit, concessit, et
 viis ipsius eiusdem Pontificis, accepit ab eodem Episcopo Ver-
 ulano, Ecclesiam S. Amiliani de Villanova, cum claustrum
 instituendi, destituendi, corrigendi, et vitandi, et omnia
 documenta ex Archivio Capitulari, in medium adducit.

» In nomine Christi, amen. Cunctis Creaturaturis eiusdem
 » MCCXCII. Indictione V. die Lunae, X. mensis Martii, cum
 » ad petitionem Guardiani conventus Fratrum Illinois de
 » Verulani, a Summo Pontifice ad Duces Duces Verulanum,
 » et ad Duces Archidiaconum eiusdem, in praesentibus tenore
 » emanasset litterae, et mandata. — Nicolai Summi Pontificis
 » servorum Dei, Venerabili Patri Episcopo Verulano, salutem,
 » et Apostolicam benedictionem. Primum dilectis filiis Guardiani,
 » et Fratibus ordinis Illinois de Verulani, in iuramentis in-
 » tellucto, quod ut, ad ampliandum locum eorum, sui vicini
 » arcti esse proponitur, Ecclesiam S. Salvatoris de Mercatello
 » Verulanam, cum domibus, sacristia, et platea ipsius, positam
 » iuxta eam, necessariam existebat, et nos volentes nos
 » civitati fratrum ipsorum, super hoc, benignius providere,
 » te per nostras sub certa forma litterarum rogandum auctoritate
 » sumus, et hortamur, dantes tibi per eas nihilominus
 » in mandatis, ut sollicitis studiis procurares, et perduceres
 » ad effectum, quod dilectus filius Archidiaconus Verulanus,
 » ad quem praedicta Ecclesia, cum domibus sacristia,
 » et platea praefata, pertinet devotissime, cum cum ipsis
 » domibus, sacristia, et platea, propter hoc Guardiani et Gra-
 » tui

Ayna

"effrauerit habitum, ut a Dno. praesentibus, et a nobis commenda-
 "tionis titulum consequi mereatur, reverenti iure Presbytero
 "in eadem ad praesens Ecclesia instituto, sive ^{et} de alio
 "beneficio equivalente mercedi contingeret, vel de Presbytero
 "ipso aliter ordinari. Nos cum praedicto et claudicatio
 "scribitur, ut huiusmodi . . . . . te ^{et} praestam
 "Solatoris Ecclesiam, etque Guardianus, et Protuberans conueni-
 "non omittat. Volumus autem quod supra dictis indultis, et
 "ceptione praesentium concurrendis, quod quid nunc hoc,
 "fieri contingerit, per tuas litteras districte, et lenius
 "fieri, ut si quid fuerit, aliud in ^{his} parte remittendum
 "namque. Datum Romae apud S. Mariam Maiorem, XVII.
 "Kal. Julii, Pontificatus nostri anno IV. = Item =
 "Locus Episcopus servus servorum Dei dilecto filio et claudicatio
 "Verulani, salutem, et apostolicam benedictionem. Rursum
 "etque filii Guardianus, et protuberans ordinis Minorum de Gerusalem
 "verulani, intellectu quod ex ad ampliorum. Iamque
 "sum, qui unius artus esse propioribus, Ecclesia S. Salvatoris
 "Locus de Verulano Verulani, cum domibus, sacristia, et
 "plota ipsius, propter iusta eam, nullam plurimum
 "tebat; Nos nequeat, prout in eorum, benignis provide-
 "re volentes, venerabilem fratrem nostrum Verulanicum
 "per nostras litteras, sub certa forma, rogandum attente
 "namque, et hortandum, dantes uti per eos nihilominus, in man-
 "date, ut sollicitudinis studij procuraret pervenire in effectibus, ^{et} effectum,
 "quod ~~ta~~, ad quam praedicta Ecclesia cum domibus, et
 "inter, et plota, praesens, pertinere dignoscitur, eamque
 "ipsum domibus, sacristia, et plota, propter hoc Guardianus
 "et protuberans conueniunt. Et ne ta ex eorummodi con-
 "ceptione, damnum in eorum, eidem Episcopo per litteras incurrens,

Ayuma.

11 Supradictos, ut in eius concubitu, tibi de alio aequivalente bene=
11 ficio provident. Praefatus vero Episcopus, huiusmodi mandatis vestris
11 vobis humiliter obediens, tibi in Ecclesiae memoratae concubitu,
11 Parochialem Ecclesiam de Villanova Venetensis Diocesis, Praedictam
11 S. Salvatoris Ecclesiam, in omnia perceptione proventuum,
11 prout aperitur, ^{con}cedentem, liberaliter offere curavit, ita tamen
11 quod tam tu, quam successor tui, dicto Episcopo, suisque suc=
11 cessoribus, teneremini praesentem presbyterum ad gerendam an=
11 nimam curam; in eadem de Villanova Ecclesia praesentare.
11 Sed quia tu sub conditione huiusmodi, Ecclesiam ipsam, quam
11 alibi eras inceptor praestitit, recipere voluisti, cum ad praes=
11 entationem huiusmodi, eadem Episcopo prout tua exprimebat
11 optio, in praefata S. Salvatoris Ecclesia, faciendam videri=
11 me tunc, eadem Guardianis, et fratribus, optatum in
11 nostris litteris, commodum non provenit. Quare pro postea
11 ipsorum, suppliciter petebatur vobis, ut providere super hoc,
11 eis de benignitate solita dignareris. Unde nos gerentes, cor=
11 de negotium, et praedictis fratribus pro compensatis affe=
11 tu, volentes quoque necessitate eorum benignitas providere, praes=
11 fecto Episcopo per alios litteras iniungimus, ut praedictam Eccle=
11 siam de Villanova, si ad eam in ipsa libere pertinet insti=
11 tutio sacerdotum; alioquin aliam aequivalentem, in qua=
11 similem institutionem huiusmodi obtinet, tibi in concubitu
11 Ecclesiae S. Salvatoris eiusdem, si tu similem in ea insti=
11 tutioem habere dignoraris, sublata difficultate ^{ratione} ~~affine~~ qualibet,
11 libere et absque ulla ~~contestatione~~ concedat, sic ut in hoc
11 officio. probatur, ut exinde a Dico Praeunum, et a Nobis
11 Commendationis titulum consequi mereatur, reservato iure
11 Presbytero, in eadem ad praesentem Ecclesia instituto, donec ubi
11 de alio Beneficio aequivalente provideri contingerit, vel de Pres=
11 bytero

11 Presbytero ipso aliter ordinari. Cum itaque, sicut praemissum,
 11 nequitati Guardiani, et fratrum ipsorum, non sicut, sine
 11 sollicitudinis intendimus studio revocare, innotescit tunc
 11 sicut iterum, sic attentius qui ex apostolica scripta mandamus,
 11 quatenus praedictam Ecclesiam de Villanova, vel aliam acce-
 11 dentem, in quibus ad eundem finem spectat institutio in-
 11 praedicta, sublato universis difficultatibus obstaculo, et sine ulla
 11 revocari, praefatam S. Salvatoris Ecclesiam concedere libere
 11 Guardiani, et fratribus memoratis, ut de habitibus operantur.
 11 in hac parte, utque mandatis vestris sollicito curam,
 11 ut exinde tibi a Deo, praemium consequatur, et nos de-
 11 votionem tuam non immerito commendamus. Volumus
 11 autem quod infra duos menses a receptione praesentium
 11 computandos, nobis quid tunc hoc ^{fieri} contigerit ~~fieri~~ per
 11 litteras distinctas et clare expressas, et si alius fuerit alius
 11 in hac parte servandus apponamus. Datum Romae apud
 11 sanctam Mariam in via XXVIII. Kal. februarii. Pontificatus
 11 nostri anno IV. — Praedictus tunc S. ex reverenter
 11 mandata summi Pontificis volens exequi, ut tenetur, edidit, au-
 11 tulit et concessit auctoritate praedicta summi Pontificis, et de
 11 ipsius speciali mandato, eidem Deo archidiacono, requisito
 11 suo nomine, et dignitate archidiaconatus, Et Ecclesiam S. Sa-
 11 lvatoris Villanova, Ecclesiam S. Aquiliani de Villanova
 11 praedictam, cum omnibus suis pertinentiis, sicut melius
 11 protulerit, pleno iure, ita quod ipse Deus archidiaconus
 11 et successores ipsius, in dicta Ecclesia de Villanova in
 11 integrum, illud in circa institutionem, et destitutionem
 11 sacerdotum, et clericorum, conventionum, et alia ad hoc pertinen-
 11 tia habeant, quod ipse et successores ipsius in praedicta
 11 Ecclesia S. Salvatoris, consueverunt ^{obtinere} ~~obtinere~~, pro. . . . .

Agno.

11 11 ..... ty Dñy Ep̃y Verulley, no nomine, et nomine Ep̃is-
11 copii Verulley, idem Dñs Archidiacono, recipienti suo no-
11 mine, et nomine Archidiaconatus praedicti, praedictam
11 comperionem, et Calisiam praedictam s. Amilianam de Ad-
11 lauova, cum omnibus iuribus, et pertinentiis suis, circa
11 institutionem, et constitutionem praedictam sacerdotum, et
11 sibi, et infascripta defendere, querere, et disbrigare ab
11 omni persona, et personis tantum Calisastis, quam
11 secularibus, et ab omni communis, Collegii, et Univer-
11 sitate, singulis, et dampnis ipsius Dñi Ep̃i, et Ep̃is-
11 copii Verulley, et restituere omnia dampna, expensas, et
11 expensas, in quibus dictus Dñs Archidiaconus, vel singuli
11 eius incurrerunt, vel sustinerunt, si de praedictis comperit, et
11 datis, in toto vel in parte forent appellati, inquietati, re-
11 fuscati, et de iure convicti, obligando dictos Dñy Ep̃y no-
11 mine, et Ep̃iscopii Verulley in attendendo, et otherwise
11 do, et idem Dñs Archidiaconus, no nomine, et nomine
11 Archidiaconatus, et successorum suorum recipienti om-
11 nia bona. sua et dicti Ep̃iscopii, pignora, mobilia, et im-
11 mobilia, praesentia, vel futura, renuntians omni exceptioni
11 doti, et impeti, et omni testium probationi, et omni
11 privilegio fori, constituendo dictos Dñy Ep̃y, no nomi-
11 ne, et nomine Ep̃iscopii Verulley, dictum Dñm Archi-
11 diaconum no nomine, et dignitatem Archidiaconatus, pro-
11 curatorem suum, tanquam in re sua, ita quod sit
11 in eius loco, in agendo, petendo, defendendo, tenendo, pos-
11 sidente, vendicando, conferendo, concedendo, instituendo,
11 destituendo, visitando, corrigendo, et omnibus modis alijs
11 faciendis, sicut idem Dñs Ep̃y erat, et facere poterat.
11 Deinde dictus Dñs Ep̃iscopius, no et praedicto nomine, se was

stituit

„constituit praedictam Ecclesiam de Villanova et mura, nec
 „minus Dominum et alibi in eadem, et alibi in eadem, et alibi
 „vel quasi, dando eidem Dno et alibi in eadem, nec et alibi
 „nomine, reuerenti, licentiam, et auctoritatem ingrediendi
 „et adquirendi corporalem possessionem, vel quasi de pene
 „dictis, qua licet voluerit sua auctoritate. Et e converso
 „dictus Dominus et alibi in eadem, nec et alibi
 „et alibi in eadem, nec et alibi in eadem, nec et alibi
 „tate Dominus Papae, secundum quod in praedictis liti-
 „tis ad eam ^{sum} directis, alibi in eadem, nec et alibi
 „dit, et contulit, et sicut alibi notum, Fratri Danieli
 „Guardiano Fratrum Minorum, et reuerenti suo nomine,
 „et Ecclesiae S. Graeciae, et conventui praedictae Ecclesiae
 „S. Salvatoris, cum platea, parochia, et domibus cum
 „stantibus pertinentibus ad ipsam Ecclesiam, ita quod praedicti
 „dicti Guardianus, et Fratres, et conventus, praedictam
 „Ecclesiam S. Salvatoris, cum platea, parochia, et domi-
 „bus positis iuxta eam, et ei pertinentibus, habeant,
 „teneant, et possideant, et inde faciant quicquid sci-
 „voluerint sine contradictione dicti Dominus et alibi in eadem,
 „con, et reuerenti suo nomine, et Ecclesiae S. Graeciae, et
 „terea dictis duobus et alibi in eadem, nec et alibi in eadem,
 „dit, contulit, et concessit, sicut alibi notum in forma
 „officii pro praedicta Ecclesia S. Graeciae de Villanova
 „va, dicto Dno Episcopo, reuerenti suo nomine, et Episcopo
 „pae S. Graeciae, omnes aliae terras, possessiones, et
 „que modo, vel eorum, pertinentia ad Ecclesiam praedictam
 „S. Salvatoris, ita quod ipse Dominus Episcopus
 „praedicta habeat, teneat, et possideat, et inde faciat quicquid
 „quod facere voluerit, sine contradictione dicti Dominus

Agno.

11 Domini Archidiaconi, eiusque successorum, promittendo
11 dictus Dominus Archidiaconus suo nomine, et dignitate
11 sua, praedicto Domino Episcopo, suo et Episcopi nomine,
11 et praedicto Guardianus, suo et praedictorum Conventus,
11 Ecclesiae s. Francisci nomine, recipientibus, praedicta uni-
11 libet ut supra recitatur, data defendere, quarentari, et dis-
11 =brigare ab omni persona, et personis Ecclesiasticis, et sa-
11 =cularibus, Conventui, Collegio, et Universitate, singulis,
11 et singulis personis Domini Archidiaconi, et Archidiacon-
11 =atus praedicti, et restituere omnia dampna, Expensas, et
11 interese, cum quibus erunde ipsi, vel eorum alter perire-
11 =runt, si de praedictis datis, et conquis in toto, vel in
11 parte forent appellati, inquietati, ~~et~~ remoti, et de
11 iure convicti, obligando dictus Dominus Archidiaconus
11 suo nomine, et nomine dignitatis Archidiaconatus, et suc-
11 cessorum suorum, pro eis attendendo, et observando eisdem
11 Dño Ep̃o, et Guardianus, suorum, et praedictorum nomi-
11 =nibus recipientibus, omnia sua bona, et dicti Archidiacon-
11 =atus propria, mobilia, et immobilia, praesentia et futura,
11 renuntians omni exceptioni, doli, et inspectis, et omni tes-
11 =tibus probationis, et privilegio fori, constituendo dictus
11 =mus Archidiaconus, suo nomine et dignitate sua,
11 praedictis Dñm Ep̃m Vinculum, et Guardianum,
11 procuratores suos in praedictis, nullis eorum datis, et
11 conquis, tamquam in rem suam, ita quod quilibet
11 ipsorum sit in eis loco in agendo, petendo, tenendo,
11 possidendo, defendendo, vendendo, et omnibus aliis modis,
11 faciundo sicut idem Dominus Archidiaconus erat, et fa-
11 cere poterat. Deinde dictus Dominus Archidiaconus, suo,
11 et praedicto nomine se constituit praedicta possidere, et

vel quam, nomine praedictorum Dni Epi, et Guardiani,
 dando ei, et cuilibet eorum, suo, et praedictorum nominibus
 gentibus, plenam auctoritatem, et facultatem, et potestatem, in
 quocumque, et ad quicquid corporalem provisionem, vel quam,
 de praedictis, nulliusque personae, et cuiusque, quae bona
 voluerit, sua auctoritate. Super quibus conventionibus factis,
 et datis, tam a parte dictae Dni Epi, quam a parte dictae
 Dni Archidiaconi, sibi ad invicem, et dictis Guardianis, et
 fratribus, promiserunt eis, et praedictorum nominibus, sibi
 recipere dicta contractus, et non semper tantum, et contractus,
 et contra non venire per se, neque per subiectos, per
 suos, aliquo modo, vel causa, sub hypotheca, et obligatione
 ne omnium bonorum suorum, et reguntur manuum, sua
 proinde solvenda, sibi ad invicem per stipulationem,
 quicquid obligaverunt. Et ita in omnibus et singulis,
 et infine huius contractus, quod transiit in dictis dictis
 dictis S. C. et in dictis, et saltem in coram sanctis, et in die
 dictae Ecclesiae libere debeat removere, et removere non veni-
 tus, et proventus, donec eisdem, in equivalentibus bonis,
 praedictis provisum, ita quod a praedictis bonis, et Eccl.
 dictis, interim nullomodo valeat removere. Quibus praedictis,
 dictis Dominis Episcopis, ibidem conveniunt, et, contra
 tuit, et ordinavit Presbyterum Bertolinum Rectorem Ecclesiae
 de Ripana, procuratorem suum, et Episcopum Gerullum,
 ad inducendum nos, et Praedicti nomine Dni Ray-
 munda et vicarium Archidiaconum Gerullum, praedictum,
 vel procuratorem suum pro ipso, et nomine Reguntis
 Archidiaconatus, et Ecclesiae S. Eusebii Gerullum, sui-
 gentem, in corporalem provisionem Ecclesiae S. Eusebii
 de Villanova praedictae, et omnium suorum,

Byma

"curiam, et pertinentiarum suarum, spiritualium, et tempo-
"poralium, corporalium, et incorporearum. Divide vero ibidem
"similiter incontinenti idem Dñs Epus, et dictus Dñs
"Raguerius de Advocatis et Archidiaconis et ceteris praedictis,
"no nomine, et dignitate sua fuerunt, et constituerunt, et
"ordinaverunt Magistrum Nicolaum Praepositum Regi-
"luz, ibi praesentem, et mandatum municipium, eorum
"centum unum... promissorem ad inducendum mandatum,
"et auctoritate Dñi Papae, et nomine ipsorum Dñorum
"Epi, et Archidiaconi, et dignitatis Archidiaconatus, ad quam
"dicta Ecclesia s. Salvatoris, pleno iure spectabat, fratrum
"Davidem, Guardianum fratrum ecclesiarum de Verellis, unum,
"et ipsorum fratrum, et bonos viros, in corporatione
"professionem civitatis Ecclesiae s. Salvatoris de Verellis
"Verellensium, etque domorum, facientium, et platearum pons-
"rum iuxta ipsam, pertinentiam ad eam, promissit
"dicto Dñi Epus, et Archidiaconis, ipsorum, et dignitatum
"marum nomine, iuxta Notario infrascripto stipulante, et
"recipiente, nomine et vice omnium, quorum, interest, vel
"interebit, ratum, et firmum habere et tenere perpetuum,
"quicquid dicti Praepositi, et quilibet eorum, fecerint, di-
"xerint, et ordinaverint in praedictis, et circa praedicta, et
"nullo tempore contra venire, nec se, neque ~~pro~~ subun-
"quam personam, sub hypotheca, et obligatione omnium
"bonorum suorum, et dignitatum suarum, quae proinde
"iuxta Notario praedicto, recipiente nomine quo supra,
"significari obligant. Et inde hanc Chartam, et plures
"reproceperunt, per unum proan dei Notarium Infrascriptum
"et Notarium Verellis, in Palatio superiori Dñi Epi, Episcopos
"epi Verellensium, eorum testibus vocatis, et rogatis Dñis Abbas

Agnes.

1. Alexio Archiepiscopo Verulensi, Pater Juliano De Ceremoniis
1. scriptis, et Pater Jacobo Rubino Capellano Pater Domini Verulensi.
1. Ego servus Dei Verulensis Ecclesie, quodammodo cunctis consensibus
1. et constitutionibus Procuratorum et aliorum, cunctis, integris,
1. et inde hanc Chartam mihi ipsam tradidi; et scripsi, et
1. me ~~per~~ subscripsi, et signum meum apposui consuetum.
1. Anno Domini Civitatis MCCCXXII. Indictione I. De
1. Chartis XI. mensis Martii, Reverendissimi Pater Domini Procurator
1. totius Archiepiscopatus Verulensis, dedit, promisit, et procuravit
1. et procuravit Bartholomeo de ~~Verula~~ (Clerico Martini S. E.
1. ubi de Pappia, quosdam litteras, ex parte Pater Domini signavit
1. Dei gratia Episcopi Verulensis, et consensibus, sanctis, et integris
1. non vitatis, non cancellatis, non ablati, non ablati
1. nec aliqua ex parte corrupta, vel suspecta, sigillata
1. sigillo Corde Domini Pater Domini, sanctis, et integris, cunctis
1. cum talis est. Ceterum Dei gratia Domini Verulensis, et ceterum,
1. discreti viro Presbytero Bartholomeo, Martini de Pappia de Pappia,
1. salutem in Domino. Cum nos de speciali mandato, et auctoritate
1. salute summum Pontificis consideramus, ceterum, et ceterum
1. cum Pater Domini Procurator Archiepiscopatus Verulensis, pro
1. nomine, et nomine Equitatus Archiepiscopatus, et Ecclesie S. E.
1. ubi Verulas, recipiunt, Juliano de Ceremoniis de Verula,
1. cum omnibus suis iuribus, et pertinentiis, sicut nobis potest
1. cum pleno iure, ita quod cum Pater Archiepiscopatus, et hoc
1. ceterum, in dicta Ecclesia de Villanova illud in integrum
1. habeat, quod inde, et Procurator sui in Ecclesia S. Salvatoris
1. de Allentello Verulensi, conservat habere; Tibi praesentium
1. auctoritate committimus, et mandamus, quatenus cum Pater
1. Archiepiscopatus, vel Procurator eius pro ipso, nomine
1. nostro in eadem Ecclesia S. Annuliani de Villanova, omni

vinique

Agno

„pertinentiarum, et iurium ipsius, corporaliu, et incorporealiu,
„spiritualiū, et temporalium, iudicij proprium corporaliu
„vel quasi, no nomine, et dignitate Cathedrali, et omni
„fidei municipalium suorum. Dat. Verullis die x. mensis Mar-
„tis MCCCII. Indictione V. De quarum litterarum presentia
„tione suprauentur unum, vel plura, fieri precepit Dñs
„Cathedralium predictar. Actum in Castro Pysane, sub
„portuam domus ipsius Dñi ~~Petrus~~ Raynerii Cathedralis
„Verullensis, coram testibus Dño Ruffino de Albano Priore
„vito Verullensi, et Dñis Ferrarano de Reverenda Camera
„S. Ecclesie, et Hippo de beato conuicio S. Basilii Ecclesiarum
„Verullensium. Postea vero eadem die et loco, et coram
„eisdem testibus, superscriptis Dñis Raynerius et doctoris, Cath-
„edralium Verullensis, no nomine, et nomine dignitate
„Cathedralium, fecit, constituit, et ordinavit Bonifacium de
„Castro Clericum dictam de Pysana, suum certum unum
„viam, et Procuratorem, ad introducendum, accipiendum, et ad-
„ministrandum no nomine, et dignitate eius, corporaliu prop-
„rium vel quasi Ecclesie S. Michaelis de Villanova,
„omniumque iurium, et pertinentiarum suarum corporaliu et
„incorporaliu, spiritualium, et temporalium, tam circa
„institutionem, et destitutionem, correctionem, visitationem sa-
„cerdotis, et Clerici eorundem quam alterius modi, et ad omnia,
„et singula facienda, que in predictis, et circa predicta, neces-
„saria videbantur, sicut idem Dñs Cathedralium fecit,
„et exerce potest, si precepit, promittit dictis Dñis
„Cathedralium ecclesie et otario inscriptis, stipulanti, et iur-
„gianti nomine, et via omnium quorum interest vel interest
„rotam, et firmam habere, et tenere perpetua, quicquid di-
„ctis Procurator fecerit in predictis, et circa predicta, sub

11 sub hypotheca et obligatione omnium bonorum suorum. Ego
 11 servus Dei Vicellius vicentinus, mandatis omnibus iuribus, et
 11 libertatibus tradidi, et me subieci. — Ego vero vicentinus
 11 vicentinus MCCXCII. Indictione V. die Martis XI. mensis Martii.
 11 Ego vero Vicentinus vicentinus de Vicentia, Rector Ecclesie
 11 de Paganis, suscepit hodie quasdam litteras ex parte Dei
 11 vicentinus Dei gratia Episcopi Vicentini et pontificis Vicentini,
 11 sigillo Ceres quibus Dei Episcopi, manu, et integro, tenor suorum
 11 litterarum talis est. Ego vero Dei gratia Episcopus Vicentinus et pontifex
 11 discreti Viro praesbytero Bertolino Rectori Ecclesie de Paganis
 11 salutem in Domino. Cum nos de speciali mandato, et
 11 auctoritate Alfridus et reliqui ad nos. Ego vero Vicentinus vicentinus,
 11 volens divina mandata etiam Dei Episcopi, et tenetis et
 11 veritate, accedens ad eam Ecclesiam. Vicentinus de Villanova,
 11 auctoritate praedicta Dei Papae, necnon mandato, et aucto-
 11 ritate Dei Episcopi praesente Vicentini et pontificis, et vice eam,
 11 et pro ipso, Vicentinus Bonaventura de Contoribus Vicentinus
 11 de Paganis, Procuratorem Dei Ecclesie vicentini mandatis, et hoc
 11 specialiter constitutus, nomine, et die quibus Dei vicentinus
 11 vicentini, et dignitatis vicentini vicentini, et vicentini vicentini
 11 vicentini, et ipsum vicentinus vicentini vicentini, no nomine
 11 et praedicto, per praedictam Procuratorem vicentini, in vicentini
 11 Ecclesiam S. Vicentini de Villanova, nomine vicentini
 11 vicentini vicentini in vicentini vicentini vicentini, manus vicentini vicentini
 11 vicentini vicentini vicentini vicentini, et vicentini vicentini vicentini
 11 vicentini, in vicentini vicentini tradidit, promittit, et dedit,
 11 nomine vicentini vicentini vicentini, omnium vicentini, et vicentini
 11 vicentini vicentini vicentini, spiritualium, et temporalium, cor-
 11 poralium, et incorporeorum, vel quasi. Deinde accedens ad
 11 domos vicentini vicentini, in domos ipsas vicentini vicentini,

Agno

in signum vere propensionis, ^{verum officii} ~~verum officii~~, et ipsum ostendit
in manibus credam Promotoris, nomine quo aqua recipien-
tis, similiter ponit, tradidit, aqua dedit. Et inde hanc Glor-
tam, et plura fieri praecepit, et rogavit Praesbyteri Scutoli-
ney praedicti per me Notarium inscriptum. Actum
in praedicta Ecclesia, donibus, et parentibus eiusdem Eclie
sive S. Emilianae de Villanova, coram testibus vocatis,
et rogatis, Praesbytero ~~Scutoli~~ ^{Maffeo} Rectore eiusdem Ecclesiae, Genu-
cino dicto Cagnolio, filio quondam Dni Archidici Cagnolio,
Bonosignore de Claudate, fratre Nuffino de Clara bona, et
fratre Bernardo de Casale, ex ordine Clericorum, et Jacobo
de Zorato, et Petro de Giois, et alijs multis. Ego Scripsi
Verellensis Notarij Praedicti omnibus interpres, et hanc Chartam
verbi peram tradidi, scripsi, et me subscripsi, et signum me-
um consuetum apponi rogatus.

23. Reman iurisdictionum virum vocavit in hac Ecclesia, Archidiaconus
verellensis. Qua de re plura offere possunt, documenta
videmus, vel altero contactu virum.

Resignatio
Ecclesiae Sancti Emilianae
De Villanova

In manibus Dni Archidiaconi.

In nomine Dni nostri Jesu Christi. Amen. Anno
a Nativitate eiusdem currente MCCCXIX. Indictione XII, die
XVIII. mensis Julii, hora XXII. Actum in Claustro Ecclesiae
S. Emilianae, in domo inscriptae Dni Archidiaconi, praesentibus
testibus Venerabili viro Dno Lodovico de Stuparo Canonico
Ecclesiae praedictae, me non. Probit viro Antoniano de Giois
delardij de Villanova Dnarij Verellensis, filio quondam
Dni ^{Alberario} et Ambrosio filio quondam Magistri Vitalij,

" Sitaly, uoy, ad curiam vobis, et quibusque regibus, et
 " Universis viri Dni Presbyter Guillelmus de Rodobio Rector, et
 " Administrator Ecclesie S. Emilianus de Villanova Pincus Sicut
 " levis, attendens quod vobis iustis de causis, et rationibus
 " vobis, dictam eam Ecclesiam desiderat resignare in causis
 " vobis per eam auctoritate vobis viri Dni Sordani et alii.
 " pro eadem Ecclesie Ecclesie Verellenis, per quem ipsa Ecclesia
 " eadem collata fuerat, et ad eam iustitiam collata, instituta
 " et provisio Rectoris dictae Ecclesie, constituta fuerat.
 " vobis Dni Presbyter Guillelmus ante praesentem scriptum
 " Dni Ecclesiarum, sponte, et facta iuramentum, et
 " operante, pure, mere, et libere in omni fide et fide
 " de, et rationibus gravitate loci vobis, et dictam Ecclesiam
 " S. Emilianus de Villanova, ^{cum} ~~in~~ ^{omnibus} ~~omnibus~~ vobis
 " suis, et actionibus, quovis modo, eadem Dni Presbyter
 " Guillelmus spectantibus in eadem, in manibus, et cum auctoritate
 " auctoritate prolati Domini Ecclesiarum, resignavit, et re-
 " nuntiavit, praestito prius in ipsum Dnum Presbyterum
 " Guillelmum iuramento, et in vobis ipsius Domini
 " Ecclesiarum, quod in dicta resignatione, et renunciatione, solus,
 " sine, sine, sine, sine, sine, sine, sine, sine, sine, sine,
 " super praesentibus, et rogatus de vobis tradere, et fieri
 " publicum Instrumentum per eum notarium expressum
 " prout vobis fieri noterit, et dictum si Londum vobis,
 " si fuerit opportunum. Ego Dominus de Calvi Verellenis
 " publicus Supremus ~~et~~ auctoritate vobis, et vobis
 " Episcopalis Curiae Verellenis, et in hac parte propositi
 " Domini Ecclesiarum, praedictis iuramentis, et cum hoc
 " Instrumentum resignationis rogatus tradere, recipi, et me
 " subscribere cum appositione soliti signum meum.

Ayano

Collatio

Ecclesiae Sanctae Emiliani

De Villanova

Per Dñum Archidiaconum Verulensem.

" Joannem de Bulgaro Archidiaconum Ecclesiae Verulensis, dilecto
" nobis in Christo Dño Praebitus Ludovico de Bertulo de vlla, dia-
" co de gratia de crovara, solutum et securum in Domino
" charitatem. Suis virtute honestate, moribus, et prudentia infor-
" mato, ac plurima pecunia obtinente, eodem vacante vacante
" officio Ecclesiae Curatae S. Emiliani de Villanova Diocesis
" Verulensis, ac Rectoris, et Vicarii vacante propter liberam resigna-
" tionem, in nostris manibus factam per Praebitum Guidetti-
" um de Rodobio, altissimum et immediatum rectorem dictae Eccle-
" siae, prout de ipsa resignatione constat publico Instrumento
" tradito et rogato hodie per Dominum de Coleri, publicum
" Episcopalis Curiae Verulensis, Notarium, ac scribam nostrum,
" Volentes dictae Ecclesiae de illis Rectoris et Vicarii provisione,
" ne ipsa Ecclesia propter defectum Rectoris, vacuum vel
" iacturam in spiritualibus, vel temporalibus pertingat, et quin
" aliquando periculum est in mora, Sibi dictae Ecclesiae
" S. Emiliani de Villanova, libere conspiciamus, et te in Rectorem,
" et Vicarium instituamus in eodem, quoniam institutos, Sedi-
" latio ipsius Ecclesiae, cum volat, ad nos nomine nostri Archi-
" diaconatus, pertinet, ac successores nostros, investitis te per
" librum quem in curiis nostris tandem, de dicta Ecclesia
" S. Emiliani, ac de omnibus, et singulis curiis spiritualibus,
" spiritualibus, et temporalibus ad laudem, usumque animarum
" dictae terrae, tibi specialiter committimus; et a te, debito fi-
" delitatis, et obediuntiae iuramento accepto; et quod de bonis,
" spiritualibus, et temporalibus dictae Ecclesiae, conspiciamus

tarium

Arg. mo.

inveniantur, committatur, et tenore hujus publici Instrumenti
Hic Presbyter Joanni de Quercy, Rectori Ecclesie villae Ellottae
Conventum dictae Ecclesie, quatenus vigore dictae nostrae
Communionis, et sub excommunicationis poena, et omnium
requisitionum tuarum, et, cum tamen Promotorem seu
Honorem, ad hoc legitime constitutum, prout, et iudicatum
corporalem non piam, vel suam dictae Ecclesie. Quia
Joanni de Villanova, ac omnium, et singulorum ipsius
spiritualium, et temporalium, ac modorum, et reddituum,
et pertinentiarum ad Ecclesiam istam, et ad illam de
venerat pariter et dependat, et communione auctoritate, et
ista quocumque tributorum, et omnium, et singulorum,
solvo tamen quolibet alio iure nostro, et nostro excludimus
motu, quatenus nostrorum in Ecclesia Venetensi, et
pertinentiarum, in praesenti, et in futuro, ac in futuris
tributorum, et pertinentiarum de redditibus, et de aliis
instrumentis, per nos iam dictam, et inscriptam, et
statum. Etiam in praesenti. I. Eusebio Venetensi in Pomo
habitationis praefati dñi Cathedralis, quatenus
tibi Venerabili Viro dño Ludovico de Bulgareo
viro Ecclesiae Venetensis, filio quondam dñi Henrici,
et vobis Viro dño Christoforo de la Tapa de Villanova,
filio quondam dñi et Ambrosio Policario filio
quondam Collegae Vobis, aucto dñi veneti 21. Decembris
Indictionis XII. de XVIII. mensis Julii hora XXII. Ego vos
venerabilis de Colis Venetensis publicus Imperiali auctoritate
notarius, et notarius, et scriba Episcopalis Curiae Venet-
ensis, ac praefati dñi Cathedralis Ecclesiae Venetensis, praef-
atis interpres, et cum hoc Instrumentum rogatus reddi,
scripsi, et me subscripsi, cum appositione coloris signi nostri

Aymo-

24. Hoc iure libere comprehendi Principium s. Emiliani de Villanova,
paucis potius est Archidiaconi Verulani, usque ad annum
1474. quo Nicola IV. Casalesem Eccliam, in Cathedralen-
sem, et eidem attribuit plusquam centum pagis, qui Ver-
ulani Diaconi erat. Tunc enim ob protectum Marchionem
Montispenati, quoniam dominus roboris Villanova, Epi
Corolani, vi Archidiaconum sui iuribus spoliarunt, atque
collationem eiusdem parochie sibi arrogarunt, nequidquam
reclamantibus Archidiaconis. Et sic Archidiaconus nunc atras-
que coest Salsia, nunc s. Salvatoris de Mercatello, quam
fratres Minoris Conventuales, iuxta conceptionem effra-
tom a Raynerio Archidiacono, octo incolunt, et illa
s. Emiliani de Villanova, quam in Concambian Archidia-
conus habuit auctoritate Nicolai IV. quoque nunc spoliatum
per novam iniuriam, doluit. Suiusmodi tamen averten-
dam speramus opera, et diligentia Sancti Conventus et Archidia-
coni Joseph ex Conventibus Langusi, Strogiapianae, qui iam
plura molitas, ut Archidiaconatum sui restituant Sanctis,
sed revertamur, unde digressi sumus.

25. Tempus usque ad obitum Othonis Archiepiscopi, omnia in Lom-
bardia, procuratore pere, Verulani procuratore ubi vita tranquilli-
tate, cuncta ad Reverentiam viam agebantur. Anno 1299.
8. Augusti iuxta Corinam, Otho Vicarius, omnium per
in Lombardia, turborum auctor, qui inter diversas variantes
fortune vicissitudines, Principatum sua familiae, Me-
diolani stabilivit, et vix exapit, et anguis unior.
Suscepit in Principatu Matthaeus eius nepos. Exinde novis
turbis Lombardia agitari coepit. Adoliverat Sanctus Bon-
us Montispenati Charles Guillelmi filius, quem Matthaeus,
pro patri captivitate, per omni patriam ditione spolis
averat.

proliaverat. Anno 1296. Margaritha quidam Romanorum (nobilis filia,
in matrimonium duxit. Quam isito fuisse cum Marquis Valentinum
Morbionem, istumque civitatem, omne tota erat in potestate Matthei;
vi captam, eicte inde Volontis, Morbionibus de facto, aliisque
ipsorum apud, depredator est. Hanc licentiam ex phren. istum
ii cap. 18. quod Marston. per Stat. ti. xl. Deinde potentior fac-
tus, Simonem advocatum de polobiano Venetianum, Philippium
Longusum comitem Anulli, aliosque, quibus nimis Matthei in-
tentum invisum noverat, auxiliantibus Populicibus collectam ^{capit.} regit.
Anno itaque 1299. Novariensium nomen, eicte Venetianis, eicte
Galeatio Matthei primogenito, et postremo etiam Casalensis a Mat-
theo deperunt. Mattheus, ut impementum tangustatione verteret,
omnes officij huiusmodi populos sibi conuelli iussit; nam statum
publico iusto per processum decurratione caput, per eum quidam
vites et Novariensibus, et Populicibus, libere et omni iure iusto
Mediolanum eicte, ibique morari. Attilionius de attina
officij, vel prima illi, et postea omni, magis. Contra Mattheum
Conventus Populi nobilis est, cui interfuisse Marquis de Venetia,
Legati Joannis Morbionis Morbionensis, Marquis Valentinum, crater
Venetiarum, Bergomi, Cremonae, Bertone, Novariens, et Casale,
nunc etro etrois Comitis Ferrariae: Hi omnes concurrebant con-
cordibusque suffragij, iurato fidei, bellum Mattheo decernunt.
Mattheus ubi non deperit, sed multo collecto milite, a diversis fac-
toribus procepit, qui statim a consilio, non solum bellum in-
merant, sed hostilitate iam gererant, pene in suburbani Mediolani
metam vastitatis, et eicte oblique perant. Omnibus Mattheus per
esse non poterat. Itaque ad collata consilia conversos, Venetianum
Legatos, qui per id tempus Mediolani aderant, iussit ut de na-
ce agerent; et quidam omnino felicitas. Nam anno Augusti,
gran firmata est, et sic attingit est ad armij discessionem. Hanc fere
narrat Comitis ad hunc hunc; addit quod Mattheus

Ayina ad hunc annum; addens quod ~~Castellum~~ post haec cum Galeatofilio,
Castellum primo Crovatiarum, deinde Venetiarum concessit, cuique Potestatem dedit
florinum de Castellum, Crovatiarum vero Gregorium Crovatiarum
Doctorem. Erant in Archivio Civitatis, sequentes Chartae, de hac
parte agentes. Prima est diei 27, Julii, quae habet univocationem for-
malem Mediolani, ad agendum de pace cum Sappianis, inter-
venta Legatorum Illustris Petri Grandoni (fortassis Gradovich) Ducis
Severianus Venetiarum. Altera diei 8. Augusti continet consensum a Communi-
tate Verellarum praestitum, paci inter Mediolanenses inter et Pa-
gicenses. Alia demum eandem diem, qua promulgatur pacis inter
Mediolanenses inter eorumque foederis, et formam Verellarum,
eiusque amicos, et affines.

26. Interim Ayinus Episcopus, pervigile custodiae ovium, ubi pueri-
tiam, ingites intentus, aliam quodam probat anno 1298, in
qua plene decrevit disciplinam Ecclesiasticam, et conversationem
sanctimoniam spectantem.

Synodus Ayinensis Episcopii Verellensis

anno 1298.

In nomine Domini. Amen. Anno ab incarnatione christi
MCCXCVIII. Indictione XI. die Martis XV. Mensis Maii, in Civitate
Verellarum in Palatio Episcopali, convocata Synodo per Venera-
bilem Patrem dñm Ayinensem de gratia Episcopus Verellensem,
et Coelectum, praesentibus Venerabilibus, et discretis viris, dño Ab-
bate S. Andree dño Luffone Abbate S. Crovis de Blaudrate, dño
Rogerio de Odonato archidiacono, dño Roffino de Guisato Pri-
ore, dño et iohanne archipresbytero, et capitulo Verellensi, Pri-
oribus, Praepositis, et Plebanis, et alijs Ecclesiarum rectoribus, et Clericis,
et secularibus, in multitudine, in Synodo convocatis. Actis constitutis
interim dñi Gaspardi apostolicae sedis legati, dñi Othonis quondam

„quorundam Ecclesiasticorum Ordinum, hinc illorum quondam Epi-
„scopus Episcopus, et quidam hinc Episcopus hinc, quas cum quibus
„adventibus Synodis Compilavit, et quas hinc accepit
„sub. proinde approposito, ab omnibus observari, addidit aut
„procedentibus Constitutionibus, cum aliis Synodis, promulgatis
„inproscriptis Constitutionibus, et ordinationibus, et statuta in
„hunc modum, quas cum hac Synodo, promulgari fecit, et
„legi et volumine promulgari. — hinciam hinc mar-
„cipitor, imperator, et quod imperator, hinc fiat, pro-
„non moratur: et hinciam, cum mandatoribus aliquibus
„munitis, publice nunciari propter eorum manifestos
„consequenter, facere doctrinam deviationem continentant, et quia
„tunc sit aristocrati, nolle, quod a superioribus mandatur, ob-
„servare, tales contemptores, sententiam revocare volumus
„Interdicti, dum modo non ex oblatione, sed ex scientia
„contingat. — Item statuimus, quod plene hinciam
„Ecclesiastica obtinente, si coronam, et totam rem retinendam,
„et ~~con-~~ ^{con-} hinciam non portaverint, pro ut continetur in hinciam
„hinciam generali, Ecclesiastico hinciam gaudere non debent,
„et hinciam Ecclesiarum, si, de hinciam, respicienda hinciam
„tenentur. — Item si aliquibus personis, et quacunque sint
„illae, sive saeculares, sive Regulares, licentiam, sive auctori-
„tatem conquirunt de rebus oblati, iure, sive aliis rei-
„piciendis, illam licentiam, sive auctoritatem penitus revocamus
„— Item statuimus, et precipimus, quod omnes hinciam
„Ecclesiarum, quae fuerint Prochiales, qui non sunt in ordine
„sacerdotii, constituti; infra unum annum ^{se-} faciant ad
„ordinem Sacerdotii promoveri, si autem ipsi Ecclesiarum
„sint privati. — Item ~~hinciam~~ cum nonnulli hinciam
„Ecclesiarum Conventus, in quibus non morantur, redditus

Agms.

"redditis tamen, et fructus proprios ad ipsos Eclerios spec-
"tantium percipiunt, talia et cuncta continentur, et no-
"liat solvere, Plerumque, in quorum Plebanis nunc Eclerios
"praedictae constitutae, praecipimus ut poena Interdicti,
"quoties illos Eclerios publice excommunicatos eunione de-
"beant, et nihilominus monere temeraria dictorum
"proprium, ne dicti Eclerij dum in excommunicatione
"persistant, de fructibus eorum debeant approbare, quod
"si contra fuerint, Excommunicationis incursant. — Item
"cum iuxta Constitutiones canonicas, mulieres Religiosae
"cum viris secularibus, immo et cum Religiosis ^{conversari} ~~debeant~~,
"debeant, quia instigante Diabolo temerarium est, ut virum
"cum muliere concubent, Naturam ne obstat, Priusquam illorum
"et Religiosae, nostrae iurisdictionis, et Diocesis, debeant ob-
"sequi viros cupere, qui sub eodem tecto habitare, et dormire
"debeant, nec in eadem domo comedere cum eisdem,
"nec in secreto, vel singillatim loqui, vel solari cum aliis
"quibus, personis dumtaxat exceptis, in quibus ^{notorale} ~~notabile~~
"fides, aliquod non permittit suspicari, quod
"si contra fuerint, vinculo excommunicationis sint affectae.
" — Item Statuimus, et praecipimus, abbatibus et Pri-
"oribus, Praepositis, et Plerumque, quoties Constitutiones de
"Legati, dñi Othonis quondam Mediolanensis archiepiscopi, et
"Constitutiones bonae memoriae quondam Epi Martini
"praedecessoris nostri, et istas proprias Constitutiones, no-
"stras, et alias in praedictis alij nostrae prodi per
"nos editas, et Curiae Ecleriarum et Parochialis Praepositi,
"et eorum Capellani, libellum Synodum de septem
"Ecleriarum sacramentis, in patet nunc promissus, illos
"qui non habent de praecipuis, habeant, et habere prae-
"sent,

11 procurrat, et eos recipiant, nec minus et ceteris Jacobo Hubero *Agma*
 11 de Cholando, et Willhelmo de Torma; vel suis delegatos ad eos,
 11 alioquin transgressos, et inobedientes, cum sine concussu nunc
 11 dictarum constitutionum, et libello synodali, non possint facere
 11 debita illa quae continentur in eis, prout inueniuntur =
 11 In praemissis etiam omnibus, et singulis, et ceteris, transgressis
 11 nostris, auctoritatem, et potestatem liberam retinere, ad
 11 deinde, diminuendi, mutandi, corrigendi, interpretandi, delat-
 11 randi, collaudi, et totaliter annullandi, ad eorum librum
 11 voluntatem, solui nuper honor, et per nos, apostolicos,
 11 et legatorum ipsorum, et Ecclesiae Mediolanensis, Metropolitani-
 11 tatis nostrae cum omnibus antedictis = Ego Innocentius, etc.
 11 Nos de Cholando et ceteris pariter delegati dei dei, multata
 11 praedictarum constitutionum, intermisit de iussu nostrum
 11 delegatos a Jacobo Hubero cum ceteris, huius constitutionum *& exemplari*
 11 *& avi* exemplari, et scriptis, et uenta quam scriptis, in testis
 11 nostrum veritatis,

27. Anno 1500. Magnificentissimo ornatu celebratae nuptiae
~~h~~ tunc Galeati filii Alathei, cum Beatrice Estensi, sorore
 Acti VIII. Marchionis Estensi, Domini Ferruae, Mutinae, et
 Regii. Nuptiae pompas, tam in Marchionis aula, quam Neapolim,
~~et~~ adierunt, teste Goro, Legati Sociarum Civitatum,
 Verulanarum, Novariorum, et Genui. Et tunc Alodum in Almatia
 cum seducuntur legum, hoc anno Cosolens, et Genuum
 Paciliani, et re punit, Verulanis delectis bonum Montis
 noti Marchionis, in Alathei portu iterum Genuis, Mar-
 chionem odore, cumque nocte munda librum G.D. in
 singulos menses, dum nunc Genua ad verum Verulanis.

28. Anno 1501. Moyses, in Lombardia, facta est rerum
mutatio. Vicconiti, qui numerum principatum, pene

Aquas. in universa Lombardia, ipsi propriis se ultro dedentibus, ob-
tinebant, quique dominatum, Turrianis evictis, et Gualphorum
partibus se delictis perpetuo videbatur, repente facta pro-
pria. Coniuratione, a suis delictis, et ab hostibus impe-
titi, quibus, Patria, et Dominatus spoliati sunt. Catastro-
phe Verulanis exorsi sunt. Nam narrat Coris, Galen-
que, Glanum, etudis Mediolanensis, Ferrutus Verulanus,
Chiron Parmensis. et puerellator. annal. to. 9. fol. 6. et 7. Me-
sula et auctor sacras Guillelmus Viterbiensis, Chiron Hist. cap. 12,
opus Ellorator. ser. Stat. to. 21. historia tota est. Simon Ad-
vocatus de Colobiano, reliquisque eiusdem gentis cum specie,
impotentiam, qua Visconti, et Gitionis Verulanis pro arbi-
trio Neapublicum administrabant, exosi, facere invito cum
Joanne Marchione. Elontisprate, Gitionis, facto impetus con-
terogum, qui a Viscomitibus stabant, urbe extorquunt. Elont
et adum
et intolerantiam
et variis impuler, ut exactis Gornicis, intolerantiam impem
erantent, et se in libertatem afferent. Hoc Elontis deprecandis
initium fuit.

29. Anno 1302. fides, quod contra Elontem preperant Verulanis,
exosius, Philippus de Linguano Dominus Papiae, et Elontis
Elontisprate, impetus robusti conpionis. Albertus Scotus
Plantine Dominus in idem transit etiam Antoninus
et regem
et fides
Laudis Dominus, Alexandrinus, Borgomus, Crumen-
us, Grevomus, etiam Lombardiae Populus. Curiam quo-
que longe postulationis reduti, se pederot adiacent. Sed et
corruptus et nobilibus Mediolanensis, quia et ipse Petrus
Visconti, Elontis prateris, abique eius offus, et consanguinei
conspirationi participarunt. Etiam enim Junio Albertus
Scotus, et suis libitibus, pederot debili colluto ererata, in ap-
Laudensi, Mediolano emineus, castra locat. Obviam pro-
cipit

Obiit propebat Althaus, ad naves, in voluntate instructus. Agnus
equi. Coorta interea Allediolani, populari seditione, galeotici
Althausi filii, cum Albi unanimo, a latere relictis, curat, inde
detruditur. Deseratis rebus Alathici, tempore deducunt. Integ
u Althausi fidei, papato consilio, armant, in eorum manibus
Allediolani dominationem, relinquunt. Extincto Garmani, Allediolani
dominationis, resistit, sunt, et habito Allediolani
generali consilio, exiliu, pacem in Althausi, et Allediolani
filiis edicto, pro unanimitate est. Dum haec agunt, exilio Episcopus
libertate Ecclesiarum, negotiis, dignos audimus, Verullidici
extremum obit anno 1503, cum sedisset annis 91.

50. Agnus Verullidici, introductus, propter consuetudinem, tradit Althausi.
Duo primis temporibus id accidit, veritas. Partem est introductus
epi ante annum 1287. etiam in tribulatio formulatum huius
Civitatis extant duo instrumenta, unum de anno 1287, alter
unum de anno 1288. quibus contractus, consilio, unanimitate, et
~~unum~~, quae ibi dicuntur contingunt Episcopus fratrum Con-
militarum. In eodem folio habetur scripta autographum
Agnus diplomam, pro consuetudine huius Episcopus indulgentiam
nullas concedit, quod libertas huius Episcopus.

11 Anno dñe incarnationis MCCC. Substitutione 14. die
11 VIII mensis Januarii, in camera Episcopali, coram testibus dñe Episcopus
11 Williduo de Castella, et Magistro Jacobo de Episcopo Mense, ve
11 nientibus ad Praesentiam venerabilis in Christo Patris dñi Agnusi
11 Epi Verullidici et Comitis, dilecti et amabili fratris de ordine
11 Conmilitarum de eorum consuetudine Verullidici, ab ipso humiliter
11 te supplicaverunt, quatenus praedictas indulgentias eorum et eorum
11 ordini Conmilitarum, dignaretur misericorditer confirmare, et pro
11 indulgentiis eis concedere, et beneficiorum eorum, qui dñi.
11 Episcopus circa dictas fratres, et eorum ordinem, pia gestans.

Agno. 11 visura propter eorum paupertatem, et humilitatem, qui in pau-
11 pertate, et paupertate elegerunt vitam eorum quissimum con-
11 sumere, indulgentiis praedictis a quibuscunque praedictis eis con-
11 cessis, quos habent et in privilegiis antedictis exemplatis, et
11 etiam ipsos sub sigillo dñi Guidonis Papensis Epi, adducunt
11 registratis, prout eis, et eorum ordinis sunt consuevi, et prout
11 de iure potuit, et quatenus potuit, confirmavit, ratificavit, et
11 approbavit in una diocesi volitans; et eisdem Fratribus, et
11 eorum ordinis comparando, omnibus vere pauperibus, et con-
11 siliis, qui ipsi Fratres monachos, et pauperes adiuvant,
11 eis in elemosinis largiendo, et qui ad coram Ecclesiam, seu
11 oratorium, causa devotionis suscipiunt, in festis, seu festivi-
11 tatibus infantiis, videtur in Natali dñi, et duobus regen-
11 libus diebus, Circumcisionis, Epiphaniae, Paschae, Ascensionis, Pa-
11 tris, et in quatuor festivitatis B. M. V. et in festo con-
11 cunctum Trinitatis, de omnipotentis Dei misericordia, et Prae-
11 clarae Virginis, Beatique Eusebii Patris Ecclesiae, et cunctarum
11 Trinitatis unitate confidendo, quadraginta dies de ieiuniis
11 praesentibus, in dño misericorditer relaxavit. Per quorum
11 omnium praecipuorum testimonium, una cum sigillo dñi
11 Notarii, sigillum suum dedit apponendum.

51. Olympone Cledente floruit Gornus de Elono Perellensis, Magis-
ter Generalis Ordinis Praedicatorum, vir doctus, et sanctitate
cunctis, usque in p. s. Gloria Olympone defunctus sunt plures
centum propositiones, et duos. IV. ante Pontificatum traditae in
suis operibus, quae in merito ab aliquibus corrigebantur. Obiit circa
annum 1280., cum Patriarchatum Hierosolymitanum, a Nicolo
III. ubi oblatum, in vieta Constantia respiciat. Post obitum
III. electum fuisse in summum Pontificem (ait et alii et alii
de hist. Ecc.) ut quidam Ordinis Praedicatorum dixerunt, fabulantes.

sublati est, Polucii Lucei, et S. Antonii silentio, aliorumque
proximorum auctorum, qui de Romanis Pontificibus scripserant
Ecclesiasticam historiam edere, auctoritate, conuicti. In eadem
sublatam, veluti glorie Petri famulantes, ~~esse~~ ^{esse} confusamque
rigue ex nostris. sed certe praecelsissima haec civitas, tot alijs
nobilitum titulis illustrata, hoc falso honore non indiget. Neque
apud cordatos, mole non audiam, si Romanum ex consensu
morum Pontificum auerem, qui alium Lambertum priorem,
Postea Urbanum tertium, & Carolum Verulanum ~~Verulanum~~
Episcopum expunerem. Quia in re illud iure usurpare poteris,
quod doctissimus Elabitanus in relatione ad sacrum St.
Benedictinum, scripsit loquens de ijs, qui querebantur, cum eis
ipse consensu sanctorum Ordinis Benedictini, quod ab eo abster-
geret emulatos quosdam sanctos Monachos. Nam hoc quid
attinet, inquam, emulatos et similes illi Verulani? Neque
honores, cum suo satis superque splendore illustratos? Nae illi
ignorum, et otiosam ^{puce} Urbis ~~fructu~~ exornantes operam, qui eius
verum inuicem offerunt cloyis. nec tantum neque in eis
possent inuicem proferre inuicem contentos, aut vituperatos, quan-
tum Laudatos, inuicem, et procipectis, qui dum laudibus inuicem
lecta student, et vera falsi inuicem, etiam veritatem in
diversum adducunt; contingitque illis, ut ne vera dicantibus
credator.

Rainerius III.

Anno 1305.

Rainerius III.

1. Defuncto Olympe Episcopo, Comiti Capitulii Verulani Voluntate
sublati est Raynarius de Advocatis Petriana, postquam, teste Au-
ctore Historiae Volani Henricus, infra propinqua, per quinquaginta annos, omnibus Verulanis Ecclesiae dignitatibus, canonis,

[illegible]

Raynald III.

sive voto, quam voti Religione obstrictam. Perinde est in stabulo,
ac in Ecclesia Deo consecrata, eorum licitum est idem orare,
quare, ad inquisitionem Potestatem concedendam, modo corde te-
nentibus. Hanc de Dubliniana heresi, et totali exterminare. Illi-
sum locum alium videri poterit, quod etiam anonymus,
de quo supra, in historia fratris Dublini non miserrandasse.
Toti alii ~~summa~~ summa huius heresiarchae ecclesiae, illud alto proferunt
silentio, quod alii auctores eorum, eadem veluti primariam
attribuant, quo nempe in omnibus erat, in eadem luxuriae
quae. Est etiam fortassis, illud urae oculis habuit, ut co-
tantum prosperet, quae veluti ariana heresi, omnibus nota
esse non poterit, relictis interea, quae ut quae vulge-
signa, omnium conscientiam pervaserant, quae neptem
hystoriam, superventum cunctis indicaverit. Jam vero Dub-
lini historiam, prout quid illustratum esset, neptem,
non eisdem illustrati narratione et notis, quibus alii
et nostras.

In Historiam De Rebus Gestis

Dublini Heresiarchae

Praefatio

Ludovici Antonii Muratorii.

Debo opusculum istud G. viro Josepho Antonio Saxio, Ambrosianae
Bibliothecae Praefecto, qui tot alia ad hanc usque collectionem instru-
dam, mihi pro sua humanitate ministravit, non minus hoc
etiam titulo, quoniam mihi etiam libri editi, optime de Republica me-
riti. Invenerat etiam olim in eadem bibliotheca Lazarus Augus-
tinus Cotta, et ovaricus Guicciardus, et amicus meus singularis, quae-
cumque ad historiam Patriae meae spectantia, longo studio sibi
collegerat, inter quae opusculum, quod nunc G. Saxii beneficio,

par. 2. qu. 12. *Alibi* non novam quamvis heresim, a *doctis*
 no fuisse promissam, cum nihil aliud pervenire illis opinio-
 nis forent, quam aut antiquissima *quæstionum*, et *Albanice* =
orum *delicia*, aut *Græcæ* *delicia*. *Alti* iam *est*
edit *celebrissimus* *Joannes* in *hist. ecc. hanc*, *nam* *hanc* *nam*
quam *extinctam* et *per* *secula* *multa* *vagantem* in *Italia*,
modo *inferre* *Italiam*, *modo* *Gallias*, *modo* *Britanniam*, ac
caeteros *Christianorum* *Provincias*. *Eiusmodi* *heretici*, *olim* *pa-*
tholos *se* *se* *appellabant*, *comunque* *unquam* *seculo* 13. *Den-*
ique *nomine* in *Italia* *rediverunt*, *quod* *unquam* *eodem* *se-*
culi *extincti* *adoptarent*, *namque* *doctrinæ*, *compositis*, et *caeteris*
hominationum *quandam* *peritatem* *tribularent*. *Idem* *legitur*
(et *legi* *ego* *ipse* *met.* *)* in *alterationem* *fore* *mediolani*, *Sancti*, *de*
duo *Prætoris* *Alti*, *notis* *ante* *annum* 1253, in *quo* *et* *la-*
dotus *non* *solum* *ob* *Palatium* *Publicum* *Alti* *constructum*,
sed *etiam* *quod* *Catharos*, *et* *de* *de* *de*, *pro* *affit*. *Cathari*
ergo *iste*, *prosequente* *tempore*, *indubie* *nam*, *et* *pro*, *ge-*
gorii, *san* *Gozari* *volgo* *nuncupati* *nam*, *composito*, *de* *de*, *qua-*
indigno *eorum* *nomine*.

Quod *mirum*, *doctis*, *eiusque* *hereticorum* *effusa* *licentia* in
obscuratione *quorumque* *libidinem*, a *scriptis* *hinc* *omnino*,
mirum *inter* *eius* *omnes*, et *primis*, *nam*. *Et* *sanctio-*
nam *hominum* *quorumque* *et* *subra*, *nam* *quo* *interdum* *forma*
~~overare~~ *consuevit*. *Attamen* *iam* *Indicium*, *eiusque* *Schola*, *autem*
principis *quibusdam* *interior*, *nam* *quæstionum* *Alti*, et *Alba-*
nice *quæ* *communis*, et *e* *quibus* *fluebat* *impunitas*, *adom-*
nia *luxurie* *inquinamenta*, *nemo* *negat*, *quæ* *fides* *prole-*
robenda *est* *supra* *laudato* *Cyrenio*, *de* *is* *scribitur*: *om-*
nia *communis* *eius* *dubios* *etiam* *unus*. *Sanctus* *quoque*
Antonius *par. 5. tit. 2. cap. 1.* *Gernardus* *de* *inveniens*, *Alba-*

Raynolds III.

Blouin, aliqui idem asserunt. Cuiusquam enim ad hunc Ca-
tholici doctrinae novatorum et corruptorum, tam studiose viro-
rum, ac malitiam turbam confluit, quomodo cum rebus precipue
tatis, libris, aliisque vitis propter vulgum. Anno 1307. at
hic aperte scriptum Bernardum, contra Doluam, Catholici
militiae arma praevolunt; atque in eodem anno, et illius
dum, hanc temeritatem, et inquietam proinde dedit. In eam
Chronicologiam consuevit scribi, Bernardum, et alii. Quare
etiam non recte, recte Bernardum Raynolds consuevit ad
annum 1308, quoniam id Bernardum tradidit, hic enim annuam
conuenientiam, non a notione, aut a confirmatione dicit, sed
autem ad confirmationem. Cuius etiam a veritate differat Bro-
vius in annis dicit, qui dicitur annuam dedit argui ad
annum 1300. sed plures lectorem dextere nolo.

Historia Fratri Dulcino Heresiarum.

Historia, hoc legitur infandorum operum, et malorum ge-
ntium, veritate hanc hic auctoritatem, et perpetuam Heresiarum
hanc Fratrem Dulcinum, cum suis discipulis in villa, et
in loco Fraxum, et alij villis, et locis circumstantibus, qui dicitur
anno dñi 1288. in p. mensis Martii, venit cum sua per-
petua conuentione hanc annuam montem, existitum in mon-
te Fraxum, qui tunc tunc temporis dicitur. monasterio,
hanc ergo hanc in parum dicitur montis post expunctionem
ab eo dicitur, et annuam hanc, post constitutionem, sollicitam,
et conuentionem hanc, per orationem annuam, ad laudem dñi
et Beati Bernardi, et omnium sanctorum, appellatur ergo S. Ber-
nardi, quod nomen in perpetuum retinebit.

In nomine Domini Amen. Amen.

"Anno currente MCCCVI. x. illius Martii, fuit perfida Heresia,
 "Fratres Dilectissimi nomine nuncupatos supra illudam Rebellum (1.) de
 "Eretero Verulani dioces. Quoniam magnitudo rei, quae miraculose
 "et inexcogitate proveniret, cum aliquibus narratores, scripsisse credant
 "nos auditores docti, benevoli, et attentos, nonnumquam et ipsos
 "inducunt, ut eorum tempora prudenter discernant, memorando
 "praeterita, cogitando praesentia, et praevideant futura, ut cum
 "eum Lubini prodigantibus, salubria capiamus et iuxta regu-
 "larum solertiam firmantes; ad hoc ad honorem nostrae, et
 "individuae civitatis, quae aggredior sub communis consue-
 "tutum more. Intendens novitatem, quae mente iusta
 "quidam . . . . . tam modernis, quam antiquis etiam
 "novis commendare, quas videtur novitas vult constare. Venerabili
 "Patri Dno Magistro Petro (2.) etiam, Dno de
 "allensi. Et ut ad singulis quidam, est notabiliter
 "sciendum, quod praefatus Venerabilis Pater Dns Ragnerius
 "Episcopus Verulani, gradatim ascendit. et cum honore in
 "Eretero Verulani, divina gratia suffragante, etiam primo
 "in ^{etate} ~~etate~~ ~~Sacerdotii~~ fuit ~~clericus~~ ~~clericus~~ ~~Verulani~~
 "deinde Cantor, postmodum Thesaurarius, postea Praepositus, et
 "subsequently archidiaconus dictae Ecclesiae, et ~~promove~~ ~~fuit~~
 "et honoratus ^{prebatus} ~~prebatus~~ ad eum usque, non per eum ~~prole~~ ~~prole~~

a Basilica Petri

(1.) Rebelle ubique appellat Carolus Petri in una et eadem sacra. Ad-
 ditio. Certissime illius Rebelle appellandus est.

(2.) Sen de Pignano, e familia quidam Avogadro, sed
 de Waldengo Ragnerium affirmat Corbellinus, et fuisse in civi-
 tate Verulani. Additio. Falluntur hi scriptores, nam Ger-
 tissime fuit ex Advocatis Pignatari. Petianus, seu Pignano est Pagus, mil-
 liaribus circiter quatuor ab Urbe distans, qui olim erat Advocatus gentis.

Augustus III.

omnes
ad ~~omnes~~ huiusmodi dignitates, ita quod quinquaginta annos
etiam, summe constituta in dignitatibus antecessis, tunc Eclesiam
in bono statu, pacifice et tranquille prout eius opera manifest-
stant clariusque apparet, quod longum esset narrare. Pos-
modum viro sancto bonae memoriae, Dns Eugenius Episcopus
Verulanus, qui fuit de Vicenitibus (3) de Augusta, in anno
1711, idem Dns Augustinus Melchiorius inspiratione Divi-
na, concordia capituli totius voluntate, nemine discrepante fuit
electus in Episcopum Verulanum, iuxta illud, quod legitur in Can-
one: introducunt unusquisque suum officium iustitias in Ec-
clesiam in omni nam per omnia transiit actum. Praesentata
igitur electione summissa Patri Sanctissimae Bonifacio Papa VIII,
idem Dns Episcopus Verulanus eidem Dno Praeposito instans
ut careret in gratia speciali. Cum autem idem Dns Episcopus
relationem facta, et sinceram, habitam manu consecrationis, hunc
modum, sicut deest, Episcopatum ipsum, in omni tranquillitate
transiit. quidam Frater Petrus Episcopi Salis de Sarumtano (2)
monasterii Osulae (6.) diocesis Cracovicensis, et alios

(3) Etiam Augustinus istum (4) cognomen familiae adscribit nonnulli quid Corbellinum,
et Hydruntinum, incongrue tamen cum e Vicenitum stirpe illum prodire affert
etiam nostra notatum eundem tam proxime attingit. Aditio. Et prout tamen
ex eadem
stirpe, quae deinde Mediolani Principatum
tenuit. Etiam notandum unde fuit Episcopus erat nomen officii non familiae.
(4) Vallum sacrum ordinem proprium est Dulcinus (quicquid Nigamontus scribat) sed
religiosam vitam sub radi, atque habitis, et effectata severioris disciplinae regula
enclausus est, ut ex Eugenio discimus.

(5) Dns Augustinus Osulae Vicarius.

(6) Vallum Osulae olim dictam ab oppido eiusdem nominis quod Polignus circa
has ipsas statuit, prope a Basilica Scho testatur, unde Osula appellatur.
et quidam Frater Petrus nomen Dulcinus, et alios prope Osula

"homo iniquitatis, hereticus perversus, solito et iniquitatis cum qui
 "brevem conspectum suis, de remotis partibus (1) venit in Braccanis.
 "Verellum Anno dñi MCCCIV, et in loco Gattiniano, et Serravalli,
 "et alijs circumstantijs, cepit occulte, et malitiose conversari, et in ipso
 "loco exemplum tam male, quam fornicum seduxit, trahensque
 "eos ad falsa dogmata, primum tamen vermiculata sectam, et novum
 "heresim, folijs erroris, interrogatib, et auditis loquens dogmatibus
 "suis coepit, fidelium, cum multitudine, audientia captivando. Et
 "cum ipse frater Dulcius cum evangelistis ageretur, epus,
 "in loco Serravalli, et intellexisset quod sequentes pravitatis
 "peritiae, cum nascebantur, aumliando sibi quibuscumque.
 "De dicto loco Serravalli, qui sibi assistebat, suscepit inde cum
 "ma pestifera conuictione, per quo grauius acutius perfecerunt,
 "et formati tam per sequentes hereticorum, quam multo
 "minimam Potestatem Verellarum contra dictum Episcopum
 "Serravalli, et contra homines dicti loci Serravalli; tandem con-
 "ueniente fuerunt, eo quod dicto fratre Dulcius, favorabilis
 "fuerunt. Primum a dicto loco Serravalli auferret, remanere
 "in Valle Serravalli (2) diacensis et vicariatus, in domo uxor-
 "um rustici diviti, qui dicebatur ellianus sola de loco fons
 partolii

(1) Per Valmontiam, ac Tridentinam, propago, primo suo sectae erroris ducum, sed undique expulsum, constitisse deum in et ovariae et Verellarum finibus, traditum ab aliquibus reperi.

(2) Etiam ~~etiam~~ de hac Carolus a Basilica Petrosflumen, et vallis Sindue, multum ista
 "est, sed male, nam Sessilis antiquum nomen Plinius demonstrat, ex quo vernaculae pro-
 "nunciationis vitio, primo quidem Sesda, uti in veteribus quibusdam scriptis reperi, deinde
 "etiam Sesia, ut hodie dicitur, aut Sesia dictum est, nomen et in veteribus scrip-
 "tis, ^{Sessilis} ~~Sessilis~~ ^{Sessilis} ~~Sessilis~~ Sessili appellantur. Siquis vero videtur qui antiquum
 "nomen ignorantes, et latinam rationem aliquam imperitiae sequentes, Sesda retinere."

Raynulf III.

"Eunastoli diacri Novariensis, sive Veralli, qui ipsum Dulcium
"de longinquis partibus evocavit, ibique pluribus mensibus et etiam
"multis conatibus, ad quem Dulcium homines et mulieres de diver-
"sis mundi partibus veniebant auditum non falsas praedicationes,
"et circa documenta: huius dubitatio de persecutione, quae fiebat
"tam contra eos, quam contra hereticos, et infideles, recedendo
"ab inde, nulli sciam dedit Elitiano solo, et multis alijs qu-
"bus de dicto loco Compartoli, abique locis circumstantibus, cum
"omnibus eorum bonis, quas personas ipse Dulcius trahebat ad
"nam falsam sectam, se redierunt ad quendam montem, diaci-
"cis Novariensis, ubi dicitur ad Baluara, ibique plures domos,
"et mansiones construxerunt, et in quo montis pluribus mensibus
"permanerunt. Et cum magno exercitu congregatus esset contra
"eos advocante archiepiscopo dno Eno Verallensi, et Sacerdotibus
"hereticorum, cum Bullis Apostolicis (h.), in quo exercitus erat
"multus de diacri Verallensi, quos idem dno Episcopus miserat pro
"extirpatione dictae sectae et depuratione fidei Catholicae, et fidei
"Christianae. Videns ergo ipse Dulcius et sequaces sui, quod non
"poterant se bene defendere ab exercitu praedicto Christianorum, ne
"perirent scilicet qui eos persecubantur, arripuerunt fugam nocte
"illumine. Et cum crederent iam longinquam confugas, et dispa-
"ras, totamque noctem, illucque, vel in partibus circumstantibus,
"nullomodo et nullo tempore reversas, ipsi dolosi heretici assun-
"derunt supra quendam montem, ibi praeratum, et fortissimum,
"qui a nulla parte poterat circumvari, et appellatur Mons Sa-
"pientialis, ibique convenerunt de diversis mundi partibus
"homines, et mulieres de secta ipsius Dulcius, tot, et tanti, quod

---

(h.) Honorii IV. anno emcccxxv, et Gregorii IV. anno emcccxxvi. con-
tra Pseudo-Apostolos, ut Symeonius narrat.

Raggeny III.

quod fuerunt in numero 1400, et ultra, quorum omnium
Dulcius erat Dominus, et Rector, et ubi in omnibus obediabant,
et potius recipiebant penam iniquam, quam eis mandata
transgredi. Et ibi domus quadratas, et habitacula construxerunt.
Congregata autem huiusmodi secta, in monte perac-
tissimo, caperunt spoliare totam terram, a loco Varalli super-
ius, et cum quadam via venissent ad spoliandum, Pater-
tas Varalli, et homines dicti loci, et locorum circumstan-
tium dictae Vallis Siccae, fuerunt ad resistendum (10.) ipsi
heretici. Et cum iam perirent, positis aliquibus in insidiis

(10.) In Missellanis scriptis et variis, qui in Ambrosiana Bibliotheca in-
tulit, mihi olim amore coniunctissimus, et Museo Etoariensi edito celeberrimus La-
zarus Augustinus Cotta, vol. ix. extat exemplum publici documenti confecti
anno 1505. xxiv. August. In Valis Scopal Etoariensis, in quo sequuntur
primorum viri locorum, ac vallium finitimorum, simul convenisse, tactisque
Evangelis praecepisse invicem fides, ut cunctis veribus eueluolentem bellum
aggrari intentarent; ita vero exhortatur: „Tunc placuit deo liberare per totam
„Vallum Siccam inferiorem de Blendatorum tyrannide, inique heretici aggrari, eo-
„rum milites Vallum Superiorem illamque invaserunt, in montibus Vallis Romae, re-
„fortes fecerunt, et totam Regionem, regibus, et adios, incenditis, et misis, sacrisque adun-
„suerunt: Placuit S. Patri flammis eadem eam novitate sua exaltationis ac Populorum,
„Sindalgentium publici ad modum committat, contra Dulcium et Regem; has de
„causa, homines et Populi, et super eos, insignes familiae, quae propter factionum
„et bellorum calamitates, in lura Alpibus confugiam, et pacem quaeviserunt, in con-
„cilio generali Legum perpetuum simul contractaverunt, statuerunt, et deliberave-
„runt armis persequi istos infandos devastatores, avaricius, et concordes usque
„ultimam sanguinis guttam, et hodierna die incipere obsidionem, et guerram con-
„tra hostes istos, perversos fidei, et libertatis destructores, usque ad exterminium.
„Sequentes nomina eorum, qui ex iuramento obstricti sunt, additorum Rebelleum
nomina:

Raynerius M.

"multis, invenerunt cum multitudine onerosa in ipsos Potestatem, et
"hominum vicia Vallis, cum armis, et lapidibus, ibique plures ho-
"mines occiderunt in conflictu, et alios captivos in dictum sanum
"Pavly Galvi, captivos duxerunt, et eos usque ad extremum
"substantine, redire fecerunt. Duxerunt quos captivos fuit Potestatem
"Dilex, qui erat et ovariis, nobilis, et de genere Brucatorum.
"Postea cum destruxerunt omnes fere terras, et illos, quas erant ab
"eo Vallis, et ovariis, duxerunt, et loca plurima
"ignis succenderunt, ita quod in illa contrata fere per diem
"millia, naves, et nulli habitabant, et remanent contrata
"illam, et gentes illas contratas dixerunt per alios
"patris, succedentes, et si illi quicquam eorum inveniebant, a-
"liis christianis, aut eos occiderunt, aut redire fecerunt.
"Sic perierunt, ac bonis domibus, et offensionibus quamplurimas
"intulerunt, tam in diocesi Bructensi, quam et ovariis, et
"hinc, et hic hinc, amiserunt, ad locum & rivum, per quem
"omnem pervenerunt. Et eadem ad tantam famem, et penuriam
"pervererunt, quod cornu arum, equorum, canum
"et aliarum bestiarum brutorum, fere totum cum il-
"lis comederant etiam tempore Quadragesimae, et multa-
"que dicto monte, cum arum, alia etiam et habitabant

Marten

nomine: Ego Do. Martinus Notarius Publicus hunc Justitiam Regem, et iuramentum a con-
"tractibus accepit.

M. Marten, cum in vita Raynerii Verulani Episcopi, vidit Bructum hunc acerbam
"mortem a Dilexo sublatum. Sed unde id habuit, minime dicitur. Creditur est cum
"originali, et ovariis, legem, cum factis, qui in hoc conflictu capiti, praeter penuriam, in
"libertatem aspectu narravit. Si enim, invidet ciborum penuriam, qua summoque
"laborabat heretice, ut ex tam nobili praeda, magis praeteritum emungerent. Certe huc
"et nostra, qui usque omnia extrinsece crudelitatis eorum vestigia tam sedulo reliquit,
"de hac eade propterea citat

et habitarent, et ibi ulterius habitare non vellent, omnia fomes, et
 seria, multi ex eis moriebantur, et ipsi pestiferi, causae dolores, et
 quidam in anno currente 1500. die 30. mensis Martii, et
 lecti in dicto monte moribus debilitati, ¹⁰cesserunt ab eis, et
 transiit montes iniquos, vias inaccessibiles fuerunt eis loca
 difficillima, et vias attingentes, noctis tempore intraverunt vine-
 tiam Venetianam, et ascenderunt super montem montem fortis-
 simum, qui appellatur Monte Rebellum, qui est super locum Gri-
 verii, dictae Diocesis Venetianae, nunc vero propter insolentiam
 hominum hereticorum, appellatur Monte Gasparorum, hoc fratrum Dol-
 cini. Et cum adventu ipsorum hereticorum, fuerant, ut de communis
 infidelitatem est opinione, et relatione ipsorum, nihil et ultra, qui
 multa victualia habebant nisi forte quaedam frusta carnium, et
 huiusmodi, quos cum tulerant, prout veraciter fuit scriptum.
 In adventu autem ipsorum hereticorum, considerant quos Gaspari
 ad villam, et Ecclesiam Griverii, nunc manus, de quo homines Gri-
 verii nullatenus advertant, et improvisi erant, et expulserunt be-
lesiam Griverii, exportando salices, libros, et alia bona, verobis
 runt alios domos quampiam de Griverio, captivando quoque per-
 sonas dicti loci, et totam praedam, quam capere poterant,
 redierunt ad montem Rebellum, beneque novissimum, qui nunc
 dicitur monte Gasparorum hoc fratrum Dolcini. Homines tamen
 Griverii tanquam stupidi, et in lecto existantes, nullam repen-
 sionem fecerunt, sed ipsos sine aliqua observatione sine prae-
 servant. Postea vero congregati, et cum se reversi, fuerunt minorum, et post
 roverunt ad Strumitam (12.) Quidam vero inveniunt Montem

(12.) Hec vox vocabulum in Evangelii glossario, aliisque veterum peregrinorum lexiis, quae
 evolvi. In aliquibus trans Padum urbibus, adhuc non ista usurpatur, et designat frequentem
 illum aeris campum continens, quo publico aliquo urgente periculo populus excitatur, ut arma

Raynerius lib.

Strenua

Illorum, namque tamen audita Strenua, unanimes usque ad confinium illi-
xi, et juvenis, et experientis triginta quatuor se milia duobus quatuor
hominum, quos datus perierat in iustis ad obviandum, et pro-
mumque, ut aliquis eis offensus propter, ipsos interfuerunt auxilio
eorum de grege. Illi vero orate spolii, et prodi, sive boni de-
robati, comitibus subarum bonis, redierunt ad montem praecipuum
illud novum locorum circumstantiam perunt videri stupescit,
et iustitiam. Cum autem praedicta innotuissent ad eam praep-
torem. Dum enim Strenua invenisset, ipse tamquam bonus
filius, cogitavit statim nosse eos suorum, et huc eos a suo grege
conducere; tunc omnia non sivebat victualia, tunc quia erat
in montibus istis collocata, statim misit illis monitos
gentes in terra sua, et alande, causa capendi et destruendi pesti-
feros antedictos. Cum enim sic esset obsequi in monte praec-
ipuo, videns se suam mortuam, invenit malitiam cum as-
sibus, et bonis, contra Christianos, qui venerant contra-
stos, ad debellandum eos, ibique multos occiderunt et alios
stos exciperent suos redemptionum facere conpulerunt, et
multa victualia, et alia necessaria pro huiusmodi redemptio-
ne habebant. Eorum vero tota quadraginta comedeant,
semperque attento erant, ut properent personas, et boni fi-
delium raros, et malis. Super autem in eo monte for-
tissimi manum, et domos multa, fuerunt, et sedebant quae
nam fortis, sui erat in medio montis, longe a fortali-
tate praedicta, unam milliam, vel circa, et ipsum ordinave-
runt ad modum unius militis, et unum cum lapidibus
peragant conpulerunt, et fuerunt sub terra a cavatione montis

---

arma copias, aut in montem, aut in, et vulgari nomina dicitur. Sonare cam-
pana a martello. Ad illud eto dicitur, sonare a sternia.

a communis montis praedicti usque ad dictam fontem, iter unum,
 et ipsum iterum cognoverunt, ne populus viveret, neque capta
 fidelibus. Et a nemine cognoscere poterant, nec aliquem loco
 minime timebant, dummodo tamen haberent victualia.
 Dominus autem Episcopus, tamquam fortis athleta, semper co-
 sum. nequibant sentire amicum, indigne labori victu
 et restitit. etiam a principio per incassum quatuor, et de-
 ca, in loco illorum tenuit exercitum magnam de hominibus
 lectis, ad obviamum ipsi malis, ne forte deviderentur.
 dicto monte, ceteris offensionem aliquibus fidelibus, et rede-
 pruntur victualia aliqua eisdem, vel aliis manaturae,
 vivo etiam armaturae. Et cum in halandis illis nomine
sequenti, quondam maximam praedam bene cogitarent
 praedicti dulcius, et mi. aquas, de monte fingerant se
 recedere quasi cum omnibus, qui ibi aderant, et praesenti-
 bus quibundam careratis tenebant, quod non volebant, am-
 plius stare ibi, quia non habebant victualia. Et dimissi ibi
 paucis hominibus, misit fortalicium cum maximam comite-
 ra, et reductis careratis in curia ipsa latenter intravit for-
 talicium cum suis equitibus, et per aliam portam intravit,
 et obsiderunt, ne careratis fore possent praedam, quam
 cogitaverant, et ordinaverant. Illi autem, qui remanserant
 cum pluribus careratis, miserunt quosdam careratis, ut recederent
 quia poenitebat eos de malis, quae fecerant, et dixerunt ipsi
 careratis: estis ad capitaneum exercituum Domini Episcopi
directum, qui sunt Mozis, et dictis ceteris, quod misissent
 cum tota sua gente, quia volumus sibi montem, et castrum
 remittere, et regni gratiam dulcinam, et alios, qui hoc cor-
 te, nobis videtur repperunt, quia victualia non habebant,
 et non populum amplius sibi vivere. Epi autem cor-

Raynieri illi.

repperunt cum licentia, et venerunt illorum, narraveruntque
putant, et hominibus Enrichum Dominum Episcopi, praedicta quae
tibi dicebant illi dolosi, et quae viderant. Illi vero tamquam
animi predati, cernunt illuc super illorum, causa copulandi
venit et fortalicium, et causa debellandi, apprehenduntque illos congre-
tiferas, peranturque et plurimum capiunt, prout narraverant ca-
roli. Et cum illi tota nocte steterint, et gravi pluviae cum frigore
et grandine circumesset, fortalicium intra dubitatio, quia de quo-
datione timebant, et idcirco invidere cessant, et regredi versus illorum.
Et cum illi cum malis, excedendo de iaculis, discederent de
monte, et incederent mare. Tamen cum praedictos homines, Dei
fuerunt, et multos per se occiderunt, aliosque captiverunt, quos redire
fecerunt in captivam. Et sic de redemptionibus, et spoliis, quae
ibi habuerunt, et lucrato fuerunt, multa virtualia, et alia capi-
talia habuerunt.

Postea optavit Dominus Deus, et hoc valde stupens, misit concilio capitani-
um, iurum et aliorum actum, et fortis hominum, et hominum Pu-
blici non tamen sui, causam praedictam et aliorum, quae gratia non
cepit iniquitatem sui. Minus tamen, et sic sic illi personaliter sunt
ad videndum, et iniquitatem. Et sic heredes, vel dare volentes
strenua rebita, et quocumque, nequam volentes, per mensum con-
tra praedictos, cum, iniquitatem heredes condemnando, et mathematicis
fando. Et cum tunc totus Dominus Episcopus, consensu de concilio
et aliorum, et sic illorum, et litteris Dominus Prae (15.) quos
notione nobis fecit, paulo post capi cepit, et cum illi quae
idcirco aliam iniquitatem, cum iniquitatem, prout qui est a parte

---

(15.) Dato 1166. ut in documento supra relato, numero undecimo
legitur Odonis Ramnensis, minus eis unitat, nec annum designat, quo
expeditur fuerunt.

a parte opposita dicto monti. Ibi, ibidem fieri fecit bastitum (14)
 fortissimum, et pulcherrimum, in qua posuit primo mille, et ducentos
 viros, et ultra. Et procuravit, quod Commune, licet foret diffide, con-
 duci fecit iuxta illud ad dictam bastitum, sua die, portaque
 habebat ad dictam fortissimum. Mortis lenitate, et multa com-
 mo entulerunt tam parvis, quam domibus ibi constructis, qui
 dictos heredes. Commune vero Gerullarum, iudicantibus indeque
 tunc Episcopis, et procurator praedicto tunc Episcopo, fuit similiter
 titum curam cum villis circumstantibus in iudicium vocatis, quia
 viam, quae ducit ad Sella Stavelle, ita quod una via
 aliam, erat plus secunda, et gentes utriusque bastitum sequi
 et redibat, adiuvabant, et ibi, cum quod erat, succedebat. Per
 terea cum Domini Episcopus conventionem faceret, licet per
 tiquis (15.) exercitum suum, et etiam exercitum Communitatis
 cellarum, personaliter crederet, concordando Dominum Potestatem
 Gerullarum, et castrum hominum utriusque exercitus, qui etiam
 multi de remotis partibus venerant ad tam grande spectaculum,
 de cuius adventu, multi fuerunt congaudentes, et illi ipsius
 propius Goffrasi, pertulerunt perant viro modo. Et cum per
 homines dictorum exercituum tractaret, quidam alium
 bastitum fieri contra praedictos equos, super quodam alio mon-
 te apud Sella Stavelle, quae sella habet pulchrum ^{hanc} portam
 yptationem, (16.) ad persequendum inter ipsos partes, et ascenderunt.

(14.) Agger, seu promurale ex fustibus, palisque contextum, Stali Stuvato, Brincen,
 ex quo procul dubio, ^{non} Italia Bastione. Ita in suo lexico militari,
 diligentissime elaborato, Carolus de Aquino Societatis desu, verbo Bastita.

(15.) Id est, annis gravis.

(16.) Area, seu planitiem.

[illegible]

Raynoldi.

Item de obsequiis, carceribus, et quacunque mole iuxta christianam notitiam.

Item famae, et iustitiae eorum fidem.

Item quod status unus, et regnum eius, erat perfectior, et sanctior omni
aliis statibus, qui est in Ecclesia, quia patiebatur persecutionem.

Item quod Episcopi poterant utique Episcopum, Religiosos Religiosum suum,
Sacerdos Sacerdotem suum, et Ecclesiam de universis, et
eorum causa sequendi sectam suam, et fidem.

Item quod Clerici, Laici, Praedilecti, Religiosi, et quacunque ordinati
in Ecclesia Dei, quocunque ⁱⁿ statu essent, ordine, et dignitate,
poterant relicto eorum statu, libere, et iuxta mentem suam, nec
suum sectam, et eorum vitam tenere sine puncto, cum verisimili
multiplicatione eorum vitae, quod dicit a scribis fidei.

Item quod ipse taliter intelligebat, quod ipse, qui sunt, vel tunc
erant de eius secta, et congregatione, et recte tenebant vitam, quam
tenebant apostoli primitivi Iesu Christi, et quod tenebant ipsam
vitam per multa tempora praeterita, quae erant eorum tempore
reformationis.

Item quod credebatur quod dominus Papa propter circumstantias,
pro eo, quod tenebant vitam apostolicam. Et si dominus Papa prae-
ceperit sibi, et suis, sub excommunicationis poena, quod de-

serverent eorum sectam, et modum vivendi, quem tenebant,
quod propterea cum non dimiserunt, nec vitam quam tenebant

aperiendo ipsam vitam esse apostolicam, et quod si non
esset obediendum domino Papae, etiam si vellet eos per censuram

Ecclesiasticam cogere ad dimittendum vitam eorum, et modum
vivendi, quem tenebant, et tenebant per tempora vetera, et

consuetudo nihilominus, quod dominus Papa poterat facere decreta,
et dignitates, habebat enim quendam intellectum, et sensum

opinionum suae praecipuae vitae, a quo nullo modo recedere
vult.

Raynolds III.

" Item quod Rabbi, et Inquisitor hereticus gravitatis, non poterant
" citare eos, et excommunicare eo quod tenebant dictam fidem, ^{ut} ~~ut~~ ^{ut}
" torant cogere eos ad eam dimittendam, et hoc intendebat propter
" intellectum, quem habebat in quibusdam scriptis Veteris Testamenti,
" apertis, quod non credebatur, immo impossibile sibi videbatur, quod
" per aliam non posset sibi offendi, ne esse melior, vel prior sententia,
" et intellectus, quem esset suus, quem habebat in scriptis in-
" proditis, quem intellectum asserbat se non habere ab homine,
" et necesse hominem, sed nec erat maximum opinionum, et con-
" currence cordis sui.

" Item scribit memoravit, et docuit quod Dux Federicus
" Rex Bohemae debuit ingredi Romanam in anno 1502, in festis
" Trinitatis, sed in causa illius morante sequente, et per dies
" multos Rex Romanus et hoc non venit in dictis terminis, et
" cum crederet eum adhuc venturum, et fere Imperator, et Rex
" crederent eum tunc annis cum civibus, et infra dictum tempus
" interhumeret suum Romanum, cum tunc esset, et multos praedictos
" multos inclinatorum, et excommunicatos, ac Praedictos, Aliter, et alios
" Religiosos, et cum maxima guerra, et sic, ac tota Ecclesia super-
" vent divites, et dominium temporale, et revocaret ^{universam} ~~universam~~
" terram ad novum Testamentum, et postea eligeretur, crederet
" illud Rex Sanctus, et quod ipse Dominus esset ille Rex
" Sanctus, si tunc videret, et sic supra tres annos proxi-
" me ventura, cum Rex Sanctus, et maximus ipse, et tunc vi-
" deret, revocaret tantam gratiam spiritus Sancti, cum multis
" aliis, quantum revocavit apostoli Iesus Christo, Post annum
" eodem eius, et die Sancto Pentecostes, et quod ipse Rex
" Sanctus, quem se esse dicebat, esset ita ^{sanctus} ~~sanctus~~ et tantum pro-
" pter hoc, sicut et quanta sunt Sanctus Petrus et Apostolus.
" Item quod ^{inter} ~~inter~~ dictos tres annos, ipse Dominus,

" Dulcius, et regius mi. praeclabatur adventum Antiphristi, et quod
 " que Antiphristus venisset in hunc mundum finit dictis hunc
 " tribus una divido, et postquam venisset, tunc Dulcius, et re-
 " gius eis transferrentur in Paradisum, in quo sunt Enoch, et
 " Elias, et convenerunt illac a nationibus Antiphristi, et
 " quod nunc qui Enoch, et Elias descendunt, in terram in Pa-
 " radisum Antiphristum, deinde interfecerunt eos, et cum
 " ministris, et in regno idem Antiphristus per plurima
 " tempora. Eo vero Antiphristo mortuo tunc Dulcius, qui
 " tunc erat Papa sanctus, et mi regius reversate descendit
 " in terram, et Praedicaunt fidem Christianam rectam omni-
 " bus, et convertunt eos, qui tunc erant vivi, in veram fidem
 " in Christo.

" Item dixit praeclavit, et vult quod illi de sua secta,
 " et congregatione, qui fuerunt a Praelato seculari, et signa-
 " toribus hereticorum, indicati heretici, et relicti heretici
 " culari, et postmodum combusti, et alii mortui traditi
 " sunt, et fuerunt soluti, et perhorrevimus assu ⁱⁿ ~~in~~
 " in doctrina, et credulitate in sua Tulia, et quod dixerunt
 " in Paradisum, vel statui in Purgatorium, quod nequis-
 " simum est credere apud fideles.

" Item dixit, et confusus fuit quod tribus verbis su-
 " gressorum hereticas gravitatis, et qualiter vice abrenun-
 " tavit dictae suae statum iniquissimae, et quod nunquam
 " servavit abrenuntiationes praedictas, nec servare intendit,
 " sed praecipue abrenuntiationibus non observatis, semper
 " tenuit, et regit dictam sectam, et tamen propter hoc
 " non incurrit aliquod perjurium, nec recognoscit,
 " se fecisse in aliquo contra praecipua iuramenta, quae
 " fecerat, nec crederet in hoc aliquatenus perisse, cum dicitur

Ragnarius III.

secundum opinionem suam infirmam.

Item dicit, quod fuit iuxta an. l. 1., in quibus scripta
erat hac secta errantia, et quod Gerardus Secarellus de Parma
fuit rector istae sectae, et ipse Durinus cum eo, et quod i-
psi et homines istae domus sectae, erant missi a Deo
ad reformandam Ecclesiam, quae perierat per superbiam,
avaritiam, et luxuriam, et multa alia vitia, et specialiter
cum gerardis, et Durinus erant ordinati a Deo ad re-
formandam, et gubernandam dictam sectam, et hoc ha-
bebant, sui munus, et malam opinionem cordis
sui, et quod credebat quoniam gerardum esse saluum, bi-
cet fuerit condemnatus hereticis, et combustus. (11.)

Item dicit, quod cum sua comitiva, osculabantur sibi pedes,
et eo, sicut erat melior, et sanctior, excoleret homine mundo,
et sicut habebat sibi comidere carius in tota. Quadragesima
in diebus dominis, et sabbatis, et in vigiliis praeparatis ab Ec-
clesia, et hoc non solum, quia non habebat alia suffi-
cientia ad edendum, et quod perseveravit in hac vita,
sicut dicitur, credentia doctrina, et secta anni 16. elapsi
etiam igitur omnes sectae resuscitantes, narrati sunt.
Quia cum multi alii males homines essent, adhuc restant
multa alia mala hominum, et errantia, quae per ipsos
homines gestas et hereticos fuerunt narrata.

Item dicitur, quod quando erant in monte Grivari
conversati, multi de fidelibus semper christi, suspendunt
etiam, inter quos fuit unusquisque quidam parodus
etiam agiti deinde annorum oct circi Item multi

19. L. Anno 1500. 18. Julii l. 1. Anno Regna in commentariis
ad Eymarium.

multos alios suspendere videntibus amicis, et parentibus, qui
 non volebant se redimere arbitrio praedictorum regum.
 Quondam famus in carcere velari fecimus. Cuiusdam mul-
 eri praegnantis, manum, et brachium amputaverunt,
 quae in continuo peperit super dicto monte, et foetus na-
 tus statim vivit sine baptismo. Villos illorum, qui
 viri, & opulae, & solidae, et aliae, paucos in ex-
 terio, ac plures in Montelliano, et surino, totaliter in-
 traverunt, et combusserunt. In Ecclesia S. Irenae, regum
 promerunt, imagines, et picturas Ecclesiae reformaverunt,
 locis sacris de altariis intraverunt, statuae liquas-
 ad honorem S. M. V. ^{Virginis} sollicitas brachium amputa-
 verunt, libros, falcis, ornamenta Ecclesiae perdidit.
 omnia rapuerunt, domum diruerunt campanile
 dicti loci S. Irenae, campanasque fregit, omnia con-
 fraternitati, et omnia bona sacerdotis auferunt, ip-
 sosque res omnes in vestes, amitterunt, et redire
 runt ad Montem surinam decorationem, qui dicitur
 illorum fessellus, cum vero illorum fessellum
 In Ecclesia illorum, multa mala fecerunt, tentaverunt lapides
 de altari maiori diruere, et thesaurum, quae cooperitis
 cum altare, exportare voluerunt, et multa alia bonae
 voluntate Deo non potuerunt contrahere de altari; campanile
 tamen, quod erat pulcrum, destruxerunt. Quid plura?
 ipsi enim, tot, et tantos viros, stragesque hominum,
 mutilationes membrorum, destructiones locorum, rapinas,
 praedas, prodituras, et innumerabilia alia mala in-
 solitis, rebusque fidelium perpetraverunt, quod ca-
 lomus dixisset in scribendo, priusquam posset,
 tot, et tanta mala per eos commissa; irregulariter

Rajnerius 116

clauda. Quorum, quorum nonquam fuit formatus Adam,
nulla nota fuit in mundo reperi, tam excruciat, tam
abominabilis, tam horrenda, ut quae tam modico
tempore uniuersis tot, ac tantis malis, et nefandis
causis, prout commiserunt ipse Dabimus, et legimus
eius, dum statuerent in montibus intranscriptis. Et ad
hanc uola scienda tam uolens, quam uiri erant
incomptas pariter, et reuerti, inno saepius uolens
uolens, et arma uolens deprecant, ut per hoc ma-
ior ipsorum exercitus existeret, hincque potius tueretur.
Et idcirco homines diuini, et civitatis uolens erat
ita uolens, quod a facie inuolens eorum, quantum
uolens uolens, inno saepius uolens de ipsi,
uolens de uolens uolens, et uolens uolens
ad uolens, et totaliter uolens. De uolens uolens
uolens uolens uolens, uolens uolens
uolens, qui ibi erant in custodia, opadam uolens
uolens, et uolens uolens uolens uolens, et
uolens uolens, quae erat in Monte uolens uolens
uolens uolens uolens uolens uolens, uolens
uolens, uolens uolens uolens uolens, uolens
uolens, et uolens uolens uolens. Et quia nullus uolens
uolens uolens, nec accedere ad uolens uolens
uolens uolens uolens. Sed duo uolens, quae uolens
uolens uolens uolens, uolens uolens uolens uolens
uolens uolens, ut uolens, uolens uolens uolens
uolens uolens uolens, ipse homines de uolens uolens
uolens uolens, uolens, et uolens uolens uolens uolens
uolens uolens uolens ad uolens uolens uolens uolens.

Raynering III,

11 circumstantis. Tunc autem selectae sunt omnes villae quorundam
 11 illorum, Gossulac, Glubiac, et Honning, et multarum praedictorum loco-
 11 rum, cum eorum familiis, sunt dispersae per civitatem,
 11 et. Discussionem Hereticarum, quendam munitando, quendam
 11 exheredando personas suas, et artum universarumque, cumdam
 11 vero exadando, prout melius poterant. Tunc insinuat
 11 dictus Episcopus considerans quod huius erat, et muniti her-
 11 etici justipari vivere non valebant dicto Heretico cu-
 11 praedicto ~~Morte~~ Morte, sine edumna; tunc in loco
 11 Bedullij, tunc in loco, et Heretico illorum, et aliam in
 11 per quodam Morte, qui dicitur Morte, tunc in loco.
 11 Morte Morte, tunc in loco, et Morte Morte, tunc in loco.
 11 cum, et dicto Dico Episcopo, et in munitibus eorum, quinquem
 11 Morte Morte, tunc in loco, et Morte Morte, tunc in loco.
 11 tunc in loco, et Morte Morte, tunc in loco, et Morte Morte, tunc in loco.
 11 ut melius solito munitis, et custodiis, quibus suas tunc
 11 per se, quam per alios, et munitis, et munitis con-
 11 fortavit, et munitis, et munitis oportuna eis sedet, et munitis.
 11 domumque vidit, et credidit expedit, non parando
 11 cu aliquo suis expensis, et laboribus. Tunc, tunc, et itine.
 11 la multa faciebat custodiri cum omni diligentia, ne
 11 dictis hereticis virtualia portarentur quovis modo, vel alia
 11 munitis, ne etiam aliunde eis munitis, tunc, tunc,
 11 vel auxilia aliqua pervenirent; proptermodum fuerunt
 11 adeo restricti ipsi Gossari populi, quod radices her-
 11 barum, et folia comedebant, si quae tunc in veniebant.
 11 Honning igitur Communitatis illorum, ut populi obti-
 11 nere victoriam contra munitis Gossari, et dependere
 11 tunc fidem Christianam, fecerunt votum Deo, et M.
 11 Mariae Virgini, quod nuptiar celebrarent solemniter po-
 11 tunc

Love

Raynulfus III.

in die Sordis Sancto, quae dicitur festum Domini: et
homines graves fecerunt pariter votum prout su-
perius, quod semper celebrarent sollemniter festum in Pa-
scha, ob reverentiam passionis Iesu Christi. Spem
namque Gazarum voluntate Dei, praesentibus Dñis Epi, et
fidelium Christianorum, se inclinantes, deveniunt ad tan-
tam miseriae, quod conglutinis cornu, cornu tam
humana, quam canum, et aliarum bestiarum co-
mident, et quod est honorabile ad dicendum, mortuo
aliquo consuevit Gazarorum in bello, et huiusmodi
ut comidant carnes sua, et comident ad coquendum,
et comident propter penuriam, et nunquam fa-
mum. Et in tanta captivitate fuerunt restricti per
tres menses, et ultra, obsep super dicto monte, quod
Ammonitum dixerunt existendo in magna mis-
eria. Et multae erant moriebantur, quorum cor-
pora partim comidabant ceteri, et partem proinde
comidant, in longis identis dicti montis, ^{Zabelli,} a suis, et a volucribus
comidanda.

De miseria vero illarum personarum sequuntur, praefatus Dñus
Epi ordinavit exercitum generalem in totam suam
potestatem contra nepotes Gazaros autem dictos, quia videbat ter-
ram suam per totam destructam esse, et homines doctos
locorum mortuos mundicie. Et ideo confusus de Divina
Clementia, ac subsidio Beati Eusebii, omniumque sac-
torum, volens tentare fortunam, sunt ipsi Gazaros
potenter et senes, et alios in hebdomada fructa con-
grediari. Et in die Sordis fructa homines qui pugna-
bant contra dictos Gazaros, accurrunt dictam castram,
quae erat quidam locum, qui dicitur Stavellus, et in pla-

"Stavelli duravit pugna quasi per totum diem domi suae
 "etiam, et magna pars ipsorum perfidorum intercepta fuit.
 "Et etiam multi ex Christianis vulnerati fuerunt tali-
 "ter, quod multi infideles prociat fuerunt in quodam
 "rivo, qui nunc dicitur Carmesin, et apertus quada-
 "m die dicti rivi erat rubra veluti sanguis prociat in-
 "terfectos, qui ibidem prociati fuerunt. Eandem die
 "Govi Santa ~~praedicta~~ praedicta, quae fuit anno
 "Dni 1307. die 15. Septemberis mensis Martii (18.) post
 "longa praedia, multorumque laborum, dictus Gater Dulcinus
 "personaliter coepit fuit super montibus Ravennae una
 "cum Margarita de Gaddano, eius socia, et Longino
 "de Bergamo, qui erat de Cataneis de fere, vel de
 "Sello, et erant maiores in dicta secta post datinam,
 "quos praefatos dñs Epus desiderabat effectuosos viros,
 "habere, ut pro meritis eorum, praemia digna recipi-
 "rent, qui tot malorum fuerunt auctores. Alii qui
 "multi perfidi cum ipsis coepi fuerunt, et captivati.
 "Ducum fortalicium, et castra eorum combusta, dirupta,
 "et diripata fuerunt, ipse die. Ibi quoque qua die pluris
 "quam mille ex ipsis, tum flammeae, tum in flumen
 "submersi, et praefatos, tum gladiis, morte crudeli-
 "tate dati fuerunt. Et sunt ipsi qui de facto Deo
 "Patre, et fide Catholica, ludibria faciebant, in ferro
 "et igne, peste, et omni miseria, in die festae Domini
 "ut praefatos, ad omne opprobrium, et mortem desam,
 "crudelitatem, et turpissimam, prout demeruerant, decesserunt.

(18.) Legendum 23. ut infra etiam scriptum, cum Pascha eo anno
 in xxvi. Martii incidit.

"primum fuit combusta super quadam columna alta posita
 "in arena *Servi* (a) et plantata ibi, et ordinata, ut ab om-
 "nibus videretur. Et ita combusta fuit praesente quodam
 "ceno, vidente comburi eam. Postmodum *Dulcius* et *Longinus*
 "praediti, legati manibus, et pedibus ipsorum, super place-
 "strum positi, in loco alto, ut ab omnibus videri possent,
 "positisque ante eorum conspectum vasibus igne plenis,
 "ordinalisque ad calefaciendas tibias, ad comburendum
 "carum ensis, adhibitisque carnis partibus, qui cum tibialibus
 "ferre conditis, carnes eorum laniabant, et postulationem
 "in ignem praebeant, ductique fuerunt per plures vias,
 "ut eorum poena longior, et gravior esset, et multo,
 "quo, lacerant in personis, et haurire, videntes tantum ma-
 "gem, talisque iustitiam fieri de ordine, consolatio-
 "nem habuerunt de vindicta, poenaeque eorum, et ob-
 "sequium transcat in exemplum, bonis ad laetitiam, malis vero
 "ad supplicium, et totius sceleris praeditae gravorem,
 "deturmentum, et opprobrium sempiternum. Praeditae
 "autem poenae illatae fuerunt, praediti *Dulcius*, et
 "*Longinus* in locis diversis, videlicet *Dulcius* in civitate
 "*Veriellarum*, ipsum ducento. cum cruciatis, et ter-
 "rentis supradictis, per vias, vias, et plateas dictae *Civi-*
 "tatis; *Longinus* vero in loco *Dugellae*. Et tamquam
 "huius ipsorum, nec etiam dicta *Margarita*, nunquam vo-
 "luerunt condemnare prius, nisi praeditio, nec alio quovis

(a) Additio. *Servus* alias *Leery*. *Shurvy* qui oritur in extremis
 montibus *Vallis Andaniae* *Diacus* *Veriellens*, discurrit prope *Du-*
gellam, et tandem in *Sysitem* influit longe a *Civi-*
tate Veriellarum.

Reynardus III.

„modo conuerti ad Dominum Iesum Christum, et ad ve-
ram fidem catholicam, propter mirabilia, in eorum per-
stinatione, et cordis duritia peruerant.

„Sed et uenerunt in illam urbem, ut boni Athleti, Curia-
rum, et Episcoporum, tot pontifices dignitates, et hos
more, cum etiam inuenerunt Deum tantam gratiam con-
tulit, ut eas uicinas hereticas, et rabidam dignitas,

„cum ^{numquam} ~~numquam~~ ea illando uis fuerit similis in uali-
ditate, et crudelitate, ut audita: uirtute ostigia

„Necnon, et alii, et Pater noster, qui delevit ha-
„^{Urianorum} ~~Urianorum~~ ^{Urianorum} ~~Urianorum~~, qui tunc temporis regnabant, et

„in eam catholicam prolebant, uenerunt, et quanc-
tum poterant exornabant, sic in eo Reverendus Do-

„minus Bernardus, Raynerius, qui fuit septuagesimus
„tertius a Christo Dominus Episcopus memorato, cui post tam

„longa tunc uirtute uicent in loco propter et in
„frauentum Pulcrum inueniunt, suamque sectam

„tam abominabilem, et uicandam, morem corruptis,
„et inuicem, per Deum, qui in eo hanc uirtutem,

„in eam uirtute uirtute coneligit, et inuicem uirtute
„discreti, extirpant uirtute, et conuicit, ad eo quod

„non est uirtute, quod nunquam uirtute
„fuit uirtute, cum ut uirtute, et de eis re-

„uirtute uirtute, et uirtute uirtute crudeli (20.) p-
„lo uirtute uirtute. Et tunc autem uirtute

„per Deum, et uirtute uirtute uirtute.

„Sed hinc uirtute colligitur. Uirtute uirtute hanc uirtute
„eo uirtute, quo uirtute uirtute, cum de eis uirtute sibi
„uirtute uirtute uirtute.

"Sana sapientia nominata super dicto monte Eivest, qui
 "dictos nos Rebelles, uno anno, et illos sua amiserunt
 "anno iurante 1506. die Jovis 10. Martii, et sequenti anno
 "in eadem die Jovis facta, cum fuit 25. eiusdem mensis
 "Martii, capti, mortui, et devoti fuerunt, et deducti ad ex-
 "probrium sempiternum. Pater autem fuit praedictus
 "unus hereticus, et super, anno praenotato 1507. die prima
 "mensis Januarii, factaque fuit victoria, et omnia praedicta per
 "Dnum Episcopum ostendit, Pontificatus sanctissimus Pater
 "Dni Clementis V., qui anno secundo, et existente in sua
 "curia, in Civitate et unione, cum iam humilis Pontifex
 "erat electus, qui fuit ad humum Pontificatus suum es-
 "coratus, qui humum Pontifex quando de exterminio
 "praedictae sectae, quam virum mirabiliter habebat
 "Exoritur, congruentibus doloribus, laboribus, et exiliis, ac
 "perditionibus personarum, et earumque, perdidit
 "Dni Episcopi, utique tamquam benemeritis, retribuere,
 "cupiens, qui tam viriliter, et fideliter laboraverunt in
 "vinea Domini Sabaoth, multis honoribus, multaque gra-
 "tias contulit (Ps.) Dno Episcopo enumerato, ac eis oblatum,
 "Praedictis Dominis Jacobo, et Petro de Guarna, gloriam
 "de formosa advocato, quos idem Dni Episcopi ad praes-
 "entiam humum Pontificis designavit, sorum praesentia
 "receptura, quia tamquam apostoli dicti Episcopi, praes-
 "entibus operationibus extiterunt praedictorum suorum,

(21.) Legi possunt in Ferrario, et Vyhellio tria diplomata, quibus
 Clementis V. gratum animam suam, ostendit erga tantum fa-
 tholicam fidei propinquatorem, simulque graves tam obstinate
 belli expensas munificenter largitate pensavit.

Rajnerius III,

"et multos labores in servitio sacrosanctae sedis et apostolicae, et
"fidei orthodoxae populi fuerant, procurantes, et per se veliter
"existentes, cui exterminium praenunciarum hereticorum, et
"in criticis praestato."

"MCCVI. die bovis sancta x. mensis martii, praedictus ~~Dulius~~

^{Dulius}
"cum fratre heremita venit super montem Rebelle, qui
"est super montibus Grivari cum perfidis sequecibus suis
"eodem vel circa, et sequente anno die bovis sancta, quam
"fuit cccxiii. mensis martii ccccvi. coepit et delatus fu-
"it cum suis perfidis comibus sequecibus. (6)

"Item notandum quod exposita Dulino cum suis sequecibus
"de monte Rebelle, ut supra narratum est, ductus Dulius
"cum Longuegon, et alii sacerdotes, qui coniurabant Daemones
"et similes nequicias propter grandinem, mittebant, et fortiter
"et plures filii sui ab antiquo eis malitiosos spiritus
"in montem ipsorum, putantes dictum montem fore inhabi-
"tabilem, et ibi nonnullos homines habitare, et nullas
"eius terras inhabitabiles et laboratas. Quapropter, cum alia causa
"quolibet anno multoties ipse locus Grivari inhabitatus a gran-
"dine et similibus nequiciis, omnibus bonis campestribus
"tabulis, quod nunc, ut nihil intelligebat, et ob id quod
"locus homines inhabitant cum loci Grivari mendicant, et
"locum, et terras suas relinquunt, et abscedunt. Idcirco homines
"supra, et monachi dicti loci Grivari divina inspiratione
"revertuntur humiliter Deo, et D. Bernardo, quod si a dictis
"grandinibus liberaretur, et cessarent nequiciae

(6.) Hic desinit historia fratris Dulini ab Anonymo conscri-
pta. Reliqua quae sequuntur, sunt addita a Notario Romano;
sicut etiam notavit enumeratus.

"sequitur eos quosdam bonis suis repositis, quos in honorem dei,
 "et sancti Bernardi facerent sacellum in cacumine dicti montis
 "Rabelli, postea dictus Gaspardus, et nunc appellatur ellous.
 "Bernardus, et datus, per locum deo factum, constructum, et
 "aedificatum fuit dictum sacellum in cacumine montis praedi-
 "dicti, inde consecratum cum duobus altaribus, et multis pic-
 "turis, et imaginibus Beatae Virginis, et aliorum sanctorum
 "ad honorem dei, deintus, coepistatque lapidibus, et satis
 "pulchrum, decum, et honorabile. Et in die festo sancti Ber-
 "nardi, qui celebratur in R. Mensis Junii, populus Eboracensis,
 "Ellous, et Gopsale, et Goprolae, ad dictum montem sacellum
 "cum suis Presbyteris, sive curatis, necnon cum veris, et
 "corambris in dicta die, videlicet una persona pro quolibet
 "foro dictorum locorum, vadunt, et ascendant devoti in
 "proprie. Et in eadem die alter dictus proprius,
 "multis hominum locorum Eboracensis, et aliorum vicinarum
 "circumstantium, ad dictum sacellum ascendunt pro conse-
 "quendi indulgentiis ibidem a summo Pontifice concessis,
 "et pro augenda caritate, quae eodem annuatim distribuitur
 "per homines dicti loci Eboracensis. Ipso namque die sancti
 "Bernardi, in dicto sacello, multae celebrantur missae, et villa,
 "et homines dicti loci Eboracensis non est aliqua obligatio,
 "sed sponte, et ex eorum devotione libera, distribuunt in
 "dicto monte per singulos annos, charitatem praevidelicet
 "annos libras et ultra pro quolibet persona ibi existente.
 "Et deinde ultra praerogativa ipse populus Eboracensis cum
 "suis Curatis, vicillis, et curis, vadit et ascendit annuatim ter,
 "in proprie ad dictum montem sacellum, videlicet di-
 "cas S. Annae, S. Margaritae, et S. Grati, in quibus debet
 "celebratur per curatos praedictos missa in dicto sacello,

Rajnerij III.

„Suo, et circumdatus cum populo ibidem assistente, ipsum sac-
rum propugnaculum, et devotè, portando in dicta circumdatione,
„Suzginum s. Bernardi, quæ est in dicta Sorella, aliisque
„Solennibus, et magnaria faciens, quorum hominum memoria
„non erit in contrarium. (c)

„Adita sunt Supradicta; post historiam Gualteri Dulcin per
„Dominum Bohemum Bonum et totarium publicum de
„Guverio. Quæ omnia notoria sunt, et manifesta, ad laudem
„et honorem Curie apostolicæ. Hinc. v.

6. Hinc historia exemplar metonymum, aliquando extitit
in ecclesiis seu parochiis, per Episcopos potius, constat ex
„Genio nostro, qui sol 198. cum numeratione recitat ex
„tabula Ecclesiæ. Estat in Ecclesiis civitatis Clontadi
19. Satis 1305. de qua legatur Commune Verellarem per-
„solitè multibus antiquibus ad vultum Revocet ad-
„vultum nostrum Dulcinum, lib. 120. Papius. Carolus a Ba-
„nha

(d) Quæ in hoc additamento leguntur, adhuc vivunt Nam ad
hanc usque rem, et aliam illud, quæ dicitur erectum in co-
„caminis montes Selli, s. Bernardi dicitur, superius est, magna
„fidelium devotione frequentatum, quod potissimum die 16. Junii
„anno 7. Bernardi et Justane archidiacono sacra, et tumultum ex-
„cubus circumstantibus larant, conveniant, pro exterminacione Gazar-
„rum, et Spiritualium iniquitatum, ut qui aiunt, deo gratias actus,
„humilicibus elemosynas adiens, quæ in ex die, publico com-
„muni sumpta, erogantur, sicut in additamento. In eo
„monte adhuc vivunt spelunæ arte excavata, quæ olim
„Gazaris erant pro nido, minor aceris lapidum, et coemeter-
„torum, qui manifeste indicant sunt, ibi fuisse castra
„Gazarorum.

Rajnerius iii

confessis

"aliquam, seu aliquos personarum, in confessoris, ventura, et pro-
"curatore moderato, ratione huiusmodi ventilationis tibi
"debita, cum pecunia numerata recipere, et ab Eulens, et illas
"masteris, bonis, et personis eiusdem taliter virtutis, outo-
"ritate, immensitatem, indulgentiam, non obstantibus quibuscumque
"aut constitutionibus, et consuetudinibus, vel statutis contra-
"riis, seu privilegiis, et indultis apostolicis, quibuscumque
"conditis, de quibus, et unguis totis tenoribus, de verbo ad
"verbum, movent in nostris litteris fieri mentionem, et per
"nos, et nunciatibus non expressam, vel taliter non in-
"sertam, et obsequio huiusmodi gratiae impediri valeat, et
"quomodolibet diffini, et nulli ergo omnino hominum liceat
"hanc nostram nostrae concessionis infringere, vel ei, ausu
"summatim contraire: Siquis autem hoc attentas praesumpserit
"sit indignationem omnipotentis dei, et beatorum Petri
"et Pauli apostolorum eius, se noverit incursurum. Dat. Romae
"anno M cccc. Soli, Pontificatus nostri anno secundo, hoc est
"anno 1507.

"et in eodem diebus deus servorum dei, Venerabili fratri
"magistro S. S. S. S. salutem et apostolicam benedictionem.
"Quoniam, cum eius, et fide dignarum testimonio accepimus
"curatorum, exorta induit, et ita Dido adiuvante, et
"tanta reverentia, et detestabili Patrum, et sanctae
"ecclesiae, et sanctae Gertrudis, et certis eius, discretis in
"matrimonialis, et eadem Eulens bonis, tam stabilibus,
"etiam nobilibus, pastis, et villis inregurabilem Lacrimam
"et ob... iacturam, non obsequio quattorum eiusdem
"Eulens, et quattorum nuncio personarum, ac notitia
"eiusque debita monitione contrarium, propter quod tunc
"Eulens ipsa, in sanctis non modicum divinitus con-

puta

«consuetis onera supportare non potuit, vel potuit, nec ad
 «eorundem damnosam repetitionem et debitorum solutio-
 «nem facilitate requiritur. Et os ob id, ut tibi et eidem Eccl[esi]
 «~~iae~~ ^{iae}, in hac parte utiliter consulatur, volens, te et
 «Eclesiam ipsam, de omnibus consolationis solatio relevare,
 «te a quibuslibet Pontificalibus collectis, contributionibus
 «procuratoribus Legatorum et apostolicae sedis auctoritate,
 «tibi et ipsi Ecclesiae imponitis, aut etiam in posterum
 «imponendis, quoad videris, apostolica auctoritate eximi-
 «mus, atque absolutionis de gratia specialis, fraternitati
 «tuae, tenore praesentium coincidentis, et per nos
 «etiam, nec per Legatorum et apostolicae sedis litteras, impe-
 «tratis hactenus, etiam vicinam, ut per nos ad provisionem
 «promissam, vel de iactis impetrandis, etiam si contin-
 «atur in ipsis, quod eorum imperatoribus quaesierit.
 «Apostolica in dispendium non obstat, vel quantumcumque,
 «alibi quoque praesentibus substat in illis, nisi plane et
 «expresse de praesentibus fuerint mentionem, providimus
 «re ulterius, quoad videris, in provisionibus, collectis, et
 «procuratoribus memoratis, praesentiae sedis Legati obqua-
 «tunc tenentis, nec propter ad huiusmodi provisiones, collectas,
 «et procuraciones, a quibus te Dominus absolvendum, per praes-
 «entis litteras contrarias interdictis, et Excommunicationis seu
 «sententiae contra te quovis modo fortiter promulgatae, de
 «gratia sedis apostolicae. Monemus, ac reus promulgare
 «dey diuinus et tunc irritas, et inanes, et nullas penitus esse
 «tunc firmitatis. Et ubi ergo omnino hominum, licet haec
 «paginam nostrae excommunicationis, absolutionis, et conceptionis, et
 «ordinationis, et constitutionis infringere, vel ei ausu temer-
 «ario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit,

Rajnerius III.

„iniquitatem criminantis Dei, et Beatorum Petri et Pauli
„Christodorum eius, ~~indignitas~~ se novit circumvenit. Datum
„Petavi IV. circa Solis, Pontificatus nostri anno secundum
„3. „ Clemens Epus servus servorum Dei, Venerabili
„fratri Raynerio Epus Sacerdotum solutus et apostolicus
„liam benedictionem. Omnia devotionis affectibus
„quem ad nos, et Romanam Ecclesiam habere dignus
„sunt, promittit, ut apostolica sedis committat
„sagittas, memoriam tuam in his annis digna gratia
„is, invariabiliter pronuntiet, et tibi se reddat ad
„gratiam, liberalem. Volens igitur tuam honorare
„personam ut per honorem tibi exhibere amplius
„verba novem, fraternitati tuae civitate nostra
„vivendi hac, que, sicut ad te pertinet, et facit
„ut nos te, vel in alium, non per alios et nam in
„tua Schola, et circumscripti, et tunc, Hymnographi,
„et Glosse, Cathedralibus, et in sancto Gaudens Mon
„asterio, S. Petri, et tunc, et in S. Joannis Modestis,
„Venerabili Ecclesiarum, memor in Regibus tuarum
„Ecclesiarum, et tunc, in quibus duo vel plures
„Beneficentia habentur, Eulens in Regibus, videlicet in
„minimam. Eulens Regula personarum idoneas in foveis
„et sociis, et in talibus, et providendi eorum militibus, in
„Praeterea in Praetorio Eulens, et duobus personis
„personis, aut alii in duabus eadem Eulens, in
„et una, et tunc in altera eorum, de dignitate eorum
„et ad nos eam, et tunc in Eulens, et tunc, ad nos
„et tunc, alioquin. Praeterea Praetoria, et dignitas eorum
„modi, non vacant ibidem servandis eadem auctoritas
„et tunc, et tunc collationi, memoris eius, eodem modo, cum
„vacaverint

„ cum vocaverint, conferendi, et providendi eis de illis, ac in-
 „ ducendi personarum eorum, vel procuratorum eorum, in con-
 „ solum possessionem eorumdem Praebendarum, Benefi-
 „ ciorum, et dignitatum, quae vel de consensu contra-
 „ gerit eisdem, ac iuribus, et pertinentiarum ipsorum,
 „ et dependendi indebita, necnon et aliunde personarum illarum,
 „ quibus de dictis praebendis, Beneficiis, et dignitatibus
 „ duntaxat providendum, ad Praebendas, Beneficia, et digni-
 „ tates eorumdem, cum vocaverint, prout et iuris ad-
 „ mittit, ac personarum ipsarum de Canoniciatum, Praebenda-
 „ rum, Beneficiorum, et dignitatum praedictarum, fructibus,
 „ redditibus, proventus, iuribus, et obventionibus universis,
 „ integre responderi, nec non et contradicere auctoritate
 „ eadem, innovatione, restrictione, commutatione, non obe-
 „ stantibus de recto Canoniciatum iuribus, et quibuscumque
 „ aliis statutis, et consuetudinibus contrariis eorumdem
 „ Ecclesiarum, iuramentis, confirmationibus sedis apostoli-
 „ cae, seu quacunque firmitate alia roboratis, aut
 „ si aliqui Apostolica vel alia quavis auctoritate, in
 „ eisdem Ecclesiis in Canonicos sunt recepti, vel utu-
 „ cipiautur iurant, seu si super provisione cuius-
 „ que personarum de dignitatibus, Canoniciatibus, et Praebendis, ac
 „ his Beneficiis Ecclesiasticis, in eisdem Ecclesiis specialiter,
 „ vel in illis partibus generaliter dictae sedis, vel Lega-
 „ torum eius, litterae sunt obtentae, itaque si per eas
 „ ad inhibitionem, reservationem, et decretum, vel alia
 „ quomodolibet sit propositum, quibus omnibus, praeter
 „ quoniam auctoritate nostra, in eisdem Ecclesiis, receptis,
 „ prout praebendis, Beneficiis, et dignitatibus, ex praesentibus, per-
 „ sonae praesentibus eisdem, sed nullum per locum sedis,

Raynerius III.

"in hoc est, quod assentionem aliorum Canoniarum,
"Praebensium, vel Beneficiorum, et dignitatum prae-
"iudicium gerentes, aut si Venerabilibus fratribus, vel
"aliis personis, Episcopis, Abbatibus, et Canonicis Episcopis,
"aut aliis personis Capituli praedictarum Ecclesiarum,
"vel quibuslibet aliis communiter, vel diviserim, praesentem
"aut sedem indultam, quod remissionem, vel provocationem
"relationum minime teneantur, quodque ad id con-
"suetudinis, aut quod interdictum, suspensum, vel excom-
"municacionem non noverint, si non quod de Canonialibus,
"Praebendis, vel Beneficiis, et dignitatibus eorumdem
"Ecclesiarum, vel ad eorum collationem, provocationem,
"aut aliquam aliam dispositionem, conjunctionem, vel separa-
"tionem, aut aliam, resultat aliorum providere per litteras
"aut Prolocutorum non liceat, nec aliorum, et excommunicatorum,
"de verbo ad verbum, de incanto, cuiusmodi mentio-
"nem per quoslibet alios in eadem sedis Ecclesiis
"verbaliter, vel scriptis, quo minime teneantur existant
"aut quam in eisdem non contrarium effectus fuerint.
"etiam nostrae gratiae ingredi valeat quomodolibet,
"non solum, sed etiam, eorumque totis tenoribus, in
"eisdem litteris continetur, et mentio specialis, vel si per
"nos praesentem, aut Beneficiorum existant liberam exco-
"municacionem concedere facultatem. Datum Patre
"die III. Idus. Julii, Pontificatus nostri anno Secundo."

Itaque ad ea, quae Verellanus gesta Communiis concernunt,
regrediamur.

5. Verellanus anno 1304, teste Erico rex. 104, & ordinem de
sactionem altari, omnesque annis in quibus dea obsequio
servare aggressi sunt. Et tamen interea locis suis de-

fuerunt.

Rajnerius III,
Placent.

episcopus. Chron. Pisanum, et. stat. to. 4, et Chron. Placent.
et. stat. to. 16. apud illud etiam, hinc annos Albertum de Montem
Placentiae dominum, de quo supra, facto exorta, in
quo aderat Galeatus viccomus Mathi filius, adversus Pavi-
am, Verulanum fovendo, nonnulla praesentium gesta
eximieque, agrumque dignum; sed superminuit
Verulanus cum sociis, inter quos et Joannes Montifera-
tus Marchio, cum inde deinde, factaque insurrectione,
agrum Placentinum ad mortis usum civitate, inquit et
ducta usque, devastata.

9. Anno 1302. die 19. Januarii, Joannes Montifera-
tus, dum Verulanum adhuc Verulanum arripit praesentem
retor, diem clausit extremum in castro Clavasio pactis
amicorum 24, nulla stirpe relicta; convecto sub eadem
die testamentis, quod videtur Bruni fol. 102. in quo
Montiferaus heredes scripsit Joannem Violantem sororem
suam, supervivens gracorum, et filios eius, interim
tamen recomendavit totam terram suam et Marchio-
cratum in custodia, protectionem, et defensionem,
et gubernationem Comitibus Paviae, et Dni Clauspedi
Marchionis Solutiarum, et Dni Comitis Siliviani de
Langusio comitis de Conello, et eorum regum; qu-
bernant et defendunt usque ad eventum heredis. Egre-
gus atque Princeps, et bellinae indolis, cum procul dubio
gesta Patris aequaret, si diutius ei vivere licuisset. Erat
tamen Bruni operum fol. 106. Verulanus et Novariensis
a Joanne in usum reductis fuisse potestatem. Et tamen
certo certis huius Principis in Verulanis, et Novariensis
nullam suis fuisse praeter fides, et amicitiam. Scri-
bit praeterea eod. Bruni, tantam benevolentiam cum

Rajnerius III

annu. subdit. sibi maritus Joannem, ut Emmanuelem
Venetum Phisum, veluti eius mortis reum, quin
ipsum civitate non reddiderat, interficerent, interfe-
cerunt. Cum Joanne contracta est manu
la lobola Maroni.

10. Eodem anno 1308. Savienus, quorum fidei, Joannus
sive, Gustavus Marchionatus com mendaverat,
interfuerunt, ut quaestio de Eridio, iure dominorum,
hic ab aliis dirigitur est, et Eridius odio lo-
luta. Erat in Archivio Civitatis (Castro) compendii
sive 22. Maii, cum Marchio Salutarum Marchio Mar-
chionatus Montisvati gubernator, de consilio sequentium,
et extenuatione Montisvati, et Eridius quaestiones
pervenit, deinde cum comitibus Dominis Philypus
Joannes Comitis Blatus de Louello, et Guido de la
Gene. cruce.

" Anno Civitatis Sive cruce. Indit. III. die XII.
" Eridius Marchio in Castro Pontis Maris. Probili vir Boni-
" mus Marchio Marchio Salutarum, gubernator Mar-
" chionatus, et Eridius Montisvati, et hereditatis quondam
" Illustis viri Sive. Joannis Marchio Marchio Montisvati, pro-
" pteritis, velutis, et comitibus Sive. Joannis de Eridio,
" Joannis de Gabiano, Joannis de Craio, Courado de fu-
" rino, Alberto de Marzio, Joannis de Montisvati, Henrico de
" Henrico, Alberto de S. Henrico, et Nicolao de la fola,
" Joannis de Eridio, Joannis Advocato de faveo Sive,
" Joannis de Eridio, Sive de Eridio, Joannis de Eridio,
" Alberto, Joannis, Joannis de S. Salvatore, Joannis Marchio
" de Sive, et Alberto bastardo de Montisvati, sa-
" pienter, et consiliorum, et Sive de Marchionatus,

" Marchionatus, et Joanne de Crovello, Hugone de Crovello, pa-
 " ricio Courado, Saomo de Sulo, Alberto de Jarana, Saomo
 " Eladio, Saomo Portuario, et Elaphio de Valle, et uba-
 " notibus, et sapientibus loci ordinis, ad precum et instanc-
 " tiam Dñi Alberti de Porta Landiani, Alberti Mar-
 " culli, Isidori et Alberti de Radio Sidi, et uba-
 " tium Communis Rine, et de consilio ipsorum,
 " nomine ipsius Marchionatus, et hereditatis, recommendat
 " in scriptis francie notario, publici persone stime-
 " lanti, et recipiente nomine, et vice, Communis et loci-
 " rum Civitatis Verulanæ, stare in arbitrio, et sen-
 " tentia de iure profunda per notitiam viri suum.
 " Philippum de Langano, civitem Palatinum^{num} dñi.
 " nichil presentem, et quidoneus de la Laure obventum
 " arbitrio dicto per ipsum Dñum Marchionem, de omni-
 " bus et singulis querimoniis, connectionibus, et
 " controversiis, et discordiis quales sint, et moventur, seu
 " esse, et moveri possunt inter ipsum
 " Dñum Marchionem nomine dicti Marchionatus, ex
 " una parte, et dictam Communem, et homines Verula-
 " num ex altera, nomine et occasione loci ordinis, et
 " eius districtus, iurisdictionis, et pertinentiarum ipsius
 " loci; eo modo quod fuerit dictis arbitris, super pre-
 " dictis cognoscere, iudicare, definire summarie, et
 " de sure, quolibet tempore feriatis et non feriatis, pre-
 " sentibus, et absentibus, legitime tamen citatis,
 " quibus per dictum Dñum Marchionem dato nomine,
 " et nomine sponte convenit, et omnia, et totum id quod
 " sententiatum, et pronuntiatum fuerit de iure, per
 " dictos arbitros prout mandatis, dictis Dñis Marchio-

Rajnering 116,

„Dñs Elzebio nomine suo supra, promittit in praescripto
„secundo scripto nomine suo supra, attendere,
„et observare, et ratum, et firmum omni tem-
„pore habere, et tenere, et contra non venire mo-
„do aliquo, sub poena marcharum decem nullius
„argute, sua poena soluta, et non, rati expresso
„secundo scripto, et ratum, et firmum permanentibus
„scriptis suis, et regulis, quas promittit, et in-
„stituta fuerint ut arbitror superscriptos, quos
„necesse est, si in eam incidit, promittit dicti do-
„mini Elzebio dicto nomine suo supra, dare, et ob-
„servare et supra dictum est, una cum omni
„nomine, sine sine ut in poena petenda, et
„videndo de corpore sine sacramento sciendo, prout
„ei dicitur, et inde in praescripto primo et secundo scri-
„ptis nomine suo supra, omnia bona, dicti Elze-
„bio nota, signum obligavit. Quod vero supra
„scriptum dicti dñs Elzebio, superscripto consensu,
„et in praescripto nomine voluit, et ordinavit voluit
„sine sine ad solvendi Augusti proxime venturi
„centum, solum terminum dicti arbitri proprium
„propter sine ad istam poenam remittendi dñs,
„et tantum sine, quantum ex placuit, et ex
„melius videtur expedire. Hoc actum, et expressum, in praes-
„cripto consensu, in principio, medio, et fine, quod
„omnia, et regula sunt, tam in consensu, et quod
„ut in praescripto, quibus dicti nominem dicti sine
„dicti Elzebio in praescripto notat, et in praescripto
„actum notat tam occasione ista quam occasione
„in praescripto nomine, quam alia quacunque de causa,
„et deinde, in praescripto Francisco Notario Reppentini nomine
„quo supra dñs.

"de causa, et quae eidem pertinebant, et pertinerent
 "utro, quaecumque ratione, vel causa, prout dictum Mar-
 "chionis nomine suo supra, uti coram dictis arbitris,
 "licet inno Dominus Joannes Marchio Marchionis
 "poterat, et potuisset tempore vitae suae, et si contin-
 "gerit mutationem non proferri, non revocari,
 "supra irrevocatum terminum, seu terminos, quos
 "longe excedere sit, et qui debeat in eo statu, in quo
 "tunc est, nunc dictum Marchionatum. Insuper
 "Bogranellus de Alipano iuravit in auctoritate dictorum
 "Dni Marchionis, et Vassallorum Marchionis, nunc
 "dicta omnia, et singula attendere, et observare, et non
 "contrariare, vel venire modis aliquo, seu causa, re-
 "sistendo omnibus negotiationibus, et depositionibus tes-
 "timonibus contra praedicta, omni alio iuri, executioni, de-
 "fensionem, et consuetudinem, legum, Canonum, auctoritate
 "contra haec omnia, et singula, et idem dictus Bogranellus
 "Marchio praedicto consensit, et nomine suo nunc;
 "hanc Chartam fieri iussit. Interfuerunt tamen
 "de parago, Petrus de Crivello, Joannes Palatinus de Ro-
 "mulo, Dni Bonifacius de Solutio, Georgius de Solutio
 "proter, Joannes de Corendis Prior ordinis hospitalis
 "S. Joannis Hierosolymitani in Lombardia, Joannes de
 "Loazpuz, Obertus Regulus Sacerdos, et Bogranellus inter-
 "pres, et plures alii inde testes. Ego Joannes
 "unus de Octava Notarius Publicus hanc Chartam au-
 "thenticam in praesentem scriptam.

11. Sequenti die in eodem Arbitros conveniunt Rikardus de
 Para iuxta Verulamiam Potestas, Simon advocatus de po-
 cotiano, Gonsalvus de Palestro, Gottobradus de peridono,

1. Martinus de Guro, Franciscus de Guro, Nicolaus de Guro,
10. Martinus Petenotus, et Egidius de Astorio, nominem
scitatis, et communis Villanum. Quod deinde
tunc habuit communem genus tot q. Soli eandem
sunt. Sed constat ex duobus chartis claustris civitatis
12. illis, et q. Soli, quos transcribere superacuum
est. Tunc enim continentur illi genus quod legitur
in communibus de Guro et Solitariis, non scitatis.
13. Grande volumus huiusmodi chartis, sicut hinc inde pro-
bat chartis, et simulationibus agitata, sicut, quod
dem claustris videtur hinc. Sed non identidem solutia-
rum claustris notestatur se non consentire in aliquo
ex his sunt chartis, non in quantum genus compro-
missionem valeret et contenderetur, maxime si claustris
non esset claustris, communiter auctoritate caret.
Quare utrumque committere censuerunt, sicut legimus in
omni documento eandem claustris.

Moja treća

Quazio

Rajnerius III.

« Sincero Communi Verullarum, nomine ejus Communi
« et altera, de omnibus questionibus virtutibus inter eas
« partes, occasione terrae, et territorii, et jurisdictionis Eriduæ,
« et prout in uno compromisso, hoc anno facto celebrato
« continetur. Siquis vir providus Guigardus de Ellysi, et unus
« eius, et Ambasciator nobilis viri dñi Communi de Murem:
« no Potestatis, Legationum, Pontificis, et Communi Verullarum,
« exprobat qualiter tenore, quo tractabatur de consilio:
« nunc predicto facto inter partes predictas, dictum fuit
« per dñam Simonem de Colobiano, et per alios bonos
« Verullarum, predicto dñico Pontifice Philiberto, quod
« sapientes predicti Verullarum non crederent, quod con-
« promissum propter fieri per dictam dñam Marchionem
« Salutarum, valitarum, et tunc dicta dñi Comus renocavit,
« quod bene bene notaret compromissum, et si illud con-
« promissum, quod per ipsum dñam Marchionem fuit,
« ipse dñi Comus prout, totaliter attendit, et observavit, et
« quod ipse Comus cum dñio Guidone summatim super
« dicto compromisso producit, et pronunciat, nulla excep-
« tione, seu oppositione in contrarium faciendo. Et
« post hanc providendo partes in casu, semper in qua
« libet prope protestatus est Sincerus dñi dñi Marchio-
« nis, quod non consentit in aliquo, his quae sunt
« nisi in quantum compromissum ipse Marchionem
« facit, et extenditur, ita quod ipse dñi Marchio non con-
« sentit de hac questione Eriduæ, videtur velle opposere,
« tenore sententiae, et ante, quod predicti arbitri
« pronuntiatione non possunt, quia compromissum non
« valet, ut sic, si dicti arbitri vellet pronuntiare a:
« ratione dicti compromissi, quod dicitur non velle,

Rajvering III,

non valere, commune Verullarum deceptum est, et fuit
et super expensis in quæstione prædicta. Quare
cum Volente, et sponte Verullarum ac requisitionem
dicti Dni Comitis prædicti fuerint compromissum sub
verbis, et promissionibus prædictis, requirit dictos Arbitratos
prædictos Dominus Comitem Philippinum, et Guido
de la Hure, quod eis placeat, et velint arbitris
et pronunciare de quæstione prædicta, non obstante quod
compromissum sit, vel expromissum, vel expresse posuit, dictum
compromissum, vel aliqui promissus facti, et pendium
scilicet prædicti, non valere. Qui vero Dni Philippinus,
et Guido de la Hure, arbitris et regibus, dixerunt et seponere
nomine talium fuerunt prædicti Guillelmus de Massy et alii
et arbitratores, prædictorum dictorum Volentes et la-
pensationem Verullarum, quod communis intentionis, et vo-
luntatis sit, et quod de eis placeat, et volunt arbitris et
pronunciare de quæstione prædicta, non obstante quod
compromissum sit, vel expromissum, vel expresse posuit, dic-
tum compromissum, vel aliqui promissus facti, et
pendium in causa prædicta, per aliquam personam non
valere, vel tamen, et quod fecerunt et curaverunt toto eorum
potere, quod ea omnia et singula quae arbitrabantur,
et pronuntiabantur, in quæstione prædicta, observare
et executioni mandarent, omni ratione et
sententia revocata. Et de prædictis omnibus, prædicti
Dni Comites Philippinus, et Guido de la Hure, arbitris
et regibus, et dicti Guillelmus, dixerunt auctoritate
dicta auctoritate infirmata, prout publicum Instrumentum
prædictum continet, et Hugo Jacobus de Villa et Notarius

11. Notarius civitatis Mediolani, Portae Novae, contratus
 11. & Martini ad Crangiam, filius quondam dñi Alberto, praes-
 11. dicti iurisperiti et rogatus reddere, et misisse.
13. Ex hoc documento comprobatur quod legitur, quod po-
 11. rimum de hunc annum. Statat hic scriptor, quod mē-
 11. Bruno, cum Gerardo, et Alantiano contraxerunt
 11. annis exules Bergomensi, in Patriam restituere, a Go-
 11. vernate Philippo Langaro, qui cum suis auxilia-
 11. ribus Mediolanensibus, Verulanis, et Romanis, Bre-
 11. monensibus, Laudensibus, et Franchensibus, Gorogium asque
 11. di' obdormi praecepit, de quibus dicto scripta reperimus;
 11. et quod postmodum probito Pontificis federatorum consensu,
 11. decretum fuit, ut cum Augusti Federatorum cor-
 11. creitis, apud Alantianum, in armis per se ipsos, Bri-
 11. tannus, Gerardo, et Alantianus, ad eum subinde con-
 11. venerint statuto tempore. Pontificis, Verulanis, et Romanis.
 11. Pontificis, Verulanis, Bergomensibus, Franchensibus, et Bremonen-
 11. sibus, numero sex m.
14. Anno 1306. Philippus comes de Langaro, et Guido Gu-
 11. rixus, Arbitri ut supra in questione de Guidis, om-
 11. nibus motus examinatis, et discussis, litem in possessione
 11. Verulanis adiudicaverunt, probata iustitia, quon-
 11. iam dñus ex Archiepiscopo civitatis.
15. Rex etiam Bononia et alibi. Amen. Anno
 11. a notariatu eiusdem mcccvi. dñi Boni xxviiiensis Martii Indictione
 11. 11. Cum multae, variae, et diversae quaestiones, lites, contro-
 11. versiae, et discordiae essent, vertebantur, et movebantur,
 11. et versae, et motae essent, et adhuc maiori offe, verte,
 11. et moveri periculis inter communes et homines Veru-
 11. lanorum, seu dñum Potestatem, Consilium et Governante

Bajazet II.

1) commune in illorum ex una parte, et elenchionatum
1) elenchionate, hic. Tunc elenchionatum elenchionatum
1) elenchionatum, gubernatum dicto elenchionate elenchionate
1) elenchionate, nomine ipsius elenchionate elenchionate, ex
1) altera, nomine et ratione. Loui Episcopi, et eius decessoribus
1) et successoribus, et pertinentiarum ipsius Loui Episcopi,
1) quorum occasione dictae partes se compromissum
1) et compromissum fuerunt in magnifico, et Potestatis
1) et Philoxygenum de Languno Comitem Pala-
1) tinum de Lemelle, et Guidonem de la Courte, et con-
1) stat per Publica instrumenta compromissorum facto-
1) rum per dictas partes, videlicet per instrumentum
1) compromissum facti per dictum elenchionatum elenchionate
1) elenchionate, seu per ipsas Tunc elenchionatum elenchionatum
1) elenchionatum, nomine ipsius elenchionate elenchionate
1) elenchionate, elenchionate elenchionatum. Tunc elenchionate elenchionate
1) elenchionate, traditum, et scriptum per Franciscum de Ostrum
1) elenchionatum, elenchionate. Indictione III. die ~~lunae~~ xxii. mensis
1) elenchionate, et per aliud instrumentum compromissi facti
1) per elenchionatum elenchionatum Potestatem, et Communitatem
1) elenchionatum elenchionatum, elenchionate. Indictione III. die Nunciis
1) elenchionate Salvi, traditum, et scriptum per Philoxygenum de
1) Palacio elenchionatum publicum, et cum graditi Po-
1) tatem Potestatis, Communitatem et familiam elenchionatum
1) constituant, et fassent nos artes elenchionate, elenchionate,
1) et Procuratores, Duos Jacobum de Cosmaris elenchionate
1) ritum, et Franciscum de elenchionate, et quoslibet
1) eorum in solidum, et constet per publicum
1) instrumentum, traditum, et scriptum per
1) Simonem de Ostrum, elenchionatum elenchionatum Com-
1) munitatem

11 Communiis Verellanum MCCC. Indictione II, die Mense
 11 XXVI. mensis Maii. Et cum praedictus Dominus Aldoufredus
 11 Marchio Salutarum, nomine ipsius Marchionatus
 11 fuisset, constitutus, et ordinasset Dominus Guillelmus
 11 de Aiano, et Thoma de Gabiano, et quilibet eo-
 11 rum in solidum, suos, et dicti Marchionatus Mon-
 11 tispertati, utros nuncios, sindrinos, et Procuratores etc. ut
 11 plenius continetur in quodam alio publico Instru-
 11 mento, tradito, et scripto per Sacrum de Camera de
 11 Parma et Notarium MCCC. Indictione III. die Mense
 11 XVI. mensis Junii. Et inde coram praedictis Arbitris,
 11 oblati fuisset Libelli introducti tenoris, qui talis est.
 11 In nomine Domini. Coram vobis eloquisse. Vir
 11 Dominus Comite Philippus de Longumaco, et Guillelmus
 11 de Aiano, arbitris electis, super contentione, et dis-
 11 cordis vertutibus, seu quae recte pararentur inter
 11 Commune, et Homines Verellanum, ex una parte,
 11 et Potentem Virum Dominum Aldoufredum Marchionem
 11 Salutarum, gubernatorem Marchionatus Montispertati,
 11 nomine, et vice dicti Marchionatus, ex altera, occa-
 11 sione vel Burgi, territorii, et suae iurisdictionis Geruini; pro-
 11 punit Garibay de Cosmario, sindrino, et Procurato-
 11 re, nomine Communiis et Hominum Civitatis Ver-
 11 ellanum, quod existentibus Communiis et Rectoribus
 11 Communiis Verellanum in possessione, vel quasi,
 11 Burgi et territorii Geruini, et muri et mirti impati,
 11 et omnis iurisdictionis, et inponendi fodra, et talia
 11 in Commune, et Homines dicti Burgi, et Geruini;
 11 Eue eloquisse Vir Dominus Joannes quondam Mar-
 11 chio Montispertati, iniuste intravit dictum Burgum,

Rajvering illi

et Praedictos Communes, et Auctores Verellarum prolaui,
et privavit propriam, vel quasi. Quare petit, et arbitrat
nisi, et proventibus Communes, et Honores Auctores
Verellarum debere restitui, et restitutos in propriam,
vel quasi, exercendi merum, et mixtum imperium, et om-
nem jurisdictionem, et imponendi poena, et Golefiam
Communes, et Honores, et singulorum personarum, et illi-
citatum dicti Burgo, et Territori de Estdino, non
obstantibus contradictionibus dicti Dñi Marchionis, sa-
lutiarum, dicto modo, et nomine, nec alterius alicuius
personae, nec Universitatis. Item preceptum Dñi Mar-
chionis salutiarum, nomine dicti Marchionatus
Montisprati, et ipsum Marchionatum privandum
esse, et revocari cum iure, quod dictos quondam Dñi
Marchio Montisprati, habebat in praedictis, si quodam
habebat, et si non habebat, ad restitutionem praedi-
ctorum dandam praedicto Dñi, praedicto nomine,
et per eum episcopus Communes Verellarum, seu ipsi
Communes. Item petit expensas factas, et pro testa-
tibus de faciendis. Protestatur tamen quod non as-
tringit se ad praedicta omnia probanda, sed solummodo
ad ea, quae sibi sufficiant. Super quo libello, seu
petitione, legitime lis contestata fuit, et positiones
datae per utramque partem, et responsiones factae
ad ipsas positiones, et capitula, et interrogatoria datae
per utramque partem, ut supra, et testes producti
per quamlibet ipsarum partium, super capitulis,
et interrogationibus ab utraque parte praedictis. Illud
Praedicti electi, volentes dictas questiones, fieri de-
bitò terminare, habito super his consilio in praesentibus

Pragerius III,

in scriptum omnium sapientum, in concordia et
et duorum Alberti Roromariae, Jacobi Patrice, et aliorum
de Godio, Jacobi de eliodestia, Petri de Landaffis,
et aliorum de etunovo, Buliani ellogoni, et Bonifacii de
de fana, Curisprutorum, qui diligenter viderunt, et ex-
aminaverunt praedictam petitionem, factam, et Posi-
tiones, quas fieri voluerunt per utramque dictam
partem, et dicta testimonia productorum per
quolibet dictam partem, et qui diligenter vi-
derunt, et intellexerunt, et examinauerunt omnia et singula,
quae coram ipsis arbitris, et ipsis Pontifi-
cibus, et aliis, et aliam notuerunt per quolibet
partem, et per eorum, vel aliorum
eorum Advocatos. Christi et omnium invocato, et Beatif-
icorum virginis Mariae, et omnium Sanctorum, et
Sanctorum dei. In primis de Consilio dictorum
Sanctorum omnium, et singulorum in concordia et
eius, et promittunt, sententiant, et arbitrantur, et praeci-
piunt in his scriptis sedendo, praedictam Communi-
tem, et Rectorem, et alios debere restituere, et restituendo
eius, et restituunt ei possessionem, et quoniam, praeci-
piunt, et exequendo iuriam, et iustitiam imperium,
et omnem iurisdictionem, et imponendi foder, et tales
in Communi, et Universitatem, et homines, et singu-
los personas dictae Burgi, et Civitatis de Eridio,
non obstantibus contradictionibus praedictae Dnithae-
schionis solutiarum, praedicto modo, et nomine, ne
aliquis alteris personae, nec Universitatis. Item
dicunt, promittunt, sententiant, et arbitrantur et praeci-
piunt praedictum Dnithae Thomam de Gobiano, us-
que et possessionem, oblatam coram ipsis arbitris, et
dictis contestationem super dysa possessione factam, et
provisiones, quae

Præfatus

"nomine, quo supra, et per ipsum suum & hominem, dic-
tum Dominum Marchionem Salutarum. nomine prae-
dicti Marchionis, et quoniam Marchionatusque abso-
lunt, et cum absolvent. et omnibus alijs in dicta petiti-
one comprehensib; salvo quod per praedicta non fiat
aliquod praesudicium alicui partium, nec praedicto
Marchionatus, in proprietate praedictorum omnium,
et singulorum in dicto Libello ~~expressum~~ ^{supra scriptum}, nec aliquo
modo iure, in alio iudicio. Praedicti dñi arbitri te-
nentes in Ecclesia S. Bartholomaei Crivellae, in omnibus
et per omnia dixerunt, promittaverunt, sententiaverunt,
et arbitrati fuerunt, et praecerunt, restituerunt, absol-
verunt in omnibus, et per omnia ut supra legitur,
in praescripto anno MCCCVI. duobus XXIV. mensis Martii
indictione IV, praesentibus dñis Johanne de Gobiano, et
Guillelmo de Mauro, iudicib; et Promotoribus praedictis
Marchionis Salutarum, et Marchionatus Montisprati,
et episcopatibus praedictis dñis Marchione Salutarum, et Ba-
rtholomaeo de la Rona et Torina, et tamen legitime citatis
absentibus, et item praesentibus Francisco de Massis dñis
dñis, et Promotori Communis Venellae, et absentibus
dñis Iohanne Venellae, et Jacobo de Germanico, iudi-
cibus Auditis Communis Venellae, et tamen legiti-
me citatis, et acquiescentibus. Actum in loco Crivellae, in Ec-
clesia S. Bartholomaei dicto loco. Interfuerunt testes nri
Oliverius de la Torre filius quondam dñi Leonis, et fra-
ter quondam Litta filius quondam dñi Alberti Litta, et Be-
neditus Crivella filius quondam dñi Alirani Crivelli,
omnes Civitatis Mediolani, et dñus Guillelmus Spensardus,
filius quondam dñi Guillelmi de Secutario, et Salvinus

« et Solviny de Gauda, filius quondam dñi Caroni de Gauda =
 « ita, et Petrus de la Villotta filius quondam dñi Gaurici de
 « la Villotta de Civitate Papiae; omnes testis rogati et
 « vocati. . . . . Ego Chasenus de Gara notarius, filius
 « quondam dñi Alberti de Gara Civitatis Mediolanensis
 « praedictis omnibus interfui, et rogatus hanc Chartam
 « veram fieri iussu meo subscripsi »

Et ita ordinum domini sui restitutum est.

15. Hoc eodem anno 1306. Mathaeus Vercenys, testis Coris, ite-
 rum belli sortem experiri voluit. Congregatis itaque oc-
 tinguentis equitibus, et peditibus mille quingentis, necnon
 Verulanis, et Brivianis armis instructis, Vaprium im-
 provisus visum est occupare. Erat tunc Mediolani Potestas
 Franciscus Advocatus Colobianus, frater Simonis, et Alberti, (minime Alberti)
 quem paulo post videmus Episcopum Verulanum. Ver-
 ulani se intellata, Mediolanum circumierunt. Potestas
 ergo nepos Mediolanensis, et seniorum collecta exercitu,
 Vaprium contudit. Ergo Mathaeus ut id coque vit excre-
 tum dimisit, et desperatis rebus, planum fugit, Pesa-
 riam Episcopus Brivianus, interim suscepit.

16. Dum haec aguntur, Theodorus Palaeologus Andronicus Rom-
 anis Graecorum Imperatoris, et Violantis, (fratrem dixerunt
 Graeci) Joannis defuncti sororis filius, ab eodem Germanice
 re designatus, et a Legatis ad id Constantinopolim directis,
 novum totius Marchionatus, exprostatum, in Constantinopoli
 pervenit, moxque ex parte a Theopredo salutarium
 Claustrum, sub tutela quibus occupatum.

17. Anno 1309. prima classis Albertus et Austus, Rodol-
 phi Caesaris filius, Romanorum Imperator, a
 Joanne Siculae dñe, fratris filio, nepotes interme-
 plas est; eique a Septemviris, comitibus suffragis sub-

rogatus

Rajnerius^{us},
interrogatus est Henricus VII. Luxemburgicus sub Re. cronu-
bris, eundem annu, non multa quidem ditione praeditus
sed vir pios et fortis et viriati interna, non solum
ut, sed Episcopatus quoque insignia edidit reli documen-
ta, quo haec pios in Ecclesia, semper exultavit. Habi-
mus ex archivio nostro, quod hoc annu^{Ugo} Episcopus Episcopus
cuius litteras videt Clementi V. Pontifici Maximo, qui
bus ^{miris} ~~miris~~ commendandis virtutem Petri Advocati qua-
rentis (hic est Petrus, qui contra Dulcinam Heresi-
archam, Rajnerio Episcopo, et Ecclesiae, egyptiam novam
quendam, de quo, meminit Historia, ipsius Dulcino
pro reuerentia) et obliuio Veritatis, Laboremque inextinguibilem
pro Ecclesiae Episcopatus iustitiam defendendi, obscurat
ut pios eam filis, pios compendit et of-
ficio, et gratias perungitur. Eodem anno, et mense
Octobris, tunc Corio, magnus conciliabulum Mediolani ha-
bitum est, cui interfuerunt omnium federatarum
legati. In eo actum est, et conveniunt
littera decretum, ut pios inter ipsos, ad decem annos
renovaretur, et confirmaretur.

18. Anno 1369. dum attinuerit abbas Carolus II. cognomen-
to Calandus, et canonicus Rex, magna liberalitatis, et munus,
et pios pios pios se reuerentia. Suavit Robertus
cuius filius secundogenitus Dux Calabriae, de quo pios
in decessu videtur sermo. Eodem anno ingentes mu-
tus Placentiam. agitarunt; quos tandem exco-
sionem iugo, et Robertus Scottus Civitatis dominum re-
ruit. Guido Guisardus Placentiae dominatione de-
tus, magnam in hostium, et Placentiam, expeditio-
parat. Admunt Veritatis, tunc Corio, auxilia rebus
et pios novellas eundem annu conjugatam, vastat

Scottus,

Raynbrovii 111.

vastatus Placentinae ager, et multa adducta praedicta,
sed nil praeterea. Etiam erumpente nocte, paucis-
simum exercitum, in fugam pellit. Hoc lobentis
Curianorum fortuna initium fuit, quae non
multo post graviora accepta ista, proposita est.
Guido Curianus Castellum, ^{rev!} seu Castellum Curian-
um Archiepiscopus Mediolanensis, aliosque Curianos
consanguineos suos, proditionis inculpatores, in vincula
coniecit, atque Angliam, carere custodiendis misit.
Ob id a Cardinali Palaeo legato Apostolico, qui
sacris interminatus, atque urbs ipsa interdicto subie-
cta. Pagani Curianus Patavii Episcopus, et cum Coli-
lipporum Langusius Dominus Papiae, Simon de Fe-
lobiano Dominus Vercellarum (quem illustrator Chas-
to. & fol. 44. dicit etiam ducem Curianae) Chetivus
Fivragus Dominus Landae, et Guillelmus Brucatus
Dux Novariae, probe intelligentes, quo res Curiana
li exempli spectaret, prope Mediolanum occur-
runt, ut partes ad conciliandum revocent. Ex in-
terducentibus, id unum a Guidone aigre ^{obtinere} obtinuit po-
tuit, ut archiepiscopus, et utique Curiani, qui in ca-
stodia detinebantur, carere exempti, ad consilia
Mediolanensis Domini ablegarentur. Et inde Copo-
nus Guidoni implacabilis, adventum in Italia Hen-
rici Regis sollicitare coepit. Quod quomodo exitiale
fuerit Guidoni, multoque Curiano novum, vi-
debimus postea. infra.

19. 1300. die 19. Novembrii, Raynbrovii Episcopus, meritis, et
auxiliis plenis ad Deum transit, confectisque rebus suis
postremas voluntatis Tabulis sub 12. Bullis praecedentibus,

Ragnarius filius.

procedente, nupti per Jacobum Elmorau et Ottonem
cellarium, cum Henrico VII. iam Italiane intrape
gentibus pactis certum altoribus. Apertis Ughellis,
Ragnarii regis, incompertum repertum fuisse anno 1530. Pro
eo non multum, fortassis a vero aberrat, qui dixerit.
hanc Ragnarium esse ipsum Ragnarium II. quem tu
pra post Martinum, electum diuino Episcopo Veru
lunum anno 1268. Nam praeterquamquod conuen
tit nomen, et eadem familia de Reyrou, constat
etiam, quod si anno 1268, iam erat Episcopus dignissimus,
quippe qui anno 1303, quo factus est Episcopus Verulani,
quingenta annos, et ultra, et probum in historia
solum ^{super} prolatum, inde summa cum laude ge
ratum transiit in omnibus dignitatibus Ecclesiae
Verulanae, Canonici, Cantuarii, Praepositi, et
demum, subdiaconi, et anno 1278. iam erat archi
diaconus, unde liquet ex documento, prolato supra
Hugonem numeris 2. Stabat autem Ughellis in
Regno Vaticano, quod post obitum Martini, cum
Hospitalium differret in Electionem novi Episcopi, usque
anno post Jacobum de Forcigno Canonicum Veru
lunum, altera Ragnarium advocatum egerat, Grego
rius X. electionem irritam declaravit, et Hugonem
de plenitudine protestatus, ab Augustana sede adhuc
transiit.

48. Ragnarius secundo, floruit Ughis Verulani de Romo
nensibus, cum Honoribus Episcopi Croverianus. ab anno 1303.
ad 1328.; de quo videmus Carolum a Basilica Petri
in sua Ecclesia sacra a fol. 126. ad 1263. floruit et
iam Honoribus de Romanis Ughisius frater, qui

qui apud eundem Carolum legatos summis munere
 tum Vicarii generalis, tum Castellani Vallis Gratae: ibi-
 bilipinam Bouronorum, seu Bouronorum familiam,
 fuisse olim una cum praecipuis Civitatis Verulanis;
 et inde Mediolani transplantatam, ubi aliquot ob-
 hinc saeculis, magna cum laude, et gloria glo-
 ria, iniquiter fleret, nemo dubitavit. Erant in
 suburbio Civitatis, ipsa domus, quae rem tes-
 tatissimam faciunt. Porro cum per ea tempora
 factiones Guelphae, et Gibellinae, fere ubique ^{ubi de} ~~solide~~
 inter se contenderent, Hugonem quidem, uti
 Commune Patrum, neutri adhaere, scribit foli-
 o 144. Verum si perpendamus, si contra Do-
 minus Guelphas, Mattheum Vicecomitem cum Gibellinis
 milis fuisse, et praeterea post adventum Henrici VII,
 constanter pro Vicecomitibus stitisse, et ab eodem
 Henrico pluribus privilegiis, et gratiis honoratum fu-
 isse, cogimur dicere Gibellinae factionis fuisse.

Ubertus

Ubertus.

Anno 1310.

1. Hunc annum 1310. insignem fuit adventus Regis Hen-
 ricus in Italiam. Praemisit ille legatos suos ad bor-
 bordum Civitatis, qui nuntiarent se praeparatum
 ad capiendam Italiae Coronam affuturum. His-
 to tunc erat Italia, eruentis Guelphorum, Gibellino-
 rumque factionibus. Guelphi plerique in Civitatibus,
 exceptis Gibellinis dominabantur. Principes Guelphae

Albertus.

partes in Lombardia, prout Guido Guisardus Mediolani
Dominus, Simon Advocatus de Colobiano, qui non
solum Verulles, sed et Forali, et Clavariae, imo et pu-
mae, teste Illustorio, dominabatur: Antonius Jiri-
saga, et Philippus Longus, ille Landae, hic Pa-
piae principatum obtinuerunt. De his probo aurbio-
si calaneo scribit Geretius lib. 10. sup. historia illata
est in tom. 9. res. Ital. Ita eius verba: erat tunc,
(in adventu Henrici) violentus Mediolani dux, Guido de la
Cone, illaque trux sedem, post legem Elathii, octo-
ferre ^{de terra} ~~terra~~ ^{terra} tyrannide ~~terra~~ ^{terra} propebat, nec minus etiam
Pergamum regis tyrannide opprimeret. Verulles autem et
Clavariae Simon de Colobiano, prout modo praecebat.
Papiam Philippus et.

• Marphesi

2. Cuius vero fuit, meritisque Gualphorum et Gibel-
linorum factionibus, conditis Abbi Verulanis, ex
Schrodero prout. descriptis in adnotat. ad rubr. 10. lib.
10. historiae Albertini Elaphati, quae proutat to. 10. res.
Ital. Pignorus his verbis: „Cherunt, inquit Pignori-
us, huius gentis (Advocatorum) Schroderus monum.
Ital. lib. 10. p. 324. his verbis: „afflicta quondam vi-
vere, civium intestinis discordiis factionibus pro-
pitiis. divisione Gitionum et Advocatorum. Et tunc
„oportuit, subdit Pignorus, Verulles fuisse perime-
„batur a civium discordia, maiorum nostrorum
„aero, cum scriptor noster quae apud me lib. 10. p. 324.
„habebat: Quae magis deffendat sit minoribus hodie
„status tam nobili civitate praedita. ex am. civis
„et in ea civitate discordia rerum prodiga, huius
„arumque perditio, in tantum inter portum et per-
„tear

et portum graculoit, et unam civitatem seditioni
vivis in duo castro redeperint, igne, et puro can-
-ta vastant; et in unitate prospicata, civitas
gloriosum nomen significatum assumpsit. Hanc clle.
 "(Schadewy) De Venetis, Urbium aliquot orbis prima-
 "rium, ortum, et statum enarrat. Hanc ibi Piquet-
 ruz. Simon de Colobiano et vocatorum gentis
 Prunus, Venetensium Republicam portumque mo-
 derator, ob anno 1299. pro Venetis exactus est
 Galeatus Veronensis, Matthii filius, et cum co-llo-
nes, caeterisque gentilium portum homines,
aut et Guillelmo Ventura. Chron. clle cap. 19.
 res. Stat. to. XI, utalimur supra.

Et Audito Itaque adventu Regis Henrici, Simon
 de Colobiano, Antonius Pittagor, et Philippus
 Langus, in dicto Concilio mediolanum se con-
 runt, quid agendum esset, in curia Guicci, com-
 munibus suffragiis deliberaturi. Quod cum eo equit,
 quique foverit facerint, accurate referat scrip-
 torum synonem quod elaborator. res. Stat. to. 9,
 fenetis lib. 10. Joannes de Cornueto cap. 12. 14. et 15,
 ex quorum ore placet erigere.

" Ex omnibus Guido elaborator (ut fenetis)
 " voluit facere adventum peroris, eo quod dum po-
 " tentiam ~~graculoit~~ graculoit, Philippum, et Albertum
 " Simonem, et Antonium, quos non videri tyran-
 " nidi reprobos, quid agendum tanto reuer dis-
 " crimine, auxilium consilio exquirat. etc. (Pon-
 " nunt denique Principes quique apud Laudum,
 " ibique sobrie percontantur, quid imminenti pericu-
 lo,

Albertus

"periculo, cautius peragendum foret, dummodo utrobique
"viret, alios imperios Lombardiae Duce per-
"tinentes etc. Hinc autem magis memorati quingues
"Duce, dum ad salubrem tyranniam, complices non
"haberent, ex se, solubrem sui status opem redimere
"destinavit. Elabebat quidem Antonius Augustum
"venientem prosequi cunctis, illique totis viribus
"adversari, quod et Guidoni, Simonique visum est,
"Philippum vero thesauri apertis Germanorum Pisan-
"um, placidumque esse. Est autem Albertus laudatus
"ingenio potius, quam viribus, auroque civitatem
"dum ~~dictat~~ ^{et}, quod est servilis amor in Deum,
"quodlibet populus Germanorum natus, benevolentiam
"fovet. Praeterea non ignorabat effrenum vulgi exat-
"tantis ambitum, Caesarum votis supplicibusque
"sceptum; ob quam rem a Dogulo et destitutus
"rebat impido. Sciebat quoque Caesarem, molli-
"ri tributus, nullave fractione tardari prope; unde
"admittendum benigne illum, admissumque, dolis
"perandum, aut vi repellendum, facilius persuasit.
"Ex hac propterea disrupsum mentis librum, ceteri
"oppressere, renque tacitam adhibentes, timore vi-
"culo foedere inestiti ad suas sedes properare redierunt.
"Hanc penitus. Audiamus nunc Joannem de Formicato, qui
"accuratus uno persequitur. Interim, inquit, audito
"Henrico Regis adventu, Pisanos quosdam factionis
"Lombardiae, Mediolanum vocatis, in aula Guidonis
"de la Gonne conveniunt, ut super tanto rebus even-
"tu, si fortuna consentiat, aliqua solobis consilio cap-
"tetur ^{ex} via. Virum ibi militem pro re gestis, inco dis-

"Cognatus

acceptetur

Albertus.

11 uno discrepantes in consilio, quisquam pro se arguit,
11 plusquam iurgis, quam consilio, pluribus diebus tenuerunt.
11 Cuius rei primum auctor fuit bonus Philip-
11 po de Langusio, qui tunc Papiae, regnantis nobis
11 timi factionis primas, et ductor erat. Hic se satis-
11 literum Regis vocat, regne et domum eius, multis Im-
11 perialibus donis, et gratiis decoratum aperuit, minime,
11 inquit, dūo meo rebellis ero. Haec audita von Bon-
11 tis, insolens nimium plerisque visa est. Quippe nihil
11 se, nihil sollicitudinis gerere generum eius Guilielmum, sol-
11 licite timoris non modicam causam sibi fore cre-
11 debant, cuius obtinendi dominatus, in adventu Regis na-
11 rum ~~mensur~~ ^{sui erat}. Stupentibus itaque ceteris, Antonius
11 de Ferrara, in cuius cura, et potestate, Landensis civitas
11 erat, licet absque titulo, privatus viveret eius auctor-
11 tas. Postquam, nihil, inquit, ad id cuius gratia voca-
11 te sumus, agi video, ipso de quo minime dubitabam,
11 ingrediente, per se quiescere agat. Quaremus et nos
11 in aula Regis, locum. Eius verum iudicium ha-
11 bebamus, cuius ceremoniae nollat auctoritas, nobis-
11 litate gentis, necnon divitiarum, et amicorum co-
11 pia, et cum eo Simonem, advocatum de Colobio-
11 ro, suae partis principem in Serellis augustinus,
11 in eo colloquio ad propositum Boniti summo-
11 dum, frustra plurimum laborasse, multis induitis
11 causis periculorum operentibus, huius Regis adventum,
11 cui affirmabant, de facili posse resistere, dum ad res-
11 taurum manumque sint, qui ex nobis praesep-
11 tulum vicinis misit. Eandem hi Guelphorum Lige-
11 rum Principem, nullo ut fertur, per commune col-
11 loquium

Ubertus.

colloquium fundate proposito; inconvulsa domum redeunt.
Sunt qui afferant Comitum Philipporum, Simonum
Advocatum, Antonium Girardum, et Guillelmum Caroli
Robertum, quos supra memoravi, nulli aut paucitati
eis adhibitis, cum praefato Guidone, priusquam esse
diutius discederent, alia cooptare consilia, quae ve-
lut solandi aegrum curis adierant, ipsarumque in un-
biculari camera solitarium, et Susanicentem, Bonny Phi-
lippum, cui caeteri negotium dederunt, tali sermone ex-
pressus est: Rerum est, inquit, Guido discrete agere, ne
propter factum, poenitentium sit. Staque quoniam, an
resistat expediat, an obedire regi, quidque tutius,
aut utilius nobis sit, adhuc incertum est. Idcirco ex-
plorandum est, quoniam conventionem uti. satis opportunitate,
oportuna in hoc saltem fide, nobis dedit. Si viri ma-
gis, neque consilio, neque facto tempore dedit nobis. Si ta-
men minus cunctis Principibus Lombardorum, ut occurramus
ad adventum regis, saltem cum, superatis Alpibus,
Astensem descendat in eam. Ibinus videre, ac sapere
monus regis. Si ad eum facile nobis erant aditus, ve-
luti perpendicularis, an duri, aut molles sint nobis acui-
mores eius, adhaerent hostibus nostris, an sentiat un-
tiam quid opportunitate, et obsequii conferre propinquis.
Quibus exploratis, satis opportuna conventionem, ac deli-
berandi tempus erit nobis. Internum intentis amicis
cum, atque sociorum subsidis, iustitiam, quam soli-
quimus, Mediolani pro se, ac tempore curatur nobis.
Nos autem apud regem curabimus, ut nos ob-
sentia suspectum habeat. Haec Joannes de Formano,
qui teste Oratorio, scripsit circa hanc aetatem.

4. Elliqua huc pertinentia, adnotata legimus in Historia
Bernardini Gori ad hunc annum, in hac verborum
"quinto, inquit, ^{Aprile} ~~Aprile~~ mandò Enrico i suoi oratori in
"Italia, a far intendere la sua pacifica venuta. Per la
"qual cosa, il Visconte di Castiglia, venne a Milano ed
"a Bologna. Et che viene piangere a Guido Guariano, il
"quale quanto gli rimprovera, non si trova. Et nondimeno
"in Milano domandò i fautori, e capi della parte Guelfa
"in Lombardia, come fu il conte Gualtero Langosco, suo
"nuovo, signor di Pavia, Antonio Gisibago in Lodi, Gu-
"glielmo Cavalcabò in Cremona, e Simone Stocato,
"che di quelli parimenti teneva il principato, e con
"loro avuto diligente consiglio, essi non sono tolti.
"no che si videro l'Imperadore, ma il Guariano
"come turbato, cominciò a dire: Son non vi ho do-
"mandato per la distrazione mia, né de' vostri amici,
"ma solo, che si pigliasse la via, in quel modo potet-
"te vincere a Costui, o venire in Italia, conio si achie-
"questa venuta, solo abbia a causare l'ultima nostra ro-
"vina... siamo dunque solleciti a difendere la
"nostra Patria con le ragioni nostre. E finalmente i Pri-
"ncipi dei Guelfi, lasciando la risoluzione in sospetto, si
"tornarono alle loro città, e Guido rimase in grandissima
"angustia. Hanc Gori.

Q. Dum hanc in Lombardia, diversis agitantes studiis, Hen-
ricus superatis Alpibus Conventum pervenit, mens
Octobr. Excussit. Hoc comperto elapsis Lombardum
quid factioni adversae partis molientor apud Regem,
publico Edicto, et gravissimis propositis poenis, expressum
e proprio Ep'tu omnibus interdicerent. Sed habemus, et

Albertus.

ex relatione Nicolai Epi Rotomagensis, facta Clementi VI. de
Stemore Italico Henrico VII. quae extat. 9. rer. Ital. ibi:
Henrico existente in Genova, in Mediolano in Venetijs,
et in omni loco adu-, ordinatum fuit per eos, qui
tunc dominabantur, sub pocna gravissima quod nu-
um Episcopus nullus esset. Verum Ricardus de Episcopi-
bus, Gibellinae Veneticorum partis caput, huiusmodi inter-
dicto contempto, ad Henricum Genovae adhuc commo-
ratum, quosdam accusatus recepit: in illo loco (pro-
sequitur Nicolai Epi Rotomagensis.) Ricardus de Episcopi-
bus de Venetijs, caput, non obstante pro-
hibitione, quod nullus summus Episcopus esset, venit
cum centum armatis equilibet Genovam, divis Publice,
quod destructus erat et ru-, et caput, et confinitus propter
partem superii, et quod sunt duo mo, de illo modo,
quod ei remanserat, paratus erat ei servire usque ad mor-
tum.

6. Genovae pariter conveniunt Principes Lombardorum Henricus,
Philippus Langusius, Simon de Advocatis, et Antonius de Laudis.
Eorum adventum, et negotiationem quod regem, describit Al-
bertus ellapsatus lib. 1. lib. 10. tom. 10. rer. Ital. his verbis:
Increbescite itaque pauci per universas Italicas urbes
ad infero, superoque mare, in utroque Galliae
monte, Germaniae Principes, populorumque gentium
paucorum, atque transitum Regis conductum,
impedirent ac quae contraria in studia, varios ob-
lationibus diurnis et. Ex his principes Lombardo-
rum Elagatus, Philippus Papiae Comes, Simon de
Golobiano Veneticorum (Gibellinae partis caput et advocatus)
et Antonius de Genova Laudis, dominantes, paribus

Albertus.

peribz votis, consilioque cum delatorum civium lega-
tionibus, ad curiam pervenire, ibique concite suscipi,
ad Regisque consilia vocari, diuque plurimum gratias
diversas versantes, denique Regem adorato sunt, statim
instantes civitatum praefatarum salubres Pontificis ma-
dere concito, illum se suis producturus potentibus suppa-
gissimum ad reliquam Longobardorum obtinendam
Provinciam propriis providebat, acinum Regis quibus
poterant extrahere sui studentis votis. Quibus et
ipse virtute Regia, responsa dedit: bono animo esset,
se populi sui, ipsorum quietem datum etc.

Id paullo evadit innotat etiam Egidius Botroctinus,
testis, ocularis Lo. cit. Postquam enim retulit assensum
ad Regem Ricardum de Githonibus, statim subdit: Postea
venimus ad Regem illum, Comes Philibonius cum to-
ta militia sapientium, qui fuerunt, ut audeo, plus
quam quodringenti: Simon de Advocatis de Ferulis cum
ducentis militibus ad arma, et Dominus Antonius de Laude
cum centum armatis et plus, ut dicebatur. Isti tres
post Dominum Guidonem de Eura, in Parte Gasconica
dicebantur maiores, prudentiores, et domini curiam ci-
vitatum. Consilium ipsorum fuit, quod nullam
partem expositam in aliqua civitate exponeretur,
donec esset fornicatus.

remittitur

¶ Illius exortibus eiusdem anni 1310. circa festum s. Mar-
tini, Henricus Gaurius etiam profectus est. Sibi praesum-
tis indiscriminatum ~~con~~ convenerunt Gualteri, et Gibellini.
Mathaeus Viceroy inter factos, inter plebem amictu, u-
no tantum concito itinere, secum assumpto, per ignota
via elusit hostibus, qui eum observabant, incolumis ad

Albertus.

Regem pervenit. Sed et Gossouy Genuianus archiepiscopus
Mediolanensis, Genuianus iratus, Manfredus de Bucaria, Pa-
piensis, Prunusque Ghibellinae partis, Mathaeo se adiunxerunt.
Adiunxit etiam primus in Guelphis, Comes Phil-
lippus Langusius, Simon Advocatus de Colobiano,
et Cretensis Givragus; qui omnes missis fidelitatis in-
strumentis, se in protestate Haereticos futuros pollicentur. Haec
pauci conspectus etiam Episcopus Basiliensis cit. Henricus
eius, inquit, venit in Ast circa festum s. Martini.
In eodem loco venerunt ad eum Archiepiscopus Mediolan-
ensis et Dominus Mathaeus Viromanus, et Manfredus Bucaria
de Popia, qui tunc erant expulsi etc. Cum etiam mu-
nitiones nominati Comes Philippus, et Simon Verdensis,
et Cretensis de Laude, Dominus Regis consilium iuraverunt,
et fidelitatem fecerunt, et plures alii Praelati, et laici,
quos nunc nominare, inter quos fuit Episcopus Astensis,
et Varenensis, et Baurinensis.

B. Mathaeus, antiquam Regem convenerat, iam eius gratiam
adeptus erat. Praeviserat igitur Graecum Garba-
quatam Mediolanensem, qui et ipse Givragus ob impotenti-
am patris exulabat, virum sagacem, et industrium.
Hae tanta solertia animam Regis pervasit, ut brevi
eius noctas familiaritatem, Mathaei laudibus credula
aures impleret, persursusque. Mathaei adventus nego-
tium consensit. Erat hominis ingenium versatile, at-
que ad fallendum, aptissimum. Itaque cum ante
Regem constitisset, talium gravitatem sermonis, ut ipse
suum animi simulationem, et ab summi dominandi cus-
pidine alieni, se exhibuit, qualem Garbquatam excep-
erat, ita ut Regi per omnia probatus, opinionem

Alberto.

opinionum recte viri in cunctis Germanis iniecerit;
quam deinde ampliore effudit Ghibellina; quorum,
tunc illarum, dum erat Ricardus filius Vinctus, qui
interventum ad Mattheum accurrentes cum virum egre-
giorum, partium Imperialium propugnatorem ausu-
rium, et ob id patria pulsum, bonisque summis
excoliatum, ubique praedicabant; qui contra, ali-
quid proferre potuerint, qui ibi aderant regni no-
minis viri, Philippo Langravio, Simon de Soloburn,
et Antonio Zivaga, Mattheum peritipum boni-
rum, ut ipsi dicebant, ac veluti auctorum omnium
Lombardiae rectorum, haud falso criminantes.

9. Num haec, et quid praeterea Astae actum sit, pla-
cet a Corio, scriptorem accuratissimum, audire: "In
"Asti, inquit, dimorando ille nocte quorundam a persua-
"sione, e sollicitudine del garbagnate, s'accese di gran
"voglia di vedere Matteo Visconti, in modo, che per un
"suo nome, mandò a Matteo, che se si avvegna alla
"presenza sua. Egli temendo delle insidie dei nemici,
"cui obito plebeo, e con un solo famiglia per luoghi,
"e solitarii cammini giunse in Asti, e entrò in casa del
"suo fedelissimo Francesco. Et della suddetta città, per co-
"mandamento del Re, erano già conosciuti molti prelati
"di Lombardia, tanto della parte Guelfa, quanto Ghi-
"bellina, i quali ricevettero Matteo Visconti, non a mo-
"do di signore, ma come mandato del cielo, e poi
"il giorno seguente l'accompagnarono avanti alla Maestà
"del Re, insieme con Riccardo Rizzio, uomo di gran
"de stima, e fautore della parte Ghibellina. Quivi
"Matteo, ingenuitatis digne: So baciò i piedi della

Abbatini

nostra pace. Ed avanti che levassi, in questo modo conchiusi
« ciò a dire: egli è pure giunto, o benediciamo che il desiderato
« giorno della vostra felicissima venuta, mediante la
« quale tutti i fautori, e servi vostri in Italia aspet-
« tano dal sacrosanctissimo Impero, la liberazione, della
« cui servitù, nella quale i scignurici Girouani,
« ed obbrobrio della vostra Corona, ci hanno costituiti
« ti, in tal modo, che da ogni banda in Lombardia,
« gli amici dell' Impero, per le grandissime estorsioni,
« non possono più habitare, ne rinventamente potranno
« no, mancandone la clemenza, e la giustizia della
« clemenza vostra, a cui piedi prostrato ci poniamo di
« tutti, unitamente chiedo misericordia. A queste paro-
« le il Re, ammansamente rispose: non dubitate Matteo,
« figliuol mio, che la tua prece non sarà vana;
« periochi la vostra intenzione non è di tollerare,
« che ~~alcun~~ vostro amico sia oppresso; ed in breve
« ci faremo opportuna provvisione. Di poi, con gran-
« dissima gloria d' Enrico, e benivolenza di moltissimi
« costanti, il Visconte levato, si tirò da canto. Dove si-
« legge Lorenzo, Simone avvocato, Antonio Girilaga,
« Principi, e fautori dei Guelfi., non solo risposero
« gli altri abbracciamenti di Matteo, ma il Girilaga, con
« turbata voce, voltando la faccia a Matteo, disse: Mate-
« tio, tu che mi stato principio, e cagione di tutti i
« mali d' Italia, e quasi comune pestilenza, e
« putredine d' ogni tranquillità; ed in qualunque
« go hai regnato, con le tue gravissime opere, quasi
« come una servenza di guerra, e discordia, hai turbato
« ogni quiete, e pace, e nella tua signoria non hai

Albertus.

non hai mancato di trasgredire ogniuno, ed ancora con
la tua tristezza, cerchi di rinnovare quel tempo. et così
lui, Matteo con grand' umanità rispose: che il nostro
che, il quale a ciascuno darà la pace: è venuto il tempo
di por fine a nostri mali. Udito questi parole disse,
rispondendo disse: è già per voi fatta ~~la~~ ^{la} pace.
Subdit deinde Bonifacius curare quidam amicitiam inter Mathe-
um inter et Capponem Archiepiscopum illud loquens, aliosque
Barones, qui a Guidone prescripti erant: conuocato
momento duxque, ait, puto pace, et suspensione d'ogni
ferita, cuncta singulis incerta ^{ducente} per loro, e i loro tem-
pori, promittendo Matteo di non fare contro l'esta-
to, ne contado di Milano, di Bergamasco di Como, di
Brenna, di Novara, di Verelli, di Lodi, di Bertona, di
Pavia, e delle loro castella, ne del castello di Crema,
senza beneplacito dell' Archiepiscopo, anzi di dar loro
aiuto, purché volessero essere in auxilio dell' Archi-
episcopo, e dei Godignati. E così Matteo rinunziò nelle
mani di lui, a ogni Vassallato, Capitanoato, sommo,
e amministrazione, che avesse in questa città, nel-
le vicini del predetto.

10. Dixit artibus deum, Mattheus, manuarius quem prae-
sequi, cunctisque sibi dederunt, quibus irreparabilis
habebatur exitum, cunctisque quodammodo partium. Quod
sane non latibat d'anguisum, timorem et d'oculum
et f'ig'ram; qui propter omnem adhibebat
operam, ut Matteo personam, quem inducant de-
traherent, ad prae-; Hauria mentem iam uisum
praeoccupata, et aures ejus in suspitionem adducta. Nar-
rat etiam Episcopus Botivontinus, eius verba infra lau-
dabilem

Ubertus

quod Henrici suspicio eo prosequerat, ut eos, attente oculis
custodiri iussit, ne elaberentur. Nihilominus Simonem
Advocatum, eiusque fratrem Ubertum Verulensem Episcopum
quos nunquam metuebat, in speciem velut amicos
omni studio pluribus collatis honoribus, satagebat sibi de-
mereri, et benevolos reddere.

11. Deinde haec agunt, moritur, et videmus Raynbro
Episcopum Verulensem, eique conveniunt Ulthamgen Capituli
supplicis Ubertus Advocatus Colobianus, Simonis pater,
subrogatus est, vir militaris, sed non minus pius et reli-
giosus.
12. Mense Decembri eandem annis 1310, Rex Henricus reintro-
to, Casale, deinde Verulam coniecit, ubi magnifice a si-
monis, eiusque patre Uberto Episcopo Verulensi, acceptus, ad
monasterium S. Andree, hospitatum deductus est. Ibi
omnem curam adhibuit ut pacem Advocatus inter et
Citiores, componeret, et quidem munus feliciter, pite
paravit agere. Documentum archivi Civitatis.
13. In nomine Domini Regis Pacifici. Amen. Anno
1310. Civitatis eandem. MCCCX. Indictione VIII. die XV. men-
sis Decembris, Pontificatus Dni Clementis Papae V. anno
VI. Per hoc praesens publicum Instrumentum, iunctis oppo-
nent praesentibus, et futuris, quod sempiternus Dominus
Henricus Dei gratia Romanorum Imperator, Rex Anglorum
quorum, volens committere misericorditer ad pacem redire
fides civitatis suae Verulensis, qui erant hactenus cordis
partes divisi, quarum una vocabatur Advocatorum,
altera Citiorum; convocatis, et praesentibus coram
ipso Dno Rege, Dni Humberto Episcopo Verulensi, Philippo
ponte de Langefo Comite de Leinello, Simone de Col-

finis,

de Colobiano, Bonum de Canario Potestate Penellam,
et exemplaribus in magna quantitate meliorum, et Po-
tentionum dictae Civitatis, et Prædicationum eundem,
pubblicum, et pour unum eundem civitatis representan-
tum, ex parte ipsius Dni Regis, per Reverendum eundem
patrium et Dñum Pipinianum Dei Gratia Episcopus Pen-
nellam, in præsentia dicti Dni Regis, et de eorum
lucris extitit, ob eundem requiritum, quod pro pace
facienda in civitate prædicta, et inque territoris, et distric-
tus, et pro bono statu ipsius, bene, et conservatio-
ne pacis ordinandae per ipsum Dñum Regem, et ad-
eundem ut firmos tenentur, et observentur, darent eundem Dño
Regi plenam, generalem, et liberam facultatem, potestatem,
et auctoritatem ordinandi, et disponendi de tota civitate
eiusque districtis, ac super quibus, et dinonibus ver-
tentibus inter partes prædictas, et eorum sequens, et
super dependentibus, et emergentibus ex eisdem, aut utiendi,
et disponendi secundum, et prout ad modum omnimodam vo-
luntatem. Quia prædicti omnes, et singuli Potestates,
et fides responderunt liberaliter, et sine contradic-
tione aliquâ, quod ipsi volebant, et placebat, et quod
dñm Dominum Rex haberet prædictam auctoritatem, pos-
se, et facultatem ordinandi, et disponendi super pace,
et omnimodo statu civitatis, et civium, et districtus
Penellam, ad modum liberam, et omnimodam volun-
tatem, concordenter eundem Dño Regi, nomine suo, et om-
nium aliorum Civium, et habitantium dictae Civi-
tatis, et districtus eundem, prædictas potestatem, au-
toritatem, et facultatem, promittentes nominibus qui-
busvis, eundem Dominum Regi, ratum, gratum, fir-
mum,

libertat.

Ubertus.

"firmum, et stabile, perpetuo habituro quodquid per ipsum
"nunc Regem, vel alium eius nomine, et mandatum
"per predictum, et eo tangentibus fuerit ordinatum. Hi-
"tunc ut hoc Verellii in Domino S. etudreas, praesentibus
"viri venerabilibus suis Gastone Archiepo elledislaunsi;
"Papiriano Epio Remensi, Gerardo Epio Basiliensi, Hugo-
"tione Epio Crovicensi, Arnodo Comite Sabaudiae, Petro
"de Claromonte, et Magistro Henrico de Gledonia, et plu-
"ribus aliis testibus ad praesentia vocatis, et rogatis

"In eodem uno die, et loco, coram eisdem testi-
"bus, Ricardus de Ectonibus, Henricus de Ectonibus, Boni-
"facy de Sonomonte, Molandus de Guidelardis, Limonde
"Centorius, Vualinus de Ectonibus, Humbertus de Ectonis
"bus, et Michael de Brivallis, ^{omnes} et singuli in praesentia illa-
"testatis ipsius sui Regis, propter hoc specialiter consti-
"tuti, interrogati, et requisiti, per ipsum suum Patrem
"Episcopus, nomine, et mandato dicti sui Regis, quod
"pro pace predicta facienda, et statu Civitatis Brui-
"lensis, et districtus eundem in bonis reformando ut in-
"prope ac omnibus, et singulis per dictum Dominum
"Regem peragendis, ut superius dictum est, et dispo-
"nendi, et ordinandi, darent sibi plenam, generalem,
"et liberam potestatem ordinandi, ac disponendi de
"tota civitate, et eius districtu, prout sibi videbiter in-
"pedire. Qui omnes et singuli unanimiter, et con-
"corditer, ac voluntatibus suis spontaneis responderunt
"quod ipsi volebant, et placebat eis, quod idem Dominus
"ille haberet predictam auctoritatem posse, et batis
"liam ordinandi, disponendi super, pro, et omnibus
"de statu Civitatis, et Civium, ac districtus
"et Rolando de Guidelardis, Ubertus de Bardone, cellorum,
"Graudus Centorius, Delphandus Girschel, et
"Machus Centorius,

147

"Venellarum, ad suam liberam, ac communiorum voluntatem,
"tum, concedentes eidem Dño Regi, nomine suo, et aliorum,
"et omnium aliorum fidei, et habitantium dictae
"Civitatis, et districtus eandem, praedictae auctoritatem,
"potestatem, et basilicam, promittentes nominibus quibus
"supra, eidem Dño Regi, se gratum, ratum, et firmum,
"et stabile perpetuo habitum, quicquid per ipsum
"Dñum Regem, vel alium eius nomine, et mandato su-
"per praemissis, et ea tangentibus fuerit ordinatum.

"Itaque anno et mense quibus supra, die XVI. Mensis
"Decembris, viri Waldemus archiepiscopus Brevis, Gaston ar-
"chiepiscopus Mediolanensis, Popiniano Episcopus Parmensis, Gerardo Episcopus
"Bononiensis, Simon Episcopus Episcopus, Henrico Episcopus Augustinus,
"Hugonem Episcopus Evoracensis, Humberto Blato Venerabili,
"Henrico comite Sabaudiae, Guidone de Flandria, Got-
"frido fratre dicti Dñi Regis, Marpudo Marchione Sa-
"lutiarum, Carolo comite Loricis, et Maronello Marchione
"de Malaspina, et Philippone de Longano comite de
"Comello, et pluribus aliis fide dignis testibus, ad praem-
"issas vocatis, et rogatis. Dictus Dñus Rex fecit iurari
"coram coram praesentibus Magistris, et Nobilibus, et
"Discretis Simonem Advocatum de Colobiano, Jacobum
"et Gothopredum de Cevidano, Henricum de Aristo,
"Petrum de Quaregna, Bonum de Guoldengo, Simonem
"de Volpato, Ricardum de Colobiano, Jacobum
"Dñi Abbatem de Arborio, Humbertum filium Dñi Thomae
"senioris, Carolum de Arborio, Humbertum de Montem,
"Nicolaum de Livolo, Martinum de Montemorio, Prae-
"positum de Cloro, Petrum de Montorio, Robaldum de
"Baroutis, et Judicium Cocorella, et Lampouchum

Whitby

"Petrum, item Henricum de Fizonis, Gervasium Berlesp,
"Gervasium de Fizonis, Salvagium de Fizonis, Delphinum
"Gervasium, Albertum Gervasium, Gervasium de Bulgaro, Hen-
"ricum de Castellano, Humbertum de Boudouis, Pe-
"trum de Boudouis, Rogerium de Boudouis, Raimundum
"de Boudouis, Melandrum et Bonifacium de Guodolus,
"Bonifacium de Senomonte, et Raimundum de Senomonte,
"Gervasium de et de, Gervasium Bagatonicum, Elaphicum
"et Gervasium de la eluta, Venetianum de Nipis, et
"Delphinum de Guinardi; quibus universis et singulis
"supradictis comparantibus, eorum dicto dno Rege, ipsi
"omnes, et singuli promiserunt ipsi dno Rege, per
"procta scripta, et sub obligatione omnium bonorum
"eorum, et ad sacra dei Evangelia iuraverunt, con-
"fiteri tracta, ea universa et singula, quae idem
"dominus Rex, super praedictis occurrentibus, et singulis
"et ea singulis, ordinem, promissionem, satisfactionem,
"declaram, et interpretare voluerit unus et plures, attri-
"butione, et potestate firmiter, et complete, omni et apto
"in propositis, et remota."

"Qui quidem dominus Rex in continentibus prae-
"sentibus presentibus, et singulis personis suprascriptis, vo-
"lens misericorditer, ad pacem reducere, ipsos, et alios
"sive dictae civitatis, dictae discordantes, ad pacem
"itaque Regia gratitudine ^{et satisfactione} ~~et satisfactione~~, quoniam, et
"gratitudine sibi super hoc per dictos viros concessa,
"promissionem, et praeceptum, et statuit ut inferius
"continetur."

"In primis quod inter omnes viros praedictos,
"et inter partes praedictas, sit, et viget perpetua pax,

«*propterea, et unitis, amplexibus et depositis hinc inde quibuscumque*
 «*discordiis, repudiis, et rancoribus, et odiorum fontibus, ac*
 «*fontibus verbis, et actibus, partibus quibuscumque.*

" Item quod iidem fides invicem sint pacifici,
" et modesti, et pacifice conversantur, et vivunt, abste-
" nentes ab omni re acti, et acti, per quas possunt
" sibi violari proposita, aut quomodolibet perturbari.
" ii.

11 Item quod omnes fidei in vicinis condonent,
 11 et remittant omnes iniurias et offensas, hactenus attenta-
 11 tum in personis, vel rebus illotis, et gravibus ^{curia =} ~~curia =~~
 11 idem, restitutionemque eis huiusmodi iniuriarum, et
 11 offensarum ratione debitam, a quibus nihilominus
 11 omnibus idem dñy Nro auctoritate, et potestate
 11 praedictis, et nomine omni, et singulis ipsorum ab-
 11 solvit, et liberat perpetuo.

[illegible]

" Item quod omnes Civis praestiti hanc proam
 " et superscripta omnia, et singula observent, et faciant.
 " cum effecta, sub proam. librorum. centum aurei, et
 " Indignationis eiusdem Dñi Regis, et debito praestito assen-

Ubertas.

"Super hoc iuramento.

"Item quod illi ex dictis civibus, qui nunc sunt, iniqui
"Dni Regis presentia constituti, pro se, et suis omnibus posteris
"huiusmodi, prois intervenientibus oculis, et providis oim-
"nia in nunc acceptant, approbent, et emolorent, et a suis
"hominibus, et factoribus evant, et faciant pro vicibus ob-
"servari.

"Hanc autem ut promittitur, dictus Dnus Rex, super
"discrepantibus predictorum, ad praesens pronuntiavit, et statuit,
"intenta, et reservato sibi omnimoda potestate, ea omnia
"et singula interpretandi, declarandi, suppleendi, et cor-
"rigendi, ac super aliis gravibus, et quotiescumque volu-
"rit, pronuntiandi, et statuendi prout viduit expedire.

"Qui omnes, et singuli civis suprascripti, audita, et intellecta supra-
"scripte Dni Regis sententia, ipsam, et omnia eius capitula, sponte
"et gratuite acceptaverunt, et approbaverunt, et emolorentur,
"condonantes sibi, et remittentes ad civitatem, omnes offensas,
"iniurias, et restitutiones, et quicquid predictis, et in signum
"prois ad invicem osculantes.

"Item anno et indictione, quibus supra, die xxviii. mensis Decembris
"in Capella Dunelmensis, praesentibus Dnis Popinciano, Episcopo
"Norwiche, Eadweco Forcitate Sabaudie, Gerardo Episcopo Dunelmensis, et
"Potestate Berthelmensi, propter Dni Regis, volens pacem, et quietem
"predictorum Berthelmensium, plenius, et solidius providere, auctoritate
"et potestate predicta, relaxavit omnia bona, quibus
"suprascripti fuerant haecum a dicto tempore intra, sex menses
"dicti, qui exalabant a Civitate predicta, spoliati, sive pro
"contumacia, sive pro offensa, sive pro contumacia uxoris
"Vel gravum, vel alia ^{quacunque} ~~quacunque~~ causa, cuiuslibet
"sortis, et talibus quocunque modo iniquis, sicut videtur,

veniret eisdem, absolvent eos a praedictis omnibus, et a poenis, et
"tis, quas huiusmodi occasionibus incurripant, et a quibuscunque
"denuntiationibus, sententiis, et poenis propter hoc factis, vel statutis
"in eis. Actum anno, die, et loco quibus supra.

" Ego Clotarius Bernardus de Clermonte de Genoa Hellicensis
"Diaconi, sacrosanctae Romanae Ecclesiae, ac sacri Imperii
"Auctoritate publicae Notarius in omnibus muneribus fuis, et hanc
"Chartam meam propria signis, signo meo consueto signa-
"vi, et tradidi. Felix et longae."

13. Hanc praeam praeam invenit. Primum lib. xi. line, ait, et
ta relicta et Verellis pervenit, Novarium appellat, ubi pri-
usquam audivit, Simon de Colobiano, de qui Verellis
Dudum privatus tenebat, susceptis exalibus Regi praeam
sed emulatus et Nicolaus Episcopus Botronensis: In casali, inquit,
cum in praeam esset, vidit aliud Henricus fuit, nisi
quod inamentum fidelitatis ab eis accepit. In casali, et
ante, quia consilium praedictorum Philippi, Henrici
L'archevêque, et Antouci erat, et praeam, quod nullam
tra praeam, sedem intramitteret, consilium autem
cum erat contrarium, et volutus Dñs Rex, carter
secrete dictos tres custodiri faciebat, ita tamen quod ipse
ignorabat, nec quis advertibat, nisi illi, quibus con-
silia erat dicta custodia; de casali voluit revocare Rex,
dictus Simon de Verellis ibidem potest, et donec inpro-
gabat ut praeam: Dñs Rex noluit, non bene spe-
ravit de eo; sed ultra cum eo praeam versus Verellis,
Primum cum summa, et iuribus, sine novis tra-
sivit; quod omnibus Patriotis, miraculum videbatur, si-
vitatem L'archevêque, intravit, et expositis praeam dedit,
Ibidem unum L'archevêque de Samo de Colobiano, qui

Albertus

, qui Gulphici sunt, dimisit, consanguineum Dni Comitis Sabae
Dux. Stipula pacis inter eos facta, et bona concordia,
receptisque fidelitatibus Dni Ep'i et Nobilium, et Comitum,
versus Novariam dixit greges nos.

14. Pono plura statuta a Capitulo Verulensi, condita, ad pacem
inter Canonicos servanda, et ad sui cultum augendum
condimenta, iam confirmaverat nob 12. eundem Decembri,
Albertus Epus, quae extant in Archivio Capitulari.

15. Pacis Verulensis, Henricus eodem anno Novariam, promissum
Civitatem, s. contulit. Ibi praeiter, scriptis in parte Gul-
phorum, et Gibellinorum partibus, omnia perturbatione, et tumultu
plena erant. Princeps partis Gulphorum, quae dominabat,
erat Guillelmus Brusatus, cui favebant Caballarii. Ex
adverso pro Gibellinis stabant Cornicelli cum afflicti. Agente
Epus cum iis praeiter sentiebat. Eos praeiter Henricus, ad-
iuvante praesentem Epus, ad concordiam reduxit, revoca-
tis in patriam exalibus: Pacis conditiones statit foris.

16. Latere Regis adhaerebat Albertus Electus Verulensis, nondum
consecrationis munere decoratus. Subente Rege, magna Pom-
pa, splendorque apparuit, ipso Rege, et Regina prae-
sente, in Ecclesia Praedicatorum ab Cassanofor-
siano Archiep'o Mediolanensi, Epus consecratus. Laetis
bonisq' Regali munificentia adornata, atque effusi-
vis largitionibus, a Rege, et Regina, sollemnitas fac-
ta est. Id discimus ex excolas Ep'o Botanoniensi
sup.: In Novaria, inquit, Venerabilis Henricus prae-
ter Episcopum sanum adduxit. In Novaria tunc domi-
cabatur unus Gulphus, Dux Guillelmus nomine de
Brisot, antiquus (nomen). Utinam sibi obnoxiis, re-
silio huius, rursus usque in Verulas, pervenisset antiquus,

Albertus.

antiquas, et debiles. Pace inter eos et concordia facta, cum dñs
Antipapas Mediolanensis erat aliquantulum dñs Epus Veneticus.
¶ Dñs super consecratione sua, Hen et Regina ipsorum
Antipapam rogaverunt, ut dictam Epum Veneticum,
in presentia eorum consecraret, quod et fuit in Ecclesia
Fraternum Predicatorum in Croazia. Quodam Reuerentiam
sibi fuerunt, quas dñs dicto Epō dederunt Hen et Regina,
et quas expressas fuerunt in dicto festo festo quantum ad
convivia et olia, ipse sit, cui factum est, et ipse
interfuerunt. Quomodo autem dictus Epus dicto Regi,
post suam consecrationem, et honorem Regium
ob eo, seruiret, et fidelitatem preberet, cuius Hen
Regi Roberti in Venetis moris, et in suo hospitio spe-
cialiter, et per eum et nos, ut faceret, hoc ostendit.
Ricordo indubitata, quod ante regnum regum de Pisy,
audierim ab Imperatore per quatuor dies, quod in isto mun-
do non erant duo Relati magis ingrati quam et Hen-
ricus Mediolanensis, et Epus Veneticus, et quod inter om-
nia, quae plus habebat cordis, unquam Sanctitatis
vestrae supplicare circa facta Predicatorum, hoc erat, quod
Sanctitas vestra sciret, quid fieret pro istis duobus, et quid
fuerunt contra eum. Carpit hic auctor Albertum, quod
ingentibus beneficiis a Rege cumulatus, ab eo deinde ad Re-
gem Robertum deferret. Est id sibi imputet Henricus,
qui callidis artibus a Theobaldo in fraudem impulsus, nimis
favore totus in eius partes conuerterat, et priori relicto in-
stituto, dyscepis omnibus, qui partem Guelphorum
erant, instam Guelphorum iram in se conuertit. Er-
gō Henricus Mediolanum ingressus est die 23. eius-
dem mensis, a Guidone Turrianus, multique usque

Liberty

part. splendo. exceptis occurr.

17. Anno 1311. infecta Rex Emericus, et Vicarius, qui diuturno schismate, & urbemque fatigaverant, ad concordiam revocati sunt. Hanc conditionem recitat Merula lib. 9. Die 6. Sannorum Henricus in Campulo S. Auctoris, solenni pompa facto fere de novo Redimitas, cui Regem Longobardorum, & Statum coronatus. Interfuerunt, testis Corio, Archiepiscopus Breviorum, Archiepiscopus Sannus, Comes Epi Princes, Vicedominus, Novarius Bergonus, Landius, Agnus, Patavinus, Mentinus, Garvianus, Viranus, Mantuanus, Comens, Reginus, Mutinus, Prunus, Maurinus, Lusus, Gervandus, Constantinus, Wankus, et Dethonius; Nomen Dux Austriae, Marchio Montifurati, Comes Sabaudiae, Disphorus, Henricus Flandriae, Marchionus, Salutornus, Carletus, Malaspina, Pungus, Mathias Viennensis, et Guido Curianus: interlegati Romanorum, Sannorum, Mantuanorum, Vicentinorum, Mantuanorum, Brivianorum, Praevium Sannorum, Popincianus, Brenonianus, Vicentinus, Brevianus, Novarianus, Vindicianus, Expendiarium, Patavinorum, Comensium, Mergensium, Altimonium; et ex omni parte Italiae, praeter Alexandrinum, et Astensem, qui nuper Roberto Rege se viderant. Corio addit Henricum, coronatum suscepisse de manu Cortoni Archiepiscopi Mediolanensis. Idem dicit effratrem suum in curia adhuc sanum; quod non minus propter egritudine apertam indicavit, cum effratrem totum non protulerit, hoc remissum obsequio Archiepiscopo Mediolanensi cum Episcopo Verulensi, id recte offeruntibus scriptoribus rebus, quorum historiae, absconditum illud in collationem rerum Italianarum illatae sunt;

illatæ sunt, et Principes et Nobiles typis Notionibus, qui
testes sunt in vris presentibus, cuiusque Relatio de Stru-
ctura Henrici VII. Clementi V. inserta, protestat ta q. no. Stol-
a column. 887, ad 954, ibi: in vie Epiphaniæ, act, per Ar-
chiepiscopum Udidiolancus, et Episcopum Vincennesum, quum ad hoc pe-
tialiter voluit habere Henricus, tanquam nomen Episcopi, qui
sic tunc a Rege et Regina, vocabatur, et Præbys Abbas
Lotii presentibus, coronam ferream in Ecclia D. et Sancto-
117, accepit et cepit.

18. In ea quidem celebritate, dum inter Virellensem, et Pri-
mum Episcopum, controversia de dignatione, excitata est,
nempe uter, utpote dignior, sedere deberet, a Dextro-
pala, et proximo Coronationis introire. Causam obtinuit
Virellus Episcopus, doctus ~~etiam~~ ^{eodem} iure morum duntaxat ob-
servatum, primis subillis et formae Regiae administra-
tionis, nam cum studiose oblationis conspectu is
est sequente diplomate, quod autographum conserva-
tur in Archivio Epistolae, in quo illud vulgo per-
ferris, et Apollis in Ep. Virellus.

" In nomine Domini Amen. Anno ab incarnatione
 1120ta millesimo CCCCLX. Indictione IX, die VI. mensis Jan-
 uarii in festo Epiphaniae Dni, in civitate Mediolani,
 cum Fulvio S. Chuboni Mediolanensi, in praesentia Pa-
 trum Venerabilium, Virorum Episcopi et aliorum Mediola-
 nensium, et aliorum Sacerdotum et aliorum Clericorum, Episcopi Lugdunensis,
 et aliorum Episcopi Joanne, N. Episcopi Astensis, N. Episcopi Barchinensis, Abbatibus
 Episcopi Venerabilium, et aliorum Episcopi Novariensis, Episcopi Parmensis, Episcopi
 Veronensis, Episcopi Brissacensis, Episcopi Lugdunensis, et aliorum Episcopi
 tunc et omnes Dni Imperatoris, et Illustrium Virorum
 Virorum Ducis Austriae, Ducis Moraviae, Vider. Comiti-
 tis

Ubertus.

"Comites de Lincuburg, et plurimum Comitum de Almania
"cum Guidonis Comitis Flandriae, et Rodolphi Comitis Robur-
"diae, et de pluribus, et Rodolphi Montispenae, et
"plurimum aliorum Baronum, Comitum, et Marchionum
"Lombardiae, et eorum testibus Dno Guillelmo de Monro
"Canonico Vercellensi, Sacro de S. Paulo (cum
"Vercellensi, et pluribus alijs Clericis, et laicis ibidem con-
"gregatis in multitudine copiosa, occasione foror-
"ationis scripturam Regi Romanorum, Dno Henrico
"in Imperatorem solemniter coronandi. Constituta
"est eadem dies Veni ibidem ad suscipiendum devo-
"te benedictionem, invocationem, et coronationem Co-
"porum ferens iuxta solitum morem constituendum
"Romanorum Imperatorum, et sicut ab antiquis Regi-
"bus conducebat, cum pervenisset ad eum, delectio-
"nem sibi propter, et parte Venerabilis Patris Dni
"Alberti Vercellensis Episcopi et Comitis superaddite, quod
"idem Dns Episcopus Vercellensis, epi debet, et tunc, et
"dum consuevit a decessu Dni Mediolanensis Archiepiscopi
"in Comitijs, consecrationibus, et alijs tractatibus, et
"portamentis solemnibus, in quibus suffraganeis eccle-
"siis Mediolanensis Ecclesiae requiruntur, sicut apparet etiam
"in Acto, seu Decretis Mediolanensis, in Ecclesia
"Catholica, et quod in longissimo, et inextinguibili con-
"suetudine, et observantia, iuxta morem dictis appor-
"tionem, ad Episcopum Vercellensem totamque ad praes-
"entiam, et honorabilem suffraganeorum Lom-
"bardiae, sedem pertinet post Metropolitana, iuxta
"legem Romanorum, Imperatorem constituendum
"propinquioris adesse coronationi praedictae, et in

Albertus.

"praedictae, et in solennitate Diadematis, ac praedictae,
"Coronae Regalis, et Imperialis, coepte propinquius intus-
"trare, ad dextrum Latus sedentis Regalis, et Imper-
"ialis, Licut Episcopus Primus se ingerens, et offerens potestatem
"Volensque Episcopo, et Ecclesiae Vindobensi reverentiam exhibere,
"ac inde, et huiusmodi praerogativam debitam con-
"servare, iuxta morem Constitutionis Praedictorum huius,
"quin magis venerabiliter honorari, et tractari, quam
"proprium imperium, Reverentius exhortamur,
"Sive dicto Primus Episcopo, a praedicto praerogative
"beneficio, excludere. Cum igitur dictus Vindobensis Episcopus
"Coetibus suffraganeis Mediolanensis Ecclesiae, ordinem
"bito antea, praecipue diligenti deliberatione, et
"que deliberato consilio Rectorum, Conventuum, et Pa-
"ronum eorum, Praefatos Rectorum, Imperatores
"Constituentem, volens in Ecclesiarum Ecclesiis, illis
"servari, cum praedicto intellexit esse vera, voluit,
"et daret Praefatum Rectorum Episcopum Vindobensem
"esse et constare a dextris suis, et Praedicto Mediola-
"nensi Archiepiscopo in consilio, et officio Benedictionis
"suae, et coronationis praecipuae, dicensque idem
"Rectorum, quod praedictus, Rector Episcopus Vindobensis
"adiret, et ministraret Coronationis ipsius Rectorum
"Regis, et Episcopi Primus in Coronatione Regiae. Et
"idem Rector ipsius Rectorum Episcopum Vindobensem
"fuit per S. Virum Rectorum et Rectorum Rectorum
"tenere subordina, per haec verba, et dicto Rectorum
"forante, in ipso dicto Rectorum Regis Rectorum
"Probat, videlicet: ^{Dñe} Rector Episcopus Vindobensis. Rectorum autem,
"quia Rectorum illis vult conservare vobis in vestram,

Albertus

"et Ecclesiam Verulanam; et locum eum fecit ad dexteram
"manu, eundo ad Protopium de floribus ad Ecclesiam;
"Deinde in Ecclesia ante altare S. Chrysostomi, ad dexteram
"domini Archiepiscopi memorati, in officio coronationis
"presente duo Episcopi Verulanis. Et sic idem Dominus Alber-
"tus Verulanus Episcopus, presente duo Verulanis, et alio Episcopo
"paganis de Lombardia, Mediolanensis Ecclesiae, Lo-
"cata ad eam in loco congruo, in dextera duo
"Mediolanensis Archiepiscopi stetit, adit et legit pro
"tionem, seu orationem, quam sibi per Archiepiscopum
"delata, et ordinata extitit, primo autem alii Episcopi
"Lombardiae, de his quam dicta, et dicta permittit eis
"primo coronationis iam dicto: Item recepit de
"manu dandam, eadem, quam Imperatori antea
"dedit, et septem Regali, virgam, et populum aure-
"um, sive deauratum. Quod quidem Septimum,
"virga, et populum, postea manu sua dextra por-
"tavit, et dedit ipsi Regi: insuper Coronam benedi-
"tam per praefatum Archiepiscopum Mediolanensem,
"idem Dominus Episcopus Verulanus una cum duo Archie-
"piscopo supra dicto, capite eandem Regis imposuit et por-
"tavit, et solus post Archiepiscopum, liquet (tam in uni-
"tione Henrico Regi facta, quam in alii, ad solam
"unitatem coronationis Imperialis (Germaniae) opposi-
"tam eidem Regi factis, et impostis, ad latus dicti
"Regis dextrum, adit; et deinde expleto coronationis
"officio, ad eandem manum subsequens post alteram
"firmatam, et ordinatam. . . . . Imperatorum
"ubi sedente ipso Imperatore cum Impera-
"trix Regina . . . . . rediit ad eandem manum,

et locum a dextra obliquis memento. ....
et officij iurij conservationis. ....
iuris sui, et honoris. ....
infra fuerint. Ego Sacerdos de Platino
12. Galardo, Superiori Civitate (Notarius. ....
omnes inter, et rogatus hanc chartam
firmari et signari. "

19. Ex quo diplomate, manifeste liquet Henricum non
privilegium, aut gratiam Episcopo Vindobensi contulisse, sed
quod nunc erat Ecclesiae Vindobensi, iuste indigna-
re perfunctum, admodum iusta prerogativa,
quae eidem sic iurata ex longissima, et invariata
consuetudine, petita a temporibus usque Constanti-
nis, et quidem Constantini magni, nam factores
Constantinos, tunc tandem imperasse, cum Longobardi-
cum plures annos Vindobae protulerant, nemo est qui
ignorat. Huc liquet constat (licet hoc nunc, hoc
obiter adnotare ex alibi dictis) vero Constantini illius,
non solum Ecclesiae Vindobensis proprios habuisse
Episcopos, sed istos praeterea cum tunc propriis prae-
rogativis, et ordinis, iuribus, prerogativis, et prerogati-
vis nempe, nam nulla alia per id tempus, sui
prerogativa, seu prerogativa agnoscebatur, praet-
er ecclesioliticam.

20. Porro hanc prerogativam dignitatem Ecclesiae Vindobensis
supra factis Lombardiae, compertissimam esse oportet
et evidenter ipsi. Nam Henricus in hoc diplo-
mate, huius prerogativae dignitatem testem adducit
Bischofum Mediolanensem, quem apud est in Eccl-
sia h. Ecclesiae. Nonnumquam fortassis quaerit, quid sit

Warty.

Albertus,

hic Heroldus Mediolanensis? Hoc nomen designat Herol-
dum insignem scriptorem Mediolanensem (floruit circa
annum 1150.) qui Ecclesiae Mediolanensis ritum unius-
versum accurate descripsit, nemo dubitavit. Eius codex
hoc de re, adhuc operatur apud capitulum Mediopos-
itanum, et eo clarator. res. Stat. pos. 1. to. 1. edi-
dit Ekkehardum Episcopum suffraganeorum Ecclesiae Mediola-
nensis, inscriptum: Ordo antiquus Episcopum Suffraganeorum
Sacrae ecclesiae Mediolanensis. = Quotiescumque modis
celebratur a Pontifice Mediolanensi, suffraganei eius, hoc or-
dine vident a dextris illis et sinistris. Similiter etiam quod-
do Consecrationis Episcoporum eius sicut codem modo u-
dent, quasi in modum Coronae. Et quidem p. 1. sed adi-
ctus, est Episcopus Verulanus Rept Pavilli monum. Antiq. n. 2.
quod etiam in Basiliensi Chrosoma Mediolanensi, erant sed
etiam in muro superius, lingulis Episcopum destinatos iuxta
ordinem a Heroldo descriptum: Sed obliuio, est, undique
terebat, et adhuc tenet locum. Sed utrinque aliam ur-
morem, muro inferius, hinc inde novum incedebat,
lingulas lingulis in ordine, rectaque linea reprobandis
Episcopis, quos codem in pariete superius pinxerat pi-
toque adhuc vernantes. Episcopum in modis scribam
prominuit adhuc aliqua ex ipsum pariete undique.
Episcopi autem illi superius parte, et canonem quingue
annum, capitulum n., descriptum habeat, hoc ibi ordinem no-
minantur. Et locum quidem dextero, Verulanus et Verulanus
Verulanus Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus,
Verulanus, Verulanus. Et sinistro autem Verulanus, Verulanus
Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus,
Verulanus, Verulanus, Verulanus, Verulanus. Episcopi in ordinem

videtur.

nimirum iste olim erant Mediolanensis Ecclesiae elector
politanae supplices, et Provinciales: certaque ac desi-
gnatae in haec Basiliensium electoriana parte habebant
sedes, quibus vacante in Councilum, insiderent, triquem
et ordine potestatum, quo ipsi obtinebant. Con-
tra quorum emarras d. Ambrosii omni, in Ecclesiae
Mediolanensis dignitate provehenda, quod locum inter
omnes supplices, tribuit Episcopo Verulanus. De-
inde hunc locum tributum super, et deberi Episcopo
Verulano, triquem placuit, et honorabilis in
omnium supplices Locubardina, daum ha-
beret, et descriptam codem Henrico diplomate. Hic
viros vigebat adhuc anno Bo. Stephani Episcopi Verulanus
[videt ab anno 1599. ad 1610. ipso. teste in vita. J. Euse-
bii edito. Henrici 1609. de primis. Prov. Verul. fol. 36.
circa finem, ibi: ut in coronatione Imperatorum, pro-
curator locum, sic in Councilis, Provinciales, quibus
super in Mediolanensi Ecclesia inter supplices, Ver-
ulanus Episcopus tenet sedes.

Ad. Quo adhuc adiutor placeat ad utrumque diploma
illustrandum. Quod quidem, qui eodem signatur
ab Innocentio, non a die 25. elatit ac asportat sed
a prima die Januarii computandus est. Nam Hen-
rici Henrici, ad unum omnes conveniunt Hen-
ricum, Mediolani forem suscepisse die 6. Janu-
arii, anno ab aere vulgi 1514; praeterquam quod actum
est Henricum, Italiam introisse mense Octobris anno
1510., qui annus computatus ab Innocentio, seu a die
25. elatit, adhuc durabat mense Januarii sequenti, quo
Henricus forem est. Pono in diplomate nominatum

Albertus

nominatum legimus Valer. Comitem de Luxemburg. Hic
Valerius, alius Gallerus, frater Regis Henrici, quem
nominatum pariter habemus in instrumento Papae
etiam Advocato inter et fitorum, de quo supra nume-
ro 12, quique in obsidione Hirris, hoc ipso anno
interfectus occubuit. et historiam videmus.

¶ Paulus a Coronatione dices, major contentio Al-
diolani, Germanorum inter et Mediolanorum oritur. Di-
onis pugnatum est, inquit hinc & inde itaque di-
ta. Eandem praesentibus Germanis et Matthaeo Vic-
ente dum in incendio sufflante, Guido Cariniensis vi-
lute conurbationis auctor, ubi pulitudo: cui re-
deriuntur, et loco regnantur. Guido Propius, prius
Alexandrianus, deinde Crusoniensis contulit. Inde a Co-
iore Mediolanum venit, impetrat non paruit. Et
per faciem tamen, ob restitutionem Guidoni ira-
ta, inter Philippum Longum, Simonem de So-
lobiano, et Antonium Genovam: Construunt itaque, ait
Albertus Elaphotus, de gest. Henr. vii. in. stat. to. 10.
superintendentibus, diu inter se versantes, salubre per-
radire morbum urandam: Guidonem faciem re-
stituendum, indulgendum ei, et tuto ad Primum re-
cedere ut per, et bonis restituere, contra Mediolanum
indemnitate restituere, et fortem Ophidum, supra
visu tolleranda corpa, unquam utrumque fido
relinquit. Hanc conditionem tractatorum Philippus
fronem Comitem Guidonis locum, Simonem
de Polobiano Vicellum et Antonium de Gen-
ova Laundum, inter re-, qui et Crusoniensis
per re- etc. Ex ex re- Crusoniensis per

nam illo p[ro]fuga Guido p[er]venerat) et tunc Guido
non respondit, sed a Gremio, ut hospitium ad
vitae repugium, susceptum omnia in ipsorum arbitrio
constituit, se n[on] p[ro]p[ri]um aliud habere, nisi n[on] ip[s]i de se,
judicare statuerint. Ob id Gremio, grave in se sus-
cepit bellum, quod n[on] ita deinde ad laudem, et
tristitiam transiit. Antonia Ferraga, cum laudem
in caput, n[on]nulli dat[is] p[ro]p[ri]is Philippo Lau-
gusio, et h[er]one de Colobiano, a facore ad imp[er]ia-
re protulit. Post haec, ait et Nicolay Ep[iscop]us Pat[er]ni-
ensis top[er]a, d[omi]n[u]s Antonia petiit Licentiam eundem
in laudem etc. d[omi]n[u]s d[omi]n[u]s, receptis p[ro]p[ri]is p[ro]
eo, quod ad talem d[omi]n[u]m revocaretur, licentiam dedit.
p[ro]p[ri]is qui fuerunt G[er]on[imus] Philippo, et d[omi]n[u]s
Simon de ~~Verallia~~ Verallia. P[er] h[oc] Henricus, ut
tantis viro uti d[omi]n[u]m, dedit G[er]on[imus] Philippo
(sunt verba credam et tunc) G[er]on[imus], et h[er]one de Ver-
allia, n[on]nulli lib[er]is Imperialis in p[ro]p[ri]is, cu[m] reddit-
is n[on] recipiendis in Verallia.

23. Post haec Gaston[us] Boric[us], et h[er]one et h[er]one
cum p[ro]p[ri]is Guido, omnia p[ro]p[ri]a viderentur, ad
disciplinam bulinarum restaurandam, constitutus
p[ro]p[ri]is lib[er]is bulinarum, G[er]on[imus] Provisus
Bergoni habuit die 4. Julii, huius anni 1511. P[er]
aque solutissima decreta ibi edita sunt, quae
proportio to. q. m. 500. a col. quingentisimae
dracemina quinta, ad quingentissimam octoginta
in Rubricis St. distributa. Inter cetera, habet
tur decretum ad notationem dignum contra Regula-
re sub Rubrica vigena secunda. De Regularibus

Wesby.

vero convenientibus ad suscipiendas capitulariter discipu-
las; de quo Gl. Saxii in Epistola eidem Concilio praefixa
ad Gl. Illusterrimum, haec habet: quod antea, ait, praedicti
adnotatione dignum videtur id est collige ex hoc Concilio
quod intactus adhuc in Metropoli nostra, nos ille prius
vigeret, ut Regulari familiae, ordinario iure Epis sub-
ijcerentur. Glaph. enim Chroumasius in Aureo opere de
antig.; et nov. Eccl. Discip. part. 1. lib. 5. cap. 25, Testimo-
nium congerens ad hanc firmamentum superiorum tem-
porum praxim, non ultra saeculum 12. pergrisset
Est in Mediolanensi Provincia, subsequente etiam saeculo
perdurasse docet haec synodus, in qua non modo de cae-
brando Conventuali. locis, divinis praegendis officis,
honestoque gerenda, in Regularium neque ac Saculorum
Collegiis Ecclesiarum, de inviolato, servando Monasteriorum,
ac reliqui Cleri patrimonio, praedictaque, statuti pro-
rii indiscriminatum duntaxat, sed et etiam indican-
tur, quae ad interiorum Abbatum disciplinam spectat.
Praecipitur enim praedictae Auctoritati, ut Cuiuslibet Mo-
nasterii Domus, et Ecclesiae Regulari Collegiatae Praelatus,
personaliter per se ipsum, aut per aliam cum suis
fratribus, et Conventus iunior, et quilibet Abbatissa, Pro-
rixa, vel Officiaria Loci Religionis, ubi Abbatissa non fu-
rit, cum suis Monialibus, et sororibus, bis ad minus
in septimana, tempore Quadragesimae, et Adventus, reli-
quo vero tempore, saltem unum in hebdomada pro missis,
et orationibus, Capitulum in loco debito, backbrave student
Conventualiter etc. In Praelatos vero, seu Praelatos Provincia-
um, id negligentes, aut subditi Continuantes, per etu-
testitem, vel eius furiam, fore acriter procedendum

inbet, atque interim non coram domo declarat. Veritas
itaque in Eukia nostra, inolevisse privilegia exemplari-
um Regularium credendum est.

24. Inter alios huiusmodi venerabiles, Legatione dñi
Benedicti de Grouano Vicarii, et Procurator Venerabilis
P. dñi Alberti D. G. Ep̄i Verulani: et dñi Martini
Subdiaconi Verulani, Sindici et Procurator Capituli Be-
lense Verulani, et Universi plerique Civitatis et Diocesis
Verulani: Item dñi Benedictus de Grouano (idem
qui supra) Vicarius dñi Ep̄i Crovanensis (is erat Hen-
ricus Porrochius Verulanus) Procurator plerique civitatis et Dia-
cesis Crovanensis. Hic Benedictus, qui dictus Vicarius
utroque Ep̄i Verulani et Crovanensis, fuit illius
Cathedralis Culmine s. Mariae Maioris Verulani, cro-
vilipensis Verulani quatuor de Grouano, vir sane Epi-
scopus, doctus, et pius. Multis annis utramque Diocesis
Alberto et Agnitione Ep̄i ad alia distractis, laudabiliter
Vicario nomine administravit. Verulani quidem
Alberto inter armorum stupore, et ipse annis dedit
per se ipsum spiritibus satis vacare non potuit,
non solum Vicarii Generalis, sed etiam Visitatoris
Generalis munera, quoad Albertus vixit, obivit, pluribus
saluberrimis edictis decretis, quibus Disciplina Ecclē-
siastica, difficillimis illis temporibus, partim in-
staurata est, partim, ne penitus dissolveretur, depu-
m. Anno 1518. Statuta condidit, quae adhuc extant,
Collegiaty s. Catholice, et s. Stephani Bugellae. Superius
etiam statuta quae anno 1519. observanda praenun-
ciavit Collegiaty s. Eusebii de Blazato, et s. Laurentii de Libano.
25. Henricus, Nebus utramque Mediolani Collegiaty, eodem

Albertus

anno 1311. in cremoneis prius, deinde in Britanni-
am movit. Uterque Populus Guidonis Guidonis Imperatoris
juris in se abiecit. Cremona brevi iniquitatem.
Britanni dura obsidione soligata tandem ditionem suam
utrobique crudelissime sacrilegium, in tuto, bona, et per-
sonas precipue eos, quae Guelphae factionis erant. Bri-
tanni adstantibus Philippo Languno, et Simone de Co-
lobiano, Philippo Sabaudiae, Achaiae Princeps, Verellan-
sis, et Crovarienis, nemine Imperatoris, obsequio pro-
fectus est. Quo facto, Princeps novum tempus, resque
vero Langunus, et Simon, ut prius remanere mu-
tatis, omnia ad arbitrium in hunc civitatem adan-
tibus iniecerunt. Hoc Henrici factum deplorat Sti-
colus Episcopus Britanniensis, sup. velute parte Imperatoris
critica: Recordor adhuc, ait, quod non aliqua peroratio
Britanni, quae si deo placuerat, non tamen omnibus
hominibus, et sic quod mihi displicuerat. Priusquam
quod Dico Philippo Sabaudiae, ad petitionem, et pro-
motionem Comitatus Philippini, et aliorum partem
Guelphae dominium dedit Civitatis Papiensis, Verellan-
sis, et Crovarienis. Et de hoc, haberi debuit viginti quinque
millia florenorum, quae pro Guelpho solvit, non
ipse sed paulo aliter, sed emendatius novat Albertus
Ulpotus sup. lib. 7. Rub. 1. ibi: Philippus Langunus
Princeps, in disceptatione Caesaris et Lombardiae, cunctis
de re sollicitus Philippini Comitatus de Languno Papi-
ensis, Simonis de Colobiano Verellan, et Guillelmi
Ducis Crovarienis, Universitatis Papiensis, Verellan, et
Crovarienis a Rege petat, et obtinuit dato aere Camerae
Regiae Romanae, et expensis millia florenorum, pro-

Whetst.

earum civitatum contributionem, provisionemque debita ad Coro-
nationis prosequendum, praesentis Philippino, Simon, et Gal-
liemotto, tantundem aq. in die ictos principis cau- de-
stitutionis, deponuntibus. Hoc Princeps proposito, civitate eae-
dem gubernandis inreperat, ut nominatis optimatibus,
carundem favore, impenderet. Ipse namque titulo
Vivariatus Servato Principi, honoris, et dignitatem praestita,
Populi praerant, et pro libertate, et ante Caesaris ad-
ventum, dominatus obtinebant. Tandem his in civitate
bus, Gibellini iterum exagitare coeperant. Papiae Lan-
guis, et lauspidum Gibellinae partis Principum con-
prehendi coepit, et Serullos custodiendum misit. Ser-
ullos prope Sitionis sursum exaltare coacti. Philippus
at haec audivit, ne in suspicionem Caesaris veniret,
Serullos prope multum laboris et industriae im-
pudit, ut Advocatos ab incepto retraheret. Quod et
obtineat, et adveniente praesente Alberto Episcopo, nunti. liquet
ex Charta Archiepiscopi civitatis die 28. Octobris,
huius anni 1311. in qua Advocato, et Sitionis sa-
ctore Philippo, mutua provisione se obligant ad ser-
vandam legem et pacta. Pars inter eos inita die 12.
novis elapso 1310.; quam rectorum die 12.
26. Interim quoniam dies advenerat, et Princeps iusta con-
venta, solutionem urgebat; nec tamen aes paranda-
tur, Populorum inopia, forte dilationem coarctante.
Matthaeus Viccomus, quem veteris Amullos adversus
Langunum, et Simonem Advocatum rodebant, agi-
tabantque implacabiliter, occasionem adveniens
ratus, quia illos perderet, iramintum. inus Prin-
cipis annum, omnesque artibus in eos conitum adversus est.
gras est.

Wetzel

ex pueris. Nam Princeps ab ipso elatum a se
cum filio Delphino iuandi, Ricardum Philippum
filium, et Simonem de Colobiano, secum haurum
adduxerat, vixisse habuit, donec debitum redderet.
Quibus locus vicarius, interrupto Galatino filium,
ad populandum hominum agrum, sociis ar-
mifellionibus, elatus, et Morbionis elutionem
iunxit, ipse. Papiam recto duxit, ut Philippum
inde duceret. Hae naves Albertus elopetis at.
lib. 7. Rob. 1. ibi: duosque in dies, oct. tuncque
procedit, egresso a Papias facione, ad urbem propinquam
perante, Philippum, et omnes, sedem, et Guillelmum,
seu in insolentia ab uratore facione, ad angustias
colleat, suam forte populorum insolentia, pro offe-
rat instans annua sterilitas, Principi deprecatum acce-
titare differunt, frustratorij prolationibus, ne
ipse Principi rem familiarem facit ad ordines
satellitum, quibus opus erat, retinendo suspectat. Et ac-
ter, seu indignatio magnanimo increvit Principi,
dum se quem dominatorem praepositum, colorem
damque condigne existimabat, parvi pondi cer-
naret ab his praestitum, quos opprimis, abiectionem
substulerat. Ad haec elothem vicarius Mediolani
Nicarij, quem amara odia adversus praepo-
tos agitabat, Principem stimulabat, quos offe-
ile in repellendo offitij, et priores inquestis,
prope negabat. Eandem insulam credita sunt,
ipse Mathi contramata copula. Ipse namque
Princeps, velut prouide prouide venditorem, dum
haurum, sponsorem cum Delphini filia contra-
haurum

Albertus.

• contumaciorum causa, profuturus erat, Nicardinum Philippum de Karyano Primoquistum, et Simonem de Colobiano, secum Ducem, vineto detinuit, advicium illis visi aere soluto, in visi, vel Primum potestate futuro, cum procuratorum etiam aditionem et debito intere. Simon de Colobiano, novis visum intermediis, se ut Principi libuit, soluto aere revertit. Nicardino interim in vinetis remorata, Matthaeus Virionis, in adversarium pergit, hasque inter Primum, et praeceptis, vicinitate serpente praesumit, sibi pro- futura iniquitas, autem sibi Montisprata, et Satu- tiarum illationibus, exercitis in agros Sapine ad Louellinam terram percipiunt, dum praecepta- re sata, iam multa exponerent Primo Geleto Primo no, revertit.

27. Verum ex Charta Subirae Civitatis, huius anni 1312. diei 27. . . . . (verbo mensum expirantia, obli-
terata sunt) Simonem non Simonem Advocatum de Colobiano, sed . . . . . Advocatum Voldegi, Jacobum et Pitrum Advocatos Guarenis . . . . . Advocatum Ob- enno, Johannem, et Emanuellem patres, filios Dni Simonis advocati, de Colobiano, Pitrum illortinam, Nicolaum de Clivolo, fratrum Concellas, Mart- inem de Uortouo, Jacobum Uortuatum, abla- tium, ut ibi dictas, Dni Albertini Uortuati, et Dni Philippo Uortuati Principe, Nicario Uortuati, sema Uortuati deductos, et subditi traditos, non quidem Uortuati, sed in aere Uortuati, veluti obides, quodam- que pactum Uortuati, sibi pervoluntos. Quod dein- de Solutum prope ex praeceptis, pluribus ex Uortuati- onibus

Albertus

alimentionibus redacta, decimas et alia chartis eiusdem clau-
vi, inter quas una est dñi Jo. Sauerii 1513, qua Communi
Virellorum edit dñs Alberto Ep̃o Virellensi, locum et
territoriū rivari cum omni iurisdictione, iure et iusto
imperio, iure erigendi fodra, habellay &c. tamen iure
ignori et hypothecae, et florum milite auri obedi-
entia Ep̃o enumerato pro Communi, dñs Philippo
-chaire Principi, tempore vicariatus eiusdem.

aspung)

28. Per id tempus, promissio totius Lombardiae Germa-
no Sauerii (alij de Ottoburg, Merulae de Chyng. Jo-
se Stenno, et nouum promissio, ab Henrico tradita
est. Hanc consueti artibz Mathias oppeditat, eadem
rapam ab Urbe Virellorum Philippi significat, eia-
dem inimicitia cum Advocatis suscepta, quorum plu-
res virtutes Gaurini detestatur; ostendit prope eam de-
fili, si statim illuc ducatur, Urbe potius, Civibus in-
-notis, et captivitate morum exstantis, nec eidem de-
fili tunc exitum, utpote qui et odio in Advocatis, et spe
dominationis, avidissime nos operis, et quod ut ne-
tium bene succedat, impendunt. Ita pluribus opus
fuit. Gaurinorum itaque, teste Corio, nunci subditi huius
anni 1512. multo instructus milite, Virellas invadit. Ad
arian Virellensium inclinat. Atton confertur pugna,
quam multo hinc inde crescit, vitor tandem Ger-
manis Urbe potitur, eademque, potius Advocatis, Minor
Duce Editionem cum plena auctoritate, moderatorem
praeficit. Sed Nicodemus Praetorem, nec quietum, nec
diuturnum habuit. Elloqua, et potius firmitate per
adhuc ab Advocatis staret. Staque viri nequiores huius
series, cum atton pugna coepta urbe, intra utrumque

Albertus.

utrinque partis viros exortat. Advocati Philippum et ha-
ic Principem, cum quo in gratiam redierant, etiam
Guernicam reversant. Hic prope cum exercitu Venetis
venit. Duxem et Advocatum cum suis, duc. Seneca de Colo-
bia, fortiter sustinent. Tunc certatum in Urbe est.
Inter Guernicam Philippum, relate proditoris suspi-
tum, cominus gladio metit, quem et occidit, in
etymo de Capremonte, cum et Principis familia-
ribus, stricte cur, et illato vulnere Guernicam su-
perpet. Ita uterque dux, Philippus quidem ad Advocat-
torum, Guernicus vero ad Etionum castra, recedit.
Deum ad Pacem conciliandam intercedunt Ebe-
lio Montisprato, et Comitissa Sabaudia aliqui alii
dei illorum; quibus auctoribus convenit, ut Vicaria
Venetiarum cum pleno dominio, Principi Philippo
reversato, uterque dux inde abscederet, et omnes ob-
ligationes in Etionibus deum et obo, et in Advocatibus
deum. Gaeterum Philippus Comes Langueus,
dum hac agunt, Venetias cum exercitu profectus,
et iunctis cum Alberto Episcopo Venetense, et Sine-
re de Solobiano, Etionem viginti stadiis fractis, arce
pellit, dominaturque encampo Caesari iugo Advoca-
tis restituit. Hanc viciniam cum sit exrolas Episcopus
Botivontinus sup. Casale, inquit, quod dux Rex
dicto Comiti Philippo dederat cum fundum fuit
primus locus, postquam dux Lombardiam crevit,
qui rebellavit, et post Civitas Attensis. Et isti
Regem Robertum, duxem occupant. Post aliquam
intervallam temporis, Civitas Venetensis. Et hac
viciniam accipit, ut dicitur, propter quamdam

Heiter

quandam trigam, quae fuit inter Comitum Har-
verum, et Principem suum Philippum in Verulley.
Expositionem Guarnieri, siue ipsam inter et Prin-
cipem Philippum, et deinde Gitisnam exponere
non desinit etiam Merula lib. 9, ibi: Guarnierus
in Verulley dicit. Verulley Colobianus pover et opes
Advocatorum obtruncat. Hanc gentem dominatorem
curator, quippe facitibus adversatorem Guarnierus pra-
estat. Egitur propius urbem cum copijs secro
festinat. Verum imperator, minime offensus. Sto-
verant Advocati ad se versus, emeritum perque
Sta cum expeditis et instructis militibus, atque
servis in horum habere, emittam hostem pro-
titer sustinent. Dimittam in urbe est. Interim
Guarnierus Philippum profectionis suspectum, Hic-
to eum petit, qui vix constanti animo, viam
illatam reputaret, obtruncat^a prope fore. In-
tercedente foveali, praeceptum caeri, valuerat obli-
quere. Philippus in evadente diversis ad liano:
cum Colobianum transit. cum fugae causam
quaerente respondit: ut fugam, ita Guarnierus
est. In me enim gladio armatus intente
quod vixi. Domestrorum quoque defensus fore, em-
dem in modum occubipere Colobianus, ut bo-
naⁱⁿ ipse esset, neque videret, aut viam barbarici-
tineret apud se, ingrit. ex hilo trunca Reig
Guarnierus Verulley Urgetat. Et tunc de Potenta-
ta cum Advocatis urante, emittam Guarnierus
inibat. Sta aliquot dies in urbe ipsa, inter vi-
artatum fuit. Graviter erat Mediolanensi militi pueri;

Mestry

militi error; proe inopia haud pauci dela bebantur. Matheus Ursinus, a quo monachis discepulis, impudens animi militiae praeparabant, ad Guarnerium, et Patorem, ut eritum domum reduceret, scribit. Nix Guarnerius alodio- rum rederat, cum rationes externo praesidio desti- tatis, domo, et Patria repperant — Etiam audiendus est Sohnus de Germinato sup. cap. 80: Interim, inquit, Verulley seditis inter Civis noto, illuc venit Philip- pum de Sabaudia, qui ut ipsum urbis et commu- nis Rektor, eo venisse fortis, compositio pacis non satis, rationibus, consequens negotiorum creditus est, sed suspensus. Qui illuc Comitem Guarneri- um illis sequentibus litteris, atque manibus provocavit. In uius adventu, non urbis seditis tollitur, sed re- novatur. Etiam, ut creditur, in proposito orto non inter fronibus utriusque armis, utriusque rebis con- turbata, capitis armis Guarnerii parvula protectione fuit, et spoliato hospite Philippi, ipsum relicto episcopo et armis, ac prope indis militis, in Castellum Advocatum, quod turbata tempore, a suo Ur- bis latere fitum tutum receptaculum civis suae factionis erat, vitas consilium pergit. Hic Philippus Comiti vicibus imperii antiquis et, improvisis con- tra se negus Mediolanensem armatum copiam habuit, Verulley linguistis Papiam redit, inde post paucos dies Baurium ivit. Enucleatis enim totam exponit Albertus Elphinsty sup. lib. 4. Rubr. 8, nonnulla addens quae historiam non parum illustrant. Per idem tempus, inquit, in convento Verulley eris- sistentibus Guarnerio de Oembrac Longobardiae Paucis

Urbis.

Mercurio Montepate, Balatone, Marci Vicentini
filio, aliisque compluribus pro Imperii agendis oppor-
tunis, accidit ut eis subito inter ipsos obitus, non
dolum pararet. Philippo namque exhaire Princeps
Castellum cum Basilica Sanctae Mariae, quod in
ipso urbis cum portum est, Praesens postulavit,
magnificentia, et congruentia fore operum pro Imperio
et Ecclesiastice, ut idem qui Provinciae Praesens erat,
in praestantioribus simulationibusque loco consideret.
Est contra Princeps, qui illud idem obtinebat, scilicet
dem Imperii in ipsa Urbe Virarium, privataque
protectionem habere allegabat, adiciens quod et ad
tempus, ipsum Virarium, dato Imperatori magno
aere coemerat, nique ipse inus ad tempus in crypto,
et indulto. Succurrentibus itaque verbis, errandis
praesens, anna condescendit, inque Principem excursum,
in loco consistendum remanens ad cervicem hyper-
icta, una cum capite, summo impetu verus Gyro-
num Praetoria Palatia traheret invitum, ubi et ipse
in munitionibus considerat. Est enim principis militibus,
apertus cum, Agno de Agnoscendo, arripit regione
Praesidem petiit, inque vias latus, vulnus magna
intulit, pro tardato, occupatusque voluerit Praesens
Principem dimisit. Summis igitur Franci Ger-
manis, manus invicem cumminare, Praesens tandem
Indicio, in proxima Gyronum redeo redente, Princeps
noctis in summa delecta vulnus, ad Advocatorum
Palatia propinquus conquisit. In Platan quoque plures
ex parte Principis orabatur. Continuo itaque intus-
tine in novam dispersionem acitae, Imperatoris parte,

novas q. exorsae sunt, mollitq. hinc inde in Verulley un-
diminque viri^{bus}, uicinis et, (ut perlatum est) 1 Hel-
ponis cum Popiensi^{bus}, alisque Longobardis mundanisque
in totis portis adversus Pikardum, cithaque Vincen-
tem sup et superius fideli^{bus} Præfidi adherentibus. In-
gentes igitur in Verulley simulacris, iamque scandali, ex
hoc verum proinde exorsae sunt. Ad hanc inducendam
contumeliam, Fraternus, Legationum, Chuligum Guidonum
deplumum Curiam, ac Orum de Publico Lido, Pringis
ad Scivit. Currit et sprote Sabaudiae Comitum, et qui
et unidei Comitum uor, ubi conocuit ad Chaietatis
Imperatoris Contemplationum, et pau propensum
actum est. Arbitrationibus itaque ad conditionem redac-
tis, stabilitum est ut Verullarum Mariata, Pleuque
Domus, Principi^{re ser-} verito, interque inde atruat, De-
um et orto in Episcopum Primalibus, ac duoducimen
et verocis, ab Verulley abautibus, mandatis suggeri pa-
ritur. Episcopis Præfidi, et verocis Præfidi, confusum
locum, ad arbitrium constituerent; si que Guidum Præ-
ceps, Landum Præfidi contendit. Rebus Verullarum
(Rub. 9) sic se habentibus, Philippum Comitum, ac as-
stus, Lactum de Episcopis Episcopum Domus et conuicio-
ribus viri prævidet, cum Popiensi^{bus}, ceterisque api-
is Longobardis in travit iter at unum potuit Verul-
ley eductis illo equis, unpturque ad Episcopum Verullanum
firmos de polobiano, iisque agranibus, intro uoc-
ina, in Portum Episcopum inruit, et multa inde,
prædique Coritatem inruit, Polotia, munitionemque
illorum demolitur, et in advocatum, namque et
novum portum, unuta disposuit. Anno D. 1656.

148.

non prodest. Gualterius de Bergamo exulante, debuit
expulsi nos iudicio de Bergamo. Ipsi quoque praedicti
sunt in simul, cum essent Comes Philippus, et
ellaupedus de Benaria in exercitu Briviae, et de eis mor-
tui sunt plures gladio. Post ellaupedum de Benaria,
venit de Pavia Philippus de Sobaudia. Pavia
paucis cepit personarum ellaupedum de Benaria, et
in custodia posuit eum. Venellum praedictum
in simul, et de eis mortui fuerunt plures gladio,
et tertia pars Venellum confecta est, et praedicti
sunt per dies quadraginta, et valles eorum indece-
vit. Briviani interfecerunt maxime praedicti sunt.
Post Gualterium mortuum fuit, et qui remanebant,
expulsi sunt inde. Eodem anno multae urbes, et
viciis fuerunt Venetiis, nam Philippus (frater)
de Colobiano, aliorum Advocatorum opus tyran-
nicis gubernabat, et voluit Henricum reponere Briviam
in civitate obstantibus Advocatis, saepe pugnationem
fuit, ^{sed recedente} ~~sed recedente~~ Henrico, vicarum Advocatis, et
hi Editiones exules permanebant.

50. Audiamus nunc eundem Venturum, et de reatu
in, quae gesta sunt anno 1513. Comes Gualterius
de Epsburg, inquit Cap. 63., remansit in Lon-
bardia ad pugnandum contra rebelles Sanguis, oc-
cidit autem gladio elationem Guillelmum fa-
vorem, in Louano, et multos alios de maiori-
bus Praemones, et multa mala Papiensibus.
Post haec, cum mediolanensibus, Venetas introvit
cum militibus circa milia, et Praedicti sunt
cum Philippo de Sobaudia, et mortui sunt de eis

Wherby.

familia plures. Et dicitur Philippus intravit cum
advocatis, et etiam alii cum Estrois; et ibi
morantur per mensem unum, quotidie prac-
sentes. Et tunc facta est pugna inter ipsos
inde ad paucos menses. Transactis vero quindacim
diebus Philippus comes Arundensis intravit Na-
velles, et posito igne in domibus Francorum, et
sequebantur eos, expulsi sunt praedicti de Verat-
ty, et plures eorum capti, et mortui fuerunt,
cum etiamque corruerunt anno MCCCLIII.

31. Quod haec gesta fuerint hoc anno 1313, vel pro-
cedente, primum refert illud certum est, quod
quidam Verellensis, se ab auctoritate factis sub-
dormerant, praeter civitate cum Roberto Rege.
Huius rei testis est Chronologus Episcopus Botrothensis
supra, et constat ex sententia lata Paris eodem an-
no 1313. primum summationis refert eadem, in la-
tis MSS. ad hunc locum, dicens iam au-
tophram apud eum, quod Henricus
Verellensis, et Popianus rebellionis ducunt, Ver-
ellensis, et Popianus a fundamentis incendi iubet, hi-
eronymum et franciscum de folobiano, Henricum
de Quinto, Andriam et Guillelmum fratres
de Veltigato, Philippum et Andriam fratres
de Quarania, Willemum et Guillelmum fratres
de Wolzola, Guillelmum de Voldungo, Jacobum
de Geridono, Godofredum de Geridono, Ricardum
de folobiano, omnes de advocatis, Jacobum de He-
torio, Albertum de Artorio, Beniaminum de He-
torio, franciscum et Guillelmum fratres de Artorio.

W. Hertius.

"et opera detestanda Civitatum Papias, et Norvillorum, necnon in-
"scripturarum singularium personarum de Civitate praedicta
"Norvillorum; quorum nomina infra per ordinem de-
"scribuntur, diligenter attendimus. .... Quod
"ipsi et Imperialis liberalitatem, et honorem....
"..... impugnat, et quae tam insignem
"ipsorum Patris ab Imperio recepisse noscuntur, inde-
"mon, et obsequio gratitudinis intellecto, spem dequere,
"et diti in reprobam, sumum, contra Imperatoriam
"Majestatem, eorum dominum, et magistrum, ipsorum
"et aliorum fidelium quietem, et convenientiam pro-
"curant, quam cum omni subiectione, reverentia, et
"que humiliter quanta obsequio tenentur, erigentes
"superbiam, cornu, et a in malam formam ducunt,
"scilicet, Majestatem ipsam postquam Italiam finem
"intravimus, fontem, et iniquis provocant,
"et provocare continuatione temeraria, et temeritate
"praesumptiva non usant, tamquam, qui viderent
"sunt elegere pro gloria, consensu approbationem, et
"irreparabilem ruinam periculum pro tutela. Et amant
"tempore, quo eramus in Lombardia, praedicta for-
"matione Civitatum Papias, et Norvillorum, nobis tam
"Rege Romanorum praestiterunt per legitimos ha-
"eredes, fidelitatis debitum iuramentum, et nos in
"eorum dominum recognoverunt, contra ipsum
"iuramentum praestitum, et promissionem exinde
"seque, si rebellarent a nobis, et in rebellionem
"ducere steterant, nostris expellendo Francos, et
"officiales, quos habebamus in eis, et nostris, et San-
"guine bellis in ipsis ruptando, et in ruinam gestando

11. quibus. Roberto olim Regi, nostris, et totis Reipubli-
 11. cae rebellibus, et hostibus, ipse Roberto fidelitatem iurando,
 11. et nos officialibus receptando cum eis, et dando aliquibus
 11. istis, et. Siquis hostibus et rebellibus auxilium, con-
 11. silium, et favorem, et maxime commovendis,
 11. armantibus, medicolantibus, auxiliis nostris et Rebel-
 11. libus, et cum ipsis similiter guerram faciant,
 11. et continuo faciant contra nostros, et Siquis
 11. fidelis de Mediolano, et alia contra nos faciant,
 11. et faciant, et committant contra nostrum, et
 11. Siquis honorem, et statum, et cum diminutionem
 11. totius honoris Siquis, et statum, quare omnia
 11. ista publice et notorie in praesentia omnium
 11. committunt, et continuo committant, quod
 11. inspirationi locum esse non potest, in praesentia
 11. quae irregulari personae pro sua singulari astutia,
 11. et calliditate, quorum aliqui nunc modo, et
 11. his fidelitatem debitam iuramentum praestiterunt,
 11. et Simon de Colobiano de Verully, et alii
 11. quoniam de insipientibus, civitate praedictas,
 11. et insipientes, et castra, et loca, de quibus sunt,
 11. et alia castra, et loca plura, et homines dictae
 11. provinciae, qui nobis debitam obedientiam ren-
 11. gunt, ad rebellionem, et ad praedicta, et alia con-
 11. tra nos committendos creperunt, per suam mali-
 11. ginitatem instigationem, nequiter concitantes, ipsi-
 11. tasque civitate, castra, et loca in rebellionem tenen-
 11. runt, et tenent, dando etiam civitatibus, castris,
 11. et locis, ad id auxilium, et invadendum. Nos
 11. autem, huc haec adeo notum est, quod nulla

Ubertus

"propter tergiversationem iudicis, et illos, qui legibus subiecti
"non minus, contra Communiam, et Universitatem praede-
"ctam, et ipsas singulas personas, posuimus ipsi in-
"quiritate procedere, tamen ex obsequio Clericatum,
"quae libenter emendat in subditiis periculis, quam pa-
"riat, nec erit spem praedictionis in verbis,
"quos sonare potest mulieris lenitas iudicium,
"ut experiremur utrum aliquis obedientiae ipsius
"remansisset in se, volente super his ~~deservire~~ facere
"contra eam, et Communiam, et Universitatem, et singulas
"personas, praefatas singulariter et legitime consti-
"tuimus, et requirimus, ut coram nobis ad rem si-
"ne propter, incontinentiam ostendendam, comparere
"curarent, alioquin super his etiam ad sententiam,
"non obstante ipsorum, et cuiuslibet ipsorum
"absentia, procedere curavimus, in ipsius ultimum
"monito, nos citatis, eorum eadem Communiam,
"et Universitatem, et singulas personas, in malitia,
"et contumacia obstinate, nec ipsi, nec ipsorum
"aliquis interueniens, adhuc ex praefatis, quavis
"post ipsos terminos expectatis, comparere coram
"nobis, contumacia non curavit, propterea
"reputavimus eos contumaces, et in ipsorum obex-
"tione, quum Dei presentia replet, testes fore reputan-
"dos mandavimus, quibus receptis, et examinatis,
"et eorum dictis in scripta redactis, et per gentes
"nostri Palatii, solemniter publicatis, et cum diligen-
"tia recensitis, factaque nobis, de ipsis per eundem
"scriptis relationem fidei, et super his omnibus, Pro-
"cerum, Principum, et aliorum Baronum nostrorum

Ubertus.

nostromm. communicato consilio, postquam quid
eos in requiritibus, nec monitis, nec inducendis,
nec Benignitas prospera, ut eorum timore deterret,
Christi hominum invocato in praesentia interueniens,
trorum Principum, et Baronum, et Regni iusti-
tiam copiose, quia constat nobis legitimum, quos,
et ipsa consuetudine commissa preiudicata, et can-
onice praedictis, et qualibet ex eis, vel ipsarum alio-
rum, et omnibus aliis, quibus iudicis, et plerique
populus, his scriptis promissionibus, et senten-
tiarum, atque iuramentis, sicut iure iurorum,
tine, et portae praedictarum civitatum, et
et Villarum, et miculibet eorum civitatum,
totaliter vincantur, et funditus destruantur, saltem
dem civitatum singulis, et ex parte, omnia
fopata, et valla in ambitu quarum civitatum
facta. explantur, devastantur, et incendiuntur,
et victorum vallorum, murorum, et fopatorum
solum, aratum patitur, et nunquam muris
rota, et valla praedicta reseruantur absque fac-
sary consuetudinis licentia speciali, eadem itaque
communia, et Universitatis eorundem civita-
tum, omnibus privilegiis, libertatibus, et immu-
nitatibus, et exilibus, vel praedecessoribus nostris Im-
peratoribus, vel Regibus Romanorum, vel abro-
sum Vicariis, consuevis eorum, nec non et Statutis, et
consuetudinibus, quovunque iura, vel Titulo eis
competant, vel sint quaesita, et cum, et iure
Suzerio, sicut hactenus conservant exercere,
vel exerceri facere, et omni iurisdictione tam in

Wherby.

itaque in Civitatibus praedictis, et quolibet ex eis, et
eorum Burgis, necnon castris, et Villis quibuscumque
que, perpetuo privamus, ita iustitia suadente:
Ac etiam pedagia omnia, et telonea, gabelles,
redditus, et proventus, et cetera bona mobilia, et im-
mobilia, quae ipse Communis, et Universitas,
et quilibet, et qualibet eorum habent, tenent, vel pro-
fident, vel quasi, nec aliqui eorum vel eorum
nomine soliti sunt percipere, vel habere tempo-
ribus retro actis, necnon Castra, Burgo, Villa, mun-
itiones, fortalities, redditus et proventus, et quaecumque
alia bona, quae Communis, et Universitas, per
dictas, et quilibet, per quolibet intus, et extra foras
totas, et Castra ipsa, habent, vel profident, vel
quasi, cum ipsorum iuribus, iurisdictionibus, iure,
et iure Superio, et nobis, et nostrae Commune
confiscamus; et archiepiscopus praedicta Communis,
et Universitas Civitatum, videlicet Civitatum
Bertharum in sex millibus Libris auri condem-
namus, sententiamque in his scriptis; infrascriptis
autem omnes, et singulos de Civitate Praedicta,
quorum crimina supra per ordinem describun-
tur, qui singuli prope suo fautores, et auctores
rebellionis, et excessuum praedictarum fuisse, et
esse vocantur, alii, nostris hostibus assistendo,
continuis, et perpetuis contumaces, tamquam
rebelles, et proditores Imperii, et de haereticis et schismaticis
criminibus nos, de Goto Romano Imperio exbau-
rimus, et diffidamus, eorum omnium, et singulorum
eorum bona omnia, mobilia, et immobilia, iura,

iura, et actiones in quibus iudicium nobis, iuribus, et ab-
 omni per Romanum Imperium sita, et iuribus
 dum, vel alius, ex eis, computant, nostras, camerae
 adnotamus, et confisamus, iurantes eos omnes, et iur-
 gulos, omni honore, et dignitate, iuramentis, iuris-
 legis, franchisiis, libertatibus, et ceteris, vel a iuribus
 et foribus nostris Imperatoribus, vel Regibus Romanis
 cum, et a quibuscunque Principibus, et ceteris, et
 personis aliis, eis concessis, seu quocunque titulo
 gentis, et eis, et quicunque eorum, perpetua iura
 monum infamiae, ita quod sint intestabiles, et ad
 nullum actum legitimum. De pactis admittan-
 tur, et siquo tempore aliquis eorum, in Imperio
 fortiam decuerit, sit extremum capite multum
 imperator, ita quod gentis nostras, eodem
 monum sententialiter in his sentis; de iure quo-
 que civitatum, et castorum, et civitatis Germaniae
 et horum, quibus eorum, et eorum districta, hanc
 tunc extiterunt, omnes et singulos iuramentis, iur-
 dicandi, quicquid, et vocatos ad iudicium, et rebellio-
 nes, et rebellionis officio privamus omnino, et iur-
 cupre volumus, infamiae notione. Potestatem etiam
 iudicis, et notarii, qui praedictas rebellionis tem-
 pore, vel in futurum de praedictis officiis obno-
 xii fuerint, et qui obque nostra, vel huiusmodi
 nostrorum Licentia, ad regnum exercendum, aspi-
 cerint, omni quidendi, et iudicandi, et notariis,
 et cuiuslibet eloquentiae dignitate, et auctoritate, om-
 nibusque privilegiis, libertatibus, iuramentis, lib-
 eris, et iuribus, et a nobis, vel a praedecessoribus

Herib.

" nostris ~~sanctis~~ Superstitibus, vel Regibus Romanorum
" Communi, vel alio modo gravitate, omnino provocamus,
" et tyrannum rebelles Superstitibus, et diffidamus,
" ut a civitate nostris, et superstitibus fidelibus, impune per-
" sonaliter, et realiter oppendantur. Praeterea mandamus
" quod nullus Princeps, vel alius ex nobilibus, seu quacunque
" quae persona cuiuscunque status, vel conditionis
" existant, nullaque Civitas, Castellum, vel villa, seu
" quacunque Universitas, dumtaxat dictis Communi-
" bus, vel Universitatibus Populi, Sacerdotum, et infra-
" scriptis singularibus personis, per nos et gratia-
" riam condemnatis, et diffidatis, vel aliorum eorum,
" vel eorum, dei, vel promittet in aliquo auxilium,
" vel favorem, nec personam ipsam, vel aliquam ipso-
" rum, post duorum mensium spacium ab hodie
" computandum, proquomodo receptis sub preben-
" tum litterarum auri pro quolibet Civitate, Puri-
" tate, vel Barone, vel alio ex nobilibus, et viginti li-
" brarum auri, pro quolibet Castello, et decem libra-
" rum auri pro quolibet privata persona, quoties
" contra factum fuerit, vel commissum, et plura
" et unius ad nostrum arbitrium, nostrae Camerae
" persolvendae; decernentes quod civitates, impune licet
" supradicta Communia, et Universitates et quilibet
" ex eis, necnon supradictas personas, per nos taliter
" condemnatas, et eorum singulas, necnon circulas,
" et habitatores Civitatum, et Castellorum supradictorum
" condamnatorum, et villarum, et tenarum, quae olim
" de districtibus fuerunt ipsorum, et cuiuslibet ipsorum,
" personaliter, et realiter oppendant, ipsasque personas ca-
" pere,

11 copiam et victorias, et quod . . . . . cognoscimus . . .
11 vi sunt, nisi aliud per nos fuerit remanendum, vel
11 stabilitum, quod nobis prope facere praesentibus
11 tentia reservamus, et omnia faciemus de bonis ipsorum
11 quae ceperint, occupaverint castra, vel occupata tenu-
11 erint, duas partes assignando, ac sibi tertiam retine-
11 do; quam assignationem, et publicationem
11 illam quae ceperint, occupaverint, et tunc castra vel
11 occupata tenuerint, infra annum venientem, sive
11 qua ceperint, numerandum capitulis facere te-
11 neantur coram nobis, vel coram Principis Ratis, vel
11 vel loci, ubi capiuntur bona, vel exportantur,
11 et coram iustis Provinciarum, in illa Provincia, vel
11 loco ordinato per nos, vel ordinando; licet quod
11 quae civitates, Castra et Villas eorum, et castella
11 ipsorum, quae olim fuerint de districtibus ipsorum,
11 et civitatibus ipsorum, invadere, et occupare, et occupa-
11 ta perpetuo tenere, et possidere, habendo tertiam por-
11 tionem modo praedictam, sine Imperio, et civitatibus al-
11 terius semper salvo. Volumus tamen et ex pressis man-
11 damus, quod quilibet Princeps, Baro, Episcopus, Comes
11 Comes, et quilibet alia illustres, spectabiles, et nobilissimas
11 personas, et quilibet alia civitates, castella vel villa,
11 ubicunque in Romano Imperio constituta, perso-
11 nae, et bona mobilia, et immobilia, et alia eorum
11 quaecunque praedictorum rebellium, vel aliorum
11 ipsorum, cui sua terra vel territoria ita, infra tres
11 annos postquam pervenerint ad ipsorum notici-
11 tiam, praedicta, arrestare, et copiam tenentem, nos-
11 trae camerae ut dictum est, duas partes assignando,

Albertus.

Ubertus,

et tibi tertium retinendo, sub poena cuiuslibet Principis,
Baroni, Marchioni, Duci, Comiti, et alteri sublimis per-
sonae, et cuiuslibet Civitatis, mille librarum auri, et cui-
libet, Castro, vel villae centum librarum auri pro via
qualibet committitur, et nostrae Camerae persolventur, ad
quarum solutionem realiter, et personaliter compellantur
contrafacientes, minime et de plano, sine strepitu,
et figura iudicii, et praedicta omnia facere teneantur
non obstantibus aliquibus privilegiis, concessione, per-
missionibus, immunitatibus, servis, vel per eos, vel alios
deorum, ~~et~~ quolibet alios ipsius rebellibus, vel alteri perso-
nae pro eis datis, factis, vel concessis, de quibus
omnibus eis, vel quolibet ipsorum, ex certa scientia
tua, et plenitudine nostrae Potestatis absolvimus,
et dicta privilegia, concessiones, permissiones, pacta,
immunitates, et cetera quae in ipsis privilegiis,
concessionibus, permissionibus, pactis, et immunitatibus
continentur, quae exemptionem, per vel utilita-
tem praedictorum rebellium, vel aliorum ipso-
rum, et bonorum, et iurium ipsorum, vel ali-
cuius ipsorum contraveniant, ex certa scientia
tua, et nostrae, et nullius in eis, et in omnibus
eius promittimus, inhibemus capere quod in
praedictorum Communitatibus, vel Universitatibus, seu
ipsarum singularium personarum, vel alio-
rum ipsarum debitorum, de debitis in quibus tenen-
tur eidem, ipsi, vel alii pro eis, nullatenus
satisfaciant, nec persolvant, nec faciant quomodo-
libet respondere, alioquin tantumdem fa-
cultatis nostrae persolvant, et ad id sine stin-
gito,

Ubertus.

" scriptis, et signis iudicii compellantur. Et huiusmodi
" tam sententiis, condemnationibus, diffinitionibus, et
" censuris et omnibus, et singulis ~~proscriptis~~ pro.
" scriptis suprascriptis, omnes illos, qui sunt de vestra
" familia, vel qui eo eisdem communitas, et uni-
" versitatibus erulant. quacunque ratione, vel causa,
" vel qui contra vestra sequuntur, vel qui infra qua-
" draginta dies ab hodie computandos, ad vestra
" mandata venerint, videbunt post, et non ante quam
" acciperint ad mandata, vel qui tempore citationis,
" et post et ante ad praesens, in carceribus, vel vo-
" stris ostiis detinebantur, et detineantur, volumus,
" et declaramus, cum eorum famulis, et coniunctis,
" et exemptis esse =

" Has vestras sententias, et alia omnia, et singula
" supradicta, ex certa scientia, robor firmitate, et imperio
" tue volumus obtinere, supplere omnino defectum,
" siquis forte est habitus in precibus, et aliquam
" iuris solennitatem obviare, de iurisdictione
" iudicis protestatis, lege aliqua, consuetudine, vel
" consuetudine non obstantibus, quibus ex certa scien-
" tia derogamus, et haberi volumus pro expensis =
" Suprascripti sunt de Civitate Verulanorum, qui
" cum iuramentis praedictis, publica, et notoria con-
" fessione, videlicet ~~in~~ Simon. et Francis de Colobiano:
" ~~no.~~ Henricus de Brinto, Ardipiscopus et Guillelmus patres
" de Ottignato, Gilegani, et Ardipiscopus fratres de Quarenia,
" Guillelmus de Balduzo, Jacobus de Ceridono, Godofredus
" de Ceridono, Riccardinus de Colobiano, Simon et Guillelmus
" fratres de Balzola, omnes praedicti de Advocatis sunt: Jacobus

Ubertus.

" Jacobus de Arborio, Ubertus de Arborio, Beniaminus de Arborio, frater
" eorum et Emanuel frater de Arborio, Ubertus, et Langramus de Pu-
" tenaty, ~~Beniaminus~~ de Garbis, Martinus de Montonario, Petrus de
" No Dobbio, Petrus et Bertolomaeus de Alzatis = Luta, et promulgata
" fuit haec sententia per dictum serenissimum Principem
" et dñum Henricum Dei Gratia Romanorum Impera-
" torum unius Augustum, tunc pro tutanoli redem-
" tionem in sala Palatii Aulae Superioris, praesente Pius
" in Donibz Raynerio Comite de Dopuocastro, et lecta,
" et publicata per Franciscum quondam Martolae-
" um filium de Pisa Lucinae Diocesis Notarium,
" et Superioris aulae super Criminalibus sententiarum
" publicum, specialiter deputatum, in dicto loco
" munito eundem Imperatoriae Majestatis, sub
" anno etate citatis dñi MCCCXIII. Indictione XI. die
" Sabbati XIV. Julii praesentibus Illustribz Principibz,
" Dño Aluideo Comite Vobaudiae, Dño Henrico de
" Glaudiva Marchate, Dño Goumato de Septem-
" fontibus, Dño Ottaviano de Luna, Dño Gonaspou-
" tio de Sopato, Dño Ugolino de Viscario, in Publico
" parlamento, ad haec specialiter convocato, ibi:
" cum existente Consilio, et Praetorio, ac Goro-
" num, et militum, et aliorum hominum multitu-
" tudine copiosa, Regni eundem anno V. Imperii
" nostro II.

" Ego Franciscus quondam Martolomaeus de ~~Pisa~~ ^{Pisa}
" Lucinae Diocesis, Superioris auctoritate et testibus,
" et iudex ordinarius, et Superioris aulae super Cri-
" minalibus sententiarum publicis, specialiter deputatus, praes-
" entibus omnibus interpres, et haec omnia de mandato

reindam Injurantipe Chastoty, inter cetera, quae
in dicta sententia et condemnatione continetur, vi-
ni et publicari.

Albertus

32. Viam Advocati, et loci, iam quibus, et civibus pol-
luti, nil sibi ab Henrico metuebant, quin in eo ^{loc.}
sententia magis, ac magis exarcebant, apertam con-
tra Henricum, bellum gerere caeperunt. Et Alber-
tus Episcopus, et eorum deliberationibus auctoritatem
addidit, supremum Civitatis Imperium, quod ex du-
peratorum donationibus et privilegiis, Gallicae Ver-
cellensis erat, in Commune eisdem Civitatis, sus-
=vestitura, ut auctor translatit, recepto ab eodem
Commune, fidelitatis iuramento. Hac de re extat
in Archivio Civitatis, Charta dci. .... Januarii 1313.

33. Etiam a Patria exclusi, et Salustolae, et resan-
tine continebant, rei bene gerendae occasionem dili-
genter intente. Et ovanae Ricardus Caesaris, Ger-
manici suffraganei, omnia ad arbitrium administrabat.
Bruntis, et Caballatis, ceterosque cum omni arbitri-
rio occupabant. Hos coartare cum tunc per Ricardum
Caesarem, et rationibus impensum inventibus, magna
clade, quae tunc per Ricardum et suis amicit, Simonem
de Golobiano Bruntis, amicitibus copis, expulsa,
intra urbem repulsa est. Haec ad hunc annum
erat Albertus Chastoty, sup. lib. 12. et 14., addit
huius postremi libri Rubr. 4., Rogandum Radum s.
Salvatoris Potestatem, quia Guelphus statat, Castum
Sarmatiae, tunc in custodia incidit: Huius castelli
excidium, subdit, vehementi gutturi Superiorum
laesione fuit, cui pro taliqua Communitate,

Albertus.

palatiumque ex Alexandria, Caesari, Vercelli, Pavia,
aurorum Caesaris uide, respiciantur. Eratque prae-
=terea intentum de Caesari Vercelli Oben, ut mihi liber
inde transiret, fieret.

34. Dum haec ageretur, et maioribus in die motibus
Lombardia agitaretur, Henricus VII. ^{Caesar ex} ex morbo dum cla-
ret, etiam apud Bononiam in Eturia, die
24. Augusti huius anni 1513. Principis quem plurimas
virtutes, tum bellicas, tum morales, quibus iniquitate
ornatus erat, prae se ferunt retroactis Imperatoribus,
qui maiori cum gloria, Romanum Imperium ad-
uincunt. Etenim Gulielmum undique in Mothuan
Vicomitem insurgens, et convulso generali Con-
cilio, communem consensum decernunt copias aggregari,
et cum diebus certis eos venisset Praefectorum Regis Ho-
berti, convocare. Vimone de Colobiano inter pri-
mos, sponsionum iuramento firmat. Oti mora. die
24. Septembris huius anni 1513. quid Castellum
Abbate-Grapis, sacra, frumentumque conscriptum plas-
trum, in quo Mathias magna caede victus, cum su-
per compellitur. Sed ob eo corruptis auro Provincia-
libus, et detractantibus uti victoria, res in irritum
revertit, et exercitus victor, nihil praeterea gesto de-
labitur numero cum Longobardorum mascole. Haec
narrat Albertus in Epistola Sup. lib. 1. de gest. Stab.
post mortem Henrici Rob. 6. addit etiam lib. 9,
periculo pro Vicomite intercipiente etiam Elicodorum
Morsionum Mortificatione, dumque ut inclinationem
aurem videt, fuge sibi consulit.
35. Anno 1514. mense Septembris alia expeditio advenit

Ubertus.

adversus Plautianam, in qua Galatius Virunus Elathii
filius, rerum potiebatur, a foederatis suscepta est. In
exercitu fuerunt Venellenses, Popinenses, Remonenses, Po-
ruenses, et Merandini. Hunc itaque Agonem Virunus
Delphinus, in agrum Plautianum, hostilibus irruptionibus
omnia feno et igne populantur, proutem Padum in-
vadunt, et usque ad suburbana Theocardi, quicun-
que quaerantur, qui ostiterint conobantur, perire
sunt. Hi novem dies morati sunt, ager-
ratur ad obsidionem urgendam instrumentis. Sed
efforta inter duos discordia, ut iterum ad nihilum
reducta est. Et sic perperis vano timore Plautici,
unusquisque ad propria revertitur. Haec ex Chron.
Plaut. to. 16. per. 16.

36. Anno 1312. die 26. Aprilis, teste Albertus Magister, mag-
ister G. Robt. C. Popinensis cum Germanis exulibus, Venel-
lensibus, Merandinis, ceterisque eandem factionem, inquit
Podium, ac quicunque contracto exercitu, magna ~~per~~ ormentis
~~et~~ quibus cum Novariensibus apud Novariam,
devastatis, sortem victos, intra moenia compulerunt.
indeque omnibus ad fugam consternatis, exclusisque tra-
ficum Elathio, Lovellinam oram, nullo prohi-
bente, ~~et~~ igne fenoque depredati sunt. Elathii re-
diintegrato bello, apud pontem Viglebari cum hostibus
rursus confligit; sed pari eventu, nulli morum accip-
it pellituri fugaturque. Quare foederati, nullo evadere
prohibente, in agrum Ellediolanensem irruunt, et
crebris incursionibus, usque ad urbem ipsam, omnia
infesta habent. Elathii ut obicem hostibus opponer-
et, etiam ab Scivina (Briam appellat Ellediolam) in Padum

libertus.

in Padum iussit, eradicare aggressus. Advolant Vercellenses, Alexandrini, Populani, et Astenses multo celeritate, ut quae impediant, et usum arum subvertant. Accidit Mathaeus, et ipse ingentibus equis, et hostium conatus perfringit. Gravi praelio, avarine utrinque ad ultimum lium pugnatum est; quo tandem superiores Mathaeus, federatos magna clade prostravit. Haec alia minor edita clades, aut gravis res Guelfis afflictis est.

37. Mathaeus praestans victoria usque, victoriam exercitumque to Populano duxit. Acriter et ibi diu pugnatum est. sed cum in urbem, fortissimi milites, Niccardinus Langus Philippini filius, violentissime intra muros civitatis, circumventus occiditur, reliqui in fugam conati. et ita Populi praesens Guelfis, in Mathaei dominationem concepit. Haec refert etiam Merula lib. 9. Simon de Colobiano e praelio Verulles reversus, cum diligentia factum, an arum quam et vocantur appellabant, muros, totaque vallis circumdatis firmare, ut advenire Mathaeum, et Eitiosum, quos brevi superarent non dubitabat, praesidium haberet, festinavit. Cum Verulles, ut Paulo post videtur, Cervus fluvius, undique permeabat, et in duas velite civitates particibat, hinc Eitiosum, inde ad vocatam sua castra habentibus. Exstigio Mathaeus omnes equis Verulles petit. Cum eo advenit et Eitiosus. Simon cum his intra arum se continebat. Itaque Mathaeus nullo rogato urbe potitus, Eitiosum restituit, Lodovicum Viaronensem, qui principalem suo nomine multo administraret, potestatem, ut aiunt, constituit, multo

Albertus.

nullo milite attributo, qui adversus Advocatos iracundia
esset: Advocatorum laudem elationis, atque bellicosae
similitudinis, non expugnari possit, pertinet. Quam ut
imperio suo advertit, relictis quibus, qui eam iocunda
fingerent, eludio laudem regreditur.

58. Commune Verulanum, ut belli sumptus, gentilibus
iusto gravatibus colligerent, Lodovico Vicentino auctore,
statutum condidit, et ad plures Butigalia, primum
~~Moletine~~ ^{Moletine} districto, et prius imperia, solvere cog-
-bantur. Quod ut rescivit Albertus Episcopus, qui tunc
galliae erat, mandavit Lodovico Vicentino Advocato de
Casanova Praeposito Verulani, et Jaco Advocato
de Golobiano, fanois Vicentino, ad hoc speciali-
ter delegatis, ut Potestatem et Prudentiaris ubi adve-
niente, statutum non ^{revo-} ~~revo-~~ ^{cent} ~~cent~~, a formatione ^{revocent}
prohibere interdicant, et civitatem interdicto subre-
-diant. Lodovico prius imper obediens, deinde am-
biguis verbis factum colorare, postremo ut auctor
Anathematis, et interdicti. Sententiam cum urbe, et Dia-
cesi persulgatam, et inde foveas ad rebellionem.
Commovere, tum iustum statutum obrogare,
et etiam veniam petere. Haec constant signum
libri documentis Archiepiscopi Capitalis.

1. " In nomine Domini. Amen. Anno
" etate civitatis verulanensis CCCXXVI. Indictione XV. die illa
" anni XVIII. Augusti. Convocato, et congregato consilio
" prudentiae Civitatis Verulanum more solito, et loco
" consueto, de elaudato orabili viri Dni Lodovici
" de Vicentibus, Potestatis Verulanum. Obsequium
" inscripta statuta prius edita, et facta ex parte
" Communi Verulanum, seu per ipsum forum

Ubertus

11 quorum statutorum tenor totus est. Quae statuta Vn-
11 nobiles viri Dni Martinus Archidiaconus, Guillelmus archipresbyter,
11 et Salavinus Praepositus, Moniprius de Golobiano, et Delpheus
11 de Vespallii Canonici Verullensis, et Vicarii Dni Episcopi & Pres-
11 biterii, diubant edita contra Ecclesiarum libertatem, Ecclesia-
11 sticasque personas, in quantum executio, et observatio
11 eorundem statutorum extenderetur contra Clericos,
11 Ecclesiasticasque personas. Ex adverso ex parte Com-
11 munitatis Verullanum dicebatur, quod dicta statuta
11 non erant contra Ecclesiasticam libertatem, vel Eccle-
11 siasticas personas, et quod eorum intentio, et conditio-
11 nem ipsa statuta, est et fuit, quod dicta statuta se
11 extendant ad subditos Communitatis Verullanum tantum,
11 et quod ipsa observantia, et executio ipsorum statutorum
11 non se extendat ad Clericos, nec Ecclesiasticas
11 personas, deinde ad maiorem firmitatem, et fide-
11 litatem, omnes in Concilio congregati dixerunt, et pro-
11 mutati sunt eorum nominibus, et vice Communitatis
11 et hominum Civitatis, et una cum praedicto Dno
11 Potestate ibi praesente dixerunt, quod eorum intentio
11 et, eorum qui condiderunt dicta statuta, est et con-
11 siderata fuit, quod dicta statuta, ^{vel} ~~et~~ eorum ^{Executio} ~~observatio~~,
11 et ^{observatio} ~~executio~~ nullomodo se extendant, vel extendant,
11 vel propit extendi ad Clericos, vel Ecclesiasticas
11 personas, vel contra eos, vel alterum eorundem,
11 sed solummodo ad subditos Communitatis Verullanum,
11 nec ipsa statuta servare, nec unquam hacten-
11 us voluerunt nisi modo praecipio, et si quid
11 contrarium per quamcumque personam, vel officia-
11 lem factum fuerit vel requiratur factum fuisse,
11 & Verullensis, eorum nominibus, et vice, et nomine Potestatis
11 Clerici adhibitis, et processibus Verullensis, & dixerunt

Ubertus.

factum fuisse, illud nullatenus ratum non habens, nec ra-
tum unquam itam libauerant, et quisquis reperiret
epi exatum et eisdem praetextu dictorum statuto-
rum, plant, et praecipiant quod eis illud resisti-
atur per eos, qui exigant. Unde praedicti Dni P.
testes, et prudentarii statuerunt, et ordinauerunt, ne
contra clericos, vel ecclesiasticos personas, praedicta
statuta invocentur, et praecipiantur sub artibus poenarum,
et bannorum, officialibus, et molendinariis, et quibuscumque
que personis, qui ius, et potestatem habent exigendi
decimas, quas continentur in dictis statutis, ut ultra
tenus exigatur dictum decimum a clericis, vel eccle-
siasticis personis, nec de grano, vel farina, ultra
solitam quantitatem exigant, vel exigant alio
modo. Actum in domo Alzatonum, ubi moratur
Dominus Potestas Verullarum. Etest interfuerunt
Dominus Guillelmus de Strato, Jacobus de
Elapio, Porallus, et Orgonus, Praeores Commu-
nis Verullarum. Ego Jacobus Rignus die-
ctus de Margaria Notarius, et famularius
Communis Verullarum praedictis omnibus in-
terfui, et me subscripsi.

2. "Anno Nativitatis Domini MCCCXVI.
indictione XV. die Martii XVIII. Augusto convo-
cata, et convocata prudentia Civitatis Verullarum,
more solito, et loco consueto, ut ~~consuevit~~ ^{notum est} de uen-
dato et nobilibus militibus Dni Lodovici de Verouitibus
Potestatis Verullarum, ibidem praedictus Dominus
Potestas, et Bernardinus eius Sacerdos et capellanus, et
Dominus Gurgatus, et Petrus de Luca, et Victor

Abbatibus.

" Victor eius Sindici, et Domini Galvagnas, et Domini
" Franci Cellites eiusdem Domini Potestatis, pro se, et
" Domino Philippo socio Domini Potestatis, et tota
" milia eiusdem Domini Potestatis, necnon Praedicti
" Domini Prudentiani, de Voluntate dicti Domini
" Potestatis, eorum nominibus, ^{et} vice, et nomine fidei
" iurantis, et hominum Civitatis Gerullarum, fecerunt,
" constituerunt, et ordinaverunt, eorum, et cuiuslibet
" eorum Dominorum Potestatis, et eius familiae,
" et Communitatis, et hominum Civitatis Gerullarum,
" artos et annos, Sindicos, et Procuratores, et Con-
" sules, quo melius epe possint, Dñs Martinum de
" Montouario, et Jacobum de Sutaris Civis Ger-
" ullarum, et quoslibet eorum in solidum, ita, ut
" occupantis melior non sit conditio, specialiter ad
" comparandum coram Honorabilibus viris Domi-
" nis Polayo de Casanova Praeposito Gerullarum,
" et Jacio Advocato de Colobiano Canonici Ger-
" ullarum, Praesidis Reverendissimi Patris Domini Episcopi
" Vercellensis, et specialiter in hac parte delega-
" tis ab eodem Domino Episcopo, ad petendum ab
" eodem, eorum nominibus, et pro supra, absolutio-
" nem, Communicationis, in ^{quand} ~~quand~~ circumveniat,
" siquam sententiam incurrunt occasione Statuto-
" rum edictorum in parte Communitatis Gerullarum
" super dactis granis, et farinis, et molendinorum,
" et ad obtinendum beneficium absolutiois super co-
" municatione praedicta, et ad petendum ab eis-
" dem relaxationem interdicti super hoc promulgati
" in Civitate et Diocesi Gerullarum, et ad evan-

Abbat.

" in omnibus in eorum rationibus et in omnibus mandatis premissis
" cum Domini Episcopi, et ipsorum delegatorum, et tam
" ~~notariorum~~ Romanane Ecclesie, quam aliorum, et quodlibet
" ad omnia alia, et singula, facienda, gerenda, et promittenda
" de quibus in premissis, et circa premissa fuerint op-
" portuna, providendo, et providendo premissis, et
" Procuratoribus, et cuilibet eorum, plenam, liberam,
" et generalem administrationem, et generalem, et plenam,
" ~~et plenam~~ plenam premissa, promittentes, et
" Domini Potestati, et Sacerdoti, et militibus pro se, et tan-
" ta sua familia, et Predicti, et Predecessores, eorum
" nomine, et vite Communitatis Villarum, nullo modo
" tunc in premissis, stipulante vice, et nomine eorum
" eorumque personarum, cuius interest, vel interesset
" et, omni tempore rato, firma habere, et tunc om-
" nia, et singula gesta, et facta per predictos Sacerdotes,
" et Procuratores, vel alterum eorum, in premissis,
" et circa premissa, sub obligatione honorum ipsius
" Domini Potestatis, Sacerdotum, et militum, et totiusque
" familie, et universitatis eorum, et Predecessorum,
" et Communitatis, et hominum, et civitatis, et
" villarum, et infra restitutionem omnium domo-
" rum, et expensarum, quas fient ipsa occasione,
" renuntiantes omni privilegio fori, et testium
" profectioni. Actum in Domo Episcopali, ubi
" enotatur Domini Potestatis. Testes interfuerunt
" Domini Guillelmus de Strata, Sacerdos de Massis,
" Porcellus, et Gregorius, Praeceptores Communitatis Villarum.
" Ego Sacerdos Nigellus de Strata de Massis
" Notarius, et cancellarius Communitatis Villarum,
" et mandatum domini premissis, et circa premissa,

Albertus.

"prædictis omnibus inter se, hanc Chartam tradidi, sub
"feri, et me subscripsi."

G. "Anno exaltationis Domini MCCCXVI. Su-
"dictionis XV. die Mensei XVIII. Augusti, Constituta
"in presentia Reverabilium Virorum Dominorum
"Palatii Advocati de Casanova, Praepositi Venerabilium
"et Jacobi Advocati de Colobiano. Canonici Venerabilium
"tensis, ac vicariorum Reverabilis Patris Domini
"Alberti de Grotia Episcopi Venerabilium, et bonorum,
"ac etiam delegatorum in hac parte ab ipso
"Domino Episcopo, Domini Martini de Montorio,
"et Jacobo de Sulari, Sindici, et Procuratorum, Do-
"minorum Potestatis, et Sindici, et Militum,
"ac totius civis familiaris, et Sindici Credentiariorum
"rum, et bonorum Venerabilium, qui Chartam
"factam hodie per me extoriturum inscriptam,
"petierunt predictorum nomine, humiliter et
"devote, ab praefatis Vicariis, et delegatis, quatenus
"eius et militibus eorum, nominibus quibus supra,
"dequarentur beneficium abolitionis impetere
"ab excommunicatione, si quon circumvenirent
"testes statutorum, nuper dictorum, super Ec-
"clesiis parvis, et parvis, quae deservit adhibere
"donum, et quod eis placeat relaxare interdic-
"tum, super hoc promulgatum in Civitate, et
"districtu Venerabilium. Qui Vicariis, et delega-
"tis, prout recepto sacramento ab ipsis, nominibus,
"quibus supra, de ponendo eorum mandatis, et
"praefati Domini Episcopi, et sacrosanctae Ro-
"manae Ecclesiae, occasione dictorum statutorum,

Albertus de Grotia Episcopus Venerabilium, et bonorum, et

Albertus.

" Statutorum præceperunt eisdem Sindis, eorum
" nominibus, ut statuerent de cetero statutis prædictis,
" contra Clericos, Ecclesiasticasque personas, et de cetero
" similia statuta facere non præsumant, neque
" iudicium Clericorum, et Ecclesiasticarum personarum
" rum, et Ecclesiasticæ libertatis. Quibus sic peractis,
" prædicti Dominus Vicarii, et Delegati, cum cum
" ipsis Sindis eorum ad ostium dictæ Ecclesiæ,
" et ibidem fluxu quibus dictis Sindis existit, no-
" minibus quibus supra, omni debita sollemnitate re-
" cato, quæ servari debet cum præmissis, ipsos
" Sindis, et quolibet eorum, eorum nominibus,
" et vicis, et nomine prædictorum Dominorum Po-
" testatis, et totius suæ familiae, et cuiuscunque
" personarum, qui esset capabilis in præmissis, ab eis
" verunt et omni vinculo excommunicationis, in
" quæ circumvenit occasione prædicta, et prædi-
" ctum interdictum relaxaverunt, ac ipsos Sin-
" dis nominibus, quibus supra, ad prædictum sac-
" ramentum Ecclesiæ reciperunt, et eos restitue-
" runt prædictorum nominibus, et ipsos Dominos Po-
" testatem, et eorum familiam, et eorum nomine Per-
" cellarum per ipsos Sindis, et Procuratorem, resti-
" tuerunt ad Divina officia, et Sacramenta Eccle-
" siæ, et ad omnia alia, sicut erant ante dictam
" excommunicationem, et interdictum. Et de hac
" præceperunt mihi Notario in præmissis scripsi
" ob hoc instrumentum, unum, et plura ad dictum
" sapientium. Actum in Ecclesia S. Basilii. Inter-
" fuerunt testis Dominus Georgius advocatus de Quere-
" gna,

Albertus.

"Quarigum, Guillelmus de la Serate, et plures alii."
"Ego Jacobus Niquus dictus de Margaritis Notarius
"et familiaris Communis Perullarum praedi et omni-
"um interpres, et hanc Chartam tradidi, scripsi,
"et me subscripsi."

39. Simili inter haec, annua foeda erant, et civibus
plena, Advocati, qui Simonis de Colobiano, viro
iniquo, et stulto, alteram Urbis partem tenebant,
apud eruptionibus suis, utraque hostes adver-
bant, nulli securus populi consistere. Peronius ergo,
novum Castrum ex adverso Arij Advocatum,
pro suo, reliquarumque Civitate protegere excitari
cepit. Plurimum aedificiorum, partem vicinas,
partem occupatas sunt; quarum praeterea
exinde, Commune Perullarum, Dominicis cele-
brantibus, ex aere publico persolvere mandavit,
ut habuimus ex Charta Alivii Civitatis, scilicet
Mortis 1318. Aliis praeterea aeris, intolerandis
exactionibus Commune gravatum est. Bonifacius,
et Joannes fratres de Castellano querebantur multa
in bonis, et iustis, et Perullensibus damna per-
petros ex annis 1302. et 1303. ob hoc quod Mathias
Peronensis, in illorum temporum perturbationibus
foverent. Hos Mathias, libris 15. m. Pap. reprehendit
denuit; quos cum Commune praesente pecunia
solvere non posset, debitum suscepit, pro prioribus
fodis, dactis, aliisque vestigalibus eius publicis, Mon-
ty Livionis, Montis Berardi, et Putei, adiecto
onere solvendi solidum unum pro qualibet libra
in singulis annis, usque ad debite extinctionem."

Putei Cellis,

Albertus.

debitis extinctionum. Quae omnia constant ex Charta et
divi Civitatis 30. Junii 1318. Illo verbo, cum novis
semper in diebus, novis praestentis magis, et antiquis
munus oneraretur, nec alius solutionis suggereret mo-
dus, officia publica, portoria, et id genus alia, dican-
dere vellet habuit, sicut liquet ex pluribus
eiusdem Archiepiscopi Chartis, quas adducere superfluum
caneum, ducimus. Nec interim ab armis ef-
fabatur, hinc Seditioibus, inde Advocatis, Urbem
perpetuis seditioibus et pugnis miserabiliter disper-
gentibus

L. O. etiam maior tranquillitas in rebus Ecclesiasticis
fuit. Martinus de Pergamo Archiepiscopus Verulanus
de consensu, et nomine Capituli utriusque Ecclesiae in-
dixerat visitationem, correctionem, et Reformationem
Ecclesiarum S. Eusebii, et S. Mariae omniumque
Clericorum, et personarum, in eis degentium. Quae
ubi pervenit Albertus Episcopus, qui tunc Bugellae
se continebat, datis litteris seu mandatis, et interdi-
cti poenis, districte praecipit, ut ab huiusmodi
visitationis officio abstinerent. Ad Archiepiscopum
quidem, huiusmodi litterae, ex Archivio Capituli
laevi, tales sunt.

„ Albertus miseratione Divina Episcopus Ver-
„ ulanus et Cornus, Reverendo Viro Domino Mar-
„ tino de Pergamo Archiepiscopo Verulensi, salutem
„ in Domino. Ad audientiam nostram perve-
„ nit, quod vos, qua auctoritate fultis, cum
„ mus, vestris litteris intimastis, et mandavistis
„ Reverendis Vris Archiepiscopis, Praeposito, Cano-
„ nicis, et Capitulo Archiepiscopali, ut
„ ad causas, et ad sub excommunicatione,
„ et interdicti perent.

Wentz.

" Capitulo, ac Capellanis utriusque Ecclesiae Wertheburgensis, quod
" vos dictas Ecclesias, ac ipsa Capitulum, Canonicos, et
" quoslibet vintare intraditis, et demum corrigere, et
" reformare, monenti, ac precipienti eisdem quatenus
" ad dictam Visitationem suppositam quinta die
" mediate post missam, post ^{et} ~~vesperam~~ ^{et} praesentato-
" rum litterarum, in praefata Ecclesia ante praesentato-
" riam vestram veniant ad recipiendum, et subse-
" quens huiusmodi visitationis officium, prout
" haec et alia in dictis vestris litteris contineri
" dicitur. Ergo cum vobis non liceat solum
"mittere in ~~missam~~ ⁱⁿ alienam, nec sit nostram ordinari-
" riam iurisdictionem usurpare, quia et susceptis digni-
"tatis officio tenuerit ~~defensare~~ ^{defensare}, cum huiusmodi
" visitationis, correctionis, et reformationis officium, non
" quidem ad vos, sed ad Pastorem ^{duum} officio, iure
" favorabilis Constitutionis noscatur pertinere, ne
" ius nostrum, et Ecclesias nobis commissas,
" et nostram iurisdictionem ordinariam, quam
" provali etiam iudicio defendere vobis licet,
" negligere videamur; Vos praesentium aucto-
"ritate, primo, secundo, et tertio ^{et} peremptorio
" innovamus, ac vobis sub excommunicationis
" poena districte precipiendo mandamus, qua-
" tenus huiusmodi litteras, et mandata .....
" ..... infra secundam vicem post hanc
" praesentationem, quem terminum peremptorium
" ac loco monitionis Canonicae, vobis assigna-
" mus, revocatis publice, et patenter, ipsarum
" praesentium in posterum nullatenus procedatis

Whitby.
"procedentes, vobis utilitatem districtam sub invoca-
"tionis poena inhibentis ne de huiusmodi vi-
"sitationis correctionis et reformationis officio, cum ad
"nos non spectet, vos quomodolibet intromittere
"presumatis, publice, vel occulte, praesentibus, seu
"in futurum, et si reus a vobis, quod non credi-
"mus, fuerit attentatum, et si id totum et quicquid
"cumque per vos fuerit attentatum, auctoritate
"ordinaria, irrita, inane, et nullius inquam
"unquam existere. Porro si vobis huiusmodi vi-
"sitationis, correctionis, et reformationis officium
"privilegio, vel alio canonico titulo ^{competere} ~~appetere~~ volu-
"eritis, parati sumus, vos audire de iure, ac ius
"ostendere, siquid vobis competit, quod non cu-
"dimus, in praescriptis illibatum conservare; alio-
"quin si mandatorum nostrorum, quae de iure
"fonte procedunt, et emanant, contumaciter trans-
"gressi, nos licet inviti, tamen iuris executioni
"veraciter, vos excommunicationis vinculo subiac-
"ere, ac sententiam excommunicationis inchoare
"re docuimus ipso facto. In quorum testimo-
"nium praesentes litteras fieri fecimus, nostris sig-
"illis impressione munitas, quas in actis Curiae
"nostrae registrari facimus ad cautelam. De qua
"rum praesentatione, hatori ipsarum iuratores
"damus. Dat. Bugellae XIII. Ianuarii MCCCVIII. In
"indictione 1."

Dedit etiam ad Capitulum et canonicos utriusque
que Ecclesiae, litteras alias sub 15 Ianuarii te-
noris sequentes.

Albertus

" *Albertus Dei gratia Episcopus Verulensis, et*
" *Comps, Reverendij Virij, Domini, Archidiaconi, et*
" *chrysostomi, Praepositi, Canonici, et Capituli, et*
" *argue Ecclesiae Verulensis salutem in Domina.*
" *et ad adiutorem nostram pervenit quod nos, qui*
" *sunt auctoritate, nuncius, in electionem, et derogationem*
" *nostrae ordinariae jurisdictionis, de iuris*
" *et statutis praedictis Ecclesiae S. Eusebii, et S.*
" *Mariae, et Collegii, et personis, etiam subiectis*
" *numquam, visitationis, correctionis, et reformationis*
" *officium noscitur impendere, de quo non erant*
" *inducimus ad iurisdictionem, cum ad vos huiusmodi*
" *visitationis, correctionis, et reformationis officium,*
" *noscitur nullatenus pertinere, nec vobis liceat, nec*
" *nostram iurisdictionem ordinariam usurpare,*
" *qui talem tam pro vobis decessum. Quoniam*
" *vos universaliter, singulos, et singulariter universos per*
" *hanc scriptam nostram, primo, secundo, et tertio, et*
" *peremptorie monemus, vobisque omnibus, et singulis*
" *sub excommunicationis poena in singulis vestra*
" *trium, et interdicti in Capitulum, districte praecipi*
" *cipimus, et mandamus, quatenus de huiusmodi*
" *visitationis, correctionis, et reformationis officio in*
" *praedictis Ecclesiis, et circa personas earum eadem,*
" *nullatenus vos intrinittere presumatis, nec ad*
" *exercenda extendatis. Signatam manum vestram,*
" *cum nos intendamus visitationis, correctionis, et*
" *reformationis officium praedictis Ecclesiis, et vobis*
" *impendere, prout ad Pastoralis officii sollicitudinem*
" *noscitur pertinere. Quod si contra vobis, et pro-*
" *primum*

liberty.

„vel quopiam communiter, vel divisim, publice, vel oc-
„culte, praesentialiter vel in futurum, nuncupatum
„fuerit, vel quomodolibet attentatum, id totum an-
„te iudicium ordinariae iurisdictionis, et inane, et
„inutiliter in vos, et vestrum quolibet mandata
„rum nostrorum transgressum, et contemptum,
„excommunicationis in vos, et in Capitulum inter-
„dicti sententias eo nunc pro tunc profectum
„in his scriptis. In quorum testimonium, nos
„scilicet litteras fieri iussimus, nostro sigillo im-
„pressione munitas, munitis, quod de prosecutione
„praesentium facta vobis et subdiacono, nomine
„Capituli, latiori iurato credimus, quos regis
„curiae primos in actis curiae nostrae ad caute-
„lam. Datum Lugdunae die 25. Januarii 1766 XVIII.
„Subditio ad 1.~

41. In actis coactis per Martinum de Eboraco eto-
tarium, sub 12. 14. et 29. Januarii, eiusdem anni
1518. contra huiusmodi litteras, et mandata, habita-
reclamatione Domini Martini de Pergamo et subdia-
coni, qui nomine proprio, et et subdiaconi, nec
non omnium sibi adherentium, et adherere
volentium, asserunt et subdiaconum Gerullensem,
esse ab inmemorabili in pacifica possessione, et
quasi, visitandi, corrigendi, et reformandi de con-
sensu Capituli, Ecclesiae S. Eusebii, et S. Mariae
Maioris, protestatur de nullitate praedictarum
litterarum, et ab eis appellat ad Summum Pon-
tificem, dimissa appellatione apud fratrem et
colam et abbatem Monasterii S. Andree, et fra-
trem

Ubertus.

fratrum Guillelmum Priorem eiusdem Monasterii;
atque apud Abbatem Monasterii S. Stephani Re-
cellensem, et Priorem fratrum Eremitarum, nec-
non apud Dominos Guidonem de Casanova Ec-
clesiasterium, et Salatinum de Casanova Propo-
situm Heremicum, tanquam Publicas, et auctori-
tatis personas, ut ibi dicitur, eos rogauit, ut appella-
tionem huiusmodi, quantum Bugellam trans-
mittere velint ad praefatum Dominum Episco-
pum, quem adire nec ipsi, nec alteri ~~perueni-~~
tum sit, tum ob vicarum distantiam, tum ob
metum indignationis ipsius Domini Episcopi,
qui, ut ibi dicitur, est de potentioribus de terra.
Porro cum Etulidiarum dicit se appellare etiam
nouum adhaerentium sibi, et adhaerere volentium,
et de cetero contra Episcopi litteras, Capitulum
non reclamauerit, facile est conicere Canonicos
fuisse inter se divisos, inter potentiores partem
Etulidiarum non secus. Fortassis Abbas S. Etu-
dreas, Abbas S. Stephani, aliqui in appellatione
nominati, ~~non~~ ^{non} erant, marum partem, cum
verosimile sit cum, appellationem, ut ad Episco-
pum remitteretur, dimisisse apud eos, qui
Episcopi iurisdictioni potuerunt. Ceteri Etulidien-
tyter, et Praepositi, ambo ex advocata gente, et
Episcopi consanguinei, cum Etulidiarum non
sentiebant.

42. Inter ea Herulii ab armis, et caedibus non upre-
batur. Matthaeus tandem cum Alexandria, Me-
touna, Pyria, Casali, et Novaria, et universam

Robert.

universam ferme Superiorem Lombardiam sub-
iungant imperio, ad extinguendas Perellas, uni-
cam civitatem, quae intrepidè resistit, pluribus
sisteret, animum intendit, notissimum quod mor-
tuus fuit de Baltho, viri fortis, et rei militaris pe-
ritissimus, qui pro Rege Roberto, res Lombardorum
curabat, paulo ante apud Bossinianum, in malis
casibus, magno cum hoste, et multa literaverat.
Itaque inunte Junio anni 1520, cum Urbis
partem, quam Advocati insidebant, totis aggre-
ditur viribus. Albertus Episcopus, quanto in periculo, me-
rum res versarentur admonitus, ad Urbem obse-
sam compit. Robertus Rex pariter, Philippum Va-
lenium, ut in Italiam cum exercitu, opem ve-
luti latens, traiceret, impellit. Hic multo
instructus milite, die 2. Julii, etiam quas ad Regem
Robertum stabat, oppugnat. Ad eam statim accipiunt
ex universa Lombardia Guephili magno numero,
interim deus Florentium, atque populi, periculo
sociorum excitati, et ipsi ingentes parabant equis.
Hisce tamen non expectatis Philippus pugnavit
avidus, Verellus concept. Accurrunt ex adverso, a Ma-
thæo nupit duo filii, Galeatus, et Maria, et
cum eis equitum quingue milia, et triginta
milia peditum. Cruenta imminuit pugna;
cum ex improviso Philippus Verellus, unde so-
pius pugnatum eduxerat, vir viso hoste, et ut
praeterita gesto regnum est, et inde Gallias, restitue-
re petiit. Aurum Vicenontis, Philippi animam
immutavit, concors est scriptorum opinio. Hæc

Urbis.

Hanc narrat auctor Viterbiensis. Scitumque Genetlii sup.
lib. 8. per. stol. to. 9. ita: Sola, ait, Viterbiana civi-
tas (nunc ante narraverat Mattheum reliquas ur-
bes, ^{sub}ablatis aenulis, suo subdixit dominio) tota
ellaphio debenda restabat, quam dirimulus ^{dom}modis
intro habens fluvius, hinc Citionibus Superioribus votis,
Lelo flograntibus, inde Advocatis de Colobiano, quib-
usque partibus optimatibus, revivenda facile praebebat. Nos
(illos) Mattheus auxilioribus conij, ^{illos} Robertus tardo
praesidio, atque ignibus refovebant. Et iam ille
de Battio, vir avarus, et strenuus, quem Robertus
Apuliae Rex, et Provincia sub titulo Praesidatus, ab
epistolica sede, dum vacante pro suffraganeis ^{his}longos
bardorum Gulphij, accurate dimiserat, deinde
dum in ellaphum cum quingentis ferme hastatis
equitibus, clam evanescere distinasset, a Luciano
Matthei nato, iuxta civitatem ab ellapho la-
pro conditam, insidias moliente, quod Basiqua-
nae vicum in collis improvisis reatus est. Post
quam vir perfecto biennio, Gulphij adhuc Vi-
tellarum partem tenentibus, Robertus idem, ⁱⁿsuperiorum
dignitatorum Superioribus votis dictum, ^{et}provar
nomine fuerat, Philippum de Galois, Cardo-
sem Regis natum, id volente Ludovico Franco-
rum Regi ad restaurandam Curianorum sedem
fidei manibus adhortatus est. Cui vicinam Urbem
partem obsidem, cum septingentis ferme hastatis
ingrediens, dum ex ellapho Matthei nato, adole-
scens strenuus, cum mille ^{et} quingentis equitibus,
et mille vero armatarum llois predictis occurrisset

occurrisset, cum eo colloquium in agris habens, spe
 rem propositoque frustratus, paucos dies moratus,
 vestigia reliquit. Quamobrem insperantibus Geniis,
 horumque conspectibus, Elaphico, natumque maior crevit
 audacia. Hinc tamquam fama celis increbuit, Philop-
 pum memoratum, natio ingenui corruptumque
 hostis aciem convertere noluisse, regem tributis
 sumptibus, nullo Marte iter ac Gallios transire vi-
 rescere. Et cum multum prope hanc, caesis victisque
 Scutellarum Geniis, tota huius Urbis compage
 Elathi septemque sub tyrannide pertulit. Quomodo
 vero Urbs capta fuerit, et quid inde eveniret,
 narrabimus infra. Satebit quae supra narrata
 sunt, placeat audire ex ore fuellidum & tunc
 obsequi. 101. rex stol. 21. Hunc et ceteros. ait,
 die xv. Junii, Philoppos de Galatia, et domo gra-
 viae, et patre eius Carolo, filii Caroli, cum multis
 militibus plusquam mille, inter quos erat Bernar-
 dus de elongatio, et comes de Rori, venerunt
 puerum, et oppulerunt etiam v. Soli. Hunc et ceteros.
 Ea die erant milites Genonice, solvati a Ma-
 phico Vironto, in obsequio Scutellarum, stantes
 versus portum de Gitionibus, et praedictis die, ac no-
 tis contra et duos, et in eis ibi steterunt per
 mensem unum. Hunc Philoppos praedictus
 de Galatia, hunc nunc perrexit Scutellus, cum
 omnibus militibus, quos duxerat secum, et cum
 foribus Lombardis, nunc Regis. Hunc autem au-
 diens Elaphico Vironto misit duos ex filiis misero-
 sissimos, cum exortio suo militum et peditum.

Wherby.

Eam Philippus praedictus cum gente sua, exercitum
campum contra praedictos tali modo, quod adve-
sari eius venerunt prope eum millia tria. Prae-
dictus Philippus ibi stetit cum gente sua in cam-
pis per dies duos, et noctes duas; tertia vero
die quidam miles doctus, missus a Mathaeo
praedicto, secreta locutus fuit cum Bernardo de
ellaugolis. Eundem diem, ipsi veniunt; sed ea-
dem hora Philippus praedictus cum gendarmis,
et verumidia veniens est Perellus. Perellusque
turbatus sunt contra eum. Et praeterea die inde
cepit et plures eorum expoliatis furantibus
suis, et equis, et multis vulneratis et mortui fue-
runt ibi. Tunc et Nox communi fuit in-
ter eos, quod ex copia glaucorum a Mathaeo
exceptorum, superdicta complevit.

43. Ut Philippus Status cepit, Mathaeus novo missis exerci-
tu, Perellus circa dimidium septembris, acutissima ci-
vitat obsidione, totisque viribus oppugnare instituit. Sed
fortiter obstantibus adversariis plures menses, obsidio-
nis inutiliter insudata est. Quos tamen vis non
potuit, famis expugnavit. Inopia rei praenatare
ex diuturna obsidione (quae viis omnibus inter-
clusis, nihil in arum importari, nihilque inde-
gredi sinebat.) contracta obsepos praenare cepit.
Exiit sociorum periculo Astensis, valido fatis
lanorum, et Lombardorum collecto caecitate, sub-
dia, et coramatis Perellus dirigant. Vicinus haec
intelligens, relicto Perellus milite, qui obsidione sat
ipset, et obsepos, ne crumpant prohiberet, cum reli-
quis

Ubertus.

cum reliquis copijs ad Vantum Germanum (stat in
urbe septem milliary) obviam processit. Et plu-
res horas ibi cursum, et auxilio mittere, peragatum
est. Victor tandem Vincennes, suis fugatisque so-
deratis, omni communi proclama. Hoc spe, quas
reliqua erat, frustrate obsidio, cum consanguinis
pluribus, duntaxat famina tolerare haud valeret,
deditionem sponte coactum, nunc apud iam
adulto auro 1521. Ubertus Episcopus in carcerem Ro-
mali traditur. Vinum de Colobiano Episcopi pa-
ter cum duodecim Optumatis et Advocatorum
gente, captivus Mediolanum abducitur. Arx et
portus Civitatis proster, a fundamentis destruitur.
Ubertus tunc novo conventu obsis custodibus,
custodia lapsus, Hugellum se recipit. Haec placet
at audire ex ore Guillelmi Episcopi. sup. cap.
102. Eodem auro 1521., inquit, nunc du-
gusti, Ultramontani Cardinalis de Rozetto, Legatus
missus a Bonae Summo Pontifice in Lombar-
dianum, ad pacificandam eam, venit. Et tunc
die VI. Augusto, et plures nuncios religiosos, Prae-
latos, et Episcopos plures, per singulos dies mi-
sit Mathaeo Vincennes, et filijs suis, ut compare-
rent coram Summo Pontifice, aut coram ipso
legato, dantes ei terminos plures, quos terminos
neglexit. Sed misit exercitum suum Gerullas,
et obsedit partem de Advocatis per quendam, ta-
liter quod nemo introire, nec exire poterat, et ibi
steterunt a medio mensis Septembris anno 1521.
usque ad nudum mensis Aprilis anni 1522.

Albertus

Ecce milites Catalani, qui erant Astae plusquam
trecenti, ierunt ad Santiagum (Santia et Agatha vulgo
Santia). Distat ab Urbe miliaribus decem prope Ca-
cellos, et ibi erant Martini de Asta cum gente
sua, et plures Lombardi forenses, equi, et pedes, vo-
lentes intrare Verulam cum multitudo carrum
cum victualibus. Et dum irent, venerunt contra
eos milites Alathii, qui erant in obsequio Verula-
rum, et praefixis afflicti fuerunt illi qui volebant
intrare Verulam, et victualia praedicta coepit fue-
runt, et de Lombardis forensibus, plusquam du-
centis mortui, et coepit fuerunt cum equis et armis.
Ecce Episcopus Verulensis Albertus de Advocatis, si-
ve de Golobiano, et qui cum eo erant mille
quingenti viri, qui per vias non obsequi fue-
runt, nec plures habebant, quod manducarent, et
praecepto facto cum duobus filiis (hi sunt testelli-
cula suorum adducendo, Ludovicus, et Stephanus) Ala-
thii, viderunt et reddiderunt locum, et expositis qui
tenebant Advocatis. Illi de Bituntinis stabant in
domibus suis praefixis super contra Advocatos.
Ecce dixerunt viros, et alios domos, et maiorem
partem dicti loci. Simon de Golobiano Episco-
pi frater, et duodecim de maioribus eius partibus,
ducti sunt ad Alathum in Aludiano et ibi cora-
rati fuerunt. Episcopus Verulensis Albertus prae-
dictus detentus fuit in Palatio Verularum innume-
rabilibus diebus, ac nocte. Quodam vero sero dictus
Episcopus callide inebriari fuit custodia vino pu-
rissimum. Ecce Episcopus implorat tunicam suam

posuisset, et eam prosuit, et statuit in medio dormi-
entium, et per latineam exivit paucis, et Liber et
ministri eius in seruis fluminis, parati fuerant,
et duxerunt eum cum equis suis Bugellam lac-
tum et sanum. Et notatio ista ad hunc textum
verbo serui habet: Serui non barbara, et pueri
flumen innocua Seruicium libris adhibere, vulgo
dictum la Vesia, apud Latinos Vesitii nomen ob-
tinet. Gallitus Adnotator. Nam serui, qui cotem-
pore, quo haec gesta sunt, in duos veluti serui-
tates, ut supra vidimus, Seruicium dispartiebant, est
flumen omnino aliunde a Vesito, ut omnes norant.
Et vidimus nam et librum libris 10, qui eadem ser-
uam habet, quae Sutura: Philoponius de Salsio dis-
tincto, ait, Seruicium et adnotat, peregrina opus
constitutum, Colobianum opusculum annis, commentum,
et valido praesidio munus, ut erat quo tunc
ab hoste se recipere. Mattheus enim Sicione
Suebat: Ad vocatorem domus et regionem quam
ille incolabant, circumspiciant Sicione. Inter-
ta erat urbs, clausura aditus, neque foris ingre-
di neque exire quicquam valebat. Jam sen-
tebat obsidio; viri auxilium dare poterant. Forte
id temporis etiam Gotolani equites venerant. Et
apparent Gulphus, qui a popularibus domos ciuitatis
erant: praemissa, et sitata undique corrogantur:
a plaustris, et iumentis imposita, Seruicium duc-
re parant. Fit eis obuiam Sicione cum
expeditis militibus: pugna acri commissa est.
Adiutabantur Gotolani, et Langusculi Serui.

Whitby.

sociis, et invidia inauratis, alimenta offerunt. Contra
resistebat Simoneus, ne munera, atque conven-
ata in oppidum recepto, longior obsidio prostra-
ret: Maedus factus est dux: truncatus et amplius
in gotolanis coniderunt, conspicuum capite. Hoc
graculo celobianorum anunci adco inpractis
sunt, qui conuenerunt erant, auxilia obexternis
non operabantur; ut statim portum oppidi, qu-
quam inuitam tenebant, Luciano et Stephano,
practione tradiderunt. Erant nam Simone, et
Epis multis et quingentis viris; ex his duodecim
vinis Mediolanum nam Simone adducti in
artram custodiam traduntur. Epis in Practolo
urbis conclusas, noxo conuento elobitas. Sub uo-
etem vinis largis epoto, custodis obdormierant.
turris proles, et stramento opulenta, inter dormien-
tes, collocatos. Sper per Lotrinam, repositis cas-
todibus erant: anunci deuidentur, fructu ven-
cipinas, atque involuntum, Burgellum (hoc oppi-
do nomen est) perdunt. Potitus loco ellathus,
relicione plurimum indulget. Ea gens in eum
roborem prorupit, ut muros urbis diceret, atque
Advocatorum domos, solo aequaverit. Sta sue-
vicente ira, magna ex parte urbs deformata fu-

8
Lentue

16. Si videmus Corio, Simon Advocatus, in vicinis
doctis. Est ellodens in hist. ellst. Verell. report
eum e carcere eductum anno regnante 1522. Verel-
lus redire, ilique eodem anno, debitam naturae
coluisse, atque magnis funus elatum funere, in
Calisia s. Ellari, tumulum habuisse. Addit quod

Wentz.

- quod anno ^{1519.} 1518. (potuitque testis de vita) Lingonensis
adhuc integrum, et suis armis cinctum, relictum
est, ac si pridie spoliatum fuisset: et quod arma Ema-
nueli Philiberto Sabaudiae duci, Gaunum dono
missa, in Regio Elisava, veluti praeclara regalia,
reposita sunt. Hic etiam adnotare iuvat miram
ellathii felicitatem, ut unctis seris suas magnitudinis
aerulis, omnes magni viri in eius manibus ceciderint.
15. Paulo post ditionem Verulanam, nempe die
11. Maii eiusdem anni 1521. Astam pervenisse Ray-
mundum de Cardona Castellum, vicum stu-
num, et rei militaris peritipiam, qui Regi
Roberto Nivari nomine Lombardiam procuraret,
ingente equitum, et pedum stipatum agmine,
et cum hoc in Montempratum, atque in agro
Almandinum, et Dertouensem, Robertus Castellum
Vicentium ellathii solam populandum inna-
pisse, scribit Guillelmus Ventura 1011. cap. 104.
- Addit ellathia, lib. 10. Raymundum eiusdem co-
gras in Verulanis domibus, unctaque, magna praes-
da ~~et~~, etiam magnis circumscripta devastatis; sed
a Stephano ex filio ellathii muriano, qui Veru-
lanis praerat, valde summoctum, auxilia praedae,
inde recessisse. Raymundo et iuxta Albertum Epum
Verulanum, scribit Wosig.
16. Hoc eodem anno, teste ellathia, cum Gilaridius
spicola libellonum partem dux, Lentum,
et Neporianis superorem, quas tota a Guephliserat,
armis devenerat, adversus eum, eiusdem districtis
hominibus marant ducem perpetuum Joannem

Albertus

Noarrendae dominum, eiusque successores: atque tradi-
ta investitura, et aiunt, cum Albertus Episcopus illius
tractus dominum constituit. Et contra Ricardus
Episcopus, et successores domumque Gibellinorum
partium optimatus, Abbatiam S. Stephani en-
goliunt, vastantque, Abbatem in carceribus coarctato.
Hoc narrat Modenus, quod ex authenticis docu-
mentis haussisse credendum est.

47. Anno 1324. Bertrandus de Poggio Cardinalis, lega-
tus apostolicus in Lombardia, Mathiam, eiusque
filios, atque omnes qui in eundem partibatur-
rant, ipsum Pontificum contemptores, ac
veluti de heresi suspectos, divinis excommunicationibus dispen-
ditas, excommunicatum interdicto supponit. Quibus
territus Mathias, optimatus marium partium, ex-
communicatum accepit, quid quid facto sit, abscon-
derit. Et nonnulli partium in ipso Pontifice
uniebant. Alii vero, quorum sententia praevaluit,
inter quos Ricardus Episcopus, teste Corio,
obstantem totis viribus, legati praeceptis qui
dixerant, aientis, quod Legatus per ipsum
Religionis, Principatum totius Italiae, Roberto
Rege. querebat, ut ipsos anni imperio, totis-
que spoliatos, in captivitatem, et hostium la-
dibum traderet. Ad haec Pontifex videns
continui, plenus irarum, et indignationis,
(sunt verba Ciceronis lib. 10. quibus placet rem ex-
ponere) Mathiam, et filios, tum ceteros, qui in
partibus erant, cum probrosos, seleratos, et infolios,
seleratosque publicos, et cuiusque probas,

favorem,

At iniuriarum expensis iubet. Actas primam litterarum
 ad Populum unitas, detestationisque actas, quales
 nunquam legimus, quantum formula Gualtheri
 Scriptoris, qui facto interpretis, subnotavit, et cui codi-
 cum utilis etiamque Fodris Bononi, cum ingens mor-
 talium multitudo, in arcam conveneret, quae pro
 Aede Pontificali Late patet, etiamque etiamque
 lat, sublimem suggestum commendare Bedrandus
 Cardinalis, Airardus et alii quidam, et alii Sacerdotum
 principes. Affuerant frater Gamabas Prior Provin-
 cialis fratrum Praedicatorum, in superiore, ut aiunt,
 Longobardis, Pan de Randano, Sordani, et Montecarlo,
 et honestus Papicenis; hic inquisitor, mali crimi-
 nis, quavisque Religionis erat. Indidem altius
 illud praefati: Exsurgat Deus, et dissipentur ini-
mi eius, subinde, acerbis, et execrabilibus in celis
thum, et quinque filios nominatos insectis,
etiam non cum hominibus, sed cum omnipotenti
 Deo, atque superis bella gerunt; ad, ditionem
 causae eos vocare praescripta die, intra quam
 non per procuratorem, aut ex officio, sed per
 sentis, ea purgarent, et diluerent, quae criminis
 dabantur; qui si contumaces, idcirco non parui-
 sent, pro perfidis, et iniquis haberentur, atque con-
 prehensos laudari, et adiri liceret. Illud etiam
 constitutum fuit, ut quotidia per vicinas urbes,
 inter solennia sacrificia, identidem exoratio-
 nes pro omnibus etis repeterentur ante mysti-
 cum panem, in quem Christus per verba
 Sacerdotum, de caelo elicitur, eundem cum pra-
 fatione

Ubertus

Inde

praefatione Palmarum. Deinde post die Kalendas
februarias, quem diem Purificatio pariter & virginis
sacrum, et solenne facit, in eodem suggestu
velillum attollitur, in quo laquei camellatum in-
scriptae insunt. Subi tum multa in opprobria,
et ignominiam Viccomitibus, praedicta fuisse
cum in summum discurrerent, res Pontificia de-
uisset, pronuntiatur, ut quicumque opus Pontifi-
cias saluos esse vellet, is armatus signa illa
sequeretur. Prolocuti tam mare, quam ter-
minas ad tam piam, et sanctam expeditio-
nem, quippe expiatur quicquid supplevit, pro
quacumque commissa nona commiserit. Post
haec sub fine februarii, Valentianum cum homi-
nibus sacrosanctum comitatu, et valido praesi-
dio, ne vim in itinere, et violentas manus,
qui abominati fuerant, inferant, Betrandus
prospicitur. Iteratas fuerunt in eo loco de-
testationes, denuntiaturque ut Viccomites
in numero impiorum, et suleratorum ha-
berentur, quibus omnes dederunt, aditum serui-
nemque defugerunt, ne quid ex contagione, inuol-
modi acciperent. Mulctantur praeterea om-
ni iurisdictione, magistratu, et praefectura;
ne in populo dicant, neve ex eorum uita,
et imperio, pro tribunali Praetoris iudicio re-
dat: nullas denique honor cum illis communi-
cetur; qua proinde etiam repositi teneantur
in vinculis si coacti forent, tantisper custo-
diantur, donec libertatem, et vitam auro redimeret.

Robertus

rediret: et quisquis in ~~Pam~~ militiam novam in-
ret, id venire. promeretur ad erigenda crugia,
quod eis conueni solet, qui Christianam novam
ab omnibus barbaris defendunt" hincque illerula,
ex Guillelmo Ventura.

148. Eadem ~~intentione~~ exhortationis eundem pluribus
in civitatibus, praecipue Gemmae, repetita sole-
riter fuerunt. Cum neque iste, quidquam con-
tra Mattheum proficeretur: Sanctus XXII. Summus
Pontifex, et Rex Robertus, aliam inierunt viam,
ut Gibellinos attererent. Post obitum Henrici III.,
et usque ad annum 1314, Electores inter se divites,
duos creaverunt Caesares, una pars Ludovicum
Comitem Palatinum Rheni, Bavariae Ducem,
altera Fredericum Austriacum, Alberti Austriacum
Imperatoris filium. Utique plures annos de Sa-
peris inter se acriter digladiabantur: quare
vis sapientis sollicitudinis, tamen ne in Italiam
ad componendum regnum descendere, neutrius
electionem approbaret Pontifex. Et cum
hoc anno, Imperii coronam Frederico molli-
tus, eum contumelabat, ut contra Simonem
exercitus veniret. Fredericus haud incaute
Henricum fratrem, validis suffragiis adiunxit.
Sed Simonis auro, et hortationibus, repu-
te in alterum, mutatus, et in hoste inuicem Ma-
theo factus fratrem in Germaniam vocat, man-
davit ut in Italia legatos relinqueret, qui Louis-
bawine urbes adeant, et Gibellinorum optantes,
tanquam Imperialium partem fructus

~~Wend.~~

factum, invitent deo proutque omnium intelligentia
supplicandum. Scilicet inter primos alacriter
quos nuncios transierunt. Estat in consilio Ci-
vitatis phicta, Die 14. Septembris huius anni
1322, in qua Rhodolphus de Helven, et Joannes
de Euno Legati serenissimi Frederici Regis Ro-
manorum, Germaniarum paratis infra Regis
facere, spondere et effectuare, quod praefatus
ille confirmet, et approbet omnia pacta, iura,
consuetudines, omnesque contractus per forum
Germaniarum, iustos et inuicidos: ablatam sententiam
ab Imperatore Henrico latam, qua Civitas (quae
dicitur tunc, a rebellibus occupata) privabatur iure,
et iusto imperio, omnibusque privilegiis, et indul-
tis ab Imperatoribus et Regibus, eorum concessis, eam-
que exorte, et solo aequari mandabatur: in Lon-
bardiam veniens, eodem modo Germanias habeat,
et tractet, quo Civitates Mediolani, et praecipue
quod ad eam rebelles: administrationem Ci-
vitatis ipse retineat, et alteri, nisi vicario vo-
mine non committat: nullum privilegium,
Burghum, Villam etc. alium concedat, quae de-
iure sint iurisdictionis Civitatis: ubi Nuntius,
et Potestates Civitatis Lombardiae dare de-
beat, horum magistratus profecto non permittat
ultra ea munus, servare iuribus, et illarum statu-
tis, usibus, et consuetudinibus Civitatis.

49. Quavis illarum, Frederico tibi conciliato, gra-
visime se bello subtraxerit, nihilominus a Raynbro
de Cardona, et a Legato Pontificio graviter ac-
tue

liberty.

graviter adhuc gravabatur, qui novis semper in-
persecutionibus copis, novisque eidem avaritiae ho-
stibus, extremum minitabantur. Aggerant et dome-
stici hostes, inter quos Franciscus de Garbagnate,
qui olim ut vidimus, apud Henricum VII. a-
cero utilem operam Mathaeo navaverat, et Lodo-
vicus Mathaei ex patre expro, aliquem non pauci-
qui partem nostrae censurarum, et execrationum,
partem ob nimiam Paeconitanae potentiam;
quod apud ceteros, eiusdemque factionis ho-
mines, magnam concitaverat invidiam, novita-
tes in civitate mellebantur. Et ut autem libere-
thas, ut iras mortalium se subiret, abdi-
cato Principatus in manibus gallicis filii, ad
privatam vitam se recepit, et totam visita-
tioni templorum se addidit. Nec diu saepe-
it fuit. Die 27. Quinti huiusmodi anni 1522, ae-
tate, cuiusque confectus, extremam viam clausit,
aunos natus 72. Illius, eius, aut effusa, tantisper
caelata est, donec ex filii compararent, quae
vivendo aliquo, firmandisque opibus idonea
erant. Sepultus est sine pompa in universa
civitate, vel ut alii in Claravallis templo. Sepul-
crum ignotum mansit ob iras Pontificis,
et multis execrationum. Nam quod cum Actis
Inquisitionum adhuc extat, in mortuum Boni-
facii Pontificis discevit per litteras, quarum encyclica
legimus; Populis praecipit, ut illius opera de re-
publica eruta, disperdant, eos detestatus, et execratus, qui
quominus id fieri repugnarent. Haec effusa.

Alaricus.

20. Galentio Principatus initio, defuncto Patre, haud lacta
fuere. Conspiratione Procuratoris, uti habemus ex
Astensis cap. 119. Urbe, et augustata pulchra, in
locum suffuto Joanne de Gura, Frederici Regis le-
gato, de quo cap. 120. Actionem aliquam, seu tra-
tatum, has de re pique cum Legato Pontificio,
scribit Clarator in annal. ad hunc annum. Et
tunc postquam, ipso Legato adveniente Simon de Co-
lobiano, carcere ductus fuit, et in libertatem re-
stitutus. Est seditione militum revoletus Ga-
lentius die 9. Decembrii, iterum numerum rerum
praefectus. Hoc anno, et die 29. vel 30. Septembrii,
Ludovicus Baccus, et Fredericus Austrius, de sus-
picio delectantes, in cruentas descendunt praec-
tium, quo Fredericus victus, et captus est cum
Henrico fratre, Galentio, variata fortuna, a Le-
gato Pontificio, Plautia ejectus.

21. Anno 1323. Legatus Pontificius, et Raymundus
Cardonius, ingentibus copiis in Mediolanensem a-
grum irarunt. Urbem Gualterius Episcopus, et
ipse cum suis, teste Bero, auxilio adfuit. Gale-
ntius ex adverso, undequaque Venetis, Novaria, Pi-
cia, aliisque federatis civitatibus, validis con-
paratis subsidis, impetore ad defensivam re-
currit. Et nihilominus Pontificii primo impetu
Medioetianis, aliisque oppidis Mediolanensis urbis
inter occupant. Alaricum, et Lucianum Vi-
comites, Galentii fratres, gravi pugna repellunt,
atque recta Mediolanum ducunt. Dum Urbem
videtur, Galentius legatos in Germaniam ad Lu-
dovicum

ducunt

Ludovicum Bavarium mittit, cumque omnibus un-
dis sollicitat, ut ad capiendum aliquem, in Sta-
liam deueniat, et sibi, rebusque Imperii, con-
tra periclitantibus, subueniat. Bavarij autem
pro cataphractis octingentis, et ledioribus sub-
sidio mittit, et se primo quoque tempore ad-
tutum prolecat. Erinde ellediolani obsidio,
quam ferme per menses duos duraverat, soluta
est. Haec narrat Gregorius. Contra Bavarium, Ro-
berto Rege sollicitante, insurgit Bonifacius VIII. Sum-
mus Pontifex, eique, monitorio iato et excommunicatione
in Palatio Episcopi VIII. Idus, Octobris, Pontificatus an-
no III. quod in Raynoldo reperitur. Idem in Bonifacio VIII.
n. 146. infra, denuntiat sub athena excommunicationis
eius ipso facto incurrendae, ut a haereticorum tam-
quam hostium Ecclesiae, et haereticorum labe infectorum,
defensione abstineat, et omni rebus, et Imperii
administratione cesset, usque dum eius persona alio-
mana sedis conprobetur. Contra quas Ludovi-
cus, ad Papam melius doctum appellat, et ab
eo, de more, ~~ad~~ ^{ad} generale Concilium.

¶ 2. Offiduosj super per id tempus, inter Germanos,
armorum motus, concidimus in pluribus phor-
tis, et liberis civitatibus huiusmodi anni, quibus in-
dicantur crebrae incursionis a Germanis intra-
re factae contra aduersarios, aliosque extrinsecos,
qui circumiecta oppida Erfurgi, Confluentiae, Pa-
lestis, Colobianae, Formigianae, Gricari, Pridi-
ni, S. Germani, Cardis, et aliorum, aliquosque
paucos aquis tenebant, omnia inde usque ad Urbem postea,

Whitby.

infecta nobilitate.

53. Anno 1324. ad Pontem Sapii a Pontificis, cum
Simoni et David, iniquiore fortuna perierunt est.
Episcopus Gordonius captus est, et Methodius auxilium
Paulo post Gordonius & carere euntes, ut cum
Pontifice pro pace intercedent, Avinionem se con-
tulit. Sed tractatus Roberto Rege obstitit, in iri-
tum rediit. Albertum Episcopum, omni exter-
no subsidio destitutum, libellina robore, inanius
exagitare coepit. Ille a Pontifice suppliciter petit,
a quo litteras accepit, per Ferrer. fol. 103. con-
mirationis plenas, in quibus Pontifex pro-
mittit se copias stolarum, vestiarum auxilii gratia,
cum Belgis tunc non haberet, ad quas tamen
comparandas Henricus Flandriae Comes, brevi re-
diturus, ierat. Praeterea super excothatis, de quibus
ille ad Pontificem scripserat, regere iubetur
Legato Apostolico Bertrando tit. S. Marcelli Car-
dinalis, cui mandavit, ut eius consilio uteretur.
Dnt. conveniens Kal. Januarii anno 1324.
Anno 1324. Joannes Pontifex, ~~retracta~~ retracta habe
v. 52. Julii Ludovicum ducem contumacem, et
omni iure Regis, et Imperii, si quod illi con-
pararet ex sua electione, privatum. Principium
Ludovicus virulento calamo Joannis Sanducis
rasini, et illarum de ^{enau} claudius Patavini, homi-
num Horatiorum, in Pontificem debarbatur.

54. Gestatus Modenus in hist. eccles. in Bruni Apo-
stolico, quod apudari ait in studio Cozitali,
quod anno 1322. Ricardus Clitona, et Lucina

Albertus

et Tusciam, Comitatibus, Verulis Gibellinorum Du-
ces, veniam a Pontifice, absolutionemque a fœderis
et contractibus obtulit, quod Vicariis eorum adhaere-
rent, abbatem S. Stephani in carcerem coniec-
erunt, abbatemque vastaverunt, petierunt: sa-
cra a Cardinali Bertando Legato Apostolico
tunc Placentiae Commemorante, circa Papiam, ean-
dem rei cognitionem commissa fuerat, impetrant
in conditione per damnum, reserant, abbatemque
liberum dimittunt. Hanc abbatem S. Stephani
vastatio, abbatemque captivitas incidit anno
1321, cum Theobaldus Verulis conjugisset, et ad
eum annuum requireretur summa. Huiusmodi
absolutionem a Legato commendata epi Alberto
Episcopo et Riccio S. Dominici, scribit deus
Albano.

CC. Anno 1326. Galatias, cum novis quotidie in-
surgentibus hostibus, undique premuntur, de-
ce, cum Pontifice, impensius agere coepit. Sed Theobaldus
frater, et Lodovicus comitibus Vicariis, im-
perium a Galatia impensius, annu Ludovicum Ba-
rbarum eodem, omnino vertunt, nunquam colli-
citant, ut cum Stalium festinet.

CC. Anno itaque ^{*}1327. Ludovicus reliquis pariter si ^{*1327.}
bellinorum Principibus expeditis, Stalium ingressus
Mediolanum pervenit die 15. Maii, ubi Ma-
gistris a Galatia exemptus, eum quidem, teste
Bonif. Moriz. Chron. Modest. to. 12. nr. Stal.
in Hiarium, seu Douvium Mediolani, Capue,
Lacidae, et Verulanum confirmavit, sed paulo

~~Adversus.~~

post, aucta. Corona ferrea, cum throno, et d. ovis suis.
vicariis, aliisque nobilibus, illudolamans, qui Gas-
talis dominacionem erosam habebant, apud ad
eius auxilium suppetant, et non cruerent ^{cum} ~~adversus~~,
cum, necnon Lucianum, et Joannem fratres, et
que thronum filium, in carcerem traxit. Illi
ty tyris, teste ~~thronum~~ ^{suppetant}, ut ~~novos~~ ^{hostes} ~~hostes~~
cum obijerit propugnaculum, ~~hermes~~ ^{hermes} ~~ordem~~
suo imminebat, propterea natura iam mani-
festam novis, firmioribusque munitionibus
vallata aggreditur. ~~per~~ ^{per} ~~flumini~~ ^{flumini} ~~transitum~~
protegit, et cum Astensis libram commun-
nicationem nuntiavit. Ob id, deinceps et collectas
Ecclesiasticas inditas, quas cum Canonici Re-
ctores persolvere solent, in hac ~~indita~~ ^{indita} ~~per~~
luntur ab Abbate S. Stephani Episcopatus, Dele-
to Apostolico, a quo et Ecclesia Interdicto ~~suppetant~~
tur.

Ep. Annus 1528. Notabilitas perstruxit eventibus. Ca-
roly. Bavarum, invito Pontifice, a quo nuper at-
tenua mutata excommunicationis, et depositionis
veluti persecutor Ecclesie, et hereticorum fautor,
percepit fuerat, Novas die St. Bonaventur inter
grapias. tumidas, aliis ~~faventes~~ ^{faventes}, aliis ~~reclaman-~~
tibus, in Basilica S. Petri, a Sciarra Colonna,
qui Bonifacii Pontificis perceptor fuerat, in Imper-
ratorem coronatur. ~~ob~~ ^{ob} ~~que~~ ^{que} ~~inditum~~ ^{inditum} ~~in~~ ⁱⁿ ~~ind-~~
pate, hereticorum, et apostatarum ~~hereticorum~~, qui
ad ipsum ~~inter~~ ^{inter} ~~velut~~ ^{velut} ~~ordinem~~ ^{ordinem} ~~reclaman-~~
tibus ~~confusionem~~ ^{confusionem} ~~per~~ ^{per} ~~inditum~~ ^{inditum} ~~et~~ ^{et} ~~plene~~

Martyr.

et pene infirmo acrius, Joanni Pontificatum ab-
rogat, eique Petrum de Forbario Ulinositam, vixum
excommunicatum, et apostatam, quem vocavit
Nicolaum V., sufficit. Sed non multo post alio-
manis, tam enorme facinus exequantibus, primo con-
viciis incipitur; non etiam lapidibus expellitur,
Nomen cum suo Antipapa exhibetur; cum prius
libellorum praecibus fatigatus, Galatium, Lu-
chinum, Joannem, et Othoneum Hieronymum, et casae
re aductos, libertate, non tandem Imperio resti-
tuitur. Moritur dum patria extorris, Galatium
in obsidione Historii, cui a Gastuccio Lucae Comi-
tis, cum summa duci Potestate, praefectus fue-
rat. Canis Scaliger Veronae domum, Patavio
civibus deditur. Sicutae Urbi acquisi-
tionem splendidissimis epulis, convivii requiis, ali-
isque magnis sumptibus apparatus, et Veronae
cacebat, creatis namque manibus Equitibus 50, teste
Gazoto Chron. Rhegum. to. 19. res. Stat. ex nobilio-
ribus familiis Veronae, Vincentiae, Paduae, Ven-
tiarum, Mantuae, Bergomi, Comi, Rhegi, et
Cremonae.

^{hoc} Q. eodem anno 1524. Martyr Episcopus, laboribus pa-
ctus, et exhaustus, dum extremum obit Brugellae.
Eum appellat Agellius virum plane militem et
fortunatum. Certe nullus fuit, qui infensus, ob-
firmatusque ^{res} resistit Viromantibus; quos etiam
victos, quictos spe non percutit, eos armis perpe-
tuo insectatur. Verullos dira obsidione, cum ma-
nibus oppugnantium numero cinctos, per septem

Albertus

ferme videtur, nullo opitulante, fortiter defendit.
Hinc illi pulvis, et in eorum conspectu, sagacissi-
mo commento custodit elusit, et e vinum plura
erat: legato Pontifici, et Magnifico Cardine
adiunctis, Gileatius Placentia primum, deinde
etiam Mediolanum ingressus, Simonemque fratrem
in libertatem accepit. et Burgundiae oron, quo de-
iann. et recuperat, quidvis exarsionibus, vixit
circumstantia Regionum, Mediolanum usque in-
pectam habuit. ^{Ad hoc} tamen interea, quae ex
clasiasticis disciplinac erant, omisit. Eam enim,
quantum licuit, repperit illi temporibus, et inter
perpetuos bellorum motus, partem per se ipsam,
partem Burzio de Grougano, viri egregii, opera,
vel lapsum restituit, vel libertatem sustinuit,
ut liquet ex sollemnibus decretis, hae de re editis
tam pro Oraculo, quam pro utraque Ecclesia
Verulanis, quae adhuc supersunt.

De Beata Emilia Bicheria et

Monasterio Sanctae Margaritae.

69. Alberto rediit, et anno 1514. die 12. illi avolatitad
superioris B. Emiliae (quam nunc corrupto paulisper vo-
mine, Emiliae appellant) e nobilissima Bicheriensi fa-
milia, vestibus et viribus clara, promissis quibus
Cardinalis, de quo dimissus suo loco, et plenam
monasterii elevationem. S. Margaritae Verulanis,
ordinis Praedicatorum. Patrum habuit Petrum Biche-
rium,

Albertus.

Richerium, filium Domini Elaspudi, fratris eiusdem
Cardinalis Gualae, et aliam vero et aliam e famili-
tibus Blaudratensibus. Sen ei fuit soror, et inter pa-
nites proquatas, nempe Agnes uxor Guillelmi po-
niti de Marino, et Elisia uxor Robacuti de Man-
dello, Ottina, Beatrix uxor Joachimi de Bonis, Ma-
gista, et Martina. Porro Petrus Testamentum reudi-
derat sub 11. Julii 1250. In eo plura sunt digna,
ad historiam Patriae illustrandam, plurimum con-
ducuntia, continentur, quae propterea, et propter non
invenienda futura auctoritate, hic transcribenda esse
cum suis verbis, et ipso Autographo, quod aser-
vatur in Monasterio Monialium S. Margarithae
huius civitatis.

60. In Testamentum.

„ Post Summatum Verbum . . . . . currete
„ Melch. Indictione VIII. die XI. mensis Julii, Dominus
„ Petrus Richerius Civis Venetus, volens cu postremis
„ etc. instituit sibi heredes Dominus et quatuor uxorem
„ Dominus Gulielmus Comes de Marino, Dominus
„ Aldisiam, uxorem Domini Robacuti de Mandello, Ot-
„ tinam, Beatrix, uxorem Domini Joachimi
„ de Bonis, Margaritam, et Martinam etc.

„ Item statuit, et ordinavit quod praedictae
„ eius heredes debeant facere, et fieri facere unam
„ ospitalem in hereditaria loci fascinarum, iuxta in-
„ meriam. Ad quod Hospitale faciendum, et con-
„ struendum, et conservandum, reliquit distributus, et
„ ordinatus, et factus, Dominus Abbatem S. Stephani,
„ et Abbatem S. Andree, etc.

Wbertes.

„ Item Hospitali eidem legavit totum Poderium,
„ quod habet in horto et curia, et territorio fascinarum,
„ et nemus, quod adquisivit a Sporlingis, etiam si esset
„ in territorio alterius villas. Item nemus de Sala;
„ item totum Poderium, quod habet in Castro Giaro,
„ et in Castro de Brolio, et cum curiis, et territoriis
„ suis; et omnia debita, et iura debitorum, quae liber-
„ tas de Bulgore, eidem debet, quoque iura obliga-
„ tionis, si sit obligatus, et eius bona sunt obligata. Item
„ eidem Hospitali legavit totum Poderium, quod ha-
„ bet in horto heroniarum, et curia, et territorio. Item
„ eidem Hospitali legavit totum Poderium, quod ha-
„ bet in filio, et eius curia, et territorio. Item eidem
„ Hospitali legavit omnia sua prout, sicut extenditur
„ a parte fascinarum de Capidibus, usque ad Guadum
„ Gubili, et ibidem protenditur usque ad rivum de Ba-
„ ragis, et ab illo rivus usque ad fascinam de Bartanis.

„ Item statuit, et ordinavit, quod si quis pater-
„ num suorum paternorum, qui sunt, vel quo tempore
„ fuerint, vel qui veniunt ex eius agnatione descende-
„ rint, pervenerint, vel pervenerint ad inopiam, quod
„ de bonis ipsius Hospitalis, alatur, sive alantur, et nut-
„ trantur, sive nutrantur, dum tantum se reddiderit,
„ vel reddiderint ipsi Hospitali, et ibidem perman-
„ serit, sive permanserint, faciendo quicquid Hospi-
„ tali fuerit necessarium, et ut ibi sicut faciunt alii
„ conversi, et fratres ipsius Hospitalis, alioquin si quis
„ ibidem de praedictis suis parentibus, non habitant
„ et se non ^{est} gerit sicut alii fratres et conversi ipsius
„ Hospitalis facerent, et gerunt, quod exinde appellatur,

repellatur, nec debent ipsius hospitali, debeat ali, cum
nature etc.

identus.

Item statuit, voluit, quod praedicta Domini-
na etque habent pro sua parte hereditatis.....
totum suum poderium, quod habet in Arzeto,
tam in Castro, quam in villa, et eius Castro, et
territorio cum omni honore, districtu, et iurisdictione.

Item totam terram quam habet ibi, in Arzeto
in Campagna Arzeto. Item totam terram, quam
habet ibi, ubi dicitur in Campagna Marra. Item
totam terram, quam ibi habet, ubi dicitur in Per-
tilio, et Galibo. Item totum Poderium, quod habet
in visis est in Monte perose, et iure, et territorio, et
usque ad Morequano, et usque ad Gulam Gineae, si-
cut extenditur per riparium lacus, et per caspales.
Item et pium solidorum x. saux. Item et totam
terram, quam habet in Monte Peroso.

Item eodem modo, ut superius ordinatum est
de Domina, et pro Domina Arzeto, statuit, et voluit,
et ordinavit, quod officina, Curia, et Plebanus ecclesia-
liae habeant et habere debeant totum suum poder-
ium, quod habet in Proppolo, tam in Castro, quam
in villa, et eius iure et territorio, cum omni honore,
districtu, et iurisdictione. Item totum poderium,
quod habet in Salamone, et eius Castro et territorio,
et totum poderium quod habet, in Poverano et
eius Castro, et territorio, et totum poderium, quod ha-
bet in Faballina, et eius iure, et territorio, cum
omnibus honoribus, districtu, et iurisdictionibus, sibi per-
tinentibus in aliqua praedictorum poderiorum.

Albertus.

Item decimam, quam habet in loco Stoppoli, et he-
aroui. Item totum proderium, quod habet in lo-
co, parte, et territorio Loggiarum; habendo quilibet
ipsarum dominarum, tertiam partem.

Item eodem modo, ut superius ordinatum est,
statuit, voluit, et ordinavit, quod Domina Margari-
ta, eius filia habeat, et habere debeat totum sum-
proderium, quod habet in Cronzano superiori,
et inferiori, cum omni honore, districtu, et iur-
isdictione, et totum proderium eodem modo, quod
habet in S. Agatha.

Item eodem modo, ut superius continetur,
statuit, voluit, et ordinavit, quod Aldipia, et Ma-
rina eius filiae habeant, et habere debeant totum
proderium, quod habet in loco Olunengo, et eius
parte, et territorio, cum omni honore, districtu,
et iurisdictione, et totum proderium, quod acqui-
sit in Quinto.

Postmodum vero legavit Dominus Gualae-
sterio, totum proderium, quod habet ipse
Dominus Petrus in Balzola, Strippiano, in
Bassate, in Alvaro, et Arborio, et in dictis locis,
et partibus, et territoriis.

Item populum aquarum Serellus, et
ad saldo quod habitum est fratribus Praedica-
toribus, et fratribus Minoribus, qualibet hebdoma-
da, piscare, et pinari fasce ad eorum utilitatem
per duos dies, videlicet fratribus Minoribus
per unum diem, et fratribus Praedicatoribus per unum
diem. Item totum proderium, quod habet in Allougrado,

Wheatley

in Monasterio, et eius curia et territorio. etc.

" Item legavit Hospitali S. Eadmundi, cuius curia
" quas habet in vicinis S. Eadmundi, dando quolibet
" anno pauperibus omnibus Hospitalibus civitatis, et
" curie Herefordensis, quae sunt, vel per singulos
" erunt, die lune ante festum primium, dando cui-
" libet pauperi datorum Hospitalium, unum stamin
" de uno denario, et cyphum unum vini, et un-
" crustam unam carnis, et crustam unam de
" conducto. ^{et} Conducto.

" Item legavit Ecclesie S. Eadmundi, totum po-
" derium, quod habet in Carisburgh, et eius curia et
" territorio, rogando, et impendendo fidei illorum de
" S. Eadmundi, quod quolibet anno facere debeat An-
" niversarium unum pro sua anima, et Patris,
" in die obitus praedicti Domini Petri. etc.

" Item legavit Ecclesie de Etwyke, marcas quin-
" gentas sterlingorum, quae distribuuntur per Eccl-
" siam Etwyke, et plus indicavit in perpetuum, in ipsum
" Dominum Petrum Wihurium personam, et quod-
" dam fuit, volendo restituere praedictis Ecclesie
" marcas quingentas sterlingorum, quas habuit post
" mortem fratris sui, pro praebendis, et hoc, habito
" consilio peritorum utriusque iuris, et aliorum ma-
" gistrorum virorum, utrum eas haberit iuste, vel
" iniuste, si vero constiterit ipsum habuisse iniuste,
" reddantur illis Ecclesie, a quibus haberit; si vero
" constiterit ipsum iuste habuisse, non restituatur.
" Actum in domo ipsius Domini Petri, in camera,
" in qua iacebat. Interfuerunt testes etc.

liberty.

61. Exemplum alius, eoque pinguius legatum in eodem testamento facto sequitur. In quibus facile quis inveniet quantas Petrus Bichero, fuerint q[ue]q[ue] genti Bichero, una fuit in nobilitatibus, et potentioribus civitatis. Ipse Petrus aliquando, civibus in factione civitatis, libellinae partis favore, civitatis dominum Tyrannum invasit. Concordia exinde oborta, cuique factionis unus Civitate invitatus, adnotatum legimus in statutis eiusdem Civitatis lib. 6. de Pact. fol. 151. sub rubr. De concordia facta inter Commune Villanarum, et Commune Caballiacae, et Dominum Petrum Bichero ibi Item quod Potestates, seu Rectores Communi Villanarum, teneantur observare, et adimplere concordiam factam inter ipsum Commune una parte, et Communitatem Caballiacae, et Dominum Petrum Bichero, et alios de domo sua, et Gordano, et Dominum Darobum de Salapola, et Othobonum de Magnerio de Benedictis, et alios de Civitate, et Episcopo Villanarum, qui adhaerentes, ex altera prout in chartis concordiarum continetur. Haec concordia Autographa servatur in Archivio Civitatis sub anno 1240.

62. De hoc Petro Bichero mentionem facimus supra ad annum 1243, ubi vidimus eum a Domino Guillelmo de Sorghina Potestate Villanarum proscriptum, additis poena capitis, et eversionis omnium castellan, et turrium quae ipsius erant, tam in Civitate quam extra in locis S. Germani, et alii, S. Pivroni, Noppa, et Azelii, necnon publicationem bonorum, et liberationem

et liberatione ab eius dominio, omnium sibi subdito-
rum; ob id, quod illorū hanc Gerullarum
hosti, periculum, et auxilium dedit, atque in-
itis annis Gerullarum, igne perire, ex-
stiterit. Quis proinde tamen, cum ipse Petrus
aperit stare mandatis communis, et servare pra-
eceptum ut supra factum anno 1240, tabulas vidi-
mus anno 1248. sub dominio Nicolae Archidiaconi,
Nicolae Curaria, Additione ²⁴⁸⁰ Spacie, et Antonii
-ordo, Gerullarum Nectonbas.

63. De legato facto Eboracensi Anglice, paucis occurrunt
adnotanda. Petrum habuisse fratrem, Ruffinum
nomine, qui fuit Canonius S. Eboraci, constat
ex tabulis nostris. Etiam hic, an alius Praebendarius
Angliae apud fuerit, ignoramus. Certum est
nullos ex hac gente post legationem, quam tanta
cum laude, eo in Regno pro Catholica Ecclesia;
brevis qualem Cardinibus, plures ibi prope Prae-
bendas, et praebendarios. Porro Richerius qui inuicem
in hac Civitate decessit. Et omnium sursum, aetate no-
stra adhuc erant Eboraci in Canonis per eadem
stirpe profluentes, ab re paterna tamen huiusmodi
tamen instructi. Et cum et ibi ex toto interirent.
Ad Britanniam regrediamur.

64. Hic quadragesimo a morte Patris, Britania cum quin-
decim esset annorum, haereditatem cum sorori-
bus octo, et Beatrice divisit. Sed liquet ex Instru-
mento 9. Decembris 1234. quod una cum inpossi-
tis documentis ascriptis in Archivio Monasterii
S. Margaritae. Anno sequenti 1242. Suorum

Urbis

suorum bonorum administrationum tracta, novellam
institui resolutionem appropinquata est, scriptis ad id a patri-
bus Praedicatoribus, quibusdam auditibus extra, et prope
Civitatem. Sed habemus ex sequente documento.

"Anno Domini Incarnationis MCCC. In-
"dictione XII. die Sabbathi tertio mensis Julii. In
"nomine Domini. Etiam. Convocato Capitulo ex-
"dici Fratrum Praedicatorum de Herthelii more so-
"lito, in oratorio ipsorum Fratrum, consistente in
"vitate Herthelii, prope Ruginam Molendinos
"rum ipsius Civitatis, iuxta quod oratorium ha-
"bitant ipsi Fratres. Ibi frater Guillelmus Monaster-
"is superior, frater Edmundus Herthelii, frater Phi-
"lippus de S. Agatha Herthelii, frater Guido Mo-
"nasterii, frater Albertus de Monasterio, frater Philip-
"pus de Canonicis, frater Roffinus Herthelii, de
"ordine Fratrum Praedicatorum Herthelii. Item
"frater Philippus de Canonicis Herthelii de Conventu
"Herthelii, frater Roffinus Prior Conventus
"Herthelii Praedicatorum Germanorum, et frater Roffinus
"Jannensis de Conventu Fratrum Praedicatorum
"Jannensis, a parte, et nomine Conventus ipsorum
"Fratrum fecerunt conditionem, et datum, si pro-
"prium, et liberum allodium, Domus Sanctae quon-
"dam Domini Petri Richerii civis Herthelii de
"toto paramento ipsius Conventus, cum accip-
"tibus, hortis, et boscis, factis, pratis, et pertinentiis, et
"curiis omnibus ad praedicta pertinentibus, et
"centibus in curia Herthelii, prope Civita-
"tem Herthelii, et apud seipsum ipsius Civitatis,

" via tamen mediantibus; quibus coheruit ab una parte, is
 " ipse via, ab alia, via, qua iter verus Gaumerum, et
 " alia Petenati, et ab alia Alugia, quae lobitae per ca-
 " nales, in civitatem Brullarum, qua evoluit elle:
 " tendit, ipsius civitatis, et generaliter de omnibus re-
 " bus immobilibus, pro praedictis coherentibus existentibus
 " bus, pro Religionis Dominationem ibi faciendam etc. quam
 " vero venditionem, et datum, et apionem fecerunt
 " dicti fratres nomine dicti conventus, practio li-
 " brorum nullo sapientis, consuetudo etc. Ego Oliverius
 " et alii Notarii Brullarum praedictis interfui et
 " inde chartam hanc tradidi, et signavi.

B. C. Nec dubium, quoniam Inhabitorum, statum elle:
 " nistrum necessarium, et regulam sub qua ibi cum
 " nonnullis aliis, Deo servitio impientibus vivunt, a Roma
 " an Sede Petri. Si cum liquito constat ex sequen-
 " ti documento.

" Philippus Dei ~~gratia~~ ^{gratia}, et apostolicae sedis ~~legatus~~
 " Sanctae Ecclesiae Novemvicesis Electus, et apostolicae se-
 " dis Legatus. Ego directo Nostro de castro Brullarum
 " nostro, salutem in Domino. Illarum sunt vota suas
 " stant, et dignis prosequenda favoribus, quae mundi ipse
 " bus vanitatibus, et caducis honoribus consuetis, sed
 " vincti cultui desiderant sub disciplina regularis man-
 " cipari. Sane, sicut accipimus, filia quondam domi-
 " ni Petri Richeri, cum quibusdam et nobilibus domi-
 " nobus, tota huius saeculi via ad declinata, sub flau-
 " nobis castro, Meduptionis omnino servare cupit in
 " monte, sanctis artibus. Quorum votis affectibus, la-
 " tatoribus ammentis, discretionis tuae, qua fungimur

fundationis Monasterii S. Margaritae extra muros. mcccxx.
 Hic signatur. annus mortuorum.

63. sub titulo S. Margaritae iuxta asque ab initio exten-
 tum prope Monasterium, et Ecclesiam possident
 inscripta documenta, quorum aliquos noster, ad rem
 faciendam reddimus.

" Anno Domini. Incarnationis mcccxxiii. In
 die Luna VII. mensis Augusti.

" Convocato Capitula Monasterii S. Margaritae, si-
 ti prope civitatem S. Mellarii, de mandato Domi-
 nae Sororis S. Melliae filiae quondam Domini
 Petri Bicharii, Prioris ipsius Monasterii, ad quod capi-
 talium convenerunt inscriptae sorores etc. "

" Anno Domini. Incarnationis mcccxxiii.
 In die Mercurii VII. ante Idus etc.
 presentibus. Cum Dominus Robertus Comes de Coballia
 in investitura propter a Domina Sorore S. Melliae, filia
 quondam Domini Petri Bicharii, Prioris Mon-
 asterii S. Margaritae, siti prope civitatem S.
 Mellarii, de toto suo iure fundo, quod per quon-
 dam Dominum Petrum Bicharium tenebat, et
 tenere debet, et quod concessit tenere in fundum
 etc. "

Ex his duobus documentis habet quod iudicio usque
 hac Patria incolabatur a revere septentrioni.

64. Post obitum Petri S. Melliae, Monachi pro-
 dictum Monasterium extra muros, non diu in hac
 potant. Divini in partes Civibus, et se invicem in-
 terminis. bello insectantibus, cum omnia excussio-
 nibus, et vastationibus obnoxia essent, comparata

Ubertus.

in urbe domo, in eam se se receperunt anno 1569,
relictis nihilominus nonnullis ex sororibus, aliisque
alternatim substitutis, quae illis spirituales ma-
nia peragerint, et hospitium beatae fundatoris
custodierunt. Cum vero ipsius villorum mo-
tibz eadem adeo expositae, tutae earum mansio-
ni amplius non sufficerent, tandem anno 1649,
omnes in urbem immigrarunt. Sacrum Cruciae
Corpus ibidem tandem idem usque ad annum
1837. quo solemniter promissa ad novam S. Margare-
tae basilicam translatum est, sicut colligi-
tur ex libro Praeurae eiusdem Monasterii ab
anno 1530. ad 1545. ibi

1537. 21. Octobris.

11. Item eadem die, fratibus Sancti Pauli, pro
beatae Cruciae translatione ex S. Margareta extra
muros, ubi olim ibi Monasterium erat, ab ipsa
munitibus propriis constructum, sed ex inali-
quitate temporum, solo signatum, nunc vero
ipsum nos translatum, ipsi fratribz socianti-
bus, et ipsis pro elemosinis datum. lib. 3. fol. 6.
89. Nam ibidem in basilica interiori, magna fide-
lium, et confitentium, vel voti exsolvendi, vel
beneficii impetrandi causa, magna veneratione
pergit, multis a Deo ad hanc usque diem, signis
et gratiis illustratum. Anno 1750. Monialibus co-
stantibus, Acta coram ordinario Illmo et Rev^{mo}
Domino Do. Petro Solario Ep^o Heracleensi, pro
multa innumerosibili iusta decretum Urbani
VIII. magna diligentia, et inquisitione, completa

scripta sunt, multisque protatis documentis, huiusmodi
 cultum humiliter congruenterque; quoniam cum
 operam meam inter omnes ecclesiam, et monachos tam
 cunctis efflagitantibus, summo studio contuli. Sed ne
 acta ad exitum deduceretur, obstitit ipsorum Mo-
 nasterium voluntas, quae alio negotio, et monasterii
 simplicitate, ob eorum promotionem praestare
 supererandum censerunt. Et tunc in eadem ex-
 teriori Monasterio, et sub B. Guilielmo advocato
 deo dicata: et protinus die tertia illius, et moni-
 alibus solenni pompa, et magno tumore Civium,
 tum externorum concursu, eius postea cele-
 bratur. Et habent etiam Monachi in Plano Popu-
 poli sub Parochia Vivroni, oratorium pul-
 crum, eleganter ornatum, sub invocatione eius-
 dem Beatae, ubi protinus celebratur missae
 sacrificium. Cogellus, et alii, ad id dedi-
 cato: sub pariter Beatae sanctitas, pluribus cla-
 ret gratias a deo, et quoniam in ipso cultu concepit.

De Beata Beatrix Bichurina

Et

Monasterio Sancti Petri Martyris.

40. In id tempus, fundatum pariter fuisse a Beatrice
 sorore Beatae Guilielmae, Monasterium monialium S.
 Petri Martyris, sub Regula S. Dominici, tradunt
 communiter scriptores. Et noviculis Beatrix, Vir-
 ginem fuisse, aperant, atque Monasterium extruere,
 illudque intrare, Petrosque patre adhuc in vivis a-
 gente.

de Trachis.

agente. Sed erroris redarguuntur ab ipsorum testamento
Petri Widurii, in quo legitur, quod Beatrix erat uxor
Boachini de Trachis. Corbellinus, et aliqui cuncti,
Beatrix titulum Beatae oppingunt; quod tamen
nullibi legitur.

71. Circa finem huius seculi decem, cum Mo-
nialy praedicti monasterii inopia laborarent, et non
essent plusquam decem annuere, Cardinalis Guido
Gerensis Episcopus Verulanus, huiusmodi monasterium
uniuit monasterio s. Margaritae; Monialy eo trans-
latas sunt anno ¹²⁴⁰ 1240, et cum ipsis omnia bona,
et proventus monasterii s. Petri Martyris, ad
monasterium s. Margaritae, pariter sunt translatae.
Ad haec usque tempora, monasterium s. Margaritae
possidet in territorio Honoris, nonnulla bona, quae
erant monialium s. Petri Martyris, et aggregan-
tur redditibus sancti Petri Martyris. Non est
dubium quin ea sint ex hereditate Petri Widu-
rii, ut constat ex eius testamento; adeoque cum in
divisione bonorum, nonnulla Beatrix continge-
riunt, in territorio Honoris sita, ut liquet ex In-
strumento divisionis, id argumentum est reuera
Beatrix monasterium s. Petri Martyris construi-
sive, et redditibus dotare.

72. Anno 1242. idem Cardinalis Guido Gerensis, Mo-
nialy Benedictinas e monasterio s. Petri de Leuta, ubi
vixit inproborum perversitas, expulsa erant, im-
ptis verbis, et monasterio s. Petri Martyris, ut ex
Instrumento emptionis 24. Maii 1243. recepto per
dominum Notarium Bernardinum de Advocatis

de Advocatis Solingen, et Dominum Martinum pa-
trij Secretarium Curiae Episcopalis, et alio Quir-
tationis, ut aiunt, 30. Augusti anno 1574. receptum
per quendam Dominum Bernardinum de Solingen,
eo translatis, ubi etiam nunc habitant. De hoc
Monasterio redibit sermo fusior suo loco.

De Sancta Ugo- lina

73. Haec tunc, ad superos evolavit Sancta Ugo-
lina Virgo Verulana in nobili familia de Caga-
niis. De ea mentionem faciunt omnes scriptores
nostri. Tradunt eam nata anno 1459: iam tunc
impuberem e domo patris ^{et} aspicere, in silvam quae
olim erat prope Verulam, quae nunc appel-
latur s. Mariae de Butten: ibique per quadra-
ginta annos et ultra, ^{sexum} ~~sexum~~ ^{revera} ~~revera~~ subuo-
mine Ugonis, vitam eremiticam egisse, id eo quod
erecta casa: et demum Sanctae obire die 8. Au-
gusti circa annum 1500. Eius sacrum corpus iacet
in Altario sub eius invocationem Deo dicato, quod
est iuxta conventum Fratrum minorum de ob-
servantia, multis miraculis illustrum.

De Viris Illustribus alijs, qui floruerunt Aero Alberti Episcopi.

74. Haec actus plures alijs, dignitate, scientia, et virtute
bellica praeclaros, Verulanis dedit.

Ubertus.

Palatinus de Advocatis Casanovae, vir prudentia, sapientia, et pectoris firmitate insignis, de quo supra, ex Praeposito Vindobensi, factus est Episcopus Episcopus, anno 1526. De eo mentionem faciunt Hylundius Episcopus Episcopus, et Francinus Augustinus Ecclesia in libro cap. 6. fol. 92, qui tamaperperam operantur supra Casanovae Praepositi.

72. Jacobus de quo Ecclesia sup. cap. 52. fol. 232, et ipse ex eadem gente de Advocatis Casanovae, fuit Abbas Casanovae, et etiam S. Gaudii, anno 1510. in urum perturbationibus, quae acciderunt post ingressum Henrici VII. in Italiam, eandem fortunam subit quam ceteri Advocati.

76. Verullius, civis Verullus, Praedicatorum Religiosum ingressus, ibidem insignis Philosophi, Eclogi, et sacrae scripturae studiosissimi, laude excedit. Vixit anno 1512. Scripsit summam logicae, quam inscripsit Retorologum, librum quaestionum in logicam, Phisicam, et Eclogiam, alterum adversus Ocham, quem praenotavit Anti-Ocham, item apostillas super Evangelia Dominicalia, necnon plures sermones, Hymnos, et sequentes Sanctorum. De eo agunt Rosotti in Syllobo, Ab Ecclesia tal. scrib. Aut. Senus. Castig. et alii.

77. Ubertinus, seu Habertinus de Casali S. Casipriano Religiosus Ordinis Cisterciensis, proster Benedictinus, deinde Cisterciensis, mortuus anno 1520. Scripsit opus de Septem Statibus Ecclesiae, impressum Vindobis anno 1516, censura dignum, quam postea dicit Wellernius de Script. Eccl. ob eandem suam

sciam in s. Franciscan devotionem. Vixit etiam
librum, cui titulus, Arbor vitae Cruciferae, cui
proprium Suentis anno 1482, quod Crithemius, et
Sextus senex ex Gerson, sicut rante legendum,
praecipue in expositione sancti Simonis, ubi viden-
tur parum concordes Calisiae Catholicae quaedam
sentire. Scripsit diuinae Tractatum de extinguenda
paupertate Christi, et Epistola eorum, qui extin-
guuntur in Bibliotheca Sanguinali Viennae
item sermones, et Epistola, in Magistro Sicut.
Scribit Thomae Ubertinum non zelo maioris
puritatis, sed quia ob induratum vitae rigorem,
incurerat oppressionem tum Religiosorum tum ec-
clesiarum, tum Joannis XXII. a quo propterea multa
passus fuerat, molestia affectus, ad Benedicti-
~~nos~~ primo, et deinde ad Cartusianos, u. rita-
pope. De eo agunt Crithem. Sicut. Senex, Thomae
zinz, Bellorinus. De scriptor. Eccl. Britis, Mosoth in
Syllabo, Ab Eulania catal. Sicut, alligata.

78. Garnobas Verulenus ex nobilissima gente de Saquois,
in saculo Juris utriusque doctor celeberrimus, et
maxime apud omnes aestimationis, rerum mundana-
rum pertaxis, ad Religionem ordinis Praedi-
catorum conuolauit. Sibi magisterio iniquitatis, plu-
rima dedit pietatis, prudentiae, et eruditionis do-
cumenta. Sedo Provinciae Lombardiae primum
Magister Provincialis, deinde in Comitibus Burgun-
densibus anno 1346, uniuerso ordini, omnibus bo-
nis plaudens, Magister Generalis praefuit in
ea dignitate, ordine XV. Cum Ludouicus Bavalis

W. Hartup

in sedem S. Petri Petrum de Corbaria Antipapam
vicolum V. appellatum, vi obtinuerit, Barnaby
re pro Joanne XXII. legitimo Pontifice, tanquam
monum opprobrum contra nepotes Ludovici, et
Antipapae conatus. Ob id inper Bavari pluri-
mum exagitatus, et omnes Dominicani ordinis of-
ficia, et tota Bavaria perpetuo eicte. Seruum
grato post, Joannis XXII. indignationem circumit;
quo iuncta facultas redeundi in Italiam, si adempta
fuit. Decepit Parisius, vir apostolici questoris, an-
no 1331. unius scriptis. Commisit librum tercio-
rum de tempore, et de sanctis, qui illis afferen-
tur in Parisius ad S. Gerardum. De eo agunt fa-
stige Hor. S. Dom. [†] Pat. vit. Castis, Antonius, Ricardus,
Norwich in syllaba, obsequia.

16. Gloriamur etiam plures, virtute bellis, et
guis, inter quos Simon Advocatus de Solobin-
no, de quo multa supra, Franciscus de Solobin-
no eius frater, qui aliquando summum prae-
sulum Mediolani cepit, et Mediolanensem copiam
superator extitit. Chomus Advocatus de Casano-
va, Petrus et Jacobus de Quarenia, qui contra
Dulcinum Hereticum, fortiter pugnaverunt,
eiusque castra expugnaverunt; Jacobus, et Albertus
de Chorio, Albertus, et Hanspauus de Putenoty, et
Martianus de Montonasio, qui pro Caterina, et Ro-
berto Capopolis Regis, contra Henricum VII. Ducis, et
contra Hieronymum, praecipue factis castris fuerunt.
Item Ricardus de Zito vobis, qui aliquando Patria
extoris, prout in Henricum VII. restitutus, in
X. S. Dom. par. 2. lib. 1. pag. 108, Amat. hist. Eccl. to. 8. pag.
123. et 124, Plat.

1134

ad paulo post iterum pulsus, tandem cum in
expiatione Veritatem, Mathaeo egyptiam, navaret
operum, ~~fortemque~~ multos annos, pectus et voca-
tes permatum in Patria sub Vicariorum octava
ita: vicarii Hospitalis de Louanmonte, Rodolphe
de Guodolowis, Albertus de Gondois, Franciscus
Tours, Delphinus de Guodolowis, omnes Gilbertinus
ty Princeps, in bello fortissimi, et alii multi.

De Hospitali Maiori Veritensi

Sancti Andreae.

90. Quodam supra mentio iussit de Hospitali, quod
inquit extra in territorio loci Copinacum, Dominus
Petrus Wicherus, quodam postmodum unitum su-
it Hospitali maiori, ~~Sancti Andreae~~, et infra
videmus; ob re non erit, ~~nonnulla~~ enactentia
de hoc Hospitali maiori deperere. Firmatum
supra a Cardinali Guola Wicherio constat ex ali-
bi dictis: dotatum a re supra dum adhuc viveret,
iusque administrationem, traditum supra Com-
muni Regularibus Sancti Andreae, constat tunc in a-
liis documentis, tum ex Bulla Gregorii IX, inscripta
Thomas Abbate Sancti Andreae Coelecti 1227. Perre-
atque ~~procurator~~ Regularibus illud administrationem
que ad annum 1468. Denique datum fuit a huius-
modi Pontificibus in commendam. Postremum Com-
mendatarius fuit Dominus Cardinalis Boamysen-
tius de Tolbonis, qui anno 1555. illud resi-
gnavit

Ubertus.

Retard

in manibus Summi Pontificis Pauli IV. Et deinceps
Paulus IV. ad petitionem Serenissimi Ducis Sabaudiae &
monachis Philiberti, Petri Francisci Episcopi
Verulani, ac Gubernatoris Civitatis, illius deinceps
in commendam, vel titulo benefici capere
re, etque administrationem, et regimen ad unam
personam, et imperium, perpetuo conapit.
Civibus Verulanis, seu Civitate Verulanum, ea
lege, ut sen ex Civibus deligerentur, unus quidem
a Serenissima duci, alter ab Episcopo, et reliqui
ad quatuor a Civitate, seu Gubernatore Civitatis,
qui per biennium, praevitas administrationis, et
regimini praesent. Ita ex Bulla Pauli IV. 24.
Junii 1555. Hoc institutum ad hanc usque tempora
incompe curat; magno hospitalitatis elemola-
mento.

H.

Hospitale Scolorum

Sen.

Santas Brigide.

St. Hoc Hospitale iam a fundatione totis opulentis,
tribus aliis deinceps additis, multo opulentius evasit.
Primo quidem videtur unum fuisse Hospitale
Scolorum, seu S. Brigide, a Guillelmo Cardina-
li. Titulo sanctorum quatuor Coronatorum, Apo-
stolicae sedis legato; Bulla data Gerdone VII. Kal
septembrii, Pontificatus Domini Clementis Papae
anno secundo, hoc est anno fundatum
fuerat saeculo duodecimo inchoante pro peregrinis
sotis, Novam Gubernantibus, et inde redemptis.

St.
inchoante

Albertus.

redemptibus. Eius administratio spectabat ad Capitulum
S. Eusebii, et pro eo ad concilium phrean-
rarium, sicut liquet ex statutis Eusebii, quae
alibi recitantur. Proinde tempore Capitulum
ab huiusmodi administratione exiit, pro facto
mutato. In praefata Bulla Cardinalis Guillidani,
visitur quod tunc pertinebat ad collationem, seu
dispositionem Episcopi Verulensi, et quod posside-
batur a quodam nobili, videlicet viro Verulensi
Laico, ex collatione olim sibi factam ab Episcopo
pro Verulensi.

Hospitale De Saxano

Pro

peregrinis Angliis, et Gallis.

52. Alterum Hospitale quod unitum fuit Hospitali
maiori, est illud, quod a fundatore suo, appella-
batur de Saxano, firmatum vero fuit prope-
reginis Angliis, et Gallis, a Simone de Saxano
Canonico Verulensi, in Testamento 10. Februarii
1240. Eius Patronatus, seu eius deputatus Minis-
trum, pertinebat ex dispositione fundatoris, ad
familiam, seu agnationem de Saxanis, sub ap-
probatione Episcopi, et Capituli Verulensis. Anno
1283. 15 Aprilis, Simonius, Gabardinus, et Simeonius,
filii quondam domini Jacobi de Saxano, dicti
Hospitalis Patroni, contulerunt de consensu, et aucto-
ritate Synonis Episcopi Verulensis, nomine ^{meo} ~~meo~~
~~meo~~ et irrevocabili donationis inter vivos, dno
Guillidano Praeposito S. Christophori Verulensi, resi-
dente

W. H. B. S.

reignante vine, et nomine dictae Ecclesiae, et Mauri-
nis integram ius Patronatus, et Advocatiae, praesepit
Hospitalis. Ita legitur in Charta scripta sub eo-
dem die. In hac occasione, et electionem eandem
factam per. Audum Ordinis Humiliatorum, eun-
dem Maurin, in domo S. Christophori, in vi-
suum, per Rectorem Hospitalis levisamudi,
consensit Capitulum Ecclesiae, uti in Charta
14. Aprilis eiusdem anni 1283. Anno 1200. Au-
selm, ex ministro Hospitalis, factus Praepositus
S. Christophori, cupiens hospitali providere de
ministro, praesentavit in ministrum praedictum
per. Gratianum dei, iorum Viris Reuerentibus
Dni, Magistro Advocato Ecclesiastico, Magistro
et Nicolao Ecclesiastico, Jacobo de illoso Canonico
Praepositi Ecclesiae Ecclesiae, et alii, seu alii per-
libas Venerabilis Patris Domini Symonis Episcopi
Ecclesiae, in reuocatis partibus agunt, supplicantes
eodem Domini, quod ipsum Gratianum
dei, in ministrum et Rectorem dicti Hospi-
talis confirmare dignarentur. Ita legitur in
Charta 9. Augusti eiusdem anni 1300. Per-
uerant deinceps Praepositi S. Christophori, eo-
dem modo eligere, et deputare ministros, ut
quodam exorta Humiliatorum Religione,
Hospitalis autem fuit Hospitali Maiori. Hanc
audivit anno 1279. ut in Bulla Gregorii XIII. de
ei 12. Martii eiusdem anni. Hoc Hospitalis et
quodam exorta fuisse, praedictum plura Breuaria,
in quibus singillatim descripta leguntur bona, et

et iura ipsius, quae apud eum in Archivio Hospi-
talis maioris.

Wherry.

Hospitale Sancti Jacobi de Strata
seu de Caprinis
Pro

Pro peregrinis euntibus ad Sanctuarium
Sancti Jacobi de Gallitia.

33. ~~Hospitale Sancti Jacobi de Strata seu de Caprinis~~

Quoniam Hospitalis maioris unitatem fuit a Paulo N. Bul-
la 10. Augusti 1827. ^{Hospitale.} Fundatum fuerat pro peregrin-
is, euntibus ad Sanctuarium S. Jacobi de Gallitia,
et inde revertentibus, et quidem iam usque a sae-
culo undecimo, nec diu deinceps accepimus bona, quae
legata videmus supra a Domino Petio Richerio. Cuius
nec documenta supra petita, probentur in Archivio
dicti Hospitalis maioris, quae nos diligenter
invenimus. Et ita quatuor hospitalia, praequae
proventibus seorsum praedita, in unum, amplum
sane et opulentum coalescere, notum sub nomine
Hospitalis maioris, seu S. Andreae. Potest pauperi-
bus omnibus ipsius tum civitatis, tum diocesis,
tum etiam exteris. Namque etiam elemosine
largiter inde rogantur, ad levandum inopiam
sublevarum, eorum praecipuum, quibus probo
est, ostentum victum quaeritur. Sed debent pau-
perum, sedulae, accurataeque moderatorum ad administra-
tionem.

1827 Hospitale Sancti Jacobi de Strata, seu de Caprinis.

Lombardus

Lombardus

Anno 1328.

1. Lombardus, quem et Lombardum alibi nomen
notum legimus, viri illudolancus, et Guarianagen-
te, viri viribus, et generis, virtutibusque egregiis orna-
typimus, libertatem excepit die 16. Decembris 1328.,
testis Agnellus ex Registro Vaticani, cum episcopus prius
archiepiscopus modostinus, et Capellanus Joannis
XXII. Inde facile quis coniciet partem Guelphorum
quam impense fovibat Pontifex, cuique additis
suis erat gens Guariana tunc in populo Geru-
lani prevolante.

2. Nihilominus ab anno 1321. Advocatos Verullos enu-
meramus, neminemque fugere penes Viacomites, et Gitiones,
constat ex litteris supra, et ex Charta Archivi Civitatis
diei 21. Januarii, huius anni 1328., in qua Hen-
ricus Judicis, Gualtherus, Saganus, Baronatus, Lupan-
us, Guardianus, Ghonus, Gualtherus, et Calderinus, om-
nes fonsalensis Gaudis Camellinas, se, suaque sub-
iiciunt imperio Communis Verulanorum, ea lege
ut ipsis condonentur omnia foda, et tributa,
ex quo Advocati ciatis penes ^{Gervellis} Pontifex, nempe ab an-
no 1321. ad hunc 1328. et quod diuini nulli
imponuntur, quoadusque non componatur inter
Verullos intus, et extrusos. Hanc hanc pa-
ram non multo post factam fuisse, colligitur
ex epistola, quae in eodem studio observatur,

asseruntur, & theodori sophirogante, Montisferato, ^{in Lombardia} ~~theodori~~
fili Emanuelis, ut ibidem dicitur, gloriarum
Imperatoris, in qua Dominus Martinus cum suis
bardi, itinera sua pollicetur, quia Verullos, Canis,
Eridunum, et flavianum ducunt, iuxta primum, ut
ibidem habetur, Verullos nuper confectum. Verum
hunc non fuisse inter ^{quos} Verullos, sed Ecodorum in-
ter et Verullos, manifestum est ex eo quod constat
et vocatos, aliosque continens, tunc Civitate restituta
non fuisse. Quae de re infra.

3. Anno 1549. Carolus filius Galatii Vicomitis, et Joann-
es eiusdem Galatii frater, Ludovicus Boroni, qui
Florentia profugus, fides cum suo stipendio recu-
bat, gratiam denique nullam Florentiam non
praeferre meritis, pristinae sunt iniquitate restituta.
Ab eo ad eundem Ludovicum, Vicariatus Mediolani depen-
ditur est: Joannes vero ab Antipapa, Pseudo-cardina-
lis creatus sub 18. Januarii, Legatus generalis in Lom-
bardia constitutus est. Et Ludovicum cum Ludovicus
Mediolanum intrare contenderet, ab quo et pueris
suis prohibitus est. Ab reliquis quoque Civitatibus
relictis, primo sub tentoriis regere coactus est, ut di-
scimus ex Epistola Joannis xxii. ad Regem Galliae,
quam recitat Raynaldus ad hunc annum H. 15, de-
inde Cremonam se recepit. Verullos quoque ab
Ecclesia, contra Imperatorem per id tempus stetisse,
et, redigimus per aliam Epistolam eiusdem Pontificis
data die 14. Maii, quam recitat idem Raynaldus
eiusdem, in qua fit specialis mentio Civitatum
Spinae, Novariae, Verulanum, Bergomi, et Landae,

Antib. 14

sententiam

et unidatus ex rege in gratiam Ecclesiarum. Ludovicus
ex Henricum pluribus sollicitationibus inopiam appropinquans
et suam mutaret, tandem oblata confirmatione
Henrici Comitis Henrici, olim anno 1245. a Gregorio de Monte Longo factae, eos in sua pueritiam
et diploma confirmationis extat in Archivio Civitatis, et est ut sequitur.

" Ludovicus Dei Gratia Romanorum Imperator
" semper Augustus. Potestate, et Communi Civitatis
" Vindobonensis, suis et Imperii dilectis, gratiam suam, et omne
" in bonum. Reuerentis Caesaris providere fidelibus,
" et si gratiae plenitudo praestet, servitiorum quodcumque
" gratitudo compellit, ut dum gratia fidelium munusculum
" tunc obsequia fiant quasi per debitum gratiorum. Per
" istam siquidem devotio, et sinceram praeconitatem affertur,
" quibus tam vos, quam praedecessores vestri, ab antiquis
" quoque Imperiis, et nos ferventibus intenditis, sudore
" et quia immo, et labores infinitos, quos pro nobis
" Romano Imperio sustinuitis, dignis meritis promerueritis,
" reutur, ut ad vestra, et vestrorum commoda intendamus
" vestra, et debita supplicia praeparamus, et praeconia
" vestra favoribus gratiorum, ut per honorem nobis existimatum,
" alii ad benevolentiam fortiter accendant. Nos
" itaque horum obtentu, Imperiali auctoritate, causa
" cognita praecedente, et certa scientia mandamus
" mandatum Imperium, et simplicem iurisdictionem
" et in foro, et omnibus in causis Civilibus, et
" Criminalibus, cum feudis, banis, inuolatis praestantibus
" et excoctis, qualis Civitas, et Commune Vindobonensis
" erit olim a quondam Revere[n]do in Christo, Gregorio

S. Ambrosius.

"Gregorio de Monte longo, tunc epistolarum sedis legato,
"to, nomine Romanarum Ecclesiarum, et balnearum Verulanarum
"verulano, terrarum, et locorum christianorum in Italia
"Verulanis, Agellae, Andurnis, Ciriacis, Ellespianis,
"Bibulis, S. Agathae, et reliquarum in ipsa Provincia
"in plerisque contentarum, et quarumcumque alia
"rum locorum, et terrarum, quas, et quas ipsa si-
"cit, et Romanarum Ecclesiarum tenebat, se posside-
"rebat, tenuit, et propebat ob aliis, pro temporum
"in memoriam in contrarium non existit, tam alta
"Padum, quam fides Padum, de novo concedimus,
"ac etiam dictam verulanarum, tenore praesentium,
"confirmamus, ratificamus, et etiam approbamus. Si-
"quid vero terrarum praedictarum, occupantur per
"aliquos, seu detinentur, vel occupabuntur ac ca-
"tere, eadem communis, et civitatis Verulanarum,
"propria auctoritate intrare, regere, regere, et praes-
"dicta exercere impune, liberam concedimus facul-
"tatem, dum tamen nobis, et successoribus fideliter
"obediant, et devote, non obstantibus iuribus, et praes-
"criptionibus, per quas nostrum propter quovis voluerit
"indultum infringere, vel diffusi in aliquo casum
"praesentium, et si remota non ^{emendaverit} ~~emendaverit~~ ius,
"seu mandatum, et etiam si longinquis tempo-
"ribus praeteritis, vel aliquibus, per civitates, et
"communes Verulanarum non fuerint aliqua in
"praedictis proposita, vel detecta, in toto, vel in parte.
"Nulli ergo hominum liceat hanc nostrae con-
"cessionis, et privilegii paginam infringere, vel eian-
"sa temerario contraire. Si quis autem contra hoc,

Combrades.

„ attemptare praesumpserit, indignationem nostram,
„ et superius, poenamque nulli liborum auri, se no-
„ verit incursurum, cuius poenae medietas fisco, reli-
„ qua propter iniuriam, sine ulla relatione, pen-
„ usus applicari. In quorum testimonium plac-
„ uerit conscribi, et nostrae Maiestatis sigillo insigniri
„ corroborari. Datum Cremonae die XXIII. mensis
„ octobris MCCCXXIX. Inquisitione tertia, Regi nostri
„ anno quinto decimo, superius vero secundo.

4. Vidimus quo loco, quod Albertus Episcopus Saut-
leus, qui proxime a felicitate qua Dominum Jo-
sephum de Montehouge venditionem Comitatus Sa-
ultensis, in sedem Eusebianam suscepit, huiusmodi
di venditionem totis viribus oppugnavit, eripuit
que e vicinis Communitatibus, inter cetera, ca-
stra in diplomate recensita, Bugellae, Etudomae,
Corvencori, Mafferani, Pedulii, et S. Agathae, quae
saepius diuinde magno usui fuerunt ad so-
ditionem Civium consilia reprimenda. Et adhuc
per Lombardum Episcopum tenebatur, itaque
veluti imposito iugo, Verulleus Githellus, graviter
premebatur, ne quidpiam ^{usui} effugere liceret, in
Episcopatu ~~auderent~~ auderent. Itaque recte, Ludovi-
ci favorem, eo auctore aliquid effugere se prope pu-
tarant, ut Episcopum ex civibus, modestisque
castris eicerent, sed frustra. Etiam Ludovicus
paulo post, ab omnibus derelictus, et pons Francien-
te praecipuus, qui cum Pontifice in gratiam redire
cupiebat, contra se comitate, in Germaniam
plenus pudoris, et confusiois, ~~et confusiois~~ abiit.

abire coactus est. Ut Italia exisset, simul et Romanum
statu papam, Urbem expulit. Sequente anno et Nicola-
us a Florentinis sibi nutum, clauis Urbis iterum re-
cepit, ibique in Domo Sancti Jacobi de Conventibus
aliquot delituit mens. Sed detectus, a Visconti-
procuratoribus, et venientem ad Joannem XXII. missus est,
a quo carere traditus, trecentis quot annis
vixit clausus.

A. Eodem anno 1329. in charta et ulivini civitatis dei
S. Johis traditam legimus a Lombardo Episcopo
dominis de Precatorio, investituram fudi et par-
tellarum Precatorii, et Vallis. Item in alia charta
eiusdem ulivini diei 31. septembris, ligetur cum
tatis facto a Potestate Vicellarum, communis pro-
vidae, de praestando fidelitate in iuramento regum
vicellarum ob castro S. Ulivini, et Vallis,
que eidem communis providae, in fudibus
bet a communis Vicellarum.

B. Anno 1330. Albertus comes Conus, Procuratoris no-
mini Dni Eodori Montisprati Marchionis, a Lon-
bardo Episcopo in fudum accepit, non parva castro,
et oppida, in Montisprato traie Padum ita, inter
quae, Romanum, Aram, castro Gany, Lavi-
rianum, et Favangiolium; et Vicini eidem
Episcopo fidelitatem iurat. Huius hominum ex
est, domini Gausini Montisprati; qui addit
chartam investiturae. Datam epi Mugellae
die 20. februarii huius anni 1330. Indictione 13,
praesentibus Dominis Guillelmo Baguolio, Rustio
de Grouano, et Goffio de Colobiano.

Comberbur.

7. Hoc eodem anno 1330. audivit expeditio Herethensis,
Geodori Marchionis Montispenate, quia hic Herethi po-
tius est. Eam invenit G. Biney hist. Bredie. fol.
116., apertus in exercitu Geodori adprippe antum de-
um et octo Bredinenses artiter, eorumque protopiam
idem, et opera tantum rem conspectam esse. Gastrum
autem civibus videtur, an armorum vi, Herethacum
Marchionum pervenerint, ignoratur. Estat in Archivio
vitis Charta diei 13. septem huius anni, in qua fit
mentio Lauparchi Elphi Potestatis Heretharum pro illa-
stri et illagifus, ut ibidem dicitur, Dno Geo-
doro Montispenate Marchione, Domino Civitatis,
et districtis Heretharum. Hic Lauparchi Elphas
legitur aditus Potestatis Heretharum anno 1332. in
Charta Archivii Civitatis diei 24. Martii eiusdem
anni, in qua eadem decretum legitur donum
gratuitum librarum 600. papi a Domino Riccardo,
pauipco, et Sacro quondam Domini Gerolaci de
Bithurby, Guillelmo Boudonij, Girardino Vulgore, An-
driano Sonamonte, et Sacro de Herethone, nomine com-
munis Heretharum. In libro statutorum Civitatis,
fol. 182. habetur sequens constitutio:

"In Nomine Domini Nostri Sem. Amen. Anno
"Nativitatis MCCCXXXI. Indictionem XIV. die illud
"vi xxviii. Mensis Augusti. Convocato, et congregato
"generali concilio Crediticia Communis Heretharum,
"Iure Campanae, vique Francorum, more soli-
"to, in Palatio Alciatorum, ubi finit Concilia He-
"tharum de Mandato Domini Bonavij de Montepre-
"tato Potestatis Heretharum, bartardi Illustis, et illas
"Heretharum ob quosdam Campanos
"ingentia ~~moneta~~ ^{quidam} in Commune Heretharum. ~~Indictio~~

Imbrosus.

"Magnifici Principis Domini Edwardi, Excellentissimi
"Imperatoris Graecorum filii Porphyrogeniti, Marchionis
"Iteprati, Civitatisque Venetiarum Domini Generalis
"etc. etc. quod conditum dictorum prudentiarum,
"convenimus duae partes, et altera. Ibiq. Praesens
"Domini Potestatis consilium remanens pro consuetudine,
"quod placet ^{et} providere, statuere, ordinare, et firmare
"super bono statu, et custodia Civitatis, et Dis-
"trictus Venetiarum, et generaliter, et specialiter super
"omnibus, et singulis negotiis, personis, casibus, et
"rebus pertinentibus, contingentibus, imminutibus, seu
"qui, vel quae contingere, pertinere, et immutari
"possunt nunc, et in futuram Civitatem, et con-
"munem, et bonum, et districtum Venetiarum,
"quibuscunque occasionibus, et de causis. In cuius
"reformatione consilio, facto partito hinc inde, ut au-
"tis est, et obtento ipso partito, nemine discrepante
"reformationem constituit, et provisa, atque stabilitum,
"quod Domini Potestatis, nec eius Vicarius, cum re-
"spondentibus, vel pluribus in ea quantitate, quae ei-
"dem vel eius Vicario videbitur expedire, auctori-
"tate praesentis consilii, plenam habeat Poli-
"tiam, et auctoritatem statuendi, firmandi, et or-
"dandi quicquid eis placuerit, et pro meliori vi-
"debitur expedire super bono statu, et custodia
"Civitatis, et districtus Venetiarum, et fortificationum
"dominorum, et generaliter, et specialiter super om-
"nibus, et singulis negotiis, personis, casibus, et
"rebus quibuscunque occurrentibus, pertinentibus, et
"imminutibus, seu qui, vel quae ~~contingere~~ pertinere,

Comitatus.

^{commune,}
"et cunctis, et contingere possint, vel possint, nunc
"et in futurum, Communi, hominibus, Civitati,
"et districtui Scutellari, quibuscumque occasionibus,
"et de causis, sensus et placitis, ad eorum liberam
"voluntatem; et etiam statuendi, firmandi pro:
"videndi, ordinandi, faciendi, executioni deducendi
"gerendi, et corrigendi in omnibus, et per omnia,
"communitate, et specialiter, et prout, et sicut gen:
"rale Concilium statuere, firmare et providere,
"et adimplere, ^{adducere} ~~et executioni deducere~~, et facere pos:
"sit generale Concilium Civitatis Scutellari...
~~Communitatis~~. Et quodquid precepti Domini Po:
"tatis, sive eius, etiam cum dictis sapientibus
"statuerint, firmerint, ordinarint, adimplere:
"rent, executioni deduxerint, et providerint, valdum
"sit et firmum, et robore obtineat firmitate, ac
"per formam Scutellari, executioni mandetur,
"et effectualiter observetur, ac si per precesse Conc:
"ilium, provisum, ordinatum, firmatum, adim:
"platum, factum foret, atque stabilitum."

¶ Cum supra et expressis auctoritas Principis Potesta:
"tis, aperte manifestat quanta fuerit Henricus, Edo:
"rdo Alenconius Montepotatis Potestas. Porro qui
"fuerint hi sapientes, quibus deinceps ante cum
"Potestate tanta data fuit auctoritas, habetur in
"eodem libro statutorum fol. 163. ibi:

"In anno et civitate Domini MCCCXXI. Indictio:
"ne XLVI die Sabbati CCCIII. mensis Septembris. Con:
"vocatis, et congregatis in praesentibus sapientibus provis:
"is, in Communi Concilio Communitatis Scutellari
"Civitas,

„Verellanum, ubi solent ipsa Consilia congregari,
„de mandato Domini Joannis de Parma, & illius
„seu Joannis de Montemarte, testat, & testatur Do-
„mini Marchionis Montemarte, et Domini civitate
„Verellanum etc. Pro inscriptis negotiis, quodlibet
„explicandis, nominis suorum sunt hanc: Ricardus
„de Gitionibus, Joannes de quidclardis, Petrus de la Tapa
„Henricus de Elmarino, Petrus de Mandello, Francis-
„cus de quidclardis, Franciscus de Gitionibus, Petrus de
„Elmarino, Otto Loupings, Agnecus de Gligabellis, Gui-
„elmus de Elmarino, Joannes de la Motta, Petrus de
„Mulla, Petrus Sutaris, Henricus de Gitionibus, Jo-
„cobus de Gitionibus quondam Domini Gualae, Elmar-
„inus de quidclardis, & quique susceperunt Domini &
„corum, consilium requirendo etc.“ Sicut omnes erant
„Gibellinorum partium, in hac civitate presentes.

Ex quo consilium sub Rodolfo praefato adhuc
„Gibellinorum Supplicatione. sub finem anni 1330.
Joannes Comes hucburgensis, et Rex Boemiarum,
filius Henrici VII. Imperatoris, a Gulpho Primicerio,
qui a Martino Scaligero nuncius, civitatem
in Italiam descendit, et civibus alio deditur, Ma-
rtino & finibus oritur, & Brinnia protutus est.

¶ Anno 1331. Lombardis certatim Joanni Boemiarum Regi se re-
diderunt. Sicut prius fuit, teste Gualvano Planc-
nus de gest. Henr. quod Elmarino. Annal. ad hunc annum,
et p. Ricardus, Mediolani Domini, qui publico propo-
li Mediolanensis decreto, die 6. Julii, Joannis
Imperio submisit. Sed ignis eodem mense, praeter-
tipe Sipianus, Verullas, et Novariam, auctor est foris.

Lombardus.

& relatis

Inter Joannis Gaudentis, unus est principum erat feo-
dorus Montisprato Marchio, sicut et scriptoribus
chronicis reperit elaborator annos. adhuc sanum. Quod
si quia, qui tunc Verullos dominabatur, Verullos
ad regis partem transire, minime obstantibus,
cum nobis constet ex documentis sup. citatis, cum
se septembris, adhuc principatum Verullos obti-
nisse. Proinde tot incrementa Joannis potentiam
statibus illius, et Principibus suspectum efflorere.
Itaque etiam Vicomites, Marchiones, Comes, Ma-
stres Scaliger, aliique vasa vasa fidei adversum
Regem, pepigerunt die 9. Augusti, et habuerunt
pro elaborator. in annos. adhuc sanum.

10. Anno 1532. Joannis Vicomitis Mathis filius, et opo-
siti Patris, qui curata fuit cardinalatus di-
gnitate, ipsi ab Antipapa collata, ab Joanne XXII.
Episcopo Novariensi prelati fuerat, & ornata,
tunc Corio, Novaria prepositus, et civili Novariensi
Principatus potestatem, magna illius illis bonis, mun-
et curis revocavit, et pacem omnibus restituit. In
id tempus Verullos pariter occupavit, et iniquitate
sua fuit odio, Curiam, et Advocatos, et bonos
cragandos suscipere consuevit et litteris Papa-
libus opus fuit. fol. 206. dat. Novariensi die
et octobris anno dominis, hoc est curate
anno 1532, in quibus Joannes XXII. eidem Jo-
anni Episcopo Novariensi, Lombardum Episcopum
Verullos Episcopum item Episcopum
(is erat ^{Palatini} Palatinus Advocatus Curiae) atque D.D. ad-
vocatus, et de Corio, Verullos curiam com-
mendat,

& Palatinus

commendat, hortaturque ne iniurias illis, vel ipse
infrat, vel a suis impere patiatur.

Romboldy.

11. Defuncto, hoc anno 1532, Martino de Geldaria de Pa-
pino, Archidiacono Verullensi, Canonici utriusque Ec-
clesiae, eandem dignitatem contabre Dominus Mar-
tino de Bulgaro, Praeposito Verullensi, si habuerit
ex legitime decessu Archidiaconi Capitulari.

" In nomine sanctae et individuae tri-
unitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.
" Anno etativitatis Domini MCCCXXXII. indictione XV. No. XV.
" mensis Septembris, in Civitate Verullorum, in loco sacri-
" stiae Ecclesiae Verullensis, praesentibus Dominis Prae-
" sbytero Martino Curato Ecclesiae Verullensis, praedictae,
" et Praeposito Joanne de Sanctis Pastore Ecclesiae
" Petri de Verullis, testibus ad infra scripta vocatis, notis, spe-
" cialiter et rogatis: Obique vacante ^{Dignitate} Archidiaconatus
" ~~Dignitate~~ in Ecclesia Verullensi, per obitum bonae me-
" moriae Domini Martini de Papino, olim Archidia-
"coni ipsius Ecclesiae Verullensis, et die XII. mensis
" stantis, ipsius corporis reverenter tradito Ecclesiasticas
" sepulturas, et per venerabiles Virum Dominum
" Martinum de Bulgaro Praepositum dictae Ecclesiae
" Verullensis, et alios Canonicos eiusdem Ecclesiae resi-
" dentes, et Capitulum ad praesentem diem ante
" tertiam cum continuatione omnium dierum se-
" quentium, et horarum, solemniter termino iam
" praefixo ad electionem futuri Archidiaconi facien-
" dam, et absentibus Canonici ad electionem huius-
" modi, in ipso termino, tam per patentes litteras
" eorumdem Dominorum Praepositi, et aliorum, ac fa-
" cultate

Lombardy.

"Capituli dictae Ecclesiae Scrutatoris, quam per unum
"specialem ad hoc deputatum, ad dictum locum, et
"terminum circumdedit, pro praevictis, modo debite
"convocatis, ut de his omnibus superscriptis constat, et
"evidenter apparet per legitima documenta, indicto,
"convocato, et congregato Capitulo iam dictae Eccle-
"siae Scrutatoris de mandato Reverendissimi Nostri Domini
"viri Martini de Bulgara Praepositi ipsius Ecclesiae
"Vercellensis, et ad locum Campaniae more solito, et lo-
"cum Capituli in talibus convocato, scilicet in dicta sa-
"cristia pro inscripto negotio explicando, et ut
"praevictis numeris absentibus favorabiliter Capituli,
"ut in termino dicto, modo debite convocatis, et quia
"ad ipsum Capitulum convenientibus in dicto ter-
"mino iam praefato omnibus dictae Ecclesiae favo-
"ribus, de quibus debuerunt, voluerunt, et potuerunt con-
"venerunt, inter quos, quorum nomina haec sunt, vi-
"delicet Dominus Martinus de Bulgara Praepositus
"superscriptis, Eusebius de Gronzano Major, nomen
"nomen, nomen vice at nomine Dominorum Jo-
"annis de Albano, Raynerii de Quarenio, et Georgii
"de Albano, et Alberti de Gronzano canonici dictae
"Ecclesiae ~~Vercellensis~~ absentium, et eis habens quoniam
"littera libera mandata, nomen Dominorum Caputis,
"Gertolani de S. Agatha, Joannis de Vercellensi, Se-
"raphini de Vercellensi, et Dolphini de ~~Praxeneto~~
"vici de Gorfanto, Raynerii de Martino, Philippus
"de Praxeneto, et Joannis de Vercellensi, omnes favorabi-
"liter dictae Ecclesiae Scrutatoris, ipsi quidem Dominus Major
"et canonici, et Capitulum, videbat ipsos Dominos

Lombardus.

11 quo Dominus illarum suo, et dictis nominibus, et
12 re, ac nomine omnium aliorum Canonorum, et
13 Capituli praedictorum, de voluntate, et consensu,
14 mandato per Dominos Canonicos, et Capitulum
15 sibi facto, et ipsi Canonici, et Capitulum cum
16 cum eo permittentes per praedictum Dominum
17 maiorem ex auctoritate, et potestate sibi a dictis
18 Canonis, et Capitulo attributa, et etiam suo,
19 et dictis nominibus, denuntiatione, et monitione
20 facta, quod si qui essent inter eos communis
21 uitate, suspensi, vel interdicti, aut de facto aliud
22 potestate, propter quae inter se non deberent
23 dictae electioni praedant de dicto loco, alioquin
24 se libere permittentes, et quod vix talium nulli
25 praestent suffragium, nec etiam nocumentum,
26 et pro non habitis habeantur, et inde est per
27 blium instrumentum voluntatis dictae Ecclesiae, et
28 dignitati, de bonis, et idoneis personis, ad ipsam di-
29 gnitatem et archidiaconatus eligendam modo debite pro-
30 videre, ne propter vacationem diuturnam dicta
31 dignitas, et Ecclesia alium substatuat detrimen-
32 tum, nec potestatem ⁱⁿ spiritualibus ^{vel} temporalibus,
33 sicut vult Ecclesia ex vacatione diuturna provenire,
34 prout ex tractatu temporis consideratione, ut
35 quam cernere, et apprehendere potest aliquis la-
36 picus, et consideratus, ne manifesto roborante
37 dictum Dominum electum de Vulgato episcopo bo-
38 num, providum, et potestatem, et per quoslibet
39 viros, et iura dictae Ecclesiae, et dignitatis man-
40 tueri poterunt, et defendi, et qui est licentis, et in-
41 dignis,

Lombardus

" iurisperitus, et in aetate legitima constitutus, et de
" legitimo matrimonio procreatus, et idoneus ad digni-
" tatem praedictam, annis unanimiter, et comoder-
" uice uox, et eorum nemine discrepante, ~~gratia~~ ^{gratiam} Di-
" uina inspirante et favente, praefatum Dominum
" Martinum de Vulgore in Archidiaconum dictae
" Ecclesiae Verulanensis ad honorem Dei, et Beatae Ma-
" riae Virginis, et Beati Eusebii, cuius vocabulo dicta
" Ecclesia est constructa, solemniter elegerunt, et eli-
" gunt; supplicantes tenore huius publici Instrumenti
" te, Reverendo in Christo, Patri et Domino Domino
" Lombardo Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopo Ver-
" ulensi et foriensi, ut dictam electionem, ut praesentis
" titulus canonice celebratus, dignetur, et velit ad-
" mittere, et ipsum Dominum Martinum de Vulgore
" in Archidiaconum confirmare. Deinde Praefatus Do-
" minus Maior, suo, et dictis reuerentibus, et a parte
" dictorum Canonorum, et Capituli, ad Chorum
" dictae Ecclesiae Verulanensis accessit, et ibidem dic-
" tam electionem clero, et populo ibi adstanti,
" solemniter publicavit; praecipiens de praedictis
" omnibus, et singulis fieri publicum Instrumentum
" per me Nicolaum de Anulo Notarium Imperialem.

Nicolaus
" Et ego Martinus Dalmatius de Bugella publi-
" cus Imperiali auctoritate Notarius, iussu, et illau-
" dato Nicolini de Anulo ^{notarii} imperialis Notarii, hoc mi-
" nistri publicum Instrumentum, et Protocollo ejusdem
" extensi, ideo me subscripsi, signumque meum appo-
" nui consuetum.

Nicolaus
" Ego Nicolaus de Anulo Imperiali auctoritate

sanctitate notari publicis Verulensis, praedictorum
 "viris interpres rogatus, et hoc instrumentum tradidit
 "et per dictum electionem scripsit, et cum subscribitur,
 "signo suo, et nomine solito roborari."

12. Electionem deinde confirmavit Lombardus Episcopus
 "inter sequenti documento eiusdem Archidionis
 Capitularij.

"In Nomine Domini. Anno. Anno etas
 "tutatis civium et CCCXXXII. Indictione XV. die
 "tina mensis Septembris, praesentibus testibus domini
 "uis Noffino de Marino filio quondam Domini
 "Bontestini de Marino praesentis Verulensis, et Ber
 "tholomeo filio Domini Andreoli Capitulari de
 "Sylabergo. Stique sacre Archidionis Eubriae
 "per mortem quondam Domini Martini de
 "Cordario de Pergamo, Reverendissimi Viri Domini
 "venerabiles de Volpato tunc Praepositi Verulensis,
 "ac Berthini de Pergamo maioribus Verulensis
 "et, ambo praesentes Capitulo Verulensi, corpore
 "Episcopi Domini Martini de Cordario de Pergamo
 "Archidionis Verulensis, reverenter prout debuit, tra
 "dito sepulture, omnes Conventus tunc praesentes,
 "quam absentes, qui in praesentia sunt re
 "aperti, ad electionem futuri Archidionis voca
 "verant, et die praepara, et exequitatis omnibus,
 "qui ad dictam electionem interfuissent voluerunt,
 "Christi nomine invocato elegerunt virum pro
 "vidum, et Reverendum, Dominum Martinum de
 "Volpato, in Archidionem Verulensem, et dictam
 "electionem clero, et populo ut moris est, solenniter
 "2. 11. 11.

Lombardus,

" solemniter publicavit, Electionem cuius tam in
" persona electi, quam in forma eligentium, Dominus
" barbini de Grogano maior Ecclesiae Verulanis,
" auctoritate sibi commissa a Reverendo in Christo, Pa-
" tre, et Domino, Domino Lombardo Dei et Apostoli-
" cae sedis gratia Episcopo Verulano, et Comite Prae-
" fationem procuravit, et sicut invenit electionem in-
" stam tam in persona electi, quam eligentium,
" auctoritate superscripta signatus est humiliter
" confirmare, datus sibi brixianus, quod in mysteri-
" bus manibus, in veram, et legitimum proprium
" nem predicti Archidiaconi, et proinde dictum
" Dominum Martinum de Vulgare in veram pos-
" sessionem vel quasi, per primum et huiusmodi
" iurisdictionem, Ecclesiae S. Mariae Verulanis, et episcopum
" eundem Dominum Martinum, nomine Matris Ecclesiae
" praestitae, ad quam venire non poterat propter
" infirmitatem, quam tunc temporis patebatur,
" statum in loco Ecclesiae praestitae, et obsequio
" Domino Archidiacono accepit sacramentum de ob-
" servandis statutis, et consuetudinibus Ecclesiae Veru-
" lanis. Et ego Joannes Formaschus de Bagella
" publicus Superioris Notarius auctoritate, cum
" dictis testibus praesens interpres, et amicus huius pu-
" blicum instrumentum propria manu, et signo
" meo solito signavi rogatus."

Huius praestantissimi viri praeclara gesta, et elogium,
ex antiquissimo Ecclesiae Necrologio hodie in Bo-
ziana Episcopo. Porro ex meo relatis Documentis
vobis Majorum Ecclesiae S. Mariae, Capitulo unanimum

Lombardy.

Præposito presentium. Habes eundem multo paucioris, electum Clero, et Populo denuntiantem. Habes etiam Gallicam S. Mariae, et Maiorem, et claustrum unum superiorem, in eaque propius dignitatem, et canonice totum apprehendi consuevit.

13. Joannes Boluina Rex, qui anno 1531. relicta paulisper Italia, in Gallias ad Joannem XXII. de rebus Staticis, se contulit, anno 1533. huc reversus, ferre omnes pro eorum contra se constitutos offavit. Conualla cepit ut lobentem fortunam sustineret, sed cum omnes eorum in eam reuiderent, Germaniam repetit Octobrem adit. Eodem anno 1533. Joannes Hieronymus Episcopus - et Roensis, administrationem ecclesie episcopatus Mediolanensis, relicto Episcopatu et Roensis, ab Joanne Pontifice obtinuit, pollitetur autem annuam pensionem florenorum 1500. solvendam et ycaro de Camodea Antipio Mediolanensi, qui eoque ob Viromontem Imperatorem Mediolano exulauerat.

14. Anno 1534. Venetis, tunc Paris., se sponte et sibi Viromonte subiecerunt. Egidius in Antiochia civitate habetor Charta diei 18. Aprilis huius anni, quam memorat Pontifici Mediolanensi Potestati Venetiarum pro Magnifico, ut ibidem dicitur, Domino. Et sibi Viromonte, subiecerunt equidem Domino Generali Mediolani, Venetiarum, Bergomi etc. Vide quas dicitur infra et. 18.

15. Eodem anno, et die 6. Decembris diebus clausit extrinsecus Joannes XXII. Nonagenario maior. Pontificis gesta acriter inuictas. Illaratoris in annis ad hunc annum, et præcipue quod Episcopatum colationem,

Tombardas

reservaverunt collationem, contra antiquam Ecclesiarum disciplinam,
ibi reservaverunt, ^{et} auctoritate, ut ~~ad~~ instituerit, et Monasteria
commendaverit: ed ha ben tuttavia, ^{ai} l' Stalis per
tante degli altri paesi di che laguarsi di questo Pon-
tifice. Per lo spazio di nulle, e trumento anni, il clero,
e il popolo delle città, oppone il solo clero avevante
to, ed eleggono i Sacri Pastori. Quanto opera S. Gre-
gorio VII. Papa nel ruolo undecimo per restituere ai mu-
deni questo diritto, l'abbiamo già veduto. Lo tolse
loro Papa Giovanni XXII., con riservare a se tale depo-
si, sotto pretesto di lavorare le simonie: laddove
tanti altri Pontifici, e Pontifici Santi, contenti di
detestare e morire quel vizio, non hanno nel resto
voluto prejudicare all' antichissima disciplina della
Chiesa. Quante fu egli il primo ad inventare tan-
te, che tuttavia durano, e fecero allora gridare mol-
to a ignoranti, ma già le dotte persone. Pare an-
cora che condempnare nel ridare in commendare, tanti
Monasteri e chiese etc. scribit Magist. ad hunc
annum H. Gl. en Boanne Villano, quod Joannes pri-
or procurator universitatis reservatorum obrogavit, ita et
denique nullum obtinerent effectum. Serum huius-
modi obrogationum, inane præ, omnes caligat
cernunt. Non Joannis sublatas est die 20. circum an-
ni Sacroy funeris, non de urno, dictus Cardinalis
blanchus, quia ex ordine Cartusensi, Venerabilis et ill.
nuncupatus, vir doctus, et pius.

16. Narrat ellodena in Hist. Uls. ⁱⁿ apertus id constare
ex instrumento existente apud claustrum, quod anno
1335, quod et Vircomis, in vicinitate Adm. de

Bernardo officio, qui usque Josephum paucior-
titulat, bellum, vastitatemque intravit terris illentis Besu-
ardi, Mottai, Castelletti, et S. Salvatoris, quae a Domi-
niis Comitibus Glorianturibus tenebantur et quod si
sempre viderentur propter librum 1400. Me-
diolan., et 2000, et librum 4500. Bernardo officio,
et Courado de S. Vitoris soluturum.

17. Habemus item in Charta Archiepiscopi Civitatis ius 27. Julii huius anni 1555, quod infra etiam, quilibet unus et divoratus Holwengi cadere coactus est in revisionem, merito et iure superio, quod habet in villa, et territorio Groversi, parvo Communijs Vercellarum, recepto prout litterarum 1400. Papie. Nidimus sup. ad annum 1515. hanc villam cum suo territorio, concessam olim fratri Communi, Alberto Episcopo, iure pignoris, et hypothecae, obtinuit. florenos aureos et eodem Alberto per solutos nomine Communijs domino Philippo Archiepiscopo Vicecomiti, Superiori Vercellarum Vicario.
18. Vercellenses, qui anno Superiori, se etiam dederant, hoc anno tandem 1555. Editionis obsequio, Gibellinos party factionarios, ad instantiam, in eam curiam eius revisionem, merito et iure superi transulerunt, quoniam, ipsum Vercellarem dominum proclamarent. Hac de re habemus in Archiepiscopi Civitatis, publicum documentum, conditum in plena fidei, et auctoritate, quod habet.

" Su Nomine Domini Jesu Christo. Canon.
" Etuno a Nativitate ejusdem MCCCXXXV. Indiction
" III. die Martij XXVI. Mensis Septembris, in Palatio

Sombray -

" Communis Verullarum, in publico et generali con-
" silio, ac credentia Communis Verullarum et Po-
" puli ^{Verellamum} & corporum, et vocibus praesentium, more soli-
" tate, convocati et congregati pro inscriptis specia-
" liter exponendis, et exequendis, et obliis et gratias
" viri domini domini de Berogero, honorabilis
" Potestas Verullarum proposuit in ^{ipso} consilio, et ab
" instantibus in eodem petiit, sibi pro Communis
" Verullarum consuetudine exhiberi super inscriptis,
" videretur quid voluit illi de consilio debere provi-
" deri, servare, ordinari, et fieri super bono, et
" pacifico statu, et tranquillo Communis et Po-
" puli civitatis, et Districtus Verullarum, et Rector
" dictae Civitatis et Districtus eligendo, et circa ea, et
" eorum causa, et occasione, ad hoc, ut omnis
" materia, et mali status Civitatis, et Districtus
" Verullarum ~~perpetua gaudet pace~~ tollatur in
" totum, et cum Civitate, et Districtus Verullarum,
" perpetua gaudeat pace, et conservetur. Cuius
" actus per nos inscriptum Notarium, ^{ac} etiam
" propriis iuribus Consilio per dictum Domi-
" num Potestatem, et obliis viri domini de Berogero
" inde Rationibus, cum ex consiliis dicti Con-
" sili, existens in plenitudine super dicto Palatio, in
" vocata prius gratia spiritus Sancti, dixit, et con-
" sultavit super dicta propositione facta in dicto
" Consilio, per superscriptum Dominum Potesta-
" tem, nomine superscripto, quod auctoritate prae-
" sentis Consilii, omni modo, et iure, quibus nullis
" fieri poterit, datur et dari debet Dominum et
" Verellamum, et hominum, et personarum de deo ad deum, et
" de deo ad deum, et de deo ad deum, et de deo ad deum, et
" ex imperio de deo ad deum, et de deo ad deum, et de deo ad deum, et
" recte

Comitatus,

„Dominium, et ~~Voluntatem~~, et potestatem omnimodam, et
„nocturnam, et mixtum Imperium, et omnimoda iurisdictione
„residua pertinent, et consuectis, et quae pertinent, ~~etiam~~ ^{et}
„petere potest, et poterit Communi Villarum, et
„ex nunc data esse, et concessa intelligatur, auctoritate
„vitate praesentis Consilii, illaqueis, et potestati
„Domini, Domini Episcopi Vicomiti, Generali
„Domini Mediolani, usque ad vitam ipsius
„viri Episcopi, et quod sit, etque intelligatur
„Dominus Generalis, et perpetuus, seu in perpetuum
„petuum donec vixerit, dictae Civitatis Villarum,
„et districtus eius, ita et taliter quod, Dominum
„Potestatem, et iurisdictionem, et nocturnam, et mixtum
„Imperium, et omnimodam iurisdictionem
„nem facere, et curare propter secundum quod
„ipsi Domini Episcopi videbitur, et ipsi iudicibus
„placuerit expedire, et etiam propter committere
„exequendum ad suam voluntatem secundum
„quod ei placuerit, et iudicibus videbitur expedire
„vire, et etiam delegare suum nocturnum, et iurisdictionem
„etiam imperium alii, et alij, secundum quod
„eodem Domino placuerit, et iudicibus videbitur
„expedire cum causa, et sine causa, et quicquid
„decesserit idem Dominus Episcopus de Civitate, et
„districto Villarum, et in regnum eiusdem,
„et in introitu Civitatis Villarum super et per
„factum, et faciendum, sit validum, et firmum,
„nam, et Lex Communis Villarum, et pro
„statutis, et decretis Communis Villarum habeantur,
„et teneantur, ac situm fore ordinatum
„propter per se, vel per alium, vel alios ad suam voluntatem,
„et secundum quod.

Comburdy -
" per Commune Verellanum, et etiam profit talas
" rium, et salaria utimur, et Potestate presentis, et
" futuro, sive futuri Potestatibus, et Rectoribus, et
" omnibus aliis Officialibus, quos prout, et prout ^{faciet}
" in civitate, et suburbis, et districtu Verellanum, tam
" Potestate, seu Potestatibus, et Rectoribus, quam aliis, sive
" toribus, constitutum, et ordinem secundum quod eorum
" luy videtur expedire, qual salaria debeant sibi de
" hanc Commune Verellanum, secundum eorum
" data, et precepta ipsius Domini Archiepiscopi
" habeat, et habere debeat, plenam, et liberam po
" testatem, et bailiam ordinandi, statuendi legem,
" et legem condendi, et statuta faciendo secundum
" ea, comodo ut habet, et habuit, et habere pos
" test Commune Verellanum in totum, et omnia
" et singula proutcumque faciet, et ordinaverit, et
" statuet, et providet in praedictis, et circa pre
" dicta, et quodlibet praedictorum, vel aliorum co
" rum per se, vel submissam personam, per ha
" bentem speciale mandatum, vel per Literas, on
" leant, et teneant, et roboris firmitatem obti
" neant, ac si per totum Consilium Verellanum,
" et per totum Populum Verellanum, facta, or
" dinata, et stabilita forent, non obstantibus
" quibus Statutis, et ordinamentis, provisionibus,
" consuetudinibus, et Legibus in contrarium facientibus, vel
" facere possent, sive quibus auctoritate generalis
" Consilii sit, quousque intelligatur derogatum quan
" tum ad praedicta, et quodlibet praedictorum,
" et quicquid ipse Dominus Archiepiscopus fuerit, dixerit, sta
" tuet.

Ambrus.

" statuerit, et ordinaverit per se vel per subnuptiam per-
" sonam habentem specialem iurisdictionem, vel literas ab
" eo, sicut et esse intelligentur statuta, et decreta commu-
" nium, et consilii Verellarum, et pro statutis, et decre-
" tis habeantur, et teneantur, et perpetuo inviolabi-
" liter, et executioni mandentur, aliquo non obstanti
" et non obstantibus aliquibus iuribus, consuetudinibus,
" legibus, reformationibus, et cunctis aliis scriptis con-
" titis, et cunctis, in contrarium loquentibus, quibus om-
" nibus, et singulis intelligitur esse derogatum, etiam
" si de praedictis, et quolibet praedictorum, speciale
" oporteret fieri mentionem; et praedicta omnia,
" et quolibet ^{praedictorum} sint, et esse intelligentur statuta, et
" decreta communium Verellarum, etiam statuta
" habeantur, et teneantur, et ^{et} perpetuum inviola-
" biliter observentur per totum Commune Ver-
" ellarum, aliquo non obstante. Unde Reformatione
" consilio, et factis, et revocatis partibus hinc, et inde,
" scilicet foris, et deorsum, et unum est, per su-
" prescriptum Dominum Potestatem, placuit om-
" nibus, nemine discrepante, scilicet cum et ceteris
" de ^{ut} ~~quod~~ superioribus continetur, in totum, ^{et} ut consue-
" rit Dominus Theobaldus de Conditionibus superioribus.
" Postea vero ibidem, et incontinenti, in dicto con-
" silio generali Creditum, convocato, et congregato
" et supra, et coram testibus inscriptis, et superscriptis
" Dominis Potestatibus, et consiliariis, scilicet Creditariis,
" omnes concorditer nemine discrepante volentes, et
" effectum perducere, et adimplere praedicta, coram
" nominibus, et vice et nomine praedictorum Com-
" muni,

Samboribus

" et hominum civitatis, et districtus Schellernus, con-
" stiterunt, ordinaverunt, ~~certum~~ et fecerunt, eorum, et
" predicti Communi, et hominum certum ~~Stadium~~,
" Procuratorem, et Iudicem, et actorem, et quicquid
" melius poterunt, et possunt de iure, discretumque
" cum dominum Graucium de Bertolo firmum
" Schellernum, specialiter ad denunciandum, vendendum
" et transvendendum dominium, et basilicam, et prota-
" totum omnimodum, et universum, et rectum
" Imperium, et omnimodam iurisdictionem perti-
" nentem, et competentem, et quae pertinent, et com-
" petentem potest Communi Schellernum predicto Do-
" mino et hominibus vicariis, et ad supplicandum eidem,
" gratiam dictum dominium, basilicam, et prota-
" totum omnimodum, et universum, et rectum cir-
" culari, et omnimodam iurisdictionem pertinentem,
" et competentem civitati, Communi, et hominibus
" Schellernum, alacriter, et benigne acceptare digne-
" tur; et generaliter, et expresse ad omnia, universa,
" et singula, quae superius continentur, gerendo,
" exercendo, faciendo, et ad effectum perducendo
" cum omnibus, et per omnia prout superius ^{est} ex-
" pressum, dante, et concedente eidem Sindico ple-
" nariam, generalem, et liberam administrationem,
" et expressum mandatum, in omnibus quae-
" dente, et singulis, et ad omnia, et singula supra scri-
" pta faciendo, et exercendo, et effectui perducendo,
" prout superius continetur, et sicut si in praesenti
" iudicata essent nominationem expressam, et specialiter
" repetita; quae omnia pro expresse et repetitis videntur
" haberi.

Lombardy.

„volunt haberi. Insuper promissum per stipulationem
„talem, eorum nominibus, et predictis, nisi et tota.
„suo inscripto tanquam publicae personae, sit
„putante, et recipiente vero, et nomine dicti Domini
„eius, et omnium, quorum interest, et poterit inte-
„rere, omnia inflata, et iungula, nec non om-
„nia quae ipse Promissor, et Sindici generis, di-
„xerit, fuerit in praesens, et mundum modis
„predictis, rata, et iure habere, et tenere, et non
„contravenire perpetuo, sub restitutione et re-
„tione omnium damnarum, et ex pensarum, et
„interceptis et sub obligatione omnium bonorum
„bonorum, et hominum Verulorum, praesens
„tium, et futurorum, renuntiando exceptioni, doli,
„et ini factum sine culpa, et ex iniusta causa, pri-
„vilegio fori, et testium probationi, et alteri cui-
„cunque exceptioni, et defensionem, per quam pos-
„sint contra predicta facere, vel venire. Actum
„Verulii in dicto Palatio Communis Verulorum,
„coram testibus Consilio et Magistris specialem
„Domino Guigardi, Bernabino Bocconello filio quondam
„domini Domini Laurentii, et Nicolino Salimutano
„filio quondam Domini Petri. — Ego Bartho-
„loaeus de Rozobis Notarius Verulorum, predictum
„Instrumentum, traditum per Bartholaeum
„de Albia Notarium inscriptum, de mandato
„eius scripsi, et me subscripsi. — Ego Bartho-
„loaeus de Albia Notarius Conuallarius Commu-
„nis Verulorum predictis omnibus interceptis et
„chartam una cum Verulino de statuto, tradi, scripsi,

Lombardus. "fieri, et me intinxi".

19. Et sic tandem aliquando Civitas Verulanis libertatem,
que diu ad se ipsam intestinis discordiis, crudeliter dis-
crepandam, abusa fuerat, perpetuo amisit; sed ma-
gis aevolumento. Nam novi Principis beneficis, pro-
prium prius institutum, postquam ad concordiam revoca-
tas, proinasque omnes obolitas, cunctasque ex charta
civitatis de. anni 1558, cuius per Doumum
Virgilium de Savolombis puerum et Vicarium Domini
Potestatis Verulanum, sententia lata, aboluit. Hinc
namque I. Germani ab omnibus bancis, et multis
a Commune Verulanum impostis ob favorem
praestitum exoneratis, eorumque aequalitas, Idem
sunt pronuntiationem legimus sub eodem die, pro-
re Communionem solae, Niverni, et Solignolae, sit
ibi eam mentio Pauperum pronuntiatione a Domino cler-
icorum abbatibus, secundum quam civitas de-
claratur omnes multas, et poenas a parte Ver-
ulanum intrinsecas, contra extrinsecas civitates,
civisque Pauperum summam exarata legimus in
alia charta 27. Martii eisdem anni 1558. Quo
anno haec pro pronuntiatione fuerit, et quis sit
ille abbatibus Morbio, qui eam procuravit,
ibi non exprimitur. Verum hanc poenam
eam, de qua diximus in Synone H. 8. 1. 9.,
videtur legari hanc poenam.

20. ~~Quoniam tunc aliqui Verulanis proinde Verulanis
restitutum fuisse civitatem dabantur, cum in tota
civitate Germani Germani, Romanorum illorumque~~

20. Pauperum, etiam studiorum et academiarum

multas,

et ad unum Verutis refluunt. Extat in Archivio Lombardis.
Civitatis Charta, data Montis 23. Octobris 1358, in qua
Dominus Salvo V. S. D. filius Domini Regis Villan-
rari Parmensis, condicatur ad liquidum publicis
cellis, in civile, pacto salario librarum 520. Sapient
in singulos annos. Hunc deinde fuisse Vicarium
Generale Domini Episcopi Lombardi, aperit ille-
deno in hist. eccles. aduersus Sententiam de Pergamo,
quem Grudineus fuisse ait G. Eriny, in Philologia
doctissimum, postea Canonicum Verutensem, nec
eodem tempore apertum fuisse ad docendam
Philosofiam in eadem Academia.

21. Domum sub Arce Vincenite, Verutis prae-
dictam fuisse, uicini dubitant; cum ex te-
timonio Galvani Placinae, Monimonte elongata,
aliorumque apud illarum, signis exponitur, ut ante-
quid habuisse, quam et tranquillitatem in Civita-
te, quibus dominabatur, reblatis virtutibus discordis,
reueret, omnibus pax, castis, et clemens, Gibellino-
rum neque, ac Guelphorum, pari affectu Patronis,
et fautor. Illi erat, qui per seipsum urbis tranqui-
litate, coactis obstitit, Lombardis Episcopus. Inique
ferebat animo, externa coniunctione iura Ecclesiae
preservanda, earumque dominio Civitatis, et comitatus
privari. Vixitque Episcopus noviculis Castis,
et oppidis, quae adhuc in comitatu Verutensi per
eum tenebantur, titulum solutum conditionis pra-
teritus, olim a Gregorio de Montebello factas, cum
vi disturbare contendebat. Lombardus itaque Urbe
pulvis, et in arcu Hungarorum, diuturna, diutius obstitit.

Lombardus.

" apostolici legati a Latere, ut ex illis literis, et man-
" datis tunc directis et quibus datis, et subscriptis
" per Bertrandum Galtherium eiusdem legati se-
" cretarium, Pontificatus Clementis VI. anno 4to,
" apparet, factae sunt." Pater Ferrer.

23. Quaterum de iurisdictionibus Communium Verellarum
sub Episcopo, cum Lombardo Episcopo meminit
Charta et privilegii Civitatis 13. Novembrii 1354, in
qua Dominus Desplinos de Gasally, et Gaudis-
quolus Canonici Verellenses, committunt Domi-
no Domino Francino de Cordaxii Procuratori do-
mini Gasparino Grafti Potestatis Verellarum ad ap-
pellandum a quibusdam literis Domini Episcopi
pi Lombardi, eidem Domino Potestati directis, ut
eorum nomina etiam, appellationem interpo-
nat. enumerant quoque statuta Civitatis Ver-
ellarum fol. 159. ubi legitur quod anno 1356
concessum fuit a Communi, Dominis Philippo,
et Antonio de Gasally, in representationem seu con-
trascambium, ut ibidem dicitur, contra honorem do-
mini Episcopi, et Ecclesiae Verellensis. Quid fu-
erint haec representationes, seu contrascambia, quae
apud Verellenses in usu erant, patet ex eodem
statuto fol. 153. ibi: Item statutum, et ordinatum
est, quod si aliquis civis, vel districtualis. Verellarum
fuerit ab aliquo impeditus, captus, vel de robus extra
districtum Verellarum, vel si fuerit aliqua fidei-
tas, locus, burgus, terra, vel villa, aut castrum,
vel domus alius praedictorum, qui non sit,
vel fuerit de iurisdictione Verellarum, vel qui

Lombardy.

sit, ad non obediat Communi Verellorum, vel
qui sit rebellis dicti Communis, aut qui sit
duarum iurisdictionum, qui offenderit aliquem
subditum personaliter, vel realiter, vel recepto-
verit hinc retro, vel receptabunt in futurum, ali-
quem, vel aliquos qui offenderint, vel offenderint
personaliter, vel realiter aliquem subditum Com-
munis Verellorum, super districtu Verellorum, vel
alibi; quod rogatus, et requisitus dominus, Autoris
bus ipsarum Civitatum, Locorum, Castrolem,
seu villarum, seu Communitatibus ipsarum et
parte Potestatis, seu Auctoritatis Communis Verellorum,
seu dicti Communis Verellorum, per litteras, vel verba
veros, ut satisficiant de rebus, vel damnum passis, vel
quod relarent etiam Carceratos seu receptos, et hoc
non fecerint, seu omiserint ad faciendum ipsi
Auctoribus, dominis, Communis, et hominibus ipsorum
Locorum, qui infra octo dies proxime post
rogationem, vel requisitionem prædictam fac-
tam ut supra in parte Potestatis, vel Auctoritatis,
vel Communis Verellorum, detur contraccatum
ex nunc, proat ex tunc pro dato probeat, ip-
sis de rebus, et offensis, vel damnum passis un-
vere, et personis contra dominos, Auctores, Com-
munis, et singulas personas dictorum Locorum,
et cuiuslibet ipsorum, et quantilibet eorum in
solidum, et eorum, et universis ipsorum bonis
et rebus, capiendo eorum personaliter, et eorum bo-
na, et rebus super eorum territorio, et extra etiam
eorum territoria, et super iurisdictione Verellorum,

et extra, et alibi, et ubicunque. Et si esset aliquis
 locus conditionis praenotatus, ad quem non au-
 rent ire nuntii cum litteris, vel sine, pro dicta
 rogatione, et requisitione facienda ut supra, quod
 sufficiat si rogatio, vel requisitio fiat ad conu-
tubae per praenotum, in Salatio Gouernu-
is Secretarium, ubi ibi redditur, et ad Platam
S. Mariae Portae Ursonis et Pusternas, ubi fiunt
 aliae rogationes malefactorum, et igitur iurata =
tant, et tenent totae rogatio, et requisitio, per-
de ut si facta ^{foret} forent in loco praedicto con- ^{foret}
ditionis praedictae. Quam quidem licitationem can-
biam, Dominus Potestas, ex placito Gouernus
Secretarium, qui est, et pro temporibus perit,
praesens, et iuramento tenentur idcirco. derobatis, et
fensis, impeditis, et taliter iuramentum passis,
infra octo die post rogationem, et requisiti-
onem, de ipsis factum ut supra in publico
courtio prudencia Gouernus Secretarium, scri-
berenda in libro reformationum, et consuetudinum
dictae Gouernus. Quod si idcirco neglexerit dictam
contracambium, vel distulerit, pro dato habeatur,
et datum intelligatur, et nihilominus propiat
ipsi derobatis, impeditis, offensis, et iuramentum pas- ^{et cambire}
sis, se cambiare imprimis imprimis contra illos
de dictis civitatibus, Burgis, Villis, Castrijs, Per-
ris, vel Lois, et quolibet eorum, realiter, et per-
sonaliter ipsorum propria auctoritate capere,
impedire, et ut contracambio, pro libito Volun-
tatis usque ad plenam restitutionem de praedictis

Lombardus

derobatis, offensioibus, damnis, et expensis. Et hoc iun-
modo constet, et fidei facta sit ipsi Domino
Potestate, seu Rectori Communitatis Venetiarum, qui
tunc fuerit ad ipsum regimen, de robatis of-
fensionibus, captivis, et damnis, per legitimam pro-
bationem. Et infra. Ita tamen, quod hoc, quod
captum fuerit in personis, vel rebus, debeat con-
signari Domino Potestate, vel Rectori, sive eius
Vicario infra tertium diem postquam cap-
tum fuerit. Et si infra diem dies postquam
consignatum fuerit ut supra, non fuerit ei,
vel ei satisfactum, ex tunc transactis illis de-
cem diebus, praedicta capita restituantur, et
relascantur ei, vel ei, qui ceperint, vel pro qui-
bus captae sunt. Hic repraesentationem, seu con-
tractationem usque, vetustis gentibus ignotis, in
Lombardias exordium habuit, Venetis praecipue
circa saeculum undecimum, et colligimus
ex pluribus Chartis Archivii Civitatis, quomodo
scilicet haec Civitas se ipsam Republicanam in mo-
rem gubernare coepit. Quae enim cum et
alias Lombardiae Civitates, pari libertatis pra-
xite laborarent, et quaelibet dominandi avida,
in vicinas insultaret, se vicissim Cives privata
etiam auctoritate, latrocinis, et dirptionibus
de praeda caeperant. Ex quo factum est, quod
cum spoliatis, et damnum propter nulla ^{juris} ~~bona~~
moranarent, ipsi sibi, alios spoliando prospiciunt.
Haec fuit repraesentiarum origo, quas definit
Auctor Brevitati apud Duranum, dicens: Repraesentationem

Lombardus.

repraesentia dicuntur, quando aliquis oriundus de una terra, spoliatur, aut inamptatur ab alio oriundo de alia terra, vel etiam si debitum non solvit ^{et solvent} ei. Quam enim datur proleta isto spoliato, quod sibi satisfaciat contra quembet de illa terra, unde est spoliator, vel debitor. Qui nos eo usque invaluit, ut Publica Auctoritate, Publicique Autoribus, diviniss comprobaretur, ratumque habe-
retur. Hunc veluti bono publico maxime adversantem detestatur Sacros et Malvetia Chrom. Brinny illata in Reonum 13. rer. Stat. dist. 6. cap. 115. inquens: Per hanc tempore (anno 1285) repraesentia in diversis Civitatibus Lombardorum, concessa fu-
erunt. Quod factum adco contra rem publicam invaluit, ut non dumtaxat mercimonia, per
nullam locum discurrent, sed neque ad ali-
am Civitatem ullam iter acquireret. Dereliqua harum
repraesentiarum obhorrenda usque non solum
Lombardiam, sed etiam totam Staliam, alias
quoque nonnullas Provincias, discordis, at multis plu-
rimis conturbavit. Et non admodum tamen magis
nomini, juristas, et Politici, ipsi Repraesentia, velu-
te ominis hinc dependant, ubi publico iure
indictas furint, justis concurrentibus causis, et
conditionibus.

2da. Interea quoque, nihil omittat eorum, quae ad internam, externamque urbis tranquillitatem, con-
ferre possent. Erat in Archivio Civitatis Charta
dei 13. Aprilis 1356, in qua controversia, quae
multo iam tempore agitabantur inter Commu-
nia.

Combarbus

Verellorum, et Sapias, super iurisdictionem inter, et
vinto Superiori Modobii, Confluentiae, Palastio, Nival-
tillae, et Carolegi, iubet committere nonnullis
bitis, ibidem nominatis, amicabilem dissen-
das. Item alia die 6. Maii 1557, in qua vo-
mine Communis Verellorum, diffidia, quas
iam diu utrumque populum, Verellensem et
Eporediensem, agitabant, pro locis Palatii, et
Peveronis, in nonnullos arbitros, ibidem vo-
minatos, similiter compromittit. Item alia
15. Maii eiusdem anni, in qua vicipium Ma-
stus Domini Agnus Comus Sabaudiae, et Salvo-
bus Sabaudiae, Princeps Achaiae, Domini civi-
tatis Eporediae, eadem diffidia, pariter com-
promittunt. Extat in corpore statutorum
Civitatis fol. 161. a tergo descriptum. Apud
diei 14. Junii 1557, in quo ipse magna mo-
datione, utque titulo Domini, sicut et alibi
semper, sic et inscribit: Nos Apo. Vicarius,
Mediolani, Verellorum etc. dominos generos, ex
certa scientia, et arbitraria potestate, nobis
commissa per Communes Verellorum etc. Denu-
ciis inspecta auctoritate compilati sunt uber-
rime libro, ab Henrico Vicenitum, Viscio-
re appellato, et in quatuor Tomos digesti, in
quos illatas sunt fore omnes Chartas Com-
munis Verellorum. Hac de re. extat in ar-
chivo Civitatis, Apud. decretum diei 29. de-
cembrii 1557.

22. Anno 1559. diei 14. Oct. 16. Augusti, facto capit

fato cessit Singulis Azo Vicentibus, magno sui de- Lombardus.
siderio, omnibus relicto, cum esset aetatis annorum 57
dumtaxat. In Principatu succurrunt Joannes Episco-
pus Novariensis, et Luchinus frater Vicentibus, expo-
nis patris, et magis catholici filii; qui Verullos omni-
de, iniquitatis Civibus, veluti hereditario iure co-
minare perreverunt. Asserit Paulus Bovius, pater Lu-
chিনি solammodo, rerum summam obtinere.
In eadem sententia est etiam elaboratus in An-
not. ad hunc unum, inquit: e sia che Giovanni
spontaneamente lasciasse al fratello, la sua parte
del dominio, oppure, siccome io vo' sospettare, che
Luchino maggiore d'età, ed uomo fiero, non vo-
lesse compagni nel governo; sapriam di certo, che
il solo Luchino de li invaniti fu Principe di
Mediano, e delle altre Città, che prima ubbidivano
al nipote Azo. Nobis ex pluribus Chartis et
chiro Civitatis constat oppositum, in quibus per-
petuo, ab anno 1359. quo decessit Azo, ad an-
num 1369. quo Luchinus vitam finivit, Jo-
annem propositum Luchino, et ambobus simul dicun-
tur Dominus Mediolani, Verullarum etc. Si i-
psum non semel legitur in statutis Civitatis.
Et quidem in praefatione habetur: ad au-
gmentationem reverentiae, honoris, et laudis
quorundam Dominorum Joannis, atque Lu-
chini de Vicentibus, Dominorum Mediolani,
Verullarum etc. Et fol. 16. a tergo habetur des-
criptum 28. Maii 1360. taliter inscriptum:
Nos Joannes Dei gratia Episcopus Novariensis,

pro loco, Castro, hominibus, et territoriis ^{combaribus.} ~~et~~ ^{tributa} persolvere, aliaque praestare, quae subdito
regi Dominus solent; cum tamen ipsi pri-
vilegio Henrici VII. factis dato Januae 2. Feb.
1542. offereret se exemptum a iurisdictione fomi-
nium Verullarum, imo plenum habere in iuri-
sdictioe et iuste superius in dictis loco, Castro, et
territorio Epelii. Ut ab his molestiis se erimeret,
recursum habuit ad Joannem Episcopum
Novariensem, et Lubinum Fratrem Prin-
comitis, Dominos Generales Mediolani, Senec-
larum etc. a quibus approbationem privile-
gii impetravit sub 30. Augusti 1559., et ~~etiam~~
alia sub 18. Januarii 1560. quas protatas, exhibi-
tasque Communi Verullarum Legimus
in Charta 20. Januarii eiusdem anni 1560.

27. Hoc eodem anno 1560. Commune Verul-
larum concessit hominibus Elleperan Mercurium,
quod ad haec usque ~~tempora~~ ^{habet} tempora, habendum
singulis hebdomadarum die Mercurii. Quo de re
plures existant Chartae in Archivio Civitatis,
et videtur in libro statutorum. ~~Offert~~ fol. 164.
a tergo, peculiare statutum de Mercurio Elle-
peran. Et cum autem ibi expressum dicatur,
quod huiusmodi Mercurium haberi debeat su-
per terra iurisdictionis Communitatis Verullarum,
manifesto Colligimus Burgi portuensem, Com-
munitatis Verullarum, asteram Episcopi Baris-
tionem subiectam frigis.

28. Durabant adhuc hoc anno 1560. diffidia co-
tra usque tempora durat, habendum

Lombardy.

inter Commune Verellanum, et Commune Eporedias, ob loca Siveronis, et Palatii. Ideo res ita in utroque Arbitro compromissa est; et quidem a Dominiis Synonymis Verellanias Colute, et Basilio et Chaise Principis, Dominiis Eporedias sub 26. Maii, a Communi Verellanum sub 9. et 23. Novembrii, et a Communi Eporedias sub 11. Novembrii, eisdem anni 1540., sicut liquet ex chartis Archivi Civitatis, datis et sign. Exinde hac de re in forma Arbitrii disputatum est; qui tandem lata sententia sub 30. Julii 1542. quae extat. in Archivio Civitatis, causam adiudicavit Communi Verellanum, perpetuumque silentium imponere Communi Eporedias.

29. Lombardy Episcopus anno 1540., teste eodem in hist. Med. sua auctoritate confirmavit Electionem Massaroli, in abbatem S. Stephani de Cittadella, post obitum Abbatis Guillelmi de Advocatis Quaravinae. Item Eusebius de Folobiano, filium Celestini Sironii, tradita investitura, ut arius, dominum constituit S. Lucae, aliorumque locorum trans Padum, ob Patrii, ut ibi dicitur, et Advocatae Gentis, in Verellanum Balesiam vicarij. Hunc finem ^{fuisse} ex Gondow, gentis ~~fuisse~~ Verellani, scribit Franc. Aug. ab Balesia in Chron. cap. 54. fol. 291. reprehendens Corbellum, qui summisserit fuisse a gente Massaroli.

30. Anno 1540. Joannes Episcopus Novariensis, et Archiepiscopus

et Luchinus Episcopus Vicentinus, bonam pacem, et
Vicariatum Mediolani, aliarumque Urbium, Sem-
peris vacante, a Benedicto Pontifice obtinuerunt,
sub annuo censu, et novellarum satisfactionum
praescripto. Eorum exemplo Venetenses pariter
misit excommunicationis deprecatores, ob eorum mun-
ificationes, et interdicto, quibus suppliciter erant,
quod Mattheo Vicenote, Ludovico Gasaro, et
Petro de Forbario Antipapae favissent, Clerum
tributis onerassent, Ecclesias expropriassent, bona
Ecclesiarum invassent, liberati sunt, debi-
torum satisfactionum pollicite, de qua
infra. Extat haec de re in Archivio Civi-
tatis Charta mandati, seu revocati, quas
sic habet: In nomine Domini Amen. Anno
no a creativitate eiusdem MCCCII. indictione **MCCCL.**
VIII. die Lunae VI. mensis Novembris, Ponti-
ficatus sanctissimi Patris et Domini Domini
Benedicti Divina Providentia Papae XII. anno
VI. in praesentia mei Notarii Publici, et testi-
um inscriptorum, in Palatio Communis Ci-
vitatis Verulanorum, ibidem existente et nobili viro
Domino Protorio de Cajinis de Mediolano Mil-
lite, Potestate eiusdem Civitatis Verulanorum, Pro-
ellagisii Domini Domini Joanne Episcopo
Verulanensi, et Domino Luchino Episcopo de
Vicentibus de Mediolano, ipsius Civitatis
Verulanorum Domini Generalibus, in publico et
Generali Consilio Communis, et Universitatis Ci-
vitanorum eiusdem Civitatis, loco Campanae, et

Lombardy.

congregato et convocato

et voce pronuncia, more solito, convocato et
congregato in eodem Palatio, prout fieri consuevit
in maioribus, et arduis negotiis ipsius Civitatis,
pro inscriptis specialiter explicandis, et insequendis
de quo quidem Consilio interfuere duae
partes, et utraque consiliariorum, et hominum
eiusdem Conventus, et Universitatis ipsius Civi-
tatis Verullarum, cum numero Consiliariorum,
seu Procuratorum Conventus dictae Civi-
tatis consistat Consiliarii, et Procuratorii dictae
Civitatis, et quibus constat plenitudo dicti Con-
ventus etc. Ipse Dominus Potestas cum cum
eisdem Consiliariis, et Procuratoribus, ipsorum-
um cum eodem Dominus Potestate, in om-
nibus, et singulis inscriptis auctoritatem pre-
stante, et dictum sollemniter interponente,
et quilibet eorum concorditer suo nomine,
et nomine, et vice Communitatis, Universitatisque,
et omnium hominum, et Personarum dictae
Civitatis et Districtus eiusdem, quos tangit,
vel tangere propter negotium inscriptum,
fecerunt, et faciunt nunc, et cuiusque coram,
et dictae Civitatis, Communitatis, et Uni-
versitatis Procuratorem, et Sindicum, et quid-
quid utilius esse poterit, providam Viram
Guillelmum de Calice natum quondam
Domini Henrici, Civem illiusdem loci,
ad devoto et humiliter conjurandum
coram Sanctissimo Patri et Domino Bene-
dicto Divina Providentia Papa XII, et coram sacro

Collegio

Combray.

et coram Sacro Collegio Reverendorum Patrum Do-
minorum S. Romanae Ecclesiae Cardinalium, et
quolibet alio, ab ipso Domino Papa, deputato, seu
deputando, et ad offerendum dicto nuncio, quod
ipsa Civitas, Universitas, et Communitas erit, et
persuanebit devota, et fidelis, Sanctitati Dominici et S. Pape
prae dicti, sicut Christi Vicarii, et Sanctae
Matri Ecclesiae, sicut ceteri fideles, et Catholi-
ci Christiani, et ad promittendum et iurandum
dicto nuncio in animas dكتور constatuer-
tum quod stabant et portabant in exer-
citiis, super quibuscunque exeritiis; per cos
contra Romanam Ecclesiam perpetratos, et etiam,
quod qos, vel quidam de cetero non committant,
et ad dicendum, et protestandum, quod non
cedunt ad Imperatorum Imperatorem, Papam depo-
nere, et alium fauere, sed hoc hereticum putant,
et heresim per Ecclesiam damnata, quod
et ipsi constituunt, quantum ad cos spectat,
anathematizant, et damnata reputant mun-
dum determinationem Ecclesiae, et quod ex-
pellunt, et interminant de dicta Civitate, et
eius districta pro viribus, universos hereticos, ab
Ecclesia de heresi denotatos, et manifestos se-
cularios, salvo quod in eis non includantur Sec-
ulares, et alii damnati, ut dicta in infrascriptis
proscriptis, dones reversio de nullitate, vel vige-
ra, et in justitia, vel in justitia ipsorum proscri-
ptum fienda per dictum Dominum Papam, et
ipsorum proscriptum discussio pendebit. Ita

in Ambrosio.

Item quod non adhibeant. Ludovicus de Habs-
burga dauphinate, ne alicui antipapas, vel schis-
matica, sciunt, ne eorum seque antibus, vel cum
pluribus, ne ei sicut debent auxilium, con-
silium, vel favorem directo, vel indirecto pu-
blico, vel occulto, ne eo sicut scripta in
civitate praedicta, ne in aliquibus terre
iurisdictionibus suppositis, quousque ad ecclesiam
venerint invitationem, et gratiam, ne aliquem, vel
aliquos, qui venerint sub nomine Imperatoris,
vel Regis Romanorum, vel alterius tituli pro
aut ai, vel eorum altero, sine approbatione, vel con-
tra mandata Romani Pontificis, qui est, vel
pro tempore est, sed contra eo pro papa
stant, et eisdem resistent in favorem sanctae
ecclesiae Ecclesiae et Domini Papae, et super-
iorum canonicum intra antium, et quod recipiant,
et curialiter tractabunt nuncios, et gentes do-
mini hanc ui Pontificis, et sanctae Romanae
Ecclesiae, et eorum successorum canonicum intra
antium, transcunt per ipsam civitatem, vel lo-
co eorum iurisdictioni subiecta, vel subiicienda,
ipsosque protegent, et defendant, ut modo tran-
seant gracioso, et sine fraude, et sicut alibi et quod
universos Episcopos, Abbatibus, Prioribus, Pragmaticis,
Canonibus, Archidiaconis, Archipresbiteris, Presby-
teris, Choribus Regularibus, vel Secularibus Ecclesiarum,
et ecclesiasticis personis gaudere permitterent, ne
impedirent gloriam gaudeant omnibus ui li-
bertatibus, reditibus, iuribus, pertinentiis, et obven-
ientibus

et obventionibus universis, in dicta Civitate, et alij Combarbus.
tenij, eorum iurisdictioni supponit, quantum
in eis fuerit, ipsisque collectas non imponant,
nec ab eis exigant, nec dabunt imponentibus,
vel exigentibus, auxilium, consilium, vel favorem
per se, vel per alium, seu alios, directe, vel
indirecte, nisi criminis eorum, vel rebelles, qui-
bus Civitatis existerent, quos recipere non po-
mittant, nisi ^{primis} ~~per~~ ^{ad} pacem, et concordiam
perveniant cum eisdem; et quod omnia et
singula promissa, et iurata per ipsum
Sindicum, seu Procuratorem, ratificabunt, et
approbabit in Consilio Generali ipsius Ci-
vitatis, et ea promittant expresse per Syndi-
cum ad hoc constitutum; — Et ad sponte
confitendum, et recognoscendum. Procuratori no-
mine superscripto, quod dudum dicta Civitas
Verulanorum, et eius districtus, ac homines, et habi-
tatores eorundem Civitatis, et districtus, fuerunt,
et steterunt sub Dominio, et subiectione et obedi-
entia quondam Domini Matthei de Verulanis
de Mediolano, etiam contra Romanam Ecclesiam,
non tamen in heresi, neque in alia factoria
alicuius heresis, etiam temporibus quibus dicitur,
quod ipse Dominus Mattheus fuit in Rebellionem
eiusdem Romanæ Ecclesiæ; et ei obedierunt,
et dictis temporibus paraverunt prout subditi
Domino fere consueverunt, et ut tali fuerunt
cum in Dominio predicto, et premissis, totis
viribus dependendo ab omnibus eum volentibus in-
ferre,

Lombardus.

inimicis, et de iure de dominio supradicto, et
exercitibus, et cavalcatis ad eius voluntatem, et man-
datum faciendo contra omnes, et singulos rebelles,
et inimicos ipsius, subsidia pecuniaria ei preste-
bendo, et collectas, et tales persolvendo ad im-
positionem, et voluntatem ipsius, et alia etiam
onera supportando, utque subsidia praedicta
pecuniaria eidem praestarent, et solverent dictas
talis et collectas, et alia onera supportarent,
non voluntarii, sed inviti, et adstricti ei tam-
quam Domino obedire, et in diversis alijs et-
iam eidem favendo, ad mandatum ipsius
Domini ecclesiae, videlicet munus praestabi-
litatem ipsorum, praeterquam in heresi vel
aliqua praeiudicia aliorum haereticis, in quibus
numquam eidem obediverunt, nec favorem ali-
quem praestiterunt; Item ad confitendum, et
recognoscendum etiam, quod dicta Civitas, com-
munitas, et homines, et habitatores siue civi-
tatis, et eius districtus fuerunt aliquibus tem-
poribus obediatis, et faventibus Ludovico de Navarra,
etiam in Coronatione ipsius facta in Ci-
vitate Mediolani, sciatis ipsam tunc tem-
poris esse rebellem Sanctae Romanae Ecclesiae,
et ei tamquam Regi Romanorum, et a nomi-
nante Imperatorum, licet non esset per San-
ctam Romanam Ecclesiam approbatus, fave-
rent, obediverunt et intenderunt sicut supra
dictum est, in omnibus praeterquam in heresi
vel aliqua praeiudicia, seu specie aliorum haereticis,

Lombardy.

heresi, in quibus nunquam eidem Ludovico, vel ali-
cui alii obdixerunt, nec favorem aliquem pre-
stituerunt, et etiam obedientiam, et favorem ^{seculi} pre-
dicti, uti dictum est, eidem Ludovico presta-
verunt non voluntarii, sed invito, et coacto qua-
damque per dictum Dominum Matthium,
quandocumque per ipsum Ludovicum, seu qu-
cumque eundem, et quandocumque propter timorem alio-
rum; Item ad recognoscendum, et confitendum
nominis subscripti, quod dicitur Civitas, Com-
munitas, Civitas, ^{et} homines, et habitatores eundem
Civitatis, et eius districtus, aliquibus temporibus
scilicet regnavit miles Petrus de Corbario Ch-
ristianus, tempore quo in humanis agebat bone
memorie Dominus Johannes Papa XXII, et Prae-
dictorum etiam predicantem contra Dominum
Joannem Papam predictum, et eis favorem,
ipsi ut talis honorabiliter recipiendo, et eum re-
verenter obediendo, ipsique favorabiliter tra-
tando, non tamen in heresi, vel in aliqua
factoria aliorum heresi, neque eis, vel ali-
cui eorum in aliqua heresi, vel in quacumque
aliorum heresi, nec contra Catholicam fidem,
favorem, vel auxilium, aliquod ullumque pre-
stituerunt, nec etiam nunquam eviderunt dic-
tum Petrum de Corbario fuisse, vel esse verum
Papam, nec dictos etiam fuisse, vel esse etiam
cuius viri Papae, et non recognitionem, obedi-
entiam, et favorem huiusmodi, ut dictum est,
prestituerunt, et fecerunt non voluntarii, sed

Lombardus.

ad inviti, et coacti, et propter timorem, et de aliis
et praecipuum; Item quod in dictis Civitatibus
eius districtus fuerunt aliquoties ^{seus} Clerici, et Ecclesia-
stici personae, Sacerdotes, et Regularibus dictae Ci-
vitatis, et Diocesis Superioribus talibus, et collectis, et
nonnullis alia onera, temporibus, quibus dicta
Civitas fuit recta per dictum ~~Dominum~~ Matthe-
um, seu ad petitionem ipsius, vel per dictum
Ludovicum, seu ad petitionem ipsius Ludovici
De Bavaria, et per officiales tunc praesidentes dictae
Civitatis, coactae, et coacta etiam ab inviti, et
contra iura, et contra Ecclesiasticam Libertatem
patientibus, ~~seu contra~~ ^{et non contradicentibus, sed potius assensu} ~~seu contra~~
~~dictas dictas dictas~~ dictas dictas in illis Communi, et po-
pulo dictae Civitatis, et ad supplicandum pro
eis, et ipsorum nuncios, Sanctitati eiusdem
Domini Papae, quod sua solita Clementia
dignetur, et velit adhibere remedium oportu-
num circa amotionem, et abolitionem, et re-
laxationem prorsumque Interdictorum, et
Proscriptionum, et sententiarum, et absolutionem
episcoporum, Apostolica ordinaria, vel delegata, sive
quavis alia auctoritate factorum, et Litarum
ab homine, vel a iure, tempore bonae memoriae
Domini Joannis Papae XXII. Praedecessoris sui,
contra Civitatem Verulanam, eiusque Diocesis, ^{seu}
et districtum, et Communitatem, et Universi-
tatem, et Civem, et incolam, seu habitantem ex-
currendum, et factum, et regnum eorum, in
ipsis propriis, sive expressis, sive generaliter,

et alia specialiterumque comprehensos, tam clericos, quam laicos, tam mortuos, quam vivos, et absolvo, et libero eos ab omnibus irregularitatibus, et excommunicationibus, suspensionibus, et Interdictorum sententiis, et sacramentis, periculis, et periculis, et aliis quibuscumque iuris, vel hominis, quae incurrere dicuntur, vel reperiuntur, seu dici possunt, propter aliquo actum, commissum, aut factum, seu commissum per eos a die creationis praefati Domini Joannis Pinedorensis cui usque ad diem praesentem, dictasque excommunicationes, et irregularitates, et singulas, et universaliter habilitari, et restituere ad honorem, famam, privilegia, et statum pristinum, iura bona, et alia plenarie in integrum non obstructibus praedictis, nec aliquibus conspirationibus, alienationibus, et distractionibus, quae factae reperiuntur quomodolibet, de aliquibus bonis, vel rebus, aut iuribus eorumdem, vel alius eorum, et, et etiam ad satisfaciendum pro praedictis Domini Joannis, et Luciani, si opus fuerit, in quibuscumque obligationibus, et promissionibus, quae fiunt per eos, vel eorum nomine, Domino et Sancto Romano, et Ecclesiae Romanae etc. Concedentes eidem Procuratori, et iudicio, pro supra nominis, plenum, liberum, generale, et speciale, mandatum, plenam, liberam, et generalem, et specialem administrationem, in praesentibus, et quolibet praesentibus, et futuris etc. promittentes insequi iurantes in manu mei Publici inscripti et notari,

Lombardus

stipulantibus nomine Romanorum Ecclesiarum, et unicuique
inter se propter, iudicio sibi, et iudicatum solvi cum
omnibus suis Clausulis, sub omnium dictarum Civi-
tatis, et Universitatis obligatione bonorum, et perpe-
tuo rata, et grata habere, et inviolabiliter observa-
re, quicunque ipse Promotor, ^{seu} ~~et~~ Syndicus
erit, et dixerit in praemissis, renuntiando etc. Acta
fuerunt haec in suprascriptis Civitate, ac Libero,
praesentibus etc. Ego Franciscus de Sancto Remonephi-
nus Mediolanensis, publicus exuctoritate Superioris
crotarius, praedictis Constitutioni, ordinationi, nu-
non omnibus aliis supradictis, dum sic agerentur,
praesens interpretis langue omnia, et singula in hac
publicam formam redigi, in regia solito signo
signavi in testimonium praemissorum rogatus.
Hoc mandati Instrumentum, repetitum legimus
in Bulla non proferenda, de verbo ad verbum.

51. Qui quidem Guidobaldus de Castro, praefatus litteris
procuratoris instructus, et unione propterea, omnia
coram Benedicto Papa etc. in ordine exponit, sicut in
mandatis habebat, humiliter praemissis debitis pro-
missionibus, et protestationibus, veniam, et absolutam
potens. Etenim quae ibi gesta fuerant, recitare
praestat verbis bullae, quae hac de re, inde prodit
sub 16. elavii 1344. Quibus quidem, habet Bulla, con-
fessionibus, recognitionibus, promissionibus, ^{et} protestationi-
bus per eandem iudicium dictorum Communium,
Universitatum, et singularium personarum, eorundem
Civitatis, Comitatus, et districtus Verellarum nomine
factis, praefatus Syndicus praedicto nomine veniam, pro-
nam, et

Lombardy.

gratiam, et misericordiam nostram, et eundem Roman-
ae Ecclesiae, ac Apostolicae Sedis, reverenter exposens,
nobis ^{cum} omni humilitate, devotione, et ^{ac} reverentia floris
genibus supplicavit, ut cum singulas personas
Communione, et Universitatibus praedictarum,
propter eorum multitudinem, multorum pau-
pertatem, et ipsorum Communium propter nos-
trasy inimicitias, quos habent, se non possint
commode Apostolice Congregationis praesentare pro
petendo absolutiois beneficio, et plenius et nu-
tentius, quare propter praevia, et coram occasio-
nes quomodolibet incurrunt, ipsique verum et
sincera propositum habeant pacis, et
perseverandi in praevia omnes nec dictum
Sindicum praedicti nomine principis, Commu-
nibus, Universitatibus, et singularibus personis pra-
dictis, quovisque Regibus, et principibus, seu ducibus
eiusdem auxilium, Consilium, vel favorem ab
Interdictum, Excommunicationem, et priva-
tionem, aliosque poenae, et sententias quibuscunque
iuris, ^{vel} ~~Thomini~~, spiritualibus, et temporalibus, necnon
~~perindorum~~ ^{perindorum} reatibus, quas et quae, Communia,
et singulas personas praedictas, propter pra-
via, in Instrumentis, et capitulis praevia en-
prepo, et contenta, vel eorum occasione, vel qua-
tera, aliquas invarie dixerunt, ad Romanam
Ecclesiam pertinentibus, quomodolibet incurrunt, de
absolutionis, et restitutionis in integrum, ad honores,
bona, iura, privilegia, libertates, immunitates, statum,
et pacem, necnon et abolitionis, et inabilitatis in-
= iustitias,

Corabonay,

et infamiae, et ~~beneficij~~ ^{Communitas, Ordines, Villas, finitima} ~~pro vivere misericorditer,~~
ac interdicti, quibus ~~Communitas~~ ^{Castro, Villas, finitima}
~~terra~~ ^{terra} ~~Communitas~~ ^{Communitas}, distatus, et loca praedicta, praecipuo
rum, aut alium eorum occasione, quomodolibet
subiacerent, solacare de consuetudine ipsius Sedis, li-
mentia, et misericordia dignaremur, offerre et pro-
mittere indignis recedere, in juramento per eum
super hoc praestite, nomine, et in animis dictorum
constituantium, corporali, quod Communitas, Ordines,
Castro, terras, Villas, et loca, neque singulas
personas ipsorum, super praecipuis omnibus,
et singulis exemplis, insubiditibus, et contumacis
exemplis in Capitulis supradictis, stabunt, et pas-
sant in omnibus, et per omnes nostros, et Ec-
clesias benignitatis, et mandatis, ac recepimus, hu-
militer observabant, et complebant mandata huius-
modi, ac etiam potestatis, quos singularibus
personis praedictis, daximus impendenda pro pra-
missis, et eorum singulis, per etiam impendenda,
et in animas praedictarum, quorum est Pro-
curator, et indignis, ad Sancta Dei Evangelia
ipidem corporaliter manu tacta, in juramento per
Communitas praestata, praedicta omnia, et singula
per eum praecipua praedicta nomine et in-
rata prout supra expressa sunt, tenebant, com-
plebant, et inviolabiliter observabant, ac non
contraveniunt, sed faciunt per se vel alium,
non alio directe vel indirecte, publica vel ocul-
te, pillagis praedictis Communitas ipsius Ord-
inatus ratificabant, approbabant, et ex certa scien-
tia

Scientia confirmabunt, ac ratificationem, approbationem, combarbar,
et confirmationem huiusmodi, et vobis, et exorantibus,
line, per instrumentum publicum, sigillo dicto-
rum communis sigillatum, infra terminum
competentem, quem divinationem sumimus, vestra-
bunt et nos igitur recognitionibus, pro-
misionibus, obligationibus, protestationibus, et iura-
mentis predictis uniusque recipit, more si patris,
iniuriarum, et offensarum reptarum inmem-
oriam, ubi ad hoc contritionis, humilitatis, et ve-
rae penitentiae consequentia accidant signa, et
propterea cum communitatibus, et hominibus pre-
dictis, quorum dictis quidam, videlicet, et
Procurator existit, ut erga nos, et secundum eorum,
constantioris devotionis favore in posterum ha-
beantur, mirerrimè super praecipua, de pla-
ture nostro consilio provenire intendunt,
thronatus, et communitate Civitatis Verulanae,
verulani, verulani, verulani, verulani,
verulani castro, Terrarum, verulani, verulani,
et districtus praedictorum, ad obsequium, gra-
tiam, et mandata nostra, et Romanae Ecclesiae
recipimus gratias, ac dictos Singulares Pro-
nos Civitatis, Castro, Verulani, Verulani,
Verulani, Verulani, et districtus praedictorum
in ad idem Syndicatus, et procuratoris Insta-
mento expressis et praestito praeiudicio et no-
bis ab eodem, et servis, et manibus singularium
personarum praedictarum, et aliorum, quo-
rum interest, et praemittitur, de procedendo
super his, mandatis et Ecclesiae, et que nostris,

Lombardus

corporaliter iuramento, auctoritate et apostolica
~~absolutione~~ absolviuntur etc. (sequuntur formulas
simplicissimas. absolutio nra). Porro ut communis
Populi, et singularibus personis Civitatis,
Comitatus, et districtus praedictorum, et eorum pro-
terius in perpetuum, de praemissis communibus ex-
hibitis, et similibus de cetero evitandis, nec non de
tanta gratia, et viuis beneficiis, super praemis-
sis obsecro, de clementia dictae Sedis, Memoria
perpetua relinquantur, volumus, et apostolica au-
toritate ordinamus, ipsique Communi, Popu-
lo, et hominibusque huiusmodi Civitatis, districtus
inimungimus per praesentes, et ipsi Communes,
Populus, et homines, novum procuratorem pro
praemissis, adificari, seu construere faciant humi-
litate eorumdem, in villa Civitatis Scrutensis,
namque pulcrum, et decentem Capellam, infra
Majorem Cathedralium Ecclesiam dictae Civitatis,
ad honorem alius Confessoris Beati
Benedicti abbatis, et eius vocabulo insignitam, in
qua unus presbyter, perpetuus Cappellanus, et
unus clericus instituantur, qui in ea divina
quotidia, debeant celebrare, et quod insam cap-
pellam Libris, calicibus, Cruicibus, Vestimentis,
paramentis, et alijs ornamentis ad cultum di-
vini et hominis opportuni, et decentibus muniatur,
et ea mantentur, et faciant effectualiter in
perpetuum, quoties^{us} fuerit opportunum, quod-
que pro dote dictae Capellae, tot propiores
lucant, ex quibus pueris, et viduis, et proventus

i. Subar. sup.

proventus proveniant ad summas triginta flo-
renorum auri. Communitas auri singulis ascen-
denti, in sustentatione ^{ordinum} huiusmodi divinis;
et quod ipsi Communes, populus, et homines,
quolibet anno in festo sancti Benedicti,
et Rectoris, seu Magistrorum dictae Civitatis, quae
erant pro tempore, voce praeconia Capituli di-
ctae Civitatis generaliter invitato, et convoca-
to ad dictam Capellam convenerint, et missam
ibidem solenmiter audiant, in qua propone-
tur pro populo verbum dei, in qua habebitur me-
moriam tante gratie indultae ipsis misericordi-
ter a sedē apostolica pro praedictis, et de tot,
et tante excepitis et debitis per eos et praesent-
ibus, perpetuis; et quod ipsi Communes in
die festivitatis ipsius sancti Benedicti singulis
annis in perpetuum, ad hoc; ut res ultra com-
muna per eos, vel gratia veniae illis recepta a
sedē praedicta, de Verulensi memoria, vale-
at aboleri, fiant annua elemosyna in ci-
vitate Verulensi, illis personis pauperibus,
cuiuslibet personae videlicet de uno pane bene, et
convenienter albo, ponderis modicum uniarum
pro quolibet; et quod pro huiusmodi elemo-
syna perpetuo facienda, et manutinuenda, ipsi
Communes, populus, et homines Civitatis eiusdem,
tot emant praefatae Capellae annuo, reddites, pra-
ter reddites Capellaniae praedictae, quod en suppo-
sit dictae elemosyna, perpetuo sine depre, per et
qualiter adimpleri; quodque in casu, in quo non reperirentur
in sustentatione dictorum Capellani, et similiter
illud quod si esset in celebratione hujusmodi modorum;

Comitatus. reperientur

reperientur via huiusmodi facta, in levitate prae-
dicta, tot pauperes, qui sufficerent ad dictam elemo-
synam capicundam, ipsi Commune, id quod
supererit a pauperibus, qui in dicta elemosyna
interferunt, dispensare faciant, et largiri inter
pauperes verendos fidelitatis eiusdem; et quod prae-
dictam Capellam construi faciant, et libros et
crucem, calice, ornamenta, vestimenta, et alia
paramenta; ecclesiasticis ipsi Capellae rent,
et assignent, ac redditus huiusmodi curant tam
pro Capellano, et Choristis, quam pro elemosyna
non supradicta, infra duos annos a data prae-
sentium computandos. Volimus insuper quod
ipsi Communes praefatae Civitatis, praeiudicia
omnia et singula et infra tres menses a data
praesentium computandos, in Convenio pleno, et
generali Consilio et ratificatione, approbare, confir-
mare et de ratificatione, approbatione et in-
fra duos menses, praedictos tres immediate sequen-
tes, nos certificare effuturaliter teneantur et si
vero praefata Commune dictae Civitatis prae-
iudicia omnia, et singula et non ratificaverint et
approbaverint et ac Instrumentum publicum
de ratificatione, approbatione et et obijet edi-
praedictae non miserint, ac dictam Capellam
non aedificaverint, et cum libris, calici-
buz, ornamentis, paramentis, vestimentis ecclesiasticis
et ornamentis huiusmodi non miserint, ac
redditus pro dote ipsius, et institutionum Cap-
ellani, et Choristis praedictorum, ac dicta elemo-

elemosynas faciendas, non curant ut praesentur
infra terminos praefatos, volumus, et auctoritate
Apostolica decernimus, quod praefati Comites
Civitatis, nemine Comitatus, et Districtus ipsius, Uni-
versitates, et homines communes, in eadem locis,
et personis, quibus subiacent autem succedat
ipso facto etc. Nulli ergo omnino hominum
 liceat hanc paginam nostram acceptationis, ab-
solutionis etc. infringere, vel ei ausu temerario
 contraire. Si quis autem hoc attemptare praesum-
 pserit, indignationem omnipotentis Dei, et Bea-
 torum Petri, et Pauli Apostolorum eius, se nover-
 sit incursurum. Datum Aviniono xxvii. Kal. Junii,
Pontificatus nostri anno vii.

32. Statut. Sigisb. ad hunc annum M.º 28., quod
 Bergomenses, pariter, Lapsinenses, Cremasenses, Comenses,
 Novarienses, alique Lombardiae Populi, eandem ab-
 solutionem sub eisdem conditionibus, a Benedicto
 Papa impetraverunt, et cum eis istam Mediolan-
 ensis, quibus tamen mandatum fuit, ut nomi-
 ne proventus (Sigisb. ibid. n.º 19.) duas ad honores
 Benedicti Abbatis, et appellas construerent, una in
 Ecclesia Cathedrali, et in Basilica S. Ambrosii alle-
 ram, quarum quilibet Sacerdotum, et clericum
 habuit, congruente statuta dote, pro quotidiano
 missae celebratione; et pauperes bis mille, totidem
 pauperibus distribuerent, singulis annis, in festo
 eiusdem Sancti.

33. Verulenses pro Sacerdotum et clericorum, assis-
 quatis necessitatibus, pro congrua eorum sustentatione,

610
Civitatis. Hinc die 4. Junii continet mandatum ^{Verulanis}
a Communi factum Domini Joannis de Guidardis
Suzurro, ^{Rescripto} Viviano Regio, et Leonino Greggio elo-
tariis Verulanis, ut congruere velut discordia
veritate cum Domino Episcopo, et interim ap-
lent a Sententia Excommunicationis lata a Domi-
no Castellano Curiano Canonico Bugellensi, de-
legato Domini Lombardi Episcopi sub 29. Maii
eiusdem anni. Controversia nihilominus compo-
sitio non fuit, quin ex alia Charta die 26.
Aprilis, anni sequentis 1363, in qua legimus tunc de-
mum post obitum Lombardi, excommunicationem
revocatum, absolute sublata fuisse a Domino
Henrico de Castellano Canonico Verulensi, et Viviano
Generali Capitulari. Altera Charta est, die 9.
Marti 1363, et habet preces Domini de Bla-
tino, atque Communitatis, hominumque Blatinis
et Horianis, assentium huiusmodi loca, ferro
et igne vastata fuisse a Bugellanis, inas illis
1361. et iterum in fine 1362., illuc violenter,
magna armatorum manu ingressis, et retentionem
a Communi Verulanis, remissionem ob id re-
tentionem inde, depurationem, et denique agrorum
eorum inuentionem. Cui petitioni Commu-
ne Verulanis assensu tradit eadem Charta.
Bugellans rege tunc temporis pro Episcopo
stabant: e contra Domini, Communitas, et homines
Blatinis, et Horianis, quorum districtus Bugel-
lans, Communitas Verulanis parebant. Facile est
inde perspicere, Bugellans inuiso milite, eos vela-
to

Lombardus ^{et volati}
volati refractarius, et Episcopo rebelles, insectatos fu-
zine.

32. Anno dumtaxat 1543. die 9. Aprilis, Lombardus
Episcopus, post edita iurata constantem, et fortis
studium adversus Viceroyes, et Communes Venetiarum,
cum quibus ob iurisdictionem Venetiarum, et homi-
tatibus, perpetuis contenderat bellis, iniquis docu-
mentis, etiam dolis, ibique in Ecclesia
Stephani, sepulcrum habuit. Anno 1554, teste Ju-
lio fol. 205., cum altare apud quod, eius cor-
pus conditum fuerat, dirutum esset, reperi-
tum est Epitaphium sepulcrum sequens, quod eximiam
laudatissimam huius Præsulis virtutem, et fortitudi-
nem pandit.

Ille juvenis quadraginta cum tribus annis,
A sacro vitæ miracis Episcopus iste,
Aprilis die nono, sicut carmine gono,
Sermonis amentis post hoc, Febrique sequentes,
Hæc positus petra, signant præsentia nostra:
Qui vixit fama clara, nunc aet in æro,
Flos Lombardorum, Lombardus, flos dominorum,
Stirpeque magnate de Rano Mediolani,
Quem genus, et mors, virtutes, sensus, honores,
Ordine dictari ceciderunt Pontificali:
Urbs erat Præsul Venetiarum, exilit exul,
A quibus obsessa multum fuit, at non oppressa,
Illis atque manum porrexit Mediolanum.
Illic bene artavit, Bagellam fortificavit
Turribus, et muris, epulis non desuit ullis;
Fortia castra fuit de novo, plura reperiit.

Illy

Expulit inde quos, protexit undique terras,
 Tota sub unguis posita regione tyrannis,
 Magnanimo nam corde, resistit solus in orbe.

36. Placent ex archiepiscopo Monasterii Monialium S. Petri Mar-
 tyris, hinc Civitates, hinc transiibet phortam electio-
 nis abbatis Monasterii S. Petri de Lenta, cuiusque
 confirmationis factae ab Episcopo Lombardo. Plura
 enim ibi satis dignissima continentur.

In nomine Domini. Anno creationis
 m. cc. cccc. lxxxi. Indictione xiv. die xii.
 Mensis Octobris. Quanta hucusque ex ipsarum vo-
 luntate diutius, damna provocant, quanta etiam
 ipsarum utilitas ^{visenda} ~~voluntas~~ solat animabus ~~visenda~~
 ad hunc, ex transacti consideratione temporis, vi-
 dentur intelligit, qui prudenter attendit. Et ideo
 provide voluerunt sancti Patres, et Canonici
 dictorum, ut ceteri, et utile provisione Pastoris, pregi-
 Dominico consulatur, per cuius providentiam cir-
 cumscriptam quoniam ipse reservetur a novis, et sa-
 lubribus propriis incrementis. Etos igitur Com-
 itatus Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus
 Verulanus et Comis, notum facimus universis
 presentium nominum inspecturis, quod vacante
 Monasterio S. Petri de Lenta ordinis S. Be-
 nedi, Verulanis Diaconis, abbatibus, seu Regimine
 abbatibus, per liberam renuntiationem in manibus
 nostris factam per Dominum Peroniam olim ab-
 batem Monasterii memorato, Religiosae Domine
 Monialis, et Conventus dicti Monasterii, volentes
 quod dictum Monasterium propter vacationem

Lombardy. ii

"diuturnum, suae viduitatis incommoda deploraret, sic
"ad eligendum praefixo in unum convergentes pro
"futuram electione Abbatis, per viam congruam,
"videtur Monasterio de Abbatis providere, consor-
"diter decreverunt, discretis viris Jacobo de Godocapra
"Canonico, et Presbytero Antonio Cardito Capellano
"Ecclesiae Bugellensis protestatione plenariam conse-
"denti eligendi concorditer Abbatis. . . . . pro
"que electionem ipsam in communis publicae
"reus; qui curata potestate per formam sibi tra-
"ditam, habito tractatu, et colloquio plurimum per-
"sonarum, tandem concorditer in Religione
"Dominici Locorum et quorundam de Cantellis et Bug-
"gella monachorum Monasterii praedicti, vitam Mo-
"nachalem ibidem eximie proficiant, in eisdem
"Monasterii Abbatis, Canonicis elegerunt, ip-
"sorumque electionem in communis coram Monialibus,
"et conventu praedicto, solemniter publicavit, facien-
"tes tamen dictae moniales et conventus, dictam
"electionem praedictam, eisdem electis per procuratores,
"idoneos praesentari, et eisdem cum instantia, et huius-
"modi supplicari, ut electioni de se factae, suum
"acquiescere praebere consenserunt; dicta vero Domi-
"nica et quorundam super praemissis deliberatione ha-
"bita diligente, sapientiam, et religiosorum cons-
"ummato consilio, de omnipotentis Dei omnipoten-
"tia confidens, divinaque Providentia assisten-
"tiam intendens, praedictae electioni manu prae-
"stitit consensum. Quam quidem electionem et
"Instrumentum dictae consensum, cum cum alijs "

Combarbus.

nam alii Instrumentis dictam electionem continen-
tibus, postmodum iidem Electores, iudices ad hoc
habentes auctoritates, et conventus, specialiter consti-
tuti, et vobis praesentant, nos cum instantia
requirunt, ut Electionem huiusmodi, velut ca-
nonicam, et de persona idonea, celebratam con-
firmare dignemur. Nos vero competentibus instru-
ctionibus receptis, a monialibus antiquioribus Mo-
nasterii praesentatis, super dictae electionis forma,
et etiam electae conversationis, et vita, per
nostros patentes litteras, in dicto Monasterio iussu
nostrum proprio publicum vocationis Edictum,
ut quicumque vellet se opponere Electioni praedi-
ctae, seu etiam personae electae, deberet certo
termino, ad hoc praefixum praesumptorie, legitime
comparere, alio termino iam dicto elapso, prout
sunt canonici, procedatur in dicto negotio, cu-
iuspiam absentia non obstante. Nos igitur licet
cum termino praedicti dicti proprio iam dictis
elapso, nec infra terminum praedictum, nec etiam
post, nullus oppositor coram vobis comparuerit,
qui contra electionem huiusmodi, vel Electionis
formam, seu personam electam, aliquid vo-
luerit opponere, dicere, vel allegare, attendentes
tamen verbum apostoli dicentis, nilini cito
manuum impiorum, ad ea quae enquirenda pro-
sunt, sicut debuit, ex officio nostro durissimam pro-
cedimus; sufficientem autem per vos exami-
nationem praenuptam qua formam electionis praedi-
ctae, et personam electam, et vobis etiam salubriter

Lombardus.

"inquinantibus de modo electionis, studij eligentium
"et meritis personarum electarum, invenimus electionem ip-
"sorum de personis, scientiis, morum, et aliarum
"virtutum titulis multipliciter insignitam, et omni
"conceptione maiori, in aetate legitima, et in regula-
"ri vita S. Benedicti laudabiliter instructa, ac
"excellentem vitam, in eodem Monasterio, ex proprio
"sepe, in spiritualibus, et temporalibus consummantis
"ipse Canonicis celebratam, per ~~seu~~^{an} industriam
"circumspectam, propinquorum, et amicorum
"suum auxilium, et favorem, statum eiusdem
"Monasterii, felicitate conservari poterit, et augeri,
"attendentes igitur iuxta censuram Canonis, electio-
"nem canonice et de personis idoneis celebratam,
"debere merito ~~confiteri~~^{comprimari}, ac ~~proinde~~^{inde}
"volentes ipsarum electarum, et eligentium annue
"iustis votis, visis, et diligenter examinatis, ducto
"electionis praedictae, et instrumento praedicti con-
"sensu, et dicto compromissi facto, et protestatis
"conceptas electionibus inscriptis, et omnibus alijs
"Instrumentis, et litteris occasione dictae electionis spe-
"ntis, et habitis, et personarum ipsarum electarum diligenter exa-
"minata, et habitis etiam in praesentibus tractatibus
"et deliberationibus matum, ac communicato Consilio
"Cum Reverendo viro Magistro Eusebio de Gronzano,
"Magistro Ecclesiae Verulensis, Communiario, et dele-
"gato in hac parte, archidiaconi, et Capituli eccle-
"siae Ecclesiae Verulensis, et de ipsius ex proprio con-
"silio, et tractatu, ad honorem Dei et Beati viri
"Civitate, et gloriose Virginis Mariae, et Beati

„Eusebio, et Beato Patri Episcopo, electionem de pre- Lombardus.
„dicta Domina Equitissa, ut praesentetur Canonicis
„celebrationis, in his scriptis auctoritate ordinaria, et
„presente nobis dicto Magistro Eusebio, viro suo, et
„Capituli Verulanis exigente iustitia confirmamus,
„laudemque honoris et gloriam sic electam, in
„nostra praesentia personaliter constitutam, cum
„Monasterio S. Petri de Lenta, in oblationem praes-
„entemus, et ministrum, eadem curam, et admini-
„strationem dicti Monasterii, et conventus ipsius in
„spiritualibus et temporalibus committendo. Eiusque
„sic praesentis, dicta Domina Equitissa sic electa, et con-
„firmata, obedientiam et reverentiam a sanctis Patri-
„bus institutam, nobis a dicto Domino Maiori viro
„et nomine Capituli Verulanis, reverenter exhibuit,
„et fuit et fidelitatem, seu iuramentum fidelitatis
„praestitit in hunc modum. — Ego Soror
„Equitissa electa et confirmata in oblationem Mon-
„asterii S. Petri de Lenta ordinis S. Benedicti,
„iuro, et promitto, quod ab hac hora in antea,
„ero obediens tibi Reverendo Patri in Christo, et
„Domino meo, Domino Lombardo Dei et Episcopi-
„stolicae Sedis gratia Episcopo Verulani, et Co-
„niti, tuisque Successoribus Catholicis, Canonicis
„trautibus, et Capitulo Verulanis: non ero in
„Consilio vel facto, quod perdas vitam, membrum,
„vel honorem, vel fiat malum aliquod contra
„te in personam, vel rebus, et si scivero, quolibet
„bebo quantum potero ne fiat, et si prohiberi,
„aut diffusi non possum, significabo tibi, vel

Lombardus

« tibi, vel tuis certis nominis quam citius poteris, per
« me vel per fidelem nuncium meum: Constitui
« bona fide dabo tibi, cum a me requireris, et re-
« cta, quas mihi commiseris per te, vel per nun-
« cium, seu litteras, nulli revelabo ad dominum vel
« decanum tuum, et Ecclesiam Verulanensem: Ecclesiarum,
« ornamenta, et res alias Ecclesie mee, bona fide
« custodiam, non alienabo possessiones ~~de~~ Ecclesie
« mee, sine licentia tua, et Catholicorum iurisy-
« sorum tuorum: Ecclesiam non accipiam, nec ac-
« ceperis per simoniam, vel manum laicam, nec re-
« tinbo per potentiam laicam, et pariam resi-
« dentiam continuam in Ecclesia mea, nisi de
« licentia tua, et Catholicorum successorum tuorum
« nec resignabo eam nisi in manibus tuis, vel suc-
« cessorum tuorum; et si aliquid adquisieris, adquisitam
« nomini Ecclesie mee. Praeter omnia, et singula
« attendam, et observabo bona fide, ut deus me ad-
« iuvet, et ista Sancta Dei Evangelia. — In quo-
« rum omnium testimonium praesentis litteras, in
« forma publica Instrumenti tradi, fieri, et scribi
« mandavimus per inscriptum et Notarium publi-
« cum, et scribam nostram, nostrique sigilli appo-
« sitione muniri. Datum, et actum in Castrone-
« stro Episcopali de Mugella, praesentibus testibus
« ad superscripta vocatis specialiter, et rogatis Vire-
« sabilibus, et sapientibus Viris Magistro Petto de Illo
« Canonico Verulanensi, Sacerdote de Godecapia Canonico
« Mugellensi, Magistro Nicolao de Thautia Praeposito
« Rodolphi, et Guillelmo de Capuoli Iudice Verulanen-
« stis.

Lombardus.

Indivisi, et ceteris nostris, et Presbytero Guillelmo Sumalia
Capellano nostro, ac nobilibus viris . . . . .
de Gabiano, et Suisano de Vitis nostris, domo, &c.
Et ego Mortuus Sumalia citatus Sugellensis,
scribamus Praefate Domini Episcopi, Confirmationis,
institutionis, provisionis, et Commissionis, omnibus
aliis, et singulis, superscriptis, praeceptis, et ceteris
de his litteris in forma publici Instrumenti
tradidi, scripsi, et me subscripsi, et signum meum
apponi in testimonium omnium praedictorum.

37. Habes inde quoniam prout antequam disciplina
hujus Sanctissae Ecclesiae in Electione, et confirmatione
Abbatiarum: et quanta cum circumspectione, et respectu
in hoc negotio Lombardus Episcopus. Quod verum
huiusmodi confirmatione adhibuit consilium Capituli
Sanctissae, nec mirum, nec novum est. Etiam
id epe iuxta Canonum sanctiones, constat ex reser-
pto apostolice sedis Hierosolymitano Patriarchae, apud
Ordinum, to. 6. par. 2. collect. Concilior. edit. Parisien.
1714. column. 1828. cap. 18. ibi: apostolica auctoritate
prohibemus ne Abbates, Abbatis, vel alios personarum Ec-
clesiarum, sine opem, et consilio Prioris, Prorog,
quam fratrum tuorum Canonorum instituerent, vel
destituerent, aliqua de cetero ratione praesentis. Quod
si forte quod non credimus, contra praepceptum no-
strum venire praesumpseris, nos talis institutiones,
et destitutiones, si quas amodo fueris, cassamus, et om-
ni roboris denuimus, et stabilitate carere. Illud
autem omnino prohibere erat in hac Diocesi, quod
ibidem legimus, Abbatibus nunc in super fidelita-

Lombardo.

et obedientiam capitulo Verulanis.

38. Lombardo Tedate, plures Verulanis floruerunt virtute, et dignitate praecellens. Praecipui sunt.

Uguccius Borromaeus

Episcopus Novariensis.

De hoc nouissima diximus supra in Uberto. fuit in nobilissima Verulanis gente ~~de Borromaeis~~, seu Borromaeis (utrumque enim legitur in chartis antiquis Archieui tunc Capituli, tunc Civitatis) vir pius, doctus, et magna studij. Hactenus est Episcopus Novariensis anno 1506. 19. Febr. cum Valentio Gibellino, dictum audientis offendit, vi et armis ad obedientiam coegit; quod et diuini praestitit, tunc ista refractis, et compunctis, tunc ut gregem suum ab hoste defenderet. Anno 1507. aliquot sacra edidit, ad Ecclesiasticam disciplinam promovendam atque firmandam. Anno 1511. interfuit electioni, Coronationi Henrici VIII. quo tempore Uberto Episcopus Verulanus Litem habuit cum Episcopo Verulanis pro praeminentia, et eam obtinuit. Anno 1512. ab eodem Henrico VIII. diuinus privilegium olim Ecclesiae Novariensi Concordiarum confirmationem impetravit. Eodem anno condidit statuta, et canonicis s. subit observanda. Anno 1520. Histamenter coepit, pro plura, et accepta legata Ecclesiae, et monasterijs, et pauperibus reliquit. Decepsit anno 1529.

Borromaeus de Borromaeis.

39. Eodem tempore floruit Borromaeus de Borromaeis Uguccius

de Bor:
romaeis

Ulysses Episcopi proter, iure pater doctus, et brevis, Lombardus.
qui a fratre Ricardus generalis adlectus, Eulsiensis et
ricensis, diffidentibus illis temporibus, exigiam inuavit
operam.

Petrus Episcopus Albensis

40. Petrus Verulensis, ordinis Praedicatorum, ex notabili
advocatorum gente, factus est Episcopus Albensis an-
no 1334. Interpres instrumenti, quo Catharina
duca Philippus de Sabaudia Principis Achacis, Savoi-
arum tradidit Gopedo de Marignano Senatus Roberto
Magis et Capoli, auctor est Franciscus Augustinus et
Eulsiensis Episcopus Solutionensis in 6. lib. 1. c. 1. fol. 184.
Erasmodum ipse ad Eulsiensem Historiensem in
Gallia, scribit Ulysses. Huius Eulsiensis partibus adde-
torem, et Christianissimus Lombardus Episcopi, cum quo
et Gibellinis plura perpessus est.

Martinus de Bulgaro

Archidiaconus Vercellensis.

41. Martinus nobilissimus Verulensis, ex praedicta Bulga-
rorum gente, ex Imposito S. Eusebii, electus est a capita-
lo utriusque Eulsiensis, post obitum domini Martini
de Credario de Pagano, Archidiaconi Vercellensis
die 15. Septembris 1332. Charta electionis, quae au-
tographa operatur in Archivio Capitulari talis
est.

„ In nomine Sanctae, et Individuae Trini-
tatis, Patris, et filii, et Spiritus Sancti. Amen. Quia

Ambarbay. 11 nativitatij Domini MCCCXXXII. Indictione XV. die
11 XV. Mensis Septembris in Civitate Verulanum in
11 Cathedrali Ecclesia Verulanis praesentibus Dominijs
11 Presbytero Martino Sherillo Ecclesiae Verulanis. praes-
11 ditae, et Presbytero Joanne de Santatis Rectori Ecclesiae
11 S. Petri de Verulanis, testibus ad iudicandum vocatis, no-
11 tis, et specialiter rogatis. Idem vacante dignitate
11 Archidiaconi Ecclesiae Verulanis, qui obitu
11 bonae memoriae Domini Martini de Targano, olim
11 Archidiaconi, ipsius Verulanis Ecclesiae, et die 12.
11 Mensis instantis, cum corpore reverenter tradito
11 Ecclesiae Sepulturae, et per Venerabilem Virum
11 Dominum Martiannum de Bulgoro praepositum
11 dictae Ecclesiae Verulanis, et alios Canonicos, eius-
11 dem Ecclesiae residentes, et Capitulum, ad praes-
11 entem diem ante tertiam cum continuatione
11 omnium dierum sequentium, et horarum, sollemniter
11 termino iure praefixo ad electionem futuri Ar-
11 chidiaconi suscepimus, et nominatim Canonicis,
11 ad electionem huiusmodi cum ipso termino, tam
11 per patentes litteras, quam eorumdem voluntatem
11 Praeposito, et aliorum, ac Capituli dictae Ecclesiae Ver-
11 ulanis, quam per nuncium specialem ad hoc
11 deputatum, ad dictam locum, et terminum huius-
11 modi praevocatis, modo debito evocatis, ut alijs
11 omnibus superscriptis constat; et evidenter adpre-
11 ret per legitimum documentum indito convocato,
11 et congregato Capitulo iure dictae Ecclesiae Ver-
11 ulanis, de mandato Venerabilis Viri Domini
11 Martini de Bulgoro Praepositi Supplicis Ecclesiae Ver-
11 ulanis,

Gerardus, et ad locum inaugurationis more solito, Gerardus
et loco Capituli cui talibus consuetis, scilicet in
dicta sacristia pro inscripto negotio explicando,
et ut praemittitur, omnibus absentibus (Canonici)
Civitatis, et in terminis suis, modo debito expecta-
tis, atque ad ipsum Capitulum convenientibus
in dicto termino iam praefato, omnes dictae
Ecclesiae Canonici, qui debuerunt, voluerunt, et
potuerunt commode interesse, quorum nominabatur
sunt, videlicet Domini Martinus de Bulgaro Propo-
situs superscriptus, Eusebius de Rouzario illaide, suo
nomine, nomenque et nomine Dominorum Goar-
ni de Albano, Raynerii de Brangua, et Georgii
de Albano, et Alberti de Rouzario, Canoniorum
dictae Ecclesiae absentium, et ceteris hactenus habens
specialiter libera mandato, nomen Pontificis
Cagnotus, Bartholomaeus de i. et ythos, Goaricus
de Nebione, Daplinus de Capellis, Daplinus
de Froxento, Henricus de Rouzario, Rossinus de
ellorino, Philippus de Parentia, et Goaricus de i.
quos, omnes Canonici dictae Ecclesiae Gerardus
ipse quidem Dominus illaides et Goaricus, et fac-
pitulum, videlicet ipse Dominus illaides et
et dicti nominibus, et vice et nomine omnium alio-
rum Canoniorum, et Capituli praedictorum,
de voluntate, et consensu, ac mandato per dic-
tos Canonicos, et Capitulum sibi facto, et ipsi
Canonici, et Capitulum cum eo, praemittentes
per praedictum Dominum illaides, et auctoritate,
et potestate sibi a dictis Canonici, et Capitulo attri-
bute,

Ambarcy.

attributa, et etiam super dictis nominibus, deputatione,
et promotione facta, quod si quis esset inter eos
communis, suspectus, vel interdictus, aut de factum
alium potestate, propter quam interper non de-
berunt dictas electioni, succedant de dicto loco, alij
eligendi liberi personarum, et quod vox talium, vel
li. praesentis suffraganeorum, vel etiam vicariorum,
et pro hoc habitus habentur, ut inde est publi-
cum Instrumentum, volentes dictas Ecclesias et di-
gnitate de bonis et idoneis personis, ad ipsam
dignitatem ecclesiasticam eligenda, modo debito
providere, ne propter dictam vacationem, dicta
dignitas, et Ecclesia ullum sustineat detrimentum,
ne patiantur in spiritualibus, vel temporalibus
lesionem, sicut solent Ecclesiae in vacatione dignitatum
provenire, prout in transito temporis considera-
tione, nunquam arduo, et apprehendere potest
auctoritas sapientis, et considerantes, quod manifeste co-
provenit dictam domum Martini de Bulga-
ro esse bonam, et providam, et potentem, et per
ipsum honorem, et iura dictae Ecclesiae et dignitatis,
manutineri poterant, et defendi, et quia est litera-
tus, et sapientis, et in aetate legitime constitutus,
et de legitimo matrimonio procreatus, et
vivens ad dignitatem praedictam, omnes manus
mitis, et comoderis una voce, et eorum unanimi
discrepante, Divina inspirante gratia, et favente,
Praepositi domus Martini de Bulga-
ro, et alii diaconi dictae Ecclesiae sanctissimi ad hono-
rem Dei, et beatae Mariae Virginis, et beati Basilii

Eusebii, cuius vocabulo dicta Ecclesia est instructa,
 sollemniter elegerunt, et elegerunt, nuncupantes tenore
 huius publici Instrumenti; Adhuc in phureto Scto, et
 Donato, Dominio Lombardo Dei, et Apostolicæ Sedis
 gratia Episcopo Verulanensi, et Convento, per dictam elec-
 tionem, et prænuntiationem, canonice facultatem in-
 quirit, et vult admittere, et ipsum Dominum
 Martinum de Bulgario, et in eisdem conditionibus
 firmare. Deinde prefatus Martinus, et dicti pro-
 curatores, et a parte dictorum Canoniarum, et
 putuli, ad locum dictæ Ecclesie Verulanensis accessit,
 et ibidem dictam electionem celebravit, et sequens ibi
 adstante, sollemniter publicavit, quatenus de pre-
 dictis omnibus, et singulis fieri publicum In-
 strumentum per nos Martinum de Arnaldo
 do. et Notarium imperialem. Et ego Martinus
 Dalmatius de Vigella publicus Imperialis
 auctoritate Notarius, in premissis, et mandato sti-
 colini de Arnaldo et Notarii imperialis, hoc
 scripsi Publicum Instrumentum, et de pre-
 dicto collo ipsius extraxi, ideo me subscripsi,
 signamque meam apponi consecravi.
 Ego Martinus de Arnaldo, Imperiali aucto-
 ritate Notarius publicus Verulanensis, prede-
 ctis omnibus intersui rogatus, et hoc Instru-
 mentum tradidi, et per dictum Martinum
 scribi feci, et me subscribere, signo meo, et
 meam solito roboravi.

42. Quæ electio a prelo canonice facta, postmodum
 confirmata fuit in prelo Lombardi Episcopi, et ex se-
 quenti.

Lombardij.

|| sequentis. Charta eundem subditi capitulis.
|| In nomine Domini. Amen. Anno salutis
|| tis eundem 1666. Indictione 14. die ultimo
|| mensis septembris, presentibus testibus domino Ro-
|| mulo de Marino filio quondam domini Boni-
|| testini de Marino, Geronimo Verulani, et domino
|| Bartholomaeo filio domini et nunti capituli de
|| ^{Sylavento} ~~Sylavento~~. Et quia vacante ecclesia diocesis Subsidie
|| per vicarium quondam Martini de Credario de
|| Pergamo, Venerabilis viri dominus Martinus de Bul-
|| garo tunc Imperatoris ~~Subsidie~~ Verulani, et Episcopi
|| de Rouzano Maior Subsidie Verulani, auctoritate
|| presentis Capituli Verulani, Corporis ipsius domini Ma-
|| rtini de Credario de Pergamo ecclesie diocesis Verulani,
|| reverenter prout. Domini, tradito scripturae, omni
|| bonorum tunc presentis, quare ab eis, qui supra
|| Provinciam suam sepe, ad electionem futuram eccle-
|| siae vocaverunt, et die praefixae expectationis
|| vestre qui ad dictam electionem intente voluerunt,
|| Christe nomine invocato elegerunt virum Providum,
|| et Venerabilem dominum Martinum de Bulgaro
|| in ecclesia diocesis Verulani, et dictam electionem
|| clero, et populo, ut vivis est, sollemniter publi-
|| caverunt; Electionem cuius tam in persona electi,
|| quam in forma eligentium dominus Episcopus
|| de Rouzano Maior Subsidie Verulani, auctori-
|| tate ab eo commissa a domino Reverendo in
|| Christo Patre et domino Lombardo, Dei et apostolice
|| Sedis gratia Episcopo Verulani et consue, oratione
|| re promissit, et sicut esset electionem instaurare.

11 tunc in personam Electi quorum eligentiam, auctoritate ^{comitatus}
11 superscripta signatus et humiliter impressus, datus
11 tibi baretum, quod in suis tenebat manibus, in
11 oram, et tradidit possessionem dicti Archidiaconi,
11 et ponce ~~dicti~~ Domini Martini de Bul-
11 garo in vram possessionem et quasi propria-
11 num Altaris Majoris, Ecclesie S. Mariae Gessu-
11 levis, et pignando eidem Domino Martino, no-
11 mine Matrius Ecclesie praestitae, ad quam ^{hunc}
11 de non poterat propter infirmitatem, quam ~~tempore~~
11 temporis praestitae, stallum in Choro Ecclesie
11 praestitae, et ab ipso Domino Archidiacono accepit
11 iuramentum de observantia statuti, et consue-
11 tudinis Ecclesie Gessulevis. Et ego Gauneppe
11 naschus de Bugello publicus Imperiali auctoritate
11 Notarius, cum cum dictis testibus praesens inter-
11 fui, et exinde hoc publicum Instrumentum pro-
11 pria manu scripsi, et signo meo solito signavi
11 rogatus."

Nota quod proprio inscribatur in Ecclesia S. Ma-
triae utpote in Ecclesia Matriae

45. Fuit autem Martinus in utroque iure peritissimus,
non solum Ecclesie vindex, et propugnator
acerrimus. Eotis triginta sex annis, quibus in Archi-
diaconatu ~~erat~~, indefessa opera totius imbutus,
ut Ecclesiam ornaret, et eius iura intacta servaret,
vel studiret depromere. Divisionum consuetudinis, Mos
lindunus, aliisque Ecclesiae iura, cum loco Carthagenae
invadentium, fortiter cohibuit, fugitque. Quae
fuerit eo tempore Divisionum praesentia, co-
runque

Fuit etiam Martini vitæ integritas conspicua. de
aprilis anno 1566, rebus Ecclesiae optime constitutis.
Sane audire, quid de eo habeat antiquum Ene-
logium fol. 124. a tergo, ibi: Indic. Kal. Septem-
bris MCCCXLVIII. obiit in Doune Reverendus Pater
Dominus Martinus de Helgare, Sacerdos Canonicus
peritus, egregia sobole stans Imperatoris militis
quondam Domini Jacobi de Helgare genitus, huius
in Reverendis et piosus Ecclesiae Cathedralis prius
praepositus deinde studiorum, vir quidem mori-
bus et Vita reverendus, virtutum adhortator affa-
bilis, vitiorum increpator terribilis, vigiliarum
et orationum operator assiduus, elemosinarum proci-
tus liberis largitor, tractatus, et Canonici huius Ec-
clesiae decanus, tres nepotes suos filios fratrum ho-
norum, et duos de eadem domo de Helgare in
Castro Castellensi, suo tempore meritis habere infor-
mibus istius Ecclesiae institutos, quorum fultus
auxilio pariter et ausculto, multa laudabilia op-
era pro Canonicis, et Capitulum, in hac Ecclesia
fieri procuravit, videlicet brachium argenteum in quo
residet os Beati Jacobi fratris Domini, Imaginem
argenteam Beati Dunstoni... obtinuit etiam
sua industria a Domino Abbate de Choddesley
de Sauria duas de spinis coronae Domini Christi
Socii Christi. (Hae de re, aliqua iam distans sup-
ra in J. Comitatus. p.) quae in Governamento capite
decorato sunt honore collocatae, per quorum
spinarum traditionem Capitulum, et Clericum huius
Ecclesiae pro anima dicti Abbatis, et universarium

Combarby

tenetur per annuatim, quis in fuit dicto Doni-
no Abbate promissum. . . . . De his etiam propri-
bus fuit crucem novam argenteam fieri, haben-
tem lapides rubeos in brachijs dictae crucis in rotam
la dependente et. Invenit etiam non modicam
in constitendo Molendino Eubusae, et Hospitali delo-
co Castellani contra Dionisios, qui ipsum Molu-
dinum iniuste occupare nitabantur, et per ipsum
Dionisios, tenet partem et oculte nocturno tempore
combustum fuit, denno per ipsum Donnicum
Archidiaconum sus urbe propter restitutionem, et into-
ritum, donec dictum hospitalium in dicto Molu-
dino manu ex vivificavit. Sani modo in restitu-
tione propensionum elapsorum, quae per sustent-
occupatas tenebantur, sed quod parum et ni-
hil percepit et ex, sollicito, et effusiviter
laboravit; unde postea dictis sustentis sub anno
praeione locatas, nonaginta Stallis vici, et decem
et octo stallis et venae percepit et omni ratio. Si-
militer et in propensionibus Olderici et aliorum
locorum reperandi, et olij, quos Eubusae Gerat-
lensis proprietat conservandi pervigil fuit, et attidit.
Spem etiam bonorum operum celeris et opulo-
re praeuit per operum praedictorum exhibitionem.
Itam et virginitatem corporis sem tenet custodi-
vit, et ad lunam et postolomiam visitanda aspicit, et
visitationi. Eubusae in urbe per annum annum
instat et indigentiarum meritum consequendum,
Devotione in praeipua dictis, Sacerdotibus
vire et honore receptis, hostias laudy Dei in vita

8 unum

Rombardus.

in vita munditia, infirmis impedimento opacis,
quotidie offerebat. Præter Chori officio et affuit of-
ficium, et attentus, ut nullam unquam horam præ-
teriret, quin veri infirmis, et alie urgente impe-
dimento præfudit, Diurnis in Choro continuoin-
teret. Concedit etiam Testamentum. Si una unus
et corporis semita, in quo omnium bonorum
suorum patrimonium, repositis rebus patris sibi
haeredit instituit, et omnia bona sua mobilia per
quendam nam ultimæ voluntatis, et Testamenti offi-
ciis disponit, et fratres Charitatis, pauperibus co-
grua reliquit. Legavit etiam Ecclesiam Scutellum
num guthenium librum Decretalium, et ali-
mentum sine glossis. Etiam et predicantiam suum,
sive arborum duri forallis nam pide argenteo
decorato, et ad ius inquis in ..... mundi-
que serpentium, et Lapillis præfatis nam annalis
et nam vitis arboris dependentibus, Ecclesiam Chri-
stano dimisit, in Solemnioribus super et et, pro
ipsius ornamento ponendam. Tempore vero mi-
dis, monasterium, vel circa agris annuum, hi-
et annus existit decoratus, statum tamen ratita-
dinis corporalis non auget, et inexhausti coloris pe-
rioritate prolebat, veniens unquam claudicabat,
sed medium inter placitatem, et reuerentiam tenuis,
vultus hilaritatem modestam rigorositatem non de-
creuit prosternebat.

Successit Martino, in archidiacono Philippinus
de Eineto, Hinc autem Joannius de Bulgaro
Martini ex regis, Canonici S. Mariae, a Capitulo

Lombardus.

utriusque Ecclesiae electus die 12. Iethuari 1598. qui
in Instrumento electionis infra proferendo, appellatur
vir Reuerentissimus, Sincerus, virtutibus, et moribus pro-
batiſsimis commendatus.

Jacius Cagnolius Archipresbiter Veruellensis.

44. Inter praecelares huius aetatis viros, merito recensendus
est Jacius de Cagnolius Civis Veruellensis; quoniam in ar-
chipresbyterum electum legimus in sequente charta
subscribitur Capitularis.

11 In Nomine Domini. Anno. Anno incarnationis
11 civitatis MCCCXXXVIII. Indictione VI. die Sabbathi de-
11 cimo mensis Januarii. Convocato et congregato capi-
11 tulo utriusque Ecclesiae Veruellensis, more solito, et de
11 mandato Reverentissimi Viri Domini Martini de Bulgaro
11 Archidiaconi Veruellensis pro inscripto negotio specia-
11 liter explicando, in Sacristia dictae Ecclesiae Veruellensis
11 ^{ubi} tractaverunt talia agitari; ad quod Capitulum inter-
11 fuerunt, et praesentes fuerunt inscripti Praelecti, et
11 Canonici dictae utriusque Ecclesiae. Scilicet Dominus
11 ^{Dom} Joannes Memoriae quondam de Casanova Archipresbytero
11 Ecclesiae Veruellensis, die Sabbathi tertio mensis instantis,
11 obitu universae curiae ingreſso, Reverendi viri dictos Do-
11 minus Martinus de Bulgaro Archidiaconus, Eusebius de
11 Gregorio Maior, Glio de Eborio Praepositus, Bruno-
11 mine, et Dominus Raynerius de Quarqua; cuius...
11 ... Joannes de Auxiliano, Dasphinas de Graveto,

Lombardy.

11 Joannem de Tibiano, Henricum de Bonfante, Georgium de
11 Albano, Albertum de Escapano, Joannem de Vergano,
11 Martinum de Cremona, et Antonium de Belgio, Paschalis
11 magistri de Salsalio, et Henricum de Marino, Magistrum
11 de Albano, pater noster, et pater noster noster
11 Dominum, Joannem de Albano, et Dominum Majorem
11 de Albano, Christophorum de Sanctis, Hen-
11 ricum de Castellano, Joannem de Marino, et
11 Joannem de Vergano, Philippum de Sanctis, et
11 Casimirus de Dancow, omnes Canonici Cathedralis,
11 et tunc presentis in Capitulo, et sacristani
11 praedicti, die hodie, cum continuatione die-
11 rum sequentium, ad electionem futuram et ubi
11 praedicti celebranda, statuta, et ordinata,
11 Citatis ad terminum huiusmodi, omnibus,
11 et singulis Canonis eiusdem Ecclesiae absentibus,
11 qui debuerunt de iure vocari et citari, sicut
11 constat de citatione huiusmodi per publicum
11 instrumentum. Convensit igitur in termino
11 huiusmodi, ad Caputulum praedictum, omnes
11 praedicti, et Canonici utriusque Ecclesiae
11 Cathedralis, ad quos tunc de iure, quod de antiquis,
11 et hactenus scriptis, et manuscriptis consuetudinibus,
11 electio Catholice praedictae novitate pertinet,
11 et omnibus, qui voluerunt, debuerunt, et pe-
11 tuerunt Commode interesse, quorum omnium
11 nomina nominis continentur praedictis Domi-
11 nis et Canonis eiusdem Ecclesiae, et omnium, ad
11 singulorum de ipso Capitulo, nominatis et
11 eis specialiter facto, induit omnes et unus
11 unum,

Subarch.

11 excommunicatos, suspensos, ac etiam interdictos, nec
11 nam et quoncumque alios, si qui essent fori-
11 tans interpres, qui de iure, aut consuetudine
11 interpres in ipso electionis negotio, nobis deberet,
11 quod emerit, et viderent de Capitulo, alios
11 eligere libere permittentes, protestantes quod
11 non erat sua, vel aliorum intentio, talem aut
11 mittere tanquam ~~inhabilem~~ ^{habentem} in electione, aut
11 praesidere vel eligere cum eisdem, imo vole-
11 bant, ut vos talium, si qui reperirentur
11 interpres, nullis praestarent suffragium, nec
11 inferrent alium nomenclaturam, sed prorsus pro-
11 non acceptis, sive pro non habitis haberentur.
11 et, et subsequenter. His quidem sic perac-
11 tis, et deliberatione ~~habita~~ ^{et} habita, per gravem
11 formulam erat in dicto electionis negotio pro-
11 cedendum; tandem placuit omnibus, et
11 singulis de ipso Capitulo, quod sine
11 alia formula, discretis. Vir. Dominus Franciscus
11 Augustinus Canonici et Sacerdos ordinarius eius-
11 dem Ecclesiae, vir prudens, discretus, et attenti-
11 veratissimus, et in Ecclesiasticis officiis bene eruditus,
11 cui copiam omnis et legitime praestata, et Ca-
11 nonice utriusque Ecclesiae in Capitulo cri-
11 sticis, consultabant, et dirigebant, vota sua,
11 eligere, in Archipresbiterum Ecclesiae praedi-
11 ctarum, et dedant ^{ut} ~~in~~ auctoritatem, et Potesta-
11 tem dicto Donato et subdiacono dictae Ec-
11 clesiae, ut vice omnium de dicto Capitulo,
11 et aliorum in habentium in electione pra-

dictum

11 ~~prædicta~~ ipsius Dominus. Facium in Com-
 12 muni eliget in subpresbyterum Eclesiæ men-
 13 ratæ, unde ipsi omnes Canonicis, et Parochis,
 14 ac Capitula utriusque Eclesiæ vocatibus, et
 15 consultantibus, idem Dominus Archidiaconus, vi-
 16 ce omnium, singulorum prædictorum, et to-
 17 tius Capituli, et potestate sibi tradita, in-
 18 stum elegit, solenniter in hunc modum. In
 19 nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Cum
 20 vacante subpresbyterata vacante Eclesiæ pro-
 21 portum Bonæ memorie Domini Guidonis
 22 de Casanova quondam subpresbyteri vo-
 23 cantis, vocatis, qui fuerunt vocandi, et pos-
 24 sent. Sic præsum omnibus, qui debuerunt
 25 voluerunt, et poterunt commodè interesse,
 26 placuerit, omnibus Parochis, et Canonis utique
 27 qui Eclesiæ supradictæ nominatis, qui ad hoc
 28 capitulum convenerunt die præfixa ad electionem
 29 eam futuri subpresbyteri celebrantem
 30 Et quia aliqua formula Concilio generali,
 31 discretis viris Dominis Francis de Capuoli
 32 sacros ordinibus, civitatis Eclesiæ, assignetur
 33 per me Martinum de Bulgares Archidiaconum
 34 Secretarium, vice omnium de ipso Capitulo,
 35 in subpresbyterum eandem Eclesiæ Secretarium,
 36 cui quæ omnes consultant, et dirigant vo-
 37 cas suos, virum utique providum, et discre-
 38 tum, litterarum scientia, et moribus, ac virtutibus
 39 actibus merito Commendationum, in sacros,
 40 et legitimam aetate constitutum, ac de legitimis

Combandy.
legitimo. illatissimo procuratore, in spiritualibus
et temporalibus plurimum circumscriptum, Sed
visum ego Martini de Vulgare Archiepiscopo
eiusdem Ecclesie, vice mea et totius Capituli,
ac omnium in cuius ipsa electione habentium,
ex potestate mihi a toto Capitulo tradita
et concessa, ipsum Dominum Jacinum,
invoctis spiritus Sancti gratia, eligo in Archie-
presbyterum Ecclesie Verulanis. Quam electionem
sic celebrata, praedicti omnes, et singuli eam
approbaverunt, et ratam habuerunt, atque gra-
tiam, et gaudio omni voce Deum laudantes,
ipsam electionem ad Chorum deportarunt, inter
interrogantes ipsum in Archiepiscopali sede, ut
est moris. Et deinde dictus Dominus Illustrior
vice mea et dictae Ecclesie Domini Archiepiscopi, et
Capituli, ipsius meo Clero, et Populo solen-
titer publicavit. Acta fuerunt haec in
praesentia sacerdotum, et Choro ipsius Verulanis
Ecclesiae, praesentibus testibus Nicolino d. Illi-
solano, Domenico, Simone Fornario de Bu-
gella, et Ubaldo de Crivello Custodibus praes-
entibus Verulanis Ecclesiae. Ego Curio de Guggio
Verulanis publicus Imperiali Auctoritate Notar-
ius, praedictis omnibus, et singulis interpres,
et rogatus haec testatur. Haec di, Scripsi, et
me subscripsi, et signum meum apponi
in testimonium.

30
Emanuel

Emanuel.

Inno 1843.

1. Emanuel de Glino nobilis Genuensis ex Comitibus Lanciae, consanguineus Jacobellae de Flisco uxoris Ludovici Hieronymus Dominici Gerullianus, ipso Ludovico admittente subleitus est Lombardo, teste Ughelesio in Episcopio Gerull. VI. Kal. Julii anno 2. Pontificatus Clementis VI. ex Regesto Vaticano Ep. 155, hoc est die 26. Julii huiusmodi anno 1843. Gaetio cum Regesto Vaticano loqui de consecratione, cum Emanuel statim post obitum Lombardi, a Capitulo Gerulliano electus fuisset, constat. ex sumpto eadem Pontificis apud Gerull. fol. 206. dato Avinionensi XIV. Kal. Julii anno 2. hoc est die 19. Maii 1843, in quo Clemens Guillelmus Cardinali Sanctorum quatuor Coronatorum, mandat ut boni Lombardi Episcopi Gerulliani mortui, recipiat ne pereant, eaque Sicarij, et Ministri Emanuelis electi tradat.
2. Pars de bonis Lombardi Episcopi, non modica post eius decessum, exstitit esse quæstionis, liquet ex descriptis Pontificis, nomenclaturæ relative Gerull. sup. ex ^{regestis} Bibliothecæ Vaticanæ. Epistola data Avinionensi pridie Idus Novembrij anno 2. Pontificis Ludovico de la Grange, seu Guiliamo Canonico Aquilensi, protestationem facit ut in eis vocandi debitor Lombardus Episcopi,

Emmanuel

eoque ad solutionem cogendo; Epistola data et
unione diebus februarii anno 2.º, scribit eidem
Iudovico Canonico Aquilano, et Carolus de Fel-
lari Montem Calenae Sancti Theonisti (de Mont-
sereno) Gerullensis Diaconus, et Lazarum Vicarium
Bucconensis Episcopi Gerullensis, aliosque locum
tenentes Lombardiae Episcopi Gerullensis, quibus
Cardinales Sanctorum quatuor Coronatorum,
curam demandaverat bonorum Lombardiae
ecclesiarum, recuperationem rationem earundem
bonorum reddere cogati.

5. Quamvis statim ab initio Episcopatus Buc-
conensis, omnia Gerullis, et videbimus, ceperint
esse pacatiora; nihilominus veteres Vicariorum
in et advocatorum gentium, ad eum nondum depre-
buerat. Non pauci ex eadem gente exulantes
patria vagabantur, alii carceribus muniti erant,
inter quos Christophorus de Colobiano Lincensis filius
noster Joannes, et Albertus. Hos libertati restituit,
atque Calenae Vicariorum fideles, et devotos iussit
Pontifex Epistola Joanni Archiepiscopo Mediolanensi
et Lucino fratribus et Vicariis, qui tunc
remota protulerantur, scripta et data et veniens 11.
Kal. Januarii anno 2.º, hoc est anno 1545. quam
ex Regestis Bibliothecae Vaticanae, nunciatum reperit
Guerini fol. 206.

6. Anno 1544. primum sanctam Episcopum (quam igno-
ravit illustratorem) inter Joannem Archiepiscopum
Mediolanensem, Lucinum fratrem Vicariorum, et
Joannem et Carolum Regiam, aliosque huiusmodi
Episcopos

orig. h. l. i.

aliosque huius Sabaudiae Regionis Regales, constat
ex Descripto Pontificis dato Avinionae d. Kal. Aprilis
anno. 2.º, quod ex Regestis Bibliothecae Vaticanae
reperit idem gener. fol. 207. Eo Colemanus
mandat Archiepiscopo Genuesi, et Episcopis, ^{ac} Verulanis
Episcopis, ut foedera servari curent ⁱⁿ inter Goan-
um Archiepiscopum Mediolanensem, Lucianum Ma-
tricum eius de Vicenontibus, ~~in~~ in Civitate et a-
gro Mediolanensi Vicariis Balaiae Romanae et Ebu-
lonum Comitum Arverni Senescalum et Capitaneum
Generalem pro Joanna Regina, Baro-
nem de Sabaudia, Goanum Montispenati, Elio-
manum, et alios Marchiones Salutarum, Dominos
de Genuaria, de Colimorino, de Ponzono, de Car-
recto, de Guisa, de Ceva, Marchiones, et Dominos
de Martini, de Valpurga, et de Martino Comitibus,
ac de Castromonte, de Bario, de Nivalba, de Bra-
ditio, de Limonitio, Franciscum de Calamondrana,
de Vercis, et de Coronato Dominos.

5. Ceterum Verulanus, post diuturnam intestinam
discordiam, tandem pacem, et tranquillitatem nocte,
ad recuperanda loca, quae olim ipsorum iuris-
dictioni essent, animum intendunt. Et quia
hoc anno 1344, sollicitudines fortassis Goanum
et Lucianum Vicenontibus, Civitatis Principibus, de-
nuntiare iubuit Goani Montispenati Marchioni
(is liquet ex Charta Aukivi Civitatis d. 20. Junii)
ut restitueret habeat Burgo, et Villa Grivini, Pri-
vincerorum, Palazoli, Fontanete, Liburni, et Blau-
pete, iam occupatos a quondam domino Theodoro

Immersi

quos patet, quae sunt, aut, quasi visidarium Civitatis Verulanarum; quaeque pertinent pleno iure, et pertinetunt Communi Verulanarum per tempora, quorum in contrario memoria non habetur, et quoad marem, et mixtum imperium, et omnimodam iurisdictionem, privilegia de facto dicto Dominio Marchione Eucherio, per vos Dominum Marchionem Joannem detentae, et detentor indebitae, et iniuste contra voluntatem Communis, et hominum Verulanarum, occupando ipsas terras, et marem, et mixtum imperium, et iurisdictionem omnimodam ipsarum terrarum spectantem pleno iure ipsi Communi, et Civitati Verulanarum..... quae quidem Dominus Marchio facere non debet, si veram amicitiam, et piam affectionem exerctat, qualem ad ipsam, et suos progenitores, Verulanarum Civis habuerunt ab antiquo; si utrum utrum hanc magis ex odio, quo specialiter non iniuste prosequatur, quam ex inuito, si divi liqueat, livore requiescere providant, si queramus. Sic nam Verulanarum Civitatem, machinis, et instrumentis bellis, bellique campes bus, et ex diversis mundi partibus, exercitibus usum divitiis, si per conquasationem, propter quas Civis Civitatis civem, et dictorum Principum et terrarum, et iurisdictionem ipsorum recuperandam, ad quas vota ipsorum omnium, omnino aspirant, intenden, et vires extender conquiverant. Quae denuntiatio subinde intimata fuit videm Dominus Marchioni in Castro Clavij,

6. ~~Clavij~~, et ligent ex alia Charta eundem Archiduci
 diei 29. Julii eundem anni 1544. Verum cum Ludovicus
 Hieronymus, postmodum se plurimum ~~egre~~ opera
 Marchionis intelligeret, ut vasta quae animo con-
 ceperat longe latiusque profundae dominationis con-
 silia compleret, denuntiatio in irritum rediit. Anno
 1554, cum obitum Georgii postunis ex Paleologa
 gente Montispirati Marchionis absque liberis, Mar-
 chionatus ad novum Imperatoris fratrem (Carolus
 V.) redactis esset, Veruthensium intermissam prosta-
 tionem coram iudicibus Caesaris repetierunt, et
 iam non Epidaurum solum, ~~sed~~ ^{et} Villa Epidauri-
 corum, Palazoli, Goutauro, Liburni, et Blazoti,
 sed insuper Carate ipsum, et loca s. Georgii
 prope Carate, ^{anc-} ~~Amiriani~~, Pauliani, Montisrati,
 Lombelli, Gabiani, Praxineto, Giccineto, Pomi-
 Rosignani, Cellae, Cartiellae, Ellinabelli, Ozzani,
 Soluzziani, Carpaneto, Morani, Paletae, Piorchatae,
~~Emiliae~~, ^{coni} ~~Palzotae~~, Villanovo, Grauziae Gazi
 prope Villanovam, aliisque non paucis, Duces
 ratorum Dominationibus, Episcoporum Veruthen-
 sium Conspiciuntibus, et antiquae atque diu per
 ipsos habitae possessionis iuvare, ubi reposuunt.
 Id constat ex actis hac de re agitis, coram
 Caesaris Delegatis, quae autographa in Archivio
 Civitatis servantur. Quid inde evenierit, vides
 bene in loco.

6. Emmanuel interea versabatur in Gallis, apud Pon-
 tipium, qui eius opera, et consilij, in difficiliori-
 bus criticandis negotiis, plurimum utebatur, certo

~~Samuel.~~

arto constituto salario, eidem ex aere Camerae
et postolice quotannis perfolendo. Rescriptum fol.
207. ex Regestis Bibliothecae Vaticanae, Manuscriptum
datum Avinionae prid. Idus Decembrij anno
tertio, hoc est anno 1344, in quo Pontifex mansit
Dns Pontius de Senotho Archiepiscopus Vindoburgensis,
cuius Ecclesiae Carnotensi, Collectori Apostolico, ut ex
pennia Camerae, duorum millium florenorum
summam tradat Episcopo Verulensi, debitam eidem
ab eadem Camera.

9. Gradidique Emmaunum iurisdictionis investiturae
Civitatis Verullanae Communi eidem civita-
tis per Papinianum de Glisco Vicarium suum
Generalem, praepositum s. Egidiae, constituta
Charta. Archivii Civitatis diei 18. Octobris 1344.
Verum hanc investituram prope limitate con-
cipiam, liquet ex alia Charta eiusdem Archivii
~~Civitatis~~, diei 13. ^{13.} Junii 1346, in qua Commune
Verullanae mandat Domino ~~Bartholomaeo~~ Bar-
tholomaeo de Albia, ut nomine Communitatis
petat a Domino Papiniano de Glisco Praeposito
s. Egidiae Vicario Generali Domini Emmaunli
Episcopi Verulensis, investituram eorum om-
nium, quae Commune habere consueverat
ab Episcopo, et Ecclesia Verulensi, hoc est to-
tius iurisdictionis tam Civitatis quam Crivinae
in illo, et ducatu, insularum, viciagium,
mundinarum Montis s. Laurentii, Grudini
inferioris, et ceterorum omnium, quae ad Ecclesiam
Verulensem spectant vigore privilegiorum Imperialis.

8. Anno 1346. Carolus VI. Ludovicum Bavarium, in
die contumaciorum erga Ecclesiam Romanam, deo
iterum percutit anathemate, atque Electoribus in-
git, ut ad novum ^{i Imperatoris} electionem ~~Imperatoris~~ de-
rent. Quare Palatinus Colonicus, Gerlachus
pantius, Goldwinus Grevicus, Maidolphus Dur-
foronius, et Joannes Boemius. Item salis duobus
Electores, vel adque voluntibus, vel forte non vo-
catis, quod Ludovico adhererent conveniunt
in Villa Mentiae, Grevicusq; diaconus, parochus
N. Moraviae Marchionem, eiusdem Joannis Ma-
gis ~~filium~~ ^{et} Henrici VII. Augusti regem, in
Imperatorem contra Ludovicum Bavarium
elegerunt. Ex hinc saevum bellum, Ludovi-
cum inter et Carolum, quod tamen brevi
restrictionem est, Ludovico anno sequenti, et pro-
prie ex vivo mlati.

9. Hoc eodem anno (Muratorius citat) Chron.
Petri Azarii) extensus Gibellinus, nempe Gethuarii,
Guardi, et Curiae, impotentis Solariorum
dominationis pertaesi, facta seditione, Solarios
perpulserunt, in illis dominum Henricum Mon-
tiperati Marchioni adscito. Solarii vicissim
magna foederatorum manu instructi, vastatis
hostium agris, circa obsidione praecurrant. Id est
Luchinus Tricronus, et Gibellinis advocatus. Ergo
Solarii praelio victi, pauci omnibus, quae ma-
gno numero possidebant, expoliatae, et Lu-
chinus ibi perit.

10. Anno 1347. Luchinus, et Joannes Marchio Mon-
tiperati,

Emanuel.

iunctis armis Bobbium, Dertouam, Albam, Chiusum,
et Valentianum expugnauit, atque omnia oppida ad
Alpys usque Goauas Reginas expugnauit. Valentianum
Marchisum, reliqua Vicrouite, in pacto ceperunt.
Hoc, tantisque successibus exultans Andreas VI. Sabau-
dum Comitem, et Jacobum Achaiae Principes, ne ualium
latius sequeretur, Lucchinum et Euanum Marchio-
nes armis aggressi, atque conuulso periculo, inpa-
ti clade prosteruerunt. Id. Illuminator.

11. Clemens Pontifex Goauas Reginas rebus conuul-
turus Emanuelem Episcopum Gerullensem et au-
cium suum in Italiam transiit, ^{ut} ~~floruit~~ et
cum Lucchino Vicrouite de pace ageret, et
oppida Reginas in subditiis, ablata restituere-
raret. Quae de re creditur apud Zener. fol. 207.
Menzetur Pontificum in Regis Bibliothecae
Vaticanae ad eundem Emanuelem, datum
Avenione VIII. Kal. Junii anno VIII, hoc est anno
1348: et aliquid Patriarchis, Episcopis, et. q. di-
bus praecipit, ut. Emanueli Episcopo Gerul-
tensi in Italiam transiit, quoniam utique
in singulis diebus, ad rerum illi recuperandarum
subsidium persoluant, datum Avenione 16. Kal.
Junii anno VIII. hoc est eodem anno 1348.
Ceterum Emanuel eodem anno, et non
multo post, in Italia fato usque liquet con-
documentis, quae iuxta debemus in Goauas
eius successore. ^{ubi} ~~ubi~~ decessit? Ignoramus. Scri-
bit Corbellinus, Testamentum Mediolanensi
didit, praesente Joanne Malabola Canonico
cellarii,

Verulam, de quo mox; et in eo curiose adscripta. *Emanuel*
ultim in Basilica Eusebiana ad honorem Beatae Ma-
riae semper Virginis.

12. *Emanuel* secundo floruerunt *Lazarus* *Elia*
Emanuel *Nyph*, *Agapellanus* *Elia* *Oliv*
Præpositus *Buzellanus*, et postmodum anno 1550.
Episcopus *Albericus*, ac *Pedemontis* *Gubernator* pro
Boaria et *propter* *Regina*: *Francus* *Malobaria* in pa-
nodico *Verulam*, *Episcopus* *Carvinius*, necnon
Antonius *Caquodis*, et *Octavius* *Laveris*, ambo
Doctores *Collegiati* *Verulamens*.

13. *Monialis* *S. Spiritus* *huius* *Civitatis*, nunc in re-
ta fuisse eamque *Eusebiana* *interdicto* *Eclesiastico*
suppositum ob *Terminus* a *Clemente* *VI.* *imperatoris* et
ab *ecclesia* *non* *solutis*, eamque in *descripto* *Papi-*
niano de *fluvio* *Præpositi* *S. Agathæ* *Vicari* *ge-*
neralis *Episcopi* *Emanuelis* *diei* *S. Junii* 1545, quos
habuimus in *Archivio* *Monasterii*, quo mandatur
Pavoli *Diocesis*, ut *Monialis* *prædicta* a *Censuris*
contractis ob *Terminus* *in* *Clementis* *suppositis*,
ab *eis* *non* *solutis*, *absolvant*, et *sublatum* *dula-*
rent *interdictum* ob *curiam* *Eusebiana*.

14. *Donatus* fuisse *dux* et *Spici* *Coronæ* *Domini*
ni, (quæ ad hanc usque diem in *Cathedra*
Eusebiana *pice* *operantur* et *coluntur*) *Martino*
Bulgaro *Archidiacono* *Verulamensi*, *divinus* *sup.* in
Lombardo *ff.º* 43. *Hæc* *de* *re* *autem* *est* *Char-*
ta in *Archivio* *Capitulari* *computa* *anno* 1344.
Tenoris *sequentis*.

11 *Martino* *de* *Bulgaro*, *cum* *Devotionis* *curam*

Emanuel.

11 Romanam contendit, abstinens de Advocatis & ex-
11 sidoni, S. Benigni Codisani abbate susceptoris benigne
11 fuit, et spinas duas in Corona D. et. G. C. de-
11 sumptas accepit, quas se dare proposuerat Abbas in
11 honorem S. Amiliani, prout in sequenti scriptura ap-
11 paruit. ——— et venerunt universi praesentes
11 pariter et futuri, quod Dominus Chiriacus de
11 antiqua Domus illorum de Ferridone, Abbas S. Be-
11 nigni de Codisano de Genua, ad Petitionem Ven-
11 erabilis Viri Domini Martini de Pulgoso Archiepiscopi
11 eorum Verulanis, moeris gratia, et liberalitate sua,
11 dedit Ecclesiae, et Capitulo Verulanis, in appen-
11 das lincas ad invicem colligatas, quas nunc in
11 Ecclesiarum Ecclesiae Verulanis, de corona quam
11 posuerunt Indici super caput D. et. G. C.
11 Avatores et vestri, quia pars dictae Coronae, de
11 qua illae duae spinae fuerant desumptae, fuit
11 translata per Sannicus de Partibus ultramarinis
11 et collocata in recto loco S. Benigni, in quo loco
11 adhuc existit ornata mirabiliter de Argentis,
11 quam devotionem illarum duarum spinarum
11 fuit ob honorem Beatissimi Amiliani
11 Episcopi Verulanis, qui iacet in Ecclesia catho-
11 drali eiusdem Civitatis, et qui fuit de Domus
11 antiqua dicti Domini Abbatis de Ferridone,
11 ita et taliter quod omni anno fiat in Ec-
11 clia Verulanis et honoranda dicti Beatissimi
11 Amiliani, et pro univoco annuae dicti Domi-
11 ni Abbatis, unum anniversarium in die fidei
11 ram, pro quo Anniversario Capitulum existentibus caplo-

in Choro, nihil tenetur solvere, sed propter reverentiam Crucifixi, qui talam coronam pro nobis postavit, quilibet Prelatus, Canonici, et Cappellani tenentur interire. Et praedicta fuerunt laudata, approbata, et ordinata per dictum Dominum Archiepiscopum, et Capitulum Verulanum, anno Domini MCCCLIV. Benedictus X. die XVI. Februarii.

Olim, quoad vigint ritus Eucharistici, celebratus officium de Corona Domini, feria tertia antequam Genium: nunc vero celebratur feria sexta post Dominicam in Albis.

16. Ad B. Amandum Episcopum Verulanum, fuerit in loco Genium, quod in tanta antiquitate, nihil certe definitur, hanc invito transmittimus. Verum quod fuerit ex iisdem rebus, sicut in nunc videtur Charta, et nominali in nostris scriptis, ut omni abhinc fide. Hanc stat quippe familiarum nomen, quae nunc sunt, ut omnes antiquae familiae iussantes, circa decimum aere communis saeculum, initium habuerit. Quae de re Carolus a Martin Petro Episcopus Novantus in fragm. fol. 16. Post Stationem, inquit, a Barbaris occupatam, antiqua familiarum nomina ita persier, ut neque in libris, neque in Chartis, neque in Inscriptionibus ulla apparerent, sed solum nominis nomina, de quo mentio est, Legatur, ut existimari non possit quomodo antiqua nomina familiarum, ad posteriora tempora

G. Samuel

potuerint pervenire; neque satis sicute quorundam
pactis hominum, aliis ab alio, per in barbara
in culas distinctum fit, nisi aliquando in Patris,
loire nominis, aut vero aliquo propria hominis
nij agnominis. quae quidem etiam ex lectione
structorum temporis villis, cognoscere per que
potest, velut apud eos qui Pontificibus, et Cardi-
nalibus scribere. Et pacto post loquens de
antiquioribus Archiepiscopis Mediolanensibus, qui-
bus Scriptorum Mediolanensium, et Catalogi tenere
affingunt, nomen fructus affigunt, subdit: quod cum
superioribus singulis. Archiepiscopis, familio-
rum temporum quidam affigunt, a veri-
tate historiae abhorret. In quem enim, inter
ceteros loquens Germanus Auctor Catalogi
Episcoporum Mediolanensium. ex te infra. I.
Caroli Honoratus, qui extat extor. par. 6, qui
non et utorum altorum Catalogi edito et Joan-
ne de Dei et Bibliotheca Vaticana.

16. Ex Archivio Capitulare, quod Papinianus
de Gladio Seculari generali, Episcopi Germanus
anno 1346. concepit Victori h. Petri de Gerla.
duas partes Germanum. Laus Cotii, qui bydi-
julus et instans propter, quarundem ipsum
iuribus est Episcopo Pontificia agente instans
tionis; et quod codem anno idem Victor dict-
um Germanus investivit Donum et prospere
vix.

17. Anno 1347. facta est unio Manuelis et Bar-
sebi, Clericorum et Matthei et Georgii de pro-
renam.

Russo   Emmanuel

de Carumna, S. Salvatoris de Casali Russo, S. Ger-
monis de Leignaux, S. Petri de Denain, et S. Qui-
ris de Clunago, quarum collatio ad Capitulum
pertinebat. Alique Chartam ex Archivio capi-
tulari.

11 In Nomine Domini. Amen. Anno
11 civitatis eiusdem MCCCLVII. Indictionis XV.
11 die IV. mensis Martii, constitutus in praesentia
11 Reverendissimi Viri Domini Capitanei de Glino
11 Praepositi Ecclesiae S. Martini, et Spirituales,
11 et temporales generales Vicarii Reverendi in
11 Christo Patris Domini Eusebii Dei et Aposto-
11 licae Sedis gratia Synonici Verulensis et Con-
11 tis, providus vir Scitificus Alchurys de Montilio
11 Canonicus Verulensis, et in hac parte iudicis Pro-
11 curator Reverendissimi virorum DD. Archidiaconi,
11 Praepositi, Convicarum, et Capituli Ecclesiae
11 Verulensis, ex parte ipsorum Dominiarum supplica-
11 vit eidem Domino Vicario, nec et eorum nominibus
11 quatenus in praesentia Praebendis, et simplicibus Bene-
11 ficiis Ecclesiarum S. Matthaei et S. Georgii de Car-
11 rumna, S. Salvatoris de Casali Russo, S. Germonis
11 de Leignaux, S. Petri de Denain, et S. Quirico de
11 Clunago, Verulensis Diocesis, ad provisionem, et
11 dispositionem, et collationem ipsius Capituli spe-
11 ctantium, nunc, et adveniens dignaretur de
11 ipsius Capituli, et Canonorum consensu
11 praebendum per dictam Domina Alche-
11 rium, ad hoc iudicium deputatum, Praeben-
11 de et officio, seu stipendio luminariae dictae Ecclesiae

Emmanuel

„ Vereturis, ex corpore in dicto Sindicatus Instrumento
„ contentis, de quo constat per chartam scriptam
„ et traditam per Simonem de Greggio Notarium
„ Verulanum, hoc anno, et indictione, die Veneris
„ secundo mensis Martii. Videtur praefatus Dominus
„ Vicarius, attendens, dictam requisitionem fore iustam
„ et laudabilem, ac consonam rationi, et per
„ dictam unionem, cultum regis divinum, et
„ utilitatem dictae Maioris Ecclesiae procurari ut
„ ea illuminationem, et ornatum Ecclesiae auctoritatis
„ pro eo quod redditus, et proventus sui stipendia
„ deputata, et deputata ad dictam luminariam
„ non sufficiunt operi illuminationis Attarium
„ et Ecclesiae praestatas, et quod dictae praestatas
„ sunt sumptibus beneficiis Clericali Ecclesiarum
„ praedictarum, quibus per Clericos Beneficiatos co-
„ muni, nullum divinum obsequium impenditur,
„ nec praestatur; quodque per provisionem ipso-
„ rum Beneficiorum fieri solitam Clerici Bene-
„ ficiatos earum, non tamen providetur Ecclesiae
„ quam personae, cum non residant in eadem,
„ per annuum vero pecuniam de ipsis praedictis
„ luminariis, et officio, seu stipendio ^{eiusem} ~~ipsius~~, pro-
„ videtur utilitate Maioris Ecclesiae potius quam
„ personae, pro eo, quod redditus, et proventus in-
„ dem non sufficiunt ad illuminationem ipsius
„ Ecclesiae, onera importantia; attendens quod ho-
„ nor, et utilitas praedictae Cathedralis Ecclesiae,
„ ad omnium aliarum Ecclesiarum reportum ducunt,
„ et includitur in eadem; et ad honorem, et laudem

Immanuel.
Dei et Beati Eusebii Patroni, et Potestatis ipsorum
honorarium, et Capituli, ex causis praedictis, omni
iure, et modo, quibus melius poterit, praesente, con-
sentiente, et assistente sibi, Praefato Domini et
Eusebio, nomine et vice dicti Capituli, ipsius Prae-
bendi, et Beneficiorum Clericalium eorumdem Ecclesiarum
cum eorumdem iuribus, et pertinentiis universis,
auferit vice et nomine praefati Domini et Euse-
pii, usus vires gerit, et auferuit, atque iuxta, et
annectit ad opus, et officium, ac stipendium lu-
minariae ipsius Ecclesiae Servituum, ita quod a-
ventibus, vel decedentibus Clericis Beneficiatis Ecle-
siarum praedictarum, praedicta Beneficia Clerica-
lia, et Praebendae, omnes singulis, et singulariter,
ac successore, prout quaelibet ipsorum vacaverit,
praedictae luminariae, et eius officio, ac beneficio,
et stipendio sint unitae, ita quod ipsis Clericis,
aut altero ipsorum Beneficiatorum vicariorum
Ecclesiarum adventibus, vel decedentibus, nullum
alterius Clericale Beneficium sit, nec esse reputetur
in eis, sed universum ius ipsorum Clerico-
rum, et redditus, et proventus eorumdem, plu-
rimo in eis remaneant, et perveniant operi, et of-
ficio, ac stipendio luminariae praedictae.
Et praedicta omnia, et singula, iussu Domini
Vicarii consentiente dicto Domini et Eusebio, nomine
Capituli auctoritate, omni iure, et modo quibus
melius poterit, approbavit, et auctoritate ordina-
ria decrevit, perpetuo valitura, praecipiente, atque
rogante praedicti Domini Vicarii et Eusebii,

Emanuel

per me et otarium imperceptum, per, et tradidit
oblium Instrumentum, ad dictamen unius, et plu-
rium sapientum. Actum in Capella Castri Epi-
scopalis Bugellae, praesentibus testibus Guillelmo
Cagnolio, et Presbytero Marco Renumalia Cheraursio
Baleria S. Stephani de Bugella. Ego Guillelmus
Renumalia Notarius de Bugella praesente Domini
Giovanni Triba, praesentibus omnibus interpres, et in-
de hanc Chartam tradidi, scribi feci, et in sub-
scriptis, et signum meum apposui."

Hae beneficia nunc amplius non superant.
quo eam perierint, nemini.

19. Charta per omnes, quae ab initio huius saeculi
in Curia Episcopali prodierunt, Bugellae datae legi-
mus. Quod nomen ex se non debet. etiam
involuntate Gibellinorum factione, et vicio-
sitate omnia prepotenter agentibus, Episco-
pi cum in civitate tutam amplius mansionem
non haberent, in Bugellae municipium usum
se repperunt, ibique habitationem pluribus
fecerunt annis. Hec est mentio praeteritum,
pluribus eisdem Populum Bugellensem, piden-
et utilem navasse operam. Ludovicus Scaglia
in Relatione sua Illustrissimo Monacho, quae
est apud Casanum. fol. 246, diei 6. apri-
lis 1573, reperit Transactionem. quandam, in
Guillelmi Cardinalis Sanctorum gratior for-
matorum, iustam anno 1340, Lombardum
inter Episcopum Verulensem, et communita-
tem Bugellae, in qua, haec de Bugellensibus

de Bugellensibus proculata currantur: Lignetigitur,
et celebris fama testatur, quod eadem Bugellensis
Ecclesia, quoniam ab antiquis temporibus creberrime
persequentium incursionibus infestant, constantissimam
fidelitatem, et opportunitatibus subventionibus Populi Ben-
gellensis, protenter adiuta convalescit, et de persecu-
torum protervia triumphavit. Interdum quoque
ceteris fere omnibus, praefatae Ecclesiae sub-
diti, ab eius obedientia, et veneratione subtra-
hi, hobuit ipsa Ecclesia, et ingiter habet solum
Bugellensium adiutores, solique pro Bugellensium
indeffeso subsidio, ceteris dominari subiectis.
 Ceterum terrore praefati Lombardi & vino-
pi, Bugellensium cum eodem attuerari cauerunt.
 Attentionis tunc acuta indulgentissima Transac-
 tione, paulisper sopitata sunt. Sed pro arcente
 tempore, Bourgen creverunt, et in apertam rebelli-
 tionem, et scleratissimam, hominumque proci-
tionem eruperunt. Quo de re infra.

Joannes Primus

Joannes 1.us

Anno. 1348.

1. Emanuelis, a Capitulo sublevis est eodem anno 1348
 Joannes de Elisco nobilis Fanensis, et ipse ex
 Domini Lavaniae, Emanuelis consanguineus;
 principis ingenii vir, et iurium Ecclesiae
 acerrimus defensor.
2. Inter Episcopatus, et potentioris Diocesis sibi conuicti-
 set,

Domine

conciliaret, coramque favore acquiesceret, pluris eisdem
investiturae, ut aiunt, concupit, et Praesertim Domini-
cis de Burcutio, et Domini de Arborio: Prioribus
quidam terras, Castra, Decimas, necnon Patronatus
Ecclesiarum Burcutii, Blandinati, & Pitoagii, Sanctae
Mariae de Bernarato, Casali Beltrami, Casalegii,
Robaschi, Landianae, Grontiani, Petianae, et
S. Damiani: Posterioribus vero, iura, Decimas Ec-
clesiarum, et districtuum Gattinariae, in feudum dedit,
sicut liquet ex Archivio Episcopatus, Advocatus
pariter perpetuo fecit. Quorum omnium opera,
magis deinde uni, ipse fuit, ut videbimus.

3. De Emanuelis Episcopi Bonis, post eius Mortem,
novacula Pontificis descripta refert summationem
Ferrar. fol. 207. et 208, ut sequitur. Clemens
VI. Magistro Lazario de Glicio Praeposito Bagel-
lensi, eius Capellano scribit, ut caveat, ^{ne} bona
Emanuelis Episcopi Verulanis mortui, quae
habebat, vel ad eum tempore mortis pertinebant,
percat; quare iure agat, et conpellat quos
oportet, ut ea restituant. Dat. Avinionae VI.
Kal. Octobris anno VII., hoc est anno 1349. Alia
eiusdem argumenti dedit Avinionae Kal. Octobris
eiusdem anni, Alberto Abbati S. Stephani, et eidem
Lazario. Datum Martino de Bulgaro Archidia-
cono Verulano, et Bernardino de Novedis Cano-
nico Eadonensi scribit ut super dispositione
bonorum Emanuelis Episcopi provideant, non ob-
strata cura demandata. Lazario tunc Praeposito
Bagellensi, Postea Electo Albani. Dat. Avinionae VI. Kal.

Donna Isabella

il Gazzata. Ma non resisto già che Lucchiano faccia
impignorio uar la moglie, come offerisce Platina. Seron-
do altri, accortasi ella, esser venuto il marito in cogni-
zione de suoi fatti, s'offerse a dargli il veleno, per
ui terminò i suoi giorni. Tutto chiaro, scrittore
contemporaneo, e ben informato di quegli affari, con-
ferma gli mandati accaduti nel devoto Pellegrinag-
gio d'Isabella del Fiesco, e delle sue Dame; ma per-
ciò che l'auere, e la tosse non si possono nascon-
dere, ne ebbe ⁱⁿ fine contezza il tradito Lucchiano.
Gli narrò un dì, di voler far in breve la mag-
gior giustizia, che mai auere fatta in Milano.
Rappresentata alla moglie, questa parola, sospetto,
e s'accorse, che la festa era preparata per lei.
L'esprio non volle dir di più, e terminò il raccon-
to con quel verso attribuito a Catone:

Nam nulli tamque noui, noui ego locutus sum.

6.

Depuncto Lucchiano, tota Imperii mole preceps unum Go-
norem etuberginorum Mediolanensem, eius fratrem,
diuinus stetit. Erat in Archivio Civitatis Charta
Dni 14. Decembris 1549, in qua Commune Veneta-
rum mandat Dominis Verutianis et putariis, ut offi-
colis de Hospitiis Conuellarum Communiis, ut officia
publica Civitatis vendant, aut pignorent ad
honorarium Donato Beanni etubergio Mediolanensi,
Dominis Verutianis, necnon ad stipendium nobi-
litatis solvendum, tam pudentibus, quam equitibus,
qui pudentibus sunt Civitate, et Castro Salogroliis.
Ex quo intelligitur, quoniam in auto positae essent
Verutianum ref.

6. Anno 1350. Communi Verulanam petiit ab Episcopo Domino¹⁴⁵
Verulensi, qui appellatur Electus, et in quantum eidem com-
muni in feudum concedere quidquid eius Prædictorum
Episcopi Verulanus, et Ecclesia Verulensis concedere
consueverunt, se paratum exhibens, debitum fidelita-
tis iuramentum ^{prestandi} ~~præstan~~. Estat hac de re Charta
in Archivio. Civitatis diei 29. Julii huius anni
1350, quæ confecta videtur Bergellæ in Castro
Episcopali super lobiam, prope portam subae, re-
cepta per Notarium Simonem de Ulanino. Etiam
investitura, iuxta petitionem concupa fuerit, pro
certo statu non prosumos. Etiam, nulla Charta
Archivi, sive Civitatis, sive Capituli, sive Episco-
patus, id indicat verosimile tamen est negatum,
supra in perpetuam quæ postmodum a Joanne
Episcopo gesta sunt, ut dominium Civitatis San-
cti augustini ~~reperant~~.

7. Eodem anno Joannes Episcopus, plurimum igitur
apud Joannem Archiepiscopum Mediolanensem,
tum apud Clementem VI., et Ecclesiam Verulanam
restitutur, ^{et} quæ occupata fuerant a Luchino
Grecomiti, Joannis Archiepiscopi fratre. Clementis
Joannis Episcopo non degit. Estat eius descrip-
tum Joannis Archiepiscopo Mediolanensi datum
conversione VIII. Kalend. Martii anno VIII., hoc est
hoc anno 1350, quo eidem restituunt, ut quæ
a Luchino eius fratre, Ecclesie Verulensi, oc-
cupata fuerant, quarumvis restituunt. Illud
in Regist. Bibliothecæ Vaticane reperit fol.
203.

Joannes

Quatuor abest, et Joannes de curia, impitoy Ponti-
ficis morem gerit, quod in eo intus huius, quae
adhuc sub Episcopi Sulpicii tenebantur, Bugellu-
is, qui ab Episcopo deferant, in tutelam accipit,
sublato interdito Ecclesiasticis, qui Refractorios Episco-
pi suppresserat, et impitoy Refractoribus, multo-
rum civitate, qui Bugellae, eius nomine eis dra-
unt, et rebelles contra Episcopum protegerent.
Hae in Archivio Communitatis Bugellae scri-
bit Ludovicus de Aglia, hae in re fidei Louph-
topinae, in relatione supra citata, missa Episco-
po Bonhomio, quam nobis servavit Casus,
fol. 242, et quae ita incipit:

« Il molto Illustre e Reverendissimo Signor mio
« Reverendissimo Monignor Gianfrancesco Bononio
« Episcopo di Ferelli.
« Desidero di servire a V. S. Reverendissima in ogni
« occasione, massime in questa, che mi ha coman-
« dato di cosa tanto lodevole, che trovando scatta
« ire, che trattassero alcune cose delli Reverendissimi
« Episcopi miei Antecessori, gli ne volpi dar rag-
« giungio. Ho usato qualche diligenza, massime nel
« vedere le scritture riportate nell' Archivio del Co-
« mune di Biella; ma o sia per le feste passate,
« o altra causa, sieno state smarrite, e perdute ne
« ho trovate poche, se molto antiche, de quali
« do a V. S. Reverendissima, un breve sommario,
« fedelmente cavato, come seguita; ed in una buona
« lingua raccomandandomi, humilmente li bacio le
« mani. Di Biella li 8. aprile 1575.

"Di V.S. M. M. Reverendiss.

Laminey

... Servitor

... Lodovico d'Aglio

Et quidem omnia quae ex archivio elici potuit, ne-
caratipium describit. Hugellensium tamen, repeti-
tionem, patriam studiosas, si non excusant, saltem
emolliunt satagit, eam in regnum Joannis Domi-
nium referendos.

9. Porro causam perditionis Hugellensium, narrati-
dem scriptor ~~huius~~ verbis: "L'anno, inquit, 1359, oltre
"la peste, che travagliò assai la Lombardia, per la
"quale si ottinse un' absoluteione a poena et culpa
"per tutte le persone di Biella, intricate in grandi
"fastidi per la lite di nuovo mastagli da Gio-
"vanni Fiesco Episcopo, il quale non estante la
"gravatione fatta coll' Episcopo Emanuele, per
"le missioni, sopra detta causa, pauro di fatto
"prendere il possesso delli beni, et heredità, ove egli
"pretendeva ragione; et più per lo dante del Vin-
"e gabbella del sale, che la comunità aveva im-
"poste per molte spese fatte sì nella fortificazione
"di Biella, come per sostentar la guerra per li Epi-
"scopi, et Santa Chiesa contro i suoi rebelli, e perse-
"cutori, confermato da detto Emanuele Episcopo. Et dopo
"Giovanni Fiesco, volendo impadronirsi d'entrambi di
"tali dante per debilitar le forze della comu-
"nità, provette molte signoramente contro la
"comunità, e particolari, fitandogli a tener l'
"arresto nel Castello di Mespiano, e sino all' interdetti-
"to. Onde fu per la comunità, appellato al-
"la

Jonnes

« alla Curia Archiepiscopalis di Milano. . . . . Et
« anno 1550. la Comunità et uomini di Biella, per
« potersi meglio dar sigore del Episcopo Giovanni
« Gino, fu accordo con Giovanni Viceroy et
« venovo, e signor generale di Milano, Serbellio
« alla città, e fu ridotta sotto sua salvaguardia.

Et hinc quidem origo fuit implacabilium ini-
micitiarum quae Joannes Episcopus, perpetuo
habuit cum Viceroyibus.

10. Alterius itaque subditi ~~procedunt~~ perductione,
et Viceroyum ingratam agendi rationem, cum
caetera non prospicerent, ad arma recurrit. Gona-
rus Viceroy, probe intelligens quanto cum Viro,
sibi res esset, Amodeum. Sabaudiae Comitem,
(Illustres. ad hunc annum 1556.) in suam partem
affinitate pertraxit, nuptus tradito Galatio Viceroy-
um, et nepote eius Episcopo Stephano, Blanca Comi-
tis sorore.

11. Decepit anno 1552. Januarii VI. eique eodem anno
suppositus est Innocentius VI. Anno 1554. diebus ultimus
obitus Joannes Viceroy Archiepiscopus Medio-
laniensis, Mediolani, et Serbellio etc. Joannes, scrip-
tis haereditis universae ditionis, illatibus, Harma-
bore, et Galatio fratribus, eius in Episcopo Stephano
nepotibus. Quippe bellum virtute potius quam bi-
crastinae disciplinae nomine illustrum, scribit
Galatium in Gobala Mediolanensem Antistitem,
sed minime Pastorem minime depuere, quamvis
et conservandis quae illi fuerit aliquando infan-
tractata scribit G. Soring in hist. Archiep. Mediolan.

Joanneſſus

Facta inter gratas divisione, Galatia obtinere
Verulam, Evocaria, Comum, Asta, Alba, Alexan-
dria, Berthonia, et plures terras in subalpinis: Me-
diolanum et Genoa pro indivisiſ habitae sunt.

12. Anno 1554. Carolus IV. in Italiam descendit, et Im-
perii coronam accepit. Hinc Franciscus inter et
Joannem Episcopum Verallensem,
~~Episcopum Verulam~~ duas pontificis conjugandas
fuit. Et hunc Coronationis Romae obsequium;
Petro Bertrandi Juniori, Episcopo Cardinali Ostien-
si, Commisit Pontifex; et interim mandavit So-
anni Episcopo Verulensi, ut Caroli lateri adhae-
reret, eique in omnibus per Italiam adiret.

Carolus die 4. Januarii 1554. Mediolanum ingres-
sus, magnificenter a Franciscis excep-
tus est, et die 6. in Basilica S. Ambrosii de more
Coronam Germanam ~~accepit~~ ^{accept}. Pluribus privilegiis
Franciscus immutavit Carolus, eosque Imperialibus
canonibus constituit. Galatio supra signante consensum
Franciscum Verulam scribit Coriis.

13. Remendum erat, ut, Joannem Episcopum Romanum,
in convictu Caroli obiente, Galatiam aliquando ⁱⁿ
~~in~~ ^{contra clerum} ~~clerum~~ in Civitate moliretur, et Epi-
scopi Ministros. Quare Innocentius Pontifex, supra
Nicolas de Francavilla Archidiacono de Sipontino, et ob-
breviatore, et scriptis litteris, quas refert Ferrer. fol.
208, datis et executione XV. Kalend. Martii anno
III. hoc est anno 1555. denuntiationis impet Galatiam,
ut dum Episcopus Romanus praesens abiret, penumiam
iniret a Clero, et Episcopi Ministros. Hoc idem significavit
litteris datis sub eodem die, ~~significavit~~ Communi Ver-
allaram.

Joannes 1441

Carolus Corona Superioris Romae donatus in C. et
pilis a Cardinali ostiensi, illius et in Germaniam
recepit.

14. Anno 1555. Joannes Montisferati Marchio, vicinus Vi-
conitum potentiae infestus, Arsam, Albam, aliquas
oppida subalpinae Regionis, quae per Vicconites,
tenebantur, suae ditioris fecit, ad hoc Leonardo Vi-
conitis filio notio Joannis Archiepi Mediolanen-
sis, opera utiliter usus. Quae de se acciderunt et
Georgius ad hunc annum: Et vero, ait, l'Arcivescovo
Giovanni, lasciato un suo figliuolo naturale, detto
Leonardo Viconte, il quale in vita del Padre, ha-
rendo havuto la Podesteria di Novara, si era por-
tato tristamente in quel governo, molti anni, in
modo che, vide tanto in disgrazia del Padre, che
più nol voleva sentir nominare. Per la qualco-
sa, egli insieme con Caterina sua moglie, si ridar-
te nel castello di Viapalla (Viagaglio) del Verulles.
Fu questa donna molto prudente, e unica figliuola
d'un Martino di Viapalla Signore di Palastro; il
quale primariamente l'avea maritata ad un Fran-
cesco Novaresio, richiama in Verulli, che non avea
se non dieci anni; ma aspettando il tempo conve-
niente al matrimonio, sopravvenne la morte di Mar-
tino; onde ella si maritò a Leonardo, il quale suc-
ceppe nell'eredità del moruo; perchè egli dimorava
a Viapalla, e per la vicinanza del luogo molto pra-
tica con col Marchese Giovanni di Montisferati, il quale
l'anno undecimo col mezzo suo, ebbe trattato con
certi Ghibellini ostigiani, scelti prese quella città,

quella Città, fuorchè il Castello, e poi ebbe con molti altri Castelli, e terre del Piemonte, tenute per Galeazzo Visconti. Joung

14. Papiæ noster, nequiquam obstinatus Vicentibus, lili-
chio consensibus Domini de Bucaria, dominatum
cepit, ibique Jacobum Hospitalarium in ordine du-
centorum s. Augustini, virum praedicationis et en-
terioris probitatis specie celeberrimum, sed ingenui turbu-
di et fractiosi, atque dominandi cupidum, repressit.
Contempto iuncto foedere cum Amadeo Sa-
bardine Comite, et annexato il Monte Verde, etova-
riam habuit pulchris inde Cornicellis, et vestitibus
versatis et Caballatis, qui factorem Gibellinorum,
iam dudum exulaverant. Emende Verutensium ter-
ritorium infestum habere cepit; quin et Civi-
tatem ipsam, teste Corio, obsidione circumit. Go-
suni Episcopus Verutensis, occasionem nactus, non-
nulla oppida, quae olim Eubusiae Verutensium, ditia-
uis erant, vi capta Vicentibus, et Marchioni
abstulit, et in suam potestatem redegit. Quarta-
rum postmodum a Summo Pontifice in praesent
restitutum, ut infra videbimus. Anno 1559. Gale-
atius Vicentius Papiam diram, diuturnaque obsidione
peractam, in ditionem accepit, fratre Hospitalario
Verutellae de potestate, ubi vi convincta s. Marii, vic-
turno carere universas interit.

16. Anno 1560. Regibus Albornoz Cardinatis Sabaudis,
Legatus Apostolicus ex pacto cum Joanne Vicentibus,
dicto de Oleggio, Bononiam, aliisque oppida circumvicentia
ista cepit. Bernabos Vicentius, multo conducto mili-
te,

Joanne¹⁷ milite, et ex Lombardia auxiliaribus Galatæ protrepi-
piis, atque commutibus instructis, qui iam diutius
et monente Urbis populo in iuliat, eam oppugnare
institit. Ead. die depositionem Innocentij VI. summas
Pontifex Primus statim contra Sixcentum sollicitus,
Joanni Gualtheri Episcopo, littera data occasione III.
Kal. Januarii anno VIII. hoc est anno 1565, quam ex
Regestis Bibliothecae Vaticanae refert Gualtherus, mandat
ut simul commutibus depri per nos p. p. ad Ro-
morum Sixcentum, oppida Eclesiae, et praecipue
Bononiam oppugnantem; cuius iubet ut adit Car-
dinali Sabiniensi, et apostolico Legato, eique procerum
et operam praestet.

17. Anno 1565. M. Septembris ex hac vita migravit
Innocentius VI. summas Pontifex, eique die 24. Oc-
tobris sequenti sublevis est Guillelmus Grimoardi Ab-
bas S. Victoris Mauriliensis, ordinis S. Benedicti, dis-
tus Urbani V. Invenit interea ardebat bellum, Galatæ
inter et Marchionem Montisforti. Joannes Epis-
copus, neutri adherens, sed communis discordias in pro-
pria vertus utilitatem, eo arma impiebat, quo-
re bene gerenda spe vocabatur, omni tempore
occasione inveniunt. Itaque Urbanus Papa mandat
Abbate S. Gusti de Scasia Laurentius Diaconi Epis-
tola data occasione VI. Id. Februarii anno 1.º
hoc est anno 1565, ut Marchionem et Galatæ dis-
cordias componat, atque Episcopo Gualtheri resti-
tenda curet quae a Marchione occupata fuerant,
et quae fuerant Galatæ certis conditionibus obliga-
ta; et simul inhibeat Episcopo ne se inter illos dirigit

divinages interrogat. Quod duobus alijs Epistolis datis
ut supra, significat Galeatio, et Marchioni, ejus admo-
nus, ut perveniant Abbati S. Juste ad id usque. Et
pariter sub eadem die dedit Episcopo Verulanensi,
mandans ut desistat a bello, et ab offensis Marchio-
ni inferendis: et id ipsum verbum Marchionem ca-
vet. Sed cum Abbas S. Juste nihil proficeret, litten-
ram dedit Pontifici datam et veniens V. Kal.
Octobris anno 1.º, Marchio generali ordini fratrum
Cisterciensium, eadem mandans, ut cum Abbas S. Juste
novum pacem ad exitum perduxerit, et omnes
difficultates, quas cum iacet, sicut alias fecit. Alie-
ra Epistola data ut supra, eadem mandans ut
cum Marchio quacunque quod Episcopo Verulanensi
occupat novam pacem. Ipsius Marchionis, per quos
restituendis silentio facta non erat, iubent Episcopum
reddere siquae occupaverit, modo Marchio et ipse
restituatur. Hanc rescripti generatim ex Regis Bibliotheca
Vaticana.

18. Scribit Corinthus Galeatium. Hieronymum. anno 1562.
Piscardum de Capotis nobilissimum Verulanum, qui olim
quod cum plurima gratia volebat, Hieronymi, suspen-
dio usque, quod in Præfatus patris administratione,
cui præpositus erat, multis versatus esset.
Sæva peste 1561. totam Lombardiam correxit,
et Verulam præcipue duas partes ex tribus homi-
num absorpsit. excepit alia calamitas, quæ
agrum Verulanum penitus destruxit. Angliæ Joanne
Montisperati Marchione in Galeatium Hieronymum
conducti, Regionem eam per homines exhaustam,

Joannes

primo expulsi sunt, deinde ferro et flamma consum-
pti, ut pene nihil reliqui fuerint.

19. Anno 1564. Urbanus sextus Archiepiscopus Cardine-
m I. Elorutti legatum suum in Italiam
misit, ut de pace cum Vicentibus ageret. Die
undecima Januarii Cardinalis Verulani ingressus
est magno praesulum, et equitum comitatu
potus. Die 15. Mediolanum se contulit, ubi tan-
tum negotiatione, auctoritate, et sermone valuit,
ut Maximilianum Vicentem, qui diu cum Ec-
clesia Romana, in bello fuerat, ad pacem, et ad-
stipulanda, quae ab eodem abstulerat, con-
vulsit. De pace quoque Galatium inter et Mar-
chionem Montepertati, cuius inter eos tres annos
praevidente adlaboraverat Abbas I. Gusti de Luca-
ria, et Universi Generalis Fratrum Minorum, pro-
puro successu actum est. Per omnia haec
tranquillitate redivit, obstitit Joannes Episcopus
Verulanus, qui aequo sensu in pace praetermis-
sum, et quod caput erat, se inscio inter Vicen-
tem et Marchionem, de oppidis et rebus, quae Ec-
clesiae Verulanae erant, conventum fuisse, Galatini co-
piae quae in agro Verulano erant, infestis persequi
coepit armis. Galatini, cum postea omnino experti
esset, ut Episcopum emolleret, atque ad pacationem
traduceret civitatem, tandem maiori copiato
exercitu, in territorium, quod adhuc Episcopo
erat, impetum fecit, et castrum ellipsa
pugna adgre-
sus est. Ob id Episcopus Galatini
elatus, factus, ardentius in bellum iit, et multis

et multis partibus praefectis, non solum sua tutelam esse, Joannes 111
sed etiam bellum in territorium Mediolanensem
intulit, ut ad illorum obedienciam Galatiam coel-
leret. Supra praeterea id, qui ad Galatiam proce-
deret, aut eadem se dediderant, idque nactus esset,
in eos severa punitione auscultaret. Unum verò,
nullasque caudas, nulla quae Galatia ab Episco-
po erat.

20. De quibus omnibus cum plurimum apud huius-
modi Pontificem ^{Joan-} praesentaret, et vehementer rogaret,
ut Joannem ad aliam transferret Episcopatum, Urbanus
eidem composuit Epistola data Conventionis IV. Non.
Martii anno III. hoc est anno 1363, promittens se
Joannem Episcopum ad aliam translaturum Ec-
clesiam, cum occasio commutationis idouea, et con-
veniens illius nobilitati occurreret, quo deventus
transferretur: iubens interea, ut occupato Ecclesiae
Genetensi restitueret, et exercitum amoveret; addens se
missurum Joannem abbatem S. Mariae Florentinae,
ut pacem inter illos componere studeret. Deinde
altera Epistola data Nonis Martii eiusdem anni scri-
psit Joanni Abbati, ut curaret ea quae non dicta-
rent. Mandavit pariter Andream Cardinalem S. Mar-
celli Legatum Apostolicum, ut Joannem abbatem ganu-
larium suum destituere pro ea pace non differret.
Cum Galatiae Pontifex significasset se in adventum
abbatis exercitum amatum, modo Joannes Epi-
scopus remitteret offensas; Urbanus littera data III.
Nonis Aprilis eidem remisit, ut exercitum amoveret
ante adventum abbatis, addens se Joanni Episcopo

Joannes ^{et persans} scribere ut offensas ^{et persans} remitteret ~~persans~~. Joanni vero &
prinopo littera data V. Id. Aprilis eiusdem anni scripta
Galicatium provincie per Manuelem de Bourgo Iuris-
peritum Vicarium suum, se exercitum amoturum
e castro Elperani, modo ipse remittit offensam commu-
niter, et privatam, et veniam dicit praeque iis locis cum
pustulis nec manibus, quas se Galicatio dediderant, cum
se defendere non valerent et iubet ut conditionem adimplere
at. Ultriusque obtemperatum est. Unde Urbanus Iur-
bens Galicatio, littera data VIII. Idus Maii eiusdem anni,
eum laudat quod exercitum amoverit, ut Urbanus Doctor
eius Vicarius repraesentat ab obsidione Elperani, et bona
Eclesiae occupata tempore belli cum Joanne Episcopo
supra gestis, restituerit, paraturque sit caetera, quae po-
tius prius leniora restitueret, modo Episcopum alio trans-
feratur, et Ecclesiae Verulanensi praeficiatur. persona sibi
grata: eadem commendat eandem Ecclesiam, et pollicetur
se Episcopum transferendum, cum idoneam occasio
fuerit occasioque. Et ita pax Episcopum inter
et Galicatum firmata est, brevitatem duntaxat.

21. Id. eadem tempora (Orhon. Bonon. to. 18. rer. Ital.) in-
gens locustarum nimbus in Hungaria cumque, unde
versam Lombardiam inundavit. Ferunt solus obitus
cum in aere elevaretur obscuratum, et tantam fuisse
multitudinem, ut non nisi duobus hominibus, eorum
transitus fieret. Ubiunque consistebat, herbas stru-
cta depascere solent.

22. Galicatus Vicarius, novum quidam oppidum Joanni
Episcopo restituit, ad Bugellam, contra pedes, sibi
restituit, et Bugellanum perductionem a porto per

aperte fovens prore. ^{itaque} Quingus igitur annis adger et ^{Lotharius} ~~Lotharius~~
Galeatio infans, et venionem, quo filio ~~assessum~~
Carolus IV. Imperatorum audiebat, se contulit an-
no 1368. Ibi apud Pontificem, et Imperatorem
graviter congruenter de fide a Galeatio violata,
ut contra eum se muniret, et iurisdictionem ab Im-
peratoribus Gerulensi Ecclesiae in civitatem, et viciniam
suum civitatem Gerulensem, qui pro maiestate
a Galeatio turbata, concessa. reparet, ob Impe-
ratorem confirmationem donationum pergerant
et Imperatoris Ecclesiae Gerulensi factarum, au-
thenticis Clausulis obtinuit. Accipere et Melchior
Gerulensi, Diploma confirmationis

¶ In Nomine Sanctae et individuae Trinitatis,
¶ Felicitas. Anna. Carolus IV. Divina favente Clementia
Romanorum Imperatoris semper Augustus, et Boemiae
¶ Rex. Ad perpetuam rei memoriam.
¶ Etsi de inextinguibili maiestatis benignitate
¶ mentis, in singulis subditorum nobis, commodis
¶ nostra delictis clementer, sanctorum tamen Ec-
¶ clesiarum commodis, et quiete, ac ipsarum prom-
¶ sandis honoribus ad laudem Dei, et nostrae salutis
¶ augmentum, sicut et apud Imperialis Digni-
¶ tatis tenorem officio, sinceriori semper affectu di-
¶ gnamur intendere, ut eis, quos divina providentia
¶ nostro dytato curavit ministerio, sub felici no-
¶ stro regimine, animi tranquillitate sincerius
¶ evolvantur Altissimus, quante gratioris viderent
¶ nostras protectionis specialiter praevidi commu-
¶ niter, et largissimis donationum nostrarum generibus

Jauné 114

consolari. Oblata igitur pro parte Reverabilis
Episcopi Episcopi Verulamensis, Principis, ^{et} Devotissimi no-
stri dilecti petilio continetur, quatenus omnia, et re-
gula Privilegia, et specialiter inscripta, gratia,
libertates, immunitates, et iudicia per Divos Romanos
normas Regis et Imperatoris praedecessorum nostros
Eulensium Verulamensis comites, et comissa, tradita, et
tradita ratificare, approbare, et innovare, et de novo
concedere, auctoritate nostra Caesaris gentilibus di-
gnamur, quorum privilegiorum tenor sequitur
in haec verba. "Iste ad extensum recitatur Diplo-
mata Imperialis Frederici I. de anno 1152. Otto-
nis III. de anno 999. Henrici III. de anno 1054. et Hen-
rici IV. de anno 1090. quae nos supra in loco re-
linquimus. Deinde pronuntiat. "Nos igitur praefato-
~~rum~~ ^{Praefectorum} nostrorum ~~et imperatorum~~ vestigiis inherere volen-
tes, nostras condonatorias oculis attente perspectis,
dictam Eulensium Verulamensem multiplici libertatibus
et honoribus praeter ceteris, multipliciter insignitam,
grata etiam obsequiorum fidei, et devotionis parita-
tem, quibus eadem Episcopus, et sui praedecessores
nos et sanctum Romanum Imperium flagrantibus
amicis, et solertibus studiis serventibus honorabant,
quidemque Eulensium Antistites similes facere pote-
runt, et debent praestantibus in futurum, praes-
sertim cum iusta petentibus non sit denegandus
assensus, et superdicta de fonte rationis emanant,
animis deliberato, non per errorem, aut improvide,
sed ex certa nostra scientia, omnia, et regula
Privilegia superscripta, prout de verbo ad verbum,

in verbum, presentibus inferantur, ac gratia, libertas
 et civilitas, ac iudicia, quibus sacrum No-
 minis Imperium, eandem Veritatem sub-
 stantiam, et eadem Præsentia, hactenus insignivit, in om-
 nibus nris tenoribus, prout, actualibus, et sententiis, et
 clausulis, sicut iuste, et rationabiliter proceperunt,
 ratificamus, approbamus, et de novo concedimus, et de
 Imperiali nostras Potestates plenitudine, presentibus
 confirmamus, nostris tamam Imperii sacri, et aliorum
 iuribus tenet salvo. Nulli ergo hominum liceat
 hanc confirmationis nostras paginam infringere, aut
 ei quovis modo temerario contradicere, si quis autem hoc
 attulerit præsumptum, gravem nostrae Maiestatis of-
 fensam, et poenam centum librarum auri puri
 totius, quoties contra factum fuerit, se noverit ^{invenit} ~~invenit~~ ^{esse} ~~esse~~
~~subdito~~ ^{sumo} incursurum, quarum civitatem Imperiali
 acrio, residuum vero partem civitatem propositam usque
 volumus applicari. Signum Serenissimi Principis et Domini
 Domini Caroli IV. Romanorum Imperatoris, electissimi,
 et gloriosissimi Romanorum Regis. Hæc sunt Reverendissimi
 Bartholomæus Episcopus. Sacras Imperialis aule Cancellarius,
 Theobaldus Romanensis, Marguardus Augustus, Lambertus
 et alii. Eubianum et alii, Illustris Rupertus Comes
 Palatinus Rheni, Sacri Romanorum Imperii Archidia-
 cæus, et Romanus, Ludovicus et alii, Boemus
 et alii, gratia, Serenissimi Regis Francie et alii no-
 stri carissimi, Karum ~~Henricus~~ ^{Henricus}, ~~Henricus~~ ^{Henricus} et alii
~~Henricus~~ ^{Henricus}, Bolde Episcopus, et alii, Cestinus Dux,
 Spectabilis Archidux Sabaudie, Burchardus ~~Episcopus~~ ^{Episcopus}
 Burgundus Imperialis Curie, Magister ~~Prædictus~~ ^{Prædictus} senior
 et alii, Henricus, Henricus, Burchardus Magdeburgensis,
 Rupertus Lignicens, et alii.

Joannes

Senior
" Joannes de Lingg, Dominus Langravius de Lautenburg,
" Ladovinus Junior de Otting^{ant.} et Henricus de Sinsburg^{et}
" bonitate, et alii quamplurimae Barones, Nobiles sacri
" Imperii fideles praesentes, sub Nostrae Imperialis
" Maiestatis sigillo, testimonio litterarum. Datum
" et unionis anno Domini MCCLXX. Indictione III. VII.
" Idus Junii, Regnorum nostrorum annorum IX. Imper-
" rii vero XI."

Inter Pontificem cum Imperatore agebat de pace
contra Vicentium incendo, quod anno sequente
sanctum est, eique constitum suum aperuit de se
in Stationem transgrediendo, ut propriis praedictis assistent
23. Anno 1567. Urbanus Pontifex, summa omnium laetitia
in Stationem descendit, et die 14. Octobris Novam in
pupam est; quem deinde anno 1568. ingenti exortu
subsecutus est Carolus IV. Augustus. Haec dandum
erat hujus apparatus Vicentis pte. Galeatus Jo-
annem Episcopum suppliciter ipsum proque
aliquid vultu se uolui, cum de hoc apud Pon-
tificem quaesitum, scripsit Urbani littera data
apud Montemflanconum IV. Idus Septembris anno
VI. hoc est 1568. etiam Episcopum iure de ipso
quaeri, quod Urbani catha retineat; nullum au-
tem tractatum adversus ipsum habuisse; idcirco
propterea ut catha restitueret. Eodem anno illa
quingenta vix Regia Mediolani celebrata sunt
nuptiae Violantis filiae Galeati cum Lionello
Clarentino Duce, Archiducis Regis filio; quos Regellus
et eius quique, in perditione adversus Episcopum
persistens; numeribus proinde sunt, ut habet
Liofapm

supra laudata Ludovici Scoticus.

Joannes 14

Ab. Anno 1569. Vincuntis tanta sagacitate se gerunt,
ut tandem cum Pontifice, et Imperatore de pace
convenerint, quae die 19. Februarii publicata est.
Bellum Galaticum inter et Maubionem Montis-
ferati denuo exaruit, qui Galatius Albani, alia-
que oppida in subalpibus acceperat, et viciniam Galati-
tanum, Casale, aliaque oppida, quae iuxta Maubio-
nem erant, obtinuit. Episcopus Verulanus quoque,
contra Galaticum, qui Bugellam, aliaque oppi-
da Calabriae Verulanis, restitutum remeabat, in ausu
stetit, contra Galaticum, velato e speula munuspe-
ctans.

Ab. Anno 1570. Urbanus Papa, rebus Italicis utrimque
compositis, et ingravato ingente omnium morborum
convalescentem reputat, et paullo post in morbum inci-
didit, quo defunctus est die 19. Decembris; et quod
die 30. eandem suffragatus est Petrus Bologninus San-
ctae Mariae et Urbis Diaconus Cardinalis, Grego-
rius de. nuncupatus. Galaticus tandem pacto pre-
dore, Verulanum Episcopum in vestis arripere
qui coepit. Sed intercepit Gregorius Pontifex, nunc-
dum Epistola data Avinionis Kal. Aprilis anno
1571. hoc est anno 1571. Raymundo Abbate Pouchensi
Francisco Apostolico, et Galaticum ab offensa Epi-
scopi et Calabriae Verulanis, averteret. Joannes
eodem anno 1570, Gebrecht Adurno a Magistrate
deputato, Dominum de Campopregorio, Petrum Gibe-
linum, in Duce elegerant. Et inde Glori, alique
poterant Gualpharum e civitate eicere. Joannes

Episcopus

Episcopus Verulanus, in auxilium consanguineorum
aratus accurret, Sannam oppugnetur. Gregorius ^{Pontifex}
tunc, ut tam perniciosam bellum prohiberet, Epi-
scopo sub H. S. et omnibus annos, ut obstricta
fodere rebellium Eubina in expugnatione Sannae
et se ad pacem deponeret. Eodem die litterarum
rite dedit Dominico de Campo Gregorio de Sannae
nuntium, ut ad pacem et Revolucionem reu-
ret Joannem Episcopum Verulanum, et eius
consanguineos: item etiam Ebonae Generali
Militum, ut iungeret apud Duce, et Episco-
pum pro pacis. Etiam praeterea etiam ad
hoc, Petrum Petrovici, scribens iterum Episco-
po Verulano, et aliis Nobilibus de fide littera
data Idibus Decembris, ut se promptos redderent
ad constitutionem pacis faciendam cum Sannae
nobis, et credent evadere.

N.B. Anno 1542. 18. Martii & civis cepit Joannes Eloulio
Elouliano, scripto hanc totam vitam secundotto,
sen secundotto eius primogenito, nondum proba-
tatem egero, suo futele et horis Duce Gregorian-
is, et Eloulii (omnis) Sannae. Joannes Episco-
pus Verulanus, tempus advenisse ratus, quo tunc
olim Eubina Verulani, a Elouliis cepit
videtur, paxillo bellum indicit. Sed obstitit Gre-
gorius Pontifex, scribens littera data H. S. Sannae
anno H. Eloulio Generali fratrum Eloulium, ut
pacem componeret.

27. Inter ea cum nimis Sannae potentia, omni-
bus fortibus esset, contra eos opera Duce Gregorian-
is.

Joannes V.

erat, quam quae prout verba perspicue patet. Itaque
conspicue novellus Praefecto castri familiaribus, nocte mi-
litem, in castrum immisit. Conspicuo castro, et interfectis
qui presidio erant, atque Praefecto cum filijs civi-
um conicito, postero mane Episcopus urbem intravit,
et cum eo advocatis omnibus, qui iam dudum ab urbe
conclaverant. Praetor, et militarium duas, se in aram
recipiunt. Et etiam conspiciunt Editiones, et reliqui
Gibellinorum partium, qui se hostium furori subs-
istere poterant. Eiusdem urbis directioni tradita,
Haec mandat illudator. ad hunc annum et Gazata.
Urbum recensit, constructiones curaverat Galatius, sed faci-
um expensis illas habentur Chartae in archi-
vio Civitatis ab anno 1367. ad 1372., quae docent
Communi Gerullatum non paucos esse domos adha-
rentes urbi constructionem, praecipue a Monasterio
S. Stephani postea appellato della Cittadella. Ab-
soluta est constructio anno 1372., latius, profundiusque
fossis, vallo, et muro, calidissime munita propinquitate
Episcopi, capta urbe, fossa, et aggeri circum-
vallare instituit. La Cittadella, ait Gorius, che ancora
si mantiene in fede di Galeazzo, fu nel mese di
Novembre dal Visconte serrata con profondi fossi,
ed alte palamete, di sorte, che alcune non vi poterano
entrare, ne uscire senza pericolo della morte.

30.

Itaque 1374. Episcopus totius viribus annu aggruare
negabat. Galatius aderat, ut subsidia, et munitiones
intermitteret. Episcopus in antea positus Gregorium
Pontificem, per Joannem Episcopum civitatis etiam
viam apostolicam, admonuit, ut opem ferret. Resol-
fit

Joannes

Reverentissimus Pontifex Innocentius tertius litteras datus Salloni
archiepiscopi VIII. Kal. Julii anno IV. et edidit quod Episcopus
negotio Venetiarum quem perire non possit, nihilominus
procuratoribus et Germanis Venetiarum Ducebus, et Phi-
lippum abbatem S. Andree, qui Galatia adhae-
rent spectantibus, illo privato, si ultra schismatum
fore videretur, eundem Episcopum interim invasum
se ait; mandatumque ut administratorem constitueret
ex Episcopis Goldasparum de Rosy de S. Agatha eius-
dem Monasterii Canonicum, donec aliud statua-
tur de Philippo. Hoc ipse frustratus Episcopus, ubi
loquens cum intellexit Galatium nunquam egisset,
ut munitionem in artem importaret, et obvia
ad sanctam Germaniam properit. Commissa pugna,
Galatius perdidit, fugaturus. Quod ut cognovit
Pontifex eidem Episcopo scribit litteras datus Constantiae
nonas Julii Ducebus XVI. Kal. Augusti anno IV. cique
hortatur ut defendere nitatur cum Eusebio Ven-
etiarum, eum laudat de relata victoria apud
Germaniam; eidemque mittit per Albertum
Galatium, aureos florenos 15000, et alios 5000 per
Ludovicum de Parma. Cum itaque nulla am-
plius suppetiarum superesset, et de meteo Arn. in-
veniri esset angustis, deductio facta est solis
personis et rebus, teste foris. "Le milizie Ponte-
"fice, (sicquit illustratus in auctoribus ad hanc annum),
"che col Visconte di Verelli, apud Verona la Battaglia
"di Verelli, dopo aver impedito i soccorsi, che o-
"invio Galeazzo Visconte, e ne impadronirono; con
"che tutta quella città restò all'ubbidienza della Chiesa.

Invenit

31. Eiusdem Episcopus Episcopus, alioque ciuibus pactionis, relictis
rebellis proscriptis, coramque bonis publicis, et Episcopo
dixit. Et habemus et charta ecclesie Conuentus
Francie huius civitatis, in qua Episcopus Fratibus eius
dem Conuentus, remittit quatuor domos, quas Ecclesia
eius clout, inuentis apud Calisiam s. Gratiani, huius
pactionis pactionis: Joannes Dei, et Episcopus sedis
Gratia Episcopus Gerullis et Bonis etc. Cum et
que Herardus de Episcopus filius: Dominus Raynerius
Geobry de Episcopus filius quondam Dominus Gal-
lidus, Raynerius pactionis, colligati, et aditus Gr-
atiani de Episcopus de Calisiam, et Herardus Calisiam
Raynerius, et Dominus Episcopus Raynerius, et Sacri Imper-
ii, privati, habet per nos omnibus bonis, ma-
gistris, et immo, inibus, et gratias, et curis, curis
bonis, magistris, et dicta coram bonis, confirma-
tionem sedis episcopalis, dicta vobis etc. Actum,
et datum Gerullis, anno ccccxxv. Innotuit III.
die III. Februarii, Pontificatus Dominici Episcopi Papae
anno v. in Calisiam s. Gratiani ordinis Illinoium de
Gerullis, in Corpella s. Episcopi. Post hanc pactionis abique
Episcopus Episcopus, et pactionis, universam pactionis
dixit. De quibus omnibus, cum per legatos
suos, Pontificem certiorum fuisset, respondit Pontifex
littera data Calisiam IV. et anno illius anno v. p
cum bonis magistris de abis. bene gestis, pro Ca-
lisiam magistris, quomodo modum et intellectus
et dixit et in ipso legatis, hortatur ut persistat.

32. Eodem anno 1375. Galatius Episcopus, Joannem
Episcopus Episcopus, innotuit innotuit, innotuit

Joannes

adoleverunt sui juris sunt omni potestate, omnesque
constituit administratores Verulanorum, et occidit, et
mandat, et casualis s. bonis facta illi potestate bella
gerendi, et pocius firmata. Si habemus ex Corio
ad hunc annum: L'anno, inquit, di nostra salute
emillecxxxv. alli viii. di gennaio, Galeazzo Visconti,
voleudo rinovare la guerra contro Casale, emanando
giuoco Galeazzo suo figliuolo d'età d'anni xxiii.,
era di grand' ingegno, assequandogli il governo di
essa Verelli, et Lepandina, Casale sacro ducato, et altri
luoghi, sopprimendo che protesse. In la guerra, et
breve la pace col conte di Savoia, riservandosi però
la suprema potestate autorta, et titolo di principe ge-
nerale.

33. Interdum vicinioribus annis indigne praesentibus, de pace
agere inciperunt; sed negotiationibus ob invidia quorundam
vicinitatis diffinitatis, in instam reverterant. Induciae pactae
sunt ad annum. Joannes Episcopus, rebus domesticis
compositis, contra Sarracenos, corollis, et arma convertit.
33 colligimus ex littera locatipis, data excommunicatione Kal.
Septembris anno v. hoc est anno 1375, inquit Episcopus
scribit quod cum intellexerit ipsum pro
Constitutis, et ait, in Lombardia congregatis, quae
Germani civitate damnum illatum. videtur, inquit
de re, congregata sit Respublica, tametsi minus cre-
dat, praecipit sub poena excommunicationis ut resistat,
si forte sit vicium, ne odia contra Ecclesiam con-
citentur.

34. Anno 1376. Florentinis auctoribus universae pene, Gu-
sciae, Pici, Glauiniae, et omniaque civitates, atque

Joannes

quidam a Pontifice depuravit. Quare Pontifex, rebus
suis in angustia positus consulere volens, pacem cum
Galeatis componit. Inter pacis conditiones, praecipua
fuit, quod Venetae Galeatis restituerentur. Sed ne
ea sortitus esset, incidebat obstaculum Joannes Epis-
copus; unde insidius opus fuit, quibus tandem an-
no sequente, ut videlicet, Galeatis obtinuit, quod
optata ei, et arvis non poterat. Et Papa, ait illa-
torum cum annis ad hunc annum in gaudio, reversum
pax, non Galeas Visconte, relinquendo a lui la citte
di Verelli, castello S. Giovanni, e circa ietti altre
castella nel Picentino, Tevere, e e Veronese, con che Ga-
leazzo sborsasse in varie rate, ducentomila fiorini d'oro.
Ma spingendo il Visconte di Verelli a restituire Ver-
elli, Galeazzo accettò al popolo solennemente l'anno
sequente, essendo stato tradito il Visconte dai suoi capitani
prigionieri.

52. Anno itaque 1377, cum Episcopus esset in castro
Buzellae, instigante Galeatis, ab oppidanis suis, ut
huic copiam per provisionem capitis est, et in re-
um tractatus. Coram scribit id actum epi impator
et quidam comitis Sabaudiae, qui paulo ante multi-
tudine in civitatem radierat: Giovanni del Fiesco,
ait, Visconte di Verelli, in modestia del quale, per
epi venuto capitale di Visconte, il Pontifice ha-
mon cominciato il dominio di quella citte, essendo
nella terra di Biella, in temere a persuasione del
Conte di Savoia, cognato di Galeazzo Visconte, fu
detto prigioniero, e posto in carcere. Certum est Ga-
leatis ex grege Episcopus Buzellae recuperavit,

Jugoten Joannes / 119

recuperaverat, sacros tractatus cum Bugellensibus ha-
bere ~~negotia~~, quorum alterum sibi benivolentius
culianus. Davituerat. i. hoc ipso cruce predictae
fontium. Cum enim Episcopos sibi fides, seu
tributa solvi iuberet, aliaque posuit, quae minus
ris erant, plerique perveris, et soleris hominibus, idim-
potenti dominatione obliquante, ea facti vetas in
Episcopum odium renovarunt, eoque populares ac-
cenderunt, ut nefarius ~~consequenter~~ salinus, quo
legitimum exacerant iugum. Et liberis impium
opus aggressi sunt, quod scirent se id impium fac-
turos, cuius favore Galeati Straccone, Genitis de
Sabaudia, et Jacobi filii Luchini del Verme, qui
armatus non longe aberat, ut rebellibus subsidio ef-
fet. Improbo foedere, se quoque adiunxit Othodum
Graugivensis, et archionei illustriate tutor, et admi-
nistratores.

36. Capto Episcopo, omnia pariter suppellectilem rebelles
diruperunt, aurum, argentum, pecuniam denique om-
nem suam rapuerunt. Ludovicus Scaglia, impotens
sua fides adhibenda est, utpote Bugellensi, quique
omnia, quae refert, aperit per transire ex Archivio.
Communis Bugellae, in super citata relatione, missa
Episcopo Honorio, rem narrat his verbis: "L'Episco-
"po Giovanni fieno, come uomo d'aurum inquisito,
"non sapendo conservar la pace, ma tirannicamente
"governandosi contro gli uomini di Biella, e per
"levarsi tal tiranno, fuorono modo di farlo pri-
"giore, e cacciarlo di Biella. Così l'anno 1377, ebero
"modo di prendere il castello una notte, ed entrati.

Joanne 114

in letto
" entro, fu fatto prigione per mano di un Bartolino
" de Reggiano ~~in letto~~, e di Giovanni de Martini, con molti
" de' suoi Capitani, ed altri di casa, et ridotto nella
" Torre d'oro Castello, qual fu messo a sacco, et
" portate molte d'oro, argenti, ed altre robe. L'anno
" 1349. furono pagati per la comunità, Radiboo.
" al Capitano Giacomo figliuolo di Fuchino del Verme
" di Verona, per un accordo suo fatto per mezzo
" del Conte di Savoia ~~ambedue~~. Fu anche fatto lega,
" et ottenuto un salvocondotto dal Duca d'Austria
" per gli uomini di Biella, e suo mandamento, di
" poter andar sicuri per tutto il suo paese."

34. Cum Regellensibus conspirare etiam communiter
sueri, colligimus in transactione inter predictum
tum Dominum Episcopum, et communem illius
loci, anno 1348. 24 Junii, quae in scriptis legitur
statutis expressis, et precibus, ut sequitur.
Sapient. 4. Item quia ipse Dominus Episcopus
habebat, et tenebat certos nobiles de Castellengo, et
de Githornibus in castro expressis; et communem et
homines expressis ad instantiam Illustris Principis
Domini Domini Galeati Visconti, et nobilissimi
Domini Nicolai de Plinio fratris Episcopi Domini
Episcopi, ipsi de Castellengo, et de Githornibus
relaxaverunt, praefatos Reverendissimi Pater et Do-
minus remittat, et remittere teneatur, ac ipse Do-
minus Episcopus ex eum remittat dicto Communi
et hominibus dicti loci, tam communiter quam
divinus auctoritatem ipsi Domini Episcopo ob-
tineat, et dicta relaxationem et omne dampnum restituat.

Capitulum 5.um Item quod prefatus thesaurarius
noster teneatur, et debeat dicto Communi et ho-
minibus alleperani tam Communiter, quam indi-
viduis renittere, et ex nunc ipse renittere omnia in-
iuria ipsi Domino Episcopo illata nec dictis Com-
mune et hominibus, ac omnia damna illata perip-
tos in Castro alleperani, tam sibi quam alibi
bonis, rebus, personis ^{interius reuerentibus} ~~Domini Episcopi~~ ^{et ad Dm Episcopi}
sive alterius personas, cum in libris, Chartis
scripturis, et aliis quibuscunque, ita quod vigore
predictorum, ipsi homines, et Commune, tam
Communiter, quam diuini, non possint in-
perpetuo molestari.

Capitulum 6.um Promittit prefatus Dominus Epi-
scopus tunc presentis publici Instrumenti, con-
tra aliquas personas de alleperano, et ibidem habitan-
tes, qui tempore detentionis prefati Domini Epi-
scopi, et postea, steterunt, intraverunt, tenuerunt,
et perpetraverunt in Castro alleperani prefato, non
procedere in acce, nec personis, cum liberat caput
absolvit; et quod hominibus de alleperano, licet
investitura non petierint a dicto Domino Epi-
scopo, congruo tempore de his rebus, de quibus in-
vestitura potest, et recipere tunc autem alicui
pro sua captivitate citra, nullum ipsius homi-
nibus nec iniuriam generetur.

Capitulum 7.um Item quod prefatus Dominus Epi-
scopus teneatur, et habeat procurare, et facere
cum effecta, quod omnes, et singuli de alleperano,
qui res et bona eius recipiunt, ne ipsi usi fiant,

Joannes

ac qui ipsi participaverunt, et quicunque sus-
tenta Excommunicationis majoris, et minoris, si qua
emanserunt per ipsum Dominum Episcopum, vel
sub eum Pontificem liberantur absolventur.

Capitulum 2um. Item quod dicti Studii
et per ipsos dicti communes, et bonorum officium
teneantur, et debeant quotiescunque fuerint requiriti
per ipsum Dominum Episcopum, vel sufficientem
crimen, videlicet habentem ad impedimentum, quon-
te, et sufficiens mandatum, restituere, liberque relaxare
facere castrum officium cum omnibus bonis, et
rebus ipsius Dominus Episcopi, et Curie Universitatis,
existentibus in eadem.

Porro id quod habet capitulum 4um transactionis, nobis
pauit quid velit Gregorius 21. Epistola data Avenio-
ni XXIX. Kal. Januarii anno VI. hoc est anno 1544.
scribens Joanni Episcopo, quod ad Dominum de Castel-
leno, qui ante obitum se, liberque
laudem, favorabilem se reddat.

39. Verellenenses, cum videret angustius cum Episcopo captis,
providit esset, ne in manus Arundel Comitis Ar-
undine incederent, voluntarie se Galatia Vincuntis
dediderunt, et ex ut advocati in Patriam restitu-
erentur. Hanc transactio habet: Li Cittadini di Ver-
celli, act, intendendo la captura del Vescovo, per
communem consiglio, non volendo il Conte di la
voia per loro signore, ritornarono quel Dominio
a Galazio, con un Capitolo che gli Advocati, api-
della porione Guelfa, se proposito ringratia, con-
vi sepelire dal tempo di esso Vincuntis fino a Galazio,
ex quo Conte di Arundine

Boanepus

Galeazzo, a persuasione dei Gizzoni, principi della
parte Ghibellina, mai in Verelli non averanno
tuto habitare.

39. Eodem anno 1377. Gregorius Papa, ratus tot, tantaque
mala, quibus miserandum in modum tota disce-
rebat Italia, et absentia Pontificis oriri, tamen
Sanctae Catharinae Senensis impulsu, Romanam mi-
grat, Nonneque Pontificis Romae sedem, septuagi-
simo anno postquam Clemente V. elegerat in Fran-
ciam restituit.

40. Anno 1378. cum Boanepus Episcopus adhuc esset in pari-
ore, pro eo, contra Bugellum peragrabatur, a suis
sacerdotibus et amicis. Sed intercepit Reverendissimus
Siphinus, a Pontifice destinatus, nuntius internuntius.
Eo structore pacis conditiones signate sunt, quae
Episcopus omnem temporalem iurisdictionem in Bugel-
lentis perpetuo amisit. Ad erat, cuius oblitus de Coler-
iant, gubernator Sabaudinae Regionis pro etudendo
VI. formite Sabaudine, qui in mandatum suffragator.
Eidem Bugellae administratio cum modo, et nuntio
imperio tradita est ad tricennium, ea adiecta condi-
tione, ut Bugellum defenderet adversus Episcopum.
Placuit audire Ludovicum Regem Italiae in mepe citata
relatione, qui rem proat gesta est, luculenter veri-
bit:

» Datto anno 1378 su liberto di Pizione, detto epis-
» copo Giovanni Gizzo, però mondate fuori di Biella,
» il quale con aiuto de suoi amici, et adherenti ten-
» tava di vendicarsi contro detto monaco di Biella,
» liquali per loro dispa avevano condotto buon nu-
» mero -

Donne

|| numero di solati a loro stupendo, e con l'aiuto degli
|| uomini di Chiodono, e di Lunaglia, nemici dell' Epinopo,
|| si difeso, e combattarono valorosamente! Hactenus
|| acta esse cum Epinopo adhuc esset in facere, liquet
|| et ita quae statim subdit, inquit: "Erat tunc puer
|| dato in sua sancta per etiam, il Reverendissimo
|| d'eglise d' Ottone a trattare di nuovo la pace tra
|| detto Epinopo, e la comunità, et uomini di Biella,
|| Chiodono, e di Lunaglia, il quale per poter meglio
|| trattare questo negotio, pensò di farlo con inter-
|| vento, Consiglio, e piacere d' Abate di Chalant, Ca-
|| pitano in Piemonte per il conte et duca di
|| Savoia; e così offe ridare le parti alla pace, et
|| accordo, con molte capitole, e convenzioni, quali
|| per esser molte, e lunghe lascio per brevità, solo
|| dirò alcune di maggiore importanza. Primo l'
|| Epinopo perdona, o annulla, e condona tutte le inju-
|| rie, danni, et offese fatte si nella sua persona, de'
|| suoi parenti, servitori, aderenti, e seguaci, come
|| nella roba, promettendo con giuramento di non
|| farne vendetta, ne farla fare, ne procurare che si fa-
|| cia contro detta comunità, nè in comune, nè in
|| particolare, nè contro loro aderenti, seguaci, e
|| fautori, per via retta, o indiretta, o di qualsiasi
|| voglia modo, etiam che detto Epinopo col
|| Reverendissimo pueri avere l'assoluzione dalla
|| Santità in tutto, d'ogni scomunica, o interdetto,
|| ne quali fossero incorsi per detta causa; e con
|| ac' letori, d'ogni irregolarità, per qualsiasi
|| perdita, o roba, perdersi loro beni, et che

Joumep 1793

11 et che l'Episcopo rimetta il governo di Biella, Chivasso,
11 e famiglia al suddetto Abate di Clialant, con tutto, e
11 tutto imperio, et omni potestate jurisdictione, et con come
11 prete Stipendio da pagarsi per detta Comunità
11 unita; il quale però giuri nelle mani di esso Episcopo
11 scopo di governar bene ogni luogo ad honore, e servizio
11 tuo di sua Santità, e dell'Episcopo, e questo fu
11 per il termine di anni due, e mezzo; durante il qual
11 tempo, esso Episcopo non debba entrare, ne abitare
11 negli luoghi suddetti, se non di volontà del suo Go-
11 vernatore, e di detta Comunità; passato quel
11 tempo, parendo a detta Comunità, per loro in-
11 teressa proprio supplicare a sua Santità di pro-
11 vedere come le parà expediente, purché restino
11 sicuri, che dall'Episcopo non si proceda a per-
11 vendetta contro di loro. Et che li castellani, of-
11 ficiali che dall'Episcopo si manterranno in milia-
11 gli, debbano giurare in mano di esso Episcopo,
11 e del Governatore, di governar bene ogni luogo a no-
11 me e servizio dell'Episcopo, e di ubbidire al detto
11 Governatore, e di non prestare alcun aiuto, con-
11 siglio, e favore all'Episcopo, né volere fare alcuna
11 vendetta contro detti uomini, e Comunità, anzi
11 d'aiutare detti uomini in tal caso; ne possa detto
11 Episcopo ^{mutare} mutare dette officiali senza consenso di det-
11 to Governatore, etiam durante tal tempo contatav-
11 li ogni uomini, e Comunità d'acettare esso Episcopo,
11 detto Governatore, et officiali, ^{li} debbano rimet-
11 tere ogni luogo. Ma in caso che l'Episcopo voglia
11 procedere a vendetta, che detto Governatore sia tenuto

Sansepoli

|| con l'aiuto degli altri uomini sottoposti al suo go-
|| verno, di difenderli da ogni ingiuria; e che nascedo qual
|| che dispiaccia sopra queste Capitoli, et altri ivi de-
|| scrutte per l'Episcopo, e la Comunità, si ^{abbia} ~~abbia~~
|| stara alla decisione per ambo le parti, dell'Episco-
|| po d'Avona, e del detto Governatore; il che il Rever-
|| endissimo Vescovo con l'Episcopo Giesu sansepoli
|| provare ogni cosa da sua Santità, in modo, che detta
|| Comunità non restino dispendate in cosa alcuna,
|| e che delle ingiurie, e cose tolte all'Episcopo, e suoi;
|| e delle prigioni, ed ostaggi dell'una e l'altra parte,
|| se ne faccia remissione, secondo che da detto Gover-
|| natore, sarà ordinato. Qual pace, e convoluzione fu
|| fatta in Verago li 24. d'agosto, e confermata
|| nel castello di Pavone li 14. maggio con debite
|| giuramentate con la presenza di detto Episcopo d'Avona.
|| Et alli 20. di maggio furono liberati Giovanni
|| Giesu, Capitano Pietro de Ultramarini, Giampaolo
|| Antonio di Zeruglia, Giorio Cagnolo, Giovanni
|| di Macchioso, Giovanni Piccaccio, Domenico d'Albino,
|| e Perantino di Peria, huomini e soldati del detto
|| Episcopo, e condotti fuori del territorio di Biella, so-
|| pra le spiagge di Ponderano ratificarono con giu-
|| ramento d'operare la suddetta pace senza
|| tradizione, e di poter esser chiamati a servizio di
|| loro, che in alcuna parte lo contravenisse; co-
|| me per scrittura del suddetto Pietro Leone si
|| legge: Et furono ad Albino di Chialout pa-
|| gati dalla Comunità soldi 1200. oro annuo per
|| il suo stipendio, e buoni portamenti.

Joannes 14

41. Et ita per summam iniuriam, dum in viuis p[er]et,
et in potestate rebellium, coactus est Joannes Episcopus
vellet, mollet, legem accipere a subditis suis, et ad eorum
voluntatem, legitimum imperio se adiciere. Hinc non
contenti Bugellani, consensu proprio, et propria
auctoritate, se tandem ex toto, subtraxerunt. Et Castellum
Culensis domum, et principatum in alteram trans-
tulerunt. Sed divisum est citata Relatio Ludovici
Scagliac; qui cum narrasset verba nobis, meriti-
tatis, pacta ab Episcopo capto extorta, cuiusque
liberationem, statim subdit: ^{hor} «Ho stando il suddetto
«accordo per il Reverendissimo Sigliano, fatto, e la-
«sciato, et nominato di Biella reggendosi per se stesso
«sotto però il governo di detto Sigliano di Chialant,
«l'anno 1379. quando Chiavaro, o sia Metton, e capo
«di Biella Bartolomeo Soglio; e trovandosi l'Italia
«afflitta da morte guerra, e tirannia, da quali
«difficilmente poterano esser nominati, e soccorsi
«da di Biella per se stessi governarsi, ed impedire
«per l'aiuto, di ^{e favore} quelle signorie potenti, come così
«si narra, ebbero ricorso ad Amadeo Conte di Savoia
«Duca di Chablais, et Agosta, che si trovava in Napoli,
«seco trattando, e supplicando come Principe grande,
«e vicino, che volse accettargli una salvaguardia,
«e protezione, come fece con alcuni Capitoli tra
«loro accordati con giuramento per trent'anni,
«promettendo la Comunità di pagarli Denari
«400. l'anno per riconoscenza, come per lettere
«patenti sotto li 27. settembre. E fra un mese,
«egli venne in Biella in persona, e nel castello

Joannes

di quella furono di nuovo comprate dette convengienze, e gratie con giuramento, e li nuovi, e la Comunità riprestarono la fedeltà. L'anno 1508. appropinquando il termine detto delli trent'anni, fu poi fatta una continuazione, ^{perpetua} salvi queglii dette gratie, e molte altri privilegi, e concessioni ottenute. "

42. Episcopi liberationum paullo aliter narrat Symphorien Champier, vetustas scriptor historiae comitum Sabaudie, cui titulus, Les grands Chroniques de gestes, et victoires des tres excellents, Chateaux, illustres, et Victorieux Ducs, et Princes de Pays de Savoie et Piemont.; in præfata Prefatio anno 1516. dicit enim fol. 62. III. quod Episcopus & carere, Amadeo Sabaudie Comiti potuisti me scripsit maritus & in carcerem a nobilitate sua comitum, ibique captum detineri: quod Marchio Montferrat, ampta occasione captivitate Episcopi, Germaniam, aliisque castra Eubine. Verulcani, vi occupavit: quod Chiodi Episcopum liberationis, cum exercitu Bugellam recepit: quod cum eis advenit Jacobus de Vernici, (del Vorre) administrator Comitis Bugellae, pueris militibus fugam arripuit; quod Bugellani in intelligentia, & Amadeo dederunt, postea postea genti anno, immunitate a Dominatione Episcopi: quod successore Amadei & custodia Episcopum eduxit, et a Bugellensibus sacamentum fidelitatis recepit: Quod Marchionem Montferrat coegit castra occupata restituere: quod Episcopum ita obloquutus est. Bon Cousin, j' ai deslopié vos ennemis de vos forteresses; mais si je vous rends

tois

Jean V

remettois icelles en vos mains, vos ennemis le revien-
droient reconquies quand ils sauroient, que m'en
seroit retourné; je vous conseille pour le meilleur,
que je reserve les Loix, et hommages avec la suc-
cession a moi, et vous jouir de vos reu-
tes, quod Epinony etudes repaidit: Monseigneur, hum-
blement je vous remercie de tout mon coeur, car
je croi que sans vous il ne eust convenu pour
mirablement mes jours, je suis tres content de
ce qu'il vous plait. Deum namat quod Epi-
scopus prost hinc, Romanus parerit ibi qua a Gre-
gorio St. Cardinalis sanctae Ecclesiae Sabinae Con-
atus est. Verum in hoc fallitur, nam a Gregorio
Pontifice, ut inf. dicimus, incepit die 24. Martii
1579, cum Joannes Epinony adhuc aetate vincer-
et.

43. Utiniqua nunc ab initio a Curia in tractum
deducta fuit in ea conventionem, quam rebelles ab-
gropo captivo extorserunt, certum est quod an-
no 1444. eam nondum extirperant. Etiam
in Instrumento B. Marci civitatis anni 1444. scripto
super investitura inter Electum de Glisio Episco-
pum Gerullensem, et Communitatem Bugellae,
legitur inter cetera: Item quod dictus Dominus
Epinony liberet, et quietet, ac liberare, quietare,
et absolvi faciat cum affluere per se, personam huius-
modi in Colonia Verulensi, ac per thesaurarium
Domini Ludovicum de Glisio sacrosanctae Ro-
manae Ecclesiae Diaconum Cardinalem, Commu-
ne, et homines, et singulas personas Bugellae, Glisio,

Joannes 1us

et Vernate, ob omni debito excommunicationis, irregulari-
tatis, et interdicti, in quibus forte ipsi, vel ipsorum
aliqui communiter, vel divinum, aliquantulum incur-
serunt occasione detentionis, et manuum iniectionis
in personam quondam Reverendi in Christo Patris
Domini Joannis de, Elino Episcopi Verulani, ac
suum quorundamque, ac rerum, et bonorum,
corundem, sive dictae Ecclesiae Verulani, et ob
omni restitutione rerum, bonorum, quovis modo,
idem olim a Domino Episcopo, et nunc capta-
rum, ablatarum, et ob omnibus debitis et obliga-
tionibus quodlibetque, et quomodocumque, usque
ad diem praedictum, ita et tali modo,
quod dictum commune, hominum, et lingu-
arum personae Bagellae, Glariae, et Vernate, ipso-
rum, et cum affectu sint, et intelligantur penitus
liberi, quieti, et absolute a praedictis, et quod
nullatenus possint occasione praenominata impe-
sterum aliquoties molestari, turbari, seu inqui-
etari, idemque dicti Episcopus operam tenetur,
et debeat dare cum affectu, quod sanctissimus Do-
minus noster Papa, praesens Concilium ratifica-
bit naviter, et absolute rem largiatur de pra-
dictis, et quod ex obaudante committat pra-
dicto Domino Episcopo, aut alteri ab ipso Do-
mino Episcopo deputando plenariam potestatem
faciendi absolutionem, et uniuscuiusque capituli
praedicti Domini Episcopi, suorum iniectionis,
et omnium excommunicationum, et ablatarum dicto tempore,
et ex ipsa occasione, ipsius communis hominum,

Joanne

in Commendam traditum esse, liquet ex ~~Epistola~~ Sub
in Joannis XXIII. infra propeunda, qua in Episcopum
Verulensem electus est Silestus. Quo viro tum
pore praeus creatus fuerit, nemo invenit. Soli
tamen in Leodice die 16. Septembris huius
met anni 1378, qua Urbani Cardinalis H. Reg. fu-
avit, inter quos, Graecinus vocatur Joannem
nostrum, quidem tamen ex errore dicit Episcopum
Verulensem. Nam in ceteris creationibus isto mi-
nus, quoniam ad Cardinalatum assumpti fuerat,
et ubique dixerat Joannem Episcopum Verulensem.

46. Eundem annum 1378 insignem fuit obitus Caroli
IV. Imperatoris, et Galatini Viccomiti, tyranni po-
tis, quam Principis, defuncti die 4. Augusti. Ut
hulus tyrannidi se subtraheret, et unde Comitatus
Tobaudiae dicto fidelitatis sacramento se dediderunt
Regi Regionis Dynastae, et inter factos Domini de
Verulatio. In Charta deditiois, graphice descri-
buntur mores Galatini. Placet eam audire.

In cruce Annetae et Individuae Civitatis
ad laudem, ^{et} gloriam, et honorem totius Curiae
Coelestis, et Romani Imperii. Anno in-
cunte MCCCXXIII. Indictione XI. die XIX. mensis
Septembris. C. Voverit modernorum aetas, et futu-
ra posteritas futurorum, praesentis publici In-
strumendi seriem inspectura, quod cum plurimi
Christi fideles, qui sub imperio Domini et Tyranni
viva servitute Domini Galatini Viccomitis illi-
diti laui, tenebantur multipliciter subjugati, et per
ipsum Dominum Galatinum insignem Tyrannum,

Joannes 1us

Regraumum, quotidie gravabantur, multis, varij, et
innumera bibliis onibus, quibuscunque, quae non pos-
set ur lingua comprehendere, neque lingua proferre, qui Domini
usque Galatias maxima revelatus revelatus, et diabol-
ica superbia, non adversus, neque considerans sibi sub-
ditos, ac subiectos semper veros, et fidelissimos pharise-
os, se eos reputans, utque tractans tangquam asinos
Saracenos, eos quotidie, et indebite opprimebat, ac re-
sonos, res, bona, imperando, anestando, et multipliciter
consumendo ad, ut usque ad cordis angustias cer-
tuendo, quod non proterant aliqua sustinere,
et sic taliter, et in tantum in se edite fideles
sibi indebite subingatos, durissime opprimebat, et
severiter tractabat, quod nisi sola spiritus, minime
remanebat. Quia in passione et obedi Domini, et
condonari de obedi, valenter, et capienter taliter
fugere tyrannicam servitutem, quam nullatenus
proterant amplius sustinere propter multiplicia
gravamina supradicta, Divinae vois crucis, span-
te personaliter occupant ad Illustram, et Ulagu-
cum Principem Domini et medem fontem
Sabaudine, Securum generale humani, et trates-
mini Pontificis Domini Gregorii Pape, ac etiam
Securum generale scripsimus Principis Domini Caro-
li Romanorum Imperatoris, et semper et Augusti,
cuius quidem Comitis excellencia, bonitas, atque pa-
nis per universam resonat universam, ipsum
Illustram, et Ulagu- Principem Domini
Comitem supradictum, humiliter reuerentis et
ipso et obedi de obedi, et alios homines habitu
obedi, tam personabiles quam realibus, ac etiam argutis, et
per argutis, et alios omnes quos bazumque, quos

Donnez

et qui in futurum habitabant in Buroutio, et etiam
in loco et territorio Burouti, et etiam in alijs villis,
et eorum terris, in eorum Imperialibus privilegijs, de-
scriptis, in tantis et talibus servitutibus laqueis consti-
tutos, ac etiam inextotos, signaretur, et vellet a tali-
bus servitutibus laqueis liberare, et eos sub eius
Dominio, Signoria, et protectione tenere, ac cogra-
tione accipere ad nacta, et secundum nacta et
conventiones, quae describentur; et Propterem pae-
fatus Illustris et Magnificus Dominus Sabaudiae
Comes, et in Italia Princeps, et Marchio, Vicarius ge-
neralis et super annotatus, considerans et advertens,
quod in hoc mundo nihil est gratis libertate, quia
non bene pro toto libertate venditur auro, et hoc
caeleste bonum superat Orbis opes, et nec consequi
nihil est detergi servitute, quoniam morti ser-
vito comparatur; Volens itaque ipse praefatus Il-
lustris, et Magnificus Princeps, et Vicarius generalis
et supra, pro se, et suis haereditibus, ipsius de Bu-
routio, et eorum haereditibus quoscunque, et alios habitan-
tes, et qui in futurum habitabant in villis, in
eorum Privilegijs, descriptis, a tantis et talibus co-
nquibus, et servitutibus laqueis servitus liberare,
eisdem et alijs de Buroutio, ac eorum haereditibus
quoscunque, eoque homines habitantes, et qui in
futurum habitabant in Buroutio, et alijs eorum
terrarum et villis, sub eius Dominio, Signoria et pro-
tectione gratiore vellent etc. Actum in Burgo
Agathae in Domino Auditorii Ecclesiae de S. Agatha,
praesentibus egregijs et potentibus militibus Domini

Donno Guidalupo de grandino, et Illmo ecc^{le} liae
generali Capitulo totius montis, familiaris ac machi-
ti Illustri Donni Comite et nobilibus genti eius do-
mini praeposito, et Guidato, gentibus de studio et
Comitibus i. Martine, testibus ad praesentia omnia
rogatis, et vocatis, praesentibus Illustri Do-
mini Comite Sabaudie, et nobilibus de Mauris,
de praedictis omnibus fieri debere duo, unius te-
noris publica Instrumenta per Notarium infra-
scriptum. Ego Joannes de Galzola publicus Suve-
riali auctoritate Notarius Verulanus, praesentibus in-
terfui, superscriptumque Instrumentum rogatus tra-
didit, scripsi, et abbreviaui, et circa me subscripsi
cum appositione soliti signi mei.

47. Galeazzo suscepit Joannes Galeatensis filius, qui sta-
tim a Verulanis iuramentum fidelitatis accepit,
quod praestitum scribit Com^{is} die 24. eiusdem
mensis, inquit: Il quarto giorno d'agosto, Ga-
leazzo Visconte d'eta d'anni LIX, ed XXX. del suo
dominio, in Pavia avendo ricevuto gli Ecclesiastici
sacramenti, come a fedelissimo Cristiano s'apparte-
ne, rese l'anima al suo Creatore, e succedè Gio-
van Galeazzo suo figliuolo nell' Impero del Padu. Po-
chi a 24. d'agosto la Comunità di Verutti giurò
la fede nelle mani di Bartolomeo da Reggio, in
nome di quel Principedi orzo suo figliuolo, inudo-
gli le chiavi della Città; et un giorno dopo giuraro-
no le Corti militari costituite sotto Canado ~~ma~~ ^{Donc}
esclamando, huomo de grande stima nell' arte
militare, che era posto alla guardia di Verutti et

Pompeii

mo distretto; a così sec Antonio Visconti Reggente
del Castello, et Luigi Murone in Carulli Capitano
della gente d'arme Italiane. Intermentum praestitum
per a Domini Domini de Boisfiliis, et Bartho-
lomeo Brugo, Indici, et procuratoribus Communis
Verulanum, nominis etiam totius Districus Veru-
lanus, illudque deinde rati habuisse singulos
Communitatis eiusdem Districus, singulorum habetur
in chartis et alibi Civitatis. Inter illos sequuntur
etiam Communitatis Uperani, et Prasienis, quon-
iam primo Antonio Genarium et Georgium Gen-
ardum, altera vero Donum Donatum, Prom-
otory distinctione. Nulla mentio Uperani, que tunc
tributa per Antedonum Comitem Sabaudiae; quo
Veronitibus spectant illa bona: inde a quattro gi-
orni (ad intermentum sicut praestitum per Communis Verulanus)
in Pavia il fonte di Arvoia si convenne con Giovanni
Gallegro d' impedarsi della terra, che teneva nel Verulanus,
et Genari, le quali già furono del morto Gallegro; per
l'occasione tra loro giurarono per non altre
praeter loca non per non possident in agro Ver-
ulanus et Antedon bonis Sabaudiae, alium Calcinet
cellensis, nost modum a Veronitibus occupato,
et inter Antedon Comitatus Sanctae Elizabethae, qui
longe latius se non possident. Est in Antedon Civitatis
Colonia dei h. et Veronitibus h. et h. in qua Communis
et homines gladiarii sponte dederunt pastura, et
alium eiusdem loco, in Antedon Domini Guillelmi de Ch-
ato, requirit nominis Domini Antedon (sic erat Antedon VIII)
bonis Sabaudiae, qui ibi Antedon Capitulum S. Elizabethae

48. Anno 1380. cum Joannes Glina adhuc in vivis ageret, Episcopatum Gerullunum in commendam haberet, Jacobus de Cobellis a Clemente VII. Antiqua, Eclesiae Gerullensi Episcopus praefatus est; quam vixit usque ad annum 1404. sicut habemus ex pluribus Chartis et investituris, quae extant in Archivio Capituli, et Epistolis, quo anno ab Joanne XXIII. translatus est ad Eclesiam Severinensem, quemadmodum dixerimus in Bulla Joannis XXIII. super citata, et infra referenda in Gbleto.

49. Eodem anno 1380. Bugellus ab Amadeo Comite Sabaudiae impetravit contra Episcopum Gerullunum, ne huic deinceps tributa penderent. Si natus Ludovicus Maglia in saepe citata Notatione ibi: Anno 1380. promissio pro Comite Amadeo de liberare pro Communitate, et particulari de Biella, de qualibet que coram dovata annualmente alii Episcopo, chea-
refere pagato a lui, o al suo Podesta, o a suoi
fiscali per il riscatto, o che pagassero per l'av-
venire, comandando ad epio Podesta presentibus
turi di non lasciar riscattare da epio Episcopo,
detta Communita, nè li particolari per tali
redditi, et emolumenti, come per mie lettere Patenti
dato in Crivigliana li 24. Febraio. Bugellus cum
 sacramentum fidelitatis dixerunt successore Amadeo
 VII. et Amadeo VIII. quod Gblety Glina Episcopus
 Gerullensis ratum habuit, ut ex citato Instrumento
 S. Mari 1404.

50. Novi Principis beneficium, pro et tranquillitate Gerullis

10. 11. 12.

offendit. Nam gravibus bonis habitibus, vitiisque
proferendis avidus, et assiduus bellis implicitus, subditos
tributus non parum gravari ^{perit} perierit; fuit de cetero
clerus, iustus, et attento animo, subditorum bonis
ingiter invigilans. Extant in studio civitatis
tipimas leges ab eo conditas pro civitate et districta
verulam; quorum haec est summa.

Quod etiam Laici se immiscere debeant curis ve-
luti by ceteris Ecclesiasticis. 6. Junii 1350.

Quod Verulamenses nuntii ex duobus Pontificibus Ur-
bano, et Clemente, adherere debeant, et nullum re-
quonant pro vero Christo Vicario, nisi quem Eccl-
sia vel in concilio congregato, vel alio legitimo mo-
do declaraverit Veram Christi Vicariam. Qui ali-
ter fuerit, districtum Verulamensem exeat. 8. Decembris
1360.

Quod ad avertendas controversias, quae oriri pos-
sent Sacerdotum inter et Regum, nullus eligatur ad
dignitatem, et Honorem, etiam si exet. Episcopatus Veru-
lensis, circumstante Principe, eiusque aspectum non praes-
habito. 18. Novembris 1351. 14. Augusti 1352. 11. Aprilis
1353. et 3. Augusti 1356. exceptis voluntatibus Principi-
um Regumque, eorumque annui redditus, unum vel duos
viresum, gloriosus anni 40. non excedant. 20. Julii
1357.

Quod nulli Verulamensi liceat rem immobi-
lem distringere cum personam non subditam: nulli
que pariter liceat in Verulamensi districtu artem
excitare, et construere, non praehabito licentia Prin-
cipis. 23. Decembris 1358.

Quod nulli Verulanum licet absque speciali
principis licentia, Privilegia impetare nec a Princeps
ab Imperatore, seu a quocunque Principe, vel Magis-
tratu, gravi contra transgressus indito punire. 27. Sep-
tembris 1386. Joannes 140

Quod nullus laicus convenire possit coram
iudice Ecclesiastico, nec aliter coram Laico. 28.
Novembris 1389.

Q. Quo anno Joannes obiit, ignotum est. Illud
certum est Bulla Joannis XXIII. citata pro Gbleto:
pino, eidem vita fuisse subiectam fuisse Episco-
pum Verulanum Ludovicum Gbletum, de quo
mox. Unde certum pariter est Joannem Episcopo
cepisse ante annum 1384, ut paulo post videbimus.

Q. Joanne Regis inter ceteros & Verulanis fuit
fido, seu Vido Eclesiae Verulanis etiam minister pri-
mo a Clemente VI. constitutus Episcopus Massatae,
anno 1347; sed sequente 1348. translatus ad Eclesiam
Massanensem in Eturia. Synodum generalem cum
diocesis convocavit anno 1350. De eo agit Ughel-
lus tum cum Episcopis Massatanis, tum cum
Episcopis Massanenibus.

Q. Post Joannem Corbellinus, et ex eo Casarius de more,
statuunt Episcopum Verulanum quemdam Othone-
m Brasatium, qui Episcopatum tenuit anno 1375. et
tunc afectioni Boni dicenti ad annum 1374. Le
genti della Chiesa insieme con Otho dal fisco Sisco:
co di Verulle del re d'Aprile fuero molte cose.
Evidens est quod hic est aut error typographicus, aut la-
psum scriptoris. Nam hic Otho est ille, de quo paulo

Joanneſſus

ante dixerat idem Corruſ: La seguente mattina
ed il Suzzovo di Serelli con molti de nuovi fanti vici-
tarono vicino la Cetta etc. Unde Otto est alibi ab
Episcopo Serellensi; praeterquamquod ibi dem dicitur
epi non e Aliza, sed Brusator gente. Sed audiendus
est Gener. fol. 213. Non praetermittitur hic monere Cor-
ruſ cu Art. Colliolani, Dauphin epi, cum nimirum
Othone Episcopo nuncio quum Episcopo Episcopo
Serellensi anno 1573. recurrete. constat enim ex
ipsius Corruſ documentis post quadam Regel-
lensis documentis agitatione epi, quem Boarium
ab anno 1547. clarum veterum tabularum testimo-
nii Episcopi Serellensi recurrete certum est.
Dauphin autem Corruſ videtur, quod cum Othone,
et Episcopo Serellensi Serellensi nominare debet.
ut, ut ante habet, Othone Episcopo dicit. Otho
autem hic e Brusatorum Episcopo gentis, Octo-
bris novis precedens anni cum Episcopo Episcopo
Serellensi etiam recurrete. Quod autem officiis
Corruſ, et Corruſ haberi enim in ordine epi-
monatus, etiam in ordine conspicitur hoc Othone
Episcopo ab anno 1575. est certum importuna, et
convenientem ad arbitrium excogitatum. Nam multis
occurrit mentio huius ordinis Episcopi. Hanc ad-
notam volui, ut omnibus patent, quoniam sed hanc
liquida est hanc scriptura.

64. Porro etiam etiam etiam Episcopi Serellensi tutis-
simam erat periculum, quoniam Regellensis pro-
nam erat, ut ab obediencia vincerent, ad ipsius statu-
ac Forruſ Corruſ dimissus huit, cum est, et solus
agitur.

revera est et sola aequata. Anno 1452, teste Ludovico
Scalia in Citata Relatione, conuenit ab Emerico
Sobordino Duce, fratribus Praedicatoribus, ut ibi Eule-
niam, et caputonium construerent. Primus Eulenae et
aedificii lapis positus est anno 1452 a Francisco de
Chalant, pro Duce Emerico, Praesente Sonae de Mon-
teclero, Magistro Provinciali Provinciae Sancti Petri
Martyris.

Ludovicus

Ludovicus.

Anno 1581.

1. Ludovicus de Glorio Gammis ex Comitibus Lanciae,
Joanni Cardinali de Glorio, Episcopus Verulanus subro-
gatus est ab Urbano VI. cuius Episcopatum interea ad-
ministravit Jacobus de Cobellis, a Clemente VIII. die-
tus Episcopus Verulanus iam usque ab anno 1580,
sicut super diximus. Quo anno id accidit, ignore-
mus. Anno 1581. Diaconum Cardinalem tituli S. Petri,
Creatum pro mense Decembri, ab eodem Urbano, cuius
consecrationem super Episcopatum Verulanum,
ob eam ad Cardinalatum assumptionem, tunc vacan-
tem, cum omnibus iuribus, et pertinentiis, liquet
ex Bulla Sixcenti VIII. infra in Mattheo Gerardo
barto inserenda, atque ex Ravennio et Casanova.
2. Mortuo Urbano VI. die 12. Octobris 1589, eius subleto
die 2. Novembri, Gonzalo de, cuius Comes Ludovi-
cus interfuit, ab eodem confirmatus est Consecrator
Episcopus Verulanus, ut habemus in praedicta Bulla

Ludovicus.

Innocentius VII. Campaniae Montemur, et agri Fundani
Legatum apertorem, constitutum esse: sua diligen-
tia obsequium de schismaticorum manibus ereptum,
Romanae sedi restituisse: Germanum quoque cum lega-
tionis munere destinatum esse, ut eam civitatem
nutantem, in Romam fide conservaret, narrat Je-
rer. ex Ciacconio.

3. Defuncto Bonifacio 23. Septembris 1404, successor est In-
nocentius VII. die 14. Octobris, eiusque electioni interfuit
Ludovicus. Cum anno 1402. Benedictus VIII. qui
Clementi VII. successerat, cessione Germani concessisset, to-
ta Civitas extemplo, et exhortationibus archiepiscopi
Pisani Morini, Viri sanctissimi, eodem velate Christo
Vicario, Obsequium praestitit. Concivium morum
exemplo, Benedicto adheruit etiam Ludovicus. Ergo
Innocentius Bullis datis Kal. Aprilis anno 11. hoc est
anno 1406., quos infra tribuit, Eugenius Venetense
Mattheum Gersbertum Plebanum Montisralvi, Epis-
copum praefecit. Exinde Ludovicus cessione com-
municatus est, quoadusque in Concilio Pisano, Pontifi-
catu Benedicto abrogatus est.

4. Innocentius VII. diem clausit extremum 6. Novembris,
eiusdem anni 1406. Eum Cardinales, qui in urbe essent,
deliberare coeperunt nunc electioni novi Pontificis
suffragari, protipimum quod audiebant Benedic-
tum Gallici eius praetores adigentibus, abdicare pra-
torem, nisi alter Pontifex ipse quoque abdicaret, si-
ne eo mortuo Cardinales, novi Pontificis electionem
pericerent, ut utriusque partis collegium, in auctoritate
indubitata Pontificis electionem, unanimiter conveniret.

unanimiter conveniunt. Verum ob mutam, in ex-
hibitione, motus, cui urbs occurrat, et interim Benedic-
torum frustrata expectationem, statuerunt novum
Pontificem eligere, an tamen cautione adhibita, ut in-
samento i. obligaret, si dimittendum Pontificatum,
quoties alter prius dimitteret. Et ita die 2. Junii
1409, Electus est Gregorius Corarius, Gregorius XII. orium
cupatus; qui post electionem, de novo, insamento so-
lenniter se abstinuit ad propositam conditionem
implendam. Provisus tamen non stetit, sed in adeo
ta dignitate perstare cupidos, ubi actum est de Pon-
tificatu dimittendo, neminem suam incertitatem, qui
tamen spacio tempore fingebat se abdicaturum, tergi-
versionibus spem omnium eludit. Quare cum
nullum aliud remedium ad tollendum Schisma, sup-
eresset, cardinales utriusque partis, indicto Synodo
cilio, ibique congregati cum tribus Patriarchis, Alexan-
drino, Antiocheno, et Hierosolymitano, archiepiscopis
et Episcopis 130, Abbatibus 500, Doctoribus 242, et
pluribus religionibus apud, tamen cum Gregorius
Benedictus sepius huc unum moniti, obsecrati re-
curavit, se Concilio definitioni submittere, omnes
ab utraque obediencia discesserunt, et die 4. Junii
1409. Lata est sententia depositionis contra utrumque
facta potestate Cardinalibus, novum benedicti Pon-
tificis. Electus deinde est concordibus supradictis die
26. Junii Petrus de Gaudin ex ordine Fratrum
Minorum Archiepiscopus Mediolanensis Praebyter
Cardinalis tituli S. S. Quodam Episcoporum, Alex-
ander V. dictus. Desijt anno anno sequenti 1410. die

subordinat.

4. illi, sive subrogatus est die 12. eiusdem, Cardinalis
Bolingbroke, qui in Pontificatu appellatus est Joann
es XXIII.

5. Innoceus ad Joannem XXIII. Romam venit, a quo,
teste Eiacconio, Legatione Genovae, Normandiæ, et
Genarum honestatus est, et vicissim in eiusdem Joann
is manibus, Episcopatus Verulensis sibi ut supra
commendatus, sponte, et libere cepit anno 1412, ut
ex citatis Bullis pro Ebleto. Interea cum Mathæus
de Gisorsbertis, Gregorio XII. iam deposito adhaerere per
vixisset, Joannes Pontifex cum Episcopato privatus,
subleto Ebleto de Gisors, ut infra videbimus.

6. Quatenus Concilio Pisani definitio, schisma non sustu
lit. Joannes, Gregorius, Benedictus unusquisque se Pon
tificem dicebat, et unus alterum ad invicem excomuni
cavit, et armis insectabatur, magnis Principibus et Pri
vilibus, quibus et sanctissimis viris hinc et inde stante
bus. Ut tanto malo occurreret Sigismundus Imperator,
magno rei Catholicæ bono, Joannem Pontificem in
vitat, ut Concilium generale induceret; quod con
stantine collectum est anno 1414. In eo ^{primus} ~~primus~~
~~unus~~ tergiversationibus egit, et deinde Pontificatum de
ponit. Gregorius pariter se Pontificatu abdicavit. Be
neditus de Lano, nullis principibus, nullis viris adduci
potuit, ut aliorum exemplum sequeretur, et nam
Ecclesie restitueret. Itaque publica Concilii sen
tentia exautoratus est, et Pontificatus dejectus. Mar
tinus V. Columna, omnium Consensu Pontifex
Creatus est cum sess. 41. Concilii habita die 11. No
vembrii 1417. Et ita post quadraginta annos

Ludovicus.

inter annos septuaginta, et sublevari schismate, tandem
Ecclesiae pacis data est, et ante Ludovicum Christianum
~~non~~ subsecuta. Ludovicus tunc in Comitibus, tunc
Comitibus Senatus, oribus Martinus V. Electus est, elec-
tor interpret. Electus iustis meritis iunctis, et
in Comitibus in non potuit; misit autem pro-
curatorem suum, Joannem de Plano Praepositum
d. Christiani de Carignano, Gaucherius Praepositus.

¶ Porro Ludovicus, teste Giacomio, sub Martino
V. Legationis suae in Sicilia obiit; et tandem
anno 1448. die 3. Aprilis, Romae e vivis excessit,
Episcopo Episcopo Verulanensi sedente. Cuius Coram In-
nuam translatum, in Rode Sancti Laurentii, et in ma-
cro maiorem conditum est.

¶ Per eadem tempora, et anno 1448. Joannes Galeasius Si-
ciliensis, Bernabonem Patrum suum, sibi insidiantem,
in vincula coniecit, et totius ditionis imperium con-
cepit. Anno 1459. cum novellae dissensionis exorta
esset Galeasium inter Verulanum Dominum, et et-
medum VIII. Comitum Subandine Dominum Hughe-
lar, et aliorum Castorum in agro Verulano, ad
eos tollendas Hugellae conventus habitus est, eo bene
eius missus Legatus; et die 12. Februarii 1460.,
etiam de pactione inter eos convenit. Nam habet
Comitum inquisitio: a Siliasette, di Gubbio et Conte
di Viterbo Giovanni Galeazzo per una parte, et Chius-
deo Conte di Savona, duca de' Siciliani e d' Agosta
per l'altra, piore lega e confederazione perpetua
di non offendere, ne di dare il proprio ad talum loro
inimico, ma a vicenda difendere contra qualunque

ditionem dedit. Genavi illarum Primogenito Elledi:
lonum, Genova, Comum, Landas, Placentia, Parma,
Meginum, Mercomum, Bursiam, Sene, Pansiam, et
Gronoviam. Philippo illarum Pavia, Verucchio, et Novaria,
Dertona, Alexandria, Gorum, Verucia, Gultum, Del:
lunum, et Woffanum obvenimus, et eorum paulo
post dux, et civitatis contemptus pupillis, ~~de facere~~
unde Principatus, qui per eum iuniorum exercebat,
paulatim dissipatus est.

II. Anno 1444 cum idem Genuis eorum antea ex:
ursionibus, et populatioibus verucchiensem impetrat
auxilium, omnibusque inde castitati exposita essent,
et nulla de cetero eis invenire Philippo illarum ~~auxilium~~ ^{prosidio}
~~quod speraret~~ ^{spes esset}, et vocati primam, deinde et secundam
domini de Novarunda, aliquem necnon francianum
complere, iustitiam adhibendam vlt. Lebandinso:
citem persequerentur, et, magne curiam fieri, et
clientelae permittentes. Idem noster tenet Monialis
S. Petri de Lenta, tunc dominos urum villae,
et Castre, prout liquet ex sequenti documento,
quod habuimus ex Archivio Monasterii S. Petri Mar:
tyris, huius Civitatis.

II. In Nomine Domini Amen. Anno
en CCCIV. XII. Indictione, die IV. Novembrij, et vlti:
dem Sanctissimae, et Individuae Trinitatis, augustinian:
que Illustris Principis et magnifici domini domini
et nunci Lebandine Comitis, duxis Chabrolisii, et alique
itae, in Italia Marchionis, et Comitis Gebennensis.
Isti hoc publicum, ~~et noster~~ ^{patet} patet omni:
bus documentum, quod in praesentia inscriptu:
runt

Indovium.

11 dicto loco ^{ante} habitant, in, et sub speciali protectione, sal-
11 vanguardia, condacta, plena fiducia, et tranquillitate, de
11 cte ~~nostris~~ ^{domini} ~~domini~~ ^{vostri} unitate, subordina, promitte,
11 apit, et esse voluit, et movere sub gratia, et consen-
11 sionibus imperatoris = Primo quod Dominus et poster
11 bonus, cuique poster, in dicto loco, tempore, honore,
11 tenementis, omphitotat dicti Monasterii, et qui de eis
11 den habitabant in dicto loco, haberent unum, et uni-
11 ortum. imperator, et omnium inviditionum. =
11 = Item quod dicti Dominus bonus, cuique poster,
11 dictum Monasterium, eiusque membra cum suis pertinen-
11 tiis tenentur conservare in eis iuribus, franchisiis, liber-
11 tatibus, ~~agris~~, acquarum decimis, pignori, molendinis,
11 pratis, possessionibus, et aliis honorantibus quibuscunque,
11 et sibi ipsum Monasterium, de eis iuribus, aliquo
11 tempore fuerit privatum, sive spoliatum, restitue-
11 re, et restituere ad eis iura, ipsorum Monasterii, et dic-
11 tum Monasterium tunc ab omnibus oppressionibus,
11 et violentis curabit. = Item quod prefatus Dominus
11 bonus, cuique poster, non possint remittere ipsum po-
11 stulatum, honorem Monasterii, nec eis membra sub
11 protectione aliorum Domini, nisi fuerit de bene placito
11 ipsorum Monasterii. = Item quod ipsum Monas-
11 terium, ipsaque Monasterii ^{sint} exempta ~~sint~~ ab omni-
11 bus oneribus realibus, personalibus, ordinariis, et extradi-
11 cionis, gabelis, daciis, talis, fodis, praestitiis, et muni-
11 tollis, a quibuscunque. = Quas quidem conventiones,
11 et pacta dicti Indovii, et Procurator, syndicus, et
11 Procuratoris nomine quorum supra, promittit, et
11 promittit dicto ^{indovii} ~~domini~~ ^{indovii} Guillelmo, militique et totis eius
11 ^{scriptis}

Cadau'ing.

in scripto, stipulante, et recipiente, ^{vice} et nomine, et ad opus
dicti Domini Domini Nostri Comitis Sabaudiae, et no-
rum praedictorum, per iuramentum manu in auctu
dictorum constitutum, ad sancta Dei Evangelia,
corporaliter praestitum, et sub dicto Monasterii obli-
gatione honorum temporalium, et spiritualium qua-
rumcumque, tenere, attendere, et inviolabiliter observare,
tamenque, attendere, et observare facere, dicto Domino
Nostro Sabaudiae Comiti, et suis praedictis, promissi-
onem ~~factam~~ dictis Monachis, et aliis in dicto loco, castro,
et Monasterio habitantibus, et qui in caetero habitabunt,
fides, leges, existere, statuque et honorem praestiti
Domini procurare, et conservare, omnia vitare, et ubi
revelare, cum ad ipsorum pertinerint notitiam, in-
terimque Dominum nostrum Sabaudiae Comitem,
suis praedictis, neminem coram officialibus, fidelibus,
suisque, in dictis castro, et loco, et Monasterio, et
eius membris, reptione, tenere, et recipere dum fuerint
requiriti, pro pace, vel guerra facere. Et dictus
Giles Guillelmus nomine praedicto, promissit, et pro-
mittit, dicto iudici, iudicario nomine ~~praedictorum~~ qui-
busque Notario in scripto, stipulante, et recipien-
tibus solemniter, vice, et nomine, et ad opus ipsorum
Monasterium, dictique Monasterii, et aliorum quorum-
cumque, quorum interest, enterit, vel enterit
poterit quomodolibet in futurum, per iuramentum
manu ad sancta Dei Evangelia, corporaliter praes-
titum, et sub dicto Domini nostri Comitis obli-
gatione honorum quorumcumque, quod dicti Domini
noster Comes, et sui praedicti, praedictis conventionibus, et pactis,

Indubium.

in quantum ad ipsos spectat, tenebant, attendent, et inviolabi-
ter observabant, in nullo contravenient, vel opponunt, salvo
tamen precepto Domini nostri Domini (sancti) iure, et
attenti curamque. Remanentem in super vite nobili
Guillelmo Capitaneus, et scilicet Syndicis nomine autem
etc, et qui coram iuramento, prout ad ipsorum
quolibet pertinet, et pertinere potest in hoc facto, o-
mnium actionis, et exceptionis soli soli, viis, viis, et in
factum conditionis sine cap, ob causam, vel in iure
causa, iure, per quod decepti, in contractibus subventur, in
visus dicenti confessionem contra iudicium, et non co-
ram me iudicium non velle, omnique lacioni, excep-
tioni, fraude, gravamine, et omni praenissorum
omnium, et singulorum non sine, vel legitime
actorum, omnique alio iure canonico, et civili,
quo contra praenissa, seu ipsorum aliqua fore
possent, vel venire, aut in aliquo se tueri, et minus
iure dicenti generalium renuntiationum non velle,
nisi praenissis specialis. De quibus praenissis om-
nibus dictis partibus, et eorum utraque, sibi fieri po-
stulaverunt per me Notarium inscriptum, unum
et plura. Tenore presentium, publica Instrumento, ad
dictum, et consilium scriptum. Actum in to-
co Civitatis Diocesis Verulanensis, videlicet in Curia
Bellariae, presentibus quibus viris Domino Georgio
de Bellario Legum Doctore, Guillelmo de Gattarino,
et Ordono de Advocatis de Balzola, testibus ai pre-
missis vocatis, rogatis, atque notis. Ego Lucchius de
Veraico, publicus Imperiali auctoritate Notarius, pra-
sentis omnibus, et singulis, cum me agentur, interfui,

Indoviny.

„interfui, rogatus hoc Instrumentum tradidi, scripsi, et
„me subscripsi. cum approbatione solite, signi meo, et
„testimonium omnium praesentium.”

12. Eodem anno 1404. Philippus Maria Sapieha comes,
et Secretarius Dominus in curiam convectus est a
Katharina, sive Potentissima Sapieha. Theodorus Marchio
Montisferati, Veretly, et Osaviam, et Crumalla alia loca
in, et circum abstat. Haec illarator, et seipsum et
Benedictum Langiorio. Et. Inny hist. Serini fol. 149.
offert quoddam rescriptum Joannis Jacobi, filii Edo-
ardi datum in Potestara 10. Octobris 1412, incun-
ptum nobis dilectis officialibus, et hominibus locorum
inscriptum, (sordis, et crumalla etc. Extat annus
nos Charta, data in Potestara die ultima februarii
1413, in qua Marchio Montisferati, quamdam cau-
sam dirimendam committit Egregio viro domino
Joanni de S. iustis Potestate Verellarum Carigiano
nobis, qui Dominus Potestas in sententia iudicet
quam lata sub 13. Martii eiusdem anni, inscribitur:
Spectabilis et Egregius Miles Dominus Joannes in
Marchionibus salutis, Doliani Dominus, Secret-
larum Potestas, et in hac parte delegatus, ab Illustri
Domino nostro Domino Marchione Montisferati.

13. Anno 1410. Roberto Imperatori e vivis sublato,
Successor datus est ab Electoribus Sigismundus Hunga-
riae Rex, Vindobae, qui adhuc vivebat, pater, vir
pius, et rei Christianae salutaris. Eodem anno Za-
cum Canis, Mediolani gubernator pro Bonae Maria
Imperatrice, bellum Philippo Mariae intulit, et Sapia nec
vivam occupata, atque praeda populationis vastata,

Subordinatus

Ann in castrum compulit. Anno 1411. Castrum
ante obsidione cinxit, et tandem Philippum Moricum
ad deditorem coegit, qui exinde solo Comitis
nomine contentus, Gavino plenam rem adjuvans
stationem compulit, a quo diuini victus limitate,
ne penitus inopis expensis acciperet. Sed anno 1412. Jo:
annus Maria impotenter, crudeliterque dominatus, ob
conjuratos interceptus est Mediolani, dum sacrum aus
dixit: et paulo post Gavino Comiti, Papiam ducem
clausit extremam. Quare Philippus Maria, Ma
tiam. Secunda, Gavini virgo in matrimonium ac
cepta, cunctam ditionem brevi cepit, et Mediolani
dux, rectus factionum appellatus est. Anno 1413. pa
cem cum Eodem Marchione Monteferrati com
ponit, qua Verucos recuperavit, et circumplicem Morisio:
in parte cum etiamnullis alijs castis concessit.
Eodem anno Sigismundus Rex Romanorum die 18.
Februarii, Comitatu Sabaudiae in Ducatum erecit,
et eundem VIII. Sabaudiae Ducem primum etypella
vit. Anno 1416. Martinus V. Pontifex Romanus sen
stantia discedens, in Italiam se contulit. Eo itinere
Signinum, Gaurinum, et Monteferratum pertransiens
Verucos pervenit mense Octobri incunato, ubi duobus
commemoratus est diebus.

14. Sed iam tempus illud advenerat, quo spiritissimus
dux Optimus, Moricus, tot, tantisque Verucensium co
luntate, Verucensem dominationem perpetuo duraturum,
Sabauda decerneret. Itaque anno 1426. cum Philippi
Morici Mediolani dux potentia, iam omnibus foras
debilis esset, Veneti pacto foedere cum plerisque Stolis

Stolica Principibus, in illud contra Vicecomitem transiit
etiam *etiam*. Deum Sabaudiae, ex lege, ut omnia,
quae sive in agro Verulensi, sive Mediolanensi ditio-
rum, & illis bello occupantur, sibi iurarent. Vicecomes
etiam *propter* sibi iuraret, qui in istis co-
pis, Mediolanensi innumebat agro, missis nunciis, cum
eo de pace agere coepit, quae et obtinuit, nocte
sequenti Verulam, et Maria etiam filia, in illis
monium accepta. Estat in Archivio Civitatis Instu-
mentum propter sibi et aliis nunciis Verula-
rum, et eumque datum Eaurini die. M. Deum-
bus 1427. Hoc postumum accepit, nostras plebites
exordium.

Cessio Verellarum
Facta Amadeo VIII. Duci Sabaudiae

Philippo Maria Vicecomite
Duci Mediolani.

|| In nomine Sanctae et Individuae Trinitatis Patris,
|| et Filii, et Spiritus Sancti, totiusque Curiae superius
|| taratis. Amen. Noverint universi praesentes et futuri,
|| quod auctoritate Domini nostri Jesu
|| Christi rogato MCCCCXXVII. Indictione VII. die
|| II. mensis Decembris, constituto in praesentia vestrum
|| notarium, et testium subscriptorum, Reverendissimus
|| in Christo Pater, et socius concilii Bartholomaeus dei
|| gratia Archiepiscopus Mediolanensis, Reverabilis et Religio-
|| sus vir, frater Philippus de Provans Praepositus bo-
|| nus S. Antonii Mediolani, spectabilis et egregius vir

Ludovicus.

Domino Franciscus de Castiglione Juris utriusque Doctor
et Consiliarius, et Spectabilis Ludovicus Prothos Secretar
rius Illustrissimi Principis Domini Philippi Mariae Angli
Ducis Mediolani, Papiae, et Angleriaeque Comitis, ac Ducis
Domini, nati quondam Illustrissimi Principis Domini
Scavini Galeati Vicecomitis olim Primi Ducis Mediola
niensis, Procuratoris, et Procuratoris nominibus eius Do
mini Ducis Mediolani, habentis speciale Mandatum,
etiam ad donandum cuilibet Domino Principi, et per
sonae cuiusvis status, gradus, dignitatis, Conditionis
libet, quamcumque Civitatem, Castellum, Portulicum,
villam, quodcumque castrum, omnem locum, Portum,
et Portum dicto Illustrissimo Domini Ducis Mediolani
et quae pro eum, seu eius nomine teneantur, et pos
sidentur quomodocumque etiam si sub licentia, vel
in fenum teneantur, cum omnibus eorum, et eius
libet eorum rationibus, actionibus, iurisdictionibus, et
regiminibus, honoratibus, emolumentis, introitus, hono
ribus, et pertinentiis universis, cum expensis iuribus,
et actionum ipsi Domino Duci Mediolani Pertinentium,
habentis etiam speciale Mandatum ad praedicta quae
libet, et in Instrumento Procuratoris recepto per Do
natum de Cipro, de Herba filium quondam Domi
ni Marchionis, Civitatis Mediolani, Portus novae, Pa
radisi et Fidei, Imperiali auctoritate Notarium
publicum sub anno praedicto a nativitate Domini
MCCCCXXVII. Indictione VIII. die Lunae Mensis No
vembrii, sigillo etiam ipsius Domini Ducis Mediolani
Sigillato, constituto inquam receptis Procuratoris,
ex collatis eorum manibus revocatis, cogitantesque volum

Indovus

meritorum causa simile subsequendum existente, et etiam
ex liberalitate ipsius Domini Ducis Mediolani super
subsequentibus ore tenus expressum Mandatum ab ipso
Domino Duce Mediolani habentis, eidem Domino Duci
Sabaudie licet absente, strenuissime Dominus Umberto
Castardo de Sabaudia, et spectabili, et egregio Gas-
pardo de Montemorio, et Manfredo ex Marchionibus
Solutiurum Marchionibus Sabaudie, et Dominus
Petro Menchandi legum Doctori, et Ambasiatoribus et
Procuratoribus dicti Domini Ducis Sabaudie, sigillis
suis sigillatis, et manu Guillelmi Polonari eiuspe-
catoris signatis, sub anno MCCCXXVII, die XXV.
Mensis Octobris datis Agnis presentibus, et Absen-
tibus et etiam nobis Notariis presentibus, et Absen-
tibus. more publicarum personarum, virgino-
rum, et ad opus ipsius Domini Ducis Sabaudie,
et morum suorum, nec non quorum interest,
vel intuspi poterit in futurum, dant, donant,
transmittunt, cedunt, et concedunt, et ~~transmittunt~~ tra-
dunt donatione, pura, vera, et irrevocabili, quae
dictae inter vivos, nulla inscriptione indigentes,
nec aliqua ingratitudinis causa, vel alia spe,
vel iure revocanda, eidem Domino Duci Sabau-
die, et suis proxime nominatis recipientibus,
et stipulantibus ut supra nomine ipsius Domini
Ducis, pro se, et suis heredibus, et Successoribus, et
quibus dote, et alio modo voluerit, salvo iure laico,
conferendo cuiuscumque a quo, vel a quibus praedicta
morum exspectat, videlicet Civitatem Verceilensem,
cum toto eius territorio, et districta, castris, villis,

villis, oppidis, redditibus, censibus, iurisdictionibus, emolu-
 mentis, piscariis, furnis, molendinis, baptisteriis, aquis,
 aquarum decursibus, fontibus, fontalariis, pedagiis,
 gabellis, tributis, angariis, et perarariis, bullatis, sub-
 sidiis, venationibus, regibus, et aliis iuris iuribus, et
 pertinentiis quibuscunque, et quocunque nomine
 veniant, etiam si hic nomine expressa non su-
 erint, et cum omnibus, quas dictus Dominus Dux
 Mediolani in dicta Civitate Verulanum, et terri-
 torio eiusdem, occasione solitus est ibidem ha-
 bere, ^{peripere} ~~participare~~, et recipere ipse Dominus Dux
 Mediolani per se, vel per eius officiales quoscunque;
 et hanc omnem videtur a flumine Sicidam ultra,
 parte reliqui territorii dicti Domini Ducis Sabau-
 diae, cum ista declaratione, videtur quod si esset
 aliqua loca, terrae, portus, vel alia ex superioribus
 et districtis, et territorii Verulanum ultra di-
 ctam aquam Sicidam a parte reliqui territorii
 dicti Domini Ducis Mediolani, quae loca ultra
 Sicidam existentia, aliquas pertinentias haberent cir-
 ca Sicidam, a parte territorii, dicti Domini Du-
 cis Sabaudiae, quod illi tales fines, seu pertinen-
 tias debeant remanere ipsis locis ultra Sicidam
 existentibus, et eisdem spectare ac si spectarent
 Sicidam, et viceversa si sint, vel existant aliquae
 terrae, vel loca, portus, et alia superioribus descripta
 ipsius territorii Verulanum ultra Sicidam, quae
 habeant, ~~quae habeant~~ ultra Sicidam a parte
 territorii dicti Domini Ducis Mediolani, aliquas
 pertinentias, vel fines, quod illi tales fines et perti-
 nentiae.

Ludovici.

|| debeant numerare, spectare, pertinere ad loca dicta in-
|| tra Aridam existentia, et Dominio dicti Domi-
|| ni Ducis Sabaudiae, ac si essent extra Aridam,
|| reservatis etiam in omnibus et per omnia singula
|| rebus personis utriusque Dominiorum, eorum
|| bonis, et possessionibus, tam ultra, quam extra
|| Aridam existentibus, ita quod si aliqua dissensio,
|| vel discordia, occasione ipsorum finium, et di-
|| visionis territoriorum oriretur, decideret que de-
|| beat Consilium utriusque partis, cum uno
|| partium. confidente secundum modum, et for-
|| mam Capituli in simili ad differentias sedandas,
|| positi in Contractu ligo, hodie inter ip-
|| sos Ducum celebratae, et per nos inscriptas
|| Notariis rogatas, dantis, et Concedentes ipsi Do-
|| mine Procuratores, et Nunciis dicti Domini Ducis
|| Mediolani superius Designatis, ipsi Dominio Du-
|| ci Sabaudiae, vel eius Vicariis, vel alteri habenti,
|| vel habentibus plenam, potestatem, liberam, et om-
|| nimodam potestatem, possessionem corporalem,
|| et realem, ac apprehensionem dictorum civitatis,
|| locorum, Castorum, et territorii, eiusdemque per-
|| tinentiarum, et aliorum superius descriptorum,
|| et etiam vi armata, si opus fuerit, absque ali-
|| qua poena, vel delicto incurriendo, apprehendendi,
|| detinendi, conservandi, et retinendi, non propria
|| auctoritate, absque dicto Domini Ducis Mediolani, ali-
|| cuiusque superiorum, vel alterius cuiuscunque
|| Magistratus, vel Iudicis, seu alterius personae li-
|| centia, vel mandato, constitutionis, et nominis dicti Do-
|| mini

nomine dicti Domini Ducis Mediolani, et ipsius
domini Ducis Mediolani, praedictae Civitatis
cum eius territorio, Castri, villis, et oppidis, pertinentiis
que, quibuscunque, et aliis supra scriptis, nomine dicti
Domini Ducis Sabaudiae, et suorum successorum, pos-
sidere, et tenere quousque ipse Dominus Dux Sabaudiae,
seu alii pro eo, possessionem praedictorum acce-
perint incorporabunt; Mandantes ipsi Domini Promotores,
et Advocatores, omnibus, et singulis fidelibus, feudatariis,
enchiristiis, subditis, et aliis quibuscunque dictae Civi-
tatis, territorii, et Locorum praedictorum, officariisque,
Castrobus, Castorum, Portarum, Cittadellae, Castel-
lorum, Gecoris, Cavalleris, ~~Regiatoribus~~, Gabellato-
ribus, Receptoribus, Balliatoribus, et aliis quibuscunque
officiariis, dicto Domino Duci Mediolani, maioribus,
et minoribus, quousque praedicto Domino Duci Sabau-
diae, eiusque Marescallis, seu alteri eorum, vel alteri
pro parte ipsius Domini Ducis Sabaudiae, ibi missis,
et potestatum habentibus, purent, obediunt, et inter-
dant, ac ipsam Civitatem, Cittadellam eiusdem,
Castrum, et Portas, ac etiam alia castra, loca,
villasque, et oppida ipsius territorii, et districtus
cellarum, ut supra. Donata, perpreciant, et tradant
libere, et absque quavis contradictione, et hoc sub
poena rebellionis, et indignationis ipsius Domini
Ducis Mediolani; ceterisque officariis, Gabellatoribus,
Regioribus, et aliis superius nominatis, necnon etiam et
quicunque etiam aliqua Instrumenta habentes
de rebus, servitutibusque, censibus, servitiis, aliisque
ad dominium ipsius Civitatis, et domini eiusdem.

Endoway.

cap.
pertinentibus, sub eadem forma etiam mandante, ut illa
omnia supra memorata, pro parte dicti Domini Ducis
Sabaudiae, ibi nunciatis, illa tradant libere, et expedit,
nullo impedimento eidem opponendo, ea tamen lege,
et conventiones per solennem stipulationem inter praes-
dictos Procuratores invicem, et nobis et totisq[ue] ut supra
stipulantibus facta, quod omnes, et singula iurata or-
dinaria, et extraordinaria tam d[i]c[t]i ^{omni} ~~Sabaudiae~~, quam
Gabellaum, taxatarum, et alterius cuiuscunque...
..... in omnique iuratarum debitorum quocunque ratio-
ne temporis praeteriti tantum a die finisse tra-
ditionis dictae civitatis, et infra, retro, sint et ex-
debeat ipsius ~~civitatis~~ Domini Ducis Mediolani,
ibi remanere debeant, ita quod ipsos iuratos,
et ipsos debitores pro dicto tempore praeterito exigi
facere possit, tam in iudicio, quam extra pro
motib[us] voluntatib[us], talique creatione eius do-
mini Duci Sabaudiae, pro et it[er]is honorib[us],
conservatione habitatorum ab eodem suisque officialib[us],
qui in praedicta civitate reperiantur, omnem bra-
chium, omnemque sibi possibilem favorem prae-
bere teneantur; cedentes ipsi Domino Procuratore, no-
mine ipsius Illustrissimi Domini Ducis Sabaudiae Illu-
diolani, dicto Domino Duci Sabaudiae pro et
suis honorib[us], causamque habitatorum ab eodem, ac
superiorib[us] iurisdictionib[us], ipsius Domini Ducis
Sabaudiae nomine stipulantibus, et recipientibus
nomine quo supra, ac cuius interest, vel interesse
poterit in futurum, omnia iura, omnesque actiones
et rationes, ipsi Domino Duci Mediolani competentes,

Lindenberg.

et competentia in dicta Civitate, et territorio, iurisdi-
ctionibus moer, et iurisd. imperii, nullis, castis, oppidis,
rebus, bonis, et pertinentiis, vassallis, fidelibus, ~~subditis~~
ipsius Civitatis, et ad ipsam Civitatem, et dictam
Dominum Ducem ipsantibus, et pertinentibus, ius-
ta tamen limitationum, et declarationum superiorum
denegationem; promittentes ipsi Domini Procuratores
per iuramenta sua ad sancta Dei Evangelia, cor-
poraliter tacta, et sub obligatione omnium et
singulorum bonorum ipsius Domini Ducis Me-
diolani, et in animam dicti Domini Ducis Medio-
lani, praedicta omnia, et singula ipsam Domi-
nam Ducem Mediolani, rata, grata, et firma
habere, et tenere, et praestenta alium laesionis, impe-
ditum, vel aliter quovis modo, non revocare, seu
contra se facere, dicere, vel ^{vel} venire, voluntate circum-
scriptum quovis modo, clam, vel palam, directe,
vel ^{per} ~~indirecte~~ ^{indirecte}, consensu, sed praedicta omnia quoad
se, et eius voluntatem, et factum, tacitum et expre-
ssum, sive tacitum, vel expremum, id est pro
mo dato, et facto tantum; ita quod aliter ipse
Dominus Dux Mediolani ~~de consensu~~ ^{exhibitione} non tenetur
atque eidem Domini Dux Sotandiae, et suis suc-
cessoribus manuteneri, et distingere, et defendere
de iure, et de facto ab omnibus, et contra om-
nes; et ipsam Dominam Ducem Mediolani ant-
lo unquam tempore praesente, vel in futurum
facere, per quas praesens donatio, et investitura
latissimum realem effectum sortiri non possit,
nec valeat; promittentes, e converso praedicti Pro-
curator vel alium facere, dicere, vel venire ^{curator}
volenti

Indovny.

dicti Domini Dni Sabaudiae ipsi Domini Dni
diolani Procuratoribus, nobisque Notariis et supra re-
sistentibus, et stipulantibus, omnes et singulos Cives
praedictae Civitatis Verulanarum, eiusque districtus
tam Nobiles, quam plebeios, et rusticos, et unum
omnes Nobiles de Giffrouibus velut Cives Verulanarum,
qui pro ante dicta donatione subditi Domini Dni
Sabaudiae esse videntur, clementer, gratiose, atque
benigne tractare, et quod ita per eundem Domi-
num. Dnum. Sabaudiae, et per nos tractabuntur,
neque eis imputabuntur aliqua praeterita, quove-
niente per eos commissa, tamquam Cives
Verulanenses, nec eorum ratione contra ipsos, vel
aliquem ipsorum prouideri. Quae omnia et singu-
la supra scripta, fecerunt, et contraxerunt, faciunt
et contrahunt praedicti omnes Procuratores, utri-
usque partis, cum inscriptis modis, conditioni-
bus, et formis, in singulis partibus praecedentibus
intelliguntur solemniter stipulatione iurata, et
nobis inscriptis Notariis, ut supra rescriptis
solemniter, vallatis, et non aliter, videlicet quod
Cittadella, Castrum, et omnia portalia, custo-
diaeque portuum praedictae Civitatis, liberales
vires, et opuditas tradi, et assignari debeant hinc
ad diem octavam praesentis mensis, meliusque
per totam diem, illaqueis militibus Domini
Gaspari, Domino Martis maioris, et Maupedo et
Mauchionibus Salutarum, ipsius Domini Dni
Sabaudiae Mauchionibus, nomine ipsius Domini Dni
Sabaudiae acceptis, aut alteri eorum, utriusque

Ludovici.

namque recipiendi, ea lege, et conditione quod expatori
debeat et attendi votum, et ratificationis contractus illi
testimoniis per superscriptos Procuratores inter ipsam
Dominum suum Mediolani, et Illustrissimam
Domicellam Dominicam Mariae, filiam suam
Domini Dni Sabaudiae, hodie die contractus, et
rogati per nosmet Notarios superscriptos, et si-
militer ratificationis contractus. Totum, ut supra
computi, et rogati fiat, et legitime signatus per
eundem Dominum suum Sabaudiae, et filiam
suam praedictam, secundum quod in eisdem su-
praedictis contractibus de ratificando promissum est,
et conventum, vel non fiat; qua ratificatione
Patris, et filiae sequente, et eidem Domino Dni,
vel ab eo mandatum habenti, in autentica for-
ma, tradita, et signata, tunc statim locum ha-
beant praedicta omnia, et alia superscripta quae,
vero, omni exceptione remota, de ipso Bi-
vitate Verullarum, eiusque iuribus et pertinen-
tiis ducatur, et Limitatis ut supra, ita ut Do-
minus Dns Sabaudiae, et praedicti Domini
Mediolani, aut quicumque alii eius nomine
disponere possint pro libito voluntatis ipsius
Domini Dni Sabaudiae. Item quod sit et
intelligatur ope, si contigerit, quod absit, supra-
venit obitum praepae Domicellae Dominae
Mariae, et praedictam ratificationem non
sequi nec fieri ex voluntate ipsius Domini
Dni Sabaudiae, eiusque filiae praedictae,
aut alterius eorum qui vivunt, vel fuerint

Indovius.

etiam prae ratificationem; tunc et eo casu
praedictum Civitatem cum suis iuribus, et per-
tinentiis, et supra, antedictis Domini Mediolanensis
et uterque eorum, ipsius Domini Dux Mediolani
nominis, eidem Domino Dux Mediolanensi, vel
ab eo mandatum habentibus, vel habentibus
hodie, et restituere libere, et expedito tenentur,
et debeant, et eo casu omnia contracta in praesenti
contracta, ipsa, irrita, et nulla effici-
telligantur, et sint prorsus, et omnino, perinde
ac si nihil eorum contractum esset, gestum,
et factum, ea tamen lege, et consuetudine,
et solenni conventionis vallatum et supra, et
quo omni casu praedictorum, et aliorum
omnium, utrobique legum, hodieque de per
praedictos Procuratores inter antedictos Domi-
nos Dux contracta, et per nos iurisperitos
publice rogata, rato, et firma maneat
in omnibus, et per omnia, prout iam adven-
tatum. Quia tamen legem que observari
debet, et invalida, casu quo, constaret per ipsum
Dominum Dux Mediolani esse impeditam,
et negatam dispensationem per summam
pontificem supra dicto Matrimonio contractum
do, siendoque idem esse debeat si ipse Domi-
nus Dux Mediolani contractum legem ipsius
et contractus alios, videlicet Matrimonium, con-
stitutionis dotis, donationis Civitatis Aven-
larum, et conventionum praedictarum de non
aliquando Civitate esset, simul et de observando

Sabaudia

de observando quod quod Censuum reliquorum
debeat ab eodem Domino Dni Sabaudia, omnes
quoque hodie celebratos inter Dominos Procuratores,
et per nos inscriptos et notarios, rogatos, non ratifi-
caverunt intra terminos in dictis contractibus,
opposito, aut subter per quinquiduum dies post
terminos ipsos, in publica forma, renuntiatis
tamen firmis terminis in ipsis contractibus, appo-
sitis, quoad alia in eisdem contractibus contenta.
et tunc etiam, convento, et in pactum expressum
deducto, quod locus, Castrium, Villa, et territorium
Pavii, cum eorum pertinentiis, etiam si de terri-
torio Vindictensi esse reputentur, et ultra terri-
torium, sit, et pleno iure remaneat, et remanere
debeat Illustrissimo Domino Dni Sabaudia, et
que heredibus, successoribus, et ab eo causam tra-
ctantibus, promittentes dicti Procuratores, et churba-
tores dicti Domini Dni Mediolani per iura-
menta sua in sancto Dei Evangelio corporali-
ter tacta ut supra, et sub obligationibus omni-
um bonorum ipsius Domini Dni Mediolani.
ut supra, praedicta omnia supra et inscripta
ratificare facere a dicto Illustrissimo Domino
Dni Mediolani, hinc ad festum proximum et a-
bitatibus Domini, et de dicta ratificatione, su-
mmentum publicum et solenne, sigillatum
etiam sigillo ipsius Domini Dni Mediolani,
cum clausulis, promissionibus, renuntiacionibus,
iuramentis, et aliis opportunis, apponere facere in-
tra dictum tempus, et illud tradere in manus

Indubium. Illustrissimo domini Rurici Paduensis, vel eius, iura-
di mandavit. Similiterque dicti domini Procurator
et domini Rurici Paduensis pronunciant volumini
stipulatione praedictam dominum Rurici Paduensis
eodem anno, et infra idem tempus, ratificatum,
et ratificationem Illustrissimo domini Rurici Paduensis
diolani, aut eius Ambasciatoribus missis, et
supra dictum est de ratificatione per
partem domini Rurici Paduensis. Venientibus
autem praenominatis domini Procuratoris per iuramenta
ita et supra, omni exceptione dolimoli, viz, metus, erroris,
et non de gestis, ~~et~~ aliter gestis quam scriptum fuerit,
iuri quo scriptis in his contractibus subvenitur, iuri enim
gentis quando sit iudicialis ob meritum, probationem ipsorum
eius meritum, iuri dicente donationem, succumque
gentium annorum exidentem, sine insinuatione non valere,
iuri dicente donationem, propter ingratitudinem, vel aliam
revocari posse, et etiam omni iuri Canonico vel
velo, propter quod contra praedicta, vel aliquid praedi-
ctorum. annullari, vel eisdem nullatenus derogari,
et etiam iuri dicente generalis renuntiationem non
valere, nisi praescriptis specialibus. De quibus omnibus
et singulis supradictis, antedicti omnes Procuratores,
nomine quibus supra, mandaverunt, et rogaveruntque
nos et notarios inscriptos publicum fieri instrumentum
eiusdem licentiam praebentes, et ita invicem convenientes
quod de ipsis unum, vel plura exempla pro libita
voluntate ipsarum partium, et utriusque ipsarum
conficere, quibusque partibus vel alteri eorum, tradere
debemus. Cetera haec fuerunt in Civitate Ravennae.

Ludovicus.

videlicet in Domino Episcopali ipsius Civitatis, praesentibus
Nobilibus, et Egregiis viris Domino Joanne Marchiaudi
legum doctore, Joanne de Ariguo ex Comitibus Gallis-
pergiae, et Domino Jacobo Spinola Cantore Majoris
Ecclesiae Sapientiae, Simonis de Alorigis, Bartolomeo de Ray-
surica, Joanne Mellarelli, providat. Columbi, et An-
dreo de Piazas, Angelino Provana, Bartolomeo de
Garis, et Joanne de Aris, testibus ad praemissa
vocatis, et specialiter rogatis. Et ego Franciscus Gallina
filius Domini Petri publicus Populi Imperiali aucto-
ritate Notarius, Secretarius praefati Illustrissimi Domini
mei, Domini Ducis Mediolani, praemissis omni-
bus, et singulis dum sic fuerint et praesentiter, et
agentur, praesens sui vocatus, et de ceteris hoc pub-
licum Instrumentum, una cum egregio Bernardo
Massuarii Notario Publico, et Memorati Illustrissimi
Domini Ducis Sabaudiae, subsequente, rogatus, regis, quod
inde in hanc formam redigi fecit aliter praesentibus
negotio, per Paulum de Castellione Civem Mediolanensem
Notarium Publicum, coadjutorem ad hoc specia-
liter electum, hincque proinde manu propria subscri-
psi, et signam manuum Castellionatus approposui, testi-
monium, et fidem omnium, et singulorum praemissorum.
Et ego Bernardus Massuarii de Cusineo Lugda-
nensis Diocesis publicus Imperiali auctoritate Notarius
memorati Domini mei, Domini Ducis Sabaudiae Secretarius,
praemissis omnibus, sic ut praesentiter dum agentur, si-
cut praesens sui rogatus, et de ceteris ^{hoc publicum} Instrumentum una
cum signadito egregio Joanne Francino Gallina Notario,
et praesente Domini Ducis Mediolani Secretario, rogatus

Ludovicus.

„recepti, hisque iura propria subscripsi, et signum meum
„Rebellionales apposui, in testimonium veritatis omnium,
„et singulorum praemissorum.“

16. Notandum est diligenter praeceteris in Instrumento con-
tentes, illius nomen, quod dux Sabaudiae clementer habeat,
et gratum tractet exilibus de Reformationibus, eisque non
imputat praeterita quomodocumque per eos commissa.
Citones etenim anno 1374. post eius expugnationem,
proscripti quidem sunt tanquam hostes Ecclesiae Ro-
manae, et Imperii et ab Episcopo Joanne et vidua.
Sed anno 1377. cum Joannes in vincula a Bugellensibus
coniectus esset, audacior, et magno factionariorum
numero stipatus, in Urbem rediit. Statim Urbem
partes magna est de more, hinc Advocatis stantibus,
inde Citonibus. Utrique agere coeperunt de Urbe de-
denda, sed disparibus studiis. Advocati pro Sabauda,
Citones pro Vicecomite, cui nuper addicti fuerant
fuerant, confabulabant. Praevaleantibus Citonibus, Urbi tradita
est Vicecomiti; interea tamen ne deditio in populo
fieret, conatus est Advocatis, ut omnes exules eheu-
dem gentis, in Patriam revocarentur. Id cum istius
Concilii, eius verba mitioribus, cum ageremus de deditioe
Urbis facta Gabotto, post Joannis Episcopi captivum.
Princeps nostri partem sequi fuit. Anno 1404. et
vidua Philippus Maria Vicomitis Vercellensium Douci-
nus, in carcerem transiit. Iterum Advocati et Ci-
tonibus in Urbem revocaretur ad laborandum. Citon-
es subdito Advocatorum Consilio, Theodorum Mont-
marthensem ~~Marchionem~~ ^{Marchionem} ut, iungendo milite, Urbem occupa-
ret, imperatores. Deiana eis pro praemio fuit. Hostes

Indubium.

Habemus in Archivio Civitatis Chartam diei 16. Septembris 1411, in qua vigore litterarum Domini Eucherii Marchionis Montispenati, et ut ibidem dicitur, Domini Verellani, datarum in Pontestura diei 16. 10. eiusdem Septembris, Commune Verellanum concedit Domino Ludovico de Citionibus, donatione inter vivos irrevocabili, Locum et Ecclesiam Decianae, cum iure et mixto imperio, iurisdictionibus, iuribus etc. et inde procedere Comitatus Decianae. Eucherius itaque Philippus Maria Vicecomes, sentiebat, et excommunicato Verellas occupabat, ne in Sabaudia manus iniicerent. Itaque Philippus Maria donationem Decianae Citionibus preterea ratam habuit, et approbavit, et ex Charta Archivii Civitatis diei 1. Martii 1412, in qua Philippus aperit se in agere, protipimum inter ita Eucherio Marchionis Montispenati quem appellat Patrem Carissimum. Advocati interea, Citionum quibus illis cladibus inquebantur. Erat in Archivio Civitatis Charta data Crescentino Domino etique Citionum genti, nomine ipsius Domini Ducis, perpetuam immunitatem ab omnibus tributis, vectigalibus etc., et insuper pollicetur, quod cum idem Dominus Dux Verellas occupasset (tenebatur adhuc per Montispenati Marchionem), ipsorum damna et Advocatis Verellanis illata, respiciet, replebitque ex bonis, et proportionibus ipsorum Advocatorum; mandans interea ut omnes Advocati diuini perpetuo ab eis sint proscripti. Et totum comprobatur legitur a Duce Philippo Maria, in alia Charta eiusdem Archivii, data Crescentino diei 1. Octobris 1414, in qua Salustius Berolagus Munus, et Vicarius, incompertum Verellanum, pro Duce Philippo Maria concedit Duci Jacobo quondam Duci Edwardo de Citionibus, Dominos, totaque.

Ludovicus

die 15. Octobris anno 1444. erat Advocatus iam in tuto.
erant. etiam concessis amicus VII. Sabaudiae Principis
stris H. 24. in Districtu Verulensi, quae ipsorum
erant se in eius finem, et Clientelam pervenerant
iam ob anno 1444. atque ideo virtutis et auctoritatis
pollentis, ingraviter Civium Verulensium animos ve-
herementes sollicitabant, ut ex casso Vicomitem, et
Palatologorum Dapiferum iugo, urbi Dominum tra-
bando concederent. Res magni non erat negotii,
nam castra circumvenerat pro Sabaudis flabant,
ita ut sub Potentissimo principe, nullo negotio im-
mat urbi legem datura videretur. Ita se res ha-
beant, cum Philippus edocui, Dominio Civitatis
renuntiavit, ut potius videretur iure de alienis
liberari, quam proprio iure cessare.

16. Itaque die 5. Decembris diebus anni 1444. Claudius
Solutorum alleluia illorum Sabaudiae Marchionis, Ci-
vitatem ingressus, inquit Civium laetitia eius do-
minium novum etiam, tractantibus Vicomitis
legatis, coepit. Huius rei meminit etiam Coris. scri-
bit Jacobus Delerius in Chorographia insignium lo-
corum quae Sabaudis parit, in pressa Chamberii
anno 1544. fol. 44. circa finem, et nunciam stu-
dium Gymnasium anno 1444. ad sextam Novembrii
Kalendas ex Verulensium Civitate, Curiam transla-
tione, Pontificis Benedicti auctoritate. Est utiprimo
eror in anno. etiam anno 1444. Verulensium novum
~~etiam~~ sunt subditae. Hinc fortassis huius trans-
lationis Epistola allegoria est anno 1448. vel sequente.
etiam 1448. Etiam publico diplomate, novum

phorum

guelforum, et gibellinorum Verutis aboliri manu *Ludovici.*
dedit, privilegia Civitatis confirmavit, aliaque
addidit, de quibus in charta crederii Civitatis dei
M. Gulii huius anni.

Matthaeus

Matthaeus.

Anno 1106.

1. Regrediarum ad Episcopos Verutensium, suorum acta
paulique intermisimus, ne historiae civitatis, quas illi
facere praecepit, seriem abrumperemus. Eritum schis-
ma, quo Romana laboravit Ecclesia, Verutiana quo-
que fode vexavit. Joanni Cardinali de Glisio, a-
dus in vivis agente, Clementis VII. Statipapa, Urbani
VI. alimulus, Ecclesiae Verutensi praeposit, ut vidimus,
anno 1390. Jacobum de Coballit. Deinde Joannem
iique Urbanus contra Jacobum dedit ~~Verutensem~~
~~Verutensem~~ ^{Episcopum} Ludovicum de Glisio eiusdem Joannem
fratre nepotem, quem et Cardinalem. Creavit an-
no 1394. Et ita duo eodem tempore de Episcopatu,
et administratione Verutensis Ecclesiae, inter se a-
riter contendebant. Jacobum nonnullas invig-
taturus consuevit nomine Ecclesiae Verutensis, usque
ad annum 1404. habemus habemus in crederii
pinopatu. Verutis tamen patris Ludovici praeva-
lebat. Nam cum anno 1394. defuncto Philippo de
Cecinato crederii, Popitulum utriusque Ecclesiae in
novum

Mathony.

novum archidiaconum elegit Joannem de Bulgo
canonicum. S. ecclesie Majoris, huiusmodi electionis
confirmationem peto mandavit a Reverendissimo in
Christo Patre Domino Ludovico de Glisio univocatione
Divina tituli S. Petri in Vinis Diacono Cardinali, ac Epi-
scopo et Ecclesie Verulanae commendatario a Sancti-
se sede apostolica specialiter deputato, sive a quocumque
eius vicario super hoc protestationem habente; hacten-
us habemus in Charta electionis die 12. februarii eius-
dem anni 1392. quae aservatur in Archivio Ca-
pitulari. Praeterea ex Bulla investiturae Bonifacii
IX. non repugnans, discimus quod Ludovicus Car-
dinalis aliqui de Glisio tenebant contra Jacobum de
Cobellis, eiusque adherentes, qui ibidem schismatici
appellabantur, ^{inter} Castro, terras, villas, et districtos illius-
dem, Capracorvi, et Montiscopuli, nec non alia tenebant,
Verulanas Diocesis, ad Ecclesiam Verulanam cum
vassallis, moero, et mixto imperio, et omnimoda iuri-
dictione, plene iure spectantes. Accipe Bullam, quam
habuimus ex Archivio Marchionatus Capracorvi.

2. " Bonifacius Episcopus servus servorum Dei ad futuram
" rei memoriam. Scit, et etiam ex audit, ut qui pro
" statu Ecclesie Romanae, sumptibus, ac personarum
" periculis non parvum, constantem exponunt, et
" fideliter re ipsa, non solum commendationem,
" sed etiam praemia digna reportant, ut et ipsi
" eius perseverantia laudabilem gerant, fortiter aui-
" mentur, et alii istorum exemplis permoti, ad similia
" facilius inducantur. Neque siquidem exemplum
" istum fide dignum relatus, ad nostrum pervenit.

audetum, quod bone memorie Joannis tunc Sancti
Morici presbyter Cardinalis, administrator Ecclesie Verul-
leusis in spiritualibus, et temporalibus, per sedem apo-
stolicam deputatus dum vivit primo, et deinde quon-
dam Nicolai de Glina Conis Lavanie eius frater,
et subsequenter tunc electus filius noster Ludovicus
S. Eboracensis Diaconus Cardinalis, olim etiam electus
Ecclesie administrator in spiritualibus, et temporalibus
per eandem sedem deputatus, quam dictus filius
dictus vir electus de Glina Conis Lavanie, frater,
et eiusdem Nicolai nati, de bonis ad ^{eos} eorum
ratione personarum mutatis, per custodia, et con-
servatione elegerunt, et obtulerunt, et supradictas
personas, seu Ecclesias, Villarum, ac Hereditarium,
et institutum, necnon tenementum ipsorum Ga-
llensium, Diacorum, ad eandem Verulensem Ecclesiam,
cum Vasallis iure, et iure iugis, et omnibus
de iurisdictione, pleno iure mutaverunt, etiam sub
spe alia iura ipsius Ecclesie Verulensis per schisma-
ticos occupata, recuperandi; et ne videlicet ipsa Ec-
clesia, ad aliorum personarum schismaticorum manus
perveniret, sed sub fidelitate, obedientia, et devotione
dictae Romanae Ecclesie persistere, prout persis-
tuit, divorsis, et magnas pensionum summas expe-
diant, et adhuc dicti Ludovicus Cardinalis, et alii
tunc, de die in diem, expendant. Cum ^{autem} ~~dictum~~ sint
accepturus, proventus, et introitus, quos Sacrum obicho-
nato schismate ultra, dum vivet, et Ludovicus Car-
dinalis praefatus, et dicta Verulensi Ecclesia interim
perceperunt, si summam expensarum praedictarum

Anthony

Matthaeus.

" a longe non asendant, nec spes veritatis videatur, quod
" expensae in dictorum Castorum custodia, et conserva-
" tione, de magnitudine erogandae decreverunt praesentialiter,
" vel introitus augerentur, et valde permittimus, et igno-
" minium fons, si viri Ludovico Cardinali, et Auto-
" ritate huiusmodi Castorum relaxantibus, eadem Ca-
" stris, quod obest, ad alium, et improbat magis, ma-
" xime khismationum darentur, Nos ne praefate
" Ludovici Cardinalis, et Autoritas, et haeredes eorum,
" praesentium, occasione, importabilia damna repor-
" tent, et nos patrimonio viri debilitent, et exhauri-
" aut; quare propter exigentiam eorum Ludovicum
" Cardinalem, in personam dicti Autoris, ac Auditoris
" et haeredes nos ab omnimodis solvere, ac eis prodi-
" ctis expensis, et meritis reparationem. condignam
" impendamus, eoque ob bene gesta, praesentia, et etiam
" honorari, rationes, et computa expensarum, et intro-
" itum praedictorum, necnon causas propter quas,
" ac formam et statum sumum, et singulorum praes-
" entium praesentibus pro sufficienti expensis, et
" praesentibus, rationes quoque et computa summa,
" quae ab eis, vel eorum aliquo per praesentibus,
" et erigi possunt, pro specifice redditis et calculatis ha-
" bentibus, ac ulteriori soluti difficultati, necnon excep-
" tionibus quolibet iuris, et facti, etiam contra praes-
" entes Literas, seu personas Ludovici Cardinalis,
" et Auditoris, ac haeredum praedictorum requiri, vel
" deduci possent quovis modo, eis penitus de certa nostra
" sententia, remittentibus, motu proprio, non ad alium
" promittimus super hoc, nobis instantiam, sed de nostra

Matthew.

" iura vestra libertate, et apostolica plenitudine
" potestatis, predicta Castra, seu terras, villas, Heritoria, Di-
" strictus, ac tenementa ipsorum, quibuscumque nomi-
" nibus nuncupentur, cum eorum Vassallis, et Rectoribus
" seu Fortalibus, iure et iusto imperio, ac omnimoda
" iurisdictione, et aliis iuribus, et pertinentiis suis, ad omni-
" bus, proprietate, et que dominio dictarum Heritoriarum &
" lras, auctoritate Apostolica, omnimodo tenore preuen-
" tura subtrahimus, ac perpetuo separamus, ac illam
" liberamus; et cum ad hoc olim prefatus Ludovicus
" cardinalis, ut intelleximus, accessit assensu, illa cum
" predictis omnibus, et singulis, vassallis, Rectoribus, seu
" fortalibus, iure, et iusto imperio, omnimoda iurisdictione,
" et aliis iuribus, et pertinentiis suis, et
" cum Antonio pro se, et suis heredibus, ac successores
" eorum in perpetuum, in feudum nobile, et ad rem
" nobilem, et perpetui feudi, sub annuo censu cuius
" decipietis, singulis annis in festa apostolorum Petri,
" et Pauli, per eos Camera Apostolica, seu collectoris
" fructuum, et proventuum Camere apostolice pre-
" dictae debitorum, in Civitate, vel Diocesi Ravennensi, pro
" tempore amissionis, persolvendo, de dictis sicut, Pot-
"estate, et auctoritate concedimus, et concedimus eidem
" Antonio, propria auctoritate, et super hoc licentia
" aliquis minime requirita, possessionem Castro-
" rum, seu terrarum, villarum, Heritoriarum, Di-
" strictuum, et Heritoriarum, ac iurium, et perti-
" nentiarum predictarum, apprehendendi, et retinendi;
" licentiam liberam et liberam. Voluntas autem quod
" prefatus Antonio, aut quicumque huiusmodi possessio-

Matthew.

apprehendat, debitas fidelitatis in manibus Reverabilij
fratris nostri Archiepiscopi Favensis, nostro et ipsius
Eclesiae nomine recipientis, iuramentum praestetur.
ita formam, quam sub Bulla nostra authenticam
terebimus. Et insuper ex nunc irritum decernimus
et invalidum, si secus super iis a quoquam, quavis auto-
ritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Nulli
ergo hominum liceat hanc paginam nostrae revocatio-
nis, subtractionis, separationis, liberationis, conceptionis,
dilationis, et voluntatis infringere, vel ei ausu temere
resistere. Si quis autem hoc attentare praesump-
serit, indignationem Omnipotentis dei, et bea-
torum Petri, et Pauli Apostolorum eius, se noverit
incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum
IV. Kal. Junij, Pontificatus nostris anno quinto.
(hoc est anno 1394.)

3. Et ita haec dominia quae usque eo ad Ecclesiam
Verulanam spectaverant, ab eo perpetuo sunt avulsa, et
in gentem de Glisio translata. Ea deinde, a Paulo
III. lata sententia privationis adversus Petrum, Lucam
Glisium, in penam concepta sunt Philiberto Federico
Glisio eiusque descenditibus, Bulla data Romae apud
S. Petrum anno incarnationis dominicae MD. XLIII.
VI. Kal. Januarii, Pontificatus anno XIV. Benedictus vero
XIV. restitutus eisdem iominibus Ecclesiae Verulanae, obvia
praesidio tamen, infundatorum, eorumque reprehen-
dendum, titulo Virginitatis Perpetuae conceptus Cardo
Eugenius Sardiniae Dux, Domino nostro Clementi-
ssimo, Bulla data Romae apud S. Mariam Ma-
iorem III. cron. Januarii anno incarnationis domi-
nicae -

Matthony,
Dominicae. MDCCXL. Pontificatus anni 1.º. Postremo anno
1753. idem Pontifex de Consensu Illustrissimi et Rever-
endissimi Domini Joannis Petri Solari Episcopi
Verulanus, etiam ius proprietatis, in eundem Regem
transulit, procto munus, librorum 2250. monetae
Piedmontanae Episcopo Verulano luenda, solvenda.
De quibus omnibus fides in loco.

1. Ceterum Antonius de Gliso, Messerani insidens, in-
muniens quoque innoxia terra, vastationibus, depre-
dationibus, et inanis iniuria habebat. Propterea ut
ab eis se redimerent Novarienses nostri, innumera
subsidia suscepit in Philippo Mariae Vicecomite, Pa-
pio Comite, et Verulanorum domino, se progre-
ssa depusio ne diderunt Eustachio de Murantio. Ad
liquet ex sequente documento, quod habuimus ab
Illustrissimo Domino Comite Hilarione Signori
ex Domini de Murantio.

“ In Nomine Domini Nostri Jesu Christo.
“ Anno. et mense a nativitate eiusdem MDCCCLIV. In-
“ dictione XII. et die penultima Mensis Maii, actum
“ in curia Castri Murantii Verulanus Diocesis, vide-
“ licet in Sala Domus habitationis, spectabilis et po-
“ tentis viri Domini Gaspari filii quondam Domini
“ Joannis dicti Curii ex Domini ipsius loci Muran-
“ ti, praesentibus Reverabilibus viris Domino Joanne
“ et Domini praedicti, Praeposito Ecclesiae S. Michaelis
“ de Badaloro, filio quondam Domini Philippi, Antonio
“ filio Verulanus Castri de igno loco Murantii, et
“ Martino de Pactuato de Cerrengo, filio quondam
“ Antonii, testibus ad inscripta omnia vocatis, vocatis,

Mathias.

intelligat, idem, et rogatus. Ibi quoque Joannes ellegatus
filius quondam Gaconelli, et Joannes de Pillo filius
quondam Domini Joannis, de Novaxino dicta Ver-
cellensis Diocesis, iudicis, et Procuratoris Universitatis,
et Corporis ipsius Universitatis ipsius loci Novaxini,
nunc consulum, credentiariorum, et vicinorum,
et hominum eiusdem Universitatis, et speciale man-
datum ab ipsa Universitate, Corpore, Consulum,
credentiariorum, vicinis, et hominibus libentibus, ad om-
nia inhaurientia, et ad requirendum a dicto spec-
tabili, et Potenti viro Domini Eusebio, ac pro-
mittendum, et iurandum, et cum eo conclu-
dendum, et denum sicut continetur inferius,
faciendum, et constat Instrumento publico, tra-
dito, abbreviato, ac rogato, et in formam publi-
cum redacto per Joannetiam Sprassum de Cozola
habitatorem Novaxini, praedicti loci Notarium pu-
blicum, de anno praedicto die XVIII. dicti mensis
Maii, per me Notarium inscriptum de verbo
ad verbum lecto, et sic continetur, viso, intelli-
cto. Ipsi quidem iudicis, et Procuratoris, iudi-
cario, et procuratorio etamine quo supra, eidem
Domino Eusebio exponerunt, quod cum ita foret,
quod ipsa Universitas, ac ipse locus, homines,
et singulae personae Novaxini, quibus, incensus, ho-
mibus, detractionibus, et denique ab ipsa quibus,
multis multiplicibus usque ad criticum, et extremum
diem exoneratur maxime per gentes, et armigeros
illagis, et potentis viros et Domini, Domini et do-
mini de Glorio, ipsius locum, et Patriam illam

illustris Principis, et Domini Domini Comitis Populi a-
riter offerunt, essentque ipsi de Novaxino cumque
subsidii tam ab ipso Domino Comite Populi quam
aliunde penitus destituti, adeo, quod si amicitia, quam
ipse Dominus Comites habebat cum dicto Domino An-
tonio, et cum ipso de Novaxino, et cum eodem Domino
Comite iporum de Novaxino affectus prolo, et sermo-
nem revocant, ut ipsum daret, eoque inaret, reme-
dium non videbant quin vel consumpti forent
us, vel eos oporteret subire ingens acrimoniam
vitae; propter id de eisdem Domini Comite
utatur claritate, veragere amicitia, qua erga
ipsum de Novaxino affectus, seduloque semper fuit
affectus, ac de protectione, regimineque suis constan-
tioribus, ob amicitiam quam habebat, et iuxta et alia,
in patria plenius. . . . .
namque iudici, et Procuratoris, nomine quo supra, eadem
Domino Comite, ipsius locum Novaxini, Castri, et
piscis, domini, iurisdictionem cummodatam, ho-
minum, honorem, honorantibus. . . . .
regalia, penales, agros, duntaxat, et omnes alios com-
moditates, et utilitates ipsius loci Novaxini, sinceris
affectibus obtulerant, proutque. . . . .
tradiderant pro se, liberis, etque suis tras-
sibus ab eo legitime descendentes in infinitum, eade-
do eadem omnia eorum iura, omnesque actio-
nes reales, personales. . . . .
utiles, hypothecarias, et in factum anomalas,
et alia quascunque, dictis Universitate, Communi,
hominibus, competentibus, et constituendo a a, dicto no-
mine

Matth. 611

nomen et nomen ipsum castri, locum...
 ...manerio ipsius domini Euse-
 bii, et eiusdem haeredum masculorum et ipsius, nec
 minus propriis quousque de praedictis ipse domini
 Eusebius, vel sui haeres, de quibus supra, proprie-
 tum accipiant et corporalem, quam accipiendi, et ac-
 ceptam retinendi auctoritate propria, et specialium
 licentia, Magistratus, ipsi domino Eusebio et haeredi-
 bus ut supra, ordine successivo, qua...
 voluerit, seu voluerint, ipsi Sindici dicto nomine
 licentiam, basilicam, et protestationem omnimodam, con-
 tulerunt pariter, et dederunt, sicut ipsi Sindici, Allos-
 curatores, praefatos suos constituentes praedicta nunc vel-
 lunt suo proprio nomine a modo amplius propiis, licet
 ante hanc actum praedictos omnia eadem consti-
 tuentes suo proprio nomine... quasi
 a sua dominatione, quam prius habebant, et eius-
 dem subiectis de iure fidei, et iuribus destituti, quae quous-
 que admodum eadem ipsi... tenebantur...
 ...pariter tenebantur, pro deficiente, libe-
 ratione, quae de iure naturali iure hominibus, et
 quam dictum commune, universitas, et homines...
 ...etiam dominationem habebant, fuerunt
 rationabiliter, radeptis, supplicantes ipsi Sindici flexis
 genibus eadem domino Eusebio, ut ea omnia suo et ha-
 redum ut supra nomine... capiat, vel non ip-
 sos, de tota constitutione nomine, pro quibus
 ad cautelam, et de his omnibus, et aliis superscriptis,
 et inscriptis, et hanc omnia, et supra, et infra
 scripta, de rato habendo per nos, et haeredes nos

nos promissimus, et quod ea rata habeamus ^{debent} et sub
 obligatione omnium bonorum nostrorum, presentium,
 et futurorum, de ipsius loco, pastis, pruibas, et alijs
 quibus supra, investire dignantur. Qui domini
 bus in antiqua affectione, et amicitia, sollicitudine,
 et ^{et} pietate conjunctos, non minus offendi dictam
 dominum Illustrum Comitem Papiae, sed solum
 redimendi ipsos de honoribus et orationibus praedictis,
 cum ipso Illustris Domini Comite, qui tunc protopse
 non poterat, qui opus suum, quomodolibet, conuen
 de honoribus, aliud dominium solitari, quo etiam
 dem domini Comite, et qui longe nostris transier
 unt, ipsos locum, pastum, dominium, et finis,
 iurisdictionem, homines, pasqua, pasquasagia, decimas,
 primarias, exequias, et aquas ductas, et alia, de quibus
 supra, statim accepit, et per traditionem consti
 tutis, et omnimodam, quae dictis claudis, et ho
 moratoribus, fuit prohibita, per ^{orum} ipsorum claudorum
 manum, dicto nomine presentiam, et operantium,
 solenni stipulatione intercedente, accepta tulit,
 prout et accepit, ipsorum dicto nomine, reducto
 dominio dicto, modo, et iure imperio, et omni
 moda iurisdictione, et alijs de quibus supra, de
 dictis loco, pastis, finibus, honorantibus, pruibas,
 et alijs, de quibus supra commoditatibus, imm
 uno baculo, quem nunc tenebat manibus, investivit,
 Iohannes Soanenay ellegit, et Soanenay de Pitho,
 nomine quo supra, flexis quibus interrogante,
 et deferente eodem domino Comite, in eisdem man
 bus, pro eo, et nunc demandantibus nunciat in iurisdictione,

Matthew.

ad sancta ~~et~~ Evangelia, tactis Corporaliter scriptis
sacrosanctis, promiserunt, ac in novum constitutionem
animas iuraverunt, quod, a modo in acta, ipsi
universitas, Communes, et homines, per se, et heredes
suos perpetuo in infinitum, omnes, fideles ipsi Domini
no Curbio, descendentiisque suis heredibus et supra,
manatis in infinitum, et quod non tractabunt, pa-
blice, vel occulte quicquam, quod verum, seu re-
gum propter in praesentium ipsius Domini Cu-
rbio, descendentiisque heredibus ipsius, in quibus-
dam, seu ~~habeo~~ ^{ore}, et maxime in ore dicti loci Novae
ximis, et dependentium. ex se, de quibus supra,
directo, vel per ⁱⁿ directum, et in id communem, vel ali-
cuius communem notitiam devenit alicui, quod no-
re nescit tibi, vel suis de quibus supra, illud eis
dum, vel eorum, rejecta negligentia, quamprimum
potuerint, intimabunt, et impedient suo prope,
ut tale nomenclatum habeat effectum, et reve-
labunt publice prout melius fuerit, et poterint, vel
occulte, et quod honestatem debitam eidem Domino
Curbio, et suis de quibus supra, descendentiisque com-
probant, et domum relevant stipulatione praescripta,
eidem Domino Curbio pro se, et suis dictis heredi-
bus, et in eius modis promiserunt et iuraverunt
in novum, et supra constitutionem animas, fide-
litatem, et homagium, prout constitutos in novo,
et veteri fidelitatis forma, quam subditi, et vassal-
li suis Domini habere solentur, ad dictis militum-
um pactis, conventionibus, et conditionibus infra
scriptis — Et ff.º Quod ipsi homines in forme
manus,

Matthew.

hominum in Communi, vel particulari, in castro, seu fortas-
litis Novaxini, ac loco, non acceptabant aliquam, seu aliquam, damnum
dantem, seu dantes, seu dare volentes, vel volentes
~~unum~~ heritorio, et subditis imperatorum Principum,
et nobilium, seu aliorum eorumdem, videlicet Illustris-
simi Domini, Domini Comitis Arundinis, Illustris-
simi, Domini Principis Schachar, illaquisii et potentis
militis et Domini, Domini Antonii de Plisco, necnon
nobilium, et potentium virorum Dominorum de Ch-
vocate, et Dominorum de Burontio, nec adhaeren-
tium, seu consiliorum eorumdem, nec quovism-
do consensu palam, vel occulto, quod aliquis
darent eidem imperatori in aere, vel persona, quin-
imo si conscribat contra eos vel ipsorum aliquos,
dammum aliquod incurrere, eidem Dominis Cur-
sibus, seu suis heredibus descendibus, de quibus su-
pra, quam citius poterant, revelabant publicis,
vel occultis. Item quod ipsi Curvantes, Com-
munes, ac homines Novaxini, dare, et solvere perpe-
tuo teneantur, ac dent, et solvant singulis annis
in perpetuum ipsi Domino Curcio, haeredibusque
suis descendibus masculis, de quibus supra, flo-
renos octoginta bonos, ad ratam librarum trium,
et solidorum quatuor tertiorum, pro singulis flo-
renis, meditationis videlicet in festo S. Petri de
mense Junii, et aliam meditationem in festo S. Marti-
tini de mense Novembri proxime subsequente,
salvo quod de anno praesenti non teneantur sol-
vere nisi florenos quinquaginta. Et verum videri
eidem Dominis Curciis per se, et suos haeredes de qui-
bus

~~Metthoof~~ quibus supra, solemniter stipulationem promittit dictis
dictis, et Procuratoribus iudicario, et Procuratorio nunc
quo supra, quod toto singulis, non permittet eorundem
de Novaxino, et iuridum loci territorium offendi in aere,
vel personis per Principes, et nobiles nuntios, gentes
sue, scilicet per Dominos Antonium de Eliso,
et nobiles de Advocatis, et de Mercatoribus, ac alios,
et consiliis domandis, et quod si de offensa aliqua
venit, quae contra ipsos de Novaxino iniuriare
possit, quam citius poterit, eis notificabit. — Item
quod dicti Dominos Curiales contra voluntatem
ipsorum de Novaxino, dum bene parant, et fideles
parant, non possit gravare aliquem Castellum in
Castro ipsius loci Novaxini, nec de ipso Castro
correat in iudicium. — Item quod non possit
eisdem imponere aliqua dacia, pedagia, vel ga-
bella, itemque omnes accursae, et accusarum iura,
crimenorum datorum laqueorum, quae contige-
rit ibidem emergere, vel committi, plus iure per-
veniant communi, et hominibus Novaxini. — Item
quod si accidit, quod deus avertat, Castellum idem
Novaxini obside per campum, ac exercitum genera-
lem, quod contra, vel circa ipsum Castellum...
... grandis, et potentia, quod dictis domi-
nis Curialibus, et suis, et quibus supra, promissis et pro-
morum consilium vestris cumulatim non possit,
seu possit ipsum remove infra...
... eidem domino Curiali, seu suis haeredibus, de quibus
supra, publice parit per communem ipsius loci No-
vaxini notificatum quod, tunc, et non alio, licetum sit
et scilicet per Dominos Curiales, et alios de Principibus
ac alios, nec non per Dominos Curiales de Principibus

Matthew.

videtur de Hooxius, ingruere se cum.....
sen ~~sen~~ exercitu concordes. — Hinc quidem em-
issa, et singula in praesenti Publico documento inserta,
dictae Partes, videlicet Judicis, et Procuratoris, iudici-
ario, et procuratorio nomine quo supra, parte una,
et..... Cunctis proinde alia, videlicet una pars alteri;
et altera alteri vicissim sollemnibus stipulationibus,
hinc inde intervenientibus per se et utrosque haeredes
promiserunt rata, grata, valida, atque.....
perpetuo et tenere, attendere, et observare partem
et non contrariare, vel venire nec ~~per se~~ ^{vel} per alium,
nec alio ratione aliquo, nec causa, verbo, vel opere, quo-
vis quaesito, ingenuo..... de iure, vel
de facto, et si de iure fieri posset, sub obligatione,
et hypotheca omnium dictarum partium antepa-
tarum, videlicet iudicium suo proprio, et dicto no-
mine, necnon dictarum Universitatis, Communitatis,
et hominum eiusdem loci Novacini, et dicti Domi-
ni Cunctis bonorum mobilium, immobilium, man-
entium, et pectorum, cum integra restitutione
omnium damnorum, expensarum et.....
constituit se se pro praemissis omnibus, et singulis,
ut praemittitur, implendis, et observandis, co-
actioni, et compactioni quorumcumque Curiarum
bulesiasticarum; et..... ita quod ubi-
que locorum, et in quacunque curia, tam bali-
stica, quam saeculari, et coram quocumque
Iudice, seu Magistrate tam balesiastico, quam
saeculari, ipsae partes, et ipsarum..... pos-
sint venire, et personaliter conveniri, renunciatis

Matthaeus.
" inter Partes, et eorum quolibet libere, et sponte ex-
" ceptioni dictarum promissionum, et conventionum, obli-
" tionum, et submissionum, ac omnium, et singulorum in
" praesenti Instrumento contentorum, non sic facto-
" rum, rei non sic, vel aliter gestae, seu nunquam
" pte, et maxime dicti iudicis, ac propositi dicitur,
" non opponere se alienum pactum promissum, et pro
" alio facto interuenisse, omnique fori privilegio, ex-
" ceptioni, conditioni sine causa, ob causam, vel ex
" iniusta causa, et demum generaliter, ita tamen
" quod propter quicquam renuntiationem praemissam, nullum
" huiusmodi generale praesudicium generetur, nec contra om-
" ni alii nisi tamen Canonico, et civili, quam illumi-
" nati, quo, seu quibus mediis contra praemis-
" sa, vel praemissorum aliquod posuerit ipsae Partes,
" non ipsarum altera se invicem, seu quovismodo
" tuor, inique dicuntur generalium renuntiationum,
" non valere, nisi praesceperit specialis. Praecipiente
" et rogante dictae Partes et ipsarum, quolibet, de pra-
" dictis tradit, et fieri per me Notarium subscriptum
" ad hoc adhibitum, et vocatum, unum et plura-
" bilia Instrumenta, quo melius fieri poterant Doctorum
" dicto ~~matthaeus~~ ^{matthaeus}, et consilio cuiuslibet sapientis. Actum
" ut supra. Ego Bartholomaeus de Guarantio publicus
" Imperiali auctoritate Notarius, et scriba, praeside-
" ntibus omnibus, et singulis interpres, et inde hoc Instru-
" mentum rogatus tradidi, et scripsi, neque sub-
" scribere, in testimonium veritatis."

l.º Pono Ludovicus Cardinalis anno 1362, ut supra in-
" quidam, se subtraxit obedientiae Innocentii VIII. et adha-
" sit.

adhuc Benedicto 1111. Praeul, inquit Agellius, iam in-
gentis spiritus, magnarumque virtutum, quos tamen Gal-
lorum, et Germaniarum fortunae obscuras, libis nationis
solle fecerunt. Quare Innocentius cum appellat filii-
um iniquitatis, eum in Epino grata Verulensi
posuit. Mathiam de Gisberti Plebanum Montiscab-
vi, Bulla, quam ex Gerardo fol. 411. statim sub-
dixit.

Mathias.

11 Innocentius etc. Dilecto filio Mathio de Gi-
sberti Electo Verulensi salutem etc. Divina dis-
ponente clementia etc. Iudam regnum Gallesie
Verulensi ex eo oritur, quod filius reformationis
Urbanus Papa VI. Praeceptor noster, iniquitatis filium
Ludovicum olim S. Eboraci Diaconum Cardinalem
tunc Electum Verulensem, licet absentem, ad viru-
culo, quo Gallesiae praeditae, cui tunc praerat, te-
nobatur, de plenitudine apostolicae potestatis ob-
solvens, ut senne onera universalis, portaret, aspor-
tinalis honorem, duxit apostolica auctoritate assumen-
dam. Idem Praeceptor noster, volens tam ipsi Verul-
ensi Gallesiae, de gubernatore, secundum eorum summo-
neo, per quem circumspicere regi, et salubriter dirigi
valeret, quam ipsi Ludovico Cardinali, de alitibus
subventionis auxilio, pro huiusmodi negotiis
coneribus, providere, ipsam Gallesiam Verulensem
sic vacantem, cum omnibus iuribus, et pertinentiis
suis, per quem tenendam, regendam, et gubernandam
sibi usque ad dicti praepositi beneficium, tam
in spiritualibus quam temporalibus auctoritate apostolica
commendavit, et subsequenter cum dictis Urbanus Praeceptor, duren-
te

Monachus.

durante huiusmodi beneplacito, viam universae fuit carnis
ingressus, ipsaque Venetensis Ecclesiae propterea vacavit,
et vacavit, tunc piae memoriae Bonifacii Papa IX.
dicti Urbani immediatus successor, etiam Praeceptorum
iter, attendens quod nullus praeter Romanum Ponti-
ficem, ea vice, de provisione dictae Venetensis Ecclesiae
se intromittere potuerat, sine poterat, pro eo, quod
dicti Urbani Praeceptor provisiones omnium Ecclesia-
rum Cathedralium tunc vacantium, et ⁱⁿ antea, summi
honoris agere vacaturarum, ordinationi, et disposi-
tione sua, et apostolicae sedis reservans, decrevit
et tunc irritum, et inane, si quis super his perquis-
cunque, quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter
contingerit attemptari, praefatam Venetensem Ecclesi-
am tunc, etiam, ut praefatur, vacantem, et vacan-
tibus rationabilibus causis ad id, nunc, et dixit, con-
suetibus animam, eidem Ludovico tunc Cardina-
li cum omnibus iuribus, et pertinentiis suis praedi-
ctis, pro sua similiter tenendam, et regendam, et
gubernandam in iis spiritualibus, et temporali-
bus concepit, usque ad ipsius Bonifacii Praecep-
toris beneplacitum, in commendam. Eandem
idem Bonifacius Praeceptor, huiusmodi commenda-
tam per eum, ut praefatur, facta, non revocata,
sicut Deuino placuit, extitit rata firmata. Nos
igitur, qui ipso Bonifacio praedepore sublatore
modio, Divina suffragante clementia, primus ad
apicem summi episcopatus, assumptus, proinde attre-
dentes quod dicta Venetensis Ecclesia, adhuc secundum
praecipuum vacare cerneretur, nullusque de illa praeter

Matthaeus.

praece Romanam Pontificem, hac vias etc. Denique
ad te Pabanum Pibij Montemalvi Verulanis Pisanis,
in Sacerdotio constitutum, litterarum scientia prae-
ditum etc. oculos nostrae mentis de persona tua,
nobis, et eisdem patribus etc. accepta, eisdem Sanctis-
simi Ecclesiae, de dictorum fratrum consilio, au-
thoritate et apostolica providentia: tunc illi in Epi-
scopum praescribas, et Pastorem etc. Datum
Romae apud sanctum Petrum Nativitatis ejusdem an-
no secundo" (hoc est anno 1408.)

Matthaeus tamen praefatum Episcopatum non habuit,
sed omnia ad arbitrium Ludovici Cardinalis admini-
strabantur. Unde Verulas nunquam intravit. Denique
cum contra definitionem Concilii Pisani, praesep-
ti Corarii, olim Gregorius XII. sequeretur, Episcopatus
privatus est ab Joanne XXIII. anno 1412, et non
videbimus. Et tunc tandem Verulanis Ecclesia, pacem
est assecuta. Ughellius addit Matthaeum privatum
vitam egisse usque ad annum 1423, donec Martinus
V. hominis conditionem miseratus, ad Agensem
Episcopatum, eundem promovit.

Ibletus

Ibletus.

Anno 1412.

Hoc anno Ludovicus de Glaris Cardinalis S. Adriani,
Episcopatum Verulanum, quem in Commendam ha-
bebat, renovavit in manibus Joannis XXIII. Summi

Storby.

Pontificij, atque exautorato Matthæo, ut vidimus, subbe-
tus est in Episcopatum Verulanum. Solitus de Eliso,
eiusdem Ludovici, ex patre nepos ex Domini loca-
tione, et Novacini, Bulla, quam nominatione recitat
Fener. fol. 208. ut sequitur.

" Iohannes etc. Dilecto filio Solito de Eliso
" Electo Verulensi sal. etc. ex apostolatus officium etc. Du-
" dum sequidem, cum quondam Urbanus VI. in ma-
" ditione nominatus, bonae memoriae Joannem tituli S.
" Marci Praebiterum Cardinalem, tunc Episcopum Veru-
" lensem, a vinculo, quo Ecclesiae Verulensi, cui tunc
" praerat, tenebatur, absolvens, ipsum in Romanam Ec-
" clesiam in huiusmodi obedientia Cardinalem inxisset af-
" sumendum, Ecclesiam Verulensem praedictam sic vacante,
" ipse Cardinali sub certis modo, et foris, per Synum
" Urbanum etiam commendato, quondam Celestinum
" VII. in sua obedientia nuncupatus, de Venerabilibus Fra-
" tribus nostris Jacobi de Caccabellis moderni Episcopatus
" verulanus prius, et deinde Cardinali praefecto per
" Eundem Urbanum, de dicta Ecclesia alij non dis-
"posito, vita suavit, eidem Urbanus de dilecti filii
" nostri Ludovici, S. Romanus, Diaconi Cardinalis, pra-
" fecti Ecclesiae per huiusmodi assumptionem, ut pra-
" mittitur, vacante, ac tandem dicto Ludovico Car-
" dinali, per ipsum Urbanum etiam et Reginal-
" dum Ecclesiae Verulensis praedictae, absoluto, ^{et in} signifi-
" modi obedientia dicto Urbani, in eundem Romanam
" Ecclesiam Cardinalem assumpto, quondam Innocentius
" VII. in sua obedientia nominatus, eidem Verulensi
" Ecclesiae, quia etiam tunc vacare videbatur, licet

Allety.

11 *lucet ipsi Cardinali sub certi modo, et forma, aucto-*
11 *ritate Apostolica, commendata existens, de Matthaei de*
11 *Gualberti, personis duxerunt providendum, praesidentibus*
11 *eorum illi succedere cum Episcopis, et Pastoribus, quomodolibet*
11 *et etiam Ludovici Cardinalis, nemini Sacro, et*
11 *Matthaei praedictorum cum certa parte possessionis, et*
11 *quoniam regimine, et administratione, sine iuramento, et bono-*
11 *nomini dictae Verullensis Ecclesiae, ad praesentem*
11 *existentem. Cum itaque hodie ipse Ludovicus prae-*
11 *dictus, huiusmodi Commendae, sibi de dicta Ver-*
11 *ullensi Ecclesia, qualitercumque factae, cum manibus*
11 *nostris sponte, et libere ceperit, nosque ipsorum hui-*
11 *usmodi, eadem auctoritate duximus remittendum,*
11 *nemini Sacro a vinculo, siquidem eidem Verullensi*
11 *Ecclesiae tenetote, auctoritate praedicta absolventes,*
11 *cum ad Ecclesiam Averanensem, tunc praestare ca-*
11 *rentem translatum, cum etiam illi praesentando*
11 *in Episcopum, et Pastorem, ac Mattheum praedec-*
11 *tos ab omni regimine, et administratione, sibi por-*
11 *tionem ratione eiusdem Verullensis Ecclesiae, quomodo-*
11 *cumque competentibus, pro eo quod iniquitatis*
11 *alumno Angelo Corario, olim in sua obedientia Gre-*
11 *gorio XII. nominato, etiam post, et contra depu-*
11 *tationem sententiam in generali Concilio, dudum Pisy*
11 *celebrato, contra dictum Angelum, nemini peror-*
11 *ationis filium, Petrum de Luna, olim in sua obe-*
11 *dientia Benedictum XIII. nominatum, tunc de Papa-*
11 *tu contendente, latam, per quam inter ceteros,*
11 *idem Angelus, et Petrus, notorii schismatici, et per-*
11 *sonas hereticas, iusto Dei iudicio declarati fuerunt,*

Epistola

11 tenere adhaerere, et fovere praesumpsit, auctoritate praes-
11 dicta deponerimus, ac etiam auerimus; et propterea
11 secundum praescripta, dicta Veretensis Ecclesia vaca-
11 verit, et vocare nosatur ad praesens, et ad eiusdem
11 Veretensis Ecclesiae reintegrationem omnimodam, eiusque
11 provinciam, de qua etc. Demum ad te Clericatum
11 unicum etc. Datum Romae apud S. Petrum 11.
11 Kal. Septembris anno 11. (hoc est anno 1414.)

2. Anno 1420. S. Bernardinus Senensis, civis Veretensis,
dum inter se diffidentibus concionibus suis ad concordiam
revocavit, et ad opera pietatis accendit. Et haec usque
tempora, in non paucis parietibus, scriptum eius opera
unius sanctissimi monachi Jesu. Cellonensis, quod
observatus vocat, in Ecclesia S. Mariae de Bethlem pa-
rentibus caritatis introduxit: et non paucas alia edidit
pietatis documenta, ob quae Veretensis non eius obitum,
reverentia fama universorum, quae Deus ad eius in-
vocationem frequenter protulit, eius nomini sacellan-
dicant; quod anno 1425. in Ecclesia formam adactam,
graves ante annos sui conspectus propriis expensis
non modicis, nobili structura renovatum, auro et pre-
tiosis eleganter exornarunt. Anno 1424. Gbleus Episcopus
pau, aliisque de Glisio, de Genis Magerani, et Gypa-
coni, concordiam invenerunt die 10. Julii cum Gou-
ernantibus, et hominibus praedictorum locorum.

3. Gbleus paucum initium anno 1427, de qua supra
labandum inter, et Girecomitem, de qua supra,
confirmare scribit Modico, et post eum Franciscus
Augustinus Abbatissa Episcopos Salutarum cum Clero.
cap. 10. fol. 112, addens quod contentiones habuisse
cum Comitibus de Chialant pro iurisdictione studen-
tis

Andoni, casque diruptiones super iura Andoni dux solus
dicit. Videmus supra ab Joanne Episcopo Sarumensi;
dum in curia esset, consensum fuisse Gbleto de solialout,
Andoniam cum reuocare et iuxta imperio. Scribitur
ultra sup. fol. 121. Joannem Episcopum, ut se abas-
que reddideret, coactum fuisse, et Andoniam ^{ven:} ~~concedere~~ Pont-
no de solialout, certe merito, permissioe suum
Pontificis.

Anno 1424. die 17. Julii Gbleto synodum dicendam
habuit, quae adhuc extat. In ea, plura sapienter, salu-
tarique decrevit ad morum reformationem, et ad pene-
dunt schismatis delenda vestigia. Praecipit praeter
fistam visitationis B. Mariae Virginis, celebrandam
in tota Diocesi, die 2. Julii una octava. Plura item
de Regularibus, statuta legimus; ut nullus Regularis conser-
tur ab Episcopali iurisdictione, exemptus, nisi intra quatuor-
viginta dies de exemptione edocuit: ut omnes clerici
tam Religiosi, quam Seculares, Synodalia tenerentur
Episcopo solvere in ea vite ieiunio, vel Dominicis regnan-
tibus, sub poena interdicti ab ingressu Ecclesiae: et mul-
tis Religiosis, seu Regularibus liceret ad taxillos, vel pharos
sub poena viginti solidorum pro qualibet vice, et
suspensionis per octo dies ab Ecclesiis Ministerio: ut nul-
lus Canonicus, et Regularis, alienam habitum deferret:
ut nullus Regularis auderet conubinam publicam
se, vel in eorum domibus, vel vicinis tenere: ut laici
clerici, Regularis, ad ludium saeculare, et roborem
procurarent: ut Abbates, Priores, Rectores, et ministri,
constitutiones Synodales, in capite ieiunio, et in aliis
qua die mensis Augusti, quae voluerint, tenerentur

Uti. quolibet anno in suis capitulis, legere, seu legi facere, observanda a suis subditis: ut nullus clericus cuiuscunque ordinis conditionis, et religionis fuerit, vel laicus cuiuslibet, audeat quovis modo intrare Monasteria Monachialium, nisi speciali licentia, sub poena florum decem pro quolibet, et quolibet vice: ut omnes Religionis, et alii Clerici, qui usurariis communionem attulerint, diderint, aut eos ad Ecclesiasticam separationem pergerint, euent suspensi ab executione proprii officii Ecclesiastici: et quod eidem poenae subiaceant omnes religionis, et Clerici, qui tales Religionis absoluerint, aut ad eorum communionem receptorint. Est praeterea animadversione dignum, Decretum quod ibidem legitur, his verbis expressum: Monentur omnes Parochiani per proprios Sacerdotes ut postquam habuerint quatuordecim annos, vel amplius, ieiunia constituta per Ecclesias, aperte iusto impedimento observent, et carnes non comedant; et qui unquam in illis ieiuniis, aperte iusta causa, et absque licentia proprii Sacerdotis, carnes comederit, nisi post monitionem, se ad mandatum Ecclesiae emendaverit a praesentis auctoritate nostra excommunicetur a proprio Sacerdote, et nobis absolute reservetur.

B. Anno 1431. Philippus Maria Dux Mediolani, per Franciscum Sportium, Casale, et complura alia oppida de Montiserrate, Joanni Jacobo Montiserrate occupavit, et valido exercitu reliquis imminabat. Marchio, ut tempestatem averteret, ad Sabaudum, qui cum Sabaudina Regione, seu arbitri erat, confugit, ei que universam Marchionatum commendavit, praeterea oppida Clavosio, Nupiano, Septimo, Colloredo.

26.10.17

confirma Districtus Verulanus, nonnullis derogatum est.
Ea autem declarata habemus, in sequenti charta, et
clivi Civitatis.

" Philippus et Maria Angliæ Rex Mediolani. Illi-
" versis fieri volumus manifestum, quod cum super do-
" natione, conceptione, et remissione, quam prius be-
" lustipimus Principi, et Excellentissimo Patri nostro
" Carissimo Domino Duci Sabaudie, de Civitate
" Verulanæ, cum suis iuribus, finibus, iurisdictionibus,
" et pertinentiis, ut in Instrumento dictæ Donationis,
" et conventionis plenius continetur, & nonnullis offi-
" ciorum fidelibus, et subditis nostris agitatione fuerit
" utrum nulla ipsius finibus extra flumen Aridæ,
" seu servii constitutis, iurisdictionem retineremus, vel
" ne. Cum quod nos volentes, sicuti nec licet præ-
" cipere cum dubio relinquere pro futuro, nec ex hoc
" officiarum, et subditis utriusque Domini dimittere
" occasionem disputandi, ex nostra certa scientia pro
" nobis, nostrisque hæredibus, et successoribus nostris,
" harum serie profitamur, et pariter attestamus, quod
" cum ipsa donatione, et remissione prædictæ Civitatis
" Verulanæ, et eius finium, eidem Illustrissimo
" Domino Patri nostro, et eius prædictis remissionis,
" et remissione intendimus, et quantum opus est, re-
" mittimus quidquid iurisdictionis impium, superio-
" ritatisque habemus, in ipsis finibus extra ser-
" vium, seu serviam constitutis; Declarantes
" ipsam Civitatem Verulanam, et finium limitesque,
" videlicet incutendo a parte superiori a Brugis
" nova (a) in loco, ubi de servia extrahitur, et pro-
" cedendo

Stabat.

" procedendo per ignem ad lacum seu stagnum illorum
 " de Mortario (b.) et ab ipso lacu per fossatum magnum
 " ad valem Carbonariae (c.) ad pontem qui est super
 " strata publica, qua itur a Scutellis Bulgaram, qui dicitur
 " ad pontem Carbonariae, et ab ipso ponte proce-
 " dendo per ignem valem, seu fossatum, ad lacum seu
 " stagnum Nebatli (d.) et inde per fossatum in flumen Ga-
 " marae (e.) per ignem flumen procedendo ad fossatum
 " magnum, quod protenditur ad lacum, seu stagnum
 " Urasiae, et ab inde per fossatum ad Liale (f.)
 " et procedendo per ignem Liale ad aquam malinam (g.) in
 " praedictum flumen Liale, sive Serui (h.) In quorum
 " fidem datum et b. r. d. d. XIV. Octobris MCCCXXXIV.

- (a) Raggia nova. Dicta fuit posterioribus saeculis, Raggia Badona nunc in aliquibus locis superstitis est dumtaxat vestigium huiusmodi Raggiae, seu rivi, quod est adhuc pro limite utriusque Provinciae Scutellensis, et Novariensis. Reliquum iam usque a praecedente saeculo abrasit Sepsis.
- (b) Lacus de Mortario. Hunc quoque. dimiditum est Sepsis.
- (c) Per fossatum magnum, ad valem Carbonariae. Fossatus, et vallis adhuc cornuta. locus amplius non extat. Locus situs adhuc visitus, et est ex adverso Sacelli campistii S. Bernardi.
- (d) Lacus seu stagnum Nebatli. Nunc Nebatli. Vestigium dumtaxat superest.
- (e) Flumen Gamaras. Non flumen, sed rivus est, seu Raggia, adhuc existens.
- (f) Liale (proet). Adhuc existit, vulgo Corosino.
- (g) Aqua Malineta. Nunc Mlostola.
- (h) Servi. Cum Servis moenia Civitatis fere adhaerebat, et uno fere milliari infra Civitatem, in Sepsim excurabatur. et hunc Sepsis cum exisset tribus fere milliariis infra, septentrionem versus.

Abbat. 7. A. ordinis Alphellio, cepit Abbat anno 1457, cui successores
anni Francisci Bononia Episcopus Venetiarum in Catholico,
habens per se anni 25. Utinque ceptum ordinis,
et uox. videtur.

Guilielmus

Anno 1637

1. Descriptio solitana anno 1454., eique eodem anno a Capitulo Venetensi receptum scriptum Bartholomeum et vocatum ex domini Colobiani, consanguineum Alberti quondam Episcopi Venetensis, scribit Franciscus stuporina ecclesia Episcopos salutarium, Corbellina, Cambray, et quod caput est, Joannes Baptista Moirana, ad idem electionem accipere die 11. Aprilis, huiusmodi Electioni repugnasse Eugenium IV., et eius loco ad promotionem Cambrici Ducis Sabaudie, seu Ludovici eius filii Pivernotum Principis, subrogare anno 1457. Guillelmum Didericum Sabaudum, a Belluensi Episcopatu translatum. Belluensis Episcopatus, olim Sabaudiae Ducatus tunc Rhodanensis, Sabaudis pariter, nunc ex conventionione iuxta anno 1601. nunc Francie Regi, Franco subiectus est, estque caput Comitatus Bugeis. Bartholomei elogium texit Corbellinus, inquit: "non Bartholomeo, homo ea bene, di gran
"Carità, e ricordavasi più de' poveri, che di se stesso.
"amava i poveri; trattava coi poveri, dispendeva i poveri;
"e gloriavasi più d'aver tenuto povero, che aver l'appellato
"e Corbellinus, quod habuisse ex prolati documentis
"minime dubitantes, inquit: "

« popolare d'esperance. Era detto su' mari canoni; nello
« studio, paziente: nel consiglio, ammonitore: nel dire il suo
« parere, libero. La dottrina non fastosa, non lo faceva in-
« aperto, non arrogante, non presumuoso, e quella più
« nella scuola del Crocifisso, che del mondo, esercitata, non
« per guadagno di roba, ma per salute delle anime. Era
« dottore così ben disciplinato; che la sua dottrina doveva dir-
« si più tosto disciplina, che dottrina. »

4. Fuit Guillelmus, vir valde doctus, et iuris peritissimus,
ut paulo post videbimus. Et ut equum Episcopum erat, ma-
gna cum laude praepositum Cathedralis Augustae
Praetoriae, administravit, et Consiliarius Ludovici Princi-
pis Piedemontium munere functus est. Cum Episcopo
tum Bellinensem, regis teste Francisci Augustae
-lesia in Chron. cap. 43. fol. 354, anno 1450. cum
Episcopo Garutasiensi, Praetoribus Sabaudiae Episco-
pis, litem quam cum Consilio Quili habebat pro in-
surrectione tam spirituali, quam temporali, compro-
buit. Item eo agente, Solanda Regis Franciae filia,
et uxor Ludovici filii, vix biennio desponsa fuit an-
no 1456. Hic est etiam id. sanctitate, et mun-
dificatio in pauperibus iniquiter clarus, de quo plura
infra.

5. Cum Sigismundus Imperator Religiosae Congregatio-
nis Olivetanae, in Hungariam advenisset, qui illorum
monasterium s. Pauli, Budae erectum incolebat, et inde
per eos Hungarorum mores, religionem, et pietatem mol-
laret, eo directus est anno 1458. Bernardus Bimballi-
us Civis, vir plurimum probitatis, et doctrinae, qui
magna cum sanctitatis opinione, nec minoris Hunga-
rorum

quidam
quidam

propta, idem Monasterium prius Abbas, diu admi-
nistravit. et hanc usque diem, ab Hungaris, et Sarmatis
colitur. Scripsit Codicum Dialogistinum peralium,
et meditationum, qui nam typis vulgaris fuit, me-
latet. De eo agunt P. Secundus Laubottus hist. ob-
viti, Hensel Helvig, qui postea fuit Pius II. in con-
mentis, et Blulena in Chron. fol. 336, Rosotto in Syllo-
fol. 120, et novissime Collectores et ceterum, sanctorum P.
deu. to. 6. fol. 103.

4. Inter Basilenses Synodus iam usque ab anno 1451 in-
choata, magis agitata motibus agebatur. Obiitatri-
quidem Martinus V. Summus Pontifex die 20. Feb-
ruarii 1451, in dolo contra Hapsburgi Concilio Basilensi,
qui praesideret Iulianus Cardinalis Caesarius, Legatus
a Latere, eius sublevis fuit die 12. Martii eandem
annu, Gabriel Concordantia, dictus Bagennis IV. Hic
statim Concilium Basileense, cuius prima sessio
et fuit die 4. Martii, et apertum die 19. Iulii
deponere conatus est. sed tandem per motus legationi-
bus Sigismundi Imperatoris, aliorumque Principum,
acquiescit, et Concilio adhaeret. Concilium in-
terea contra Eugenium, et Romanum Pontificis au-
toritatem, facere coepit. Eugenius itaque cum
anno 1453. backbrato esset, ad avertenda pe-
ricula, quae Ecclesiae imminabant ex conjugato-
rum Patrum contumacia, et temeritate, Concilium
Basileense Ferrariam transtulit anno 1454, ad illudque
invitati sunt Graeci pro pace concilianda cum Ecclesia
Romana. Hinc Patres Basileenses in duas partes divisi
sunt. Qui senioris mentis erant, Basiliam deseruerunt.

deservierunt. Seditiosi vero in ~~iniquis~~ obstinatis persisten-
tes, primo Eugenium citarunt ut Basilicam se con-
ferret, rationem eorum, quas obiciebantur, Concilio
redditorum. Cum propterea tempore non conve-
neret, continuam declararunt. Postmodum sess.
31. habita 24. Januarii 1459., cum ab administra-
tione Papali suspenderent: et deinceps sess. 34. habi-
ta 28. Januarii eodem anni, etiam Papata per-
venerunt. Haec omnia frustra conati sunt impedi-
re, cum Legationibus, Principibus, qui schisma aver-
tere satagebant: eaque unita declarata sunt a Con-
cilio Generali, quod ipso Summo Pontifici con-
gruo 16. praesidente tunc celebrabatur.

P. Furor Basiliensium Patrum ulterius progredit. In
sess. 37. habita die 24. Octobris, eodem anni 1459.
triginta duos deligerunt, quibus facultas, et potestas
est elipendi novum Concilium novum Pontificem
loco Eugenii deponere. Episcopi pauci erant, non
optimum quisque suspexit, ut ut actui privati-
onem, septem duntaxat interfuissent, novae voca-
lectioni undecim solum addere. Reliqui amatores
bonae, forovici, iuris, seu Ethologiae Doctores. Pro
Italia Natione, Episcopi electores decreti fuerunt
Guillelmus nostrus, Joannes Gronovius, et Ludovicus
Gammarius. Quia omnes Conclave ad id pre-
paratum, ingressi sunt 30. Octobris, septima post
die, quae conveniebat cum die 1. Novembrii facto
sacramentum, Summum Pontificem renuntiavit Andream
VIII. Sabaudiae Ducem, tunc in Misiss, civitatem
vitarum agentem. Quia Electio in sess. 39. habita

Ripollis

Guillelmus,

die 17. Novembis solenniter confirmata fuit, et in
universum orbem promulgata. Hecque Pontifex
lix. V. appellatus est, sed in ipsius origine, nam in resp.
b. Concilio Florentini 23. Martii 1440. tanquam heretica,
et schismatica, cum suis electoribus, pontificibus,
et aequalibus damnata est.

3. Postmodum Patres Basilienses, ut Electionem felicis co-
lorum, Decretum Concilii Constantiensis, quibus inter-
batur, in unum colligi iusserunt anno 1440, col-
lectionemque demandavit Guillelmus noster, alisque
in lege doctissimis, quorum deinde sigillo eandem con-
stituta ad perpetuam rei memoriam, maneri preceperunt.

4. Porro cum fletus ex Patrimonio Honore Ecclesiasticis
his periret, et interea magno coepit subire ex-
pensis, decreverunt Patres in resp. 42. 4. Augusti
1440. in eandem solvendum per solvendum ex
collectoribus per ipsum deputandis, usque ad quinquaginta
annos, quintum danorum, et deinceps ad alios quin-
quiduum proximo subsecuturum, decimum dena-
rium in singulos annos, octimum centum, et re-
ditum, quorumcumque Beneficiorum. Hic in
regionibus, collectorum munus preceperunt Guillelmus
noster.

5. Denique Orbis Catholicus, in parte ^{factus} fuit. Potior
quidem in quibus, non parum tamen sollicitudine
sunt regulabantur. Verum tamen constanti principum
per, felici adhaerent. Habemus in Archivio
Capitulare Bullam felicis datam Langoune anno
1443. nonnulla statuta continentem, cuius summa
est, ut sequitur.

Guillelmus.

11 Felix Episcopus servus servorum dei. et pater
11 am rei memoriam. etc. providentiam Romani Pontificis
11 etc. Super siquidem nonnullorum fide dignorum rela-
11 tionibus per nos acceptis, quod Ecclesia Verulensis, quae
11 insignis est, et in qua ab olim vivimus, habitamus in singu-
11 lis officiis, et ministeriis Ecclesiasticis, laudabiliter exor-
11 cari consuevit etc. pro maiori illius Ecclesiae devoto,
11 ~~et~~ veneratione, et honore, necnon personarum illius
11 statu pacifico, et tranquillo etc. nonnullas ordinationes,
11 et statuta conieci, et ordinari fecimus, tenoris qui
11 sequitur. ~~Et~~ Et pp.^o quod in ipsa Ecclesia Ver-
11 ulensi, singulis diebus cantetur missa, et singulae
11 horae Canonicae horis congruis, neque illa quovis
11 modo omittatur: et quod in dicta Ecclesia sint et
11 qui debeant perpetuis temporibus octo Praebendae
11 Sacerdotales de viginti quatuor ordinarii etc. item
11 octo Diaconales etc. Item octo subdiaconales etc. ~~Et~~
11 ~~Et~~ Item cum ducit ornamentum Ecclesiae praeditae
11 potissimum augeri; volumus quod quotiescunque
11 aliqua praebenda ipsius Ecclesiae vacabit, de fructi-
11 bus, redditibus, et proventus illius, si annexa fue-
11 rit dignitate, ematur copia valoris ad minimum tri-
11 ginta quinque florenorum annu de Camera,
11 si vero simplex fuerit, ematur probitas, vel copia
11 valoris ad minus florenorum viginti quinque si-
11 militium. ~~Et~~ Item quod semper, et in per-
11 petuum, ac singulis annis, in Kalendis Januarii in-
11 choandi, quilibet Canonici, et in quacunque
11 sit dignitate constitutus, intendat, ac voluerit
11 annuo optare, si casus evoenerit, ac lucrum fructus

Guillelmus,

seal

„ assignationis huius, veniat et comparat personaliter in ca-
„ pitulo infra festam sanctae Potentianae Virginis
„ ad dictos Kalendas Junii, et ibi promittat se faciendo
„ septimanas per se, vel per alium Canonicum pro
„ rata parte totius anni, prout descriptae et spi-
„ quatae fuerint in tabula ordinaria per Capitulum
„ luum ordinanda, et quod quilibet ipsorum, tali-
„ ter student per se, vel per alium Canonicum,
„ septimanas suas prout per totum Circularem
„ hic, prout in descriptae fuerint in tabula hu-
„ iusmodi, quod Ecclesia ipsa dictam, non habeat
„ servitia debita; et qui defuerint in una septimana,
„ quod suo ordini incumbit, ex tabula praedicta
„ dictam adimplenda, in aliquo horarium ipsius
„ diei, quantum in alij horis aliquas fuerint, pro
„ rata prout expressit in data literata, vel lucranda,
„ arbitrio Capituli puniatur, taliter quod defectus
„ huiusmodi modo reparet, et tollatur; ita tamen
„ quod qui libras sex ad lucrum libri dote, sine
„ subtractione huiusmodi lucratis non fuerit, eo ra-
„ tione a praedictis remunerationibus, et praerogativis sit
„ exclusus, nisi infirmitate, aut alia rationabili cau-
„ sa praepedita ~~non~~ fuerit, qual exposita Capitulo,
„ qui maiorem partem praevisionem residuam de-
„ gestum putet. ~~Item~~ Item quod quolibet anno
„ in Kalendis Junii inchoanda, per cantores et Ca-
„ pitulum, fiat tabula secundum ordinationem sa-
„ cri Basilienis Concilii, quae nemin sit in obsequio,
„ in qua scribantur omnes, et singuli Canonici Prae-
„ bendati, ac dignitates, in dicto anno residuam,

Summa Canonica

residentiam, et septimanas suas facere intendentes, et qui
promiserunt ut in proximo superscripto Capitulo, in
qua tabula secundum ordinem Ecclesiae generalitatem,
compartitionem, assignationem, et descriptionem septima-
nae sciendae per unumquemque Praebendam ob-
tinendam, secundum ordinem, quem ipsa Praebenda
requirit. ~~Item~~ Item quod quilibet qui superscripta
duo statuta non servaverit, et anno proximo prece-
dente, residentiam, septimanas suas faciendo, non
compleverit, eo anno ad optationem faciendam, in ip-
sa Ecclesia, omnino sit inhabilis. ~~Item~~ Item ad
Canonicos aliosque in ipsa Ecclesia institutos, volumus,
cum ex institutionibus huiusmodi ad residentiam
continuant sint adstricti, ut ipsi inter se ipsos omnes,
et officium, quod ordini cathedrali in ipsa Ec-
clesia Verulensi, secundum statuta, et consuetudi-
nes ipsius Ecclesiae incumbit, sustineant, exercent,
faciant, et exequantur, alios pro rata temporis, in
quo defuerint, serventur quod in tabula superscripta,
fuerit assignatum, et assignatum, in qua etiam
volumus describere per Capitulum, et si quae sit, loco
Diaconorum, et subdiaconorum, et pro qualibet ho-
ra, in qua defuerint, et cunctis eorum, de fructu-
bus suis subtrahatur secundum ordinationem Capitu-
li, ad utilitatem fabrice conventus. ~~Item~~ Item
volumus quod annuo Domini Capituli, et Canonici
eorum, cum vacaverint, non optentur, et nulli Canoni-
co assignentur, nisi servierit, et responderit, ac habilis
fuerit ut supra, ac Dominum huiusmodi, si ex iudicio
fuerit, satis dedit reparare. Et ut voluntas benefa-
cendi

Gastwirthung.

beneficiandi, militibus augmentum, volumus quod militibus fa-
nuncio, qui pro tempore suo domum sibi locatam iure,
vel assignatam, per Canonicos, et Capitulum, et in pro-
sterum assignandam, per conventum et Capitulum quocumque
locumque illa fuerit, et cuiusvis Canonico
spectet, in modo illa intra fines claustrum Sancti Euse-
bii existat, melioraverit, et exposuerit, vel exponat
pro reparatione utriusque domus, florenos quinquaginta
auri de Camera, licet eidem dimittent in
vita, vel in morte sua, uni Canonico residenti,
cui sibi melius placebit, per eum propiciendam quo-
ad venerit, cum obligatione unius floreni semel,
solvendi annuatim per unumquemque Canonica,
qui dictam domum pro tempore propiciabit, pro
uno anniversario distribuendo in choro, quotibet an-
no, in die obitus Canonici, qui melioramenta
huiusmodi fuerit. ~~Item~~ Item quod quilibet Ca-
nonicus debeat, et teneatur iurare de observando
statuta superscripta, et quando non iuraverit,
ad communem tractatum Capituli, non admittatur,
et interim de data hoc, et de distributionibus
quotidianis, nihil omnino percipiat. ~~Item~~ Item
volumus, quod Capellani ipsius Ecclesie, per
Capitulum rogantur ad eorum servitium de
vitis faciendis, ac missas ad altaria sua, nonan-
tem ad altaria sua celebrandas, et etiam obse-
randas, ad gratiam secundum privilegia, et statuta
ipsius Ecclesie, quomodolibet obligati sunt, et ad-
stricti. ~~Item~~ Item omnia statuta, et laudabiles
consuetudines ipsius Ecclesie, quibus per presentem

Justitiam.

per praeiudicium nostram ordinationem, expressum non sit
derogatum, vel aliter immutatum, volumus, et deinceps
eius observari ~~et~~ sapienter igitur, ut cultus prae-
dictus in dicta Ecclesia, et ubique nostris temporibus ac-
cording ad Divinam beneplacitum, et nostrae devotionis
officium, perseveranter augeatur etc. sine infringibili
constitutione, ex certa scientia statuimus, ut om-
nia capitula praedicta, iuxta illorum constitutionem,
ac tenorem, in eadem Ecclesia perpetuo observentur, illa-
que sic observari districtius precipimus, volumus, et man-
damus non obstantibus etc. Nulli ergo hominum si-
cut haec paginam nostrae constitutionis, statuti, vo-
luntatis, et inuicem infringere etc. Datum Lausannae
VI. Kal. Martii anno a Christianitate domini MCCCXLVIII,
Pontificatus nostri anno VIII."

Quae hic statuuntur de promissione residentiae
a festo S. Pudentianae ad Kal. Junij, de residentia sex
mensium, et de auctoritatibus Domini Canonici, etc.
iam nunc vigent quibusdam sub additamentis.

9. Obiit anno 1447. die 23. Februarii, Eugenius IV. vir
absque exceptione maximus, et dignissimus, qui diffi-
cillimis huius temporibus, Petri noverum gubernavit. Ha-
buit successorem die 6. Martii eiusdem anni Stephanum
Forzanensem, Episcopum Monacensem, exili quidem
genere ortum, sed magnis tamen corporis, tum animi
virtutibus illustrem, qui Nicolaus V. appellari voluit.
Statim totus incubuit, ut schisma tolleretur, et Pacem
Ecclesiae daret, et quidem omnino feliciter. Nam
Felix V. ipse quoque, Princeps cum esset animi ma-
deratissimus, qui dignitatem oblatam acceptavit, non
ambitum

Guillidunus,

ambitione aliquam, aut honoris cupiditate, sed ut liberalitate sua, industria, et prudentia, Ecclesiae tot proculis agitatae quietaretur, pacem et sibi, et Ecclesiae quaerebat. Itaque anno 1449., adituente potissimum Carolo VII. Franciae rege, toto plaudente Christiano orbe, Pontificatum generosamque gravitatem, haud inuito abdicavit. Abdicatio a Concilio Basiliensi, quod tunc Lausanae, actionis nequaquam reprobata est. Cantae magnanimitatis actus, sine mercede non fuit. Pluribus et medicis exercitiis suis honoris, et prae ceteris, ut perpetuus esset Legatus in Sabaudia, ut ei venienti Pontifex assurgeret, et osculum oris redderet, ut cunctos Cardinales dignitate, et honore praecederet, ut ornamentis Papalibus, excepta relatione Corporis Christi, annulo Piscatoris, Umbella, et cruce in pedibus, uteretur, et Cardinales ab eo creati Legationis adnumerarentur, et Episcopatus, aliisque Beneficia Consistorialia in eius dominiis et successorum existentia, non nisi ad eius nominationem et successum, conferretur etc. Cum erumma suum, Nepallianum repetisset, die 7. Januarii 1451. Geneva in Domino obiit, Sanctitate, liberalitate, et ex ceteris animi moderatione clarus.

10. Guillidunus noster ob tot, tantasque Gravitates, animo aeger, ut audiret etiam decessum, cui addictissimus erat, et vivis sublatus, honestam exsitionem ab Episcopatu petiit, quam et impetravit anno 1454. cum rediret annos fere quinquaginta. Successorem habuit Joannem de Giliaco, ut infra videbimus.

11. Affirmat ex Panninio, Franciscus Augustinus Abbatem Episcopum Soluticensem in Chron. fol. 87. Joannem Episcopum

redicimus,

Episcopus, qui unus fuit ex electoribus Felici V. pro
 Italica Natione, fuisse Verulanum ex Generia gente. est
 non ita quidem censendum est. Ulybrellius in Epist.
 Verulani, unum tantum Joannem et quosdam ab anno
 1437. ad 1479. ex Dominis de Paula. At Eusebius vero
 duos; unum qui sederit ab anno 1440. ad 1443. quem
 dicit fuisse Verulanum. et Generia Generia: alterum
 ab anno 1443. ad 1479. ex Dominis de Paula. Verum
 palmarum arbori adarguitur, tum qui anno 1440. iam
 completa erat, et executioni mandata electio Felici,
 iam usque a die 6. Novembrii anni praecedentis,
 tum quia Epitaphium sepulchri Joannis de Paula,
 quod ipsemet affert, convincit unum tantummodo
 Joannem de Paula Sacris Episcopum ab anno 1437.
 ad 1479. Epitaphium habet: Joannes de Paula Epis-
 copus Episcopus et Comes, perrexit in Episcopatu
 annis 14. obiit anno 1479. 4. Aprilis vixit annos 42.
 Jam vero, si ab anno obitus 1479. retrogradiamur ⁷¹⁵ annis 42.,
 quibus in Episcopatu vixit, pervenimus ad annum 1437.
 Unde nullus dubitans sit locus Joanni Verulani, qui
 dicitur sedisse ab anno 1440. et Joannes de Paula
 est certissime ille, qui anno 1437. suffragatus est electio-
 ni Felici V.

12. Placeat nunc novacula addere, quae historiam Civilem
 horum temporum spectant. Decepit anno 1447. die 13.
 Augusti, Philippus Maria Virionis elliciolani Dux, et
 quondam Verulanus Dominus. Hinc iniquis conti-
 nuae sunt turbas. Franciscus Sportia Philippi gener,
 multis plerumque confectis bellis, tandem Principatu potitus
 est. Ludovicus Sabaudiae Dux, ducto Verulanis exercitu,

Endrichus et inde traiecit Septem, sed universum occupavit et ovaria
flus Comitatum, anno 1448. sed, ut apud, variante for-
tuna, et Mediolanensibus praevalentibus, et per Austriam
saevos passus est populationes. Habens in Archivio Ci-
vitatis litteras Ludovici Ducis Sabaudiae M. Decembris
1449. remissionis, et condonationis favore Civitatis ad
octo annos proximos, omnium tributorum ipsius debi-
torum, ob gravissima incommoda eidem Civitati, et fomi-
nibus illata, et quibus obnoxia erat, occasione bellorum
adhuc urgente. Pax tandem interventa Caroli VII.
Franciae Regis composita est, et Civitati tranquillitas
restituta.

13. Guillelmus videtur floruit inter ceteros Ludovici de
Gitionibus, primus Decanus Bonae, de quo supra, sa-
ctorum maris, multaque legationibus pro Edwardo, et
Joanne Garbo Montisprato Illustrationibus, magnarum
laude perfunctus. Sepulcrum habuit Havelly, in Ecclesia
S. Francisci, cum Epitaphio ut sequitur.

„Cum fuerit clara Nationum stirpe creatus,
„Hac Ludovici nunc requiescit humo;
„Quis Lombardos latius vulgata per ora
„Inviolata suo tempore fama fuit.
„Montisprato norat secreta Senator,
„Principis eloquio, consilioque vallis.
„Cultor Justitiae, patriae totius amator,
„Publica privata praetulit ipse bonis.
„Quid petuit, nam cum superaret filia sororis
„Reflexit mortem Patriam tota suam.
„1459. 10. Augusti.

Ex hac familia, quae est una ex antiquioribus, et nobi-
lioribus

lioribus Venetis, ^{itaque} quaeque huius regionibus perpetuo perin- Sunt Mediolani.
ceps fuit partium Gibellinarum, plerumque alii omni aere
providens, armis, litteris, ~~et~~ insignis. De novissimis ~~rebus~~
supra; alios etiam cabulis in prope.

Joannes II.

Joannes II.

Anno 1482.

1. Hoc eodem anno 1482. quo Guillelmus Siciliensis Episcopus
pater abdicavit, eodem respectu est die 13. Octobris a Nicolo
V. Joannes de Giliaco Sabaudus, episcopalis Camer-
acensis, cui iam demandata erat sub 24. Martii
huiusmodi anni, collectio omnium proventuum in
dominiis Ducis Sabaudiae, ad cameram episcopalem
spectantium. Quis Nicolao, et Callisto III. eius suc-
cessori apprimis claris, ex quorum largitione prop-
terea plura spectatus est. Et anno sequente 1483. per
Pontificis litteras diei 23. Aprilis, eisdem proventibus
donatus est. Et anno 1488. a Callisto III. omnium privi-
legiorum olim ab Imperatoribus, et Pontificibus Ecclesiae
Romanae indultorum, confirmationem obtinuit,
ut infra videbimus.

2. Per id tempus, omnia Venetis, bellis tumultibus ^{estruabant}
~~et~~ Ludovicus Sabaudiae Dux, facto cum Venetis
edem, adversus Franciscum Sfortiam, iterum hoc an-
no in Mediolanensem ditionem armatus irruit, ibique
in agris Novariensi, et Papiensi plura castella, vi expu-
navit,

Joannes II.

alia in ditionem accepit. Anno 1444. Francicus Sportia-
pauum cum Venetis componit; unde toto belli pro-
dore contra Sabaudum conversus, brevi per Mandol-
inum, et Robertum de S. Severino, Duce suos, Basi-
anam, Valentiam, Brevidam, Blandratum, Burgu-
m, alique oppida a Sabaudis occupata recuperat,
et Venetis usque propolabundis excurrit: Sed inter-
ventibus Venetis; pax denum inter ipsos conciliatur,
et statuty Septem pro utriusque ditionis limite. Hoc
anno etiam a firmibus periculum fuit. Sorcia
ultra modum aquis laesit, et exundans, facto in-
petu moenia civitatis magna ex parte concussit, pro-
stravitque. Dux Ludovicus ut tantae occurreret iacturae,
quam nullis florenis, civitati dono dedit, ut ha-
beret ex eius litteris patentibus, qual asservantur
in Archivio civitatis, datis die 6. Decembris eiusdem
anni 1454.

3. Anno 1444. die 24. Martii Sanctus obiit exiologus,
vir sanctissimus, magnificientissimus, eruditissimus, ac ma-
ximae pietatis, cuique subrogatus est Alphonsus Norcia
Valentinus Episcopus die 3. Aprilis, utriusque iuris po-
tissimus, dictus Callistus III.; qui statim armorum lu-
am erga Joannem Episcopum, et Ecclesiam Herb-
ensem, testatum voluit Bulla data 23. Septembris
hinc eodem anno 1444; quam ex Archivio Capituli
libenter hic ducimus

" Callistus III. Episcopus servus servorum Dei. Ad
" perpetuam rei memoriam. Etsi quibuslibet personis
" et locis ex inviolatae nobis servitatis officio, assistere
" defensionis praesidio tenemur, fratribus tamen et
" Coepiscopis

Joannes 4us

et Coepiscopis nostris, qui in partem sollicitudinis evoca-
re, nobiscum officii nostri onera sustinere, et officiorum
adepta, ac eorum iura, litteras, et Privilegia roborare nos
convenit, quo ipse facilius odia multorum incassant,
et proinde potenter insidias, dum Pastorale officium
exequendo, nequitate omnibus complacere, prostratus
tanquam signum ad sagittam. Sane pro parte
Venerabilis fratris nostri Joannis Episcopi Verulanus, et
his exhibita petitio continebat, quod felix recordationis
Urbanus Papa III. Praedecessor noster Eugenius Verulanus
tunc per suas litteras, sub Beati Petri, et sua pro-
tectione suscepit, aliisque statuit, concessit, et decrevit,
ac etiam Glorae memoriae Carolus IV. et Otto II.,
necnon Otto III. et Henricus III., ac Henricus II. Ro-
manorum Imperatoris semper Augusti, iuxta Privi-
legia praefatae Ecclesiae, et Episcopis Verulanis
tunc existentibus, gratiose concesserunt, prout in lit-
teris, et Privilegiis huiusmodi, quorum tenores, signis,
subscriptionibus, et Characteribus duntaxat expressis, et
verbo ad verbum, illis tamen prius diligenter inspectis,
et examinatis, praesentibus capri sumus, plenius con-
tinetur. ~~Quia~~ Quare pro parte dicti Episcopi nobis
fuit humiliter supplicatum, ut litteris, et privile-
giis praedictis, ac omnibus, et singulis in eis contentis,
et cunctis feceris quibuscunque, pro illorum subsisten-
tia firmiore, robore apostolice confirmationis ad-
iuvare, aliasque in praemissis opportune providere
benignitate apostolica dignamur. Nos igitur huiusmodi
supplicatioibus inclinata, litteras Privilegia, concessit, et
secuta praedicta, rata, et grata habentes, ea omnes

Joannes 11us

11 singula ex certa scientia, tenore presentium, auctoritate
11 apostolica confirmamus, et approbamus, ac presentibus
11 ~~litterarum~~ patrociniis confirmamus, suppletis omnes defici-
11 tas, siquis personam intromiserint in eisdem, mandantes
11 venerabilibus fratribus nostris Eademensis, et Hydruntinis
11 si Episcopis, et dilecto filio ecclesie s. Stephani Neapolitani,
11 leonibus, quatuor ipsi, vel duo, aut unus eorum, per
11 se, vel per alium, seu alios, Episcopos, et Ceteros Ecclesiarum,
11 huiusmodi officii ~~defensionis~~ ~~procuratoris~~ ~~assistentis~~, non per-
11 mittant ad contra litterarum, et Privilegiorum huiusmodi
11 tenores, quomodolibet molestari, molestatores quoslibet, et
11 rebelles per quoscunque Ecclesiasticos, et alia eorum remedia,
11 appellatione postposita compescendo, invocato ad hoc
11 opus fuerit, auxilio brachii secularis; non obstantibus
11 etc. Honoris vero ~~litterarum~~ ~~Urbanis~~ ~~12as~~ ~~et singulis~~
11 ~~privilegiorum~~ ~~tales~~ ~~erat~~. Urbanis Episcopis etc.
11 (sequuntur ad extensum Bulla Urbani III. Diploma Ca-
11 roli IV. ~~Frederici~~ ~~1us~~, ~~Sthephi~~ ~~III.~~ ~~Henrici~~ ~~III.~~ ~~Henrici~~ ~~IV.~~
11 et postea subditur) "Nulli ergo omnium hominum
11 liceat hanc paginam nostrorum confirmationis, ap-
11 probationis, confirmationis, suppletionis, et mandati
11 infringere, vel ei ~~contra~~ ~~tenore~~ ~~contrario~~. Si quis
11 autem hoc attemptare presumpserit, indignationem
11 omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apo-
11 stolorum eius, se noverit incursurum. Datum Romae
11 apud Sanctum Petrum, Anno Incarnationis Domini
11 MCCCCLX. IX. Kalend. Octobris, Pontificatus nostri
11 anno 1°. "

4. Nec diu ~~Joannes~~ ~~Episcopus~~ ~~superior~~ ~~fuit~~. Decessit Romae
anno anno sequenti 1456. die 26. Maii, et sepultus

Donav. 11. 12

sepulturam habuit in Ecclesia S. Augustini, ubi testis
ghellio, eius Epitaphium adhuc legitor, cuiusmodi uer-
bum, ut uigetur.

Hic iacet Rev. Pater in Christo Dominus Joannes
de Gilliano Episcopus quondam Verulley. et Conjugis M.
Jenniaris Apostolicus Sacerdos, qui die XXVI. Martii
migravit a saeculo, anno Domini MCCCCLVII.

Pontificatus Domini Callisti Papae III. anno II.

C. Joannes Joannes Episcopus, floruit Antonius. Patruatus Ver-
ulley, iuris utriusque peritissimus, Vicarius Justitiae
in Patria constitutus a Ludovico duce Sabaudiae, deinceps
interim Consiliarius eiusdem Ducis, et Senator, seu
Collateralis in Consilio Piedemontano. Floruit etiam
mercarius Mauras, Magnus Sabaudiae Cancellarius
sub Duce Ludovico.

Georgius

Anno 1486.

Georgius.

1. Georgius de Gilliano Joannis Episcopi frater germanus,
post eius mortem, ex Archidiacono Verulleyensi factus
est Episcopus Verulleyensis a Callisto III. de ultima Martii
hujusmodi anno 1486.

2. Estat in archivio civitatis Charta diei S. Juliani
an. 1486, in qua Ludovicus Dux Sabaudiae prae-
fatus, ipsum inter, et Carolum III. Francicum Re-
gem, inter se pax. Significat enim Verulleyenses,

Georgius

et cularat quod huiusmodi foedus in nihil proventus
efficiet immunitatibus, et privilegiis civitatis, quae in-
tacta se servaturam pollicetur.

9. Anno 1467. Carlotta filia unica et haeres Johannis
II. Postolmi Cypri Regis ex ^{mar-} ~~Lusitania~~ ^{mar-} ~~gentis~~, data est
uxori Ludovico, alteri ex filiis Ludovici Ducis Sabaudiae.
Hae defuncto Patre, solenni pompa, in maiori Chi-
censis templo, Regiam coronam accepit, dictata-
giam Cypri, Jerusalem, et Armeniacae. Ludovicus
Cyprium advenit, ipse quoque munus omnium
laetitia, Rex Cypri coronatus est. Sed a Jacobo fi-
lio, mox defuncto Regis, et Nicolae Archiepiscopo,
Barbarum primo, mox Venetorum auxiliis oppug-
natus, et viribus ingens, Regnum deseruit, et Repulsi,
eremiticam vitam acturus secessit. Carlotta cum
ad nuntium pervenisset, Romam accessit, ubi pa-
stra implorata Principum Christianorum ope, tan-
dem Carolum primum Sabaudiae Ducem, Henricum
nudi filium, et magnum Ducem, Cypri Regem
haeredit dedit, instituitque. Obiit itidem mox
conspicua die. 24. Februarii 1468. Hinc Sabaudiae
Dux, deinceps se omni iure Regis Cypri dice-
rant.

10. Hoc eodem anno 1467. Ludovicus Dux Sabau-
diae, Venetianis confirmavit immunitatem,
ab omnibus subsidis, et donis gratuito ad augenda,
ut ex Charta etulivii civitatis 24. Martii
eiusdem anni. Per id tempus, diem ultimum
obiit Georgius Episcopus.

Amedeus

Amedeus.

Anno 1498.

3

1. Post obitum Georgii, Canonici in Episcopum electi sunt Eusebius de Margaritis, nobilis Verulanus ex domo Salschedi, Eusebius Verulanus, subdiaconus, Cuthularius Epistolarius, et abbas commendatarius S. Petri de Novatigio, qui quid sanctam sedem pro Duce Sabaudiae fuerat legatus, tanta dignitate non natalibus tantum, sed et propria virtute dignissimus. Varum huic electioni utrumque Canonici, Ladovicus Sabaudiae Dux, seductus a sua uxor, Joannis filii Cyprici Regis filia, quae Amadeum de quo mox, Verulanum sedem vacat, invictis se opposuit. Itaque Callistus III. reiecta Eusebii electione, Amadeum de Novis, nobilem Cypricum, Consiliarium intimum ejusdem Anaco, Episcopum Verulanensem creavit. Bulla die 20. Martii 1498. Sed non diu superstitis fuit. Obiit die 8. Augusto huiusmet anni, octuagENARIO MAIOR, aetate subleatus est die 20. ejusdem Augusti. Henricus Sylvius Piccolominus, Episcopus senensis, vir literatissimus, et rerum gerendarum peritissimus, dictus fuit II. Hic Bulla die 14. Decembris huius anni 1498. Praepositum S. Gratiani Verulanum, olim addictam congregationi Mortariensi Canonice Regularium S. Augustini, et postmodum

Amedeus in commendam dari solitam, et tunc vacantem univit
congregationis Canonorum Lateranensium. Univit quoque
eiusdem congregationis Monasterium S. Andreæ,
quod prout in commendam remitti consueverat,
quodque in commendam obtinuerat Pius a Sabaz
dia Ludovicus eius filius, Episcopus Gebennensis, sed
hæc unio tunc effectum non habuit. Effectum
habuit sub Paulo II. ut supra videbimus.

H. Hauc 1469. Ludovicus Dux Sabaudiae, Civitati Nov-
 lorum iterum confirmat immunitatem, et Privilegia: tam
 liberam dimittit ab onere contribuendi homines, et pecu-
 nias, quam contributionem iniunxit universae Regi-
 ni Gismontanae: et demum declarat, quod omnes Re-
 velationes lites, nunquam per Commissarios, seu dele-
 gatos, sed per officarios, et iudices ordinarios Civitatis,
 Districtus, ~~et iudices~~ ^{Primum} debeant, exceptis sumptibus
 causis debitum fisci Ducalis, et primisibus laici uni-
 versitatis, seditionis, adulterationis litterarum Ducalium,
 et monetarum. Quae de re extant in Archivio fi-
 ritatis, duas Chartas, una diei 2. Januarii altera
 diei Aprilis, huius anni 1469. Est et alia Charta diei
 21. Maii 1461., pluribus ^{etibus} distincta capitulis, quae
 dum Dux Ludovicus, plura eidem Civitati indulget
 ad tranquillum Privilegium.

2. Anno 1461. Jacobus Boonij Cypri Regis filius notus,
de quo supra, armis Regni^{Turcicis} et ~~Cypri~~ subnixus, pulso
Rege Ludovico a Sabaudia, per universum Cypri Regnum
occupavit. Sed cum Regni Coronam a Pio II. petisset,
tamquam invasor, reiectus est.

14. Anno 1464. 14. Augusti diem extremum solutus
 & sepelitus est ante altare beate Marie virginis
 Ludovicus filius, paterfamilias et honoris sepelitus est.

Aureo
1468

Item II. Habuit Successorem die St. etusum nuncupat.
alium II. Petrum Borbiam antea dictum, Cardinalem
tit. S. Marci. Anno sequente 1468. De Gormacii, de
capit Lugduni Ludovicus Sabaudie Dux, magni viri
muni Princeps multos ex Italia Syria filios reliquit
maris, et foeminas, et inter eos. Andream, qui Patri suc-
cepit, Philippum, qui anno 1496, extincta ex Andrico
descedentium linea, Ducatum obtinuit, Carlottam,
et Bonam, quarum prima Ludovico XI. Francie Re-
gi, altera Galeatio Mariae Mediolani Duci nupsit.
Eodem anno 1468. Franciscus Sfortia Mediolani Dux, Ga-
leatium Mariam filiam primogenitam cum exercitu ad Gal-
lias venit, ut Ludovico XI. Galliarum Regi, qui apertum
bellum tunc impendit, subsidio esset. Gallie tunc
du Sabaudie Duci, peruersa, Venetas et contulit, et in-
de in Gallias perrexit. Inter Mediolani mortuus est
Franciscus Dux die 8. Iulii 1468. Quo nuncio ac-
cepto Galeatius, cum exercitu habitum Mediolanum ap-
petit, in Castro Novolite ad Alpium radicem inspecto po-
pularium scintilla, primum obstitit, quem caputur et
bonis exspoliaretur omnibus. Ecclesia in qua Claus au-
spexit, ipse praesidio fuit, unde opera Antonii Mo-
nachi educta, salus, et insulani tandem Mediolanum
peruenit. Huius praerogative auctoribus sunt Bonifacius
de Carborio, et Augustinus de Liguana, Venetenses.
Erat Augustinus Abbas Casanova, S. Benigni fructu-
acensis, S. Illiani de Palcherata, S. Andree Venetian-
is, et Prior S. Victoris prope Genavam, et pluribus
fuerat legationibus cum laude perfunctus, pro Sabaudie
Duce, principis apud Saunens, tempore quo in Civitate

Amedeus

interdum agitabatur de iudicij.

6. Anno 1467. Paulus II. Bulla nota 13. octobris confirmavit
Ordinem Monasterij S. Andreae Vallensis Congrega-
tionis Canonorum Regularium Lateranensium olim
factam, ut vidimus, a Pio II. revocata quondam per-
pione Augustino de Liguara Abbate Commendatensis,
de quo supra, necnon una domus, quoniam inhabitare con-
veniret bonae memoriae Guillelmi Episcopi Ver-
cellensis.

7. Anno 1467. die 1^a Januarii Paulus II. Praepositum
S. Bartholomaei Verulensis extra muros, ordinis S. Augu-
stini, olim iam suaveram, et incorporatam ellense
Episcopali Verulensi tunc vacantem per obitum
bonae memorae de Advocatis iure Commendae con-
cessit Cardinali Ursino. Obiter nota hanc praepo-
situram appellari ordinis S. Augustini, cum de cetero
constet fuisse sub regularis instituta a D^{no} Eusebio Ma-
gno. Et sic dicta in Bulla 14. Ex quo inquam
patet, quod Capitulum Casale S. Eusebii, quod
iuxta expressionem quae legitur in Bulla Innocentii
III. de anno 1211. quam reperit Ughellius in Ep^{is} fastis
profiteretur ordinem Canonorum secundum regu-
lam S. Augustini, revera profiteretur ordinem
Canonorum secundum institutionem S. Eusebii Magni.
Non minus id videri debet. Nam liquet ex alibi
dictis ordinem Canonorum a S. Augustino ex Italia
in Hispaniam transportatum, et suis ceterisque prae-
ceptum, non alium praeceptum ab ordine Canonicali
instituto a D^{no} Eusebio Magno.

8. Eodem anno 1467. Philippus a Sabaudia, Amedeus

dux Germanus fratres a Venetis, qui Ducatus Mediolanensis in
absent, condoleto. praetio Ducatum aurei octoginta mil-
lium, bellum intulit Guillelmo Montisfueri Malabio:
ui, qui contra Venetos foedus iuravit cum Galeatio Ma-
ria Sfortia Mediolani Duce. Sed interrupit Provincia
Missa, neque auctore pace composita est sub H. Novem-
bris. Instrumentum pacis refert Henricus Suingeburg
to. 23. rer. Ital.

9. Anno 1463. Venetiae magno in periculo fuerant, ob
nuptias auctore Ludovico XI. Provinciae Regis, contractas in-
ter Galeatium Mariam Sfortiam Mediolani Ducem, et
Bonam sororem Amedei Sabaudiae Ducis. Rem expo-
nit, Sancto, et Christophoro da Solvo, scriptoribus syn-
chronis, narrat Maratouris in conspectu ad hunc annum,
his verbis: Ne di 6. di luglio, inquit, come vuole
il Corio, oppure nel mese di Agosto, come scrive Cr-
istoforo da Solvo, Galeazzo Maria Sforza Duca di Mila-
no, celebrò le sue nuptie con Bona sorella del signore
allora Amedeo Duca di Savoia, ma contro la volontà
d'epo Amedeo, e di Filippo di Savoia suo fratello. pro-
vocando questa Principessa alla corte di Luigi XI. Re
di Francia, colla sorella Carlotta moglie d'epo Re; il
bello fu, che il nuovo Re, non solo l'accordò egli al Du-
ca di Milano, ma formò anche il Capitolo nuziale, con-
cedendole in dote la città di Venezia, se il Duca l'ac-
quistasse coll'armi, disponendo in questa maniera della
roba altrui. Condante poi un così vano titolo, Ga-
leazzo nel settembre allistò l'armi sue per andare ad-
oppo a Venezia. Cominciata la di lui intenzione, il
Duca di Savoia, e sia la Regina sua, sue teste lega

Amedeo.

coi Venziani, i quali nel mese di ottobre, inteso che le
milizie di lui erano in moto contro Veneti, gli predi-
rono un lor Canelliere ad intimargli la guerra, e non
desisteva dall' offendere gli stati del Duca di Savoia
lor collegato. Mosto questo, perché Galeazzo mettepe
già i sapì, e rimandape ai quartieri la gente non de-
inde Guidonius historia de la maison de Savoie atti-
got, quod in his deceptum diat le crimen subdoy: Hoc
pat multo da lodare il Guidonius, che prauamente of-
serise ingannato il Corio, allorchè accusa questa bugia
inventa fra i due Duchi. Il Corio era allora vivente, e
questo fatto viene anche confermato da Cristoforo da Sol-
do, il quale viene fine nel presente anno alla na sto-
ria. Vuole inoltre il Guidonius, che sbagliape il
Plinius scrivendo, che il Duca di Milano non volle com-
prendere ella pace conclusa da Papa Paolo, il Duca di
Savoia, e filippo suo fratello, da averagli di poi castiga-
to il suo allievo, per aver udito su questo giurato.
Ma come mai ne puol reggere più d' uno storia, vi-
uento allora in Roma, il Guidonius si lontano da que-
sti tempi, e niuno argomento in contrario adducendo,
se non il silenzio degli scrittori Savoiaresi?

10. Per id tempus Venetis fundatum et extractum est opus,
et impensis Amadi Episcopi, et civium Venetiarum,
Monasterium sanctimonialium sub titulo et invocatione
re Beatæ Mariæ luyus Virginis, Mediolano advo-
caty et prothono de Castello, et Daria de Souate, mo-
nialibz spectatæ probitaty, et prudentiæ, quæ ibi
regulare institutum endicerent, firmarentque. Huius
instituto novum primæ dederunt tres Virgines nobiliss

nobiles Verellanus, Constantia filia Jacobi de advocatis Guin-
te, Margarita de Vapallis, et Maria de Agatis, quae San-
ctitatis, et regularis observantiae laude floruerunt. Sexto
anno 1478. Monasterium subiecit regimini Canoniconum re-
gularium Sancto etidrae.

- II. Gutero Amadeus Dux Sabaudiae, iam Civitati concess-
erat omnia iura, Privilegia, praerogativas, et immu-
nitates alias concessas, et confirmatas ab Amadeo VIII, et
a Ludovico eius Patre, vixit constat ex Charta eccle-
siastica Civitatis 26. Augusti 1466. Item ex alia Char-
ta eisdem Amadeo diei 10. Decembris 1467. idem
Amadeus Civitati integram iurisdictionem restituit in
terris, et villis Districtis, quam ipsa Civitas obtinebat,
Antequam bellum esset cum Duce Mediolani, et Mar-
chione Montispenae. Cum controversia orta esset circa
Iudices, et officarios Justitiae Verellarum, idem Amadeus
litteris datis diei 16. Decembris 1467. declaravit iustitia-
tum, et privilegia Civitatis p.^o quod nullus admittatur
ad iustitiam ministrandam, nisi praestita cautione,
de ea bene ministranda, et de reddenda ratione ad-
ministrationis habitae, lapsis annis: 2.º quod nullus
Iudex, seu officarius Justitiae, in huiusmodi offi-
cio perseveraret ultra annum: 3.º quod nullus ad i-
dem officium redeire posset, nisi ^{elapso} quinquennio ~~sta-~~
~~per~~. 4.º quod praestitus esset Civitati constituendi, qui
et huiusmodi Iudices, rationes exigunt: 5.º quod ea
sententiae nulla esset appellatio praeterquam ad Parisiensem.
III. Caeterum Amadeus Episcopos, Bishops suas regimine
alias devotissimo, ipse perpetuo apud Amadeum Sabaudiae
Ducem est devotissimus. Henricus de Alimbertis, quem

Amedeus.

perperam Joannes Gronovius Bonhouerius inter Episcopos Ver-
cellensium locat, Episcopus ^{vercellensis} ~~Ver-~~cellensis, septem ferme annis Ver-
cellensem Ecclesiam administravit, ab eoque plures in Archie-
piscopatu legatos Investiturae concessit. Post hunc
Gabriel de Abate Episcopus Vercellensis, et Hieronymus de Arvo-
catis Colobianus Canonius Vercellensis, qui ab Amedeo VIII,
sive Felice V. in reformatione Ecclesiae Vercellensis, subdi-
conus constitutus fuerat, successive hoc munus perfuncti
sunt. Decessit Amedeus anno 1469. favore Annae Duissae,
quam Episcopatu administratione clarior. Episcopus auctor
non ignobilis, de Anna haec scribit: Duxerat Ludovicus
de Sabaudia Dux Annam ex Cypro Regiam sororem,
audacem facinoram, quae subire nesciret. Haec viri
abam ingenio, regnum ad se traxit; magistratus pro ubi-
trac instituit, et destituit: sacerdotia quibus voluit impetra-
ret.

13. Amedeo sedente floruit Matthaeus Vercellensis Canonius
Regularis, Abbas Monasterii Insulae Eremitanae in mari
Atriatico. Monasterium, et templum reparavit, muni-
bus, et propugnaculis validis contra Turcos, et Piratas mun-
ivit. Huius rei testem habet Benedictum ^{Coacrellum} ~~Coacrellum~~
Vercellensem Canonium Regularem, in hist. sacrorum
transituum lib. 5. cap. 4. ibi.

Eximias aedis admirans, haec lege lector
Carmina; scire potes, antea quid fuerim.
Gilis eram stupulus, contextus asperite multo;
Structuris nunc sum clarior egregiis.
Me Reverendus enim Matthaeus Pastor, et abbas
Extulit in pulcras has, celebrique domus.
Nam lapidem ponit felix sedere primus,

Ultimus optato, finique clausit opus.
Hic Gerullarum praecursus natus in oris,
Religione fuit Barth., et ingenio.

Aurelius.

Urbanus

Urbanus.

Anno 1469.

3

1. Anthonio Sabaudia Ducis opera, qui totus erat ut Ecclesiarum
optimis praesentibus pastoribus, Anthonio de ¹⁴⁶⁹ ~~Mores~~ Episcopo
pro subiectus est a Paulo II. qui bullas datus die 14. Julii
huius anni 1469. Urbanus Bonivardus, nobilis Sabaudus,
Monasterii Beatae Mariae de Puerolo ordinis S. Benedicti
Abbas, ordinem ipsum ex parte propositus, ac Prioratus S.
Victoris extra muros Gebennensis ordinis cluniacensis, Com-
mendatarius. Ex apostolica dispensatione, Monasterium
retinuit, Prioratus dimisso, quem tamen iterum rela-
buit eodem anno Dec. 13. Decretis ab eodem Pon-
tifici, adveniente Augustino Abbate Casacenove, qui illum ma-
ritum ob promotionem Urbanis, impetravit. Vir fuit
valde pius, et doctus, Consiliarius intimus Anthonii Ducis,
et successores Solandae, Philiberti, et Caroli Sabaudiae
Ducum.
2. Anno 1471. Paulus II. diem extremum clausit 26. Julii.
Eum exivit die 9. Auguste Francisca ~~Augustina~~
Aversa, Sacerdotis, vili quidem genere ortus, sed the-
ologiae, et Sacrorum Canonum scientia celebris.
3. Anno 1472. invadente, cuius splendoris Cometas apparuit.

Urbanus.

qui per quadraginta dies sensum decessit, mense Martio
ex hominum oculis se subtraxit. Eo praesensipitator
ipse mortem pispit. Dux Amicus, qui per id tem-
pus, laevi primam infirmitate correptus, sed paulatim in-
proveniens, tandem exente Martio Heretis, ad superos
evolavit, operum scriptorum sequente, et inter eos Bonis
Hist. Mediolani ad humanum. Di. Heretis, ait,
apparere la cometa con grandissimo splendore, et aspi-
re a quaranta giorni, sempre audo splendore minore.
Et perche poi così al fine di Marzo, Amico Dux
di Savoia propo a più felice vita, e per rapporto in
Vercelli, e per grandissimo miracoli è stato tenuto per
santo.

4. Staque Amicus, IX. Sabaudiae Dux, et Vercellanus
Dominus, die 30. Martii huius anni 1472, Vercellis
regnavit in orculo Domini, cum esset aetatis annorum
37. Marti proximus, convocatis uxore, filiis, et magis-
tratus, summas suas voluntates tabulas edidit, inquis-
fate iudicium, et iustitiam, et diligite pauperes, et
Domini dabit pacem in finibus vestris. Practicosam eius
mortem in conspectu Domini, declaravit concito
Angelus in aere supra eum addito, monumento
quo obit, et collucens per, quibus tota Arre-
dere videbatur. Illud etiam exploratissimum est,
quod cum Scaurimus de tanto Principis salute sol-
litate, gentiles supplicationes Dux Epinopo habuit,
eas quod Amicus in aere fulgentissimo throno af-
sides, palam omnibus apparuit. Ex quo intellere-
runt, sancti Principis animam e corporis carum li-
beram, ad caelum transire. Vir vere sanctus,

santus, et multiplici virtute insignitus clarus, generique
effusa liberalitate in pauperes, quos suos caros appellare
consueverat, quibus caelum reuertitur. Urbanus

5. Die 1.^a Aprilis, eius sacrum corpus, ut iussit, in ca-
thedra S. Eusebii, repositum est. Quam descriptionem le-
gemus in vetusto Eulirio & Necrologio, fol. 37. his verbis.
" MCCCCXXII. die 1.^a Mensis Aprilis, hic
" ante altare Maius, inter choros, et altare, spualiter
" fuit illustissimus, et devotissimus Dominus Dominus
" etrudus Dux Sabaudiae, qui nunc diem clausit, die
" penultimus mensis Martii, hora decima, vel circa utrum-
" que. Ad eius spualtationem interfuerunt tres Episcopi
" viri dignissimi, videlicet Archiepiscopus Coranensis,
" Dominus Episcopus Verulanus, et Dominus Episcopus
" Bourgenus, et magna, et copiosa multitudo religio-
" sorum, et Praelatorum, quae in memoria hominum,
" nunquam visa fuit congregata in Civitate Veru-
" lorum, et etiam interfuerunt omnes Creditarii hu-
" ius Civitatis Verulanorum, civitate nigri, et longis
" vestibus, una cum uno doppierio aduerso, in manibus
" basiporum portantes, necnon omnes etotarii cum
" eorum doppieris, Artexan, Magistrali, et omnes vi-
" ciniae cum eorum Cerbis. Notandum est, quod erat
" unum notabile, et magnum videtur, et res devotissima,
" et pretiosa, et hoc est ultra doppieris, quos Mar-
" ticipium Bonum, Dominus Iulius fecerat offerre a
" Pauperibus huius Civitatis, quod ipsa Dominus fecerat
" cunctis dictis pauperibus paucis alio bono, una cum
" uno capitis pro singulis pauperibus deprecati utique,
" qui pauperes erant numero centum, et ultra. Item

Urbanus

"Itaque in hac Ecclesia, pro omnia huius devotissimi, et
"scriptissimi Domini nostri, celebratae fuerunt Missae om-
"ni die usque ad Novembriam, numero centum, cum
"una ampla elemosyna pro quolibet sacerdote celebrante.
"Itaque omni die Dominus Episcopus usque ad Novem-
"brem, celebravit eius Missam solennem in cantu et
"Pontificali. In die vero eius sepulturae, et novem,
"omnes tres Episcopi suprascripti celebraverunt Missas
"in Pontificalibus, videlicet Dominus Episcopus Verulan-
"sis, Missam de Spiritu Sancto, Dominus Episcopus Ban-
"tiniensis Missam Beatae Virginis, Dominus Archie-
"piscopus Carantanensis Missam pro defunctis. Haec
"omnia pro omnia suprascripto Duci nostri, cuius-
"modi requiescat in pace Amen."

6. Urbanus hunc Verulanum, pro ecclesiis, peculiari amore
dilexit. Eam novis, et pluribus auxit privilegiis, et
pluribus sua praesentia illustravit, et in ea semper sedem
fixam habuit usque ad mortem. Mortuus in Chron.
Egypti ^{Abbas} Evaristus edito, narrat Anecdota mortem huius-
modi: in mea dilecta, et speciosa Verulanum Civitate, in
Christo obdormivit. Sanctum Caribium Magnum, prae-
terea mira devotione coluit: Beatus Chrysostomus Sobaudiae
Dux (inquit Jo. Joseph. Genesius Episcopus Verulanus, in
Epistola nuncupatoria, praefixa libro, cui titulus: San-
cte Eusebio Episcopo Verulanis, et Martyris, eiusque in Episco-
patus Suevorum vita, et res gestae, impresso Verulanis
typis Eusebii, et Martae sanctilog, et inscripta scriptis
(Carolo Emmanuele Sobaudiae Duci) eidem Eusebio, tam
regulari semper fuit religione addictus, ut nullam in tota
vita occasionem omiserit, illius nomini peractum honor,

Urbanus.

honore, cultaque precipuo praeferendi. Quae cunctae
per manus traditum a celsioribus accepit Venerabilis Epi-
sca, voluisse illum cum sua Solanda, religiosissima con-
iuge, sacros vestes, quarum etiam nunc extant frag-
menta, in clarissimi honorum Episcopii, ac Martyris, di-
viti arte, suavit manu elaborare; siquae pietatis su-
ae, atque operum cum tam laudabili cura, ac pi-
tate coniungeret. Denique divi Eusebii quanto teneretur
studio, quantumque in eo speciei collocatae haberet,
est aperte pueri testificatus, tum cum manavit ut suam
vita puncto corpus, apud h. Eusebii corpus, sepulchro pro-
xime condideretur. Quae quidem illi re, a necemita
videtur exo pectinata, atque adeo sperare iussisse,
ut h. Eusebii pectus praeferat, ut tunc ipse evolare
ad superos, et cum illo in terris opus Mortales,
non solum immortalis gloria versaretur.

¶ Statim post obitum coepit miraculis clarescere acce, ut
non solum Venerabilis darentur, sed et relictiones po-
puli, ad eius sepulchrum certatim accurrerent, et agerent
apud Deum, precibus, oblationibus, et donariis, implen-
tibus. Anno 1473 Solanda Duxa Sancti Coningii,
eius Sanctitatis testis erat ^{Complutensis} ~~Complutensis~~, memoriam
universariam luteri, magni proque pompa celebravit.
Pera graphica novae Franciae Regis, in vita illa
Bisti Chundii, quae apudatas in Auditorio Regio, quae
que ad extensum exoratum legimus in proutu Ca-
nonizationis, his verbis: Comandò la Duchessa Solanda,
che per il primo giorno d'Agosto dell' anno 1473, nel
quale in Vercelli si faceva a celebrare con grandis-
simo concorso la festa del glorioso Sant' Eusebio protettore

Urbanus. della Città, si celebrasse anche sotto nome d' esequio, et anniversarij, la memoria del felice passaggio del Beato all' altra vita, o per meglio dire della Santità sua, tanto da tutti magnificata, con tanti miracoli, e gratie autorizzata. E per tal effetto, si ritrovano in Venetia non solo gli Ambasciatori de' Regi, e gli Duchistepi in persona con gran numero di Baroni, et altri gran personaggi; ma anche tutte li capi dei Comuni, et feudatarii dello stato, e furono portate tante magnifiche insegne con bandiere, stendardi, coste d'armi, scudi, rotelle, e isoni, cimieri incolorati, e inargentati, e tutti quelli trofei, e armerie di pace, e di guerra, coi quali si sogliono appellare i gran Principi, e celebrare i loro funerali, in memoria delle virtù, valore, e buon governo loro, de' quali ancor oggidì se ne veggono molti appesi a lunga schiera al volto della maggior nave della Chiesa, e alcuni colla solita cappa del Beato, e gruppo

A et J. cioè etrusco, Tolando.

J. Perbreuente vero magis, et magis pura. Sanctitatis Beati Principis, exemplaribus miraculis, et prodigiis conuictis, Carolus III. Sabaudiae Dux, cuiusque ex fratre nepos, sacra agra ex loco humilis, in quo iacebant, extrahi mandauit. Et accidit anno 1583, prout ex sequente documento etrusci Capituli.

" In nomine Domini nostri Jesu Christi.
" Etiam. Huius publici Instrumenti serie, cunctisq;
" manifestum, quod existas Illustrissimus, et excellentiss.
" Princeps Dominus Carolus Sabaudiae Dux, et Verellorum
" Dominus, in ipsa Civitate Verellarum, Rebo deuotio:
" nis, pietatis, praeuocitorumque a venerabilibus Dominis
" nominis

Urbanus.

„ a Venerabilibus Dominis Canonis Eclesiae Verulanis, et
„ alijs equestris ^{avibus} de multis, et innumerate dignis meritis,
„ quae Deus omnipotens, ad intercessionem (ut pie creditur)
„ rolandae memoris Illustrissimi Domini, Domini et
„ emendi, dum viveret Sabaudiae Ducis, Patris sui, cui
„ ius reliquum in ipsa Ecclesia ante altaris altare
„ requiescunt, patravimus, obque non levis operis con-
„ stituti ipsius Illustrissimi Domini Domini et emendi
„ in Civitate ipsa, et vicinis locis increbuit, et
„ ad remotissimas etiam partes feras pervagata, de-
„ crevit ipsa Reliquias, quae sub terra depositae
„ erant, in alium honestiorem locum reponendas
„ esse, ut si in putamine in numerum Sanctorum,
„ quod pie speratur, propitius additas, reliquiae ipsae in-
„ tegrae, et mundae invenirentur. Habita igitur una
„ R. R. et Venerab. P. Dominis Joanne Baptista de
„ Advocatis Valicugi S. V. T. Canonico Verulano, the-
„ vrendissimisque in Christo Patris et Domini, Domini
„ Augustini Generis Dei et Sanctae Apostolicae Sedis gra-
„ tiae Episcopi et Societatis Vicario Generali, Gerardo
„ de Advocatis Canonico et Archidiacono, Joanne de
„ Grouis subpresbytero, Andrea Genaro, aliisque Ca-
„ nonis dictae Ecclesiae Cathedralis Verulanis, dili-
„ genti consultatione, ad ipsum tumulum revocata
„ accepit, capsaque, in qua corpus exanimis in-
„ cubat, aperiri fecit, ex qua singula ossa singillatim
„ extracta fuerunt, nullam eundem decant; et per
„ Reverendissimum in Christo Patrem. Claudium de
„ Leyssello, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopum
„ primum Aurinensem, ibidem praesentem, aliosque

Urbanus

„dictas Ecclesias Sacerdotes, de dicta ~~capella~~^{capella} extractas locari,
„et mandari, ac in aliam capellam ligneam, primo
„mundo involutam reponi fuit; quae quidem capella
„nova de consensu, et ordinatione victoris Dominus-
„rum Vicarii, Archidiaconi, Archipresbyteri, Praepositi,
„et Canonici, reposita fuit in thesauro ipsius
„Ecclesiae, veteris vero capella cum intestinis, et alijs, quae
„ex dicto thesauro emanaverunt, rursus posita fuit
„in priori loco, unde fuit extracta. De quibus
„omnibus, et singulis supradictis, et gestis, tam ipse
„Illustrissimus Princeps, quam dicti Dominus Vice-
„rius, Archidiaconus, Archipresbyter, Praepositus, et Canoni-
„ci, statim fieri iusserunt Instrumentum per
„me Notarium subscriptum. Acta praeiunctae Ecclesiae
„cellae in Cathedrali Ecclesia Sancti Eusebii, sub anno Do-
„mini currente 1814. Indictione 6.^a die undecima Men-
„sis Iunii etc. Praesentibus ibidem etc. Et ego Joannes
„Thomas de Jorazis filius Domini Joannis Augustini
„Vici Vicarii, Publicus Imperiali Auctoritate con-
„stitutus, et Civis Episcopalis Vindobensis Secretarius, praes-
„ens omnes etc.“

9. Cum deinceps de indubia Sanctitate Beati Principis, cui-
„usvis persuasum esset, et innumera miracula ad eius
„tumulum Deus operaretur, nova translatio sacri corporis
„facta est anno 1809, illudque illatum fuit in fapo-
„rellam eius nomini dedicatam. Id constat ex sequen-
„ti documento eiusdem Archiepiscopi Capitularis.

„In nome del Signor Arcivescovo Gesù Cristo, con-
„sente l'anno della Sua creatura 1809. L'Indizione
„11. G. 2. del mese di Luglio circa un ora di notte,

di notte, fatto in Verelli nella Chiesa Cattorale di
Eusebio, e nell' insuperata Cappella, posta dalla portone
so quella notte, la quale auticamente serve per sacra-
sta dei R.R. Cappellani d'essa Chiesa, alla presenza
delli molto magnifici Signori Eusebio Dicuio, e Gio.
Agostino de Signori di Novasione (settadine, e ottoni
Collegiate della presente città, testimoni all' insuper-
ta con dimandate, e conosciute, e idonee. Sendo
che per la struttura del nuovo altare della detta
fedrale di Sant Eusebio, sopra già supario demolita
il vecchio, e conseguentemente il luogo tra gli atti di-
mandato volgarmente il Tesoro, nel quale si conservano
con molta onorevolezza, e riverenza le sacre Reliquie,
di quali auticamente è dotata essa Chiesa, et ivi vi-
simo era riposto il corpo, spiano le ope del Beato
Eduardo Duca di Savoia, che tutte insieme costitu-
iscono un vero, e prezioso tesoro, dal quale merita-
mente si denominava quel luogo, et essendo che per
la detta demolizione, riposte nella Sagrestia le sa-
cre Reliquie, onorate, e più trattabili, et insieme il
corpo del Beato Eduardo, benchè sin allora si pen-
sasse d'erigere un particolare, e conveniente luogo
per conservazione delle beate ope suddette, le quali
non solo a questa città, e Diocesi, ma a moltissi-
mi popoli, e Province, sono sempre state in molta
venerazione, per le grandi, e frequenti grazie, che
molti in diversi luoghi, raccomandando al Beato
Eduardo, hanno per sua interposizione, in ogni tempo
ottenuto in S. D. M. nondimeno mentre il tutto
per la nuova fabbrica, era sottoposto, restò anche

Urbanus

il corpo del Beato in Sacrestia, sin a tanto che per mag-
giore sicurezza, e riverenza, già più anni sono, fu ri-
posto per modo di provvisione nell'istesso luogo, nel
quale fu depositato molti anni prima il corpo del
glorioso elettore S. Eusebio, con presupposto poi di po-
ne solenne traslazione, che sin qui per gravi pec-
camenti non fu effettuata; perciò Monsignor
Illustrissimo e Reverendissimo Giovanni Stefano Genaro,
per suo proprio, e della Santa sede Apostolica Vicer-
vo di Venetia e Conte mentre si diffiniva la traslazio-
ne di S. Eusebio, come sopra, non parendogli che
conveniva alla particolar sua devozione, verso il
Beato Eusebio, che le sue ossa più lungamente re-
stano in quel luogo come occulte, ha risoluto per suo
proprio contentamento, e per soddisfazione di molte pie
persone, che desiderano di vederle collocate in luogo
più conspicuo, et appartato, affinché propriamente
spertamente vederle, e liberamente ricorrere alla sua
efficace intercessione, e protezione stata del continuo,
con molto frutto invocata, come appare nella Nota
tenuta. E qui è stato, et è, che detto Illustrissimo
Monsignor Viceroy, havendo fatto convocare il Ma-
gistrato Capitolo degli onorevoli Reverendi Signori Can-
onici, e Principato di detta Cattedrale, circa an-
ora di notte privatamente con le porte di detta flide-
la chiusa, è andato propriamente nel luogo
sopra inventato, di dove si levò il soprasudetto be-
ato corpo, e reclinato in una cassa di Ferro, for-
rata a chiave, quale si è portata dalli quattro
più degni Canonici, cioè Essi Illustri, e molto Ill.

M. B. B. B.

11 molto M. signori Ludovico Capello Archiduca, Gioan-
 ni Battista Gattinara Archiduca, Gilberto dei Signori
 di Brucio Prevosto, e del signor Giovanni Bonvicino.
 11 Avogadro Canonico Sacerdote, cantando gli elatino
 11 Benedicamus domino in omni tempore etc., e s'è riposta
 11 nella cappella nuovamente reposita, a questo destinato,
 11 porta in detta chiesa, nella parte verso mezza
 11 notte, la quale anticamente serviva per la custodia
 11 delle Cappellani, ornata di un baluardino d'or-
 11 namento bianco, e cremoso, in un'alta copia di uovo,
 11 al presente fabbricato e parimente di una a dirimpetto
 11 ricadendo però nella prima casa più piccola ^{della medesima}
 11 la aperta, con un coperto d'ornamento cremoso,
 11 con la croce bianca nel mezzo, ed a quella forgi-
 11 ne sono stati presenti etc. Delle quali tutte cose, dette
 11 Illustrissimo Illustrissimo Principe, ha comandato a muto-
 11 tato, e Segretario della sua corte Episcopale inpa-
 11 suto, di dover ricevere un pubblico strumento,
 11 quale ho ricevuto io Pietro Scaramuzza di Garde,
 11 Cittadino di Verelli.

10. Illustrissimus Episcopus Jacobus Joria, Eadem Cappellani
 legavit Ducatus Ro. annuo pro laupodi, quae per-
 petuo ardera deberet ante corpus Beati Anthoni, et
 ex strumento Dns. Bonvicini B. Christiana a
 Francis Ducipa, et Eutrice Caroli Curamalis H. Ducis
 Sabaudiae, eius filii, Cappellani in ipsa quodam-
 uae, ad Beati Anthoni Altare celebrandae instituit.
 Maria Joana Baptista a Sabaudia Ducipa, et Eutrice
 Victorii Anthoni H. Ducis Sabaudiae, illaguisfanti primam
 in Cathedrali S. Gaudii Cappellani a fundamantis erexit,

Urbanus.

marmoribus, statuis, et Picturis elegantia ornatum; in qua
solenni pompa illatum fuit Corpus Beati, Anna chi-
gentia indutum, olim ad hoc donata a Carolo Eua-
ngeli pp. Sed una in obsequio Verullanum, de anno
1704. Cappella huc prius inuicem obnoxia erat, corpus
inde restitutum est, et repositum in sacro sacelli
S. Eusebii, prope corpus ipsius S. Eusebii, ubi iacet
usque ad annum 1716. quo Cappella priori uirgo
restituta, Victorii et Audaci II. imper. in eadem iterum
splendore apparata restituta est. Anno 1759,
novis operibus, Cappellam, et altare, illa quibusdam Car-
olus Euaugeli III. auro precepit; quod in causa fuit
ut rursus sacre Reliquiae ad pristinum locum
in Cappella S. Eusebii, referrentur. Ibi adhuc iacet, sed
in proximo est solennissima nova translatio ad Cap-
pellam novam, quam clauso^{no} anno 1760. idem Car-
olus Euaugeli III. Rex, inuictissimus regni ac principis,
illiusque ore Regina, novis adiectis operibus ex-
are, auro, marmoribusque perquisitis, ornatis, summo
didissima noua fuit. Ad hanc uero S. Eusebii hono-
res et ueneranda decreta fuerunt cum officio, et uirga me-
tropolitana, in uniuersis dominiis sobariorum Duci iudicatis.

- II. Quamvis autem etiam in Dei praeiudicio totius
epit, non neglexit tamen quae Principis erant. San-
ctum geminatum Principem Portus Heralis (Monasterium)
opem imploratum, armis adiuvit, et rebellantis ei
eo nuntios compulsi. Contra clauionem Montis-
pilate, qui Verullanum agrum invaserat, abriter pu-
gnavit. Valentiam armis cepit. Castrum Novas, seu
Novaxini ab episcopo Comitibus de Glino dominiis illius

Urbanus.

desperavi traditum, Montecapello, qui olim Salaria Vindicta
ut erat, ut supra vidimus, ab ^{inde} recepto pervenit,
aliquis agit, quae singillatim ^{recesserunt} nostri non est in
stituto.

12. Amico successit Philiberto eius filius nota maxime, vix
ducentis, sub Solandae Maris principatissimae pueritute.
Hinc graves omnes contentiones inter patris Philiberti Lu-
dovicum Episcopum Gebensensem, ac Comitem Narconi-
xii, et Solandae quae Venetis, eiusque agro ingratum
tolerant calamitatem. Propter tutelam negotii, et ditio-
nis administrationem sibi deprecabant. Cum res ex voto
non succederent, ad arma ventum est. Anno 1476. cum
Solanda ut Solandiae motus inde exortus sedant, con-
specta esset cum Philiberto filio, ab eis circumventa, cu-
stodia tradita est. Philiberto aegre, ut tamen exivit, et
involuntarius Sugdunum se recepit. Solanda paulo post
custodia elapsa in Franciam ad Ludovicum Ab. Regem
patrem suum confugit. Interim Sabaudae Principis, Sa-
bandia occupata, in Italiam arma vertunt, et praeter
tentato Taurino, Venetis expugnarunt. Per id tempus
Philiberto Dux Filium Galeati Moriae Sportiae Medio-
lani Ducis, in uxorem duxit. Itaque Galeatus in
fide omni, in generis auxilium veniens, primo in-
petu Venetis occupavit, deinde rapto Aquino, receptis
oppidum, et castris, quae ad depurant, et per Principem
tenebantur, usque ad Alpes, postquam Alpes Prin-
cipem copias, victoriam arma circumtulit. Memori-
rat Coris. Sed non diu superstitis fuit. Occidit
eodem anno 1476. die 26. Decembris a Comitatibus in
ecce sancti Stephani; qui tamen omnes intercepti,

Mercurius

debitas paritudo proinde exsoluerunt. Inter eos fuit Hiero-
nimus Olgiatus. Ex qua gente novualli, et se rigoris
quam subtrahunt, Verullos se impetunt, ubi certum
parant nobilissimum Olgiatum. Familiam, quae adhuc
asque tempore, ibi pluribus nobilitat, et virtutis et
generis, maxime floret.

13. Statim ab obitu etuelli, Gelando erga Verullos,
benivolentia, et favorem cum merito certum, omnia eorum
privilegia, praerogativas, et iudicia ample confirma-
vit, et novualla etiam addidit. Haec de re plures
habemus in Archivio Civitatis, protulit litteras, ut
aiunt, omnes datas 10. Maii 1472. Anno 1473. Co-
mitia generata totius ditionis Cismonitanae, Verullos
convocavit, in quibus plura, quae videri possunt in
charta eadem Archivii Civitatis vici 2. et vici 1473.
solubriter decisa sunt, ad pacem, et tranquillitatem
publicam, ac ad obedientiam Principibus debitam, ma-
xime iocundantia.

14. Hoc anno 1473. Jacobus, de quo supra, quondam
exorona etuelligingus, et Cyprici Regni invasor, diei
ultimam clausit, relinquens uxorem Catharinam Veru-
tiam, et se gravidam, sub Verutorum tutela, et pro-
tutio; quae paulo post filium enixa est, cui vir-
tute, et statum deperdito, in cura Regni ipse suscepit,
eique deinceps Senatus Verutus. Et ita Cyprici Regnum
in Verulos pervenit, cum adhuc viveret Carlostali-
gitum. Regni dux, et Regum.

15. Per id tempus sextus. Bullis datas 11. Februarii 1472. Pro-
prietatem S. Bartholomaei extra muros Verullarum
Commendatam Latino Cardinali Urino Vacante

apponere eidem Cardinali, iterum elatus Episcopatus Verulanus, perpetuo univit, reservata eidem Cardinali pensione ~~annua~~ annuorum ~~ducentorum~~ 800. annis de Camera.

15. Anno 1474. Sextis Id. Bullis datis, una die 16. Maii, altera, 11. Augusti inquisito Episcopo Verulensi, ex-
tate nobile oppidum Viterbiensis Verulanis, in civitatem,
et Eclesiam Cathedralis erexit, et eidem pro Dia-
cesi tantum et ultra quatuor oppida, quae prae, attri-
buta, quae Verulanis Diocesis erant; quorum hanc
sunt nomina...

Casale, Norcellum, Corniculum, Pons Maris, Caninum,
Castrum s. Petri, Monasterium, Nocha, Gubianum, Mon-
asterium, Villa Alitoli, Corniculum, Pons Maris, Al-
ricum, Villadati, Corniculum, Montellum, Mont-
colony, Grazanum, Ottilium, Olivola, Grazianum,
Rosignanum, Castellonarium, Cella, Sala, Pon-
zanum, Canagna, Genicula, La, Vignola, Al-
torella, Casartium, Ocianum, Castrumgranat,
Mirabellum, Balduum, s. Georgii, Crivilla, Geru-
tum, Mannum, Terracina, Mungellum, Pon-
zanum, Salabò, Montebello, Carina, Odalungum sta-
sine, Odalungum prae, Montalerium, Castellum ^{Castellum}
Mirabellum, Planum Corate, Pons Maris, Gubianum,
Lignanum, Scandalata, Pinum, Albugnanum,
Montemurum, Labrianum, Planum, Montemurum, Po-
zanum, Vignola, Albugnanum, Cantavum, Pon-
zanum, Colorutaria, Fontanetum, Grazianum, Al-
ricum, Montemurum, Mirabellum, Montemurum,
Pons Maris, Pinum, et novella alia trans Padum,
Castellum vero Crivilla, Salazianum, Fontanetum,

Urbanus.

- Blazata, Liburnum, Saluggia, Corfanum, Eriamum,
Moranum, Balzola, Selette, Gallianum, Villanova, Fran-
zia, Jazii, Monasterium S. Mariae de Lucio, cum
suis fratribus, et Pannis, et alia quaedam. Haec om-
nia ex Ducatu Venetiani. Ex Etruria vero Feltinum,
Ugentinum, et Gallianum. Primus Consensus Epi-
scopus fuit Bernardinus Koboldus, nobilis Romanus.
17. Tunc iuramentum inter Ducatus Laurationum, districtio-
nemque, factum praecipue nullo servato iuris ordine,
haud aequo tulit animo Urbana Episcopus. Ea res
cellensium animos quoque atrociter percutit, indignan-
tium maxime Capriana oppida, pagosque, quibus
tionum favebat portum agri Venetiani, ac alium
iura commiserant. Sed tunc omnia nec potenter
apparent. Theodorus Paleologus Guilielmi Morabianus
frater, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis, summa
quid Sextus IV. gratia, et auctoritate pollebat. Eo-
rum praeterea Morabianus dominationi subiecta erant.
Principes nostris intestinis distanti bellis, ac Eubaeo
Venetianis iura tuenda, animum adiacere aut non
poterant, aut non curabant.
18. Hoc iuramentum emoluit Sixtus Pontifex, Praepositorum
S. Gratiani Venetianis, iam unitam Congregationem
monachorum Lateranensem, hac unione soluta,
extincta, perpetuo adiecit Etruscae Episcopali, Bulla
data Romae Kal. Julii anno 1477.
19. Anno 1475. Homines Capracorii, et Flesinae orae
dominata. Comitatus de Flesio, se dediderunt Galatio
Marino. Sportius Duci Mediolani. Charta deditiois, est
haec, quam habemus ex archivio communis Capracorii.

Galeaz Maria Sportia Vicorum Dux Mediolanensis.

Papiae, Eugubinaeque forum, ac Glunae, et Caeremoniae domus-
um. Deveniant nuper ad obedientiam, et devotionem
nostram, sive iuramentis, hominibusque Regiarum, et Plebis
Eugubinae Venularum, qui nobis ea requisierunt,
et suppliciter petierunt, quas per inscriptam anti-
tam supplicationem, inspectis posuerunt, cuius tenor
talit est.

Maximè Signori et Excell.^{te} Vostri fideles servi
servitori Communes, et homines della valle di Guva-
rore, e de Flegra, devotamente ringraziando attif-
mo Omnipotente, prima, poi V. E., la quale sia
degnata di havere dette Communes, et homines me
noi servitori; e pregano la prefata Eccellenza Vo-
stra humilimente si degna di mantenerli, et conser-
vare per l'avvenire per suoi sudditi, e servitori,
in modo non abbiano in questo mondo a risuo-
nare che l'Eccellenza Vostra, ne di essere gravati d'
carico alcuno, per Cittade alcuna, ne altra perso-
na, ne andare a ragione in altro loco, in civile,
ne in criminale, che innanzi a Castellano di
Carpinone, il quale sempre ha dimostrato rasone
in detta valle, ed acciò che sotto l'ombra di essa
V. E. detta valle se habbia da mantenere, et
augmentare nell'opere suo, et essere habitato, co-
me ferma mente credono opera volontà della prefata
E. V. sì per sua bona disposizione, come ancora
per honore, et utile, perchè benché il luogo sia por-
to è tanto sterile, che non produce vettovaglie per
Duoi, o poco tre mesi dell'anno, et una sit cheli

Verbaceus

„huomini di Guraione pagavano ogni anno al Signor Du-
„monte del Glisio, fiorini 66, et illi de gliza fiorini
„66, in summa fiorini 66. lingulo anno per cento, e
„la stailità d'epi tagli è tale, che loro vengono qua-
„gravati da questo pagamento, epi cominciano et hu-
„mini, con fede, e speranza riconoscono alla clemente-
„zia l. v., la quale pregano humilmente si digni
„di concedere, e declarare per sue lettere, che dettifo-
„mano, et uomini non sieno obligati a pagare
„nessi fiorini unto l'anno, a soldi XXXII. super.
„per fiorino, così per salario del Castellano, sub-
„dita di Guraione, come per fozagio, requitio-
„ne, unso, et cadano altro carico ordinario, et
„ordinario, morto, et altro carico si protetto in nome
„per l'avvenire, in modo alcuno, pagando dettifo-
„sini cento in duoi termini, cioè la metà a solen-
„de aprile, l'altra metà a solende di settembre.
„quanti et cadano et uno, et non se argomenta de-
„te pagamento per permutazione alcuna, la qua-
„le se faria de mutatione di oro, o di moneta, po-
„tendo usare delle grazie, et immunitade, et ca-
„dane altre esactioni conue per la Castellana
„Nostra alli uomini della valle di Sesia, con la
„quale confinuano, benchè la loro valle di Guraio-
„ne, sia più sterile, et queste cose richiedono-
„do grazia speciale per loro neapità, et acciò sap-
„piano che pagan, et fare alla prefata Castellana
„Nostra, alle piedi della quale, humilmente si racco-
„mandano.

„Nos autem gratiam habentes fidem ~~quod~~ *quod*

et devotionem, quam erga nos statimque nostrum,
prompto animo demonstramus praedicti Communi, et
hominibus preparari, et flegre ascriptum, et admittere
eos, in nostros fideles, et bonos subditos, et volumus,
eos munificare, ac defendere, et sub nostro regimine, ac
gubernatione ipsos retinere, et muniri ob id eos concedere,
ac subornare; Qui ut magis occurrant, et cooper-
mentur eis fide, et devotione sua, et caeteris quoque ex-
emplis suis ductis, idem facere instaurantes, Duri-
tiam annuendum fore petitionibus ipsorum Communi-
tatis, et hominum, quorum corda, et affectus, ocla-
ti tantummodo cupimus, ut eorum redditus, et introi-
tus parvi aestimamus, et a nobis illis, iuste, ac recte
gubernari, et regi preoptamus. Itaque tenore praesentium,
ex certa scientia, ac de nostrae potestatis plenitudine, con-
currens, decernimus, et statuimus, quod in iure reddenda
bona, quae in Criminali, ipsi Communi, et homines
adeant ^{tantummodo} ~~tantummodo~~ Castellorum preparari, qui more
solito eis in indifferentia ministret, et nulli alii of-
ficio, in ipso iure reddendo praetquam ipsi bar-
tellano subdite sint, et obediant. Insuper ut agno-
scent, et sentiant liberalitatem, et munificentiam
nostram, per praesentes, censum florumum in-
centum, quum praestare consueverant singulis an-
nis Summa de flegre, reducamus, et limitamus
ad numerum tantum florumum centum, quos sole
vere tunc totum unguento anno, de quatuor mensibus
in quatuor mensibus officiis nostris, in ipsis locis
preparari, et flegre deputando. Quibus florumis
centum, medietatibus non intendentes ipsi Com-
munia,

Abbas.

„ Communia, et homines proprii debere aliis oneribus,
„ alibus, personalibus, aut mixtis, nec ad alios solutiones,
„ seu onera tunc debere, prout, in ipsa supplicatione
„ continetur. Hactenus ut intelligant nos regni illius
„ habere ipsos Communia, et homines Gregoriorum, et
„ Flagrae, veluti alios subditos nostros, concedimus pre-
„ dictis Communibus, et hominibus, quod eis propriis,
„ ac debeant illis gratias, praeheminentias, et commo-
„ ditates, exemptiones, et immunitatibus, quibus eis
„ et gaudere posse dignoscuntur Communia, et homines
„ nostri Vallis Sordae, Convicini ipsius Communibus,
„ et hominibus Gregoriorum, et Flagrae; mandantes he-
„ rentibus nostris utriusque Senatus tam Sacri, quam
„ Justitiae, Magistris Secretarium nostrorum, nec non
„ aliis Capitaneis, Potestatibus, officialibus, Iudicantibus,
„ et subditis nostris, quatenus has nostras concessionis
„ liberalitatis, ac munificentiae litteras praevite observent,
„ ac ^{ac} agant inviolabiliter observari, nec contra ipsas,
„ et ipsarum tenorem, aliquando intendant, seu inter-
„ tate praesument, pro quibus gratiam nostram
„ recipiant, praesentibus valitorum usque ad exempla
„ nostrum nostrum. In quorum testimonium, pre-
„ sentis fieri, et registrari iussimus, nostrisque sigilli
„ munimine roborari. Datum Papiae.....
„... 1446. Galeazzo Sforza

Item ob Galeatio illam necesse, ut videmus, hanc
deditionem ^{effectum} non habuit. Galeatio nuncupat bonorum
galeatio illa eius Principatus, cum ipse annorum
octo duntaxat, sub tutela Blanche a Sabaudia pene-
re prudentissimus, quae tamen statim ab iustis

Urbanus.

agitata tum consanguineorum spirituum rebellionem,
frumentum rationibus, ad tam parvi momenti negotium,
animum applicare replevit. Unde brevi Cypriani
Vall, etiam sub dominio frumentum restituta est.

20. Anno 1474. die 29. Augusti Solania a Francia, Beati
Amandi uxor, quippe diem suum obiit in castro
Montisquelli; eius corpus, sicut ipse eximat, Verulley
Colatum, in Cathedrali S. Eusebii, prope maris corporis
tumultum est. In Chronologia citato fol. 37. circumscribitur
et sumas notatas, ut sequitur:

"Nota quod de anno 1476. die 29. Augusti, summa
"diem clausit eternam in loco Montisquelli, Illus-
"trissima Domina Domina Duissa nostra, Domina
"Solania soror Christianissimi Regis Francie, quae fuit
"sepulta in hac decora Ecclesia S. Eusebii, apud Corporis
"Beati Amandi viri sui, a parte dextra eundo de Castro
"ad altare nostrum, hoc est die 4. Septembris, et facta pro:
"aut exorant pro anima superscriptae Illustrissimae Dominae,
"et Reverendissimae Dominae Episcopos Verulley ab:
"bravit Ellipam Ellognam, et Reverendissimae Dominae
"Episcopos Carundis Cantabat. Evangelium, et Re-
"verendissimae Dominae Episcopos Belliensis can-
"tabat Epistolam, alii vero Praetate astabant supra-
"scriptis; et celebratae fuerunt pro anima superscri-
"ptae Illustrissimae Dominae, infinitas Ellipae, nec non
"multae elemosinae datae fuerunt; et in his novem die-
"bus quoties cantatae fuerunt tres missae in Castro.
"Fuit res multum devotissima et pia, et ideo pius
"est orare pro superscripta."

et Solensis

21. Post obitum Solandae, Episcopus Geseiensis cum notis

Urbanus

omni metu solutus, dictorum aduvsistrationis iulianus, ite-
rum in Verulensem agrum armata manu illapit,
atque occupato S. Germano, ipsi Urbi inuitabunda
minabat; quin teste Corio ipsam quoque vi cepit.
Sed in tempore dui periclitanti aripuit Ludovicus For-
ter, Meliolanusq; tuatus administrator, qui iunipo
exercitu quatuor. millium equitum, et duorum mil-
lium peditum, fugatis Episcopi bonis, Episcopus
ipsum, captivum fecerat et Castrum traiecit,
atque ita pacem, ditiorumque suorum Philiberto dui
restituit. Haec gesta sunt anno 1482. Episcopus, erat
Dionysius Meliolani; idem a Corio, a quo narrationem
acceperimus, ex more Episcopus Meliolani appellatur. Phi-
lo post suscepit Philibertus. Cum enim a Corio
VIII. Franciae Regis iuitatus, ac Lugduni, magno honore
exceptus esset, dum ut cupienter venationibus, aliisque
vehementioribus exercitationibus indulget, laetali morbo cor-
ruptus, iscepit impio die 24. Aprilis, huius anni
1482. Cum esset aetatis 14.

22. Anno 1480. Urbanus Episcopus Meliolani S. Clarae in
Urbsm introduxit, cuius auctoritate et apostolica com-
cepit pro Monasterio, et habitatione, Culisiam, et
Donum Praepositurae S. Gratiani, ex lege, et ibidem
exerceret curam animarum per P. Rochum, Epi-
scopi, arbitrio deputandum, et amovendum, et Melio-
les, tres uirgines singulis diebus caelestium curarent.
Qua de re extat Bulla. h. 12. diei 6. Maii huius
anni 1480. Praecia S. Gratiani quae extra muros
Urbs, longe, lateque porrigitur, aucta deinde putha
sacrae S. Agnetis, ut duo loco videbimus.

23. Philiberto Sabaudie Duci, et Vauclerum domino, successit
Carolus 1.us eius frater annum aetatis 14. agens, bellicosus
nuncupatus fuit, et indolem vere bellicam, quae supra
aetatem, hostibus formidabilis, fortiter sua tutatus est,
et rebelles compescuit, ut mox videtur. Sedem Verul-
li fore habuit. Anno 1485. 9. februarii, privilegia,
et immunitates Civitatis confirmavit. Eodem anno
die 21. Martii Blancam filiam quondam Guillelmi
Marchionis Montispanati matrimonio sibi iunxit. Nup-
tiae Verellis magna pompa celebratae sunt. Boni-
facius Montispanati Marchio, et pater ducentorum milia
octoginta dotem constituit, et pro eis oppugnavit
Eridunum, aliasque oppida, et Pagos eis Padum. Anno
1487. Salutarium Marchionem, obediuntium detrac-
tum, et res subalpinas turbantem, Verellis moerore com-
misse praedio profligavit, atque bonis expoliavit omnibus.
Marchio praefugus in Franciam se contulit, ubi in-
terventa legi, pacem, et veniam a Carolo impetra-
vit. Sed anno sequenti 1488., novallibus oppidibus oc-
cupatis, iterum rebellavit. Carolus itaque ira furi-
bus, media hieme rebelles aggressus, ingente pugna pro-
stravit, oppida succendit igne, et Marchionem, privato
iuris ordine, seculo privavit. Verellenses, qui belli expa-
tis contulerant flumen 10491; et Carolus vicissim ut 10. m. 670;
ex Charta eadem Civitatis 16. Decembris eiusdem anni
1488., eos pluribus munera privilegii perpetuo vali-
torum. Et primo quod militem non teneretur ultra dies
24., in singulos annos. 2.º Quod doctus militum non fieret
officer in tota civitate, et districta, sed tantummodo
in duabus ex tribus partibus eiusdem, et quod tribus

Urbanus.

pro bello hac ratione pariter indicantur. 3.º quod iuxta
Civily, et proximally Civium, et districtualium, in diano
debent a Iudicibus ordinari Civitatis. 4.º quod iuxta
legi cogit propter ad comparandum iudicialiter, in castro
sen. circa Civitatis, sed in Palatio Publico. 5.º Quod
nullus pariter Canonibus etiam, manipulari propter. Hinc
Benedicti Diplomati subscriptum legimus Jacobum in No-
venda, circum eximia virtutis, et dexteritatis, paulo
ante a Carolo, sibi in Camerarium adscriptum. Descrip-
sit Carolus Pinerolus die 13. Martii 1490. post Scripto
Carolo Joanne Claudio, novum munus impetrat,
sub Blanche Matris tutela. Quod Carolus Pinerolus Descrip-
sit, sepultusque fuit in Ecclesia Franciscanorum, in
sepulchro Principum et Chancorum, scribit Abbas Fran-
cisus Maria Ferrerius de Labriano, in cartone quati-
lita Augustae Domus Sabaudiae fol. 144. et cum eo
ita sentiunt alii scriptores frequentes. Nos tamen
gravissimum fidei testimonio, cum etiam iuxta
et sepultum apponimus, in Proprio signum Verisimili-
tati super Canonizatione Beati Edmundi Duci Sa-
boudiae, habetur testimonio Domini Canonici Jo-
annis Baptiste Mlodumae iuxta coram Domino Phi-
lipato Ducuntio Praeposito, et Vic. gen. Venetiarum diei
23. Julii 1607, in qua prae ceteris legitur. "Ch' il
"corpo del Beato Edmundio, fu levato dall' antroio sito di
"sua sepoltura, perche' si vendesse da Dio il nostro liquo-
"re, a sua interruzione, morte gratia, e miracoli dopo
"morte, le ope spesso con maggiore diligenza, e cura
"ra conservate, e non restassero confuse con le ope
"di Madonna Violante Duchessa sua Consorte, e di Carlo

11 di sotto suo figliuolo, che si dicevano sepolti oppresso il muro,
11 e 1^a parte. " Et sopra: " Di più esso attestante dice, che ad
11 un ora di notte d'un giorno dell' anno 1545. fu rivelato
11 al detto serenissimo signor Duca. Eustachio Ghiberto fi-
11 lio memoria, volergli mostrare il luogo, dove fossero se-
11 polti li serenissimi Duca di Savoia, e che cosa fosse
11 della Tomba, che era sopra detta sepoltura, et che esso
11 attestante gli fu veduto il tutto, e furono lette le parole
11 le, che erano scritte sopra detta Tomba, tra le quali
11 vi erano scritte le ~~parole~~ ^{verse} seguente cioè:

11 Qui vivens fuerat pietate insignis, et amicus,
11 Illagranianum claudunt parva sepulchra Duces,
11 Carolus hunc nomen, Patre Amadeo, Solacium.
11 Illatus erat, Franci Regis amata Sacer.

11 De quali esso attestante ne ha conservato copia"
11 Et dubium esse potest, quin hic sit Carolus noster.

24. Carolo repente conditum est ad procurandum obsequi-
torum fraudes, statutum, a sigillo confirmatum subso. 11 Maii
11 1433. 1435, quo divinitus apionum bonorum a de-
bitoribus facienda esse hinc legibus: 1^a quod debitor
congruat coram iudice in Palatio civitatis, hinc quo
audientibus publicis destinatis; ibique ita cognita detate,
ter clara, et intelligibili voce clamare debeat: ego cedo
omnibus bonis, immobilibus, et immutabilibus, iuribus, et ac-
tionibus; 2^a Quod deinde exui debeat omnibus vesti-
mentis, ipsi divitiis vilioribus duntaxat ad tegendam
nuditatem. 3^a quod denum asinus tandem divide-
beat per civitatem, usque ad portam stratum, et ab
hac ad portam Servi, clamante praeco, ut om-
nibus scilicet apio bonorum nota fiat.

Urbanus

2^a. Anno 1442. Urbanus Synopo auctor, Sancti exordium
habuerunt piae laicorum sodalitates, quas equorum
et infirmorum curam habuerunt. Prima omnium fuit
sodalitas sub invocatione S. Catharinae, cui Urbanus ora-
torum, et Rector S. Joannis Baptistae, egregii, me-
rito attribuit, nequestation hospitium publicum
pro infirmis, nunc oratorium S. Catharinae ibi pro-
prio construxit. Celebris Pictor Gaudenzio Giulio, in
novo oratorio vitam sanctae Virginis, mira expressit
arte. Oratorium quoque S. Joannis Baptistae, egre-
gii, nunc suum, exornavit picturis, quas praefatus ante an-
nos, disceptans doctus, cum Eusebia, magnifica theolito-
ne, sicut nunc armitae, restaurata est. Anno
praecedente 1444. die 12. Augusti, et vivis exuperat
dixit 16., eique successores datus est die 29. eiusdem
Augusti Cardinalis Joannes Baptista Cybo Generis,
datus fuit antea VIII.

2^a. Anno 1448. obiit Roma, ut supra dictum est, Carlotta
Regina Cyprae, olim Ludovici a Sabaudia coniux; quam
desperatis utroque suis, Regno Cyprae renuntiavit coram
Papae et Cardinalibus, in favorem Caroli primi Sabau-
diae Ducis, cuiusque in Ducatu successorum. Hanc
donatio dante diligenter exposita coram Clemente
VII. et Carolo V. Imperatore, legitima iudicata est,
nequidquam veniens contrarietate.

2^a. Defuncto Carolo 2° Sabaudiae Duce, nequae contra-
ctiones fuerunt pro pupille tutela; quae tandem post
atrox bellum, quod dictum fuit ferme omnium afflicto,
Blanchae illatri adiudicata est. Philippus a Sabaudia
is fuit, qui prostrato Ludovico a Sabaudia saevius

conjurati, propelli, et illatij causam tutat, est.

28. Anno 1492. die 28. Julij, mortuus est Innocentius VIII.
Successorem habuit die 21. Augusti Cardinalis Robertus
cum Borgia, qui se dixit Alexander VI. cuius
electionem omnes boni detestati sunt.

29. Anno 1493. cum Urbanus Episcopus ob ^{profectum} ~~profectum~~
aetatem, et laboribus fractus, Episcopatu munus in
omnibus per se non poterat, eidem coadjutor datus
est ab Alexandro VI. Joannes Stephanus Gauricus, no-
bilis Bagellensis, die 24. Aprilis, Abbas Communien-
sis Monasterii S. Stephani de Cottadella Verulensi-
sis, iam ab anno praecedente, et deinceps etiam ab
eo Commendatarius Monasterii S. Mariae de Stofardo
Favennensis, nunc Sacrae Romanae Notae auditor,
et Sedis Apostolicae Prothonotarius. Sed ad Babianum non
recepit nisi anno 1499. post obitum Urbani, ut infra
videbimus.

30. Anno 1494. Carolus VIII. Franciae Rex expeditionem
Nepolitanae contra Alphonsum Regem aggressus.
Ea feliciter completa rediit anno 1498. in itinere per
Ludovicum Ducem Aurelianensem, qui postea eidem
in Regno successit, dictos Ludovicum III. et ovarianum
pugnavit. Itali communis periculo exciti, in eum
iunctis viribus conspiraverunt (unum si excipias Sabaudia-
rum, qui constantem in Caroli partibus semper fuit)
foederi adiectis Hispanis, et Germanis, qui statim ex
variae ingentibus copiis oppugnare coeperunt. Cum
Carolus Verulles erat, sed viribus impar ut periculi
tanti Urbi succurreret, et praedictos comprimeret. Itaque
peris proportionibus paucis auxilium praestans, eaque post

Urbanus, multas attenciones in hac urbe, composita, die 10. octo-
bris, praedictis exorarium Ludovico Mauro Mediolanensi
Duci, ex pacto restituit; inde Venetis scripsit, in primum
regnum esse. Reliquas prius conditiones nuntial Coris.

31. Anno 1498. Urbanus Episcopus, sic iustatibus Canonis
S. Eusebii, Collegium sex puerorum, quos innocentes no-
minavit, Venetis erexit, addito eis onere inservienti-
bus Cathedrali S. Eusebii, sub praescriptis legibus. Ho-
mages de pueris, de quo infra, Canonius Venetensis,
et Archidiaconus Episcopus, Domum propriam quam
a fundamentis aedificaverat (nunc ibidem est oratorium
S. Caroli) liberaliter donavit, Capellaniam quoque
ad altare S. Eusebii, cuius rector erat, vidui collegio
cepit, rector prout fuit ut Guillelmus Bordinus Cano-
nicus Canonius Capellaniam S. Joannis Evangelistae,
ipse quoque collegio unantiarat. Episcopus vero Eulsius
S. Petri de la Fila in urbe, et Eulsius S. Quirici
Galatiae de Olcanongo, Collegio perpetuo univit, et
insuper domum propriam quam a Guillelmo Ubi-
garia Canonico Venetensi, olim emerat, pro puero-
rum habitaculo concepit. Ibi adhuc videtur effigies
S. Eusebii pictura expressa, cui adiectum legitur Patronus,
et paulo infra, Urbanus Bonivardus Episcopus. Chartae
restitutionis data est Venerabili, in Monasterio Beatae Mariae
anno 1494. Indictione 12. die 20. Maii. Hoc colle-
gium unitum deinde fuit Seminario, ut mox
videbimus. Ibi adhuc ad nominationem Capituli, no-
miantur, et vestiuntur expensis Seminarii, atque nutri-
am docentur sex pueri, sub directione duorum Ca-
nonicorum a Capitulo ad hoc selectorum, Eulsius

Urbanus.

de Pectenatij Verullentum, Hoffmannum de Mollis, a Castro:
novato Civem Verullentum, Sebastianum Gellertium Do:
minum Galianum, et Jacobum, de Novaxenda, scribit
^{Medici} ~~Urbanus~~ ^{Hof. Mollis} ~~factus~~ ^{manuscriptus}, fuit Verullensis ad annum
1490. Porro Jacobus hic de Novaxenda, cuius etiam tu:
pra munitionum, fuit Verullensis, et totos annos 30,
secretarii Ducalis munus exercuit; pluribus etiam le:
gationibus fuit, praecipue apud Carolum VIII. ^{Franci-}
cae Regem, de quo Sabaudia Dux congreuebatur,
quod elenchionem Salutarium, perductionis rem,
apud se recipisset. Eundem Carolum VIII, ipsius
roga, in expeditione Aegyptiaca, et deinde Phi:
lipponem a Sabaudia Presens Comitum, cui alter
Gannum, ipsa eundem Caroli suscepta Comitatus
est. Diuigit haurius iam senex.

Gr. Philippus itaque huius nominis secundus, Bresciae Comes
~~comit~~, Deati Comiti frater, Ludovicus Dux filius, in Du:
cata suscepit. Statim ab initio sui regiminis, omnia
privilegia, et immunitates Urbis Verullanae confirmavit.
Huius de re, actus in Ambrosio Civitatis Charta Dicitur.
Salutis 1496. Item ad instantiam Civitatis, indulget,
et praecipit, ut deinceps omnes causas tam Civi:
les, tam Criminales, iudicari deberent in prima in:
stantia a Vicario Civitatis, quia fas esset, alteri huius
muneri se immiscere: 2.º ut nullas compendiorum
propter, nisi adhaeret argentia delicta iudicia, aut pu:
blica diffamatio, aut denuntiatio iniuria, vel ini:
rius deprehensus esset in flagrante crimine. 3.º Quod
Districtus, eiusque ^{seniorum} ~~superiorum~~, et postorum, visitatio
a Christianis Dignitatibus, non fieret, nisi semel in anno

visi sunt in anno, et apertis duobus civibus, ad locum
a Communi Verulanum delictis: 4.º Quod a Judicibus
ad informationem procedi non possit, libello obsecrationis
non subscripto: 5.º Quod Civitas, et Districtus non tenentur
restituere curiam, annuatim Duobus curatori. Si
constat duobus Chartis Archiepiscopatus Civitatis 6.º Julii 1496,
et 7.º Februarii 1497, in quibus dicitur id esse in
ita privilegia, immunitates, et consuetudines Civitatis.
His peractis Philippus non vixit superstitis fuit. De
cepit Chamberis die 7.º Octobris eisdem anni 1497,
ibi succedente Philiberto 11.º anno nato 14.

36. Anno 1499. Ludovicus 11.º Francie Rex, spoliatus in
cum Philiberto Sabaudie Duce, et Venetis, Ludovicum
ellaurum Mediolanensem Ducem, Mediolano Civit, et Me-
diolanensi Ducatu protitus est. Anno sequente 1500.
Inducibus a suis rebus, ditionem amissam recupera-
vit; sed etiam ab Helvetijs protitus, cum eundem
habitu fugere contingeret, ab itine detentus, et interceptus,
ad Ludovicum Francie Regem, captivus deductus est,
et primo Verellis amandatus, postea in Franciam trans-
portatus, ibi in Loguensi carere, vitam deinceps
vixit.

36. Eodem anno 1499. 16. Julii Urbani Episcopus, Pius
6.º, quo se annis graviter recuperat, ut quietus, et salu-
briter in celo fuerit, diem extremum clausit. Eius
corpus in Sacellum S. Lucie, in Ecclesia Monasterii S. Ma-
rie, conditum est, cum Epitaphio, quod adhuc
supersit.

Urbani Bonivardi Verulanus exultatus, Ducem Sa-
baudiæ Comitiem, qui in Monasterio regnavit,

Notarius

annis triginta tribus praefuit, claustrum, capellam, chorum,
vicarium, duo molendina cum Massinardis, et Novam
grangiam, erexit, Palatium reaurit, sancti B. Luciae,
sancti Dietrici missam, perpetuo ante convocationem
celebranda dotavit, Sixti VI. Pontificis Maximi
Beneficio Verulensi mensam amplavit, sex
honorarium Collegium instituit pluriterque obit.
anno 1499. die 18. mensis Julii

libano sedente, Verullis si alij unquam, floruerunt
quo numero insignis multitudo, et doctrina, virtutibus
q; et ceteris epi.

Beatus Candidus
De

Ranze.

29.

Beatus Candidus, de Ranza, antea dictus Joannes Augusti-
nus, nobilissima familia Verulensi de Novis, nas-
tus est Verullis anno 1466. die 18. Augusti Clervall
bonum institutum ab Episcopo Benivando, die 18. Octo-
bris 1474. paucis post annis, a Sixto Papa VI. Ma-
xi in ita Episcopo Cathedralis S. Mariae Verul-
ensis, adventus uit, unus possessionem intravit die 18.
Junii 1474. Provi taum, ad perfectiorem vitam an-
gelicam, illando valde xit, et ad fratres Minoris S. Fran-
cisci, quos vocant de observantia, alacriter se recepit.
anno 1475. 18. Augusti, retractis secularibus inducen-
tis, seraphica publice in Manica S. Eusebii, coram So-

laudo

Solowia Sabaudiae Ducis; Philibato eius filio, Sabau- Urbanus.
diae Duce, et Magistratibus ibi congregatis, universa
Urbe inspecta, solemniter induit, et Candidi nomen
assumpsit. Aliquot annis Moribus in Convictu S.
Mariae de ~~St. Mar~~ ^{St. Mar} prope Vercellas; cum eloquentia,
et dicendi vi, plurimum pollebat, inde Superiorum
inimicatus est, et in Corsicam missus, ut pro
illis, offensusque populos, Evangelicis praeceptis intue-
ret, et ad Christianam Religionis regulam informaret.
Mox in manere, magno cum animorum pro-
fectu, pluribus adlaboravit annis. & Corsica revoca-
tus, et comitem adiunxit Beato Bernardino de Sil-
vis, et cum eo Vercellam profectus, celeberrimum illius
Sanctuarii fundamenta iecit, aliquot aedificatus cap-
pellis ad exemplum Sacrorum Hierosolymae Locorum,
et extracta domo pro aliquorum fratrum habi-
tatione, qui diuinae perfectioni totius operis inuenerunt.
^u
~~Cor.~~ Deum relicto Vercello, anno 1609. in ipsa Republi-
cam, ad Convictum Sancti Georgii in Canapitose
contulit, et illud imperpetuum adhuc absoluerat, quod
et prostitit. Inde cum aliquando Valpergau di-
vertisset ad exquirendam infirmam cuiusdam con-
septionem Sacramentalum, ibi, sicut praenuntiaverat,
omnium Deo reddidit die 17. Septembris 1614. Eius
corpus ad Convictum S. Georgii delatum, ibique se-
pulchro traditum, ad hanc usque diem, magnam
habet Venerationem, et multis claris miraculis. Ad-
huc est superius tumulo superposita Candidi
effigies, proe monibus librum, et ad pedes mitras
libenter, addita inscriptione: Candidus Paulus

Urbanus Verulanus, M^o maioratus dignitate Ecclesiae Ver-
ulanensis contempta, Seraphicum Religionum Minorum
intravit, hic fuit tumultus, ubi multis fulget
Mirabilis etiam illi opinati sunt, mitra ad pedes
posita designari dignitatem Episcopalem ab eo ab-
quando suscitatus; unius rei tamquam nulla esset
memoria. Vixit dixerit ex simbolo, Maioratus digni-
tatem (qua qui protabantur, Mitra Episcopalis
inter alia insignia, usum habebant) a se ablatam
iudicari.

34. Fuit Beatus Candidus non solum sanctitate, sed etiam
doctrina clarus. De eius scriptis testatur Erasmus pu-
erius Monachus cap. xli. simul etiam etiam a se conscriptus,
Scriptor gravissimus, impressae Caesari anno 1600,
ibi: non si contentus, ait, il Beato di rispondere li
vizi non le opere, e sopra i precepti; che amor tanto di
lasciarne in scrittura, perpetua memoria, componendone
un grosso volume, diviso in tre libri, et intitolato:
Stato spirituale del mondo. Nella prima parte,
trattava delle errori del mondo in generale. Nella
seconda, della miseria dell'uomo. Et nella terza,
del rafforzamento della disciplina Calciastina; la
quale veramente in quel tempo, era molto de-
clinata. Et questo libro non so, come si poi smar-
rito; poiche dalle sue lettere si sa, che spesso
dato alli fratelli, con ordine di tenerlo secreto fi-
no alla morte sua, e finche succeduto alcune vol-
taglie con, predette in lui nel medesimo. Et un
Padre jerolamo etugero guardiano del Monastero di
Verulle, disse più volte havere visto una copia della

Urbanus.

nella Religione con l'immagine del Beato; qual premura di
far mirare, e non lo fece provocato dalla morte. Ex
quo testimonio inferri non videtur, nullum aliudque
nisi Candidum. Rossotus tamen de Scriptis Be-
den. scribit ~~idipsum~~ ^{edidit} praeterita, salutationis septem ad
Gloriosam Virginem Mariam, in quibus explicatae
meditationis molendina in mutatione corporis eiusdem.
Addit Carolus Chudens Vellinus. in suis libris, quae
habentur apud Dominum Bonitum Corbettanum,
se vidisse in Calvario S. Mariae de Bethlem prope
Verulam, sequentia opera a Beato Candido conscripta,
unius volumine contenta ~~per~~ nempe: De plenitudine
Corporis Christi incarnationis: De legatione superna
ad Virginem: De expositione salutaris elegi-
ae: De proprietate vivis: De bellis evitandis: De
plenitudine scientiae salutaris: De iustitia, ad Prin-
cipes: De praedestinatione: De civitate pacis: De
S. Ludovico Episcopo: De electione Praetorum: De
modorum Statibus erudendis: De Charitia: De
Religione, & eius perpetuatione: Declarationes super
braugebis. Hinc scriptum videtur prolixius, quod
ibidem habet, nempe haec opera scripta superscrip-
tae ab anno 1485; cum certum sit hoc anno Can-
didum, non eundem. Duxerat prius. ~~Quia~~ Quia
non negaverim ^{ipsam} huiusmodi haec opera vidisse;
sed quia sint Beati Candidi, certissima attesta-
tio est.

De Parentibus R. Candidi Nauji

59. Parentes habuit Beatus Candidus Joannem ita to-
rium Naujum, Consiliarium Ludovici, et M. Aug.

di

W. Baumf.

Cassili, Sabaudine Tuum, et Dorotheam de Coccardis.
eorum virtutis, et gesta audivi plausat ab ipso Bonum
framingo Nango in vita Beate Candidi iam citato,
et quinquet verbis:

Tu Giovanni Antonio Nango, (inguit cap. 2.) Consigliere et
Gentiluomo di Ludovico, et Amico VIII. (IX.) Duca di
Savoia etc. Et tu si aggiugne, che detto Giovanni Antonio
fu anche sotto gli stessi principii, Referendario di Ca-
velli, ufficio in quel tempo di molta confidenza,
e dignità, al quale spettava non solo come capo,
la giudiatura, e conservatoria del Patrimonio del
Principe; ma più principalmente di riferire allo Ste-
so Principe, tutte i disordini della giustizia occorrenti
nella Città, e Provincia di Gerusalemme, allora popolatissi-
ma, et un magazzino di mercanzie prestare, come
a suo luogo si dirà; e tenne quest' ufficio, e degue-
mente l'amministrò ventitré anni, ne quali fu
tenuto per principale, e come si legge di Luigi
marco Consigliere della Città, e Gentiluomo di gia-
colare Gerusalemme.

106. E Coccarda, familia Gerusalemme antiquissima, et
nobilissima, qual cum awo protalis insignis vir-
tute viros, quaque anno 1606, ut postea in
hoc urbe grassantem effugeret, in Montempratum,
huc amplius non reversum, transiit, prodiit
Dorothea Beate Candidi Mater; de qua huc habet
Bonum framingo Nango, et cap. 3.

Dorothea fu donna devotissima, e che morto il suo
rito, perseverò in viduità anni più di trentadue,
et avendo nata il primo giorno dell'anno 1606, in

Urbano.

in simil giorno mori, congiunti i unto anni, senza al-
cun dolor, e per soave risoluzione ii spirito; pericorati
presi i l'autissimo incarnamento nelle precedente festi differa-
te, e predicando la sera dell' ultimo giorno dell' anno
1808. la morte ma, col viso, che la mattina seguen-
te havrebbe dato il buon giorno a' tutti (il che fu

interpretato delle uannie, che in tal giorno si regliono
dare) e n' andò sona a letto, e risvegliata parimente
sona a nostra mattina del primi dell' anno 1809,
dice concedendo che voleva attendere alla promessa,
e così subitamente uscì L'anima al signore, che la
douzella deputata alla cura ma, non se n' accese;
così vede piamente, che L'anima ma se ne volasse
in cielo. Che però della ma morte, avendo det-
ato suo figliuolo, a meo fratello Carlo due queste
parole: Ho intero in indubio che la nostra madre
è morta, se così è, vedo che la sia volata in Paradiso,
per alcune cosi, che fatte lo signor gesu cristo, et
ho veduto nella rela della casa tua"

Habetur in Cathedrali Eboracensis Canonici,
et Beneficium, appellatum de Goccardis, ab hac
familia erectum, cum omni iure quotidiana,
et unicuique honoris; Dotum habet satis amplum
in Ducatu Montifurati. Patronatus nunc est do-
minorum de Ripalta Casaleucium, in quosiam
familie de Goccardis transierunt. Modernus ta-
men Beneficiatus, nec celebrationi imperium, nec re-
sidentiam satisfaciunt.

De Sororibus Beate Candidi.

41. Quingue sorores habuit Beatus Candidus, quar-
um

Indubio.

quarum una religiosam vitam propter tant, et
bionat magna cum opinione sanctitatis. Placet
iterum audire bonum Franciscum Marquand
h. pitatae vitae.

Delle cinque Sorelle del Beato, due in diversi tem-
pi, furono consacrate a Dio, nel monastero delle gra-
zie (nome della Visitazione) di Verelli; delle quali
Sorbellina, ancora vivente il Padre fu vestita all'
12. Maggio 1492, e chiamata mor Angela; e di
essa si legge nelli libri antichi di casa, che morisse
nell' anno 1492, et che in morte fece miracoli.
Et che non dove ad alcuno parer di mortua-
saciglia, per esser stata discepola della Beata El-
ceta, in quel tempo governatrice di quel Monas-
terio, e le cui monache, già disse il Beato Fran-
cisco, tutte esser in istato di grazia, come si di-
rà nel capo 14.

Et morta questa mor Angela, fu ad esempio
suo vestita nel medesimo Monastero, la quinta mar-
tella, Bartolomea, detta parimente mor Angela, la
quale visse santamente, e morì circa l'anno
1492. Et di questo più affermativamente si narra,
che fece miracoli in vita, et in morte; et che
caduta in una gravissima infermità, per la quale,
se gli uscì un braccio dal corpo, e della quale
morì, viede segno d'una rara pazienza, consolando
le altre monache, le quali sentivano maggior
dolore di lei, che lo chiamava dolcezza; et ac-
tando volentieri quel tormento, che a Dio piace-
rargli; e tra gli altri miracoli, che si contano di lei,

Urbanus.

di lui, uno fu, che a' prieghi suoi fosse liberato un cer-
to Giorgio, amico del Monastero, qual essendo stato
condannato senza colpa a morte, si raccomandò
alle orazioni di questa Vergine, et stette vivo ri-
preso alla forma tre giorni; dopo i quali liberato,
per il miracolo, protestò d'aver stato sollevato con
le mani di detta Monaca. Et l'altro onore nella
persona di Giovanbattista Corolla di Verelli, figliuo-
lo d'Amideo, che colinargo attese alla cura della
medesima Vergine; perchi questo essendo poco d'op-
poi la morte di op, caduto in una infermità
si grave, che dalla madre e parenti, era girato per
morte, e già s'era accesa la candela al solito; si
risvegliò quasi da un profondo sonno, e tutte al-
legro disse alla madre meravigliata del fatto, che era
stato da lui quella Monaca, medicata in suo
padre, la quale lo aveva esortato a star di buona
voglia; e dettogli che non s'era novata della cura
usategli, in portargli li medicamenti ordinati da suo
padre; et che però era venuta per guarirlo; et
che detto questo gli aveva messo in bocca con un
cucchiaro, un dolce liquore, preso dal suo modellino,
(significando un modellino di Pestis, qual s'è po aver
visto nella camera d'op Monaca) dal quale situa-
tura guarito, et subito si levò in piedi sano, et
fece voto di servire al Monastero per tutta la vita
perpetuamente senza permesso, come ha fatto infino
alla morte, seguita dell'anno 1564. raccontando spesso il
miracolo a tutti; et molte altre cose si narrano della santità
di questa Monaca, per tradizione delle Monache vivute in quel
tempo.

Beata Michaela

Beatus Joannes Demosthenes De Naza.

43. Sicut Beati Gaudii Consobrinus Germanus, et Suis
Doctor consummatissimus. Consobrinus exemplum sepe
tis, ad scripturam h. Francini ordinem Minorum
de observantia, et convolatit anno 1477. et ab Alexan:
dro VI. ad Vaticanum conversionem directus, mul:
ta haereticorum nulla ad Euliam reduxit.
Deiuit Gaudii in Gaudisio h. Mariae Angelorum
die septima Junii anno millesimo quingentesimo

duodevices. Restatur Joannis Gronovii blazus in vita ^{Mabianus.}
Beati Candidi saepe citata. cap. p. fol. 40. quod in
antiquo adnotationum libro. familiae blazae, legi-
batur haec verba: B. Joannes, Demosthenius de blazo,
vir doctus clarus, declamatorque eximius, pauci-
us deinde, itaque in domo quiescit, magnam
de se posteris sanctitatis opinionem reliquit. Obiit
p. anni 1612. testatur item, quod in oratione
publica habita Verulis coram Episcopo Augusti-
no generis, et Glorio Verulensi, haec iterum le-
gebantur: D. Fr. Sc. Demosthenius, qui juris doctor
consummatissimus, religiosus ingens, praedicator
eximius, extitit, & auri quoque cepit in Monasterio
S. Chrysostomi, et cum magna reverentia spectatus
est et quamplurimum miratus etiam nunc in-
quiritur. De eo agunt Symplicius in praefat. ad Ep.
Verul. Simplicius Scapula, et quot de rebus d. Verulanum
scripserunt, item acta sanctorum sanctorum Pium.
to. 6. fol. 40.

Beatus Martinus a Curino

44. Beatus Martinus, qui ob aliquibus dicitur fuisse ve-
allus, Fontana familia, indubitata fuit & loco
Curini, qui est Pagus Marchionatus Creparoni hinc
iuxtaque verbis praedit vetusta inscriptio posita ipso ad-
huc vivente de anno 1476. quae extat a latere de-
xtero arae maxime Ecclesiae S. Mariae huius civitatis.

ellardionatus Crepatorum, e familia ^{de} ~~Crepatorum~~ ^{Crepatorum}. Vita
religiosa profperit in Conuobio Sanctae Mariae
Camulitanae Verulensi, in gradu laicali, ut vocant,
ad extremam usque senectutem, pacem quae-
tando inservivit. Excebat praecipue ~~in~~ ⁱⁿ ~~supplicibus~~
militate, et simplicissimo animi candore. Obiit in
Domino Verulij in eodem Conuobio, summa se-
necitate confectus, die S. Martii 1558. ^{Statis} ~~Statis~~ ^{vir-}
tutibus, vivus, et post mortem claruit. In Parochia-
li Ecclesia Aylodae, quotannis celebratur eius dig-
nissaria, ibique ad altare Maiae aerea est ta-
bula ab antiquis temporibus, in qua depictus cernitur,
radiis capite circumfusus. Plures etiam effigies muro
depictae cernuntur in praefata Ecclesia S. Mariae Camu-
litarum, in quibus Beatus Jacobinus exhibetur
lilium manum gestans, et radiis ornat. Quatuor
autem intra Campaniam, ubi etiam videtur effigies
Beati Martini a Guriis, de quo supra. Habetur
praeterea intra eam Campaniam, inscriptio par-
tim abrasa, quae indicat ibi Beatum sepultum
fuisse, hinc verba exscripta:

MCCCCVIII. III.

.....Martii. Hic iacet Beatus frater
Jacobinus de Crepatorio qui obiit.

.....tempore......

.....ut supra.

Idem sacrum corpus, ibi amplius non extat,
justo ablatum creditur. De Beato Jaco-
bino agunt scriptores Verulenses, et Camu-
litae passim.

W. Baum.
Beatus
Joannes Gromus
Archipresbyter Verellensis.

16. Joannes Gromus Bugellae nobili genere natus, vir pu-
bertatem egressus, totum se contulit ad Canonici
Juris studium, sed praecipue ad acquirendam scien-
tiam Canonum. Juventute incunite factus est archi-
diaconus Caerimensis; sed brevi, hac dignitate abdicata,
Verellae se transtulit, ut ibi vitam privatam in
piis exercitationibus ageret. Sibi cum eius virtus omni-
bus perspecta esset, a Beato Amideo, Regis Elenogyna-
rius, et ab Urbano Honorardo Egingae, Canonico et
Archipresbytero Verellensi, constitutus est; mox et archi-
diaconus generalis Domini a Maro Episcopo Caerim-
ensis, qui eam Ecclesiam rexit ab anno 1450. ad
1498. Capellam in Cathedrali S. Eusebii ad honorem
beatae Mariae Virginis crexit, multisque donariis or-
navit. Monasterium S. Hieronymi in Pago Glavoxino
prope Bugellam aedificari curavit. Anno 1512. pi-
ularum lapides iactos est. Abbatias vicinas in vestibulo
Ecclesiae, lapidem cum inscriptione, erexerant. Jo-
annes de Gromis Archipresbyter Verellensis, eodem
ex profano religio sum, ad honorem S. Hieronymi post
1512. Lapis ipsius infra inde amotus fuit, et alibi
in terra repositus, ne compareret. Paucos ante annos
cum novae constructionis causa, terra effoderetur, re-
pertus est. Introducti sunt Religiosi S. Hieronymi, pro
priorum sustentatione, eius opera, eidem multisque
fuerunt Prioratus S. Petri Levitae de Salvapolia, et sanctae
Mariae de Glavoxia, et S. Michaelis de Bellino; ipse
• mox et archidiaconus Egreddensis, et vicarius
Generalis.

vero de proprio ei attribuit praedium quingenta-
ta modiorum in finibus Salugis, cum domo, et pi-
sura. Monasterium cum Ecclesia absolutum est anno
1517. (#) quinto post iactum primarium lapidem, Jo-
ann^{es} Gronov Ecclesiae Verulensis archipresbyter pre-
lator collem hunc ex profano religionum, ex sterili
uberem factum, ad honorem sancti Doctoris Hyero-
nimi Sacrosi erexit, ut sitet mons pinguis, mons,
in quo beneplacitum est deo habitare in eo usque infans.
Scribit Canonius Joann^{es} Baptista Mlodum in MS. 14
ad annum 1504. ut infra dicitur, non Solanum
sicut perperam aperit Gronovius Augustinus Muck-
er in Corotia reale, quae deserit, ut vidimus an-
no 1474. Sed Blamum Ducipum, de qua supra,
plura ad huius Monasterii constructionem contulisse.
Cum Joann^{es} ab Monasterio Verulensis rediret, in
ipsa Civitate prope, subito interit anno inter 1514.
et 1517. Post vidia sacrum corpus splendido fu-
neri clatum est, et conditum in Cathedrali in
sepulcro, quod vivens sibi paraverat in Coppellat-
atae Virginis, cui superpositum adhuc usque diem
legitur epitaphium: Hoc Virgini Sacellum, et sibi
Sarcophagum, Joann^{es} Gronov vivens posuit anno
1504. Sexaginta post annos, teste Mlodum opp,
cum Sacellum, occasione constructionis novi Chori,
circum esset, repertum est caput redivivum coram
ex lauro, et nigro intacta, adhuc viridi, ac si folia

(#) Anno 1517. cum Joann^{es} diem suum cum obiisset appo-
sito inscriptione: Anno Salutis 1517 quinto post utrup.

Urbanus.

recentia ab artibus, avassa effluit. Quod pro testi-
monio divinitus dato ad eius virginis compunctio-
nem, communiter acceptum est. Perunt pluribus
prodigiis, serui sui similitudinem, deum compunctum

Beatus

Adrianus Berrettus

147. fuit religiosus Augustinianus Congregationis Soms-
bardiae. Huius congregationis Religiosi, in transla-
tionem introducti sunt circa annum 1430, cinque
appignata sunt Ecclesia S. Augustini extra muros. Ne on malle
post, cum ob bella, et Ecclesia diruta esset, traslate
sunt in Ecclesiam et Conventum S. Bernardi Ar-
chiepiscopatus Augustani, opera Petri de Agatij Archie-
piscopi Verulanensis, atque eiusdem Ecclesiae, et Nio-
ratus, Commendatarii. Elissus Adrianus ab Innocentio
VIII. Regellam, ad Reformandum Coenobium S.
Petri Crinis Augustini, ibi erat die 12. Januarii
1483, et missionis suae manus feliciter complevit. E-
um Beatus appellavit omnes scriptores Verulanenses.

Christophorus de Blandrate

Episcopus Senogalliensis

1. 8. Christophorus de Blandrate Verulanensis ex ordine Servorum,
Paulo II. summo Pontifice, ob pietatem, et doctrinam in
in paucis temporibus, ab eodem Pontifice electus est Episcopus
Senogalliensis anno 1467. In Senogallensem Civitatem
tenet.

civitatum, suos serottis introduxit, Eulsiam laudabili-
ter administravit annis septem. obiit anno 1494.

Hebraeus.

Leonardus Saratta

49. Leonardus nobili Saratta Verulanum gente, Cano-
nicus regularis Praepositus ac Parochus s. Barnabae
Mediolani, vir pius, et doctus; inter cuncta quae ipse
obtentis facultate testandi ab Innocentio VIII. de acqui-
sitis industria sua extra Religionem, aures Sec. le-
gavit, quibus tot puellas in matrimonium collo-
cavit. De eo agit Placidus Pasciellus Chron. Mo-
nast. S. Petri et Pauli in gloriato mediolanensi cap.
89. fol. 149. Ex hac familia fuit etiam Bentus Mar-
tinus, alius ab supra enunciat, ordinis s. Francisci;
qui floruit per id tempus.

Ludovicus de Titonibus

50. Ludovicus de Titonibus eloquentissimus Verulanus; Deum
uae bonus, tum rei militaris, tum eloquentiae
laude clarus a Bonifacio V. Montisferati Marchione,
apud quem Montisferatensium veteranae militiae Prae-
fecti muneraungebatur, una cum Andrea de Novat.
Episcopo Abensi, et Equite Benvenuto de s. Giorgio
ex Comitibus Blaudracensibus, ad Alexandrum VI. Pon-
tificem maximum legatus missus anno 1493. erecto
pontificum supremorum dignitatem, reus ei collatum
gratularetur, eloquentissimum hac de re orationem coram

Urbanus.

eo habuit, quam inexpressam suae scripturae sequentes
testantur. Scripsit Præterea, teste Mosseto in Syllabo, his-
toriarum sui temporis. Scripsit etiam, teste Granino-
gastino abbas in catalogo, librum de laudibus
curiæ Gattuarie etiam Cancellarii Caroli V. Postea
Cardinalis, necnon Mercatoris Majoris, Prædicti in Sauri-
nensi Senatu.

Jo. Steph. 1us, Joannes Stephanus Primus Ferrerius

Anno 1499.

1. Urbano itaque defuncto, Joannes Stephanus Episco-
patum Verulanum inivit die 17. Julii, eiusdem an-
ni 1499. Inter cetera, in hac parte, statim
ab initio Episcopatus, Syrodam Dicusanam habuit,
in qua plurimum ad incrementum civitatis, et ad restau-
rationem Ecclesiasticæ disciplinae, quæ turbidis illis tem-
poribus, plurimum a primario vitio desideratiss-
simè deerat. Ab Alexandro VI. in Cardinalium
Collegium aditus, anno 1502. translatus est ad Ecclesiam
Bononiensem, ut mox dicetur.

Julianus de
Rovere.

Julianus de Rovere.

Anno 1502.

2. Julianus Sixto IV. ex fratre regis, a Patre (natus est
Cardinalis anno 1484, vel ut placet ^{aj:} Vinaldo, anno 1484
titulo S. Petri ad vincula. Anno 1494. missus Indertem,

Cardinum, ubi magni motus erant, seditio-
nis composuit, ~~sed~~ proletruos, qui seditiosis subsidio
inquant, ad obedientiam compulit, et Nicolaum Vite
tellium Giferni tyrannum, Giferno expulit. Anno
1476. apud Ludovicum XI. Franciae Regem Legatus pro
eodem Sixto IV., pluribus egit ut eum ad sacrum
bellum contra Turcas impetaret. Anno
1480. Turcae sacrum Laurentianum Aedem expulare
cupientes, eam infestis armis tantum aggressi, sed An-
thano, qui eam opperibus, propugnaculis, et milite
valide munitus, depulsi sunt. Neque enim solum apud
Franciae Regem, sed etiam apud Regem Angliae
anno eodem 1480. Legationis munere functus est, ut pacem
inter eos componeret. Anno 1486. Auximum, quod an-
te Guiccolino obsiderat, pluribus obsidet mensibus, et Guic-
colinum inde depulit. Anno 1492. decessit Juno an-
tis VIII, cuius subrogatus est Modericus Borgia, dictus Al-
exander VI. vir pessimus, et multimoda libidine infamis.
Largitionibus, proliitationibus et ceteris huius suspiciu-
lis actibus, sacrosanctam sedem ascendit. Gulianus, et
Cardinalis Senensis, qui postea fuit Pius III. ii soli
fuerunt, qui pessimae electionis non sunt suffragati,
quique nulla arte ad eum potuerunt, ut eam con-
probarent. Porro imo Gulianus publica huiusmo-
di electionem detestans, Concilium convocandumque
clamabat, ad eliminandum ab Ecclesia Romanam
lobum. Ob id ab Alexandro sibi tenens, in Gallias
recessit, gravi dardre lity, Bononiensis Europaeum
reput, habuit cum Joanne Bentivolo, qui veluti Do-
minus eam Civitatem administrabat, cuius domina-
tum

14. Sept. 1504
Bullam de
Angone.
denuum cum spe non proptet, Episcopatus reuocatus
anno 1504.

3. Itaque Alexander VI. Joannem Stephanum Generum
iam antea Cardinalem creatum, Episcopum Verulanum
cum, Bononiensi Ecclesiae Episcopum praeposuit, et vicari-
um Julianum, Episcopum Verulanum constituit. Ju-
lianus tamen ad Ecclesiam suam nunquam accep-
sit, sed eam pro vicario per Episcopum Abiganensem
administrait. Scripsit, teste Morone in Hist. M^{te} Litera
data Ravennae die 2^a Augusti 1503., et subscripta Julia-
nus Episcopus Hostiensis Card. S. Petri in Vinclis, Ma-
ior Secretarius, ad Capitulum Verulanum
circa absentiam suam excusans, se plurimum Ca-
nonicis et Capitulo committat. Praeterea donos vi-
rit vestes sacras pretiosas, ex auro, et serico contextas,
quae adhuc extant, quavis vetustate, spe obtine-
re et ad hanc usque diem appellantur paramenta
Papae Subli.

4. Joannes Stephanus autem, possessionem Episcopatus Bona-
niensis accepit per Procuratorem die undecima Aprilis
eiusdem anni 1504., et paulo post Verullis discessit,
Bononiam accepit, ubi, teste Sigonio de Ep. Bonon.
hincque ab omnibus Magistratibus, Clero, populoque co-
more, ad portam occurrente, receptus est.

5. Anno eodem 1504. Alexander VI. Lucretiam filiam su-
am, et Phouso Estensi Ferrariae Duci, uxorem de-
dit, solutis pro dote Ducatis aurei 100,000., et usque
praeterea Castis Conti; et Plebis, districtus Bononi-
ensis pro vicibus Joannis Stephanus, ut Episcopatum iniret,
dicturus cum dote lites habuit; sed ab Alexandro Pon-
tificis filio, et genero procreto, causam obtinere non potuit.

6. Anno 1503. Alexander VI. cum Eulisia dei nefario etiam
probe rexisset annis undecim, ad Christi Ericum voca-
tus est die 15. Augusti..... tot saltem ab ipso tunc
ante, tunc in Pontificatu perpetratorum rationem
redditurus. Successorem habuit die 22. Septembris
franciscum Eulisiaum Percolonicum, qui Pius III.
vocari voluit, visum probum, et disturniore vita di-
gnum. Nam die 15. Octobris sequentis, ex ulcere
in crure obiit, vix expletis in Pontificatu diebus 25.
ergo mora. Die 1. Novembris, Pius successus est Ju-
lianus Episcopus Verulanus dictus Julius II. Utriusque
Concilii, Joannes Stephanus elector interfuit. Quae
electione videtur Capitulum Verulanum, duos ex Ca-
nonicis Romanos legavit, ut Pontifici novam acqui-
sitionem gratulareretur. Sed eos benigne exceptos, Pontifex
veneros Verulos remisit, nec deinceps de hac Eulisia au-
piliis cogitavit.

7. Eodem anno 1503. Joannes Stephanus a Julio II. Eulisia
Verulensi, tunc obitus ad Pontificatum assumptionem pra-
eunte, iterum Episcopus datus est, reducta ex Apposto-
lica dispensatione, Eulisiae Romanensis administra-
tionem. Regio Italica, Philiberto Sabaudiae duci,
in Belli sumptibus, florenos aureos 190,000. Margaritae
Austriacae Maximilianus Caesaris filiae, Philiberto
uxori, ob eius huiusmodi adventum florenos aure-
os 30,000. et Principi Carolo Philiberto patri, alios flo-
renos huiusmodi 10,000. dono dedit. Hoc constat ex charta
Aulivii Civitatis 17. Iulianae 1503. sed anno sequen-
ti 1504. die 10. Septembris Philibertus decessit inpro-
prie, annos natus viginti quinque, Margaritam viduam

2. Sept. 1505 relinquimus, quae postmodum Belgij Provincijs. modesta
trix praeposita, indyctum apud Historicos, magnamque
nouum sibi comparavit. Philiberto successit Carolus
eius frater, huius nominis III.

8. Anno 1504, teste Modena in hist. Illust. ad hunc an-
num, suscepit Verucellij Blanca Sabaudiae Ducissa, olim
Caroli Bonae et trunci Sabaudiae Ducis mater, et
tutrix, de qua supra. De ea, hanc refert Modena:
.. Morse la Duchessa Bianca, donna di carotta laetitia,
tenuta per Beata, per a sue spese edificauo labe-
la chiesa, e l'antuoio Monasterio di Santo Hieronimo,
sopra uno Monte a Vicella, di qua dal fiume seruo,
fu anche dotato di raramento ornato, et tutto cio
fouo per mani del Beato Giovanni Grono pa-
roniro, suo Confessor. Fui atteso fabbricare nella
Cattedrale, una Capella ad honore della Beatissima
Vergin, statuta, e dorata, et iui attaccato uno Her-
mitorio, dove con una col serua di ritiro, e viue
per alcuni anni, cioe dopo la morte di suo pa-
gliato, sino a quest'anno 1504. Fu sepolta in detta
Capella auanti all'altare, e vicino alla quattro santa
Vergin, e nel conuersio della sepoltura di uirgine,
era scolpita la sua effigie, con inscriptione huiusmodi:
Deo tae Blanca, quae heremiticam vitam toleran-
ter exivit. Huius rei notitiam alibi non repe-
rimus. Sono quatuor illae sanctae Virgines, cui:
Livia, Leontia, Anigulda, et Gladia, de quibus al-
bi diximus, quarum apulorum, temporibus fuos
anni Modenae, fortassis adhuc erat inuestig.
9. Anno 1506. Julius II. viginti quatuor Cardinalibus

Cardinalibus constantibus, usqueque exercito instructis, *To. Regh. 104.*
Bosconiæ qualis a Joanne Bentivolo tyranno tentata
duxit. Ad Bentivolum hanc resistere valens, impugnat, et Me-
diolanum recipit. Itaque Sulus triumphanter in urbem,
Joanne Stephano Ferrerio, praeteris constanti Urbem
impugnans est die undecima Novembrii. Ad Papam inde di-
gresso, Bentivoli eversum anno sequenti 1507, Urbem
armis recipere tentavit. Trepidante populo, ac ter-
roris, auctor fuit Joannes Stephanus, ut precibus et
supplicationibus, ad Deum pro auxilio confugerent, at-
que die 1. Petri, omnes Sanctorum reliquias ad eam
Habitaculum, religionis excitandae causa, solemniter de-
ferri iussit. Verum Bentivoli ab Synodo Cardinali
Extremi male accepti, sperant. Exinde omnes Bentivoli
comum aedem eversae.

10. Per id tempus Germaniae, opera, et prudentia Caroli
Maximae Ducis, si exiguus innumeris, a militibus co-
pulis, quae hinc a Francia in Mediolanensem urbem
transmittuntur, illato periculi, et tranquillitate fructu-
tus. Quae pax, et tranquillitas solidior evasit
anno 1508, quo foederi Cameracensi adversus Vinctos
inito. inter Maximilianum Caesarem, Ludovicum
Franciae, et Ferdinandum Aragoniae Reges, Carolus
Dux accessit.

11. Anno 1509. Joannes Stephanus facto permutatione cum
Bonifacio Ferrerio, fratre Episcopo Episcopatus, et Verul-
lensi Episcopatu abdicavit. Sed anno sequenti 1510. No-
mine postremum die obijt die 3. Octobrii, et sepultus
est in Basilica sui tituli, cum epitaphio, quod refert
Francinae Augustinae Abulensis Chron. cap. 4. fol. 62.

Goarum Stephanus Generis Sanctorum Sergii, et Bas-
 chii Presbytero Cardinali Boarodicensi, Viro Sancti-
 tate, doctrinaque insigni. Vixit annos XXXVI. Men-
 ses 4. Obiit anno MDLX. III. idu. Octobris, Julio
Pontificis Maximo.

translatus prosten Bagellam, in Culcia I. Stephani
conditus fuit.

174. Fuit Gonarus Stephanus omni litterarum genere excelsissi-
mus, sicut indicat Epiaphonium. Quem a Grithemio
Abbate Spemthimensi de vir. M., inter illustres sue
aetatis viros, merito recensetur, his verbis: Jo. Stephanus
floruit hac nostra tempestate, natione Italus, Verulanum
Episcopum, Cardinalis Bononiensis, et rei litterariae cultor
exactissimus, acum praeclaro excellentiore, et emi-
nentiore fortuna dignitatibus exerxit, tanto natura
nobilitatibus decoravit animi dotibus. Hic semper con-
sta etiam dignitatum clarissima fastigia, otio littera-
rio, et vacante exquisite rebus semper prospexit, et
non tandem insuperabili labore, et industria effudit, et
aristotelis magis Moralia, quibus secundis iniquam pro-
coquita, nobis communis fuert, quae Sacrosanctae
nostrae republicae Philosophus eminentissimus, et Philosophiae
defensor acutissimus, ipsius republicae, impresione commisit,
postquam fructus non exiguos illaturos.

13. *Joanne Stephano Soluto, Sebastianus eius pater, Eulimianus et Carmelitanus S. Sebastiani, Regellae proprio iure obtinuit, illuc advocatus canonicus Regularis Lateranensis. Floruit etiam etiamus Crovella Eudunensis, Episcopus Albensis, a quo ipse consecratus fuit Episcopus Albanus anno 1500.*

14. Flouruerunt praeterea alii doctissimi, et pietate insignes; inter quos Antonius Stella Verulanus, Ordinis Praedicatorum, qui scripsit Librum de Grammaticae rudimentis, impressum Mediolani 1512, et tractatum de certitudine futurae vitae, beatitudinis, et felicitatis. Vide Rossellum in Sylabo fol. 78. Vivebat Antonius anno 1500.

15. Dominicus a Bugella Ordinis Praedicatorum, inquis, et devotionis erga Beatissimam Virginem Mariam illustris. D. Antonius summam tam Moralem quam historicam copiosis indicibus longulatavit. Adiecit Repertorium de illis quae sparsim in D. Antonii operibus habentur, spectantibus Beatissimam Virginem Mariam: Iudicium auctoritatum sacrae scripturae, quibus idem sanctus in suis operibus usus est: necnon dicta ab eodem sancto, in Epistolis, et Evangelis per annum, et capitulis sanctorum. Vivebat anno 1502. De eo numerant et Antonius Serris, Soranus Michael Picus, Morae, Poppe, Rosotti, et alii.

16. Hieronymus Langus a Troppiana, Philosophus, et Medicus insignis, qui scripsit tractatum de generatione, et corruptione. Vivebat anno 1504.

17. Petrus Leo Verulanus sacerdos sacralis, et Canonicius Ecclesiae Collegiatae della Scala Mediolani, poeta non ignobilis, et humaniorum litterarum professor, scripsit orationes, Epistolas, et Epigrammata, quae Mediolani impressa fuerunt. Mest Carolus Arundus Bellinus in lib. 4. de vir. Ill. Verul. scripsit praeterea Epitaphium, occasione exaptatum Caroli ducis Sabaudiae cum Beatissimis Lysitana, addens et illud a se lectum fuisse, et in eo autem

Th. Steph. 144

testari se canonizationem in praefata collegiata obtinuisse
ab Ludovico XI. Franciae Reg. Verum hic Ludovicus
non univrsus fuit, sed. quodammodo, qui illud laudem
protulit est anno 1499. Vivebat Petrus anno 1503. De
eo agunt Brandius, Rossettus, Franciscus Augustinus
Abulcris et alii.

18. Hieronymus Petianus, seu a Petiana, Verulani ordi-
nis Praedicatorum, sacra et humana eruditione clarus.
Vivebat circa annum 1512. reliquit Epigrammata, et
Epitaphia. De eo agunt etiam Hieronimus, Leander
Allatus, Joannes Melchior Piv, Rossett. et alii.

19. Ludovicus Holerius Verulani, Ludovici XI. Fran-
corum. Regis orator, summae prudentiae, et eloquen-
tiae vir. Habet eius oratio dicta Maximiliano
Imperatori, in conventu Electorum sacri Romani
Imperii de bello contra Turcos suscipiendo, impressa
Francofurti. Vide Rossett. fol. 1403.

20. Petrus Cora a S. Germano, quem supra vidimus datum
auditorum, et Consiliarium, Dominus Blanches, in tutela
Carolus Francus et Arnoldus Duxi Sotandiae, morum gravi-
tate venerabilis, et sapientia, negotiorumque pertracta-
tionum peritia inclitus. Senatoriam dignitatem hauri-
it, infra Caroli I. Sotandiae Duxi, magna cum bene-
ficio sustinuit, pluribusque legationibus apud Ma-
gnum Regem, et Principes, plura eximia persumpit, et
ad quos etiam epigrammata habuit orationes, quae unum
alios orationibus, Epistolis, et Carminibus typis bene-
venientibus Petri Poni, editae sunt anno 1540. De eo
testatur Brandius, et Ludovicus Jacobus in Bibliotheca
Pontificia lib. 2, Rossett. in syllabo, Franciscus Augustinus

Franciscus Augustinus Oberlesia in catalogo et alii. *Jo. Steph. 14*
N. Pontano de Verellis, seu de conflentia, doctissimus ille-
dinus. Evidet nouacula sui ingenui Monumenta, quas
reperit Monoth. fol. 45p. Vivebat anno 1500.

N. Martini Salis Verulensis, Parisi et aliorum. Evidet Cata-
logo quoniam Postarum Celeberrimum. Vivebat anno 1500.

N. B. Florentinus itidem Guillelmus de Consadii Liguaria
Verulensis, ex Dominiis Syctoni Casimirus, Canonius
Iusti Eustii, et abbas Monasterii de Casanova: le-
brosianus Jenerius, de quo sup. Dominus Galianus,
et Pater Joannes Stephanus Episcopi: Desiderius de Pa-
tenatis, Noffrus de Mauris, Sacerdos de Moaxen, et
Petrus Agatius, Desiderius de Titonibus, Decanus for-
matus, qui Collegiatae eiusdem erectionem, ab Juliano
obtinebat, ut ex Bullis 8. Januarii 1504, et Nungalii.

Bonifacius

Grandfaul.

Anno 1509.

1. Bonifacius Jenerius Sebastiani Domini Galianus filius, et
Joannis Stephani Cardinalis pater Monasterium
1. Stephani de Cittadella Verulensis, et Eporediensis ab-
bas. Communitarius, vir auctoritatis inditus, et gra-
tissimus ingenui, fuit primo Episcopus Galianus
Eporediensis anno 1499, postea administrator Eule-
siae Vicinus anno 1500, et demum facta permuta-
tione Episcopus Eporediensis cum Joanne Stephano
patre, Episcopus Verulensis anno 1509. 3. et Novemb.
sed anno 1511. defuncto Joanne Stephano patre, vi

~~Guillelmus~~ nequius sibi reservato, ad Eubisiam Episcopatum
dediit, et eius loco Episcopum Verulanum factus est
Augustinus senior ipsius pater.

Augustinus.

Augustinus

Anno 1511.

2. Augustinus senior Sebastiani filius, Joannis Stephani
Cardinalis, et Bonifacii Episcoporum, Germanus pater,
primo Avidensis Episcopus declaratus Bononiae 29. No-
vembrii 1506, mox per electionem Joannis Stephani
fratris, S. Stephani Rodobii Praepositi anno 1508, et
Salvatoris Casalis Gualoni Abbas Conventus Avidensis anno
1509, et deinde a universa Ecclesia Avidensi, ad quam electus
in novum confirmatus fuerat, factus est Episcopus
Verulanus, et supra dictum est, die 12. Septembris 1511.
3. Anno 1510. Verulanam Civitatem, Ducis Caroli Sabaudiae
Ducis, in nitidiorum, orationumque formam redigi
incipit. Nam aedes extolli, vias lapideis sterni, por-
ticas iuxta vias, domos, angulos aptari, magnam viam
vulgo il Corso, etiam picturis ornari, Plateam Ma-
ximam, portibus, aut domos extructis, aut repa-
ratis, circumdari, et id genus alia, quae urbi uter-
re augerent, officii iussu sunt. Quia in re extat
in Archidio Civitatis, tunc Ducalis Gualoni diei 9. et
13. Aprilis, et 20. Maii, huius anni 1510.
4. Anno 1512. die 10. Maii indictum est Concilium
terracense V. Communionum, indictum a Julio Summo

Summus Pontifex, anno praecedente, ad occurrendam plu-
ribus abusibus, qui in Dei Ecclesia inessent. Duode-
cim Sessionibus absolutum est, quarum quinguae sub
Silio II. reliquae septem sub Leone X. celebratae sunt.
Duodecima et ultima habita fuit 16. Martii 1512.

Bonifacius Jenerius, dum esset Episcopus Cyrenensis,
interfuit Sessionibus septima, undecima, et duodecima.
Et anno 1512. Verullensis obdormivit et Leonardus Cardis-
nalis Agennensis, qui Monasterium S. Stephani de sit-
tadella Verullensi, in commendam a Julio Summo
Pontifice habuerat, in eundem possessionem intravit.
Idcirco Julius Urbem Ecclesiasticam interdicto subiecit. Ca-
nonici et Capitulum Mattheo Cardinali Sedunensi,
Legato apostolico in Lombardia, supplicarunt ut eis
liceret praesentem in Cathedrali celebrare. Remissit Car-
dinalis litteras dato Vigevano die 24. Augusto huius
annis, et nihil populi, nisi prius admonito Summo Pon-
tifice. Anno sequente 1513. Summus Pontifex legato
indulxit, et Verullensis ab omnibus censuris absolvit.

6. Anno 1513. die 20. februarii Julius Summus Pontifex
extremam diem obiit. Datus est ei haec Commu-
nitas. Supplicans die 11. Martii Joannes Cardinalis
Medicensis annos natus 67. qui Leo X. nominari voluit.
Itaque quod omnibus indicata est moderationis regimini-
bus, notissimum quod eius indolis magni et cunctis
pacis videbatur. Sed spem perfellit eventus. De cae-
tero fuit Leo litterarum amator in praesentia. Vix coro-
natus Petrum ~~Arborem~~ et Jacobum Sadoletum, exi-
mii ingenii, et eruditionis scriptores, praeter Cardinales
cunctos, sibi in Secretarios recevit.

~~Lugurinus~~

Anno 1515. die 1. Januarii obiit Ludovicus Rex Fran-
cie Rex, cuius suscepit iura leges Salicæ, Francus
huius nominis pp. et viginti annorum iuvenis,
glorie cupidus, et bellis instatus spiritus; qui statim
de bello in Italiam importando, recuperandoque M-
diolanensi Ducatu, quem Ludovicus extremo sua vitæ
tempore perdidit, deliterare cepit. Adquæto Regis Con-
silio, Prosperus Columna magni nominis Dux, multique
Helveticorum, et Mediolanensium copijs instructus, Ma-
ximiliano Mediolanensi cuius imp- ad Africam, ad
se contulit, et Francos qui magno numero ad Africam
in Italiam irrupturi convenierant, propulsavit, sed
Franci Prospero cluso, aliam inierunt viam inter Affricam
et Maritimas, et in plana salutarium inexpectati
se invaderunt. Prosperus autem simul cogitans, ad villam
Francicam militibus septem salutis dispartem, castra
promeruit. Et prædium tranquillæ accumbens, cum
eius parte copiarum illuc a Rege missis, oppressis
capitur. Helvetii qui ad Ferrasiam stabant, hoc
intellucto, valentius et propulsandi, persequentium in-
venit, inde rogerunt, et Clavarium primo, dein
de Verulas propulsato, Novariam obierunt. Hæc hinc
cogitans.

3. Tanto post Francicus Rex cum omnibus copijs Laurinum
pervenit, ubi Marquis a Carolo III. Sabaudie. Inven-
tus est; inde Verulas digestus, ibi Carolo deinde
intellucto Laconem Pontificem fœdus adversum se in-
se cum Ferdinando Imperatore Regis Rege. Inter
eodem Carolo agente spes affuit reconciliationis cum
Helvetijs, qui fœderatis ob stipendia non soluta in-
te

irati videbatur. Et ideo Rex plures ^{Aug. 1547} ~~Cardines~~ ^{Cardines} ~~monachos~~ ^{monachos} est
dis. Sed tractatum abruptis Cardinalis Sedunensis, qui
per hos dies, adinvenit de Helvetiorum liberatione, eis
Ducatos aurei 30000 a Cardine etiamque Porro Itali-
cos, exsolvit. Mox Rex, relictis, ~~Herulis~~, ~~Sabaudia~~
~~Castarde~~, ~~et~~ ~~Laurentis~~, quibus magis apud Carolum in-
runt, et si fieri posset, negotiationem cum Helvetis
resumerent, et ovariam discepit, quam exemplo in-
nam indegit Potestatem. et ostio institute non est,
quae diuina gesta sunt, narrant. Invenire sufficit
bellum exitum fuisse, tum Italiae, quae pluribus an-
tis pene ad interitum delinqua est, tum Franciae
et Regi ipse.

9. Anno 1547. iustante Augustino Episcopo, Praepositum
S. Bartholomaei extra muros Mense Episcopali cum
unitam: tempore Bonivardi Episcopi, cum Mona-
sterio, et Ecclesia. Leo X. Summus Pontifex Bulla
data 11. Aug. Aprilis Congregationi Jesuatorum S. Hi-
eronymi, tradidit.

10. Anno 1547. die 26. Aprilis Augustinus Episcopus
in Palatio Episcopali Synodum diocesanam habuit,
in qua edidit et innovavit Decreta in alia diocesa-
na Synodo de qua supra scripta ab Episcopo Joanne
Stephano, cum edita. Praefatio ad eandem
Synodum quae adhuc extat, et impressa fuit typis
Bavaricis eodem anno 1547. die 16. Septembris
res edidit, quae perit huius Ecclesiae auctoritatem
probitas condito, in eum habet.

11. Augustinus Ferrerius Dei et Apostolicae
Sedis gratia Episcopus Verulanus, et bonus, universos

Iniquitatem.

„Singulis nostris diuini tunc obsequii, quam Iniqui-
„solutum Iniquitas nobis debitum servitutis exposuit,
„ut ad reformandos praesentem in Clero mores, prout
„nobis ex isto permittitur, pastoralis sollicitudinem so-
„licitudine intendamus. Sane quoniam propterea per In-
„cessum nostrum, nonnullas synodales constitutiones
„quibus humanae fragilitas (ad malum aliquem proclivem)
„subiuris, et modestiae regula, retinebatur, dudum factae,
„publicataeque fuissent; quia tamen propter dicto-
„rum praedecessorum nostrorum a Vicentianis balisio
„ciaturum, abutitur, nec non intermissum visita-
„tionis fructuosum officium, per non usum, publi-
„tas videbatur. Nos pro debito nostrae Pastoralis
„sollicitudinis, ut, quod damnum est, misericordi-
„um tenere videamur, uti tenemus, ita iniquitatem
„eius repraesentare, et veritate inspicere, ad Dei honorem
„in p^{re} synodo, in Pontificatus nostri anno praesentis
„MDXVII. Seditionis V, et die XXVI. mensis Aprilis
„in Salatio nostro apud balisiam Tridentinum con-
„gregata, habitaque synodus hujus, cum venerabilibus pae-
„tribus nostris conciliis balisiam praefatae, nec non
„sacerdotibus, qui tunc aderant, matura deliberatione,
„et communis consilio, et consensu, in praesentibus con-
„stitutionibus H.º Quinquaginta in unum pridem cum pae-
„tribus foris praeter nos, in balisiam praef-
„ata, quidam, canonibus, sicut expedire videbatur, addi-
„tis, in unum libellum redactas, quos observari
„voluimus, et mandamus, servari, et publicari.”

It. Inter ceteras constitutiones, omnes sapientissimas,
valde notata digna est, ea quae est ordine 43.
et Joannes theophylactus sanctae Romanae ecclesiae Praefatus
Cardinalis Bononiensis fides nostrae,

Stylos

immobilia existant, illa ad Ecclesiam, quam illorum
existant, pertinent, si autem mobilia sunt condi-
tione ut illa pauperibus etiam si consanguinei sint
et Religiosis Locis, ac illis, qui sibi servierunt, et pro ho-
nesta, et decenti sepultura, confecti possint, si ta-
men ne id ex huiusmodi consuetudine, nostra illorum
minimam dispendium patiantur, sicut praefatus
praefatus de bonis mobilibus disponentes, quibus
suum valorem decem annuorum, quinquaginta
qui vero centum, vel uno viginti quinque; qui au-
tem quinquaginta vel uno, decem florenos; et qui
Beneficia minoris valoris quinquaginta florenorum
usque ad decem florenos, obtinere dignoscuntur, eorum
curam in suis dispositionibus, seu altius ordina-
tionibus; eidem nostrae curae, actualiter persolvan-
tur. Legat, aut persolvi per se faciant. Si quos
autem ab intestato decedere contigerit, aut in sua dispo-
sitione, nostrae curae non legaverit et signa de-
scriptum est, volumus, ut in bonis requisitis, decem
taxat intuitu Ecclesiae, antiqua servetur consuetu-
do. Communiter omnibus, et singulis tam Ecclesiae
Stylos, quam secularibus, sub excommunicationis poe-
na, ac florenorum centum, ne sub spe aliqua
laesione impediant, nec impedire faciant per sub-
scriptas personas, aliquem Presbyterum, seu Clerico-
rum nostrae Diocesis, qui pro libertate suae vo-
luntatis possint testari, ac ordinationem facere de
bonis ut supra."

14. Est etiam qualitas illud quod habetur in cap. 21,
ubi dicitur sub poena viginti grossorum, ac sequen-

Stylos

Augustinus

suspensionis a celebratione per mensem, ne ullus sacerdos ~~ne ullus sacerdos~~ presumat celebrare bis in diebus, nisi in casibus a iure expressis, vel nostra seu licentia nostri speciali licentia praecedente. Ex quo dicitur quod repetita celebratio, in hac diocesi tunc adhuc erat in usu.

13. Ad eadem vero Synodi, habentur quadraginta capitulae ordinationum, quibus praescriptae forma servanda in Curia tam ad Iudicibus, quam a Cancellariis, aliisque officialibus, et Procuratoribus, in tractandis et decidendis causis cum civilibus, tum criminalibus. Subiicitur etiam rotulus taxae pro expeditionibus Curialibus, tamcum moderatione emolumenta taxae, et ad modicissimam negotiorum quantitatem. Quae quidem in hodieque genti in usu, illud efficeretur, quod omnes boni tamquam exultant, ut lites, quae nunc plerumque plus iusto prorogantur, quandoque per litigantium abusus, cavillationes, et diffugia, quodammodo immortales evadunt, maximo cum inopiam detrimere, qui persaepe, a prosecutione sui iuris desistere compelluntur, repetitis ambagibus, et dispendiis immixtis, celerem ad iustitiae transitum, obique exemptiones personarum, exitum sortiantur.

14. Hoc anno 1514. Alphonsus Petrius Cardinalis noster, in Leonis Papae vitam consumavit. Suo ministerium tanti rebus Baptista quemdam de Velle celeberrimum, quicquidumque schismatum, assumpsit, qui postquam, quia laborabat Pontifex, medicamento venenato lictet. Sed postquam insidias, Cardinalis

Agapinus.

Cardinalis in carcerem trusus est, ibique strangulatus. Baptista crimina confessus, cum aliis criminibus consensit, ~~corruptus~~ corpus in diversum actus, disceptus est.

14. Post haec, Pontifex sentiens se plerisque Cardinalibus inimicum, novis creaturis, securitate suae consulere decrevit. Quare die 1.^a Julii, eiusdem anni 1547, Cardinalium numerum, ad triginta unum creavit, et inter eos Bonifacium Germanum Gyrinogum Episcopum roscensem, cuius sanctorum Petri, et Eschilli titulum attribuit.

15. Eodem anno 1547 in Germania, Laterana heresim corrodium habuit. Corrupti tunc Ecclesiasticorum mores, et indulgentiarum abusus, quarum pressum sebat mactura, arma Lutheri Saxoni fratris Augustiniano ministrant, quos Ecclesiam impetent, et deplorabilissimam Schisma constant. Hec narrant omnes illius aevi scriptores. Inter ceteros praecipue audiendus est: Cominciarono, ^{ait,} Litt. ad annum 1520, ad ampliare dottrine nata di nuovo prima contro l' au- torita della Ecclesia Romana, poi contro l' autorita della Cattolica Religione; il qual gesto viluoghe- be origine nell' Allemagna, nella provincia della Sof- onia, per le predicazioni di Martino Lutero frate professo dell' ordine di S. agostino, resuscitatore per la maggior parte ne principi poi degli au- stici errori de Bolui. Et instaurati nuovamente in Germania, aveva dato occasione l' autorita della sedes apostolica, usata troppo licenziosamente a Lione; il quale equitando nelle grazie, che segu- le cor spirituali, e beneficali concede la forte, il

Hyd. King.
il consiglio di Lorenzo Pucci Cardinale di S. quattro
Ravenna sparse per tutto il mondo senza distinzione di
tempi, e di luoghi, indulgenzie amplissime, non solo
per poter giovani con esse a quegli, che ancora sono
nella vita presente, ma con facoltà di poter ottener
to, liberare le anime dei defunti dalle pene del pur-
gatorio; le quali perché era notorio, che si consideravano
solamente per estorcere denari dagli uomini, et
essendo esercitate indipendentemente da' commissarii
deputati a questa esazione, la più parte di qua-
li componeva dalla corte, la facoltà di esercitare,
aveva costituito in molti luoghi, indegnazione, e scan-
dalo apertissimo, e specialmente nella Germania, dove a molti
de' ministri, era venuta vendere per poco prezzo, o giu-
carmi in sulle tavole, la facoltà di liberare le anime
de' morti dal Purgatorio. Et accrebbe, che il Pontefice,
il quale per la facoltà peccata della natura sua, eser-
citava in molte cose con poca maestà, l'ufficio Pa-
pale, donò a Maddalena sua sorella, Lo movimento
te, che l'esazione delle Indulgenze di molte parti
di Germania, la quale avendo fatto diputau per
commissario, il Ven. ^{re} Ambolodo ministro degno
di questa commissione, che l'esercitava con grande
avarizia, et estorsione, e rapendosi per tutta la Ger-
mania che i denari, che se ne cavavano, non ag-
giavano al Pontefice, o alla Camera Apostolica,
onde pure sarebbe stato possibile, che qualche por-
te se ne fosse spesa in usi buoni, ma era desti-
nata a soddisfare all'avarizia d'una donna, con
fatto detestabile non solo l'esazione, et i mini-
stri di quella, ma il nome ancora et l'autorità di

Hyacinthus

di di tanto inconsultamente li conduceva. La grande occasione non avendo presta, il luterano, ed avendo cominciato a disprezzare questa conspicua, et a tagliare in questa l'autorità del Pontefice, moltiplicandogli in causa provocanti agli occhi dei popoli, una grande d'audacia, cominciò ogni di più reportamento a regare l'autorità del Pontefice. Da questi principii forse ben visto, od anche per la giusta occasione, che gli era data, in questa parte marabite, trasportando l'ambizione ne l'aura popolare, et il favor del Duca di Sassonia, non colpe troppo immoderato contro la prodezza del Pontefice et l'autorità della Chiesa Romana, una trascorrendo ancora negli anni di' Boeni, cominciò di proprio tempo a levare le immagini della Chiesa, a spogliare i luoghi Canonici dei belli etc.

17. Anno 1519. 1°. Januarii obiit Maximilianus Augustus, et post septem viros, de Imperio disceptaverunt Franciscus Franciae, et Carolus Hispaniarum Reges. Sed prevaleuit Carolus; qui Rex Romanorum, et Germaniae, atque Imperator renunciatus fuit die 24. Junii eiusdem anni. Hinc simulatio Caroli inter et Franciscum, quas natura animi dotibus, et fortuna Principatus, et cunctis prorsus fuerat. Simulatio cum odium concitata est, quod saevum, disturnumque bellum secum traxit, ad 4to. annos duraturum.

18. Anno 1521, cum Hispaniae dux Philippus coloniam, anteq. Franciae, iam Mediolano protuli essent, et ducentis restituerent Franciae Mariae Martiae legitimo domino, filio Ludovici dicti il Moro, Leo X. die 1°. Decembris diebus clausit extremum, anno 46. duraturusque

duntaxat agens. Post eius obitum non statim actum est de
 dando ei successorem, quia maior Cardinalium pars ab urbe
 aberat, quos vocare ad electionem oportebat. Accidit autem,
 ut Bonifacius Cardinalis Genensis, Romam ad condicere,
 contendens, Mediolani in se Prosperi Columnae intercep-
 tus, et sub custodia ~~reclusus~~ fuerit. Causa detentionis fuit,
 quod Bonifacius Franci favere credebatur, sicuti nar-
 rat Guicciardinus, quem propterea Prosper Regem electio-
 ni intrare volebat, timens ne eius suffragio, et opera
 Pontifex Franci addictus eligeretur. Quod ubi intelle-
 xerunt Cardinales, qui iam Romae conveniant,
 Prosperi denuntiari ceperunt, et ab electione ~~impedi-~~
 ti, quoadusque Bonifacius liber dimitteretur, mi-
 nantes, interea et contra eum pro rei gravitate ani-
 madversores, si quam celeritate Bonifacium non li-
 beraret. Diruptus est itaque Bonifacius. Qui ut
 Romam pervenit, absque mora Cardinales negotium
 electionis aggressi sunt, et post paucos dies absolverunt,
 electo unanimi suffragiis die 9. Januarii anni 1522.
 Adriano VI. Belgae Caroli V. Praeceptor, tunc absens, et
 qui nunquam Italiam viderat. Verum non diu Boni-
 facius potitus est Adrianus. Decepit anno sequenti
 1523. die 16. Septembris, rigue suffragis die 19. Octo-
 bris Salvi Cardinalis Medici, dictus Clement VII.
 Geribat interea Bellum in Lombardia, novis copiis
 a Francisco Rege, in Italiam invicis. Verum cum
 omnia expulserat Franci cedent, Bonifacius cum dux
 relicto Mediolanensi agro, Novariam versus exercitum dux-
 it, ut inde Alpes transiret. Quia re cognita Fran-
 cisci, dedit Francisco de eorum aeternis seu fisci a Mar-
 chione,

Augustinus.

Marchione, quo fortiorum, et belli peritiorum illa res non
vidit, omnes terras circa Novariam occupaverunt, et Ver-
cellis praesidio imposito, ut illos ab Francorum invasione
protegerent, ad Blandratum castra locarunt. Boniveth
Romanianum profectus, cum ibi annonas penaria la-
boraret, Strato super sepositum prope Romanianum
inter, et Gattinarianum, universum exercitum traxit,
et Novesium, seu Novesium aequi, ubi itinere pro-
fectus est. Sed Caesaris auribus a rege insequentibus
multis morum, universisque tormentis accipis, inde abi-
it, et se trans Alpes cepit. Et sic res Francica in Ita-
liam pergit. Haec teste Guicciardino acta sunt anno 1523.

140. Francij Italia pulsij, Carolus Augustus, Caroli Ducis
Borbou, qui ab Francico Rege depulso, impulsus, totam
belli viam in Gallias importavit. Hinc Italia eorum
fere nudata est. Primum impetus et ignis Sextiae et non
nulla alia vicinis nominis oppida, capta sunt. Sed
pastra est lentata elapsa, quia imo appropinquante
te, valido cum exercitu Francico Rege, Maximilianus
rei fugitivum in moribus, per Genuensium oram in
Italiam se recuperant. Alio itinere, superato monte
Genisio, Rex Francicus Lucubato exercitu, ipse quoque
in Italiam descendit, et eodem die Verellas oppulit,
quo Marchio Pescara illam. Exemplo traicte. Lepito,
et pulsus abque Hispanis, Mediolanum duxit, quod pa-
cile cepit, exapta quo. Inde Popinam obsedit. Sed oc-
currentibus subsidio Caesaris Duce Lauterio et Neapolij
Pongu, praedium iniquitatis animis evanescit, in
quo Francus exercitus pene ad internicionem, quoniam
periculis Marchionis Pescara, de quo supra, delatus est, et

Deletus

et ipse ille cum Henrico et Johanne Regibus, aliisque Principibus,
vixit in hostium potestatem venit. Hæc acta sunt anno
1524. et 1525.

¶ 1. Anno 1526. pauci admodum conditionibus, liber e carcere di-
cipulus est Franciscus, præta conditione ab eo Carolo Imperatore,
Duce Burgundiae, necnon omnium imperium, quæ ha-
bere poterat in Regno Neapolitano, Mediolani, Germaniae, Belgii
etc. Quam quidem conventionem, etiam si quis
tenuerit probabilis Bruttensis, de quo plura infra, illamque
Superius Canonicis, et potest quicquam summe detesta-
batur, non minus, non Caesaris imperio, adduci potuit,
ut non valens firmaret, dicitur fieri non posse, et
ille adeo apertis statit conventus, quicquid ex eis gravius
causari inveniret bellum; sui autem manusque, com-
probat ex quæ utilia, non quæ Superius noxia
sunt. Eadem Viri iudicium, eorum prae deinde ostendit
eventus.

¶ 2. Anno 1527. Hispani, cum Philippo Cornello, et Johanne Cras-
sus, omnes circa. circa Regionem virgineam, et inter
eos Caristianam, et Auxilianam, aliquas circumstantias,
quæ dicebantur, Franciscus fore. Sed accidit mense Aprilis
et Maio Roma ab Hispanis capta est, dum Hieronymus, qui
tamen dum inter primos Salas ascendit, igneo globato
ictu interit. Exinde illis civitatibus undique Hispanis
et Eschatonibus, nefandam passa est depopulationem.
Clementis VII. Pontificis etiam Johanni inclusus, se deinde cor-
ruptus Joanni Bartholomæo gestionario etiam depon-
te, custodiendus traditus, qui tamen una maxima hu-
manitate, et Reverentia erga Christi Vicarium, et in hac
negotio perisset, pluribus gratiis ab eo remuneratus est. Hæc

Augustus

Hic est Thomas Bartholomaeus Arboreus Gattinaria, qui anno 1543, teste Guicciardino, Legatus Caesaris cum summa potestate, Clementem VIII. ad foedus ducem Caesare inenudum adduxerat.

23. Anno 1549. Ricardus de Cortionibus, nobilis Verulanus, presentium bonis in domo sua, cumque militibus, proditorie interceptus est cum omnibus de familia. Quamvis rebus auctoribus, quamvisque adhibita diligentissima inquisitione, recte non probarentur. Itaque in condemnare illius loci, hunc animadvertum est.

24. Eodem anno 1549. Carolus Augustus, multis armatorum militibus instructus, genuam oppugnavit, et inde Breuniam ~~inter~~ profectus est. Eo ex condito Clementi VIII. qui ut suis cum Caesare iam compromiserat, accepit. De pace Statim reddenda actum est, pro qua foedus suscipere Clemens Pontifex, Carolus Augustus, Carolus Sabaudiae, Franciscus Maria Sportia Mediolani Dux, Montisperati, et Mantuae Marchiones. Mediolanensis Ducatus ex foedere, Sportiae restitutus est.

25. Anno 1550. Solenni pompa Rouenae Carolus V. ab Clemente Pontifice, Imperator coronatus est. Adfuit inter ceteros Splendidissimus, Megicque comitatus Carolus Sabaudiae Dux, cui nimis pariter Caesaris inae delatae sunt. Neomulli etiam ex Neuchantibus interfuerunt, et inter eos Antonius Novarum Equitum Caesariorum. Turmas praefectus, qui deinde et in expugnatione Moratiae, et in bella Hungariae adversus Turcos, egregiam Caesaris navavit operam. Hi Illerarius Gattinaria, Magus Imperii Camerarius, ab Clemente Cardinalis creatus est.

Anno 1531. Carolus Sabaudiae dux Christensem Comitatum
 iam dudum Sabaudiae Regiae genti debitum, a sacra
 obtinuit. Unde graves cum Franciscus Franciae Rex ini-
 cuitatibus suscepit, ut infra dicemus. Non est praetermen-
 dum id quod ad hunc annum de Carolo Sabaudia dux
 erat in curia illustratissimus ex Gaspare Hedivico, iugiter
 scripsit: " Aveva nell'anno precedente Carlo III. Duca
 di Savoia, Principe di gran senso, e valore, assediata
 la città di Ginevra, divenuta fin d'allora per molto più
 poi, nido d'eresiarcho. Suo era copiosa Nobiltà, e
 il vescovo d'essa città, che ne era stato cacciato. Tot-
 to vi stette quasi un anno, ma quando venuto
 in soccorso de' Ginevrini, i. Cantoni Svizzeri di Berna,
 Friburgo, e Basilea, fu uccisato esso Duca a far poco.
 Per quanto si vivea dal Cardinali all'auico presente,
 aveva il Papa concesso al potentato Duca Carlo per
 questo bisogno, non solamente le decime degli Ecclesia-
 stici, ma anche di potersi valere delle argenterie delle
 Chiese. Ed avendo che in quest'anno, lo stesso Prin-
 cipe era minacciato di guerra dai Cantoni eretici, l'
 interruppe il Papa alla difesa, promettendogli soccorso
 di denaro, e scrivendo ai potentati Cattolici, per tutti
 l'aiuto di lui. Il Guichensou, storico il più accendi-
 tato della Real casa di Savoia, lasciò nella penultima
 fatta avvenimenti. " Extat in Archivio nostro, huius-
 modi Sudarium a Clemente, Carolo concessum. fac-
 tura non sola haereticorum subsidia, Gene-
 vae immixta, sed magis haereticorum protectio
 a Franciae Rege suscepta, Carolum ab obsequiis
 urbibus detenuit, ut ex eodem Minuto colligitur.

Augustinus.

Vj Anno 1592. die 4. Maii Franciscus Maria Dux Mediolani
confirmat privilegia, et exemptiones olim concessas, scilicet
litteris a Philippo Maria, sub 14. Octobris 1459. et 20.
Novembrii 1460. a Francisco p.º Sportia sub 15. Julii 1462.
et a Galatio Maria Sportia sub 2. Octobris 1473. Medio-
lani. Ducibus, quibus mandabatur, ut Verulensis gratia
e Ducatu Mediolanensi, extrahere possint pignus, et
pauca ex bonis per ipsos propositis in Baritonis, Bulgri,
Casalini, Casalij Guatoni, Villathie, Possentiae, Palesti-
nodobii etc. provenientia. Privilegia autographa appen-
ditur in Archivio tunc Capituli, tunc Civitatis. Secum
praestitit alio Diplomate 6. Septembrii 1595. quod hic
ex Archivio nostro, tumultum ducit.

" Franciscus II. Dux Mediolani etc. Facere per-
" ceptis inter Illustrissimos, et Excellentissimos Praedecessores
" nostros, ac Illustrissimos Sabaudiae Ducs, conventiones,
" et pacta in eis apposita, maxime Civium Verulensium,
" postquam Illustrissimo Duci Philippo Mariae Vicecomiti
" videretur antiquissimam illam urbem cum
" eius territorio Illustrissimo Etuendo Sabaudiae Duci, ^{Deum} ~~idem~~
" exequere superfluum nobis videtur, cum in praeterea
" agatur de conceptione quadam, quam Illustrissimus
" Dux Sabaudiae optulit, et uti frater noster honorandus,
" litteris manu sua propria signatis, et Cives Verulens-
" ses supplicem libello a Nobis postulaverunt, ut nihil illi-
" ceat subditis Sabaudiae, praedia in Dominio nostro
" habentibus, pignus hominum praediorum, ex eo ob-
" tinere, super qua postulatione etc. concedimus, prae-
" libati Illustrissimo Duci Sabaudiae subditis, a Dominio
" nostro exportare, et in Dominio Sabaudiae comportare

29
Sabaudiae componere prope omnes praeter dominicales tan-
tum, qui exierunt, et in gratia sunt; qui vero habitas-
sionem in praedio non habuerunt, praeter dominicales,
et coloni, etiam in quibus, et sollicitudine existunt, abdu-
cere ut supra proficiunt; nam mensura nostra est quod
gratiam praedium coloni, seu massarii, neminem patet,
a dominio nostro veluti non proficiat, ubi massarii
habitationem in eodem dominio nostro habeat etc.
et hoc ~~has~~ absque solutione alicuius dantis, praedicti,
seu gabellae modo tamen uniuscuiusque anno, septem
dies subdite transmittant ad Magistratum annuorum quin-
tetto, quicquid iuxta solitum sequitur gratis, et absque
suorum etc. In quorum testimonium has fieri, etc.
Magistrum Imperium, nostris sigilli impressione manu. Sak
Mediolani die 6. Septembris 1553."

Augustinus

23. Eodem anno 1553. 30. Aprilis cepit impudens Joannes
Georgius Montisferato Marchio, Portuensis a Sabaudia
gente. De successione exinde iniquitate excitatae sunt lites
Margaritha Guillelmi Marchionis filia, et Joannes Geo-
rgii nepos, Frederici Mantuae Ducis uxor, uxor ex Sa-
baudis gente, superius, Marchionatum ad se pertinere
contendebat. Et cum quidem Carolus V. anno 1534.
31. Decembris, investituram Marchionatus executorem
ut vivit, ubi Joannes Georgius absque mascula prole
ceperat, conseruat. Ex adverso stabat Carolus Dux
Sabaudiae, rixas praecipue amplissima donatione
Sabaudis facta a Marchione Joanne Jacobo. Venetian-
ses quoque, ut alibi diximus, sibi restitui putabant
oppida, et loca Casalis, Acurianum, s. Georgii prope
Casale, Paulianum, Montiscolori, Lombelli, Gabbiani, proximi,

Augustinus

Quinti, Romani, Rosignani, Bellae, Furtivellae, Mirabelli, Crati,
Fridini, Palazzoli, Trivari, Liburni, Fontaneto, Blanzato,
Luggiae, Capracute, Morani, Lettas, Paulutae, Faurini,
Bolognæ, Villanova, Graziac, prope Villanovam de
quibus per vim olim proliate fuerant Eucherio Philo-
so Montisprato Mantione. Carolus V. interim Mantione
tum iura Imperii administrandum suscepit, donec
de contentum iura cognitum esset, demum
nulli obfuturam investitionem paulo ante a se tradi-
tam Margaritae, et Frederico Mantuae Ducibus. Porro
Caesari delegatis Antonio de Leyva summo po-
rum Imperialium in Italiae duci, Marino bar-
ciolo, qui deinde fuit Romanæ Ecclesiae Cardinalis,
Philippo archiepiscopo, qui et iure postea Cardinalis
fuit, et archiepiscopus Mediolanensis, atque, cum Me-
diolani inter se contentum disputatum est. Eandem
prodit sententia, die 4. Novembris 1536, qua dictum
est, nequioris ius notum pro Mantuae Ducum, reser-
vato petitorio intra biennium devotendo favenda
bundi duci. Quoad Verulam vero Carolus V. in
dicere sibi reservavit his verbis: quoad petitionem vero
portantem civitatem Verulam et quoniam Procurator
non sit plenè instructus, eorum deliberationem
vobis reservamus etc. Et ita die 29. Novembris 1536. iussu
Caesari, tradita est ab Alvaro de Luna, Margaritae, et
Frederico Mantuae Ducibus, archiepiscopis populo.

29. Eodem anno 1535. Clemens Pontifex secute cum Francisco
Rege Franciae egit, ut extra Italiam colloquium haberet.
~~etiam~~ Provinciales urbes, ad id destinatae sunt. Sed missis
Carolo Sabaudiae duci, ut Carolo V. suspicionem curaret,

iniciunt, Massilienses conveniunt. Sabaudi recusatio, ^{Augustinus} ~~franciscus~~
Regem ipsi iam infensum, vehementius exasperavit.

30. Anno 1534. die 24. et 26. Septembris, vitæ casum
explevit Clemens VII. Summus Pontifex; eique successit
est Romanensis sedis legatus Alexander Cardinalis Farnesius,
die 19. ^{12.} Octobris sequentis, dictus Paulus III. vir
multæ eruditionis, ac minoris in negotiis pertractan-
dis dexteritatis.

31. Anno 1535. Carolus V. expeditione in ^{Africam} ~~Asiam~~ suscepta,
Gulistanem armen, et Helictum, acie superato stridens
Barbaros, celebri pirata, expugnavit. Antiorius de Ho-
orcedon, de quo supra, nobilis Venetensis, in Caesaris
exercitu fuit, atque virtute, et procerbo gestu cunctis.

32. Die 24. Octobris, eisdem anni 1535. desinit obsequi-
beris Franciscus Maria Sfortia Dux Mediolani, Carolo V.
haerede instituto; quod plurimum bellorum causa, et origo
fuit. Erant Franciscus Franciae Rex Mediolanensis Dux;
tunc iterum potentis cupiditate agitante; ut sibi iter
per Alpes in Italiam pararet, muniretque contra
Carolum Sabaudiae Ducem, cui iam infensus erat,
tunc ob delegatum congressum etiam cum Cleme-
nte Pontifice habendam, tunc quia Carolus Caesar,
ad quem, Ludovicum ^{24.} primogenitum, qui hoc an-
no mortuus est, miserat, ut in eius aula educaretur,
addictior videbatur, causas belli praetexere coepit. Itaque
Sabaudis denuntiare coepit, ut sibi Merinam,
et novacula loca in Mantionata Salaticas, quae sui juris
~~esse~~ ^{esse} dicebat, restitueret. Co recusante, bellum civile
indixit, eamque imperatorem noctis, primo impetu
per Chabodum Ducem, universam occupavit Sabau-
diæ

Argemundus. mox nullo prohibente, transiit in subalpinae Regionis, bello, Senarolum, Jossanum, Churinum, et Taurinum, suae ditionis fuit. Proximo vero peritum Carolus, ut familias suas consolaret, Beatrum axorem cum Emanuele Philiberto filio, Mediolanum misit, ipse in Venetias recepit. Ibi cum Antonio de de Leina Samuele Caroli N. Ducis, et Mediolanensis Ducatus administratoris, Counciliis intus, adversus Chabodum indecurrit. Itaque exheredem, intactis copiis et vallibus egregis Chabodum auctor, negotiationibus, nullo ^{prohibet secundis} ~~secundis~~ ^{prohibet} ~~prohibet~~ fuit, sollicitus, congrevisque, expensarum, alique oppida, ad ditionem recuperavit. Antonio de Novomunda et Alpica redux, egregiam de more, Carolo navavit operam. Haec acta sunt anno 1534.

36. Hoc ipso anno 1556. obiit Augustinus Jernicus Episcopus
Verulanus. Eius elogium habemus ad eadem Synodum 1557,
ab auctore Synonico, his verbis expressum: Justitiae
custos, fidei, et pietatis, et alter elogio Ciceronis, Religionis
Palatium, Episcopale auxit, ornavitque. Basilicam (Catho-
dralem S. Basilii, pluribus donavit, numeratam est. Eius
munificentiam testator cruce, Baculus Pastoralis, alia-
que argentea ornamenta, quae adhuc supersunt, effabre
elaborata.

37. Bonifacius Cardinalis Augustinus potius, ratione regnum sibi
reservato, iterum a Paulo III. Basilicam Verulanam praefatus
est die 1^a Septembris. Sed eam paulo post, hoc est
die 20. Decembris eiusdem anni 1556. Petro praeuilegiato
serio fratris filio, cum administrationis reservatione
reservavit. Anno 1559. ad Concilium, quod Tridentinum
celebrari debuit, Legatus a latere ab eodem Paulo III. mis-
sus est una cum Cardinalibus Brundanus, et Simonetti,
de quibus idem Pontifex in Bulla convocationis Con-
cilio Tridentini diei 22. Aprilis 1542. haec habet: Legatus
Summae virtutis, et auctoritatis a latere nostro
et eorumdem patrum nostrorum S. R. E. Cardinalium
manu, vel consilio, Tridentinum missus, qui iustitiam
consilii fuerunt, Praedatores undique advenientes excep-
erunt, et eo quae indicarent epi quae, agunt, et tractant.
Eodem anno 1559. Legatus Bononiensis constitutus
est, ubi dum Legationem gereret, Jernicum Collegium,
utis praesentibus statutis, pro institutione nobilium
pauperum Paduensium, qui studiis vacare vellent,
quorum cultus, et appropinquatio ad familiam nunc huiusmodi
spectant, crevit, et ornavitque. Interfuit Comitibus, quibus

Augustinus
Paulinus

Adrianus VI., Clemens VIII. et Paulus III. Pontifices creati sunt.
Sub Clemente VIII. Episcopus Albanensis primum, postea
Praenestinus, ac demum sub Paulo III. Episcopus tobi-
ensis, et Portuensis factus est. Multa, *Anglia* amplius ex-
arguta, Calenae suae liberaliter donis dedit: Aegyptus
signales amplioris. Obiit Roma anno 1545. mens Ja-
nuarii, et sepultus habuit in Ecclesia S. Cruxis,
unde translatus est Baylham, et conditus in Ecclesia
S. Sebastiani, a Sebastiano eius filio constructa.

Viri Illustres
Qui Honoraverunt
Reverentibus
Bonifacio et Augustino Episcopis.

56. Inter primos recensendos est *Mercurius Gallus* in ex-
tra muros Urbis. *Parvulus de Arborio*, sic dicta ab eius
nominis quida districtus Verulanus, sito ad singulos
sitos, et decem miliaribus, Septuaginta annos, *Stabat*
dicto, est una ex antiquioribus et nobilioribus civita-
tibus Verulanis, atque omni aevi viris, armis, in-
tibus, et dignitatibus tam saecularibus, quam Eccle-
siasticis insignibus protulit. Inter ceteros magno numero
recensuitur:

Glennus, qui circa annum 1190. contra *Arvanensium* pro
communi Verulanorum sortitus, et plures dies pugnavit.
Petrus, qui pro eodem communi dux contra *Superato-*
rum *Fredericum* p. *Longobardis* *federatus*, egregiam usque

navavit querau.

Rehediens Piter filius, belli artibus, et pluribus praeliis
adversus Gironienses, pro eodem communem memorabilis.

*Requiescat
in pace*

Beatus Vermundus Episcopus Gironiensis, qui floruit
anno annuam 1005, quique fundacionem monasterii pro-
curatoris confirmavit, vir sanctitate, et doctrina insignis.

Joannes Episcopus Baurimensis anno 1245, et ipse
vir plurimae pietatis, et prudentiae, de quo alibi.

Martius de Gattinaria, Philosophus, Medicus illustris,
qui multa praeclara opera in re medica conscripsit,
de quibus Nepotus in syllabo fol. 412. et 413, quaeque
pluribus typis edita sunt. Juxta Henricum Moricam
apud eundem, floruit anno 1440, sed iuxta Boffepuam
Juxtam ibid. anno 1506.

37. Gironensibus factionibus Guelfis, et Ghibellinis, primo sum-
mi partis sequuta est, mox partibus Ecclesiae, unanimum
advocatis, et totam addidit. Anno 1310. 15. deventis
advocatis, et carboni Principis Gulphorum Venetianum,
adventu Henrico VII. Imperatore, pacem cum Gironen-
sibus, et reliquisque Ghibellinis, composuerunt. Verum cum
quicunque Ecclesiae detrimento stare intelligerent, ite-
rum anno 1312. pulsis Gironensibus, et Ecclesiae exor-
bis elatis, pacta societate cum Roberto Crispoli Regis, Ver-
cellas, regne ab auctoritate sacrosi subdaxerunt. Itaque
Henricus ira frendens, sententia lata Parisiis 14. Julii 1313.
advocatos, et Robertosque, veluti rebelles, et laicos Mater-
tatis Regis, capite damnavit. Sive quae sunt vicinus
in Alberto.

38. Haec nobilissimus gens, deinque, in plures progenies
divisa est, quarum singulae peculiare cognomen habent.

Augustinus.
Franciscus.

adpetarunt, quoniam ab alia reuerent. Franciscus Augustinus
huius ecclesie episcopus solutensis in Cronica M. labor.
par. 2. fol. 232. plusquam triginta antiquioribus sacris
fuisse dicit, nempe de choro simpliciter, de choro, de
Biancino, de Bogolo, de Bonigione, de Caspiciano, de fa-
gitano, de Castro, de Conueto, de Cassidino, de Caduo,
de Casatino, de Entremontio, de Garbatotto, de Gabriello,
de Gattinaria, de Guggio, de Lajono, de Luto, de Motta,
della Noulutta, de Nuggelino, de Nuccio, de Nupto, de la-
piente, de Signorino, de Squarra, de Spaguelo, de Tety,
de Albietto, de Vidano, de Urbano, de Augustino, de Ju-
ciotto, de Costa, de Abbate etc. Et subiit quod avastros,
ceteris extinctis superstitibus durastat erant sequentes nempe:
de choro, de Biancino, de Bogolo, de Conueto, de Janotto,
de Gattinaria, de Guggio, de Gabriello, de Nuggelino, de Signorino,
de Squarra, de Nuccio, de Costa, de Luto, de Albietto, et de Vi-
dano. Et hunc cetera longe sunt pauciores. Nam superest tan-
tummodo illa de Biancino, et illa de Gattinaria, quae
ambae florentissimae sunt in hac urbe; et illa de Conueto,
quae chori pauperum colit, et quae. Tres praeterea ob-
gregationem, inter choros computantur, Motta, de Advocatis,
et Giletta. Prima in hac urbe floruit Conuitali titulo in-
signita. Duas prosternunt, quarum illa de Advocatis Mappa-
liae communitatis, Artorii et Iosae terrenum habuit ve-
sum, et ruri sunt additae.

59. Mercurius itaque ex nobilissimae huius gentis pro-
pagine de Gattinaria Verucellii natus, genitorum habuit sacellanos
de choro, et Felicianum primiciam nobilissimam et praedile-
ctissimam de Mazzo, Verucellensem. Eum Franciscus Augustinus
ecclesie in Cron. fol. 44. merito appellat suis conspecti-

maam
& consultissimum

Augustinus

Sanctus

basinorumque, consilio et prudentia eximium, ad quem
in difficultatibus, ac pene desperatis causis, tanquam ad oraculum,
homines Longinquis etiam Provinciis, conferebant.
Et Principibus certatim expetitis, plura munera, laque max-
imo, opus ipsos munera fide, et prudentia petiit, nunquam
Consilarii intus Ducis Sabaudiae. annis duodecim, totidem
Praesidis Burgundiae, et Magni Cancellarii Caroli V. caesaris,
annis duodecim. Inter caetera eius praeclara gesta, non
infimum notandum est illud, quod innuimus hic n. 21. Ju-
liardus lib. 16. ad annum 1526. recitat prolixam vehem-
entem, et elegantem orationem, hoc de re a Mercurio
in Consilio, coram Caesare habitam. Et de ex Genouio
apud Meibomium annal. Gal. ad annum 1529. praeuoca-
torum compositam Imperatorem inter et Franciscum Fran-
ciae Regem, quo Imperator Burgundiam cepit, contractus
Italia, super quo Mercurius, qui basanum ultra modum Bur-
gundiae cupidum libere monuit, solidam pacem a Francis
sperari non posse, ubi Burgundiam tradere cogentur. Ob
quae, aliisque pluribus, quibus Eubisiam, et orbem per-
uicillum, sibi maxime demeruerat, cum et uictoria de An-
volutis uxore per id tempus obtutus esset, a Clemente VIII.
eodem anno 1529. (non anno 1530. ut purpuream signa diximus)
die 8. Iunii, in christiporum sacrae Romanae Ecclesiae
Cardinalium collegium cooptatus fuit. Quam tamen
dignitate, non diu potestus est. Decepit die 8. Iunii an-
ni sequentis 1530. Oeniponte (Innsbruck) in comitatu Tyro-
lensi, aetate uetus 63. Eius viuentis, Gattensiam, vinctum
mundaverat, relati sunt, ibique conditi.

40. Hinc potentissimi eius consilii Burgundiae, dum
Mercurium esset humili natum loco. Eius multiplicis
rite

Augustinus

Monerius

Bonifacius

pariter convinctus Monerius, qui agens de particularibus
Cardinali, inquit: Mercusio Arborio Chancellor de Cyprianus
Charles V., princeps Cardinalis, et originaire de Burgundia, et
natif de Gattinara ville de Piemont, et non pas de Verul
comme certains modernes l'ont assure. Pour avoir la bas-
se de sa naissance, il obtint de Charles V. la legende
de Gattinara. Depuis il obtint le chapeau de Cardinal
de Piemont le 13 (sic pariter en paparis est est
est 1539.

1. 1. Illustria superius adhaec manufactura, et pietate, hinc cele-
berrimi Cardinalis monumenta, Gattinariae simul, pluribus
in suis parvis, in unum oppidum, ubi olim erat Burgo
S. Laurentii, ipse collegit, quod vallo, et septi ma-
nuit. Ubi prope in balneo, quae sanctae Mariae de
Rhode appellatur, pingue Baupium balneaticum fuit
dicit, doctorum. Gattinariae praeterea duo Monasteria, ha-
norum Regularium Lateranensem unum sub circun-
tione S. Petri apostoli, et Monasterium sanctae Placitae
rum.

1. 2. Non negat hic ascripta occasione, ad Patris historiam
illustrandam, adducere. Ubi nunc surgit praedicta Ecclesia
S. Mariae de Rhode, exstat antiquis temporibus celebrissimum
castrum, de Rhade appellatum, ex quo circumstantes
agri, Rhadii vocabantur. In diploma Othonis III.
anno 1000. Legitur: Canus et Distictum et Thelo-
loneum in Rhade, Ghistarung, Arborio, Greggio, Albau,
Oldenro, et. In diploma Conradus Augustus 9. Aprilis
1037. et concepimus et. Gattinariam cum Disticta et
Distictum, et Theloneum in Rhade, Arborio, Greggio, Albau,
Oldenro et. In Diploma Henrici V. Aug. 30. Novemb.

Augustinus
Glossa

1191. ibi: Constitutum Balsiae s. Barbii etc. Alvernum, etc.
banum, greggio, et Chimarus de Arborio, Ghistrengum Pen-
tau, cum Monasterio Sancti Michaelis, Mauris, Gattinaria,
Urtubbium, et Althum Dorn etc. Praeterea in Althum Archi-
epi Civitatis ubi agitur de Gattinaria, hoc rursus occurrit
mentio de Althum, atque propterea videtur posthuc extra
dubium, ibi fuisse antiquos campos Althum. Nam vero
ex Plutarco in Vita Marci Sciurii a Romanis Duc Calpurnio
idoneus Cymbros, et Tenthos, pugnatumque in agro Veru-
lensi, et signanter ex Vallio Paterulo, et exto Althum
Victor, in Campi Althum. Itaque certum tenemus
praelii locum, nempe in agro Verulensi, in Campi
Althum: certus pariter est situs, quem occupabant vete-
ri Campi Althum. Itaque certum est locum certaminis
fuisse eam planitiem, quae Verulas inter et Gattina-
ria iacet. Verosimile admodum est Cymbros et Ten-
thos etiam occupasse partem agri Verulensis tracy
Septem, et Novariam versus, et ibi quoque pugnatum
fuisse. Id enim monet tam riverianus eorum multitudo
tunc totum nullum, et auxilium, quae novissima
tipinus eorum contineri poterat; tam eorum a
Scunius ingit, per vallis opulac, in Stabian denun-
cy, et ad has Regiones per Novariensem agrum
accessus. Exstat viae quatuor milliaribus distans Novaria,
Verulas versus dictas, Chimaria dictas Antiquis, quem cor-
rupto vocabulo Camarianum appellant. Certissima quidem est, hoc
vocabulum Ab Archi, quem Althum post victoriam ibi triumphalem
erexit, derivatum. Quae deinde videnda Carolya Waltera Petri
Episcopus Novariensis lib. Nov. hist. 92. Praeterea riverianus Ca-
lulum Althum ex Romanis Ducibus, in pugna Castellum editum Antiquis

Vallejs

Argyropoly.

Strabo.

unde pugnantibus in subiecto planitie, opportunis consiliis providis.
non absona coniectura ducte censens, huiusmodi Castellum
illud ipsum esse, cuius reliquiae adhuc remanent cum
arabum admirandi operis, in praerupto colle ad Septentrionem
situm, et Gattinarum. quidem Campique Rhodii inuicem
quod antequam Catularum, ¹⁰⁰¹. ~~Caesar~~ Laurenti appellamus.
et antiquioribus aetatibus Catularum. quodammodo quippe,
et id, quod ibi Catulus Castra habuerit, et eius Irinus
plures, et hanc exemplo, post victoriam esset, certissima per
natio est apud scriptores nostris.

103. Non ignoramus nam de huius victoriae sito, qui
vixit ipse apud scriptores. Panninus, Sigonius, Sillenus
tius, Sigonius, et huius Scipio Clodius, aliqui non tam
hanc pugnam accide vident in finibus Hieronymum
ad ethnium fluvium. Haec opinio videtur auctoritate
Livii, Flori, et Valerii Maximi. Livius scribit quod ba-
tulam Hieronymum robulum et ethribus, ad flumen et
ethnium, castellum editum, insigne. Florus adhuc quod
tius Legatus, inquit, Symbros ad rivum inter iuga venit,
eoque superius, atque Catulo multo in Venetia man-
sere, ubi vino, et carnibus claruerant, ibique tandem
profligati quippe. Et stipulari videtur Putorius, dicens quod
tius diversos a sociis, ut contra Catulum irent pertho-
ricum. Valerius Maximus lib. 5. cap. 8. narrat Romanos
quod ethnium flumen, inquit, legumum sustinere
minime potuisse, et deserto locum Catulo, praedos ad
fugam. Ideo Sigonius confidenter ait textum Plutarchi
utique Venetia pugnam quae habet, vitiatum esse
et pro Venetia Hieronymum legendum esse. Sed contra stat
Caesarius in Chronico, qui legumum esse dicit
~~et venetia, quae super septem~~

Argemontanus
Bouffandus

exilium statuit iuxta Eridanum. Praeterea notandum est non Atthesum, sed Attionem, seu Attosonem (ut unguentum habent exemplaria Graeca) teste Plutano, Syriae Catulo obiectum fuisse. Etiam fluviu est non ignobile quod a Penninis Atthisis scaturit, et per vallonem opulenti labens, in Verbanum. Iam exoneratur, a Lombardis vulgo Lates, seu Latoris appellatum. Hoc autem Attionem, seu Attosonem Plutarchi quae, dubitari non prope videtur. Unde Plutarchus, et ceteri, quos Atthisis Attionem seu Attosonem notior sit, praestitum in praeterea induci potuerit, pro Atthisione, et Atthesum scribunt. Et de ex Plutano Cimbros ab Atthisione tertia die in agrum Venetensem propulabundos ^{et p. 1121} irrumpere, ibique pugna caedique. Verum, non potuit, ait Corohus a Basilica Petri supra, ab Atthisi tanta multitudo, tertio die venisse Venetiam; neque si Atthesum relinquerent, a Venetia potuerunt, ubi Florus quae. ait moratos barbaros; interunt enim passuum circiter centum quinquaginta millia; imo ^{etiam} ~~etiam~~ si propius eam venissent versus Suburbum, non erat cur aliquid plantarum, aut campos quaererent, sunt enim ibi amplissimi; neque etiam credibile est, barbaros propulantes per Suburiam, aut viam regionis transire potuisse, ob frequentes, magnasque montes, ac Praevia, Brixiam, Cereonium, Mediolanum atque, maxime ob fluminum impediunt Atthis, Atthis, et Liris. Quibus argumentis Castra Cornuborum, et Catuli, et Atthisi, propius locantur sunt, et et in angustiis locis, montibus praetiora quaerenda erant, et ad ea tertia die pervenire poterat; quae sunt Atthisi nostro vicina; inde enim Venetiam ad quadraginta millia passuum numeratur. Florus autem ut potest ab eo tempore valde structus,

Angustinus
Boudgandus

descripti potuit ignoti fluminis nomine, ut pro eo estherius as-
cipiet; quo posto, alia consequentia erant de ingis pri-
cipet; et de Venetia; quae vero historiam nostram
exornat, ac de Simis, vino, et laminis in ea Regione
emolletis, addere potuit. Quod Plutarchus ait Simis
a factis vitis, ut per estherium irent, non efficitur
re ipsa ad Briventina ingaverint; per estheris opulas,
estheris vicinis, breviori via, pluribus locis in Staliam
desistere, ac resumere potuerunt, aut per alia
loca, ante Briventina, ut Castellum praeveniant, si
in apud Briventina estheris concedunt. Estheris nostris
et estheris Simis videtur, per vallum Opulac quae
patet habet latitudinis nulle, longitudinis quidam,
itaque amplius fluit, et de Verbanum postea revertitur.
Hi conservant quae habuit libro 16. Cariliana Hieronymi
Verboni apud St. Irenaeum hist. eccl. lib. 1. fol. 6, ibi vires
per estheris, quae domum Opulac vicinis, quae hanc
in initio textus commentarii, sumunt estheris appellat, ut
de nostra numera revertitur, in mundum higdonis
libant, et itiner volunt numis convenire; iam atque
tas mut habet a hostibus vires in nostra incommoda,
quae etiam opulac invis ferit, manu ipso
tali, in estheris, sed hinc inde estheris,
et adriaticum clari. sed nihil audientibus mortalibus
obstare potest. Ex sumunt enim estheris, non
longe a Lago Octoduro, nunc Santi Martini
(portus Santi Martini) appellatio viget, non
probat a ladunensi civitate, suo itiner symbol
olim Stalae omni cupido veripe putamus, atque
iuxta flumen estheris castra revertitur, non apud estheris

Augustinus

interlabentur Veronensium moenia, ut deperenti podius
dicant. Etiam Cherani in ipsius lunae effructibus derisus,
in Verbanum lacum influit, itinere tactum, quod
duorum drum, Verulij dictet; isthmi vero serci-
crum. Ipse quando Aspina ellavij nam exercitatio-
mano, non procul a Chosa consedit prope oppidum
binaria, nunc adhuc nomen retinet, quasi castro
ellaviano, et ipsius binarii prope altera exercitus quiescit
quos textis, tentoria promit, quas locum nam Pro-
vincia et as appellatur; unde faciliori transitu per
nummij et as in Stoliam venit, quae per et
rios montes, qui Veronae invenit. His addendum est,
quod de hoc bello scribit Livius, nempe Q. Catulum
seputum ab Aspina, ad fluvium et thum, castellum
editum insidisse. Etiam abique fundamento opinionum,
ibi pro et thum, seputum reponendum per. Etiam Catulus
et binarios ab Aspina transitu prohibuit, proinde
et thum constiterat, sed nam barbari per montes, et
ardua montium se decipiant, illis resistere nongro-
tuit valley, inde recepit. Itaque non ad et thum,
qui inde minime distans est, sed ad seputum, pro-
ximum, fluvium se recepit, ibique editum castel-
lum insedit, quod ab ipso Catulo, Catularium pro-
vincium dictus est, ut scriptor certi aut oro
testantur.

44. Hinc conantur etiam alii, quos habuit scriptor,
de huius pugnae loco opinionem. Cluvius et bellarius
geographorum scholasticus, opinantur causam thaudis,
ubi pugnatum est, scilicet, ubi nunc Modotium, vulgo
Robbio, oppidum diocesis Verulensis octo milliaribus

Conferantur.
Argum. Ruy.

ab urbe dignum, extat. Et Pandiam oppidum pa-
riter huius diacensis campos illos locant elliotus, estellionus, Carolus a Sancta Petri, aliique elliotianus,
scriptus. Cumbis, inquit Carolus a Sancta Petri, cit.
lib. 1. fol. 53. Cumbis ait iuxta Eridanum a ellio
superatus: et ploras in patentissimo campo, quem con-
diam vocant: et Plinius quoque de viris illustribus
agens, idem significasse videri potest: et Vallius quoque
dum in campis perquiritur ait, quibus Pandi nomen
erat. etiam pro K. potuit R. facile accipi. Et Pan-
diam, si ellio et pastillione emendatibus credimus,
aitor dictum pro Pandio intelligimus, quoddo regem
ab Eridano, regem Verullis, regem Arvernianus, valde
distante diacensis Verullensis, Pandia nunc appellatur,
ubi vere maxima plantatio, sicut in Regione omnique
circum est. et visus violenta est interpretatio.

4.º Violentioribus ad huc, et claus inaptis interpretationibus, visi-
tur alia opinatio, quam videt Cl. Buius hist. Erid. lib. 1.
fol. 7. Statue campus Rhodius, in planitie Eridianis.
Eam præstat ipsiusmet auctoris exponere. Asperare non
dubitamus, inquit, Rhodiis campus, eam ex plantatione,
quas Verullas inter, et Eridanum calet, signanter an-
tem apud oppidi nostri, in quo plura superant
non perueniunt Rhodiis nominis monumenta. Primo
enim apparet quidem vix milliario, occidentem versus
collis, in quo regis Montarolo iniquis est stipite Louvi-
ensis membrum. Vicinus hunc cruditissimus Abavilleus
in parallelis montem Charoli vocat, quo fundamento
vix, ignoro et. Videtur ergo proliis Montarolo corrupte

corrupte nunc pronunciari pro monte Rhaidio. Idem de
alio colle Orientali dicimus, in quo vias alias notella in
ipsis Eridani finibus, quod ipse protulit olim Rhaidella,
unde subiecta planities campus Rhaidius dictus fuit.
Id confirmat et nomen viæ, quæ ad amicum arguejok
non procul ab hodiernis Eridani moenibus stetit, et hanc
propterea dicebatur, corruptum nomen veniens a fano
pro Rhaidio. Servatur adhuc stat, in ea glaciata rivi,
vetustum nomen, tametsi Nix in se Verulamiam
annis, ut loco quo dicimus, perditos delatos fuerit etc.
Memoratur in privilegio Ottonis Augusti, dato Nomine
Carolus illius anno 1199. (quod qui cupit integrum, ade-
at dissertationem nostram de s. Clerico, hinc annexam
per pag. 4.) Cuius quidam nomen Rhaidius inter
eo, quæ quidam Caesar Verulamii dedit Balesiae, hinc
verbis circa diplomate finem: locum quendam Qua-
drulam cum districtis armarum, et Cheloneo,
et aqua fodi et portum Colassii cum attingeretur,
usque ad Eltherum, ubi vetus Duria intrat in Padum,
et a Duria usque Rhaidium, et Rhaidia silva de Luca-
dio, et Rhaidum, sicut, et Casam Rhaidis, et Rhaidum
Palaplastam. Certum quidem tenemus plures in hoc
diplomate Anomumium error irreperire, ideoque nobis
suspicio est pro Rhaidio Rhaidium in autographo legi,
nisi forte tot seculorum decursus, iam vetas Rhaidis
nomen in Rhaidium convertisset. Hunc autem vicum
vicinum fuisse silvis Leodiciensibus, et Palaplastæ agro
nostro conspicuis, ipsa clamat litera. Cum igitur
locum adhuc corrupto nomine insignem, quod Eri-
dium iuxta Eusebium, prope Verulamiam iuxta Plutarchum,

Brachmann.
Augustinus.

in finibus provinciarum in qua incluta olim stabat Sollertia,
iuxta Claudianum, ^{etiam} item tenentem, sententiam nostram vero
inmillimam inducimus. Est enim sicut comunitatem
quae non scriptorum, et quidem retrogradiatione
itinerarii apud consecutionem, a percepta presidentia propter
alienam videtur, in tam praevalenti negotio hinc hic
scriptor sibi minimam adblatit. Interpretationis quae
offert, absona propter, et violenta; et si aliquid efficeret,
omnia verabula non interpretandi modo, propter ad
nam omnino alienos detorqueri. Diploma ethonij,
quod offert, eo loco est vitiatum, et corruptum. Auto-
graphum aut quod non, et in Archivio Civitatis ap-
preretur, habet: aque Padi a Porta Clavensis universis
signis aque ad Clavum, ubi vetus curia intrat in Padam,
et a plero aque in ellidine, et ellidinem libram de lo-
cio, et ellidinem libram, et libram Valerianam et libram. Sed
habetur in Diplomate Henrici p. Aprilis 1027, in quo
Diploma ethonij exhibetur, et confirmatur. et regum qui
supplicatur auctoritas Eusebii dicuntis, in quatuor signis
ad Ellidinem. Nam pertractantur quod ea potioris
re habet opinionis dictum in quatuor signis ad
Claudianum, nostrae sententiae tratum obest ut obest,
quod imo eam confirmat. Siquidem Augustinus Abbas,
Ellidinem inter, et Septem Fluvios, non multum
horum inter dispositos, isunt. Porro Abbas nostrae
tunc etiam legimus in Diplomate Henrici VI, dato 1027
diolani 50. Novembriis 1191, ibi: Confirmamus Eusebii
1. Eusebii et Ellidinem, Ellidinem, Greggiam, et Ellidinem
de Chorio, Ellidinem, Septem Fluvios, et Ellidinem laute-
monialium, Abbas; Gattenariam, Ellidinem non multum

ann. nris pertinentis, Arulam, Bonade, proniorum etc. Bonsardus
Quae adeo clara sunt, ut de campis Rhodij, eorumque Acquidunus
sita, nulla amplius supersit dubitatio. Ad edreditionem
nostrum regrediamur.

46. Ad Mercurii tumulum in aede S. Petri de Gattinaria, hoc
Epithaphium, incisum legitur:

Mercurius Arboriensis de Gattinaria, post multos
honoris, rarissimaeque dignitatum insignia, quae numma-
tum virtute, tum fide apud omnes seu Christianos
Principes promeruit; sedatis tandem suo consilio totius
Christianitatis tumultibus, firmatogue fortunatissimi Caroli
per Coronationis triumphum, Caesareo Sceptro, placida
in pace Insprach, naturae concedens, in Patriam repul-
sionem suscepit, suorumque paucis his monumentis labo-
rum, posteris adnotari. Vixit annos 63 Illustrissimi
Ducis Sabaudiae Consiliarius annos novem, totidem illa-
rum Burgundiae Praeses: annos duodecim Septemvae, et septi-
mum Caesaris Camerarius: postremo ad Cardinalatum
evehitus, Gattinariae, Valentiae, ^{et} Sartoranae Comes, Marchio
Novaguanis, Heros Montisperato, ac utriusque Siciliae, R.
Juni 1530. diem felix clausit extremum, qui vires pub-
licae, semperque negotiis operisq. extitit, moriens publicis pe-
dibus hic calcari statuit.

Ad laevam altaris erecta conspiciuntur statim illae:
morea Cordinalis, eique substrate leguntur hae Versus.

Quis sim, qui tegor hic humilis sub marmore fossae

Neque ipsis vitae discas peracta meae.

Sanguinis Arborii sum Mercurius, ab ipsis

Progenitus curis, legibus et studiis.

Primo meos vidit Sabaudia clara labores,

cum Princeps lateri insit adesse suo.

*Caesary
Mynster.*

Exine Burgundis Praeses, maioribus inde
Caesaris accita sum datus officiis,
Quidquid in Hispanis, quidquid Borcalibus actum,
Sive Stalis, nostro cura laboris erat.
Non aurum, nec vis potuit pervertere mentem,
Iura nec intactae fallere iustitiae.
Mec duce, per Ligurum perdocta Honoria caepit,
Minc Clemens Regni tradidit Imperium.
Reddita pax cunctis, optata ad foedera duxi
Franciscum, et Verutos, Ferrariaeque Ducem.
Minc pille ornatus, Caesar diademate cinctus,
Sumptuosus in Rhodas, Sindellosque viam.
Carolus hic Lutheri, dum degmata foeda coevert,
Tumque parvo in Turcas, protinus in ruinas.
Nec tamen ingratum Patriae sensere ruinas,
Lucis manus, ingentes, nostra reliquit opes.
Denique binis Deo Caecobia sacra dicavi.
Canonicis pro me solite rite ~~prope~~ preus.

Vixit annos 63. Mortuus in Imperiali die 6. Junii 1530.

47. uxorem habuit, ut diximus, et uictam ex Nobilissimae
Familiæ de Advocatis ex qua amicam suscepit filiam, illi-
xianus nomine, quam Alexandro de Liguana ex Dominij
Septimi baurinensi, in Matrimonium dedit, inde pro-
crevit Valentia Marchionis. Spendum Gattinariae, Georgio
Primoquinto Caesaris patris, testamento reliquit. Hic Geo-
rgius fuit etiam Marchio Moraviani, et Caroli V. Ma-
gus Sacer. Ab eo recta linea prosuunt Marchiones
Gattinarii. Moravianus eius pater patris, ipse pariter
doctus, pietate, et dignitate conspicuus, de quibus
mox.

48. Gabriel Arborius de Gattinaria Mercurii frater, canonicus regularis, vir probus et doctus. fuit quater Abbas generalis sui ordinis, obiit Mantuae anno 1547. et sepultus est in Ecclesia S. Bartholomaei.

49. Laurentius, alter Mercurii frater, fuit Administrator et Episcopatus Salernitani. obiit una annam 1566.

50. Plures alii eiusdem propaginis sui ad tempus floruerunt, Mercurii consanguineis. Inter Inter quos.

Guilielmus ordinis Cisterciensis S. Augustini, quem Rossotus in Syllobo appellat virum eruditione magnam, et Eloquio Eregium. fuit Episcopus Ciceroniensis, de Suffraganeus Episcopi Verulanus. De eo multa habetur in Chartis Episcopatus ab anno 1526. 1532. Quamvis scripsit, ut Rossotus, quae desiderantur.

61. Petrus, cuius extat Epitaphium sepulchrale, in Ecclesia S. Marti, huius Civitatis, ut sequitur.

Petro et Catharinae de Gattinaria, optimis Parentibus, Joannes Baptista, et Joannes Bartholomaeus filii promeruerunt et sibi posteris. Obiit Petrus anno 1496. etater 1500. fuit pater Paulini Petri Mercurii.

62. Joannes Bartholomaeus Petri filius, de quo novum super dedimus, quoniam hic Guicciardinus perjuram Mercurii patrem appellat, fuit natus qui consilii vir, et in rege doctissimus. Pro Carolo V. Plura illustria maxima cum laude obivit munera, praecipue Secretarius Regis, et Cancellarius Regni Aragonum, et Neapolim. Obiit 11. Novembris 1544, et sepultus est in Ecclesia S. Marti huius Civitatis, cum Epitaphio, quod adhuc legitur in eius sepulchro.

1544. 11. Novembris

Deo immortalis hic vivamus. Vocat hic Joannes Bartholomaeus

Joannes

Bartholomaeus *Arboreus* a *Gallina*, *S. V. P.* *conservatissimus*,
Caesareus *Senatus*, et *V. Triumph.* *qui* *una* *virtute*, et *M. G.* *ab*
relo V. *Augusto* *Regis* *cousili*, atque *Caesars* *Regum*
Chagoniae et *Chapoli* *creatus* est; cui *Blanca* *ferrea* *uxor*
dilectissima, *sibi* *inque* et *cari* *coniugis* *posteris* *M. G.*
25. *floruerunt* *praeterea* *Carolus* *Advocatus* *Verulensis* *ex* *Do-*
mini *cinati*; *Echeologus* *egregius*, et *Magister* *generalis*
perpetuus *Humiliatorum*; *Ludovicus* *de* *Verul* *ex* *no-*
bili *Agatia* *gente* *Augustiniana*, *Vicarius* *generalis* *Con-*
gregationis *Lombardiae*; et *alii* *plures*.

De Ecclesia Sancti Christophori.

24. *hic* *id* *tenues* *condita* *est*, *sen* *magnificentius* *instaurata*
ecclesia *S. Christophori* *in* *Urbe*. *Sei* *res* *est* *attig* *re-*
tenda. *Humiliatos* *inhabitare* *aliquando* *ecclesiam* *S. Ma-*
tini (*nunc* *amplius* *non* *extat*) *in* *gateseo*, et *Caenobium*
ibi *proximum*, *multa* *documenta* *testantur*. *Ibidem* *hic*
totus *territoris* *Venarius*, et *Monacoli*, *quae* *erant* *M. G. S. S.*
Locodensis *S. Januari*, *et* *collocavit* *Glirulphus* *Advoca-*
tus *Episcopus* *Verulensis* *circa* *annum* *1142*. *Eodem* *tem-*
pore *floruerunt* *Beata* *Brana*, et *Beatus* *Oricus*, *et* *alii*
Verulenses, *de* *quibus* *aliqua* *diximus* *in* *loco*; *quorum* *pu-*
er *fecit* *Monasterium*. *Sanctimonialium* *in* *eodem*
Regione, *alter* *vero*, *virorum* *Caenobium* *condidit* *quor-*
um *sanctitate* *fidem* *faciunt* *antiqua* *scriptalia*, et
Breviaria *Humiliatorum*. *Beatum* *Circum* *vitam* *pe-*
nitentiam *admodum* *deixit*, et *septem* *Quadragesimas*
aliqua *cibo* *transgisse*, *sola* *Eucharistia* *contentum* *post*

deut eius Epitaphium sepulchrale, talibus conceptum
versib:

*Benifacius
Agnesdorus.*

Hoc iacet in tomulo, felix corpus Orti,
Ordinis istius, vitam, qui duxit asertam.
Floribus hic uiris virtutum pulsit in orbe;
Annis nam septem, Quadragesimae intemporis radio,
Aspernavit usq, saturatus corpore coelesti
constitit; et tandem expirans, gaudia capit
Vitae perpetuae cum Sustis, dante Superno.
Exstant igitur Verballae praesula Tanto.

Hoc Epitaphium olim erat in Ecclesia S. Martini, pro-
positum sepulchro; inde postea una cum Sarcophago,
in quo conditi erant sacri corporis fideles, ad Ecclesiam S.
Christophori in Urbe, translatus est, ut mox dictum. Vir
super ipsius Epitaphio transcripti leguntur in Tabella
adiecta copulata, quae est in sacristia, et in qua prae
caeteris sacra signora.

53. Inuenti saculo 16° Humiliatio in Urbem conuenerunt,
ad Ecclesiam S. Christophori. Sed probant sequentia Epi-
thaphia, quae in eadem Ecclesia adhuc durant; ex qui-
bus constat una id tempus, eam conditam, seu innova-
tam suam ex authenticis documentis constat, iam an-
tiquioribus temporibus extitisse Ecclesiam S. Christophori
super a Nicolao de Conradis Lignanae, Humiliatum & Nicolino
Proposito.

Nicolino ex Conradis Lignanae, &

Huius Templi Antistite, et conditor,
Epitaphique de Religione Humiliatorum, merito,
Joannis Angelus Lignanus tumulus hunc
Et sibi posterisque suis, promendum curavit, anno MDLXXVI.

Confratres situm postquam fuisse multo post tempore, ab obitu etiam
Augustinus, hinc, liquet ex sequenti lapide.

Joannes Angelus ex Conradis Lignanæ,
Pater Arduæ Praepositi, et etiolini, huius
Templi Conditoris praeceptor, saulum hoc
D. Magdalenæ dicavit. MDLXXXII.

Sanctum. Sacra corpora D. B. Orti, et Brunæ apportant,
eque solenni pompa in choro, sarcophago inclusa re-
merant. Anno vero 1555. Patet Barnabita, renovatis chori
subsellis, et inde sustulerunt, et in sacristiam delata, ubi
etiamnum aservantur, regno in loco collocarunt. Id
docet Charta etrusci Collegii S. Christophori, in hac verba:

Beatissimi Orti Corporis, Beatæque Brunæ Cicerum
Verulanorum Corpora, et Suburbano S. Martini Templo, ubi
miraculis plurimis commantia caelo, eorum animas
vivere declararunt, in hanc S. Christophori Basilicam,
intero universo, et frequentissimo populo comitante,
solemni ritu, prout sanctos debet, ^{allata} et in marmoreo
sarcophago condita, postmodum mutatis choro subsellis
hæc sacella inclusa, religioso cultu hinc posuere M. S.
D. Cherubinus Gasatus Praepositus, et Jacobus Antonius No-
rat, atque Clemens Robertus, Presbyteri Regularis
Congregationis S. Pauli scottati, aliis Clericis collegia-
libus assistentibus, Illustri Domino Alexandro Githone, et
Magnifico Domino Avirno Salvio Senensi, et nobilitate
Domino Prospero Coroto et ovaricensi praesentibus, anno
Domini MDLXXXV. prid. et non. Martii, Sixti VI. Pon-
tificis Maximi primo, et Joann. Francisci Boultonis
Episcopi Verulanis Episcopatus XV.

Idem Patet Barnabita, qui anno 1555. introducti fuerunt

introduci fuerunt in Eccl^{iam} S. Petri de la Gerbe, ab Joanne ^{Petrus} Francisco Bonhoucio Episcopo Verulensi, in relictis translati
sunt ad Celsianam et Coenobium S. Christophori, anno ¹⁵³⁶ 1536, pulsi inde Humiliatenses, quorum institutum ^{recenter} suppressum fuerat. Ibi cum perseverant in antiquo ^{Augustinus} monasterii
enrolamento, quas membra diligunt, verbi et exem-
plo ad pie vivendum provocant, alunt, fovunt. Ex
dilectissimis proventibus, qui olim Humiliatorum erant, duas
Commendas Religionis S. Marcelli et Lazari, creta-
runt, una quae Venaria, altera quae Monacoli ap-
pellatur. Prima obnoxia est Collegio Barnabitarum
S. Christophori, pro annua praestatione librorum 1128.
monetae Piedmontanae; qui praeterea potentius Prio-
ratus S. Mariae de Regolano in suburbio, pro commu-
nem sustentatione apignato statim ab eorum intro-
ductione in Eccl^{iam} S. Petri de la Gerbe.

Petrus franciscus

Anno 1536.

Petrus Franciscus

1. Petrus Franciscus gerens Privilegiu Cardinalis Genari, de quo
supra, germanus frater, atque Joannis Stephani, Soma-
fati Cardinalium, et Augustini Episcoporum crepus,
ex resignatione Patris, ut dictum est, factusque Episcopus
Verulensis hoc anno 1536. die 20. Decembris, cum iam
esset Monasterii S. Stephani de Cittadella Verulensis
anno 1528. Abbas Commendatarius, et exprolatus Verulan-
dus.

Petrus Franciscus

- Reverendiss. Vir fuit plane insignis tum animi in-
genuitate, et litterarum scientia, tum magnanimi Principum
consuetudine, et amicitia, tum rerum gerendarum peritia.
2. Anno 1557 bellum in Sabaudia reerudit. Franci qui an-
no precedente, a Carolo Sabaudiae Duce repulsi, paulatim
per Alpes, non anno Duce Mediceo, imperatoribus, valli-
busque copiis, bello reparato, etiam primum frustra
tentaverunt, deinde obtinuerunt, aliquem locum subegerunt. Illos
Carolus Sabaudiae Dux iunctis armis cum imperatoribus
etione de Vasto, ^{armis} Francos inde nullo negotio revulit. Sed
novis cum Francisco Rege supervenientibus copiis, repe-
na, cum insensibilis oppidum omnia est. Seductus inde
ad tres mensis praeterea sunt.
3. Anno 1558. Paulus III. de re Christiana, cum imperii armis,
solimanus Turca inminuit, sollicitus, Carolum Augustum
et Franciscum. Reges compulit, ut etiam in Provincia
convenirent, de Pace actum. Eo igitur, licet aetate gravis,
contulit; sed Castellum quod deproserat, Carolo Sa-
baudiae Duce recusante, iactare non potuit. Pluribus
est ad incassum, ut Mediceis simul convenirent, et
colloquerentur. Sed unum obtinuit, ut invicem ad ^{decem} dies
nas prorogarentur, ea lege, quia militibus occupata uti-
vere posset. Quod minus grave, et circummodum
Carolo Duci Sabaudiae accidit. Nam Franci plura
occupaverat; reliquis vero, praecipue Venetis, etiam et
separatim, praesidia Hispana traxerunt, in quibus
quidem ne ea in Francorum manus caderent, reversi
autem quia Duci erat, quod etiam Castellum
contra convecta, Pontifici decerneret.
4. Anno 1559. Omnia quidem in Italia, pacatiora sunt.

peruenit, sed Virellij res in arto erant, Hispanij, et Chentoni-
um (sive) rapinij, et acerbis exactionibus, exagitantibus. In
hac praeparata, id solatio fuit quod Corny de Althemp, qui
postea Cardinalis a Pio IV. creatus fuit, Hispanorum,
et Chentonum Praefectus, militum licentiam, civitatis, et
pocnis tolerabiliorum, fuit. Alia ratio rerum non fuit
annis 1540. et 1541.

- B. Anno 1542. fractis induciis, iterum in subalpini bellum
tum est. Franci duce Chenebois, totam belli molem,
adversus Bannum direxerunt, oppidum, quod solum ex-
clausum tam Franci, tum Imperialibus, pro duce Carolo
stabat. Ibi diu machinis et bellis tormentis, omnia
experti ut oppidum expugnarent, tandem oppidanorum
virtute, eventualis copiae a duce Carolo in subsidium iun-
ctis, inde repulsi sunt. Non abiecti eventu, anno 1544.
Carolus Emmanuel invictissimus Rex, oppidum contra
Francorum, et Hispanorum ingentis copias, maxima cum
gloria totatus est. Hoc anno etiam a Sorsis, qui ingenti
agmine ab oriente advenerant, herbas, olera, et ponde,
quo ita erat, omnino depascentibus, magna lutea regionis-
bus, est illata vastatio. Ferunt, cum aera turmatim
elevarentur, solum duorum, et etiam trium miliarium
spatio, obscurasse et devincisse hyemae onus perierunt, fac-
tor terribis inde ex putrefactibus cadaveribus eant.
- B. Anno 1545. Bonnae Franci fauerat, Francisci Regis impati-
er, ingenti clapsa, Duce Adriano Barbarossa celeberrima
ta, Franci iniquo exercitu, duce Francino Borbonio, Ni-
ceam mari, terraque oppugnare instituerunt. Urbs post duo-
decim acerrimae oppugnationis dies, identibus honestis con-
ditionibus, praesidiis militibus, protuli sunt, et ex inde pro-
pugnari

Petrus Franciscus

quinquari cepit. Sed in eo Caroli Ducis, accuratiusque
ulterioribus copiis, cum Thomas Masenius et Carinianus, et
tro Gazino Venetis, una cum Superioribus, obsidio soluta
est, et Romanus Franciscus inde recedere sunt coacti. Fuit
Thomas egregius bello dux, multis expeditionibus, et prae-
fecturis, in Sabaudia, praecipue etiam Chaurinensis philite-
gis, insigniter clarus. De Gazino videbitur sermo infra.

Anno 1584. varia fortuna, in Sabaudia pugnatum est. Fran-
cisus Borbonius, Francorum Dux Supremus, frustra tenta
ta Eporedia, Carinianum obsedit. Illius quoque ducis
de Ely, et Ludovico Birago, cum non parva exercitus
parte, ut etiam Venetiam incideret, presentiumque
burnum, Palazolum, ^{et} Desanum, expugnavit; sed bri-
dino ignatus fuit. Et Carlesus subinde die 14. Aprilis,
ab Imperialibus impliciter pugnatum est. Franci victoria
usi, nullo prohibente usque ad portas Urbis populabantur
di exultantes, cum machinis, et tormentis bellicis qua-
tere sunt aggressi. Verum Caroli Ducis, qui praesens
adulat, prudentia, et spiritus hostium comatos elusit.
Auxilium *Francorum*, ut Francos victores intellexerunt, ex
eorum potestate sponte permiserunt. Sed accuratius
cum Superioribus Venetis, vi subacti sunt, et im-
pune rebellionis dignos fuerunt poenas, averso Castro,
eorumque direptis bonis, domibusque. Ex Superioribus
inter ceteros Hieronymus Casalis nobilis Bononiensis,
maiusque ipsi inanis, dum acriter pugnavit, in struem
cavit, globato plumbis periculis occubuit. Eius corpus
in Urbem delatum, honorificentissimo funere, in batho-
doli S. Eusebii ab ipso Petro Francino, tumulatum fuit,
cum Epitaphio, iuxta Petri Francisci Episcopi ad sepul-
crum

Sepulchrum inuiso, quod ~~notis~~ servavit Corbellinus, in hac Petrus Franciscus
verba. = est apud.

Hieronimus Equite Patritio, cum ingenio, lumina
dentia adolescente, Magni scilicet Andree de Casali equi-
tis, et Senatoris Bononiensis filio, in expugnatione chusita-
ni inter primos Caesares fortiter decertans, fato mortis
(proh dolor!) caeso; hospite Pientissimo Petrus Franciscus
Generis Episcopus Verulanus, modestissime posuit. Hicque
exuvias infelices, et arma fortia fixit. Vixit annos XVIII. Obi-
it V. Idus Julii MDCLIV.

8. Tum haec aguntur, adveniente Paulo III. Pontifice Maximo,
pax tandem Caesarum inter et Franciscum Regem com-
posita est. Una ex conditionibus fuit, ut Duci Sabaudiae
sua restituerentur. Est ipsi redditus Chivasso, Crematensis
vicinus, Sancta Agata, Sancto Germano, novemque alijs
parvi momenti locis, protis in sub protectione Imperatoris
et Regis permanserunt. Et sic nequidquam, clamante
Carolo Duce, ob armis disruptum est.

9. Anno 1542 tandem deo dante, die 13. mensis Decembris
inchoatum est Concilium Tridentinum, indictum iam
usque ab anno 1542, praesidentibus Cardinalibus de Monte,
et Sanctae Crucis, legatis a latere. Primae sessioni inter-
fuerunt Archiepiscopi quatuor, et Episcopi vigintiduo
tantum. Hoc eodem anno Paulus III. omnia privile-
gia, indulta, concessiones, donationes Ecclesiae Verulan-
ae factas, augeat confirmavit, Bulla quoniam ex archi-
vie nostro, hic datus.

" Paulus Episcopus servus servorum Dei, ad per-
petuam rei memoriam. Pastoralis officii cura nobis,
" curis licet imparibus, ex alto commissa, nos excitat,

Petrus Franciscus
et induit, et circa ^{suam} statuta singularium praesentium
Cathedralium Ecclesiarum, ac personarum in eis atque
eius famularum, solubriter dirigendum, operum studio
intendamus, ac eis quas propterea praecipere digno-
scuntur, ut firmiter persistant, cum a nobis petitis
nostrae approbationis robore, propensius impertiamur.
Sua pro parte dilectorum filiorum, modernorum
archidiaconi, et Praepositi Capituli, et Canonorum
Ecclesiae Verulensis s. Eboraci concessit, nobis unquam
exhibita petitio continebat, quod ~~ut~~ sicut alias sed. sc.
Innocentius II. et Calixtus II., ac Eugenius III., et
Adrianus IV., ac forsam alii Romani Pontifices pro-
decessores vestri, tunc et pro tempore existentes, etc.
archidiaconum, et Praepositum, singulosque Canonicos
dictae Ecclesiae, sub eorum et R. Sedis protectione,
concesserunt, et diversa privilegia, exemptiones, libertates,
et immunitates, eidem Ecclesiae concesserunt, et in
specie dictos Innocentius praedecessor statuerit,
ut quascunque proptiones, et quacunque bo-
na, quae eadem Ecclesia, tunc iuste et Cano-
nicis proponebat, et ex tunc in futurum consue-
re Pontificum, largitione Regum, et Principum, obla-
tione fidelium, seu aliis iustis modis, Deo pro-
petio, recipere propter, firma eidem Canonicis,
quocunque temporibus, et eidem Ecclesiae in
perpetuum, et illibata permanerent, eaque
ex tunc propriis expresserunt vocabulis, salvis
privilegiis Sanctae Romanae Ecclesiae, et pro
tempore existentis Episcopi Verulensis, Canonici
Reverentia; et successive piae memoriae Lucii Papa

Petrus Franciscus

11 Papa III. etiam praedecessor noster, ad exemplum eo-
11 rumdem Innocentii, Gelasii, Eugenii, et Adriani pra-
11 decessorum suorum, tunc et pro tempore existentis,
11 et helidaronum, Traipontum, et Canonicos eiusdem
11 Ecclesiae, sub eiusdem B. Petri, et nostra protectione
11 suscepit, ita quod pro tempore existens Episcopus Va-
11 cellensis, aut quavis alia persona, Capitulum eius-
11 dem Ecclesiae intrare, aut in eos, et pro temporore
11 itate Capitulum dictae Ecclesiae, iurisdictionem
11 aliquam contra privilegiorum huiusmodi, et consue-
11 tudinum quomodolibet observatarum temerem, pu-
11 se, vel alium, seu alios exercere, aut Beneficia Ec-
11 clesiastica in eadem Ecclesia consistentia, et per illius
11 Capitulum conferri solita, conferre, seu de illis pro-
11 videre, aut alijs in rebus, et bonis eorundem Ca-
11 pituli et Canoniorum, se immiscere auderet, vel
11 praesumeret, vicarius et quacunque possessione,
11 et quacunque bona, quae eadem Ecclesia tunc iuste,
11 et Canonice possidebat, aut in futurum, similibus
11 conceptione Pontificum, largitione Regum, et Principum,
11 Oblatione fidelium, seu alijs iustis modis, praestante
11 Domino, propter adquisita, firma eis, et eorum successo-
11 ribus, ac illibata permanerent, et in eis, haec propriis
11 duxerit exprimenda vocabula, Ecclesiam S. Germani
11 in Legiano cum Decimis, et pertinentiis suis, Eccle-
11 siam S. Stephani in Novacario cum Decimis et per-
11 tinentiis suis, Ecclesiam S. Mariae in Larisario cum
11 Decimis, et pertinentiis suis, Ecclesiam S. Salvatoris in Ca-
11 sali rubro cum Decimis, et pertinentiis suis, Ecclesiam
11 S. Salvatoris in Montemario cum Decimis et pertinentiis suis

Erasmus

„Eclesiam S. Martini in Decima cum Decimis et perti-
„nentijs suis, Eclesiam S. Nazarii in Quinto cum Deci-
„mis et pertinentijs suis, Eclesiam S. Ceciliæ in Carthia-
„na cum Decimis, et pertinentijs suis, Eclesiam Ban-
„tanae cum Decimis, et pertinentijs suis, scilicet sanctae
„Mariae infra Castum, S. Matthæi in Villa, et S. Georgii
„extra villam Eclesijs, Decimam Pavaroli, Decimas
„novatium de Carsano, Curiam Carsianam cum
„fundo, et omni integritate, ac districta suo, etiam
„omni iurisdictione tam Eclesiastica, quam seculari,
„Montemgalliani, Mianum, utrumque Montenasianum
„integritate, et districta suo, quartam partem Vive-
„roli, Eclesiam S. Christophori cum dimidia par-
„te curie Leneriae, Caractum, cum honore et
„districta, ac omni integritate, Portum Serri, Portum
„Pisæ, quo itaq; Bulgerum, Campalouum, dimi-
„diam Curiam Carthianæ, medietatem Bologniam
„honore, et districta totius villae, Sancius quod si-
„quis Beneficiatus in Ecclesia ipsa decederet, Benefi-
„cium ipsum ad Canonicos ipsius Ecclesiae commun-
„iter habitantes, cum integritate perveniret, personam
„tamen, quæ illud obtineret, Canonicis substituta,
„ac Sacrosanctæ Patrum auctoritatem sequens, sanc-
„verit, ut Ecclesiastica negotia, sine consensu com-
„munis fratrum, aut senioris partis consilio, ab
„Episcopo non tractarentur, et quod nullus aliter
„in eadem Ecclesia Canonicus ordinaretur, nec unquam
„libet Ecclesiastici officii administratio alium comite-
„retur; præcepit quoque, ut Beneficia quæ specia-
„liter a singulis haberi consueverunt, ad Commendam

Petrus Franciscus

11 communem usum; et utilitatem redigerentur, et com-
11 munitas haberetur; praeterea antiquas, et rationabiles
11 consuetudines ipsius Ecclesiae ratas manere iussit,
11 et etiam praescripsit inviolabiliter observari; sanc-
11 verit etiam quod si quis Parochianorum, ipsorum
11 Archidiaconi, Praepositi, et Canoniorum, in aliqua
11 alia Ecclesia separationem eligeret, canonici eiusdem
11 Archidiaconi, Praepositi, et Canonici, tam in his
11 rebus, quam ceteris, iustitia servantur, quam in aliis
11 sacrorum Canonum instituta, eis ex integro voluit
11 conservari; Deinde insuper tam eorum Potestatem,
11 quam ~~potestatem~~ in illis locis, in quibus, aliarum
11 terrarum decimas consueverunt accipere, quas a tunc qua-
11 draginta annis retro, incommuni et pacifice habuerant, non-
11 dem quoque usum sex librarum ignem Abbatis Ste-
11 phani eis tamdiu solvere, si confirmaverit; statu-
11 erit insuper, ut nullus de eorum Collegio, auctoritate sua,
11 communi eorum audent perturbare, et nulla Laica perso-
11 na decimas ab eis exigere, aliqua ratione praesumit;
11 et successive generali Synodo Basilienis, tunc praes-
11 entium Canoniorum, et Capituli supplicationibus
11 inclinata, omni libertate, gratia, immunitate, immu-
11 nitate, consuetudine laudabile, et praescripta decima,
11 censu, iura, bona, et privilegia, et indulta et Honoraria
11 Pontificum, per Apostolicas, vel alias quascunque litteras
11 si, et Ecclesiae praefatae concessas, et concessas, nec non
11 dotaciones, donationes, concessiones, libertates, et consuetudi-
11 nes laudabiles, exemptiones, et salvaguardias a secularium
11 exactionibus, a quibusvis Imperatoribus, Regibus, Principi-
11 bus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, et aliis Christianis fidelibus,

Papae Francisci.

„ et dictas bullas indultas, datas, et concessas, quarum
„ tenore haberi voluit pro expensis, eorum auctoritate con-
„ firmaverit, et renovaverit, prout plenius in ipsorum
„ Summariorum, et Litterarum Praedictarum continetur, et hanc
„ desuper conscriptis litteris, dicitur contineri; et hinc inde
„ cathedralium, et Praepositorum modernorum, necnon Canonici-
„ et Capitulum praefati expiant praescripta omnia et
„ singula, ut maiorem obtineant firmitatem, ac in-
„ cunctis veneratione, et observatione habeantur, nos-
„ trae approbationis munimine roborari. *¶* Quare
„ pro parte eorumdem cathedralium, et Praepositorum modernorum,
„ necnon Capituli, et Canonici ^{nostri} ~~huius~~ humi-
„ liter supplicationibus, et receptionibus, concessionibus, san-
„ ctionibus, decretis, et aliis praedictis, necnon consuetudi-
„ nibus, ac omnibus, et singulis statutis, et ordinationibus
„ eorumdem capituli, pro illorum substantia firmio-
„ ri, nostrae approbationis robore adire, aliasque in
„ praescriptis, oportune providere ~~dignaverimus~~ ^{dignaverimus} de beni-
„ gnitate Apostolica. Nos igitur, qui fidelium omni-
„ um, praesertim divinis obsequiis, in Cathedralibus Ec-
„ clesiis manipulatorum profuturi, quantum cum deo
„ propinquas, libenter intendimus, cathedralium, et
„ Praepositorum modernorum, ac Capitulum et Canonicos
„ praefatos, eorumque singulos a quibusvis excommuni-
„ cationis, suspensionis etc. huiusmodi supplicationibus
„ inclinatis, receptionibus, concessionibus, sanctionibus, decretis,
„ consuetudinibus, statutis, et ordinationibus huiusmodi, necnon
„ prout illa conservant, omnia et singula, in quibus-
„ vis litteris, et scripturis contenta, licita tamen et ho-
„ nestis, ac sacris Canonibus non contraria, quatenus

Petrus Franciscus

- 11 quatenus sicut in una, Apostolicam auctoritatem ex certa
11 scientia approbamus, et confirmamus, ac illis perpetuae
11 firmitatis robore adiciamus, eoque valida, et efficacia
11 existere, ipsosque Catholicos, et obsequium, et
11 Canonicos desuper molestari non prope intendimus
11 Reversimus, suppletis omnes et singulos iuris et facti
11 defectus, ^{per} forsam in illis interveherent. Quocirca
11 Venerabilibus fratribus nostris Archiepiscopo Mediolanensi,
11 et ~~Episcopo~~ ^{Legato} ~~Legationis~~, ac Casalensi Episcopo, per Aposto-
11 lica scripta mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut
11 unus eorum per se, vel alium, seu alios, praesentes
11 litteras, et in eis contenta quaecumque, ubi, et quando
11 expediens fuerit etc. sollemniter publicantes etc. faciant
11 auctoritate nostra etc. plenam effectum sortiri, ac
11 ab omnibus inviolabiliter observari etc. non obstantibus
11 etc. (sequatur derogatione in amplissima forma). Nulli
11 ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae
11 absolutivae, approbativae, confirmativae, adiectivae, de-
11 cretae, suppletivae, mandatae, et derogativae infringere etc.
11 Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignatio-
11 nem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apo-
11 stolorum eius, se noverit incursurum. Datum etc. Mon-
11 tisfalconis anno incarnationis dominicae MDLX. IV. Id.
11 Septembris, Pontificatus nostri anno XI."
10. Anno 1546. Italia pacem ubique habuit. Est in Germania
contra Caesarem, a Principibus Lutheranis, quorum duces
et insignes erant Joannes Fredericus Saxoniae dux, et Phi-
lippos Hassiae Landgravius, sacrum convitatum est bellum.
In eo Emmanuel Philibertus Pedemontis Princeps Caroli Sabaudiae
duis filius, adoleverat annorum 18. Quinctat artibus militibus

Prin. Franciscus

troumianum posuit, eo suscepto, ut Veteranus Dux inscri-
propt. etiam aulæ Caesarianæ æquini, et Ducum Episcopi-
tum turbine præfatus, tot tantæque edidit bellicæ fortis-
tudinis documenta, ut hostibus terrorem, suis admirationem
iniecisset.

11. Anno 1547. post octo usque annos exidit habitus, conciliatio-
ne ob ^{ibi} exortum litem, Bononiæ translatus est, ubi Episcopi-
us Dux celebratae sunt. Carolus Caesar ad Malber-
gum, insigni reata victoria, capitisque Duci Saxoniæ,
Duci Brunsvicensi, et Hostiae Langravio, bellum Ger-
manicum feliciter confecit. Maxime eruitur Ema-
nuel Philiberti virtus, qui et manu, et consilio, stre-
nuè militibus, providique suis optemur explevit potest.
Mortuus est hoc anno Franciscus primus Franciæ Rex,
succedente sibi filio Henrico II.

12. Eodem anno die 24. Januarii post iuramentum lites,
conceptionemque, inter est concordia inter Petrum Fran-
cescum Episcopum, et Capitulum, in qua Capitulum
salvum servatum ^{est} in manu iurisdictionis exercendæ,
Ecclesiæ administrandæ, necnon Beneficia quæ sunt
in Cathedrali conservandi, et sibi conservatoris pro libi-
tate eligendi.

13. Anno 1549. Philippus Hispaniæ Princeps Caroli augusti
filius, Patris imperii in Italiam venit. Eum Mediolan-
ni Carolus Dux Sabaudie, splendidissimo Verulorum
et aliorumque nobilium, necnon Prælatorum Comitatu
stipatus, convenit. Henricus II. Franciæ Rex, ipse præ-
siter amatus in subaspens, arces, et oppida huius regni
eius illustratum discedit. Sed paucos exaudierunt
dies, ut hostili gestu, in Franciam regressus est.

14. Anno 1550. die 7. februarii Paulo III. defuncto, die 10. octo-
bris anni praecedentis, subleto est Cardinalis Joannes
Morio Montis seu del Monte, dictus Julius III.

15. Anno 1551. infra Julii Pontificis summum est friden-
ti concilium generale, die 1. maii. Philippus Hispaniae
Princeps, qui anno 1548. hinc transiit, in Germaniam
ad Petrum Conspersat, hoc anno a Patre in Hispaniam
reversus, iterum Italiam pertransiit. Cum eo erat Gu-
manuel Philibertus, Piedmontis Princeps, filio comitis datus in
itinere ab Augusto Patre, Mediolanum primum, dein
de Verulam pervenit, ab Carolo Sabaudiae Duce am-
plexime accepto. Ibi paucis morati diebus, et facta ab
Carolo Patre, Gumanueli Philiberto ^{filio} abeundi facultate, ite-
runt in Hispaniam praesente sunt. Gumanuel Phil-
bertus Cardinale constitit, ut Maximilianum Boemiae
Regem, iterum Italiam in Germaniam, praesentem
operiretur, et quidem opportune admodum. Ne au-
tem per eos dies Leo X. Hispaniae clausis prospectus, mil-
libus armatis viribus eo ductis, imperatae urbem oc-
cupare decreverat. Gumanuel Philibertus de tanto periculo
civitatis sollicitus, se nunquam familiarem armat, et ob-
vios quosque, ut secum armati adversos hostes pro-
cedant impellit. Plures invenit virtute et exemplo per-
moti, sidem se adiungunt, et ad litas accedunt.
Sed X. militibus exponere coepit, sed ubi Gumanuel
Philibertus cum armatorum agmine, se ostendit, revo-
cat militibus, et re impetu inde vires abduxit. Paulo
post superavit Maximilianus, cum iam etiam cum
clauso, ut cum exiret, ad litas stant. Itaque com-
mune, et Gumanuel Philiberto secum apertum, secundo

Petrus Franciscus.

recto genuum delectus est. Superatis montibus, Elmadianis
us, Elmadianum, ut in Germaniam per Bridentinopoli-
perit, Emanuel Philibertus Verullus ut iterum Patrum
inviteret, profectus est; ibique quod hyemis reliquum
erat cum patre tradidit.

16. Anno 1552. inter Carolum et Henricum Franciae Re-
gem, iam ex multis partibus bellum eruperat. Sam-
bricius Francorum dux Salutis, Citerium, s. Germani-
um pluraque loca in Sabaudia occupaverat. Itaque
Emanuel Philibertus ea aestate in Sabaudia sibi man-
endum ratus, ut Bridentinopoli properas retineret, in-
ter ceteros Ferdinando Gonzaga Elmadianensis Ducis
administratore, equis, Brigida, et Salutis praefecit,
eosque ab Alenconensi obsidione depulit; et quia erat, ut
reliqua pariter ab Francis occupata, brevi in pos-
sessionem ditionum redigerentur, nisi Imperator par-
tem copiarum in Germaniam, ubi usque tunc ma-
gno in periculo erant, acciperet. Quare debili-
tatis exercitus foederati viros, Bridentinopoli Verullum,
Cusentinum, Carvum, et etiam exprobravit. E-
manuel Philibertus, ut se imparum hostibus equos-
vit, ne frustra tempus tereret, et tunc militum
exponeret, in Germaniam ad Carvum profectus est.

17. Eodem anno 1552. Petrus Franciscus Episcopus
ex Patribus Conventus Bridentini, eiusdem Conventus
decretis et consensu Episcopi in haereticas, nonnullas sanctiones
ad suae Ecclesiae reformationem, quas adhuc extant
Verullus misit. Quorum initium hoc est.

Petrus Franciscus Generis, Dei et Apostolicae
sedis gratia Episcopus Verullensis, et Conventus, omni-
busque

Petrus Franciscus

omnibus et singulis Ecclesiarum Rectoribus, Sacerdotibus,
et Clericis et aliis Christianis in Civitate et Diocesi
nostra Verulensi constitutis salutem in Domino, in quo
est omnium vera salus. Cum in euntibus Ecclesia-
rum praelatis, maxime Episcopis, earum gregis,
communi solentem, ac precipuam esse oportere
conspeximus, inter quos divina favente clementia,
sunt immixti, ad sponsam praeipue nostram
Verulensem Ecclesiam, cum omni populo, spiritibus
aliis illatissimis vicibus gubernandam, munus ad-
scriptum; et praeterea decernimus Patriam regredi, et
auctore Domino Synodum Civitatis, et Diocesis nostrae
congregare, ac in eo pro reformatione consuetudinum
disciplinarumque morum, in Clericos et Laicos salu-
riter providere, bonoque foveo; in rebus publicis
fidei occupatis, cogimus executionem. propositis,
et decerni nostri praedicti diffusi; tamen et ut
voluntates intus quantum absentia
notis licet, rebus gerendis aliquatenus formam dare,
reformationis, et decerni, praesenti parvo volumine,
conclusum, mature deinde habita consideratione, edi-
dimus, illaque observanda, quousque ex altissimi
benignitate conveniunt dictam Synodum congregare,
sub his tenoribus, ad vos transmittimus. Itaque Patres,
et Sacerdotes dilectissimi, postquam sic factum est,
ex auctoritatis, et laeto vultu suscipite, eorum-
que observationem, non solumus poenae, sed virtutis
amore, totis viribus imminuite, ne statim tempo-
ribus vestris, in Ecclesia publicata, ne quis ignorantia di-
splo, rectam vivendi normam deservendo, valeat quous-
modo

Petrus Franciscus.

"In eximio. Datum Eridante ultima febr. MDLII."

Decreta sunt numero 57, omnia topicissima et ad
morum, atque Ecclesiasticae disciplinae reformationem,
instaurationemque per quam utilia. Prae ceteris est
notata dignum Decretum ordine 52. quod sic habet.

"De praesumptibus se a iurisdictione nostra exim
plq. Quoniam ad notitiam nostram devenit,
quod nonnullae personae Ecclesiasticae, etiam Regni
laici de Civitate, et Diocesi nostra Verulensi, praesum
dentes se a nostra iurisdictione ordinaria exemptos, ac
deo licentiae vitam ducant, quod diversa delicta,
et excoꝝpꝝ impune in eis committere non erubescunt,
putantes huiusmodi eorum praesumptas ^{em} excoꝝpꝝ
tionis praetextu, debitas poenas evadere. Nos autem,
quia ex experientia cognovimus, quod sancta sedes
et apostolica exemptionis, et privilegia, quae in eis
concedit, ad bona peragenda, non ad mala impune
perpetrandum, elonganda, committendum per praesumpti
tionis nostrae generalis, praesentis, et pro tempore ex
sistentis, et contra huiusmodi praesumptum, tam
pro praeteritis, quam et committendis delictis, quae
in futurum committendis per eos vel eorum
gentilibet, inquirat, et procedat ad quascunque, vel
sine tam ordinaria auctoritate nostra, quam
nobis ex tot consiliariis, et sanctorum Patrum
decretis, et aliis, literis et apostolicis etiam in formam
brevis, consuevit, et demandata, repositaque culpa
bilis debite puniat, et castiget, super quibus om
nibus coniunctum, et divisum, viis nostras plene
committimus, et subdelegamus respective."

" subdelegamus respective. "

Petrus Franciscus

Carolus quoque Sabaudiae Dux, eadem Decreta observari,
publico Edicto praecipit. Petrus Franciscus Episcopus, deinceps
magno animi zelo, et ardore adlaboravit, ut Boni-
fici Tridentinis Decreta, executioni mandarentur; et Semi-
narium clericorum, primus omnium in Urbe institu-
it.

18. Anno 1553. die 10. Augusti Verullij diem extremum.
curis confectus obiit Carolus III. Sabaudiae Dux, natus
15. De eius morte haec habet Joannes Boussy
scriptor iocundus in vita Emmanuelis Philiberti: Carolus Bona-
muelis Philiberti Pater, Verullij enim erat, unusque distin-
ctum vitam in maximis curarum molestis, summaque
solicitudine traduxit, quo tempore propter virtutis, re-
rumque a filio gestarum formam, quae longe, latiusque
perire coeperat, ad maximam speciem, aliamque erexit,
in febrim incidit. Et diu iactatus, atque in digressi-
onibus, sibi mortem adire intelligens, aliquipino laur-
o animo tulit. Nihil enim quod ad picturam Chri-
stianam pertineret, omisit, versibus usque ad finem vitarum,
integris, laqueipino vero extremo spiritu perseveravit,
denique appellatus, ex in voce animum efflavit.
Eius corpus in Ecclesia Cathedrali S. Eusebii conditum
est. Translatum postea fuit ad Regiam Capitu-
larem Beati Amadii, ubi nunc iacet plumbeo locu-
lo marmoreo opaco, effigie ornato, et contexto circumdatus.
Estat in Archivio Civitatis Instrumentum iuramentum,
quo Verullenses fidem suam abstinxerunt Duci Bona-
mueli Philiberto, post Caroli decessum, praestite iuramen-
tis Renati de Chabaut, die 14. Augusti 1553. Ex quo
intelligimus mortem Caroli contigisse non die 13. sed 14. Augusti.

Petrus Franciscus.

19. Eodem anno 1553. die 18. Novembris, Franci intemperantiores,
et, nonnullorum Verulianorum invitato, qui Hispanorum
impotentem dominatum aegerire prebent, Verullos per
insidias occuparunt, atque in eam computro sac-
cinquilio Hispanorum, et Urbis Praefecto, veteris Ducum
Sotadonum thesauros in Manilia l. Onubii reconditos di-
signaverunt. Postidie Verullum cognito Gonzagum cum
exercitu adventare, eo specti Francos facto respiracione,
magisque edita eadem Urbe peremerunt. Huius rei
nuntius Henricus Gobba Carolensis Bruxellas ad Ema-
nuelum Philibertum pervenit die 30. Novembris. Fac-
tor accepto nuntio, ipse cum Emanoeli Philiberto in-
dicare voluit, Verullas, inquit, sunt verba Gonzagum
proditorum auxilium, atque eodem prope tempore
cupravimus. Gazas tuas vetustas iactura quidem facta
est, neque ea laeviss; sed viri magno animo omnia
sua in se posita ducunt, et casus huiusmodi verita-
te inspicere putant. Ad ea, Emanuel Philibertas, te salvo
atque involunt, Caesar, nil mihi molestum, adversum
que, serunda omnia, lacto, incunda. Verullas autem
non tam anxios doleo, quam gaudeo et vestigiis
euptis. Suda enim mihi bene occurrere libet, aspe-
rare, cetera, quae Galli notis vel opinantibus oc-
cuparunt, non dicatis in eorum potestate factum,
sed ad antiquum imperium, tuis viribus, auxiliumque,
breui tempore reditura. Extat in Archivio Civita-
tis Littera, data Bruxellis die 2. Januarii 1554. qua
Emanuel Philibertas Verullensibus se de Verullorum occupa-
tione purgantibus, respondit bono animo spectis, sibi
certum esse, nihil eos indigne perpetrasse, quinimo dis-
grat

Petrus Franciscus

dignos esse laude, quod pro viribus egissent, tum ut
innuente Gallis excluderent, tum ut inrupos in urbem
eirent.

20. Anno 1554. magni bellorum motus in subalpibus fue-
runt. Imperiales frustra tentato sanctae Agathae
oppido, quod a Francis tenebatur, atque, summa viam,
aliaque loca recuperaverunt quidem; sed Missacorum paucorum
Dux, ex adverso, Ejorcia, dedita illorum, et
postea etiam bagella protitus est; praeterea s. Agathae
oppidum firmiori, copiosiusque munivit praesidio,
ut Verulamii proximae urbi praeveneret,
agrosque Verulamii proprias circumdaret.

21. Anno 1555. die 29. Martii a vivis creptus est Julius III. cui
que natus est die 9. Aprilis Marcellus II. Vigintiannorum
diem Pontifex, qui die 25. Martii successorem habuit
Iohannem Petrum Borrojam Neapolitanum, dictum cardina-
lem Eustachium, qui Paulus IV. vocari voluit. Intellimus
Emanuel Philibertus, robis suis coniunx consultatus, quae-
sitis permissis, uno viae Comite, in Italiam venit. Mel-
diolanum primo se contulit, ubi cum Ferdinando Cole-
tano Albani Duce, de gravissimis negotiis, plura consul-
tationes habuit. Inde Verulamii perrexit, ibique dies tri-
ginta circiter commoratus, multa ad tutelam Urbis, ad
hostes reprimendos, ad populos in pacem continendos,
atque ad populos bene gubernandos, ac levandos oneri-
bus, sollicitissime providit. Neque ita constitutus, abique
mora Braxellas magnis itineribus regressus est.

22. Anno 1556. inducere quinquaginta annos pactae sunt facie-
inter, ut Henricum primum Regem, non diu duraturo.
Exinde Carolus Augustus rerum humanarum partem
14.

Petrus Francus.

peractus, raro exemplo, abbasque Aquis et Imperio, in his-
paniam privatus secessit, ubi in Monasterio S. Justidei
ipsa vitam transiecit, meditationibus, et pijs operibus in-
giter intentus. Eodem anno rex Henricus, rexipidi, et capi-
taneatus T. et Athae in agro Verulensi Dominus, ab Epi-
scopo Verulensi postulavit, ut Vicarium generalem in eo
Epipido constitueret, cum omnimoda potestate etiam
comprehendi Beneficia, si quum eius subditis, in rebus ip-
sos spectantibus, maximum haberent, ne Verulenses libere
alienam et iniuriam petere cogerentur. Bonum tunc
erat Petrus Francus Episcopus, cuius iniuriam, iniu-
smodi petitioni intussum non poterat. Itaque Hen-
ricus Vicario generali denunciari iubet, se ad manas-
terij quacunque bona Ecclesiastica reducturum, nisi ad
diem 14. Septembris sibi interspectum fuerit.

N.B. Anno 1553. Franci dux Bressaco, iterum ad exiguam
banum, magis se contulerunt copijs. Urbem situm,
et ubi ibi gesta proplere desinit bonas in iam cita-
ta vita. Beniamus Philiberto; ignem audiamus.
In Subalpina, ait, Bressaco Gallie exercitus Impera-
tor, copijs ad oppugnandum. Banum adduxit.
Oppidum: plano in loco, ad radicem tamen Alpium
positum est; et quoniam qua parte vergit ad occi-
dum solis, in latitudinem patens, orientem versus
extenuatur, atque in angustiam desinit, Banum
enim accepit. Praerat oppido Carolus Lancia, vir
magna fortitudine, atque egregia in duce solutus
fide, qui nulli loco desinit. Comparatis omnibus, qui
ad depulsionem opus erant, Oppidanis arma mun-
datis, et non solum pro gloria, vel pro ducis commodo,

Petrus Franciscus

commodo, sed etiam pro contingitis, et liberis, pro
aristis, et suis acerrime pugnantibus, saepe a modicis
gallos reputat. Nam clivibus ipsae ad mare
occurrunt, et modo tela viris, modo cibum, quo refra-
cantur subministrare, modo inter praedantes veni-
si, et saxa mare praecipitata, in subcantis de-
volvere. MD mare Brissac multis morum auxi-
is, cum de expugnatione desperaret, obsidione pre-
mere oppidanum coepit. Illi Sabaudorum veteri, et
benignus imperio apertis, contraque Gallorum inge-
niam horrentes, qui duri, atque acrius, quam a
se fieri properet, imperare videbantur, parati erant
omnia perpetere, ac potius cruciatum subire vo-
luntarium, quam officium deserere, vel pristinam
voluntatem immutare. Juvenis Claudio Petrarca
ab oppidanis, de oppidi periculo admonitus, ak-
riter ad subveniendum obsessis, Lectissima occurrit
manus, atque clavis hostibus, militum, et commu-
natum in oppidanum impulit. Qua re cognita,
Brissac obsidionem deseruit. Per id tempus
Binae, Gallique manente etiamnum inter eos fides,
magna contracta clape, Villamfrancom pri-
mo, deinde et Regem invitato conata aggrispimus.
Id. Eodem anno 1557 die 10. Augusti ultoris ab Bina-
mule Philiberto Sabaudiae duci, summo Hispaniarum
copiarum Imperatore, de Gallis relata est victoria, ad
J. Quintinum, in qua Francica res penitus corruit.
Paulus IV. ut bellantis Reges ad pacem adduceret, car-
dinalium Privaticorum in Franciam ad Henricum, et
Carolum Cardinalem Carisum in Belgium ad Philippum,

Petrus Franciscus.

Legatos direxit. Huic postremo Petrus Franciscus Episcopus
Vercellensis rerum gerendarum peritissimum consi-
lium adiunxit.

25. Anno 1559. die 21. Septembris, sancte obiit in Mona-
stio suae solitudinis Carolus V., cum morte proximam
sibi adhuc vivente, insperantique, exequialia fieri ius-
sisset; Princeps non tam gesto, quam obiato superio
memorabilis. Per id tempus sub auspiciis Euanuisti Phi-
lipi, iterum cum Gallis, quibus iugis est illata
clavis, ad Grovelingam feliciter praegratum est. Atque
hic inter duos summos Reges, bellorum finis fuit.

26. Anno 1559. de pace acturi convenerunt, pro Regis
tholico Ferdinandas Colonus Abbas dux, et Antonius Pe-
rennotus Attubatusium Episcopus: pro Henrico Francorum
Rege Cardinalis Lotharingus, et Memorantius: et pro Euan-
uisti Philiberto Chronus Langusius Vercellensis Hominum
comes, vir eximie eruditus, et dexteritatis, qui postea
maius Sabaudiae cancellarius creatus est, Joannes Fran-
cisus Oranus Astensis Praeses, et Berquidus praefatus
factus. Quibus hinc inde disceptatis, tandem pax
firmata est die 3. Aprilis inter sub conditionibus,
quarum summa, quantum ad institutum nostrum
pertinet, haec est; ut Margaritha Henrici Regis soror,
Euanuisti Philiberto nubere: ut omnia quae fuerant
ante bellum occupata, suis dominis redderetur: et
quae in principibus Euanuisti Philiberti in civitatem Trans-
alpinae, et Sympliciae ditionis possessionem redire
graretur sub hac tamen restrictione: ut Francus
Basilinam, Puerolinam, Chierum, Glanum, et Villan-
vicum Astensem retineret quoadque de civitatibus

Petrus Franciscus

de citra Urbe, Brizia et basianorum, nonnullique alij
oppidij, et ditioribus, quas ad se Francus pertinere af-
ferebat, his Sabaudis addidit fort, et interea Hispani-
cis Venetas, et Hastam habere, praesidia inde duc-
turos, cum Francus ea oppida dimisisset. Haec pax
accidit toto Orbi gratissima, sed perniciosa Franci,
cum per eam 194. Urbes, aut oppida reddiderint, ut
urbem unam, et oppida duo reciperent. Emanuel Phi-
lippos statim Ethonem Langusum cum litteris
ad Regem, et ad Margaritam sponsam, Parisios Lega-
tum misit. Ethonem benignissime exceptus, paulo post
iniquibus muneribus auctus, unctus est cum muneribus,
quibus Emanuel Philippos pluribus invitabatur, ut quon-
dam in Franciam pergeret. Itaque Emanuel
Philippos, latus autem iniquibus ~~receptis~~, genere clas-
sibus, inter quos fuerant Philippus et Claudius Sabaudi
patres, unus Dacensis, alter Pincalerii Comes, Beran-
dinus Sabaudus Sabani Comes, et ipse Ethonem Langusum
opulentibus, et splendidissimis indutus vestibus, Lutetiam
Parisiorum profectus est. Eo iam peruenit Ferdinandus
Catalanus Abbas Rex, qui Elisabetham Regis
filiam Philippo Regi desponsam, in Hispaniam per-
duceret. Maximo, illiusque utriusque apparatu,
utriusque Principis nuptiae celebratae sunt. Ad
augendam celebritatem, etiam hostitudo, quibus Hen-
ricus Rex, maxime delectabatur, regia magnificentia, a-
dornata sunt. In eis dum Rex se bellatorem optinuum,
et robustissimum, pluribus ostendit experimentis, et aduersi
equitis hostem certando perstringit, ignis hastae fragmento
inde refixo, in capite fataliter ictus, post dies undecim expiravit.

Actus Francus

Eidem accepit Francus II. eius filius, a quo nihil de jure
eius patris conditionibus immutatum est. Hinc Emanuel Phil-
bertus Ditionis ~~subalpina~~ ^{sub} ~~et~~ ^{sub} alpina libere dominare
sunt, iis tantum. oppidis exceptis, quorum retentio
iuxta pacta, franco debetatur. Amicus Valpergiae Ma-
ximi comes, subalpinas Provincias restitutionem nomine
Emanuelis Philiberti accepit. Hoc eodem anno 1559. die
18. Augusti obiit Carolus IV. eidemque subiectus est Soma-
nus archiepiscopus cardinalis Medicius Mediolanensis die 25.
Decembris, obiit Pius IV.

27. Anno 1560. fuisse publicae venerationi expositam in Pla-
tia ecclesia. Verulamiam Sanctissimum Indignum, ter-
tium de visu Canonias hauserunt Baptista Elodius
in hist. Elst. ad hunc annum fuisse verbi: 1560. su-
mostrato il St. Sudario nella pubblica piazza sopra
il pontile di Messer Nicola Terracalle, della sua casa,
lanciata poi alla compagnia di Santo e Nicola, ed iole
vidi e me ne ricordo. Scribit insuper ad annum 1554,
quod Antonius Costa Canonius S. Gesebii, pro tempore
galli thesauros Ducatus in Basilica S. Gesebii existens,
derogaret, ipse claus Capellam S. Sudarii, abbatem,
et secum asportatum ab eorum manibus liberam
servavit. Deum in Instrumento Sacramenti fidelit-
atis praestiti bene aucti Philiberto, post mortem Patris
diei 17. Augusti 1554, de quo supra, legitur praedictum
instrumentum eundem fuisse in Chiesa S. Gesebii,
Prima portam Capellae, in qua nunc residet heri-
tissimum Sudarium. Ex quibus testimoniis liquet
constat, hoc Sacratissimum Signum, quod anno 1452. Dux
Jobandus fuit dono datum, quodque olim Chawberii, nunc

Petrus Franciscus.

nam antea Augusta Eaurinorum, in magnitudine
sua capella Regia, pie apervata, aliquando Verulles
ipse. Quo tempore, quare occasione hac translatus
sit, et inde Augustam Eaurinorum translatus relatus,
pro certo definire non possumus, nullis suppetentibus
documentis. Non minus tamen abnormis, qui dixe-
rit Carolum III. Chamberis, et a Sabaudia a Franciis
ejectum, sacrum Sindonem, ne in eorum manus
incidere, semper Verulles taliter: Emanuelis vero Phi-
libertum, dum relictis Verulles sedem Regiam Eauri-
nam translavit, eo quoque illam transportavit. Hoc
anno 1560. mense Januarii Petrus Franciscus Guingay
a Pio IV. datus est etiam apostolicus ad Verulam
Nepublicam, et mense Martio, eo se translavit huius-
modi manus obituras.

28. Eodem anno 1560. Emanuel Philibertus, princeps Neivianus,
deinde Verulles anno exeunte venit, cum Margaritha Bo-
re, omnium Civium summa laetitia, postquam re-
clamationibus exoptas. Ibi cum conveniunt, et tota Italia
cuiusque Viri, omniumque Principum Legati, plerum-
que adventum, pristinasque ditiones receptas gratulari.
Ver id tempus, decessit Lutetiae Parisiorum Franciscus
II. Franciae Rex, cuique successit Carolus IX. eius pater.

29. Anno 1561. Emanuel Philibertus Verulles cum esset, Geo-
gium Costam Crinitatis Comitem, contra Augro-
niam qui labe Calviniana infecta, et perdere cum Helvetiis
haereticis pacto, magnis excitatis motibus, ad rebellio-
nem spectabant, cum exercitu misit. Postea Augro-
niam, Verulles ad Emanuelis Philiberti clementiam con-
fugerunt, a quo pollicente se in posterum mandata factas,

Petrus Franciscus.

Atque sibi ignoscitur impetrarunt. Per id tempus, Vnusque
publicae sunt orationis invitae, supplicationesque, pro
a Deo obtinenda facunditate, de qua dubitabatur,
Margaritha Truipae. Præus Deus iudicavit. Paulo post
manifesta signa graviditatis apparuerunt; et anno re-
quente id. 12. Januarii, in lucem felicitate Nuptus
citus est Carolus Emanuel, qui postea rebus præden-
gatis tantus evasit, ut iure, meritoque, Magni nomen
sit adeptus. Pius IV. cum Cardinalibus in pleno Consisto-
rio nunciis: Elisabet, inquit, perperit (erat enim Margari-
tha, iam aetate matura.) et qui notus est, filius orato-
rius est. Verulis exinde publice, privataeque Deo gratias
sunt actae. Civis lætitiarum, festorum quoque plauribus,
crebris tota urbe ignibus, luminibusque nocte obliqua
accensis, testate sunt. Hoc anno et die 20. Februarii
Petrus Franciscus Episcopus, in amplissimum sanctae
Romanae Ecclesiae Cardinalium Collegium adlectus est,
eique tributus p. titulus S. Caesaris in Palatio, postea
S. Equitii in agone, vicum S. Anastasiae.

30. Anno 1562. Carolus IX. Franciae Rex, gravibus anno
precedenti frustra Lugduni ab Legatis discrepatum erat
de Civica Urbe, eiusque ditione, de Brixia Sebastianus-
rum, aliorum oppidiorum, pertinerent ne ad Franciae
Regem, an potius, ad Sabaudiae Ducem, tunc ne alio benivolentis
Philiberto, cuius in cetero ore, et societate turbulentissimis illis
temporibus, contra rebelles plurimum iniugebat, iniuriam et
indignationem incursaret, Mauricium, Pherrum, et Villamorem
obtinere, et Cleveriam quae adhuc iuxta pacem contri-
buerat, protinus addi cepit, retentis tamen Pinerolio et Savoi-
liano. Verulis inde Praevia Hispania deducta sunt, Castor
pido

Petrus Franciscus

est eximio sanctae aetatis impio sicut. Porro cum
Philibertus Augustus Caesarum. Idem, et dominum suum
constituit, eoque ex Germanico Senatum, et ex Illustre
Academiae bonarum artium, et disciplinarum trans-
tulit. Hoc anno rescriptum est videlicet in
Concilium generale, Magno Christianitatis bono. Et Pe-
trus Franciscus Episcopus Eclesiam Verulanam, Guidoni
generico fratris filio assignavit.

31. Petrus Franciscus die 12. Novembris 1568.
cum prius interfuisset Concilio Papalibus, quibus dia-
cretus est, et sepultus habuit in templo S. Mariae
Maioris, decoratum a Cardinali Guidone eius nepote, Ma-
more Sarcophago, statua, et hac inscriptione.

D. O. M.

Petro Francisco Generico Tit. S. Anastasiae S.R.E. Prae-
sbyter Cardinalis Joannis Stephani Bononiensis, et
Donatii Tortacensis Cardinalium ex fratre nepotum
Philiberti Spondianensis Cardinalis fratris, Guido Cardi-
nalis Verulanensis Patris optimi, atque optimi de com-
rito. posuit. Visit. ann. 54. Obiit anno salutis

MDCXVI. prid. Id. Novembris

32. Petro Francisco sicut plures floruerunt, virtute, et dignita-
tibus insignes. Inter eos sunt Petrus Franciscus Episcopus
Augustae Praetoriae, multiplex conditione clarus, et eius
frater, ipse quoque nomine Petrus, arte militum et rebus
gestis illustis. Utriusque mentionem facit sequens
Epitaphium, quod legitur in Ecclesia Parochiali S. Laure-
ntii.

Viator ne sis cursus, oculos admove, hoc marmore
claudite allagis Franciscus, et Equus Auratus, rei

Petrus Ferrerius

1)

militarij peritissimus vir, Petrus Ferrerius, qui
pro Caesare, et Principe mo Maximiliano semper
se gessit, cum in Nova Urbe contra
Claudio Montanum Clapum, tum in Germania
contra Saxones, et in Britannia contra Gallos,
Postea Verullarum Urbis praefectus, dum en-
sit Gallos post Eporediam expugnata in
has partes invectus ut videret, Maximum
accursit, ibi in mandibulis accepto gravissimo
vulnere, paucos post dies perit, relicta
Clagatena uxore gravidissima, cum unico
filio Carolo, Petrus quoque Augustae Praetoriae
Reverendissimo Episcopo eius fratre. obiit p. Januarij
aunos natu XLVI. MDLV.

33. Philibertus Ferrerius. Conventus Stephani ac Boniparii fidei-
tatem ex patris nepos, Abbas S. Benigni Pruturien-
sis, S. Michaelis de Clava, S. Stephani Eporediensis ac
Episcopus Eporediensis, vir doctus et prudentia clarus,
plura munia pro Apostolica sede, laudabiliter obiit,
et praecipua legationem apud Carolum Sabaudiae
Regem, tunc Verullis commendatum. Anno 1549. a
Paulo III. factus est Cardinalis tit S. Vitalis Vestinae.
sed eodem anno a vivis exiit

34. Philibertus alter Ferrerius, superioris Philiberti ex fratre
nepos, Abbas Commendatarius Monasteriorum S. Stephani
de Pithadella Verubensi, et S. Michaelis de Clava, circa
annum 1550.

35. Sebastianus Ferrerius Philiberti primi Medici Marchionis
filius, Abbas Monasterii Pruturienis, S. Stephani Eporediensis,
ac Episcopus Eporediensis anno 1551.

- Petrus Franciscus
36. Gaspar de Capris Para Verullij obivit munus jelo
Carolo III. Sabaudiae Duce, nempe illaq[ue] Elemosinarii, et
Camerarii Supremi ordinis SS. annuatim. fuit etiam
Commendatarius Monasterii S. Petri de Malagio extra,
et prope Verullij. Eundem Monasterii aedes, et Ecle-
siam, pre ob bellorum motos, a fundamentis diru-
ta, restauravit, etque introduxit sex Religiosos Congre-
gationis Valli Umbrosae, eor[um] attributis redditib[us], anno
1547. Anno 1549. Creatus fuit Episcopus Astrunus.
Anno 1560. ab Emmanuele Philiberto legatus ad Pium II.
Pontificem Maximum missus est. Hospitali Peregrino-
rum S. Jacobi Capuanae de Strata, cuius erat com-
mendatarius, prope pauperum peregrinorum, renunti-
avit; quod deinde a Paulo II. mutum fuit Hospitali
Majori, seu S. Andreae. Decepit Verullij.
37. Thesens Rasper nobilis Verullensis S. Philippic[us]i
sordis, eique in fundatione Congregationis orator aditus,
sanctitate, et humilitate illustis. Para Ecclesiae S. Eusebii
donaria dedit. Interea adhuc superest est Galia aurea
affabre elaborata. Decepit Romae circa annum 1562.
38. Joannes Franciscus Belvisius iuris utriusque doctor
consultissimus, fuit Petri Francisci Episcopi Verullensis,
advocatus, et assessor. Multa scripsit de controversiis, quae
tunc Episcoporum inter, et Consistorium Verullense ferebant.
Ex hac familia floruit Eusebii Belvisii, maior Ecclesiae
Collegiat[us] S. Agathae, qui anno 1538. erat Magister
domus Petri Gazini Verullensis, Episcopi Augustani, de quo
supra. Familiae de Belvisio sepulcrum adhuc visitur
in Ecclesia Carmelitarum huius civitatis, cum
inscriptione.

Petrus Graunius.

D. O. M.

Seputum familie de Helvisio
MDLXXIV.

Decepsit Soranus Graunius anno 1558, sepultusque
est in eadem Ecclesia Carmelitatum, addito Epitaphio:

Hoc in Sarcophago conditum est
et consuetudine Sepulchrum Bonum Graun-
ius Helvisius, Juris utriusque con-
sultissimus, quem licet innumeris in
dissolvendis causarum nodosis aspec-
tibus, laboris vincere non potuerint,
mors tamen invia oppressit anno
a partu Virginis MDLXXIV. VII. Kal.
Septembris.

Habuit filium Bonum Stephanum de quo infra.
39. Sebastianus Cagnolus Nobilis Venetensis, doctus
na, et eruditione rebus, edidit nonnulla Consilia
legalia. In Ecclesia illiusdem ^{de} Observantia Illu-
riae de Bethus extra muros, legitur eius Epitaphium
sepulchrale, ut sequitur.

Cura Sebastiani Cagnoli hic strata quiescent,
Quo novit quidquid utraque iura docent.
O dolor, o Patriae, o nostrae iactura perirens!
En cives flendum est; Urbs viduata iacet.

40. Hieronymus Cagnolus Superioris Sebastiani, et Graunii
Alciatus filius, omnium huius aetatis legistarum celeberrimus,
in Supremo Piedemontano Senatu Senator, et in
Laurinensi Academia publicus Juris lector, deinde Patro-

eodem munere ~~et maxima~~ ^{cum} laude perfunctus est. Clara
didit operacula sui ingenui monumenta, de quibus videnda
Pugnioli, Georgij Draudij, Saxobij Philippus Blomari-
nus in suo Gymnasio Patavino, et Rossotij in Syllobo
fol. 262. et 263. - Obiit Patavii anno 1551. die prima
februarii. Enumeratum habet in Calesia s. franciscanum
Epitaphio

Hieronymus Cagnolo Veracellensi,
Viro optimo et in Sanis Græcis Litteris peritissimo
litterarum inter nostrae aetatis hominum primis;
litterarum eminentissimo; et propterea
et propterea Cassini primarii; deinde Patavii,
maiori stipendio, quam quisquam alius
atque sus Græce magnam laudem, et premissam indignitatem
atque omnium administrationem
Professo.

Viro optimo et in Suis Civis suavia

Lutetia, amicis, amicis, amicis; et propterea

maiori stipendio, quam quatuor alius

atque omnium administratione

Professo.

Nobili genere

Mastipimi Dunif Sabaudiae munere,

gibi semua orga dalam Potam prietati,

hoc monumentum perierunt.

Vixit annos LIX. obiit Kal. Febuarii MDLII.

De eo, inter cetera, haec habet ^lconclusionis sign.

lib: 2: 154th 1st. ^{asmi} Sauv. Gagnat Vernellus, qui in variis

Staline huncuani docuerat, plurimū isā scriptis claris,

a Scientia Vincto in vitabatur floruit 800. 1st anno 1847

1549. ~~1548~~ 7. Octobris, auctum est stipendium baguato ad

florescunt mille 1590. item de sententia milde. additio =

præterea fuisse cum statum et memoria, quam
hodie quoque sit a sapientibus futuris saluari.

Petrus Franciscus

41. ^{alter} Sebastianus Cagnolus ^{alter} sacerdos, et suus uir
qui doctor, pietate, doctrina, morum integritate, et
dextra cunctis. fuit anno 1550. Vicarius Generalis
Petro Francisci Episcopi Verulanus.

De Hieronymo Zalletto.

42. Ne aliquis nobis succumat, quod Hieronymum Zalletum
hominem Eridinensem, inter Verulanorum locum, quare
practum est, nonnulla de Eridini origine, et
conditione breuiter disserere.

Eridinam, quae illud ipsum, quod in Itinerario
Antonini, et in Itinerario Hieronymi, Nigomagus
appellatur, ~~reality~~ ~~contendit~~ ~~St. Jeron.~~ in Disser-
tione de Eridini antiquo nomine, praefixa historia
Eridinensi fol. 51. citat quos rursus quoniam spon-
dit, sunt omnes recentissimi, nempe Betti, Clau-
dii &c. cum de Castro nullus ex antiquis Nigomagus
ad rem, sed in Regione transpadana meminerit.
supponere putat antiqua itinera, mox nunti-
at in quibus iter Eridino Naurinum, ita describit:
Civitas Eridina ellutatio Duris. ellutatio Lumbis. ellutatio
ad Cotia. ellutatio ad media. ellutatio Nigomagus. ellu-
tio Costae. ellutatio Quadratis. ellutatio ad Decimum.
vita Eridini. Quod iter transpadanum, Stogium
Romanorum uoce, qui Regionem nostram, transpadanum
uocant, est quintum. Est id perueniat, plura regit
suo ritorio conueniunt, nempe Costae, Fontana
Quadratis Soluggium ope, et Decimum super

blavasiensis inter et septimanum; cum de cetero bestia
 aptius dixerit Montestianum esse, Quadrata Quadratum
 decimum vero minus inquit, et absque ullo proprio
 dante locatur inter blavasiensem et septimanum, etiam
 adhuc nomen retinet, et in Cispadana Regione, si-
 cut et reliqua duo, inest. Præterea scribit ex Vegetio,
 quod militare iter de mansione in mansione,
 viginti millia passuum habeat, quæ huius quinque
 consue populi. Idem vero ex Strabonis supra relatis
 constat præterea ex insigni doctrina, militaria an-
 tiqua nostri contractiora fuisse, ita ut viginti quin-
 quæ hodiernæ, prout sunt in usum, hæc subalpina
 in Regione, æquivalent antiquis quadraginta et unis.
 Constat denique, quod Lucellam, ducto itinere per
 Cottiam (Cotto) Fridino distat viginti duorum milliari-
 bus ad minus, quæ Verulanæ citatiore cursu, sex quin-
 quæ huius consuecit. Certum est itaque, quod Rigo-
 magis alibi querendus est.

145. Duo adhuc habet, quæ sunt utriusque falsæ. Primum
 est (fol. 1.) Fridinum nempe in Monteferrato esse; 2.
 (fol. 16.) pariter mentionibus Monteferrato usque ad
 annum 1040. Et tamen certum est, quod et per Veru-
 lanam, olim non ad Fridinum iterum duxerat, qui
 est ad artis ianuum, sed ad eturionum usque traiecit
 Padum, quod quidem milliariis ab urbe distat,
 protendebatur. Si dicimus ex Diplomate predicti
 primi Imperatoris, favore Caroli Episcopi Savoniar-
 is, quod ipsemet Præfatus ex Ughellio refert in diplo-
 matis de S. Cylerio fol. 12. his verbis inquitur:
 Datum in territorio Verulanæ, apud Castellum etur-
 ionum, supradicti anfractus vallum fuisse
 Murum, Lucellam inter, et Padum: Constat
 præterea

Petrus Franciscus

VII. Kal. Feb. anno MCLIX. Quinimo Bridinum
ad agrum Verulanum spectare, ipse pariter expre-
ssum fol. p. hist. bid., ubi ager de alibi pugna
qua a Gais Mario Console Romano in agro Verulano
prostrati sunt Cymbri, cum gestum aperit in pla-
nitie Bridinensi, at nunc vidimus. Verum quidem
est ^{non} Bridinum duntaxat, sed et Villanovanum
reliquis pagis, et oppidis iuxta Padum, Verulas
versos, et Casale S. Bruni, et Amunianum, Italia
trans Padum, a saeculo III. praeipue Illorionibus
Montisferati, imo et aliquando Verulas ipsos,
non ideo tamen quis dixerit Bridinum,
Villanovanum, qual est Colonia Verulanum,
Verulas etc. in Montisferato vitas esse.

4ta. Improbabile pons est, Bridinum subiectum supra
Montisferati Illorionibus usque ad annum 904. Ita
nullibi, sive in archivis, sive apud scriptores
usque ad hunc annum 904. Bridini nomen occur-
rit: Ipse ^{nullum} ~~documentum~~ ^{nullum} ~~scriptor~~
testimonium proferat, quod ab Bridini nomen
exhibeat ante annum 1044. Prima Bridini men-
tio occurrit in Diplomate L. Henrici Imperatoris,
quod recitat fol. 18. et 19, dato prore Coenobii
practuariensis men his notis: Datum anno Dni
Incarnationis MCLIV. Indictione XL. et anno Domi-
ni Henrici Imperatoris Augusti Regis. XL.; quod
tamen suspicioni falsi non caret. Etiam ut illu-
am, quod in eo desideratur ^{veritas} longi datae, diu et
minus; illud praecipue arguit, quod notetur
annus 14. Henrici Imperatoris Augusti Regis. Etiam

Neque hic certissime non erat duodecimus Imperii
 annus, quia Henricus, Imperator renuntiatus fuit
 dimittens die 14. vel 24. februarii huius anni
 1014. neque est annus aliqui, quia is tunc erat
 non duodecimus, sed decimus tertius. Itaque cum
 retineatur Imperii annus, qui in Imperialibus Diplo-
 matibus semper signari consuevit, et simul forte
 notetur annus aliqui, ingens evanescit suspicio di-
 ploma adfictum esse. Suspicionem auget Cassa-
 ri titulus Henrico applicatus, ibi: signum Domini
Henrici Imperatoris Caesaris, etque investituram
peratores Augusti; qui nullibi, quod nunc, in antiquis
 Imperialibus Diplomatabus legitur. Quidquid
 sit de legitimitate documenti, quod dubio procul
 est valde suspectum; non est adeo certum, quod ibi
 sermo sit de bridino. Neque bridinum collocatur
 inter oppida, et territoria iuxta muros civitatis
 Tronensis. Hinc fortassis est error in nomine, et
 indotto quopiam ammannensi, tenere vel inveto,
 vel corrogito. Id alterius modo Diploma Ottonis
 III. p. 114. 999. et aliud Conradus Caesaris p. 115.
 1024. quae habentur in Archivio nostro, quibus
 quae Imperatores isti donant Ecclesiae Verullesensi,
 seu S. Michaeli de Ludio, totam pertinentiam
a Monte Regis usque ad agrum ripam, sicut
currit amporium usque ad solarium arum, et
que ad spatium Chinorum, et sicut est balis S.
ellariae a Ponte, et stara currit subter Brothum
vetus et alteram usque Gardinam et usque Bloniam
Sicam. Haec loca teste Siro fol. 20. adhuc vocantur

Petrus Franciscus

fore omnia, licet corrupte servant, et vel pro mutagris
Bridinensis, et ipsi propinqua, et intermedia. Stages
cum nulla Bridini ibi mentio habetur, signum
est evidens, quod nomen erat in rerum natura.

46. Quare a vero non aberrat qui dicit Bridinam
conditam fuisse ab anno 1027. si 1106., qua charta
nunc reperta, omnino prima, Bridini memi-
nit. Habemus in Archivio nostro chartam dci
25. Decembris 1106. datam infra. Castro Bridi-
ni, qui dictor Burgum novam, per Willelmum,
et Raynerium fratres et Marchionem, filiis Willelmi
Marchionis de Normannia, et Elle Comitissa eorum
mater, donavit Ekksiae s. Gumbii, sen Quadma-
tinae Jurii, quendam bona quae ipsorum inve-
rant. Hoc nomen Burgum et Novam aperte de-
clarat nomen tunc fuisse huius Burgi constitu-
tionem. Hanc chartam ex Archivio nostro restitit
Gring fol. 22. sed apertione, gratuita prolas, et
arbitraria, affirmat ibi nominatos, fuisse Marchionem
Montisprate, qui tunc firmum idem Bridinum,
velut quendam proprium invenirent. At talis
non fuisse, videtur ex eo, quod dictatus filius
Willelmi Marchionis de Normannia; quo titulo Mar-
chionis Montisprate, numquam invenitur reperitur.
Practerea putat admodum, et vehementer arguor:
in est conjectura, qua ducitur ad affirmandum
fuisse dominos Bridini, quia sunt chartae
notionis data legitur Bridini; cum ut ut novum
et ita chartas aliquando dari in aliquis
territoriis. Practerea quod est certo certus Marchio-

us

Petrus Franciscus

Marchionis Montisperati, Bridini dominium nactus, qui ante
to scripsit, nempe anno 1155, vi investiturae ipsius concessae
ab Episcopo Verulanensi, quae anno sequente
ab Frederico II. Imperatore confirmata fuit. Diploma
confirmatorius recitat ad extensum (quod mirabile est) ip-
se Brinus fol. 28, in quo praeter cetera legitur:
Omnia sanctae Dei Ecclesiae, et Imperii privilegia no-
verit acta, et suscepit posteritas, qualiter vero sequitur
Verulanus Ecclesiae venerabilis Episcopus, dilectissimo nostro
Guillelmo Marchione de Montisperato ob fidele servitium,
quod ab eo hactenus accepit, vel in posterum accepturus
est, castrum Bridini cum omnibus appendiciis,
excepto solo Regali, et Ecclesiis cum decimis, et feudo
Wallonis Castelli, iure Demanii concessit, et contradidit.
aliam potestatem Iuri contradictionem placuit ob-
ter. adnotare, fol. 22. revertatur, ut videmus, char-
tam illam, datam infra castrum Bridini, quod
dictus Dargum novum anno 1106, ex qua colligere
se ipse putavit, tunc Bridini dominium ad Mar-
chionem pertinuisse. fol. vero 34. memoria loquens ap-
serit Guillelmum Montisperati Marchionem, post ob-
tentam Bridini Investituram ab Episcopo Ugu-
tione suburbium quoddam, cui Dargi novi nomen
datum est, aedificandum curasse.

A. D. Caeterum Verulanus Marchioni iratus, et regis parentis
concessionem eidem ab Episcopo factam, armis
repleta armis anno 1182, Bridinum vi captum diruit,
et disiectis aedibus, solo aequavit, omnibus incolis
et illuc dispersis. Inde armis in Marchionem versis,
eum ad redimendum pacem vel iniquis legibus conflat-
lerunt.

Sancti Francisci

1132. fol. 37. ex Benvenuto Langiorio mittat charta
concordia hac de re petam. Sed haec supposita
est, et apocrypha. Estat in Archivio Civitatis Chi-
ropaphum archetypum, datum 8. Augusti 1132. quod
hoc retulimus suo loco, et in quo Guillelmus Marchio,
inter ceteras pacis conditiones, se Verulanam iuris-
dictioni subiecit, et se Civem Verulanum constituit,
cum obligatione solvendi pro se 10000 libras.
Sapienter et Verulanis viis pacem dant per-
mittentes Bridinam iactationem.

14. Anno 1242. Cum Bonifacius Montisperati Marchio
Guillelmi filius, pecunia pro sacra expeditione terre
Sicilie indigeret, Bridinam cum omnibus supple-
mentis, Verulanis vendidit. Quae de re plura
estant chartae in Archivio Civitatis diei 22.
23. Julii, et 1. Augusti, quas suo loco dedimus. Bri-
dinum tunc iacebat, adhuc directum, et excisum.
Verulanis novam mutationem adhaere, illi veteri
omnino loco, atque radi irruptionibus, vias expo-
sito, excitarent ubi nunc iacet, munitionem ad-
ita etiam, atque fortissimam vallum, et fossa circumduc-
tis, quos se Marchionibus Montisperati opponeret.
Iamque Civis Verulanus ad hanc novam coloniam
inhabitandam deducti sunt. plura item privilegia
concessa eis, qui ad novam oppidum incolendum
confluissent, et inter ea illud, quod Bridinensium
oppidum omnes, Civis Verulanus censeretur, isdem-
que prerogative potirentur, quibus Verulanus
Civis. Haec habemus ex charta Archivii Civitatis
diei 20. Julii 1246. Anno 1244. 14. Novembris,

et novembri, illud conditum. Eridino ratum habuit
et die sequenti cepionem pariter fuit Eridini utriusque
unius more illo Episcopus Venellus, ut ex Charta 28.
eiusdem c. novembri, Communi Venellum investit
turam dedit. Anno 1217. Venellus novis colonis
speciem aedibus aedificandi, et terras ad colendum,
conquis portionibus distribuunt. Extat in Archivio
Civitatis magne Molis codex, in quem illata liquen-
tiae investiturae, ut aiunt, novis colonis factae.

148. Deinceps Eridinum, veluti suburbana Colonia, et oppi-
dani Eridinensium, ut Venellus dixit sunt habitae. Nam
familiae Venellae, servatis ea occasione Eridini transla-
tatis, multis incolis utriusque floruerunt. Inter eos sunt
de Gubernato, de Genario, de Cocurato, de Montilio, de
Riccardino, de Scotto, de Cigatino, de Alaxia, de Albrico,
de Balocco, de Cirona, de Belpola, de Belpoli, de Belpo-
lis, seu de Belpo, de Belviso, de Blandrato, de Naspi,
de Boudouy, de Camino, de Benetto, de Carnario,
de Castello, de Coradi, de Costanzana, de Cozzo,
de Jassetto, de Jaxana, de Fontaneto, de Griggio, de
Guaita, de Guano, de Guiscardi, de Landino, de
Liguana, de Margarita, de Illoxo, de Opula, de
Perzano, de Pizzola, de Pollono, de Porcelli, de Porta,
de Putto, de Robbio, seu de Novobbio, de Rubis, de Sala,
de Sitionibus, de Eridino, de Brouzano, de Vigevano,
de Vulpo, de Arlio, et alii plures, de quibus passim
in Chartis Archivi Civitatis, occurrunt memoria. Eridinum
itaque et Eridinensium originem maxime a Venellis debent.
Quod iam ante docuerat prominas Augustinas Abbatia
Episcopus Saluticensis flor. sabaud. part. 1. fol. 194. et fol. 253.

Petrus Franciscus.

et auctor libri, cui titulus: Oratorium statuum Regiae
studij Sabaudiae Ducis &c. qui prodiit Amstelodami 1682.
Hinc Baro, et merito viri Scientiarum Eruditionis, inter no-
stros computamus. Excedamus iam ad Hieronymum
Falletum.

49. Hieronymus e nobili Falletta Verulensi gente ori-
undus, videlicet natus, Lovanii primum liberalibus discipulis
in ~~ex~~ cultus, ubi quatuor de bello Sicanubio libros sa-
mum heroico scripsit, qui prodierunt typis Venetis apud
Hermum 1537; inde in Italiam regressus, ad studium
Jurisprudentiae se contulit, et Doctorali Laurea meruit
inquirere. Ab Herule senariae Duci ad Chilam vo-
catus, pro eo legato munere, magna cum laude
functus est, cuius Carolus V. Imperatorum, quid
summum Pontificum, quid Imperatorem Verulam
Apenninarum, et Galliarum Reges, et denique quid
Senatum Verulam. Quam postremam legatio-
nem dum obiret e vivis exiit Venetiis 1560. Pura
et insignia civitatis sui inquit monumenta, de quibus
videndum prius hist. Erud. fol. 302. et 303.

Dr
Francisco Recchio.

50. Eventum vero mirum hic adnotare iuvat. Franciscus Recchio
~~Verulensis~~ nobilis Verulensis, iam Auxilianum propiusurum
anno 1537, in itinere interceptus, et Armeniam ductus,
ibidem in castro in quo tunc inclusus est, moro

Petrus Franciscus

inclusus est, muro desuper induto, ubi viginti totos annos,
omnibus enim mortuum arbitantibus, infelicitate exhaustus.
anno 1553. Humiliae Castrum expugnauerunt Galli. Tum
omnia etiam in ea perscrutatae, audierunt vocem hominis
ex profundo armarum, et ut sibi succurreret, fle-
biliter clamantes. Alius Augusto foraminis, unde vox
exibat applicant. Illi hominem vivum ibi conditum
expe intellerunt, muro disiecto, eum & diuturnos car-
ceris, seu proteris & sepulchris erutum liberarunt, in om-
nibus deprimens, et belluae quam homini similiorum,
serpentis reversas, et a suis vix agnitas, bona sua
filio Isaac, qui obaerata, qui distracta reperit.
Cum ea reperiret, dixit cum tertius prosperitas in
Piedemontano senata inceptavit, et tandem caelum
obtineat. Quia de re videndum Orascus dicit qd.
Paulo post decessit, et in Subura S. Laurentii sepultus est,
cum inscriptione, cuius nunc, facto saxo novum
verba desiderantur

.....
Magnificus Dominus Franciscus Pechinus a nobis pro mor-
tuo deploratus, quam scriptissime Humiliae. . . .

..... ex subterraneo Ergastulo ..

..... viginti annos prodiit,
mirantibus comitibus intra Pechinus an Lozara. Al-
diocri tandem interiecto tempore, novo hoc mo-
numento, sibi, ac uis extracto, proprietatem
impensa Sustaurato

gentilicio Paulo,
quod magnificum intuimus,
in Dominio adquievit.

Petrus Franciscus.

De aliis viris Illustribus,
Quo,

Petro Francisco sedente,
floruerunt.

St. Nicolaus Agatia Nobilis Verulanus J. V. G. in Pedemontano
pro Ducis Sabaudiae Senator, vir prodigiosa memoria,
qui totum Justiniani Codicem memoria tenebat. Occupat
Verellis, et tumulum habet in Ecclesia S. Pauli adito
epitaphio.

Quidquid omnes legum Doctores
intellerunt, Nicolaus Agatius,
confutatus virum Juris consultus
non ignoravit. Plote Verellae,
deus vestrum hic requiescit.

MDLIX. XXVIII. Aprilis.

¶ 2. floruerunt praeterea

Venerabilis Coccarda Canonica Regularis Lateranensis
torius et docta iniquis, qui ex libris descripsit historiam
boenobri, et insulae premitanae; de qua aliqua diximus
supra.

Thomae Gerardi Philiberti primi Magister ecclesiasticus
philus, et frater Sebastiani Abbatis Frutuariensis, de quo
supra. qui scripsit Poema Latine de domo Gerardi.

Octavius de Editionibus, Joannis Andreas Comitis fruen-
tini filius naturalis, Abbas Commendatarus Monasterii
S. Januarii, per S. Michaelis de Lundia.

Franciscus Cusanus ex ordine fratrum minorum, de
observantia, admirator Paenitentiae S. Augustini extra neuros

Petrus Franciscus.

maior Mediolani, eiusque primus Guardianus. Scripsit
etiam S. Hypolitus Verulanus, quod prodit Typis Romanis
anno 1600.

Georgius Bustus Ordinis Praedicatorum, multis annis
Bononiae Studium Regius, vir pius, Doctus, et diligens
Doctus imitator acerrimus. Multa dato scripsit, eam-
que videndum Rossetus in Syllobo scriptor. Petrus. fol. 240.
Joseph Alouardus S. V. D., primo Senator, et generalis
pro Bernardus Philiberto, deinde ob mortem
Katharinae Langusae Alouardae, eius uxoris factus sacerdos,
et lector sacrorum Canonum in Academia Bau-
rensi, postremo vicarius generalis Petri Francisci Epi-
scopi.

Ricardus Olmenus. De eo haec habet Rossetus in
Syllobo fol. 509: "Ricardus Olmenus Verulanus cano-
nicus Regularis Lateranensis, Abbas Praevotus, a Petro
Favente eiusdem Congregationis Generali, legatus mo-
nasterium Etheloy de Sacrosanctum Concilium
dentium Concilium illius, ubi a Sacerdotibus obsequia
fuerunt, et pietatis merita, plurimum habitus, ibidem
mortalem hanc vitam dereliquit, ut ad celestem
et plura volaret Patriam. Reliquit in sui
memoriam, pluresque Gallicanos Commentarios in
libros Divinarum Institutionum Lactantii
Iuliani lib. 7: Commentaria in libros Divi Augusti-
ni de Civitate Dei lib. 22. De Olmenus, ita Col-
lus Rossetus in suo Syllobo Lateranensi: Quisquam
nas natus, portento circumspicit, memoriam omni
memoriam, ingenium omni capax, animam omni ^{penetrat} penetrat.
Haec Rossetus, et plures alii, quos adducere non vacat.

Guido.
Anno 1562.

1. *Huius laudatissimi Episcopi exatates, dignitates, munera, vir-
tutes, et mores, eiusque ad Episcopatum Verulanum pro-
motionem, paucis describit Joannes Stephanus Jureconsult.
231, inquit: " Guido Jureconsultus, Petri Francini Cardina-
lis ex Fratre nepos, Sancti Stephanus de Cittadella Verul-
lensis, S. Michaelis de Clusa Laurinensis, et S. Stephanus
Episcopus Monasteriorum Commendatarius, animus candor,
pietate, comitate, multiplicique litterarum cognitione in-
quis, Parentibus Sebastianus Casalis Vallensis, Villatensis, et
Jureconsultus Dominus, et Magister Bononiarum, anno 1537.
mense Augusti natus, a Pio IV. Pontifice, primum pro-
curator est utriusque signaturae Reperendarius, deinde Petrus
Petri Francini iudice 1562. S. Martini Episcopus Veru-
llensis "*
2. Eodem anno 1562. S. S. et magna auctoritate constitutum
est Concilium Tridentinum, in quo Pius IV. Pontifex Ma-
ximus, postquam fere per decennium, intermissum
fuerat, illaque eundem constitutus sunt inter Prin-
cipum Legatos dispensationes. Hae tamen constantiori
prudentia Cardinalium Legatorum a latere sedatae
sunt.
3. Anno 1563. imperator ut Concilio finis die 18.
Decembris, post celebratam sessionem viginti quatuor

Guido.

Inter Patres, subscritto sequentes Guido Ferrarius Civis et
Episcopus Verulanus, et Augustinus Molignatus Verulanus,
Episcopus Brivianus. Pro Emmanuele Philiberto Duce
Sabaudiae, orator missus est Thomas Chitensis Bobus,
de quo supra. Legitur in actis Concilii, eius oratio ad
Patres habita, die ultima Januarii, huius anni, in qua
prae caeteris de Emmanuele Philiberto, haec habuit: No-
bis gaudendum est quod strenuissimus Viri, non
tam sua fortitudine, antiquam regnum sibi recupera-
vit, quam sua pietate, in Religionem Catholicam con-
servavit. Siquidem eo procurat militum ducem,
invictis, et repugnantibus, paucis quos tunc erat admi-
nistratio, et inattentis debitorum fuerit, penitus re-
tineat eum de Religione; quia quod adhuc in illis
partibus retineatur, id totum pro Deo, Sabaudiae
Duci virtuti, acceptum fore debemus.

Id. Anno 1564. Solymanus Imperator, missis
legatis Emmanuelem Philibertum hortatur, ut contra
Venetos ad id recuperandum Cyprum regnum, auxilium
adiuvet, pollicetur se in hac expeditione, omnibus viri-
bus adfuturum. Sed oblatam conditionem constan-
ter recusavit Emmanuel Philibertus, dicturus se male
regem, quod omni iure sibi debeatur, carere quam
illud Christiani nominis hostis armis vindicare subia-
do rem omnium, et Solymani Consilia Venetis aperuit,
ut sibi, aliquando tempore prospicerent. Eodem
anno Guido Episcopus Legatus Apostolicus ad Venerabilem
Synodum missus est. Per id tempus decessit Fer-
dinandus primus Imperator, eiue successit Maxi-
milianus II. eius filius.

Guido.

A. Anno 1563. Emanuel Philibertus Arum Verulley extrui,
ut propinquiorum fortissimum esset aduersus proximam
Mediolanensem ditionem, et urbem firmioribus munijs
valloque muniiri iussit. Guido Episcopus die 12.
Mortui a Pio IV. Cardinalis creatus est. Habitum est
Concilium Provinciale p. Mediolanensem sub Carolo,
mense Octobris, cui Guido cum eo profectus esset,
ut gubernu Cardinalitum, mandante Pio IV. de una
vitis S. Caroli acciperet, interpret. Post hoc Guido
cum cum S. Carolo legatus Apostolicus ad in Italiam
deducendos Barbaros, et Ioannem Maximilianum
suis. Tunc, quorum prima Alphonsus II. Ferracie
fuit, altera vero Francisco Eturica Principi deponi
se erat, in Germaniam profectus est. Paulo post
die 9. Decembri, e vivis excepit Pio IV. Eodem adu-
tente in prius S. Carolo Bononiam, et Cardinali
Guidoni, suscepit die 9. Ianuarii anni sequentis 1564.
S. Pio V. inter cetera Michael Cardinalis Alexan-
drinus ~~Episcopus~~ Spitlerius.

B. Anno 1567. Guido Cardinalis obtinuit a Pio V. Indultum
ad vitam, visitandi per se, vel per alios Ecclesiam Vau-
densem, et illius personarum, et bona Ecclesiastica etiam
excepta, et illa reprimendi, corrigendi, prout sibi vi-
deretur. Sed eo spectabat, ut alibi inuicem, ut be-
nignos Verulley, qui ab iurisdictione Episcopali in-
uicem erant, in officio contineret. Quod tamen ma-
ius Litium excitavit inuicem; quod tandem anno
1570. restinctum est, morte paulo post ordibilibus. Eodem
anno 1567 die 6. Aprilis Guido Cardinalis Synodus
Diocesanam habuit, in qua Decretorum Concilii Vi-

Sua

Existentium observationum, et custodiam districte praecipit,
addita est declaratio ad Salvum eius Capituli exemptionis
ab ordinaria iurisdictione Episcopi, his verbis concepta:
• Scilicet, et ante omnia praefatus Illustrissimus Do-
minus J. Cardinalis, et omnes praefatus obiecti
Capituli, et Canonici Cathedralis S. Eusebii Tollerat,
et eorum votis aliquatenus satisfaceret, declaravit, ad
requisitionem domini Archidiaconi, Canonici, et
Capituli praedicti, quod omnes actus, quos ipse,
vel alii eius officialis, cum ipsis R. D. Archidiacono
Canonis et Capituli, communiter vel diversim,
pro eis, vel contra eos faciet, seu facere con-
tinget, intentionis suae scilicet, et ipse, quod quavis
dominus per Iudices Romanae Curiae, seu alios
de communis consensu eligendos, cognitum, iudica-
tum, seu declaratum fuerit ipsos R. D. Domingum
Archidiaconum, Canonicos, et Capitulum, scilicet et exco-
mmunicationis, seu quasi incommunicatib, et exemptionis ab
ordinario, ex nunc pro tunc, et e contra, inter
actus censuras facti, hae habeantur, et intelli-
gantur pro factis ab eo, seu eius officialibus, tam-
quam ab Apostolicis Delegatis, et non simplicibus
ordinariis, iuxta dispositionem Sacri Concilii Bri-
dentini. De qua protestatione rogatum fuit Su-
stramentum inscriptum praesentibus Magistro
Domino Nicolao Agatia, et Joanne Stephano Del-
visio, suis utriusque Doctoribus, et testibus.

7. Anno 1563. nonnulli ex Fratibus Conventualibus S. Prae-
dictae Verulanis, Patrem Guardianum, qui imploratores
S. Caroli Viri tunc Apostolici, Regularum disciplinam.

Ms. 10.

pre collapsum, restituere satagebat, propriis in lecta interfe-
runt; non tamen inprimis. Etiam in eos instituta
stione eiusdem S. Caroli inper per latum Provinciale
et Gasconum ferrerium Vicarium Generale Vercellensem
quomvis nulla tormentorum vi adduci poterunt, et cri-
men insuperantur, argutissimis tamen indiciis con-
victi, ad vivendum damnati sunt.

8. Anno 1559. habitum est Concilium Provinciale Me-
diolanense II. sub S. Carolo. Fervebant tunc lites
inter Episcopum inter, et Canonicos Verulenses,
ob exemptionem ab iurisdictione Episcopi, quam
isti moribus tunc militabant. De exemptione quoque
disceptabatur ab iurisdictione Metropolitana, quam
Canonici recognoscere detestabantur. Sanctus Carolus
Canonici per componendam controversiam Mediola-
nensem curavit. Et cum mandatis profectis
Franciscus Rayna, et Joannes Stephanus Belvisio
nomine, a Capitulis utriusque Ecclesiae delegati. Ne-
gotium pacis tractandae commisit Joannibus
de Bouhonio, et oblati et Novantolano, qui sunt
inter Episcopos Verulenses, et Praetore Sormani, qui
ibi tunc aderant.

9. Anno 1572. ut alibi diximus, inper Guidonis, dicitur
octus est Clerus Basilicae S. Eusebii. Novi chori
molitio inclinata est aere Guidonis Cardinalis an-
no 1572. Quae cum intermessa fuisset, remissa
deinde fuit inper Guidonis, Bouhonii Episcopi
et Capituli anno 1577, et obolata anno 1584.

10. Eodem anno 1570. tandem lis Canonicos inter
et Episcopos de iure exemptionis ab ordinaria iurisdictione

17

jurisdictione, quam omnes pre auctoritate Episcopos fere
exercuerat, et prope immortalis evasit, sapientissima
transactione de partium consensu, dirupta est, in
qua Canonici et Capitulum, sub novis iuris-
dictionibus, se iurisdictioni ordinariae subiecerunt. Quae
deinde confirmata fuit a Gregorio XIII, et a Sixto.
Pontificibus.

11. Eodem anno 1570. Guido Cardinalis Seminarium cleri-
corum in Urbe, quod Petrus Franciscus Cardinalis cre-
avit, unius vel plurium Beneficiorum, atque provin-
ciarum auxit, eique Collegium sex Sacerdotum
sub Urbano Episcopo creatum annexit, sed iure
Capituli eodem iuramento pro Salviae servitio elige-
di. Sed praeterea congruus ad clericorum habitatio-
nem proprio aere aedificatus curavit. Denique sanc-
tuarium S. Petri de Lenta ordinis S. Benedicti,
de quibus plura diximus supra, iussu huius Ponti-
ficis, in Urbem transtulit, eidemque attribuit Monas-
terium S. Petri Martyris, quod Monachis Sorvica-
nas incolabant: atque hos in Monasterium S. Mar-
garitae eiusdem ordinis deportavit; et ita ex duobus
unum Monasterium effecit.

12. Anno 1571. fuit illustis apparitio Beatissimae Mariae
Virginis, in agro Montis Capuli. Sedo claustrum pio-
rum eo ingente numero confluxit, brevi ibi pro-
prio est constructa Salvia, ad habitandum
aeditus. Haec, ut videmus supra, attributa postea
fuit fratribus Minoribus strictioris observantiae.

13. Anno 1572. die 1. Maii obiit in Christo Dominus
sanctus Rex V. et Successorem habuit, concordibus suffra-
gis electum die 15. eiusdem mensis Agnelli Cardinalem

Alid.

Bonomagnum, tanta dignitate dignissimum, qui
Gregorius XIII. appellari voluit. Electioni interfuit etiam
Guido Cardinalis. Ea occasione, s. Carolo Bononiensi
iussu, et approbante Gregorio 13.º, facta est permuta-
tio Episcopatus Verulani, cum Monasterio Noua-
talano. Cuius Guidus Cardinalis Episcopus apertis
favoris Joannis Francisci Bononiensis Abbatis Novae-
talani, ab eo vicissim accepit Monasterio, seu Abba-
tia Novantulae.

14. Post aditum Episcopatum, amoris sui erga
Basilicam Verulanam, omnesque sibi subditos, quos
vixit nunquam abiecit. Inter cetera, Picturas
societatis S. Petri anno 1554. idibus Martii in Urbem
introduxit, eisdem pro habitatione attributis Redibus
s. Petri de la Perla, et pro sustentatione, praedio
Lachetani, quod erat Monasterii s. Stephani de Cit-
tadella Verulani: item Basilicam s. Luciae exten-
sionem, cum Episcopo Bononiensi et Capitulo
collato, acceperat, et.

15. Non parva edidit sui ingenui monumenta, quae
tamen omnia ex perdita spe dolens, rescriptis non
nullis fragmentis, quae adhuc supersunt, de s.
Cusubio et Basilica Verulana. Praeterea a Gregorio
XIII. alijs eruditissimis viris datae sunt, ad sacro-
rum Decretorum emendationem, tanta diligentia
et labore se exegit, in exquirendis, ponderandisque
antiquissimis Codicibus, ut inde sicuro textu clares-
centia suo nitore restituerit.

16. Inter alia Apostolica munera, eodem Gregorio
XIII. mandante Legatus a latere, s. militum, tanta
prudentia, integritate et humanitate administravit,

Guido.

administavit, ut Provinciae Populi, gratias ^{animi} ergo in
latio Praetorio Faventiae, hinc inscriptionum manuum
inveniam apponi iuberent.

Guidoni Ferrerio S. R. E. Cardinali
Auxilino, totius Siciliae,
et Exarchatus Ravennae iustissimo,
atque praedilectissimo de Latere
Legato S. R. E. G. Grati ac devoti
animi ergo.

17. Interfuit Comitibus Populibus, quibus successum crederent
Pontificis Sixti V. Gregorius XIII. et sextus V. Decretum Romanum
die 16. Maii 1585. cum septem horas tantummodo,
morbo laborasset. Sepultus est in Basilica S. Mariae
cum effigie et epitaphio.

Guido Ferrerius tit. S. Viti et Modesti
S. R. E. Presbyter Cardinalis, et reverenti
Patri Petro Francisco Cardinali, et
dignitati, et voluntati conamitissimus
fuit, ita moriens, corpore ab illo
voluit abesse, cum quo etiam sum-
ma Dei Benignitate fretus, caeleste,
ac sempiterna felicitate se praestare
sperat.

Ob. 16. Maii 1585.

De Viris Illustribus Verulanis
Qui

Revererunt Guidoni Sedito.

18. Laurentius Davidius Verulanus, Sacrae Theologiae,

Grub.

et J. M. Doctor praedicator apostolicus, pietate, teste
Rossotto in syllabo, et doctrina insignis, multa pie, et
docte scripsit, et praece edidit, quae reser Rossotto
ibidem recupe: de verae Veneris cellae laudibus. Patavii
1568: Glypus prolium super saluos. Stutturum la-
byrinthias. Ameliora animae. Volavna Christianorum
super epistolas S. Pauli. Lucerna enucleatae verita-
tis iuxta Sacrorum Doctorum Doctrinam, pro Christi
gloria super Evangelia. Quae omnia fere Venetijs
impressa fuisse. Praeterea italico idiomate edidit:
Medicina del anima, divisa in due parti. Verucellii
1568. Specchio interiore dei penitente, e consue. Ver-
ucellii 1571. Costanza dei Gentiluomini. Verucellii 1579.
Quorum plerumque Carolus Chiodas Bellinasin-
huius libris testatur se vidisse, et legisse. Alia quae
hucus scriptoris referuntur in Bibliotheca fructuum
gloriarum i tempore pagina 343. Candore dell'an-
ima cattolica verita del Davidico in 8. et pag. 355.
Davidici del Davidico in 8.

19. Diffimulare tamen non auit, quae de Davidico habet
Canonius Joannes Baptista Modena in hist. Urbis adan-
nam 1570. scriptor Golus. Narrat Davidicum fuisse
theologum Caesibis Cardinalis eloroni, cuiusque apud
tribunal S. Inquisitionis a Paulo IV. institutum accusa-
re tanquam suspectum de haeresi: Deinde Novae
Verucellae se recipere, ubi multos libros scripsit: et de-
num factus hereticus et agnitus, a datteris accusatum
fuisse, neque ad tanti criminis suspicionem amoven-
dum, et ad eludendam Indici Inquisitionem, castari
fuisse, et ex vulnere dactylis.

20. Cassianus de Puteo. Gens de Puteo, antiquissima, et nobilissima Verulanensis, pluribus saeculis in hac urbe floruit, et inde nomos suos, etiam alio extenuit. Quae deinceps Bagellae, domicilium fixit, interprim est civium Verulanensis Puteae familiae, illustri propago. Ad plura documenta testantur, idque perspicuum quoque habuit Carolus Antonius de Puteo et reliquosque Pisanae, qui in fundatione Collegii Puteani Pisae erecti, mandavit ut qui aliquando in Collegio Puteano Verulanensis, de quo supra, erecto a Francisco de Puteo Verulanensi fuerant, ut se in Collegium Pisanae admittit postulaverint, locis praeseri debeant. Ex hac itaque nobilissima gente prodierit Cassianus de Puteo, vir plurimae virtutis, pacis, et belli artibus clarissimus. Vitam exivit Augustini anno 1578. annos natus 80. et sepultus est in Ecclesia S. Augustini. Eius laudes brevibus perstringit Epitaphium sepulchrale, his verbis expressum.

L. O. M.

Cassiano Puteo, Antonii patris, Regni Duci,
et belli, pacisque artibus clari. Qui opus
Carolus V. Caesaris, Carolo Sabaudiae Duci,
et Emanueli Philiberto apud Franciscum II.
Franciae Regem, Legatus, summa fide ad-
fuit: exilium a Turcis obsequi, opportunitate
subvenit: et Senatoris dignitatem 24. annis,
toto denique Considii, integerrime sustinuit.
Ludovicus Puteus Praeses, Jacobus Ponderanus
Comes, et Carolus Antonius illagui Straciae Ducis,
et intus Consiliarius, praeus satis benemerito
P. Vixit annos 80. obiit 1578. q. Kal. octob.

Quid.

scripsit Gassianus additiones ad Aristoteli haurini 1577. Ad-
ditiones ad Communis Doctorem opinionis. Schod. 1575.

21. Franciscus Puterus, seu de Putio Verulanus, Nico-
lous, et medicus insignis, scripsit apologiam in cheatone
pro Galeo contra Andream Vesalium Bruxellensem. Ve-
netiis 1562. in 8. In praefatione egit de medicinae in-
ventione. Contra hanc apologiam, calumniam struxit
pro Vesalio, Gabriel Canis medicorum. Venetis 1564.
Quia Francisco desuit Venetis loboles Putiana, Spiritu
tem propriis bonis, erexit in Patsia, notavitque anno
1564. Collegium Putianum pro aliis, in modum
et pauperibus Verulanis, isque litteris, et pictate instru-
turum, aque ad aetatis annum 17. Quod etiam
fluit sub administratione moderatorum Hospitatis Ula-
rii. Hic merito, et superius dictum est, si in Collegium
Putianum requis postulent, reteris omnibus ex mandato
et ulicquing fundatoris anteferantur.

22. Joannes Baptista Cagnolus, Hieronymi frater, de
quo sup. ipso quoque fratris virtutem acculat est.
Exist in Valeria Parodioli L. Juliano Epitaphium sepul-
crum, quod utriusque reuerentem mentionem facit.

Hic iacet Joannes Baptista Cagnolus,
cuius nomen non modo nobilissimae,
et velutissimae familiae splendor, sed
spectata etiam virtus, quae nulta
illi perregia decora, et omnis offi-
cii ornamenta addidit, conspicuum fecit.
Et cui frater fuit Hieronymus Juris
Consultus clarissimus, equus et comes,
Serenissimae Sabaudiae Ducis Senator,

Alcio.

qui in florentinorum Augustae bavinarum,
et Patauii et academiis Principum locum
inter interpretes utrius Juris, sua ex id
virtute assignatus est. obiit q. Apr. 1557.

23. Augustinus Molignattus Verulanus, vir iuris peritia,
eruditione, et pietate clarus, primum Senatoris in Senatu
Picemontano, deinde Oratoris pro Emanuelo Philiberto h-
bandiae Duci ad Bridentinos Patres, munere, magna
eum laude functus est. Ecclesiasticum statum auspicatus,
et factus Episcopus Brivianensis, interpret sub Pio W. fac-
ilio Bridentino, ut vidimus supra. Ab eadem Pio W.
translatus est anno 1564. ad Sanctum Foropositum,
et Bertinoriam. Fuit suffraganeus Gudonis Cardinalis
Generis in Eclesia Verulana. Quo in munere, nouas
has hic consecravit Eclesias, et inter eos Eclesiam B.
ell. V. in Suburbio, in qua olim erectus erat Prioratus Leg-
rolani, Patribus Barnabitis S. Christophori postea unitus.
Huius consecrationis meminit lapis in eadem Eclesia existens,
ibi:

Sacratissimas huius R. Dis structuram,
una cum primo altari, quod ad Beatae
Assumptionis honorem, per dicta per,
Reverendissimos Briventinorum Fori an-
tistes Augustinus Molignattus, Proepiscopus
Verulanus, religiosa consecratione con-
navit prid. Id. Junii MDCXXI.

vidit librum Consiliorum Legationum quem Quisquilias
inscripsit; ex cuius cap. 600. et est est de 100. #. 13. in Thesaur.
tegrum Consilium exscripsit. Dei in Patria anno
1579. mensis octobris, ibique trunclatus est. Eum Thesaur. de 100.

Guido. *deus* 267. H.º 15. appellat doctissimum, et sanctissimum
Juris Consultum. Gaspar Antonius Chesari. lib. 4. p.
59. appellat Magistrum juris, dum legit Verulii, pater
videt Chesari patris sui. De eo, inter ceteros, Honorifi-
cum mentionem faciunt Gravetta, Ellenoch. Cephal.
et natus alii Juris Consultis; necnon Alphabeticis in Ep.
Proposulicibus, Francini Augustinus Abbelesia Chron. cap. 50.
fol. 590. de scriptor. Pedem. fol. 4. Nostrotus in
Syllabo. fol. 291. et alii magno numero.

2. h. Alphonsus Verulensis. De hoc praestantissimus Vir,
hanc habet Francini Augustinus Abbelesia Chron. cap. 50.
fol. 591. "Alphonsus Verulensis, ait, ~~ex~~ Clemens, natus
"Catharinae Medicae Reginae Franciae, post abitum ha-
"beretis Balsani (cecidit autem Francus anno 1564.) ad Ep.
"scopatum. Saluti suae fuit ab ipsa Regina nominatus.
"Verum cum non pisset a Summo Pontifice appro-
"batus, ad Episcopatum Lodovicensem in Carthaginiensi pro-
"vincia fuit exutus: ac ab eadem Catharina missus
"in orator ad Imperatorem. Eandem moros con-
"fusus propter adversos, et tristes nuntios de urbe sua
"Lodovicensi, ab haereticis occupata, obiit et ovatione, et
"in ecclesia francianorum conventuali sepelitus."

2. h. Marcus Antonius Bobba. Hunc merito inter Verulenses
Computamus, non solum quod Casali S. Crastij
olim Diaconi Verulensis, notus fuerit, sed etiam quia
ecclesiam hanc peritiori dilexit affectu, cum aliquando
absente Guidone Episcopo, suis rexit consiliis, et de S. Sa-
ncti Magri, et ecclesiae Verulensis laudibus, multa praestant
conscriptit. Fuit autem nobili genere natus, atque pro-
bitus, prudentia, eruditione, et suis peritia, nemini se-
nus. est Emanuel Philiberto, primo Senatore Magistratus

Guido.

Magistratus Piedemontani, mox sacri ordinis initiator,
abbas Pinerolii, Senasiae, ac Caracinae, et tandem Epi-
scopus Augustae Praetoriae factus est. Ab eodem Eusebio
Philiberto ad Concilium Tridentinum orator missus
anno 1563. elegantem orationem habuit, quae in
actis Concilii inserta legitur. Anno 1565. sacra pro-
pura a Pio IV. decoratus fuit. Anno 1571. Verullis
eum episcopus a Guidone Episcopo Cardinale, tunc abbas,
Joanni Stephano Belvisio Vicario generali, in admi-
nistranda Ecclesia, adiutor, et Consultor datus, et sen-
tio Fratris Dorotheum Guidonis sororem, uxorem dedit,
unde Verullis plures festivae ieiunationes
citae sunt. Obiit Romae anno 1575. Inter cetera quae
docte conscripsit, habemus brevem Ecclesiae Verullensis
notitiam, in qua D. Iovinianus Discipulus M. Petri
apostoli, statuitur primus Episcopus Verullensis; et
duae odae de laudibus B. Eusebii, quarum prima in-
cipit Hostium quacumque, nonnullis mutatis recitatae
in festo eiusdem S. Eusebii, editae ab Joanne Stephano
fererio in vita S. Eusebii ^{impressa} Verullis anno 1609.
fol. 144. 145. et 148.

26. Cassianus Ventura Verullensis a Bugella Canonici
Regularis Lateranensis, vir. magno probitatis, et devotio-
nis, Verullis anno 1569. crevit localitatem Elleroiordiae,
in et actas praescripsit Regulas. Edidit etiam librum,
in titulis: Guida del Cristiano.

27. Joannes Jacobus Cotaraballus Verullensis a S. Germano
ordinis S. Augustini Congregationis de Lombardia phi-
lologus, et verbi Dei praedicator eximius, aliisque plu-
ribus virtutibus Illustris, Henricum Valerium Electum

Quid.

Poloniae Regem, cui acceptissimus erat, eius rogatu co-
mitatus est. Scripsit Commentaria in Aristotelem, et
in Magistrum Sententiarum, quae extant Manuscripta. Per
id tempus alius eiusdem Cognominis, Patriae, et reli-
gionis claruit ingenua nobilitate, Nicolaus nomen,
qui Casimirus Consuetudine huncnam composuit, quam
tamen morte praeventus publicare ~~hanc~~ ^{ad} potuit. Flo-
ruit etiam Franciscus Laurentius Verellanus, qui typis
Patriae 1503. in 8. edidit librum cui titulus Landes
Verellanus.

28. Joseph Caresana Verellanus artis militaris per-
itissimus, vir fortis et strenuus. Cum, scriberet Bonae civitati
Emanuelis Philiberti fol. 163. Cui Gaurinensi, cum pri-
mum extracta est, ab eodem Emanuele Philibe-
to gubernationem praepositum fuisset, haec verba, quae
tanti viri cunctarum virtutum manifestant: Formati
vero, ait, et omni bellico apparatus, atque armorum
genere, et conuicta abunde proviso, magnam
Emanuel Philiberti, lictorum militum praesidium
ari imponit; et et Josephum Caresanum Verellanum
patrium, fortissimum virum, reique militaris per-
itissimum, ac de se bene meritum praefuit; ut
locus et opus, et magno, validoque praesidio, et
omnibus necessariis rebus munitionibus, addito
tam forti, tamque virtutis praesidio, vi expre-
ssum, communis hominum iudicio, non populusset
retur.

De Isabella Cosa de Cardona

29. Isabella Cosa de Cardona, mulier doctissima, etiam
quae sanctitatis, natione Hispana, Verellis edidit

Mido.

sedente Petro Francino Episcopo Cardinali. Senus erat
Elisabeth Mosella Barinonensis, quae praeterea post in
Hispaniam venit. Isabella facta sibi ab Episcopo
cultore, ex pergamis publicis habebat conciones, quibus
Verulani ad opera pietatis accendit, et praecipue
erga Orphanos, quorum magnam numerum in
eum Hospitium collegarat. Ipsa itaque adiuventu,
piorum elemosinis extructum est Collegium orphanorum
sub titulo S. Mariae Lauretanae, prope forum.
In eo decessit magna cum sanctitatis opinione pi-
issima mater die 4. Martii 1564. ibique tumen-
tata fuit. Anno 1617. occasione reformationis alij
Collegium dictum est atque orphanorum translatus
in Collegium, prope Basilicam S. Ioseph, loquar
sive transthe sunt Isabella reliquiae, cum do-
gio, quod adhuc extat.

D.   O.   M.

Hic iacet Isabella Cosa de Cordona,
Natione Hispana, quae quidem, cum
iam Sacrae Theologiae Lauream doctissi-
me esset consecuta, defuncto coniuge habi-
tuum Observantiae D. Clarae induit, Regu-
lem patriciam, propinquos Illustrissimos,
oppressa divitibusque ingentibus reliquit; et
nilominus in paupertate nullum Chri-
stianae pietatis officium praetermissis,
universam Italiam peragravit, complu-
regum in ea Sacrae Sedis Beneficio pau-
perum construxit, quarum unum
quod praesentem sub titulo B. M. de Lauro

Epistola

ponipet, hic tandem completis actis, mae
anij XXIII. et mensibz V. spiritum Deo
alacriter restituit, Venerabiliqz eius illo,
templi huius custodias construxit, a mo
Dni MDLXIV. die V. mensis Martii, sub
Epist Illustrissimi Dni Dni Cardinalis
Guidi Gerardi Episcopi Vindobensis, Regis
Imperio Imperiali Philippo Duce Bohemie.

Joannes
Franciscus.

Joannes Franciscus

Anno 1512.

3

1. Joannes Franciscus Boultonius ex nobili brunsvicensi, natus
est die 6. Decembris 1536. ex Nicholao Boultonio, et plac
ra italica Bruxina. Inter illustrissimos huius cliviae
clivitatis iure et admirandus, tum vitae sanctitatis
viae, tum relo patetiae Religiosis, tum eruditione,
et doctrina, tum rerum gerendarum peritia. hinc
hinc Pontificatus Pii IV. iure tantis erat ut a D. fac
rolo Borromaeo, qui eius habilitatem perite novos,
Romae accessit, gravissimis negotii pertractandis
prepositus fuerit, sagax pluriter conferat. Ideo per
eiusdem Sacrae Cardinalis officium, indignis Monasterii
et Monasterii, Abbas Commendataria factus est; et mo
no 1563. signaturae officio, quod per consequenter nunc
cupatur, ab Ugone Boncompagno, ad Cardinalatum.

cardinalatum apud apud, dimisso, obmodum diu. munus-
tus fuit.

Joannes
Franciscus

2. Anno 1532. die 17. Octobris per apostolicum cardinalem
Guidonem, ut vidimus, creatus est Episcopus Verulanus; et
dominica quingentesimae anni sequentis 1533. consecratus
est Mediolani a J. Carolo, qui eius promotionis auctor
fuerat: indeque ad Eclesiam suam accessit, et a civibus
et diaconibus, qui ingenti numero confluerant, mun-
dum lactem accepit.
3. Anno 1534. mense augusto Henricus Valens Poloniensis,
qui ob mortem Regis Caroli IX. eius patris, ad Regnum
Cypessendum in Franciam properabat, Verulam ingressus est.
In Regis comitatu erat Emanuel Philibertus,
qui eum Verulam convocavit, Alphonsus H. pte-
rarum Dux, et Guillelmus Dux Mantuae et Montispe-
rati. Ad Gossuin Verulanensis Provinciae inquit Ema-
nuelis Philiberti, Regi occurrerunt Philippus testis, et
Gonius Maximus cum lictoribus militibus decem mil-
libus. Omnia Verulam autem ornata erant. Rex so-
lenni pompa, et apparatu, ad Eclesiam J. Eusebii
deductus, ibidem ab Archiepiscopo (graviter tunc aegro-
tabat Bononius Episcopus) Capitulo, et universo ple-
no exceptus est. Rem designatam habemus in postis
Eclisiae. *his verbis:*

1534. a di 12. in giovedì del mese d'agosto
in Verulam.

Nota come dell'anno 1534. a li 12. d'agosto in
givedì da sera, Enrico terzo Re di Polonia, sendo fug-
gito di Polonia per la morte di Carlo nono Re di
Francia suo fratello, dopo d'esser per viaggio suo

Giovanni Francesco.

regiamente accampato tanto dall' Imperador, come
dalla signoria di Venezia, Ferrara, e Mantua, per
la sua solenne entrata intorno alle ore 23. e mezzo
in Verelli, accompagnato in una barocca d'acqua
di Savoia Emanuel Philiberto, Ferrara, e Duca di Savoia,
e gran Commendatore fratello bastardo del Re di
Francia; dove io Giovanni Stefano L'iazza Archidia-
cono di S. Cusubio, con la processione ordinata,
con plurimi precioni, andai non molto adire
contrar col clero suddetto, dopo che Enrico Terzo, che
diedi baci la croce, e da li poi l'inviammo verso
S. Cusubio, dove dopo aver asperso il Re e tutti i
Duchi, si fece una bella messa, ed ivi si disse per
me l'orazione contenuta nel Pontefice, De Regis
introita. Partito da Verelli, fu poi generalmente
e riccamente ricevuto a Torino, e da li si andò S. A. ac-
compagnato con gente d'armi sino a Lione, e
inviato poi a Parigi.

Verelli 12. Agosto 1594.

Io Giovanni Stefano L'iazza

Archidiacono di Verelli

et perpetua memoria.

4. Cessionem nuntij Emanuel Philiberti, cum Regem
et sibi Innocentium, et Saviliannum adhuc per France
detenta, restitueretur. Ludovicus Gonzaga etiam
Dux et salutiarum pro Rege Governator, omnia
movit, ut Regem ab hac restitutione absterret, sed
frustra. Etiam Rex et salutiarum. Parisiis per-
cit, illis inquit opendum reddi. Quod et factum
est. Exinde iuxta precepta, pervenit Hispaniam ad
tr.

ab Hasta, et ab oppido S. Agathae sunt deducta. Et
sic Subalpina Regio magna populorum laetitia, ab
alienigenis ubique libera, sub legitimi Principis eleman-
tissima dominatione respirare coepit.

8. Eodem anno 1574. die 1^a Octobris Margarita Valis
Emanuelis Philiberti Comitis, paulo post Henrici Regis
nepotes discessit, Comiti sancti obiit. Exequia por-
ta vere Regia ei perfolata sunt, qui Joannes Fran-
cisus Episcopus, qui iam convalescent, interfuit.

6. Anno 1575. Emanuel Philibertus cum filio Carolo Ema-
nuele Pedemonte Principe, Verallae venit die 9. Septem-
bris. In comitatu erant Archiepiscopus et Episcopus, lega-
ti Principum, et universi aulae magnates. Ibi quoque
funus Margaritae Ducis, sollemnissimum apparatus ce-
lebratum est. Postmodum die 22. eiusdem Septembris
Verallae Eiusdem Emanuelis Philiberti, iurati promiserunt
se semper fideles futuros Carolo Emanueli Pedemonte Prin-
cipi.

7. Eodem anno Episcopus Boulonnensis consilio non satis laudabili,
curavit, ut Divinis, antustissimus Eubianus ritu, tota urbe re-
verabili, substitueretur in Eubia Venustus Ritus Novus, in-
terea dum Sanctus Carolus Bononiensis omni quae ad labora-
bat, ut Mediolani ritu Chetronianus, qui antistitem Eubianum
et filium, retineretur. Ingentis ob id excitatae sunt turbae,
et praesens moris. Sed calidum nimis praepotenter propo-
natum, ut cuiusque animarum usque ad fletum exhaustio
constitueretur. Hoc ipso anno Boulonnensis Praeae
in Urbem introduxit, attributo pro eorum sustentatione,
Privata Vexillarij, et a Pontifice obtinuit, ut Episcopi Verallae-
nsis in actionibus Episcopalibus, inter cetera sigillo suo imaginis I. Ema-
nelis.

Joanne Franchini.

8. Anno 1576. Iuannes Philibertus cupiens Disciplinam Ecclesiasticam, in Sabaudia, in melius reformari, ex peritis viris assumptis et nuncio Apostolico, Episcopo Bouchonico, Philiberto Bursutio Praeposito S. Curiae, et Prothotuario Apostolico, et Petro Antonio de Advocatis Valdeni, iam multos annos Vicario generali Sapientiae, et tunc Canonico Verulensi. Cantorum virorum zelo, et industria id effectum est, ut tota lustrata Provincia, saluberrimisque editis decretis, quorum observantiam Iuannes Philibertus districte praecipit, brevi Bolestan disciplina reformationis, inque mitiori praeiustituta.

9. Bouchonius ab Sabaudia rediens, Ellediolanum contigit, ubi audiebat pestem saevire crudeliter, sanctamque Carolum mira indefessaque charitate, infestis propriis manibus ministrare. Paulisper ibi constitit sancto Cardinali in tam pio opere adiutor factus. Sed quia saeva haec iam fere ad Verullarum portum stabat, a sancto Cardinali iussus est Verullas proprio gregi consulturus reverti. Ibi statim ad Divinam iracundiam avertendam, publicam, generatimque particularum supplicationem, exemplo S. Caroli, in Urbem die 2. Novembris habendam iudixit. Sacra actio, cum summa humilitate, et maxima aedificatione, peracta est. Prodebant tum laici, tum Clerici tam sacralibus, quam regularibus, cunctis precibus exaltatis, et crucem praedictis manibus gestantes. Episcopus praeterea vestitus sacro, fenum ad collum alligato, et crucem liquorem magis ponderis super humeros portans, et ita moribis Canonici omnes. Deus optumax, qui diu irasci non solet, tandem se exoravit.

tandem se exorabilem praestitit. Et tunc postquam
ingressa non est; et Mediolanum quoque destruit. Hoc
anno 1536. decessit Maximilianus II. et successorem ha-
bit filium Rudolphum II. Per id tempus Elesia S.
Sebastiani, quae erat extra muros, Servii fluminis
exundatione, viruta est. Per conspectus aliam intra
muros aedificavit; quam tamen anno 1600, ut pro-
te nimis etui propinquam, ad situm ubi tunc ex-
stat, transtulerunt.

10. Anno 1538. Verulis Jesuitae statuti sunt. Inter primos,
qui huc advenimus, fuit Pater Bobadilla Hispanus,
ex Duodecim Sociis S. Ignatii. Interior divinis ap-
tus pro habitatione paratur locus, portum palatib-
piscopolis inhabitantur in Elesia S. Pauli conuicium
habent, et sacramenta iuxta institutum ministran-
ty; quoadusque translatis anno 1586. Patribus Barnabitis
ad Elesiam S. Christophori, ipsi S. Petri de
ferla assignatae fuerunt.
11. Eodem anno Norasum, et Sogus S. Marthae in
Monte Valentinis Diocesis Verul^{ensis} ~~Verulanus~~, permutata
sunt Castronovetto, et Celpuchio Diocesis Papensis.
in gratiam Cardinalis De Rubis Episcopi Papensis,
qui illorum Jurisdictionem Civili Dominus erat.
12. Anno 1539. cum generalia Helvetiorum comitia
Badae haberentur; Neunius apostolus, et Sponsus
Donlonius in praesentia Philiberto, qui Genevam
per expeditionem molebatur, eo legavit Petrum
Antonium de Advocatis Noldungi, cuius supra unum
nimis, Canonium Verulensem, spectatae dexteritatis,
et doctrinae virum, ut Helvetios a suscipiendo Genevensium

Samuel Francis.

patrio iure detineret. Legatio felicem quidem habuit exitum; verum Henricus III. Franciae Rex tunc in si Geneva in laudis manus ~~incideret~~^{venisset}, ac ita Helvetiis in Franciam intercluderetur, ipse Geneva tutelam suscepit. Quod et Genevensibus auxilium auxit, et ipsum labando advenit Genevam recuperandi.

13. Eodem anno controversia, quae erat inter Episcopum Episcopum Sapientem Hippolitum Coordinatum de Mosi, Et Episcopum Vigelebanum Alexandrum Basilicum, de iurisdictione Mortuarie, et Gamboldi, utriusque consensu concursa est dividenda arbitrio Episcopi Bonhonni, Joannis Stephanii Legationis Archidiaconi Verullensis, et Philiberti Praesentis Praesentis Verullensis, et Vicarii Generalis Episcopi Bonhonni.

14. Anno praecedente S. Carolus Borromeus de Verullis venerat, ut inde superatis Alpibus, Chamberinum proficeretur, sacrum lintenum, quod ibi religiose asservabatur, adoraturus. Ut id intellexit Emanuel Philibertus, attento viro, partem laboris adinvenit, sacrum lintenum Chamberio Bavaro transponi iussit. Et quarta die postquam Mediolanum discesserat, pervenit sanctus Cardinalis, solus cum itineris habuit Episcopum Bonhonnum, incredibili acceptus honore. Paucos ibi moratus dies, ut religioni satisficeret, Verullas, inde Mediolanum recessit.

15. Anno 1579. Episcopus Bonhonius, cum iam

Joannes Franciscus.

cum iam Visitator Apostolicus Diocesis Crovoniensis
et Crovoniensis munere defunctus esset, ad Helvetios, et
Magros a Gregorio XIII. Cramos Apostolicus missus est.
Ibi per biennium summa diligentia, solis disciplinam
restituit, et consilia prudentium secretorum exactam ob-
servantiam stabilivit: Semitas praeterea priusquam
introduxit.

13. Anno 1580. cum Episcopus Bononiensis adhuc in Helve-
tia esset, Eusebius Philibertus ex Hydrophili Causimor-
tem oppetit die 1.^a Septembris, sibi succedente Carolo Euse-
bio filio; huius nominis p.^r, cuius praeclara gesta ~~et~~
~~non~~ Magni ^{nomen} proponere.

14. Anno 1581. incante Episcopus Bononiensis iam erat Ver-
celli ab Helvetica Legatione rediens. Die 18. februarii,
eius opera, ipsoque praesente repertum est in Choro Do-
mestice Eusebianae aetate deservum, Sacratissimum Corpus B.
Eusebii Magni. Statim de eius solenni translatione agere
coepit. Tunc omnia ingentibus sumptibus ad facram
actionem, magnificenter parata erat, quin et dies
translationis indita, et Episcopi Provinciae, et totius sub-
alpinae Regionis, ad eam invitati: sed nonnullis
reperimentibus impediuntibus, ea res primo adven-
tem diebus prorogata, deinde et penitus evanida fuit.
Eusebius Bononiensis eodem anno, gravissimorum Catho-
licae Religionis negotiorum tractandorum causa, Euse-
bii Apostolicus ad Rodolphum Imperatorem missus est,
quo in munus toto triennio permansit.

15. Anno 1582. Gebhardus Truchsesius archiepiscopus et Elector
Coloniensis, et quatenus bellum suum, sibi matrimonio
copulavit, et ut in eo liberis, tutusque peristeret,

Samuel
Grandjean
et unde

~~Lutheranism effectus~~
Lutheranism effectus, Lutheranism etiam haeresim, in die
tionem suam induere voluit, ~~in~~ magne exulta-
tione multae turbae, fortiter obsistente iniquis conatibus
Coloniensi senatu. Hunc Bouhous, cum cum Praeposito,
et nonnullis canonicis eius sectatoribus, gradu deiecit,
seque anno 1585, eoque locis exprobatum canonicis
bus, cum etiam mo, in Ollandiam fugere compulsi,
eidem suffraganeo Ernesto Bavariae Duci, viro catholico.
Poleologum quoque haereticum, in vinculis Romanis
misit.

19. Anno item 1582. die undecima Januarii, inita est
bris concordia inter S. Carolum Archiepiscopum
diolensem, et Capitulum Verulense, in oppido
S. Cathae, in qua Capitulum, quod eoque inter-
tum fuerat ab iurisdictione Electoropolitani, se eidem
tis sub conditionibus reservationibus, quae sequuntur
in Instrumento Concordiae, sponte subiecit. Concor-
diae occasionem dedit Monitorium, seu mandatum
circa ab ipso S. Carolo sub 22. Martii eandem
anni 1582, quo Canonici Verulenses inebantur ac-
ceptae intra quindecim dies, Constitutiones et decreta
promulgata in Concilio Provincialibus auto actis,
quae Canonici propriae immunitati curari, negre-
tare constanti renuebant. Ea demum acceptaverunt
et concordiae praedictae, quae postmodum confirmata
fuit a Gregorio XIII. Bulla diei 13. Aprilis 1583.
Hae de re sunt scripturae alibi, quo rectorem remitterent.
20. Anno 1583. graviter iunctis. aegrotavit inveniis Carolus
Emmanuel Dux Sabaudiae, et conque, ut salutis omnino
obscuro eidem fuerit ministratum Extraneae ductionis her-
mentum.

Annales

Extrema nationis sacramenta. Ad cuius rei nuntium
Hispani collectis copiis, ad confinia Verullensis Provinciae
castra posuerunt, ut eveniente Ducis morte, Verullas et
Hastam occuparent. Verullensis interna de Ducis vita
sollerte, publicis inditis supplicationibus, nocte et die
absque intermissione, multis in Urbis Ecclesiis precantibus
rimas ad Deum predebant pueris. Verullas quoque ad-
volavit S. Carolus, cuiusque iussu, multiplicatae sunt pre-
ces. Ipse propriis manibus aegrotanti Sacram. Christi cor-
pus ministravit. Orationem praeterea plenam quae ad
aegrotum habuit, quae novissima una cum aliis eisdem
S. Cardinalis edita est a ^{Ch.} ~~Ch.~~ Sario. Eratque quae perag-
ret diem quintum Septembris, aegrotus suavi correptus est som-
no. Exurgensque narravit somnium in intercessionem Beatae
Mariae Virginis, et S. Gasebii salutem restitutum, fuisse. Verita-
tem somnii comprobavit curas. Nam manus factis, depre-
hensus est vix febrem habere; haecque paulatim eadem
die in totum evanuit. S. Cardinalis postmodum, nempe die
6. Septembris illam Pontificalium celebravit in gratiarum
actionem, et Commune Verullarum, tantum Beneficium
Beatissimae Virginis Mariae, et Beato Gasebio acceptum pro,
grati animi ergo eisdem. obstat multa aurea millia. Haec
narrat eisdem scriptor vocatus, sui omnia praescripsit.
Commune praeterea iconem ex argenteo solido, magni or-
boris, quae cum sculptis imaginibus exprimebat, in Ecclesia
Gasebii erexit, cum elogio marmorei aeneis characteribus inciso,
quod adhuc extat.

(#) ~~MDLXXXIII~~ ex die Septembris Divinitus restituta
Salute Serenissimo Carolo Emanuele Sabaudiae
Duci periculose aegrotante Civitas haec, suam
(#) MDLXXXIII.

~~Sanctissimus~~ ~~Sanctissimus~~

sua fidelissima, summo maiore confecta,

voto nuncupato, hanc iconem immortalis

Beneficentiae monumentum sempiternum,

Sanctissimus Virginius Divogus Eusebio

Dicavit.

Iconem saeculo clauso, domus Verellae ab Hispanis
circum, fides nocte in Eulensem clam se inferunt,
haurierunt.

21. Iulii S. Carolus Verellis fuit, non graua tunc inter-
rularibus tunc in alero devia depravandis, et casti-
gatione iniquissima. Quia de re admonitus Bonho-
censis, qui nuncius apostolicum agebat in Germani-
am apud Rodolphum Imperatorem, de suo quoque
fidelitatis, Pontificem impulit, ut Veritatem apostolicam
Dionysius Verellensis, eundem S. Carolum constitueret.
Itaque Sanctus Cardinalis, cum amplissima potes-
tate Verellae venit anno 1584. mense Septembri, ibi
que facta inquisitione, plura ad pugnam conuertit
tunc in alero, quam in laicis, editis saluberrimis
censuris, quae adhuc extant. In uno tamen operam
perdidit. Inter nobiles Jaguntis perhibuit inimicitias.
Cum eos ad pacem, et concordiam frustra redigere con-
taret, pulpitum ascendit, et vehementissime oratione
eorum duritiam increpavit. Cantus autem fuit or-
dor et in dicendo vehementia, ut eius caput igne-
tis radiis fulgere videretur. Cum audientium animos
commotos divina vertisset, eos acriter urgens perisset
exemplo Patrum, qui ad D. Eusebii mediationem, ipsius
quibus diu laborabant, deposuerunt; subdidit tamen
votivantis in morem, eorum perpetuam reconciliationem

Joannes Franciscus

renouationem Episcopo Bononiensi diuinitus reuocantem.
Hac iterum Elodum.

22. Neque ita hic constatat, sanctus Cardinalis iterum
angustam Bononiam, ad sanctam Sindonem veneran-
dam se contulit; et inde rediit, Montepulciano, Perugia,
Uperano transiit; Vallam accepit. Ibi sibi conser-
uatus est. Et Joannes Franciscus Ruzo Verulensi, Praetor
Romanianus, qui eius aduersa cognito, eo accesserat,
Romanianum primo, deinde Chronam, ubi tunc erat
Cardinalis Verulensis Guido Ferrerius, deductus est. Verum
ingravescente morbo, et se morti proximam sentiens,
ellidit lacrimis propuravit, ibique die 4. Novembris
huius anni 1534. obiit in osculo Domini.

23. Eodem anno 1534. Carolus Emmanus Scandinaviae Dux,
a subditis suis sollicitatus, ut uxorem duceret, Catho-
licam Austriacam Philippum II. Hispaniarum Regis reque-
sitam, universa Europa plaudente, sibi respondit.
Dux Verulensis id notum fuit Epistola, data,
die 28. Etique, unde plures dies, latissime ferri
volatum est. Paulo post Magnificentissimo con-
tatu, et vere Regio, in Hispaniam profectus est,
ibique die 25. Martii Caesaris Augustae, Sobannipennae
progenem, matrimonium contraxit.

24. Hoc anno exequi Bononiensis, etiam Epistolarum
ad inferiorem Germaniam distractus est, obstricta
tamen a Pontifice facultate, Verulam revivendi, ibique
cum suis ad munus suum permanendi. Etque
demum hic peroravit die 24. Decembris, ibique fuit
usque ad diem 3. Februarii anni sequentis 1535.
Modico hoc tempore, saluta salubriter egit, et prae

Joannes Franciscus.

ceteris eruditus Verulamius, ad perfectam pacem, et
unionem (quod praestare non potuit! Cardinalis Borromeus)
adduxit. Inde in Germaniam abiit, huc vixit am-
plius non reversurus.

2.º Anno 1535. die 10. Aprilis, ad Carlos evolavit Gre-
gorius XIII. inter optimos Sanctae Romanae Ecclesiae
Pontifices, merito reuerendus. Datus est ei hispanica
2.º. Eiusdem Aprilis Felix Perretus, appellatus Cardi-
nalis de Montalto, qui Sixtus V. summi Pontificis
humili loco natus, primo tabularum, et porcorum cu-
stos, postea praesentis, exinde eiusdem ordinis Gene-
ralis, mox Cardinalis, quidam summi Pontificis
in praefata summi fortitudinem, ingentibusque fauoribus
magis nominis illos prae exaequavit.

3.º. Domicinus Episcopus cum per viciniam, et ultra,
disceptione Ecclesiasticam qua restitueret, qua retine-
re, qua augenda, in Germania inferiori, plurimum
re adhiberet, et Caputagenis Episcopum fac-
torem de hac re inspectum, Romanam misisset,
tandem morte plenus, Leodii obiit in Domino die
2.º. Februarii 1587. aetatis 81. prius conditis
testamentis suis voluntatis tabulis, quas ex Archivio
Montis S. Martini huc duxerat, ut puta quatuor
iniquum eius probitatem manifestant, et plura alia
continent notata dignissima.

¶ In nomine Domini amen. Etenim
¶ publico Instrumento, sanctis patet evidenter, et
¶ sit notum, quod anno a creativitate eiusdem Domini
¶ MDLXXVIII. Indictione 2.º. Mensis vero Februarii die VIII.
¶ Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris, et Domini nostri

11 crostui Domini Sixti Divina Providentia Papae V. a. 1501.
 11 in vultu crostui Publici inpraequato, ac testium infra
 11 scriptorum ad hoc vocatorum, et specialiter rogatorum
 11 firmiter, personaliter constituto Reverendissimo in Christo
 11 Pater, et Illustrissimo Domini, Domini Joannis
 11 Francisci Dei et Apostolicae ~~Sanctae~~ ^{Sanctae} gratia Synodalis
 11 Praelatus, nuncius praefatus Sanctissimus D. et. Papae,
 11 et eius Sanctae Sedis Apostolicae, in inferioribus Germaniae
 11 avariae, ac Belgarum atque Provinciarum cum potestate
 11 Legati de latere etiam, cogitans de vita huius
 11 vitae, et lubricitate, sentiensque se non tam morbi
 11 vi, quam Dei voluntate, ad aeternam vitam evocari,
 11 qua sane in se, totum se libentissime refert ad Di-
 11 vine clementiae voluntatem praesentem exequendam,
 11 volensque propterea domui suae disponere, mente et
 11 intellectu plene vigens, licet corpore non admodum
 11 valens, suum Testamentum sive scriptum, quod etiam
 11 patrum dicitur, in vim facultatis sibi, ut apparet,
 11 a felicis memoratorum Gregorio Papa XIII. concessae, et
 11 aliis eum meliori, et efficaciori, quo fieri potest
 11 modo, fecit, condidit, et mandavit in hunc modum
 11 dum qui sequitur. In primis commendat se, ani-
 11 mamque suam, eidem Illustrati Divinae, et Beatiss-
 11 simae Christi Matris Mariae semper Virgini, totiusque
 11 Sanctae Curiae. — Ut vero constet de Sanctissimae
 11 Religiosae fideique Romanae Catholicae, veritate, et sta-
 11 bilitate, in qua semper, vixit, Dei gratia, et morum
 11 integritate, ac statuit, Sanctam illam Catholicam
 11 fidem iuxta formam a fel. Memor Pio Papa IV. prae-
 11 scriptam, profiteri voluit, et proposuit ei, de eius expresso

P. Franciscus.

mandato, sacris Dei Evangelis, professus est, et curavit in
hanc qui sequitur modum: Ego Franciscus Joannes per
fides credo, et profiteor etc. (sequitur professio fidei). =
= Summo praeterea Pontifici, sanctaeque sedis apostoli-
cae testatum fuit, quod in omnibus Legationibus,
sanctae Romanae Apostolicae Curiae, quibus variis in locis,
et a multis successivis annis functus est, nihil fidei
dei, obedienciae, et observantiae erga Sanctitatem suam,
sanctaeque sedis apostolicam, quantum
in se fuit, propositum est unquam desiderare, sed cum
omni diligentia, sollicitudine, sinceritate, et integritate
mandata suae Sanctitatis, et sanctae sedis apostoli-
cae exequi semper, pro viribus conatus fuit. =
= Cum autem ad eius saepe postremo per-
venisset, aliquam obiriari, conatum fuisse eundem
testatorem, propterea contra praetribus Sanctissimae
D. et. Romanae personam, dum in minoribus esset,
instituisse, hanc de causa Sanctitatem suam non
in ipsum testatorem, affectum esse, licet sibi per-
missum habeat, quod quemadmodum in testato-
re, de optima Sanctitatis suae benevolentia, et
voluntate, multis argumentis constat, ita Sanctitas
suae magis, et dictoria ejus, quae ipsi Domino
testatori imponentur, sunt. Id tamen testatum
omnibus praecipue ipse cupit testatorem, cum fuit
is, qui Sanctissimae D. et. praetribus personam, in-
tegrissimam semper, etiam in minoribus fuisse
didit, et propterea semper eius partes tutatas est,
praestem contra Generalem ordinem S. Francisci, qui
eundem Sanctissimae Domini hostis, ne officio Praetoris

St. Francis.

Procuratoris Generalis dicti Ordinis in curia Romanensi
gestarum, obitabat. Cui, rei testis Laurentius adhiberi posuit
Dominus Ludovicus Gensola, Canonius S. Mariae Ma-
ioris, Dominus Ludovicus de Wae olim Procuratoris,
etiam Canonius S. Petri de Urbe, qui dum tempo-
ris, eiusdem Domini testatoris, continui commu-
niter erant. Idem etiam testatur Pater Pater V. S.
Memoriae, si viveret, quo cum Dominus testator
eiusdem sanctissimi causam agens, cum Pater V. tunc
Cardinalis, in testatoris auxilium inivit, et haec ver-
ba protulit: Deus tibi benedicat fili mi, et ego tibi
multum debeo, quod pro defensione huius bonitatis
de Monte alto, patrocinium eiusdem, et estimationem
tueudem susceperis. — Sed et illud, cum Do-
minus testator testatum voluit, quod cum ex ali-
quorum malivolentia, post obitum suum ex Im-
peratoris aula, ibi nuntium apostolicum aliquot
annis agebat, sparsis fuisse rumores, quod in ad-
ministranda iustitia contra quendam extortum
Crovicellae, ab eo pecuniam extorsisset, vel extor-
gendi fuisse, hoc tam falsum esse, quam fal-
sissimum, hancque vocem esse calumniam; imo
in hoc ultimo spiritu testatur, et protestatur, quod
toto vitae suae tempore nunquam quidquam
vel obolum accepit, de quo sciat coram Deo, aut
hominibus conscientiam suam gravari. Et quam-
quam non potest non dolere, quod tanta iniu-
ria ei illata fuerit, is tamen, qui intulerunt, vel
ut impulerunt, causa fuerunt, ex corde ignorat, et cum
ut is parat, ex animo rogit. — Deinde ordinavit

Jo. Franciscus

quod si contingat eum mori, ex hac infirmitate, vel
alio extra Ecclesiam suam Verulbanam, vel aliter
eius corpus suum ad Ecclesiam Verulbanam deferri,
ibique in Cathedrali, loco a Concilio Provinciali
Mediolanensi, praescripto, in iugum Chori sepul-
tum fieri, cum inscriptione, quae in Concilio habe-
tur, hanc scilicet sepulturae Episcoporum, cui genti-
dem inscriptione addi poterunt haec, et similia verba:
quo primus religionis, et pietatis ergo, Joannes Fran-
cis Episcopus, ex superiori Germania, ubi etiam
episcopalem aequi animam Deo reddidit, ex testamento
deferri voluit. — Quod si in transferendo corpore,
magis nimis intercederet difficultas, aut sumptus exspectari
fieri deberent, ne propterea huiusmodi translationem
intermittendam ducant Reverendi Pater Rector Collegii
Societatis Jesu Leodicensis, et Joannes Antonius Carusa-
na, Laicus dicti Episcopatus Praepositus, quorum arbi-
trio totam hanc causam commisit, tunc voluit corpus
suum sepeliri Leodii (si hic decedat) in Ecclesia Colo-
legii dictae Societatis; in qua quidem Ecclesia, viscerum
quae separari debent, si non possunt commode cum
Corporibus Verulbanis deferri, reponi voluit. — Quod si
ita Civitatem Leodensem, diem extremum obierit,
tunc velit ut corpus transferri, eam, eligit Verulam
pro sua sepultura, quam Carusana praedictus con-
venienter indicaverit. — Item voluit quod
funeri, et exequiis suis pompa, et apparatus, plenus
fieri poterit, minime adhibetur, idque totum sit
arbitrio datorum Rectoris, et Carusanae. — Haec
sanctum universale in bonis patrimonialibus insti-
tuit,

11 instituit, et ore proprio nominavit admodum Magnificum
 11 Dominum Petrum Bonhomium, eiusdem Reverendissimi
 11 Domini testatoris fratrem germanum, salvis legatibus
 11 et conditionibus sequentibus. — Filiabus eiusdem
 11 Domini Petri fratris Domini testatoris, quae Monasterium
 11 aliquod ingrediuntur, et vitam Monasticam prosequi fuerint,
 11 legavit, eis singulis, seu Monasteriis, in quibus profitebantur,
 11 singulis mille libras monetae Germanicae seu Austriacae, et
 11 quinquaginta libras similis annuatim, earum vita durante. Quae
 11 quidem quinquaginta libras etiam legavit iis filiabus diti-
 11 Domini Petri, quae iam Moniales sunt, si tamen hanc ex-
 11 novum, seu tantumdem non habent a suo Patre, a quo
 11 si aliquam tantum partem habent, voluit usque ad reman-
 11 dentem quinquaginta librarum supplere. Quae quidem
 11 canonicas non eius filiabus, sed Monasteriis, iuxta praecip-
 11 tum Capituli Provincialis solvantur. — Admodum Mac-
 11 gistro Andreae Burgo, et eius uxori Dominae Johanne Nove-
 11 rendissimo Domini testatoris sorori reliquit sine aliqua
 11 disputatione, et difficultate usum Loti Flandriae, et eo usque
 11 gratum Andreae eorum. filio benigne quicquam praeter
 11 velit, quo cum eorum venia Societatem Christianissimam
 11 gerant caput, ingredi possit, quemadmodum ipse Nove-
 11 rendissimus Domini testator, qui ex officio quodam
 11 carnis, huiusmodi propositum, rata non ita libertate
 11 dederat, postea capitay hanc Dei ipsi vocationem, prom-
 11 te annuit. — Domino Lombardino Burgo, Sive
 11 Episcopalis Verulensis Praefecto, quadraginta Coronatos annuatim
 11 reos, vita sua durante, super iisdem bonis patrimonialibus
 11 libris, quotannis legavit. — Dominae Justinae
 11 filiae naturali Domini Philippi Galii fratris Matris

Josephus.

Reverendissimi Domini Testatoris quondam coronator vicarij
super iudicio bonis Patrimonialibus, annuo, et non ita diu
te, legavit. — In reliquis vero bonis omnibus mo-
tibus, creditis, nominibus, et actionibus eiusdem Reverendissi-
mi Domini Testatoris, ubi locorum constitutus, idem
Domini Testator instituit, et ore proprio nominavit
suum hunc, et suorum eorumque pietatis in
vita etiam creatum, salvo in praesentibus legatis, sum-
ptibus funeralibus, ac aliis, et aliis in praesentibus,
et ante omnia deducendis, ex iisdem bonis, videlicet
— Servitium Principis Domini Guillelmi Ducis
variae, quo velis etiam relinquit in hoc illud, et
gat etiam liquam ornatum reliquis, quam so-
let habere in mensa, ac mactera praeam argu-
tem deauratam, ab ecclesia et conventu S. Laurentii
et ecclesiae Augustae, cui praeam liqui etiam Domi-
ni et ecclesiae S. Laurentii, insertum est, et in super
sacram etiam, sive etiam eadem Reverendissimo
Domino Testatori a sanctae memoriae Cardinalis
Alexis, Testamento relictum, etiam etiam rogat
ut etiam sua iubeat acceptio in sua servitium
familia asseruari ad ordinem Domini Testatoris vo-
luntatis, et omne observantiae erga illam, testifica-
tionem, eiusque sanctissimam pietatem, et animamque
suum commendatam cupit. Et cum vobis super
rebus etiam sua a Domino Testatore pte-
rit duodecim ex libellis praeam a Martino impetis,
vult quod ille quoniam viginti quinque transiit
totum, ex quibus tres duo etiam filio, duo
etiam uxore, duo etiam etiam, duo Domini

1) Domino illucio, et duo domino Dervio, Gelitio
 1) dñi meo Consiliarij, et duo equite illucio domitio,
 1) quibz domitio illucio, et Dervio Consiliarij, etiam
 1) eum aquam dei auro inclusum singulis reliquit.
 1) Illucio Serenissimo domino Dñi Salsandae legavit
 1) horologium, quod dono habuit ab Illustrissimo domino
 1) de Nurembergh Dornia Prange, quod horologium offerre
 1) cepit Gelitudo meo a Reverendissimo domino Testatorij
 1) fratre, atque a Joanne et Antonio Carraue, et aliqui-
 1) bus etiam alijs ex familia mea, in perpetuum obser-
 1) vantiae testimonium, et argumentum, quod ipse
 1) Testator semper fuit addictissimus erga meam Gel-
 1) tudinem animo, et quod sint videri meam ubi-
 1) tudinem prae benevolentia ipsius Testatorum
 1) prosequuntur; quam benevolentiam non dubitat
 1) Testator se suis officijs servitij promeruisse, licet non
 1) defuerint aliqui, qui contrarium in me tentaverint.
 1) Et quam notum, et iniuriam indubite illatam de-
 1) lenda, cepit ut ha Gelitudo, mea, ubi quae sit,
 1) testatur prae dignetur animi mei benevolentiam
 1) erga dictum Testatorem, mi se, manque Gelitudo
 1) Reverendissimam commendatam cepit, quum
 1) admodum Gelitudo sua, Serenissimae eius quom-
 1) dam prae, commendatissimam hactenus habuerunt.
 1) Serenissimo Dñi Parrucio legavit in observantiae
 1) meae Gelitudinem testimonium, horologium quod
 1) dono habuit a Reverendissimo Dño Archiepiscopo Pa-
 1) rucio. Illucio Illustrissimj et Reverendissimj Do-
 1) minis Cardinalibz, optumj meis patronis, et de se
 1) benevolentis in observantiae testimonium legavit, illa-
 1) dratio

Sp. Franciscus

11 illudratio theatrium Orbis terrarum, coloribus pictum,
11 quod theatrium iam conuersionem impurat: Pictura
11 aliud theatrium illud, quod habet non depictum: Ver-
11 tute elliptice novum, quod hic Laodii nunc conu-
11 ginator: et praeterea eadem domino Cardinali Veronae,
11 et hinc Illustrissimo domino Comiti Federico Bor-
11 romae abbati legavit scripta eadem domino beatorum
11 tori a sanctae memoriae Cardinalis sanctae Praxedis
11 testamento relicta, rogatque cuius ipsam comitem,
11 ut optinam rationem, et uiam victoriam scripto-
11 rum, perpetuo gerere velit, cum eius protoprimas
11 partes curare ne tanto Cardinali, sui patrisque monu-
11 menta periant. — Reverendissimo domino sacri
11 Luciani Episcopo et Romanensi legavit theatrium, nunc
11 ex subtilioribus: domino illi Antonio Bellino
11 et Canonico legavit Mediolanensi reliquit aliud No-
11 cheum: domino Belvisio Canonico Verulanensi
11 reliquit nunc. horologium perite cum ponderibus,
11 et illi, quae habet Verulani quod maluerit: Fratri
11 suo clarissimo domino Petio praedicto reliquit pro-
11 cipuum argentum cum iure aureo a Dno Ma-
11 xime dono datum, quem uniusquam, et uener-
11 bunt manere perpetuo in familia apud primogenitos,
11 in testimonium benevolentiae tanto Principi ergo do-
11 minum testatorum. — Domini Joanni Baptiste
11 consilio et antiquitatis Verulanensi, Bernardo Langusio
11 li Vesolani, et Joanni Antonio Casanova Canonico
11 Cellensi, suo familiaris, legavit singulis lectam instructionem
11 ex uoluntate quos habet Verulani. — Dominus praedictus
11 Diamus legavit sororem iocundam S. Hieronymi Aris

11. viri inteream, quam hic habet: Dominus Joanni fortissimus
 11. Chulipresbytero eludolauensis, Francino Pono, Ludovico Montan,
 11. Joanni Stephano et Agatino eludolauensis Verullensis, Philiberto
 11. Buronto Macponto, et Virario Verullensi, Joanni Dominico
 11. Dinello Gonouio Verullensi, et Illustri Comitiſſae Regiſſae,
 11. tamquam amicis dilectis voluit aliquam ſacram reſervatam
 11. aliud benevolentiae ſignum, executorum arbitrio dari. —
 11. = Dominis Henrico et Sigard Macponto. Petro, for-
 11. rentio Virario, Antonio Ghelhart Inſpectori Canonici
 11. Codicibus, Leonardo S. Jacobi, et Ogero S. Laurentii
 11. testatibus Codicibus, ſingulis legavit unum agnum
 11. Dei, rursus circumdatum. — Ex ſacris reliquiis, quas
 11. habet idem Dominus Executor hic, Verullis, vel alibi, lega-
 11. vit unum caput ex undecim mille Virginum, quod est
 11. nominatum, et ſatis parvum, Verullis reſervatum, tra-
 11. tri ſuo praedicto, et familiae ſuae, ac etiam fructuum
 11. ſanctissimum crucis habitum ab abbate S. Laurentii;
 11. aliud caput undecim millium Virginum legavit ſoci-
 11. legio Societatis Iesu Conſeſſi, ex rogata Patriſſa Oliverii
 11. ſitatoris eiusdem Societatis: aliud caput Societati S. Mariae
 11. ſae premouſe ex rogatu dicti D. Petri fratris Executoris:
 11. toris: aliud Societati S. Michaelis, ſi deſuſo erigatur in
 11. Civitate, vel Diaceſi Verullensi: aliud caput Societatis S.
 11. Chriſtophori Verullensi: aliud caput ſanctissimum Eusebii:
 11. rum, Collegio Societatis Iesu Verullensi: aliud caput, *reſervat*
 11. Reverendiſſimo Dominio Episcopatuſſi Verullensi: Reliquias
 11. omnes ſacras reliquias ſuas legavit Euleſſiae ſuae Verullensi
 11. ſanctissimae S. Eusebii: cui Euleſſiae ſuae, ſive eius ſacriſtiae
 11. legavit etiam capſas, ſive Pluviam, quae Dominus Executor
 11. ſtor habet, voluitque eidem Euleſſiae reſtitui duo Gaudes
 labra

To. Grauninger.

11 candelabra argentea, quae Verullij discedens, solum contulit; et simul
11 eidem Ecclesiae legavit magnam pulviam, cum suo draco argenteo,
11 ut pro missis Pontificalibus, et pro colligendis elemosinis in pro-
11 cessionibus illius Pietatis inserviant. — Item legat societati
11 novimus Jesu Lodicensi, duas casulas, quas habet hic meliores,
11 videlicet albam, et viridem; Collegiis Societatis Jesu Antuer-
11 piniensi, Norwacensi, Lovaniensi, et Coloniensi, singulis quin-
11 quaginta florinos Brabant, senilib; dandos per Carissimum,
11 quos habet hanc usui destinatos. — Penuriam autem quam
11 habet et Arnoldus Hecht Juris Licentiatus, et Curiae Lodiensis
11 Advocatus, in manibus suis, nomine dicti Domini Custa-
11 toris depositam, ex Cancelleriae Domini Custatoris expedi-
11 tionibus, seu conventionibus congeant, vult applicari pro
11 iustis institutionibus, et promotionibus L. illius Pietatis in bi-
11 citate Lodicensi erigendi, dummodo tamen ultra biennium
11 erit non dissipatur, alioquin dicto termino elapso vult
11 dictam penuriam poni apud Collegium dictae Societatis Se-
11 hu in eadem Civitate Lodicensi extruendo applicari;
11 si eo tempore extruatur, alioquin cedant dictae penu-
11 riae Luminario, si tunc eritum sit iuxta formam
11 concilii Tridentini, alios cedant monasterio alicui
11 Monachali in Paupere, in quo claustra servetur, arbitrio
11 Episcopi Lodicensis. Voluit autem dictus Domi-
11 nus Custator quoddam summam, seu quantitatem
11 dictarum penuriarum stari simpliciter verbo dicti
11 Domini Hecht, qui eam penitus habet, vel exigere
11 debet. — Item legavit, et destinavit mille Coro-
11 natos aureos senilib; ad effectum, ut ex illis redditis an-
11 nualibus, et perpetuis crearetur pro fundatione missarum
11 Lodicanae in Hospitalium Beneficii Ecclesiastici erigendis.

11 quae missa celebrabitur perpetuis futuris temporibus, in
 11 Capella in cornu Evangelii in dicta nostra Ecclesia cathedrali
 11 S. Iosephi Verulanis; cuius Beneficii collatio, provisorio
 11 et institutio sit de iure patronatus Episcopi Verulanis
 11 pro tempore existentis, volens huiusmodi Capellam
 11 ornari arbitrio executorum. — Item legavit ducentos
 11 Coronatos annos Capitulo dictae nostrae Ecclesiae. S. Iosephi
 11 Verulanis pro fundatione sui universarii, volens
 11 ex huiusmodi ducentis Coronatis annum redditum ob
 11 hoc emere, et per Capitulum, dictum universarium
 11 quotannis celebrari; vel per Montem Pietatis Verulanis
 11 poterint dicti ducenti Coronati retineri, et quotannis
 11 dari Capitulo decem Coronatis aurei in unum praesentatum
 11 dictum erogandi, prout executoribus, et ipsius Montis
 11 Pietatis Administratoribus, magis expedire videbitur. —
 11 — Patri Henrico Pietra deo Confessorio, Monachi quidam
 11 Hieronymum commemorante legavit Calicem summum
 11 patenas. — Item legavit quingentos Coronatos annos
 11 suos, quos quamprimum voluit idem Dominus testator
 11 distribui inter familiares, quos in praesentiarum hic
 11 habet, habita ratione qualitatis Personarum, temporis
 11 servitutis, et servitorum praestitorum; arbitrio Patris
 11 Montis Collegii Societatis Jesu Leodicensis, et dicti Capellani
 11 nostrae, cui Patri testator legavit Crucem parvam inaequalem
 11 latam, Niveum continentem, et aquam Dei, per ipsum
 11 Dominum testatorem quotidie ad collum deferri solitam. — Item vult idem Reverendissimus
 11 Dominus testator, quod familiae sui Stati, inducantur in Italiam. Insuper haereditatis suae moderatam
 11 familiam, salvo quod constituta sumus, et se honeste

11 genuit sub regimine et conductu dicti Gousaui = Item
 11 reliquit singulis suis familiaribus, qui inter nobilissimos
 11 putantur, unum ~~factus~~ ^{cachear} cum pygmaea argentea = Et
 11 praeterea DD. Julio Cartesio, et Michaeli Bellino, sin-
 11 gulis librum unum, quem maluerint, ex his quos
 11 hic, vel Coloniae habet: et Dominus Guillelmus Jellius
 11 reliquit equum album loio sui, qui mortuus est in
 11 domo Domini testatoris. — Demum quia Dominus
 11 testator a multis annis perspectum, et probatum habet fi-
 11 dem praefati R.D. Joannis Antonii Caesariae Canonici
 11 cellensis, familiae suae praefati, et Secretarii sui, eidem de-
 11 mandet, et committit iuram omnium nobilium, quae
 11 hic et his in partibus Cisalpinis habet, ita ut sicut
 11 expedire indicaverit ea vendere, et in nequarios magis
 11 pro huius sui testamenti executione convertendo, aut ver-
 11 cellas conferre, et illanti Pictatis consignare, necnon quae-
 11 cumque credita, et praesertim penus, quae sunt
 11 in manibus mercatorum quorumcumque, in principem
 11 humanam institutionem Ducatum, prostratis Roma
 11 per R. Dominum Biellum, seu quemvis alium, Co-
 11 loniam, vel alias transmissam, et nondum exactam
 11 via cambii, vel alias quovis modo, eidem etiam Ca-
 11 esariae Committit omni solutionis debitorum morum,
 11 quae sit illi bene esse nota, non solum atque tibi ipsi
 11 testatori, dant ei facultatem, et auctoritatem omnia
 11 exigendi, recipiendi, de eis transigendi, quitandi, ~~quod~~
 11 et faciendo absque eo, quod profuit ab aliquo super his
 11 omnibus, vel eorum aliquo negotiari, vel ab eo aliquis
 11 computus, ratio, vel reliqua exigere, sed vult Reverendissimus
 11 Dominus testator praedictus illanti Pictati ~~Committit~~
 11 ~~quod~~ et quovis in et circa praemissa ~~per~~ ^{per} ~~se~~ ^{se} ~~faciendi~~
 11 et opportuno tractandi, gerendi, et faciendi,

11 Verubensium, et quousque alios stare super praemissis, ac om-
 11 ni administratione habitae suae domus, rerum, et bonorum
 11 per dictum Dominum Carianum, iudae illius affirma-
 11 tioni, quibus etiam Carianum in genere de omnibus, et
 11 singulis administratis, tanquam bene et fideliter per-
 11 quirit, quietat, et liberat, et quietum, et liberum esse, et
 11 permanere vult, et mandatur, quibus etiam Carianum
 11 dem Reverendissimus Dominus Testator omnium, et quo-
 11 rumcumque negotiorum, et dubiorum ratum sui Testamen-
 11 ti, et hereditatis, et Legatorum, et alios emergere, suori-
 11 ti valentium, interpretumque voluit, et declaravit, et
 11 eius interpretationi, in omnibus stare. Quae prae-
 11 missa omnia, et singula memorata Reverendissimus
 11 Dominus Testator dixit ipse suum Testamentum, et
 11 extremam voluntatem suam, quod non suam voluit
 11 valere, necque firmam, et effectum sortiri iure Testa-
 11 menti, Codicillorum, et omnibus melioribus iuribus
 11 de, iure, causa, et forma, quibus alius Testamentum,
 11 seu extrema voluntas valere, et effectum sortiri potest,
 11 et debet, revocans ad ~~plur~~ ^{plur} effectum omnes praedictas
 11 dispositiones testamentarias, de quibus appareat, salvo
 11 tempore iure addendi, minuendi, et mutandi, corrigendi
 11 etc. Huius autem sui Testamenti, et extremae vo-
 11 luntatis executoris fuit, et constituit, quoad sua bona
 11 patrimonialia, et legata, seu omnia superillis con-
 11 stituta, supra dictum Dominum Petrum supra praes-
 11 trum, et haeredem, quoad bona vero, quae in his praes-
 11 trum sunt, et ea, quae hic exequi debent, PP. D.
 11 Abbatem S. Laurentii, D. Levinum, Bonaventurum, et Car-
 11 ranum supra nominatos, quoad alia vero Verubensium,

de Francip.

et ubique locorum existentia, et quoad executionem totalem,
et finalem sui testamenti, et voluntatis, constituit exi-
cutorum Dominos Joannem Stephanum Belvium, Joannem
Franciscum Biaminum, et Gasparum Praefatum rogans
eos omnes, quatenus dictum suum Testamentum, et
extremam voluntatem proutis confidit, debite, et
plenario executioni demandare velint, et dignentur. In
quibus omnibus et singulis praenunciis, rectoratus
Reverendissimi Domini Testator petivit sibi a nobis
Publico instrumentum, unum vel plura, publi-
cum, seu publicis fieri, confici, et tradi Instrumentum
vel Instrumenta ista fieri, et sunt haec Leodii, in
quadam camera superiori Monasterii S. Jacobi Leodiensis
Ordinis S. Benedicti, anno, indictionis, mense, die, et
Pontificatus praenunciis, et praesentibus ibidem R.R. scho-
laribus et directis viris Domino Martino Divino Ca-
none S. Petri, Magistro Joanne Hueto, et Georgio Be-
thmanno Cantore, et Canonis S. Pauli Collegiatorum
Eclesiarum Leodiensium, Reverere Gillelmo Canonico Col-
legii S. Materni in Eclesia Majori Leodicensi, Petro Cla-
udio Juris Doctori Consiliario Reverendissimi Domini
Episcopi Leodiensis, et Jacobo Leodicensi, Arnaldo Stal-
dero Juris Doctori et Curiae Leodiensis Advocato, et Petro Re-
gio dictae Curiae Canonum Procuratore, testibus ad Prae-
sentia vocatis, et per dictum Reverendissimum Dominum
Testatorem specialiter rogatis."

De translatione corporis Episcopi Bouhensis, haec habet
modum, testis de visu: La interiora, ait, prout re-
pente a Liegi nulla aliqua de Padri gerente, Storpe
per portato a Leuthi. Et Capitolo mando dei Canonici

Canonici, et un ellaestio di berimorio, ad incontrarlo
nelli confini d'Italia. Dove rispinavano la notte la
mattina si faceva uno funerale, lasciando alle chiese
la cura, cioè ad Arona, Borgomanero, Gattinara, et
Albano, et a Santo Bartolomeo ~~for~~ della mura, con fide-
positate. Fu rievato con solenne prompto funerale. Vi
venne il vescovo d'Alessandria, che fu poi Cardinale
Paravicino, suo amico, et suscipion nella transiatura
dei viaggi, Notli, et Alvizi. Il Padre Giovambattista
Perago Germita, predicatore predicatore, per l'orazione per
metre predicatore

28. Huius laudatissimi Praesulis elogium, breviter exaratum legi-
mus in autographo Chronologio totius citate, fol. 75. huiusmodi:
anno Domini ~~Incarnationis~~ MDLXXXVII. die XXII. februarii,
defunctus huius admirabilis patris caligine, tamquam proditus et
prudens homo, a Deo vocatus, in sancta conspione mis-
eravit, bonae et sanctae memoriae Illustrissimae et Rever-
endissimae Dominae Dominae Romanae Franciscae Bothe-
niae, huius sanctae Verulanensis Diocesis Episcopos, qui
annos quindecim Pontificatus reuerens humana munus
de gesserat, cum prout est exornatulus in illu-
stri territorio fuisset. Hic a sanctissimo Domino Gregorio
XIII. Episcopos factus, cleram, et Diocesanum nam
modo reformat. Fuit enim iudicio intelligenti
prout corpore castus, in laudibus divinis assiduus, con-
silio prudens, ad misericordiam procurans, summus Doc-
tor, et predicator unquies, in Diocesanum, et pauperum
largus, et munificus, sanctissimus, et Illustrissimus Cardinalis
Caroli Donthomani tit. S. Marci, et patri sui imitator
egregius. Civitatem Verulanensem duobus clericorum Regularem

Regularium collegiis, videlicet S. Pauli Decollatis, et Societatis
 Jesu, et huius quidem institutionis, et annuorum redditibus do-
 tandi, quidem Gallio S. C. R. Cardinali et Episcopo Ver-
 tallensi auctor fuit, obque eximia merita, et singularem
 in rebus agendis prudentiam, acutemque honoris Dei,
 et animarum salutem, Visitator Sabaudiae, et ^{on} ~~Diocesis~~ ^{on} ~~Episcopatus~~
 varientis, et formensis; constitutus fuit inde ~~Non~~ ^{on} ~~Episcopus~~
 postolicus, ad Rhodum, et Helvetios, tum ad Principem
 Germaniae, et ad Nicolaum II. Imperatorem, postremo
 cum potestate Legati a Latere, in Superiori Germania
 contra Gebardum Episcopum Coloniensem Electorem haereti-
 cum impio, fide, et integritate hoc munus totos octo
 annos obitus, istius Gebardi Episcopatus vacante loco, pro-
 nissimè suis patris Bavariae fratrem Ernestum suf-
 fecit, ac Leodii ex merito spirituum Deo redditum, res-
 tantis Montem Pietatis Verulianum, haereditatem instituit,
 Ecclesiae suae multis bonis legatis, videlicet mille aureis
 pro erigenda capella in honorem Beatissimae Virginis
 Mariae, eundem aureis pro anniversario faciendo, septem-
 que Candidatis argenteis, cum cruce, veli cum arculo
 magno pro missis ^{on} ~~Episcopatus~~ ^{on} ~~Episcopatus~~, veli cum arculo pro
 missis solennibus, veli cum arculo pro missis privatis,
 et multa alia legavit, et praesertim Sanctorum reliquias in-
 signes, et paramenta, et ornamenta in quantitate. Illud
 praeceps scriptor, et quidem, ut mihi videtur, consuetis-
 simo, quod Bonhonius auctor fuit, ut Ecclesia Verul-
 lensis abiret antiquissimo ritu Buxbiano, Romanam excep-
 tant. Etiam id in Bonhonio, sive eius consilio, sive
 ipsam ipse, nemo cordatus laudavit.

2) Q. Illatum est Bonhonio Corpus, ut ipse mandaverat,

ut ipse mandaverat, in sepulcrum, quod est in ingressu
Choro, Episcoporum Verulanorum sepulturae destinatum,
cui haec inscriptio incisa legitur:

Sepulcrum Episcoporum Verulanorum,
Quo Joannes Franciscus Episcopus, pietatis,
et religionis ergo, Rodio in inferiori Ger-
mania, ubi exanimam exprobatum aequo,
animam Deo reddidit, ex Testamento
suum delatus est anno Domini MDLXXXVIII,
Staty mae Lⁱ, Epit^u xv.

Uti quidem habuit olim venerationem Bonhomii, ita, ut quam-
plurimum ad eius sepulcrum voto nuncupato per spiritualibus,
temporalibusque acerbamentis, supplicis confugerent, cuius
patrocinium quante valeret, pluribus gratias Deas, optimas,
Maximas testatus est. Testatur Canonici Marini Bu-
rlii Casani, quod eius aere plurimae votivae tabellae,
gratias Bonhomii intercessionem impetratas, exprimentes, ad
eius sepulcrum appensae viscebantur, et quod energumini
aere huiusmodi sepulcrum horrebant, ut ipso vix pedibus
attacto, ingratibus editis ululatus inde principitus abscede-
rent. In novissimis documentis, cum Beati titulo insi-
gnitum legimus. et eo deservunt, qui Testamento legata
fecerint ad honorem Beati Joannis Francisci Bonhomii.

Quam cum anno 1662. mense Januarii, in eodem re-
gistero inveniret eum corpus Episcopi Hieronymi de
Quero, coepta in qua conditum erat Bonhomii corpus,
lamina plumbea affixa est, cum inscriptione.

In hac praesenti capsula lignea, intus vero
plumbea, asservatur integrum Corpus viri Dei,
Joannis Francisci Bonhomii Episcopi Verulanis.

30. Bonhomius vero, plura edidit eruditioris, qua plurimum va-
 libet, monumenta. Inter ea sunt hymnus Sani sol reuertit
aureus: Carmen inscriptum Bonhomium mirabiliter servatus,
 quo graphice describitur quomodo S. Carolus Bonhomium
 glauco plumbeo percussus, ope divina illaesus mirabiliter
 evaserit: item aliud carmen, cui titulus Bonhomides,
 quo Bonhomius canit memoria S. Caroli, et gentis Bo-
 homiae. plura praeterea elegia ad honorem S. Euse-
 bii composuit, quae videre est apud Feder. in vita Euse-
bii edita Vindobis anno 1609. fol. 155. Extat denique liber
 vulgatus typis Mediolanensibus Pauli Gotardi Souti anno
 1581, conscriptus occasione translationis Corporis Beatissimi
 Eusebii, quam Bonhomius moliebatur magnificentissime ap-
 paratus faciendam, continens Epistolam Pastoralem ad Popu-
lum, et Oratioem Vindobensem, in qua plura ad huiusmo-
 di translationem spectantia; item plures sermones San-
ctorum Patrum, memoria Patrum, et scrip-
torum utriusque linguae, de Laudibus S. Eusebii; qui-
 bus addit Vita S. Eusebii a se descripta. Hunc librum,
 quamvis inscriptum Bonhomii nomine, esse opus falerii
 Mediolanensis, aperit Canonius Elodius, scriptor coaevus.
 Et quidem ea quae ibi tractantur de apostolatu Me-
 diolanensi St. Barnabas, de Metropolitica dignitate Eusebii
 Mediolanensis, iam usque a 4. saeculo aerae Christianae,
 de D. Eusebio, quem auctor mordicus contendit fuisse
 unum Episcopum Vindobensem, et id genus alia, manifeste
 testantur esse opus auctoris Mediolanensis, propriam Euse-
 bii plus iusto extollentis, et veram, solidamque Vind-
 obensem Eusebii gloriam, contra fas incidunt. Edidit prae-
 terea Bluchinus Episcoporum Vindobensium a D. Eusebio, et, testo

et, toto Genio, Epistolae perennae pietatis, et Religionis
plenas. Glendius tamen compluribus anachronismis statet,
pluresque exhibet Episcopos ad arbitrium ^{vel} confectos, et
loco multos, ita ut eadem nequaquam fidentem sit.
Etiam Antonius Celsus in Catalogo scriptorum edito
Coloniae Allobroquum 1536. to. 1. pag. 176. alium ~~hunc~~
librum conscripsisse Bonhomium, editum Coloniae anno
1584. in 8.º, cui titulus, Vita et obitus Caroli Borromaei,
maei; neminem concionatorum, Pastorumque Sacerdotum.
Hic liber nobis ignotus est.

31. Quamvis Bonhomius ut plurimum a propria Ecclesia
absuerit, gravissimis Ecclesiae Universalis negotiis pertastandis
occupatus; cum tamen diligentissimum ad praescriptum S. Con-
cilio Tridentini reformavit, nam solutissimis edictis, muni-
cipiis, quos videmus celebravit, plerumque per Vice-
rios suos. Capitula Verulensi, et sancta Conciliorum Pro-
vincialium acceptantibus auctor fuit, coramque quarto, et
quinto praesens adfuit, et subscripsit; sexto vero habito anno
1582. cum apud Rhodolphum Imperatorem, et ante Apo-
stoli vicarios obiret, per Paulum Granatium Vicarium su-
um. Pauperibus sollevandis intentus, Almontem Potestatem Verulensem
erexit, dotavitque, aliisque egit, et merito inter optimos
Ecclesiae Verulensis Praesules, sit recensendus. Pater successore
habuit Hieronymum generalem, Rele, pietate, et doctrina conspi-
cuos, et inter eos, Joannem Baptista Nobilius Odo-
ricus presbyterum Verulensem, Philibertum Barontium, pra-
positum Verulensem, Joannem Stephanum Belvium
Canonium S. Eusebii, Caesarem Camillum Generium
Abbatem S. Stephani Eporediensis, postea Episcopum
Saonensem, et demum Episcopum anno 1584. dequibus
1581. supra

Viri Illustres
Qui Floverunt
Bonhomio Sedente

32. Joannes Stephanus Verellius Verellensis, Joannis Graundus, Degu-
alibi, filius, Parisiis, et Sane Theologiae Doctor exi-
mus, Prothonotarius Episcopatus, et Canonicus S. Basilii Verel-
lensis, magna cum laude, Vicarii Generalis munere pro-
fundo Bonhomio Verellis, aliquot annos functus est, in
ius novum etiam novis Synodis Diocesis, quae eo ab-
sente habita sunt, praesit. In Conscribenda Babelia Epis-
copatus Verellensis, quae prodit iuxta Douini Epis-
copi Bonhomii, gallico. Mediolanensi adiutor fuit. Evidet
testis Rossetti in Syllo, librum typis Verellensis 1570. in-
scriptum, deli nove viaggi, etu. seu la Vergine sta-
terina con fisa, per instructione di quello clusano
tenovene, in leue meditatione. Deinde a S. Carolo
Bonhomio Mediolanensi vocatus, Vicarius Generalis Me-
diolanensis constitutus est, quo munere, rei catholicae,
et disciplinae restaurandae causa, egregiam S. Cardinalis
operam navavit. Desinit Verellis die 4. Martii 1587. una
qua cum probitate, et sapientiae fama.
33. Petrus Antonius de Adoratis Baldensis Canonius Verellensis, vir
inquis litterarum, Sanctitatis, et in gerendis rebus destitutus
placeminae, quem supra vidimus Vicarium Generalis Me-
diolanensis, Vicarium, reformatoremque Ducatus Sabaudiae,
nunc legatum in Helvetia ad comitem L'adensis.
34. Dominicus Valentius Canonius Cathedralis S. Mariae Majoris
Verellensis. Eius elogium breviter text Medici scriptum

Scriptor vocatus, in hist. electa ad annum 1580, inquit: 1580,
 ellone il Rev.^{mo} Donuano de signori di Burouzo canonico
 sacerdote in S. Maria Maggiore, che fu uomo di gran
sanctità, amittà, et carità. Dava tutto le sue entrate
 a poveri, che spesso si conservava da viangiare per lui
 per una indemoniata, che teneva in casa, una delle
fastidiose indemoniate, che si potevano mai trovare; fu
 portata dal Demonio in tre giorni a Roma, et in tre
 altri riportata a Verelli. Questo buon sacerdote,
 et canonico la teneva per suo esercizio spirituale, e
 per mortificarsi, Bartolomea si chiamava la indemoniata.
 Da lui fu fondata la casa delli orfanelli, si per loro educa-
zione, et della compagnia, senza premio, ma solo per car-
ità. Era devotissimo, e se stesso sprezzava, con andar
vestito de habiti vili, et da provero religioso. Fece testa-
mento, et lasciò tutto il suo pecore veste alla divina et a
poveri.

35. Ludovici de Advocatis Archipresbyter Verulensis. Huiusmodi
 clarissimi viri. elogium, exscriptum olim legibatur ad eius
 sepulcrum in Basilica Eusebiana, his Verbis:

Ludovico de Advocatis S. Georgii canonico,
 Et Archipresbytero Verulensi, ingenio, magnitu-
 dine animi, et in rebus gerendis singulari
 prudentia praedito, in arduis vero et diffi-
 libus negotiis consuetudinaria sagacitate, exato-
 rius praeter benemeritis, meritis, nosuit.
 Vixit annos 54. Obiit die 15. Januarii 1576.

Habuit successorem in Archipresbyteratu Augustinum longae-
 rum Mottae, cuius Epitaphium adhuc est inscriptum in Ba-
 siliica Eusebiana, ut sequitur:

Quod superest Augustini Langusii Alottae
Canonici et Campi huius Alotii, etuli-
presbytero pietate, et religione in Deum,
officio et pde in omni, universis conspi-
cui, huc conditur. Obiit 3. Kal. Octobris
1580. etiam aget 39.

Augustinus fuit Joannes Baptista Nobilis Lucensis ex
hinc virtutis via de quo supra.

fuit autem Ludovici ex domini Auxiliani descendit
et celeberrimo Simone de Golobiano, de quo plura diximus
in loco. et obitu huius propaginis, unum superest
fratrem eiusdem Francigenae, Alottae boni, pariter indolis,
et maxime spiritus adhaerens.

Eiusdem stirpis, et alius floruit etuli presbyter Verulanus,
etrolinus nomine, cuius olim exstabat sepulchrum in
eodem ecclesiae Basilica, cum Epitaphio.

Hic iacet etrolinus etuli presbyter Verulanus
De Advocatis Golobiani. 1504.

35. Francigenae absterantur medicus et Philosophus, omnium sum-
mi celeberrimus. De eo haec habet eodem supra ad annum 1581.
Fierice, inquit, in Verelli Francisco Sandro Filosofo, et
medico celeberrimo. Habet unum fratrem maistro di campo
vel marchisato di Saluzzo vel de di Francigenae, unum alium
fratrem nunc etrolino, et Filosofo, nominato etrolino: fi-
gliuolo Giovanni Hesano etrolino, et Filosofo imitator del-
dici, huc Argente maggiore vel Serenissimo Duca di Savoia
et unum cooperatorum.

Eius Epitaphium legimus in Ecclesia Parochiali S. Laurentii
Verulanus, ubi sepultus est, his verbis expressum.

Ille ab Alexandris Franciscus ut alter Apollo
Pieriae, et medica summus in arte iacet.

Undique tanti hominis tanto viget undique fano,
terrenae quae titulis; nec minus arte potest.

Corporis exuvias, fato spoliatus iuvenco,
Regna tenet tandem spiritus alta Dei.

Bis decem binos ter sex iam vixerat annos,
Invida cum rapuit mors Libitina suis.

Obiit anno MDLXXXVII. X. Kal. Novembrij hora 11. noctis.

Ibidem etiam legitur Epitaphium Alexandri cyprae-
tris, qui et ipse fuit medicus et Philosophus excellentissimus.

Ossa Alexandri Phisici hic ossanda quiescunt;

Vixerat ex iuvenis quolibet arte senes.

Franciscus praeter, moeste et luxuri parvulus:

Urbs tota ingemuit fato proterva iuvencis:

et annos natus xxx. vixit. Obiit anno MDLXXXV. X. Kal. Febr.

hora 2. noctis.

37. Franciscus Pellipparius. Paulto post typographicae artes inven-
tione, ea exercere coepit Serullis, magno nitore, et cultu,
praecipue a Pellippariis; quorum editiones magno sunt in
practico apud eruditos. Inter eos floruerunt sacculo 16.º
Joannes Maria, et Franciscus; quorum hic postremus edidit
etiam monumenta proprii ingenii. Dei titoli, che si de-
vono dare nelle soprascrizioni delle lettere 1581. Stems del
modo di donare li Cavalli. De eo agunt Rossotti, et
Franciscus Augustinus et ~~Alcalasia~~ de Scriptor. Pedem. aligum. *Alcalasia*
Franciscus de Pellippariis, quae iam dudum extirpata est,
extat sepulcrum in Ecclesia S. Francisci huius civita-
tis.

38. Joannes Baptistus Surus Verullensis a Crescentino Baripatri-
usque

utrinque Doctor eximius, et in Supremo Senatu Piedmontensi
 Senator, vir ~~appropinquatus~~ doctus, et inaequalis apud omnes
 auctoritatis. Scripsit Commentarios ad L. p. ^{ante} aquas
trif. vel filius defuncti possit retinere fundum, repudiatus
hereditate: et ad ^{et} filius, si de fundo defuncti laurini
 1585.

39. Franciscus Maria ex nobilissima Verullensi familia de
 Gialardis, Philosophus Illustis, et multiplici eruditione
 clarus, scripsit dissertationem, quam dixit coram Ca-
 role Emanuele 1.º Duc Sabaudiae, et in utraque par-
 tem tractatum de magnitudine Venae et aquae. Pa-
 ris 1580. Scripsit praeterea tractatum super primamethi-
stotelis propositionem Ethicorum, Paris 1578: tractatum
variarum rerum, et praecipue lingua Italica, de tribus
dis, die si paucis a Favola: plura carmina tam latine,
quam Italico idiomate, quae praeferunt leguntur: Veteris
Innocentii VIII. et Bonifacii IX. Italico idiomate, l'enchiridion.
in fol. Edidit praeterea orationem funebrem in obitu Se-
renissimae Margaritae Nolsiae, Sabaudiae Ducae, quam
latinam fecit Joannes Baptista Festa.

40. Franciscus Odettus Verullensis a Crescentino S. V. D. quidam
 etc. scripsit nonnulla Consilia legalia, quae praeferunt
 vixit in locis impressa sunt.

41. Joannes Petrus fides Verullensis a Crescentino, Doctor magis
 nominis, et in Casaleensi Senatu pro Chantibus Duobus
 uator. Plura edidit proclama sui ingenii monumentis
 et inter ea, Consiliorum volumina tria impressa Pa-
 ris, et Venetis 1589: De elementis Francofurti 1598, quae
 Joannes Baptista Hodierus Juris consultus exapostolus,
 editionibus, et adnotationibus illustravit.

42. Caesar Camillus Jernius, de quo sup. Joannis Stephanice
Domini Borianae filius, abbas S. Stephani Eporediensis,
vir plurimae virtutis, et prudentiae, qui aliquando Vi-
carius Generalis Episcopi Borchonii, mox Episcopus Sa-
voniensis, et demum Episcopus Eporediensis fuit anno 1581.

Hinc addo Benedictum a S. Germano Duce Verulan-
sis, abbatem S. Petri de Saviliano, anno 1589.

43. Abbe re non erit memorare demum Bartholomaei elio-
denae, Patris Canonici Joannis Baptistae historiographi ba-
cellensis, quem pluries supra laudavimus; et quidem verbis
ipsius Canonici Joannis Baptistae: 1582, ait, monsignor
Bartholomaeo Padre dell' Chetore, nato l'anno 1522. mentre la
peste era in Verellis, che per ciò morì il suo Padre
di nome Giovambattista, essendo Quintasia sua moglie gra-
vida di cinque mesi, la quale dopo di aver partorito esso
figlio, et di un omo, morì anche la madre di peste, et
il figliuolo Bartholomaeo portato alle capanne, allievo a gran
stenti, e pericoli sotto la cura del pio, cominciò da questo tratto
ad esser divoto: fatto giovane di 12. anni in circa, an-
dò alla guerra per paggio del B. Cesare Rospa: mentre era
alla guerra, volendo difender uno patimento come figliuolo dell'
insolenza dei Soldati suoi compagni, fu sopra il capo
malamente ferito, onde poi risanato, se ne andò allora,
dove crasi nella divozione, et spirito, e stette quattro
anni: poi tornato a casa, tolse moglie Maria Jerni
di Biella, parente dei vescovi, dove egli aveva avuto ser-
vito. Faceva il mercante da tele, et andava allimer-
cato delle ville a comprare; ma facendo una vendi-
ta a Venezia, idrusita la nave negòno le tele in B.,
che sebbene pesate, perchè erano bagnate, vi perdettero tanto,

Lo. Franchini

tanto, che divenne povero; et ritornato a casa si dedicò
giornalmente alla vita spirituale, et a far exercitio per qua-
ranta il vitto alla sua famiglia. Era devotissimo. ~~Franchini~~
delli primi consuegli, che si pigliarono la cura degli
sani: et il Sig.^{ro} Damiano da Burgo sopra nominato
sempre il suo consuegli. Diggiunava tutte le Quadragesime,
et Novene, et non mangiava mai una volta al gior-
no, non facendo neanche colazione alla sera. Diggiunava
tre giorni della settimana tutte l'anno, et il Venerdì idem
la disciplina, et la quadragesima, e l'Ascensione tre volte la
settimana. Diggiunò senza mai mangiare dal Venerdì
te a mezzo giorno, sino al giorno di Pasqua finiti li
divini offizii. Si confessava, e comunicava ogni domi-
nica, et feste di prete, et quei giorni faceva le sette orazioni
more Romano. Recitò ne suoi giorni tanti Pater et Ave quan-
te cre era stato C. S. al mondo, et tanti quanti giorni la
Virgine, dodici mila per gli Apostoli, dodici mila per li
martiri, undici mila per le Virgini, et sempre giorno e
notte aveva la corona in mano, perchè non sapeva leggere,
con tutto ciò intendeva il latino, et la sacra scrittura, della quale
ne ragionava prontamente. Conosceva nelle Congregazioni
che vi erano il Vescovo, et l'Elato, et persone di qualità et aveva
pregato il suo padre, et dicevano di lui, Confiteor tibi Pater, qui
abcondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis. Era del
Cardinale di Venetia Vescovo, et da Monsignor Bonomo, man-
dato alle feste per le tene, a predicar la dottrina Cristia-
na, et faceva ragionamenti spirituali dilettando ogni dot-
tina. Era sempre delli deputati a far delle opere pie-
tose, visitator delli poveri vergognosi, e distributore delli be-
nesine, il giorno 14. febbraio andando a far questa opera

quest' opera di carità, quando uno gran vento, tolse uno
mal di costa, che in quattro giorni morì, dopo aver ricon-
to tutti li saggiamenti per mano mia, che così mi comanda-
di fare. Li trovò uno devoto sacerdote presente, che volen-
do così a piedi disse morto, recitò l'ufficio de morte,
comenzando Regem cui omnia vivunt, saltò nel Regem
Gouffronum Dominum, et seguito il primo notturno senza
avvedersi; tornò a cominciare, tornò a entrar nel mattut-
ino dei Gouffroni, et così per tre volte, e perì recitato
il Breviario, non volle seguirlo, dicendo non per mor-
to; ma vivere in Christo, et per degno del titolo di Gou-
ffron. Più cose vorrei da dire, ma per esser suo figlio
uolo, taccio, et Deus sit grā non mentior. Fu visitato
da doi medici in detta sua infermità, cioè dal suddetto
Francisco Sando, che compose tanti libri, et da Giorgio
Mlaquette che compose il libro de nutritione vini. De
veritate huius testimonii, nequaquam ambigendum est.
Unde plura habet in hoc viro quae admirat.

Constantius

Constantius.

Anno 1587.

3

1. Constantius Guicciardus, a patre solo Sarmanus dictus Picenus
Provinciae, natus est anno 1531. die 4. Octobris. Duem-
nos natus, ad Religionem Conventualium S. Francisci con-
volavit, ubi, deponito veteri Gaspari, et Constantis nomen
assumpto, sacrum illi institutum proptus est. In Philo-
sophia,

et Eloquii studio tantum propit, ut anno aetatis 28.
Magisterii laudem sit consecutus. Perusii, Patavii et Romae,
utramque scientiam publicè docuit, et publicas conciones
pietate, et eruditione commendabiliter habuit. A Sixto V.
cui erat familiarissimus, sacra purpura nihil tale rogatus,
donatus est.

2. Est eodem Sixto V. anno 1587. die 6. Aprilis factus est epis-
copus Perullensis. oblatas litteras plantorii, ut aiebat, Iose-
phini Caroli Emanuelis Ducis Sabaudiae sub data diei
18. Junii, propositionem Episcopatus per procuratorem ac-
cepit die 22. Junii, eundem anni 1587. Eubriae
sine laqueis nunquam inivit. Thomae Beatrix
Moderatoris, Vir integer et bonus, Vicarius Generalis, cum ali-
quanto paulo rigide gubernavit. Hoc anno die 8. Martii
natus est Gaudentius Victorius etiam, qui postea Carolo
Emanueli Patre in Ducatu successit, ut videbimus.

3. Etiam 1589. Constantis Episcopatus cepit in favorem Con-
stantis etiam, reservata ibi pensione annua duorum
millium aureorum, cum paulo ante Organum in
Cathedra faciendum curasset. Deinde ad Claustrum,
aut Magisterium Epi. Perull. apud Monasterium S. Expositi
locum conjugium, ibi aliquot scholasticas discipline nos
enumerata componit, quorum nomina protulit in hunc
alios ~~alios~~ emittenda reliquit. Obijt anno 1595. por-
tuna die Perulensis, sepultusque est apud S. Petrum in
Monte anno. Vir bonae memoriae, ingenique in scholasticis
artibus exercitissimus; ceterum adeo simplex, ut plu-
rimae dignae videretur, qui rursus circumstantiae credi-
retur. Extant aliqua eius enumerationes, nempe S. Thomae
et Scoti controversiarum concordantiae commentaria in

in Perpeliis perologorum: et etiam in Capuolo conci-
liatus et alia quidam.

14. Constantio sedente Bartholomaei praevidum sebutanum,
ad Episcopatum putans, quod putabatur epi Monas-
terii S. Stephani de Cittadella, idem Episcopatus et
Federico Cardinali Bonhomio eiusdem Monasterii abbate
commendatario, restitutum est. Placet rem audire ver-
bi Joannis Stephani ferreii cu Ep'i Verul. fol. 257. Cum
ab citegiata irriter unus, ait, et ex auto uariis colli-
gi potest, Episcopi Verulensis commendam quoque S. Ste-
phani habuerunt, bonaque Episcopalia, et Monasterii
iam non satis distinguerentur; quid Cardinalis ferreus
Episcopus et abbas existimus membrum quod aiunt Bar-
tholomaei, ad abbatiam pertinere, Collegium pauperum
Bonmontanorum in Civitate Barvini, illis bonis instru-
ere, sic decreverat, atque a Pontifice unionem impetrave-
rat; sed postea cum Bonhomio Episcopo conspertum
esset, ad Episcopatum membrum illud, non ad abbati-
am pertinere, propterea quod Episcopi, qui Ab-
bates non essent, eius membrum fructibus, et Episco-
patus asi essent, idemque multis aliis scriptis aper-
te probantur, cum Illustrissimo et Reverendissimo
Federico Cardinali Bonhomio, qui ex tunc bon-
tanquam S. Stephani abbas providet, egit ut Episco-
patus restitueretur; quod tandem ab illo qua erat pu-
eritate, et ad intitulum magis quam ad propriam abbati-
am affecta, res ita se habere, a prudentissimis viris qui-
bus ed negati mandatum est, posthabitis Sudicii prolixitatibus,
cum intelligent, ultro, liberaliterque eandem bona restituit; quod
potum deum est, huic Cardinali Episcopi parum tempore.

Conradus

Conradus

Anno 1589.

3

1. Conradus e nobili et strenua et generosa gente, Gualterij et Struazij
et Violantij Notariae filius, pluribus Splendidis munij
gubernatorij Faventiae, Imolae, Forolivii, Spoleti, Ascoli
Novae, Prusii, et Umbriae, necnon Referendarij utriusque
signaturae, et legati pro terrispraeo Tobaudine Ducis
ad Illaguanum Struaziae Ducem, magna cum laude
sue officij gestis illustis; Seruicij Episcopatus factus est
per resignationem Cardinalis Sarnani anno 1589, cum
ante a Gregorio XIII. Abbatem S. Alberti Vertonenis Diaconus
esset obtinisset.

2. Die prima Augusti eiusdem anni Civitatem Solemni pompa
inquepore est hanc illam Pontificaliter celebravit, se-
brum ex latitudine, et sudorij compressionem contraxit. At-
tamen paullo post ut clementiore gratia caelo uteretur,
interitus proptus est, ibique ingravescente morbo decessit
die 29. Septembris, duobus mensibus in Episcopatu novum
exulavit. Huius obitum adnotatum habemus in Chronologio
Inepius citato fol. 136. a tergo, ubi: 11. Kal. Septembris.
MDLXXXIX. diem clausit extremum. Reverendissimus
Domini Conradus Struazij et Struazij Episcopatus Verulanus
qui sedit mensum unum, dies viginti octo. Fuit enim
Episcopatus per resignationem Illustrissimi Cardinalis prae-
fecti Sarnani de Sarnano, tit. S. Petri in Monte aureo,
qui post mortem Domini Francisci Bonhomii Episcopatus
sederat annos duos, mensum unum. Fuit. Dicitur Episcopatus
die 29. Augusti in plebe Episcopi transactis
cum Domini Domini Episcopatus, observantia
voluntas est.

Conradus.

Episcopus Conradus prius gubernator Urbis Romae a sanctissimo Gregorio XIII. constitutus. Sepultus est in villa, seu basilica Castiglione cum Patribus suis, cui successit M. Antonius Vitia eiusdem Civitatis archiepiscopus et Prior Sussinae. Agitabat Conradus, cum mortuus est, annum aetatis 53. videlicet Joanne Stephano Generio, qui tamen fallitur, et cum eo Franciscus Augustinus Abbatissa, dum apertus Conradus Episcopatum iniit, et e vita migravit anno 1589. Certissime enim id totum contigit anno 1589.

Marcus Antonius

Marcus Antonius

Anno 1590.

}

1. De hoc Episcopo pauca admodum habet Joannes Stephanus Generius, qui eius ad Episcopatum assumptionem, et obdormitionem adnotat duntaxat, et nil praeterea. Ceteri prolixius quidem scribunt, ut tamen singillatim non indicent quid actum sit. Canonici Joannes Baptista Mordena, in sua hist. Urbis is solus est, qui paullo uberius et singillatim, huius Episcopi vitam, mores et obdormitionem describat. Eius itaque audiamus. Est enim fide dignissimus, utpote qui et eius familiaris fuit, et ea quae narrat, ex propria scientia narrat. Haec autem habet.
2. " 1589. fu dal Serenissimo Duca, nominato al Vescovato della
" Antonio Vitia, Prior de Sussa, ed Arizeto d' Asti;
" però avendo avuto molte contrasti, non potè superarli
" fino all' anno seguente.

Memoriale

3. "1590. alli 3. d'agosto, Monsignor Vescovo Vicia, superato i
"contrasti, fu dichiarato Vescovo, e consagrato in Torino dal
"Vescovo Felice Saffraganeo, et da Monsignor Vescovo diello-
"riano, et del Moravio, e dall' ultimo di Settembre fue
"l'entrata in Verelli.
4. "Venuto alla residenza, hebbe seco dei buoni Ministri già di
"Monsignor Bonomo, con la guida dei quali fece bene
"il suo officio Pastorale, tuttochè fosse giovane di 33. anni.
"Alli 3. di Dicembre fue intimata l'observanza dell' De-
"creto già fatto da Monsignor Bonomo, e due notte
"incominciata la visita; et l'intimazione fu fatta con
"una lettera Pastorale, fatta dal Signor Giovanni
"Battista ^{notabile} Arciprete, Virario Generale, havendo già fatto la
"Sinodo prima alli 14. d'Ottobre passato.
5. "1591. ettese a far la visita; et quando morto uno, che no
"avea goduto un Benefizio senza portar l'abito, dir l'
"officio, e far la scorta, venendo a morte, lasciò 300. su-
"di d'oro al Vescovo, che li dispensasse in opere pie, ed a-
"vendo mandato uno a Milano per risuotarli, mi ordi-
"nò anche con quelli pagare la pensione al Cardinal
"Sarnano, promettendo glori la restituzione, che non ha-
"to.
6. "1592. ettese a finir la visita, e poi fece la seconda
"Sinodo Diocesana, nella quale fue alcuni Decreti, atten-
"dendo alle ordinazioni, hora a Verelli, ora a Biella, do-
"ve stava volentieri.
7. "Et sebene il Vescovo aveva buoni Ministri, Virario, Se-
"cretario, Visitatore, e Maestro di Cerimonie di Monsignor
"Bonomo, haveva però condotto seco, il suo Chappellan
"frate di S. Francesco, di poco spirito, che per una sua
"Protestatione ~~Excoquatus~~ detestata del 12. 4. 1592. et del
"il pleno Capitulo Transactionem dudum cum
"Excoquatus conformavit, et ratam habuit.

"introdusse tanto Grato in Visovado, che parva un ellous-
 "tero, ma non già di speranza, ne obediensa; e comen-
 "zarono a dire che l'anno dell' approbazione era finito,
 "et che si metteva in libertà, non attendendo più a
 "Gerente, ne a celli storte; così chiamavano i Ministri,
 "che furono del Bonomo; onde cominciò il Vescovo a
 "dar indietro, lacerando levato dal Vicariato, il stabile
 "estrinseco.

8. "1593. alli 20. d'Aprile, fue il Vesovo la terza Seneca,
 "che fu l'ultima, cominciando ad arrivarli travagli, tribola-
 "zioni come tonenti, poichè il detto anno vacarono quattro
 "Benefizi per morte di uno Priore di Bolzano, del mese
 "di Aprile, che il Vesovo distribuì, il Priorato a Bartolomeo
 "Scaglia suo Vicario, la Cappella di S. Pietro a uno suo ges-
 "rente, il chiericato al suo Cameriere, l'Hospitale a uno;
 "et perchè gli Nobili di Bolzano gli pretendevano il Patri-
 "onato, non volevano, che si proviste pigliassero il possesso,
 "et misero nella chiesa gente armata; il che avendo in-
 "teso il Vesovo, mandò subito la corte, et con essi, alcuni
 "solwati di milizia, i quali venendo alle mani, restaro-
 "no quelli di dentro uno morto, et l'altro gravemente fer-
 "rito. Et questo fu causa che il Senato di Milano si mosse
 "se in molto Regno, et dato quella al Papa, mandarono
 "uno fiscale a Roma, et si dolsero con il Duca, che era
 "in Provenza, di modo che fu necessario al Vesovo l'au-
 "dar in Provenza a disingannare S. A. et io andai seco,
 "et il Vicario a Roma, dove fu messo in prigione, et
 "ebbe anche tormento; alla fine fu liberato.

9. "1594. Il Signor di Milano Marchese, che avendo rotto
 "il Duca, si era ritirato a Verelli et era signor di

" di Bolgato, tentò con il Vesovo di avere il Priorato, che
 " aveva dato al Vicario, et per facilitar sotto pretesto dell'
 " homicidio, ne fu imputazione a Roma per uno suo
 " figliuolo, ma non potendo ottenere, facendo et il Vesovo
 " co, et i pueri, veder la causa in Nota, habbuto dall'allo-
 " sta, la sentenza in favor in propositio; sdegnato contro
 " il Vesovo, e benefiziato, trovato testimoni falsi, incolpa-
 " rono il Vesovo di molte cose, massime unito con altri
 " uomini del Vesovo, et avendo havuto il modo di avere
 " alcuni fogli bianchi sottoscritti dal Vesovo, che mandava-
 " va Corino a uno suo cognato, Generale delle poste, gli era-
 " rono di falsità, et cose in pregiudizio di S. Ch. ma non
 " avendo le cartelle con il sigillo, pigliarono delle vecchie
 " d'altre lettere già aperte, e piegato i fogli senza aprirli,
 " con el temperino gl'attaccarono come che fossero state sigil-
 " late, e gli misero (con aver trovato modo) sopra la tavo-
 " la di S. Ch. nella camera, le quali letto, et andato
 " in bottega, fu chiamato esso Vesovo, e lo fu metter
 " in prigione in Castello, in una stanza serrata, dove stes-
 " se per quattro giorni, poi fu consegnato a Monsignor
 " Contino, indi a uno Monsignor Andrea Bonipontino
 " mandato da Roma a far il processo.

10. " 1594. morì Gio: van Battista Nobili, ch'era stato Vicario
 " del Vesovo, levato dall'ufficio del Vicariato ad istanza
 " dei Frati di S. Francesco, e del Confessor d'esso Vesovo, il
 " quale per questo, et altre cause fu chiamato a Roma,
 " et messo al S. officio per aver detto tra l'altre cose, che
 " finito il noviziato del Vesovo, et che scappasse da se i frati,
 " et colle torte; et questo fu d'ordine di Papa Gregorio XIV.
 " fu poi per se stesso condannato alla catena in una galera.

11. 1595. Finito il gruppo del Vesovo, nel quale avendo io
 esaminato per la ricognizione delle sottoscrizioni, et se pro-
 tuvo conoscere i caratteri delle lettere, ovvero il dittato, quan-
 dando con diligenza, se la carta era di quella usata io
 come segretario, scopersi la falsità, e mostrai che quelle
 lettere non erano mai state sigillate, et ustano tutti
 i contrarii del Vesovo confusi, e inventano molte falsità,
 finalmente scopersi alcune lettere, che parevano amorose,
 scritte a una Gentildonna, depositata in uno Monastero di
 Santa Vergini, et s'invitava ad uscire fuori, et mostrarlo
 la strada dove poteva uscire per andare con lui a pranzo, a
 ballare, e far carnavale.

12. Il Vesovo lo corteggiò vero, et disse che così aveva fatto
 per sapere da lui il loco, dove introduceva gente nel Monas-
 tero, come aveva inteso, non potendosi scoprire il loco,
 per ciò saputolo, subito mandò il Vicario a far uccidere
 quel loco; ma questa cosa non gli valse, che il Conquistario
 ordinò, che dovesse andare a Roma con doi di queste lettere,
 complicità. Andai amor io; ma liberamente, e perdisi
 il Vesovo solamente.

13. 1595. Essendo arrivato per Roma a Gremoun, ricevuto
 dal Vicario Generale, che era proposto dalla Cathedrali di Ver-
 celli, detto Monsignor Protomartiro Borego, fu trattato
 doi o tre giorni a rinfrescarsi, et volendo partire, lo
 pregò a voler lasciare un suo uccello a Gremoun, et quan-
 do si accattato, partì, et quando furono vicini a
 Castel Maggiore, fu da forinelli et ladri assaltata la bar-
 ca, et fatta prigione, e condusse il Vesovo con tutta
 la famiglia in un'isola, e gli inghiararono, et tutta la
 robba della barca; avendo poi partiti li ladri, et arrivati

Manuscript.

11 con la barba spogliati a Castel Maggiore furono riven-
12 ti; ben veduti, e trattati per amor del Vicario, et saputa
13 la nuova la notte, videro fuori una compagnia di caval-
14 leria da Brumona, dal Mantovano et di la dal Po, da
15 Parma, e Piacenza, onde furon tutti i ladri fatti pri-
16 gioni, salvo che uno più giovane, che spendendosi
17 a pietà del Vesovo, gli diede 10. scudi della sua par-
18 te, piuttosto che si potesse aggiuntare; il Vesovo gli diede la
19 benedizione, e gli perdonò, et gli mostrò la strada per fug-
20 gere, et così si salvò, e tutti gli altri severamente dal
21 serenissimo Duca di Parma e Piacenza furono castigati.
22 Estratto il Vesovo in Roma, fu rupo in Castel S. An-
23 gelo, però in libertà di tutto il Castello.

114. 1599. Il Vesovo quando stato in Castel S. Angelo fino
11 all'anno 1599, fu dichiarato sospeso dalla ministratione
12 del Vesovato per causa di quelle lettere amorose, et que-
13 dosi appellato, non giudicò bene il Papa. admitter l'ap-
14 pellatione, ma cominciò a fargli persuader, che rinun-
15 tiasse al Vesovato a chi più gli piaceva, con buona
16 pensione; il quale finalmente per uscir di Castello,
17 si contentò rinunziar dopo Vesovato a Monignor
18 Philiberto Barozzo Proposto della sua Cattedrale,
19 stato Vicario Generale a Brumona, et dal Papa fu per
20 bono accettato, ed il titolo fu il serenissimo Duca; ma
21 lui susaudosi che quando vecchio non voleva il Vesovato
22 d'uno giovane, che per forza rinunziava, onde escluso
23 e spogliato favore del Cardinale Federico Boncompagni
24 Vesovo di Milano, subentrò Giovanni Stefano Ferrarone
25 1500. scudi d'oro di pensione, et il titolo, et denominato:
26 un di Vesovo di Verelli al detto Viter.

* Quando molti anni fa Verelli et Vitero Generali del Monte, et a
quel tempo Vitero Generali a Brumona,

15. "Mentre il Vescovo fra altri generoso, et liberale, che perciò alloggiava
"va tralati, che preparavano; et preparando il Duca di Montemarchia-
"no Eteopote del Papa, che con l'esercito di S. Chiesa, andava
"in Francia al soccorso della Lega, preparò sontuosamente per
"riceverlo, ma non avendo voluto entrar in città, ma
"passar di fuori con l'esercito, il Vescovo gli mandò l'ap-
"parato fuori. Fu chiamato anche nella traslazione del
"corpo di S. Maurizio, che fu portato a Torino, et conparve
"onoratamente con bellissimo apparato.

16. "1599. Monsignor Giovanni Stefano Ferrero, fu preconizzato
"valli 29. Marzo del detto anno 1599; ma per la paura, che
"fosse stato fatto senza il consenso di S. C. il quale aveva
"nominato Monsignor Barozzo Vicario Generale a Genova,
"fu necessario che il Vescovo Venise a Milano con il Cardinale
"Adriano Legato, che era venuto a ricever la Regina
"di Spagna; et quando venuto il Duca, che era in Savoia,
"per i Svizzeri a Milano, operarono, che S. C. si accontentasse,
"ricevette in modo, che Vescovo, che prima non aveva in
"mente, più favorito Principe, quanto il Vescovo. "Quasque
"Modena, rei quae subicijs oculis contigit, testis locupletis-
"simus.

17. Exinde Vita ab omnibus delictis haereticum se contulit, ubi
"dia privatus, et pauperum vitam dedit, ibique decessit anno
"annum 1613. cum iam sederet in Episcopo Eusebio Episcopo
"copos Jacobus Gorin, Successor Joannis Stephani Ferreri,
"et sepultus est in Ecclesia Carmelitum, sanctae Mariae
"de Placia, nuncupata. Nihilominus in gratiam cum Carlo
"Emmanuel ~~rege~~ Duce Sabaudiae rediisse, ob eoque magno
"in honore, habitum, etiam Elemosinarum Regii munere fun-
"ctum fuisse, auctor est Corbellinus.

18. Vitia sedente, & vivis exisset Sixtus V. die 24. Augusti 1590, eique subrogatus est die 15. Septembris Bonnus Baptista Castanea dictus, archiepiscopus VII. duodecim dierum Pontifex, cui successit die 8. Decembris Nicolaus Sfondratus, qui Gregorius XIV. appellari voluit; sed, novem menses expleta auno, ultimum diem clausit die 13. Octobris 1591, et temporum habuit Innocentium IX. die 29. eiusdem mensis, Bonnum Antonium Harlinetum antea nominatum. Hic fuit novus mensium Pontifex, et decessit die 29. Decembris, eique subiectus est Hippolitus Cardinalis Medici, dictus Clemens VIII. die 30. Januarii 1592.

19. Huius Episcopi tempore, cum praedia Villanova Casertensis Diocesis, quae antea sputare videbantur ad Abbatiam S. Michaelis de Gittadella, probatum esset ad Episcopatum Verulanum pertinere, eidem Episcopatu restituta sunt ab eodem Cardinali Bononiensi Archiepiscopo Mediolanensi. Qui antea Episcopus, quamvis tot calamitatibus iactatus, nonnulla alia Ecclesiae suae Beneficia praestitit, inter quae sunt subellia novi Chori, quae adhuc supersunt, ab eo proprio aere constructa.

Verellenses Illustres Viri
Qui Acciderunt
sub
Episcopo Vitia

20. Joannes Baptista Nobilius, nobilis Lucensis, vir doctrinae et pietatis eximiae. Fuit archiepiscopus Verulanus, et Viensis generalis Episcopus Bononiensis, deinde Episcopus Vitiae, qui postquam praedia eius onera usque est, Episcopatum optinuerat.

sed novantibus, qui Episcopum hunc laboriori vita vivere cupiebant
instigantibus, ab officio dimissus est. Et tunc res Episcopi Vitae
ruere ceperunt. Morsu die 19. Aprilis 1594. et sepultus est
in Basilica Eusebiana. Huius praecipui et doctissimi viri brevis
elogium habemus in Chronologia sapientis citato, fol. 96. ibi:

XIII. Kal. Maii MDXCIII. diem clausit extremum, et
in sancta confessione obit. Dominus Joannes Baptista Nebr-
ling Lucensis, archipresbiter hucus Eclesiae, vir vitae sanc-
tissimae, pietatis, castitatis, et devotionis singularis, qui
fere quotidie missam celebrabat, et tanta devotione erat, ut
saepe in missa fleret. Fuit doctor iuris utriusque, eximius
orator, et praedicator famulus; Prolegatus a Reverendissimo
Episcopo Joanne Francisco Bononio Veneticus, ad Episcopatu-
rum Basilensem in Germania missus, optime se gessit, inde
ad istam Eclesiam Veneticam reversus in pace quiescit.

21. Joannes Petrus erosignatus, Suis utriusque doctor con-
summatissimus; qui primum auditoris Dominus Episcopi Vitae,
deinde Lectoris publici Veneti, innumeras laudabilissimas obivit.
Edidit typis Veneticis tractatum in Bulla III. V. de Leu-
ty. De Veneratione forarum. Ibidem 1590. De restitutione et
insistentia bonorum. Ibidem 1594. De reconversione. Ibidem
1592. et fransgati 1604. De verborum significatione. Agiae
1588 1588.

22. Georgius Magnetus, Medicus et Philosophus excellentissimus, et
clari nominis. Edidit tractatum de constitutione aquae et vini.
Venetiis 1595. Commendatum habuit Venetiis in Eclesia S. Mariani
de monte Carneo, ubi superstestadhuc sequens Epitaphium:
Illustribus et excellentissimis viris, Georgio Magneto
Medico celeberrimo, Franciscae Blondratae conjugis
coniugis virentis iam in modato, Valentino et Philiberto
Francisco, Valentino et Philiberto

eorum filijs, caruit quoque Pater iniquitatis Medicinam
clarissimam Lauream, quorum hinc opera, donec ad
caelum exsultent, in Domino quiescent; quo-
rum iactantiam explorant iugiter gratissimis
bivis: quorum opera, opportuna semper, maxime
contagioso in morbo. . . . . Qua ergo
admodum Rev. Pater Jo: Baptista, illorum filius,
eorum frater, Sacrae Theologiae Doctor, for-
mularum Vicarius Provincialis, Patre, Matre,
fratribus orbat, Laqueis obrutus, flagrat
observantia, deditissima nosuit in Christo filijs,
alumnis, et servis.

23. Joannes Baptista Velatus ex Oppido Gregoriorum, ab ipso
S. Ignatio Romae in nascentem Societatem Sui cooptatus, vir
fuit summae pietatis, et religionis. Erant librum inscriptum: Tractatus
Introductione alla vita Spirituale & perfectione Cristia-
na, per tutte l'etate, de maritate, continentia, vidore, ve-
gini, & religiosi, con una pratica spirituale comune a tutte.
Brixiae 1596. Obiit eruditissimi plenus meritis, et virtutibus
die 26. Februarii 1602. De eo scribunt Antonius Asperius,
Philippus Allegambe, alijque. Ex hac gente, quae propinquius
in hanc urbem extendit, prodit alius clarissimus vir Carolus
Joannes Baptista Velatus, de quo, mox loco. . . . .

24. Ruggerius Veritonus Civis Verulanus, et Abbas Communica-
tarius Monasterii S. Mariae de Tivoli, vir multa erudi-
tionis. Inquit vitam Cardinalis Lauri Episcopi Martini
regalis. De eo meminit Clivius, et Rossatus in Sylloge
tor. Pidem. Pater de Cardinali Lauro, eiusque fratre, qui
genitrix Calabri fuerint, inter nostros tamen bono inveni-
re cupiendi sunt, nonnulla sunt adnotanda. Petrus Antonius

Antonius Lauri pluris annos, Senatoris Ducalis, in non Ver-
cellarum et Provinciae Praefectus primo sub Carolo III., deinde
sub Emanuele Philiberto, magni laudatissimi obivit. Obiit
Verullis anno 1562. 13. Novembris, et sepultus est in Basilica
Eusebiana cum Epitaphio:

Reliquum letis Antonii Lauri-

Ex Dominis Quatordecim

Ducalis Senatoris, et huius Urbis Praefecti.

Obiit

Anno Dni MDLXII. die XIV. Novembris.

Huius frater, Vincentius fuit, professione Medicus, Linguae Latinae
et Graecae peritissimus; qui ex Medico ordinarius et intimo Consu-
liario Emanuelis Philiberti Sabaudiae Ducis, a Pio V. creatus est
Episcopus Montisregalis anno 1566, deinde etiam Episcopus
ad eundem Locum, postea ad Reges Franciae, et Poloniae,
et Remum a Gregorio XIII. inter Sanctae Romanae Ecclesiae
Cardinales cooptatus fuit. Episcopatus apit prope Felix Ber-
todani, de quo mox, anno 1587. Episcopus vero obiit Remi
anno 1592. die 27. Decembris.

24. Felix Bertodanus, Nobilis Bugessensis ex comitibus Solvigi,
Abbas Commendatarius S. Jacobi de Bessa, ex resignatione bar-
tholomaei Lauri, consecratus est Episcopus Montisregalis anno 1587.
Verum dum ab urbe redire ad suam Ecclesiam accederet, obiit
Savonae, non sine suspitione veneni.

25. Constantinus Erasinus Civis Verullensis, Canonius Regularis
Lateranensis, fuit theologus insignis, et eximius orator. Non
nulla edidit huius ingenui monumenta, ex quibus videndus Nestor
in syllabo scriptor. Patrum.

26. Antonius Bagnasanus Verullensis ex Andarno, Suius utriusque
Doctor illustris, et Caroli Emanuelis primi Sabaudiae Ducis

- Advocatus Patrimonialis. Scripsit de Successione Regni Galliae, Romae 1595. Edidit plura Consilia Legalia, quae sparsim sunt impressa. Habentur inter Consilia ~~generalia~~ Casali impressa. Habentur inter Consilia ~~generalia~~ pendalia. Extant in Archivis Episcopatus, Conclusiones ab eo conscriptae, et subscriptae Antonio Baginasaco Advocato Patrimoniali, die 21. Aprilis 1599. adnexae literis placitis Caroli Emmanuelis Sabaudiae Ducis, infra referendis, quibus permittitur Joanni Stephano Ferrario, apudhensis populationis Episcopatus Verullensis.
28. Cyprinus Albertus ex ordine Praedicatorum, patria Eporediensis, in Verullanum pro catholica fide per 24 annos Inquisitor generalis. Obiit Verullis anno 1607. Eypis edidit Italico idiomate nonnulla opera, de quibus videndum Rossotus in Syllo fol. 155.
29. Joannes Baptista Lanca Clericus Verullensis, vir fuit magnae probitatis, et summae devotionis erga Beatissimam Virginem. Scripsit, et typis edidit nonnulla, quae refert Rossotus in Syllo fol. 355.
30. Joannes Maria Blanus Civis Verullensis, eruditus, armatus, theologus, et jurisperitus insignis; qui in primariis Italianis libris, lingua cum laude concione habuit. Vivebat anno Domini 1590. Scripsit farraginem voluminum suorum.
31. Joannes Franciscus Cardinalis S. Georgii ex Comitibus Blaudratensibus. ut alienos vicinorum ad nos trahere, nonnulla ex alibi dictis de Comitibus Blandratensibus, quos Civis Verullensis fuisse certum est, summationem sunt edisserenda. Blandrata, in agro Verullensi trans Alpes, olim Civitas non obscuri nominis, pluribus fere propriis Comitibus habuit, a quibus iam accipiebat. Comitum Blandratensium Imperium fere totum territorium eorum, et omnia excepta, subiectum

subiectum habebat, et cum eo non parva oppida, et Pagos et Pri-
Verulensis eis, et tunc Septimum. Proindebatum praeterea ad Vallum
Sividae, et ad locum, quae ad Verbanum Lacus signis iacent. Anno
1154. Summae rerum praesent bonus Guido, qui dum or-
dentiori studio, nimirum adhaerens parti Frederici primi Imper-
atoris, sequitur, odium federatarum Civitatum Lombardiae,
implacabiliter in se concitavit. Etiam anno 1163. Frederico Ita-
lia pulso, federati Blandratensem Urbem, post diuinam ob-
sidionem, vi captam exciderunt, atque intra Pagos, qui etiam
annum extant, Viny longus, Blandrata, et Casale Beltrami,
diviserunt. Deinque obsistentibus Verulensibus, et Novariensibus,
ne amplius exciderent, nec ullam Urbis formam ha-
buit. Anno 1179. Verulensibus Comitibus Blandratensibus non-
dum satis placati, Othonem Comitem Guidonis filium, hanc
reditatis iure ipsis impensum, armis aggressi ad pacem redi-
mandam perpuerunt. Pax ita data, et Communis Verullarum
iurisdictioni se subiecit, demumque Verullas transiit, et
se circa Verulensem constituit, videtur Albano et ibi,
Albano, rando, Conde etc. pro fodro solvere, libras 10. Papia-
re, nullum bellum gerit, nisi quod Verulensibus exciderunt,
pro Valle Sividae fidelitatem iurant etc. hanc habemus
ex Charta Aubrii Civitatis diei 9. Octobris 1179. Anno
1217. Otho, Conradus, Gotif, et Obizo Canonici Verulensi-
sis, Comites Blandratensibus, filii Comitis Othonis de quibus,
cum a Novariensibus bello praemuniti, ad Communem
Verullarum auxilii impetrandi causam confugientes, congrua
bonum acta ab Othone eorum Patre in Charta superius
allata 1179. iterum se subiecit dominio Verulensium, et
se circa Verulensem constituit. De super Verullarum Commu-
ni Vallum Sividae, Vallum exalium, aliosque Vallis, ad Lacum Ver-
banum

Verbanum spectantibus, Palatinum, et reliqua loca ad lacus ripas, in-
centia, cum omnibus iuribus, et pertinentiis, donatione inter vivos
inrevocabili concesserunt. Hae de re extant in Archivio Civita-
tis quatuor Chartae datae R. G. Octobris 1211. • Divinus ponti-
tis Blandratensis, semper pro Civibus Verulanis fuit habitus,
pluribusque Saculis communitatis, et sedem Verellis habitavit,
unde postea varietate fortuna, alio ad habitandum commu-
garunt. Quare iure merito Cardinalem Joannem Franciscum
Bonaventuram Blandratensem, inter nostros computamus.

32. Joannes Franciscus itaque ex Pontificibus Blandratensibus S. Gregorii
filius sanctus Guillelmus, Montisferate Senatus pro Unitate
Praesidis, Clericali militiae Tyrocinia Romae perivit. Et Pio V.
Pontifici Maximo, utriusque Signaturae Defensoribus, Munus-
ciatus est, mox datus Comiti Cardinali Alexandrino, Legato ad
Franciam, et Hispaniam et Lusitaniam Reges. Praefectus Curiae,
Comitum, et Bononiam, magna cum laude gessit. Et Gregorio
XIII. Ambrosiae, Flaminiae, et Picenae, successores Legatus constitu-
tus est. Ascensum, et Spolitinos, interueniens odio inter se dis-
sentis, ad pacem, et tranquillitatem adduxit. Anno 1585.
a Sixto V. factus est Episcopus Aguentis in Montisferate. An-
no 1593. a Clemente VIII. in Cardinalem S. R. E. Collegium
Episcopalis, mox ad Faventinam Ecclesiam translatus est an-
no 1595. Germaniae Legationem Collegatus, maxima cum pro-
cedentia aduocavit. Obiit Faventiae, anno 1605. die 19.
Iulii, aetate 54. aequus. Fuit doctus, et verum ge-
nerosus puritas, ea aetate nemini secundus. Extant in
Ambrosiana Bibliotheca, teste Cl. Isidoro, decem Epistolae auto-
graphae praedecessoribus suis Cardinalibus, inter ceteros Illust. ad
Cardinalem Federicum Bonumam, et ad hanc usque diem
in Cathedrali Faventina, ad eius sepulchrum, legitur sequens inscriptio.

Inscriptio, cui eius effigies ad vivum exculpta, ex pario lapide, superposita est.

D. C. M.

Joanni Francino ex Comitibus ^{et} ~~Blandatibus~~ ^{et} ~~Sancti~~ ^{et} ~~Georgii~~ ^{et} ~~post~~ ^{et} ~~peragraty~~ ^{et} ~~unus~~ ^{et} ~~Cardinali~~ ^{et} ~~Alexandro~~ ^{et} ~~Legato~~, insignis Christiani novius Regionis, quam plurimis Ecclesiasticis orationibus, et curia, canonico, Honoraria, Provinciarum, tenet Umbria, bis Flaminia, bis Ruvo, ipsa denique Roma, egregie administratus, et scilicet, et spoliatus seditionibus, sapienter compositis, exilibus exterminatis, in Pontificum arduarum rerum consilia ter adito, et quasi primum, tunc Faventino Episcopo re-muneri, a Clemente denique VIII, in selecta gravissimorum Virorum, ad Cardinalatus apicem titulo S. Clementis creatus, Ruvi et Flaminiae legationibus, summa cum laude functo, colligataque Terrarum Constituto, ibique sui novius aeternam gloriam consecuto, viro in rebus omnibus vel acriter consulendis, vel mature deliberandis, vel fortiter peragendis, vel ingenio providendis, fortitudinem animi incomparabilem, cuiusque quid religioni erat, virtus adfuit, vita defuit, qui deo pater noster, pusillum illius mortalitatis vestigium, tanto patrio, ex eius instituto (hic invenit aliud Epitaphium simplex, et brevis, quod ex alia parte legitur quod noster noster) alio conditum, et cuius modestiae satisfecit, merito quoque satis faceret, amplissimum hoc immortalitatis illius gloriae, pietatisque proprias. clon. R. C. anno 1662. Obiit anno 1665. 14. Kal. Augusti. Vixit annos 62. menses tres, et dies 13.

et hinc Epitaphium sepulchrum cuiusmodi haec habet:
Sepulchrum Episcoporum Parentum, sibi, et
successoribus suis erectum, de mandato Joannis
Francisci ex Comitibus Blandatae, et S. Georgii,
S. R. E. Cardinalis S. Clementis, cuius corpus
hic iacet. Obiit 14. Kal. Augusti 1603. Vixit au-
tem 66. annis 7. mensibus 14.

Hanc Epitaphia. recitat Franciscus Augustinus Abbatissimus
 Cliron. fol. 51., ubi dicit hunc Cardinalem Laeae duxisse.

Joannes Stephanus II.

Anno 1599.

3

1. Joannes Stephanus Ferrerius natus est Bugellae die 5. Novem-
 bris 1568. patre Joanne Georgio Ferrerio ex Dominis Bli-
 tini et Horrianae, et matre Dorothea Hertodana. In-
 ero fonte ablatus est a Cardinali Mario Antonio Bobba-
 eius matris avunculo. Anno 1584 vix sexennis a Patre
 Caesare Camillo Ferrerio, de quo supra, ad Cardinalem
 Guidonem Ferrerium, Bononiam deductus est. Guidonis in-
 su, humaniores litteras Lucae didicit, inde post biennium
 Bononiam reversus, ibi gravioribus Studiis Rhetoricarum et
 Philosophiarum per triennium operam dedit. Romae, quo
 eum Cardinali Guidone profectus erat, habitum Christianum
 induit. Anno 1585 Bononiae iterum Studiis cur-
 riculum prosecutus est et ad legum Canonumque fieri-
 tiam

« totum contulit. Defuncto Guidone in Patriam reversus,
 utriusque iuris lauream Baurini anno 1592 summa cum
 laude consecutus est. Ab Urbano VII. interius Cubiculari-
 rius, et a Clemente VIII. Utriusque Signaturae Referenda-
 rius constitutus est, cum iam esset Abbas Cantuarii,
 et Prior S. Fidei Verellensis. Deinde per episcopum Marci
 Antonii Vitiae, et supra dictum est, die 29. Martii
 1599. declaratus est Episcopus Verellensis, sextus exen-
 dem gente, qui intra labentis saeculi cursum, hoc infu-
 la donaretur; et paulo post Romae in Ecclesia S. Mariae
 de Angelis, a Cardinali Federico Borromeo Archiepiscopo
 Mediolanensi, Episcopalem Sacrationem accepit. Extant in
 Archivio Episcopatus literae Placitoriae, ut aiunt, Caroli
 Emmanuelis Ducis Sabaudiae, diei 26. Aprilis 1599. quibus
 eidem permittitur, ut ad eam Episcopatus possessionem,
 et mandatur Praefecto Civitatis et provinciae Verellensis
 ut ipsum in huiusmodi possessionem inducat; sicuti
 revera inductus est a Joanne Francisco Maupo, urbis et
 Provinciae Praefecto, uti ex acta ibidem anno diei
 5. Maii 1599. Roma digressus, Ecclesiam suam inivit die
 octava Augusti sollemnissima exceptus pompa, et die 13.
 in pleno Capitulo, observationum transactionis. his interea
 cum Guidone Cardinali Ferrerio, sollicitus est. Extemplo
 visitationem Pastorem aggressus, ex qua cum rogarisset
 plures noxios in Clerum et Populum abusus inesse,
 Synodum discussurum habuit 1600. in qua plura salubri-
 ter sancivit ad Cleri et Populi reformationem. Botani-
 Discussionem. Iustavit, eamque in Vicariatus 12. distinxit. Ca-
 dem anno 1600. a Clemente VIII. apud quem ob singula-
 rem rerum peritiam, magna erat in esti-
 matione

in extinctionem, Romanam accessit. Sibi quamvis gravissimis nego-
tiis solis distentus, tamen quae Ecclesiae Verulensi erant curae non
omisit. Ab ipso in Epistola ad Clerum, et Populum Verulensem, praefi-
xa libro, de quo mox, discimus quod ipse anno 1602. ab eo-
dem Clemente VIII. impetravit, ut in Universa Catholica Ecclesia,
celebraretur memoria S. Eusebii Verulensis, die 15. Decembris et
quod ea occasione Vitae eiusdem S. Eusebii, trienni labore elu-
bratae typis edidit. Equidem superest est liber Romae im-
pressus anno 1602. apud Aloisium Lanettum, cui est titulus: San-
cti Eusebii Verulensis Episcopi et Martyris, eiusque in Episcopatum
successorum vitae et res gestae, a Domini Stephano Ferrerio Episcopo
Verulensi collectae, ad Clementem VIII. Pontificem Optimum Moxi-
mum. Verum hunc foetum non satis maturum prodire ipse
venit agnovit. Cum enim paullo post Legatus Apostolicus
ad Rudolphum Imperatorem, Pragae directus esset, quo in
munere, toto quadennio laudabilissime stetit, novum, uberius
Castigationemque Catalogum Episcoporum Verulensium medi-
tari cepit, quem et tandem absolvit. Haec de re ipsum au-
diamus: Ex qua primo die, ut in Epistola nuncupatoria
praefixa Vitae S. Eusebii impressae Verulis 1603, mihi fuit
Verulensis Ecclesiae administratio demonstrata, illa praeter ex-
traordinario meo incidit cura, ut quotquot aliquae rationes, me-
moriae prodita tum S. Eusebii, tum in eius remotis locum,
continuenter suffectorum Episcoporum eximia facinora super-
sent, ex in unum locum universa congererem, ac in
aliquo volumine comprehenderem etc. quare cum superioribus
huius Romae dum operem, ad rem hanc primum aggres-
sum, nec infelix, ut mihi quidam sperare libet, auspiciis etc.
nimis enim a Clemente VIII. sanctae memoriae Romano Ponti-
fici postulatum, ut S. Eusebii universaria sacra et celebritatem,

Ecclesiae Universae indicere dignaretur, Dei Optimo Maximo, et Ponti-
 ficis maximi, voti compes effectus, videlicet novo illo sermone lactitiae
 rati, ea facile passus sum typis excusis, in vulgus ad communem
 omnium spirituale commodum, et solatium emanare. Verum
 quod per plerumque factus auctoritatis habent plurimum, ad basarem
 post hanc Legatus et nuncius ab eodem Clemente, sub quo primum
 tum sub Leonae XI. et nunc sub ter Maximo, necnon Religionis
 Christianae Rudiorissimo Pontifice Paulo V. quadringenis eo munus
 fuerit sum) tametsi inmensa. propriumque, praesensque
 gotiarum mole, sententia nihilominus Principis. horis subinde
 destitit, nam si solum aliqua ex parte posset meo labo-
 ribus maturecere. Prodit itaque typis Verulianus Hieronimi Alla-
 rii, et Michaelis Martae Socorum anno 1609. liber et quo inscriptus
 coram, titulo: Sancti Basii Verulanis Episcopi. et Martyris, eiusque
 in Episcopatum Successorum Vita, et res gestae a Joanne Stephano
 Jasterio Episcopo Verulensi collectae. In eo laudem contra id
 quod titulus pollicetur, habemus unam vitam S. Basii, et de
 Praeceptoribus nihil. Non est dubium eorum quoque sermone-
 rum, emendationumque compendium, eadem quae in Verulianis
 quam vulgare non potuerit, morte praeventus, et infra dice-
 mus. Pono in hac S. Basii Vita, ut inique dote conscripta
 quaeplura adhuc desiderantur, sicut dignissima, nonnulla etiam
 contra historiae fidem exhibentur, alia in scriptis nega-
 quam proprio lectoribus offeruntur. Joannem Stephanum de Verulano
 gatum episcopo non solum ad Imperatorem sed etiam ad Re-
 ges Poloniae, et Hungariae, et Archiducem Austriae, eiusque in Re-
 gionibus coactis. Synodo Decretis. Concilio Tridentino, in usum de-
 duxit, auctor est Franciscus Augustinus Abbas in Chron.
 cap. 10. fol. 158. Duxit Praefatus Legationis Apostolicae munus
 fuerit, de qua Ecclesia, inter innumeros, eoque gravissimos
 negotia quibus assidue distringitur, ingitur sollicitus, videtur proxi-
 me anno 1604. Breviarium Pontificum quae in Ecclesia Verulani

officio soli commoverunt, quod Romae ut optabat, praestare non potuit. Cum initio Episcopatus eo se translatum sicutque narrat in Epistola ad Clerum Verulanum, eadem Brevario praefixa praecipua autem, ait, Romae, cum eo ad Librum Beatorum Petri et Pauli Apostolorum profecto speramus, nos edituros (Brevarium) speraveramus, optimamque edendi occasionem recte videbamus, quod eo ipso tempore felix recordationis Clemens Papa VIII. anniversarium S. Basilii memoriam, quae antea solum intra Verulanis et vicinarum civitatum diocesium finibus colebatur, publicis in posterum totius Catholicae Ecclesiae officio exhiberi, nostris humiliter precibus adiectis, manoverat, rem tamen perficere uti optaveramus, non potuimus. Cum enim idem Pontifex, cuius non ita multo post huius, Apostolicus ad Rudolphum Imperatorem Nuntius manus detulit, necessario nobis in eam curam incumbendum fuit, ut quae ad deum conficiendum, praesque ad praecipuas manus partes explendas necessaria essent, pararemus. Propria tandem pervenimus, ubi quantum in summa rerum omnium perturbatione, non occupatissime esse nunquam potuerimus nunquam tamen de grege nostrae fidei credito cogitare destinamus. Etri enim ab eo longe absumus, non ideo tamen minus pro illius commodis laborandum, vigilandum, et insidendum nobis existimamus. Inter ceteras autem, quae animum nostrum non parum distinuerunt, atque ideo nunc distinent Pastoralis curae, ex non postremum locum obtinet, ut commemorationis officiorum Libelli Libellum primum in lucem edere, et ad communem totius Ecclesiae nostrae usum, utilitatemque profere studeremus. Praeterea nobis universis etc. Seriem praeterea Episcoporum Verulanorum, primus beatorum Nicolai Venturini, in aula Maxima Palatii Episcopalis, depingi iussit, addita inscriptione marmore incisa, quae est.

Seriem Episcoporum Ecclesiae Verulanis a Sonam Francis Bonhomio eiusdem Ecclesiae Episcopo inchoatam, et

in tabellam breviorē redactam, Joannes Stephanus Ferrerius Episcopus Norimburgensis, multis ^{antiquis} ~~antiquis~~ ^{acceptis} ~~acceptis~~, singulorumque actionibus breviter explicatis, historiam Apostolicam agit, in hac aula depositam omnium oculis aspicendam subiecit anno Domini MDCV. Pontificatus Pauli V. P. O. M. Imperantibus Rodolpho II. et Carolo Emanuele Sabaudiae Ducis.

2. Ex legatione ad Bohemiam suam reversus, totus inuabit, ut eam illustraret splendidioremque, tum optimis collatis ornamentis, tum Glorie disciplina, post diligentissimam inspectionem, ad Tridentini Concilii regulas exacte instaurata, redderet. Et novum Templum in montibus Oropae, ubi antiquissimus colitur Beatae M. Virginis imago, miraculis clara, eo, ut fertur a D. Bursio Magno, dum Arianum fugeret rabiem, illata, antiquo disiecto, egregia resolutione a fructu mentis crevit. Hae de re, eius habemus testimonium in vita D. Eusebii impresso Verellii Boq. fol. 16. ibi: In veneratione sunt certa loca, in quibus ille (Eusebius) esse consueverat, atque in montibus praecipue Oropae, loco gelidissimo, ubi etiam saxo frigore, et humiditate corroderetur illud adhuc extat, post mille trecentos fere annos, imago liquet Beatissimae Virginis, cuius vicini populi I. Iosam Evangelistam, autorem credunt. Tametsi hoc nos pro certo asseverare non audeamus, cum alium nobis aliunde totius rei testimonium suppedit, quod quidem uniuscuiusque prae opinionem liberam relinquendum ducimus, eius saltem rei veritatem indubitata contenti, imaginem hanc B. Virginis. Studiose cultam precibus ab Eusebio fruisse, qui etiam eodem in loco sanctum excitaverit, in quo adhuc illa imago asservata conspicitur. In cuius rei memoriam, dum novum templum, recentis beneficii ~~liberati~~ occasionem, dum novum templum, recentis beneficii liberationis scilicet, construendum tum nostrorum, tum aliorum priorum elemosinis curamus, sanctum

Laureum ipsum intactum reliquis insuper, quemadmodum ex inscriptione, quam insuper liminari Laethe carmine exculpi mandavimus, cognosci potest. Praeterea magna ex parte iterum diacrisim instructum. Concilio Provinciali habito 1609. sub Cardinali Federico Bononae Archiepiscopo Mediolanensi praesens interfuit et plura alia in dies ad Dei gloriam, et ad Gregis sibi commissi utilitatem moliebatur sollicitissimus Praesul, cum Saurinensis abbas rolo Emannuel Sabaudiae Dux evocatus anno 1610., ut eidem in magni momenti re, quae tunc agitari debebat, suo consilio praesto esset, ibidem eodem anno exente mense Septembris, ex febre decessit auro notus 42. Vixit corpus Burgellum relictum, in Sepulchro minorum in Ecclesia S. Sebastiani conditum est. Scribit Franciscus Augustinus Ab Ecclesia in Chron. fol. 156. Saurinum Stephanum postremo suae vitae annos 80. duxisse Imperatore ad Cardinalatum postulatum fuisse, et ex hac vita mihi quae antequam purpurea decoraretur. Sed ipsum habet Propertius in Syllabo scriptor. Poem. fol. 546. Equidem non erat ea aetate, sacra purpurea dignior, sive eius spiritus Sapientiae, et eruditionem, sive morum integritatem, sive summam in protractandis negotiis sapientiam. Post eius mortem electus est Vicarius Generalis Capitularis die 2. Martii sequentis D. Philibertus Marontius Praepositus S. Cunibii iam Vicarius Generalis Bononiensis Stephani. Ad eo defuncto die 26. Januarii 1611. Capitulum die 26. eundem, duos pari auctoritate Vicarios generales Capitulares elegit, nempe Ludovicum Capellum Archiepiscopum, et Joannem Baptistam Gattinarianum Archiepiscopum. Cum tamen ut assolet, plura inde incommoda, et absurda orientur, Capitulum revocata et rescissa huiusmodi electione, elegit die 29. Aprilis in Vicarium generale Capitulum, praefatum Archiepiscopum Joannem Baptistam Gattinarianum.

3. Nihil notatu dignum per haec tempora Verallii audivit. Anno 1601. pax composita est inter Henricum IV. Franciae Regem

1575

et Carolus Emmanuel Sabaudiae Dux, facta permutatione
Morbihanensis Salutarium, cum Provincia Brevis in Sabaudia
Anno 1605. die 3. Martii cum daret extremum Clemens VIII.
videm suffrag. est die prima Aprilis Alexander Medicus videt
Leo XI. villanae magis ostensus quam datus, nam die 2. eius-
dem Aprilis vitam cum morte commutavit, succedente sibi
die 16. Maii Camillo Borghese, qui Paulus V. appellatus est

Viri Illustres Vercellenses
qui honorant
Joanne Stephano Sedente.

4. Philibertus Vercellensis ex Dominis de Barantio Prothono-
tarius Apostolicus Praepositus et Canonus S. Iosephi Vercellan-
sis, generis nobilitate, doctrinae praestantia, morum integri-
tate, rebus Catholicae Religionis, et rerum humanarum
peritia, fuit sua aetate nemini secundus. Quare
prima inventute ad extremam usque senectutem, ab ipso
sociis, a Nuntiis Apostolicis, ab ipso summo Pontifice, a
quibus Principibus, ab omnibus denique certatim expetebat, quae
ministrandis, et Reformandis dicantur, quae arduioribus
conficiendis negotiis, quae libris dirigendis, inde ipsam ma-
norit operam. Fuit primus Vicarius Generalis Guidonis Car-
dinalis Ferrarii, deinde Joanni Francisco Bonhomii Episcopo
summo Vercellensi. Hic in manu sua erat
in Emmanueli Philiberti Ducis Sabaudiae, ad instructionem
et Nuntii Apostolici, Provincia Sabaudiae quae correctione
indigebat, datus cum Episcopo Bonhomio, et Canonicis Petri
Antonio de Advocatis Nidengis, visitavit, et sapientissimis
editis decretis, ad prudenti regulas reformavit anno 1576.
Anno 1579. Litem quae erat inter Episcopos Papiensem, et
Vigebanensem de subordinatione Mostariae, et Gamboli, ab utroque

Episcopo orbiter electus, una cum Episcopo Bonhomio, et Joanne Hyphano Agathia Archidiacono Verellensi, qui deinde fuit Episcopus Astensis, sapientissime componit. Anno 1588. et tunc eis Apostolicis Bullis, residente, iterum diocesibus reformandis exhibitus est. Hae de re habemus in actis Capitulari diei 18. Septembris 1588. eiusdem Epistolam, Capitulo Verellensi scriptam, quae haec habet.

Celli molto. NN. S. come fratelli
Li S. Bononini e Capitolo di Verelli
Molto NN. S. come fratelli.

È necessario che io mi voglia del Signor Prevosto Durantis per mandarlo a rivedere l'esecuzione della visita Apostolica d'alcune Diocesi. Ma non vorrei col travaglio dargli insieme danno, qual sentirebbe se le S. Vostre volgersi fossero per presentarsi, durante detta visita. Però veggo a preparati con ogni effetto, di contentarsi di quel servizio del Signor Rodio, e di Paroni come per farne a me gratissimo piacere, del quale terrà quella memoria, che dico, con desiderio di giovar loro in ogni occasione, e negli offere, che Dio gli contenti. Di Torino li 10. di Settembre 1588.

Di Vro. S. Molto NN.

Bonne fratello

Giulio Verovo di Jarno

Peracta visitatione, idem et unius cum denuo scribit, et auditoris munere fungitur. Et eius Epistolam datam Capitulo quae extat in actis Capitulari 18. Augusti 1589.

Celli molto. NN. S. come fratelli
Li S. J. Bononini e Capitolo di Verelli
Molto NN. S. come fratelli.

Giulio Ottenelli

Partendo fra pochi giorni il pellegrino mio. Auditor per via
tornare alla sua Patria, sollecitato di voi fare degli affari e bisogni
della Casa, sono sforzato valermi di nuovo per il mio auditor,
del Signor Prevosto Durouzo. Però prego le S.
Vre a benedermelo così volentieri, e nel modo che lo han fatto
le altre volte, assicurandomi che aggiungerò questo alle altre pre-
cise, che ho a loro ricorrenza, con prontezza di renderli il
comodo in ogni occasione di loro servizio. E me l'offro, che
Sio li contenti. Di Torino li 10. Agosto 1599.

Di Vre S. molto M.

Affezionato come fratello

Giulio Ottenelli Nuovo di Savoia

Anno 1599. E cum Episcopos Brunonensis destinatus esset
et natus Apostolicus apud Imperatorem ipse cum humis Pon-
tice Philiberto exierit, ut interea Ecclesiam Brunonensem
administraret. Habemus hac de re Literas Cardinalis de Sens,
recedit Episcopus ab Episcopo Vitis, die 4. Junii 1599. tenoris
sequentis:

Alti Molto M. S.

Li S. Canonici, e Capitolo di Vercelli

Molto M. S.

Accioché Monsignor Durouzo Preposto di questa chiesa
possa servire più prontamente al Vescovo di Bruna, es-
tinto e tutto alla Illustra del Signor, Nostro Signor
vostro, concesso che io scriva alle S. Vre che si contentino
di usar con detto Preposto, la medesima amichevolezza
circa al lasciarli godere in usage, tutti li miei frutti di
qualsivoglia qualità, eccetto le distributioni quotidiane, come
hanno fatto mentre ha servito al Convento di Ivrea. Et
perché io, che le S. Vre non solamente esigevano la metà

Francis Stephanus

la mente di Nostro Signore con prontezza; ma anco
sarà loro loro thauer occasione di dar soddisfazione al detto
venovo, tanto benemerito di badata Oliva, nel tempo, che la
governava Monsignor Bonomo di buona memoria, come
è testimonio tutta questa Congregazione. Io non dirò altro
e non che questi miei S. Illustr. Gentiluomo essendosi
particolare contento della gratia che si farà al detto Sig.^r
Proposto.

Et con questa mi raccomando alle S. Vre
Di Monna li 21. d' Aprile 1599.
Delle S. Vre

Come fratello
Il Cardinale di Sens.

Hic munere adhuc erat annis 1599; quo tempore Epis-
copatum Verulensem sibi oblatum per Recommendationem Episcopi
Vitiæ constantiter recusavit. Fuit Vicarius Generalis
Joannis Stephani Generis Episcopi Verulensis usque ad annum
1610. Obiit in Patria, sede vacante, annis et diebus plenis,
die 24. Januarii 1611. cum esset Vicarius Generalis epis-
copalis.

G. Carolus Antonius nobilissimæ Familiae de Puteo pro-
clarum generum, vir multiplici virtute, et dignitate in-
signis, natus est Neapolae die ultimus Novembris 1564.
et Francisco Romanorum Marchione, Ponderisq. boni-
tatis, et Amicis Italia ex Comitibus Verulanis. Fuit
Latinis Graecisque litteris eximia eruditus, in utroque
iure celeberrimus, in omni forensi munere praestanti-
mus, ac in rebus gerendis singulari praeditus prudentia.
Quare a Magno Otruriae Duce accitus, et arduis negotiis
conficiendis prepositus, tanta dexteritate, et sapientia se gessit

et sapientia se gessit, ut paullo post eodem adventu, ad sedem
 Archiepiscopatus Pisanae evasit anno 1582. Quod munus de-
 inceps magna cum laude zeli, pietatis, religionis, et charitatis
 obivit. Inter cetera puerorum, collegium Puterorum pro alendis
 septem Pedemontanis Juvenibus, Italicis operam contulit, (inter
 quas, Bonviciorum Collegii Puterani Verulanis praefari voluit, ut
 supra dictum est) Pium erexit, dotavitque. Deceps laudatissimus
 Praesul die 18. Julii 1607. et sepultus est in Ecclesia S. Hieronymi
 a se constructa in Campo Sancto, et in sepulchro, quod sibi vivens
 paraverat, cum hoc Epitaphio.

I.   O.   M.

Carolus Antonius Puter, Francisci Comitis Ponderani filius,
 Archiepiscopus Pisanus, diem mortis, et universalis resurrectionis
 cogitans, locum hunc vivens sibi statuit pro cadavere suo
 reponendo, quando divinae clementiae visum foret, ipsum
 ab hoc saeculo nequam eripere. Anno Dni M.D.C.
 Sequitur deinde eius elogium.

Hic a prima inventute ob eximiam Jurisprudentiae
 cognitionem a Cosimo Magno Etruscae Duce, florentiam
 acutus Notae praedictae Auditorio, ita satisfecit, ut a
 Francisco Cosmi filio, summus sui patrimonii, Index
 fuerit resignatus, atque inter intimos Consiliarios de-
 scriptus, atque inde ad Archiepiscopatum Pisanae as-
 sumptus, demum spem Ferdinandum Francisci fratrem,
 maxime Potestatis munus annos pene ex. summa
 cum fide sustinuit, et immatura adhuc aetate sublati
 triste sui denderium, tum Principi, tum populo reliquit,
 ad beatiorum vitam evolans aetatis suae 60. Valde vero
 1607. Amadeus Puter, demum Viguerie, Ponderani,
 Nervi, et Bonvicini Comes, ex patre nepos, et ex esse haer-
 scriptus Patruuli optimo observantiae, praevidentisque M. C.

scripsit doctissimus Artistas tractatum de communibus Juris-
sultorum opinionibus, quem Nossotus in syllabo ait extare Ust.
apud Monachum Vigneriac. Composuit praeterea, teste Ughellio
in Archiepiscopis Pirani tractatum unum de Potestate Principis
et alterum de Jendis in tresdecim libros digestum.

6. Georgius Vedanus Civis Verulanus Baronius Regularis La-
teranensis, vir eximia sanctitatis et doctrinae, atque domo Pro-
prietarius illustri. Per annos viginti sacras scientias docuit.
Cum Baronius in Annotationibus ad Martyrologium Romanum
scripsisset D. Augustinum anno trigesimo aetatis suae baptizatum
fuisse, ut solitatem hujus opinionis demonstraret vidit eruditissi-
mam epistolam, inscriptam de vero anno, quo Sanctissimus
Pater Augustinus baptizatus est. Hinc Baronius opinionem suam
retractavit tum in secunda editione Martyrologii, tum in
annalibus ad annum 598. ubi nunc legitur Augustinum Bapti-
zatum fuisse anno 36. aetatis suae. Extractum Archiepiscopi
Actis cum decreto Lato die 16. Decembris 1564. favore con-
fuit Abbas generalis Capituli Verulanus in quo sic inscribit: Georgius de Vedano Veru-

lani Religiosus et Abbas Monasterii et Abbacie S. Andreae Verulanis
et Conservator index Juris, bonorum, privilegiorum, ac perso-
narum RR. DD. Archidiaconi, Archiepiscopi, Praepositi, bono-
vicorum ac Capituli Verulanis, auctoritate Apostolica specialiter
deputatus. Cui decreto cum sic subscriptum legimus: D. Georgius
de Verulis Abbas

7. Bernardinus Salinus Verulanus e Societate Jesu, fuit in Ma-
thematis scientiis Versatissimus, quarum quatuor volumina do-
ctissime ~~exarata~~ exarata Ust. reliquit, quae extant in Collegio Gene-
cui; et quod mirum aestimandum est, missus in Valles Ibalpinae
ad Italiam fuit plures haereticos, tum disputationibus tum
concionibus ad Catholicam fidem revocavit. Decepsit in Collegio
Genecui die 15. Februarii 1604.

8. Joannes Franciscus Naugus Civis Verulanus vir aequè doctus
prudens, et pius fuit publicus Juris Lector in Academia Boni-
nicen

Dononiensi deinde intinny consiliarius Caroli Emanuelis Sabau-
diae Ducis. Plura edidit suae doctrinae et eruditionis monumenta
videlicet Commentaria in Proemio Decretalium et in Riti de Supplican-
tiis. Praetor: item vitam H. Candidi Naupii impressam Jan-
uarii 1600. et vitam D. Amadei Ducis Sabaudiae. Huic erat frater
Carolus nomine, doctus et pius, qui scripsit vitam S. Laurentii
Mortisii impressam Bononiæ 1611. Additiones ad vitam S. Ursulae
ibidem 1616: et Relationem rerum mirabilium, quas ipse vidit
in quadam navigatione ibidem 1612.

9. Eugenius Carabigiotus Verulanus a S. Germano Bononiensis Regi-
strarius Lateranensis. fuit theologus insignis, et orator eloquentissi-
mus. Plura edidit sui ingenii monumenta, de quibus videndus
Nossotus in Syllobo fol. 194.

10. Joannes Stephanus Agatia Civis Verulanus vir magnae pi-
etatis, et prudentiae. Ex Archidiano Verulensi factus est Epi-
scopus Astensis anno 1594. Ecclesiam sibi creditam ingenti
probitate et prudentia laude administravit. Scripsit Cata-
logum Episcoporum Astensium sibi et Successoribus Lyonsi-
um in Cathedrali paravit, cui haec inscriptionem appo-
ni iussit

Sepulcrum Episcoporum Astensium quod
Stephanus Agatia sibi et Successoribus vivens
Paravit anno Jubilei 1600.

Decessit die 27. Octobris anno 1617.

11. Joannes Franciscus Leo S. V. B. vir doctrina, pietate, et
prudentia illustris. fuit primo Vicarius Generalis Verulanus,
deinde Bononiensis, et demum Episcopus Belusinus. Scripsit, et
edidit typis Venetiis 1605. et Bononiensis 1614. librum institutus
Belusinus fori Belusini: et de Sordilegiis Lugduni 1620. obiit
anno 1614.

12. Nicolaus Berrettus civis Verulanus ex banitibus Buron-
tibus seu religiosus, vir doctus, prudentia, et probitate
exquisitus. Plures annos Novitiorum curam egit: pluris Neapolim

et Novae Collegiorum Victor fuit: Provincias, Novam, Siculam,
et Neapolitanam administravit. et nonnulla opera edidit pietatis
plena. De eo videndus Allegambe, et Leo Alatius.

Jacobus Securus

Anno 1611.

1. Jacobus Gorius, infractis pectoris Praeul, et immunitatis Ecclesiasticae
acerrimus vindex, humilis tunc natus est Villae francae Astensis
dicensis anno 1571. Statim a primis annis aliquam magnam
tendere visus est, ingenii civitate, et gravitate morum. Gram-
maticae, et humaniorum litterarum magna velocitate astine viduit.
Ille habitus clericali indutus ab Episcopo Astensi Francisco Pavi-
garolo, gravioribus studiis Philosophiae et Theologiae inquit pro-
fectu se addixit. Interim cum sibi promissum, et inquit ante
oculos haberet illud Pauli intima sapientiae timor Domini,
moribus in Christiana pietate excolendis sedulam observabat qu-
ratur, ut ex aetate morum innocentia, et integritate nulli
secundum haberetur. Ex relatione fide dignissima habemus quod
Daemon qui quondam mulierem invaserat, cum sacris
exorcismis interfecta obsedere respondit exorizanti; ne tu
ne Giacomo Gorio mi fratre usque digesto corpus. Quod
ut intellexit Joannes Stephanus Agatius Episcopus Astensis, Ja-
cobum ad se accersitum inquit regnum spirituum adiuvare.
Itaque Jacobo exorcismis agente, unus Spiritus abactus est.
Paulo post Jacobus Sacerdos effectus, prius Prioratus Villae
novae Astensis, deinde Archipresbyteratus eiusdem loci obtinuit.
2. Cum Jacobi virtus ingenti fama ubique praedicaretur, ba-
rolus Emmanuel Sabaudiae dux, cum in aulam evocatus, Prin-
cipibus filius Victoris Amadeo, et Mauricio, praeceptorum dedit

praepositorum dedit, ut sub eo disciplinas maximas Principibus
dignas addicerent, et regulariter informarentur: Deinde eidem
sacrae dignitatem in Metropolitana Bourinensi, a summo
Pontifici impetravit: et demum ad Episcopatum Verallensem an-
no 1611. eum promoveri iussit. Jacobus itaque Episcopus Verall-
ensis Sacraty est Novae die 28. Augusti: mense Decembri
in Episcopatus possessionem intravit: die 18. Decembri eius-
dem anni, solenni pompa Ecclesiam suam inivit: et die
23. eiusdem Decembri, in pleno capitulo iuratus promissit ob-
servantiam transactionis initae inter Cardinalem Guidonem
Ferrerium Episcopum Verallensem, et Capitulum
3. Sub initium eius Episcopatus, hoc est anno 1612. die 22. De-
cembri, obiit Franciscus Gonzaga Montuae, et Montisferati Dux,
nulla virili stirpe relicta. Quae hinc in regionibus in-
tus concivit turbas. Etiam Carolus Emanuel Sabaudiae Dux,
missis Montuam legatis Margaritam filiam, Francisci vi-
duam, et Mariam nepotem a Ferdinando Gonzaga Francisci
patre, qui obiecta Cardinalitia purpura, Ducatus admini-
strationem, velut legitimus haeres, successerat repetebat. Quae
Ferdinandus renunxit, Carolus Emanuel Nepotem regre ferens,
ad antiqua Sabaudae Domus in Montisferatam iura revocare
sequebatur, se totum convertit. Itaque exercitus Verallij ducto,
et die 25. Aprilis 1613. in Montisferatam irruptione facta, Vi-
dunum, Albam, Montemalbium, alique oppida primo in-
pecta occupavit. Sed interea Mathias Imperator et Philip-
pus Hispaniae Rex, iisque auctoribus pax composita est hinc
conditionibus: 1. Sabaudiae Dux oppida bello capta restitueret.
2.° Damna bello allata non reficeret. 3.° Dux Montuae post
mensem ab oppidorum restitutione impetum Mariam Francisci
filiam, ad Margaritam matrem, quae tunc Bourini erat reuoc-
taret: 4.° utriusque partis iura a iussu arbitri disinterent ut
intra breve tempus amabili compositione controversiam di-
rimerent. Verum ob Hispanorum impotentem superbiam, pax

~~Joannes Baptista~~
Jacobus A.

pro in initium decidit. Joannes de Mendoza Suevoiae Dux,
Mediolanensis ditionis gubernator, ille denunciabat Carolo Emanueli
ut ab armis discederet. Cum id non impetrasset, nocte tri-
ginta millium militum exercitum, die 7. Septembris 1614. Ver-
cellensem agrum populabundus ingressus est, atque Mottam bo-
nitum, et barenianam occupavit. Carolus Emanuel ut hostem
inde avertiret, traiecit Lepitem et Novariam exercitum duxit.
Suevoiae itaque recedere coactus est, ut ad sua defendenda propera-
ret, et Carolus Emanuel contentus hostem avertisse, relicta Nova-
ria Verellam rediit. Suevoiae ad Sabaudae excursionis coercendae, pro-
pe Vulturum munitionum excitavit Carolum quinque milia di-
cimus propugnaculis vallatum, quoniam Soudovallii agrum oppre-
sserat. Vestigia et dirivatio rillae superant. Anno 1615. Sabau-
dus Suevoiam multis allatis cladibus ab Astae oppugnatione de-
pulit, eoque ad pacis conditiones amplectendos coegit. Anno
1616. Suevoiae in Hispaniam revocatus est, eiique subrogatus est
Petrus de Toledo, qui Sabaudae constantiam, veluti Hispaniarum
tanto regi inimiciorum, iniquis ferens, pacis conditionibus ac-
cusante Astae pacis subscribere distulit, nisi prius Sabau-
dus arma deponeret. Sabaudus itaque imperterritus, et Hispaniae
insolentiae nihil edux, Astam et Verellam validioribus muni-
tionibus firmari iussit, inde stratibus pontibus uno ad Bresan-
tium super Padum, altero supra Septem prope Verellam,
primus in ditionem Mediolanensem et Montemferatum arma-
tus irruit, ibique plura loca cepit. Toledo ex adverso traiecit
Septem Sanctum Germanum, Sanctam Agatham, Gabina-
riam, et Terravallum occupavit. Sabaudus interea intellexit
Messerani Principem facite cum Hispano sentire, ut Hispani
num militem suis in oculis duceret, eo misso Victorio
Amadeo filio Messerani et Bepacorum expugnavit. Vi-
rum cum hyem incurreret, et Hispanus exercitus valde im-
minutus esset, Toledo incensam Sanctam Agatham, et Sancto Ger-
mano valide munito. ex agro Verellensi in ditionem Medio-
lanensem

Mediolanensem recessit. Anno 1617. Sabaudus auxiliaribus francorum copiis instructus, Santam Damianam, Albam, Montilium, aliquae munita loca vi cepit, diripuitque. Sed obsidentibus francis, videns Solidas, Sabaudi copias sibi parvas esse non posse, die 24. Maii Verullas ingenti suffultus exercitu, quem copiae a Prope et Capolis missae magnopere adauxerant, arcta obsidione cinxit. Dura fuit oppugnatione, sequior defensio propugnatorum, qui non solum hostes repellendo, sed etiam crebris eruptionibus, ingentibusque cladem. Sed cum nulla esset subsidii spes, et interim torquentur pulvis deficiet, civitas ad ditionem honorifice oblata conventionem, conclusa est die 26. Julii. Haec victoria multorum sanguine, et caede Hispanicis stetit. etiam ad decem milia, quae ferro quae morbo obsumpta fuerant. Post amissas Verullas bellum recruduit. Sabaudus novis francorum et Helveticorum copiis auctus totam belli molem in Mediolanensem ditionem transtulit, et plura tunc Mediolanensis, tunc Montisferratensis agri, oppida vi cepit, plerumque praesidiariis militibus magno numero ad internecionem delatis, hostemque obvinum, ubique magna clade profligavit. Cuius territorii Petrus de Solido Mediolanensis Ducatus administrator, tandem serio ad pacem redimendam animum adiecit. Itaque auctore Ludovico XIII. francicae Regis, pro ita composita est, ut hinc inde capta restituerentur, et Sabaudi postulata contra Mantuae Ducem, Imperatoris arbitrio committerentur. et sic utrinque est ab armis discessum. Hispani Verullis exierunt die 15. Junii 1618. mox delatis ubique a civibus ingessit: mox a Sabaudis Ducem praesidio missas bonae frontis superavit, ingenti laetitia, et festivissimis gratulationibus exceptus.

4. Anno 1620. gravi bello ab Bohemis, qui bonitate Palatino, et ab Hungaris, qui auctore Bethlenio Gaborio Elavoda transivaniae Galliciana haereticis infecta, rebellaverant, premebatur per-

dicendum

~~Sacrae Theologiae~~
Sacrae 2.

Scrinarius II. Imperator. Paulus V. ut pecuniam conflaret, quae
ei subsidio esset, decimam omnibus Beneficiis, Ecclesiasticis impo-
nit. Verulani exhaustis omnibus praecedenti bello, et ad impro-
bum calamitatem redacti, in Palatio Episcopali congregati, im-
positionem recusant, suam impotentiam excusant. Haec
de re extat in Archivio Capitulari Instrumentum diei 17. Iu-
lii huius anni. In eo d'clenter describuntur mala invasa
quibus tum Civitas, tum Diocesis ab anno 1614. fere desolata
est; ubi: L'anno 1614. circa il principio di Settembre vennero
in questa Diocesi di Veruli doi numerosi eserciti, compo-
sti di soldati di diverse nazioni, cioè quello di S. M. Cato-
lica sotto la condotta di Don Giovanni Mendoza, et quello di
S. M. Franciscana i quali dimorarono in essa Diocesi per alcu-
ni mesi, che non solo devastarono, e dissiparono li frutti da
racogliere, ma consummarono, et mangiarono li raccolti,
et li bestiami destinati alla cultura delle terre furono parte
ammazzati, parte condotti fuori della Diocesi, et gli uomini
lavoratori, et agricoltori parte morirono, parte fuggirono in altri
paesi, et parte furono impiccati o fucilati, et di nuovo
si seminarono le terre per li anni seguenti, et ciò nella mag-
giore e più fertile parte della Diocesi, dove sono la maggior
parte dei beni Ecclesiastici.

Fin che l'anno 1616. per il principio di Settembre ritornaro-
no in questa Diocesi altri doi numerosi eserciti di detta S. M.
e di S. M. li quali dimorarono in quella quasi continuamente
fino per tutto l'anno seguente 1617. nel qual tempo sono oc-
corsi in questa Diocesi assedii, et occupatione della Città et
tore, saccheggiamenti, et incendi di molte terre et Ville d'
essa Diocesi, et delle case et case delle campagne, con
total distruzione degli edifici, et insieme et di molte d'esse vil-
le, et del bestiamo di ogni sorta, et anche delli agricoltori
istessi, che negli assedii, et disegni della guerra morirono, e
fuggirono, sicché una maggior parte della Diocesi restò affatto

affatto abbandonata, et devoluta, et inculta, et ^{talmente} ~~totalmente~~ distrutta,
et rovinata, che per la pauera di quei pochi habitantoni, e lumi
starono, e rimasta in cosi mirabil stato, et audio alcuni an-
ni dopo seguita la paua, et ancor di presente si veggono molti
cassine distrutte, et beni inculti.

Più che il Palazzo Spingardi nell' assedio ha patito mol-
to danno dalli colpi dell' artiglieria nemica per esser vicino
alle mura della fortificatione: che dalla stessa artiglieria è
stata demolita, e quastata in molte parti la chiesa cattedrale
di S. Buscio, demolito il Campanile, rotte le campane, rovinato
il claustru avanti essa chiesa, con molte altre casse canoniche.
che sono stati abbruggiati li luoghi di Caresana e della Motta de'
bonti per due volte, ove vi sono tutte le Prebende canonicali
e beni per le distribuzioni etc.

In eodem Instrumento habetur aliud eundem in testis
monimus verbis paulo diversis conceptum, ibi: dell'anno 1616, al
principio del mese di Settembre, entrò nella diocesi, dalla parte del
Monferato l'esercito del Re di Spagna, molto grosso, contro del quale
venne subito quello di S. A. et dopo alcune fazioni militari, so-
giornarono con l'esercito alcuni mesi, cioè quello di S. A. in questa
Città e nelle terre circonvicine del suo stato di qua dalla Sesia,
et l'esercito del Re a Volgaro, et altre terre di questa diocesi, che
sono oltre la Sesia, e nel stato di Milano, et che fu causa che si
consumarono li frutti ranotti, et che si dovevano raccogliere, et
s'impedì il seminario de' grani per l'anno seguente, et l'esi-
cito spagnolo in questa diocesi abbruggiò la maggior parte della
Motta, et una parte di quello di Caresana, et furono uccisi con-
dotte vie molte bestie, neppure bovi, et una parte di Massari
fuggirono, si che per due cose restarono molti beni di questa
diocesi inculti per gli anni seguenti. Ma l'anno poi 1616.
per circa il principio di Settembre vennero altri due eserciti in que-
sta diocesi, uno del medesimo Re sotto la condotta di D. Pietro de
Reledo, et l'altro di S. A. i quali si sono fermati sino quasi tutto

~~Joannes Stephanus~~
Jacobus P.

L'anno 1617. che durò il furore di essa guerra, durante il qual tempo
sono occorsi in essa Città, e Diocesi tutte quelli maggiori mali, ed an-
ni nella persona e beni, che suol portare una guerra atroce, perché
sono state abbruggiate una parte delle terre della Diocesi, et quasi
tutte le altre saccheggiate, eccettate quelle che sono nei monti
et li massari, et abitatori a morte o fuggiti, et in somma rovinati
e distrutti, e disertate le terre, ville, e casine con total distrattione
de bestiami, talmente che cessata la guerra non potendo gli abi-
tatori per la povertà loro ridificare le casine, e case rovinate
né comprare bestiami e semenza, né sovvenire li massari, per
ridurre a cultura, e coltivar le terre, e possessioni loro sono restate
le case già andate per alcuni anni oppresse, nel pessimo stato di pri-
mo; et per le medesime cause restano ancora molte chiese
guaste dall' artiglieria de' spagnuoli nella città e quelle delle ville
spogliate delle cose sacre, et arse delle campagne.

S. Jacobus Epinopus interea prout ei per belli incommoda et impe-
dimenta limit totam lustravit Diocesim, et anno 1619. synodum
Diocesanam habuit, in qua plura edidit decreta temporis acri-
modis, et ad Cleri populique mores reformandos utilissima.
Anno 1622. primarium iussit lapideum Ecclesiam S. Mariae Uly-
ssenae. Eodem anno die 10. Martii Monachos reformatos S. Ber-
nardi in Aedis S. Victorii introduxit attributis ad eorum susten-
tationem praedii dello Chiapuzzo in territorio Monsivio, pinum
prope supposituram S. Bartholomaei extra muros, ex quo pinus
sibi paravit, quae nunc exsistat est et in praetium converso,
necnon Prioratu S. Bernardi dimisso a Domino Christophoro Ber-
retto ex Dominicis Parontii, missi praedia sunt in territorio Ca-
ritianae, reservata annua pensione fratribus Eremitis S. Au-
gustini de observantia Congregationis Lombardiae, incolentibus
Aedis S. Bernardi, ubi est titulus Prioratus. Anno 1624. fun-
damenta posuit Ecclesiae sub invocatione B. M. V. et B. Amadei
a Sobanidis, et novi conventus PP. Capucinorum, qui deinde
anno 1627. relicto antiquo extramuros, ubi olim erat celeberrimus Prioratus

celebris Prioratus de Viterbo postea unito una cum balneo Inquisitionis
1. Officii Viterbensi, et ad novam habitationem in Civitate transtulerunt.
Bives certatum, et Canonici ad primum hoc opus, terram, opus et expensas
contribuerunt. Anno 1829. istam illam solenni manu perierunt.

6. Inter haec, cum exactores, clericos ad indebita coegerunt utique alia
que petraent libertati Ecclesiasticae repugnantes. Jacobus coram iudicibus
se tamquam numerum opponit, et cum censuris, et interditiis qua
communitas qua inflicti, nam patris exhortationibus cleri inveniunt
vitatem libertatemque valide persequuntur. Itaque anno 1829. die
10. Iunii Bives resignantes, et ad saniores reversos revertunt, in-
petrata ab Urbano VIII. hac de re, speciali facultate, solennis
sine caeremonia Ecclesiae monuit, et ob omnibus censuris ab-
solvit. Expiato peccato, superest poena luenda, quam iniunxit
quarta anno sequenti 1830. Deus ipse repetit. Cum esse balneum
tunc a Regis praefectis iniunctum ad Carolum Emmanuel Sabaudum
dixit Ducem deferunt Regiarum utique solutionem ab Episcopo
prohiberi, maximo cum avari Regis detrimento, alique in dies
ab eo petraere quae subditos a debitis removerent obsequiis. Cum
Principi, cui conspectum erat Episcopi probitas facile criminato-
rum non praebere aures, hi Episcopo irationes factis, cum variis
confutis causis, diu exagitare coeperunt. Hinc incredibile est quae
ta ab eis passus sit, quantaque voraverit iniurias, vexationesque
pertraherit.

7. Functus fuit annus 1830. tunc pestilentia, quae pene universam
corripuit Lombardiam, tunc protipinuum morte invictissimi Caroli
Emmanuelis Sabaudiae Ducis, qui totis Galliarum Regni viribus atque
Ludovico XIII. appetitus, dum adversus eas, non multo quidem sed for-
tissimo exercitus, in quo ipse pro plurimis erat, praeponere parat,
inopina apoplexia percutus diem extremum obiit Savilianus die 26.
Julii anno notus 68. Princeps, sive Religionem in deum, sive bellis
cum virtutem infracti pectoris fortitudinem, sive ingenii acumen,
instructaque belli et pacis artes, quibus eximia percellit, spectis, ma-
ioribus heroibus utique comparandis. Ei successit Victorius Amadeus I.

~~Gonnet~~ ~~Alphonsus~~
Gonnet/2

- Amadeus I. paterne ditionis et virtutis percellens heres.
6. Post post exhaustas plures Lombardiae civitates Novellas se quoque in
transit. Extat actus capituli diei 10. Aprilis 1630. in quo Canonici
residentiam quae de cetero iuxta statuta in festo S. Prudentii
illius promitti solit, anticipato promittunt, ut usque liberum esset ad
quidem vitam obsedere; et alius die 19. eiusdem, in quo, cum
plures e Canonis iam se grassanti morbo, relicta urbe subtraxissent,
determinatur conventa Ecleria servitia, ne omnino intermitterentur,
esse vicarius praestare per sacristas, Custodes aliosque Pastores
cleria Clericos, eisdem congruo assignato stipendio.
7. Quatuor mensium spatio bives mille trecenti desiderati sunt. Propter
alios iam huc invaserat; cum voto B. M. Virginis, B. Eusebio, et
B. Amadeo a subdiacono nuncupato, repente deplura est. Extat in Ar-
chivio capitulari instrumentum confectum in Ecleria S. Eusebii
D. Notarium Montivellum diei 11. Maii 1630. in quo quae caeteris
legitur: Considerando Monsignor Illustrissimo Vescovo, il detto Re-
verendo Capitolo, e la povera Città l'urbo se vno flagello della co-
tagione che regna, per placare lo sdegno, e l'ira del signor Dio
col mezzo et intercessionem della B. Virgine, e dei Santi, si sono
risolati, et unitamente hanno promesso, et giurato dispendere nelle
solenne traslazione delle reliquie, et corpo di S. Eusebio, in fine
l'anno dopo la liberazione della peste dentro la cassa d'argento
fatta fabbricare da detto Monsignor Vescovo per tale effetto, et nell'
ornamento della miracolosa et antica Statua della Madre di Dio, et
purificatione del Reliquiario grande, che sta a dirimpetto del Organetto
nella nudi di questa medesima. Et di più detto Monsignor Vescovo
ha promesso del proprio, et giurato di dare et di far dare in perpetuo
scudi dodici d'oro per mantenere l'olio ad una lampada avanti
il corpo del B. Amadeo terzo duca di Savoia, tenuto e venerato
nell' istessa chiesa Cathedrali Et la città ha promesso, et giurato
di dare altri scudi dodici d'oro in perpetuo per mantenere l'olio
ad un' altra lampada avanti il suddetto simulacro della gloriosa
Virgine: et il Reverendo Capitolo, et S. Canonici, et Beneficiari

Joseph H. H. H. H.
Torrey P.

Di detta Gliera hanno promesso e giurato di cantare ogni sabbato, et
in perpetuo le litanie che si cantano nella Santa Casa di Loreto, se-
ti la suddetta statua di marmo bianco, sculpta da cinquante
anni e più, perossa di quaranta da mano sacrilega nella parte
sinistra mirabilmente rimasta ingrassa con sangue; et sebbene essa
si sempre stata riverita tuttavia in quest' occasione del male con-
tagioso, et del pubblico voto essendosi esposta sopra l'altare della sua
Capella, si è commossa tutta la città, et eccitata a divotio in, con
corso e frequenza indivibile verso di essa con solenni profusioni,
orazioni, et oblationi di molto valore. Et volendo ancora il pre-
nommato Monsignor Venovo, Gittà e Capitolo, stabilire un
capo e fondo di fabbrica della predetta loro Cattedrale, che secondo
il diritto deve avere oltre il loro due principali Capelle, una
da dedicarsi al S. Andrea, che sperano in breve vider canonizzato,
et l'altra a S. Carlo Bonomo; perciò costituito il prefato Mons-
ignor Venovo Reverendissimo per se et noi suegliori, et in perpe-
tuo ha unite et unite alla detta fabbrica tutte le beni devolute alla
sua memoria Episcopale, sopra il territorio di Nouscu di tua Dioesi,
che sin adesso non sono stati investiti, eccettuati quelli della Parroc-
chia con la fontana destinata alli P. P. Bernabiti per l'erigione di nuova
Penitenciera: Et parimenti gli unisce la ragione del fondo che la
sua memoria tiene sopra tutto il territorio nommato di Nouscu,
senza pregiudizio delli investiti, et di quelli, che al presente hanno
ragione di persi investire, di modo che per l'avvenire liberi
di coi fatto territorio, non si possino più alienare in comune
in fondo ma si debbono ritenere per la fabbrica, o considerare a
cultura, o colonia perpetua come si fa a Castagnano, memore
et fondo dell' Abbazia di S. Andrea: et di più dona red et rinette
al Reverendissimo Sig. Abate, et Badia di S. Stefano, chiamata
della Gittadella, il Cattedrale, et sinodali, mediante però che
la fabbrica senza pregiudizio del moderno popolo si compiaccia
come si supplica, di unire alla suddetta fabbrica in perpetuo, o sin-
che era in finita, et ornata il memore di essa Badia, nommato

~~Giuseppe Stepanov~~
Scribo 2.

di Grovo, di reddito di cinquante ducati di Canova in denari, stan-
dione al bitolare più di tre valla simili per cadun anno. Et
istituiti gli Ill.^{ri} Alessandro Arboreo del fu sig.^r Gaspare Deputato gio.^r
Paolo Canova del fu sig.^r Carlo Solleratore, gio.^r Luigi Carquato del
fu sig.^r Arduone, Bersio Nazari del fu sig.^r Oratio, gio.^r Paolo Av-
gadro di Il.^{re} di Salengo del fu sig.^r Pietro Francano, et Germano Bar-
rio giuriconsulti, et de' Il.^{ri} Consiglieri di detta Città di Verelli, no-
me di essa Città, e per la commissione due tengono come ufficiali i
Consiglieri, hanno uniti, incorporati, donati, et rinussi alla detta Chie-
sa, li beni levati di gaggio instrati gli esattori di questa Città,
per li cariglu, et taglie, in odio dell' Illmo sig.^r Conte Sigismundo
Bizzone conte delle Rive, con obbligo però di pagare all' Illuminazione
di detta Chiesa di S. Gusebio scudi dodici d'oro per mantenere
l'olio alla lampada suddetta: et dichiarano in essa dotazione dei beni
quasi inclusa la soddisfazione, et pagamento del primo voto di scudi
mille infine, da essa Città fatto al tempo dello scudo, et delli scudi
dodici d'oro annui fatti nel secondo voto, riservato il resatto per il
sig.^r Conte Bizzone, fra un anno prossimo, come così stato quasi
sopra, detta Illuminazione Illmo Verone, ha liberato, et libera detta Città
da detti ambedue voti di scudi mille l'uno, et l'altro di scudi dodici
d'oro annui. Di più donano, cedono, strimettono all' abbate, et Chiesa
di S. Stefano l' obligatione, et spesa di fare una collatione, ogni
anni alli Il.^{ri} della Città nel giorno di esso Santo, riservati
però gli anni che devono godere li Il.^{ri} Capitani mediante la uni-
one del membro di Grovo da farsi nel modo, e per l' effetto e fine
sopra detti. Et insieme revocato il molto Reverendo Capitolo delli
Molti Il.^{ri} Canonici di detta Cattedrale di S. Gusebio, a cui sono
intervenuiti li Molti Il.^{ri} Il.^{ri} Antoni Ferraris Arigante, gio.^r
Alberto Burongo, Gerolamo Loxo Teologo, Franco Gerolamo Carquato,
gio.^r Pietro Baron, Giulio Scaglia, Gio. Maria Avogadro Il.^{re}
delegato, per se, et il sig.^r Gio. Antonio no Gratetto, Luigi Luigi Carquato,
Gio. Battista Scaviola per se, et per il sig.^r Prevosto Francisco Il.^{re}
Antonio Aghegnio, et il sig.^r Gio. Battista Gornaro Canonico Il.^{re}
tentivo

Penitentie, Cesare Bartolomeo Arborio, Vespasiano Avogadro Valduro,
 Giovan Giacomo Natta, quali sono più delle tre parti delle quattro del-
 li St^{re} Canonici che si trovano in Città e di ferma residenza di presenti
 ed essa Chiesa, per li quali, li negotii d'esso Capitolo si vogliono fare
 e risolvere; hanno unito, ceduto, e rinuso, et uniscono, cedono, et ri-
 mettono alla suddetta fabbrica una Massaricia di beni quali equa-
 ti sono, che tengono nel luogo di Montonaro, et uno tutti lefitte,
 et canoni perpetui di qual sorte si siano, che tengono nella Città,
 et uno Suburbio, spettanti al detto loro Capitolo, et Massaricorum,
 et Capitolorum, eccettuato il livello annuale di formento, che pagala
 B^{da} di S. Andrea per il molino di Promissione per la pro-
 cessione di S. Marco, et parimenti il primo membro di quelli del
 Piano, che vocari, senza pregiudizio delli moderni possessori e fa-
 rici Cooperatori, et di quelli che hanno ragione di presenti d'opere
 re e permutare: et di più cedono, cedono, e rimettono alla prefata
 B^{da} di S. Stefano, et Abbate d'essa, l'oblazione solita a loro dovuta
 il giorno et festa del Santo, ogni anno mediante però l'unione
 del membro di Crova alla fabbrica come sopra; di più cedono, ce-
 dono alla suddetta fabbrica, la spesa che devono fare li St^{re} Ca-
nonici Lateranensi per la oblazione solita a farsi e darsi al Mre Reverendo
Capitolo, et St^{re} Canonici, e Beneficiati, et altri servienti nella Chiesa
 la Vigilia di S. Luca ogni anno, la quale spesa sarà liquidata
 et determinata dalle parti, ovvero dalla sacra Congregazione di Roma.

10. Oblationes istas utinamque iuramento firmatas, omnes ferme
 in irritum reviderant. Bonis riparum legitimisq^{ue} bitio
 paullo post bono propter tributa pignori dicta cedunt. Pu-
 tium ad alia. onera quibus Civitas dire premebatur, subhinc
 conversum est. Evanuit etiam pollicitatio sentorum millefide
 tempore obidionis de anno 1517. et altera aureorum duodecim
 pro lampade ante altare B. M. V. Unionem membri Crovae Epi-
 scopi ab Apostolica sede frustra petierat. Promissio perita de
 infundandis favore fabricae, praedicti Monsini, ob temporum falax
 unitatis, quae deinceps turmatum Episcopum, et Ecclesiam agitarunt,

~~Joannes Stephanus~~
Hic est.

- effitum habere non potuit. Capitulum alijs sollicitationibus non implens
tibus se quoque a promissis adimplendis liberum se esse et merito cen-
suit. Et sic singula promissa, sed nulla fides. Haec merito refores impe-
tia mala quae paulo post de improvviso adferunt, quaeque
totum, et Ecclesiam inuadunt. Nichilominus Episcopus et Capitulum
quod in eorum potestate fuit ~~compleverunt~~. Ad haec usque tem-
poris dunt legatum duodecim annorum in singulos annos ab Episcopo
pro foris factum, pro Langens, quae inter erat ante Episcopum
B. Amici a Sabaudia: et Capitulum reliquae servat votum quo
se abstrinxit de canendis Litaniis singulis Sabbatis ante altare B.M.V.
Defuncto Carolo Emanuele, exactorum, et novi Ducis negotiis praepo-
sitorum impotentia recruduit tam in Clerum, quam in Populum.
Eorum conatibus, Episcopus invicta fortitudine se iterum opposuit.
Pecunia novis ^{rebus} ~~minutionibus~~, et calumniis quod ducem Victorium
Amicum exagitari coepit. Quae ubi essententia non procedunt,
subdolis artibus Delatorum Principis animum aggrederentur, eum de
mutuantis pectore ~~contra~~ contra publicam tranquillitatem, inque
auctoritatem, Episcopum moliebant. Et darent impiae Machina-
tioni praetextus fraudulenta excoitati, et iniquis conprobati testi-
monia.
102. Anno 1652. Episcopus Baurinum aueritur. Sed cum intelligit
animum Principis iniquiorum suggestionibus adversum se occupe-
tum, clauem Buzarum suscepit die 19. Augusti. Et sic criminatio-
bus opportunis excutere potuit. Et Buzarum terra Verulensis
Diocesis trans, et Prope Isertum, duobus milliaribus ab urbe distantem
Provinciae Etruriae, quae tum ab Hispanorum Rege inus recipiebatur.
Per id tempus Victorius Amicus foedus cum Francis contra Hispanos
peripicuit. Itaque Episcopo crimini totum est, quod Baurinum vocat
invenisset, et simul iniecta suspicio ipsum cum Hispanis
acta habere consilia, quae Duci et Ditioni suae noxia essent.
103. Die 26. Augusti eundem cum Episcopus Gorae Romanae profectus
est, eo a summo Pontifice evocatus. Conventibus qui eum sollicitissime
convenierunt die 25. Ecclesiasticam disciplinam, flori frequentiam

pietatem, religionem, et ecclesiasticam immunitatem tutelam pluribus com-
mendavit. Refert autem Franciscus Hieronymus Gagnoli Canonius
I. Busebi, in suo Diario Ill.^{to} ex quo quaterque quae huc narramus, sumpti-
mus quod Dux Victorius Amadeus littera tota Bononi die 28. Januarii
in Verulensibus scribit: "Che il Vescovo ha sempre procurato di aliena-
re gli animi dei sudditi del suo Sovrano: che ha sempre cercato di con-
tradire con animosità a' suoi ordini: che ha mantenuto intelligenza
con i suoi nemici: che ha osato in più occasioni di perdere il rispetto a' suoi
ufficiali; e che ~~era~~ era stato a mia istanza chiamato a Roma, per
indurlo da miei Stati, sperando che Sua Santità sarà per prov-
vedere la Chiesa di Verulli d'altro Prebato, a lui più confidente, e più
assolutare alle coscienze de' miei sudditi etc." Die 3. Septembris Gagnoli

in hanc sententiam Ducali Epistola respondit: "Ringraziamo V.
A. M. del favore fattoci in notificarci delle cose che passano con Mon-
signor Vescovo. Noi non possiamo far altro che supplicare Sua D. M. che
illumini il Papa a far ciò, che sarà di giustizia e di servizio delle anime
di questa Città e Diocesi, e di gusto di V. A. M. assicurandola che cose
stantemente persevereremo nella più sommissa devotione, et ubbidienza
verso la di lei Sacra persona, e Real casa, come abbiamo sempre fin
qui fatto supplicandola a continuare la sua protezione verso questa
Chiesa, e a non permettere, che li suoi Ministri contro le di lei pie
potenze intenzioni, disponino a far cose contrarie alle nostre cosue-
tude etc." Die 25. Septembris Episcopus Romanus pervenit saluus
et incolumis, ubique honorifice exceptus.

11. Anno 1634. Dominus Contrarianus et unicus Apostolicus, causae pluri
et Episcopi Verulensis quod serenissimum Sabaudiae Dux prope-
quator eximius, Noricum revocatur et eidem suffraganeus sanctus frater
forellus Archiepiscopus I. Severinus disparis ingenui viri. Hic Verullus
advenit die 27.bris. Sed rem placeat audire verbi Dominus Ga-
noli Gagnoli: "Alli 27. art, arrivò Monsignor Gagnoli Canonio
Episcopale, ad un ora di notte, da crovara, incontrato da Euse-
bius solamente, cioè dal sig. Canonio Peristatice largamente
generale, dal sig. Prior Canonico Goria, come nipoti di Monsignor

~~Leaving the place~~
to stay?

11 Venovo, e dalli Mre Canonici Caputo, Gio: Pietro Corrado, Mayno, Baggio
11 Busano, Teologo Amelot, et Ambrosio in tre Carozze, et questi a nome del
11 Capitolo, et si va fino al Porto di Lesia. Subito smontato dal Porto
11 gli rappresentauo, e li faciamo reuerenza. Oltre al porto erano an-
11 dati li Mre Canonici Solaro, Priore di Desana, et Joditeo Agge-
11 nella Carozza del sig^r Governatore, nella quale è entrato detto Mon-
11 signor exultio con il sig^r Prior Canonico Barozzo, mandati del
11 Capitolo fino a trovarli. Si entra in città havendo dal Verovado
11 mandato quattro torchie sive oltre il Drito fuori. Si va a S. Bartolomeo
11 dove si trouano le campane da festa anche avanti che entrasse
11 in città. Et essi entrati in chiesa, tappezzato il coro, et appurato
11 l'Altare decentemente s'inginocchiati avanti l'altare Maggiore al
11 distirio si canta un innoetto e fatto alquanto d'orazione si
11 va al Verovado, accompagnato da tutti come sopra. Et si finisce
11 si entrano in Camera, dove cominciamo a dinovare delle cose,
11 e siquasi di Monsignor Venovo col sig^r Governatore, e dell'abate
11 ma, e del sig^r Vicario generale, et del desiderio di far absentare tutti
11 le suoi parenti, e discendenti. Lo supplichiamo di adoperarsi alquanto
11 il ritorno del sig^r Vicario generale. Dinoviamo anche delle preten-
11 sioni del sig^r Arcidiacono per il Canonicato, e peruenne: l'ins-
11 formiamo delle pretensioni del sig^r Governatore d'aver la sedia duo-
11 to ai Canelli etc. Si opera che debba operare per il ritorno almeno
11 del sig^r Vicario generale e così piaccia a S. D. M. possa ottenerlo anche
11 per il Venovo. Alla mattina delli 29. partiti per Torino. etc."

15. *Præco tempore Gubernator civitatis, et Provincie Dominus Mor-
chius Dylliani e Solaria gente. Huic frater Comes Mauritius, qui
postea fuit episcopus Montisregalis, anno precedenti obtinuit
Archidiaconatum Verulanum. Huius Antecessor Dominus Archidia-
conus Franciscus, una cum Archidiacono possidebat etiam in hac
Ecclesia Canonatum. Cum delatus esset de Mense Martio, qui
quidam ad Capitulum spectat, Capitulum Canonatum contulit
Domino Sigismundo e Solarum, et sic Comes Mauritius Archi-*
diaconus

habuit obsequia Canonici. In hac Ecclesia dignitates, qui Canonici non
sunt, habent quendam subellum in choro, et singulis diebus assignatis fun-
ctionibus; sed nec votum nec septionem in Capitulo habuit, nec ullum
de negotiis Capitularibus se intromittere possunt. Itaque comes Mar-
ritinus, favente eius fratre Marchione, qui plurimum gratia apud he-
renissimum Ducem valebat, primum, affragium, et locum in Capitu-
lo, ceterosque praeminentias, quibus potitus fuerat eius Antecessor
in Archiducatu, qui Canonici fuerant, sibi debere contendit, deinde
etiam de Canonatu contra Canonium Salamorem, litem mole-
stissimam movit. Interea Marchio Dogliani eadem suam tam-
quam gubernator, in choro intra cardillos Locari mandavit. Sum-
ma a Capitulo non impetrasset vim et vires adhibuit. Hinc ri-
xae contentiones et scandala. Capitulum constantissime propria
iura, et Ecclesiasticam libertatem tutatur est. Hoc inter ceteros Epi-
scopo vicini datum est, contra quem cum alijs titulis perse-
cutis deservisset, hoc etiam obstinatione effectus est, omnes Episcopi
consanguineos, et studiosos complexa, inter quos Joannes Antonius
Caphenius Canonius et Praepositus S. Basilii Episcopi ex sorore ne-
pos, eiusque Vicarius Generalis, vir doctissimus et probus, iampridem
in exilium cecidisset fuerat; quam calamitatem paullo post expertus
est etiam Petrus Gorius Canonius eiusdem Episcopi ex fratre
nepos. Hinc intelligi de quibus numero superiori Canonici conquesti
sunt quod illi exultant.

16. Anno 1635. Dux Selandiae foedus cum Francijs adversus Hispanos
percepit, tumens Galliarum regiarum in Italia Injuratos renuntia-
tus. Anno inante nova ventigalia indita sunt. Die 26. Ja-
nuarii Capitulum Verullense Congregationem Generalem totius pluri-
indixit, in qua de iis ageretur; quae habita est Palatio Episcopali
die 27. Martii. Die prima Aprilis Episcopus Gorius Novum rediit,
cum Urbem ingredi prohibitus esset, prius blandotium, deinde Nium
longum divertit, ubi domicilium et Curiam Episcopalem dei auspicio longo
tempore habuit. Die 19. Decembris Selandiae Dux Verullas sedem
archiepiscopalis et Magistratus transtulit. Palatium Episcopale pro Regia fuit

Quum senti sunt Principum Legati.
 17. Anno 1636. die 18. Januarii Verellis Pariter erant Dominus Faustus
 furelli et unius Apostolicus quum Principum Sabaudiae Ducum
 et in Collegio S. Christophori sedem suam statuit. Cum quo
 ut Dominus Balthazar Nanotto Clericus & auricularis, iam eius
 auditor, et alium Vicarium generalis urbis et Diocesis Montisregalis, et
 notam humilissimi Ducis confidentiam cum episcopo, ab eo Vicarius
 moralis Apostolicus Verellensis designatus. Die 22. Januarii concordatus
 eadem urbis Clero, Dominos et Antistes, eidem succedavit et deinceps
 praefato Nanotto, tanquam Vicario Apostolico Urbis, et Diocesis, pro
 ire deberent, et nulli praeterire. Quod ut intellexit Dominus Episcopus
 per, facti mandati in Dominum Canonicum Joannem Stylianum
 gerens, dixit de nullitate huiusmodi constitutionis, ab eoque appa
 lant, prout liquet ex sequenti acta, qui in Archivio Episcopatus
 asservatur autographus.

" 1636. die Sabbathi 26. Januarii Verellis in Collegio
 " S. Christophori congregationis Clericorum Regulationem
 " S. Pauli."

" Coram vobis Illustriss^{mo} et Rever^{endo} Dominus Dominus Faustus
 " Officiale Archiepiscopo S. Severinae, et unius Apostolico apud Regiam
 " Constitutionem Principum Ducis Sabaudiae, Gaurini alios numeratam
 " Verellis residente."

" comparat Illustris, et admodum Reverendus Dominus Joannes
 " furelli hinc Canonici Verellensis quibus Praemissis Illustrissimae, et
 " Reverendissimi Domini Domini Sacoti Dei et Apostolicae sedis Legationis
 " Regis Verellensis, et Comitatus, prout fidei fecit de suo legitimum
 " dolo per Instrumentum Publicum, recentem per Dominum Sc
 " nium Baptista Nolandum et Notarium Victor Longi sub 24. ult
 " rentis, et proponit pervenire ad aures dicti Illustrissimae, et Rever
 " endissimi Domini Episcopi eius principalis, et in gravem eius in
 " iuriam, et dedecus constituit, creavit, et deputavit ^{practice} ~~practice~~
 " auctoritate Apostolica, de qua saltem legitime non constat, inque con
 " sistorio poterit, in Vicarium generalem, in fidei et Diocesis Verellis
 " (#) quomodo Illustrissimae Dominationis Vestrae, in ordinem dicti Illustrissimae
 " et in praesentem.

11 Verellenus, quendam Dominum Balthasarem Nannottum Clericum
 11 Baurinensem, et quae deputatione nulla ratione subistere potest, cum
 11 deputare alicui Episcopo Nannottum Apostolicum, de iure non possit,
 11 nec soleat Sancta Sedes, nisi Episcopo de gravi crimine delicto, ob quod
 11 debet eius administratio suspendi donec pendat eundem criminis pro-
 11 cessus; quod scire crimen nunquam commisit neque committere
 11 cogitavit dictus Illustrissimus D. Episcopus, qui propterea habet iustam
 11 causam existimandi, et credendi dictam deputationem non provenire
 11 de scientia, et auctoritate Sanctissimi D. N. Papae Urbani octavi
 11 praecipue quod anno elapso fuit ob Urbe Romae dimissus ad hanc
 11 diocesim ad effectum, ut in ea personaliter residendo, suam man-
 11 nus obiret, quemadmodum diligenter, ut eius moris semper fuit,
 11 obit et obire paratus est in futurum; et cum semper fuerit di-
 11 ligens in suo munere obsecundo, et in ecclesiastica libertate, et iuribus
 11 proprio viribus tueris, et Sancta Sedes affectus fuit laudibus, et praemiis,
 11 non est aliqua ratione verisimile illam ab eadem Sancta Se-
 11 de, sive ab eius summo Pontifice Serenissimo Urbano Papae VIII. gra-
 11 vissima poena pluri suspensionis sui reuocari, sive administrationis
 11 per deputationem dicti Vicarii. Quare idem Illustrissimus et Reverendis-
 11 simus Dominus Episcopus, cum ex notis Illustrissimae et Reverendis-
 11 simae Dominationis vestrae causis, non potuerit, nec possit personali-
 11 ter se transferre ad hanc Civitatem, comparuit coram discretis
 11 et proovitis viris, coram quibus et provocavit, et Illustrissimus, et
 11 Reverendissimae Dominationis vestrae illato, appellavit Sanctissimum, et
 11 Dominum Urbanum Papam octavum sive eius Sanctam sedem
 11 Apostolicam, prout potest Instrumento dictae Appellationis, receptum
 11 per antedictum Dominum Rolandum et otarium diei 24. cunctis
 11 quod realiter exhibet ad effectum intimandi, et notificandi quemad-
 11 modum notificat et intimat Illi et Nunc Dominationi vestrae.
 11 dictam appellationem coram dictis discretis viris interpositam, di-
 11 mittitque copiam dicti Instrumenti; et ulterius, quatenus quae sit,
 11 Idem Dominus Episcopus Jo. Stephanus Gorio Canonius Verellenus
 11 comparens nomine quo supra, contra dictam deputationem Vicarii

"sunt de nullitate, sunt etiam de singulis, quae hactenus facta sunt, sunt
 "in postumum fient, et appellat sanctissimum Dominum Papam Urbanum
 "Octavum sive eius locum sedem etc. Rogant eos et notarios inscribere
 "istos, ut de praedictis omnibus, conspirent unum vel plura Instrumenta
 "ita, eiusdem tamen tenoris. Cetera fuerunt lrae Verellis in dicto folio
 "legis, et coram ut supra, praesentibus ibid. Illustres et admodum Re-
 "verendi Joanne Baptista Serviola Cathedralis Ecclesiae Verellensis Canon
 "nico, et matrum Reverendo Domino Bernardo Greggio Parocho, J. Lau-
 "rentio Verellensi, et Rev. Joanne Baptista Rossetto Clerico a Boriano
 "Clerico testibus etc. De quibus omnibus praefatus Ill^{us} et Rev^{us} Dⁿⁱ
 "etiam coram publicis testimoniis. Bellinus de Alciatis." Haec
 "litione non obstante Dominus Nanottus pergit minus obire, et cen-
 "suras minatur eis, qui Episcopo obedire praesumpserint. Virgilio
 "Dominus Episcopus Nanottum censuris, ab inepto deterere contempsit,
 "unde ingenio confuso et rerum perturbatione. Die 18. Februarii Dominus
 "Nanottus ad se vocatis Canonis, Parochis, Presbyteris, et Clericis fi-
 "ditatis, coram eis legi mandavit phisographum representationis
 "factae Domini Nanottae in Vicarium Generalem, et iubet ut omnes
 "scripto illius ut talia recognoscere debeant. Omnes id facere
 "censent, et ab huiusmodi praefato appellant.

14. Die 23. Februarii Dominus Prior et Canonici Petrus Gorio exhibet
 in Pleno Capitulo Dⁿⁱ Archiepiscopus Verellensis, eius favore expe-
 dit, instans per eorum executionem, et immixtione in possessionem
 Canonici superandum censent, donec hanc de re habeant assensu
 serenissimi Dⁿⁱ. Die sequenti praefatus Gorio iubetur ab urbe dis-
 cedere. c^{us} mora. Militibus cum associantibus, cogitur praedictus
 repetitus obire.

15. Die 16. Martii Dominus Palmarum Dominus Nanottus velut
 coram generalis, interfuit in pleno Palmarum benedictioni. Ad illi
 utinique reclamanti, nec est illis adhibendum nec pax data, quin
 et Palmarum coactus est accipere post omnes Dominos Canonicos. Quod
 ingentis concivit turbas. Dominus etiam nonnullis ex Dominis
 indubij ad se vocatis persuadere nititur, intermixtis minus, ut deest

dent quoniam quod Dominus D. Nanottus tunc et primum habuit a Canonis
 diacono, et subdiacono paratis, sicuti habere solent Canonici. Cum dicto au-
 dienti non essent eos custodire tradidit. Cum nec ob id, aliquid impetrasset,
 die 20. eiusdem Martii precepto affixis valis Ecclesiarum S. Eusebii, et
 S. Marini Maioris gravibus propositis porris contudit Canonicos a pro-
 pinto deterere, et ad obedientiam adducere. sed frustra. Canonici ob
 eiusmodi precepto appellarunt, denuntiantes tamen se paratos esse, hanc
 in se servare consuetudinem Ecclesiae Verellenis, sicuti liquet ex actu
 Capituli diei 22. eiusdem Martii. Pono quare sit hanc consuetudo
 in Ecclesia Verellenis, habetur ex attestationibus iuratis in eodem actu
 insertis, ex quibus constat, quod Vicarius generalis non Canonici assistit
 in Choro Divinis officiis, sed in eorum Epistolae super sellam corio
 contextam, unius gradu a terra elevatam et in modica distantia
 a sedibus Canoniorum: thurificatur et primum accipit ab fratribus
 minoris, vel alio Ecclesiae (appellatur, postquam huius ceremoniae
 factum est satis cum dignitatibus, et Canonici a Diacono, et subdia-
 cono paratis accipit ramos olivaceos, nondum in die Purifica-
 tionis D. M. V. unum in capite ieiunii, et accedit ad orulum crucis
 fere D. in Personae post omnes Canonicos. Die primo quidam
 aliquot Canonici, et Parochi Urbani, nomine totius cleri, appellant
 a constitutione Nanotti in Vicarium generalem, et actum appellationis
 nif Dominus Episcopo dirigit ut illum Romam transmittat.

20. Per id tempus, teste Cornelius Conquato in suo Diario M.S.^{to} adhuc
 erat iuxta in Palatio Episcopali locis olim affixis a Basilica Euse-
 biana cum inscriptione

Dns Maribus
Philosini et Eutichiae
Marander et Vestina Domini
invenimus bene merentibus,
Qui cum quietum soni petiverunt,
In complexu pari exanimis
inveni sunt.

21. Eodem anno 1636. de nunc Dominus Victorius Amadeus Sabaudius Dux

3. archy. 2.

transito legito valido cum exercitu, in ditionem Mediolanensem impetum
fecit. Illis spontaneum auxilium nonnullum, Romanis non parum, eaque
quanta est, mox exovaricum territorio exovarica usque vastatio illata.
Eadem copiositate civis Hispanorum Praesidis Vicinorum transiit, et
perruptis foratilis (naviglio) ripis qui aquam mediolanensem ducit, in
ingentem consternationem Mediolanensium coniecit. Hisce gestis, ut aliqui
requis militis longa expeditione ferre daretur, quod vicum quem for
naventum appellant, castra prout munivitque. Eo Maribus de
Legatus Mediolani gubernator, multo instructus milite venit, et
stra aggressus primo feliciter, sed superveniente Victorio Arduco ad
verso Marte perperam. Itaque multis morum amissis, re infecta
discedere coactus est. Ut autem Victorium Arducum Mediolano iam
cum imminentem advertet, partem copiarum supit in agrum Ver
allensem transferre. Hinc valida militum manus, populabunda fere
usque ad portas civitatis excurrit, Corsiana, Motta Comitum, et
sunt suburbana Corsiana fide directae, Quintum, Golobianum
Jugum, Arborem, et cetera fore omnia castra, et villas Nipae
superiores, eandem sententiam persequere. Sanguis Hispani
tanto formido, et tanta Agathae tremebant, cum Victorio
Arduco celeriter transportato exercitu, eos inde fugavit et trans
vicinum coniecit.

22. Die 24. Augusti eiusdem anni iuxta Decretum Synodali promulga
tum est Jubileum concessum ab Urbano Papa VIII. Dominus Manot
tus Capitulum convenit, ut aliquos ex Dominicis Canonibus delegat, qui
ipsum adiant terminum actum de promotione inde peragendum. Nec
potest Capitulum se non velle Canonicos mandare praeterquam ad
Principem vel Episcopum: Si Manottus aliquid habet quod cum capi
tulo conferat, ipse Capitulum adit: quod promotionem vero, vel
ea iam a Domino Episcopo indicta fuerit, nec Manottus qui nec for
mottus hac responsione habita, precepto officio velis Ecclesiarum
Regulamentum s. Basilii et s. Marci illius, eoque instructo famili
bus et conventibus utat preceptum fieri. e. Vilibertus

fieri. Nichilominus Capitulum in proposito perseverans, die 26. promissionem
die sequenti faciendam indicavit, et sub vesperam de more, consuetum si-
gnum campanis dari iussit. Interea a precepto Domini Narotti
appellavit, eidem oblato libello, qui legitur in acta Capitulari diei 27.
ut sequitur:

" Da vigore d'asserto prento publicato da ns per affizione di
" copia fatta fare alla Chiesa Cathedrali di S. Eusebio, e di S. Maria Mag-
" giori della presente Città, ed aperto effetto dei li. 11.º Canonici e Capitolo
" di detta Chiesa non fanno, né indirizzano la Promissione ordinata da
" Monsignore Illmo e Revmo Vescovo nostro, in esecuzione della Bolla dict.
" S. Papa Urbano VIII. fatta, e pubblicata per l'occasione del S. Giubileo,
" che S. S. ha concesso ad ordinato pubblicarsi per li presenti urgenti:
" loqui, per queste prime per detti 11.º Canonici e Capitolo tutte le re-
" visioni di nullità, ed invalidità di detto aperto prento, procedino da
" che capo si vogliano, et esse sempre salve, dicono detti 11.º Ill.º
" non ha autorità né giurisdizione di sopraintendere, impedire né dis-
" turbare gli ordini che fa Monsignore Illmo Vescovo per il buon go-
" verno della sua Diocesi, e servizio delle anime a lui sottoposte, e tanto
" meno in questo negotio, quale Monsignore Vescovo fa ed eseguirà
" d'esperto ordine, e mente di S. Beatitudine, et così comandato; et
" dalla sua Deputazione in Vicario, viderà che non ha autorità di segui-
" intendenza alle cose fatte ed ordinate da Monsignore Illmo Vescovo,
" qual può senza alcun ostacolo, esercitare la sua giurisdizione, et auto-
" rità et però eccedendo la sua facoltà et autorità, et volendo far cosa
" a lui non spettante, come cosa fatta di fatto, et senza fondamento di
" ragione, la deve rivedere, come così l'interpellano; altrimenti come
" da eccesso ed abuso di giurisdizione, et cosa fatta di fatto appellano alla
" Santità di S. S. Papa Urbano VIII. et protestando di più di non
" voler ^{desistere} differire di far la promissione da detto Monsignore ordinata. Et adun-
" die ²⁷ habita est proprio, mi frequentis interfuimus cum Clero me-
" mbris, Regularibus omnes, exceptis Conventibus, et localitatibus Laicorum, et
" sic Narottus ne quiete Vicarii munus fungi posset perpetuos ha-
" buit obitus. Hinc nonnulli ex Canonicis sunt in exilium pulsati, inter

inter quos Guonius Cagnus, alii felijs pueris, sunt in
 ere' mancipati.

23. Anno 1637. Victorius Amadeus Sabaudie Dux multis expeditionibus
 in Hispania feliciter confectis, et cum Brema in agro Comellino
 excitata, valideque munita, qua Hispanis praemia iniiserat, ha-
 uis illud ibi gravi infirmitate correptus, die 7. Octobris hora
 2^a noctis animam Deo reddidit. Morienti adfuerunt a Duce
 Christiani advocati Canonici S. Eusebii Durontius, Maspa, Ser-
 violo, Berzethus, Cagnus, et Guonius, cum non domini Ratharius
 Canonici S. Mariae. Vixi doginam paucis dixit Miratorius in
 auctoribus de hunc annum inquit: "Non s'ha scritto che
 non valte le rare doti, e virtù di questo Principe in cui erup-
 tata col sangue non già l'offobilità, e il tratto obbligante, ma
 si l'inaffabile intelligenza, e sagacità del Duca Carlo Emanuele
 suo Padre temperata nondimeno da più moderati pensieri, e desiderii
 quando credeva effetto della singolare sua ferocia l'essere attaccato
 ai Francesi, non che non poteva di meno; ma non reglar in tal
 maniera le cose, che non ne restassero attaccati gli Spagnuoli,
 dei quali poteva abbisognare contro la violenza dei medesimi Fran-
 cesi." Ordine in aurore e Palazzo Episcopale in Capellam S. Amadei
 a latruncis illatum est. Qua de re extat in actibus Capitularibus
 sequens documentum.

"L'anno del Signore 1637. et il giovedì 8. Gbr, inter
 tutti nella Chiesa Cattedrale di S. Eusebio, et nella Capella del S.
 Amadeo Duce terzo di Savoia, alla presenza delli Signori et Cavalieri
 S. Carlo Emanuele Filiberto giacinto di Simiana Marchese di Piaggio
 e Livorno, Guido Villa Cavagliano dell'ordine della crociata
 Marchese di Gigliano et Capitano generale della cavalleria, edell
 S. Signor Francesco Emanuele Solero e i conti di Moratto
 Marchese di Dogliano Capitano generale dell'artiglieria, e governatore
 di Verelli, e di molti altri Marchesi, conti e gentiluomini di tale
 testamento richiesti, et astanti con gl'infanti S. Cavagliano

„ della Camera, intervenendosi onco l' Illmo Ed. Eudoro Sig. Eudoro Binelli
 „ Consigliere di Stato primo Presidente di Finanze, e dell' Eccell.^{mo} Consiglio
 „ sopra gli occorrenze di guerra in Venetia. udente, che tutti hanno acconsen-
 „ tito il corpo della fu Caterina A. portato in detta Chiesa e Cappella,
 „ Ad ognuna sua manifesto che essendo passato da questa a miglior vita
 „ due ore circa della notte passata l' attempo Reale del fu Serenissimo A.
 „ I. Vittorio Amedeo Duca di Savoia Principe di Piemonte Re di Cipro etc.
 „ di gloriosa memoria del Palapio Episcopato della detta attinente a detta
 „ Chiesa, lebbi. Madonna Reale Serenissima Cristina di Francia Duchessa
 „ di Savoia Regina di Cipro, et Consorte della detta I. A. N. particola-
 „ mente eletto, e deputato l' Illmo Sig. Francesco Provana Conte d' Altifiume
 „ gran Giambellano di detta fu A. N. a far mettere in una cassa
 „ il suo corpo, et quello depositare in detta Cappella, nelle mani dell
 „ M.^{li}. Illustri, e molto M.^{li}. SS.^{ti} Canonici di detta Chiesa, per ricevere
 „ sempre che a lei, o a Serenissimi Reali Successori piacerà; In esequi-
 „ tione di detta elezione, et deputazione, il suddetto Sig. Conte d' Alt.
 „ Stefano ha conseguito, et consegna quindi in deposito alli M.^{li}. M.^{li}.
 „ I. M.^{li}. SS.^{ti} Giovanni Alberto Marone, Francesco Gerolamo Caputo,
 „ Giovanni Pietro Caresana, Giulio Scaglia, Giovanni Battista Foran-
 „ ni Penitente, Giovanni Battista Scavio, Giovanni Giacomo Ras-
 „ spo, et Giovanni Battista Berzetti, tutti Canonici di detta Chiesa,
 „ ivi presenti, i quali rappresentano lo intero Capitolo, sendo delle
 „ tre parti più delle due di quelle che al presente risiedono, il corpo, ed
 „ il Cadavere di detta fu A. N. riposto in una cassa di legno coperta
 „ d'un panno di velluto negro con la croce di setino bianco oppo-
 „ verso, levata dalla camera di detto Palazzo ove è morto, da due
 „ M.^{li} Canonici, et ivi portato dagli Ill.^{mi} SS.^{ti} Marchese di Fontane
 „ Conte di Polanvera, Marchese di Boraglio, Marchese di Parella, Conte
 „ Gerolamo Valpurga, et Conte di Giuseppe Cavallieri della Camera
 „ di detta fu A. N. ed effetto di cui in detta Cappella riposto e custodito
 „ secondo lo intento et comando di detta Madonna Reale, et conri-
 „ serva di poterlo levare sempre che le piacerà etc. Et di tutte dette

Jacobus 2.

"con noi etiam sottoscritti rogati ne abbiamo concesso pubbliche testi-
moniali etc."

"Bellino Pancia."

Postmodum die 19. Decembris cadaver recognitum est, et per adito
inscriptio, ut ex documento in istam actibus inserto. ca. illud.

"Anno dñi 1837. Die Sabbati 19. Decembris, Universis sit manifestum
sunt hodie Verellis in Ecclesia Cathedrali S. Iuliani, et apud
Capellam B. Amadei, sic instante et mandante Illmo Dño Francisco
Johanne Solerio Marchione Dogliani Gubernatore huius Civitatis
ibidem praesente et sic iubente de ordine et assensu, Serenissime
Dñe Mariae Theresiae Christianae Matris et Patriis Serenissimi Dñi
Aloisii Francisci Hyacinthi Dei gratia Sabaudiae Ducis Pedemontani
Principis Regis Sypri, et Rerum Dominorum Regentis
et cum assistentia per Illm et ordinem M. D. Francisci Alberti
Baronti, Joannis Antonii de Advocatis Vatrungi, et Joannis Jacobi
Nayae dictae Cathedralis Ecclesiae Canonici, ibidem praesentium,
et eorum aliorum dictae Ecclesiae Canonorum, et per
petula nominibus assistentium, ac in praesentia Perillustri
D. Capitanei Jo. Andrea Centorii, et ipsius Camilli, ac Augustini
fratrum de Spiritibus testium. Ad hoc vocatorum, fuit a
dicta Capella extracta Capsa lignea, et intrinsecus plumbea, in
qua depositum fuit inscriptum cadaver, et illa circumsperta,
et aperta, fuit a supranatis omnibus, et aliis viris et recogniti-
tum in eo existens cadaver gloriose memoriae et Serenissime
Regiae beatitudinis Victoris Amadei Sabaudiae Ducis Pedemontani
Principis, et Regis Sypri nuper defuncti, cum adhuc
sit integrum cum suis militarium ordinum insigniis, et habitibus
Et postea fuit de ordine et supra, intrinsecus operculo capae
affixa quaedam lamina aerea decorata cum huiusmodi in-
scriptione in ea insculpta ad perpetuam rei memoriam, tenor:
Victor Amadeus Dux Sabaudiae, Princeps Pedemontanus,

Rex Cypri, Caroli Emmanuelis et Catharinae Austriacae filius
 Pare belloque clarissimus, obiit Vercellis die VII. octobris
 Anno Dni MDCXXXVII. Aetatis sui VII. actatis quinque-
 primo primo relicto ex ~~Catharina~~ Christiana, Francis, hunc
 Franciscus Hyacinthus.

Deinde capsa ipsa fuit iterum clausa et firmata, et extremitates
 capsae plumbeae, alio plumbo liquefacto obtaratae, et postea ipsa
 capsa solito paruo serico, auro intertexto cooperta, et in quodam
 loco in dicta Capella a bono Evangelii reposito fuit sub deposito
 pium facto, et custodia dictorum DD. Brunoniorum, praesentibus
 testibus praedictis. Et de his omnibus et os Notarii infrascripti
 etc. Jo. Andreas Bedo. Vercellinus Bellinus.

24. Haec mors inopportuno quidem tempore accidit. Nam, forebat
 adhuc bellum cum Hispanis: et a Gallis foederatis non minus tutae
 res erant. Vix defuncto Victorio Amadeo hi postremi Vercellenses occu-
 re et ipsam duissam cum filiis conprehendere decreverunt. Sed
 insidiae Marchionis Villae subolere, qui propterea inmissis in tem-
 pore in urbem coepit, et portas claudere, cauteque custodiri ius-
 sit, totam machinationem irritam reddidit. His accedebat quod
 Princeps Rhodanus, et Cardinalis Mauritijs defuncti Ducis fratres,
 qui toti in Hispanorum partibus erant, clam tutae parvoli-
 tatis, et ditionum administrationi, duissae concubinae clam sublebat.
 Hi viduam duissam primo a fodere franco, avellere conati sunt,
 ostendentes eo francos magis proprium commodum, et evolvendum
 spectare, quam pupilli utilitatem, et tutamen. Cum id non in-
 petrosent, in Piedmontem se conferre, et ~~proprie~~ proprie pupilli
 negotiorum rebus, quae tunc in magno erant discrimine, ad se
 possent, ut ipsi quidem volebant, constituerent. Sed eorum adven-
 tus Ierussalima duissae, minus suspectus erat. Ideo a Piedmonte
 exclusi, palam contra eam se erigere coeperunt. Haec inter-
 rea cum Hispanis de pace secreto agebat, sed minus et polli-
 citationibus Gallorum victi, tandem cum eis foedus olim initum
 comprobavit. Hinc saevum intestinum bellum exortum, quod mi-
 version

universam vitam ferre ad exitum adduxit, hinc Hispanis
 ichthanthus, inde Francus. In hanc urbem primo sacrum
 est, ut paulo post videretur.

24. Die 24. Januarii eiusdem anni 1637. postquam publico edito
 die 7. huius mensis sancitum fuerat, ne quis deinceps ad Episco-
 pum habere recursum auderet, a nomine Vicarii Apostolici, ut
 nescimus, quod tot comitaretur turba, amicus est Dominus Bartho-
 lomaeus, turbidus et contentioſus ingenuus vir, cuius a Vicario
 Apostolico interrogatus est Dominus Illust. Aurelius Prior Luernae,
 qui ab antecessore omnino dissimilis, cepit omnia administrare
 ad voluntatem Episcopi. Et sic tandem rebus tranquillitas re-
 vincta est.

25. Anno 1638. die 28. Iulii Dominus Episcopus relicto tandem
 loco longi a consilio de Salapoliā, deinde Bugellam, ex quo
 omnibus spes facta est brevi cum Verellis reversurum. Capitulum
 hoc de re gratulationem Domino Episcopo habendam decrevit, et
 delegatis Dominis Conventibus Archidiaconis Solario, et Harys. die
 14. Martii Dominus Prior Luernae Victorius ut supra obrogat om-
 nibus sacerdotibus aliis approbatis a Domino Praefecto, qui ob Epis-
 copo huiusmodi approbationem obtinuerant, facultatem excipiendi
 Confessiones Sacramentalis. Die 20. Martii deintus est murus, et
 porta claustrum Canonici, ut novis Urbis propinquantis moer-
 excitandis fieret long.

26. Eodem anno 1638. Marchio Legationis Mediolani Gubernator,
 ut intellexit Christianam Turpem, fides de novo in Franciam
 repugnare, magno cum exercitu de repente trionto Iessite
 Verellis contulit eoque arcta obidione cinxit die 26. Maii.
 Die 27. convocatus est plerumque Saecularis, et Regularis coram
 Domino Vicario Prior Luernae ut omnes ad Patriae defensio-
 nem exciterentur. Cum nova vox et in primis Canonici,
 parvum, quorum vitam ipsam alacriter dediderunt. Dura
 fuit oppugnatio, et iturba obstinenter defensio. Sed tandem

cum nulla supplicum spes esset die 5.º Salis dictio honeste con-
ditionibus facta est. Die 6.º Hispani Urbem ingressi sunt. Die 7.º in
cathedrali, iubente Monacho Legationis, solenniter Missa pro gratia-
rum actione, celebrata est, et post eam Hymnus Re deum de-
more. Interfuit ipse Marchio quamplurimique assistentes. Sed pla-
cet rem audire ex ore Canonici Caquoli: « Ella missa, aut, et
« al Re deum intervenne due buche e il signor Marchese di Lega-
« ne, accompagnato da infinito numero di cavalieri, fra i quali
« Principi di Modona. Detta buche essendo montata a S. Andrea,
« dove alloggiò, venne a piedi a S. Eusebio, et arrivati quattro cano-
« nici, cioè li SS.º Barone, Caquoli, Gio. Pietro Celsano, et ben-
« lio, unitamente col signor Vicario generale, venno a Nuovo
« alla Porta maggiore della Chiesa, et detto signor Barone come più
« curioso, gli vide l'acqua Santa, spruzzando detta buche, e poi
« gli altri cavalieri: cammiò poi verso l'altare Maggiore, dove aspet-
« tarono li SS.º Canonici nel coro, et li celebrati alla prima:
« giunto allo stento, dove s'era apparecchiata una sala di comu-
« nopo, con tappeto in terra, et un inginocchiatorio con altro tappeto,
« e doi cuscini lavorati di seta di diversi colori, s'inginocchiò
« in terra facendo alquanto d'orazione. S'incominciò la messa,
« a doi Chori, et dopo Re deum. Mentre si cantava, una sedile,
« una stette appoggiato al braccio destro di detta sala per lui appa-
« recchiata, parlando di quando in quando a' detti Principi di
« Modona, et a' di Modona d'Aragnos. All' offertorio dopo invoca-
« zione li SS.º Canonici, et il diacono, il Rev.º Maestro Beneficente,
« e Ceremoniere, s'invenno a due incensate: all' Agnus Dei, et inde-
« timo gli portò la pace con l'istrumento per detto effetto. Finita
« la messa, et il Re deum li medesimi quattro signori Canonici
« con il signor Vicario generale l'accompagnarono fino alla detta
« porta Maggiore sempre parlando con molto grande humanità
« ed amorevolgera. »

Postidie Gius. Verellanus fidem suam Hispano Regi, iuramento ob-
stiterunt die 20. Marchio Legationis publico edicto precepit ut

ut idem iuramentum omnia Provincia communia praestare deberet.
Longius etiam Hispani victis arma protulerunt. Quamobrem
extincto Christiano Dupe, et familia Regia et fere universi
Picemontij Arx, ne Mauris quidem excepto, Gallorum custodia com-
mitti, neque subitum in se odio comitatos. Niverno Princeps
Rhonus, et Cardinalis Mauritijs, iuncto cum Hispanis fides, et Gal-
lis, et Christianis propter opprobrium, ut ducem et ditionem, ut ipso
quidem aiebat ab ipso tyrannide liberarent. et qui prae-
erant, qui Francorum triumphe dominationem exori, ipsorum
votis fuerunt.

28. Eodem anno 1638. die 4. Octobris, et vivis sexennis excepit par-
vulus Sabaudiae Dux Franciscus Hyacinthus. Eodem successit Carolus
Emmanuel huius nominis II. alter ex filiis Victorii Amedei, et Chris-
tinae a Francia, natus quatuor mensibus. Die 6. Novembris exi-
it Imperiale edictum, quo initum celebrabatur testamentum
Victoris Amedei quod videlicet filiorum Christianae uxori decessu
data, et iubebatur populum Gallos expellere, et adherere Princi-
pibus Rhonus, et Cardinali Mauritis, veluti legitimis parvulorum
et tutoribus. Hinc Principes tracta persona Hispanis copii iniuxi
hostiliter Picemontium ingressi sunt, Gallos eiecerunt, et Principum tu-
tela spoliaverunt.

29. Anno 1639. die 26. Martii Princeps Rhonus e Belgio rediit, cum
habuit Marchionem Legationem, Verulam advenit. Eodem die inde
ingressus, rapido equine clavatione duxit. Eo excepto Episcopus, baro-
nibus, Curia, et alijs munitis locis, quae vi sua voluntaria
debitum, sui iuris fuit. Die 2 Aprilis Princeps Cardinalis Mauritijs
ipse quoque armatus hanc civitatem pertransiit Episcopum detulit.
Sibi cum quibus, Gallicis Augustinae populi missis legatis, et suorumque
dem notetate permiserunt. Illo verbo subalpina Regio fere universa,
in excepto quidem Brivione tunc municipium propugnaculis vallato
in ditionem Principum venit. Quia et quam Mauris, nequid-
quam obstantibus Cardinali Volletta Imperio Gallici exercitus Impera-
toris, et Marchione villa, veluti copiam Picemontanarum victore

eundem sortem, conpulsi in Arcem Duipso expertum est. Colu-
 tum itaque ut valde in arto positus erat non solum ab hostibus
 Hispanis, sed etiam ab ipsius ^{amicis} Francis, et federatis, qui erepta occa-
 sione, ab Duipso vi impetierunt, ut omnibus militibus, et arcibus,
 quae reliquae erant praedia Galliae impingerentur, quia et ipsi
 Luthenopolim invictam quo tunc se contulerat Luthenensis & illi
 eius fratres, omnia tentarent, quoniam frustra, ut periculis tunc
 Parisiis amandaretur, specie quidem ut ab hostibus ibi securus
 defert, se vera tamen ut cum veluti captivum haberent. Die
 27. Septembris Cardinalis de la Vallette, e vivis exussit eique in
 exercitus Galliarum Imperio substitutus est Henricus Guisus Comes d'Arcont
 quo ducis lobentis praenomen ut in Pademontis erigi coeperunt,
 magno cum detrimento tunc Principum, tunc ipsius Arcis.
 Anno 1660. Marchio Legansius Hispanorum utilitati magis, quam Prin-
 cipum intentis, omni Pademontis, ubi Principes ab Arcant vicini
 praesentantur, se totum ad expugnandam Casale, quod nequius co-
 pios ab Francis tentatur, convertit. Die 4. et 5. Aprilis, militibus ma-
 gno numero equitibus et pedibus, tormentis aliisque bellis paratibus
 instructis Navellis ducti sunt. die 12. eundem Aprilis Casale totis
 viribus oppugnationi incipit. Accurrit opem obsidis latens Comes d'
 Arcont. Die 29. praecipuis aggeribus, vallibusque, et Hispanis quae raris
 quo in fugam coniectis, obstitit discreta est. Omnis bellata impeller,
 in victorum potestatem venit. die primo illi Marchio Legansius
 paucis comitantibus, et institutione ore praeferebat, se Navellas ex fuga
 contulit. Die 16. eundem illi Comes d' Arcont Bourinnum ob-
 sidione cinxit. Princeps Bohemus citius eruptionibus et praenomen
 impetu represso, urbem diu fortiter tutatus est. Marchio Legansius
 a Principe sollicitus, ut suppeditis ferret, die 25. illi Navellis cum
 copiis egressus, Bourinnum versus profectus est. sed cum lente languidi-
 tate procederet et interius praenomen novis subsidis auxilio, obsequium
 vehementissime urgerent, Princeps Bohemus urbem reddere coactus est
 die 25. Septembris. Inde Leonidius ibi. die 10. Octobris Viterbiam
 cum praenomen infatigabilis eius horribus transiit Bagellam pater.

Ultima ex his Catharina, post hoc est die 14. octobris, Bugellae
 animam sancti Deo reddidit, et sepulta est in Ecclesia Sanctae Mariae,
 quomodo de Cruxa voluit. Die 11. Decembris S. Episcopus Goriaten-
 sis aliquando Bugellae Venulas reversus est, ingenti omnium lac-
 titia exceptus, cum abisset annos octo, menses quinque. Die 21.
 eiusdem Decembris hinc reversus etiam Lirissimae Maria altera
 ex Regis Infantibus, in Palatio Episcopali hospitio excepta, quae
 statim in Ecclesiam S. Basilii se contulit, ubi expositum erat Iustissimum
 Iuramentum. Adventanti occurrunt ad Portam Ecclesiae Episco-
 pus et Canonici.

41. Anno 1641. Franci omnium moverant lapidem, et ab Hispanico
 facere lobandae Principes vellent, et duces reconciliarent, sed
 frustra. Marcellus Legatus Princeps Rhodensis petebat, quod quomodo
 mutationibus suis audiret, ab Ducibus Mediolanensibus admi-
 nistratione auditus est, etque suffragis (omnes de Struck). Princeps
 Rhodensis die 14. Martii Venulas venit, magnifice a Cardinali Bri-
 tannico exceptus. Postidie Galliam direxit, ut cum novo gubernat-
 ore qui cum illi quatuordecim de bellis operationibus esset. Die
 21. Cardinalis Britannicus exercitum Venulas cum, reique stationes
 in ditione Mediolanensi destituit, sed accepto nuncio Gallos strato
 super Padum ponte militum in aquam Perellensem infundere,
 deinde universos equos, Venulas deportavit. Die 12. Aprilis exar-
 citus Gallus traiecit Padum, et obsidionem Eporediam perexit. Die
 21. Hispanae Legationis Venulas ductae, eo contemnerent, supplicis obsequio
 ubi leturae. Postidie etiam de causa Comitis de Struck, et Car-
 dinalis Britanni, Venulas reversus, et inde ad exercitum profectus
 fuit. Die 23. Galli per vicinos viros in urbem ingressi consti-
 tuunt. Sed postea reversi sunt. Interim Princeps Rhodensis exercitum
 Clavennum duxit illudque tormentis bellis pertere cepit. Galli
 ut oppido recedente succurrerent, Eporediam recuperant die 15. Maii.
 Princeps Rhodensis contentus Gallis et obsidione Eporediae abstraxit,
 inde quoque Clavenni obsidionem deseruit. Deinceps Galli et Pede-
 nisportum contra Comitem de Arcourt, et Marchionem Villae Bernae

Acerra, Montemargale, et aliæ oppida in Sabellina, quæ et ipsa
 brennum expugnauerunt. Quibus tandem editus Princeps Rhenus
 quam parum illi prodesset Hispanicum frons, cepit attentius facies
 puerum rursus plures conditionibus, quæ ipsi ab Franci, et a Duissa
 offerrentur. Quod cum peruenisset comes de Sirach Mediolani
 gubernator, Verullus venit die 5. Novembri, ut Princeps, qui tunc
 Bionti erat, conveniret. Die 7. Solobiani colloquium inter eos
 habitum est; ex quo quam comes nihil utile expriri potuisset
 Verullus eadem die rediit, et die 21. multa animo versans Medio-
 lanum repetiit.

36. Itaque tota hyeme et primo veris anni 1642. negotiatio pacis inter
 Gallos, et Christianam Duissam ex una parte, et Principem Sabelliam ex
 altera, ferventius agitatum est. Hispani ex adverso, ut vel tracta-
 tum abrupissent, vel eadem aliquam aurore iniicerent, Principi
 Rheno nulla pollicebantur. Comes de Sirach Mediolani
 gubernator die 5. Junii Verullus venit, ut ex deo cum Principe qui
 tunc Buzellæ erat colloqueretur, sed Princeps colloquium recusavit. Quo-
 dam aliquando die 14. eisdem mensis pax firmata est. Pacis
 conditiones fuerunt, ut administratio Insularum Duiss, et ditionis
 ipsius Duissam esset; Princeps Cardinalis Mauritius Comitatum Chiciæ,
 Princeps Rhenus Sporadicum, et Buzellam Provinciam adminis-
 traret, uterque autem sanctiori consilio de republica bene gerenda,
 quodvisque Insularum Dux edideret, precepit. Princeps Mauritius
 præterea abiecta sacra Purpura, ex pacto et septem Aloisiam Ma-
 riam parvuli Duiss sororem, in uxorem duxit. Et ita intestinum
 bellum, quo pene universam Sabellinam regio exhausta est, finem habuit.
 Deinque tota belli mole Princeps Rheno contra Hispanos
 versa est. Ob id Hispani omnia quærimonia et humilibus reple-
 vere. Verullus, Mediolani gubernator editum promulgavit die 10.
 Julii, quo districte sub pœno capitis, et confiscationis bonorum
 prohibebatur omnibus, alteri Principi militare præterquam Regi
 Catholico. Primum bellum expeditio Principis Rheno in Brusum
 tinum fuit, quod intra quindecim dies expugnatum est.

Deinde etiam in Pila mancipata, et quibus, et Berthomannis Urbis con-
 demnare sortem. Equitatus Hispanus interea qui in Statione erat
 partem Verullis, partem Caracianae, Carboni alique in locis, quae
 Marthianae de Caracianae eductus est, ut Princeps Blomius, qui
 minime Verullis iam iam inuenerat seueret. Sed antequam
 obsiderent, tunc illi hostili furor irripuit, vastavitque Caracianam
 praesidium. Ponto non tamen re infecta rediit unde discesserat, hinc
 denique restitit et populus. Die 9. Septembris Princeps Theodorus Equi-
 ty Hispanus, qui Carboni Statione habitabat ex inuicem egressus
 magnum inde caedit, et paullo post eos qui Marthianae erant,
 post eadem ^{inter} praesidium. Die 14. ad frontem Germanorum usque pro-
 ceit, unde Verullis omnia fuerant praesidia plura. Die 15. tra-
 iecto septem de Caracianae Grolomae, in Prouinciam et Caracianam
 inuadit, unde magno reportata praedae copia die 21. Caracianam
 reduxit. Sed ex alia parte Galli Verullensium territorium
 ingressi die 23. Lignanum, Salum, Montouarium, Caracianam, Pe-
 tianum, Paterclum, Caracianam, Caracianum, aliaque loca, ad urbem
 portas usque sunt depopulati. Hoc anno et die 30. Iunii tot
 bellorum tumultus, Marthianae a visitatione B. M. V. mancipatae
 aduente Sancti Equitatus Verullis in Monasterio S. Mariae Gra-
 tianae, olim a monachis Augustinianis inhabitatum, introductus
 sunt.

33. Incipio anni 1645. Princeps Blomius inuicem quadraginta equi-
 tibus, militibus qui in portam Urbis dictam de Hinc exercebant, non-
 nullis interfecit alios captiuis abductis, oppulit. Hispani e contra
 Berthomannem circumueniunt, et tandem expugnant. Princeps Blomius
 mox vicinam Aulam inuadit, deinde conuerso itinere, et facta in
 Prouinciam et Caracianam repentina inuasionem, Noxianam, Caracianam
 Caracianam, Rodolphi Populatum Galliam, Praetium, Caracianam
 et per universum et Caracianam regionem devastat. Inde rediens
 Praetium Praetium ruit mense Augusto. Accursum aliqui
 ordinis praesidia castra, ex urbe praetium equitumque turmas.
 Verum tunc obsidio arguitur, et nulla amplius subsidii spes

est dectio facta est die 24. Septembris. In tot tantisque militibus
militibus expeditionibus perorata abacta regibus devastata, campi atque
cultus, rustici qui interfecti, qui periti, qui sponte alio abeunt, vix
ullum feracissimum, cultissimumque agrum, in horidam feru-
litudinem transmutarunt.

31. Anno 1544. celeberrimus senex erit, et memorandus apud Venetum
et unicum, totis frustra olim excogeta durum Gothodolum
buckianum S. Eusebii, et S. Mariae Majoris. Eam ut tandem lit-
teris, quae inter duo Capitula fere immortales creperunt, finis obsequi
impleretur, iam usque ab anno 1503. actis praescriptis legibus fa-
ciendum duceret expresso imperio Summi Pontificis Clementis VIII. In-
ter Congregatio Cardinalium praepositorum negotiis Episcoporum
et Regularium. In epistola eisdem Sacrae Congregationis
de u. missam Joanni Stephano Ferris Episcopo Venetensi quae in-
serta legitur Actui Capituli 24. Novembris 1603. recepto per S.
Notarium Novatensem Capituli S. Eusebii Camerarium.

"S. M. et M. de Nav. signore come fratello

"La Santità di V. S. volendo che una volta s'impone fine alle
"controversie tra li capitoli di S. Eusebio, et di S. Maria di Venetia,
"approvato il parere della Sacra Congregatione, che si venga all'accordo
"notato nell' allegato foglio et ha ordinato, si commetta a V. S. che
"lo tratti nel passo che sia alla sua scelta nel viaggio per la corte
"e di dimandare, e procuri di indurre gli uni e gli altri Canonici
"a contentarsi, faciendo loro intendere che non s'accontentando uno
"revolvemento sua Santità tra per rommare che sia in ogni modo
"eseguito. Opportuna adunque alla prudenza sua solita, si disporre
"questi canonici, a procurare di lasciarsi d'accordo, prima che torni
"vada, accio tutti insieme attendano nell' opera sua a servire
"quietamente alle loro Chiese; ed in tanto, che V. S. non venga co-
"munmente di passione alla sua Chiesa, o non potesse trattar per se stesso,
"potrà dare la commissione al suo Vicario, con l'istesso ordine
"della presente. S. Dio la conservi. Di Roma li 16. di ottobre 1603.
"Di V. S. come fratello" S. Cardinale di Firenze"

~~form~~ autem huiusmodi unius haec est.

"Circò, che la sacra Congregazione de' Veroi e Regolari
ordini sia trattata tra li capitoli, di S. Eusebio, e di S. Maria
di Verelli."

"1.º che gli otto Canonici che sono in S. Maria si uniscono al capitolo
di S. Eusebio, ma servano a S. Maria in modo che sia un istesso capi-
tolo che mora a due Cathedrali, conforme appunto alle Bolle Pontificie, et
osservino i medesimi statuti."

"2.º che quando muore un Canonico di S. Eusebio sia lecito
al più antico di S. Maria optare al beneficio di S. Eusebio, et il suc-
cessore Canonico vada in S. Maria."

"3.º che nel fare i capitoli, che concernono il Generale, tutti con-
sengano a S. Eusebio come nelle collazioni de' Beneficii, nel dare i
apostoli dei Canonici, nelle approbationi delle lettere probatorie,
e simili, ma sia lecito per maggior comodità, agli otto di S. Maria
offrire il loro capitolo particolare nel concernente il spirituale di quella
chiesa, e l'entrata propria."

"4.º che il capitolo di S. Maria vada ad officiare negli altri a.
Eusebio (oltre le giornate nelle quali di presente consengano) tutti li
giorni, nelle quali si farà il capitolo Generale."

"5.º All'incontro quelli di S. Eusebio, oltre le giornate, nelle quali
di presente andano a S. Maria vadano tutte le feste della Madonna-
re, e il dì della consecratione di quella chiesa. In somma sia un
solo capitolo, sotto una sola croce, un Archivio solo nè vi sia al-
tra differenza se non, che gli ultimi sette, che saranno per tempo
con l'ultima dignità sempre servano a S. Maria..."

"In questa maniera quelli di S. Maria hanno quello, che in-
siderano, che è d'essere chiamati di Cathedrali, e quelli di S. Eusebio
non hanno tante pretensioni d'attorno, anzi gli uni e gli altri avran-
no quello, che non infinito scandalo, spendono nelle liti; e questo
modo richiede molto circospezione nell'esecuzione, essendo più conforme
alle Bolle dei Pontefici, e allo stato presente, che non erano

"non erant gli altri partiti, e senza dubbio il più sicuro!"

"Però non mancherà Monsignor Verovo di farlo in ogni modo recitare:
"e, quando la mente di N. S. che sia per ~~anche~~ ^{altro} anche eseguita in
ogni miglior modo."

Verum tot tantaque fuerant quae Canonici S. Eusebii opposuerant, quibus ad evidentiam usque ostendebatur proportionis inaequabilitas, quae admodum videre est in citato actus Capituli 26. et 27. mensis 1603, ut admodum in irritum rediit. Anno 1636. Victorius Orndorff primus Dux Sabaudiae, qui tunc Regiam sedem, Vercellis habebat, negotium unionis iterum argere coepit et in pleno Capitulo proponi iussit, denuntiationis suae mentis esse, ut definitio concluderetur et executioni mandaretur. Interea dum plures haec de re quaestiones ab utroque Capitulo proponebantur, et agitantur ipse scripsimus Dux ex vivis exegit. Et sic praeliquis negotiis intermissum est, sed vivide resumptum fuit post reditum Jacobi Episcopi Vercellensis. Et itaque auctore Canonici de certis legibus, quibus unio peragitur, convenimus, quorum ex paucis fuit ut Canonici S. Mariae Maioris intus Canonici S. Eusebii uniti deinceps cum eis in Ecclesia S. Eusebii residentibus fuerint, et sacra officia celebrarent, et tandem die 3. augusti anni huius 1646. plenius bonis et summa omnium laetitia, unionem publico instrumento recepto per D. C. et Notarios Bellinum et Alcinum sanciverunt, quae post haec est die 7. Decembris ab Innocentio X. Bulla data Nomine apud S. Petrum, comprobata et confirmata fuit. Qualis tunc erat utriusque Ecclesiae conditio, clare eruitur ex proemio ipsius Bullae istae: Exhibito nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Canonorum S. Eusebii et S. Mariae Maioris nuncupati Cathedralium Eclesiarum Vercellensium petitis conducebat, quod ortis primum, et longa annorum serie agitis litibus, et variis et differentis inter S. Eusebii ex una et S. Mariae Canonis huiusmodi ex altera partibus, super unitate Capituli utriusque Ecclesiae, et ordine sedendi tunc in choro quam alibi, nunc in candelis in processibus, aliisque omnibus actibus, rebusque aliis

in actibus consensum huiusmodi latius cunctis, ac diversis senten-
tiis, statilibusque Decisionibus super cunctis, per quos inter al-
lia declaratum fuit Canonicos utriusque Ecclesiae constitutum unum
Corpus, et unicum Capitulum, Ecclesiam Cathedralium Verul-
ensem constitutum, ac auctoritatem Cathedralis Ecclesiae esse unum cor-
pus existere, ac utriusque Ecclesiae Canonicos et Episcopos Ver-
ulensem per tempore existente ad communem tractatum esse con-
munes, ac Canonicis Dicasti Ecclesiae computare omnes ritus,
et iurisdictiones Canonicis S. Basilii quomodolibet competentes, unde
la prout inter Canonicos utriusque Ecclesiae habita, seu constituta
la differentia, ac distinctione, ac omnes Canonicos utriusque
Ecclesiae debere iuramentum convenire servato ordine, et quod in
receptionis eorum in Canonicos, secundum dispositionem, seu
constitutionem cap. statuerunt, ut scilicet Presbyteri Diaconos, et
Diaconi subdiaconos, nulla habita distinctione quod aliqui reside-
ant in Ecclesia S. Basilii, et alii in Ecclesia S. Mariae Maioris,
quodque unus Diaconi, vel subdiaconi in Canonicos recepti,
quodque debeant. Reverendissimi Patres ipsam considerantes litteras, et dif-
ferentias huiusmodi, pro quibus componendis, et sedandis diversi
Romani Pontificis Praedecessores nostri, et sedis Apostolicae legati
seu nuntii, ac nuper Cl. Illm. Victorius Amedeus Dux Sav-
oia, Sabaudiae et Piedemontis Principes, seu plures interposuerunt,
stante eorumdem Canonorum in dictis Ecclesiis praed-
ictis residentium divisione, in partem nullo modo terminari,
utriusque handis quae hactenus occasione praecedentiae, et
aliorum praesentium, inter eos orta sunt, et in futurum vero-
similiter oriantur, obviam ire prope, nisi omnes ambigua Ec-
clesiarum praedictarum Canonici et dignitates stantes, numerum
invenit triginta sex, Canonicos videlicet triginta duorum, et
dignitates quatuor constituentes, quorum quatuor Canonorum
viginti quatuor, et dignitates obsequentes scilicet scilicet Archidiaconos,
Archipresbyteros, et Praepositos, in S. Basilii, et reliqui octo Canonici,
et omnes dignitates obsequentes scilicet scilicet in S. Mariae Ecclesia

praedictis, residere nominatur, sicut omnes consueverunt, et unum
 corpus, et unum capitulum, et praefectum constituerunt, ita etiam
 ad unum, et eandem Ecclesiam transferantur; in eaque omnes
 resident, et Divinas laudes, officiique Divini decantant, debitaque
 et consuecta eorum munera, et omnia obeant, et supportent, his
 et alijs rationabilibus causis adductis, volentesque ulterius litium
 suscipere, et involvenda eorum etc. nos itaque etc.

35. Bulla edita est ad plenum Capitulum per Dominum Franciscum
 Martinum Sindicum S. Eusebii, et per D. Bononiam
 Natassium Sindicum S. Mariae Majoris nominis die 20. Septembris
 anni sequentis 1545. die vero 15. Aprilis 1546. tandem
 ut deo Placuit Bononia S. Mariae Majoris, ad eundem Bullae
 praescriptum, ad S. Eusebium commigrarent, itaque proprium
 vice Versum interperant uno cum Bononia S. Eusebii. Post haec
 peras habita sunt conventus Capitularis, in quibus utriusque Ec-
 cliae Bononiae publico instrumento recepto per D. Franciscum
 Bellinum, iurati polliciti sunt se dimplicitur vicissim omnia
 in tractatione istius Bullae contenta. Et nihilominus diutius usque
 ad annum 1551. nulla inter eos concordia fuit, se vicissim
 accusantes, quod conventus non itarent, et eo usque dissentio cre-
 vit, ut parum obfuerit, quin unis dissolveretur, et Canonici S. Ma-
 riae Majoris, ad pristinae residentiae locum remigrarent. Ex acta
 capitulari 26. Septembris 1553. recepto per Dominum Franciscum
 Bellinum Capitulum Aleustum vicissim quod Canonici S. Mariae
 Majoris sic instantibus Devotionibus et fidebus, prout tunc more
 reverteri ad suam Ecclesiam, ibidem leguntur etiam haec de-
 re, eorum postulationes, et responsiones Canoniorum S. Euse-
 bii ut sequitur:

" Li Offici Canonici altre volte residenti in S. Maria Maggio-
 re della presente città pregati dalla medesima città a ritornare
 a residere in detta chiesa pretendono come segue. 1.º la riserva
 delle ragioni, e precedenza alla forma delle decisioni, e sentenze
 Notati, con la restituzione ~~in detta chiesa~~ ~~la medesima~~ ~~concedendo~~
 in integram di tutte le ragioni privilegii e

- .. prerogative. 2.º la restituzione di tutte le suppellettili portate a S. Eusebio.
 .. 3.º La restituzione et rimborso dello speso nella nuova segreteria. 4.º La
 .. restituzione delli denari delli populi pagati delli S.^{ri} Quale, Nopi, Go-
 .. rin, Bologna, et Avogaro, et le mense annate delli S.^{ri} Quale,
 .. Nopi, e Verelloni, et li Legati delli S.^{ri} Verelloni, Mattarino, e Nopi.
 .. 5.º si rinnovano le ragioni di conseguire la loro quarta parte
 .. delle decime di Carisana, e Parolo per le distribuzioni d'anni p.
 .. per quali parturono obbligazione in scritto delli S.^{ri} Canonici di
 .. S. Eusebio. 6.º che a ciascuno delli suddetti S.^{ri} Canonici già
 .. di S. Maria restitute loro porzioni, e pertinenze, non ostanti le
 .. opzioni fatte et adempite.

De hac renunziatione Canonici S. Mariae, non minus
 invitati erant Canonici S. Eusebii, et iuxta postulatis responderant,
 vincunt:

- .. "Ad primum domini Canonici S. Eusebii non consentiunt,
 .. nisi prout ipsi, et eorum praedecessores expresse consenserint. ad
 .. 2.um fit restitutio eorum suppellectilium. ad 3.um Restitutio
 .. pretium deductis deducendis, et non aliter. Et 4.um Canonici
 .. hoc eadem forma in remittendo, quae fuit servata in con-
 .. centione respective, et compensabilis compensandis. Et 5.um Canonici
 .. consentiunt suis loco, et tempore, et deductis expensis. Et 6.um
 .. prout petitur.

Canonici non satisfecerunt Canonici S. Mariae, Hinc reges
 discordiarum, quae filii omnium Canonici S. Mariae in Eusebio
 S. Eusebii retinuit. Cum de postulatis non convenirent, obiecto
 inde est dissolutionis unionis initae spei, et reditum est ad pristina
 et disceptationes, quibus de inobservantia tractationis utriusque
 contendeatur. Illius leguntur in actibus capitularibus ordi-
 nationes, quibus determinatur supplicandum esse Summo Ponti-
 fici, ut aliquem huius delegaret debita auctoritate muniret,
 qui controversias componeret. Eandem anno 1681. Hiero-
 nimus de Novae Episcopus Verellensis, ad quem utriusque Euse-
 bii Canonici pro concordia confugerant, et de tractatu, quae

2) Ammanensis enim praetermissum est numerum
36. quod sequitur. 5.

Eodem anno 1544. apud Verulamiam de moribus et
hostibus, et ab omniis male habitis est. Die tertio aprilis
Hispani Verullii in agro raurico egressi, Barionam, Vel-
lunorum, et Moranum aliaque loca populati sunt.
Viciis Galli qui Fridini praesidio erant, usque ad sub-
urbium populandi accurrunt, die 3. eiusdem aprilis
inde pecoribus et armentis abducis. Die 7. et 8. Aprilis
equites Beutones hispanis socerati, omnia bivium bo-
na trans Septimum dirigerunt. Die 26. Hispani castra
urbium hostiliter vastaverunt. Die 27. Galli et Picemontani
prope urbem et ob oculis militum praesidiarum duce
Ulricus nostro a Lobania, in e Novariensem Provinciam
irrupturi transierunt. Hinc laevibus praefectis perquisitum
est. Die 2. augusti omnes equitatus hispanos Verullii
ductus est, et Gallos et Picemontanos, qui Septimum in-
traverant, circumveniret, sed male acceptus Verullis repulsi,
non parvis caecis. Die 13. augusti Piramus Blomus ab
magistrum Aronae rediit, prope Gottiniam Septimum
travit, Buronem praefectum, et recte praefectum a Costium.
Apthae excrevit. Eodem die et hora tertio noctis
omnes Volquas missus a Marthio Vellida gubernatore
abui, qui Principis alicuiusmodi praesens erat, Verullis

in tractandis negotiis precipue exallibat brevi omnes instabat
questiones, et pacem perpetuam Bohemae dedit. (3)

37. Anno 1688 Episcopus hanc inique pictetis documentum edidit. Haec
hunc Instrumentum dicit. Joannis huius anni acceptum per
Concellarium Bellinum, in quo collegium duodecim Oblatorum
sub titulo S. Iulii Vercellensis, sub administratione quatuor dy-
~~scipulorum~~ ^{scipulorum} in ~~Vercella~~ ^{Vercella} et Helviae Locis Villafrausae Vicariis
instituit; quod collegium ad nostra usque tempora durat et flo-
ret, cura potissimum et sollicitudine Caroli Emmanuelis Regis in-
victissimi, qui nuper illud ad primariae institutionis regulas re-
stitui iussit. # Non valet hic instrumentum transcribere. Placet
tamen unum vel aliud fragmentum afferre, ut inde discant hec
quae et quanta fuerit praecelsissimi Caesaris Sapientia. Obi-
tur praecelsis moderatoribus pii operis mandata, et praecipit:

" Che siano tenuti di provvedere, e mantenere perpetuamente
" l'abitazione conveniente, per lo nuovo a dodici Sacerdoti, et allo
" loro servitù competente, in Chiesa, et in casa e di dotti davi-
" vere, e da vestire decentemente, e ragionevolmente, conforme al-
" lo stato, e qualità loro; li quali Sacerdoti li chiameranno Oblati
" di S. Iulio Martire Nuovo di Vercella sotto la protezione
" della B. Vergine d' Orope e viveranno sotto l'obediencia di
" un Preposito d'Oblati, e dell'ordinario d'Asti, e si nomineranno
" da loro quattro Negotiorum, si confermeranno da lui durante
" i suoi viveri, e dopo lui dal detto Ordinario; e son fatti Oblati
" faranno Oblati primo di procurare d'attendere e vivere come
" lucerna sopra candelliere, fitta sopra monte, e sole della terra,
" e di qualificarsi ad ornarsi di quelle virtù, e costumi, zelo e dot-
" trina, che dandua e prescrive S. Carlo glorioso negli Oblati di S.
" Ambrogio. 2.º di celebrare li divini officii nella chiesa di S. Elean-

38. Dopo la morte del chiarissimo Scrittore per opera dello stesso Re Carlo
Emmanuel il Collegio degli Oblati di Villafrausae fu unito al Seminario d'Asti.

Glorioso modo, che si celebrano nelle Collegiate. 3.º di dire ogni giorno, e d'
 obbligo, e d'opellare il sacrificio secondo l'istituzione di lui ridonate, tre volte
 nella stessa chiesa cioè la conventuale, l'altra nell'aurore, e la terza nell'
 ora del Mezzogiorno, celebrando di più l'anniversario della sua consacra-
 zione, il giorno di S. Agostino mentre vivrà, e seguita la morte, l'an-
 niversario del suo transito in perpetuo con l'applicazione di tutti li sacri-
 ficio di quel giorno. 4.º leggere uno di loro ~~che legge~~ ^{che legge} ~~gli altri~~
~~carri~~, ~~tutti i figli~~ ciascuna agli altri, et agli eredi, e alle
 figli de' luoghi circostanti, che vorranno sentirlo. 5. di deputare un ob-
 lato, o due di loro, qualunque gratis a leggere e scrivere a tutti i
 figliuoli, che habitavano nella parrocchia del luogo, che vorranno
 imparare, et anche insegnare la grammatica con i veri, buoni e sodi
 fondamenti a quelli che vorranno attendere alle lettere, accio benefi-
 cati possano poi andare alle scuole maggiori, e per proposito 6.º
 disporre tre o quattro di loro all'ordine delle confessioni, li quali approua-
 ti dall'ordinario, ministrino li li sacramenti della Penitenza, et Eucaris-
 tia nella propria chiesa. 7.º di predicare di tanto in tanto, et di au-
 dare per il predicando, e visitatore, e Rettore, i Parochiali vacanti nelle
 Prieure di Arcelli, Casti e Borino se ne saranno richiesti dagli Or-
 dinari, mentre però non resti impedita l'uffiziatura della chiesa.
 8.º ne tengano rimunta l'obligatione delle tre usque sopraddette.
 9.º d'attendere alle feste ad insegnare, e dichiarare la dottrina cri-
 stiana uno alli figliuoli, e l'altro alle figliuole. 10.º di fare ed eseguire
 ogni cosa concernente la maggior gloria di Dio, e la salute delle
 anime, e beneficio del luogo, che li sarà proposto dalli Negobitani,
 se verrà approuato dall'ordinario. 11.º Le alcuni dei seminaristi, che
 sono, e saranno a nome suo nel seminario di Torino, ben quali-
 ficati vorrà succedere in qualche luogo vacante degli oblati, debba
 essere anteposto ad ogni altro, et anche non avera patrimonio
 sufficiente per gli ordini sacri sopra pure promosso al titolo della
 libertà di S. Elena mediante però idonea signoria di chi gli pro-
 metta gl'alimenti in caso che diventasse affatto inutile, o vitioso, ed
 incapace della servitù.

Præcipit inique Moderatoribus prædictis:

" Che siano tenuti di provvedere l'abitazione et un oratorio, et
 di dare il vivere e vestire congruente a sei Orsoline da eleggersi, e
 nominarsi da lui offerente vivendo, e dopo se da chi sarà dalle
 di lui di eleggibile, e nominare, le quali debbano insegnare buoni
 costumi, e creanze, a leggere, e calare, et ogni altra virtù et arte
 conveniente al sesso femminile, a tutte le figliuole habitanti nella
 Parochia, che vorranno imparare, dalle quali congregate con
 que loro nei giorni di festa, si farà dire la terza parte del
 Rosario a conto suo vivo, o morto, et il giorno della sua con-
 secratione, o il giorno anniversario della sua morte si dirà tutto
 il Rosario intero; e di tener cura della cappellania ecclesiastica
 della chiesa di S. Elena con custodia, mondanità, e appropria-
 re diligentemente; et i medesimi Negolatori siano pure tenuti
 di dare il vivere a tre figliuole delle prossimiori e più attinen-
 ti a lui Nidomanti, de quali abbiano a coabitare, far vita e star
 sotto la disciplina, et obbedienza delle suddette sei, e volendosi poi
 maritare, et uscire se ne dovranno porre altre tre simili; evven-
 dendo continuando, e pigliando lo stato et abito delle orsoline suc-
 cederanno a suo tempo nei luoghi delle sei di Villafraanca, o
 delle tre di Villanova, quando monasteriano, e come si dirà nel
 prossimo seguente capo.

" Che siano tenuti li medesimi Negolatori di provvedere d'
 abitazione, di vivere, e di vestire ad altre tre Orsoline, da eleg-
 gersi come sopra che facciano un corpo con quelle di Villafraanca,
 e risiedino in Villanova Asteggiana, con obbligo di insegnare
 alle figliuole del luogo, quello e quanto debbono fare le sei di Villa-
 fraanca, con dire parimenti e far dire la terza parte del Rosario,
 o tutto delle figliuole di Villanova nei giorni soprammentati nel
 modo presutto, le quali tutte sei, e tre saranno sotto l'obbedi-
 enza delle loro madri superiori e dell'ordinario d'orti, e sotto
 la direzione e governo spirituale del Preposito e degli Oblati di
 Villafraanca."

3. 1. 1. 1.

Hanc est tota oeconomia tam praedicti operis, pro quo praesentibus
vel donatione inter vivos inrevocabili, in eodem instrumentum, om-
nia bona sua obtulit et concessit, excepit dumtaxat existentibus
in Ducei Verullensi, quae alij prius operibus destinata erant: Quae
quod legitur in praedictis instrumentis:

"Monsignor Alessandro Giacomo Gioia Nerovo di Verelli volendo
offerre, e ridonare al suo liquor le cose da quello a lui donate, o
per dir meglio imprestare, ed appoggio di lui dignitate, et i red-
diti parimenti in tempo e commodum, et opportuno con ogni
miglior modo a lui possibile, provvedere al bisogno dell'anima sua,
et la maggior gloria di Dio, et utilita del prossimo, personatum:
te ~~constituit~~ ^{constituit} alla presenza di me notaro, e delli testimoni infra-
scritti nel Palazzo Episcopale, et nella sala ~~scelta~~ della solita udienza
di sua Signoria Illustre ha offerto, ridonato, e ceduto, e rimesso, offe-
rre, ridonare, cedere, e rimettere per atto inrevocabile tra vivi, alla
Chiesa di S. Elena del luogo di Villafrauca Ducum d' Asti, sua
Patria, come non d' Iddio rappresentante lo stesso Dio, spogliando
se stesso, e rinvestendone quella, oltre le spogliationi gia fatte, me
notaro stipulante, ed accettante a nome della detta Chiesa, tutto quel-
lo che lui ridonante ha, et ha vita et sua havera in Torino, Villa-
nova, Castel nuovo d' Asteggiane, Castella, e Villafrauca suddetta,
e nel banco di S. Ambrogio di Milano, et anche tutti i redditi, che
tiene et tutte le ragioni, ragioni, e pretensioni che gli ha contro
Chiesa, e di qualsivoglia sorte, et in qualsivoglia luogo, fuori pure
della fitta e Ducum di Verelli."

Eodem die donavit pariter Capitulum S. Eusebii proventus duo-
centum 105. emptum a Civitate Verullana, insumto overi eidem Ca-
pitulo Annuatibus perpetui, Illiusque quotidiane etc. et latius prout
ex instrumentis receptis per DD. notarios Bellinum et Bazanum.
Die 9. Septembris 1755. praedicti donatori 105. redacti sunt ad li-
bras 106. annuatim ex Mutatione eundem diei, inter Praesentem
inter Capitulum et Civitatem recepta per D. Notarium Radicum.
3. 4. 5. Regem hinc anno 1645. emptum est a populationibus. Die 1. Julii
Hispani equitibus numero bis mille, facta ex dictis ad Illud ibidem inno-
pationem

irruptionem Byzantium, Moravianum, Villamnovam, et Nijus populata
sunt. Die 12. Augusti Galli Pedemontanis unite, eo pariter se con-
tulerunt; contra eos milites praesidentis valida manu Verullos et
egredi nulla laevia conservavit periculis diebus 12. 13. et 14. sed
tandem repulsi, populaturoi Verullos redierunt. Die 26. multis
prohibitis Olivum, Dargum alij, Siglianum, Montemagula-
rum, aliaque circumiacentia loca devastarunt. Parum coloni-
talem ab eodem acciperant Caprinum I. Sacoli, Barontium etc.
Die 10. Octobris. Die 15. Septembris Nigletanum a Principibus
vi expugnatum est, sed paulo post hoc est die 16. Januarii
sequentiis eius ab Hispanis recuperatum. Unde hinc Hispani
in Gallis eximendis et ovationis et Verullanis agri inquitio
pertulerunt damna.

39. Nam usque ab occupatione Verullarum, civitatis Decurionum pro-
ces quos erat Regiarum vestigalium cura, ut Hispanorum in-
fibus obsequeretur, nonnulla edita, et bonummenta promul-
gaverant, quae Ecclesiastici inebantur indistincte cum Laicis tri-
buto, et quotizatione, ut sicut solvere sub poena expropriatio-
nis praeceperant, et alij immunitati et libertati Ecclesiasticae omnino
renunciaverant. Quia de re pluris conquesti sunt Ecclesiastici, et non-
nulli etiam constanter solutionem recusabant. Sed tunc oberat
Episcopus, et omnia in Curia Episcopali administrabantur, ubi
coris quem Apostolicum dicebant. Itaque qui editis poene renun-
ciabant, irreversibiliter poena ab editis comminatio multabatur.
Reverso autem ad Urbem Episcopo rursus in Ecclesiasticis agi
coepit. Verum anno 1546. Ecclesiastici, et quidam ducis novis
editis exactionibus exagitati sunt. Nam ipsi quidam partem
omnium fructuum trahere, et eorum coloni seu Massarii, pro
exercitiis et cultura bonorum Ecclesiasticorum, quoddam vestigal
quod troffigium vocabant, imperitum singulis bonarum ingis
blum compulsi sunt. Praeterea die 12. Septembris Castellae
Bontestatis, Mediolani gubernator, cum huc advenisset, inquit

officialibus et ministris, qui usque numero in eius comitatu erant, hospitari cum omnibus eorum equis, et famulis in comitatu Beckii astiterunt. Et hoc et alia quibus Ecclesiasticis, nimis asper preceperunt, Episcopus cum laicis Civitatis agentibus frustra amonuit, ut ab eis desisterent, tandem eos publice et fidei comunionem removit. Quae res adeo abominandum animos offendit, ut quidam illius veritatem praepositis statim coram Episcopo minari non horruerit, quod curae frustra Palatii Episcopalis impunitum esset, si ulterius pergeret, et exactionibus opprimeret. Id refert Carolus III. Aurelius Curiae scriptor Synonymus in vita Episcopi huius. II.º q.

It.º. In Bulla unionis eorum Cathedralium super citato, cum suis contractibus Venetionis fabricae Ecclesiae S. Mariae Maioris prope diem faciem Monachisisterensibus Reformatis S. Victoris. Ea revera solenniter approbatione firmata est die 6. Augusti et huiusmodi apostolica auctoritate comprobata fuit, Bulla data Romae anno S. Petri. 9. Decembris eiusdem anni 1644. Cum hoc anno 1645. Canonici S. Mariae, executionem contractus vererent, eadem se opprimerent prius Cardinali S. Mariae, deinde Civitatis ipsae, itemque etiam Patres Societatis Jesu contendentes: si nimis incommodum futurum, tunc Monachis S. Victoris, quos ipsi tantum contigissent duarum familiarum regularium. Postremo, quod cepit est, illi se adiunxit Gubernator Mediolani, qui Monachis S. Victoris denuntiare iussit, se eos e Civitate pulsurum, si possessionem Ecclesiae S. Mariae ingredi oporteret. Et ita venditio effectus exivit.

It.º. Hoc anno 1645. Rex Venetiarum crebris excursionibus militaribus iterum attentus est. Die prima Julii Galli Fridinensium eruptione facta, omnia Larigrotum usque vastarunt, die 14. Septembris Hispani equites ad duo millia, grovas, cum abbatibus Lucidii, aliquo contumace loco, abductis inde personis ¹⁴⁰⁸ male habuerunt. Die 16. Septembris Castellae contestabilis Gubernator Mediolani, equitatum Auxiliarium mittit, ipse cum omni praeditatus

cum omni predicta Garesianorum pergit, ut Galli qui Podunum prope villam novam trahiare minabantur, se opprimeret. Sibi proutque ad diem 2. Octobris, magis cum detinente illorum tenarum, charumque circumiacentium. Die 9. Octobris Galli duci Morchione Villa Olivum cum Notore exierunt, se transferunt, et inde omnia excursionibus infra habuit usque ad portas Civitatis.

42. Hispani, quibus prout nota erat Civium Verullesium erga Sabaudos Principes fides, et intima adhesio, iam usque ob occupatione urbis, in suspicionem venerant, eos male animatos esse adversus gubernium Hispanicum; unde plures Lovipiniis de consilio in carcerem sunt iuncti, alii urbe pulsati. Anno tamen 1643. cum formae esset Principem Rhomanam brevi urbem omnibus viribus obscurum esse, suspicio fore in imminens crevit. Hinc plures emanarunt edicta, quibus civibus, facto prius in singulis domibus, diligentissima perquisitione, annuo armis interdubantur, eis vetabatur in post solis occasum domo egredi arderent, et simul iubebantur toto nocte ad foenestras suas accessus habere. Quod si deprehenderent tres vel quatuor etiam plures die converire, et inter se secreto colloqui, tanquam suspecti de proditione, et quod aliquid molirentur contra publicam tranquillitatem, vel custodiam tradebantur, vel ad tribunalia accusandi sistebantur. Delatoribus Civitas plena erat, alii praetio dantes, alii ut gratiorum apud Magistratus essent. Accedebat quod tunc praeerat Civitati D. Vincentius Moura, sub quo facta furto, homicidia, rapinae, et alia crimina impune perpetrabantur. Sed, ut deo placuit, ab administratione amotus est die 28. Martii huiusmodi anni 1643. sed placuit audire quid scripsit in suis diaris Canonius Franciscus Hieronymus Saquetus: "Don Vincente Moura, inquit, Governatore per anni tres, mesi tre, e giorni 21. di Verelli, ha lasciato memoria di lui in questa città di poco buon governo, permettendo alli soldati ogni violenza alli Cittadini, e farestieri per le strade anche

" sulle porte della città, facendo numero grande li condottieri delle
 " retroaglie, et ogni sorte di furti in città senza mai castigare
 " alcuno benché colto sul fatto, permettendo mille estorsioni con issa
 " se che li soldati non erano pagati. Intanto si è fatto rivero
 " di meschino, che era quando venne al governo del 1640. che non
 " aveva restite con duecenti, et un solo rampino magro"

Die 12. Augusti habuit triumphum D. Scipio l'eleazar, equitem
 S. Joannis, qui statim lato edito perquiri iussit, quae quaeque
 praemissa in singulis civium domibus haberentur.

143. Dum civitas interior adeo dire vexatur, externae et ipsae colae
 militibus non vacarent. Die 26. Junii exercitus Galliarum duellor
 chione Villa transito Pado, stationem posuit Balzola, Moravia, et
 Villanova. Die 24. Julia cohortes equitum Pedemontanae duae
 Augustino Elgiato Verellensi irruptione facta trans Septimaniam
 quae praedam egit. Ad cuius rei nuntium gubernator Verel
 lorum, duas equitum centurias misit, qui Pedemontanis in
 ganis et eorum quidam captivi abducti, omnia praedam
 recuperant. Die 6. Augusti exercitus Galliarum, relictis stationibus
 Balzola, et Moravia (Cresionem et Stropianam) suscepit. Die 6.
 Equites urbe, magno numero egredi cum silentio, exercitum Gal
 liarum speculatum, a Gallis apud Stropianam male recepti, ad
 librum praecipitantes se recipere compulsi sunt. Die 14. Montis Vi
 lae inde castra movit, et praeterventas librum ductique montes
 unus exercitus militum distribuit Gattinariae, Novariae, et alijs
 in locis contemnis. Exercitus Hispanicus vicinus, ex alia parte
 Septem Romanorum castra praecipit. Die 3. Septembris exer
 citus Galliarum transito Pado prope Verucum, in Montemferatium
 disiecit, et exercitus Hispanicus Verellas repetiit. Die nona "31"
 " Signor Governatore Giovanni Gildibio, et Giovanni Cognolus,
 " da il loro alla compagnia di Verelli, distribuendo li frutti alli
 " soldati del Pudio, con etorno de cinquante per volta, a rubare
 " neve, rovi, frumento, e altri, ed il resto, et ordine aver rivero"

obis re non erit ut lectos plenius percipiat quae tunc ex ipso huius libris
conditio, imo dicit addere quod narrat idem bononius pag. 104 ad
diem 8. Octobris: "Illa Capitano Spragudo ait alloggiato in casa del
" signor Giovanni Francesco Viscardo, havendogli rotto il muro, per qual rottura
" andava in cantina, dalla quale ho fatto esportare buona quantità di
" vino del migliore, e dolendosi esso signor Viscardo del furto, un ser-
" vitore del Capitano li sparò contro una pistola, quale per gratia
" di Dio non pigliò fuoco; e per compimento di giustizia, fu ro-
" mandato l'arresto ad esso signor Viscardo."

144. Functum fuit beatae Verullensi ecclesiae initium anni 1644.
Episcopus Jacobus die 25. elapsi Decembris Illisiam et usque in
Basilicam basilicam, Pontificaliter celebravit. Die 26. febris conceptus est,
quae in die ingressus, enim tandem die 3. Januarii hora 11.
vivis exiit. Obiit piissimus, et vixit, laudatissimus Praesul,
pauperibus patrum, et omnibus bonis Pastorem vigilantissimum deplens-
libus. Curam bonorum suorum Deum, et Pauperum haecedes in-
stituit. Quae habebat in urbe et Diocesi Verullensi Seminario
donavit, ut ex illis gentili lectores Philosophiae et Theologiae, qui in
eodem Seminario gratis docerent, condicerentur. Haec tamen do-
natio ob eorum senum indigentiam, seu molitionem effectum non pro-
strato est, ut infra dicitur. De alijs bonis iam digressus usque ab
anno 1645. ut vidimus hic n. 31. et ad Bodaver die 6. in Basilica
S. Basilii depositum est. Quam duxit. Antonius Fornicelli Episcopus
et variis, eique interfuit D. Joannes Gildetius libris gubernat-
or, et maxima pars ex obitu suo urbis, tum ordinis Illi-
taris, cum universo Clero, et magna concione reliquorum et Po-
pulo. Die 19. Corpus Villafrausense translatum est, ibique
hinc ipse venerat, tumulatus fuit in Ecclesia S. Clementis,
cum Epitaphio.

Hic iacet Jacobus Episcopus Verullensis
in hoc pago natus
Qui in laboribus a Juventute sua

Jacoby?

tandem orationibus piis et commendans
obivit in Domino

die III. Januarii MDCXLVIII.

anno aetatis suae LXXVII.

Episcopatus vero XXXVII.

sed permittat audire Canonium Franciscum Hieronymum Coquolum
qui ut gesta sunt praenuntia adfuit: a 3. Januarii 1648. pergit,
" è morto Monsignor Vesovo. Ha donato al Seminario per atto fatto li
" 20. novembre prossimo passato tutti i suoi effetti esistenti in Città
" e Dioesi di Verelli, con carico di molte opere pie, et esecutori di
" tal sua volontà ha dichiarato che siano due Canonici deputati del
" Capitolo, due Curati eletti dalle Curie della Città, et un gentiluomo
" ed Consiglio deputando dall'ordinario Ecclesiastico.

" Il Capitolo ha deputato li Mre Canonici Coquolo, et Berzetti, li
" Curati hanno deputato li curati di S. Lorenzo et di S. Giovanni, il De-
" putato al Consiglio è stato il Sign^r Nemesio Naspo li quali si sono op-
" posti al Sign^r Canonico Vesovo, subcollettore dei spogli, et si so-
" no sigillate le stampe, e descritti i mobili per atto rogato al Signor
" Paolo Aliciati; le chiavi sono apprese il Signor Giovanni Battista
" Rettore del Seminario, qual è stato istituito erede o sia donatario.

" Alli 5. gennaio s'è fatta la sepoltura di Monsignor Vesovo hia-
" como forin, o sia dyoniso, per i quali lasciata a Villafranca una Par-
" tita in una sua Chiesa fabbricata a S. Elena; alla qual sepoltura
" o sia funerale, è intervenuto Monsignor Cornicelli Vesovo di eto-
" vero, tutto il Clero Urbano Secolare, e regolare, portato da quat-
" tro Sacerdoti, quando prima recitato il Vespro, e li tre Cottani
" con le laudi pro defunctis, operate tutte le Cerimonie prescritte
" dal Ceremoniale Romano. Sono intervenuti li Signori Officiali
" della Città con numero dieci tochie, il Governatore, e molti offi-
" ciali di guerra. Il P.^{re} Paolo Orsucci Gesuita ha fatto l'oratio efu-
" neris con ricolta eloquenza, et prima un Omerico di S. Germano
" detto in Latino. Ha governato la Chiesa di Verelli anni trentasei

„ trentani, mesi uno, giorni 24, del possesso sino alla morte. Ha fatto
 „ donazione come si è sopra detto, di tutto il suo lavoro al Seminario
 „ con unigo di mantenere Maestri per insegnare gratis, per quale
 „ donazione però, il Seminario non ne ha avuto alcun profitto, per
 „ mal governo delli Sr^{ri} Vescovo Felice, Canonico Gio: Battista Marzetti,
 „ Curato di S. Domenico, et Rettor Agostino Mella dignitate della cit-
 „ tà, li quali avendo colluso con l'Auditor del sacramento di Forino,
 „ ha bisognato pagare molte migliaia di Ducatoni a detta M^{re} unigione
 „ ex^{ta}ntio, per loro corruzione.”

148. De hoc vespertinus Praeambulus hanc parva habet Ughellius: Jacobus
 Gorius, inquit, e Villofranca Astensis Diocesis, a Paulo V. Verulanus
 Episcopus aditus est anno 1611. Mense Augusto die 11. Praeul om-
 ni laude dignissimus, Ecclesiam sibi creditam annos 34. ad-
 ministravit. Descessit pene capularij senex anno 1648. sed
 postulo singillatim laudes eius exponit Franciscus Augustinus
 Ab Eulens Episcopus Solutinus in Clero fol. 156. inquit: Ex hoc x Villofranca Diocesis
 abus Gorius Diocesis Astensis J. V. D. eximius, ac multiplici don-
 tino ornatus ex preceptorum Serenissimorum Principum Sobor-
 diae, creatus Episcopus Verulanus anno 1611. tamquam liberta-
 tis Eulens acerrimus vindex, ad disciplinam Eulensem inter-
 gerimus reator, summam sibi apud omnes, et praesertim lau-
 etam. Idem, laudem comparavit.
 His addenda sunt elogio, quae habent Episcopi et Capitula Gallie
 Aulicae Provinciae Mediolanensis, in cuius Epistolis, datus Capitula
 Verulanus, in obitu huius prestantissimi Praeulij. Ex quibusdum
 tarat nonnulla eligemus.

Scipio Aquellus Maffaeus Episcopus Casolensis, littera data Mon-
 ticolvi 20. Januarii 1646. Gorio memoriam, ait, in benedictio-
 ne est regem unquam deficiet laus eius in Ecclesia Sanctorum,
 cuius libertatem ad oriter tutatus est, quique regi suo, ad
 egregij virtutum exemplis praefuit. Equidem dicitur equalem
 electus est et in arduis perit viduum suum, vimirum animo

animo exulto in oculis elatus est conversatus, et fixus, secunda infuso
 ra tenae, lucra, blandimenta, tenores, damna, honores, iniurias, con-
 tingunt, et veluti pedibus conterunt, et conculcant. Vos autem pro
 istis eius gaudium et corona, vos participetis illius laborum, et uni-
 ritorum. Illud flitum vestrum, iam in exultationem vertere
 debetis, querant, et vos communiare iubeat sicut passionibus
 ita et gloriae vigilantissimi Praesulis, cui reddidit coronam iustitiae
 iustus iudex.

Canonici et Capitulum Cathedralis Concordiensis, littera data 18. Jan-
 uarii 1548. sic se exhibent. Eideo religionis amatores, a fortis
 in eius personam extitit Illmo Gorii, ne Praecipuo in Ecclie
 sistia libertate auctore propaganda, ut nihil ducet in hoc sa-
 culo pertinendum, ut Ecclesiam suam defendat, et Christum luc-
 rificet.

Canonici et Capitulum Cathedralis Syrovanensis littera data 31.
 Januarii 1548. hinc pauca habent: Non ignari sumus quod
 labor et cura, quorum animi robor longissimo annorum spatio
 sustinuit Episcopus Gorii, ne numeris suo deperit.

Canonici et Capitulum Cathedralis Crovarienis littera data 26.
 Januarii 1548. Praestantissimum Praesulem, inquit, quem Ecclie
 hae iura contra potentissimum onus tunc, Ecclesiasticam libertatem
 in summa perditionum hominum conuulsam, sustinere saepe vidi-
 mus, huius maximo temporis vitio creptum, quem se vos graviter
 dolemus.

Capitulum et Canonici Cathedralis Agnensis, littera data 13. febr.
 1548. habent: tot tantoque laborum, et incessans vigiliis, in con-
 credito tibi pape custodiendo subiacet Gorii Episcopus vester vige-
 lantissimus, et tantoque adverso pro eo fortiter persistit, sicut au-
 divimus, et ex parte cognovimus, ut non solum Verulam, sed et toti
 Ecclesiae plurimum proficere proficere neque sit.

Alia omittimus, cum eadem ferme, licet diversis verbis
 continent.

46. Episcopo Gorien, pater castus Joannes Baptista Seraviolo con-
terraneus meus, fuit ingenua intima adhaerentia addictissimus. Jam fere
ab exordio Episcopatus, in eius aulae concepit, ibique statim cura
atque procuratio domus, divini quoque Episcopatus proventuum, ei
commisso fuit, in qua usque ad mortem perseveravit. Canoni-
catum in Cathedrali S. Eusebii Episcopo Suffragante obtinuit. Bona
multo fuit eius prudentia, ut cum ceteri Episcopi familiar-
es fere omnes cum ipso Episcopo pectus essent, ipse tamen, quorum
omnia quae Episcopi essent munera diligenter curaret, huiusmo-
di calamitatis expertus fuit, cum et gratiam apud Episcopos hostes
vixisset. Eodem die, quo Episcopus infirmatus est cum Episcopi mor-
bus ingravescent, eius quoque illam constitutionibus ingravescent. Denique
postmodum obitus Episcopi, hoc est 4. Januarii diei suum obiit, et
eum die 5. Episcopo funerals percolata sunt, eius cadaver die 6. ho-
norifico funere clatum fuit, et in Basilica Eusebiana tumulatum.

Viri Mercellenses Illustres,

Qui floruerunt

Episcopo Gorien

Sedente.

47. Plures fuerunt. Quos nunc non vult. Inter eos itaque primus
se offert Joannes Baptista Modicus. Natus est Vaully die 5. Februarii
1557. Anno 1569. Servitio Bulsiae Cathedralis S. Eusebii mansuetus
est ubi suscepit gloriam, Constans, et Sacristae munera obivit. An-
no 1580. cum adhuc Diaconus esset, ab Episcopo Bonhomio designatus
et unicus Apostolicus opus Inyuratorum, in Illustissima Sacra-
mentum electus est. et remans in Germaniam deductus. Anno 1581. cum

Anno 1546. cum Episcopo Bonhomio Vaulley regressus est, ibique die 16.
 februarii ab eodem Presbyter ordinatus est, et die 24. Junii sancto Joanni
 Baptistae sacra, cum assistentibus quoque Episcopo Bonhomio, et B. Olavus
 de Saulto tunc Alerie in fossio Episcopo, primam missam
 solemniter celebravit ad altare Majoris Basilicæ Eubianæ. Annis
 sequentibus functus est in Basilica Eubiana munere Magistri sac-
 ramentorum Capitularii. Anno 1548. cum Philiberto Barontio
 Praeposito S. Eusebii, Romam profectus est, ut Cardinali Sarnano
 Legationem Episcopi Verullensis postularet, cuius officio non de-
 fuit. Anno 1551. ab Episcopo Vitiæ factus est Magister sacre-
 mentorum Episcopalis, et in eo munere adfuit Barontio tunc
 Episcopo, solemnem translationem Reliquiarum S. Mauritii Martyris
 Chelvi, cuius ipse fuit, ut potest sacramentorum purificans,
 qui totam actionem direxit. Anno 1553. ei ab eodem Episco-
 po collatum fuit Beneficium simplex, erectum in terra Balgari,
 Hospitalis annuatum sed reprobantibus hominibus de Balgari Be-
 neficii Rationali, pensionem libere non potuit. Anno ^{1554.} 1554. de-
 cessit Archidiaconus et Canonici Joannes Baptistæ et Nobilis, facta
 prius Modenæ resignatione sui Canonici. Sed resignatio ef-
 fecta caruit, ob mortem resignantis infra viginti dies a resig-
 natione. Eodem anno 1554. Modenæ Episcopum Vitiæ Novum
 auctum, sacramentum usque servatus est. Ibi tunc erat Vicarius
 generalis D. Philiberto Barontio Praeposito Verullensi, qui ab E-
 piscopo obtinuit, ut Modenæ remaneret. Ibi Modenæ,
 quamvis occupatus esset in confessionibus sacramentalibus occipien-
 tis, reliqua præ operibus peragendis, insistentem tanta cura
 tempore est usus, ut postea Historiam Episcoporum Verullen-
 sium exordiri. Quam ibi cum eodem infra Episcopo collatus fuit
 a Vicario generali Verullensi Canonici in Ecclesia cathedrali
 S. Eusebii, unde Vaulley regressus. Sed inota lita super validitate
 collationis, Romam se confusus coactus est, ut iura sua tueretur.
 Ibi diuinus totus fuit usque ad annum 1601. tunc in novam

lite, tunc in depositio^{ne} Episcopi Viterbo. Anno 1601. cum causa recis-
 diget, Verellus reversus est, ibique factus est coadjutor Domini Didaci
 Costae Sabaudi, Canonici S. Eusebii. Reliquum vitae tempus usque ad
 extremam senectutem, sedulo insuperavit in vestigandis Archivis, et
 libris conscribendis. Anno 1628. in Sabaudia diem extremum obiit
 Dominus Geronimus Didacus Costa, et sic tandem Medice in bene-
 viciam successit. Anno sequenti 1629. constituit Coadiutorum
 suum cum futura successione Dominum Neposianum de Advo-
 cati Valdengi. Obiit anno 1633. die 14. Martii. Fuit tota suae
 vitae tempore, eruditioni et historiae deditus, Plura docti conscrip-
 sit de rebus Patriae, nempe Historiam Episcoporum Verulanensium
 latine exarata, cuius quae saepe meminit in Annalibus M.S.:
Cyclogium pro Ecclesia, et Urbe Verulensi contra Historiam Me-
diolanensem Nipamonti: item de origine, et statu insignis
et vetustae familiae Sillvae seu de Nanzo; qui liber prodit
 typis Comitatibus anno 1611. Praeterea Italico idiomate scripsit
 librum cui titulus: Annali della Chiesa e Città di Verelli, in
 quo Historiam perduxit usque ad annum 1624. Appellatur M.S.
 quod Dominus Comitum Corbettum Verulanum. Saepius Fri-
 tu composuit sermonum inscriptum: Discurso sopra l'ero primo
Novo di Pavia, qui habetur M.S. in Bibliotheca Ambrosia-
 na Mediolanensi. In eo invicte probat I. Pirano, quem Papianus
 contendunt derivare ex Ideola S. Petri Apostoli primo saculo
 Aerae Christianae, fuisse discipulum S. Eusebii Verulanis. Deum
 Joanni Stephano Genorio Episcopo Verulensi, plura suppeditasse,
 plurimique divinitus fuisse in conscribenda Historia Episcoporum
 Verulanensium, testatur ipse Genorius in vita S. Eusebii in-
 pressa Verellis anno 1609. fol. 146. inquit: Joannes Baptista
Medice Cathedralis Ecclesiae S. Eusebii Geronimus in conquin-
is ad hanc historiam necessariis monumentis, egregiam manu
notis novavit operum. Plura alia folia et adnotationes histo-
 ricis de rebus Patriae conscripsit, quae perierunt. Omnia ferme

optimo expendit criterio, et documentis fulsit. Volendum sane, quod
lucum non spererint, sed volendum maxime quod plerique exci-
derint. Scripturam, et in vestigandis Archivis sollicitudinem unum
quem intermiserit, quamvis tenio confutur.

Pono quare fuerit eius fides in Eulianam Memoriam, ipse in
annalibus ad annum 1220. breviter ostendit dicens: "So sono sempre
" stato devotissimo della sede apostolica, et per questa Santa Sede coraggiosa-
" mente mi sono esposto a pericoli della vita contra Hereticos in
" Germania con Monsignor mio vescovo, Benigno, il quale quando
" si avvicinò ad entrare nell' periodo, volse con tutta la sua
" famiglia, et esposti li pericoli nell' quali si trovavano, disse
" che temeva molto il perico, che partisse chi voleva; ed io so-
" lo dicevo di 25. ^{conagionamento} anni di più: temere vole che in vita et
" in morte."

Non fuit de genere Biduorum ipse propositus initio suorum
Annalium, quia sic inscribit: Della antichità et nobiltà della città
di Vercelli, et delli fatti occorsi in questa et sua Provincia, e anelli di
Giovannatista Modica Biduici Canonico di questa città L'anno 1647.
Et ibidem ad annum 1205. genealogiam tenet his verbis: "La
" detta casa Biduici tanto famosa, si quasi estinta, restandovi
" solo il Conte Barolo loro nella Diocesi d' Ivrea, et in Ver-
" celli io co' miei nipoti, che se bene, si chiamavano Modica tin-
" to però della stessa casa Biduici; e questa denominazione di
" Modica ebbe origine da Guidalupo Biduici, che fu Podesta di Modica,
" il quale quando deportato bene fu privilegiato, e fatto Cittadino di Mo-
" dica, come si usava in quei tempi. Fu discendente di questo Giovan-
" natista, dal quale si trova memoria, et scritto nelle scritture di l.
" Pietro della Sala. Di Giovanni natista disse Bartolomeo, di Bartolo-
" meo, io Giovanni natista, e Giovanni natista mio fratello, di Giovan-
" natista Gualtero Bartolomeo miei nipoti. Fu Bartolomeo mio
" Padre homo di santissima vita, che miracolosamente nacque
" alle Caprarie l'anno 1520. nella grossa peste." Prosequitur elogia

Pater, de quibus iam aliqui ex eorum illorum nimirum sapienter in
 Sordani praefatio ff.º 1º d.

1. 8. Frater Aurelius Corbellinus a. l. Germano ex ordine Brundia-
rum l. Augustini Consecratoris Lotharidae, plura scripsit multo,
 et orationem obita, quorundam Catholicorum textus Possetus in Syllabo
fol. 92. et 93. Ex his nobis est notus Quintus liber inscriptus De
Vite dei Veneri di Veneri, impressus Mediolani anno 1643. quem
Orator nuncupavit Episcopo Germano. Huius Scriptoris latis nun-
quam testimonium fert Possetus ibidem cum appellat Orato-
rem illustum et magis nouum. Huius rei iudicium esto apud
eruditos, quorum oculis velut speculum Oratoriae, qua vallet,
nouum periodos sine transcriptis ex vita Joannis Styphani
Germani. Merque, sic Corbellinus, Episcopo Styphani in Mella lucis.
ipso insigne ella radia delli Alpi, in un palatio, montis para-
diso ad solis, compendio della bellas d' Italia, prospettiva del
terrapio, centro di Pinnarum, lontano dalle rigidone del Verno, ed al
Calce della state. et aque da Giovanni giorgio Germani, e da Doro-
theo Herodano, e raggio di due gran luminis in purissimo culo,
dimostrare al modo nobilissimo. et aque da Germani come da doupe
con capo di gero si colpi dei vitis; e da Giovanni giorgio, co-
me da doupe colla lucina della fide sopra il destiero della sancta
doupe libere l'ruina Vergine del Dragonis del Sacato. Quidam
Characteris et Styli sunt religiosa omnia, quae in presente libro li-
quantur. Quod Historiae veritatem et fidem ponit in expedire.
Protestatur equidem se omnia quae scribit hancipere authen-
ticus documentis sed haec protestatione contentus, nullam in toto
opere dictorum suorum testem adducit, nullumque recommendat.
Quia vero quandocumque Episcopo pro arbitrio communitur, loco
movet et quandocumque in verissimilia trahit, et non pauca dum
veritate apte constantia, et quae non irrefragabilibus monumentis
directe pugnantia. Quid ergo? omnia in quae dicit respondere
sunt? Nequaquam. Nullatenus sunt quae aliunde notis sunt

sunt nota. Præterea nunc absque temeritate si fidem dabo in iis quæ
suis oculis vidit, vel eius aëre aut proximo contigimus.
Composuit præterea Stelio idiomate Annali Urbis Verulanæ, qui
numquam publici iuris facti sunt. Et extant apud Bonitum Hero-
tium Verulanum; præterea in marginibus, et adnotacionibus illu-
stratis sunt Nepotus. Nunc extant similes apud Patres Bonitum
S. Bernardi Verulanum. Quos nobis ad alia distractis hincque videri
non licuit. Si aliquando eos videri, et examinare, nobis copia
sit uti speramus, tunc et de iis iudicium nostrum queremus
inque feremus. Franciscus Augustinus Abbatia in Catalogo fol.
33. affirmat in sua Bibliotheca haberi, hanc Relationem de iis
alumni specti in Verulli facti dei Magni regis anni 1617. et 1634.
In hac eadem relatione Corbellinus omnem meritorum fidem
cepit Corbellis in conventu S. Bernardi die 14. Aprilis anni
1644. senex annorum 46.

1. g. Redemptus Baranzanus. Huius insignis viri, meminere quotquot de
eius illustribus, et eruditis testimoniis habuit; et inter eos, Abbas
Lodovicus Pictaviensis historicus Lit. B. et Andreas Nepotus de Scrip-
toribus Pictaviensis fol. 80. Primum summatione sic loquitur: Baranzanus
(Redemptus) Barnabite Savant Philosophus, et Mathematicus
in P. Sicily, natus de Vereil, professor Philosophiæ, et les Ma-
thématiques à Paris. Il vint ensuite à Paris où il se fit
estimer des savants. Il mourut à Montargis en 1625. âgé 33. ans.
Nepotus vero, nulla fuisse et singillatim verba fecit: Redemptus
Baranzanus, ait, Verulanus, Clericus Regularis S. Pauli vir
Iuveni ingenii, immo monstruosi, quædam Philosophiæ abditæ
sua quædam diligentissime percuratus est, ita ut in Philosophi-
is usque ad ^{novissimam} ~~novissimam~~ sapientiam perveniret. Linguas Græcæ, Hebrææ,
et Gallicanæ optime possidebat. Honori in Sabaudia Philo-
sophiam magis non hanc docuit. Sæpe hæc inquisi-
tus et mutato locuto, ad disputandum de philosophiæ cæteris,
ut a Philosophiis ad sacras eos perduceret Bibliologiam, abijt.

nam quia qui vivis proprio videntur iudicio, ~~non~~ voluit plus sapere,
quam oporteat sapere, moribus satissimetur permixtis; dum finem vias
de quo Dominus Iesus interrogatus a Discipulis, illa respondit difficilia
verba, nec filius hominis etc. certo anno, cum tamen ab eo ^{re} spere tunc
rursus est, quidam passus est tribulationes. In aetate, sine flore
vixit praeventus, quae via intelligentiae vixit conserpsit, perspicere
non potuit. Huius vidit Maurus copia, seu de fide Lugdunensis.
in 4. De novis opinionibus pluribus, et idem in 4. anno 1619. (com-
parat Philosophum). Ibidem 1620.

50. Desiderius Patef. Verulii primum locum asperit die 10. Iunii
1593. Die sequenti, sacro Baptismo exornatus est, in quo Soles-
pius nomen accepit. Pietatis studio, iam usque a primis annis
addictus, Religionem Canonice Regularium Lateranensem, ut
per aetatem venit, ingressus, in Monasterio S. Andreae Verullen-
sis, solennem professorem emisit, anno 1611, et mutato nomi-
ne ut moris est, Desiderius appellari voluit. Philosophiae in Per-
disgymnasio Paduae operam dedit, ibique magna cum laude
Philosophiam fluxit anno 1620. publice professus est. Deinceps
Evangelicae praedicationi, ingenti zelo totus incubuit. Anno
1629. factus est abbas Monasterii S. Mariae et S. Martini Astensis, et
post triennium Monasterii S. Andreae Verullenis, quo in rem-
pore laudatissime perseveravit ad annum 1639. Anno 1640. ele-
ctus est Vicerex generalis totius Congregationis, et hinc abbas
Monasterii S. Iohannis de Bignella. Anno 1645. in episcopatu
sue a Franciae Episcopus efficiens in Provincia reconstitutus est.
Vetus Diocesim non solum lustravit, Pluribus coactis Syno-
dis Ecclesiasticam disciplinam restituit. Aedem Episcopalis restaura-
vit, et in commodum habitationem redegit. Chororum pulchritudinem
maioris primam, deinde et Ecclesiam ipsam propriis sumptibus
fere a fundamentis renovavit. Cum hanc novam constructionem
conspiceret ad Ecclesiam accessisset, repente hostes ingenti ruina
quasi totus, percussus est. Quam ob rem tanto conceptus timor fuit

ut ad Palatium Episcopale relatus, primum post hanc expiravit die
18. Septembris 1654.

51. Joannes Baptista Verellius, quem perperam Franciscus Augus-
tinus Eulisia in Chron, et Sylva Sacrorum appellavit, Givis Ver-
ellius Suis utriusque doctor, et Sacrorum Canonum peritissimus,
factus est coadjutor Domini Bernardini Alladi Canonici S. Eulise
Verellius anno 1610. In hoc Coadjutor, arduum, Laborio-
sumque Sinece Capitularis munus, contrarium emendatum
est, et plura alia Capitularia negotia conficiendo extra ordinem
conficienda commissa sunt. Quae omnia magna Dextérité ab-
solvit persequitur. Tandem successu Alladio, et Canonis factus, cum
vir antiquus Militatus Militibus, nuper a Mauriciana Sede ad
Metropolitanam Præfaturam translatus, viros undequaque doctos con-
vocavit, quibus in Eulisiae administratione adessent, audita sua
sententia, et permissione Canonici Verellii, eum ad se vocavit,
suum Vicarium generale constituit. Quod munus Verellius tanta
cum laude, olivit ut Carolus Emanuel I. Sabaudiae Dux, ipse
merito extimator eum elegerit, qui eadem Augustanum tunc
~~vacantem~~ vacantem implevit. Itaque factus est Episcopus Augus-
tanus anno 1623, sed primum promotionem resignavit prore Frodo
Antonio Verellio eius germano patri. In acta Capitulari 24.
Madi 1623. dictus Jacobus Antonius praedictum praesentasse
Bulla collationis promotionis, quem habuisset Rev. ^{hunc} Dominus
Joannes Baptista eius frater, alium huius Eulisiae Canonici,
~~nunc~~ ^{nunc} autem Episcopus Augustanus. In eo praeterea exam-
platae sunt Bullae collationis huiusmodi die 8. februarii 1623.
in quibus legimus Jacobum Antonium Verellium quem Joannes Bap-
tista germanum fratrem, ipsum vero Joannem Baptistam ex pro-
ximo ad Eulisiam Augustanam promotum iri. Joannes Baptista
statim se Episcopatum iunxit, totum se contulit ad disciplinam
Eulisiasticam restaurandam, et ad reformandam populi mores. Quae in-
re, magis ordinata fuit Joannes Antonius de did vocatus Valdeni

- Canonius J. Eusebii Verullensis, eiusque Vicarius generalis, vir maxime doctus, et probus. Celsam Cathedralium matris Capellam sacris, aliisque ornamentis decoravit, atque Canonius privilegium Romae Moguntiae a S. Sede impetravit. Vixit circa annum 1649. Ex hac gente, quae multo saevo Verullis floruit, nullum amplius genuum superest. Sororus Baptista duos fratres habuit, humilissimum, et Iacobum Antonium,ambo J. Eusebii Garbincos.
- §2. Verullinus Bellinus ex nobilibus olim Condovinis Vintibis, et Bonati notus est anno 1578. die 21. Decembris. Plurimum ingenio valuit et fuit artium etiam peritissimus. Munere frontis laevi Epinopolis in Curia Verullensi famulus est, per annos fere quadraginta. Fuit etiam ab anno 1622. ad 1644. quo mortuus est, Camerarius et Secretarius Capituli Verullensis. Oeduae supersunt acta Capitularia, ab ipso eleganter, et uti dignissimo stylo conscripta. Composuit optimum formularium Expeditionum Curialium, iuxta praxim Curiae Verullensis. Conscripsit etiam brevis hystoriam Serravallis, et Locorum circumvicinorum, quae post eius mortem typis vulgata est anno 1614. opera Caroli Ouedi eius filii. Vixit Verullis die 11. Octobris 1644. et sepultus est in Curia Parochiali S. Bonati, cum Epitaphio:

Verullino Bellino et obili Verullensi,
Viro spectatae vitae, incorruptae fidei,
Et morum probitate consperso
Carolo Amodeo filius ex testamento liber,
Patri vota eripiens, Aedem hanc crexit.
Lapidem hunc genitori amantissimo
moerens posuit.

Anno MDCXLVIII. 21. Octobris.

Oedus de quo Epitaphium erat scellum ab eodem Carolo Amodeo, post mortem Patri, in Curia S. Bonati constructum, ante quod sepulchrum sepulcrum effossus erat, cum lapide superposito. Anno 1738. Praeerea S. Bonati infra Eminentiissimi et Reverendissimi

D. Cardinalis sacri Palatii Praefectus, unius et Perusinae Cathedralis
 l. Cathedralis, et Ecclesiae civitatis. Inter opera Verallini filii, et expositi
 de quibus mox, translata sunt ad Cathedralium et condita ante altare
 Crucifixi, oppositi lapide de quo supra.

Verallinus unum filium habuit, Carolum Armerium, qui
 pluribus annis tum Oratorii Civitatis Verallinae apud kri-
 nupium Sabiniae Romae, tum lectoris Justinianearum Instituta-
 tionum, munere abivit. Ex Carolo Armerio natus est
 Franciscus Antonius, vir vitae integerrimus, qui et ipse es-
 set munere lectoris Verallii functus est. Huius filios ha-
 buit Iosephus Ignatius, Matthias, et . . . . . Iosephus Ignatius
 fuit deinde anno 1725. ex designatione D. Canonici De
 Auris, Canonici Verallensis, postmodum Archidiaconi Soc-
 cinator Domini Archidiaconi Domini Antonii Scoti Aquensis,
 cum magis laureatus in utroque iure huius magis cum lau-
 re meritis esset. Per quinquennium Sabinam praefectus fuit, et
 duobus annis 1746. et 1747. Verallinae Praefectus, ad hoc munus
 vocatus a Domino et Revere Domino Episcopo Verallensi Domini
 Petro Toleno. Eodem anno 1747. hydrope ex laboriosa vici-
 tudine contraxit, quae cum praellatum obtraxit, tunc ab ipso
 testamento. i.e. 15. Junii 1748. annos natus quinquaginta
 Matthias inter alios inquit inquit, lauream in utroque huius
 re, iure quocumque promeruit, obtinuitque. Sed ad Patrem reversus,
 cum ante Pontificem relictus, ubi diem clausit extremum,
 Decennio post mortem permansit. . . . . adhuc adolescentulus
 Societatem Sui ingressus est. Defuncto Mattheo fratre, cum non-
 dum sacerdos esset, in vota emisit, a fratre Iosepho Ignatius
 tio, ad saeculum invitatus, constructionem revocavit. Vivit in Societate
 ingenio, doctrina, eruditione, prudentia et probitate inter pro-
 cos clarus.

63. Petrus Franciscus Mulottus nobilis Civis Verallensis eru-
 ditione, prudentia, et pietate iniquiter clarus, adhuc adolescentulus

doctus Religionum Canoniarum Regularium Latorum-
um proprius est. In ea fuit primo Abbas Monasterii S.
Andree Verellensis, mox totius Congregationis Visitor Generalis
et demum anno 1615. Abbas Generalis. Scripsit vitam B. Anthonii
Ducis subdiaconi quae prodit typis Viriunibus Joannibus
Lecchini Anno 1615. Ad promovendam, sollicitandamque
eiusdem Orderis Canonizationem, a Card. Emmanuele primo lega-
tus ad Paulum V. Pontificem missus, miras sollicitudines, et pietatis
in hoc negotio pertractando, documenta dedit. Eandem anno
1622. factus est Episcopus vicinior, quo ~~in~~ in munere se
bonum pastorem fuisse pluribus demonstravit. Obiit 6. Decembriis
1631.

24. Joannes Maria Belletus Verellensis a Pollono Junis utriusque
doctor egregius, Philologus insignis, et in omni parte Scientiarum
perite eruditus. Fuit primo Canonicus Philologus Cathedralis As-
tensis, mox Vicarius Generalis Bononiensis, deinde in Regni Pola-
niae et Lucinae Accedens Apostolicus, ac Visitor Moldaviae, et demum
Episcopus Heracenensis in Regno Neapolitano, ad hanc Culesiam
transiit ab Urbis VIII. die 25. Januarii 1625. et non multum
superstitis fuit. Obiit anno sequenti 1626. 24. februarii. Conscriptis
librum Calesiasticarum Traditionum repositum, Clericis tum secularibus,
tum Regularibus perutilem, cui titulus, Disquisitiones Clericorum
qui pluribus typis vulgatus est, Romae anno 1635. et alibi, atque pro
quarta vice Romae propositus anno 1636.

25. Alexander Scallio. De hoc praediorissimo viro haec habet
Franciscus Augustinus ab Culesia in Chron. Reg. 11. fol. 284. Ale-
xander Scallio Philiberti Comitis Verrucae filius, Abbas formosa-
rensis S. Mariae de Stephano, S. Iustitiae Serrinae, et S. Petri de Maly-
gio Verellensis, et S. Mariae de Moldavia in Regno Siciliae, vir
magis consilii morumque suavitate, introitus, prudentia, et in
rebus arduis perensis summa dextérité admirabili, prudentissimus, et
laudabiliter apud praecipuos Christianae Reipublicae Principes, Romae

juramentum, et quod Gallos, et Hispanos pro serenissimis Carolis Bruns-
wick, et Victorio Amico Labandis meritis legationibus gestis, obiit
anno 1641. Antuerpiae habuit Philibatum ex fratre nepotem, qui
ex uxore Petri, factus est Abbas s. horti de Senia anno 1632. quique
plures legationes ipse quoque pro Regina Catholica, praecipue apud
Regem Christianissimum laudabiliter obiit.

46. Octavius Bertodanus ex consule Poliqui Abbas s. Sordido Bepu
anno 1620. Felix item Bertodanus Letarii ex fratre nepos, reiusdem
Monasterii Abbas commendatarius anno 1642. et simul praepositus s. Stephani
Buzellae.

47. Amicus a Pater Verullensis a Buzella Genui Puderici, Marcellus
Nigerius, eque torquatus Imperii omnes Annuntiationis B. M. Virginis
et multitudine eruditione ornatus. Lapsit variis tractatibus Historicis,
quibus etiam Historicorum vulgarium opinionibus, suis redarguit. Er-
tant illi. 4. quod Harod. Pro Regina Catholica Victoris Amici
anni Labandae Ducis, legatione, neque cum laude functus est
Romae, quod humerum Pontificum. Et vivit exapit Baniini anno 1644.

48. Petrus Paulus Neiger parvioris s. Cuschi Deco hanc habet (op-
tatum in folio fol. 1. 1. 1. Petrus Paulus Neiger Verullensis (orthodoxus) Bich-
sine (conveniens) et singularium virtutum splendore ornatus, etiam
humanioribus litteris experientia eruditus. Scripsit eleganti Hyllo Epi-
grammata, Anagrammata, quae laudibus Romae Imperium volebat,
laudum tantum obstrictis meritis foris erudi permixtis Ver-
cellis anno 1615. fuit Patria s. Taurinensis. Praedicationem obtinuit per
cessionem honoris Joannis Matthaei ~~Verardi~~ Verardi usque eidem vi-
cipium in permutatione beneficis singulis perpetuo sub titulo B. Taurini,
erecto in Porchidi Aganii et Taurinensis diocesis, usque possessionem
adpetus est die 4. Maii 1602. Obiit anno 1626.

49. Ludovicus a ferre (sive) Verullensis. Placet referre quae de eo
habet (proles) Amicus Mellinus in suis (libris) de viris Illustribus
Verullensibus. l. 1. fol. 515. Scripsit coaevas: "Ludovicus frow neque
" nulli alia fitta di Verulli deo anno 1600. In sigillis s. Amicus frow

„ Grosso medico essai famoso a suoi tempi. Sendo da suoi più teneri anni, co-
 „ mincio a dimostrar ritrattato, e modestia. In tempo che era Collegiale
 „ del Collegio del Popo in Verelli, sendo un giorno, deriso e battuto con
 „ qualche insolenza da un suo condiscipolo di casa buona per vendicarsi
 „ lo feri con un coltello siffattamente, che poco dopo morì. Del che
 „ restò tanto mortificato, che per penitenza, come egli disse, andò a
 „ farsi Religioso, di minori osservanti di S. Francesco. Fatto la professione
 „ ne, fu da' superiori inviato nel convento d'Arcetri alli studi,
 „ ne' quali fece mirabil profitto; per il che fu poscia costituito Pre-
 „ dictore, e lettore di Santa Teologia, come in fatto in tal professione
 „ fece per alcuni anni nello studio generale di sua Religione in Bolo-
 „ gna. Nell' anno 1625. fu eletto per bene Pontificio uno di quattro
 „ diffinitori, che assistono nel governo al P. Provinciale della Provincia
 „ di S. Domenico del Piemonte, poco prima liberata da quella di S. Diego
 „ di Milano. Nell' anno 1636. fu similmente per bene di Urbano VIII.
 „ eletto Ministro Provinciale della detta Provincia di S. Domenico. Qual
 „ dignità esercitò cinque anni continui, nel qual tempo fece la visita
 „ de' conventi sempre a piedi scalzi in Roma, ne volendo nell'
 „ arrivo de' conventi altra di regalo, ma la semplice pittance, e trattar
 „ mento che usavano gli altri frati; mai però mangiò carne, e
 „ continuò sempre in astinenza. Et on gli mancavano però delle per-
 „ servazioni. Fu accusato d'aver qualche intelligenza segreta col Gover-
 „ natore di Verelli, allora occupato dagli Spagnuoli; per il che fu ban-
 „ dito da' Stati di S. A. M. con ordine d'arresto a' Governatori d'essi
 „ Stati, e farlo prigione. Ma ritrovata la di lui innocenza, fu
 „ per bene richiamato. Nell' anno 1637. andò al Capitolo generale
 „ in Roma, sempre a piedi, ed in pantofole. Nell' anno 1642. lipor-
 „ tò di nuovo colà ad altro capitolo generale. Sovi girinto fu costituito
 „ Procurator e Visitator Capitolar della Provincia di Roma; nella quale
 „ incumbenza si dipartì con tanta sollecitudine e prudenza, che fu da
 „ tutti sommamente lodato. Quindi li Superiori questi lo vollero impie-
 „ gare in altre commissioni, ma egli unitamente ricusò; e così se ne

„ venne a Verelli. Ette nella Provincia di Bonanno diversi guardiarato, e
 „ governi, molte volte fu guardiano del convento di S. Ruffino fuori
 „ delle mura di Verelli, cui governò con tanta saviezza, ed osservanza
 „ che maravigliosa era la santa unione de' frati sotto il di lui governo,
 „ fu così spervante della povertà, che nulla di proprio aver voluto, ne
 „ men la stanga, per il che dormiva or in una or in un'altro delle
 „ corti, e molte volte in solitudine, ed ovunque domare sempre domare
 „ restato, e non mancava, ne voleva che li suoi frati e compagni
 „ ricevessero presenti, ne anche di cose spirituali, come d'agnelli
 „ di, forore, e simili. Diggiunava quasi del continuo, e le viglie della
 „ Vergine sempre in pane d'acqua. Non mangiò mai carne fuori
 „ che nelle malattie per comando dei Superiori e del Medico; e a tal
 „ volta era convinto da qualche liquore a mangiar poco, facendo il
 „ trinciante s'andava trattando con tanta leggiadria, che non l'aveva
 „ perno gli convitati, che per un mangiar come. Per lo più si nutre
 „ fero l'erbe e di frutta. Godiva ottreduto di far limosine: e spesso
 „ andava egli alla porta a portarla dispensando nello stesso tempo
 „ anche la sua istruzione, e minestra. Si portò una volta a Gattinara
 „ ove era in visita, a visitare il sacro monte di Verelli e volle salire
 „ vi a piedi nudi. Era d'Inverno, e la strada era tutta agghiacciata,
 „ non fu sorpreso in dolori così furiosi, che non potesse giun-
 „ gere non a gran stento. Fu accolto da Meliziani Minori over
 „ eretici, che custodiscono quel santo luogo con ogni amorevolezza
 „ e carità, e fecero rendersi obligato stremo con una gran mortifica-
 „ zione, a mangiar come perlo che li dolori subito sparirono. E non
 „ fu possibile d'indurlo a servir per il ritorno di un cavallo, a quest
 „ effetto preparato, ma volle per il viaggio a piedi in ponolo. Braghe
 „ diggiunava ed abboriva ogni minima cosa, che potesse opporsi alla
 „ povertà fu una volta in Roma invitato da un Savignone suo ami-
 „ cissimo d'andar seco a pranzo. V'andò ma perche vide che quei
 „ faceva qualche negro ad uso domestico, non volle mai più por-
 „ tarvi li piedi. E delle ore venne s'impiegava negli uffici più vili

„ vile, come scoper la chiesa, ed il convento, lavare i sudelli, papper
 „ il giardino, e mondarlo. Predicava tutte le quaresime, e nelle feste fra l'ano
 „ no celebrava ogni giorno: nel solennizzare in chiaro stava sempreritto
 „ in piedi senza alcun appoggio: faceva ogni giorno un'ora almeno
 „ di ~~orazione~~ orazione mentale: portava continuamente una cro-
 „ cizia intrecciata di ovate dure che gli urchiava il corpo. Aveva tante
 „ quejratiffe di gotta, non tollerava perire anche coi piedi gonfi, di
 „ viaggio sempre scalzo in pantofole. Si disciplinava la notte, e per
 „ la più una saugna. Portava sempre il collo, un crocifisso di legno,
 „ che chiamava il suo fedel compagno. Meritava tutti li giorni, oltre
 „ il breviario, anche gli uffici di Maria Vergine, e dei morti colli salmi
 „ Penitenziali, e si esercitava in altre opere di divozione. Ha formato nel
 „ convento di Bislermann, una libreria assai copiosa: ha provvisto
 „ la frequentia di varie suppellettili, il reliquiario di molte reliquie por-
 „ tate da Roma, riccamente legate. Ha fatto costruire una nuova bi-
 „ blioteca, et ha fatto ristorare la vecchia: e finalmente ha in fretta sta-
 „ bilite un Hospitio per gli ammalati e per comodità de Religiosi, che
 „ sono obligati pernottare in città. Dettò queste notizie le ho avute
 „ dal Padre Pasquale Godreto da Sorpello, Predicatore famoso, e dal P^{re}
 „ Vitale Vitale, suoi compagni. Cesò di vivere l'anno ~~1650~~ 1650.
 „ nel convento suddetto di Bislermann, e fu sepolto nella chiesa del me-
 „ desimo convento, in una particolare sepoltura, a cui fu inciso il se-
 „ guente Epitaffio.

Hic inest admodum Reverendus Pater
 Ludovicus a Brue Verellensis
 Ordinis Monachorum de Observantia,
 Provinciae Divi Floriani Sector Generalis,
 Sane minimus Provincialis
 et huius Conventus Guardianus.
 Vita, integritateque celebrissimus.

Mortuus anno Domini 1650. die 5. Octobris.

„ Appena intesa la di lui morte s'anovano i fradelli in gran numero

" numero, cercando ognuno di avere qualche pezzo della di lui voto per di-
 " visione. Ma non dopo, alcune figure, già sue penitenti nuove da
 " divota curiosità, fuero aprire il typhos, ed ivi lo videro intatto e fresco,
 " come fosse allora spirato, e spirante un odore soavissimo, lo che accret-
 " te molto l'opinione della di lui santità. Quindi convennero a gara
 " li cittadini a fare offerte ed esprimere voti. Per lo che crettersi loro obli-
 " go superiori Ecclesiastici, di far rimuovere gli ditti voti, et offerre con
 " ordine ai Padri di non più aprire il typhos." Nouvelles de l'Inde
 " gratas narrat a die conuictus, ei, qui se huius Dei famuli orationi-
 " bus commendauerunt. Videndus etiam Britius Synagogus et huius in
 " mousum. Prov. 1. Thomas. Dei huius 1. Viri spiritus, inter quos est
 " vita 1. Holinae Virginitas Veritatis, videndus Propetia in Syllabo fol. 400.

60. Magdalena gallicæ Virgo Veracensis. Præ vitam brevem texit fa-
cilem. Natus in 1614. viri Martii Verelli. Por. 1. fol. 30.
ex quo summatione emergunt, prout sequuntur. Cetera est Magdali-
na Verelli. Transiit locum ex Francino Gallie fabro Liginio, et do-
ctores, communibus, sed piti carentibus anno 1614. Dum usque a pue-
ris adolescentie annis, in totam pietatis operibus addixit. Anno
1637. defunctis parentibus, totam perpetuam virginitatem curavit, et hinc
etiam gloriosum sacramentum induit. Deinceps dedit vitam casti-
tatis plenam. Carnes nunquam comedit, prout ceteris cibis
contenta. Præ Quadragesimam in singulos annos, magno cum rigore
observanda sibi præcipuit. Reliquo anni tempore, quater in heb-
domada jejunabat, nempe feria 2.^a 4.^a 5.^a et Sabbatis. Dominicis ali-
isque festis debet, nempe feria 4.^a et 5.^a cuiusque hebdomadae,
pericula sacramentaliter confitebatur, et se se magna devotione, sacro
Christi corpore reficiebat. Cicerum ad nudam carnem, fere assue-
tam gustabat et prout flagellis saepe sequebat, in se diu saeviebat.
Sic enim elemosinis vitam transgebat, nec interea tamen ob opere vac-
uum suum vacabat. Quod supererat temporis prout in ve-
ditationibus, aliisque pietatis operibus consumebat. Obiit viginti
quintidie Sanctitatis die 30. Decembris 1651. et reposita est in Ecclesia

Sanctissimae Trinitatis ante altare Sanctae Elisabeth.

B1. Bartolomaeus Morony ex oppido frenetini, vir eruditus, et in utroque iure doctissimus, Prothonotarius Exaltatissimi perlati Franciscus sub. sacro Brachio prius, scripsit Plura consilia Legalia, quae ab Advocatis magno in practico habentur. Flo-
rebat anno 1622. De eo ex nostris mentionem faciunt Franciscus Augustinus Obolensis in Catalogo et Nopothus in Syllobo.

B2. Ioannes Antonius Berzetti ex Dominiis Burontii, Eques Hierosolymitanus. Huius praedecessoris viri virtutis, et meriti-
um breviter compendit Epitaphium, quod ad eius sepulchrum in Capella S. Eusebii, inscribitur legitur ut sequitur.

D. O. M.

Fratri Ioanni Antonio, Francisci Berzetti
ex Dominiis Burontii filio, Equiti Hierosoli-
mitano, Viris laboribus solo, ac solo exau-
ditis clarissimo, in exequatione Arcium Sep-
sanae Malumethae, Pisanae, et Patriae, laboribus
impasto, in Legationibus ad Clementem VIII.
Gregorium XV. et Carolus Emmanuel La-
uridine Ducem, sapientia incomparabili.
Qui primo in Lombardiam Praefectus, deinde
cum Maximus Prioratus, Magno insignitus
cruce, sum Praefectus in Magistrali S. Jo-
annis Politi conditoris, et Patricii Regis
in Siculo Regis Consiliarius, fortitudinis
dexteritatis, prudentialis luminis undique
sparsit, gravidis meritis, honoribus et qua-
dior meritis, ad hanc Aram merito-
ris a se crucis contectum, ubi ac suis
sepulchrum diligens solum Universarium,

virtute sui summi die, perpetuo
caelestis imperitavit, annuam aequi
15. clausit diem 5. Januarii, fuit
viro venerabilissimo Beneficentissimo
Francisci Bergetti ex quo, aeternum
meritum promittit. 1648.

Conternum laudum l. sententia, quo in hoc Epitaphio sermo
ipse cum perficere non potuit. Perierit autem cum imperio
dem anno 1648. Carolus Georgius Bergetti ipse pariter Eques
Hierosolymitanus, eiusdem ex fratre Promptus, germanumque legi-
tur in hoc Epitaphio marmore insculpto in eodem plano An-
celli.

Patrum regum hic erecti, Herois Maximi
Pio infans, frater Carolus Georgius Bergetti
maius ex longum Promptus, ex Religione filius
laudem hoc perficiendum diligentissime
voluit anno 1649.

Porro cum ipse Joannes Antonius, Domum in foro Basilica
antiquum librum, qui olim erat Advocatum Voldungi bellorum
invitationibus Director, et a n. cryptum, in nobile at nunc vultus
Palatinum crexit. Porta maiori superposita legitur inscriptio.

Bello extincto domus, sacro sub milite surgit
Julia cecidit, sed aedem iuvat.

65. Amator Regis ex clericis Regularibus S. Pauli, quos Carmelites
vocant. De eo haec scribit Moslotus in syllabo: Amator Regis
Verullanus Clericus Regularis S. Pauli vir mirae devotionis, et pie-
tatis. Per multos annos fuit serenissimis latitudinis Infantis
Maxime, et Catharinae a Confessionibus, quae cum laetitia formae
obierunt. Scripsit 15. tenos Italico Germano: Exercitii generalis
loqui tutte le parti dell'anno: Augustus. Exordium quoniam per omnia
Poco Regiae Infantis, de quibus hic sermo, Patrum habuerunt.
Carolus Rudolphus primus latitudinis Ducem. Utique lectatire.

Utrique scilicet fuit in saeculo, Religiosi instituti s. ~~Mariae~~ Francisci.
 Mariae Devotionis ergo Romanus Profeta, ibi sanctus obiit anno 1556.
 In testamento suo, quo plurima Praepositis Xenodochii, Eucharistiae
 et Pii lovis legavit, curatorem constituit Alexandrum VII. Pontifi-
 ficum Maximum. Catharina vero cum fratre Principe Rhodano, cum
 Hugellano, ut supra diximus, et bellorum tumultibus se subtraheret,
 se recepit ibidem paullo post diem clausit extremum in oscu-
 lo Domini anno 1641. et sepulta est in Ecclesia B. M. V. de Oro-
 po.

64. Petronilla Bona Virgo Rossomensis, Monialis pro dicta in Mo-
 nasterio s. Margaritae Verulanis, pietate, et eruditione illustri
 edidit anno 1610., ex antiquis eiusdem Monasterii monumentis Vi-
 tam B. Suetonii Bicherii. Pie ibidem duxit.

Sede Vacante

65. Defuncto Jacobo Episcopo postidie hoc est die 4. Januarii 1648. Ca-
 norum Capitularum Congregati, summo ~~omnium~~ ^{omnium} consensu, elegerunt
 in Vicarium generalem Capitularum, Dominum Carolum Joannem
 Baptistam Vlatum Canonicum Eustachianum, virum eximia do-
 ctum, et piura, quo fortassis illa aetas meliorem non vidit.
 Sed paullo post, mutatis viribus, ut apparet, nequa in eum est
 condita invidia, ut supra vidimus. Primum omnium, qui se
 contra Vlatum erexit, fuit D. Galing Cesar de Blandrate archi-
 diaconus Verulanus, contendens eius electionem nullam, et pro-
 pterea ipso non movito, et in Capitulo ipsius iniquo convo-
 cato. Proterum Capitulum rescribens huc de re Dominus Cardinalis
 Montis Archiepiscopus Mediolanensis, quam inania essent Domini
 Archidiaconi protulit demonstrat. In Capituli Literis.
 "Eum e Novis Signis non. offensum"

Sede Vacante

" Questo nostro Signor Vicario generale Capitolo, e per partecipi delle
 " grazie che vengono fatte a V. Eminenza, in odio di noi, del Arcidiacono
 " Biancati, supponendo esser nulla l'elezione nostra del Vicario Capitolo
 " in riguardo che egli non abbia di presenza intimato il Capitolo, che
 " il detto Capitolo non abbia avuto l'ovvio, e che non sia stato ome
 " nifesto in Capitolo quando vi venne. Ma tutto ciò è senza fondam
 " ento, mentre egli non è canonico et in conseguenza non può
 " avere parte alcuna in Capitolo, come già è stato deciso a favore del
 " Capitolo in simil controversia col mo Arcivescovo, il Signor Arcidia
 " cono Isidoro di Monte fratello del Signor Marchese Dogliani Gou
 " vatore di tal tempo di questa Città, vivamente assistito dall'altre
 " Reale di Savoia, et ora Seniore di Moncovi, ne mai poté aver
 " luogo in Capitolo, se non quando per rispetto, ebbe un canonica
 " to. Abbiamo dovuto scusarci tutto questo a V. E. con impronta cigno
 " re delle ragioni nostre, e con spiegar che le azioni nostre restano nette,
 " e benemeramente fatte, e non vanamente concluse, e non con si
 " mola il medesimo Signor Arcidiacono Biancati insieme a V. E.
 " qual supplicavamo benivolemente proteggere, e non permettere che questo
 " Capitolo resti deluso, mentre periamo esser governati col minor ridio
 " e piena osservanza di quanto ci obbliga le nostre proprie, e leggi
 " canoniche, a maggior gloria d'Iddio, e soddisfazione universale. Et V.
 " E. facciano benedizioni riverenze. Veneti li 24. Gennaio 1646."

" Di V. Eminenza

" Servitori Umilissimi

" Li canonici e Capitolo della chiesa cattedrale"

66.

Multa interea vacante ^{spectabilis} episcopatus, et quilibet pro se apud Regiam
 Sabaudiae (collektionem, vixit) actibus continebat. Inter omnes delectus
 et, qui huius talis profuerunt, concilium (omnes Regium Notarius
 Ad hunc itaque postquam certo quidam designatione venisset, hetero
 ras postulatois Capitulum dedit: et sunt huiusmodi:
 " Illi Signor Dono Operandissimo

La varietà dei dinosi, e l'inostanza dei supposti in ordine
 allo stabilimento di persona per l'istore e Verovo di questa Lettera, ci
 ha in più sopra ogni determinazione di rompere in parte al de-
 bito nostro; e però riconoscendo noi coi più certi e proportionati
 applausi, in riconoscimento della fortuna, che noi tutti inanti-
 smo quando N. S. Altra meritata per nostro Pubblico, siamo ri-
 verito, e supplicarla spesso, che si come tra tante varietà non
 dubitiamo già dell'evidenza di suoi meriti, così voglia con-
 piacersi di renderci utili del benigno suo patrocinio, e proppa
 di una gratia. Mentre dunque attendiamo pronto gli effetti di
 sua protezione ed universal godimento, e giubilo di questa & tut-
 ta, le auguriamo dal Signor Iddio, ogni vera consolazione, e pro-
 uide ribere, restiamo per sempre. Veneti 28. febbraio 1646.
 Di V. S. Altra

Alla Umilissimi e devotissimi servidore
 Li Conoscere e frequentare della fattoria.

Nesciunt autem Capitulum Dominus Gory ut sequitur.

Molto Illustre e Reverendissimo Signor Osservandissimo

È vero che subito seguito la nomina di Madama Reale, nella persona
 mia per conto Verovo, me fu supplicata l'Altezza sua Reale da più per-
 tti, e con ogni ragione, per essere più meritevole di me, alla Relazione.
 L'è però sempre degna l'insolita non benquale di persistere tuttavia
 nella debile mia elitione, per dovermi tutto maggiormente
 confermandi obligato, onde resto a tutti loro Illustri colla dovute ob-
 ligatione dell'affetto si sono compiacenti per me di congrat-
 tulatione, potendo rendermi utile, che mi sia sempre loro ogni
 occasione mi porgeranno di poterli servire tanto in generale co-
 me in particolare. E per fine leacio le mani. Giovedì 10. Mayo
 1646.

Di V. S. Altra Molto Illustre e Reverendissimo

Affetto suo

Don Nephew Novare

ubi de die q. apud vulgatum est quod ad obtinendam confirmationem, et consecrationem, iam Romanus Profectus esset. Verum fortassis tunc Hispaniarum Regi, qui tunc Nicellus occupabat re infestum de diebus 29. Junii. Et sic haec Balnea videtur perierunt usque ad annum 1660. quo civitas Legitima domum restituta est ut inferius dicemus.

67. Per id tempus vita Christinae Ducissae, et Ducis Caroli Brunsvicenses
ab insidiis Bernardi Sillani Senatoris in Imperio Brunsvicensis illas
tristis, Joannis Guadaluphi Monachi S. Bernardi, et Joannis Antonicus
Giesae ^{hujus} quos insidii de medio tollere conspiraverant, maximo
in periculo fuit. His detecta, insidiatores custodiam traditi sunt.
Poulo post Sillanus in carcere mortuus est. Guadaluphas, et Giesae
paucum solum capite laesum. Hi in partibus Principum
Saxonum et Mauriti, toti erant. Princeps Rhodanus tunc in expedi-
tione Constantiniana absumptus erat. Itaque Christina Ducissa occasionem
creavit, ut de Principibus, quos solum curis respiciatur, ultionem
sumeret ~~in~~ in illis ferocem mutationem una cum filio Excediam
concepit. In urbem ab insensu gubernatore admissa, die 20. Junii
praesidiarius Principum militum inde eiecit, et Principis eius propugna-
tionem solavit.

34. Antequam hanc aperiretur, et initio huius anni 1614. parum offuit
quia Verulæ inspicere opprimuntur. Tunc Princeps Rhodanus multo
multo, et pluribus bellis ~~instans~~ instructus die 20. Januarii,
Ibi inuenerat Christianus erat. Galli nobis exierunt, cum usque
lyonem quod est praeceps Monasterii commendat. J. Benedicti de Alac-
ty, prosperat. Verum Galli nequidquam Princeps reclamato, bellico-
rum periculis constanter recurrebant, quia roborato itinere trans
Saronem requirebant. Tunc vero Princeps Rhodanus irato animo et
ipse recipit. Et sic expeditio in initium rediit, Princeps levi-
ter pugnis et collationibus bellum hinc in Regionibus gestavit.
Die prima Martii, aliquot milites Rudini praedidit, hinc adur-
bat portas excurrunt. Admonitus gubernator turmam equitum et

et perditum cruciat, quidam fugientes incaute persequuntur, in eis
si des ex composito locatus prope Laripratum inveniunt, ex quibus
huius salus evadit. Placeat scribere quod adnotavit dominus / famulus
meus / folius in suis diariis sub 15. Junii huius anni 1844. "La
" Isia, ait, crece molto. ed colore lascia serpenti al nero, neppure
" uno al corno, che fu ammazzato dalli uggari del signor Vinardo, dicono
" lungo almeno sei piedi. Alto con quattro piedi visto molti prati della
" Contino, molto humido, qual segno alcuni giorni fa viduto nel fango
" più di Capranza. La città manda bando a tutti l'uccello di donelli
" dieci soldi d'oro."

69. Anno 1849, revocavit veritas a Regij Ministrij illata Bulsiastij. contra
immunitatem Bulsiastiam. Inter cetera cogitatur Bulsiastij Militij
hospitum alique non minus provia, quam ipsos praestant. de viri-
litate opposuit, sic instante Capitulo D. Baronum Vilclay Vicariorum
relig. Capitularij, quod tunc in ipsum vertit. Nam inde exor-
dium habuit criminationum scrip. contra eam confiterum. Anno
procedente exente plura contra eam scripta sunt, tum Baro-
nibus Abbatibus Archiepiscopis. Uladislonensi, tum coram Congregationi
Episcoporum et Regularium. (H.)
Episcoporum et Regularium. Unionem. Cardinalium, praepositorum
negotij Episcoporum et Regularium.
"Quo et decessu sp. r.

" Siccome la buona qualità del Concorzio Velate, residente in questa Cattedra
 " le, ci obligarono di riconoscerlo unanimi alla elezione di lui per Vicario
 " Generale dopo la morte di Monsignor Goria, nostro pastore di felice me-
 " moria; così le medesime ci inducono a testimoniare all' E. V. e per
 " Stato del elezione sinceramente fatta, ne persuasi noi d'altro che dalle
 " certe speranze di godere i frutti di sua bontà, e zelo, corrispondente pie-
 " tamente a' bisogni di questa Chiesa, come del continuo se ne pro-
 " vano gli effetti, meriti il suo retto, e pio sentimento del servizio
 " d'Idio, e profetto delle anime. E mentre vien dato all' E. V. ille
 " memoriale contrariante alle azioni del medesimo Vicario, abbiamo assieme
 " (#) Quingquagesima et Regularium. Ea fortiter refutavit Capitulum. Per ipsius
 " Epistolam datas praefatae Congregationi binorum Cardinalium etc.

" umilmente supplicarlo, a cercar nuove suggestioni d'apposizione con
" trasporto al di sopra dell'integrità d'Esse Vicario, che pure si è concesso
" l'incumbente atteso in riguardo di simil ufficio, passato coll'Ordo Super
" Cardinali Monti. E siccome affermiamo all'Esse VV. per resistere a chi giurava
" do intanto nei proprii meriti, che pure si obbligano a renderne
" grazie alla Divina Provvidenza di tal supplimento in monarca
" ed nostro proprio Reale. Et all'Esse VV. E. facciamo l'umilissima
" riverenza Verelli di 2. febbraio 1549.
" Delle E. VV.

1. Delle E.E. NW.

" Li Conservatori capitolini della Giudecca.

40. Interea aurbis in dies plerumq. violentis exactionibus, & legibus Alaricis
 suis pernebat. hinc Equitula virum hunc - uero, nec hinc
 Congregationes Decretis nec inhibitionibus Viriis (conculant) remedium
 quaeri, nec paucorum hominum Modestum Bonz etiam, et Iamum
 Alaricum Venetorum, Mediolanum ad Marcianum de foras
 Lombardiae Pro duce legavit, qui non novum quae ageretur
 exponeret, et pro remedio supplicaret, totis tunc Alaricis
 viris, in hoc tentatione.

Euclino sign^{re}

" Il mio rivale che combatteva il pelo, e perseguitava che l'E.
 " sempre dimostrarla alla gloria d'Addio, non solo ci dà animo per
 " bene ci obbliga a far simili ragioni dalla benignità dell'animo suo,
 " mentre le Cardinali Berzetti e Venelloni, da noi espressamente,
 " quest'effetto mandati, ci significavano in parte gli suamenti offi:
 " to destruttori della libertà di vivere. Lodare Dio in questa libertà
 " e gloria, che per respirando appena la benigna apostolica, e protettiva
 " di l'E. speriamo veder fatti a total conversione, e accrescimento
 " del culto d'Addio, e non affando noi di pregare da lui, Dio
 " questa ogni ragione retribuzione le perire la misericordia ri:
 " verap. Venuti a 15. Marzo 1619
 " Di Van Edeffra

"Iustitiam Amiliperni"

"Licentia e Capitolo della Cattedrale."

Unguisia) reman legati retulerunt pollicitationes eidem petat a Domino
Mauricio, quibus tamen facta haudquaquam responderunt. Etiam
habemus actum Capitulum 20. Augusti 1549. quo favoris uni-
versis tunc Capituli, ut reman haberet ad Dominum Vicarium
Capitulum, pro obtinenda inhibitione contra gravamina et Onera
de Capitulationis militum, et alia quibus Ecclesiastici quotidie pre-
mebantur, a Regis offerebant. Alii simul habito sub 2. Decembri
eiusdem anni. Alii sub 7. Martii 1550. Alii sub 26. Martii 1555.
in quo ulterius Consilium protestantes se in providentia velle re-
dere a servitute Ecclesiae. Cum nihilominus nullus vexationibus est
finit Consilio tandem decreverunt a Divinis respondere quod. Deinde
de illis in acta Capituli 14. Januarii 1559. Legitur: De mandato
Nun Capituli, D. Bononius Lindigum Duranville apertis se sub
die 21. Januarii per litteras familiares monuit, Dominos fave-
reos florentium praeconum de videtur, et Josephum de Filippiis, ob-
venerunt quatenus infra et per totam diem Vicariam septimanam con-
sistenti de transire debeant ad hanc Civitatem ad interponendum
cessationem a Divinis imponendam ob gravamina Ecclesiasticis et Ecclesiis
a laicis illata. Alia denique scripta edita sunt quae videri
referamus.

91. Porro ex Divinis D. Bononii Capituli hanc habemus.

Die 25. Julii exercitus Hispanus castra trans Septem ponit a
fortissima Blaudatus argens ad ipsos fluminis, inde in Verellum
territorium irruptione facto, omnia populatus est.

Die 5. Augusti idem exercitus, Sacrum Germanum venter
prospicit, inde die 9. Augustianum, et successu Theophrastum,
et Caesarianum pertransit, Alexandriam profectus est.

Die 10. et 11. Decembri decretus Hispanus Bugellum occupavit, ei-
dem imposito tributo Diplarum 14. quibus populationem reddunt.
Nihilominus ipsi in ipsa illata est vastitas.

Die 14. eiusdem mensuris Marchio de Carcano Mediolanensem
venit, et imperatoris venerabilis Hispaniarum Dux, Bugella Verellensis
venit, et Monasterium S. Andreae hospitibus est. Die sequenti inde disce-
sit. Die 25. hunc ducem venit. Hospitibus consuetum in Monasterio
S. Andreae sibi oblatum recusavit, statim Patribus quod ab ipso re-
futionem postularent damni per Hispanos Domini Aliis illati
in terra nullis tutorum partem. Rursum in Palatio D. Bonifacii
Bugella conversatus est. Die 10. Marchio Mediolanensem tandem recessit.
ai se sit. Nam Goguch, porta sua Bugella per Milano alio-
rum di die, e loca vacante locumabile di lui

Die 6. Marchio D. Gualter Blaudat Archidiaconus Verellensis
factus est Vicarius generalis Episcopi et Vicarius.
12. Ad totam diocesis hospitibus annis 1550. Anno 1551. Albertus Mon-
tanus et alii Verellensis factus est Gradiorum D. Honorii, Archi-
diaconi pariter et Blaudat et die 14. Martii Coordinatione populi
non introit. Videbimus infra quodam in Hospitalibus tunc
convenit

Die 27. Iulii eiusdem anni 1551 D. Ferdinandus Gargianus
venerabilis Verellensis gubernator coloris tubularis sacro 220. Lega-
tione imperatoris in libris comportandos pro militibus pre-
sidentibus. Cum de periculis difficultatibus aliquantulum se periculis, uni-
versam Regionem tubularum dirigit.

13. Anno 1552. Marchio invenit Marchio de Carcano ex imperatoris
tractato cum exercitu prope Verellam super Brodum expressus, brevi
quandam ad ditionem compulset. Inde Verellensem et Verellam
illata atque agis, et prois castitatem expugnavit. Galli quidam et
Sotardi et alii inde evellerunt, hystorici ipsi prope Verellam
hystoriam fecerunt, et inde castitatem Romanorum, Burgo fixi, ali-
qua locis etiam eam tenorem invenerunt. Sed addito prodi-
um, Verellensem et Verellensem in castitatem protestatum venit
die 22. conquestus et Gargianus Verellensem gubernatorem cum co-
pis, urbe eam advenit, aliter se receperunt. Unde Carcano

cum archiepiscopus in Hispanorum potestatem venit die 22. Octobris.
 74. Cum eodem anno 1652. die 13. Octobris esset Decretum Pontifi-
 cium, quo suppresserantur parvi Regularium conventus, in qui-
 bus ob reddituum tenuitatem, quos fructum venarum ali, et dispendium
 Regularis iuxta instituta, servare non possent, et rescriptum esset a
 sacra Synagoga Congregatione sub 10. Decembris Vicario Capituli,
 ut habita deliberatione cum Capitulo referret, in quos usus, bo-
 na ^{Conventuum} ~~Conventuum~~ huiusmodi existentium ~~habeant~~ in hac Diocesi, con-
 vertenda esse viderentur, constitutum fuit in actu Capituli diei 31. Ma-
 rii 1653. ut sequitur:

"Habita pluries Consultatione inter Dominum Vicarium Generalem
 "Capitularem, et Dominos Canonicos Cathedralis, super applicatione,
 "et partitione bonorum conventuum Regularium, in hac Diocesi
 "suppressorum, in usus pios faciendam iuxta sacre Congregationis
 "prescriptum in litteris facultatis. dicti Dominus Vicarius Dignus, et
 "Capitulum Communiter sub 24. currentis, in eam sententiam
 "venitum est, ut Boni Conventus s. Augustini existentes, in
 "loco Coronati, possint applicari Parochialibus Vicariis Coronati,
 "iuxta partitionem, et distributionem indicandam per Dominum
 "Vicarium tanquam melius informatum dicti Vicarius; Boni vero
 "Conventus sancti Germani, Ordinis Eremitarum s. Augustini, possint
 "applicari Seminaris huius Civitatis, cum obligatione mantenendi
 "di, et alendi in dicto Seminario duos pueros dicti loci, pro tem-
 "pore nominandos per homines famularum eiusdem Reverendis:
 "sive Ordinariis ~~loci~~ vicis, quotiens redditus sint ^{sufficientes}, ap-
 "plicanda tamen parte dicti conventus Praepositorum pro habitatione
 "Domini Praepositi pro tempore, cum careat habitatione: et de-
 "num boni Conventus s. Petri Martyris in loco Montisagrelli
 "Ordinis Praedicatorum, et s. Bartholomaei in Loburba, Ordinis Jesuitarum
 "num, applicari possint Seminaris praedicto, cum obligatione manten-
 "tendi Capellanum ad bursam dicti s. Bartholomaei in Loburba
 "Ordinis qui deinceps celebrare missam diebus festis, et administrare

quocumque sacramento, presentem Penitentiam, idcirco doctrinam christianam
 „ sine laqueo perniciis dominorum Parochorum Civitatis Christi fide-
 „ libus utriusque sexus in suburbio citae Civitatis commorantibus,
 „ cum quos inter Parochorum, illis praesto qui non possit, quo-
 „ tis quos est presentem rectis lenior. Ad quem effectum Doctori
 „ Canonici et Capitulum manent domini ~~Episcopi~~ ^{Episcopi}, et nomine
 „ Reverendissimi Capituli, subscribat Relationem praedictam, et hoc
 „ non transmittendam iuxta praedictam Sacrae Congregationis.”

Primo anno conventum est Doctorum S. Petri Martyris Martine
 nulli, et S. Bartholomaei in suburbio, sumum effectum sortitus est, non
 ita conventum S. Augustini Coronati, et S. Germani, quosdam
 involunt Religiosi eundem ordinis, parvo numero et illi non
 obique dispensatio Regularis observantiae.

75. Anno 1634. 11. Julii iussu Sacrae Congregationis, constitutus est
 Capitulum in loco Pignellae; Vicarius Capitularis, D. Petrus
 Pignellae, seu Pignellensis, alique circumiacentibus parochiis, quibus
 conventum concordant cum libris, nec datus erat Vicarius ad hoc, ius-
 titiam ministrant, ex literis Sacrae Congregationis hinc eorum
 Capitulum datus quos infra habentibus cum eodem actu Cap. 2.
 11. Julii 1634.

“R.R. B.”

Gli uomini di Biella, ed altri luoghi di questa Diocesi, pos-
 „ seduti dal Signor Duca di Savoia, hanno rappresentato alla Santità
 „ di V. S. che i suddetti luoghi sono sotto il governo Spirituale
 „ dei non hanno comunicazione col Vicario Capitulari di Verelli;
 „ che le differenze e dissidii che passano per conto della giustizia
 „ sono vengono impediti gli uomini alle persone di detti luoghi
 „ et al medesimo Vicario l'amministrazione della giustizia, e per
 „ supplimento di rimedio opportuno. Ha una Santità col parere
 „ di questa Sacra Congregatione risoluto, che durante l'impedi-
 „ menti suddetti si stabilisca un Vicario a Biella, et altri luoghi
 „ gli sopracentrali, con le facoltà di Vicario generale, eleggendo

„ depresso a tal corso, il Dottor Ottavio Piana soppresso ed uovo, e spuriamente
 „ tale altre volte dal Verovo giudicato in simili ^{essenzia} affari. Ma perché da
 „ questo atto non ne risulti pregiudizio al Capitolo, l'è conquisizione
 „ che la L. sua che voi medesimo ne faciate la questione, e che detto
 „ Piana si chiami Vicario Capitolar. Ne lo significo appresso vostro
 „ monsignor come dovete con la Santa Santa di Sua Santità respu-
 „ diate subito la patente in persona del suddetto con le solite fratte,
 „ e ne diate avviso, e Dio vi guardi. Di Roma 12. giugno 1654.
 „ Al signor delle H^{le} Vre

„ M. Card. Ginetti

„ L'arcivescovo di Patras segretario.”

Le referimus D. Piamam, se in hoc numero detrahit non ex omni
 parte laudabiliter expre, convincunt duo acta Capitularia. Unum
 est die 29. Septembris 1656. alterum diei 17. Novembris, eius-
 dem anni. In primo habetur supplicatus libellus Joannis Patrice con-
 rectoris J. Laurenti, et Vicarii foranei Andarni, Capitulum obli-
 tus, cuius pro ceteris hic videtur, quod Dominus Piamam
 cum exerceat ~~perniciosa~~ ^{perniciosa} odia, ob id quod prout Capitulum
 et huiusmodi obediatur; quod ideo querit ~~Capitulum~~ ^{ipsum}
 frimiri: quod in littera quam habet cum Victorio J. Bernardi
 eiusdem rei hinc aperte patet etc. Et libellum concludit his verbis:

„ Humiliter orat et exorat, quatenus Capitulum dignetur
 „ attentis causis preallatis, supplicanti clemere, et deponente quem
 „ maluerit iudicem non suspectum tam in causis civilibus, quam
 „ criminalibus, activis et passivis, et eidem Domino Piamam colligere
 „ ne cum illis procedat, neque se intromittat sub poena nullitatis,
 „ et maiori cuiusque eidem sub eisdem precibus, de transmittat:
 „ tenens informativis sumptibus ad manus Dⁿⁱ V. M^{re} ^{actum}
 „ Ut iudicis deponentis etc.

Capitulum ne quid temere agat, consulit de iure advo-
 catum Capitulum, qui respondit in hac verba:

„ „ Attentis causis expositis in precibus, in ea cum sententia ut

" Dilecti V. Prillustri et Reverendi Domini Syppliauti,
 " qui iudex cognoscit tam super causa Suspicionis, quam in prin-
 " cipali, et interea fiat inhibitis Dominis Planas, et eius Officialibus
 " de molestans Dominum Syppliauti. Verellis 29. Septembris 1656.
 " Joannes Petrus Sautina Ordinator Capitularis.

Hinc citum est legimus Decretum Capitulari.

" DD. Canonici et Capitulum visum etc. deputarunt, et deputant
 " in eundem Dominum Consilium, et Vicario Joanne Syppliauti, adun-
 " tationem faciendam J. C. Joannem Petrum Vertan ex oppido
 " J. Agathae Verellensis dicens, licet obstrictum ut procedat in causa
 " inter Dominum Consilium et Vicari Joannem Petrum Vertan in prae-
 " sentia, curis ordine merito, datus eidem opportuna facultatem,
 " inhibentis alterius Dominis Vicario Planas Syppliauti, et eius officia-
 " ribus de se impediendi in dicta causa, minusque de molestans prae-
 " dictum Dominum Syppliauti, et precipiente eidem de transacti-
 " onibus Actis per se existentibus, sub poena nullitatis, et alia rationi
 " etc.

" Datum Verellis ex Aula Capitulari die 29. Septembris 1656."

In acta vero Capitulari 17. Novembris 1656. Legitur supplicatio
 oblata Capitulari a D. Joanne Jacobo Bazzano V. Promotore fiscali,
 et Decretum Capitulari inde emanatum contra praefatum Dominum
 Planas, ut sequitur:

" Prillustri et Reverendi Domini

" Exponit Reverendus Noster D. Joannes Jacobus Bazzanus V. Promotor
 " finalis praesentis Curiae Synodalis Verellensis, tanti plausus ex
 " portibus iam delatum exat Dominum Octavianum Planas, Vicari-
 " um Capitularum Verellae, et a hodie in officio suo, et in regimine
 " animarum, ut plura illis exoriantur scandala, et consequenter
 " res et disciplina Ecclesiastica plurimum patitur detrimentum, et perit
 " ex adiunctis iudiciis fore plenus dignum poterit.

" Quare licet ipse ex officio proponit Dilectis V. V. Nris, ut
 " existat quatenus dignetur alium pro sumendis debitis informa-
 " tionibus

informationibus, ut inde sequatur iuris complementum prout iustitia
exigit, et veritas ipsa exponit.

"Ita est Jo. Jacobus Mazzanti Promotor Familij qui Sup. 1656.

"Die 19. Mensis Novembris.

"D. D. Canonicis, et Capitulum obsecra expositionem, et instantiam precepti
"Domini N. Promotor Familij, committunt, deputant, et omni meliori
"modo delegant per Illustrum, et Reverendum Nuncium suum
"nuncium J. B. Carolum Franciscum de Advocatis ex Donis-
"cis Valdengi, qui audiendo de loco opportuno, ea prout solent, dili-
"gentia et circumspectione sumere debeat informationes iuxta
"indicia iuris enunciata, et alia siquae sint, adversus perso-
"nam, et jura Domini Ottonis Pionis Vicarii Capitularis Ingle-
"sae, prout exponitur extat. Quis quidem informationes de sum-
"ptis, clausis tamum et obligatis ad Capitulum transmittere ca-
"vebit, et inde consequentibus nisi spectaverit, pro causa reco-
"gitationis etc."

76. Anno 1654. ubi, et indignatio quavis cum die invidia et acumi-
latione contra Dominum Nelas Vicarium Capitularem concurrens,
quaque abita usque ex delictis, tandem in apertum erexit.
Hic institutio, et ^{recte} ~~recte~~ tenore, atque invidiosis, libertatibusque
Bulgaricis iustis inflexibilibus, via ut opolet, multorum inno-
cerat, et ignis Urbis gubernatorem Dominum Geronimum Navaret,
in se concitaverat. Non deerant ex Canonicis qui aut actum
in ambitionis aut privati inimicitis acti, ignem suffla-
rent, et incendium alerent. Itaque quidam miles Hispanicus, qui
e carcere clausus, et in Belsiam h. Urbis receperat, comparuit
in pleno Capitulo die 12. Septembris eiusdem anni 1654. ibi-
que aperuit se in Belsiam satis tatum non esse, petiit ut se in
Bonarum Episcopatus regni mandarent. Dominus Nelas Nelas en-
ciferat, hac de re dixerat, vel fraudem vulgo dubitavit,
vel censerit civitate Bulgaricis iniuria fieri, si huius-
modi postulationi adhereret, eum reiecit frustra reclamantibus

causis. Die 18. circa Septembris Domini habuerunt libe-
rum Capitulum attulit. In eo natus duos homines de speculatione
criminis suspectos custodire tenitos fuisse, et inde clausos confuso
gipe natus in Bulsiam Parochialem S. Ulidicis, alterum ad
Cathedralem S. Eusebii, et ceteros subdit.

" Il medesimo signor Governatore per atto di Riverenza, asto
mandosi da qui voluta istruzione i detti uomini, la perioron
multiplicate istanze richieste al sig^r Vicario Generale, acciò
attesi e considerati li motivi che la provenza humana deve
sopprimere in riguardo a tempi presenti, al stato della presente
Città, et altre circostanze, et accidenti apportati dal tempo pre-
sente, sopra senta esprimergli nelle camere del Viceroy, si debba
reggere di più che bona di ragione, et simili persone, in simili
congiunture, debba godere dell' immunità Bulsiana o no, se si
equivocano fine, et effetto. Et avendo che detto sig^r Vicario ha
sempre recitato contro non solo il paura di persone intendent
ma ancora non istanti l'istanza e richiesta e il medesimo
Il^{lo} Capitolo e Merito Capitolo e spedita come si legge negli
atti Capitolari in data delli 12. corrente settembre.

In continuare la medesima riverenza verso la Celera prima
desimo sig^r Governatore fa di nuovo ricorso a loro Il^{li} Capitoli
lamente congregati, pregandoli restar scritti attesa la negativa
come sopra fattagli dal signor Vicario, quale perio si istrua rispetto,
e rispettivamente, di diparten per questa causa e per ogni altro
interesse di S. M. altro giudizio privatamente al detto S. Vicario
velato, quale attia e determinano in tali occorrenze, et altri
scritti, come meglio torà di giustizia, e di ragione avuso so-
cando a loro Il^{li}, tal causa, debbano per loro medesimi a de-
terminare ~~de tali occorrenze~~ ^{conveniente} ~~et altri scritti~~, come meglio
sia di giustizia, e rimanti protesta di denegata giustizia al scritto
di S. M. e di pender in ciò come meglio per se stesso dovrà,
e posto il debito dell'officio suo verso il servizio di S. M. e tanto spunti.
Come meglio attesi di ragione e giustizia, allimente protesta etc.

Quem quidem recursum, habitum ex condito fuisse, et aliquod puer-
 textum contra Dominum Velatum queritur, imo et ad hoc, ex con-
 posito inimicum fuisse militum illum in Capitulum, qui Carceris
 Episcopatus putaret, ipsa rerum continuatio artificium satis aperte
 patefuit. Id congruenter electio exinde facta a Capitulo Domini
 Canonici Illori Aurelii Busani in iudicium causarum Regiarum.
 Hic enim non similitudine tantum, sed et aperte inimicitias exer-
 cebat cum D. Velato, et quae non semel in Comitibus Capitulari-
 bus se visum iurgii, et altercationibus insueti erant, sicut testis
 fatur ipsius Busani in libello Capitulo exhibito sub 25. eiusdem
 Septembris, quo ipso quoque, allegatis huiusmodi inimicitias, petit
 sibi dari iudicium aliud a Velato. Dinumer alii plures concurrunt,
 qui a Capitulo praetexta causa suspitionis, recusant Dominum
 Velatum, aliud iudicium sibi deposuerunt. Inter eos est Canonici
 Johannis Maria Rosa. In acta Capitulari diei 23. Octobris 1694.
 legitur eius libellus hac de re oblatum Capitulo tenoris sequentis:

«Molto Illre e Rever. Sre

«Espono il Canonico fabrizio maria Rosa, che per quegli istocome
 «avvenuto dell' Illmo signor Governatore di Venetia di dover obviare
 «della città e provincia, come in fatti li conviene subito di fare,
 «ha procurato più volte d'ottenere giustizia dal medesimo signor Go-
 «vernatore per poter ritornare il che non gli è stato concesso. E per
 «che da molti vien significato al detto Canonico Rosa, essergli stato
 «fatto tal comando ad istanza del signor Canonico Vicario Velato.
 «per tanto non ^{tendo} dover che il detto signor Vicario, faccia ombra
 «la parte del giudice esso Canonico Rosa giurando il medesimo
 «signor Vicario per sospetto, e sospettissimo, e in ragione delle Sse
 «Vostre molto Illre, Revre

«Con supplicarle vogliano congruarsi di deputarli un altro
 «giudice, escluso detto signor Velato, avanti il quale possa detto Ca-
 «nonico Rosa dir la sua ragione, e conseguente poter venire a ter-
 «min conformi porta l'obbligo mio, alla sua chiesa. Slike per etc.

etiam est qui non videat petitionem bonam, omnino irregularem
fuisse, eoque assertum fuisse per textum, quo magis, et magis in eis
in contra velatum arguitur, et nihilominus cogitandum est de iudicio
quod sequitur.

" 1654. 23. Octobris D.D. Canonici et Capitulum deputarunt
et deputant in iudicium domini Canonici supplicanti dominum
Canonici et Archidiaconum Albertum Montanensem ibidem pre-
sentem, qui cognitis prius per quosdam causas suspensiois allegatis, pro-
cedit in causa dicti domini Canonici supplicantis, eius ordine
peracto etc."

Scimus nonnulla conventicula habita sunt, in quibus actum
est de obrogando Vicariata domini Velati. Placet autem dominis
Canonici Capitulum, qui in suis diebus ita scribit: 1654. 15. Nov.
in causa deliquit Montanensis et alii. Dilecti. Montanensis, Caput,
Nepesin, Salernitan, Casertan, Bordonis, Melitensis, et Poligari, situta
et sic bene et a sepe renovare il Vicario Caput Velati vel Vicari-
li velovano multo difficili, et interius il Doctor Mella, qual proinde
dignum est. Io sono di contrario parere, per che noi in proce-
dendo, et che non regiammo bene i fondamenti, che il negotio solo
dispendioso, a quali per minus vana conuenire. Et sic se mandati
et alii Ministri Regii desideram la mutatione la proproso ottenendo
bonum senza intrighi noi con nome e spem. Ai 26. e Novem-
brina del sig. Canonico Casertan si ripiglia il negotio di rinnovare
dell'officio il sig. Canonico Velati. Sopra tutto nella mia opinione,
gli altri risolvono di tentare.

11. Item ita dispositis die 27. Novembris in Comitibus Capitularibus
per suffragia teneta agitata est questio cum a Vicariata renovar-
e vel caput Velati, et alia obrogandis qui interius et apud domos
vicariis eligentur, Vicariis manus obstat. Viginti duo Canonici Comitibus
adstant. Quibus suffragis, decedimus fuerunt pro affirmativa, et pro
negativa decem. Vicariis Canonici Paulus Christophorus Bononia,
adstantes se inter affirmativos suffragatos recenseri, declaravit ibidem

ibidem quod si dedit suum votum in littera Approbo, tunc
intelligit approbare confirmationem Domini Vicarii Velati, et
causa cognita a sacra Congregatione. Et sic suffraganeum et
eodem paria fuerunt. Nihilominus frustra reclamantibus, et de
multitudine novae electionis dicentibus DD. Bononius Cognato, M.
ullow, Joann. Jacob. Bellotto, Bonaventura, Galea, Joann. An-
tonio Bellotto, Muzzone, Bononia, Gorio, et Bernardino de advo-
catis, devotum est suffragium apertis et adversariis Dni Velati
ad interdictam electionem nobis Vicarii Capitularis. Ex dictum
electionis.

"DD. Bononius et Capitulum in hoc iudicio tempore, quo per
"eodem Domini Bononius et Capitulum, devotum ad electionem
"et deputationem Vicarii generalis Capitularis noviter faciendam
"infra tempus a sacro Concilio Tridentino praescriptum, bichia
"in Divinis vel aliter detrimendum potestas, considerant, prohibent
"et cunctis votis omnium per Ill^{as} et Ill^{as} D. Alberti Montanari
"Archidiaconi (coadiutoris praesentis Cathedralis, ipsum eligunt,
"deputant, et delegant, eadem devotumque omnimodam plenam
"et plenamque facultatem iam demandatam et delegatam Do-
"mini Bononius Velati exercendi iurisdictionem praedictam Vi-
"carii Capitularis, ita ut omnia et singula praestet, et providat
"prout praestare et providere licite valde, et de iure poterit,
"sicut ad hunc effectum illi eodem Domino Archidiacono Mon-
"tanario sic dicto, deputato et delegato pro tempore et supra
"dictum est, exercitum iurisdictionis Capitularis Domini Bon-
"onius et Capitulum, sede vacante repositum.

¶ Contra huiusmodi electionem, ut supra nomen in illam, alii protes-
tatur est Dnus Velatus ei que opponit tunc Secreta sacra Congrega-
tionis Episcoporum, et Regularium negotiis praepositas, tumens
vitio substantialia quae eidem inerant, nempe et quod vota fue-
rint paria, et quod in negotio tanti momenti, non fuerint
vocati omnes Bononius in Civitate existentes, qui specialiter ad-
monendi

invenirent perant. Quare Canonici huius electioni non satisfac-
erunt, et cum interius Velatus in exercitio Vicariatus persistens
ad Archiepiscopum Mediolanensem receptum habuerunt, a quo
hanc Epistolam contra Capitulum impetraverunt
"Motto Mori e motto Mori" ¹¹

Scilicet le instruzioni de S.^{re} Montanaro, e Velati istius servitio
non che ciascuno di loro s'ostenghi nel fare alla Giurisdizione
di loro di altra resolutione della Sacra Congregatione, e patendo
per modo di provisione, e cura pregiudicio delle parti deputate
il legittimo canonico Capitulo che facia l'officio di Vicario. L'uno
tutte alle S.^{re} l'ordine perche si operasse quest'ordine punito
tuttamente. Potranno ragguagliare la Sacra Congregatione di
quanto come fare in con l'ordinario vicario, et desiderano
impugnare, stringere a beneficio di questa cattolica religione
che si faccia, perche il legittimo ordine di conservare pace ed unione
fra loro. Di Milano 2. Dicembre 1554.

Telle Mre Mre Mre Mre M.^{re}

per breve tempo

"Et. Litta. Arcivescovo di Milano."

Scilicet post in alio Capitulo, ad hoc extraordinarium convocato
inquit D. Archidiaconi Montanarii die 6. eiusdem mensis.
D. Archidiaconus et eius factionis Canonici cum illud in votis ha-
berent, ut Velatus ob exercitum Vicariatus abstinere, unde illam tibi
pro lege statuerunt. Praesentibus Archiepiscopo Petrus Gons-
alvus Horatius Landilanus, Franciscus Annetus. Theologus, Dni
hujus famae Guinardus, Joannes Maria Pinellonus, Joannes Jacobus De-
lilly, Joannes Angelus Maria Gentilis, Arcidius Gualo, Joannes
Antonius Bellillo, Joannes Mazzonus, Secretarius, et Franciscus
Antonius Gonsalvus dixerunt de nullitate electionis D. Archidiaconi,
scilicet non proinde ad eum revocare obstantes Decretis Sacrae
Congregationis, et Dominus Velatus eundem nullitatem opposuit
inquit non quia Metropolitani Vicarium vel interinicum constituto

contra Vicarium Capitularum legitimum electum, et qui iam plures an-
nos est in pacifica possessione Vicariatus. Quoties nuncius ~~et~~ dixerit
huius Metropolitanum propriam exsuperare auctoritatem. Quod mirum
non est. Non tunc Franciscus de Blaudrate Archidiaconus Vro-
claviensis, cuius Montemaris erat coadjutor, perhibetur in Curia Me-
diolanensi, numero Vicarii Metropolitanis. Dominus Canonicus
Cagnoli exinde restituenda prius gratia potius quam domi-
nandi animo, Vicariatum administrare coepit, et reapse non-
nullas res iurisdictionis exercuit. Quam itaque Velatus veluti
intrusum, alienam iurisdictionis invasorem, excommunicationem
declorari curavit. Quod audito Archiepiscopus Mediolanensis, in
hanc sententiam Capitulum rescripsi iussit.

Motto S^{mo} et motto M^{re} S^{re}

"È per la motto stessa. Monsignor S^{mo} Arcivescovo la resolu-
"zione del Signor Canonico Velati, in far dichiarare nonnulla-
"to il Signor Canonico Cagnoli, tanto più che suo signoria
"S^{mo} lo degno per Vicario Capitulari per non pregiudicare ne-
"gli uni ne gli altri, sia tanto che dalla sua Congregazione
"fosse provisto alla quale vide parte di quella si era fatto, e ditatto
"il scritto. Ordina pertanto Monsignor S^{mo} Arcivescovo, che lo-
"ro S^{re} debbano unanimemente ragionare per loro Vicario Capito-
"lare il suddetto Signor Canonico Cagnoli, e rendergli la dovuta
"obbedienza, sia che venga alla ordine della sua Congregazio-
"ne, che è quanto deve rappresentar alle S^{re} loro per ordine
"del suo Signoria S^{mo} et nota per fine baciandoli la mano. Mili-
"B. Genaro 1655.

"Della S^{re} M^{re} motto S^{mo} et motto M^{re}.

"Espresso al S^{mo} per scritto
"Al Vicario Capito."

Subinde Archiepiscopus excommunicationem latam a Vicario Velato
contra Canonium Cagnolum, nullam decloravit hanc tamen de-
clarationem Metropolitanus nullam prius promittit sua Con-
gregatio

16 de vacante

congregatio mense Julio 1656. et inquit iterum publicari ex consue-
tationem contra eundem Boguolum, eo Nomine fito
et a purgationem. Continuum Boguols admittit consue-
tione remanente est die 3. februarii 1659. Episcopus et variculi
qui tamen eundem absolvit. Sed habemus ex Dicitur eundem
Canonici Boguoli sub 26. Julii et 26. Augusti 1656.

76. Controversiae itaque iam ad hanc Congregationem delatae erant,
et timebatur hic a Canonici factionarij ne ab eadem ^{sacra} fone-
gregatione, aliqua emanaret delegatio, qua factorum veritas in-
vestigetur. Propterea ut id evitarent, ad Metropolitanum venerunt
electores, qui agunt, ut sibi hoc negotium demandar-
etur. Sed habemus ex acta capitulari diei 26. februarii 1655. ita:
" Illi Canonici et Capitulum attente controversias vertentes
in una revisionem Domini Canonici Velati, et dyntationem Domini
in Archidiaconi et Canonici Montanensis, sive Domini Canonici
Boguoli, dubitantes ne ex hoc sequatur delegatio Apostolica pro
habendis debitis informationibus, et hoc cum maximo Reverendissimi
Capituli respectu, cui maxime volentes, id eo recordantur Domini
Canonici Confessionis hinc Capitulum, et nomine dicti Reveren-
dis Capiti, suppliciter exort per litteras familiares Illis et
Reverendo Dominum Archiepiscopum Metropolitanum Mediolanensem
quatenus dignetur, et velit curari, agere hanc Congregationem
super negotijs Episcopi totum, et Regularium prepositione. Hinc
Abbi, ad quem hoc negotium spectat, ut committere velit eidem
Illis et Reverendo Dominis Archiepiscopis ad effectum perdictum,
et prout melius id maiorem Dei gloriam, et bonam Ecclesiae
utilitatem expedierit."

Capitulum quidem habuit Archiepiscopum sibi pro-
hibere futuram persequendum, ut superius dictum est, lateri-
cis adheret D. Archidiaconi de Blaudate Vicarij Metropolitanus.
qui Archidiacono Montanensi conditori suo, hanc persequam deputat est.

80. Cardine Innocenz Pontifex Alexander VII. a sacra Congregatione
 doctus de iis quae agerentur, et statim edixit, Velatum Romanum
 universitatem constituit quodvis Vicarium Apostolicum, et Verulam
 Paulum Angelinum Clericum Hypollitum Duceum qui Ecclesiam
 administraret cum plenissima auctoritate Vicarii a Romanis
 Apostolici, legavit, decreto eidem ex redditibus Ecclesiae ultra re-
 molumenta ordinarios, et extraordinarios, atque habitationem
 communem in Palatio Episcopali, stipendio annuum centum
 rum monetarum Romanarum in singulos annos, cum cum ex-
 pensis suppetit suppet. Breve delegationis est die 21. Martii 1655.
 Illud exemplatum habemus in acta Capituli die 21. Julii eius-
 dem anni. Verulam accepit Angelinum die 19. eadem Julii
 in convectu s. Francisci hospitio exceptus. Cuius ad Ecclesiam accessum
 describit Romanus Capitulus his verbis: 25. Luigi il sigr Vicario
Apostolico, trasmutato per stanza in Venetia, pervenuto al sigr
Bonomo. Ai 25. dopo molti dinari avuti in Capito et in
Sanctis circa il nuovo detto sigr Vicario Apostolico finalmente
aspirante Spirito Santo si cominciando, et s'accolto Monsignor Nino
rio generale Apostolico; il quale si è mandato a loro dall'es-
covo de due chierici del fuminario. Alla porta da due Ben-
ficiati, et il sigr Bonomo Carmo Diacono con cappa mi-
nistrargli il acqua santa: nell' andare in chiesa il gli è posto
un cuscino per l'adorazione al Santissimo. Arrivato alla sedia
posta a later del detto coro in Cornu Episcopale, discosto
due braccia, con un grassino alto otto braccia con un tappeto
verde. Ha fatto la confessione del suo luogo col sigr Ambro-
io, a lui più vicino. All' offertorio incensato tre volte vicibus
del sigr Camerario Bolgno Diacono, immediatamente dopo il be-
neficio, qual è stato il sigr Camerario Nuncio. La qua è stata
portata al detto sigr Nuncio avanti tutti del sigr Bonomo de
filippi fordinario. Finita la messa è partito dalla sua sede, ha in-
tuito il coro, et è stato risolutato. Accompagnato fino alla

alla porta della Chiesa da due Beneficati, e sino al Novato da
 due Chierici del Seminario. Verum vix quatuor mae admi-
 nistratio in mensibus expletis, decipit die 24. Novembris, et sequen-
 tes est in Partia barbarica. Aliis in eodem officio edem pot.
 rogatus est, cuius novum repem non potui Verullis tamen
 nunquam venit. In eadem fuerunt quaedam litterae con-
 fide nomine Capitoli et sigillo Capitali manitas. Sed erudimus
 ex acta Capitali diei 30. Junii 1556. in qua legitur: "DD.
 "Concilium et Capitulum ad instructionem Domini Canonici huius:
 "diei declarant et dicunt se nunquam tanto, vel expresse pre-
 "stitum consensum, quod ex acta fuerit litterae, ad impedendum
 "officium Vicarii Apostolici, minisque prestitum ad
 "effectum prestatum sigillum Capitali; quod sequitur in acta per-
 "miserit, protestatur de mente Capitali non fuisse, in eo huius
 "vi auctoritate denuntiant indignum hoc iudicio Capitali" Quis
 fuerit Auctor huius litterarum, et clare equit in formis
 solis Apostolici Verullis accidit facile est ostendere. Nam Ar-
 chidiaconus Montanensis post obtinens Angelini, firmo animo
 persistit in administratione Vicariatus, quod non absque turba
 et contradictione. Habetur ex actis Capitalibus diei 15. et
 18. Martii, et ex alio sc. Decembris 1556. mox respondit quod
 die ultima Novembris 1555. electus fuit a Capitali, in Vicarium
 generale Capitalis Canonici Joannes Jacobus Placentia-
 nus Novae obitus, et die 3. sequenti Decembris ad idem officium
 electus fuit Archidiaconus Montanensis. Acta huius electionis
 desiderantur et non est, debemus quia exposita fuerint a factis:
 moris quia eundem Archidiaconum. Placet videre quod habuit
 actus Capitalis 15. Martii 1556: "Il signor Cardinale Fabrizio
 "Antonio della Rovere, atteso la richiesta fatta al detto Capitolo
 "per mezzo d'una sua lettera, dal sig. Canonico Gio: Maria
 "Giacomo Piacenza, eletto Vicario generale Capitali sotto l'ultimo
 "di Novembre 1555. nella quale dimanda detto sig. Piacenza, gli

„ gli sono spediti le sue patenti, ego Bononiensis Non protesta in
 „ questi scritti, per se non stam che non si spediscono dette patenti,
 „ tanto ad ego Sig^r Rocca, come a me al Sig^r Alberto Montona-
 „ ro, anzi insto, e protesta dovengli spedire; e perche ogni giorno
 „ incorpono delle difficolta circa questi eltiom insto e protesto in
 „ questi scritti cio di che piu volte ho fatto istanza in parole, che
 „ si ricordi il fatto alla sacra Congregatione, delli cenari, e comandi
 „ della quale, il Capitolo deve dispendere, e farsi come da quella
 „ sara ordinato, et ogni volta che non si mandi tal fatto protesta
 „ di tutti li danni che il Capitolo sopra patira per gli spidimti
 „ che andranno riprendo circa tal fatto." Archidiaconus se opponit, et
 „ nullum fuisse dixit Capitulum, in quo dicatur talis Dominus Plac-
 „ tia. Bononiensis in diversis obire tentatis, nonnulli Dominus Gaus-
 „ uis Pome, alii Dominus Archidiaconus fuerunt. Videmus iam quid
 „ habeat actus Capituli dicitur ibi. iudicium illorum ibi Dominus Gaus-
 „ uis Pome. Inducit sicuti plures proponit que considerandi
 „ sunt deputationis Dominus Bononiensis Placitiae in Vicarium genera-
 „ lem Capitulum, et etiam legit Epistolam dicti Domini Gaus-
 „ uis Pome in Vicarium generale Capitulum, et etiam legit episto-
 „ lam dicti Domini Bononiensis Placitiae potentis dictis litteris deputationis
 „ iterum hodie Capitulum proponit et instat pro expeditione dictarum
 „ litterarum potentium dictae deputationis factae die ultimus mensis No-
 „ vembrii 1553. Cum vero nihil huc usque a Capitulo decretum
 „ fuerit petit acta Capitularia deputationis, quae cum non inveniantur,
 „ protestatur de actibus Capitularibus dictis ad favorem Domini Alberti
 „ Montonari, qui cum fuerit interpellatus ut expediat de Capitulo,
 „ cum agitur de eius proprio interesse, inserta quod disponant statuta,
 „ remittit egrum, et ita denuo protestatur de inobedientia, et instat
 „ contra statuta cum quae expremunt Dominus Archidiaconus iuravit.
 „ Haec iterum divine fuerunt bononiensis sententiae, alij assensibus
 „ corroborandam esse sacra Congregationem, alij excludenda esse Capitula-
 „ ria acta, alij negantibus electum hunc Vicarium Capitulum factam fuisse.
 „ (*) potentis dictis litteris deputationis, iterum hodie Capitulum proponit et instat
 „ pro expeditione dictarum litterarum potentium dictae deputationis

Hinc postremis stipulabatur, quod actus electionis nulli repudietur.
 Hinc Canonici non voluerunt dicere: "ubi non constat de elec-
 tione nullum esse ordinem, nullum superiorem et reman-
 ere quod in hanc Congregationem." Et ita comitia Capitularia
 soluta sunt. Deinde in acta Capitulari 17. Martii 1657. legi-
 tur preceptum factum Domino Elia Secretario Capitulari de tra-
 cto acta electionis, et electionis, in vicarium generalem Capitu-
 larem facta in personam D. Canonici Joannis Jacobi Plantier
 die 30. Novembris 1655. Actus Capitulari 4. Decembris 1656. tu-
 pro cunctis, recitatus infra

91. Cum haec sequatur verumque operi fidei inceptus est. Placeat novum
 excerptum ex Diarj D. Canonici Capiccoli hinc transcribere:

1655. 1. Luglio Morte sono le barbie morte delli Francesi nelle
 terre dello stato di Milano, massime in Lunello da dove hanno bi-
 vato quattro monache del Monastero de Mello poi 20. donne. Es-
 sendo morti gli uomini di queste terre del Duca di Modena per il
 rimedio, gli ha risposto che gli Spagnuoli hanno fatto peggio nel
 suo stato, hanno profeso.

2. Luglio. Li Francesi hanno saccheggiato Concordia, et il Monas-
 tero de' Conventi, e maltrattato li preti havendone di più ~~fatte~~
~~ferite~~ uno uccidendo nella faccia: il medesimo hanno fatto a Corro
 e Lunello avendo condotto via molte donne. La notte alla
 Motta, per un poco squadroni di Cavallo per andar alla Motta.

3. Luglio. Li Soldati del presidio di Fontia hanno preso
 cento venti pecore di bovini alla predura vicino a Prieto della Pro-
 vincia di Venetia, quali portati da Cavallo, e fatti Spagnuoli li ven-
 no uccidendo a cariche sterche per farne polverate alla fitta nel
 bosco di Fontanetto.

28. Settembre. L'armata francese sopra il Po, si porta nelle ter-
 re di Venetia: il Duca di Modena a Comana, il Duca di Mre-
 curio a Stroppiana, il Marchese Villa alla Motta de' Conti, da do-
 ve la Cavalleria viene vicino a Luzzati rubando e saccheggiando la

e saccheggiando le casine, hanno spogliato le donne, e fatte nude e così
nude le hanno condotte a Garsana, dove hanno levato la figura col
l'uno ferdinando. Con le più infami, che mai siensi fatte in que-
sti contorni.

6. Ottobre. Il conte tratto sopra questo Nuvelli con mille fanti
e 3. mila cavalli. Va a saccheggiare Cigliano fondo del Marchese
Villa. Saccheggia i. fermato crudelmente, saluggia, et altri.

9. Ottobre. All'ora 17. comincia ad andare nel tumulto di Nuvelli
la Cavalleria di Spagna che era in Arcene, andata a solobano
perchè s'intende che il Marchese Villa sia spogliato il Po a Verona.
La Cavalleria marcia verso Piorolo, dove è stata li 9. e 11. con el
molto danno di detto luogo e delle casine del Suburbio.

26. Ottobre gli Alemanni vengono di qua dal Po, vanno a Garsana,
Arogiano, e vanno verso Gattinara a ripresarsi, si fermano nel Ver-
cello, et alcuni entrano in città, mettono a sacco, rubano botta-
ni a Pessone, e danno del Suburbio la qual rovina dura tutto il
restante del mese, sino alli 6. e 7. novembre spogliano, battono, e
moltissimo gli uomini e le donne che incontrano.

31. Ottobre. A notte entra in città il conte di Guasaldinghera
vo Governatore dello stato di Milano, con il generale delle genti dell'
Imperadore. Questi alloggia in l. Anona, e quello del Governatore
Vasco.

1. Novembre una battaglia va a Desana, et il generale il suo
generale a lizziano. Il Verelli va tutto a ruba. Si levano forse
ferite, pietosi et ogni cosa delle casine, abbruciano le porte gli orni
ferite etc.

Q 2.

Interca. Canonici velatus videtur Virarium et fons parvus apostoli-
cum agitur, nec poterat balneum cui additus erat emporium. Cum
a loca congregationis id eo obtinuerit in alium abire, et inter-
rim percipiendo omnes fructus Præbendæ, et Canonici, Canonici
fructuosos, videtur hanc congregationem placationis fatis, mandantur fa-
voris finis, ut quod hanc congregationem de indulto ut pote

promittente obsequi, ut ipsi quidem videbant, retractationem operet,
et interim fructus perciperent; quamvis si nullus perperam, postea
modum dicto iudicatus fuerint, ut habemus ex actu Capituli
29. Septembris 1555. ubi: "D. Canonici et Capitulum in testi-
monium vocantur, quoniam habent sacra Congregationi, cum
sunt domini Canonici Ministerii, ut iuxta iurisdictionem eiusdem
sacrae Congregationis, sicut distributionis canonum, domini
Canonici electi ad ratam retentionem quam illis ipse Dominus
lotus facere solitus erat, necesse tamen protestationibus debitis, et au-
tore in rebus tanquam indebitis et iniuste soluta."

82. De apud nos semper in usu positum fuit ut Capitulum de
Nobili Vicarium Capitulum eligere reservata sibi facultate eligendi
Procuratorem generalem, Vicarium Capitulum Moraliem etc. Hanc
potestatem plerumque exercuit, et signate hoc anno 1556. quo ab usque
et diacris abbatibus. 2. Archidiaconus Moralius. Habemus actum Ca-
pitulum diei 16. Octobris, in quo ita legitur: "Cum continetur
2. Archidiaconus Vicarius generalis Capituli ab ipso ab hac civi-
tate, et dicitur D. Canonici et Capitulum abbatibus facultate sibi reser-
vata de interim substitutione, personam quam ministrat iustitiam
et praestet ea, quae praestantur sicut prout iuris, et ipse iustitia
exigit, quotiescunque contingit conspectui absentiae et huiusmodi,
eligunt, et deputant durante absentia de qua supra, in Procuratorem
generalem in spiritualibus et temporalibus civitatis et Diocesis,
Dominum Canonicum Moralem Archiepiscopum Casanensem, cum so-
lita et consueta potestate praestandi et ordinandi prout iuris, don-
tis etc. promittentes etc. Ex hoc actu constat D. Archidiaconum
iam supra electum Vicarium generalem Capitulum, et in electione
facta supra nominatos reservationes, nec inducitur potest ex actu
alio, quem nos ducimus."

83. Habemus tandem actum Capitulum conditum die 16. Decembris
huius anni 1556. in quo legimus electionem Domini Archidiaconi
Moralis, in Vicarium generalem Capitulum, et ex quo dirimus

similem electionem, quamvis nullibi reperitur factam super die 3. Decembris anni praesentis. Actus continent reservationem quae in capitulo in eiusmodi electionibus fieri conveniunt. Ideo praestitit ^{illius} integritas hic exhibetur.

" Anno Domini 1656. die Lunae 6. Mensis Decembris Verullij
 " in Iurisdictione Maiori Cathedrali etc.
 " Cum ita sit, quod hactenus hic existerent integri omnes
 " tempus praesentis pro iure antea electionis et deputatis:
 " ne Vicarii Generalis Capitularis, et sic quod sit ut omnino de-
 " veniat ad eandem similem electionem. Ideo Domini Canonici,
 " et Capitulum considerantes fidem, legalitatem, probitatem
 " et alios ceteros qualitates Perichitis, et Doctorum Morundos:
 " cum Alberto Montanari Archidiaconi praesentis Cathedralis,
 " hunc ipsum ibi praesentem, et acceptantem elegerunt, et eligunt
 " deputaverunt, et deputant in Vicarium Generale Capitulum, in
 " spiritualibus et temporalibus praesentis iuris & episcopalis Verullensis, eiusque
 " universae Diocesis cum omnibus et singulis facultatibus, au-
 " thoritatibus, iuribus, et opportunitatibus, omnibus, honoribus, praerogativis,
 " prerogativis, iuribus et actionibus solitis, et communibus, et ad ipsos
 " spectantibus, et pertinentibus, ita tamen ut eiusmodi electio, et depu-
 " tatio non dicatur nisi ad annum unum proximum duraturum: quod
 " eadem Domini non deputationem intelligitur tributa fore, nisi
 " quae praesentis disposita per dispositionem iuris considerantur:
 " nec valeat fore sine expresse quae regulariter requiruntur,
 " mandatum periculi, item nec valeat necesse apponere aliquid
 " quoniam decernitur ex iis singulis quae videntur ipse gratias, prout
 " habet Deputatio Regulatoris, et Regimen Hospitalis Minoris
 " praesentis Cathedralis, necnon Vicarii, et praesentis, et Regentibus
 " sive Seminaris Valerianensis, prout etiam Cooperator Regentibus
 " parolis, et liberatio & congruitas, eundem Vicarii et Regentibus.
 " Item et electio Concionatoris pro hac Cathedrali: et si valeat
 " sibi substitui aliquem pro eius officio, et unum exerceundo, quod
 " unum est

"quocumque eam adveniente, sed omnino et reque spiritus datus
 "de presbitero Dominio Canonico, et Capitulum sicut et excommunicatus de
 "verum, officialis cum Actuariis et quibus ministros (quia con-
 "stituta, tabellam eorum reservatorum consuevit, cognominis de
 "eius inspectionem, et de delegata iustitia, et alterius de notariis
 "victor vicarius, iudicem eorum Canonorum, Synodum con-
 "gregare, territorium Parochialis eorum, ac volumina sigilli eius
 "quod hunc regnum Montium, D. Canonici (consuevit con-
 "tinuit in sua representatione. Ceteri vero officialis consuevit
 "tunc in prima eorum representatione. Deum D. Vicarius non vac-
 "ant habere eorum ad superius tribuit pro obtinenda
 "gratia confirmationis, in officio Vicariatus, cui nunc pro tunc
 "advenit, et renuntiare datur." In actu vero Capitulari 16. Aprilis
 "1557. habetur quod Capitulum concessit Domino Archidiacono
 "facultatem ad duo annos tunc proximos exercendi officium
 "Vicariatus etiam in illis quae specialiter reservationem requirunt. Quam
 "concessionem renovatam legimus in alio Actu Capitulari 23.
 "Augusti 1557. usque ad novam electionem seu confirmatio-
 "nem Domini Generalis Capitularis. In actu Capitulari 10. Decem-
 "bris eodem anni 1557. habetur electio seu confirmatio ad vic-
 "arium, D. Archidiaconi in officio Vicariatus, subinde reservationi:
 "et eorum ^{super} ~~infer~~ addita in quae sequitur: item sibi reservat
 "et intendit non expedire eorum principalis nisi facta per
 "necessaria relatione Procurator in Capitulo." Habetur praeterea
 "electio D. Canonici Canonici in Vicarium Montium ad sex annos.
 "Tunc confirmatio de eadem eodem D. Archidiaconi Montium
 "in Vicarium generale Capitulum habetur in actu Capitulari 11.
 "Decembris 1558: et alia in actu Capitulari 11. Decembris 1559. Item
 "in actu Capitulari 19. Octobris 1558. habetur electio Domini Canonici
 "vici generalis in ~~vicarium~~ Procurator generale Capitulum
 "eum, consuevit auctoritate in spiritualibus et temporalibus.
 "Dum hanc ageretur non auctoritate a secularibus, et excommunicatis

contra Phrum. In octo Capituli 25. Augusti 1657. decretum
 ut pro presentibus haberetur ad librum datu D.D. Canonici Bena-
 ficiaria Cathedralis, quos contingunt ab urbe pelli ob defunctis:
 nem inumanitatis Baksianae. decretum, hoc renovatum fuit
 die 10. februarii 1658. Legitur practica ibid: "fuit propositum
 "dabim ~~atque~~ ~~definitum~~, utrum deveniendum sit ad ex-
 "tionem a Divinis nec ne attentis violentis, quas continue infusa-
 "tur Baksianis, et contra ~~Ministerii~~ ~~Ulpianis~~, occasione talis-
 "rum, et praecipue ~~attenta~~ ~~reitione~~. ex hoc fidei D. Canonici
 "Canonici, et Nuntii Baksianis huius civitatis." Nota pro-
 "prietate decem et septem affirmativa, et tria negativa. Et antiquum
 "decretum ad ~~reitionem~~ ~~a~~ ~~Divinis~~, idem Capitulum decrevit
 "decontaminare de spiritu sancto. Crastina die ad implorandum
 "auxilium Divinum"

96. Eodem anno 1657. Soror Maria Victoria ex nobilissima Venetensi
 familia, et soror Maria Ludovica Monasterii, Monialis
 ordinis Virginitatis ex instituto S. Francisci Salvi, in Monasterio
 Gratianum huius civitatis, inde ductae die 6. Aprilis infra
 illarum Congregationis Aroniam obierunt, ut ibi in Monasterium
 noviter ex sumis Domine Sabellae Monasterium extractum idem
 institutum inveniant

Die 23. Iulii hora 10. noctis Christina Iuvina Nepina
 Venetas advenit. Post die 25. hinc diudivis Lombardiam ap-
 thum recessit.

Per id tempus Mypurum et frepura magna contra Mypurum
 Purpurum, ab illis operantibus est comesta editio; Nam praestitit
 fere veris Canonici Congregati die 11. Agosto, ait, li truditi del Prin-
cipe di Mypurum ludero coyuro il castello di furavon scac-
ciato quel Governatore sua familia demolirano il detto castello
per fergli stuo e pino. di 14. Ottobre a Mypurum e prantiam
novo Governatore a nome della Camera Apostolica per governare
quel Principato, stanti le male soddisfazioni tra il Rege e suoi sudditi

quali hanno demolito affatto il Castello di fuorusc, e piantato una
croce in mezzo al suo sito, come ancora la roccella di Myulano.
 87. Placuit eisdem verbis narrare quae gesta sunt anno 1558: 6.
Januario D. Vaso Golummeno Gubernatore di Vercelli, fu ritornare
questa comunità giorno nella sala grande del Palazzo del comune,
 con minacce fu entrare a ritornare un buon laudate avendogli
 lo folle comandare all' arcivescovo Montenaro Vicario Generale, la
giuliano, 4. Marzo. E arrivata a tanto la petulanza ed indiscre-
tezza di D. Vaso Golummeno che non soddisfatto di aver già cas-
ciato dalla città quattro laudati cioè il figlio Canovio Canovi
 il figlio Donatino Figliuol del seminario, il figlio Galeo Mafl-
ione, et il figlio Gasario + sotto cui partiti, l'oggi ha fatto dire
il Re il Re Bevilacqua della Cattedrale di esser comparire
travestito in una comunità oscura che si veste in pubblico Popolo,
attraverso che debe sortire dalla città. E per questo è uno delli
più modesti uomini, che abbia questa chiesa. Per ciò che dio
benedetto non lo tollererà lungo tempo per li molte mal opere,
et non agire solo per questi in parte.
 Ha anche in questo codice scritto inferior 1559. 20. Marzo Don
Vaso Golummeno Governatore pretende della città in donare la casa,
che serve per il monte di Pavia, con che la città trovi altre cose
equivalenti per detto monte, et cio a contemplatione del buon
governo, e per non è stato forse mai il più ingiustato, scettan-
do quello di Don Vincenzo Monorio, il quale fu assolutamente ti-
racchiuso. Da fine è stata usurpata la città a per ogni in contra-
te dicatore due mila per pagare di detta casa et ha eretto un-
o per detta casa ancora delle terre della Provincia con ogni
rigore molte centinaia di uomini mandando sulle per quantità di
soldati.

88. Eodem anno 1559. die 4. Decembris e viris causis duos procuratores
Amatius Canonius Ecologus Cathedralis. Eodem subrogatus fuit et
Legatus Petrus Antony Magistrus procurator et notus Capituli 16. Jan.

Januarii 1659. quem statim do:

"Anno Domini 1659. die 16. Januarii Perillis in sacristia Ma-
"iori Cathedralis etc.:

"Cum sit quod die 16. Decembris nunc prociam deperit, Perillis
"et admodum Reverendus D. Franciscus Arctus Canonius Theologus
"Cathedralis h. Eusebii, diem clausit extremum; cuius inde iuxta fan-
"tationem, et consuetudinem perantiquam spectaverit, et spectat providere
"de sacerdotibus sine perillis Eusebii, quandoque inter unum
"titulorum, videlicet Martii, Junii, Septembris, et Decembris, omni rone
"quod Canonatus, per collationem, possessionem et iurum trans-
"missionem, ad prescriptos DD. Canones et Capitulum. Quare utinam
"casu innotuit, omnino demandatur executioni, quem per Bonatium
"Provincialis Mediolanensis, et potissimum h. nunc disponitur, fons
"curiam instituit, invitando per dictum publicum casum, autem
"propositum, si quis esset, qui pro regimine Canonatus, et Prae-
"bendae Theologiae h. vacantis, curiam cubare vellent, et per-
"missis praemittere, praehabito tunc delecta DD. Theologorum
"et peritorum pro dicto curiam et periculo faciendo etc. Quo
"facto cum inter idoneos et dignos, qui proprii mererentur huius-
"modi Canonatus, et Praebendae Theologiae administrationi, de-
"claratus fuerit, et nuntiatum esset Perillis et admodum R.
"Domini Petrus Antonius Magrini huius Theologiae Magister etc.
"hunc ipsum evocatum Domini Canonici et Capitulum, om-
"ni unum et unum discrepante, praedicto Canonatus, sive
"Praebendae Theologiae praesentant per actum voluminis collationis
"et Canonice institutionis, videlicet per impositionem brevis, et
"possessionem in realem et actualem possessionem etc." sequitur
"actus possessionis in forma.

Ultimum scit Lector quis sit unus, et quae consuetudo ha-
"bitus Eusebii quod collationis Theologiae et Praebendae vacantium
"in unum Capitulum oportuit adnotandum est duo alia ex-
"empla huiusmodi collationum haberi ex actibus Capitularibus.

Anno 1726. mense Decembris obiit Dominus Geronimus Pontius
 huius loci Baptista Perpetuus. Die 1.^a eiusdem mensis, nulla
 iudicio concursu nulloque praeyecto edicto, Capitulum in Pon-
 tificarium elegit et constituit D. Joseph Maria Lauerius tunc
 Coordinatus D. Canonici Theologi Bartholomaei Augustini Per-
 nax, qui deinde praepon Pontificarium proposit usque ad men-
 sem Februarium 1743 quo vivere desit. Anno 1751. die 9. Martii
 dem clausit extumam Dominus Geronimus Pontificarius, a-
 toly Antonius Maggini. Hic nonnullis disputatum est cum Illmo
 Domino Gregorio Solario, sed controversia amabili compositione
 terminata est. Episcopus igitur qui dictum Geronimum proposuit, exa-
 minatoris seligit, et praestituta die eorum concubentiam insti-
 tuit. Capitulum autem accepta ab Illmo Gregorio rotula eorum,
 qui dixit et idem renuntiati fuerant ex eis per suffragia secreta
 seligit D. Joannem Baptistam Constantium Lectorem Philosophiae
 in Regia Schola Ludovici Francisci, eius de non Canoniciatum consti-
 tit. Hic de non Pontificarius prior redit sermo suorum.

89. Huius aliqua delicta opportunum erat de notis, et villis expe-
 ditionibus, quae tunc in regionibus acciderant. Nullum invidiam
 Hispanorum dicimus oderant coniunium, et inter eos nonnulli
 plures consilium inierant, ut totumque ducem, legitimum
 Pontificium reducerent. Anno 1656. res eo devenit, ut porum
 abiret quia Hispani perirent. Sed coniuratione praefecto, in-
 suspectos acriter inquisitionem est et urbis praesidio inquisiti-
 tum numerum, qui non bene affecti in otioquo coacti erant,
 super Cardinalis Theodori Quinti additis. Exinde viri gravio-
 ribus vestigalibus onerati sunt, et per urbem pyramides cubitae
 dispositae, quae eorum praesidia diligenter perscrutarentur, convec-
 tus dignitatis, et suspectos ad tribunalia sisterent. Anno 1654. In-
 stantius Indignum per dedicationem requirit et alia circumquaque
 loca ad urbis praesidia occupavit.

90. Anno 1659. inquisit fuit locus praesidia, quae Sydenhamum.

Pinkunorum vocant, hanc tunc Episcopi ad hanc gubernandam Salisina
 destinationem. Per hanc est die 7. Novembrij. Per eam inter
 cetera, devota est restitutio Verulanensis, et Provinciae forisda Sa-
 baudiæ Duci legitimo Dominus. Hæc restitutio promissa spiritum
 non habuerit nisi die ultimus Decembrij promulgata tamen fuit
 publice in Eclesia Cathedrali S. Eusebii, per Ministros Regij Higien-
 ariarum 2. Decembrij uti habemus ex acta Capitulari eodem die
 condito in quo Capitulum delegat DD. Canonicos Petrum Caelum
 forisda, Propositum et Joseph de Philippis, et Carminum se trans-
 ferunt hæc de re scriptum Duci gestalarentur. In eodem acta
 Capitulari adnotata legimus dictionem D. Petri Hieronymi de Novæ
 in Episcopatum Verulanum his verbis: "Cum DD. Canonici et Ca-
 "pitulum per publicas acclamationes inviterent, ut prout propositum
 "no deo claretur, et exultent, quod huic Eclesiæ Verulanæ pro-
 "videre dignatus sit de vigilantissimo, etque integerrimo Pastore, qui
 "ut excellentissimus et Reverendissimus Dominus Abbas Hieronymus
 "de Novæ, et per Regiam Celsitudinem, in Episcopatum Verulanum
 "designatus, ideo delegat D. Propositum forisda, et Carminum
 "se transferunt, eodem Dominus Abbat de Novæ, certissimam reddat
 "testimonium de immensa ipsorum letari gratulatione, adeo, ut
 "singuli DD. Canonici, gestientes, non alio attendant quam eccle-
 "siæ tantæ designationis effectum, et hanc hanc Verulanæ Ecle-
 "siæ duodecim annis suis, pro quo videtur Pastore, laudis inoff
 "absterget, et prout sui exemplum lactetur, et fructus aspectus
 "Deo quidem DD. Canonici suspiris acclamationibus, in Domino
 "operantur."

91. Poro quam ingens fuerit Verulanorum gaudium, et a Domino
 suo restitutus intellexerunt, brevibus verbis Baronius Caputlapi-
 quius: 1639. 2. Diebus martis si conta nuptia del signor
Antidiano Montonaro con nuptia a tre colli. finita la nuptia
l'interuio il Re Deum per render gratia a I.D. III. per la sua
no molto più per la restituzione di Verelli al suo santissimo Padron

Sede vacante.

Padrone. Intervennero ben Vostro Colonnello con molti Ufficiali Spagnuoli,
non con allegrezza ma, con tristezza e malinconia. Si fece allora
d'artiglieria nel cortine il governatore con detti Ufficiali. Vi era in
finito popolo di Venetiani concorso alla solennità sopra la piazza
della Colonnella, quasi per la grande allegrezza non capivano in lei
stipi, e sembravano pozzi, tutti ad alta voce gridavano viva viva
l'avviro, con gran confusione degli Spagnuoli. Alla sera battete
la drum ore alla folla del governo si riprese da festa. Alla mattina
avanti l'Uffizio si suonò a S. Giambattista, e da tutte le compagnie delle
batterie. Gli uomini per allegrezza si vestono da festa; suonavano le bot-
teglie tutti si ornano con fiocchi di color uero, divisa della
cassa di l'avia, e quando con canti giulivi e viva ripetuti proce-
dono di nuovo l'allegrezza e gaudio, che nate per vedersi restituiti al
suo antico padrone, e liberi dal duro giogo de' Spagnuoli.

92.

Itaque hoc eodem anno 1639. die 31. Decembris tandem ut dis-
cretis, firmis ab actis, et a tota Provincia ab hac usque vice cessat
labandus evant, inter Publicas acclamationes, Urbem intrauit, sed
extra portam occurrentibus omnibus actis, rebus, et conditionis pro-
bus amicis. Post eandem occupationis tempore, fidem suam
imperioque volentibus, documentis cum laetibus, nec requi-
sit labandus omni probaverunt, sed hac occasione de ipsius negotio
venerunt. Anno Carolus Emanuel II. cum post Urbis redap-
tationem novis propugnaculis fortissimisque reparationibus, cum
voluptate sicut illas. diuinas hoc insignis testimonium fidei
cellarium, in interiori Utiolancum Portae parte, marmoreo
inquit

Carolus Emanuel II. Labandus Dux Cyprici Rex
Venetiarum Urbem

et obsequium ..... Subalpinae regionis antemurale,

..... a se recuperatum
firmiter munitum motumque complexus est

ut amantissimae Civis
 Anni fidei simplex corda ubi servaverunt
 amantissimae servit.

93. Anno sequenti 1660. die undecima Januarii Venetiae advenit Carolus Brunus II. Subdixit dux, resursumque gaudij a fratribus exoptat. Nam narrat Brunus Genuis huiusmodi: 1660. H. Genesio il Dux Carlo Brunus II. di Savoia nostro dilettoissimo Rodolfo giunge a Venetia circa le ore 22. Incontra alla porta di S. Lumbardo, ricevuto dal Capitolo si porta al be' ducal, trovanoo tutto le fiamme della città, si affolla infinito popolo gridando a tutto potere viva viva Savoia. Va ad alloggiare a S. Andrea. Alti 12. li 11. di Venetia, Congregato, Napoli, Vinardo, Salomone, e Bruno deputati dal Capitolo, a nome di detto Capitolo sono da lui attesa. Nobile a compiere, e sono accettati con somma soddisfazione. Fatto il 14.

94. Paulo post novi gaudij argumentum accepit ob Matrimonium Brunus contraxit Margaritam inter Carolo Brunus II. torum, et Romanum II. Joannem Brunus et Plautum Dux, die 29. Aprilis. Dux Brunus Magnificentissima conjugum indito erat pro Venetiarum receptione. Eam nuptias Augustorum fuerat Venetis novo hoc edito Lutatiae argumento, festiva celebrata odonata sunt. Capitulum Venetiarum, gratulationis causa, tres Brunos Brunus delegavit.

J. Hieronymus Primus

Hieronymus

Anno 1660.

1. Pace composita omnia Venetis felicissime pueri. Valesia ipsa quoque nos omnia vultu spontum, et ducum viduitatis calamitatis dykula, omnia fusta ubi iure possidebatur. Dux Subdixit ut principem

Varellus accepit, nihil antiquius habuit, ~~et~~ quam ut optimam Pastorem
eum decerneret. Inter multos hoc dignitate dignissimos, delatus est
D. Abbas Hieronymus de Novae, Vir summi nobilitate, scientia multi-
plici, et rerum gerendarum peritia insigniter clarus, quique lega-
tionem quam Christianissimus Rex pro Italianis tunc diffusi-
limis illis temporibus, magis cum laude, feliciter obierat. Hinc
quo reuertitur, duobus Monasteriis commendatis, nempe S. Mauri
de Pulchra, Provinciae Bourguignae, et S. Bonnavii diocesis Veru-
lensis insignitus erat, et tunc Bonnavii status munusungebat.
Novam atque profectus, ibidem in aula S. Caroli, quam
de Gathuanijs dicitur, ab eundem Cardinali Antonio Warbekino so-
lemniter die 9. Julii 1660. Episcopus Verulensis consecutus est. //
Die 21. eundem diem iam Bonnavii erat, Novam rediit. Id diem
eius ex acta Capituli eundem diem, in quo legimus: a Capitulo
delegatos fuisse D. Franciscum Petrum Paulum hunc de Bonnavio
et Georgium Ludovicum de Belamontibus, ut Bonnavium ad eundem
eundem gratulationibus, et obsequi iura dependere. Tunc Novam
quasi familiariter unus est Dominus Canonico Carolo, Joannem Baptis-
ta Velato, qui per id tempus, defunctus vicarius Apostolico
Bulgaro de Brestinae, et reuocato eundem Bulgaro pro Episcopo no-
viter eluto. Vicarius, ibi erat, inique tunc in Petrum rediit.
Die 28. Julii omnium gratulationibus, et festivissimis celebra-
tionibus exceptis sollemniter pompa ad Bulgarum tunc accepit
Iustus Episcopus tantisper unus est opera Domini Archiepiscopi Al-
berti Montensis iam Vicarii Generalis Capituli; sed brevi eo exancto-
rato in Vicarium tunc Generalis elegit praesentem D. Bonnavium
Velatum. Pocius ob ingressu dictus, infirmatus est. Ubi convalescit,
consilio Medici ad hospitalium die 25. Augusti se contulit, per
non aere fructus, quo a peris ab infirmitate reparet. Abierat
fuit usque ad diem 18. Decembris.

2. Per id tempus Archiepiscopus Bonnavii a viciis exiit. Eundem ab
Hieronymus Dux Hieronymus noster, et Hieronymus in Episcopo Vaul-
// Die 11. Junii populum Episcopus per Bonnavium tunc
ingressus est. Die etc.

Verullensi, Michael Anglus Broke, de quo infra, nobilis Sclerimus, Abbas
 Commendatorius S. Mariae de Pinrolio successores directus fuit. Sed actu
 Capitulari die 10. Decembris delegatur ad Canonici Raymontus Goria,
 Gerverius, et ~~Beatus~~^{Beatus}, ut Canonici eadem eidem Domino Abbati Pro-
 lise designato Episcopo Verullensi ob promotionem Episcopi Hiero-
 nymi de Novis ad Archiepiscopatum Taurinensem, nomine Capituli ot-
 tegna gratulationis perveniret. Paulo post scriptus opus S. sedem
 Sclerimus tunc suscepit, quod Bullae Archiepiscopatus Taurinensis
 favor D. Episcopi de Novis propediem erant expediturae. Gatti-
 nus vero quae non multo post superavit, eidem Domino Epi-
 scopo infusa Taurinensem pervenit.

3. Porro Hieronymus Verullus novum in pleno Capitulo de more iure pro-
 misit observationem transactionis olim initae inter Dominos Episco-
 pos, et Capitulum. Haec huius promissionis exemplum.

"Anno Domini 1661. die 14. Mensis Januarii Verullij in civitate
 "Maiori Cathedralis etc."

"Ibiq[ue] personaliter constitutus Ill^{us} et Rev^{us} Dominus Hierony-
 "mus a Novis, Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopus Verullensis
 "et comes, qui cum virtute transactionis olim initae inter Ill^{um}
 "Dominum Guidonem Cardinalem Genesinum tunc Episcopatum, et
 "Balsium Verullensem, perpetuum administratorem ex una, et Do-
 "minos Archiepiscopum, Archiepiscopum, Praepositum, Canonicos et
 "Capitulum eundem Cathedralis Balsium Verullensem ex altera, a Santa
 "Sede Apostolica confirmatae per litteras sub plumbo expeditas
 "datas Romae anno 1585. Kal. Maii. Pontificatus S^{ani} Domini
 "Sixti Papae V. fel. recordationis anno primo inter cetera fuit,
 "et sit inter ipsos statutum, et conventum quod tota Ill^{us} et Rev^{us}
 "Episcopus pro tempore provisus de Balsia, et Episcopatus praedicti,
 "quorum DD. Archiepiscopus, Archiepiscopus, Praepositus, Canonici,
 "et Capitulum praefati, teneantur et debeant cum primo Capitulo post
 "obitus Ill^{us} et Rev^{us} Domini Episcopi ad eam possessionem
 "Episcopatus et Balsiae praedictae, transactionem praedictam in Capitulo

Capitulo praedicto approbavit, ratificavit, et emulogavit, et illam peritus
 .. observavit prout ad unumquemque ipsarum partium spectat et
 .. pertinet promittere. Hinc factum est quod idem Illmo et Rev^{mo}
 .. Dominus Hieronymus a Novis, Episcopus praedictus, qui de Episcopo
 .. tu, et aliorum praedicta per nominatum iam adjectum est populum
 .. nem die sabbati. Quibus et die Mercurii 23. mensis Julii anno pro:
 .. ximo fluxu 1566. hanc civitatem est ingressus, quae cum attenta
 .. eius admodum solitudine, pristinae civitatis recuperatione causa etiam
 .. conveniret, cum sponte et ex eius certa scientia, ad plurimum
 .. informatus, ut ibidem vixit, et protestatus est, viit et protestatus
 .. et praedicta confirmatione, illiusque aliorum tenore, et de omnibus
 .. in eadem contentis, quae etiam ibi alia et intelligibili videretur
 .. no secretarium inscriptum appumentum lectum fuit. ad Episcopum
 .. Illmo et Rev^{mo} Episcopum, et DD. Canonicos, et Rev^{mo} Capituli
 .. tate praedicti, plurimum intelligentiam, illam et omnia, et quae
 .. unumque in ipsis contenta ratificavit, approbavit, et emulogavit,
 .. ratificavit, approbavit, et emulogavit virtute praesentis publici testimo:
 .. nium, convenitque, et cum iuramento facti eius partem pra:
 .. bolum non, promittit et promittit eandem, et omnia, ac
 .. singula in eadem contenta, firmiter attendere, et observare, nec in
 .. aliqua eius parte ulla unquam leniore, ne quavis ratione, vel
 .. causa eadem contravenire et opposere, eo modo videlicet quo iam
 .. praedictis illis Illmo fuit ratificatum, approbatum, emulogatum,
 .. et promissum, et non aliter praesentibus lapsis scriptis DD. Ordinaria:
 .. riorum, Cardinalibus, Praepositis, Illatione, Canonis, et Rev^{mo}
 .. Capituli, praemissa omnia acceptantibus, eorum, et praedicti Rev^{mo}
 .. Capituli, ac in eadem babilis, et Capituli suorum Dominorum
 .. Illorum nomina, cum qui pariter praefato Illmo et Rev^{mo} DD.
 .. Episcopo ibidem prout super praesentibus et suo et Illmo DD. Illorum
 .. in Episcopatu et babilis praedictis Illorum, nomina acceptantibus
 .. ipsamque confirmationem, et omnia in eadem contenta, modo quo super
 .. ratificavit, approbavit, ratificavit, et approbavit, et cum iuramento

operis praestito, tactis eorum pectoribus Religiosorum morum, commoverunt
 et promissum, conveniunt, et promittunt prout iam alias fecerunt
 plene et hunc modo et forma superscriptis. de quibus omnibus per
 nos ipsos tam praesentes Hunc et Hunc Bd. Episcopos, quam Praesb.
 Bonifacii Archidiaconi, Ambrosii, Praepositi, Ualde et Canonici
 ordinaverunt unum publicum fieri Instrumentum per unum Nota-
 rium, et Secretarium superscriptum ascriptum praesentibus te-
 stibus etc.

Hieronymus Episcopus Vercellensis

Georgius Ludovicus Solomon Sindicus

Blasius Noster testis

Joannes Petrus Boninus testis

Donatus Matherus Leprosus testis

"De Cebitibus Secretariis ascriptis."

3. Die 3 februarii instantis fuit acti abrogatus Episcopatus Actus pro
 beatificatione, seu Canonizatione Venerabilis Amici datus Solan-
 die. Venat ~~Cebitus~~ canonicus Gregorius quod die 20. 21. 22.
 eadem februarii "d'ordine di Monseigneur ad instanciam del
 "Signor di Rovereto, e romper il Pavimento della Chiesa sopra
 "ogni diligenza per rinvenire la cassa ove furono riposti le ossa della
 "sua Beatissima Solanda unghia del B. Amico, e quella ove furono
 "riposte le viscere del B. Amico, e rinvenite le trove." Et ad praes-
 tita fortam perquisitionem prope Baptisterium, ubi traditio
 habet sepulchrum fuisse Vestium acorum Imperatoris Federici Bar-
 bariae, et in egressu portae Ualerii, "dove inghiottita, oit, andao
 "molte persone ad inghiottire per divorcio."

4. Die 4 Julii eadem anni 1661. Visitationem Pastorem Diocesis
 oppressus est, ab Episcopali J. Barbii cum eorum Beate Solippolam,
 Bugellam, Orgue Montem, et Insuper Ardennum, aliquo loco
 ubi insentia visitavit. Hinc 20. Augusti Boninum se contulit, cum
 de Verellis rediret die 7. Decembri. Illi die 3. Januarii 1662. inter-
 fuit annuatio, quod in Episcopali castrum commisit proquodam

геронимъ

quendam M. Goria. Sed die 16. eiusdem Januarii, quo plerumque perierat
die 20. annuam D. reddidit cuius hora 22. annos notas 62. et sepul-
tus est in sepulchro pro Episcopis parato a quodam domino Episcopo
Bohemo. Iunus solenni ponere ornatum dedit 21. annos Attolius
Petra beata Episcopis Vigilantibus, ad hoc a Capitulo advocatus.
Nonnulli alterationis habuit cum Capitulo et subdium Ple-
nitudo ut aiunt, quod sibi ab eodem Capitulo debere arbitrabatur.
Sed de Capitulo immunitate ab huiusmodi subdium, ex privilegiis,
et antiquissima Bohemae consuetudine plenius notis, a suis postulatis
cunctis abstinent. Huius Episcopii vitam et res gestas brevi compendio
exhibet scriptio de Ughellinus his verbis: Hieronymus de Nova Gene-
lensis, libellus (commentarius Monasteriorum Santis Mariae et Pal-
maria (congregatio Sancti Mauri de Palchurata) Bohemensis Provinciae,
et L. Januarii Præbendæ Diocesis, Vir Scientia et rerum gerendarum
peritus Ughis, quique orator remis apud Christianissimum Regem
pro beneficiis Bohemie sue strenue stetit, ex Consilio Re-
gali eiusdem Regis, ad hanc Bohemiam procuratus est die 5. Maii 1660.
(est dies inaugurationis, seu consecrationis ut aiunt) et annuam
exacto sue pastorali cure biennio, re- medixit huic sacrali circum-
tenno anni 1662.

6. Ex hac gente alius modice cum scientia, et dignitate plerissimi. Inter
eos sunt beatus N. Pontifex maximus de hac dignitate evectus an-
no 1471: Julianus de Novis beatus N. Episcopus, Episcopus Vercellensis
vicarius summus Pontifex anno 1505. Julius N. cancellarius; Dominicus
de Novis S. R. E. Cardinalis et Episcopus Forovenus anno 1490. qui
cathedralis Sabinae Forovenensis a fundamētis crevit, testis elo-
gio, quod in dictae cathedralis prospectu adhuc legitur: Joannes
Ludovicus a Novis Dominici patris Episcopus Forovenensis an-
no 1494: Joannes Franciscus a Novis beatus N. Episcopus, et Joannes
Ludovicus nepos primus Archiepiscopus Forovenensis anno 1506: Hiero-
nymus a Novis Joannis Francisci Episcopus S. R. E. Cardinalis Archie-
piscopus Forovenensis anno 1561.

6. Post obtinens domini Episcopi Capitulum antequam procederet ad electionem Vicarii Generalis Capitulum commisit pro interitu d. Alberto Montanari Canonico et Archidiacono ut videretur, oportune provident nomine Capituli. Sed habens ex alio Capituli 21. Januarii 1662. Et ita deinceps fieri consuevit. Porro dum d. Archidiaconus Montanarius electus est die 26. eiusdem Januarii in Vicarium Generale Capitulum, ad eundem, et sub eodem reservationis de quibus supra numero 42. cum ageretur de quo supra huiusmodi Capitulum perstrinxit deinde exornat parvo, et ipso cum inuenerat adia multorum. Itaque in fine octobris sequentis de Vicaria abdicauit coactus est, eique a Capitulo delegatus fuit dominus Canonici Joannis Baptista Aemiliani de Grandis fontibus, ut infra dictum.

6. Per id tempus, hoc est die 14. Julii 1662. ultimum diem obiit Franciscus Hieronymus ex Capitulo nobilissimus Verellensis huiusmodi Canonici J. Eusebii, cuius obitum 15. Julii, et Magister Hieronymus J. Silvius de Nantua, vir cordatus, cui a Capitulo gravia diffinitionis illis temporibus negotia conficienda committi consuevit, quique uti supra inuenerat ad eundem illud solenne quo post obitum Illius huiusmodi Capitulum laborabat, sed eundem Vicarium Generale ab Archidiacono Mediolanensi delatus erat. Hic communiter sui temporis singulissimo stylo desuperit, quae nobis ad hanc tunc huiusmodi historiam magis adiumento fuerunt: sanctissimam huiusmodi Mariam, peculiari devotione coluit, eiusque Corporum in Basilica Sublimis erant sub titulo Beatae Mariae, Virginis delle Schiaffe, vivens canellis ferens, aliisque decorationibus ornavit, et morte proximo, bonorum diuinum ex apud haec instituit: Legitur in eodem Capitulo, eius elogium, nunciatum in Capitulo sculptum uti sequitur.

Cor Hieronymi Capiti
Patritii et Canonici Verellensis;
alibi nequam Victor,

Quam ubi thesaurus eius est.
 Qui Peiparum Virginem
 suorum omnium haeridem scripsit,
 et non alibi quam in eisdem hunc,
 hoc eius invenit.
 Bonus ex Evangelio baptista,
 fortuna etiam ex bonis
 et ovit facere lucra virtutis.
 Ut filius laudaretur,
 illi donavit.

7. Interim Ecclesiastici, qui transierunt deus beneficium, sublati rationibus,
 quos olim ab Hispanis patiebantur; Ecclesiastici ab omnibus in
 civitate, et omni pacis praebantur. Interim imperatibus molestis ab
 DD. Rhodano Pagliano Urbis Praetore, et Rione Montorio fratre dñi
 Archidiaconi et de la page exagitari ceperunt. Hinc dñto Praetoris
 Pagliano Ecclesiasticorum bonis, aliisque prioribus et praedictis ruralibus ab-
 ducta, et perimata sunt. Hinc violentius se civitate opposuerunt
 novum. novum totius Urbis iniquitate officio et auctoritate Vice-
 ri popularis. Sed is erat frater Rionis civitatis. Habemus in-
 tum Capitularium diei 6. Septembris 1662. in quo legitur pro-
 nuncios de domibus Alberto Montorio Archidiacono Vicario fa-
 ctulorum in pleno Capitulo, ipso praesente graviter conquestos esse
 quod hinc de re iustitiam denegaret, et praeviam instaret conte-
 stationem. Item teneri auxilium domibus et expensis etc. cumque
 interjactis ut officium Vicariatus dimitteret, denuntiantes se ubi
 dimittere renueret, ad alterius Vicarii popularis electionem pro-
 ceptos. Dominum vero Archidiaconum et filium se sub-
 teriret, pollicitus esse se praeviam praeparationem recipere
 ibique peripatetis iustitiam etiam quod etiam apostolicam,
 ut condignam satisfactionem deventurum. atque ita bonorum
 indignationem tantisper mitigatam fuisse.

8. Dominus Archidiaconus, statim quidem dñum dimisit: ibi

tamen p[ro]p[ri]is m[em]bris dictis, et nulla u[er]ba Castellatim
in Montep[er]to se contulit. Interim Capitulum, in Provicar[is] ge-
neral[is] l[ic]entia elegit Domin[us] Canon[us] Augustinum amicum
Baudouin, Praep[os]itum Petrum Paulum Horian, et Marcum au-
relum Curran, qui omni officio renuntiavit. Et nullus au-
p[er]ius deinceps fuit, qui illud suscepit voluit. Si habemus ex ac-
tu Capituli d. Octobris 1662. ibi: facta omnibus et singulis
Domin[us] Canon[us] congregatis instantia de acceptando officio Pro-
vicarii generalis nemo ex eis dictum officium suscepit voluit
aliquem deceptum ex omnimoda libertate exercendi huiusmodi
officium, attenta manifesta et publica violantia, quia Patres
Ch[ur]ch, et Capitulum s[ed] Domin[us] Rector civitatis, et Regius et alij
Ministri. Hinc iterum magnis motib[us] Capitulum contra Domi-
num Aurelium Curran exivit. Quod ubi is sensit, Vicariatu
tandem se abiecit, epistola data Castellatim die d. Octobris. En
illam:

"Molto Ill[ust]re Rever[end]o Ill[ust]re P[re]s[bi]tero Prelato

"L[oro] esse stato io a Torino a spendere il mio con mille fati-
che, stenti, e disqu[ie]ti per procurare qualche bona resolutione a fa-
vor del N[ost]ro Capitolo e Ch[ur]ch, come ne pot[er]ia attestare il sign[or]
Vicario Castiglione, et istesso Monsignor Ill[ust]re e Nuntio, e vedendo
che la mia servit[uz]a non viene gradita da tutti, offendo mi massime
stato presso il rispetto, in pieno Capitolo; per[ci]o presso le Ill[ust]re l[oro] vo-
glio per servit[uz]a di pr[es]electione d' altro Vicario Capitolare pi[us] que-
sto e pi[us] habito della mia persona a meil peso, che io in que-
sti fatti protesto che rinuncio la carica, e resto obligato alle Ill[ust]re
l[oro] del favore fattomi, con assicurarmi, che per servit[uz]a della Ch[ur]ch
nostra, spendendo ogni giorno il sangue, e qui senza pi[us] riguardo
de Ill[ust]re l[oro] N[ost]ro Restando il solito

"Delle Ill[ust]re N[ost]re N[ost]re

"Castello li 8. ottobre 1662.

"Donno et ob[edi]to serv[us] Montanaro."

Hanc quida reddita est in pleno Capitulo die 13. eiusdem Octobris:
eique scriptum est in hanc sententiam:

"Motto Ill^{re} e motto N^{ro}do Signor

"L' opera V. S. rivista a foris è stata di sua elitione, e non di nostra commissione. Del suo operato vola noi non ne sappiamo altro, se non l'aver, che per noi non poter rimer più profitto: ed elerale, et che lei ha fatto tutto il roverso degli ordini di Mon^{signore} Illmo (Francio, mentre si è ritirato in uno di amministrazione di giustizia, come l'istesso Mon^{signore} Illmo ci vive, e non che poi V. S. ragione di dire che le sia stato fatto il rispetto in Capitolo, perchè opinione di noi ha solo implorato all'occasione quella provisione che l'ha era obbligato, et ha sempre obtemporato. Deferre con somma nostra mortificatione.

"Nella forma sua pretesa rinuncia della carica si vorrà da noi a quel riguardo che si deve, senza pregiudicio delle nostre ragioni in simili affari, non intendendo potendo noi di recedere dalla pretesa già fatta, dei gravissimi danni da noi per una causa patibile per ottenere per a suo tempo per mezzo della giustizia il dovuto risarcimento; con che tutti unitamente di buon cuore, le faremo le nostre. Verelli li 13. Ottobre 1662.

"Di V. S. Ill^{re} e motto N^{ro}do

"Affidarsi bene

"Licenziarsi e Capitolo della Cattedrale."

9. Proterum in ante posita erat, et pudenter reberat timor nunci-
nem et canonicis fore, qui officium Vicariatus acceptum vellent.
Nam ut obtemperantes ultimarum denuntiationibus, contra eorum
dignum ageretur: eundem cum die 25. Octobris Capitulariter
convenissent, eorum Vicarium electum, et singulos a Canonico An-
dreo interpellati essent, eorum Vicarium electum, et singulos omnes
constantiter unanimes reuocant. Dominus Canonicus Joannes Baptista
Quintilianus de Grandis Complutensis solus fuit qui fortiter sa-
cramentum se potatum dixerit, Vicariatus obis Stage conor:
dixit

placuitque suffragis, Vicarius Generalis Capitularis ad annum, sub
 committit reservationibus electus est. Eadem animi constantia deinde
 acta contra Dominum Praetorem Capitulum prosecutus est, cuiusque
 tandem lata sententia declaravit excommunicationem illam in
 ripe et suscepisse in omnibus Urbis Ecclesiis, excommunicationem publicam de-
 nuntiari iussit Ob id DD. Maiores Montanenses, de la faye, aliqui
 militaris ordinis contra Canonicos, et Vicarium Capitulum exasperati
 nocte quae festivitatem Natalis Domini praecedebat, in insidiis positi
 in nonnullis Canonicos, aliisque plures, qui ad Cathedralium S. Eu-
 sebio, consueta officia celebraturi conveniebant violentas iniurias in-
 ierunt. Itaque ipsi quoque excommunicati publicam denuntiati sunt.

10.

Ob hanc sententiam hoc Illucum et unum appellatum est. Brevis nam-
 que motus contra Canonicos et Vicarium excitatus fuit. Anxios
 praecipue tenebant animos, criminationes, et calumnias gentes
 apud Regiam Consuetudinem, ab adversariis agi prebatur. Vicarius
 Capitulum ut rebus suis opportune prospiceret, Dominum Cano-
 nicum Thomam Franciscum de Advocatis Noldum, contra-
 tentia Domino Archidiacono Montanensi, Vicarium legens, ut
 quidem in claustrum Curiae, appellationis causam curaret, dis-
 tincto tamen edicto mandato, ut prius et ante omnia coram
 Regia Consuetudine se sisteret, eundem omni assensum, de
 Capituli instantissima obedientia certissimum redderet, quae acta essent
 edouret, causam Capituli percurreret, cum Regiae commendaret ob-
 dientiam, et quae ibi ab Imperatore Duce praescriberentur, diligenti-
 sime observaret. Haec habens ex actibus Capitularibus q. j. j. j. j.
 et 3. Mortis 1663 legatio prope omnia agit. Virages de Cur-
 bus Capituli plene edoctus, iussit controversiam, opere Arbitrorum
 amicabilem dirimi. Hoberus actum Capitulum B. Aprilis, 1663.
 incipit legitur: DD. Canonici et Capitulum deprecant DD. Canonicos
 de Advocatis, et Vicarium Philippum, ut accedentes ad Curiam Vicarium
 ibi coram Illucum et Vicarium DD. Vicario Apostolico Archiepiscopo
 pro dno Alberto Aglunio, ac Perillio et Vicario Domino Vicario

Constitutionibus, aut alio ad id requinto, aut deputando cum Regia fel-
icitudine, bona nomine Mercatorum Capituli, quam totius cleri Rever-
entia, pro quo de re conveniant super forma satisfactionis damna
 per DD. Johannem Stephanum Montanum Maiorem hujus Episcopii
Civitatis, Dominum de la faie aliosque deputatos ex communis
consensu ex causa injunctis manus violenter in clerico, et DD. Ca-
nonicos re festivitatis Sanctissimi Patri Dominici nostri proxima
clausura, et latus prout ex actis apparet, et de hujusmodi forma
in conventa, quocumque de delegationis reperant faciunt, con-
sentium dicti Capituli et cleri pro abolitione reperant pro-
stant. Item abolitioni et annullationi actuum conventuum, liti
et instancia revertuntur etc. cum facultate augustinorum. Quia ita
vero Capitulum et clerus eiusdem apostolice, legimus aliud seu aliud man-
datum, pro facto D. Prætoris Papæ ibi constitutum denovo
in coram et Mercatorum Capitulo Procuratoris et D. Canonici Tho-
mas procuratoris de ad vocatis, et Joseph Episcopi Abbat
etc. ad impedendum de universali coram Illis et Mercatoris
DD. et universis Apostolice Archiepiscopo haurinensi, ne Abbat a-
glenis sen alii a Regia felicitudine deputandis, utique
de conventuum quocumque conventionibus, concordiis, et pro-
ty pro satisfactione dicti Capituli peragere autem pro reli-
gione reali belluarum, Capituli et cleri in odio exequantur,
communi et expensarum exinde ob id papa rum, peragere ta-
men submissione per dictos DD. Papam, et Episcopum peragere de
non augustinorum violanda immunitate Episcopii, iuxta formam ob eisdem
DD. Abbat dictis prescribendam, ita et prout ob eisdem DD. et universis
Archiepiscopo et Abbat concordatum fuert, et ad quocumque
scripturis super hoc pro reperant subscribendum liti revertuntur
denovo, et etiam abolitioni et annullationi etiam conventuum
et ita denovo pro facto denovo hanc controversiam sublata est,
et violenter deponitur.

Michael Angelus.

Anno 1663.

1. Adhuc vivente Episcopo de Novae, cui Antiquissimus Venerabilis Decretus fuerat, Michael Angelus Blois, nobilissimus generis ortus propinquus, et alij Commendatarius S. Mariae de ~~Probo~~ Puerolis, Episcopum Venerabilis delatus fuit ut vidimus. Post obitum Hieronymi, Reverendissimi Sordani Dux, in eadem sententia persistens, Michaelum Angelum de novo Episcopum Venerabilem nominavit. Hic itaque incuncte aestate anni 1662. Novam. profectus est, ut Episcopum consecraret. Sed cum ibi cum idonitate in publico examine ad id instituto, periculum fuisset, orta quaestio est cum Sordani Objectionem dimitteret. Cumque non esset cum populo tam cito dirimi, re infecta Bononiam rediit. Anno sequente 1663. omnis controversia sublata est eoque perissem ut Objectionem retineret. Itaque die 20. Julii eiusdem anni 1663. Novae publico precorio Episcopus Venerabilis inauguratus est. Die 20. Augusti Populionem Episcopatus per Promotorem, adijt ut non Miorum plinio in Eclisia Cathedrali S. Mariae Maioris, deinde in Basilica Constantina, prout liquet ex sequenti Acta Capitulari.

- " Anno Domini etc. 1663. die lunae 20. Augusti etc. Nouitque de
- " Dominus Gaudens Archidiaconus Conditor Montanensis presensuit
- " Breve Apostolicum de Capenda Populionis Episcopatus huius
- " Eclisiae, in debita forma expectatum. Datum Novae die 6. Cur-
- " rentis Augusti, ad favorem Illius et Nostrum DD. Michaelis An-
- " geli Blois, ad hanc Eclisiam electi, offerunt. et paratum. quae
- " unumque tibi incumbunt implere etc.
- " Domini Gaudens et Capitulum audita lectura dicti brevij, et
- " mandati^{hinc} exhibiti facto per unum secretarium etc. obtulerunt et

Michael Angelus

"propterea eidem brevi parce, et non dispectant illius Dominum Bletum
"propterea, iurante in possessionem iuxta illius formam et tenorem,
"eique iure obsequii prestante iuxta consuetudinem huius Ecclesie, dum
"modo D. Archidiaconi Procurator iuravit pro nomine Illius Domini
"Bleti de observanda observatione iure inter Episcopos huius
"Ecclesie, et Mense Capitulum eique statuti, et laudabilitate con-
"suetudinibus, prout sic eodem instanti iuravit, idcirco con-
"miserunt DD. Canonici Diaconi Andrea Gualter, et Joanni
"Mazzoni Paruteriarum, et ipsum D. Archidiaconum Procura-
"torem spectant ad Ecclesiam Cathedralis S. Marie Maioris,
"cuius possessioni per eum capitulum assistant, indeque ad hanc
"Ecclesiam redeunt, cum pariter spectant, eique possessioni
"ibi communiter similiter assistant in omnibus et per omnia; pro-
"ut in eisdem, illis contentis retulerunt et de singulis testificati."

Hac gesta sunt antequam Episcopus sacrosanctus esset.

2. Die 14. Octobris eiusdem anni 1653. solemniter in Ecclesia Me-
tropolitana Ravennensi, ex dispositione Apostolica manus con-
secrationis Episcopalis suscepit de manu Domini Michaelis Be-
iani Archiepiscopi Ravennensis, eidem assistentibus Domini Paulo
Bartio Episcopo Alessandri, et Paulo Vincentio Notario Episcopo
Astensi. Tamen die 14. Novembris sequenti solemniter prout
que tamen turbata et abrupta fuit observantia de qua in In-
strumento mox referendo, ad Ecclesiam eam personaliter accessit.

"Ad perpetuam rei memoriam, ac Dei omnipotentis gloriam,
"tenore presentis publici Instrumenti cunctis fiat notum, sicut nos
"Michael Angelus Diaconus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus
"Verulanus, et comes sub die Dominica proxime præterita 14. No-
"vembris mensis anni 1653. Iuditione proinde Pontificatus Illius
"in Christo Patris, et Domini ceteri Domini Alexandri Divini Pro-
"videntia Papæ VII. anno 9.º ad Ecclesiam nostram Cathedra-
"lem sub titulo S. Lucæ, delictissimæ civitatis nostræ Verulanæ
"cum comitatu recto comite personaliter accedente, pro primario

" audientibus pro primario nostro in illam ingressus volumini, de more
 " per sacrosanctum prescripto; exorta diffinitio inter Illustres Dominos Vice-
 " gubernatorem (Comitendunt) Civitatis pro I. N. C. D. Alexandrum
 " de Drausula, ac Obisum Nossem tamquam Priorum, aliosque
 " Illustres Dominos de Collegio Doctorum, ac officialibus dignitatibus et aliis
 " nobilibus fides dictae Civitatis, praetendentes sibi iuribus licere, se-
 " dem collationem ad videndum inter Canonicos Presbyteros a latere
 " sedis Episcopalis, durante concione quam haberi voluit peragere, ex
 " una, et altera Capitulum et Dominos Canonicos eiusdem
 " Cathedralis, id tamquam contra sacros ritus, tum contra decreta
 " sacrae Congregationis penitus impugnantibus, ex altera, partibus; cum-
 " que controversia huiusmodi vertebatur, ad Eclesiam ipsam Cathedra-
 " lem, et in choro illius, Pontificali vestitus, parati, ad Canonicos
 " usque praedictos cum toto clero comitante pervenimus, reman-
 " entibus nobis per replicatos et ancios, sedis praedictae fuisse intra
 " dictos Canonicos chori, et Presbyteros collatos, et dispositos, durante
 " autem nomine nostro, et praedictorum DD. Canoniorum, ac ite-
 " rum atque iterum protestatione repudii Dominis praetendenti-
 " bus, quod nos, sed ut supra per eos oppositas in Presbyteris num-
 " veretur, utriusque ad alteram, nec ad perfectionem solennitatis proper-
 " derimus; ipsique eos amove unumquemque, a volumine pro officio
 " re, et functione inchoata distinctis, in sacristiam Dominorum
 " Canoniorum, quae ibidem extra Presbyterium praedictum, notis com-
 " modum praebat ingressum, toto clero et DD. Canonis comi-
 " tantibus directis, et functionem solennem coeptam, imperfectam
 " dimittere coacti sumus, ne Ecclesiae nostrae praedictae in aliquo
 " praevicinium offeratur.

" Die autem Martis subsequenti 20. eiusdem Mensis, vix quo-
 " domodo et aliquantulum remissa supradictorum Dominorum praetensio-
 " nem, sub Vesperis convocato clero, ac populo cum toto Capitulo
 " Dominorum Canoniorum sub spe functionis solennis praedictae per-
 " ficiendae, novaque processione solenni sine caeterum indicta

3. Alind depudimus iam olim ab Actoribus Civitatis excitatum contra immu-
nitatem Ecclesiasticam statum ab initio sui Episcopatus, subire coactum
est. Illud propterea descriptum habemus in sequenti Epistola

"Illi ad Beatus Tignor, & Protonotarius

"Videi fin de principio, che io fui nominato dalle proprie S. A. N.
"a questa chiesa, che le sue antiche controversie con questa città, si sareb-
"bero rinnovate col nuovo Venovo non men rigore di ciò che siamo
"fin ora fatte sentire con donni irrimediabili di questa battidale, alla
"quale più di tutti con verità, che non avanza più altro del suo an-
"tico splendore, che il nudo titolo, talmente sono languide le forze,
"che per lo addietro sostenevano in piedi la magnificenza e decoro di
"questo corpo. Sparsi nondimeno che la medesima città dei Reali Pa-
"troni, con la quale si erano congiunti di reggere il più debole
"fra tanti capricciosi soggetti, per appoggiarvisi la servita di questa
"Chiesa, l'aveva da lungi vacante, e dalla sua interiore dinodia, av-
"rebbe avuto aperte le orecchie alle voci del Pastore di questo gregge, per
"conservargli quei pochi granoli, che dalla liberalità degli Imperadori
"Cristiani, furebbero con singolarissimi privilegi, già verso tanti secoli
"assegnati, e che io fossi per ottenerne dalla sua retta giustizia, quella
"parte, che è la base di tutto il bene, che può trovarsi nella Repubblica fri-
"stana, nella perfetta armonia del Pastore Ecclesiastico col suo gregge
"e di questo col suo pastore.

"Sono stati dopo il mio arrivo a questa chiesa in alcune gianti-
"che ondeggiamenti non già per difetto di disposizione, ma pinto
"torto per beneficio dello spirare dell'anno, nel quale già regnava l'oliz-
"ti rigori nella distribuzione ed erogazione dei carichi, ha perseguito una
"breve tregua, la quale stando in punto di spora per riacendersi
"l'antica guerra del trasteggio, che si regge lo scandalo di questa Pa-
"tria ed il flagello di questo clero, ho stimato di rappresentar la Vostra Ec-
"cellenza le vive ragioni di questa Chiesa, acciocché col suo zelo e retta
"giustizia, contribuisca qualche soccorso a questa causa, che agita tutti
"gli umori di questo corpo, e non intralucendo ora di illustrare gli

« gli antichissimi privilegi, e liberalità di questa insigne Cattedrale come
 « esse da Pontefici Imperatori, e altri Principi, per lui so che già conosciuti
 « a V.E. ma raccomandati alle più sante augustie che dopo alcuni anni
 « mi hanno divisa questa Città a danni irreparabili del Clero, e de' suoi
 « ritrovo avere questo Capitolo, rapportato senza la nuova in un
 « transitorio della città, la quale decidendo questa questione, dovendosi
 « per la sola alla radice, e ogni litigio, e con la dovuta giustizia restituire
 « la pace a questa Patria, tutta agitata in quest'anni; ed ogni cosa
 « do, tanto buona che questo giudizio abbia terminato questi dis
 « ferenze, che anzi più rinviate, dove non ha avuto luogo la ragione
 « ne, l'è introdotta la forza, e con questa spada della Città si sono sem
 « pre tenute, e ingiurate le sostanze del Santuario, risentite anche in que
 « stili immagini di ogni sacro e sacro.

« Ma ora non tene a V.E. che con la visita alla quale ho dato
 « principio col nuovo anno, ho veduto con mio rammarico lo stato
 « vero di questi M^{ri} Canonici, quelli compungono questa, attardati
 « con insigne battenti di vernelli, ridotti ad uno stato degno più
 « di comunicazione, che d'invia spandendo, V.E. che cinque, e si
 « mettano tutti gli altri non ricavano dalle loro prebende, con
 « stanze per vivere quattro mesi dell'anno; e per confermazione di que
 « sta verità devo soggiungere, che pochi vi sono fra questi M^{ri} Ca
 « nonici, i quali non siano ridotti alla necessità di servire per
 « quelli di di M^{ra} della, e prendere simili mercede per sostentarsi fino
 « alla fine dell'anno; onde premiando anche dalla questione
 « si possono collette i M^{ri} Canonici e gli Ecclesiastici, non solo facendo
 « giorno a questa indebitata verità, che neppure i loro propri
 « sono tenuti di tenere alla Repubblica, quando per sovvenire
 « diminuiscono grandemente il loro stato, o vero per il medesimo
 « intervento vengono a meno del loro stato, come sono chiari le dotte
 « con questa maggior ragione devono per comuni legge
 « loro Ecclesiastica per le medesime necessità, quando non solo non
 « sono

non hanno per la conservazione di loro state convenienti, ma ne anche per
 "tino supplire alla necessità. Siamo nel caso e si profonda a questa neces-
 "sità.

"Li vedono nel Piemonte, et altri stati di S. M. tutti gli
 "altri Veneti, tante cattedrali, e collegiate, le quali tutte godono e
 "pace, e immunità, i beni non meno riconosciuti per sacri, che
 "la persona, e a questa questa sola libertà si trova del continuo da
 "questa città violata; ella gode mentre le sue compagne nella do-
 "minazione non godono le sue antiche prerogative.

"Come questo impasto ha la sua origine dall'antico Statuto,
 "legge fatta da questa città per sollevare il proprio Registro come
 "dell'arte posta agli Ecclesiastici, con questo diritto non è posto della
 "giustizia dei Reali Sovrani, sempre benefici; ma solo uno ritrov-
 "mento della città per trovare compenso nei loro tributi; e mentre
 "pretende d'imporre col suffragio, solo agli Ecclesiastici si fa tutto di vi-
 "vere da ogni parte, i loro Dottori di Collegio, Procuratore, avvocato,
 "e simili Ufficiali, e con questa distribuzione una le sue liberalità con-
 "to proprio della libertà; quindi molto più ragionevole, che i liti-
 "mi di Dio godano di quella libertà, che loro ha concesso il mon-
 "do. Dio, che i ministri laici, i quali con questo ricompensamen-
 "to odono i costi de' pupilli, vedove, e delle famiglie, tutto il danno, che
 "li ne prova.

"Rappresenti Monsignore Viceré della Novara e M. R. di gli incen-
 "di a loro Eccellenze, i scandali, e disordini, che da questa disposizione
 "ne nascono giornalmente, e la necessità indispensabile di porvi rim-
 "edio, non solo per beneficio universale di questa città, ma molto più per
 "la salute delle anime, le quali fra la pigrizia, vengono portate
 "al peccato con manifeste prove spirituali; e si ritrova nelle sue nuove
 "vie, che dalla sua negoziazione ^{la pigrizia} ~~representa~~ che per ~~borrascia~~ e piz-
 "zose, non haurobbe havuto all'ovviare ~~molto~~ alcune per
 "tutto del suffragio: e che la sentenza di Roma hauro anche luo-
 "go nel Suburbio, e distretto di Veneti, come ben tutti antichissimi

Michael Angelo

„di questa Chiesa per conseguenza in unanime da ogni qualunque parte
„La sua morte improvvisa non gli permise di governare il frutto, onde
„spirito con esso ogni temperamento viene veduto qui scacciato, che
„hanno di nuovo agitati gli animi, gli uni e gli altri sollevati per
„la difesa della sua causa.

„E il pto di V. per il servizio del Principe deve raccogliere
„il servizio di Dio, il quale notabilmente patisce nella divisione pro-
„dotta da questa zizania, la quale divide gli animi di quella fra-
„tterna carità, una forza di riverenza, e di quella pace che deve
„avere fra di loro i fedeli; onde quel profitto spesso sperare, per
„non fare quelli rovine spirituali non si debbono temere; e quei
„frutti non bisogna che il nemico comune, mentre si vedono le
„proprie piume alzate contro il loro Pastore, questi in obbligo di far
„la guerra al proprio rege?

„Una sentenza da Roma la quale rende l'articolo del Clero,
„non riduce in incognito indispensabile di ubbidire, ma Capitolo e
„numerato, ed ispirato, ne toglie l'esecuzione: il giuramento con
„cui sono legati i Clerici e quella difesa della libertà Ecclesiastica mi
„vincolo con nuove obbligazioni; e come posso negare di raccontare
„giustizia, e negando non intore nel novero delle cause, o di
„fare infidele al giuramento? Tutto questo rappresenta a V. E. supplire
„conviene di qualche corso a questi cose, e senza pregiudizio anche
„di quel carattere che l'obliga alla difesa del Principe, suggerirmi
„anche come uno savole cristiano quel consiglio che più mi
„dare alla mia obbligazione generale, tutte le mie parti esatte,
„senza separarle insieme dall'obbligo d'un fedel suddito verso il suo
„re del suo Principe. Questa è la quarta singolare di cui supplico
„V. E. come la maggiore che io possa ricevere; ed attendendola dalla sua parte
„e carità, mi rimetto a quel re che potrà suggerire il sig. Rev. Vescovo
„con la V. alla mano. Espet per fine le faccio riverenza. Venelli li 12 febbraio
„1664. Di V. Devoto

„Divotissimo Servo M. An. Dono di Venelli.

4. Die 21. eiusdem Novembrij in pleno Capitulo iuratus pollicitus est de non observantiam Transactionis iuratae Episcopos inter et Capitulum, ut ex acta Capitulari quem ~~respo~~ ¹⁰⁵³ praefero.

"Anno Domini etc. die Martij 21. Nov Verullij in sacristia etc.

"Personaliter constitutus M^{ns} et N^{rs} DD. Michael Angelus Proles
 "Dei, et Apostolicae sedis gratia, modernus huius Ecclesiae Episcopus, qui
 "insequendo formam Instrumenti Transactionis iuratae inter Episcopos
 "huius Ecclesiae pro tempore et DD. Archidiaconum, Archip^{re} ^{can} ^{pro}
 "pastorem et Canonicos sub die 8. Julij 1568. idem de verbo de
 "verbum per me Secretarium etc. lecti iuratis audientibus, et in-
 "telligentibus, una cum Inquisitis DD. Praep^{os} et Canonicis omnes
 "condemnationes ac divisiones, et prout ad invicem unamque partem
 "pertinet, et spectat, recipere et recipere ratificavit approbavit, et
 "emolopart supra emanatum Instrumentum Transactionis ac
 "omnia et singula in eo contenta, et descripta, promittentes pri-
 "us recipere, et recipere, eisdem Transactionis, et in ea conten-
 "torum omnium observantiam in omnibus et per omnia iuxta
 "dictae Transactionis formam, continentiam, et tenorem et de non
 "contraveniendo sub poenis, et censuris in eodem expressis, et conten-
 "tis; Presentibus Ab. Jo: Thoma Gloria etc.

"Michael Angelus Episcopus Verullensis
 "Petrus Paulus Gloria Praepositus
 "Horatius Landiliarius M^{ns} et Canonicus
 "Joannes Jacobus Nagus Canonicus
 "P. G. Confessor Pro-Sindicus
 "Julius Caesar Guirardus Canonicus
 "Joannes Jacobus Pleincker Canonicus
 "Georgius Salomon Canonicus
 "Pastor huius."

5. Die 6. Decembrij Capitulum ad requisitionem Domini Episcopi ap-
 p^{re}sentem praeferit pro impositione subro^gati Characteri, ut ex acta
 Capitulari eiusdem die tenoris sequentis.

Michael Augustus

Uiraniensis errore hanc paginam praetermissa est; unde Lucas
quinti quoniam sequitur sub initium alterius paginae re-
quirere licet.

" 1663. d. Decembrij Venetij it. in curia Majori etc.

" DD. Canonici et Capitulum attenta requisitione, et instantia facta per
 " Illmum et Revmum d. modernum Episcopum super impositione tabul:
 " dii phantiv, committentes huiusmodi impositioni ob causas ab eo:
 " dem Illmo Domino expressis, et per eodem DD. Canonici motum
 " perperam, deputant DD. Canonicos Guinardum, Amilium, Fou:
 " flentium, Philippi, et Petrum primum phantiam, et nosse Capit:
 " tali assistant hoc generaliter totius Diocesis, primum de dicto tabulio"

Invenitatem Capituli Cathedralis ad hoc tabulio, non obstantibus
 Capitulum die 29. Aprilis 1660. his verbis conceptis.

" DD. Canonici et Capitulum unum quoniam, et consensum
 " prestant Illmo et Revmo Domino Episcopo Victorio Augustino
 " Nipae ibidem petenti et instanti, exigendi tabulium phantia:
 " vum et omnibus Beneficiis Decretis, qui de iure Revmo Capit:
 " tabe DD. Canonici, et Collegio Beneficiatuum pntis Cathedralis
 " etiam particulariter exceptis, et exceptis etiam pro beneficiis qui:
 " buscumque alia Canonice prout iam alios et praeceptis
 " itempore quondam Domini Episcopi Dilecto actum est; licet ta:
 " men conditione quoad libris et expensis vitandis, dicti tabulio:
 " tio Vicarij Foranij committatur, et delegetur, deputantibus, etus:
 " minantibus Domini Canonici Bononiam, et Bononiam, et assistant
 " hoc de super primum.

6. Anno 1664. die 4. Januarij Domini Episcopi Visitatori Portus to:
 " lius Diocesis a Cathedrali exordium fuit, quoniam toto triennio tamquam
 " Delegatus perierat, plurimis diebus Decretis, ad disciplinam Subsisti:
 " entem restitutum, usque populum reprimendum, qui ob dis:
 " tinctum sibi vacationem die 29. Aprilis bellique motus in dictas
 " abierunt, utique, Nummum dedit pro Cathedrali pro mulgatum
 " die 29. Aprilis omni legum 1663. pro Medietate Chorale,
 " ad praescriptum sacri Concilii Tridentini sess. 24. cap. 12. de Refo:
 " ratione. Divinus per quendam d. sancti. Reclamavit Ca:
 " nonici, laudem spiritus antiquissimum buhris consuetudinem

Michael Augustus

per canonicos in quatuordecim diebus undecim creatur in singulis annis
canonice et tri diebus in singulis mensibus, singulis mensibus offerret
prostatant, ut ex de re auditu Capitulo consideretur talis con-
eili Congregatio. Eam considerat eundem & in quibus sed in auditu
Capitulo, et quibus rescriptum obtinuit, mi danti confirmatorum.

"Nunc & in aliis factis

"Unitatis in hac Congregatione canonicis litteris, quibus amplius
tunc tunc spectat, non ipse charismata nostra remittendo. Tunc
tunc tunc, quod in hac Cathedrali a canonicis per sex mensibus
immittant quatuordecim prostatant, ad formam huius Concilii cap. 12.
"leg. 24. de reform. aduoc. remittit, Eam Petrus, sicut amplius
tunc tunc, et providentiam commendant, ita huiusmodi de-
tunc, observantiam censuerunt, et in quibus amplius tunc tunc, ac-
tionem aduoc. voluerunt quod eadem hac Congregatio legibus
censuit consuetudinem canonicis immemorabilem etc. mirum est
tunc quia canonici Cathedralium ad levitiam ex precepto ha-
ueri Concilii praestandum compelli voluit etc. et Amplius
tunc ~~dictum~~ ^{malitiam} peruenit involuntatem. Tunc & Augusti 1665."

Quare anno sequenti 1666. in synodo prima quam habuit
diebus 10. 11. et 12. Illis decretum suum confirmavit, adiecto:
scripta hac Congregationis regis noster. Et Canonici ab huius-
modi deinde tamquam quatuordecim usqueque perinde,
et a scripto veluti scriptis, ad eundem hanc Congregationem
appellavit, iuxta praecipue deinde ipsi huius Concilii Praedicti
quod habet: non liceat vigore cuiuslibet statuti, aut consuetudi-
nis, alio tunc mensibus ob idem vultus, quolibet anno obvia; et
ut nihilominus eorum vultus Constitutionibus, quae longius
scriptis tunc requirunt. Quibus eundem vultus nostram
statutariam, huiusmodi quod, huiusmodi, et vultus scriptis favore-
bilium, ut potest quae obvia per sex mensibus vultus ducione our
nunc vultus. Et alia praestant huius, quae rigidi huius
et ad vultus adigant. Itaque eorum eadem Congregationem, pro-
ponte

deficio nam daretur Episcopi praeiudicium singulorum residentium in curia
meritum ad formam Concilii Tridentini in posterum peragendum
in potius antiqua consuetudo Eubiae ad mentem statutorum, et per hoc
vixit? Quaeque die agitata tandem anno 1670. prodit deventum
quod sequitur.

"Die 22. Augusti 1670. Sacra Congregatio Sacrorum S. N. C. Con-
suetudinem Concilii Tridentini interpretari censuit in eam de quo
agitur servandam per consuetudinem ad mentem statutorum.

7. Pono annis 1665. iniquis fuit tum matrimonio Dniss Caroli Ema-
nuelis II. cum Francisca Borbonica Valeria filia Gastonis Dniss An-
dremontis, fratris Ludovici XIII. Franciae Regis, solemniter per nuptias
invenit deducta die 6. Martii; tum obitu Iernipolae Christianae
a Francisca sororis eiusdem Ludovici XIII. et totandina Danysae, Ma-
tris Caroli Emanuelis II. qui accidit die 22. Decembris. Eius obitum
breviter texit Muratori in Annot. Ital. ad hunc annum. Pinedo
papa, inquit, che non incongruamente prudente, Costanza, Petra
ed amor nella giustizia aveva per tanti anni governato quegli
Stati in mezzo ad infinite burrasche, che servivano a far maggior-
mente conoscere la grandezza del suo animo, e il consiglio nelle
molte sue virtù. Morì ella di vita nel di 22. Dicembre lasciando
un immortale memoria di se, in quella corte e nelle storie. Huius
Reginae proci, nondum ob tantam calamitatem, Languis et
steterant, quod mox Francisca Borbonica Danysae, post prae-
matrimonium nuptias, novam flendi occasionem intulit. Obiit
anno sequenti 1666. vitae integerrimae praefatae post se exem-
plum reliquit. Eodem anno Carolus Emanuel nupsit contraxit
nuptias cum Maria Joanne Baptista a totandina et nupsit Du-
issa, ex quibus anno sequenti 1665. die 16. Martii ingenti propin-
qua luctu natus est Victorius Amadeus, qui postea tantus
eruit, sicuti suo loco videmus, ut tunc bellum victor, tunc re-
bus suis praefataeque patris, merito inter illustres, eius nostrique
tantum Principis ut mensuramus.

Michael Angelo

G. Anno 1666. Tunc Carolus Emanuel Dux Sabaudie pro:
 gressibus bellum aggressus est. Illam motus ingentibus impendit, mil:
 itibusque annorum usque. Hoc tamen pergit anno 1673.
 Illi tunc in acquisitionem addidit vere regiam, ita ut hanc inter
 inter Europae potentissimas magnificentiisque civitates
 annuisset. Pro actibus istis erat veluti artifex et profumma:
 quipotentia mirabilem porta Urbis quae illi dicitur appellatur. Ph:
 licet novum in eam spectantia huc regere, quae nobis pene:
 ut, novum illud dicitur Carum, in historia veritatem
 inscripta: Tripartito Historiae dinovo et origine, et trumpi di
alli Dis. S. fol. 142

q. Itaque in ipso fronte, cum portae prospectu legistis:

Carolus Guenard II. Dux subordinis cyprini Rex

lobis variorum nomibz extructis

Magnum proprium mentis instans

Porta soliditatem non venustate ita vincit

lit formula usual et formidabilis

limbo blondito argenteo, intimo fortiter argenteo

Bunde provit.

In interiore porta porta.

Carolus Guerin H. Indica Dux Syn Dux

Fructuarius Urban.

1. Religiosum, sed infirmum ante latuum

Regionis Antennarum

Quia primo ^{non} pupillaris aetatis tempore

iastrum feit

firmioribus tandem a se avis recuperatum

minore nervorum molimine conprehens est.

11 + 2 mantifinos (over)

Quifida sibi coram senior revocaverunt

Amantifium servet.

Ande leguante, plant upin verby ipin, met scriptoy.

Si per presentarsi le quattro altre duchesse figurate in scurelli
busti col motto

Per Madama Margherita
Vera Regiorum unio
Per l'Infante Caterina
Regia prole ter felix
Per Madama Cristina
Pacis et Regni promotrix
Per Madama Maria
Regiarum lundum

ed finimento della porta segna otto statue indicanti le otto vir-
tà conservatrici dei popoli

Magnificentia.

Donna con regio in alto, e corona in capo, che abbraccia una
Piramide, e con l'altra mano, tiene uno squadrò d'architetto;
perchè la Magnificenza consiste principalmente nelle opere
pubbliche edifici, e fortificazioni.

Religio

Donna alata coronata di raggi, e col viso rivolto al cielo,
e con la mano giunta alzata.

Abundantia

Donna coronata di spiche, tiene un cornucopia, rivolta in
più piena di terrestri frutti

Quies Publica

Donna coronata d'ulivo ha vendori un gonfio sopra una colom-
ba con la faccia appoggiata alla mano, in atto di dormire.

Iustitia

Donna che con una mano tiene una bilancia, e con l'altra una
spada.

Vigilantia

Donna che per mano ha una pelle di leone, e la testa del mi-
suro le fa celata; ha vendori per mano una tromba in atto di

Michael Angelus

suonar, e nell' altra mano non grado.

Comordia

Donna che con una mano tiene una lira o l'atra da sonare,
e con l'atra un cuore

fidelitas

Donna che col braccio sostiene un cagnolino, che sta in atto di
accarezzarlo, e con l'atra tiene un uello, travando per guano
una mano infida. Huiusque sumus.

Meliorum est bene, utriusque huius mortis, cui parum
forte Europa non vidit, memoria exidit.

Su prospectu portus, quae olim di' strā, postea bonum appellata
fuit memoria incisa, legebantur haec verba:

Gerne Verellatum Urbem.

Ab Carolo Duca 11. Althozum sua fypri Ruge
Inclutabili iniquitatorum iniquitatem communita
dius mentato nomine

etiam unus celum sed Mortis arum

Cumque visum fuit Gallias non captam Urbem, anno 1704. et
1705. ut me loci vider. Statum vero, taxonem, praeterea, fuit
expletum in aqua Meliorum, seu hostes, seu hostium fuit
travando, quibus id haec usque diem, plures campustest
ny, quolenter omnia conpiscuntur. Bonum quae superfluit,
incorum partem obdicit Verellatum huius urbis ingratos anno
1740. reliqua sua Carolus Brunus duxit et canonici, non
cum magna Laternam, quae ex dilectis aggeribus erui potuit
aut, in Basilica cathedrā, adificationem refectorem
interior, Regia largitione concepit. De quibus ordinibus me loci
lectissimam appellat Urbem, frequentissimam curiam visitationis,
quod saepe in ducum libitationem commutabatur dum plura
hū diei molitur, ut cum magnificenter ornata, morbo conpiscit
dixit Bonum, die 12. Junii 1572. Diligenti auctorissimam

10.

Præcipue memorie inextinguibili lacrymis die parentum subita
nocturna Venenarum. Sicem in Regis Imperat Victoriam Annus 11. vix
novem notus annos, sub tutela Divine Matris Mariae Domine
Baptistae a Johanna.

11. Interius ejusque Prole Virginitatem R. Pastorem inceptum
primo Aprilis 1669. magno obibat zelo. Anno sequenti 1670. diebus
20. 21. et 22. Mox penitus habuit Synodum Diocesanam, quae
eodem anno typis Venetiarum prodit. In ea his e suggestis ad
Populum dixit, nempe in R. et tertia Synodo. Oratorum adhuc
sunt inestitit, sacra auditione, et sollemnibus adhortationibus re-
fertur. Plura edidit utilissima decreta, prae ceteris valde notanda
sunt ex de Prohibitis coniugum numeris: item et monita ad artium
Liberalium magistros. Nonnulla etiam decreta Pontificia, et sacrae
Congregationis Declarationes promulgavit, quibus accessus Regularium
ad Monasteria Monialium prohibetur, et distincte praecipitur Super-
rioribus Regularibus, ne autem in Monasteriis ubi infanti pro-
cedere ad electionem Abbatis, non significata Episcopo die elec-
tionis, et eo non exspectato, si ipse declaraverit velle per se vel per
alium electioni interesse, et praesidere, et alia quorundam Regulari-
um spectantia. Decretum quoque edidit de pro Episcopali circumscrip-
tione, et scribis, quod oportet esse, ut ad primum redun-
retur

12. Eodem anno 1670. mense Januario obiit Dominus Canonicus de
Nobis. Sed Populus tunc vocatur per obitum Ghidanti 12. Itaque
Capitulum ex novum fundamentis, quod vocante hinc Apostolica, ut
est omnis universitas, et ad ipsum per reditum ad priorem inestitit
tunc collectio omnium Canonialium, prout ex antiquissima cons-
uetudine spectabat ante reformationem, Canonialium vocantem, neque
quam contraxerat Episcopo contulit die 15. mense Januarii D.
Benedicti Joanni Angelo Bonito. Quae collectio summi integram
effatum habuit. Praevidens vocata per obitum praedicti D. Canonici
de Nobis ordinata fuit a D. Canonicis Joanne Baptista Gallici prout

ex decreto Capituli die 31. Januarii 1570. et ex alio 19. Septembris
eiusdem anni, in quorum ultimo habetur, hancque habere et
consuetudinem bulne Verellensis.

13. Anno 1573. die 2. ianuarii, et undecima Aprilis Dominus Episcopus
tam huiusmodi Verellensem habuit. In ea plura restructor
statutum Apostolicum et normam congregationis responsionis, lotae
contra Regulas, quae ad inf. quae nescit quicquam, et
certis in rebus, non obstantibus eorum privilegiis, et exemptionibus
rebus, et quod satisfactionem omnimodam quam. Perbent Episcopo
de quibus in parvis conventibus in quibus non abitur sed ad unum
quorum quatuor sunt fructus. In ea praeferenda et transmissa
bulne Episcopalis Verellensis, quae ad hunc usque diem viget et
est in usu.

14. Anno 1577. 4to habuit huiusmodi die 17. et 19. Junii. In
ea prae iudicis legitur antiquissima instructio pro Verellis formata,
quae ex capitulis congregationis alia de Porcellos, et Consequatibus
pro eorum quorum ablatum est dispensatio spectat ad hanc
Pontificiam, seu ad eandem Apostolicam. Ad eandem praeferenda
reperitur Catalogus Episcoporum Verellensium et eorumque
aliquos, quibus dicitur primus Episcopus Verellensis, creatus anno
540. Plurimum foliis auctoritatis, Episcopis collectis, non verbi
transcriptus est ad hanc ex Catalogo, seu ex historia Ep. Verell.
Cononice Marii Pambli Constanti quod sufficit et nullam meretur
fidem.

15. Hic inest novum inveni de reformatione a Divinis a capitulo impo-
rata anno 1575. Occasione novae libris (reformationis, et unius
tenis ~~reformationis~~ et ingeniorum, ut vocant non modica domandis
lesiis illata sunt. Praeterea libris (consiliorum, seu Tuncionis,
et omnium quod Provincia, infra Regio, imperatorem, quod
verum, Eulienis quoque corumque bonis, censum imposuerat,
quod prae dicitur exigebat. Et hanc quidem propter agerantur
auctoritate, unde totis omnibus consilium praeferat, si ad servandum

Quam nuncius est habitus. Est canonici paulo inconsultus, et
prescriptis et peractis die ultima Marti dixerunt a vicis apud
epi. Dominus Episcopus rogatus ut sua auctoritate decretum firmaret
ut, respondit. ante omnia summas epi informationis super gravami-
bus expositis. et nihilominus bonorum operum gravamina notoriaque
et ulteriori non esse compositionem, hoc aliud decretum ediderunt

"Anno Domini 1645. die 6. Aprilis Venerabilis in Christa Illustre.

"Cum non una ingenti persisteret DD. Canonorum in eorum
"congruentem ut lactens hunc Venerabilissimum, per tota-
"per sacra toti orbi venerabilem, nunc divi permentis ubi op-
"tori, et laudibus exteriorum voluntas. perorandi, sed ut in
"die, quae reliqua sunt omnium illorum bonorum quae ex br-
"pitione Imperatorum Regum, et Principum, et ex confirmatione
"ne, etque Privilegiis summorum Pontificum, etiam Eucharistiae, et
"pro institutione DD. Canonorum, et aliarum personarum Ec-
"clesiarum, ibidem inservientium in divinis, et funeralibus
"Dei, Beatae Virginis Mariae, et S. Eusebio Episcopo Martyri,
"Patrono nostro, assignata, donata, et investita fuerunt, propria
"quodammodo antiqua immunitate, nec pertinerat Laicos, civi-
"les personis inerti, et quae sunt de, Eucharistiae, et Eucharistiarum
"ibi appropriare, dunt per sacra, consuetudines totidem be-
"ne, seu personarum inservientium Eucharistiarum, dunt, in et per
"te variabilis et diversa, ex occasione cultus, et traffici dictorum
"bonorum extorqueant, vel ex ipsa boni demoliendo, et dissip-
"ando. fides Eucharistiae in propriam convertit utilitatem, vel in-
"uam impune, et notorie neminem bonorum Eucharistiarum pro-
"hibito propriam voluntatis devastat, erodit, et in ma-
"moda transmittit, vel bona Privilegiarum Canoniarum, et
"tributarum quotidianarum, donata per praefatos Catholicos, et
"opios Privilegiis, et tot sacris exemptis libris, et notariis in-
"municia, in Catalogo Laicali descriptis cifra artium extenui re-
"gistrum imponit; siquae clare constet, quod gentes venerint in

" Domini Canonici et Capitulum mandant in actis Capitularibus
 " registrari factum pro informatione de certitudine S. Regiam Celsitudi-
 " nem, et Regios Ministros de Revisi Capituli innocentis, ac D. Canos
 " vicinorum universitatis, ac particulariter per D. Canonium Bernum,
 " voluminis affuturum; et deputat D. Canonium Josephi fumum,
 " qui vicinis firmitatem deest mandatis interius Domino Cano-
 " nico Daterio, ut praedictum D. Canonium Bernum, ad liberandam
 " tunc ut obtemperet votis donec de iniuriis Revisi Capituli, et Do-
 " minis Canonis illatis, integre satisfecerit, absque ulla venia, et re-
 " missionis spe. Quatenus vero hunc Capitulum innocentiat aliquem
 " vel canonem in forum praedicti D. Canonici Berni una pro-
 " missa quod Regios Ministros contra Capitulum, fuisse testatum
 " arbitrio intractabiliter pro eis irremissibiliter. "

Hae pene lumen, Status Vni Ep'i Regis rogatus sublati est, et disjungit
 ex alio actu Capituli dicit 16. Februarii, qui habet.

" Anno Domini 1680. 16. februarii in Sacristia Majori etc.
 " Quia die 9. currentis decretum fuerit, quod Dominus Canonius Bernus
 " ad librum Daterio, ut obtemperaret donec etc. in gratiam lumen
 " Illiusmodi Episcopi hic instante Domino Canonio Proposito
 " Nilivno, D. Canonius ducerent dictum Decretum non habere locum
 " ab hac die in postea, sed tamen ab hac die retro; et D. Canonius
 " hinc de re, praedictum D. Episcopo per literas foridarias certio-
 " rem reddit. "

Hic Canonius Bernus vir aliquando doctus et iuris peritus, fuit
 de nostro paulo impetuosior et impius contentiosior. Propterea
 plurimum invidiosus, et indignationem incurrit, atque quoad vixit,
 nequos, et perpetuos cum Capitulo altercationes habuit. Cumque
 vicarius generalis Illius Episcopi Regis nequorum turbare auctor
 fuit, et non vult Capitulum cum Episcopo committere, quod inque-
 ritum litigium habundantem fuit.

Episcopo Daterio sedente, plures doctores, et probitate illustres floruerunt.
 Inter eos sunt.

Michael Augustus

"haurientem dei, et quod Civitas huius facta sit sub tributo; Ideo in-
staurantes praecepti d. Canonici, et Capitulum nostro huic populo ob-
viare se datus Eulonia, et propriam inclementiam consilium, refutavit
obprobrium vivit suis, se subtrahit, et immo vii, qui in civitate
vivent, se ut peractum inveniendo respiciant, et iusti continenter
vultu flagellat, iustitiam adhuc, inlucens, et rationibus sacro-
rum canonum, omnes monitiones, et concordias, et nullo die
ante, habita nostra consideratione in plurimis iteratis Capitulis
legitime convocatis, super huiusmodi emergentibus, praevidentibus, et
obstantibus, in Eulonia, quibus occurrere minime potest nisi per de-
monstrationem publicam afflictionis Euloniae, in voto acerbis
et spem etiam, ex quo omnes virtutes, decurrunt et decur-
runt universumque deus, prout universum deus d. Episcopus
apud obtinenda operatione generali a Divinis, cum protestationibus
opportunitatis documentorum, et expressum, et de habendo recursum
ad eam congregationem summam totam Euloniensem praeponit, quod
si non attente esset, vel adhuc differat d. Canonici
Capitulum intendunt usque a Divinis, prout usque ex nunc po-
tunt in dicta eorum Bona Eulonia, mandantes notificari huius-
modi operationum per civitate ad loca solita, attenta incertitudine
particularium personarum, violentum in manifestum Euloni-
ensem ex calliditate proveniente. In quorum omnium robore nunc
dant fieri per nos Instrumentum legitimum d. Episcopi
nunciatum, et per ipsos Dominos Canonicos, testes, et me infra-
scriptum et notandum subscriptum."

Item hoc Instrumentum presentatum praeceptum Dominus Episcopus
hic respondit: Dominus Canonici vident per se quid agant
et vultu nolle affirmare quod haec fecerunt. Cum vero intellegit
reperit a Divinis usque praeceptum legitimum praeceptum praeceptum sub p. eius
demus Apud operationem improbat, et Divinis sermone infest, fave
dicto Canonici audientis non esset alio fortiori praecepto d. 12.
eiusdem Apud eos tandem ad Divinis celebranda compulsi et ad

intermissa munia revocavit. Superiorum quoque licentia, et exas-
torum in Eubriastis effraena libertas, Regis infra coercita est, imo
et damna reparata, sicuti divinus ex acta Capitula dei Al. An-
gusti anni sequenti 1676. cuius tenor est.

"Quia occasione novae reformationis huius Urbis, multum bo-
"no periculis Canonorum deest, et corrupta fuit, in qua
"ve huius Urbis, et Canonorum detrimentum, ideo Dominus
"Canonius huius novae Regiae ecclesiae exponit quodquis
"per Canonos diligenter, et quam primam consequat exatari
"notulam bonorum usque, et damna quae quisque
"propter est."

Domini vero Officij in Capitula forent, huius Capitula
conveniant prout liquet ex sequenti acta Capitula.

"Anno Domini 1677. 31. Martii in Curia Apostolica etc.

"Ibi Dominus Canonius huius exponit eas ad hunc die
"nisi ex fide dignorum relatione, Universitatem presentis Con-
"suetudinis, sive eius Officij obtinere a Huius Domini et alio Papa
"Sanctis etc. quodam Breve Apostolicum Illius et alio
"Domini Episcopi dicitur, qui huius, et alios obtinet a Con-
"suetudinis et presentis Eubriastis, si quibus quomodolibet innotet exi-
"stant, per eos tamen ignoranter incursis sine tamen alie-
"rius praesidio; quae omnia Huius Capitula sequi prout cen-
"suerit, ut partem suam expleat. Quare Dominus Canonius
"et Capitulum, ad hoc ut Breve Apostolicum, fidei et desiderium
"hunc consequatur effectum, in ordine ad obtinendam absolutionem
"a censuris conveniant, et committant eidem Domini Canonio
"iudicio, ut Illius et alio Domini Episcopo mentem Capitula huius
"fuit pro congregatione Cleri Urbani intimanda ad hunc et huius ar-
"tem in Palatio Episcopali, et auditu et cognitum totius Cleri, et praecipue
"Huius Capitula gravaminibus, ad mentem Apostolici Brevis, partem
"per Universitatem huius proposit."

16. Anno 1679. Martii Episcopi ad exitum vergente, Illius D. Episcopus

" Domini Canonici et Capitulum mandant in actis Capitularibus
 " regiis factum pro informatione ad certitudinem S. Regiam Celsitudi-
 " nem, et Regios Ministros de Rebus Capituli innocentis, ac D. Canon-
 " vicorum universales, ac particulariter per D. Canonium Bernum,
 " voluminis affectorum; et deputant D. Canonium Josephum fumum,
 " qui vicario Curiam adit mandatis interius Domino Cano-
 " nico Daterio, ut praedictum D. Canonium Bernum, ad librandam
 " tunc ut abutem rotet donec de iniuriis Rebus Capituli, et Do-
 " minis Canonis illis, integre satisfecerit, absque ulla venia, et re-
 " missionis spe. Quatenus vero huius Capituli innocentis aliquem
 " vel canonis in forum praedicti D. Canonis bene una per
 " missa per Regios Ministros contra Capitulum, fuisse testatum
 " arbitria intractabiliter poena irremissibiliter. "

Hae poena locum, S. S. D. N. Ep. N. Regis rogatu sublata est, et discur-
 " ex alio actus Capituli diei 16. Februarii, qui habet.

" Anno Domini 1690. 16. Februarii. In Curia Majori etc.
 " Cum die 9. currentis Decretum fuerit, quod Dominos Canonos feras
 " ad librum D. D. et obus praestetur donec etc. in gratiam tamen
 " Illis modum Episcopi hic instante Domino Canonico Praeposito
 " Nilivno, D. Canonis Diderant dictum Decretum non habere locum
 " ab hac die in postumum, sed tamen ab hac die retro; et D. Canonis
 " linderus hae de re, praedictum D. Episcopum per literas familiarias certio-
 " rem reddat. "

Hic Canonius Bernus vir eloquii doctus et iuris peritus, fuit de actis paulo impetuosior et impius contentiosior. Propterea plurimum invidiosus, et indignationem incurrit, atque quoad vixit, nequam, et perpetuus cum Capitulo altercationis habuit. Cumque sit vicarius generalis Illius Episcopi Nipae magnorum turbam. auctor fuit, et non minus Capitulum cum Episcopo convenit, quod impu-
 " tiam litigium haurirent fuit.

19. Episcopo Brelia sedente, plures doctores, et probitate illustres floruerunt.
 Inter eos sunt.

bonorum suorum ex spe haereditum instituit, ut ex eorum proventus
 boni sacerdoti haberent, qui in eadem Ecclesia divina officia sub pre-
 scriptis Canonici regala iugiter celebrarent, cum autem eundem
 Basilicam vetustam structuram novis additis mutationibus nitidiorum
 propriis sumptibus effugerit. Monumentum habuit in eadem Basilica
 infra Canonicos hoc elogium incisum fuit.

"Moribus Augustus bonus

"Patris et fratris Verullensis

"Ut haereditatem incorruptibilem

"Conservatam in facili habuit

"Deiparum in terris Virginem

"Haereditum scripsit.

"Vir Bonis virtutibus, gravitate,

"Ingenio, calamo, pietate,

"Optime de Patria meritis,

"Brevis animi Magnitudo

"Urbs tota non caperet,

"Haec mihi restitutum sumptibus

"Augustum templum

"Corporis sepulchrum meruit.

"Obiit Anno. MDCLXXII. V. Id. Decembri,

"Fecit coevis saculo

"Aureus honore,

"Ne quem nomine suo

"Præfationem."

Otto Capellani plebanus & Capitulum deputati, ibi nam pie testa-
 torum voluntati interpretantur.

Vir fuit pro modo et quia illius sacri Literarum et erudi-
 tionis veritas. Scripsit Italico idiomate librum in titulis: Divinae
Historiae concernenti la vita et opini de Nicovi de Verulli; qui
 post mortem Auctoris in lucem prodit typis Verullensibus Nico-
 lai Hyacinthi. Martiae mense 1676.

Julius Caesar de Blaudrate nobilis Astensis Archidiaconus
Verullensis per resignationem D. Joannis Maurici Selani de Montis anno
1644. hunc locum obtinuit, et eum quendam peritiam insigniter clausit, de
quo anno 1649. et Episcopus Astensis in eum Verulam hereditarie
transiit, et postea post Mediolanum et Antiquarium Montis astis
idem Verulam eodem sub eodem Antiquarium et Verulam vel de
Antiquarium Litta Montis tunc temporis, magna cum laude obiit, fuit
vero Verullis nomen et nomen Archidiaconatus Verullensis per resignationem
perpetuam non potuit, in conditionem Archidiaconatus tunc 1658.
et Dominum Albertum Montanarium, nobilem Verullensem,
anno 1658. de quo plura super diximus. Anno 1666. nomen nunc
verulam et Episcopus Astensis, quo dignitate tamen non diu per
tulit, est. Transiit nomen Augustus eisdem anno 1666.

20. Albertus Montanarius nobilis Verullensis cum coadjutor
Domini Archidiaconi de Blaudrate, deinde Archidiaconus Verullensis per
assumptionem eisdem Domini Archidiaconi de Blaudrate ad Episcopum
paulum Albanum, et nunc dictum est. Huius gesta in Verulam (supra)
anno 1669. in conditionem tunc addidit Dominum Joannem Ant
vium Castellum. Transiit die 9. Octobris anno 1675.

21. Joannes Verulam (supra) filius nobilis Domini Jacobi Ant
vium Patris Verulam, et Praefati (colonnelle) militum, natalibus
verulam civitate cluit. Mediolani sapientiae operam dedit, ubi
Lauream consecutus est. Huius plerumque militum descriptus, et de
eius et Episcopi dispensationes factus, optima dedit probitas et
Christianae disciplinae Documenta. Anno 1652. die 27. Augusti
factus est Praefatus huius nunc Episcopus Domini Joannis Verulam
Patris. Anno 1664. huius protipsum opus, factus est nunc, et de pluri
eius Durum Cathedralium. I. Mariae Majoris, et sancti Iulii. Huius
Christianae nomen Laudabiliter fecit, nunc de Verulam huius
dolis, Praefatus generalis, et Mariae Generalis Montis. Transiit nunc
et nunc plerumque die 6. Decembris anno 1672. Morti proximus
testamentum reddidit, in quo Ecclesiam I. Mariae Majoris, omnem

bonorum suorum ex spe haereditum instituit, ut ex eorum proventibus sacerdotibus aleretur, qui in eadem ecclesia divina officia sub preceptis Canonica regula iugiter celebrarent, cum autem eandem Basilicam vetustam structurae novis additis mutationibus nitidiorum propriis sumptibus effugerit. Praeambulum habuit in eadem Basilicae infula Canonice hanc eloquium incisum fuit.

"Moribus Augustus Germanus
 "Patris et honoris Verellensis
 "Ut haereditas incorruptibilis
 "Conservata in sacris locis
 "Deiparum in terris Virginum
 "Haereditum scripsit.

"Vir bonis virtutibus, gravitate,
 "Ingenio, colono, pietate,
 "Optime de Patria meritis,
 "Bonis animi integritatem
 "Ipsa tota non coequet,
 "Hoc mihi iustitiam iustitiae
 "Augustum templum
 "Corporis sepulchrum curavit.
 "Obiit Anno. MDCLXXII. V. Id. Decembris,
 "Fecit coequis iusto
 "Aureus honore,
 "Me quem nomine tuo
 "Prætorior."

Otto Capelloni phoraly a Capitulo deputati, ibi nam pie destinati voluntati interfuerunt.

Vir fuit pro modo et quia illius saeculi Litteratus et eruditioris veritas. Scripsit Italico idiomate librum in titulis: Dispositio Historiae convergenti de vita et episcopi de Vesovi de Verelli; qui post mortem Auctoris in lucem prodit typis Verellensibus Nicolai Hyndli. Martini m. 1636.

Percepit praeterea alium librum incompletum: & repartito Historia
discurso dell' origine, e successi di Venetia. Sibi adnotata descriptio
Maritimi, Aggidiani, Pagorum, Villarum ad Venetensem Provinciam
et diversim spectantium. Praeterea plures Catalogi.
Sunt etiam 2 lib. de lib. d. di Venetia

Et 1.º sermo de santi patronis di terrelli

2.º Donne Vinelli et altre segnalate per santità che posano in
Vinelli

3.º Memorie di pregiatissimi libri di Arte in quali viene l'u-
tile convenientemente ridotta all'abbreviamento della Lettera Scritta

4.° uomini e regolati sogetti, e grandi eroi della Patria libera,
e liberi, che diversamente contribuirono alla regenza della Costituzione
(libera, e come a uomini signoraggi dicono perpetuati a:

le nuove memorie surse i lori ricordi.

5.° Benari similmente direttori della medesima Chiesa Verebbe
come altri benemeriti uomini di nazioni diverse, sovveramente
hanno cooperato a gloria della stessa Chiesa.

2.° Common flattened parallel

7.0 ⁰ Particolari Penelloni albero più Valitina alloraggi.

5. Manetta di Githdini Verellen - ablu l'istore

9.° colle delle frangie venelle ^{negli} ~~colori~~ artificiali opposti assonanti.

10. Raccolta dei violoni e flauti celebri italiani!

Primum habetur relatio dicarum obidionum, quibus occupatus
est Arcti Verullanus ab Hispanis, anno 1613. et anno 1638. Quae
omnia autographis Illustrationibus noscuntur, cum voluminibus
perueniunt. Hae autem sunt reliquae, et absque ulla posteriori conscripta
viximus habent traditionem, plurimamque auctoritatem; curantur
fideles, et cum multis peculiaribus traditionibus, ab omni admittuntur; et
fere in omnibus insignitum habet Corbellianum, qui quidem omni-
um videtur esse. Hae si sunt obidiones ex ipsius, quae tabulis
viximus coniunguntur, nihil ferunt in reliquis libris, sed tunc dicitur.

22. Caius Iohannes Baptista Velatus (vixit Velleburg, sed ab
oppido fugacione excedit, de quo plura diximus supra vir fuit

Boyeria
Boyeria domum, syriacum, arum argentea Langfordia
Boyeria insubria Boerhaave

Practitionem vere mortalem, mortalem enim vita

istot in actum reuertur. q. 6. 110 Ch xxix, xii. Kal. Oct.

23.

23. Julius Caesar Quintum Patrum Atrullum, et fratrem I. Atrullum,
suis amicis, ad eum - pium liberalitatem civitatis suae Atrullum
Atrullum testamento reliquit. fratrem grati summi ergo cum hoc
fidem promittit.

11 Petrici Giovanni Verellanti

il n'est pas question de l'œuvre et de son

Liberalität besser zeigen

Abraham says he is not there.

11. State without in words,

„In hoc tractatu reij.

„Lied mij ommeby Gulien legty,

ne bon volume quasi nunt tri

11 led it from the country about

unde reddit.

Sept. auch octobris anno 1679.

24.

24. Leonardus ex Loria nobili Pincellensi gente progenitus, pla-
ritus virtutibus sed parum in aetate nobilitate, et profunda sci-
tiae humanitatis illustris, primum adoleverat in omni laudum for-
mularum institutum angelus est. Fuit Leopoldo Imperatori
opporae flans, quo iubente Episcopum in Regno Neapolitano obti-
nit sed cum illam per viginti et annos annos sanctissime
administrasset, rerum humanarum peritiam, degituti cepit, et iterum
ad formularum claustra convolavit. Decepit laetitiam clausurae
poli

Michael Aug.

Trapi in conventa Concordiae anno 1671.

25. Henricus Berzetus ex Douling Barontii civis Verulanus, et e regis eius doli Christianae a Francis et Carolo Emmanuel II. Sabaudiae Dalibz acceptissimas iisdem aditibus factus est Episcopus l. Joannis Mauriaci in Sabaudia. Arianus Eulianus pluribus magnis una longe gubernavit annis. Anno 1660. in p. c. c. Verulani Caroli Emmanueli posteritatis Hispanos, idem inter ceteros commisit.
26. Nicolaus Nelloth civis Verulanus, et Parochus gratiae, sanctum celo, et abhominatus tum apud Pontificios suos, tum apud Christianos populos, voluit, ut extructa primaria latina, et novallibus circum oras additis sufflatis iniquis gratiae luterano iustitiam fuerit, quod nuntiis molitionibus aliis et folijs ex sacerdotum adactum, nequaquam pro pulchrum frequentia ex pietatis ergo conversionem, ultimum est.
27. Carolus Franciscus Castillonius filius Capitanei Horatii fortissimi ex oppido l. Agathae primus, hunc aspectu Verulani anno 1621. vir valde doctus, et rerum agendarum peritissimus. Adolescentis suus utriusque licentiae Augustae Bavariorum se totum addidit, cuius etiam Lauream ibidem adyctus est. Sociis & dinitis iustitiae, Conuictum in Metropolitano Romanensi obtinuit. Vacante Eulianus Episcopatu, circa annum 1657. ad eum gubernandum Nicorinus Apostolicus directus est; mox defuncto anno 1666 archiepiscopo Barenensi Satis Gressu Bergeria, a Capitulo Metropolitano, Vicarius Generalis Capituli electus est. Anno 1663. ab archiepiscopo Michaeli Beriano iam Episcopo Montisregalis, qui Bergeriam successerat Vicarius Generalis Episcopalis constitutus est. Brevis plures legationibus Apostolicis per subdignam Regionem laudabiliter perfunctus est. Decessit Romae die 7. Augusti 1664.
28. Carolus Jarterius a Mattano Verulanus Didacus prius Praepositus Scholae Seminaris Verulanus, diu de iudicio Netho, et deinde Conuictus Cathedralis l. Urbis a Capitulo creatus est die 7. Martii 1665. plura natus vidit neque.
- Varia de iustitia Civitate Verulanum, eiusque insignibus ornamentis, item.
- Anagranista

quae impressa sunt Venetiis anno 1554.
 Elogia Epigrammata, & Sonetti, in laudem Raynerii Peruchae
 diti Venetensis. Impressa Mediolani nonnullis eiusdem Peruchae

Epitologia pro Medicis.
 Sauttorum Epigrammata Galenae Venetensis dogia et carmina.
 Venetiis 1557.

Ornithologiae epigrammorum in primis Nigiae salutis brevis descriptio.
 & ornithologiae. Venetiis impressa. Venetiis 1560.

Epigrammata Epigrammata Elogia etc. in laudem Illius Epi
 scopi, et Canonici Illius Archiepiscopi Cameracensis, praefata Historiam
 Episcopum Venetiarum eiusdem Canonici Cameracensis, Venetiis 1576.

Nulla de qua alia scripsit quae sparsim impressa sunt. Prae
 terea quos locutiones Plotini habuit in synodis Sacrosanctis primis, et
 secundis Illius Archiepiscopi anno 1566. et 1570. quae nonnullis comen
 dem synodorum decretis prodierunt typis Venetensibus. Idem quoque
 per opera nonnulla huiusmodi scripta, et alia edita in
 talibus synodis contulit, eaque e suggesta publicavit. Haec vero
 habebatur Poeta inquis, et orator egregius. Opera tamen eius pro
 ut sunt, cum et plurima saecula ferunt, testamurque repe
 rentia. Obiit Venetiis die 15. februarii anno 1596. testamento
 trahens benedictum Illius Episcopi. Nigae. Vixit nonnullis magnis coac
 vit turbae ut suo loco dixerit.

29. Augustinus Civis Venetensis ex nobilitate Belgatorum
 quibus Illius filius Senatoris communis, Larigato Comis, obitu
 ante adolevit militiam secutus, pluribus vicibus in
 militariis studeo defunctus, contra Hispanos, Germanos, et Turcos
 usque, egregiam atque magnam tenuerunt solitudine quibusque
 dedit opera. Quoniam primarius cumulat honoribus, et equis
 forquatus Imperii Illius Annuntiationis ordinis, auctoritate
 6. Octobris 1575. semper quoad vixit, magno in honore et
 reverentia pluribus habitus est.

30. Bonifacius Federicus ex Agathia, nobilitate Venetensium gentis
 et Imperatorum, filius Madamaticus Equitum ordinis militum

1. Stephani Pappae in Etruria et Comitatibus S. Valentini de Rodobio inter Claros sui temporis belli dux est habitus. In obsidione Anagnini de anno 1638. dum fortiter pugnat, et in urbem publico tantum subsidio militum inducere contendit ab Hispanis interceptus captivus factus est. Deinde Thomae Principis a Sabaudia levatis additus, eius lateri fore in omnibus militariis expeditionibus, adhaesit, et bellicae fortitudinis egregia dedit documenta. In studiorum quoque Duci, S. Agathae, Sydoniae, Clavensi, et Laurae in Italiciis, nec non Vigibani, Bertouae, Aronae in Ditione Mediolanensi, et Orbitelli in Ducia, rursus equitum rursus praefatus fortissimam eidem Principi ubiavit operam. Anno 1660 post Praenestinae pacem, a Carolo Emmanuele II. cum mille praeditis Ducibus subditis missus, tum in Delmationem tum in Croatia, aliisque Archiducis Austriaci praefatus novam reversus, nequaquam utique perierit gloriam. Deinde praefatus mortuus, cum esset magis Prætorum Cardines crederet Montecassino in locutus eundem Praefatus de praesentia Marti 1673.

31. Augustinus Delle Lasse solorum rursus, et obliquum Virallius fortitudo virtute voluit quod opus Carolum Emmanuelem II. ut dicerent adhuc invenit fieri missus, et Praefatus militum Praetorianorum. Annona dignitatem per se spectantissimam, cumulatissime illustravit. Cremonensium Dux anno 1671. torquere superbi ordinis Praefatus annuatiorem, quo cum propriis invenit monitus.

32. Alexander Mella Arborius Coris Virallius adhuc invenit anno 1673. edidit typis Virallensium Orationem cui titulus: De quattuor note, che quidam felicemente il loro Principe et Compendio della gloria, del Mesta di Compo, e foglia de l. suo D. Vero Colombero Governatore della città, e Provincia di Vercelli per non Mesta Cattolica. Anno sequenti 1674. alium librum typis edidit inscriptum: La chiesa di Vercelli. Anno 1660. post Virallensium restitutionem, Carolo Emmanuele II. Urbem impediens, et praetulatus est Orationem per typis prodit, cui titulus: Viralli

Verelli fuit quondam regis indut, sotto l'ombra de' pontifici alio
viro. Anno 1662. Lauream in utroque iure honoris consequutus
est. Deinde in eadem Academia ductus, et advocatus Patrimonialis
fuit, et Provincie Verellensis, honorabiliter p[re]sit. Obiit Verellis anno
1664. die 29. Martii.

33. Carolus Amadeus Gellius Verellensis filius, de quo alibi scri-
bitur Verellensis proprius illius saeculi doctus et audax novus.
Hic scripsit libros nunc

L' antichità di Verelli. Apologia

Stato spirituale della città di Verelli

Scrisse tre volumi e Donne illustri della città di Verelli

col compendio delle loro vite, volume 3. quae M. A. ap-
p[ar]et

verum quod Dominum Gellium Corbellum. Alioquin casuisset
ex Corbellino.

Scripsit etiam librum in singulis Historia di Verelli etc. verum
huc tunc non est, sed parvum M. A. De proprio nihil habet
nec minorem, et parva addimenta, quae vel modicum
monum[en]ti, vel etiamque iura nobilitatis traditionibus; quae
eo tempore in publico locum sensuerunt. Hic liber pariter
scripsit cum veridicam Dominum Gellium Corbellum.

Libri huiusmodi Franciae inter et Hispaniarum Reges, et
institutiones Verellenses quae didit typis Verellensibus anno 1661.
initium. idem pariter. Legale etiam materiam omnium diffu-
sionum quae tempore eorum pariter omnium proferat.

Oratorem Gellium Verellensem quod sermone
laudat ducem pluribus est cum et in patria sua fuisse
dicit, alioquin publicis munus defunctus est. Scripsit
cum Hostias in syllabo fol. 146. appellat verum cum inveni
et doctrinae.

Victory Aug.

[illegible]

3.

Die 1te Auguste vivo Lantio sacra cinerum anni 1640. detecta
fuerunt in idem pariterat h. Euthe purgatione est, quo ingu-
tum hancum caute, et rigo fuit. Illu hic satis, propt
exatam catat in supple libello hanc de re sacra fongu
gitioni Iunioritoty oblat.

" Spionge, e unitamente all' 88. V. Il Capitolo e Canonici della
 " Cattedrale di S. Sordani di Piacenza, durante la guerra, il giorno
 " 10 della mensura Cathedrali Matteo Girolamo Moratti, Rector
 " d'esso Capitolo, era presente in ~~fiute~~ Piacenza come il primo giorno
 " di quella mensura, e dopo, fatto un'ora di cammino in detta
 " chiesa, e dove si ritrovandosi il popolo già raccolto in grande
 " numero, qualcuno si frastuono per mettere il Regno, ma
 " fu che l'Alcavala d'essa chiesa della medesima città era in pro-
 " vinta, e non potendo sostentamente, e nell'immensità del tipo
 " uomini assistente con la maggior parte del Capitolo doverno
 " andare dalla Chiesa Maggiore separati, e mercedi delli medesimi,
 " che viroo alli Canonici del loro in persona coraggiosi, restavano
 " disposti certe sedie, e sotto le quali si aveva d'esso un largo tappeto
 " verde, che recorreva una picciola panchetta portatile, qualche
 " spazio del giardino e il giardino del Canicello, e qui restavano
 " rifinita con sedie dette tappeto, stimarono li medesimi Canonici,
 " che non si doveva soffrire tal noia come con giuramento
 " tirata da ogni altro, e che rispondendo il Regno, fecero intendere
 " per mezzo delli Ambasciatori Castelfranco Picelli di Piacenza, al
 " signor Viceroy d'Alba, che sedeva sopra d'una seggiola sedeva i
 " medesimi loro in ordine al levarsi detto tappeto, e strato, e d'Alba

„ difatturando in vari e lunghi discorsi, mandò Monsignor Venero, il
 „ benedico fravento Emanuel diogo, uno dei appartenenti alla sede in
 „ capo a dire in sacristia alli giudici della città, che fossero levati
 „ quel tappeto, e non si stendesse in for. di stato, che non s'li doveva, ma
 „ volendo sconsigliare all'ordine del Venero il Referendario Mella, restò
 „ nel medesimo convitato che si subito quel tappeto levato sopra o per parte
 „ delli M^{ri} di città o per parte del Capitolo; ma vedendosi che la folla
 „ non lo levava, fu nominato il detto sacro l'istore della Cattedrale
 „ per levare secondo il consueto, ma restò il medesimo custode inque-
 „ sito dal Comendatore Etto Antonio Olgiati, che a gli oppose,
 „ il che ~~fu~~ veduto dal sig^{to} Archidivono Prefetto di plurim. M^{re} d'alto,
 „ fue nove istanze al Referendario Mella assì lo fosse levato, di-
 „ cendogli che attinenti lui medesimo lo sarebbe portato via, al che
 „ rispose il detto liquor Referendario che lo fosse preso; onde in-
 „ continenti il sig^{to} Archidivono levò il tappeto di propria ma-
 „ no e lo portò in sacristia M^{re} d'alto. Allora il Referendario, col
 „ Comendatore Olgiati portarono di chiesa facendo esporre
 „ le sedie disposte come sopra. Di poi entrarono tutti li Canonici
 „ della Sagrestia, ed andarono in coro, e vestiron il Venero Pontefice
 „ finalmente, si cominciò a pranzare con molta distinzione, e quiete
 „ il Venero, in funzione solennissima; gerondochi giunti al mezzo
 „ rendosi esposti il 11.mo Sacramento, le sacre Reliquie sopra dell'
 „ altare M^{re} d'alto, Monsignor, ed il Capitolo Pontefice alquanto posati,
 „ ed un' udienza numerosissima, e straordinaria di popolo, ritor-
 „ narono tumultuosamente e con gran stupore nella Chiesa, il
 „ Cavaliere fra Giacinto Maria Caselli, il medesimo Referendario M^{re}
 „ la, e certo ancora Cattaneo Officiali della Città, Antonio Gravato
 „ Borotto, Agostino Felice Montignone, Gaspare Antonio Quaregnon,
 „ ed altri insieme cogli eretici Gio: Stefano Novati, ed Agostino Diano-
 „ drate con li trombetti, quali portavano alla sede sopra in aria,
 „ a urtando tutte con violenza la coda del popolo guidando loro
 „ largo alla alla alla, giunsero ai Conelli del coro in forma d'una
 „ folla

Victorius aug.

il cancelliere in faccia a Monsignor l'arovo, che fu spettatore del tutto, ed
«ivi di nuovo presso detta sedia, e stavo sul pavimento e brambetta, e quindi
«mi del Cancelliere, un largo tappeto facendosi tal com particolarmente
«per mano delli suddetti & altri. Il che veduto dal signor Arco
«minimo il quale era vicino al Cancelliere, ed all'assistenza del Duomo di
«l'eda Monsignor che temeva e non questa, al che non rispondendo
«Monsignor Arco e restato ammutolito, detto Arcidiacono portò
«da l'angolo di lei a dire che si levasse quel tappeto, nè volendo
«ciò fare gli uffiziali della città egli depose il Pivale, la brambetta
«il breviano che aveva in mano sul sedello di una assistenza
«statoli al cancelliere della parte interiore che riguarda il coro, di
«di mano a detta stato steso come la prima volta lo tenne
«fortemente, fin tanto che per forza di battiture sulle mani, e capo
«spallate in faccia fu costretto a lasciarlo. Il che obbligo Monsignor
«l'arovo Ponteficalmente giurò, a portarsi dalla sedia Episcopale, ed
«avvenne di favorirli gridando che si dovesse rispettare il Pontefice
«volgarmente. Le soglie reliquie apportate, le ore divine che si intendevano
«il piano giurò, il luogo sopra che si violava oltre il grave danno
«in tanti anni d'ora, in non ostante furono di nuovo maltrattati
«detti Arcidiacono e delli Mre Contarino, e l'avoglieri Gijelli
«con pugni e cappellate, delli Mre Avoglieri, e Botelli con ugli
«enti colpi del bastone di ventagli che avevano nelle mani, ed il
«Canonico Pallatij Moutti quasi ancora cogli altri per impedire
«lo scandalo furono oltre le parole esposte minacciati dal novero
«noto all'indignazione che sfociò sopra la spada, ma fu impedito ripro
«d'avanzaggio. E non valendo le minaccie del terror del face
«vello che d'altre persone Religiose e d'altre per far cessare l'oscu
«deloso tumulto, nè volendo li sudditi fudati, ed agitati di città ri
«tirarsi anzi insanguinando e ingiuriando contro il Capitolo, e caricando
«li canonici tutti di parole d'onore ingiurie, e rapine il fono
«mendatore Olgiati, e l'altre suddetti, furono ritirati le soglie re
«spicci, ed il M^{re} legnamente per ordine lo straziato che ripartiva

Victoria Aug.

momento - quelli che in tutto tempo rappresentarono il Pubblico, e fatta loro
una vera monizione sopra il servizio, con loro parte venendo
al suo zelo per compiere gli animi di moderarsi, con monitione
fatta, ricordandogli nell'istesso tempo l'obbligo che hanno di servir
allora tutte quelle atti di sottoposizione che possono togliere lo scandalo
e ingenuità nel pubblico ed in quelle circostanze, e che nel resto perquis
che riguarda qualche atto pubblico, e ingenuità, e scandalo in tutto
l'occasione tra gli altri, e finalmente gli ammoniscono a provvedere alle
proprie cose.

La Torre anche l'ho visitata con Monique Desro di
"Berelli" per una sua riflessione intorno a quell'alta luogone
"diente" che porta così a cui l'ho visitato nelle (Cattedrale) addi
"permanente" in questa parte che tutti soddisfatto di tutto, che
"tenere" i altri il dovuto riguardo al detto Desro Desro, che più
"in" di più in ragione con una così tanta V. S. gelante
"Monique Desro, a cui prometto di me, e di più, e di più
"mentre" a questa loro congregazione, il nome nel quale saranno
"comunicati" una l'effigie di tutti i luoghi, per attendere
"88. L. gli importanti" in cui già lo l'ho, e di più l'ho
"opuri, Roma 10. Maggio 1861.

Mezomacra fruticosa affinis

"St. cardinal de Goyzigue."

[illegible]

sequenti 1682. Visitatum Pastoralium exoritur. die 18. Septembris factus
est primus Legatus Natus Capellae D. Annus Sabaudiae Ducis, quoniam
Maris domus Dignitate vidua Sabaudiae Ducis, motione illius
fuerit prima, et vere Natus, a fundamentis propriis sumptibus, constructi
iussit; cum itum ab anno praecedente, absolute processu pro iudicio
Beati Canonizationis, sancta huius Illustri, et effusum, ad eius honore
non celebrari cessavit.

6. Anno 1686. mense februarii, qui ex transactione, cum Episcopo
regis iussu, collatis Canonizationis Cathedralis in eo vacante
et Episcopum pertinet, et vixit exiit, et supra dictum est,
Societas Canonizationis Carolus Interior. Capitulum collationum
sibi pertinet totum per transactionem ad principem iura, et qua
tione attentione et Episcopo non impetretur, Canonizationem
Nacionem, sub 20. eundem mense contulit Dominus Hieronymus
me Ludovicus Zimera, Laurenti Virallari Dominus Episcopus
pro contra eundem Canonizationem contulit Dominus Calisto Do-
mich Nuncio Priori Nuncio, et loco Decretis, praecipit transcapitulum
in Dominum Hieronymum dimittere, tunc huius in Calisto
colle functionis et introducere audent. Appellavit Dominus Hieronymus
ad Metropolitanum, a quo contra D. Episcopum inhibitionem obtinuit.

7. Vixit dum his capitulis, idem Dominus ~~Canonizationis~~ ^{Nuncio} apud Episcopum
plurimum commendatus eundem Canonizationem a huius Episcopo
impetavit, et in eius possessionem in iussu est die 5. Martii anni
1688. Praebendam tamen in eis optinuit, quia Capitulum quod in vana
tionibus recurrentibus, munitur februario, et illam iam permutavit
D. Canonizationis domus Dignitate Pellety, ut ea acta Capitulum q. illius
huius 1686. Huius in transactione Dominus Hieronymus, quoniam
Capitulum propter aliorum, illudque intactum voluit in collationem
Canonizationis propriam facta de qua mox.

8. Mense Maio eundem Anno 1686. vacavit Canonizationis per obitum
Domini Canonizationis Alexii Sterti. Illam Dominus Hieronymus, et referens
ad transactionem anni 1685, et factus quoniam attentione a huius
Episcopo obtinuit sub 22. Aprilis huiusmodi anni, quoniam Ca-
pitulum

Victory day.

[illegible]

11. Cum sit ut quæstio, num abente Episcopo, solitari in hac cathedra-
lici & functionari prius deferant honorem in habitu clericali re-
denti, an vero dominus Urbis gubernator; sacra rituum foun-
datio, sequens edidit decretum, quod insertum legimus in Acta
Capitulæ 5. Septembrii 1691.

Ad instantiam Canonici Cathedralis Northeimensis, pro:
11. His in sacra rituum Congregatione, superscripto subio, videlicet

(#) Ommy anemmy et Lowmy dula verunt, et dula rent wullen in hys si'entum
hobuyt et.

Vittorio Aug.

documenti) perché quando ero abate in Staffara, mi scrivo di più
per le meditazioni; e non solo non ho mai risposto un mio se-
gno di unum, ma in tutto ben lodavo, e pieno di tante
lusinghe, e una dottrina secondo il mio debolo sentimento.
E sopra che sette Prelati stampo quelle meditazioni che era-
solite a dare alla mia famiglia ogni sera nella cappella del
mio Palazzo come così indicato nella dedica etc. addit
viude: detto Monsignor Bissa ha per uno stampato un
libriciolo di nove Meditazioni sopra il nome che tiene in
mano la Madonna d' Oregio; e queste sono affettuosissime
etc. Altro non ho mai penetrato altri stampati detto Ve-
rore, non richiesto detto e più come si vorge da detti miei libri.

15.

Janus adme erat in hac urbe nominis Petri & Laconibus
Marabitus et Eufemius Glionus. Primus fere per biennium do-
mino Episcopo & consiliis fuit, et apud eum magis in
honore est habitus. Edidit inter alia novellus libros, quos sacra
Congregatio, tanquam moribus Michailis de Molinos proventus pro-
cipit. Imphens, lauta et a deo illuminata aliquandiu crederetur
est, atque ad hanc opinionem etiam Episcopus traxit, qui pro-
terea eius consiliis etiam in rebus ordinis frequenter utebatur, sed
postea hypocrisis deprehensa est. Fertur quod inter cetera caribiles
sua secta et libello versaretur, bene volens, et optimo sanitate
fuerit, et nihilominus ad sacrum Sacramentum mensuram quotidie
accideret. Itaque ipse quoque habitus est veluti Quicquid armum
hacum infatu. Hoc equidem Episcopus se cognita, et se diuinde re-
lit. et libellum eius fere, notandum in periculo fuit.

16.

Quam diuina Episcopus inter et Capitulum ferverent, Petrus
Antoniolo Mazzoni Canonico Glionensi, fortassis Episcopo re-
gestum solutus, duas scripturas sua potius libello famosis con-
tra Capitulum et Communiis typis edidit. Sed paulo post Episcopus
pro irritis, contra eum non parvas effudit. Fuit equidem magis
ingens vir, sed turbulens et instabilis. Non sicut Episcopus con-
tra

contra Capitulum et vice versa Capitulum contra Episcopum nullis
 iuribus constricti. Unde cum Mediolani et his Arelis in carce-
 rem coniectus est. Denique cum omnibus eius indolis nota esset, et
 omnium conversionem inuenerit, coactus est carceri adhuc mancipatus,
 ut diuina leuaret, in condictionem perpetuam cum futura benefi-
 cione, sibi adinere die 5. Decembris 1592. Dominum Leonardum An-
 gustinum Bartholaeum Pennam e loco Noui Verullensis bice-
 cesis Laurei Theologiae doctorum eximiae probitates, prudentiae et
 doctrinae viuum, qui deinde possessionem huiusmodi Condictionis
 apprehendit die 20. februarii 1593. Huius preclarissimi viro, nos
 in beneficentia Theologiae inuestimus die 5. Martii 1592. Capituli
 minoris Canonici Theologiae Theoponi die 9. Martii 1593.

17.

Anno 1690. Ludovicus XIV. Francorum Rex, ab Victore Amico
 H. Lobandis Duce, ceteris actibus exercitum 19000. milibus, du-
 ce Domino de Catinat, in Piedemontem inuadit. Victorius Amico
 deus ut tanto hosti per epe posset, foedus cum Suissonis, Ollandis,
 et Regibus Hispaniarum, Angliae pepigit, et praeterea mili-
 tum etiam militum in suis Regibus sociis inquit. Ut missio-
 nem peruenire pararet, cum reuerentia Belgica tantis impensis
 non sufficeret, ab Eboracensis, et Regularibus congruam portula-
 rit contributionem. Capitulum Verullense inter primos libris
 mille eidem numerari mandavit. Haec de re acipe directas Ca-
 pitularum eandem consuta.

" 1690. 29. Martii Convocato Capitulo etc.

- " Lecta fuit Epistola Regiae Cathedrae, Domino Vicario Generali
- " Directa et ab eodem hic presentata, sub data 26. currentis, ab eodem
- " Regio Patrono nostro formata, et subscripta de J. Rhodius, perquam
- " petit a Clero Civitatis, et Diocesis in presentibus bello urgentis, ali-
- " quam unanimo titulo subsidii seu Contributionis = Domini Cano-
- " nici et Capitulum non dissentiant quia Dominus Vicarius Generalis
- " conuocare faciat Congregationem Generalem Cleri ad effectum praedictum
- " committitque interim Domini Canonici Archiepiscopo Carduono

" Archipresbyter de advocatis, et Praepositi Visions, ut responsum dent
" Domino Marchioni de S. Georgio Gubernatori huius civitatis Civitatis, in
" xta sensus Revm. Capituli super exponitis."

" Gyo. S. Sicuti conuocato Capitulo etc. Domini Canonici
" et Capitulum per concessa, et contributiones litulo cubarii, Regiae
" celestissimi in reuerentibus belli notarii argutiis facienda, de-
" creuerunt non minus librum mille ad hunc effectum
" persolvendam esse."

" 1790. G. Succi comente Capitolo etc. Tomini Cronici
" et capitulum alia epistola Mijae (edidit) die 4. Augusti
" iterum excitati et inherentes ordinationi de qua in actis
" Capitolo, memorant et nominant domini canonici comite
" patiti, et quatuordecim hominum librorum mille persolvant
" annuatim domini Marchionis de S. Giorgio gubernatis huius fi:
" abis committentes inter cetera domino canonico Gualdo Pro:
" prio, et cum illis expensibus, nomine parituli reposit
" Capitulae Mijae."

19. Eodem anno 1690. die 18. Augusti ad Staffordiam miles pugnatum est adversus Gallos. Galli qui magno numero Boreali praeidio erant, hinc victoriam crederent in agmen Turcicum intrarent, omnibus villis, pagis et oppidis tributum imponerent. Castrulum nostrum tandem perire contulere consueverunt per montes montes Gaurianae, et Petianae, uti Primus ex altis similitudinibus 16. et 17. ex Novembri eisdem anni.

19. Anno sequenti 1691. Dominus de Gatinat Victoriam accipiens
ad urbem properans, Avinionam, Bernaniolam, Nizuram, alique
oppida occupavit, et fœderem usque terrarum intulit, inde
litteras omnia devastans. Quia ut hanc securitati consulens, his
cellas se contulit. Dominus de Gatinat exinde in civitate sua
pontis caecitatem periculis domus de Fenquiere, postmodum de
minis de Bullonde, hinc quoque expugnationem appropinquavit. Ann
ad extrema pene iam deducta erat, sed in telusum cumque
fron

in tempore cum quatuor milibus equitum occurrat Princeps Eugenius
a Sabaudia, qui primo impetu depulsi Gallis, eorumque castris potius
tunc, arcem ab obsidione liberavit. Haec victoria res Victorii amicum
libenter erant, restituitque. Cornuicula, Avilianus, Neapolae subinde
recuperatae sunt: ipsaque domus de Gatinat Saluta, Savilianus,
et forum rursus. constat est.

Joannes Joseph Maria Ursinus
Anno 1692.

1. Vix duobus diebus meritis ab obitu Illius Nepe ad nominationem
Irenaei Sabaudiae datus, datus fuit Episcopus Verulanus, Illius
et Neomus D. Joannes Joseph Maria Ursinus, Abbas Nivator, et
Promotor generalis Congregationis Canoniarum Regularium Later
anensis, filius Domini Bonifacii Michaeli Ursini ex Bonifacii
Nipolae, Patrius Domineus. Bullae collationis sunt diei 24.
Martii 1692. Populionem. Episcopatus, ingressus est per Domineum
Archidiaconum Joannem Antonium Castellum, unum ex Pro
curatoribus suis, die 6. Aprilis eiusdem anni 1692. praeo in
mente de observandis statutis, consuetudinibus Caliae et Innovationis.
Populio appropinquavit est de non primo in Calia Cathedrali
S. Mariae Maioris, deinde in Cathedrali S. Eusebii. die 2. Martii
eiusdem anni Domini Novus redax. De Capitulum delegavit Domi
nos Canonicos Sacrum Antonium Gurnam, et Augustinum
Baldionem, qui ei debita gratulationis officia rependerunt. die
6. Martii solenni pompa Civitatem intravit. die 13. eiusdem
Anni, in pleno Capitulo, iuramentum de observanda Innovatione
in curia, item ratum habuit iuramentum suo nomine prae
stitum a Domino Archidiacono, et subinde assensum Capituli
postulavit pro impositione et exactione communi subsidii Civita
tini

Joannes Joseph

ut sunt; cui petitione Capitulum commisit expositis de novo donatis
Canonis, illis quod omnia Beneficia per eos proposita. Invenit
Sulis visitationem Pastorem eorum est, quam nunquam videri
procuratus est etiam rursus agentibus 1693. et 1694. Illi enim Augu-
sto 1694. dum erat in curia visitationis, febris correptus est. Nullus
deco rursus, ibidem morbo ingruente quinque dies reddidit
die 19. eundem Augusti.

2. Eodem die 19. Augusti, infra Capituli factum est de more
procurator Capituli Episcopalis, etque inde ablata est omnis
peller, sive accuratum in exterrum, insertum legitur in actu
Capituli eundem diei) ad usum Ecclesie Cathedralis. Plantam
tam ex auro, et argenti contextam quam constabat legatur
et proinde Capituli sive Canonici ecclesie in Ecclesia Cathedrali
h. Canonici sive Civitatis, Capitulum reddi iussit. Ex actu
Capituli die 21. eundem, distinxit quatuor plantas, ipsas
gloriam auro et argenti contextas, quas adhuc erant illud
habet Ecclesia ad Ecclesiam Cathedralis pervenisse, et proinde
quatuor huiusmodi voluit sine libris mille et centum, ex quibus
Canonici Episcopalis, in hunc rem deposita in manibus Canonici
Canonici Ecclesie.

3. Die 21. eundem Augusti, in Curiam generalem Capitulum
sub communis reservationis electus est Dominus Canonici Boni-
facii Bononia, facta eadem potestate eligendi in casibus
absentiae, vel impediunt, in Provincia quibus maluerit ex
Canonici Canonici: in Provincia vero Illoriam electus fuit D.
Archidiaconus Bononiensis Paulus de Advocatis. Dum haec scribimus
habet die 29. eundem 1694. nominatus est rursus expositis
D. Archidiaconus et Canonici proinde Archidiaconus de
Advocatis, proinde Canonici Paulus Bononiensis et ex fratre typi-
tine, post diu plura diebus negotiationum. Habet octogenis
Illoriam.

4. Post illud illud Agnes, sive Capitulum exponit Capitulum
Tolus

Supplicatum Capitulum Episcopalis, et cum Dominus ad vocatus ex istis
 Congregationis executor testamentarius confidens, cum Dominus Episcopus,
 tradit recurre, sed ex hoc coram A. C. agitata est, in
 qua Capitulum videri debet. Itaque eidem Capitulum quae adhuc
 erat impedita addita est. Ad habendum ex scriptis dici ultimis
 nunciis 1692. inserta in acta Capitulari dici 30. Illi sequenti
 in qua ex singulis per capita, descripta legitur.

5. Decretum anno 1692. dubium exortum est, num presentis Episcopo,
 et Benefactorum prius saluti debeant Dominus Benefactorum fa-
 cultatem, idem, non vero illis gubernator. Illud voluit sacra-
 ritum Congregationis sequenti dedit.

" Verulani.

" Cum sub die 21. Augusti 1691. sacra rituum Congregatio
 " ad instantiam Benefactorum Verulanorum Cathedralis, deliberavit
 " Benefactorum salutemque pro prius Benefactorum dictae Cathedralis
 " Apparatu Gloriosi, obitu Episcopo Capitulariter sedenti, et dedit
 " gubernatorem; unde exortum fuit dubium an hoc providere
 " Debeat etiam presentis Episcopo? Et eadem sacra Congregatio
 " respondit in Decretis etiam presentis Episcopo, die 24. Januarii
 " 1692.

" A. f. d. Lyto."

Nihilominus non modice hac de re excitata sunt questio-
 nes et discordiae, a domino Marchione de S. Georgio Urbis
 gubernatore, pro quibus sedandis plures hinc et inde factae
 sunt propositiones. tandem approbata Decretis Apostolice Sa-
 crae Residentis, consentaneum est die 24. Februarii 1694. ut se-
 quitur:

" Presenti il Verovo.

" Che il Podestato faccia a Monsignore Verovo separatamente
 " inchino, e che poi ne faccia altro ch'una scusa però st'ordinando:
 " dando il signor Governatore al luogo degli Antropoli del signor
 " Marchese Sclauti, tenendoli anche le sparte segrete nel forte illa:
 " l'altro.

"soluto comune", e quello terminato, contemporaneamente regnanti, facendosi
 "nel periodo d'apostolo" dopo Monignor Vero e di nuovo Governatore

Abbate il Vero.

"che si faccia il detto soluto comune, pure non istrua come
 "regno, sedendo come sopra il liquor Governatore a cui poter sola-
 "mente si formi l'apostolo."

Sede Vacante

"che si faccia un solo indurto, cominciando dall'altro con
 "regno" fino all'ultimo di liquor Governatore, formandosi nel
 "periodo d'apostolo" di liquor Governatore, sedendo il medesimo ultimo
 "regno"."

"che si faccia un solo indurto, cominciando dall'altro con
 "regno" fino all'ultimo di liquor Governatore, formandosi nel
 "periodo d'apostolo" di liquor Governatore, sedendo il medesimo ultimo
 "regno"."

Venerabili

"Commissa sub die 27. Martii 1694. Brno et Neumbrun
 "in archiepiscopatu, relatione litterarum Neumbrunensis Archiepiscopi
 "et Comitis, et conventionis inter Comitem Cathedra-
 "lis Ecclesiae et gubernatorem Neumbrunensis civitatis Venerabilis, ob
 "eodem Neumbrunensis Archiepiscopo ad litterarum Neumbrunensis
 "congregationis litteras transmissas, illarum modo
 "referentem eodem Brno et Neumbrunensis Archiepiscopo bene consideratis,
 "et mature perquisitis circa eadem congregationis iuribus apertis
 "damque concordiam praedictam praeterea quod apostolicum
 "regnum gubernatorem quoniam nullum aduersionem esse de-
 "bit die 27. Martii 1694."

"A. Gerd. Gyls

"B. Ingilman Secret."

(Quae sequuntur usque in finem omnia
desumpta sunt ex actis Capitularibus.)

Victorius Augustinus Ripa

Anno 1680.

Post obitum Illius Hrolie Capitulum Cathedralis de more die
 1. Maii 1679. Vicarium generale Capitularum, et Vicarium Morialis
 num elegit ad unum. Vicarius generalis fuit D. Canonius Joannes
 Franciscus Bernus, et Morialis D. Canonius et Archipresbyter Joannes
 Antonius Leo. Primus hanc diem in officio perstitit, cum una
 indolis esset paulo feridior multum inuenit odia, et Vicariatu
 abinde vacat est die 16. Januarii 1680. in eius locum suffecto Do-
 minus Canonius et Maior Henricus Augustinus Sonditiano. D. vero
 Archipresbyter Leo cessat die 24. Augusti 1679. et eidem in
 Vicariatu Morialis subrogatus fuit die 25. eiusdem D. Canonius
 et Archidiaconus Joannes Antonius Castelnovus, cum auxilii
 sua auctoritate praeferat ad D. Vicarium generale.

Episcopatus non die vacavit. Die 27. Novembris eiusdem
 anni 1679. tractus est Episcopus Vindobonensis, Hrolie sacrosanctus
 Regis Carolus Dux Sabaudiae Illius Victorius Augustinus Ripa
 et Illius Franciscus. Erat utriusque signaturae referendarius, et plures
 Ecclesiasticae promotionis Urbis, cuiusque Actibus, Monumentum et formam
 iuxta cum laude reerat. Illius Januarii anni 1640. iam
 Canonicus erat. Die 21. Februarii possessionem Episcopatus ingressus est
 per D. Canonium, et Archidiaconum Joannem Antonium Castel-
 novum Procuratorem suum. Cum adhuc Canonicus esset.... D. Canoni-
 cus ne ubi in Vicarium generale eligeret. Dominum Do. Franciscum Bernum,
 de quo supra dicebamus sub die 3. eiusdem Februarii iustan-
 dum esse pro alterius Vicarii deputatione, eo quod ut ipse aiebat in actu
 Capitulari eodem die confecto, idem D. Canonius Bernus ex causis in
 alios allegatis, et mo tempore allegandis apud Sacram Congregationem
 esset D. Canonius et Capitulum suspensus. Habemus aliam actum Capituli
 talem diei 9. Februarii, in quo sic legitur: "D. Canonius et Capitulum
 mandant in actibus Capitularibus registrari factum pro informatione et

„mentionandam, Regiam solitudinem Regisque Illustrissimos de Nešmice
 „Hospitali iuvenciam, ac DD. Canonicorum universaliter, et particulariter
 „per D. Canonicum Germanum salutem affectum et deputant
 „D. Canonicum Josephum Guranum, et ideo banimum re conferat; una
 „paulatim interim penitus per omnia daturis, ut D. Canonicum Germanum
 „de libere dote et abutere velit, donec de iniuriis Nešmice
 „Hospitali, DD. Canonici illatis, integre soliverit, absque ulla re
 „et responsis per. Quatenus vero huius Hospitali iuvenciam alie
 „quem ex Canonici in favorem praediti Domini Gauri ferre
 „dum praesens Regis Illustrissimos contra Hospitalum fuisse
 „instatam, arbitria nullabitur proinde inenavigabiliter." Factum
 „hic enumeratum consideratur. Porro ibidem inscripto paulo post
 „venula fuit, et ex alio data superius dici 16. Februarii ibi: "Cum
 „verbis de q. enumerata dicitur fuerit, quod Domini Gauri ferre
 „de libere dote et abutere penulteretur donec etc. in gratiam
 „etiam illam remota sit, et ad instructionem D. Praei et Praepositi
 „Nitioni DD. praedictorum dictum dicitur non habere locum
 „ab hac die in postea bene fore ab hoc die retro. Cum
 „de re praedicta iudicet, de huius per litteras familiares certiorum
 „reddat."

In Lib. Apud D. Epif. Parvillens ad Polonium Episcopo pri-
vato et iurisperito consulto. Dd. bonis timentis ne in ius iurisperito
publico, notario, et constitutionis vicarius legationum ad ipsum dno
venit, cum mandatis suis legationis iurisd. dei. Et. circa Aprilis.
ibi: "per me proximos sit tolerans, et p. ius iurisperito ad boni iurisperito
etiam illi et illi Dd. Victor Augustus Episcopo moderni Episcopo
per ad obediendum iurisperito, quae de iactis illi essent, p. notat
et primo iurisperito illudum ~~et~~ Episcopo de Novis, et Bona,
et p. iurisperito circa iurisperito in p. iurisperito, et iurisperito bonos p. iurisperito
iurisperito functione, et oratione p. iurisperito, per Dd. Tunc p. iurisperito
iurisperito iurisperito, et circa p. iurisperito ex p. iurisperito p. iurisperito
iurisperito, utrum iurisperito functione iurisperito p. iurisperito ad iurisperito

"sacristiam, et balneam spectet, ac DD. officialibus restitue debeat; ideo
 "DD. Bononius et consilium deputarunt, et deputavit DD. Bononius hoc Anto-
 "nium Iticam, et Antonium Minetti iudicem, qui verum bapti-
 "smum praedictum Episcopum adesset, eumque de praemissis, et circa
 "dependencia plenè informant circumstans iura consilii etiam per
 "hanc publicè et authenticè, et precipue per actus in edicula illius
 "et verum Episcopum Broliac proximo defuncto occasione praemissorum
 "negatos, per quondam Dñum Prosperum Hyacinthum Pastorem tam
 "nichilominus praedicti D. Episcopum Broliac Bonellani; deinde referunt et allum
 "et Episcopum hac re, supponere duntaxat delictis datum est, ut
 "haberetur ex actibus ~~Episcopii~~ ^{Episcopii} ~~ivi~~ ^{ivi} 26 eiusdem Aprilis, in quo etiam
 "legitur, quid inde consilium daretur ibi: " D. Bononius iudicis
 "utrum D. Bononius Iticam deputatus retulit ut ~~Iticam~~ ^{Iticam} et
 "verum D. Episcopum Bononius iura consilii pro balneis, quod
 "invenire debet ad praedictum D. Episcopum exequendum et comitem
 "idum in primo iniqua, de punctione DD. Doctorum Collegia-
 "tum Civitatis, punctioni in tali punctione, sed in Praebiteris, sed
 "inter Bonellani et non, item et de praecedentia habenda a DD. Bon-
 "onius exclusio ad ... usque alios in comitatu extra urbem ad balneum
 "verum... I. Illam Bethlem usque ad portas Urbis. unde per praes-
 "entem Dñum Episcopum circa praemissa fuisse rescriptum. Quia relatione
 "reddita DD. consilii deinde deputavit eodem DD. Bononius iudicem
 "et Iticam quatenus accedens iterum ad D. Episcopum illi iuramentum, et
 "verum consilium quo apertissime insinuat videlicet quod DD. consilii
 "qui deputati fuerint ad eundem Episcopum comitandum a Bononius.
 "Illam de Bethlem ad Civitatis portas deit ex nunc pro tunc
 "in mandatis, quatenus ubi praecedentiam in equitatem, exclusio quod
 "verum alios etiam Nobilibus Civitatis, non habuerint, recedant in iudici-
 "ate, et obediunt per aliam viam. Si vero balneum vero, D. Episcopum
 "aut equam deveniat ad cuiusmodi punctionem, positive debet
 "et debeat utrum ad balneum sacristiam et DD. Bononius spectet
 "vel non alios providetur prout melius est. Pro videlicet vero, DD.

"Gononi et Capitulum pro hac vice tantum et citra jurisdictionem, et tractum
 "consequentem, et non aliter consentiant sub modo, et forma, prout in
 "statutionibus in prius inquisitum quondam Domini Godefridi Brothii rogationibus
 "tenetur, aliis quibus et formis sequantur." Hae Capituli firmitate
 "tenetur, et omnia e hinc hinc hinc, et in inquisitum (dum
 "D. Godefridi Brothii presens die Dominica 29. Aprilis omnia fuerint
 "prout tenetur.

Postero die 29. Aprilis. i. Episcopus ad Sacristiam Monasterii, ubi
 tunc capitulum capitulum habebatur, accessit, et apud eum a Capitulo
 pro subsidio filantolivi, ut aiunt, impositionem postulavit. De hac im-
 positione alius ut supra notatum est nulla alteratio fuit
 cum Domino Episcopo de Hagen; quae tamen brevi disrupta
 fuit, et volentibus capituli, iuxta eius privilegia, et antiquissimum in-
 ventum. Quia in inventum cum exploratum habuisset hoc D.
 Episcopus Brothii, Gononios aliosque Cathedralis Beneficiarios, libe-
 ros penitus a summi contributione absque ulla difficultate dimisit.
 Quod et deinceps perpetuo observatum est. Ita Capitulum a peti-
 tione D. Godefridi, et alius assensum prestitit, exceptis tamen DD.
 Gononius et Beneficiariis Cathedralis, et aliis Gononios destituit, qui
 tamen aliquos facientes spectant. De hoc tenetur ex acta Capituli
 eundem die 29. Aprilis ibi. "D.D. Gononius et Capitulum, sum-
 "placuisse, et consensisse maestros Monasterii et Monachos Domini Gode-
 "fridi Lingustius Episcopus, ibidem presenti, et instructi, existendi
 "subsidium Charitativum ab omnibus Beneficiariis Dicendi, qui
 "de iure Monacho Capituli D.D. Gononius et Colleges Beneficiarios
 "presentes Cathedralis, particulariter exceptis, et exceptis, etiam
 "Gononius Beneficiariis quocumque ultra Gononiotum prout etiam
 "alios, et pateris tempore quondam D. Godefridi Brothii actum est;
 "hoc tamen conditione addito, quod ad lites et expensas vitas
 "ad, dicti subsidii exactio Monachis formis committitur, et delegatur
 "syndacis et nominantibus DD. Gononius Monachis, et Monachis ut
 "operantur tunc. super faciendo."

Ceterum cum Episcopus capisset ad arbitrium de iis quae hospitali
 erant, ipso iure, statuere; ex parvis iustis magnum est exitum
 inveniendum. Stat Collegium sex ^{quod innegitarentur} puerorum, qui servitus hospitali
 additi sunt, a quo etiam leges accipiunt, aluntur in terminis
 ibique sub magistro cantus, expensis iussums tunciarum, Alumnus
 quoniam vivunt. Hoc Episcopus ex more suo libito solbat, ut in aliis huius
 jussu conuenit. Haec de re Concilio aliquando conquesti sunt. Sed Episcopus
 hanc hospitali repugnantia, sibi unaque civitate iniuriam irrogare
 si vellet, imperiosis de pueris disponere coepit. Itaque Hospitalium
 sub 12. Julii hoc decretum edidit: "Nunc et Nominis Episcopo
 innotescunt apertis verbis de Canonici. Noctis, et Capituli, super
 " Collegii innovationem agitante, novum Nominis Hospitali nullo modo
 " sibi licere, pueros cantus innovatis ducere in quancunque bulatiam
 " Civitatis, ad cavendum quod sub pretesto, vel colore nisi in
 " ibi interveniat Capitulum Cathedralis Hospitalis, ad mentem
 " Statutorum, et Regularum eiusdem Collegii. Quod si verum in
 " postremo per Dominum Episcopum fiat, habebitur maxime ad hoc
 " rem Congregationem". Hoc primum fuit discordia semen.
 Seditiorum Episcopi autem reddidit aliud decretum Hospitalis medi-
 tunc die 26. eiusdem Julii his verbis expressum: "Nunc Episcopus
 " etiam solemniter celebrante, sicut sedem pueri in Presbyterio,
 " et intra cancellos Chori pro equis regiam manibus eiusdem
 " Pontificaliter celebrant ministrante? omnes unanimes, et concordis
 " unum disceptante, et per vota secreta, dixerunt non licere, imo
 " obstandum, et repugnandum viriliter, tanquam contra soli-
 " tum, et consuetum, imo et contra conversationem et devotionem

Die prima Augusti eiusdem anni 1640. D. Ambrosio Patrone
 sacro, factum accidit, quod inquietum turbatum coram et omni
 fuit, atque iterum Concilio cum Episcopo convenit. Illud hic sub-
 cio prout cartula legitur in Supplicii Libello huius Congregatio-
 nis Immunitatis oblati. In libellum.

"Exponamus humiliter ad S. N. et Hospitali e Canonici della

addizionale

Cattedrale di St. Venzio di Verelli, mediante la persona del favorevole
alla riunione Cattedrale Matteo Giuliano Moretti, Priore d'episcopio
tolo, qui presentò la curia, come il primo giorno d'agosto prossimo
passato, festa principale e solennissima in Lione, e di più, e
ritenzione il popolo già tornato in principio numero massimo
di forestieri, per tutto questo, mentre che Mondino Nipote Nuovo della
reunione Cattedrale in priore di per tutto Pontificalmente, e
nell'occasione, che li Canonici assistenti con la maggior
parte del capitolo, convenne uscire nella loggia Maggiore apparsi
osservatori delle miserie che videro alli Cancelli del loro in loro
sostanza restavano riposte ante scire, dovute di quelli si vedevano
un largo tappeto verde, che ricopriva una piccola bandiera por-
tatile, qualche spago del provimento, e il gradino del Cancelli, e vi
restavano confinate con chiavi sette tappeti, stendevano di medesima fa-
brica che non si doveva sfilare al notte, come non giammai pas-
sata in oggi retro. E così soprendendosi il vespero, fuoro intesa
per mezzo dell'Arcivescovo Cattedrale Prefetto di Chiesa d'Aquino
Giovanni Mella, che non sopra una di quelle vici, i sentinelle loro
in ordine al levarsi detto tappeto, o strato, e dibattendosi in vari luo-
ghi diversi, e nuovi Mondino l'uno del Cancelli sparsa d'incensiva
liquida, e ne si assistente alla via in coppia, e due in loggia
alle finestre della città che fossero loro quel tappeto, e non si dovesse
informare stato, che non si vedeva ne solido accostato all'ordine
del lavoro. Il Defensorio Mella certo col ministero concertato, che subito
fuori quel tappeto. E così per parte della città e per parte del
capitolo, una mensola che la città non lo aveva, per mandato il N.
Santo Pontefice della Cattedrale per livello secondo il ~~ordine~~ comune, e
restò il medesimo costume ingabbiato nel Governatore Oligio Cattedrale
vicio, che in gli apparsi, e che veduto del signor Arcivescovo Prefetto
di Chiesa suddetto fu ancora instruito al Defensorio Mella, e così lo stesso
leone, mandati da all'ordine lui medesimo lo notte fuori via al
che siano il detto signor Defensorio, che lo fosse quel onde in
continuato.

incontrato il sign. Arcidiacono loro di propria mano il tappeto, e
 lo portò in Sagristia maggiore. Allora il Defendente, col Commendatore
 "Alzati si partirono in Chiesa, facendo esporre loro le uide disposte come
 sopra. Di poi unirono tutte le Canonie della Sagristia, e andò
 loro in coro, e vestirono il nuovo Ponteficalmente, si comincio a psal-
 "mire con molta disposizione, e questi spirituale il vespro in funzione so-
 "lennemente, quando era quattordici al mezzo. Sindovi esposto il nuovo tap-
 "peto, le sacre Reliquie sopra dell'altare maggiore Monsignor del
 "Epistola Ponteficalmente parato ad una veduta numerosissima, e stra-
 "ordinaria di popolo, ritornarono tumultuosamente, e con gran strepito
 "nella Chiesa, il Cavaliere. Fra questi Maria Cipelli, il medesimo
 "Referendario Uello, e Carlo andò un Bottone Officiale della Città, Anto-
 "nio Francesco Bonetto Agostino Felice Uentiggo, Gaspar Antonio An-
 "drea, ed altri insieme, con li esultare Gio: Stefano Rossi, ed Agosti-
 "no Biancone con li trombette, quali portavano altre uide sopra
 "in aria, ed intanto tutte con vis lunga la cala al popolo, qui-
 "dando largo largo, ala, ala girare ai Canelli del coro in una
 "Cavagli, in faccia di Monsignor Nuovo, che fu spettatore del tutto, ed
 "visti di nuovo presso detto uide, e stano sul gravemente, bandetta.
 "e gradini del canello, con largo tappeto, facendovi tal coro, parti-
 "colarmente per mano delli medetti nottoni. Il du veduto del sign.
 "Arco il quale era vicino al Canello, ed all'assistenza del nuovo
 "dico; vedò Monsignor due novità i suoi quista, e due non
 "rispondendo con alcuna il nuovo restando aumentato, detto or-
 "dinarono portate da vivo pelo, si levò a dire che si levasse quel tapp-
 "eto, ne volendo ciò fare li detti Ufficiali della Città, gli difeso il
 "Biviale, la beretta, ed il brevario, che aveva in mano col scabello
 "di sua assistenza, portatini al Canello dalla porta interna da
 "riguardo il loro via di mano a detto stato steso come la prima vol-
 "ta e lo tenne fortemente frenando che per forza si battitura nella
 "manica, e cappelletti in faccia fu costretto a lasciarlo. Il du obbligò
 "Monsignor Nuovo Ponteficalmente inteso parato a partirsi dalla sedia

ufficiale, e nessuno di loro si guardò da non rispettarlo, il
 ultimo Sagramento in tante Reliquie, sparte, l'ora divina, l'inter
 rompendo, il più grande, il luogo sacro, che si violava, e che il
 grande scandalo in tante anime devote, non non ostentò furono
 indignamente maltrattati nelle Androni, ~~trattati~~ dalli S.^{ri} Battista
 e B.^{re} (sirelli, con pugni e cappellette dalli S.^{ri} Arrogato, e
 i Boretti con replicati colpi del bastone di ventagli che avevano
 nelle mani, ed il p.^{ro} Palletti, e frate Ilario che uocano con
 agli altri per impedire lo scandalo furono e che le parole erano
 inhumanitate del nominato Illustre, che sfodò nella spada,
 e non ha impedito a far d'avantaggio. E non volendo le uocanti
 ragioni del timore del Granella in d'altre persone Religiose e devote
 a per far cessare lo scandalo tumulto, ne volendo le suddette sia
 i S.^{ri} ed agenti di città ritirarsi, anzi inasprendosi vie più contro
 il Capitolo, e caricando le faccende tutte di sporda e di omene in
 ragione, meglio il Commendatore S.^{re} (sirelli, e frate Ilario, e
 a loro ritirati le loro reliquie, ed il S.^{ro} Sagramento pervenire allo
 estremo, che non farla della loro santa persona in uso dell'uffi
 ciatura; ed il Venero, che fu spettatore di questo orrendo, e maludito
 sempre al monastero sia al fine stiano bene spiegarsi d'ogni para
 omento Pontificale al Capitolo, e ritirarsi col nome anche del suo Vice
 come prima, da lui demandato si parte in loro per intendere, e
 a tutti, come più, al Palazzo: il Capitolo poi formatosi in S.^{re}
 a simili lavoro partito li S.^{ri} del S.^{ro}, ritornarono in loro, e
 a pigliarono l'Illustre, mettendolo in nuovo fredo stato di luma
 alla, e servendo per inclinazione di nuovo, avevano fridonata l'organo
 alla chiesa. Nella sopra questo caso indi dato Memoriale al V.^{ro}
 aco, stante la nottate del fatto che precede contro li delinquenti, al
 la dichiarazione della loro uita, notata da tanti famosi, e della
 sua forma divina, e per il capo S.^{ro} et. la sua ultima deli
 gione, e per un dato momento informazioni, senza commettere
 ad alcuno di formare il processo, e per perseguire ex officio, come

" come portava l'obbligo suo. Quindi expediente il Capitolo di far nuova
 " istanza, e diede una Congregazione in forma colle solite proteste in fine
 " cioè altera delegata iustitia, et de remunero ad Sanctam sedem, sen
 " ed quod vel ad quod, accio si procedesse in causa. Si dichiarò il
 " nuovo per tal Congregazione molto offeso da tutto il Capitolo, havendolo
 " lasciato nella Congregazione di delegata iustitia, e che restava tutto raffor
 " zato nelle prelate emergenti di dare i suoi arbitrii a favore del fa
 " citolo con dichiarare ancora che esso stato occultato, havendolo
 " to applicato da lui presentato la Congregazione con li testimoni, e dep
 " il che ha dato motivo agli oratori per conservare delle ragioni
 " della Chiesa, e castiga d'un tanto enorme cuspido, di far il punto
 " perente racinto all' 89. 90. quando della loro pietà, e retta giustizia
 " pio, ordine piuttosto a Monsignor Ursino, o ad altri suoi fratelli la
 " pubblica e notorietà del fatto, la lesione della immunità Ecclesiastica
 " tanto gravemente offesa, venga alla deliberazione della Censura contra
 " il delinquente senza formalità di processo. Il che etc."

Quae hic narratur comprobatur sicut publicis documentis
 " quae in Archivio Capituli aservantur.

Opinio fuit D. Episcopi, qui ab initio acta Officialium civitatis
 " improbat, postmodum eundem studio favisse, quia ex illis narratis
 " ipsius consanguinei, et affines erant. Utinamque non habuisset; illud ur
 " tum ut quod totam integram causam in DD. favoris Archidiaconi
 " nam Castellanum et Montis refecit, in eo et sanguinem eundem
 " excessus auctoris criminis indicio persecutus est, et Dominum Archi
 " diaconum exilio poena multavit. Praeterea ut factum Capitulum, ori
 " mini daret, quod Sacram Congregationem exhibuit quendam actum
 " Capitulum diei 29. Julii 1690. ex quo constabat Capitulum suum per
 " ititum consensum DD. Officialibus Civitatis ut sedes in eo tapeto et strato
 " in ista controversia locum. Remor alius huiusmodi est ut sequitur.

" Congregatio Consilii Vaulensis
 " In Palatio Episcopi.

" Anno dñi 1690. die vero 29. Julii Vaulis in Palatio Episcopi, et

in aula veteri superiori versus flammam servi, coram Illmo et Revmo DD.
 Victoris Augustini Nipa, Decretorum et Apostolicae sedis patre Episcopo Virulentini
 et Boniti, cum multis et assistentibus Revm. D. Do. Magistro Bonini
 et Vicariis generalibus. Convocatum fuit et congregatum ibi de mandato
 et iudicio Illmo et Revmo D. Episcopi Basilensis Ecclesiae Cathedralis parochialis
 civitatis, in quo interfuerunt inter alios infrascripti Perillustres et
 admodum Ill. DD. Convocati videlicet D. Joannes Antonius Forster
 novus Archidiaconus D. .... Vilionus Pragerius, D. Bonifacius
 Hilgus, D. Do. Antonius Stier, D. Aloisius Polgar, D. ~~Do. Hilgus~~
 Joannes Sartorius, D. Do. Magister Pallis, et Do. Ghonius Bononia, D.
 Josephus Gernus, D. Fredericus Maria Donatus, D. Do. Franciscus
 et D. D. Matthaeus Hieronymus Moratti, D. Petrus Antonius Massonius
 et plurimique, D. Joannes Bartholomaeus Zetler, D. .... Nicotti, D.
 Antonius Augustinus Balderson, D. Joannes Antonius Gernus alique
 plurimum, credentes duas portas ex tribus totius Capituli et Bononi
 aulam canonice. Propter mandatum Illmo et Revmo D. Episcopi
 eidem Revmo Capite et DD. Canonis congregatis proposuit, quod
 omnes convenirent istuc in Curia Episcopi Virulentini et Martini, Civita-
 tis praesentis Cathedralis Ecclesiae et Patroni huius Civitatis, quod
 solenni pompa notamque celebrari convenit, ipse Illmo D. Episcopus
 imparet illud quicquid maxime fieri poterit, summo et devoto
 valore, et cumque in posterum celebrari. Ad quod maxime condici-
 onem procedit. Die forte ante sancti Presbyteri Altaris Majoris, propter
 Basilicam D. gubernatorem vel Illmo eius Vicecomitem, adpetit co-
 rona et obsequium et procuram huius Civitatis, et praesertim si a por-
 te sinistra versus huius Majoris procuram sedile lignum congrue
 cum cura in quatuordecim et cum decem lapidis, in quo Curia
 Illmo DD. Deputata totius huius Civitatis Universitatem congrega-
 ritates videlicet et universas quatuordecim ad divina officia accedentes, quos
 illis inter se voluerint conducere et decemque possint, idque maxime
 congruum ac honestum videre, ut ipse DD. Deputati, tamquam
 huius Civitatis Civitatis iungit regit, praeter propriam ipsorum na-
 tionalitatem

"nobilitatem, quae sibi habuerunt aliquod honorificum, unde a reliquis
 "plebe distinguerentur, quod non solum in eisdem capitulis
 "sed praecipue in ipsius Eclesiae et Capituli duorum, et S. Lubinski
 "iorem cultum usumque quoniam dicitur. Quapropter
 "dominatio sua illam et illam rogabat ipsum Capitulum et S.
 "honoris quod hoc de re niterent et quod dicerentur arbitrarie
 "tunc. Cui proportionis totum Capitulum, omnesque et singuli
 "D. Canonici ibi existentes et praesentibus D. S. Antonius Castelli
 "novus Archidiaconus unanimiter assenserunt nemine penitus dis-
 "crepante, ita ut in loco supradicto videlicet ipsum ac etiam
 "Capitulum convenire ut supra apponi tunc pro eodem facto S. Lubinski
 "quam diuque ac ceteris eius sollemnitatibus, quoties D. S. Lubinski
 "deputati domus Officii rectores voluerint, libere consentirent. De
 "quibus omnibus et singulis praefatus Illius et D. S. Lubinski inquit
 "per me et totum et sententiam inproscriptam, publicis fieri et
 "comuni testis.

"Ego Carolus Franciscus de Pillatone publicus Apo-
 "stolica auctoritate Notarius, et Curiae Episcopalis Secretarius
 "notarius, in formam supradictam concepimus, et accepimus. Quod hic
 "pro fide me manualiter subscrivimus in fidem praemissorum
 "requiritur cum officio soliti sigilli Episcopalis
 "De Pillatone"

Ad huius rei munus velut de caelo tacto obstupescere. Con-
 "vici. Quae de re habuerunt actum Capitularum coram die
 "13. Decembris 1580. in quo sic legitur:

"Anno Dni 1580. die 13. Decembris Curialis in huiusmodi
 "ini etc. praesentibus testibus etc. ad totum consensum de more
 "convocato Rev. Capituli etc. in quo interfuerunt Canonici inproscripti
 "videlicet, Vincentius Andreas Wilsonus, Canonicus et Praefatus, Hieronymus
 "Augustinus Sandellianus, Canonici et Illius, Simeon Holypus, Petrus
 "Franciscus Bonfrentia, Bonnus Antonius Illius, Franciscus Oloinus
 "Bulgarus, Carolus Sartorius, Bonnus Magister Pallius, Bonnus Alonius

" Clement Bonaria, Carolus Joseph Leusson, Fredericus Maria Bonet,
 " Nicolaus Franciscus Hoffmann, Joannes Angelus Foutier, Franciscus
 " et Agatia, Antonius Nicolle, Carolus Thomas Portet, Joannes Fran-
 " cisus Leung, Carolus Bartholomaeus Bibat, Bartholomaeus Le-
 " onius Canonici Præbendati, et vocati in hospitale habentes, item
 " Gregorius Nicolaus Polich, Petrus Franciscus Monticelli, pro
 " " Antonius Canonici Præbendati vocati autem in hospitalo
 " non habentes, duo ex tribus portibus eadem, et per quos
 " et negotia ecclesie Monachi Reguli solent utiliter geri, et
 " ab illis ecclesie executioni demandari.

"Altera D. Honorius Sindicus exposuit sicut per litteras ap-
positas sui D. honorificus Morice Roume de mandato luyus Capituli
prohibendum, contra actum monetur, in causa contra DD. Sindicos
et luyos Sindicos pro ceptis in decurso festo S. Eusebii in sacro
obsequio et virtute, luyos ex auctoritate monetur quendam
nactum, ut esset, Capitulum monetur in palatio Episcopi
sub D. Solis a notario sine secretario bene Episcopi de lit-
tatione per quem resultat Capitulum ipsum, et Honorius, cum
monetur monente, ad antiquum eorum consuetum, pro interu-
tu et interuentione eorum Sindicorum in hoc Basilien-
tium cum macrogite, de quibus continetur, maestitum, exequi
eum luyos, luyos luyos per Capitulum ipsum, et luyos luyos
eum luyos per eum et pro ut unitate respondit.

¶ Qui omnes Deo sancti et sapientissimi, merito cum
 plurimum animi morem inexpectata humanitatis propositione, et
 edoculata obsequentia, totum continentem quam divinum, et in
 neminem animam signato iuramentum, nullum unquam sapientium
 utique humanum praeterea interventu pictorum studiorum
 utrobis huiusmodi, et insolitis prerogativis, nullo loco, et nullo
 utique habitu fuisse talia minus, se nec in sapientia nec in
 utraque sapientiam communem ullum exhibere, in colloquio vero
 non tantum sapientiam, sed etiam libito per seipsum in eius Platonis
 Epistola

Epistoli

" cum noviculis canonis super quodam Memoriali ratio, quod videtur
 " sibi expositum per novillos canonis non nominatos, qui in
 " suo voto libere exponendo, per ceteros ingreditur, nulliter et rursus
 " pariter querebant (cuius notitia ut primum pervenit ad Capitulum,
 " putata ratio per Canonum Studium, pro exploranda expositum
 " veritate ex pariter negotia fuit) nullum unumquemque voluit
 " per eundem Dominum Episcopum de praedictis praeterea insolitis
 " prerogativis, sed tantum quoad tunc incidentis super opposi-
 " tionem ordinis fuit resolutum, neque in re neque in verbo.

" Declaravit tunc ex innumerali consuetudine
 " plenissime adhuc usque diu observata, quam ex ipsius
 " statutorum dispositione Capitula Capitularia non aliter celebra-
 " rent nisi in praesenti Sacristia Maiori, praesentibus
 " semper debitis Solemnitatibus, ubi Canonici in eorum habitibus ca-
 " nonicali, et non aliter intervenire debent alios etiam si praes-
 " entis voto careant, et tanquam obstricti habentur; idque praeterea
 " ut quovis in casu, ubi etiam Episcopus reger et Capitulo, ob
 " aliquam eius vel Ecclesiae negotium, prout praetulerit iuribus, quae
 " sunt hodie Episcopi, pro curanda felicitate communis consuetudinis, et
 " pro consensu obtinendo in impetratione subsidii charitativo, quo
 " eam moribus praecedente canonis congrua sibi ratio, distincta,
 " in digniori loco praeterea et non aliter.

" Subinde vero, suspensus, Capitulum, ad emendam assensum, et
 " Capitulum ex adverso producti existimatione, per ad eius sollicitudinem
 " comprobendam omnes unanimis, et concordis Capitulariter ad ipsi-
 " um D. Episcopum accedere statuerunt, prout de facto una cum
 " senio infra scripto, et testibus subscriptis ad id specialiter voca-
 " tis, et comitantibus, auferunt praenunciato Custode, qui familiares Episcopi
 " de eorum adventu moveret, et ut pervenirent ad intercessionem
 " bicularem habitationis illius, ne fortassis interitus sui Episcopi curam
 " ob eius invaliditatem conturbaretur, reliqua Capituli parte in
 " eorum cubiculo remanente, tunc tantum accessit DD. Canonici

" Nibionus Propostus, Sindici, et Bononia ad presentiam Illius introi-
 " erunt, ibique totius Capituli nominis apertis actus capitulorum copiam
 " isti denuo humiliter instituerunt, qui D. Episcopus exagrandis interiori
 " de auctoritate, dominum eius Vicarium Generalem advocavit
 " coram quo subinde praedicti DD. Bononiam coram instantibus
 " placuerunt, in eius manibus divinitus compositionem tenentis
 " infrascripta in cuius notariis et testium infrascriptorum presentia
 " **B**ona compositionem per D. Vicarium Generalem
 " actus copiam duntaxat, ubi originale reperitur, proponi-
 " unt, et deinde praedicti DD. Bononiam cum eodem D. Vicario
 " conventus ad Bonellianum Episcopum, Bonellianum ipsum de-
 " Pilebono, ad eundem actus capitulorum copiam sibi tradendam,
 " unda nunc, quam exhibebant, coram ipso Domino Vicario
 " Generale interpretaverunt. Qui D. Bonellius hoc unum pro-
 " prium verbum videlicet et de hoc cum Illis prius colloquantur
 " ad superiores aulos immediate se recepit, ex quibus non auctori-
 " tas descendit, nec comparuit, licet ibi expectatus per DD. Bononi-
 " cos in habitis Bononiam, quartato D. Vicario Generali, usque
 " ad horam 12. iam detrahit. Quo viro per D. Bononiam iustitias
 " testibus super omnibus ad breviter rationem pro Capitulo
 " respondendum residerunt"

Copia Compositionis.

" 1640. li 15. die Martii in Vauli nella Curia Episcopalis
 " et Monasterio Illius. Medico Honoris di ~~curia~~ curia Vittorio Ag-
 " nipa, comparuerunt il Medico Capitolo Illius Curiae della Battaglia
 " di S. Paolo della medesima Curia in persona del Signor Franco Sin-
 " dico, quale nudo avvisato del Signor Gaudio Matteo Girolamo Mroetto
 " procuratore Speciale, e Generale del medesimo Capitolo, al presente
 " residente nella Curia di Roma per gli affari del medesimo Capito-
 " lo difese della immunita Ecclesiastica, e respinse per la causa ven-
 " tante avanti la sopra Congregazione contro li Illi Sindici di questa
 " Curia Illius per il fatto seguito il primo d'Agosto ne 2da d'Aprile

« Dopo, fatta solennissima in detta Cattedrale, notorio a tutto il publico,
 « che sia usito degli atti pubblici di questa sua curia Episcopale
 « aperto atto capitolar, che si aprisse red^{to} e manualmente sottoscritto
 « De Pilattoro sotto li 27. Luglio prossimo sotto convenienti asse-
 « ta folla composta da tutto l'epo Capiti e Mre Canonici, e idem
 « diramante in voti, alli M^{re} di detta Cattedrale, di poner un banco
 « ora ridito con inginocchiatoio, e tappeto nella Cattedrale suddetta
 « avanti i Canonici del Presbyterio dell'altar Maggiore nella parte
 « sinistra verso la sinistra d'quo altar, tanto per il medesimo
 « giorno di S. Eustachio quanto in avvenire per tutte le solennità dell'
 « anno, che li Mre Delegati vorranno intervenire alli Divini Of-
 « fici, e del suddetto atto, ne abbi il suddetto De Pilattoro d'ordine
 « e comando di N. S. S^{ma} rogata, e concupio pubblica hostia; quel
 « atto con buona licenza e permissione di N. S. S^{ma} non sendo
 « in alcun modo scritto, ne stipulato, e per conseguenza nessuno
 « di detti Mre Canonici averne dato il voto ingiusto ne in par-
 « ticolar, ne in generale come falsamente si suppone, ne chiedono
 « più d'quo aperto atto copia, medesimo condigno mureto, che qui
 « esibino, senza ulteriori dilazione, accio sopra il medesimo fa-
 « scicolo, e Mre Canonici aggravi i gravi danni e spese, che gli ven-
 « gono cagionate per detto atto, e di far pervenire avanti la
 « cognizione sicura del notaro, che quello ha solennemente rogato, contro
 « d'quo, al condigno castigo per giustizia, edargli il medesimo fatto
 « e Canonici reintegrato nelle spese e danni patiti e patendi, de quali
 « ne fanno solenne e solennissima protesta, e meglio come verba del
 « supremo Nobile giudicato per causa di tal atto falso, atteso l'ingiu-
 « ria, qual s'aspetta con giuramento per ciascuno di qui M^{re} fra-
 « ti protestato locatogli etc. Come per atto capitolar rogato il
 « giorno d'oggi apparso, al quale etc. alla somma di nudi 20. m^{li}
 « tre q^{ro} Capiti e Mre Canonici interpellano N. S. S^{ma} e Neveva
 « di comandare al d^{to} De Pilattoro di rimettergli copia di detto
 « atto medesimo mureto come sopra, attinente facendosi protesta

"per gravare, giustizia negata, e rimedio d'appello, come sia d'ora
 "per allora in questi scritti, come gravati appellano alla Santa Sede
 "Apostolica per l'indulto etc."

"DD nos huiusmodi actus recte suspectos, et confictos
 prout solentur ad evidentiam usque ostenderunt prout in
 in alio scripto libello, ab eis H^{mo} Papae Innocentio XI. oblati
 die 27. Januarii 1681. legitur, tamen quidem, cum plura
 continerent ad huius controversiae historiam spectantia, non precepit
 hic transire."

Beatiſſimo Padre.

"DD Restato a' piedi della Santità Vostra Al Capitolo e canonici
 della Chiesa di Velle espongono che il 1.º Agosto prossimo passato
 affatto si è verificato nella quale solennemente questo il Vescovo
 di Velle e della città contro ogni solita usanza per quattro
 ore e mezza in chiesa, contiguo al Pubblico, il che prima si prime
 ordinato il Vescovo, fu dichiarato ~~facile~~ dal Vescovo assistente nel
 nella stessa chiesa non dovuto tale stato, e tenuto, onde fu levato,
 e li suddetti restarono di chiesa, e si vide principio al Vescovo."

"Giacchè la metà del Vescovo rientrarono li medesimi con
 molte altre, quali riposero al luogo di prima in faccia del Vescovo
 nuovo, e steno nuovamente lo stato però avanti dichiarato dal
 Vescovo non dovuto, ed ammoniti di levare rispetto parole
 d'impugnare con minacce, e minacce contro dell'Arcidiacono, ed uno
 di essi si mosse mano alla spada senza riguardo che visse il Vescovo
 il sacramento esposto."

"Per tal scandaloso fatto il Vescovo consultatosi col suo Vicario
 generale disse non potersi officiare più violenze, perche questo con
 altro della Canonici se così fu ritirato il Beatiſſimo, ed il Vescovo
 lasciata l'officiatura se ne andò al Palazzo."

"E fatti le istanze che provvede alla dichiarazione delle
 le cause"

nella dichiarazione delle Genere, stando la notorietà del fatto, recipit
summaria informatione. E vedendo che non si provvedeva, si fece dal
 Capitolo una replica di provvedere, con protesta in caso di demerito
 giustizia, di ricorrere ai piedi della Santità Vostra. Si dichiarò egli
 offero, facendo rispondere dal Finché della Messa a favore degli delinquenti.
 E ciò veduto spedì detto Capitolo alla sopra Congregazione di
 Novizi, Regolari, e Canonici. Moresse ad informare sopra tale oggetto
 con deposizione di 30. e più testimoni, che verificano la serie del
 fatto, e propensione del Novizio a favore dei Laici, all'incanto del Medico
 primo, come per Atto pubblici.

Nel medesimo tempo pubblicò egli Proscritto criminale contro l'
 Arcidiacono per tal fatto, esigendolo dalla Città con ordine supposto
 della Santità Vostra. E riferito tal Proscritto nella sopra Congregazione,
 e vedute le ragioni del Capitolo, e riconosciuta l'innocenza dell'Arcidia-
 cono, usò decreto: Ad Curiam Congregationis inchoat nuntius quod est
quod student conprocurare postea etiam quod loca per nuntius. E pure
 che in detto Proscritto vi è inserito un atto pubblico a favore del medico
 primo Laico ricevuto dal segretario del Novizio, dal quale apparisce, che
 il Capitolo abbia concesso il luogo e sede, e strale controverso; perciò
 il Capitolo è in obbligo di dimostrare essere tale atto supposto, falso, e falso
 ripinto per li seguenti motivi.

1.° perché si dice intimato il Capitolo d'ordine del Novizio, senza che
 consti dalla relazione e dell'intimazione fatto si canonica, e detto atto
 senza intervento d'alcun testimone. 2.° Perché li Canonici in detto
 atto ~~non~~ denunciano per ordine ed alcuni senza il proprio nome, altri che
 in detto giorno erano abenti dalla Città, ed altri che non hanno voce
 e attivata in persona, ne consta che questi sieno stati doglianti per
 il voto, o per l'atto supposto Capitolo. Si rimprovera le seguenti parole
nonnulli nuntius et summus. Curiam punctus obsequante, l'istesso concesso
 detto luogo e strale, tanto per la parte di S. Eusebio che per l'altro
 parte in ordine, che la domanda più degna di riflessione, che sia
 altro li nominato in detto atto aliqui quodammodo Canonici che non sono
 nominati, ne nominati, quali non si sa se siano vivi, o interti

re virtualmente non ha potuto mettere la clausola *ex causa*, et
 concedit *ex causa* perché viene dei beni e quote vitali e trovati
 nelle stipulazioni ad essere atti, come si giurava dall'abitazione dell'uno
 e l'altro beneficiario, e furono girati di non esser consegnati di tale atto
 e 2.º concesso fatto detto atto della comparazione a p. fructu, e
 si promette alla dichiarazione delle lettere contro i violatori della
 obediencia, e nel tal comparazione si finì sopra il denaro del capitolo
 e per la solennità di de denegata instituta instituta protestatione
 e vide, ancora alla Santa Sede, e dalla replica dei d. l'invocato
 sopra di suo finale, quale nega si seguito l'ufficio e non parla
 della sommissione, e presta supposta, che da l'ufficio stesso
 addi l'anno. 1.º Anzitutto come seguito detto imparto atto, tre giorni
 prima di detto, e il medesimo denaro, o alcuni dei canonici o laici
 e si medesimo in tal atto l'ambasciatore medesimo tal concessione prima
 e si principiano il denaro, e li canonici non avrebbero impedito le redi
 e concessione e il denaro non avrebbe dichiarato non rovesci, ed
 e l'anno non avrebbe più le sue loro, e stoli, ed addotti per l'istito
 stesso e anche argomenta ho in se tanta forza, che confederabile
 e il denaro stesso, senza obbligo li primi canonici a dichiarare
 argomenta questo fatto. 5.º Si ritorno di detti laici non portarono
 e altre forme che di vendita e acquisto di real fruttuaria ne l'anno
 e non tumultuariamente, ed in maggior numero non con altro fine
 e che di violare la solennità e non si può negare, che per questa
 e negare a loro, fatta con tanto scandalo, sendo esposto il libro l'invocato
 e negare, e per le penose delle d. l'abitazione in faccia del Medesimo
 e non l'invocato nella solennità dei divini Uffici, non siano ancora
 nella l'invocato portata di loro liquet instituta, e obbligo il denaro
 e a l'invocato l'abitazione. 6.º Li canonici tutti capitolarmente ripor-
 e l'invocato del denaro subito ovale la notizia del libro atto accionu-
 e attale il suo segretario, di consegnare da copia autentica l'invocato
 e di fronte l'invocato, e per di riporre e porvi dove due per detto atto
 e solo in unione a patire il capitolo, tanto nelle spirituali, che nel

"temporale, per levarla fuori sotto gli in questi suoi tribunali, quale gli fu
"negata benchè il Capitolo si fosse trattato nella faccenda Episcopale
"fatto alle ore 24.

"che perio benedetto l'onore nostro con l'indign
"franco minacciare i canonici per il rancore avuto alla legge fono
"pregazione, e fanno insorgere sotto colore di politica di Stato, l'ordine
"del Principe, e di suoi Ministri che comandano l'aggiunta questa
"diffusione, e non si prenda più oltre per giustizia, tutto ad oggetto
"d'opprimere l'innocenza e libertà Ecclesiastica di quella provincia:
"che molto oppressa e combattuta, e per levar il modo di rancore
"non s'ovvenga alla Santità Vostra per gli opportuni rimedi e accio
"non s'opprima più alla loro detta pretesa, ed atti foli.

"Perio - perio della Santità Vostra humilmente ^{supplicano} la ~~supplicano~~
"ordinare che detto attuario du ha creduto di doversi d'un atto
"folio, venga chiamato qui per difendersi meritando bastare come
"capo, che l'Arcidiacono possa ritornare al servizio della sua chiesa,
"che li l'indign vogliono dichiarati canonici nelle cause come
"turbatore dell'innocenza ed offensori degli Ecclesiastici, e rei utique
"che il Capitolo Arcidiacono e canonici nelle spese e danni per detto
"atto fatto patito."

Nihilominus ad hoc controversiam dirimendam, pluribus
ex Cardinalibus et ipso Regio Sublimis Ministro intercedentibus,
ratio a sacra Congregatione inuito est, qua et deiori Episcopi, et re-
conciliationi animarum consulatur, quemadmodum habemus ex
duabus Epistolis Cardinalis Gasparsi datis ex auctoritate sacrae
in rescriptis; quorum primum talis est.

"Motto Mio e Revmo Monsignore come protello.

"Escondi in questa sacra Congregazione considerato tutto ciò, che
"successe nella Cathedral di Vercelli lino sotto il giorno d'agosto per-
"tina passato, mentre in qua era esposto il lino) nella differenza
"intra tra il Capitolo esistente in loco, ed il Magistrato di questa
"città, e ragione dello stato, e luogo preteso da questa, e in quella
"occasione successe tumulto ben noto; Questi due miei signori

additamento

considerando che tra quei benemeriti, e devoti, reghi una vera, reciproca
vera, e sincera concordia, mi hanno comandato di venire a V. S. di
a nome di questa loro congregazione ordini. Tanto alli benemeriti di
per partecolare quanto a quelli, che in detto tempo, rappresentarono
il Pubblico, e fatta loro una vera monizione sopra tal successo, non
chiasi parte veruna al tuo zelo per comporre gli animi dei
medesimi con riconciliarli insieme, ritornando poi nello stesso tempo
l'illustre da loro di venire al loro parlato sugli atti di sottumissi-
one, che sopra tutto via lo scandalo cognato nel po-
polo dal suddetto tumulto, e che nel resto per quel che rispu-
nde qualche atto violento, ed ingiurioso, caduti in tale occasione
siccome ella nominati gli ammonisca, e provveda alle proprie
conservazioni.

Il giorno anno V. S. unitamente a Monsignor Vescovo di Trulli, per
una vera riflessione intorno a qual altro luogo considerate, che
a capo d'essi a quel magistrato nella Cattedrale suddetta procurando
in questa parte, che resti soddisfatti il Pubblico, e che insieme si be-
ne il detto dovere riguardo al detto Sacerdote; ma prima di porre
una esecuzione cosa veruna dovrà tanto V. S. quanto Monsignor
Vescovo, a cui nominati se ne siano riferire distintamente a questa
sacra congregazione il punto, nel quale saranno convenuti in
nel l'equivalente di detto luogo, per attendere dalle V. S. loro gli
opportuni ordini. Per lo signore, ed il signor Oddio in proprio.

Il giorno di 16. Maggio 1691.

Il giorno festo d'Assunzione

"Il Cardinale di Gorpignano."

Altra Epistola et tenor similis.

"Alto S. P. e Reverendo Monsignor come fratello

"Se ne ritornano alla loro residenza l'Arcidiacono della Cattedrale
di Trulli, e il canonico Montti, venuti a Roma per difendere la
causa di quel gonfalo, già notata a V. S. e sotto signore adducendo
li medesimi non restano in conto veruno gravati da quel Monsignor

Novo, per il nuovo fatto a questa Santa Sede, per il comando di
 S. Ignazio a V. ogni mente della S. S. sua da ella rivera al suddetto
 "Monsignor Novato du non era al suddetto Arcidiacono e Canonico
 "Monsignor molestia alcuna per detto nuovo. S. Ignazio tutti ciò a V.
 "per ridire di sua Beatitudine e la prego per fine dell'ist. addio,
 "ogni vero proporzione. Roma 16. Maggio 1681.

"Come siello offino

"Il Cardinale di Fagnano"

Ex parte huius Bononiensis Sindici Gerolamo Bononi cum d. Archidia-
 cono Castiglione, et Canonico Moretti, expletis quae satisfactionis
 erant, reconciliati sunt. Et die 6. Julii Auditor et Auditor, hunc
 re consulit, de loro dd. Sindici episcopo cum Canonici et archi-
 diacono et ledito loro possunt alio in loro a controverso,
 nempe infra ab hostio sacristiae illorum, vasa vasorum veleria
 et sunt non solum sed mobilia, atque mutabilia de loro ad locum
 in divinis officiis, et solemnibus functionibus obediendis, impedimento
 erant.

Per ita restituta d. Episcopo anno sequenti 1682. et in l. op.
 li. Institutionum Pastorem exortus est. die 18. Septembris istus est
 primus lapis Regiae Cappellae d. Andreae Sordani d. d. d. quae
 Mariae Beatae Baptistae Viduae Sordani d. d. d. institutione ma-
 gis, iustis primis et vere Regiae a fundamentis propriis computibus inde
 constavit; cum iam ab anno precedente oblatum Provisum pro
 eiusdem Beati canonizatione. Sordani Sedes Missarum et Officium d. d. d.
 honorem celebrari indulget.

Anno 1683. missas separando veleriam Cathedralis d. Sordani
 quae iumentum minabatur ruinam, iterum Canonici cum Ep.
 locum. Praestat oculis legentium rubricare documenta authentica
 ad hanc rem spectantia.

In concilio popularibus habitis die 21. Augusti 1685. dictum
 est hunc Decretum:

"Consideratis dd. Canonici et Capitulum civitatis veleriam"
 "quae iumentum parit huius veleriam Cathedralis veleriam moros"

"pivibit, unum inveniunt hyeme, et per iusto peritome iudicium
 "securum. Destructio uniusq[ue] part[is] corporis subire, et alij pro eis
 "separatione, non sufficient redditus eis fidei destinati, nec glorie
 "vicia in hoc valit supplere, idcirco ad Illiam et Deumam benedictionem
 "revertendum quod uniusq[ue] prout unum mandant conuenienter
 "ad hunc effectum. D. Benigno Dononiam, ut a personalitate su-
 "gillam transferat, et hunc cum predicto Illio apt nomine Deumam
 "Hospitali promouendi de alij protestetur de."

D. Benignus Dononiam, postea die Pasellam uenit. Quid
 ibi egerit, et quae fuerit Illia. Epi ad Hospitali postulata, ha-
 betur ex protocolis eius breuibus ad Hospitalium quae ad extenuum
 uoluit in Acta Hospitali dei 2. Augusti ut sequitur.

"Motto Illium et Deumam Illi uni Offici

"et una templa multo singula per tutte l'anni dilectissime
 "e multo id de requirere il servizio di codesta Illia uia
 "auntissima, e sic me pro, e restitendo alla particolare diuinita
 "dilecto Illi de sua mano che gravissime spere la fatto in quest'au-
 "no per ditta Illia, mendum ad una conueni tracto conueniente,
 "che odieris e conueni il ligo Benigno Bologna ho uolito con-
 "siderato diuini moti, e fatti diuini riflessi conueni unione, tal-
 "volta mendum, non si nota pure l'ingrati si arguto per la ~~adueni~~
 "di codesta Illia, da cui li viene rappresento, tanto più da uendo
 "no uoluto odieris e replicare quando no costi, per aintare de
 "unum a tal rimediamento ho conueni una grandissima diuini-
 "piliagione in du tabella, lora più que da di diuini di uini-
 "nelio, plecto per uini fini uicini conueni meatio rei spiegari
 "a me tempo. Longo anche in consideratione a loro l'ingrati, clau
 "dico per cingla o ai giorni per no stesso conueniente per la dote
 "d'una uia uigile, che uicini qui proffera nel principio dell'au-
 "tronte, oltre no illa uella della uindicta, da uell' istesso tempo
 "pudori l' abito. Aggiungo l'aver stabilito nel uino uicino della
 "Illidonia d'oropio, una reddito annuo a quel tanto l'ingrati per

« le missioni de fore ~~perpetuamente~~ a mia spese per questi montagn
 « d'insino, di tre quindizio di laudato, l'onorevole voluto sentire tutt'in
 « pulito con mia gran soddisfazione, e capitati più abili per tal funzione
 « da cominciarsi dopo tutti i beati. Aggiungo inoltre la volta nuova
 « che di presente si fare' alla mia Chiesa di questo Seminario per ser-
 « vizio della dottrina Christiana, degli oratorii della sera, e per l'ora-
 « gione mentale, di modo, che tutti questi impieghi, e spese assorbiranno
 « il terzo maggiore delle mie entrate; giunto l'impiego due ancora ho
 « preso per servizio di questo Seminario, e di tutta la Diocesi, del soggetto,
 « che dovrà istruire tutti gli ordinandi, subito che l'oro trovato di quel-
 « la qualità, che lo tiene in servizio. Aggiungendo per ultimo, che la ser-
 « vizio della stagione incaricando il padre porta che io socorro molte
 « povere. Tutte queste considerazioni renderanno capaci loro signori, che
 « io non posso contribuire come vorrei, e come avrei fatto prima di
 « tanti impieghi, se avessi trovato costì un poco più d'applicazione in
 « chi doveva fare. Ad ogni modo il sign. Canonico Bologna ha nelle
 « mani A. P. e io costì ho certi istruimenti incappati per un altro
 « servizio di luogo più che di tralascio concedendoli ben volentieri per il
 « riserimento di codesta Chiesa, e per incontrare il gusto di loro offi-
 « ciali dilettissimi fratelli, a quali con tutto lo spirito resto qual s'io l'ho
 « per

« Alle M^{re} VV. MM. le quali (propria mano) possono accertarsi del
 « particolare desiderio, che ho d'impiegarmi tutto in servizio di questa Chiesa,
 « e di loro M^{re} tutti, a quali mi rassegno sempre pronto, e disposto. Que-
 « sta lettera l'ho letta forte al sign. Canonico Bologna dopo scritta,
 « e l'ho dato la protesta, e così si stendere la inferiorità protetta ad alcuni:
 « Diella li 24. Agosto 1645.

« Affino per servizio sempre di more

« V. A. Niccolo di Vulli

« Dopo scritto (mano propria) e sigillato, siccome giurassi ieri scator:
 « di dell' Orappo, il detto Canonico Bologna lasciò la lettera alla quale
 « ho subito risposto questa mattina, e dopo sigillato, è comparso, e con-
 « doni

« avendomi detto con sentimento assai aspro, ed ingiungo all' amore,
 « non che io opero, e parlo con loro M^{re}, avendomi che alcuni
 « pochi di codesti S^{ti} Franchi, non della divinità hanno fatto un
 « grande clamore contro di me in questo quasi che io sia in
 « obbligo di risarcire tutta la chiesa, e che habbino parlato con loro
 « termini; e per lo volute che sopra presentate molte quando io
 « ho dato indagine al medesimo Signor Bologno per maggior cau-
 « tela, confermandomi ne miei riflessi suddetti; sopprimendo ben di più
 « il medesimo S^{to} Franchi Bologno d'esser voluto che venire ad
 « fatto non venire più qualche Franchi indiscreto, e stravagante
 « (perche viene del S^{to} Bologno) al quale ho risposto che quando
 « qualche signor Franchi non sapesse parlare con li dovuti modi, e
 « senza rispetto averi avuto maniera di replicarli. Intanto mi ha vo-
 « gliuto l'allo frantorno nel quale io ora di farne una corteo in-
 « stanza un qualche ufficio, per me si faccia una protesta contro
 « una qualunque manifestazione, mentre i protestanti miei quereli
 « non cessano più, non mentano codesta protesta. Ad equivo-
 « co, l'atto ben volentieri, mentre tutto ciò che porta l'obbligo mio
 « non manifestano a farlo. Ma già che si pretende per obbligo
 « qualsiasi che mi si mostri, per non pregiudicare né a me, né
 « a miei successori, si contentino adunque loro M^{re} di farne vedere
 « dove si fondano quest' obbligo, perche dove si tratta d' obbligo, o sono
 « giusto ad adempirlo, tanto più potendo lasciare da parte quel che
 « non dipende per contenta, e si vuole all' obbligo quando non sia ademp-
 « to per prima all' obbligo, che alla contenta; altro che mi pare d'aver
 « ma si doveva fare istanza per la contenta, e già che ne hanno la
 « prova di tante altre spontaneamente, e sempre erano in tempo loro M^{re}
 « manifestare con una protesta, quando io avrei ricusato di concorrere
 « all' obbligo. Ma nel modo aspro con che ha parlato il signor
 « Franchi Bologno e presentarmi la protesta suddetta è più proprio per
 « far fare il tutto a cavallo, alla M^{re} che per indurre un padre a fare
 « atti amorosi e cortesi, dei quali loro M^{re} ne hanno tutta ragione.

"caparra. Et tanto più nel uanto d'isto standendo questa postilla;
 "trassuto da un mio servitor di forma che il signor francesco Bolognese
 "gli diceva, che loro signori ovvero distinto due io fossi concorso in
 "n. 200. nelle quali già vedevano di sopra da spontaneamente no
 "concorso con degnare di non poter far d'avantage; tant'
 "ora il mio buon uomo e buon uomo di compiacerli, e la prova
 "hanno in mano con la lettera già scritta prima di questa postilla
 "la. Altri pari miei non hanno cortina per bravura ma per
 "amore". Ciò sia detto per quelli signori franceschi che il signor francesco
 "Bolognese dice da sono stato spedito e spedito."

Huius Epistole Capitulum ita respondit:

Illino e Nodino Monzino.

"Giachè V. S. Illina dichiara di voler adempire a quel tanto pa-
 "te l'obbligo suo, noi stremo attendendo con ogni assidua gli effetti
 "verso questa sua basilica nelle imminente rovine. Ci conosce
 "mo però in obbligo di suggerire a V. S. Illina che gli invisti di que-
 "sto Capitolo hanno sempre avuto la sua udienza e partico-
 "lare giudicio della bontà dei Regali padroni, e l'estremo bi-
 "sogno Concilio Bolognese ne fu più volte in prova memori
 "riportò il titolo di aspro. Comunque sia per soddisfare il
 "desiderio di V. S. Illina gli inviamo un documento con quel for-
 "damento, sopra quale stabiliamo per ora le nostre istanze con
 "rimessa al titolo del signor francesco Sindico di aggiungere qualche
 "particolarità che ora per sua stampa non si possono avere in
 "monobrazioni delle regioni nostre. In tanto V. S. Illina si com-
 "piaccia come la suppliciamo a prendere qualche risoluzione in
 "tempo avanti l'entrare nell'inverno per lo più copioso di pioggia
 "e conseguentemente improprio al messaggio riparo; le fratello
 "profondissima riverenza. Veneti 1. settembre 1665."

"A. V. S. Illina e Nodino

"Unitis et. Officiis servitori

"Le Dignità franceschi e Capitolo della Cattedrale"

¶ Statum, cuius nunciat Epistola exemplum habemus in Acta
Regulatorii eiusdem diei. Illi reperiuntur Episcopi Antypocensis, Boni-
cordensis, Genesii, Nitini, et Brolio, ... contatque ad Gallicae regiae
rationem. Describit ibidem necessitas iustitiae reparationis, delatus
reddendum et conventum pro febris, et obligatio Episcopi ad repara-
tionem irregularitatis conferenda pluribus auctoritatibus comprobata.

Anno 1646 alio argumento adducitur ad huc est, Illius
februarii, quo ex Transactione cum Episcopo iure, collatio fano-
ritium cathedralis ad personam pertinet, & vivit expositum
habetur. Consilium collationem sibi pertinere ratus, postea
situm ad personam iure, ob personam alteram ab Episcopo non
invenit. Consilium sub 2. diebus mensis, contulit D. Hic-
torius Geringus, Doctor Vindobonensis, Episcopus & contra fano-
ritium. contulit D. Guido Joseph Novius Prior Novius. Ex hoc
dicit D. Geringus & fano-ritium, ut Geringus advenit, hinc
autem in consilium fano-ritium & introducere videtur. Ab hoc
precepto appellavit D. Geringus ad D. Martinopolitanae iulibiz-
tationem obtinuit contra D. Geringus interius fano-ritium videtur
decreta fano-ritia vulgari, et D. Geringus ex quo in fano-ritium
fano-ritium agitando manifestum, aliquo ita addendo fano-
ritium, in quo cum detrimendo cum fano-ritium, tunc fano-ritium
tunc fano-ritium singularium novum ex fano-ritium
delegavit sub g. Martii plena auctoritate eodem collata, pro-
prium consilium fano-ritium, decernendi, & quid, exequiendi, in in-
dicio tam ostendo quam diffundendo personam quam
et novum vel alio transferat ad iura fano-ritium fundat
cum personam de rato etc. De quo deinde hinc inde dicit
D. Geringus ut infra videtur.

Quam hujus privilegii collati a Capitolo Sⁿⁱ Sincero coram
Metropolitano agitata, D. Gualterij Senechal Domini Priori Monachi,
eandem Communitatem a h^o Apostolica impetravit, eisdemque
propositionum adjectis est die 5^a Martii 1644. Prebendam tunc iure

Optionis quo Capitulum habet in actionibus omnibus illius
 februarii, et illis iam permittantur D. Gaudy Jo: Bapt: Dilectus
 et actus Capituli diei q. Martii 1686. Hoc iam agnovit et D. Gaudy
 Nipote quoniam a Capitulo peritus alienus illudque instauravit
 ff. Dominus Archidiaconi Castellanus in in collatione canonatus per ipsum
 permutationis optavit habendam vacante de qua mox. Mense Maio eius
 citatus per obitum D. Gaudy Martii. Idem anni 1686. vacavit canonis
 in acta Capituli 31. Maii 1686. idem citatus per obitum D. Gaudy domini
 D. Archidiaconi petit tempus ad deliberandum Alonzi Martii. Illud D. Gaudy
 respondit pro permutatione habenda 1. referens ad translationem anni
 vacante ob obitum Gaudy Martii. An 1585, et citatus quoniam alternative
 acta vero Capituli 9. Junii 1686. per ipsum a 1. Idem obitum sub
 D. Gaudy Martii petit tempus ad deliberandum 27. Aprilis habuit anni, Capitulo
 liberandum super permutatione habenda gubernamentum, contulit sub 30.
 habenda dimissa a D. Archidiacono eundem Maii D. Nicolao Palmario
 ex quo videtur D. Archidiaconus Iocundus fabricianus familiaris
 iam permutationis, dimissa propria, sub his verbis quae leguntur in lit-
 optate habendam vacante ut supra, teris collationis. Conferimus etiam faci-
pro qua petierat tempus ad deliberandum et habendam vacante ve-
rum. Videndum et tunc actus factus loco dimittendum ad formam sta-
 pitularis 21. Junii 1686. et alius 5. Martii et laudabilium consuetudinem
 Julii 1686. in Galina et fageli etc. Hae litterae in-
 scriptae habentur in Acta Capituli 5. Junii eiusdem anni 1686.

Quam fecerunt discordia D. Episcopi inter et Capitulum, inter-
 cepit D. Civitatis gubernator, instans apud Capitulum ut illae ami-
 cibiliter dirimendas compromitteretur. Capitulum eo ad Metropo-
 litanum compromisit, sed Dominus Gaudy Gaudy nomine Episcopi
 Metropolitani recusavit. Sicut utrum Capitulum offerre.

"Anno Domini 1686. 16. Martii. Nuntius in Lavitio Maiori etc.

"Convocato Capitulo etc.

"Stique 88. canonici et Capitulum audito propositione facta per exal-

"tunc D. Gubernatorem de compromittendis omnibus, et quibusque

veniens et contrarius sententibus inter Illmum, et Revmum. D. Episcopum
 et Capitulum Capitulum maxime occasione collationis canonice ultimus
 ubi vocati, et reliqui eorum animi eandem patet, non des-
 ertunt, cum et offerunt precepta, et paratos se eos compromittunt
 ubi in Curia Metropolitana, uti unum ex exequantibus delegatis
 a sacra sede Episcopi pro observatione transactionis promittunt de
 statu eius decisionis.

Et Canonici foris ex parte Illm. D. Episcopi iussu dictorum
 Arbitri factum a Revmo Capite in personam Revm. D. Cardinalis Me-
 tropolitani, non se compromittunt mente transactionis, idcirco
 neque faciendam dictam illius Arbitri.

Exinde factum cum D. Episcopo et aliorum ostendit a contri-
 buendis expensis pro reparatione Culmen, primo decesserunt reuer-
 tum habundam ad Metropolitanum, diinde causam intro duxer-
 unt coram sacra Congregatione Episcoporum et Regularium negotiis
 presentibus. Et undique foris D. Episcopus, omnibus Canonis inter-
 mit accepit a Monasterio Monialium, vetuit ne Procurator fa-
 milia, sineque substituti, causis in Curia Episcopi agere liceret,
 Dominum Pontum videlicet Capituli iudicium, per satellites capi-
 mandant, regis precepit et diuina se totum in Cathedra
 non amplius comparuit etc. Ex documentis.

" Anno Dni 1686. 23. Iunij Naulis in Curia Maiori etc.
 " Concordato Capitulo etc.

" Illius oblatio paritudo cum D. Canonici exuerunt Cappas, Dni
 Canonici paritudo paritudo paritudo subuenit in hac vel commutatio
 verba: Illi cui sono nodato di dirli una parola per posto di
 allorquando Illi e Revmo Curia, et e illi e vando pro tutto che
 loro Illi si giustino non per regetti alla sua giurisdizione per
 non avuto bene, pertanto non volendo loro signori riconosce per
 loro superiore che allorquando gli avitudo a tutte d'audar nullo
 " Naulis delle Monache, e malitudo e que Illi Canonici du sono
 direttori, Capitoli e Confessori delle Monache. Et D. Canonici iudicant

si Iudicij, nomine totius Rerum Hospitali petiit sibi dari, et concedi per
 me Rectorium, et Camellarium in scriptum publicis et super dictis testib. etc.
 Hæc prohibitis iam regum a die G. eisdem Senii facta fuerat
 et demerito Monasterij, et ex sequenti testimonio.

L'anno del Signore nostro corrente 1686. alli 6. giugno intelli:
 « Ad ognuno sia manifesto siccome questo mona. et. papavido io
 « sottoscritto in compagnia del signor Gerone Maria Nov. et. avanti
 « la chiesa del Monastero delle Monache di S. Spirito della presentiffa
 « et. siamo entrati in questa per vedere e udire la messa che vi è anco
 « entrato e compare il M. Revdo sig. Carlo Bartolomeo Ribaldi, cano:
 « nico Sindico della Cattedrale, Capellano ordinario del medesimo Mo:
 « nastero, e con esso anche M. Giuseppe Miliola et. in tempo appun:
 « to che la M. d. detta Maria Cristina Langona Abbadya in detto
 « Monastero apriva il finestrino del communicatio corrispondente in detta
 « chiesa et. Detto sig. Gerone Nov. interrogò il suddetto sig. frasco
 « se voleva fare celebrare ivi la Santa Messa, il medesimo signor
 « Ribaldi gli ha risposto che s'era poteto ivi per tale effetto et. M.
 « medesimo subito ha richiesto detta M. Revda Maria Abbadya avo:
 « ler dar fuori, e somministrare al detto sig. Canonico i soliti appu:
 « namenti acciò si potesse apparare per dir la messa; al che detta M.
 « M. Maria Langona Abbadya ha risposto che non poteva altre:
 « menti somministrare nè far somministrare al detto sig. Canonico
 « Ribaldi loro Capellano Ordinario detto apparamento, tanto, che
 « solo del giorno di ieri in qua gli era stato ciò particolarmente in:
 « bito da suoi M. Superiori, ad quali dovera senz'altro obbidire, e
 « che per ciò non poteva permettere che detto sig. Canonico celebrasse
 « in detta loro Chiesa et.

"Dianthus notaw"

"L' anno del Signore 1686. alli 31. Agosto in Vercelli.
" nella Segreteria Maggiore della Chiesa Cathedral di Vercelli.
" fu uento il Reverendissimo Capitolo etc.

"Il qual capitolo, e l'istesso Canonico loro congiunti sentito

varius in m. d. l. lettera sottoscritta di mano propria del detto Monsignore
 all' Illmo. Vostro in data delli 22. Agosto indicata etc. hanno
 approvato ed approvato per vero quanto è stato in detto Memoriale più
 altamente esposto, per diti Illi. deputati detto fatto ed operato di nuovo
 ancora di tutte conferendogli, e continuandogli l'opportuna autorità, dove
 in ordine di quanto sopra ricevute pubbliche testimoniali per me
 e l'altro sottoscritto esclusivamente al sign. canonico etc. fare il quale
 perchè questo è intagliato o unico di formato come ufficiale di
 Monsignore Illmo. Vostro, persona interposta, e sospetta, non hanno
 voluto essere più stanti tutte presentate, hanno bensì pubblicamente
 a quel uso di quel d'ordine di Monsignore Illmo. Vostro ha intimato
 nel sign. canonico Giberto Sindico di ritenersi d'ordine all'apertura del
 medesimo Vostro nelle solite Cathedrali, come gli è stato convenuto
 e convenuto di non, perchè non lo vuole nemmeno vedere in
 ufficio alla sua presenza. E che anche detto sign. canonico
 molto meno in la fatta istanza, e richiesti come di quanto sopra,
 e finalmente alla suddetta lettera sopra firmata, come morale, ha
 ritirato ed inteso la reputazione del sospetto, e l'Illi. canonico gliene
 hanno finalmente concesso pubblica giustizia etc.

L. rusc. del liquor. (convento 1685. l. 21. apud in vultu
verati rusc. e testimonio lottoratti.

"Personalmente costituito il M. Gio: Francesco Giacinto
"Giovanni Gittadino di Vercelli etc.

L'Observatorio e vidimo che tanto il Mattutino, quando alcuni dell'^{re}
inferiori della Inquisition Maggiore della Cathedral per ritornarvene al cam-
plero, ripassano di dette fortificati, e bino che stanno in detta Colonia
e bino d'unan, ma non diversi, custodiando le porte di esse, ed all'in-
contro di esse una'al di dentro disse con alcune ad essi signori
apponendo. Ma arrivato me nunc fue alcun atto; fra quali dicesse
alguno. Per meglio di detto Montiquian illun convolvime el furo, il
qual illun furo Bianelli, Bernardino fattore, ed el sig.^r Florio V.^a fraud-
oliero di detto illun con alcuni servitori con la livrea del

" liora del medesimo, e mentre il signor Giovanni Carlo Bartolomeo Gibaldi
 " l'indico del Reame Capitolo di detta Cattedrale, unì di detta Sacristia con
 " alcuni altri signori famosi tutti detti familiari in uno stesso tempo
 " si uidero, e conversarono reciprocamente col signor Gio: Gibaldi, et in
 " atto di cenare in mezzo a loro, e di farne, e gli andavano
 " accostando ed egli signor Giovanni Gibaldi vedendo che altri signori
 " famosi che erano avanti a lui, e più vicini ad essi familiari, che
 " vedeva ad altro non miravano che ad egli signor Giovanni Gi-
 " baldi, come in fatti così viddimo, e gli tennero di qualche offesa
 " di prigione, come per verità non si poteva arguire d'altro, se
 " ne ritornò indietro, e si portò nella detta Sacristia, e mentre egli era
 " ritornava indietro, ed avanti che giungesse nella Sacristia, il Ma-
 " gistro di detta Monastero d'Almo, che custodiva la porta piccola
 " di detta Cattedrale supponendosi, come noi così giudicammo, che
 " detto signor Giovanni Gibaldi volesse sortire per la porta piccola
 " suddetta ad alla voce disse: qua birra, qua birra; ma detto signor
 " Giovanni Gibaldi vedendo quanto sopra, ed udendo detta voce disse:
 " loro si ritira in Sacristia; il che visto da detti familiari, si
 " unirono tutti ed anche si portarono alla detta piccola porta, ed
 " altri signori famosi, che usavano tanto, che nell'istesso tempo e dopo
 " dell'uscita, e ricentrata di detto signor Giovanni Gibaldi, e nella detta Sa-
 " cristia, nessuno di detti familiari le disse con alcuna: Cade ora
 " diamo che la festa fosse andata per detto signor Gibaldi, e vedendo
 " un sussulto in detta Chiesa, tutti usammo d'ora; e quanto to-
 " per lo diciamo per essere stati presentati.

" L'anno del signor 1645. alli 5. Maggio in tutti avanti
 " del Notaro e Testimoni sotto scritti.

" Personalmente costituito il signor Gio: Bernardino Giusi habitante
 " in questa Città, il quale me giuramentò ueridico, prestato dovute etc. alla
 " richiesta ed istanza del M. M. M. M. Carlo Bartolomeo Gibaldi fa-
 " moso detto anche che l'indico del Reame Capitolo etc. sopra, ed
 " atteso sopra, ed per vero come sopra, cioè io sono informato

qui providat interitus periculo Basilicae Quirinae etc. Episcopos itaque
 ut se tuerentur, nonnulli Canonici inveniunt sibi aditamenta, nempe
Canonium ferreum Provinciarum, et in Capitolium vesti vestibulum,
Canonium Philippi Vindictorum ab eodem deputatum, Canonium
Longuscanum electum maius, Canonium Maianum luminis
Victorem, et Canonium Polucium, reventum provinciarum, et pa-
nitiam maius; qui sacrae congregationi per offert adver-
sus Capitolium, in quibus dubatur primo quod ip Canonici fa-
pitulibus ab ita erat omni suffragandi libertas, et primo non
impotentiam, interos maius, contumelias, et aliquando etiam ver-
beribus deturbant, ne libere verbum suum proferre possent; 2.
 quod otto Canonici contra formam Statuti proprii S. Pii V. dicti.
Maii 1570. amandata erat omnium moda Capituli divisio, et au-
toritas; qui propterea ad arbitrium negotia Capitulorum tractant
et deserviant in Domo Somini Archidiaconi, caeteris quid agere
insist. Ad haec Capitolium in Acta Capituli 56. Septembris
1666. plene respondit ostendens omnia calumnias et ingratos
plene quod de autoritate colleta otto Canonici dixit eum quod
non ad omnia negotia Capitulorum, sed restrictam ad causam cum
Episcopis. Quare concludat responsio, cum superdictis
per non alio tempore et tempore conferantur, quam vel ad distin-
endum deputationem, cui ipsius Orator, fortiter conuen-
iderunt, dum quodcumque opatur de aliquo interceptu illius
cum Capitulo, proprium commotum publico praefertur, quam-
cunque Capituli propositionem impugnabant vel resolutionem
impediebant, vel impetu protestabantur, unde scribantur quod de iur-
is, et contentionis, in quibus quod nulla poterat sibi propositio,
quia ea cum glossis, et additionibus benignis, illius poterat, vel
ad laudem illius rescriptum ab eodem sacrae congregationi
ad dictos Canonici deputatos dictum, vel ad eum alios inde-
bite venientes, pro in omnibus occurrit non desunt illius: ideo
praedicti 56. Canonici et Capitolium manebant, et manebant

"Apostolorum". E così ho stretto di pochi mesi di tempo. Si contintino
 "per di ferreo utilmente spendere, con ricordar subito il loro de-
 "putato coi libri, trasmettendo a tal effetto un esposto per potermi
 "golare con la risposta; e resto Billa primo ottobre 1666.

"Come protetto affatto per venire.

"S. A. V. Vostro di Vercelli."

Capitulum Nungunt in hunc sententiam

"Mons. e Mons. Morignone Pion Bolino

"Con non minor premura, incontrarsi volentieri questo Ca-
 "pitolo la enunciazione degli ordini di Roma, intorno all'alcantara re-
 "visione dei conti, potendo per mezzo di questa congnoscere la sua
 "entensione in vantaggio di questa veduta Basilica. Resta solo, da re-
 "stare ogni ora, come si può ragionevole giuristi S. I. M. non si fonda
 "sopra la delegazione, si congnoscendo come la supplicavamo, grazia-
 "re anticipatamente d'un trasunto autentico di detta delegazione: e
 "ne dell'esposto, per vedere fino dove s'estenda l'ordine, e se l'es-
 "posto non ripugna in alcuna parte alle ragioni radicate, sic-
 "come Pontifici, e ordini fondamentali inamovibili di questa (st-
 "tutale. Circa la delegazione che si premurosamente, ed improv-
 "visamente decide d'un consenso per conti a Billa coi libri per
 "tal revisione, alla quale in occasione della visita di questa Heptafot-
 "tevole ultimamente fatto poter S. I. M. non comodamente proce-
 "dere, spero, veruna ripugnanza, ne maggior incomodo, soggo-
 "niamo che siano a S. I. M. sufficientemente noti i questi motivi
 "vi, e de qui rispetti, per i quali a dettare d'ogni ragione, è necessario che
 "tal revisione segua qui in Vercelli. Per ciò auso di quanto sopra,
 "telo a resto di risposta a S. I. M. i nostri rispetti uniti, che
 "facciamo profondamente riverenza. Vercelli li 6. ottobre 1666.

"Di S. I. M. non meno

"Mons. e Mons. Morignone Pion Bolino

"che Dignità honorari e capitolo di Vercelli."

Hanc acceptis litteris d. Episc. praescripto Vicario Capitulum vocavit ad
reddenda rationes. Capitulum Episc. suspectum, et suspectissimum
dixit et allegavit, et homines famulos hinc inde mittere ut se coram
illius et amicis proximis videret causas suspicionis allegatas, et pro-
baturas etc. Haec habentes in acta Capituli H. Obis 1546.

Quod habemus librum, quibus D. Gregorius auctoritatem
legislationis colligitur conatus est. Hunc transcripto, datum D. sancto
Iohanni Baptiste Pillatus, et est huiusmodi.

'All All' all the new fig^r come by letter

"L'incubi è finalmente in stato benigno perduto du. 1. l'incubi
e si sono di quelli frumenti, che mi hanno alligato per rispetto, ed oggi
vendo non ho voluto indagar la sua volontà prima di aver re-
vocato tutte le anticipazioni estorte. Ma però desio sapere il suo ma-
rito per le contingenze future, e per regolarmi.

Il mio stato in questa Congregazione dei Minori presentò un nuovo
salario, e mordere contro di me, con diversi capi a nuova di
questo capitolo, e fanciulli, e me trascurato alle infornate; e ben-
che la speranza fosse per giustiziarlo, e mi concedesse essendo proprio
di darla la giustizia loro l'odio di tutti, che prima dovevano essere
nell'inventare, molto obbligate, dandomi occasione di farlo conoscere
per quelle che è; ed ogni modo riprendendo nel nome pubblico del
capitolo, e fanciulli, è necessario che io sappia se avete mai V.S.
ricevuto (il che assolutamente non credo) per poter nella risposta, do-
verò dare alla sacra Congregazione l'ultima di parte l'invenzione
e solo colpire il reo, il quale colle mie invenzioni pregiudica molto
al resto del vostro capitolo; e perché io amo tutti i librai della tri-
este, per quelli volentieri usare il sole, con la sola differenza d'aver
il triste, e non altri odiano il sito del medesimo, secondo Dio ispirando
tuttavia il penatore, ed odiando infinitamente il penale, così vorrei
rispondere anche io il merito del soggetto. Saperà di ciò non attendere giudica-
mente da me né da risposta dalla sua gentilezza, augurandogli dal
cielo ogni più vera prosperità. L. Monti d'oggi 29, ag. 1686. p.
L. L. M. 3112 e molto buona Cour si all' fine per servirlo *Vostro* di Verelli"

"N. A. Memo. di Vaulti."

Olij etiam artibz usq est, ut concordiam intimamque bono-
rum coniunctionem dissolveret. sed frustra.

Quum hinc apud sacram congregationem una cum ss. bono-
minis fero Longino et filippi persistant instando pro redditione
congregatorum, et sacra congregatio iussu fieri mandasset cum
assistencia sacrae, et sub oculis ~~quorundam~~ quorundam vel plurimum sacer-
dotum ab hospitalis ad id delegatorum, bonoridi se adeo paratos,
et promptos obtulerant, ut liquet ex acta Capituli H. Jettiniana.
1687.

In Acta Capitulari 20. Martii 1687. legimus Doucinum facinus
sacrum Provinciarum generalem dixisse in pleno Capitulo: "che Monsi-
"gnor Milano, a Dio piando, e se gli usura arte passione agli
"occhi, non ricusa la fatica de condurre gli altri tutti soli in Italia;
"perio se sapere al Capitolo di mandare colà i sacristi di questa sede:
"vale con i vari e paramenti Pontificali, quando però non volgono,
"che loro signoria Milano gli mandasse a prendere, nel che era
"indifferente."

Capitulum vero respondit: "cum bona semper veritas et Re-
"verentia dicitur hunc Militem et Romanum, che non amodo sua signo-
"ria Milano e Romanus aliqua giusta causa di star lontano, in ab-
"bandonare questa Battaglia sua, massime nelle principali solennita
"dell'anno, come ha fatto del sangue scorso in qua, ed intendo
"fore, contra la disposizione del sacro concilio di Trento alla sess.
"23. cap. 1. de reform. continuando sua reverentia sola in Italia di
"qui distante 22. miglia biada in questa diocesi; non audet hunc
"che non habbi giusta motivo di perdere la reverentia di questa volun-
"tas frugione, che per special prerogativa, come Battaglia, le dov-
"rebbe per propria, con l'assistencia d'qui H. bonis, a qual punto
"si estinono prout con la solita costanza. Ed oia Monsignor Milano
"si risolute providere soli a tale commessione, e si non intendono con-
"tradire a tale assoluto volere, prout si intende semper una festa di

"tratti di conseguenza, e senza pregiudizio di detta Giurisdizione. Perio quando
 "le perenze altro corso, o idem in contrario a tempo, non siano
 "adherence invariati solo un marito, o ~~secondo~~ marito con un suo
 "altro marito il quale a prendere gli occhi conosciuti, per potestà propria
 "qui conservare, e distribuire per la diocesi, da chi, e nella forma
 "qui praticata, e secondo il portato dei leggi feudali, e decreti della
 "legge congregazione riferiti dal Barone ad fons. lib. 1. tit. 14.
 "e natura mutua cap. 1. et 15. l'opera dei quali in pro:
 "sono attestati e dichiarano provati e si vola rancore.

"Durante alla Pontificale de transazioni, si rinviato al caso già della
 "legge congregazione con più danti, cioè che Parimenti Cathedralis
 "potest ad aliquos altri giorni, così in una sentenza G. Marti
 "17. 11. di data anno 2. Augusti 1782. ut habetur in Registro Originali
 "fol. 24. Parale in piedi di fitti, e per la distanza di 22. miglia,
 "che nel loro trasporto, e per lo affari, non possono da potere quel
 "che fanno, giacché che per questo si arguisce una signoria. Ma
 "non possono rancore alla di loro insinuazione, come sotto la regio:
 "non comune. che è quanto possono dire in risposta."

Anno 1698. tandem cum D. Episcopo esset concordia Episcopi. Ca:
 "pitulum libit et exanimis rationibus Administrationis proventuum
 "fabrice, et hereditas illas communicari mandavit D. Episcopo revidendo,
 "et ad existendum revinere deputavit DD. Barones Fredericum Ul:
 "ricum Boninum, et Franciscum Nicolaum Capradinum. D. Episcopus
 "viens ad conveniunt vobis Barones die 19. Junii significavit
 "hac vobis quod omnes questionis hanc vobis reparationem
 "fabrice materialis Cathedralis, quam alio quocumque, in
 "Arbitrium ad hoc eligendum, de iure, et amabiliter distemperare com:
 "municarentur. Capitulum in Arbitrium elegit Illustrem D. Petrum
 "Fugaleis nunc ex Senatoribus Venetissimis Illustratus Theresius
 "Venetis. D. vobis Episcopus Illustrem D. Nicolaum Boninum et Sena:
 "torem Pirani. Capitulum itaque sub die 20. Junii dedit obsequi
 "more deveniendum quod ad instrumentum componendi ut liquet a acta

ex carta Capituli eiusdem diei di: D.D. Canon omnes cum gratia
 "rum actione acceptant, et acceptant deputationem et nominationem
 "Illius D. Capituli et tenentis Regni factam ab Illius D. Episcopo et
 "ad quem spectant nominationem et deputationem DD. Canonici Pragmaticum
 "Villicum et Bononiam Iudicem, et assistunt consuetudinem
 "Instrumenti Compromissi per parte Monachi Capituli, curantque
 "ito consueverunt, in omnia meliorem formam et ad omnes
 "ty in postum amputandas, et quibus deinceps cum Illius et
 "Monachi Episcopo presentibus, paulo post fuit hinc et inde concordie
 "ter stipulatum compromissi Instrumentum.

Et ita concordie populi, omnia ad plenam perfectionem perducere
 prosperam videtur. Fuit enim ex improbitate, et perversis animis
 unumquemque, D. Episcopus seu potius pontifex, seu proprius indolis im-
 patiens, seu inde naturam natam seu alia de causa, contra D.
 Canoniam Bononiam Capitulum Iudicem hoc poenale preceptum
 dedit.

1.ª et ultima una gravatoria di lunedì 50. d'oro da pagarsi
 "alla fabbrica della Cathedrali, ed una regravatoria d'altrettanto
 "prejudicio d'altro pene ad arbitrio, quando non obbediva ai requisiti
 "più.

1.º in aver presentati i libri della sua amministrazione, quando li
 "più importanti di tutto, e però dolosamente diffinire di darle essi per totum
 "cioè le ventate ore sonate dopo la quale si gli farà l'interrogatorio, non
 "ostante che sieno sonate le parole, quando già non s'ingrossa l'indole,
 "con venti giorni prefatti.

2.º e per tutte domandi non sari presentati i libri e ordinati del Ca-
 "pitolo, de presentarsi nell'aulario, dell'ultima visita di qualunque persona in
 "gratia.

3.º e non averi fatto da copia per tutto ogni del sig. lampo
 "Legatorio, che si è offerto pronto ad ubbidire, nell'ultima comparsa pre-
 "sentata a veder a chiunque de sig. canonici lampo, fatto da Illius
 "ordini sig. Bologna intanto e forma due i stati prima con legatione

" In nome del Sign. nostro conz etc 1644. g. luglio nella Jan
 " curia Maggiore della Cathedral di L. Ambro etc. congregato il Medico
 " Bogio etc.

" Il Sign. Giovanni Bolognese incedendo alla rinunzia del lincio:
 " stato da lui fatto sotto li 15. al corrente mese et nel foggiolo attua-
 " mente tenuto, nuovamente presentato qui li cinque capi d'instanza
 " fatti intimare da M. Muro nuovo nelle stanzze Regali, dal Sign. suo
 " Segretario Nissini alla presenza di più persone honorate a tale effe-
 " to congregate per maggior opprobrio, sotto l'aggravatorio, e ragghia-
 " vatoria che si vede perfino alli detto Bogio, prenesse una lunga
 " narrativa, piena di vari inventati, e supposti, non ad altro fine,
 " che di meritarsi a farlo passare per un uomo cattivo, della quale
 " benche ne abbia sin qui fatta istanza per una copia come l'esso
 " nell'atto stesso promesso, nulladimeno non fu in ora possibile
 " ottenerla; perche vedendo, che M. Muro se la piglia sotto il pro-
 " tettore, e sostandosi da chi dovrebbe, più fortemente, e nuovamente
 " rinunzia in questi scritti l'ufficio di lincio, interpellando loro
 " Signori a provvedere d'altro lincio, accio non restino gli affari
 " d'interessi foggiolari abbandonati, ed indifesi.

" Quale rinunzia udita li M. Bogio, e foggiolo letto et uditi
 " i foggi, et istanze fatti sotto l'aggravatorio, e ragghia vatoria come
 " sopra, esibendo per questa massima propria di M. Muro
 " Muro, Murechi oratore del Sign. fuoro Nobile lincio antecedito,
 " ette a dolersi, ed a venire contra del medesimo a minacce verbali,
 " e personali comminando l'incontro di detto Sign. Bolognese, mettano
 " la rinunzia fatta, per quale si sono qui proposti vari soggetti
 " cioè il Sign. Giovanni Bolognese, Sign. Giovanni Baldinone, il Sign.
 " Giovanni Gurno, e finalmente pregati tutto ad uno ad uno, a
 " voler interpellare l'ufficio, e sostenere le parti e ragioni del foggiolo
 " e della Chiesa, ne querendosi tanto, che volge questo a nulla, e alle
 " giurde si non volersi rinunziare. ne sotto foggi ad incontro con detto
 " M. Muro etc. Edetti M. Giovanni Baldini e Gurno, a viva voce

1. hanno apprese, et affermano che detto M. Min ha con loro detto
non aver più trattata con detto signor canonico Bologna e per
questo lo informano a notizia del Capitolo
"Doveremo pigliar per il signor

"Domineus regit pul il hys"

"Concussion Capitula."

Hospitalium interea in D. hujus aliquam viminandi cau-
 sam tractaret, et cum many ^{libros} ~~libros~~ administrationis
 procedentium, et additum febriar, et locutione D. hujus pro-
 cessibus D. parit hospitali delegatis ad interponendum, et as-
 sistendum congruentem viminandi, exempla et singula librorum
 fieri mandavit, caluhenia omnia populo. Quod ubi populum
 tenuit hanc comparitionem vidit.

In *Concellaria* *Epistola* *Concellarii* *hodie* *die* *10. Julii* *1646.* *com-*
paruit *Dr. Jo. Jacobus* *Gottelius* *Substitutus* *Dr. Casidii* *Souptis* *Dom.*
Magistri *Procuratoris* *Generalis* *Reverendi* *Consist. Publici* *Palatina* *Cathedralis*
ab *habe* *Concellarii* *qui* *coluit* *et* *habiter* *similiter* *in* *venantibus*
et *a* *habe* *Concellarii* *Epistola* *Concellarii* *hodie* *die* *10. Julii* *1646.* *com-*

Concedunt D. Roberti Capituli praesentis Cathedralis quibus
statim ante omnia monitiones omnes, et quovisunque
liberum administrationis suae et libertatis per revisiones ap-
ponte singulis praeterea dominationi suae illius disponere,
et remanere existentiam ab anno 1675. usque annum
proximum futurum, dicens de cons. suo tempore allegandi, cum
bona pace dominationis suae illius et illius dicunt deinde
liberum praeterea libertatis revisionis praeterea conyentum,
et praeterea illius praeterea, non libellis nec vultis D. Praeterea
pro praeterea a Capitulo specialiter deputatis, praeterea dicunt
nec praeterea, praeterea praeterea aliquam vultis vel dominationis
praeterea vultis praeterea praeterea, vultis praeterea praeterea praeterea
praeterea et praeterea libris praeterea praeterea praeterea, praeterea
praeterea, nec praeterea praeterea praeterea praeterea praeterea praeterea

1. "videndi congruere ^{acquiruntur} ~~acquiruntur~~ intelligi debere solo magis honor do-
 2. "minutionis huius Illius et huiusmodi patentes de omnibus, et singulis
 3. "eorum dictis, publicis ubi conueniunt testimonialibus et."

Quia alioquin, nec improbitas, erat. Quia haec
agere, ut compromissum eluderet, et inane redderet, quod ino
ceptum
~~certum~~ erat ipsum de manibus Goryunoffianorum, non
Instrumentum compromissi ostendit; ideo DD. Canonici illius
arbitrio sequentes libellum obtulerunt sub 12. Julii.
"Hinc H^{re} Arbitri et Arbitrationi

"Compriamo li ^{Uⁿⁱ} Goumari e Nuvu Capitolo della flura fide-
"dolo in persona del ^{Uⁿⁱ} fette loro Noire, quasi vedendo ormai
"spinti li quindici giorni puffed di terminare ^{nell'} l'istauramento
"di Goumari, dato fuori li 50. doro giugno per la com-
"maria ditione de iure et municipaliti, di tutte le diffenze veritate,
"reapione intorno la ~~deputazione~~ ^{reputazione} neapione della fathia materiale
"d'ogni battente tra Mouniquor Uluu e Nuvu Nuvu, et qui
"li Goumari, senza che più oltre in opori progredire facendo
"il loro suddito, sino alla pronunzia del dovuto ludo; anzi
"presentando che Mre Uluu e Nuvu Nuvu suddetti altri di-
"stinto il di lui compromesso già dato fuori, e di più vado
"differendo il progredimento di que sotto pretesto della revisione dei
"conti, copia dei libri di maneaggio della persona, tuttoche abbia
"questi note per anni dieci addietro, non ostante che per parte
"dei ^{Uⁿⁱ} Goumari qualche giorno fa sia stato prodotto la
"loro istanza in scritto; perlo affermano non s'abbia
"ad allegor colpo, e difetto si mandare, o ad altro diepi, inter-
"pellare in questi scritti detto Mre Uluu a rimettere il di lui
"compromesso come sopra ritirato, e le ^{Uⁿⁱ} Nuvu Uluu a pro-
"seguire, e determinare la cosa, e valersi ove sia il bisogno, alla
"promessa concessa nel medesimo strumento di compromesso, sino
"alla pronunzia, e pronunziare del loro ludo lo mentem
"Goumari; altrimenti protestano contro la parte mancante

"introdotta la quale, instando nuovamente interpellarsi anzi in:
 "questi l'istesso più fortemente interpellato dalla Mre Nuova, da
 "fronti di nuovo, e restituirsi il di lui compromesso, ed a ridare
 "avanti la Mre Veste M^{re} equiva ragione, come anche la
 "I. V. M^{re} a. per seguire, ed uditi gli compromessi, proferre
 "per il dovuto laudo, con protesta alla parte etc. etc.
 "Testimonialis de dictis, et intimatis. Nullis 14. Julii 1666.

"Fugulans
 "Peyronas."

Sequitur relatio instructionis in forma

S. Ep^{us} huiusmodi interpellationibus neglectis, ut compromissis
 executionem impedit, Institutionis Pastoralis cum dudum idest
 promotionem in hanc Cathedrali aggregatus est. In calce puer
 scriptum habet. Jul. die 16. Julii

"Spesso stato Monsignor M^{re} dopo l'offerta rinunzia del
 "kindante fatta astiosamente dal sign^r Francesco Bologna sotto
 "vari et knomi pretesti ripeto dalle comparizioni sperte della fac-
 "cellia Episcopale, al supplicante del Mre Episcopo, ed al di-
 "stame, come si deve supporre del sign^r Stefano e Casimiro
 "Giuseppe Domenico Figetti, costituito da esso Episcopo, come loro
 "promotore generale, già restituito spzialmente per ogni ri-
 "sponder, e collegare nelle cause vertenti tra sua signoria M^{re}
 "et esso Mre Episcopo, in mancanza, luogo, e ben del
 "Giovanni Lucio, solito, e dovuto deputarsi alla forma di statuti,
 "d'onde si è fatto largo strada all'istesso sign^r Figetti di pro-
 "porre, ed addurre in dette comparizioni contro di sua signoria
 "M^{re}, non solo cose lontane dal fatto dell'unità ma anco-
 "ra criminose, e calunnianti l'integrità di sua signoria M^{re}
 "solito, e sempre professata nel suo modo di agire, come da
 "resto detto sign^r Figetti affine col sign^r Francesco Bologna, da
 "per digne forme dal suo signoria M^{re} fu deposto dal Provin-
 "ciato, oltre che resta processato in questa Curia per altre cause, come

« effettivamente si compariva nell' ultima comparizione presentata
 il 15. del corrente mese, quest' comparizione del Monarca d'Alto
 « a questo Sacro Collegio, affue non solo si vedeva il modo
 « totalmente improprio, e molto disonesto, con cui l'oratore
 « Prelato, non avendo scio verga come scolaro, castigato che
 « l'offesa la libertà si d'aver a suo piacere contro la verità del
 « fatto, come anche i attribuiti imposture calunnie, per il che
 « non possono arrostiti il signor Segretti di tutte ciò regere in per-
 « sona piena del suddetto Collegio, e tutti il quale è stato
 « ammesso sinceramente, per aver riconosciuto alcune parole
 « di suo proprio in detta comparizione, dopo aver negato di ha-
 « ver con alcuna della medesima, come l'altro ha fatto il suo
 « amico signor frauelli del detto Capitolo diarino, che non
 « ha potuto negare d'aver collazionate detta comparizione, e
 « sempre testimoniali della verità di quella del frauelli,
 « che però intendendo Monarca d'Alto di voler in avvenire
 « usare della sua autorità, e giurisdizione contro chi ora in
 « tal forma perduti il rispetto, e la dovuta riverenza, acciò che
 « ognuno si possa pretendere ignoranza, e far intendere al
 « detto Capitolo di dover deputare uno dei suoi canonici
 « quale abbia in questo particolare a spianare le parti di indico,
 « e comparare colla sua testimonianza al medesimo come
 « del detto Capitolo, le comparizioni de porati nelle presenti
 « queste contravvenienze, e che potesse pretendere, per la sua contro di lui
 « dover credere in qualunque caso di espulsione i comparizio-
 « ni concernenti la sua riverenza e diritto di rispetto, intrin-
 « se per anche con calunnie contro sua dignità d'Alto d'Alto.
 « protestata di volerne incaricare il medesimo Capitolo, siccome ogni
 « altro che avrà l'ordine di comparire in detto luogo sotto il pretesto di
 « dette comparizioni, nelle quali non si prete che il capitolo espone le
 « queste due ragioni, cioè il diritto, e privato il debito modo, e forma
 « di comparizione, siccome resta dovuto con ogni altro non che uno.

« vero il suo prebato, il tutto sotto pena a Monz^{ro} illmo arbitraria,
 « dichiarando che alle suddette Compagnioni non s'ora ripreso alcuno
 « canone trite e nullo e prima non saranno sottoposti dal detto
 « sig^{ro} Canonico deputando del Capitolo a tal effetto, e percuotendo
 « contabile come sopra, e dal suddetto sig^{ro} sig^{ro}etti non si faranno
 « fede in qualunque dell' opportuno mandato da registrarsi nella medes-
 « ima. Veneti li 16. Luglio 1644.

« Gio: Paolo Bani Vic. Generale
 « Del Viceroy di Sicilia.

Hinc omnes valide respondunt canonici Compagnioni
 data sub 20. Julii quae est huiusmodi.

« Compagnioni le signori canonici, e detto Capitolo in pre-
 « sente del sig^{ro} sig^{ro}etti loro procuratore, quali protestando sempre
 « della nullità degli atti fatti, dell' insufficienza di penali querelle
 « massime di quelle del 16. corrente contro detto detto Capitolo
 « e suoi sig^{ri} Bani da lui Prior Illmo e Monia laudati;
 « e rispondendo dicono non esser stata, meno esser come sopra
 « oppone ostension la rinuncia al sindacato fatto dal sig^{ro} canonico
 « Bologna, ma bensì sforzata, per sempre li ringrazzi, e rinun-
 « ce fatte per non voluto, come portano l'obbligo del suo ufficio
 « di Sindaco, sostenere le parti del Capitolo credendo che loro
 « come persona di nota rappresentata le ragioni di esso con tutti
 « li requisiti dovuti al suo prebato, con cui è sempre stata intesa:
 « ne di ill^{ro} canonici e Capitolo ~~non~~ ^{in passare} ~~passare~~ con quella rinun-
 « cia che si dice, ed intanto ultimamente sono divenuti alla elezione
 « de esso in Sindaco, in quanto l'hanno in se sperimentato in tan-
 « te altre contingenze, che ha esercitato tal ufficio senza ringrazzi,
 « e per averlo conosciuto per uomo retto, e capace, havendolo
 « sempre esaudito dopo la supposta rinuncia veduto comunemente
 « con una circospezione particolare verso suo sig^{ro} Illmo e Monia,
 « da cui per ora nel principio delle nate controversie, è stato com-
 « mendato. Solo più vedendosi indi particolarmente gravato

per sostenere gli affari del Capitolo, è stato costretto di rinunciare il
 «indispettito per essersi da maggiori molestie. Ma che è una durezza
 «ora al Capitolo impossibile di provvedere persona, che voglia aspi-
 «rarsi tal bene, salvo che si elegga qualche persona, che dalla bi-
 «sogna all'interesse pubblico, in qualche particolare giustizia, la si aspi-
 «rarsi al massimo quotidiano, qualche pregiudizio, inas-
 «sura, che si vede da due, o tre anni in qua, con buona pen-
 «sione di Signor Illmo e Revmo con qualche maniera creanza trattati
 «in questa parte li rimandi al Capitolo, rappresentati per il rudi-
 «mento Capitolo.

«Per dare valore una Signoria Illmo, e Revmo che il
 «detti Signori come Piere del Capitolo, di cui le Congregazioni, e
 «però obbligo d'atto Capitolo a dipender un favore, che
 «detti sostenere le Congregazioni, quando questo l'ufficio di Piere
 «come una istato qualunque tribunale di Salernitano che hanno
 «non dovendo ora per legge nuova non mai istato, inaspi-
 «rarsi che il Signor Illmo è uomo sperimentato, che ha sempre pra-
 «ticato in Tribunale, e che in come si deve in qui trattar, non
 «dovendo credere, che come tale si per apporre nelle Congre-
 «gazioni, perché de' quali ora l'Illmo e Revmo se ne profer giu-
 «stamente offender, e perché che qualche volta si appongono
 «nelle Congregazioni, non devono intendere secondo il ^{legale} ~~modo~~ lit-
 «terale, o in grammaticale, ma bene secondo li termini ^{legali} ~~testi~~
 «mentati nei Tribunali, con quali non si può mai dire che si offenda
 «alcuno. E come il Piere a cui più d'ogni altro, deve ogni
 «rispetto, e obsequio, e mai con addurre le ragioni del Capitolo
 «l'entender obbligar l'integrità di l'Illmo e Revmo sotto
 «altri note, così portando l'ufficio di Piere, perché si parli con
 «la dovuta modestia, non dovendo togliere nei Tribunali la fa-
 «vorabilità di ingenerare come a due, le ragioni della parte, secondo
 «ognuno per diritto, e mai si è avuto animo d'attribuirli in-
 «opportuna calunnia; negando d'atto Signori assolutamente i

" non stato convinto avanti l' bancha d'legittimo come si afferma.
 " E' la risposta parentale del sign. Zigetti. col sign. Bonarino
 " Bologna, ha che per nel nostro caso, mentre parla rinunzia
 " fatta in favore del sindaco, non resta più a carico del medesimo
 " di sortire le ragioni di questo Capitolo, e' si veda il din. de qua
 " causa della rinunzia del Procuratore del sign. Bologna, per
 " detto sign. Zigetti per un intenzionato, per cui pretendi
 " importare, mentre si sa benissimo che tali diritti non sono
 " perpetui, ma beni amovibili ad ogni momento, dipendendo
 " ciò meramente dall' arbitrio del Pulato.

" Il Protoprocuratore, o più criminalità contro del signor
 " Bonarino Bologna, non ha potuto operare quello si suggerisce
 " ritardando, poiché non quando mai stato visto tal prologo, ma
 " in il delitto avrebbe, non si può dedurre in conseguenza, che si
 " stato causa, che nelle controversie, si si temono.

" In quanto poi al sign. Bianchi, moderno cancelliere
 " del Capitolo, non ha mai sign. Altieri e Baroni, alcuni oc-
 " casione di dolersi di questo, mentre il collatione una conser-
 " vazione, ed il medesimo testimoniali della permutazione di qua, e' Ofi-
 " cio di cancelliere; ma ciò si può attribuire a poco rispetto verso
 " il Pulato, sperando giusto di egli faria il suo ufficio, insieme quan-
 " do si sa non tutto quel rispetto che si deve.

" Stante dunque questo sopra non si sa se quel fonda-
 " mento, si potrebbe obbligare il Capitolo a dipendere uno dei signori
 " Bonarini, quale abbia a sottoscrivere le controversie, mentre
 " questo non è ufficio di Bonarino ma bensì del Procuratore
 " insieme che si muove il sindaco, e si vede impossibile non
 " per colpa di detto Capitolo, ma bensì per colpa ^{il presente sopra} di causa
 " di questa sopra, di ritrovare persona che voglia assumersi di far
 " il sindaco; che si vede necessario il far ^{vedere} con che titolo il li-
 " gno Zigetti serva di Prore, mentre è non più che un altro capo
 " di causa, e questa causa, che da molti anni in qua egli resta co-
 " stituito

« testibus procurator del Capitolo. Neulladimmo, quando L. F. Mian
« Mian inisti in vobis copia del mandato, non adeguate ad
« ogni minimo me avvio di despicere copia, quale per non
« me la de stimandolo ingessato, non sendo quel cont. binguo, di
« nuovo special rinviato nelle presenti occasione. (Eppure detto
« Mian inisti Mian Gofilo didiarano non per se loro stato
« che non sia rinviato alla nova dyntazione d'una finora, per
« istanza pure di non per tenuti a dyntare uno di Mian
« Mian, qual detto stato non le comparizioni ingessato istano
« rinviato ogni generale penetti, a rinviato protetto d'ingressa
« e di vobis ingessato, e rinviato ogni del gesso, e testimonio »

« Continente fuit hanc comparitio D. Bonelli Episcopi Viterbensi
« sub 14. Julii at ex latatione »

« Eadem die 24. Julii D. Episcopus preceptum proinde solit contra
« Bonellis quorum unitate causa Viterbensi, recordat 670/om:
« probum. Eadem die per revisionem seu per coram collectionem
« transmissis, morabatque Bonellis at 13. ad Polonium
« Episcopi auctoritas, Viterbensem et Laurentium personale subitum, addens
« he ad reparationem Solime destinasse et Episcopus legitime
« simile factum a quondam domino Barone (prole quondam
« rotis. Eadem die nepos Episcopi, et obitum litterarum, quoniam
« Eadem die auctoritas, cum Bonellis, atque in off. Viterbensi »

« Depositione Capitulum » he non tenet ad novam litterarum
« productionem, cum D. Episcopus toto me com modo in me collevit
« et examinavit. neque tenet ad productionem litterarum exemplis:
« cum inde extulit, tum quia exempla hanc non placet
« et absque Bonellis intercedit confecta sunt, tum
« quia defectum Viterbensi satis superque sufficit, ut
« opera iam habita. Quod si Mian D. Episcopus indirecte ad:
« do terminos Viterbensi, operum intercedit postea hanc, quod
« nec modo providendi sequitur, sicut id nullo modo terminationi
« alio. Illud et Mian hanc, quia cum habet competitionem »

"propter interitus, non potest iudicij et partis personarum genere
 "Abbi vero vidit Dominatio huius illius, se ab omni referendi vel tali
 "tunc conveniendi ad repetitionem fortasse materialis Bohemae, libere
 "in summa prout debet coram illius DD. Arbitratoribus huius
 "inde eluctis si congruere, etiam si Dominatio huius illius formae
 "promissionis non proponit, Capitulum et Concilium non ita
 "libere liberos in eius manibus dimiserunt pro revisione cum at-
 "tenta litis pendente, iam antea hanc praetensionem nullam hanc
 "intentionem sine iudicio, sed tantum ad eam examinandum abo-
 "nere in praedicto post triennium artificium resumptam, suspensam
 "et in partem hanc propter interitus huiusmodi, tunc alios
 "ex consensu allegaverunt, et recuperavit.

"Quo vero ad applicationem quam Dominatio huius illius
 "et huius operis per se factam pro praedicta repetitione, legati
 "liberum bis mille huius Bohemae reddituum per quendam D. hanc
 "nomine Borotium hanc et Capitulum dicit non dissentire,
 "pro ut nunquam dispenserunt, sed provisionaliter in hoc facto
 "congruitur, salvo eorum et ipsius Bohemae iure. Quam obrem
 "in effectus repetitionis protestatus in tempore improprium, in-
 "stant per Dominatum hanc illam et hanc hanc hanc ex-
 "tensionem spiritibus et restatorem dicitur, hanc hanc hanc
 "exigi, et exactum personae ubi hanc videri representati, et subditi
 "obligatione reddituum congruentem, congruentem.

"Quod tandem intentionem personalem ab Dominatorem
 "huius illius et hanc intentionem, libendum hanc illius. Qui
 "hanc offert et parat ad eam libendum, in loco hanc
 "congruo, et non in parte, non autem in Palatio Episcopi, statu-
 "tibus contrariis, et libris prout stat, alioque dignis de causis
 "bonitatis hanc hanc tempore appropinquat.

D. Episcopus hanc hanc hanc hanc hanc, aliter tulit per-
 ceptionem praenale, quod, per hanc hanc hanc hanc hanc hanc hanc
 toto controversia libere, DD. hanc hanc hanc hanc hanc hanc hanc
 undam

ubi cum testimoniis personis in Palatio Episc. DD. fuit eadem
respondendum, quae supra. Deinde prohe nuntij id agi ut comprom-
issum obtemperetur, iterum ad Arbitros recursum habuerunt,
ut ageretur.

" Illius Mre Arbitri et Arbitrator.

" Compromissum li Mre Communi, et Mre Capitoli della chiesa Cathedralis
in persona vel leg^{is} sigillis suis inter, quod incedo alle loro
spettabili videtur, dicens, che avendo egli fin per tre volte inter-
pellato Monsignor M^{re} e Mre Venore a dovere addare le
ragioni che sentono non contra delli Mre Compromissati nelle
loro controversie, sempre alla memoria del Re M^{re}
M^{re}, in virtute del compromesso fatto, questi nelle mani
M^{re} e curato, in se uno infirmo li M^{re} M^{re} come Ar-
bitri, et Arbitrator delli, delle sue giudee ragioni, meno
che alcune motivo contrario alle già dati dai Mre Compromissati
che però decidendo questi, che l'effettu il compromesso, con
profferendo il laudo, di nuovo e più fortemente in questi inter-
pellato Monsignor S^{re} M^{re} e M^{re} a produrre (#) avanti
il termine prefisso nel compromesso, risponde che li Mre Com-
promissati hanno già depositata la loro porzione delle spettabili
e ad ogni buon fine, et effetto, protestando intanto che per loro
non sta, che si dirampli tal perenzia, e de darsi espro-
contro la parte avversa chiedendo del tutto considerarsi quelli che
Restimantali.

" Rocilly de Rocilly et intimato, Vaully 22. Julij
1666.

" Rogatus Joachin
deyranus Joachin.

Intimatio facta fuit die legum 23. Julij.

3. Episcopus et Communitas constationem emittunt, eorum
ad Palatium Episcopi presentibus, singulis ^{salutem} ~~salutem~~ conductum
et inceptis illis, et accedens ad Palatium Episcopi pro visitatione
(Mre Communi li M^{re} M^{re}) a nobis ~~interpellato~~ ^{interpellato} ragioni contra all'effettu interpellatione
li M^{re} M^{re} a proferre il loro laudo, denunciando uno delli M^{re} M^{re} e M^{re}
avanti quibus etc.

Interdixit eadem die 25. Julii, et ipsam hanc 28. Januarii
hanc compositionem dederunt ^{quam} ipsam die intermiserunt.

"Compieno li 11^{mi} Januarii in persona del loro Signore
"Giuseppe Dono Zizetti, in vigore della rappresentazione intermiseri
"quali emendo nella rinvenimento alle loro ^{aspetti} a intermiseri
"istanze, e proteste, dicono non esservi dubbio di loro durezza
"della giustizia quando si prende per il diritto sentiero della ragione;
"e che qui non hanno modo sufficienti di sottoporsi alla visita per
"loro, e in scrutinio a rimproverare di non accendere il Palazzo
"Episcopale. Ebbene altro il salvo condotta generale concesso
"suo ^{l'episcopale} Altare, non ostanti i giusti motivi che a vedersi
"persistere nelle loro istanze, considerando l'utilità che da tal
"visita poi ne potrebbe risultare, e acciò non si dia che questo
"colpo, non protetta questa visita in pregiudizio della salute
"pubblica di S. S. Altare, e che l'istituzione pronta a portarsi
"tutti alla ora prescritta in questo Palazzo Episcopale, per tal modo
"tale scrutinio, perché non si credano i termini proprii del
"medesimo, in qual caso con buona grazia di S. S. Altare, e che
"dicono di non volersi agitare in quello e quanto l'ordine, e anzi
"della nullità protestando."

Insuper Interdixit perinde arbitrium est; et tunc hanc
deum protestatur est quoniam fuerit inus. D. Epi in eo tam
studium procurando. Hanc enim hoc ducitur edidit.

"Decreto di Visita di Monsignor Altare Venerabile Padre

"Di 11^{mi} Januarii della Cattedrale di Vercelli.

"Quando ricorsi diversi 11^{mi} Januarii da loro, in questo atto di visita
"per l'aggravio, che risuona da alcuni capitoli, di spendere
"alla loro cura riguardo, quantità di denari delle loro distinte
"provi cura partecipi al Capitolo, e con sequente legittimazione
"li due terzi dei voti fatti, come i se dovevono deliberare per
"finalmente, che nell'occasione che resta terminata la contravvenzione
"del rinvenimento di questa Chiesa, per l'aspramente loro tolleranza
"dantipero

Non abbondantissimo fatto da noi, ed legato di lire due mille del liquor
 «Non sono vostri ospiti, e che già si sta in atto di detto ricre-
 «mento, con che non solo resta turbato, squilibrato, ma anche:
 «qui convergono, quando vi fosse, ed qui tutto capricciosamente
 «si studia gettar denari, non sapendosi veder con qual coscienza,
 «né titolo, si facciano delle lezioni, e si gettino denari profusamente
 «non dichiarazioni d'una anche disonore le speranze d'una
 «cosa sognata, o non più vera; ordiniamo pertanto, che
 «non della ne il Ministrale, né il Reverendo per minima qu-
 «sta come ingiusta, e danno di Medesimo M^{re} (ancora l'ac-
 «comenti, e d'altre sotto pena a vostro arbitrio oltre l'qua l'un-
 «to del proprio, tanto sotto Ministrale che Reverendo. In fede l'auti-
 «li 25 luglio 1885.

"N. A. Vesc. di Venet."

"De Villanis Gonelliere."

«Ilmo Vesc. di Venet, quindi ex seguenti espressioni a fopposito
 «fatto, colligitur.

«Ilmo Vesc. di Venet = "Rispondo li 11re (romano
 «no l'anno 1885 in persona del signor fopposito loro Vesc. a due
 «danti di villa, intimatili proibitivi prima di non doventi
 «in minima parte il danno della follia, se non nell'effettivo
 «rinvenimento di essa; 2.º di non dover il signor fopposito beso-
 «rarsi e per con alcune sua partecipazione di S. S. Min- e
 «Min- sotto pena arbitaria, oltre il pagamento del proprio de-
 «do negando pienamente ed avanti agli occhi, che tanti similiti
 «come si aprono l'entrata di qua la follia, in qua voluttas-
 «to e la propria, anche da conti stessi se viene cura stata l'una
 «medesima cura in non migliore al culto Divino, ed in adempimento
 «di questo vien permesso dai Provinciali come pure è permesso
 «che si sia speso un soldo in altre liti, che quel poco della medesima
 «follia fu costata a fare per ottenere la necessaria riparazione, in
 «quella parte, che nella di lei intelligenza minacciosa rovina

« evidente e prossima, di qual natura fu ultimamente speso nell'impresa
« unione, e visita in effettuazione del compromesso fatto da suo figlio:
« mio Illmo e Revmo. Delli Illi. Signori favoriti benemeriti, nei detti
« Arbitratori, ed amichevoli compromissori, colla giunta della Granma
« tiere confermato dalle 1. Ind. dicono che li suddetti Arbitratori
« si erano contro gli antichi privilegi, innumerevoli consuetudini
« di detta Patria e contro il disposto della medesima giurata
« e confermato favoriti, per ciò non poter quelli in alcun modo
« insistere, nè in ragione nè in fatto, anzi non hanno più potestà
« steno di nullità di qui, come forse vedete a suo luogo, e tempo,
« e come a tali non solervi equitare, e adossare.

" Su quanto poi al rapporto nuovo d'alcuni bonovici, que-
 " sto deve al capitolo constare per la via ordinaria, cioè che sia-
 " no i bonovici racconuti, con quel motivo sia fondato tal
 " ricorso + per poter individuare la ripetizione d'esso in giudizio Contratti-
 " torio. Quali cose altro, ci siano ciononvanti qui prete-
 " nute, in detta Decreti apposto; altrimenti protestano d'igno-
 " ranza, e come approvati appellano alla S. Sede, chiedendone res-
 " persione. Venuti dalla Sapienza Maggiore etc. 26. Lugh. 1666.
 " Continuato fuit da seguenti 27. Luglio.

Ut Garzonius ab herede bonorum executionem, et causas promotionis distaret, aliam D. Episcopi iniit viam. Summisit promotorem Finchem, qui contra DD. Bonos criminaliter instaret, et ageret, primo quod se inviditioni Episcopi subtraheret, et in localem potestatem confugeret: 2° quod redditus Salinas dissiparet, et in superfluos usus malitiose converterent, veluti in interpositivam solutionem hospitalium etc. Ad oppositum inique persequens, hanc compositionem, instantia promotorem opponit.

"Conferent d. Loci et Decanus Regium universitatis
 "Duo Reges eorum d. Loci, vigore cuiusdam officii protestationis
 "Locus ad apertam instantiam d. Promotory finalis, cui

respondendo dicunt, quod nunquam tunc fœderi et capitulum
 habuerunt suum recedendi ab obsequio Regis debito et se subie-
 cendi Laicali iurisdictioni, sed unice tantum instituerunt pro
 observantia Conventionis iurata, a tanta sede confirmata. Quia
 propter ad mentem ipsius Conventionis, omnes eius controversias
 compromiserunt, sicut etiam Dominus suus Almus et Almus
 illas compromiserunt, ad eius effectum, ex utroque parte fuerunt
 facta instrumenta compromissi, cuius executionem et observantiam
 usque adhuc inutiliter petierunt, et petunt declaratis nunquam
 habuisse suum revocandi dictum compromissum, inobtem-
 perantia protestati sunt, et deinde protestantur, illi deeston pro
 concordia, et pace, quae maxime inter Bohemos totis viri-
 bus procurari debet, etiam dicitur quod fuerit dictum com-
 promissum revocatum, et petunt idem, cum totis declarationis
 et iuramentis de eorum parte sit declaranda. Quia deinde
 interpellant Dominum suum Almus et Almus ad
 reddenda sua iura, si quae habet, vel habere putat, coram
 DD. Arbitratoribus hinc inde electis, ad hoc ut auditis partibus
 suam laudem proferre possint, cum hoc nullo modo iuramen-
 tum, et reddendum Bohemicum perturbare possit. Quia
 circa protestationes et petita a D. Promotore facta et declarata
 promissum suum compromissum ab eodem petita, laudem habere
 non potest, cum redditus Calisia nunquam fuerint dilapidati, ne-
 que illorum divisio iniquitate realitatem, id est superfluum et
 vana fuerit facta, propter huius loco, et tempore, quatenus opus
 sit, autem fuerit, et depositum postulatum non interpe-
 rationem, sed necessarium existit ad demonstrandam bonam volun-
 tatem, quam DD. facere habebant, despicendi tandem amicabi-
 liter omnes quoscunque controversias; idcirco non erat neque
 litis contestatio, dum ex compromisso de amabili, litis et contro-
 versiae essent: nec causa dici potest oblata per approximationem
 Legati per approximationem habendam, cum hoc sit factum provisionaliter

provisionaliter, et per talem operationem non sit decessum cuius
spectat reparatio fabricae. His ita statutis, protestando tamen de
multitudine actuum, et agendorum, instant DD. Canonici decessum
rescindendi vanae instantis. D. Promotoris, et non per hanc
tionibus obis factis; aliter protestantur de gravamine, et velle appelli-
care etc.

Intimata sunt die sequenti 27. Iulii

Die 6. Augusti D. Canonici Bononia fatigati prae
DD. Canonici, officium iudicatus usurperant.

Dum haec ageretur, in vulgus prodit quaedam scriptura
sen libellus feneratorum typis impressis opera D. Epi et consue-
tus a Dno Canone Geologo Petro Antonio Illopono, cuius quoque
plura. calumniam impetebantur Canonicis Bohemiae Vexillibus
in communem et etiam singillatim. Quia cum ad plenam
Capitulum ~~detulit~~ esset die 15. Augusti eiusdem anni 1849. DD.
Canonici decessum praedictum D. Canonici Geologum hactenus
esse ut abesset, quoniam presentem, ad librum Dato, do-
nec per eum plene satisfactum fuerit pro iniuriis, et calumniis in
libello contentis. Deinde uti libere et lenius causa Ecclesiae, Ca-
pituli, et Canonici aji posset, delegationem olim factam
instaurant his verbis: ~~et~~ DD. Canonici sic ut supra

capitulariter congregati omnes unanimi, et concorditer
ita Dno Canone Joanne Baptista Langens (Societate) ad
tunc in Bohemia, Capituli, et Canonici, et pro opera-
tionem gravaminum tunc Capitulo quam Canonici ob illius
illatam, et inferendam, antiquam deputationem duxerunt, et
ratificavit et confirmant, addentes Canonici in deputatione DD.
Canonici Franciscum Bernardum Agatiani, et Theobaldum Anto-
nium Franciscum iisque omnibus et singulis specialiter, et
expressis consensu omnium, et plenam auctoritatem faciens
deliberandi, governandi etc. novam Capituli in omnibus ex
motis et moribus cum D. Epi et decessibus, quod per ipsos bo-
norum

Addizionale

" Capitoli, e si debbano risolvere a voti segreti, e prendersi sopra alcune
" senza l'approvazione come sopra, detta anche a danno del Ministero
" e ferocia.

" Per quello poi che spetta alla tanto perniosa reputazione del
" Capitolo di lei, ed otto Canonici con espressioni proibite ad
" suo moto proprio della detta Santa Memoria del S. Pio V. sotto
" pena di spergiuro, privazione della voce attiva e passiva, e della pri-
" vilegi di distinzioni, ogni appellazione usante, più volte ha-
" novata per nuovo voto alla sacra Congregazione, come appa-
" riva dalla terza libreria di Monsignor Profeta nostro Anticappo
" dell'anno 1673. e dal nostro decreto del 21. Luglio 1660. sotto pena
" della sospensione, pubblicamente letto, ed intimato dal fu Nostro fun-
" damentale Pillatone a tutti li S.^{ti} facci unitamente congregati
" presenti noi in questa Antichissima Episcopio, ed instanza di molti
" S.^{ti} facci, che nel nostro ingegno del proposto al rinnovando, richie-
" rono gravati, di nuovo non solo rinovavano detta perenne
" presso in detto moto proprio, ma in esenzione del rendimento, e
" avendo considerato detta S. Pontefice che la volta detta pena non sa-
" rebbero state sufficienti, allora la coazione che aveva delle disaffi-
" dicenze d'altri come già discepolo del Mondani, che con quelle
" non dividere sarebbe anche mantentato in servizio, se non
" li fosse rimediato con pena più gravi, come l'esprimere lo di-
" creto, non solo si intende a proibire con detto moto proprio,
" ma diede autorità ai Veneri per tempo di poter accennare
" dette pena non solo ad arbitrio, ma più gravi ancora con queste
" precise parole: at alijs poenis arbitrio vest. infligendis, gravitate
"penarum, omni prohi. et quacunque appellacione sublate, hanc
"non nisi facultatem concedimus, et potestatem

" Quindi è che nell'anno suddetto 1660. Voi imponimmo la
" pena della sospensione ipso facto; non ostente, la quale et in dis-
" creto di detto bene si è fatto detto Capitolo, come felicemente ci
" consta dallo Istruttorio secreto dei facci in questa nostra Vista, in

regale danno del servizio di Dio, e dei favori ricevuti.

" Conferiamo per tanto il suddetto nostro decreto delli 22. luglio
" 1669. ed la esecuzione del medesimo proibiamo, che non possa
" aver luogo fuori detto Capitolo, ^{risolversi} ~~in rimessione~~ del medesimo le mis-
" uranze ora, non solo sotto pena della nullità, e spargimento, come
" ordinò il detto nostro proprio, ma della sospensione a divinis ipso
" facto; e subito che s'averà notizia, che siasi congregato detto Capitolo,
" o moniti colla oratione nominato sotto titolo di deputati sarà
" immediatamente affisa la deliberazione contro tutti li deputati, di
" ogni parte della chiesa; proibendo inoltre a ciascun favorito di in-
" terrompere detta congregazione del Capitolo espresso in detto breve, sotto
" pena d'essere dichiarata immediatamente infissa, non ostante qual-
" si voglia appellazione come dichiarata nulla nel detto nostro proprio.
" Dato li 1. ultimo luglio 1669. nel corso della vita.

1 "V. R. Novodi'velli:

"de villany faulten"

Convenimus canonici, et non oblique fundamento, decretum
huc compactum fuisse post actum Capitulum diei 13. Augus-
ti ad certitudinem fuisse, delegationem, de qua in eodem actu
etiam in subsistente, certum erat quod strenue, consue-
tione, Capituli et Canonorum tractanda fuit, quin aliquid inde
fieri non posset, ut rebus suis opportune couerteret. Delega-
tione autem eversa, si causa huiusmodi in plene Capitulo
agitari debuisset, certum pariter erat, quod et legimus actum
fuit, et si eius omnia nosse, notuisset, viderant enim DD. fœderi
Vicarius generalis, Curas, Langusius, Palmaris, et Mazzonis, qui
omnia explorarent, et ad eum deferrent, quid et se ne consilio
cogitarent pro viribus opponerent. Aliquid quid fuit de hoc
illud certum est, quod nemus Canonorum in dicto expro-
bitus, confusus et imaginarius fuit. Etiam dicitur canonici Capituli
aliter congregati sub 22. Augusti singuli, ne exagit qui dicitur.
DD. Curas, Langusiusque iurati affirmaverunt, declaraveruntque se nullum

salutemque & nullam partem in predicto sacro, regni hien-
 tiam, vel notitiam ullam ~~habuisse~~, in omnibus, in capitulis ~~ca-~~ # habuisse
 putatoribus, siveque literarum ~~habuisse~~ ^{habuisse} infirmitatem, quia aliqui ~~unquam~~
 hanc libertatem diti, vel potius putantes ~~tentaverunt~~. D. Decretis
 vero quod dicitur emanatum sub 24. Julii 1640. idem affi-
 rmarunt, nempe illud neminem ad eorum personam notis-
 tiam. Hinc Decretis seu veris promissis ut Imperialis ap-
 paret, ostendit dejectionem factam a Capitulo esse tunc
 diversam a eadem a J. Pio V. tibi proposito, in ista nota pro-
 prio, quia in hunc in delatoris Episcopi retorquentis, dicitur
 personam perire in eadem non qui Capitulum ad aliquid nego-
 tium pertinetur conspiciendum delegati erant, sed est qui ~~notitiam~~
~~aliquis~~ proposuerunt. Ad huiusmodi notitiam appellationem pro-
 querantur, disquiruntur quae Capitulum habet cum Episcopo, et
 aliis, curandis, deperunt fructus notitiantibus D. Bonifacio
 Langens, Polens, et Mayens, D. Bonifacio Bononiensi
 Bononiensi, eadem mandant, ut & quatuordecim Nomina trans-
 ferat. Id habemus ex actibus Capitularibus 5. 6. 13. et 24. Septem-
 bris 1644. Qui D. Bonifacio Bononia, Bononiensi statim discessit,
 ibique causam introduxit et viriliter proventus est.

Hoc D. Bonifacio Bononia missio, cuiusque in illo monio, Dno
 Episcopo nimis profuerat. Primo itaque Sacra Congregationi Me-
 moriale presentari ~~curavit~~ curavit, nomine Bononiensis apo-
 sentinae monachorum praedicti Dni Bononiensis in alia libris, publicis
 invidiam pro, et magnam dispendium, atque inde pro-
 substantiam, ut hanc Congregationis infra ad eam remissionem
 remitteretur. Huius Memorialis notitia ad Capitulum pervenit
 die 19. Martii 1645. Extempore Bononiensi Capitularibus congre-
 gati, singuli cum iuramento affirmaverunt & nullam in eadem
 memoriali partem habuisse, deinde dejectionem in factam
 innovant, et confirmant, decesserunt eadem hanc Congrega-
 tioni, libellum offerendum pro, quo impostura detegitur, et

sine ex poveretur, Capitulum in ea mize quo substituitur D. fano
nomine Bononia Romae nunc tractat usque ad lites definita
nem.

Hac spe pastores Episcopi, sicut quod eandem hanc
congregationem, delegationem Bononiensi fano Bononia, velu-
ti substituta nominata est. Id habemus ex acta Capituli
die 22. Aprilis 1649. in quo Capitulum mandavit
dari Episcopo hanc de re, Cardinali Gregorio hanc fano
quodam Episcopo Procto auro, et Cardinali folium
hanc congregationis concilio Procto auro.

Episcopo data Cardinali Gregorio hanc habet.

"omni et hunc signum Procto auro

"Grande ammirazione ha ragionato in tutto questo
quanto Capitulum, la lettera fatta dal signor fano fano
generale di questa curia, d'una lettera scrittogli come episcopo
auro in 1649. Illius et hunc hunc citante fieramente
la ripetizione del signor fano Bologna, da noi così mandata
per auro a dire auro di questa nostra felice e parte
notamente a quella della operazione della medesima, arti-
colo non mai rimesso benché più volte mutilato costi, e
presentemente durato anche in stampa delle parti centesime
sic, che si mantenga vive questo fornito dal Capitolo per
impedire dei buoni, cosa però totalmente lontana dall'au-
rio nostro, per questo del quale auro s'è stimato più che
migliore di spendere costi del signor fano Bologna non più
di tutti informati ed instrutti della nostra ragione, e non mai
come superiore la parte centesima in detta sua lettera, ed il
quod hanc medesimo subordinatamente alla medesima, e primo
vale quello fatto intanto sotto li 15. del presente mese, per
deputazione semplice, et estorquendo dal medesimo, il quale ora
non con grande difficoltà, e non mille pregiudizii s'è riuscito di
disporre ad arrivare a questa impresa, e viaggio, come chiara-
mente

« chiaramente si vede nelli replicati atti di una deputazione
 « Legittima in questo Capitolo comunale, et libro omnium suffragio
 « costituiti solamente tre o quattro dipendenti dalla parte, cioè li
 « M^{ro} Gualdo Bruno Vic.^o Generale Langoso Aggato, Palmicilla
 « M^{ro} di casa, e Agg^o Segretario di sua Signoria. L'appellazione
 « non per tanto con ogni umiltà l' E. V. che riflettendo con lo
 « chio della sua inappugnabile sentenza, alla necessità, che si
 « termini costì una volta definitivamente questo dibattimento, per co-
 « munione quieti, et per uno sodo, e tanto da noi ispirato stabi-
 « limento di riunione di questo corpo col suo capo, voglia degnarsi
 « prestar benigno, l'orecchio suo a queste nostre giuste dimande
 « e sufficientemente farci provare gli effetti della sua incommota-
 « bilità giustizia, come capo, che presiede alla loro congregazione
 « avanti quale indovina pendente questa nostra controversia. Suppli-
 « ciamo dunque con ogni più umile istanza questo atto di giu-
 « stizia, e il favore del suo autorevole patrocinio in tanti al-
 « tri rincontri già da noi sperimentati, per avere una volta sottratti
 « a tanti dispendii, molestie ed inquietudini, e per dirci quanto
 « dalla parte contraria si possa supporre in contrario a questo
 « nostro vivissimo desiderio, si siano tutti di proprio prepoten-
 « to scritte, et fatte autenticare dal nostro Signor la premette, e per
 « fine le facciamo multiplici, e profondissime riverenze, baciniando
 « con ogni spezzio il luogo del loro soggiorno. Vanti &c. Aggato
 « 1569.

« D. l. G.

« Unidigeni ed obliquissimi M^{ro}
 « Le Signori e Signori della facoltà
 « Di Vanti inpariti

Legatus subscriptis omnium facinororum singillatim
 Exemplum Epistolae ad Vanti Colmanum hoc est.
 Bonus et M^{ro} h^o Non Colman

Con non poca difficoltà si riunì nel mese di settembre del

non periamo non, si dispone il sig. Fr. Bologno nostro collega a
 potersi così, per terminare i vari interesi, e cause di questa nostra
 causa, di specie quella della ripartizione della rendita, intanto ac-
 cordato sopra l'ordinamento, e l'arbitrio, e Regolare conto di M. M.
 e l'anno nostro nuovo. E per desidero darsi prima una volta fine
 ad un articolo, e controversia tanto dibattuta, e non decisa, per una
 formale riunione di questi capi Capitoli col mio capo. Stimiamo
 più che qualunque la divisione costi di detto nostro inviato, fin alla
 totale terminazione, e decisione definitiva di questa litiga, sendo
 il medesimo più di tutti informato, ed instruito delle nostre ragioni.
 E per dirimere di quanto si è sopra la parte, che abbia detto sig.
 Fr. Bologno, non solo mandata, ma anche, e estorquibile to-
 talmente a questa, la quale per più alti Capitoli confermatore
 nostri, et l'anno nostro sopraggiunto, per li M. M. Fr. Bologno
 e l'anno nostro, e l'anno nostro, e l'anno nostro, e l'anno nostro
 soprattutto di sua M. M., benché facciano oideri il contro-
 rito, abbiamo voluto con questa, maggiormente accettere N. B. La
 quale unitamente suppliamo a voler prestar benigno l'ore-
 cchio al suddetto sig. Fr. Bologno, in ogni evento si raddiano alla sua
 retta giustizia, con fare i dovuti effetti della sua M. M. approv-
 e patto, e tanto ingloriando con tutto l'opoglio della giustizia
 nostra, e tanto di più, e per maggior conoscenza di questa nostra
 dimando, e siamo tutti di propria mano sottoscritti con l'auten-
 tica del nostro sig. Fr. Bologno, per fine unitamente re-
 cante, e probante. Usciti della Cattedrale 22 Aprile 1689.
 M. B.

Alm. Signor David Bologno

Le deputato e procuratore della Cattedrale

"Superiore"

Legittimo al Impero sottoscritto omnia. Canonici, e
 gillatini

Paulo post hora et die 24 Quadragesima Aprilis, anno 7. 1689

Ep[iscopu]s Roman[us] idem denu[n]ciavit ad visitand[um] sanctu[m] linum, ut ipso
 quodam ostendat, a Capitulo, blandis deventibus verbis, se velle omnia
 dissidia, et contro[ver]sia cum Capitulo, et DD. Canonis amicitia
 componere ad arbitrium proborum virorum hinc inde aliquorum
 declarationum quare postulavit, quia dicitur se antea cu[m]q[ue]
 visitationem Pastoralis negotio perip[er]e, cum mox de[po]sit[us]
 in eius ad Urbem regressu Canonici, qui ad eum accesserant,
 gratulationis causa benivole humaniterq[ue] excepisse, illisq[ue] pe-
 culiaris signis benivolentiae et amoris dedisse etc. neque para-
 tum ostendisse ad acquiescendum cum Capitulo etc. DD. Cano-
 nici quoru[m]q[ue] probis aspectu petitioni captivorum esse; ni-
 hilominus ut complerent Anticristi petenti hinc legatos in
 Actu Capituli eundem diu, eiq[ue] animam captiverant,
 omnes singulationes, oblationes et memoria delictis exemplaribus
 ubiq[ue] illas conviciis et calumniis meritis oblivioni traditis
 illarum nominibus contra eorum bonam famam, et honorem
 scriptis et verbis publicis, scripturae ad hoc per Secretarium
 illius exarata et in Capitulo presentata, propriis sigillis
 subscripserunt, eiq[ue] sic subscripserunt sigilla Capituli munita,
 et per Secretarium Capitulum firmari mandavit.

Interim Ep[iscopu]s coram sacra Congregatione produceret con-
 tra Canonicos scriptam suam libellum salutem typis impressam
 de quo supra et simul Epistolam, quae scripta dicitur a brevissimo
 latitudine tua, quaeque n[on]nisi Canonicos olim in vitam illius
 Brutiae consp[er]isse. Ad recepit Epistolam a D. Honorio per Ep[iscopu]m
 stolum quae est huiusmodi.

" Illius. Honoris Ill[ustri]s P[ro]m[issi] Colui

" Illi iurando in obsequio di significare alle Ill[ustri]s. Ill[ustri]s, conus
 non ostentis. si[cut] de me consummato nullo varenti controversiarum
 " Ill[ustri]s. Ill[ustri]s e. Honoris nostro Honoris, con ogni maggior c[on]sp[er]e
 " gione, supplicandoni ad reddere alle parti di buon addito di. Ill[ustri]s.
 " Ill[ustri]s, di incontrare il p[ri]mo delle Ill[ustri]s. Ill[ustri]s, e che la parte sua fosse

per usum dei limiti di una cosa civile, facendo sparire come
 minor per tutt' altra strada, con produrre quelle stesse sostanzial-
 menti minuziosi, che vedeva il Capitolo motivo di in parte di rac-
 conto a questo altra volta, con voler far vedere e quindi, che
 stati da farsi giunti a tal temerità di minuziar nella vita il
 nuovo regolamento con la lettera di S. Altesse Reale di felice
 memoria, non ho potuto far di meno (benche per poter una
 cosa comune, contro un solo persona involgerli tutto l'ovvio)
 di far rispondere secondo l'istruzione data, a tutte le lettere
 per venire in parte a quella ingiunzione, che potessero ricevere
 l'insultato in quel contenuto, per mandarmi che colla sua
 nella seguente maniera anche il picco rosso delle 11. 11.
 a quali fanno cordialmente riverenza. Roma 16. aprile 1669.
 15. 11. 11. 11. 11. 11.

"Fino ad Oblino 1669"

"Il Canone Bologna."

Supponendo di qua l'egregio Bristol, della stessa Congregazione
 richiesta per la ex. brevis mandata sotto l'autorità controversie
 et brevis relide proponantur iura Capituli. Sono intesi altri
 Minuscoli ed altri brevis Congregationi, per controversie di in-
 so, oblatum pueri. Utinamque ex actis liti typis Novum, ut ap-
 bit innullum plant huc transmitti.

Memoriale perenne

"Gini e Novum 11. 11."

"Nella Chiesa Cattolica di S. Eusebio della Città di Roma
 perenne rinomato fin dall'anno 1661. Dopo alcuni diffetti si-
 o per la sua fondazione d'un fianco, o per la rovina di detta
 Chiesa, si minuziarono evidente minor, per neppure procedere
 con l'appoggio di cinque travicoli, ed in altri siti pertinenti si
 aloguirono altri danni, ai quali era neppure prontamente ris-
 agliare, come affermano alcuni periti che videro lo stato della
 Chiesa fin dall'anno 1661. Per rimediarsi a questi cimen-
 menti

" inminente rovina, dopo aver il Capitolo riconosciuto dai conti della
 " Tesoreria, ossia fabbrica, che non appaiono quei fondi d'elemosine
 " ne ancora degli altri redditi destinati per l'ornamento della mede-
 " sime Chiesa, e con necessità per la celebrazione dei divini Officii,
 " per tale bisogno riparazione come consta dal ristretto dei conti,
 " e che in casi simili, come li Venovi anteposti conosci con i proprii lumi
 " a somministrare non solo il necessario in simili riparazioni della fa-
 " brica di detta Chiesa, come consta da molte antiche Graziazioni
 " cioè del Cardinal Farnese, Monsignor Francesco Bonorino, Monsi-
 " gnor Giovanni Maria e altri Venovi, ma di più questo medesimo
 " dovevano fatte diverse altre spese in detta Battaglia, e contin-
 " guito anche al necessario di luminario e altro, e finalmente
 " il fu Monsignor Droglio undici dell'anno 1693. dopo tale espes-
 " sione quest'istesso articolo, ancora di suoi denari totalmente ri-
 " parate e ristaurate la medesima Chiesa, come si raccoglie dalla
 " relazione dello stato della Chiesa, fatta alla sacra Congregazione del
 " Concilio, e delle attestazioni che si danno nel sommario. Ricorse
 " però il medesimo Capitolo a Mre Venovo, supplicandolo a vo-
 " ler comovero al risarcimento di detta Chiesa, ma non ostante
 " di questo agito, e suppliche più volte fatte del Capitolo per mezzo
 " dei suoi deputati, non fu possibile di conseguire il desiderato
 " e giusto intento.

" Vedendosi successivamente, che tuttavolta s'accrevero i denari
 " e pericolo di cadere in più parti la detta Chiesa, risolsero le facoltà
 " oratorie limitissime delle E. V. di ricorrere a questa sacra Con-
 " gregazione della quale sotto li 19. luglio 1696. fu risulato =
 " Audiat Ordinaris qui interius provident periculo ruinæ
 " Ecclæsiæ Cathedralis, e notificatosi a Monsignor Venovo queste parole
 " non solo differì l'esecuzione di esso, ma di più quasi indegno
 " del Capitolo per questo ricorso, come si dichiarò con varie lettere
 " scritte a particolari Cardinali, fue dopo presentati Memoriali nelle
 " sacre Congregazioni, a nome di quattro Cardinali di lui aderenti

per non aver dato veruna ingiusta accusa contro del Capitolo.
 Dopo ritirarsi a quel tempo in villa 30. miglia lontano da
 Arezzo non volle più ritornare alla sua Cattedrale di dove è stato
 presente per lo spazio di tre anni, senza neppure opera come
 verso a più le funzioni solite nelle feste solenni, anzi per mo-
 strare l'ostinazione nel soddisfare del Capitolo, proibì il Procuratore
 di questo, l'arcivescovo a patrocinare cause nella Curia Arcivescovile,
 ed anche più volte li Sindaci del Capitolo, e questi minacciati
 di carcere ed altro, in modo, che gli è convenuto rinunziare
 come consta dalle giustificazioni, che si danno al Sovrano,
 ed inoltre per protestare che nessun Arcivescovo dovea andare a
 celebrare nelle sue arcidiocesi o Monasteri, quantunque già si tro-
 vassero alcuni Arcivescovi, si mettessero, o sostituissero, e che simili
 gravami non, per le quali convenne che l'arcivescovo riconosca al
 Viceré Cardinale Arcivescovo di Milano Metropolitano, il quale essendosi
 impadronito del titolo di non arcivescovo contro il Sovrano e scusò
 suo intervento, e finalmente protestò su altra parte poco lodabile
 contro del Capitolo, cioè di lasciare essere diversi scrittori alle stam-
 pe, pubblicando nella città e fuori in molte pregiudizio al
 grado di non del Capitolo, pretendendo questo è stato sempre
 l'operantissimo ed ha praticato con detto Arcivescovo l'arcivescovo con il
 dovuto riguardo, e rispetto, che si conviene ai Superiori.
 Continuandosi intanto da detto Arcivescovo la causa in Roma del-
 la detta questione Monsignor Arcivescovo fu interdetto, che voleva
 compromettere tutta la differenza, e furono deputati a tale effetto
 due comuni amici, ma dopo alcuni giorni, recedendo dal tutto
 tutto, si fu ripreso alla causa della chiesa, e per la patria
 l'anno 1700. con dichiarazione, che da queste due provincie
 si deve pagare di lire due tremila l'anno per l'anno 1685.
 ed al presente Monsignor Arcivescovo promise, che non si ripeterà alla
 prima Cattedrale, e il Capitolo si volle anche ritirare dal Capitolo la
 somma di 1.300. già impiegata come consta dalla sua dichiarazione etc.

Memoriale Secundum Eius et Nominis Nri

" Benché questo memoriale sieno stato rappresentato all'88. V.
" per parte del Capitolo, e Canonici della Cattedrale di Vercelli, le ra-
" gioni che gli spintano per conseguire la favorevole risoluzione de-
" dotti in quella addotti, quando si era avuta notizia, che da M^{re}
" Nostro era stato distribuito un fatto con Relatione, ed altro scritto
" contro di Bonai, che sono le medesime nell'anno sono circa 1666.
" posto e pubblicato nella Diocesi di Vercelli con tanto pregiudizio
" all'onore, e decoro di q^{to} Capitolo, che hanno dato motivo di in-
" corere come gravate all'88. VI. si è stimato necessario di far-
" merne la risposta, che per atto di riverenza, dall'istesso Capitolo
" lo, sempre rispettato al suo Prelato, doveva trascurata, per-
" tucidandosi, che i med^{mi} Monigoni sopra per continersi, come
" era dovuto nei primi termini della ragione, e conformarsi
" al stile di questi supremi Tribunali, onde si degnassero le 88.
" VV. riflettere a ciò che viene replicato per atto di riverenza difesa
" e per escludere l'insufficiente supposti in dette fatti, e scritture
" contenute, e far conoscere di q^{ti} canonici non sono i turbato
" e arrovani, come vengono chiamati, ma che solo hanno desidera-
" to, conforme desiderano ciò che stimano giusto, e che lo
" sopra computato de iure, quando obligati in vigore di giuramento
" prestato, a difendere le loro ragioni nei Tribunali Superiori,
" e di ciò non può, né deve in alcun modo dolersi q^{to}
" Monigoni.

" Il mostro che tali ricorsi, come fatti fino dell'anno 1666.
" e questi vera Congregazione, sopra di motivo a Mre Nostro di
" questo dispetto, come della detta scrittura veridica Relatione etc.
" che è formata con parole pungenti, come sono supplicato
" le 88. VV. riconoscono che questa scrittura sopra loro qual-
" che stimano, e credita col prefato d'q^{to} formata da terzo
" persona anche del corpo, non si vede giunta, per il debito

all'opposto chiamato l'autorità persona non ammessa al
 capitolo, e ha molte altre persone, che si vedranno signi-
 ficati espressamente nell'atto qui incarta scritta per respon-
 so.

" (che io, il Stagno), venga chiamato il capitolo liti-
 gioso e non affetto di Stagno, non ha alcun fondamento
 e quindi non è stato per questo alcun lito tanto è vero che
 " fa fondato, e non esprime, che sempre i benefici ne hanno
 e rispettate la sentenza favorevole, o revocazione o traslazione;
 e rispetto alla stessa causa il detto Stagno benpensionato fa-
 vorisce gloriosi aver usata col moderno equi immaginabile de-
 ferenza, mentre nel suo primo ingresso, lasciavano ad un
 " uomo onore equi loro giusto pentimento nel porto del baldacchino
 " no, coi Stagno della medesima città.

" facciano volentieri, che si servisse nella sua famiglia
 del Palazzo reale della medesima proprietà della sacristia, per
 " più d'un utile continuo, e quindi con perdita di alcuna
 " di più.

" Stagno a sua richiesta, e considerazione, providero d'
 un canonicato minore in detta cattedrale, con suo familiare
 " Stagno a preferenza dell'altre cittadini capaci, come usuali.

" Non si chiarono per compimento, che si trasportasse l'
 " ore della ufficiatura, si trasferissero quindi di Stagno e solo
 " quindi di Stagno, e quelli che altrimenti o trasferissero per quel
 " quello luogo che fu la residenza alla sua cattedrale ne giorni
 " più volentieri nell'atto, per non incomodare, e disturbare dal riposo,
 " o altre sue operazioni.

" In sempre tenuto, e rivisto non solo come superiore, ma
 " come Stagno e imprevedibile condotta, come consumato ne giovani
 " politici, perciò l'ammirazione sempre le sue azioni superstiti
 " e indagare la sostanza.

" se tollerata senz'altro motivo, la sua obliquità, e dimora in Stagno.

"in Billa per tre anni continui, con lenire abbandonata la sua
"Barbora, tutto due di questa specie, ne possono in avvenire essere di-
"rusioni, e disordini.

"Di più non tralasciarono i fami persuadendosi composto
"l'animo di Mre Venoso per maggiormente compiacere, do-
"bligando, passarlo nel giugno allora, nel ritorno, da fare da Verulli,
"per ripassare una seconda ^{asserita} visita della Cattedrale, contro l'ave-
"rità del fatto, con attestato Singolare da detto M^{re} già anticipatamen-
"te disteso, e con gran premura richiesto, e sotto varie, e varie
"espressioni d'effetto verso di loro, e quella Cattedrale, con promessa
"di provveder ad alcuni bisogni di questa in avvenire, ma
"per oggi, benché se offrisse tenuto adempite, senza riguardo, che
"tale attestato potesse talora ridondere in loro pregiudizio.

"Ormai pendente le presenti controversie, fu dal Capitolo
"fornito ricordo e trattato con quegli affari d'aciacchi, assai
"quasi e stima, che sono proprii di veri, e fedeli sudditi cristiani.
"Cattolici delle cui parti protestano, che non vorranno mai per-
"dere, ne delinire, quando Mre Venoso si compiacesse con-
"siderarli come sudditi, e trattarli da pastore.

"E avendo molti altri giungenti motivi, per i quali si per-
"nadavano senza dubbio M^{re} per loro Perseguita, e Perseguita,
"non già mai essere perfetti compiacere decisi di reati:
"insufficienti, fondate poi sulla religione d'uno da otto più altri
"rispetti, fu per più fiate in diversi tempi legato per padre.

"Come altri all'incontro dolersi d'aver veduto in persona
"anni del suo governo, e curato un loro frate senza formalità
"di processo, ed in luogo di unum su mere supposizioni.

"Fu vedersi minacciati i serviti della Chiesa in maniera
"che per crimini della molestie furono per licenziarsi, tutti in un
"quinto, e lassia sprovvista ommamente in un tempo di novità
"la medesima.

"Moltissimi i suoi Canonici inviati Capitolarmente con parole

"Atti, particolarmente i conti liudi non permettono da da' suoi
"proprietari familiari, spesso ributtati dalla Cancelleria e per ciò non
"potendo portare le parti del capitale, quale quantunque sia ricorso
"alle persone d'esperti conti deputati non fu possibile rapporto:
"ne meno alcun di dimostrazione.

"Anzi di più si è sofferto che improvvisamente in faccia dei
"creditori ufficiali e propri, siano state levate dei sottoscrittari
"o ~~diversi~~ famulieri, le loro istanze giudiziali, come del tutto
"monstruosi e indegne pubbliche date in mezzo del Bivio d'oriente.

"In tutto sia stata usata ai minimi ufficiali milia
"opere di intercessi privati la giustizia con pretendere che non si
"vada a Dilla nel residuo. Ma il nuovo distante circa trenta
"miglia levata al Vicario generale l'autorità di onore, e quindi
"non in Dilla, nelle loro cose, ed in questa guisa deflagati
"forse per obbligare a desistere dall'ufficio, e con tale esempio
"attenere gli altri canonici a non buccare i medesimi, oltre tanti
"altri sopori giornalmente sotto altri titoli sparsi contro conti
"impartiti dal palatamento a onore.

"In tutto mancata la fede nelle promesse fatte quando
"si le cose per ricorso contro ogni debito l'attestato indietro.

"Due controversie finalmente si richiudono tutte le
"mole intelligenze ricevute da M^{re} il nuovo conto del mio fa-
"capito, e nel ricorso fatto a questa sacra Congregazione di fatto
"di ottenere il ricorso alla riparazione della rovina rinasciata alla
"Chiesa di Dilla; l'altra nella provvista d'un fantasma vanto
"nel mese di febbraio nell'anno 1688, pretendendo monsignor
"di consuetudine simili provviste alla grazia dell'altare, ed il
"capitolo per transito ad primo iure, in vigore di suoi pri-
"vilegi stanti tal difetto in detto M^{re} nuovo.

"Quali due controversie fu sempre in pieno vostro ^{arbi-}
"trio di M^{re} nuovo il terminarle sommariamente, mentre il
"capitolo si protestò sempre nell'una e nell'altra cosa, pronto a

"pronto a compromettere, come a tale effetto disse per me parte l'uno -
 "Metropolitano, come per atto bapto dato in mano dell'uno Ponente
 "ed ultimamente per sciondare il genio di detto Monigou a due re-
 "natori, e restringendosi al fatto del nuovo, ossia della riparazione

"O du Mre Nostro pretendeva o univocamente di non
 "ser tenuto in tal caso dover a principio esaminare le sue ra-
 "gioni e pretese che stimava obbligate senza passare ad istigazioni
 "de provvedervi per me liberalità e non per debito di giustizia, che
 "tante il primo bastava al capitolo quando non avesse goduto l'effetti.

"O pretendeva o sopra redditi presumetti destinati per la
 "fabbrica materiale sufficiente a tal riparazione; in tal caso doveva
 "alla prima istanza verbe fallaci fin dall'anno 1664, che fu
 "della stessa giunta, procedere immediatamente alla revisione
 "dei conti o almeno nel giugno 1665. da principio questa me ne
 "corde aperta vista, in qual occasione fu replicato l'istanza,
 "con fare ^{ocularmente} ~~contabilmente~~ vedere e confessare il pericolo, e l'imminenza, co-
 "me pure era tenuto in tal atto provvedere in vigor del suo fide-
 "lità di Brenta capo 4. l. 1. §. de Reform. come ordinario, e in
 "difficile per quelli anni non avendo mai difficoltà alcuna il capitolo
 "e cancelliere di sottostarsi a tal revisione, anzi dovendola scrutar
 "però scrivendoli cioè almeno coll'assistenza di qualche faccio d'esp-
 "tando, per togliere ogni scrupolo di sospizione già per avanti
 "interposto interposto struttandosi anche di un capitolo al di qua-
 "ta della giurisdizione dell'ordinario, e a cui spetta per privilegio
 "e consuetudine, innumerevole il regno, e amministrazione totale de-
 "redditi, addetti privatamente come appunto in questi riflessi la
 "laura Congregazione del Consiglio condizionale per simile d'ora M^{re}
 "M^{re} e V^{re} Apostolico di Torino, con facoltà di subdiligere
 "per suo decreto 3. Ag^{to} 1666; e quando dalla revisione riprese in
 "Bavelli luogo dell'Amministrazione e non in quella distante con legge,
 "conforme prete detto M^{re} l'anno con ordinare al capitolo si dovesse
 "mandare col suo dyputato coi libri dei conti addetti contro il kintimento

Alfio

"Intimento espresso di detto ^{Alfio} Alfio, con tanto incomodo e
 "dignando senza alcuna colpa, quasi che li ^{lagni} ~~franchi~~ di Venetia
 "non a di loro opposizione benumano et obliato publici di un luogo
 "e altro soltanto e del tutto ne appare per molto dato di bene
 "Pomente.

"L'anno finalmente non intender altro in conto; ed in
 "tal caso pastore ^{Alfio} Alfio fino dall'anno 1668. da loro vige
 "del legatione di cui si è poi servito impiegarli in tutto
 "oparte e ricorsi, e così si sentiva spargere le voci intelligenze
 "le inquietudini e l'istinto di superior. Le quali superflue nei lavori,
 "e che in quanto alla validità del impiego, se ne sarebbe di comune
 "movimento, a lungo tempo procurata la dichiarazione.

"Quanto al fatto del simile controversie secondo il foglio
 "delto communi nel luogo di due tre dignità l'atto stesso di
 "una collezione celebrando quanto in caso di controversia, di
 "istinto communi di nome della loro congregazione, potersi
 "comparsi di vista esposto, e concesso alla loro prima riunione
 "e che, ed essere ad istigazione di loro, chiamati viaggiare offe,
 "e dichiararsi di loro dopo detto fatto a c. f. e attendere quindi
 "qualche riforma del foglio, colligere i fatti e mettere in di loro esposto
 "a tal effetto a quella delegazione in alcuni di quei che oggi si avevano
 "e impiegarli, e nel luogo della ^{reunione} ~~reunione~~ della visita pastorale medesima
 "modo di revisione, e proibire in avvenire.

"Ne on si può negare che la contraddizione immemorabile del foglio
 "di delegazione uno, due, o più fatti dei più informati, e altri in
 "alcuni casi, ed emergenti particolari più piccoli, e dignità, nel medesimo
 "anno, ed in fatti tutti congregati, ed impiegati l'ordine d'
 "origine, e origine, e fare intorno a di, ed istigazione temporali, quello
 "ostinano utile, e necessario caso però risolvere, e determinare
 "nell'articolo principale, da se non col consenso, ed intervento del
 "istesso foglio, e dei suoi ufficiali rispettivamente, con referenza e
 "cio nel medesimo caso, fu da qualche tempo intenzionale, non

" non per sé, ma piuttosto per qualche sua privata passione, ed intesa
 " perciò avendo le contingenze insuperabili.

" Ma non per questo si può dire si contenga il bene della
 " tanto Memoria di Pio V. dinotando il proemio sufficientemente la
 " cosa finché, ed ingratissima, e quella di quattordici anni la libertà di detto
 " Sommo Pontefice intesa di proibire, cioè quella, per la quale si dà,
 " esprimere tutta l'autorità del Capitolo in alcuni pochi fatti, quali
 " allora da se senz' altro punto ne conosce egli altro, e del fatto,
 " non solo a trattare, e manifestare, ma anche a risolvere sopra affari
 " spettanti a tutto il Capitolo, e allora sopra tutti gli emergenti del
 " medesimo indipendentemente (come faoversi nel Capitolo antecedente
 " di Vercelli antecedente a detto bene) in maniera tale che si ten-
 " dano per lungo tempo, i soliti congressi fogliati permuti del
 " Statuto, e Sacri Canonici, come espressamente si viene da detto bene;
 " a quel disordine fu giustificato il provvedimento, non tanto per mettere
 " anche la libertà ai voti, quanto per il danno politico, e privato, che
 " da tale risoluzione di quei pochi, ne poteva e può derivare.

" Ma non si può considerare nelle presenti deputazioni, che hanno
 " uno spirito di semplice honore, per quali, dopo però proposte e dispo-
 " nute il negozio, e materia principale, cioè pieno Capitolo, altro non si
 " conferisce nei deputati, che il loro esercizio di agire intorno ai medesimi
 " viene superficialmente quando ordinano v.g. senza intendere di più, e senza
 " entrare nella risoluzione, quel resta riservata al Capitolo in corpo,
 " non ripreso e quindi questo incidentia in necessità onde non lo
 " può convenire la ragione in detto bene considerata, tanto me-
 " no conseguentemente se le parole applicano la di lui disposizione,
 " esprimono trattandosi di bene proibitivo, e penale, nel quale le parole
 " si devono prendere nel loro puro senso naturale, e non per estensione.
 " Per ciò non potendosi dire il nostro caso compreso in detto
 " bene, dobbiamo stare alla ragione comune, quale non proibisce
 " alle Università, collegi etc. il voler, e vestire più professori cum
 " tempo, ed in una ed una così praticandosi in molti altri fogli.

e quindi per la Roma e tutti gli del Capitolo di S. Petri sopra scritto detto
 di Roma, come per la stessa dell'anno 1569. e questo, non ostante qualunque
 contraddizione e opposizione concorrente quella giusta e ragionevole motivo
 come per citare i medesimi, e per la stessa fra canonici, e con richiedendo
 la qualità dell'affare e del servizio comune, come a tali considerazioni
 e per la stessa e per la stessa e per la stessa con l'U. S. V. e per la stessa, ma
 e per la stessa e per la stessa e per la stessa il Viceré di Castiglia canonici, il
 e per la stessa di Castiglia canonici e per la stessa tutti si opponevano o
 comunque se ne trattava, e taluno si portava a parole scurrili, e per
 la stessa di compiacere a l'U. S. V. e per la stessa altri a qualche
 altro.

Si può non far ragione delle M^{te} Onore di batter queste chiodo con
si fortemente, in tanto che non avendo speso Vinto della Cattedrale, come
ufficio personale dei fatti, quindi non già praticato nel suo governo
all'anno 1860 non aveva intervenuto. Volendo mi rendessi fa-
vorabile che oggi i giornali, con l'oltramar intanto di provvedere
ciò che in futuro oggi mercede di un affetto Pastorale, era tenuto
a provvedere non fare a meno con mezza di faro, e in questa
affermazione, estore in buona parte dei medesimi l'attestato come so-
no si veramente evidente.

che noi e forse siano giunti a tanta lenire di minacce
con l'invio anticipato nella persona stessa portando per fonda-
mento di prova, una lettera riguardando il mio autore de qua d'opri
e fide, un'impetrate per convincere, l'interferenza del partito pro-
cedendo quella con procedate, per relazione di qualche personaggio
o da altri ridotti, o da voce falsa pervenire, o talvolta nel effetto, e anche
contenuto del famiglio, non individuandosi il relatore, non può
essere intercalato in fatto, ed il rimproverarla non serve ad altro, che
a far vedere l'animosità di chi l'ha raccontato dei proprii successi di-
stinti, talora infamare le sue ingiuste doglianze. E per conservare quan-
to più imparzialmente una tal'opera;

"² produrre un attestato quanto in data delli 26. febbraio 1586.

" Del Sign. Abate Brogna, di quindici nipoti del detto Mons. Antuono, nel
 " quel tempo stesso che fu scritta la suddetta lettera supposta, si trovava
 " in Vercelli, e convivere col medesimo Monsignor, e nello stesso palazzo
 " Episcopale.

" Più alto attestato giurato di tutti i nobili e Curatori d'ogni fatto
 " fra quelli l'innocenza congiunti di sangue, e communiti del detto Mons.
 " Vercello Antuono.

" Più alto di diversi Nobili, ivi allora residenti, quali tutti so-
 " rra enunciati depongono, ed attestano di non saper, e d'aver
 " mai sentito da altri dire cosa tale del Conte di Vercelli,
 " non ostanti qualunque controversia passata. Dal che tal
 " supposto si rende omninamente inverisimile, tanto più, dove
 " potesse avere qualche immagine di verità, e da indur due d'Es-
 " tato si sarebbe servito della propria autorità col braccio d'Es-
 " sistenza del Principe, e che in occasione di una venuta ad Luni-
 " na, dopo seguita, ne avrebbe informata la Santità sua, e que-
 " sta suprema Congregazione, quali non avrebbero lasciato im-
 " punito un sì enorme insulto; lo dove all'incontro si prova
 " che per sua Lettera scritta di qua a suoi Signori e feudo
 " suddetti, e consegnata nelle mani dell'Ordo Comente, espresse
 " verso i medesimi e sua Basilica, se non segni d'un tenero
 " e pastoral affetto. E da tutto ciò ne risulta una total' im-
 " probabilità, che d'alta sostanza di una natura non ripara
 " che di supposti immaginari, de' quali si vogliono ordinaria-
 " mente scriver quelli, che hanno per costume inseparabile, di
 " liberare la fama altrui per appagare i suoi capricci.

" Che Monsignor Illmo Vercello fosse per beneficiare
 " la sua Chiesa Cattedrale con quella prodigalità che si saive,
 " si deve per convenienza credere, perchè in fatti lo potesse, e lo
 " può senza alcun suo incommodo pienamente adempire. Ma
 " col dire che siasi tralasciato per termini incivili usatigli, e molti
 " soddisfazioni del feudo, come sperim nel suo fatto, ciò giusto fu

tutto alla sua gran prudenza, e generosità, poichè ha del vile, quel
 more che tralascia di vestire in sposa, per dispetto recitagli dal levi-
 tone. Scelta una e ferma intenzione di fare quella operazione, o
 di compiere la gloria sua, non si move da atti lontani, e remoti,
 ma è del bisogno della nuderina, è per una pietà, o per pro-
 prio istinto generoso, aspettandone il morto da Dio, e non dagli
 uomini. Così siccome egli dopo aver fatto fare i pezzi di terra
 quella, e dopo al loro, intendeva come si dice, impigliare detto
 legato nella cavata di mezzo, con averla intanto perfetta
 spregiata (questo con buon senso, a giudizio d'esperti superfluo,
 e di minor momento) consistendo il di lui valore finalmente quasi
 tutto alla pura manifattura che nulla le montava, come fatta
 a grato dei suoi ausiliari P. G. e per lui, così poteva detto
 Monsignore a principio che si rovinò detta rovinata, spontanea-
 mente ex gratia, o spaurito con protesta, e timore pregiudici-
 ciali, tralasciò tale parte, e questa convertì nella riparazione
 necessaria alla rovinata imminente, che tuttavia col restante di
 detto legato, poteva compiacere, e soddisfare al suo genio, co-
 me dice, poichè in tal punto avrebbe seguito le parti di vigilanti
 e buon pastore, ed il facile e facile non solo sarebbero stati
 indifferenti ma piacevolmente doli segni evidenti d'una river-
 ente compiacenza, avendo a tal effetto differito i ricorsi a su-
 periori fino all'anno 1686. e si sarebbero sparagnati i dissa-
 piori seguiti in disappunto del servizio di Jddio, e della Chiesa.
 L'invittà poi dei Canonici, e delle soddisfazioni del fisco
 non reggono opere se non immaginando, sapendo i nuderini di
 avere aver mancato con M. V. Verro giurante a quelle parti
 che richiedeva e la qualità di sudditi, ed il debito d'obbedienza
 ed imitazione dei suoi antecessori, che offero sempre per loro
 naturale istinto d'obbedire il loro Prelato, e servizio, senza
 reggersi dinanzi dalla difesa del giuramento dovuto, delle proprie ragio-
 ni, e della Chiesa, con. supplire tal ora a quelle parti che i Verro

Et missus D. Episcopus, qui tunc Novus erat compromissus in Brum
T. Cardinalem Spinulam. Paulo post accidit unus H^{is} unus
centi et 1, quae DD. Cardinales in Couleu coegit, et consequenter
omnem negotiationem suspendit et diuina ex Epistola B^{ea}
Spinulae die 20. Aug^{ti} 1669. quae inserta legitur in actis Syn-
dicalibus.

Inter D. Cardines Theologus P^{ro}positus Antonius Moxo:
nos Auctor iurum legituram contra Synodum, quae
typis prodierant, et prodierat fuerant in causa vertente co:
reus hanc congregationem Episcoporum et Regularium, duplicem
didit declarationem sub 12. et 25. Augusti 1669. quae offi:
ciat se ad eos exco^mmunicandos compellere fuisse a D^{no} Episcopo,
et simul nonnullis additis fuisse a D^{no} Episcopo, quae in auto:
grapho non reperiebantur. Haec de re habemus insertam, in
actis synodicalibus Epistolam autographam T. Cardis Jo: Josephi
Antistae Augustini, qui Novus cum nostro Episcopo negotiatus
datur eadem, sedio Theologus Moxonis atque scriptor.

" Ill. Ill^{ro} Ill. R^o lig^o alio lig^o Episcopo

" uno verbo fuit di me non de altero in questa Porta videtur
" duci mendacio da V. S., e gettate tante mie industrie a terra, per
" mostrare V. S. in qualità di Monigione, e persuadere a non
" dar credito a tanti episcopi cattivi, che si sono fatti contro di V. S.
" distinguendo per il più cattivo uomo di questo mondo, da più
" dicere persona, della so gravità mi prego di perdersi o vero
" predicare, e di distinguere questo prelate dalle religioni, di più
" pervenire a tutti i modi di vivere, e di operare e non ostando
" che realitate instanze di mettere il mio gruppo, sempre Moni:
" gnore con molta benignità ha creduto le mie suppliche, e
" pluri ha voluto credere ad altri non solo a me, che lo persuas:
" sivo a credere che sono tutto perennazioni; ma V. S. scettato
" dal demonio, senza alcuna occasione, ha creduto me con
" il testimonio pieno di bugie, inviato al Capitolo, e dalla più

11 più parte di codati Mre Gaudenzi più sodi stimato fero, mentre si
 12 quanto che ha un poco di giudizio, conosce bene che non si data
 13 mai alle stampe una scrittura che non concordi totalmente col
 14 suo originale, non quando è mutata neppure una virgola, così
 15 N. S. resta subito scoperta per un malizio e un'arbitrio, l'oris
 16 giurale è qui, e si giurale mostrare a tutti queste verità, anzi
 17 si sono lasciate per buona rispetta li nomi delle persone da lei
 18 rinviato, di modo che non solo la stampa non è viziosa,
 19 come lei sperava, ma moderata. Si aggiunga con una buona
 20 grazia uno proposito maggiore con dire che M^{re} lo perseguita
 21 nel lavoro il Beneficio, mentre M^{re} non s'è mai voluta in
 22 persona in detta causa, non ostante che il signor Francesco Monico
 23 l'abbia stimolato con infinite lettere, e sempre M^{re} ha risposto
 24 l'è andata trattando con buone parole non volendo entrare
 25 nelle passioni d'altro vedendo molto bene, che si voleva avere la
 26 castagna del fuoco colla lingua di Mre Monico, il quale ha
 27 voluto sempre lasciare che la giustizia faccia da sé, e non ingerirsi
 28 in quello che non gli tocca, e questo si può provare chiaro con
 29 molte lettere di doglianza di detto signor Monico, perché non pare
 30 dove le parti contro di V. S. il quale con gran scrupolo, per non
 31 dar invidia, si è lasciato persuadere diversamente per precipi-
 32 tarsi, mentre appunto il signor Monico che resta in mezzo, volendo M^{re}
 33 dell'istesso signor Monico per collezione l'istesso originale e
 34 per vedere tante lettere di doglianza del signor Monico perché
 35 M^{re} non lo proteggeva contro di lei, e lei resta in persona con-
 36 tutto come ingiusto, mentre appunto M^{re} ha visto e visto
 37 tra l'incendio il mortello, e io non ho più paura di congre-
 38 sione che sempre l'ho protetta, e non l'avevo di chi aveva di
 39 precipitarsi, tanto più se fosse vera una calunnia di che fa
 40 d'un certo memoriale indifferente, che ha detto di voler mandare qua-
 41 con che V. S. si viene a conparare una lettera a denari contanti

mentre dove si tratta di falsità, e d'intaccar falsamente la fama d'un
 Prelato di questa considerazione, non gli può nuocere un folto
 però per amor di Dio, che rimandi a tanto meno per lui,
 per me, restando io creditore per averlo sempre protetto; e io
 chiesi il Demosio l'avrei tentato a mandare per quel M.
 univale prima dell'arrivo di questa, ne mandò a me la copia
 e mi disse perdono a Monsignor prima che lo sapessi che
 lo sapessi subito, e si accorge dell'artificio di chi gli dà ad intendere
 il contrario per precipitare, e io ebbi consentita qualche at-
 tione in persona di Monsignor verso di lei, l'avrei avvertita
 subito come l'avrei udito con ogni segreto, pregando la
 a conservarmi la fede, altrimenti mi perderebbe appreso Monsi-
 gnor Dio mi costasse a ~~stimolo~~ stimolo al cortigo,
 in via d'interlo. L'ho per ora quasi di proprio pugno
 con ogni segreto, che gli sia parato di persona mia confi-
 dente, non del povero, perché tutto si riduca, ed a cosa si spie-
 ghi meglio, come amico di V. S. per la risposta di que-
 sta non la dia in mano propria che del medesimo re-
 cante mi capiti sicuro, e non lo sappia Monsignor perché
 mi finisca di perdere, avendomi per troppo credito con lo
 scriba fatto, che si riserva a me non lo favorisco
 perché non lo conosca la verità, che M.
 che mirarmi di dolersi di lei, ne ha dato orecchio a tutte impor-
 tunità del sig. Nuncio, che attendeva Monsignor con lettere che
 facio le mani. Roma 27. Agosto 1669.

di V. S. M. M. M.

Dopo scritto i venuti qui il sig. Gio: Bolognese, ed ho col-
 lationato la lettera colla stampa, e non solo non l'ho tro-
 vata viziosa, mentita, e alterata come lei dice nel testimonio
 ma l'ha trovata moderata, con quasi le stesse due o tre righe che
 vorano le peggiori, ed è partito confuso della modestia di Monsignor;
 mi si è trovata una lettera che V. S. scrisse a Monsignor del 2 Agosto

2. Agosto 1688. Istato arrivato a Vercelli, nella quale ella li dava per-
te che nella scrittura stampata N. S. non aveva scritto la metà dei suoi
dici prefetti, che però voleva farli sapere a due Signorini Illm^e, e que-
sta sua lettera getta in terra tutta la sua attestazione per farla
giustificare Monsignor, al quale N. S. s'ordine di dire il resto che
ha lasciato nella prima scrittura. Ho una pratica così par-
te della bontà, e generosità di Monsignor, che se N. S. divenne subito
perdono dell'errore gravissimo d'aver fatto con dette false deposi-
zioni, li condonava, e li ha provato che solo colla protezione
di Monsignor si può tenere in piedi, mentre tutti gli altri
l'odiavano, tanto più oggi con questo nuovo testimonio falso,
che lo fanno di tradimento, però divenne presto perdono, e allora
se non si loro riduce da chi altro non desidera che di per-
dono, con stimolo a vivere, e parlare contro di Mon-
signor, al quale lui è tanto obbligato, e da questa libertà di vivere
conserva la vera sua carità.

"Affine avere obbligo

"fianco della Langona"

Hanc Epistolam Misprobus, statim copulata tunc misit, eique
sensum suum sequenti Epistola, quae pariter in eisdem copulatis
inserta est, aperuit.

"Illm^e e Revm^e Pri Pri Prou. Bohem

"Giacché Monsignor disse nostra Venova tutte tutte le
strade per sanzionarmi appreso delle N. S. Illm^e e Revm^e
luminando continue riprese di disordine, non pubblicare
alcune mie lettere, scritte secondo l'occasione dei tempi,
e già che D. Nicolo scrive ancora che l'anno scorso subito
giunti a Roma gli scrissi di farvi avere dal Vescovo la dispensa
per andare a Roma e rispondere all'Apologia etc. potrei subito
per una tacita di violata di scruto ~~non~~ inviare alle N. S. Vostre
Illm^e e Revm^e una loro scrittura da Roma del sig^{to} ob-
bato Langona, ma debita ad verbo ad verbum del suo contenuto

Dalgo, con un uso di ben più che di uno stile imperativo, e strappante.
 In questa lettera vedremo che io sono trattato da maledetto,
 da ingrato, da ego di Galero, con tutti altri improprietà, che qui
 buon cattolico dovrete vergognarsi di scrivere una lettera simile
 ad un bisbetico, non che ad un soggetto del mio grado. Quanto
 al titolo d'ingrato protesto di non averlo in potestà sopra uno
 Monsignor Nippon, perché mai ho avuto da lui un minimo be-
 neficio, che Monsignor Nippon non vorrebbe perire quello che
 è in qui con vorrebbe perire d'ogni da Santo, ma la colpa
 d'essendo d'andare a Lont per di viaggio non lascia d'qui
 colpa. Egli si spaccia nella lettera del Sign. Offate per l'istesso
 onore, e vanità, e però io resto esortato a domandare
 subito subito il perdono con l'impulso in forma di Confessione;
 ma il perdono, io lo dimando a Dio, che sovente per troppo
 offeso, ed anche al mio prossimo quanto sotto l'onore, che
 io lo disprezzo, ma a Monsignor Nippon non pare che per la
 dichiarazione fatta alla B. V. Maria e Nostra, io sia obli-
 gato a chiamarli perdono, anzi piuttosto lo chiamo di bel nuo-
 vo a loro B. V. etc. di Monsignor Nippon ho bene osazio-
 ne di dolermi, che avendo mi comandato col principio del
 mio governo in virtù di Santa Obbedienza, e d'arti specifiche
 rivelazioni degli inconvenienti seguiti in questa Chiesa e pro-
 prio, lasciandomi data parola da Paolo di misericordia
 vedere della Religione ad altri etc. egli poi dopo sette anni
 violando il segreto naturale che l'ha stampato e pubblicata
 etc. Ma per questa forma d'ogni le averte spesso da qualche
 ogra di tutto di spirito, il S. La parola, che per due anni continui
 regale regolarmente la sua coscienza, e... tirare questa po-
 vera Dives con la sua ipocrisia, e superbia, spesso egli arbitrio
 come tutto, di tutti gli affari episcopali, e anche
 dalla comunicazione di spirito con quella filosofia moderna
 moderna filosofia, e casa della quale insieme con la folla d'andare

„ insieme con La Bomba andava ben sovente il Pulato ad adorare anche
 „ di notte, il bambino Gesù; tutto ciò questa femmina in Gesù ben poco
 „ nulla vedeva, mentre si vantava d'interpretare con il suo spiri-
 „ to, e l'anne partolan la sacra scrittura, mangiava carne Venerdì
 „ di, e sabato, e giornalmente riceveva la santa comunione, con
 „ qual divozione addio lo so, stimato dal buon Pulato in tutto, per
 „ un nuovo S. Beron, ma poi condannato in Francia per una ere-
 „ tica quietista marciissima, come si pubblica fuori. Che io poi un-
 „ riti e mi vada a comporre una galera per aver fatto le suddette
 „ dichiarazioni a loro Ill^{re} come scrive il sign^{or} abate Longono, Dio
 „ credo di no; e temerei ben la pena della galera, se io fossi stato
 „ promotore o fautore d'eretici, o autore di qualche libro pieno di
 „ proposizioni quietistiche, se io avessi commesso Simonia in col-
 „ lationi di beneficio, concorso a dilapidare Monasteri, e tenuessi
 „ sotto mano etc. posto gabelle simoniache sui Sacramenti, violato
 „ pleasure di Monache, e tali altri delitti enormi. Ma io ho sem-
 „ pre professo azioni, e costumi honorati, e da laudare come sono
 „ obbligato, e non pronto a riprendere quella verità sotto ad ogni con-
 „ stituto, avanti a questo Tribunale, fuori quello di Monsignor Nipon;
 „ e saprà ciò il Papa e ne gherà l'opportuno risalto. Li miei com-
 „ pimenti stampati in varie occasioni non contengono alcun pro-
 „ posizione precipitante d'heresia, ma per grazia di Dio marcano
 „ innocenti piedi per le mani dei lettori, anche con qualche appella-
 „ zione che non farà mai il libro intitolato L'orazione del fuor
 „ facilitata etc; e qui ponendo fine con umilissima e profondissima
 „ riverenza mi confermo

„ Borgo S. Martino li 30. settembre 1669.

„ Sella 15re N^{re} Ill^{re} e Rev^{re}

„ Mandijimus et obliquo breviter e collegio predicto
 „ „Pro Antonio Mozzone”

In actu Capituli diei 14. Octobris 1669. de hac Epistola legitur:

„ Testimonialy - custodiam potius per d. Franciscum Guri Vicarium

"peruenit, in quo circa tresdecim epistolas missas Sui honorari
archiepiscopi Thagroni, tunc Revere Caepto, ultimo loco transmissas subdatis
"30. Septembris nunc fluxi; instantiae dignis de causis SS. honorari
"et hospitalium reseruantur negative, neadmodum Missivum huiusmodi
"omnino in Archivis, prohibentes ne alicui eius sita copia."

Epistola illa est paulo exaggeratio, et aere pleno. Milito-
rum adhuc fons sunt in hac urbe novius P. Laforeta
et Matris Pychemie Ghione. Janus est D. Episcopus utique ut
vixit tribuit ut ob id quod nobis mole videtur. Brevis imo
fuit cum dicitur novus episcopus veluti doctrinae Michaelis de
Helling, qui tunc per universam Italiam conquirebat
lorem, accusationis fuisse. Cum se purgaret incertum est.

[illegible]

Quis fons? Bononia, qui consue ex montato fossili Bonae fuerat, reman. Decemb. eiusdem anni 1690. Virulos repressit, et de se gestis rationem reddidit, prout ex sequenti relatione ab eo in scriptis facta quae inserta legitur in Acta Societatis die 9. Decemb. 1690.

"Ci due effetti si compiaquero le Strie Nostre. Il primo spedisce
a Roma il ponio biologo. Uno per difendersi, sul supposto che
il biologo ponio fare per offendere o in generale o in particolare, o sopra
a per per qualche costante pregiudiziale o odioso alle ragioni biologi-
che. L'altro per terminare le controversie nostre da nuovi.

proposita in suspicionem vocatis DD. fornicariis capitularibus, quo
 capitulum inhibetur alios fornicarios pro hac questione decernere,
 qui suspecti non sunt. Deuti intimatio dilata est usque ad men-
 sem Julium sequentem. Si in actu capituli 25. Julii 1691. fac-
 tum dicitur ex industria ad eludendum rem protestationem
 iudicium, ad utroqueque hanc Episcopi hanc, rem potius
 idem in ipso DD. fornicariis iuribus deputatos, ubi res in tam
 statum conversationis, interitus nouas prosecutiones, et periculo-
 rum, et multas infirmitates in curibus delinere. Quod quid
 sit fornicariis et fornicariis non suspectos ad hanc causam
 delinere, eisdem moribus ut casus explicationem arguerent, et his
 locis, nihil inde actum est, ita ut necesse sit ad hanc in cor-
 rectionem, necesse sit. D. Episcopus et viri exposit, ut infra dicitur.

Eodem anno 1691. et in h. Illius (qui est unus, in quocumque
 promotione cum ipso, collato fornicariis cathedralis ad do-
 minum Episcopus dicitur, et hanc rationem alterationis acceptavit
 deus dicit fornicariis iuribus Illius dicitur. Capitulum sub quo eius
 deus abente abente sunt legibus in actu fornicariis dicitur
 dicitur Illius, et Illius D. Episcopus necesse rationem hanc dicitur
 rationem, fornicariis rationem dicitur D. sacerdote do. Petro fornicariis
 illius, qui Illius suspicionem apprehendit, et hanc rationem probato-
 riam arguit in actu fornicariis. Illius 1691. legitur: "fornicariis
 D. do. Illius fornicariis, quibus se Illius, et in petra ab Illius et Illius
 anno D. Episcopus fornicariis rationem in obitu quocumque D. fornicariis
 a fornicariis, et petra inmittit in suspicionem huiusmodi fornicariis
 rationem. D. fornicariis respondit nullam rationem fornicariis
 rationem rationem ipso Illius rationem ipso prout rationem
 rationem D. fornicariis." Illius rationem dicitur fornicariis sub g.
 hanc in suspicionem fornicariis, nec Illius fornicariis fornicariis
 rationem fornicariis, hanc inmittit prout. Quia de re in actu
 fornicariis 1691. hanc 1691. legitur: "hanc rationem quod, sic hanc
 "proxime clausus q. rationem hanc, prout veritas, et prout dicitur

"discessum DD. Canonorum et hinc Cathedrali fuerit per sinu f:
 "notum Nisi uti promissiones. So: Petrus Hostas cum assistentia
 "D. Boni Joannis Lysandri Boni Virani Generalis Episcopi tangens
 "exequiis dytati, necnon P. De Villanis Camerarii Episcopi, et testimo
 "episcopi propositis, ut spectatus Canonatus cum collati, per sinu
 "Episcopi Dno Boni Joanni Petro Boniliano, nam eundem proposito:
 "ri, DD. Boni et Episcopi ne actum seu episcopus praedictis, unde
 "ri forte proposit de eorum consensu vel scientia sequente, omni
 "us Canonici, et eorum doloerunt, et doloerunt, nulla in his
 "tunc habuisset, imo eum et in tangens furtiva, et attentata
 "non legitime, nec scilicet servandis, scilicet doloerunt, et doloerunt
 "sunt, omnia et singula, in omnibus et per omnia reproba:
 "tis: " Eius collatio facta a Episcopo tunc in eam collata est
 "effectum, et optio. . . . de non facta

Quoniam orte est quae nunc abente Episcopo, soluturi a Canonico
 notum, prius debent Canonici, in apparetur Episcopi sedenti, an
 vero D. Gubernator, hanc ritum Congregationis sequens ad dictos
 certum, quod insertum legitur in acta Capitulum S. Episcopalis
 1691.

"Ad instantiam Canonorum Cathedralis Urullensis, propo:
 "ito in hanc ritum Congregationis inscripta dabo, videlicet
 "on Canonici debent prius soluturi Canonici Cathedralis iura:
 "bita Episcopi, abente Episcopo Capitulum sedenti, vel Gubernatore nunc
 "entem? "

"Eadem hanc Congregationis respondit soluturi qui prius fuit
 "et deinde Gubernator. Et ita decrevit, atque in Cathedrali pra:
 "dicta omnia in postremum tenore mandavit die 21. Augusti 1691.

"A frow. Gibo

"So: Vellemonis Loris "

Eandem illius D. Episcopi Victorius Augustinus Nipus, plures en:
 as agitat, diem clausit extremum Novae die 14. Novembris 1691.
 Episcopi obitus notitia ad Capitulum pervenit die 14. eiusdem anni fuit
 "Et de eorum nullitate directis " Eiusdem etc.

boni in actu hospitalis ipsius dei profuturus et numerus cum sacro
sancti, et causis color infantissimorum, et deplorabilem et unum o-
bitus illius et fructuosum antistitis et supra et. Die sequenti
in vicinum generalem hospitalium degruit D. Geronimus So:
Gloriam Geronium, sub consuetis reservationibus, et in vicinum
generalem Moriam D. Bertholdum So: Paulum de ad-
locatis.

In eodem actu fapri die 19. Novembis legitur etiam
receptum, in consequenti, et reapertum omni supellente, vari-
et argenteis, linterminibus, peristomatibus, et alij quib-
cunque receptis, quae in hospitali illius, et vicini D. vi-
Nictii Augustini Alpae omni vivent Epri Verullum ex-
istat, quaque ex antiqua consecratione ad bathe dralem
sanctum. Est plerumque iam ab ipso die donata fuerant
Sanctuario H. H. V. de Oro, alia horum numerosorum, alia
recepta, alia vicini a familia et clau exportata. Unde nil
ferre in Eubiam provenit.

Anno 1690. cum Ludovicus XI. praeiorum Rex, sibi obli-
ctio Amico H. Infundio non metueret exercitum 16. m.
militum dum die de patinet in Piedemontium infruit die
toris Amico et contra non tanto hosti per ipse non pos-
set facere in to, cum Imperatore, Hollandia, et Regibus Hipa-
nia, et Anglia, multitudine etiam militum nisi in ditio-
bus in ipso. Et receptum peruicacem peruicacem peruicacem
vicini Regibus et impensis non essent ab Eubianis
etiam et Regularibus, consequenter portulavit contributio re-
ceptum verullum inter primis libris nil eidem numerati
mandavit haec de re plura extant Santa hospitalia ut re-
quiritur.

1690. 29. Illius Conuocato hospitalis. lecta fuit Epistola
et Re de vicini generali vicini, et ab eadem hic presente
et data 26. presente, ab eadem Regio Petrus nostra firmata

"firmate, et subscripta de J. Thomae per quem petit a fisco civitatis, et
 "diversis, in presentibus belli argentis aliquem summam titulo sub-
 "sidii, seu contributionis.

"D.D. Concilio et Capitulum non dispendunt quin Nicensis Synodus
 "convocare faciat Congregationem generalem ubi ad effectum prae-
 "tunc, committitur interius D.D. Concilio Archidiacono fastidioso,
 "Archipresbytero de Advocatis, et Praeposito Viliano, ut responsus
 "dret Dno Marchioni De J. Georgio gubernatori hujus ~~city~~ civi-
 "tatis civitatis iuxta hanc hanc Capituli super expensis."

"1690. S. Summi Concilio Capituli de D.D. Concilio et Capitulo,
 "pro convocatione seu contributione titulo subsidii, Nicensis Synodus
 "in presentibus belli rectoris Argentis facienda, decernunt hanc
 "summam librum mille, ad hanc effectum perducendamque."

"1690. q. Summi Concilio Capituli de D.D. Concilio et Capitulo
 "et inherenti ordinationi, de qua in Antecedenti Capitulo, sum-
 "marum, et mundant D.D. Concilio iam deputatos, et quantitas
 "summam librum mille perducant, in hanc D. Marchionis
 "de J. Georgio gubernatori hujus civitatis, committitur interius D.
 "Concilio et Capitulo pro fidei, et cum debitis expressionibus nominum
 "Capituli respondeat hanc Nicensis Synodus etc."

Eodem anno 1690. die 18. Augusto, ad Staffordiam ubi per-
 "petuum est adversus Gallos. Galli qui magno numero fastidiosi
 "essent, hanc urbem creta in eam Bulleniam inape-
 "rant, omnibus villis, pagis, et opibus tributum imponunt. Con-
 "cilio ipsum quoque contributus compulsi sunt pro pre-
 "dij ruribus Bardoniae, et Petrianae, et divinis, ex actibus
 "Capituli de 14. et 17. Novembris eisdem anni.

Anno sequenti 1691. Dns de Batavia, victoriam anni
 "praevidens prosequens, Avilianam, formosulam, Nipulam, aliosque
 "oppida amiserit, Civem quoque expugnare coactus est, hanc
 "dispositionem commissa Dno de Bullonde. Ut obsis in tempore

reperit Principes Inguis a Sabaudis, cum equitibus, et haud uano
 impetum intulit, audeliter omnia devastans. Hinc Dux
 et sua securitati consulens, vias se contulit. Interea Dux
 de Gatinat, cum parte exercitus ~~primo~~ ^{duo} de
 Genes, Dux de Halluin, cum quoque expeditione
 non est appropinquatus. Ara in extremum iam deducta est, sed
 in tempore cum quatuor millibus equitum, occurrit Princeps
 Inguis a Sabaudis, qui primo impetu de multis hostibus, co-
 ntingit. Hostes uictos, cum ab obsequio liberauit. Haec
 victoria in villis Amici laeuitate restituit. Formosola, Avi-
 lina, Regibus eadem recuperata sunt, et Dux de Gatinat
 salutis laetitia, et gaudio deinde reatus

Epinis

